H V b 29

Digitized by Google



SCHOLIA IN QVATVOR EVANGELIA, EX ſelectis Doctorum ſacrorum ſententiis collecta.

Pertinet ad Bibliothecam S.ti Fran.ci Transtiberim

PER R. P. EMANVELEM SA, Doctorem Theologum Societatis IESV.

ADDITA ET QVÆDAM ab eodem Auctore.

EDITIO RECENS, ET à mendis accuratè vindicata.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCX.

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

8 40 I 20

REVERENDO ADMODVM IN CHRISTO PATRI FRANCISCO BORGIÆ PRÆPOSITO GENERALI

Societatis Ieſu,

Emanuel Sà S.

EN tibi, Reuerende in Chriſto Pater, quod imperaſti vt facerem, feci, ſi non quàm velles fortè perfectum, at quantum potui, alijs multis, vt ſcis, occupationibus impeditus: ſpero tamen opus hoc, cùm Deo gratum, cuius eſt pracipuè cauſa elaboratum, tum noſtris quibus hoc compendio conſultum voluiſti; & aliis etiam qui vti volent, vtile futurum. Vale Pater plurimum in Chriſto Reuerende, méque, vt ſoles, Deo commenda.

LECTORI.

ID quid ſit quod damus,& titulus indicat,& notationes operi præfixæ oſtendunt,quanto verò tuo commodo, aſsidua diligénſque lectio aperiet. Fecimus quod in nobis fuit, vt res tota & breuiter,& apertè traderetur. Eſt id quidem præſtare difficile,ſed non deſpero fore, vt Lector hîc multa eáque præclara,& ſumma cum breuitate,quæ nuſquam fortè alibi tam facilè,reperiat. Quod nobis quanto labore conſtiterit, nolo multis exaggerare. Illud tantùm peto ab iis qui legent, vt pro me Deum orent,id mihi pro eo ſatis fuerit, ſi bene opere hoc de Lectoribus merui. Vale.

NOTATIONES AD SCHOLIORVM INTELLIGENTIAM.

CONFLATVM *opus magna ex parte ex ſanctorum Doctorum ſententijs, itémque ex Interlineari Gloſſa,& ea quæ dicitur Ordinaria. addidimus & nos alia,vt inferiùs dicetur.*

2. *Ex Interlineari,ob eius maximam apud omnes auctoritatem, multa accepta,ea verò poſita ferè ſemper in principio interpretationum. Multa quidem in illa ob breuitatem obſcura, ſed ipſi hic ſæpè citantur auctores vnde ea ſumpta, qui rem eamdem fuſiùs explicant; nonnulla deprauata,aut alieno loco poſita,ſed id nos,quidquid eſt erroris,collatis variis exemplaribus, conſultiſque auctoribus, quoad eius fieri potuit,emendauimus. Multa in ſuum(vt putamus)certè in cõmodiorem,quàm quo antea fuerant, locum, repoſuimus, quædam etiam prorſus corrupta,nullúmque efficientia ſenſum, ne Lectori negotium faceſſerent, prorſus omiſimus;itémque illa quæ indoctos poſſent in errorem inducere: multa denique vno aut altero verbo addito illuſtrauimus.*

3. *Ex Gloſſa ordinaria ea tantùm exſcripſimus,quæ ad inſtitutum oportuna videbantur,ea tamen diligentia, vt nihil ſcitu dignum ex ea Lector poſſit deſiderare: vſi verò in ea citanda hoc ſigno Glo. nec voluimus illorum authorum nomina adſcribere,qui in ea citantur, quòd deprehenderimus multis in locis erratum eſſe.Maluimus itaque Gloſſæ nomen adponere,ſicuti quod certum eſt,idq; cauentes,ne Lector erraret,dum putat eſſe Auguſtini,aut Hieronymi,aut aliûs Doctoris,quod eis falsò in Gloſſa tribuitur.*

4. *Sanctorum ſententiis cólligendis id egimus ſedulò,vt nec prolixitate Lector grauaretur;nec aliquid deſideraret, quamquam ſi id minus à nobis præſtitũ eſt primis Matthæi capitibus, mirum nulli debet videri; fuit enim illud operæ noſtræ principium rudius,vt fit,& impolitius. Fuimus verò vſi ferè verbis quibus D.Thomas in cathena , quamquam ſæpè auctoribus ipſis conſultis nonnulla mutauimus,ſimul vt breuitati conſuleretur,quæ nobis maximè cordi fuit.*

5. *Cùm auctoris alicuius nomen ſolùm adſcribitur ,intelligendum eſt illud dixiſſe in Commentariis ad eum locum ; nã cùm alibi dixit, id additione aliqua ſignificatur,quod poteſt Lector facilè aduertere,quamquam in hoc fidem D.Thomæ,eorumq; qui nuper eius opera emendarunt,ſecuti ſumus. Itaque ſi quando id*

* 3 fallet

ſallet, non ea noſtra culpa eſt, quibus non tantum otij fuit, vt ſemper auctores ipſos conſulere poſſemus, fecimus id quidem ſæpè, correximuſq́; non pauca, multa certè commodiùs certiúſque poſuimus.

6. *In Euangelium Matthæi cùm citatur Chry. intellige auctorem operis imperfecti: cùm verò Chryſ. in hom. Chryſoſtomum ipſum in Commentariis in Matthæum. Fecimus id diſtinctionis neceſſariæ cauſa, quòd ille author falsò citetur ſub Chryſoſtomi nomine: fuiſſet quidem apertius, ſi adſcripſiſſemus, auctor operis imperfecti, ſed id nimis longum viſum breuitati ſtudenti. Satis verò ſemel hîc monuiſſe.*

7. *Ne quis fortè miretur in Interlineari, quæ ſic notatur. Inter. aliquando auctoris alicuius nomen præponi, aliquando verò poſtponi: ſciendum eſt, cùm in principio ponitur poſt ſignum. Inter. eſſe partem ipſius Interlinearis, quæ ſic interdum ſolet citare auctores: quando verò in fine adijcitur, illud noſtrum eſt, qui pleriſque in locis indicare voluimus, vnde illa Interlinearis accepta ſit. quia verò accidet vt poſt eiuſmodi Adiectionem, citetur ſtatim auctor alius, tum intelligendum, priorem auctorem eſſe vnde, quemadmodum diximus, Interlinearis accepta eſt: poſteriorem autem eſſe auctorem ſententiæ quæ ſequitur. Semper enim Doctorum ſententiis eorum nomina præfigimus. Id verò quod diximus, vel hæc addita nota ¶ quam diſtinctionis gratia apponendam curauimus, Lectorem poterat facilè admonere. Aduertendum tamen aliquando, auctorem quem poſt Interlinearem citamus, eumdem eſſe qui & ſequentia dixerit, & ex quo præcedens interlinearis ſumpta ſit. quod vt Lector intelligeret, vſi ſumus huiuſmodi dictionibus, enim, autem, quia, & ſimilibus; quia verò interlinearis Gloſſa ſolet in eumdem locum diuerſa notare, nos ea ita repoſuimus, vt ſigno hoc ¶ inter ſe diſtinguerentur.*

8. *Commentaria in Marcum quæ Hieronymi nomine & circumferuntur, & citantur à D. Thoma in catena, in Gloſſa ordinaria ſub Iſidori nomine citata interdum reperimus; id quod Lectorem admonere volui, ne erraret: quamquam & ego ſub Hier. nomine cito, ſecutus in hoc & in aliis quibuſdam quod eſt vulgo receptum.*

9. *Quæ interdum citantur hoc modo. Græc. Græci auctoris ſunt, quem Photius in catena Græca ἄδηλον, id eſt, incertum vocat, id quod ex illuſtriſſimo & doctiſſimo Cardinali Sirleto intellexi.*

10. *Vſi ſumus catena aurea D. Thomæ, non ſolùm impreſſa, ſed etiam manu ſcripta, codice ſcilicet vetuſtiſſimo ex Bibliotheca Marcelli Secundi Summi Pontificis, cuius nobis perliberaliter copiam fecit Reuerendiſſimus Dominus Heremius eius ex fratre nepos: quamquam quod ſuprà indicaui, ſæpè ſim coactus ipſos authores conſulere, quòd mihi multa ſuſpecta eſſent, nempe deprehendebam aut eſſe*

depra-

deprauata, aut eis auctoribus tribui, quorum non eſſent: itaque ne miretur Lector ſi viderit hæc noſtra non per omnia cum D. Thomæ citationibus conſentire. qui volet periculum facere, auctores ipſos legat, deprehendétque quàm multa reſtituerimus.

11. *Diſtinximus, quò tota res eſſet facilior, vniuerſam interpretationem in ſenſum Litteralem & Myſticum, quamquam non ignoramus, quædam poſita in Litterali quæ ad Myſticum, nonnulla etiam in Myſtico quæ ad Litteralem potiùs quibuſdam fortè pertinere videbuntur, noluimus in re hac nimia vti religione, contenti viam aperuiſſe quam doctiores poſſint facili negotio explanare.*

12. *Addidimus numeros ad ſingulos locos, quò eſſent interpretationes inuentu faciliores. quia verò neceſſe interdum fuit quædam ſuis etiam Scholiis illuſtrare, quæ fuerant inter dictandum omiſſa, ne iam adſcriptos numeros perturbaremus, adhibuimus alphabeti litteras, & alia interdum ſigna, quod Lector facilè animaduertet.*

13. *Vſi ſumus editione Complutenſi, quòd ea emendatiſſima haberetur, certè maxima diligentia ad correctiſſima exemplaria emendata: nemo itaque miretur, ſi qua viderit aliter ſcripta quàm nunc ſoleant, frequentiſſimum id in antiquis codicibus.*

14. *Adiunximus tandem aliunde collecta quædam, in eos præſertim locos qui lucem maiorem requirere videbantur; eáque ſeorſim poſuimus ſub Additionum titulo: noluimus enim cæteris immiſcere, quòd nō eſſent tantæ auctoritatis; quamquam multa meo quidem iudicio non ſunt, quod ad veritatem attinet, inferiora. ſed de hoc, vt de opere toto, iudicabunt doctiores, & noſtræ ignoſcent exiguitati. In iis cùm ſcribitur,* Græ. *in principio quidem ſententiæ legendum, Græcè, in fine verò, Græciſmus. Sic* Heb. *in principio, Hebraicè; in fine, Hebraiſmus.*

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

CAPVT I.

LIBER[1] generationis[2] Ieſu[3] Chriſti[4] filij Dauid[5], filij Abraham. Abraham[6] genuit Iſaac.

SENSVS LITERALIS, IN CAP. I.

1. GLo. Hebræi libris à principiis nomen imponunt. Chry. in hom. Librum generationis nominat, quia Deum hominem factum eſſe, totius eſt diſpenſationis ſumma, & radix bonorum omnium: hoc enim facto, cætera ſequebantur. Auctor. Notandum hîc obiter, myſterium Incarnationis & Redemptionis dici à Græcis doctoribus Oeconomiam ſeu diſpenſationem: fuit enim illud ſingulariſſimum quoddam Dei prouidentiæ opus, quo, velut domui paterfamiliàs, hominum generi conſuluit.
2. Glò. Singulariter dicit, vnius enim generationis Chriſti cauſa generationes cæteræ hic inducũtur.
3. Int. Saluatoris, non perditoris. Remig. Nouetat ſcriptum liber generationis Adæ: opponit itaque librum libro, Adámque nouum, per quem omnia reſtaurata; Adæ veteri, per quẽ omnia corrupta. 4. Gl. Regia & Sacerdotalis dignitas indicatur. Aug. lib. de qu. vet. & nou. Teſt. qu. 49. Et Reges & Sacerdotes vngebantur. 5. Chry. Et Abrahæ & Dauid meminit, quia ad vtrũque promiſſiones factæ de Chriſto ex eis naſcituro. Item, quia Chriſtus, Rex, Propheta, & Sacerdos. Abrahã enim, Propheta & Sacerdos. Dauid Rex & Propheta. Oſtendit ergo promiſſiones in Chriſto impletas, & triplicẽ dignitatẽ in eo originali iure recognoſcendam. a. Int. Cui promiſſum eſt, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: & Chriſtus eſt ſemen illud. 6. Glo. ab eo congruè exorditur, cui Chriſtus primùm promiſſus eſt. computat autem generationem deſcendendo, quia humanitatem oſtendit per quam ad homines deſcẽdit. Lucas verò à baptiſmo in Deum aſcendit, oſtendens baptizatos aſcendere ad hoc, vt ſint filij Dei.

SENSVS MYSTICVS, IN CAP. I.

1. IN T. Liber hic apotheca gratiæ, in qua omnis anima, quod neceſſe habeat, inueniat. 5. Glo. Abraham & Dauid duæ columnæ in lege, quaſi in veſtibulo, ante oſtium, quod eſt Chriſtus, quas ambit funiculus duodecim cubitorum, id eſt, Fides Apoſtolorum. Auctor. Alludit ad illud quod 3. Reg. 7. dicitur de duabus columnis in templi porticu. 6. Int. Abraham fides, Iſaac ſpes, Iacob charitas. Auguſt. de conſenſ. Euang. li. 2. cap. 4. Lucas quia Chriſtum tanquam Sacerdotem in expiandis peccatis magis aſſignat, non ab initio Euangelij eius generationes enarrat, ſed à Baptiſmo, vbi teſtimonium illud datum, Ecce qui tollit peccata mundi. Item deſcendens Matthæus, noſtrorum peccatorum à Chriſto ſuſceptionem ſignificat; Lucas verò aſcendens, eorum abolitionem.

ADDITIO AVCTORIS.

1. *EVangelium, Latinè, bonum ſeu iucundum nuncium. ſ. deſcribitur hic Chriſti in mundum aduentus, & quæ pro hominum ſalute præterea geſſit.* 1. *Non eſt titulus libri, ſed proœmium, explicans quid primò dicendum ſit. Liber verò, id eſt, ſcriptura, ſic Ier. 32. libri, id eſt, ſcriptura. Quidam tamen titulum vocant, à quo more Scriptura ſacra incipiatur. Sic Iſa. 1. Viſio Eſaiæ, &c. & Ier. 1. Verba Ieremiæ &c.*
2. *Id eſt, generis, ſeu genealogia, ſcilicet, maiorũ ſeriei, nempe catalogus eorum à quibus Chriſtus ſecundùm carnem genus duxit; vult enim oſtendere Chriſtum eſſe ex ſemine Dauid: ſcilicet Iudæis ſcribebat. At Lucas qui Gentibus, ad Deum ſeriem ducit, indicans Chriſti gratiam ad omnes homines pertinere: non enim Iudæorum Deus tantùm, ſed & Gentium.* 8. *Id præcipuè vult oſtendere in initio.* 6. *Hinc incipit, quòd ab eo ſolerent Iudæi genealogias texere, quódque ei primò facta de Chriſto promiſſio.*

[7] Iſaac autem genuit Iacob.[8] Iacob autem genuit Iudam:& [9] fratres eius. [10] Iudas autem ge-
nuit [11] Phares,& [12] Zaram de [13] Thamar.Phares autem genuit [14] Eſron. Eſron autem genuit
[15] Aram.Aram autem genuit [16] Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſon. [17] Naaſon autē
genuit [18] Salmon. [19] Salmon autem genuit [20] Booz de [21] Raab. Booz autem genuit Obeth ex
[22] Ruth.[23] Obeth autem genuit [24] Ieſſe. Ieſſe autem genuit

Sens. Liter. In Cap. I.

9 Glo. Fratres Iudæ memorat, non autem Iſaac & Iacob fratres, quia hi à populo Dei repulſi quaſi alieni, illi verò in libro vitæ ſcripti, in quibus etiam Apoſtolorum numerus ſignatus eſt. 13. Hier. in genealogia Chriſti nulla ſanctarum mulierum aſſumitur, ſed quas ſcriptura reprehendit: nempe propter peccatores venerat, vt omnium peccata deleret. Ambr. in Luc. cap. 3. ſimul ne puderet Eccleſiā de peccatoribus congregari, cùm Dominus de peccatoribus naſceretur. Poſtremò ne quis putaret originis maculam impedimento eſſe poſſe virtuti. 14. Glo. in Ægypto. 17. Iot. iſte fuit princeps tribus Iuda. Glo. ſub Moyſe per deſertum, in quo genuit Salmon. 18. Glo. qui princeps in tribu Iuda, cùm Ioſue in terram promiſſionis intrauit, vbi genuit Booz. 21. Chry. Hanc accepit Salmon, cùm eſſet nobilis, quòd videret fidelem, Deóque dilectam, & quaſi magnam aliquam conſtitutam. 22. Glo. Elimelech de tribu Booz cum vxore Noemi iuit ad Moabitas: eóque ibi mortuo & filiis, Ruth cum ſocru venit in Iudæam. 24. Glo. qui & Iſai.

Sens. Myst. In Cap. I.

7. Chry. Vt Iſaac natus in vltima ſenectute lætitia ſuis: ita Chriſtus in nouiſſimo tempore gaudiū cunctis: ille de anu, iſte per virginem; ambo contra ſpem naturæ. 8. Remig. Iacob ſupplantator, & de Chriſto dicitur, Supplantaſti inſurgentes in me. Glo. In prædictorum patrum ſemine Chriſtus intrauit in Ægyptum; quod præſagiens inimicus, populum Dei premebat, & nō feminas, ſed mares interimebat, vt eum extingueret. 10. Int. Iudas confitens. Et Chriſtus, Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ. 11. Int. Id eſt diuiſio. Glo. Illum ſignificans qui ſegregabit oues ab hœdis. 12. Ambr. Per geminos gemina deſcribitur vita, vna ſecundùm legem, altera ſecundùm fidem. Chry. Zaram populus Iudaicus, qui velut de tenebroſa vuluæ vmbra procedens, primus apparuit in luce fidei, coccus, Circumciſionis ſignum. Maceria lex ante faciem eius poſita, quæ rupta per Chriſtum. Primus ad fidem procedit Phares, id eſt, populus gentilis. Int. Zaram, oriens, Thamar, amaritudo. 13 Glo Agnus in Paſcha immolandus iuſſus aſſumi ex capris & ouibus, nēpe erat Chriſtus ex iuſtis & peccatoribus generandus. 14. Int. i. ſagitta vel arcus. Glo. vel atrium. Chriſtus enim penetrat corda auditorum, & latitudine charitatis etiam inimicos dilexit. 15. Int. i. electus vel excelſus. Glo. & de Chriſto dictum: Ecce puer meus quem elegi, & excelſus ſuper omnes gentes Dominus. 16. Int. i. ſpontaneus, vel voluntarius. Glo. Et Chriſtus, voluntariè ſacrificabo tibi. 17. Int. i. augurium vel ſerpentinus. Glo. nouit Chriſtus præterita, præſentia, & futura, & more ſerpentis omnes cauit inſidias. 16. Int. i. ſenſibilis. Glo. omnia enim ſentit Chriſtus. 20. Int. i. fortis. Glo. Dominus in fortitudine veniet. 21. Int. i. latitudo. Glo. vel fames, aut impetus. Eccleſia enim quam de Gentibus princeps ex tribu Iuda Chriſtus accepit, dilatata eſt per orbem terrarum doctrinæ impetu, eſuritq; iuſtitiā. Coccinus in feneſtra, in ore confeſſio paſſionis Chriſti. Iericho præſens ſeculum muris vitiorum vallatum tubiſque prædicationū circumuallatum ſeptem dierum tempore donec in nouiſſima tuba muri omnes corruant, & nouiſſimè deſtruatur mors. 22. Int. i. feſtinans. Glo. vel videns. Eccleſia enim puro corde Deum videns feſtinat ad brauium ſupernæ viſionis, eſtq; de Moab, id eſt, gentibus, & ex petra deſerti, id eſt, idololatria, de qua ſuſcitati filij Abrahæ, quæ oblita prioris gentis, venit ad fortem Chriſtum, qui ſuſcitat ſemen fratris ſui, id eſt, Moyſi. neminem enim ad perfectum adduxit lex. 23. Int. i. ſeruiens vel ſeruitus, quia non venit Chriſtus miniſtrari, ſed miniſtrare. 24. Int. i. incendium vel incenſum; & Chriſtus eſt ſacrificium vel incenſum, qui pro nobis hoſtia factus eſt.

Addit. Avct. in Cap. I.

9. *A quibus Iudæi omnes originem ducebant.* 13. *Huius meminit ob myſterium eius partu ſignificatum, ſcilicet Iudæorum & gentium.* 20. *Putant quidam hunc fuiſſe Abeſam Iudicem.* 24. *Poteſt Hebraicè legi & Iſai & Ieſſa punctis variatis.*

Dauid

[25] Dauid [26] Regem. Dauid autem rex genuit [27] Salomonem ex [28] ea quæ fuit [29] Vriæ. [30] Salomon
autem genuit [31] Roboam. Roboam autem genuit [32] Abiam. Abia autem genuit Aſa. [b] Aſa
autem genuit [33] Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. [34] Ioram autem genuit [35] Oziam.
[36] Ozias autem genuit Ioatham. [37] Ioatham autem genuit Achaz. [38] Achaz autem genuit
Ezechiam. [39] Ezechias autem genuit Manaſſem. [40] Manaſſes autem genuit Amon. [41] Amon
autem genuit Ioſiã. [42] Ioſias autem genuit [43] Iechoniam, & [44] fratres eius [45] in transmigra-

SENS. LITER. IN CAP. I.

26. Glo. non quia ſolus in hac genealogia rex, ſed quia primus de Iuda. 28. Glo. ſilentio nominis quod turpe eſt, regit; nomen autem viri ponitur, vt immanitas ſceleris memoretur. 35. Glo. nõ Oſiã genuit, ſed Ochoziam. Ochoſias verò Ioaz. Ioaz autem Amaziam. Amazias verò Oziã, qui & Azarias. tres ergo reges de Chriſti generatione excluſit, vel quia propoſitum erat Euangeliſtæ tres teſſaradecadas ponere, vel vt Iotam quod ſe miſcuit generi Iezabel memoria tolleretur vſque ad tertiam generationem. Aug. de q. no. & vet. Teſt. q. 85. vel quia iſtorum continuata impietas ſine interuallo. 43. Glo. Poſt Ioſiam regnauit Ioachaz filius, eóque capto à rege Ægypti regnauit Ioachim frater eius, cui ſucceſſit filius Ioachim, qui & Iechonias. Chry. Ioachim qui & Eliachim ſublatus de numero regum, quia non à populo, ſed à Pharaone regnum accepit. Aug lib. de conſenſ. Euang. 2. cap. 4. vnus bis numeratur Ioachin. ſ. à quo facta eſt quædam ad exteras gentes deflexio, quando in Babyloniã migratũ eſt: vbi autem deflectitur angulus fit: & quod in angulo eſt bis numeratur. Chry. numeratur ante transmigrationem vt rex, pòſt, vt priuatus. Hier. Iechonias priori loco poſitus Ioakim per k, & m, ſecundo autem loco poſitus Ioachin per ch, & n. Amb. in Luc. cap. 3. Eſt & pater & filius ſignificatus ab Euangeliſta, vterque enim Iechonias dictus eſt. 44. Glo. Fratres ponit quorum ſimilis vt iniquitas ita & miſeria. Remig. quos Euãgeliſta ſimul ponit, ſimiles fuerunt fama, vt Iudas & fratres, Phares & Zaram; aut infamia, vt Iechonias & fratres. 45. Glo. non in transmigratione genuit: non enim trãſmigrauit, ſed ſecundùm prædeſtinationem Dei ad transmigrandum. Remig. ad hoc enim nati ſunt, vt pro ſuis & aliorum peccatis captiui ducerentur.

SENS. MYST. IN CAP. I.

25. Int. Dauid manu fortis vel aſpectu deſiderabilis. Glo. Chriſtus enim Dominus fortis & potens & ſpecioſus forma præ filiis hominum. 29. Glo. Dauid in ſolario, Chriſtus qui in ſole poſuit tabernaculum ſuum, Berſabee lex, Vrias Iudaicus populus, qui per legem de luce gloriatur, dúmque legem implere nititur, quaſi epiſtolam fert, vnde damnatur. huic Chriſtus legem abſtulit, noluit ille intrare domum, id eſt, in ſpiritualis legis intellectum, quia arca Domini in tabernaculis, id eſt, in figuris. Item Chriſtus Goliam. i. diabolum ſuperauit. Item Vrias, id eſt, lux mea, nempe diabolus qui dixit: ſimilis ero altiſſimo, ſeque in Angelum lucis transformat, huic coniugatam Eccleſiam cùm Chriſtus de ſolario paternæ maieſtatis adamaſſet, ſibi matrimonio copulauit. Amb. in Luc. cap. 3. plerumque in illuſtribus viris grauia peccata reperias, vt quaſi homines tentationi ſuccumbere potuiſſe cognoſcas.

30. Glo. Chriſtus Salomon. i. pacificus: ipſe enim eſt pax noſtra quæ fecit vtraque vnum, & ipſe Roboam, id eſt, populi impetus: velociter enim populos conuertit ad fidem. 31. Int. i. populi latitudo. Glo. de hoc dictum, dabo Roboam tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid cunctis diebus. quod ad literam non poteſt accipi, ſed Chriſtus eſt lucerna æterna in cæleſti Hieruſalem. dicitur verò ſedere ſuper ſolium Dauid, quia Dauid regnum, figurauit Chriſti regnum æternum. 32 Int. Pater Dominus. Glo. & Chriſtus tanquam Dominus omnia quæcumque voluit fecit. b. Int. i. attollens. Glo. abſtulit enim Chriſtus peccata mundi. 33. Glo. i. Iudicans vel iudicium Dei. Chriſtus enim iudicat orbem terræ. 35. Int. i. excelſus. 36. Int. i. robuſtus Domini, & de Chriſto dicitur: Fortitudo mea Dominus.

37. Int. i. profectus. ſ. Chriſtus, de quo Eccleſia quotidie in melius proficit. 38. Int. i. comprehẽdẽs. ſ. Chriſtus, quia nemo nouit Patrem, niſi Filius. 39. Glo. i Fortis Dominus. 40. Int. i obliuio. Glo. obliuioſus. Chriſtus enim non recordatur iniquitatũ conuerſi peccatoris. 41. Glo. i. fidelis vel nutritius, Chriſtus enim fidelis eſt in omnibus viis ſuis; & conuocat filios vt gallina pullos. 42. Glo. i. ſalus Domini. 45. Aug. lib. 2. de conſen. Euang. cap. 4. transmigratio in Babyloniã ſignificat tranſitum Apoſtolorũ ad gentes, in quo Chriſtus factus lapis angularis, quod oſtẽditur per Iechoniã bis poſitũ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

29. ſ. vxor. 43. qui dictus etiam Ioacim, & Eliacim, & Sellum, eiuſq; frater Ioachaz. 44. quorum duo etiam reges fuere. ſ. Ioachaz & Sedechias, qui & Matthanias. 45. pro imminente transmigratione. Fuerunt autem tres transmigrationes: Prima ſub Ioacim, qua abductus Ezechiel & Daniel. Secunda, ſub filio Ioachin poſt tres menſes, qua abductus Mardochæus. Tertia, ſub Sedechia poſt vndecim annos.

tione Babylonis. Et poſt tranſmigrationem Babylonis, [45] Iechonias [e] genuit Salathiel. [47] Salathiel autem genuit Zorobabel. [48] Zorobabel autem genuit Abiud. [49] Abiud autem genuit Eliachim. [50] Eliachim autem genuit Azor. [51] Azor autem genuit Sadoch. [52] Sadoch autem genuit Achim. [53] Achim autem genuit Eliud. [54] Eliud autem genuit Eleazar. [55] Eleazar autem genuit Matham. [56] Matham autem genuit Iacob. [57] Iacob autem genuit [58] Ioſeph [59] virum [60] Mariæ, [61] de qua natus eſt Ieſus qui vocatur [62] Chriſtus.

SENS. LIT. IN CAP. I.

47. Glo. At in lib. Par. dicitur Zorobabel filius Phadaiæ. tradũt Hebræi trinomiũ fuiſſe Salathiel, vel dic Salathiel & Phadaiam fratres fuiſſe, & vtrumque filium ſuum vocaſſe Zorobabel, quanquã multa in lib. Par. dicuntur ſcriptorũ vitio eſſe deprauata, ex quo ſecutę interminabiles genealogiæ, quas iubet Apoſtolus vitari. Amb. in Luc. cap. 3. quomodo ex ſemine Iechoniæ Chriſtus, cùm dicat Ieremias neminem ex illius ſemine ſeſſurũ in throno Dauid? Chriſtus nõ ſeculari honore regnauit. dicit enim, regnum meũ non eſt de hoc mundo. Chryſ. De Salathiel nihil legimus, putamus tamen ſanctũ fuiſſe. 48. Chryſ. Sacerdotale & regale genus miſtũ in Zorobabel. huius fuit illa ſententia: Fortiorem eſſe omnibus veritatẽ. 49. Glo. ab Abiud vſq; ad Ioſeph nulla inuenitur hiſtoria in Par. lib. Sed fuerũt annales apud Hebræos, de quibus multos Herodes comburi fecit, vt confunderetur ordo ſtirpis regiæ.

58. Glo Mathan & Mathat de eadem vxore genuerunt, Mathan quidem Iacob, Mathat verò Heli. Iacob verò ex vxore Heli ſine filiis defuncti genuit Ioſeph, natura quidẽ ſuũ, ſed ſecundũ legẽ Heli filiũ. Ducta eſt aũt generatio ad Ioſeph qui nõ genuit Chriſtũ, quia nõ ſolet Scriptura genealogiã per mulieres texere. Erat verò Ioſeph ex Mariæ tribu, vnde & in Bethlehẽ vterq; profitetur. Aug de nupt. & conc. lib. 1 cap. 11 nihil deperit veritati, nam ex ſemine Dauid erat & Maria. Idem cont. Fauſt. lib. 23. cap. 9. vtrumque Scriptura dicit, & Chriſtum ex ſemine Dauid, & eius matrem Mariam virginem.

59. Hier. ſolet Scriptura ſponſas vxores vocare, & ſponſos viros. Glo. Inuenitur antẽ in Maria etiã nuptiarum fructus. Aug. de nupt. & con. lib. 1. cap. 11. omne nuptiarum bonum hic impletum proles Chriſtus, fides quia nullum adulterium, Sacramentum quia nullum diuortium. Idem de conſ. Euang. lib 2. cap. 1. Hoc exemplo magnificẽ inſinuatur fidelibus pari conſenſu ſeruata continentia coniugiũ permanere. 61. Int. non de quibus, quia ſine virili coitu. de ſola virgine natus. Aug. de Hæreſib cap. 11. Eſt hoc contra Valentinũ, qui Chriſtũ dixit nihil aſſumpſiſſe de virgine, ſed per eam vt fiſtulam tranſiiſſe. Idem contra Fauſt. lib. 26. cap 7. honorauit Chriſtus vtrumque ſexum, aſſumendo formam viri, & naſcendo de fœmina. 62. Aug. cont. Felicianum cap. 2. Idem Chriſtus Dei & hominis filius: aliud tamen hominis, aliud Dei filius, aliud inquam, pro diſcretione ſubſtantiæ, non aliud pro vnitate perſonæ; ſicut in vno homine, aliud animus, aliud corpus.

SENS. MYST. IN CAP. I.

46. Int. i. præparatio Domini, quod conuenit Chriſto qui dicit: vado parare vobis locum. Glo. prior Iechonias reſurrectio Domini. alter verò, præparatio Domini, vtrũque cõgruit Chriſto, qui eſt reſurrectio, & vita. 47. Glo. i. petitio mea Deus. Conuenit id Chriſto, qui dicit: Pater ſancte ſerua eos quos dediſti mihi, &c. 48. Glo. i. magiſter Babylonis, conuenit id Chriſto, qui mundum ab errore ad veritatem reuocauit. 49. Glo. i. Pater meus. Ipſe inuocabit me pater meus es tu. 50. Glo. i. Dominus reſuſcitans; & ego reſuſcitabo eum, &c. 51. Glo. id eſt, adiutus. Ecce enim Deus adiuuat me. 52. Glo. i. iuſtus, Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit. 53. Glo. id eſt, frater meus, narrabo nomen tuum fratribus meis. 54. Glo. id eſt, Deus meus; Deus meus vt quid dereliquiſti me? 55. Glo. id eſt, Deus meus adiutor; Deus meus, ſperabo in eum. 56 Glo id eſt, donans vel donatus; dedit dona hominibus; & datus eſt à Patre. 57. Int. ſupplantator vel luctator. 58. Glo. i apponens: Chriſtus enim Iudæis gentes appoſuit. Chriſtus itaque horum patrum in ſe gerebat officium, dignũmque eſt per eã lineam ſanctitatis aſcendere in ipſum, per quam deſcendere ad nos dignatus eſt. 60. Int. Maria ſtella maris. Beda in Lucã, lib 1. cap. 3. & Domina Syriacè, quia & lucem ſalutis, & Dominũ mundo edidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

46 Hic prætris Iechoniæ filius, dictus etiam Ioachim & Neri. e. ſcilicet in Babylone. 60. quæ cum fratres non haberet, adeoq; poſſideret patris hæreditatem, neceſſariò nubere debuit viro eiuſdem familiæ ob præceptum Num. cap. vltimo.

Omne

[61] Omnes [62] itaque [d] generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim.[63] Et à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. Et à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum [e]: generationes quatuordecim. Chriſti autem generatio [64] ſic erat. Cùm eſſet [65] deſponſata mater eius Maria Ioſeph: [66] [*] antequam [67] conuenirent, [68] inuenta eſt in vtero [69] habens de Spiritu [70] ſancto.

Sens. Lit. In Cap. I.

63. Glo. Prima ſeries vſque ad Dauid incluſiuè. Secunda à Salomone ad priorem Iechoniã. Tertia à ſecundo Iechonia ad Chriſtum. Chry. Ab Abrahã ad Dauid, ſub Iudicibus Iudæi fuerũt: à Dauid ad tranſmigrationem, ſub Regibus: hinc ſub Pontificibus, vſque ad Chriſtũ Iudicem, Regem, & Põtificem. Cuius figuræ, primi, Iudicũ quidem Ieſus Naue, Regũ, Dauid; Põtificũ, Ieſus filius Ioſedech. e. Int. per quã dignatus eſt venire. 64. Glo. vt dictum eſt, & mox dicetur. Chry. non ſic vt patrũ præcedentium. 65. Glo. Ideo deſponſata, vt per Ioſeph eius origo oſtenderetur, vel vt is eſſet teſtis caſtitatis, & vt viri ſolatio ſuſtentaretur, & diabolo partus occultaretur. Fiebat verò deſpõſatio per aliquot dies ante aſſiduã cohabitationem & interim erat vxor ſub cuſtodia viri. Chry. Et deſponſata, & domi habita. nam in ea quæ extra domum concepit, ſuſpecta coniunctio. 67. Chry. in hom. nõ dicit antequam duceretur in domũ ſponſi, iam enim intus erat, ſolebant enim olim domi deſponſatas habere. Glo. non quòd poſtea conuenerint, ſic enim dicimus, antequã eũ pœniteret, mortuus eſt. Hier. cont. Heluid. Sic etiam dicimus, antequam in portu pranderem, nauigaui. Remig. antequam ſolẽnia nuptiarum celebrarent. Aug. de nup. & conc. lib. 1. cap. 12. non fuit concubitus, quia fieri non poterat in carne peccati ſine concupiſcentia, quæ accidit ex peccato, ſine qua concipi voluit qui futurus erat ſolus ſine peccato. Idem Serm. de Natiu. Fas non erat vt per corruptionem incorruptio naſceretur, nouóque ordine aduentare debuit qui vetuſtum mortis imperium deſtructurus venerat. 68. Int. à Ioſeph. Hier. qui penè licentia maritali omnia nouerat. Chry. quando geſta ſunt quæ narrat Lucas de aduentu Angeli, abſens erat Ioſeph. Aug. de conſ. Euang. lib. 2. cap. 5. ſi quis velit vnam narrationem ex dictis à Luca & Matthæo, poteſt ſic ordinare, Chriſti generatio ſic erat. Fuit in diebus Herodis, &c. manſit autem cum illa, &c. & reuerſa eſt in domum ſuam, & inuẽta eſt in vtero, &c. 69. Int. non aliunde quàm ex ſe gignendo: ecce illud nouum, mulier circumdabit virum. 70. Int. de poteſtate, non ex ſubſtantia. Aug. Serm. de temp. 191. non enim, vt quidam ſceleratiſſimè opinantur, Spiritus ſanctus pro ſemine fuit. Aug. Serm. de natiu. qui ſcripſit lapideas tabulas ſine ſtylo ferreo, ipſe grauidauit Mariam de Spiritu ſancto. Idem in Enchir. cap. 38. etſi verò vna perſona nominatur in opere, vniuerſa tamen operari Trinitas intelligitur.

Sens. Myst. In Cap. I.

63. Glo. Três diſtinctiones, Trinitatis fidem ſignificant, quam legis & Euangelij doctrina aſtruit: nam quatuor doctrina Euangelica, decem, legis inſtitutio. Notantur verò tria tempora. Nam ante legem, Abraham naturale ſeruat mandatum; poſt legem, Iudæi præuaricantes captiuantur, poſt gratiã, de captiuitate omnes ſoluuntur. in ſingulis bis ſeptem, quia gratia in homine geminatur. cor & carnẽ iungens, faciénſque exultare in Deum. Item ter 14. veram religionem ſignificat, via enim ad Chriſtũ per decem verba legis, & quatuor Euangelia. idque in fide Trinitatis. Item Chriſtus terra promiſſionis, ad quem per 42. manſiones venitur. Fides autem quæ in Abraham reputatur ad iuſtitiam, initium eſt viæ. Item 42. tempus Eccleſiæ præſens ſignificat, ſex enim ad opera, ſeptem ad requiem pertinẽt, ſepties autem ſex quadraginta duo. Item quatuor temporum curſu vita labitur, decem ſunt legis præcepta, duo verò teſtamenta, quibus nos regi oportet, vel duo præcepta charitatis, in quibus tota lex continetur. Aug. lib. 2. de conſen. Euang. ca. 4. numerus 40. qui eſt in generationibus, Chriſto excepto, ſignificat tempus hoc quo nos oportet à Chriſto regi; quatuor enim anni tempora & mundi partes, fiunt autem 10. progrediente numero ab vno ad quatuor, quater verò decem quadraginta. Auctor, intellige fieri decem ex 1. 2. 3. & 4. ſimul iunctis. 65. Glo. ideo deſponſata vt ſignificaret Eccleſiam quæ eſt virgo & ſponſa. 66. Chry. ideo fabro lignario deſpõſata, quia Chriſtus ſalutẽ erat operaturus per lignũ crucis. 70. Aug. Ench. cap. 38. inſinuat hic natiuitatis modus gratiã Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis verbo Dei copulatus eſt in perſonæ vnitate.

Addit. Auct. In Cap. I.

*d. Id eſt, perſona generantes & genita. e. pro, natiuitas. *. ſic dicuntur iudices antequam cauſam cognoſcerent iudicaſſe, quo non ſignificatur poſtea cauſam cognouiſſe. 69. pro grauidam eſſe.*

Ioſeph autem [71]vir eius cùm eſſet [72]iuſtus,& nollet eam [73]traducere;voluit [74]occultè di[75]mittere [76]eam. Hæc autem eo [77]cogitante: [78]Ecce [79]Angelus Domini [80]apparuit [81]in ſomnis Ioſeph, dicens: [82]Ioſeph [83]fili [84]Dauid, Noli timere [85]accipere Mariã [86]coniugem tuam. [87]Quod enim [88]in ea [89]natum eſt,de [90]Spiritu ſancto eſt.

SENS. LIT. IN CAP. I.

71. Int.Id eſt,ſponſus. 72. Glo.Iuſtus eſt conſcientia caſtitatis ſeruans innocentẽ,ſciebat inculpabilem,ſed vnde.vel quid eſſet,ignorabat:elegit ergo effugiendi viam, vt nec innocentẽ proderet, nec rei incognitæ conſentiendo, ſe reum faceret corã Deo. Aug ſerm.de natiu. Æſtuabat ſecũ diſputãs,ſi prodo,vitiũ crudelitatis incurro:ſi taceo,malo conſentio, quia ergo tacere malum, adulterium prodere peius,dimittam.Chry.in hom.iuſtum dicit,id eſt,omni virtute perfectũ,eſt enim iuſtitia vniuerſalis virtus. 73. Glo.i.in coniugiũ ducere,ne videretur celare quod ignorabat,vel traducere ad pœnã.Int.pro traducere,Græcè habetur propalare.Aug.de ver.Dom.Ser.15 noluit diuulgare quia ſolus ſciebat,voluit prodeſſe peccãti,non punire.Orig hom ..ex variis locis:dimittere volebat quia magnum in ea Sacramentum cognoſcebat,cui appropinquare ſe indignũ exiſtimabat. 74 Int. ne ſi palàm eſſet,vt adultera puniretur. 75. Int. ne ſi retineret neſciens euẽtũ rei,quaſi cõſcius eſſet peccati.Amb.in Luc.cap.2.quam volebat dimittere fatebatur acceptã, nemo enim dimittit quã non accepit. 76 Int.vt occultè dimitteret. 77. Chry.in hom.notatur mãſuetudo Ioſeph qui nulli enarrat ſuam ſuſpicionem. 78. Remig quia ſi dimitteret, multi ſuſpicarentur Mariam adulterã, conſilium Ioſeph diuino mutatum eſt cõſilio.Chry.Apparuit Angelus Ioſeph,ne homo iuſtus ignorãs,faceret rem iniuſtam,deinde ob honorẽ virginis,quæ ſi dimiſſa fuiſſet,apud infideles turpi ſuſpicione carere non poterat, nõ venit autẽ ante conceptionẽ, ne culpã infidelitatis incurreret,vt Zacharias. Incredibilius enim virginem poſſe concipere quàm anum. 79. Int.non deluſor.Aug Ser.de nat Gabriel. 80. Int.ne vlteriùs premeret dubietas quem commendabat æquitas. 81. Chry. in hom. non manifeſtè,vt paſtoribus,quia valdè fidelis erat,paſtores autẽ rudes;virgini verò apertè, quia fuit de maximis inſtruenda. 82. Int.familiarem & notum oſtendit, cuius nomen & genus dicit. 83. Glo. recognoſce quod promiſſum eſt domui Dauid,& vide impletum. 84. Chry.in hom.timebat ne offẽderet Deum,quaſi adulteram habens,oſtendit verò Angelus ſe cognitorem cordis eius, vt dicẽdis fidem faceret,& ſe à Deo miſſum,cuius eſt ſolius ſcire cordis ſecreta. Ideo autẽ virgo nõ dixit Ioſeph nunciata ſibi ab Angelo, quia non putabat ſibi crediturum; præſertim iam in ſuſpicionem adductũ.

85. Chry.in hom. retinere Raba:vel accipere nuptiarum celebratione, & aſſidua cohabitatione. 86.Glo.cõiux dicitur à prima fide deſpõſationis Hier.cont.Helui. Solet Scriptura appellare ſponſos viros,& ſponſas vxores,vnde in Deut.Si quis dormierit cum virgine deſponſata viro,morietur, quia humiliauit vxorem proximi ſui. 87. Int.ne ſuſpiceris quòd de alio ſit.Quod enim,&c.Chry.in hom. non ſolùm timorem aufert,ſed lætitiam addit. 88. Glo.in ea naſci,eſt concipi;de ea naſci,in lucem produci. 89. Int.id eſt, conceptum. 90. Glo. Spiritus ſanctus dicitur Charitas,& charitas ſola eum fecit incarnari. Aug.de q.vet.& nou. Teſt.q.52. dicitur & Sapientia ædificaſſe ſibi domum, Chriſtus ſcilicet Corpus ſuum,Factum Spiritus ſancti,factum Filij eſt propter naturæ & voluntatis vnitatem. Idem in Ench.cap.38.non dicimus autem Chriſti Patrem Spiritum ſanctum: fecit enim Chriſtũ hominem,non genuit,nec verò quicquid de alio naſcitũr Filius eius dicitur,naſcitur enim capillus de homine,& homo ex aqua & Spiritu Sãcto,filiiq; nõ dicũtur,neq; capillus hominis, neq; homo aquę.

SENS. MYST. IN CAP. I.

72. Amb.in Luc.lib.2.Iuſtus opprobrio cõiugis deprehenſo,ſe incruentum ab homicidio, & caſtũ ab adulterio præſtare debet. 77. Glo. docemur diu deliberare in incertis ne peccemus temeritate. 81.Int.non manifeſta viſione,quia dubietate animi premebatur, velut ſomno infidelitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

72. Perfectus ſeu eximia probitate vir,certè qui deprehendens ſponſam grauidam, nec cum ea expoſtularit,nec verò apud aliquem queſtus fuerit. 73. id lex permittebat,ſed non præcipiebat, Græcè παραδειγματίσαι.q.d.exemplificare,ſeu exemplum facere.hic videtur ſignificare propalare ſeu palam facere. 74. aut diſcedendo, aut dato libello occultè ,ſed repudij cauſa non explicata. 75. Adulteram putans ſecundùm Chry.& Aug.at ſecundùm Baſil. reueritus conceptum de Spiritu ſancto,ſeq; reputans indignum tali vxore.

77. Græcè, cùm cogitaſſet. 81. Græcè κατ' ὄναρ per ſomnium:virgini facta apparitio vigilanti.& quia eius expetebatur liber conſenſus,& ad maiorem rei certitudinem. 84. quaſi ea re Deum offenſurus. 85. id eſt,retinere ſeu recipere animo iam dimiſſam,vel in vita conſuetudinem adiungere, iam enim in vxorẽ acceperat. 89. pro,conceptum. 90. Græcè & hic & ſuprà ex Spiritu ſancto, id eſt, opera Spiritus ſancti, ſic illud,vnus Deus Pater ex quo omnia.

Patiet

[91] Pariet autem filium,& [92] vocabis nomen eius [93] Ieſum.[94] Ipſe enim [95] ſaluum faciet [96] populum ſuum à peccatis [97] eorum.[98] Hoc autem [g] totum [99] factum eſt, [100] vt adimpleretur quod dictum eſt à [101] Domino per Prophetam, dicentem: [102] Ecce [103] virgo in [104] vtero habebit, [105] & pariet filium: [106] & vocabitur nomen eius [107] Emanuel, quod [108] eſt interpretatum [109] nobiſcum Deus. [110] Exſurgens autem [111] Ioſeph à ſomno, [113] fecit ſicut præcepit ei [114] Angelus [h] Domini: & [115] accepit coniugem [116] ſuam. Et non [117] cognoſcebat eam donec peperit [118] filium ſuum [119] primogenitum:& [120] vocauit nomen [121] eius Ieſum.

SENS. LIT. IN CAP. I.

91. Glo.ne videretur Ioſeph non eſſe neceſſarius Virgini.q.d.neceſſarius eris procurationi. Chryſ. in hom.etiam ex futuris Angelus dicta confirmat.Chryſ.non dixit, pariet tibi filium, non enim de ipſo conceperat.Chryſ.in hom. ſignificat parituram orbi terrarum. 92. Int.non impones quod ab æterno impoſitum eſt. 93. Int.Saluatorem.Hier.totius mundi. 94. Int.ſubdit cauſam nominis.

95. Int.quod ſolius eſt Dei. 96. Int.id eſt, quos prædeſtinauit. f. Hier. ſaluat non armis pugnando,ſed peccata relaxando. 97. Int.quæ ex eis ſunt. 98. Int. hoc quod narrat teſtimonio prophetico certiùs facit. Glo.citatur vetus Teſtamentum in Euangelio,vt confirmetur fides: faciliùs enim credimus cùm videmus impleta prædicta. Aug. cont. Fauſt.lib.12. quæ Apoſtoli nunciabant demonſtrantur à Prophetis prædicta, etſi enim atteſtabantur miracula, non defuiſſent qui ea magicæ potentiæ tribuerent. g. Glo.hoc quòd propinquo deſponſata, quòd inuenta in vtero habens,quòd peperit virgo,quòd Ieſus vocatus,quòd ſaluat. 99. Remig.factum dicit in præſcientia Dei,vel quia quando hoc ſcripſit iã totum factum erat. 100. Glo.Prophetia non ſapit neceſſitatem eorum quæ prædicit,ſed ſignum eſt præſcientiæ Dei. 101. Inter.Eſaiam. 102 Glo.admiratur Propheta,& quaſi omnes de ſomno ſuſcitat. 103. Hier.עלמה. Halma apud Hebræos ambiguum eſt dicitur enim & adoleſcentula & abſcondita, nempe virgo quæ nunquam virorum aſpectibus patuerit. lingua etiam Punica,virgo Halma appellatur, nec vnquam memini me legiſſe Halmam de nupta, ſed de virgine in annis adoleſcentiæ.& alioquin quale ſignum eſſet ſi puella non virgo pareret? 104. Int. quaſi ex ſubſtantia ſuæ carnis,non aliunde tanquam per coitum viri.Glo. Sequitur Iſaiæ ſenſum,nõ verba, pro concipiet,ponens, in vtero habebit, & vocabunt,pro, vocabis vel vocabitur. 105. Leo in epiſt.ad Flauianum,ita ſalua virginitate editus,vt ſalua virginitate conceptus.Aug.Serm.de nat.quod in matre integrum inuenit,non violauit naſcendo. 106. Int.aliàs,vocabunt ſ.primò Angeli pſallentes,inde Apoſtoli prædicantes vel alij credentes.Chryſ.in hom.non aliud eſt, vocabunt nomen eius Emanuel, quàm videbunt Deum cum hominibus.Hier.70.& reliqui interpretes tranſtulerunt,vocabis,pro quo hic eſt vocabunt.Hebræum autem verbum poteſt intelligi,vocabit,ſcilicet,virgo quæ concipiet.

107.Glo.proprium id Chriſti,vt Ieſus,quia cum his quos ſaluat, ſemper adiuuando perſeuerat.

108. Remig.interpretatur non Euangeliſta,ſed tranſlator.ſignificatur autem Diuinitas & humanitas in vna perſona Hier.ſuper Eſa.7.cap. Putant Hebræi hoc prophetatum de Ezechia, quòd ipſo regnante capta ſit Samaria.at cùm cœpit regnare Achaz,cuius primo anno hæc prophetia facta, iã nouem annorum erat Ezechias.Eſt autẽ ſenſus, iſte puer qui naſcetur ex virgine ô domus Dauid, nunc à te appelletur Emanuel,probabis enim à duobus regibus liberata,Deum te habere præſẽtem, poſtea autem vocabitur Ieſus,quòd ſit vniuerſum hominum genus ſaluaturus. ne ergo mireris ſi virgo Deũ pariat qui tantam habeat poteſtatem,vt multo pòſt tempore naſciturus, te nunc liberet inuocatus.

109. Int.i.in homine Deus.Remig.i. factus per omnia nobis ſimilis abſque peccato. Int. Verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis. 110. Glo. perfecta obedientia, fecit enim non ſolùm quæ præcepit,ſed ſicut præcepit. 114. Glo non relinquitur mentiendi locus, vbi officium Angelorũ celebratur. h. Int.non malignus. 115. Int.propter prædictas cauſas. Glo.ad vitandam virginis infamiam,& celandum Saluatoris aduentum, & ad neceſſarium pueri obſequium. Chryſ.non in domum accepit,nondum enim dimiſerat,ſed in animum de quo depoſuerat.Remig.accepit celebratis nuptiis. Chryſ.in hom. omnem malam ſuſpicionem virgo effugit, vir enim zelotypiam paſſus eam ſuſcepit, & poſt conceptionem ſeruauit. 116. Int.ſcilicet,ad opus coniugale. 117. Hier.cont. Heluid donec in Scriptura ſæpe ſignificat infinitum tempus,vt illud,donec conſeneſcatis ego ſum,numquid poſt nõ erit Deus?item,vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi,nunquid pòſt abſcedet?item,oportet regnare donec ponat inimicos,&c.numquid pòſt regnare deſiſtet?nempe indicauit Euãgeliſta nõ eam cognitam vſque ad partum, vt multo magis intelligeremus non fuiſſe cognitã poſt. An Ioſeph templum Dei poſt tanta miracula auſus eſſet attingere?Hilar.Si faciem Moyſi nõ poterant Iudæi in-

tue

tneri, quanto minùs agnoſci poterat quæ Deum in vtero habebat? Glo. dicitur quòd Ioſeph facie ad faciem Mariam videre non poterat vſque ad partum. 118. Int. ſubſtantiæ ſuæ. 119. Int. ante quẽ nullos, poſt quem non alios. Glo. Primogenitum dicitur omne quod aperit vuluam, ſiue aliud ſequatur, ſiue non. Propriè autem dicitur Chriſtus vnigenitus Dei Patris vel Mariæ. Hier. Si primogenitus non eſt niſi quem ſequuntur fratres, non deberentur ſacerdoribus primogenita, donec alia eſſent procreata. 120. Int. Die octano quo fiebat circumciſio, & nomen imponebatur. 121. Remig. notum hoc nomen Patribus & Prophetis: vnde illa, Defecit in ſalutari tuo anima mea; Defecit cor meum in ſalutari tuo, Exultabo in Deo Ieſu meo.

Sensvs Myst. In Cap. I.

120. Glo. qui à Deo monetur ſoluat moras, ſurgat à ſomno, faciat quæ iubetur. 121. Int. dubietatis

Addit. Avct. In Cap. I.

93. Sic vocati etiam alii. 1. Paralipom. 24. 2. Paralipom. 31. 1. Eſd. 2. ſignificat autem ישוע *ſalutem vel Saluatorem. vide Iſa. 45. 103. Gracè ἡ παρθένος, virgo illa ſcilicet inſignis Heb. apud Iſa. 7. cap.* עלמה *quod abſcōditam virginem ſignificat, & quidem 70. illic παρθένον verterunt, & Punica lingua quæ eſt ab Hebræa deducta, virgo Alma dicitur. 106. q. d. & credetur Deus eſſe & homo, taliſq; dicetur. Vide Iſa. 8. 9. 62. Ier. 23. 169.* עמנו אל *nobiſcum Deus. 110. Gracè expergefactus ſeu excitatus. 117. ſic Gen. 8. dicitur non reuerſus coruus donec ſiccarentur aquæ. Et 2. Reg. 6. Michol non eſſe natus filius vſque in diem mortis ſuæ.*

CAPVT II.

CVM[1] ergo natus eſſet Ieſus[2] in Bethlehem[3] Iudææ, in diebus[4] Herodis regis[5]. ecce[6] Magi[7] ab[8] Oriēte[9] venerunt.

Sens. Lit. In Cap. I.

1 INt. Ecce natiuitas. Glo. quatuor ponuntur à Prophetis roborata, natiuitas, nomen, locus, & tempus. 2. Int. nomen. 2 Int. locus. Glo. Bethlehem priùs dicta Ephrata. 3. Hier. puto ſcriptum ab Euangeliſta Iudæ, non Iudææ. ad differentiam alterius, quæ & ipſa in Iudæa eſt. Glo. nempe in tribu Zabulon. 4 Int. tempus. Glo. hoc ponit vt videatur illud impletum, non deficiet princeps de Iuda, &c. occupauerat enim regnum Herodes alienigena Chryſ. demonſtratur impleta prophetia Danielis. ex illo enim tempore ad regnum Herodis 70. hebdomadæ tranſierunt. Glo. impleta eſt prophetia quæ dicit, cùm venerit Sanctus ſanctorum, ceſſabit vnctio veſtra. Amb. ſuper Lucam lib. 3. fertur ab Idumæis latronibus Antipatrum Aſcalonitam captum, imbutum fuiſſe myſteriis Iudæorum, & ab Hircano Iudææ rege legatū miſſum ad Pompeium. Eius filius Herodes, ſub Antonio, Senatuſconſulto Iudææ regnum adeptus eſt. 5. Chry. in hom. alius fuit qui Ioannem interfecit. 6. Chry. confeſtim vt natus eſt. 7. Glo. i. philoſophi Chaldæorum, & (vt dicitur) de genere Balaam, per quē de Iſrael naſciturum regem audierunt. Fuerunt verò reges, qui, etſi tria obtulerunt, non ideò tres tātùm fuiſſe probantur. Remig. quidam Magos Chaldæos dicunt, alij Perſas, alij veniſſe de vltimis finibus terræ: alij, quod eſt veriſimilius, fuiſſe nepotes Balaam, in quibus fides gentium, vt primitiæ, Deo conſecratur. Aug. Serm. de Epiph. 2 paſtores Iſraelitæ, magi gentiles, illi propè, iſti longè, vtriq; tamen ad angularem lapidem cucurrerunt. 8, Remig. eſt enim illa regio Orientalis Iudæis. 9. Glo. non poſt annum [non enim inueniſſent in præſepio] ſed decimatertia die. Remig. nec mirandū tredecim diebus veniſſe. non enim longè diſtabant à terra promiſſionis ſi fuerunt ſucceſſores Balaā. Aug. ſerm. de Epiph. biennio antè viſa eſt ſtella, ſed nato Chriſto, intellexerunt reuelatione, cuius eſſet, & tunc profecti ſunt. Chry in hom. multo antè apparuit, quia multum temporis conſumpturi erant in itinere. Fulgent. hom. de Epiph. die natiuitatis apparuit.

Sens. Myst. In Cap. II.

2 GLo. Bethlehem, id eſt, domus panis. quia ibi naſciturus erat panis viuus; in præſepio verò natus, vt irrationales faceret Angelorum ſocios. Eccleſia etiā domus eſt in qua panis viuus comeditur. 8. Remig. Omnes qui ad Dominū veniunt, ab ipſo & per ipſū veniūt; ipſe enim eſt oriens. Chry. ex oriente dies naſcitur, & fides lumen eſt animarum.

Addit. Avct. In Cap. II.

3. Interdum Iudæa pro Iuda ſumitur. vt inf. quòd regnaret in Iudæa &c. 7. vox Perſica (etſi quidam Græcam putant) ſapientem ſignificans, ſeu philoſophum. Erant verò hi Chaldæi, vt & Sibylla Erythræa, quæ filia Beroſi (Chaldæi) & ſucceſſores Balaam. An fuerint etiam reges incertum, ſed vulgò receptum. tres quidem fuiſſe teſtatur Leo primus. 9. die 13. à natiuitate Chriſti, vt habet Eccleſia traditio.

Hieroſolymam[10], dicentes: vbi eſt qui natus[11] eſt rex Iudæorum?[12] vidimus[13] enim ſtellam[14] eius[15] in Oriente[16],& venimus[17] adorare[18] eum. Audiens autem Herodes rex,

Sens. Lit. In Cap. II.

10. Int.vbi erat caput regni. Remig.crediderunt non niſi in vrbe regia naſciturum. Glo. per ſtellam intellexerunt natum in Iudæa,ideo Hieroſolymam veniunt. 12. Int. ne de Herode quærere videantur. Glo.confuſio Iudæorum qui à gentibus Chriſti natiuitatem diſcunt. Aug.Ser. de Epiph.vnde hoc ſciuerunt? reuelatione aliqua. Leo Ser.de Epiph.præter ſtellam fulgentior claritatis radius eorum corda perdocuit. Auguſt.li q.vet.& nou.Teſt.q 63.ſequebantur traditionem Balaā qui dixit Orietur ſtella ex Iacob.videntes ergo ſtellam,extra ordinem mundi, hanc intellexerunt quam ille prædixerat regis Iudæorum indicem. 13. Int.ſigna non fidelibus ſed infidelibus data ſunt.Glo.Ingreſſi Iudæam deteruntur indicio ſtellæ,vt cogantur ex lege inquirere.Chryſ.ad confuſionem Iudæorum, qui quem gentiles per alienas prouincias requirebant,ipſi in finibus ſuis natum non ſuſceperunt. 14. Glo.noua ſtella,nouum hominem indicabat, hæc mox peracto officio eſſe deſiit. Greg.hom.10. Chriſtum nondum loquentem muta ſtella prædicat, poſtea loquentem Apoſtoli nuntiarunt. Iudæis vt ratione vtentibus Angelus nuntiat,magos nondum ratione vtentes ſtella perducit.Auguſt. Ser.de Epiph.vtriſque tamen loquitur lingua cælorum, quia ceſſabat lingua Prophetarum. Greg.in homil. hinc Priſcillianiſtæ confirmant errorem ſuum de fato,putantes naſci homines ſub conſtitutionibus ſtellarum. ſed abſit à cordibus fidelium, vt eſſe quid fatum dicant. Chryſ.ſi aliquis fit adulter vel homicida per ſtellam, magna eſt iniquitas Creatoris:& cur mali puniuntur, ſi non voluntate ſed neceſſitate peccant? Ipſa Dei mandata ne peccemus, & hortamenta vt faciamus bonum, hanc inſipientiam deſtruunt. quis enim iubet quod fieri non poſſit? Greg.Nyſſ.lib.6.philoſ.cap.1.deſtruunt ij contingentis naturam,tollunt liberum arbitrium,& omnia euertunt.Auguſt.lib.5.ciuit. valent quidem ſiderei afflatus ad corporum differentias, Solis enim acceſſibus & deceſſibus variantur tempora,Lunæ incrementis & decrementis, augentur quædam & diminuuntur. Voluntates autem animi poſitioni ſiderum non ſubduntur: quanta enim diuerſitas in accidentibus & euentibus geminorum? ſunt tamen qui non aſtrorum conſtitutionem fatum dicunt, ſed omnium connexionem cauſarum. ſi quis ergo humana fato tribuit, Dei voluntatem vel poteſtatem fatum appellans,ſententiam teneat,linguam corrigat, non enim ſolet ita accipi fatum. Idem.2.cont. Fauſt.c.5.ſi ſub fato nullius eſt hominis geneſis,quanto minus illius qui eſt omnium Dominus? Stella ergo illa non ad decretum dominabatur,ſed ad teſtimonium famulabatur.nec erat ex illis quæ ſunt initio creatæ.non ergo ideo Chriſtus natus, quia ſtella extitit,ſed illa extitit,quia Chriſtus natus;eſt enim ad eum demonſtrandum exorta.Itaque ſi dici oportet,non ſtellā Chriſti,ſed Chriſtum ſtellæ fatum diceremus; ipſe enim illi,non illa ipſi naſcendi attulit cauſam.Chryſ.in hom.nec eſt aſtronomiæ à ſtellis ſcire naſcentes, ſed ab hora natiuitatis futura prædicere. Hæc etiam non vna cæleſtium fuit,nulla enim hac via procedit,ſcilicet,ab Oriente in Meridiem, nec media die apparet, nec ſubinde occultatur,vt hæc quæ ſe occultauit cùm intrarent Hieroſolymam,ruſumque ſe oſtendit:denique nunc ibat nunc ſtabat vt columna nubis in deſerto. 15. Int.ſcilicet,propriam,quia hanc creauit ad oſtenſionem ſui. 16. Glo.dubium in Oriente ne orta,an viſa. 17. Leo,Ser.de Epiph.Sufficere poterant illis credita & intellecta, ſed diligentia illa quærendi vſque ad videndum puerum perſeuerans,nobis ſeruiebat,vt profuit quòd Thomas veſtigia vulnerum explorauit. 18. Int.quià Deum intelligunt ſtella famulante. Auguſt.Ser.de Epiph.talem natum didicerant in quo adorando ſe ſalutem conſecuturos non dubitarent. Chryſ.Dum conſiderant regem futurum,non timent præſentem,adhuc non viderant Chriſtum,& iam parati erant mori pro eo.ô beatos qui ante crudeliſſimum regem, antequam Chriſtum cognoſcerent,Chriſti facti ſunt confeſſores.

Sens. Myst. In Cap. II.

10. Int.Ciuitas Dei toto orbe refulget, in qua minùs docti erudiuntur Diuina lege. 11. Aug.Ser. de Epiph.annuntiant,& interrogant,credunt,& quærunt tamquam ſignificantes eos qui ambulat per fidem & deſiderant per ſpem. 14. Glo ſtella,Chriſtus,quem ſequi debemus. item ſtella, illuminatio fidei quæ ad Chriſtū ducit.dum diuertunt ad Iudæos, eam amittunt,quia dum à malis cōſilium quæritur, vera illuminatio perditur Leo Ser.de Epiph.ad credendum promiſſioni Abrahæ factæ de poſteritate ſtellarum multitudini comparata,ortu noui ſideris excitantur?

Addit. Avct. In Cap. II.

14. *τὸν ἀστέρα,ſ.certam quandam,& eximiam ſtellam.quid hæc ſignificaret, maiorū traditione acceperant.*
15. *indicem natiuitatis eius.* 16. *exiſtentes.ſ.vel ipſa ad Orientem apparuerat.* 17. *præteriti temporis ἤλθομεν.* 18. *An vt Deum,ex verbi ſignificatione non conſtat, nam & homines adorantur in Scriptura.*

[19] turbatus eſt: & [20] omnis Hieroſolyma cum illo. Et [21] congregans omnes [22] principes ſacerdotum, & [23] ſcribas populi: [24] ſciſcitabatur ab eis vbi [25] Chriſtus [b] naſceretur. At illi [26] dixerunt [27] ei, in Bethlehem Iudæ. [28] Sic enim ſcriptum eſt per [29] Prophetam: Et tu Bethlehem terra [30] Iuda, [31] nequaquam minima es in [32] principibus Iuda. [34] Ex te enim exiet [35] dux qui [c] regat [36] populum meum Iſrael. Tunc Herodes [37] clàm vocatis Magis, [38] diligenter [a] didicit ab eis

SENS. LIT. IN CAP. II.

19. Aug.Ser.de Epiph.Magi deſiderant redemptorem, Herodes timet ſucceſſorem. Glo. timet ob Romanorum iram, qui decreuerant ne quis eis inconſultis rex diceretur. 20. Glo. ſæpe populus iis iniuſtè fauet, quos crudeles ſuſtinet. 21. Glo.diligenter inquirit, vt ſi inueniat, faciat quod volebat ſin autem, excuſatus ſit Romanis. 22. Int.id eſt Pontifices. 23. Int.id eſt, moralium latores præceptorum. Remig. Erant hi legis doctores. 24. Int.palam quaſi ex bono affectu. Glo. explorat, triſtes ne eos an lætos faciat eorum rex. 25. Int.ſic vocat eum, quia nouerat inungi reges Iudæorum. 26. Glo. patet, eos non ex ignorantiâ, ſed cordis duritia credere noluiſſe. 27. Leo, Ser.de Epiph. qui formam ſerui ſuſceperat, Bethlehem prælegit natiuitati, Hieroſolymam paſſioni. 28. Glo.non verba, ſed ſenſum quodammodo ponunt Hier.reprehenduntur de ignorantia; Propheta enim dicit, tu Bethlehem Ephrata. Chry prætcidentes prophetiam, cauſa fuerunt necis paruulorum. Si enim Herodes intellexiſſet quod ſequitur, ſcilicet, dies eius à diebus ſæculi, non illos occidiſſet. Hier. Illud Iudæi tacuerũt, & alia mutauerunt, vel ob ignorantiã, vel, vt Herodes meliùs intelligeret. 29. Int.Micheam. 30. Int. ad tribum Iudæ pertinebat. Hier. Eſt alia in Galgalis. 31. Hier. Propheta dicit, minima es in millibus Iuda, id eſt, & ſi paruus es vicus, inter millia ciuitatum Iuda. 32. Remi. id eſt, inter vrbes principatum habentes. Hier. inter ciuitates ex quibus principes prodierunt. Int. in Hebræo, in millibus: arguuntur verò ſcribæ obliuionis, quòd non ipſis verbis Prophetæ vſi ſunt. 34. Chry. in hom. Quomodo quidam id dictum putant de Zorobabel, qui in Babylonia natus eſt? 35. Chry. in hom. non dixit Filius Dei, ne ſcandalizarentur. 36. Chry. in hom. id eſt, credentes ex Iudæis; tacuit verò de gẽtibus, ne ſcandalizaret Iudæos; mirabilis verò Dei diſpenſatio, diſcunt enim Iudæi à Magis, eóſque docent vt Magi geminato teſtimonio ſtellæ, & Prophetæ ardẽtiùs expeterent. 37. Chry. ne ſi Iudæi ſcirent, quos habebat ſuſpectos, conſilium proderent. Glo. Chriſtúmque occultarent. 38. Remig. cùm eſſet callidus, timerétque ne non reuerterentur, diligenter inquirit, vt poſſit occidere puerum.

SENS. MYST. IN CAP. II.

19. Chry. ſemper grandis poteſtas maiori timori ſubiecta eſt. rami excelſarum arborum leui etiã aura flante mouentur, humiles in tranquillitate conſiſtunt. Aug. Ser. de Epiph. quid erit tribunal iudicantis, quando ſuperbum regem facit timere natiuitas infantis? Leo, Ser. de Epiph ſuperfluo Herodes timore turbaris, non capit Chriſtũ regio tua, quem in Iudæa regnare non vis, vbique regnat, cruciatur diabolus vocatione gentiũ, & quotidiana poteſtatis ſuæ deſtructione torquetur. Chry. timet ſucceſſorem regni ſui Herodes terrenum, diabolus cæleſtem. 20. Chry. de aduentu iuſti non poterãt gaudere iniqui. 29. Auguſt. Serm. de Epiph. ſimiles iſti fabris arcæ Noë, qui aliis vbi euaſerunt præſtiterunt, ipſi diluuio perierunt: Et lapidibus qui viam oſtendunt, nec ambulant. 27. Glo Bethlehem, domus panis: Ephrata, ſpeculum, vel frugifera; fidelium enim mentes panem Angelorum mãducant, & gloriam Domini ſpeculantur, colúntque agrum vitæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

20. *pro, maxima ciuium pars, turbata verò ob rei nouitatem, aut timore Romanorum, aut quòd Herodi fauerent, itaque additur, cum illo.* 22. *id eſt, primarios ſacerdotes, vel qui functi fuiſſent ſummo pontificatu, vt apud Romanos conſulares dicebantur, qui conſules fuiſſent. Sub Herode quidem venalis eſſe cœperat pontificatus, multiq; viciſſim pontifices erant. fortè verò intelliguntur principes XXIV. familiarum, de quibus 1. Par. 24.* 23. *id eſt, doctores qui conſulti ex Scripturis reſpondebant. Lucas vocat iuriſperitos. Heb.* ספרים. *q. library, à quibus ſacris euoluendis & explicandis, à* ספר *id eſt, libro, vel q. enarratores à* ספר *narrare. Græcè* γραμματεῖς, *quia ſcribæ publici, ſeu cancellarij, quorum eſt ſcripta publica aſſeruare, promere, lectitare. b. id eſt, naſci deberet, ſcilicet, ſecundùm Scripturas.* 31. *Mich. 5. paruula es in millibus Iuda. Septuaginta, minima es vt ſis in millibus Iuda. Matthæus ſenſum reddidit, ſ. etſi paruula illa quidem, multis Iuda ciuitatibus comparata, vbi multa hominum millia, tamen non paruam habendam, quæ tantum eſſet principem datura, & fortè Matthæus Syriacam editionem aliquam quæ ita haberet, eſt ſecutus.* 32. *id eſt, præcipuis ciuitatibus. c.* ποιμανεῖ, *paſcet, ſeu paſtoris more reget.* 36. *id eſt, fideles quorum ille populus figura.* 37. *ne Iudæi putarent eum velle regi nato inſidiari.*

tempus

[39] tempus ſtellæ quæ apparuit eis. Et mittens eos in Bethlehem dixit, Ite & [40] interrogate diligenter de [41] puero: & cùm inueneritis renunciate [d] mihi: vt & ego veniens [42] adorem eum. Qui cùm audiſſent regem, [43] abierunt. Et [44] ecce ſtella quam viderant in [e] oriente, antecedebat eos [f] vſque dum veniens [45] ſtaret ſuprà vbi erat puer. videntes autem ſtellam, [46] gauiſi ſunt gaudio magno valde. Et intrantes [47] domum inuenerunt [48] puerum cum [49] Maria matre eius, & [50] procidentes [51] adorauerunt [52] eum: & [53] apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, [54] aurum, thus, & myrrham. Et [55] reſponſo accepto in [56] ſomnis ne rediſrent ad [57] Herodem: per [58] aliam viam

SENS. LITER. IN CAP. II.

39. Int. quia locum didicerat, quando naſceretur explorat. 40. Int. cognito loco, & tempore, reſtat cognitio perſonæ. 41. Chry. in hom. non regem vocat, non enim ferebat principatus nomẽ. 42. Int. hoc ſubiungendo, ad renunciandum inuitat, vt alacriùs rédeant, & ne Iudæi, quia rex eorum futurus erat, occultent. Chry. deuotionem promittit, & gladium acuit. 43. Int. æſtimantes vera quæ dixerat. 44. Chry. apparet ſtellam deduxiſſe, & propè Hieruſalem fuiſſe abſconditam. 45. Int. quaſi diceret, hic eſt quem natum reſtabat. Aug. Ser. de Epiph. deinde diſceſſit. Glo domui vicina erat vt diſcernerẽt. 46. Int. inuento quod deſiderauerant. Chry. intelligebant dignitatem regis. 47. Int. diuerſoriũ illud quod Lucas commemorat. 48. Leo. Ser. de Epiph. quantitate paruum, alienæ opis indigum, fandi impotentem, & in nullo ab humanæ infantiæ generalitate diſcretum. Chry. vix vnam habẽtem tunicam ad tegumentum nuditatis. Glo. ſæpe puer nominatur, vt agnoſcatur is de quo dictum eſt, puer natus eſt nobis. 49. Glo. Cur non Ioſeph? ne aliqua malæ ſuſpicionis occaſio daretur gentibus. 50. Int. ſignũ humilitatis, ſine qua nullus verè adorat. 51. Chry. vident hominem, & agnoſcunt Deum. 52. Int. ſcilicet in carne verbum. 53. Int. fidem ſuam myſticis profitentur muneribus. Glo. reges Perſarum eum muneribus ſolent adorare, magis tamen id diuina inſpiratione factum eſt, ad ſignificandum in Chriſto regiam poteſtatem, diuinam maieſtatem, & humanã mortalitatem. 54. Int. aurum regi, thus Deo, myrrham mortali. Greg. in hom. Congruit enim regi aurũ, thus in ſacrificio ponebatur, myrrha cadauera condiuntur. Glo. Confunditur in thure Arius, qui ſoli Patri vult ſacrificari: in myrrha Manichæus, qui mortuum non credidit: in auro vterque. Iſte enim Chriſtum negat de ſemine Dauid, ille ſeruum dicit. Chry. hæc etſi illi non intelligebant tunc quid ſignificarent, at Dei gratia quæ facere hortabatur, ipſa ordinauerat vniuerſa. Rem non ſinguli ſingula, ſed ſinguli tria obtulerũt. 55. Int. quia intus quærebant quid vellet diuina voluntas de reuerſione ad Herodem, Dei meruerũt reſponſionẽ. Glo. non loquitur puer ad eos, ne diuinitas ante tempus reueletur. 56. Chry. in hom. non ſunt ſcandalizati dicentes, quid neceſſe eſt occultè recedere? fides non quærit cauſas præcepti.

SENS. MYST. IN CAP. II.

42. Glo. Hypocritæ qui Deum fictè quærunt non merentur inuenire. 43. Remi. boni auditores faciunt bona quæ à prædicatoribus audiunt, ſed eorum opera mala non imitantur. 46. Remi. magis gaudẽt homines de rebus perditis quàm de ſemper poſſeſſis. 53. Glo. munera clauſa, fides cordis aperta, confeſſio oris. 54. Greg. hom. 10. aurum offerimus, ſi ſapientiæ lumine ſplendemus; thus, ſi orationis ſtudio redolemus; myrrham, ſi carnis vitia mortificamus. Glo. offerenda primùm fides Chriſto, deinde oratio, tertiò operatio: tres Magi ſignificãt gentilem populũ de tribus filiis Noe procreatum ad fidem Chriſti venientem: Stella, ſermo propheticus; Herodes, diabolus, à quo recedentes ad Eccleſiã, in qua Chriſtus eſt, gentes perueniunt. munera, phyſica, ethica, logica, vel hiſtoria, tropologia, allegoria, vel Trinitatis fides. 56. Int. quia cognita veritate non licet retroire. 57. Int. i. diabolum. Chry. qui relicto diabolo venit ad Chriſtum, quia gaudet in bonis quæ inuenit, & recordatur mala quæ euaſit, difficilè redit ad diabolum. 58. Int. i. fidem, ſpem, charitatem. Glo. non eſt ad diabolum redeundum, ſed per ſemitas virtutum ad patriam veniendum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

d. volebat occidere, priuſquã Iudæi natum reſciſcerent. e. apparet non eos duxiſſe, ſed viſam tantùm in Oriente. 47. id non negat fuiſſe præſepium. 53. Orientalium mos, non ſine muneribus regem adorare. 54. aurum eleemoſyna, thus oratio, myrrha ieiunium. 55. χρηματισθέντες, id eſt, oraculo admoniti. χρησμὸς quidem oraculum petentibus redditum. Apparet conſuluiſſe Dominum quid facere deberent, dubios an ad Herodem redeundum eſſet.

reuerſi[59] ſunt in[60] regionem ſuam. Qui cùm receſſiſſent,[61] Ecce Angelus Domini apparuit[62] in ſomnis[63] Ioſeph, dicens: Surge & accipe puerum[64],& matrem[65] eius, & fuge[66] in Ægyptum[67]: & eſto ibi vſque dum dicam tibi[68]: futurum eſt enim vt Herodes[69] quærat puerum ad perdendum eum.[70] Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius nocte[71]: & ſeceſſit[72] in Ægyptum.[73] Et erat ibi vſque ad obitum[74] Herodis: vt adimpleretur[75] quod dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem[76]: Ex Ægypto vocaui filium meum.[77] Tunc Herodes videns quoniam illuſus[78] eſſet à Magis,

SENS. LIT. IN CAP. II.

59. Chry. ſi quæſiſſent vt regem terrenũ, apud illum manſiſſent, nũc verò reuerſi Deum prædicãt & multos erudiunt, ſunt verò poſtea, Thoma eò veniente, baptizati. 61. Rab. cùm rumor de puero inciperet dilatari Int. impleto purgationis tempore priùs, & Chriſto oblato in Hieruſalem. Rab. quãuis enim timerent Herodem, non ſunt auſi tranſgredi legem Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 11. quieuiſſe videtur Herodes, aliis impeditus, ab inquiſitione pueri. itaque tutò templum aſcendere potuerunt, 63. Int. hic Ioſeph non quaſi maritus, ſed vt nutritius & cuſtos adſciſcitur. 65. Chry priùs puerum dicit, quàm matrem. propter puerum enim mater, non propter matrẽ puer. Dio. Areopag. Cœleſt. Hier. cap. 4. vide vt Ieſus ſubditur Dei Patris per Angelos diſpoſitionibus, 65. Int. glorioſã. Hilar. non coniugem vocat poſt partum, vt oſtendatur virginitas. Chry. vides vt Ioſeph ad miniſterium Mariæ erat electus. 68. Int. ecce quòd fraudes non latent Deum. 69. Aug. ſerm. de innoc. putabat infelix ſe Chriſti aduẽtu ſolio detrudendum, ſed Chriſtus non venit alienam gloriam inuaſurus, ſed ſuam donaturus. 72. Hila. idolis plenam. Remig. prædixit hoc Eſaias, dicens: Ecce Dominus aſcẽdet ſuper nubem leuem (glo. id eſt, carnem ſine peccato) & ingredietur Ægyptum, &c. 73. Glo. ſeptem annis in Ægypto latuit. 75. Remig. ſolet Matthæus confirmare quòd dicit quia Iudæis ſcribit. 76. Hier. de opt. gen. interp. ita eſt Hebraicè apud Oſeam, at Septnaginta verterũt ex Ægypto vocaui filios eius. vtitur autem Euãgeliſta hoc teſtimonio, quia typicè refertur ad Chriſtũ. Chry. in hom. Prophetiæ lex eſt, dicere de aliis, & in aliis compleri. ſicut illud dictum de Simeone & Leui, Diuidã eos in Iacob, &c. In nepotibus impletum eſt; poteſt & ſumptum eſſe teſtimoniũ ex lib. Num. vbi dicitur: Deus ex Ægypto vocauit eum, gloria eius ſicut vnicornis. 77. Int. conſubſtantialem, quia Verbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis. 78. Int. inde accumulatur ira iam turbato per natiuitatẽ. Glo. credidiſſe videtur magos fallaci ſtella deceptos, ideóque ad ſe non reuerſos. quieuit ergo à pueri inquiſitione. vulgatis verò iis quæ in templo acta fuerãt, ſenſit ſe illuſum à Magis, deſæuiſque in pueros, poſt annum & quatuor dies (vt videtur) à Chriſti natiuitate. Romã enim profectus eſt, vel ideò ſe continuit tandiu ab inquiſitione pueri, vt eum deprehenderet, nec elabi poſſet.

SENS. MYST. IN CAP. II.

60. Int. i. paradiſum, vel cœleſtem Hieruſalem. Greg. hom. 10. regio noſtra paradiſus, à qua receſſimus, ſuperbiendo, inobediendo, viſibilia ſequendo: redeundum ergo flendo, obediendo, viſibilia contemnendo. 62. Remig. qui à terrenis quieſcunt curis & negotiis, viſione angelica frui merẽtur. 66. Glo. mira Chriſti humilitas, fugit qui eſt aliorum refrigerium; inſtruit verò fugiẽdo ſuos, vnde illud, ſi vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. 67. Chry. quare in Ægyptum? recordatus Dominus quanta mala fecerit ſuper Ægyptum, mittens filium, dat reconciliationis ſignum, vt decem plagæ vna medicina ſanentur, & populus antè perſecutor populi primogeniti, eũ, ſeu, eos fiat filij vnigeniti, nec ad mare rubrum demergatur, ſed ad aquas baptiſmi viuificetur. Aug. Ser. de Epiph. Moyſes in Ægypto diem clauſerat, Chriſtus adueniens lucem reddidit. 70. Glo. prædicatores Chriſtum cum matre. i. Chriſti fidem & Eccleſiæ tulerunt ad gẽtes, relicta Iudæorum infidelitate. 71. Glo. relicta Iudæis nox. Chry. omnis perſecutionis anguſtia nox eſt. Item in hom. ſi te incipiẽte in re ſpirituali deſeruire, videas tribulari, ne turberis, ſed viriliter fer, hoc habens Chriſti exemplum. Glo. quando redit, non fit mentio noctis, in fine enim mundi illuminabuntur Iudæi ſuſcipientes Chriſtum tanquã ab Ægypto reuertẽtem. 74. Ier. 1. vſque in finẽ infidelitatis, qua Iudæa cõtra Eccleſiã ſæuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

76. id de populo quidem Iudaico dictum, ſed in figura Chriſti, & quia in Chriſtum verè competit, ideò dicitur impletum

iratus

[79] iratus eſt valdè,& mittens [80] occidit [81] omnes pueros qui erant in Bethlehem,& in [82] omnibus finibus eius,à [83] bimatu & infrà : ſecundùm [84] tempus quod exquiſierat à Magis. [85] Tunc adimpletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam, [86] dicentem : Vox in [87] Rama audita eſt, [88] ploratus & [89] vlulatus multus. [90] Rachel [91] plorans filios ſuos, & noluit [92] conſolari,quia [94] non ſunt.Defuncto autem [95] Herode, Ecce Angelus Domini apparuit in [96] ſomnis Ioſeph in Ægypto, dicens: Surge, & accipe [97] puerum, & [98] matrem eius:

SENS. LIT. IN CAP. II.

79. Chry. inextinguibilis ita eſt, quam regni zelus accendit. 80. Int. Lingua vſus eſt pro gladio. Chry.vt fera vulnerata quidquid oculis occurrit,tanquā authorem vulneris dilaniat. Glo.io his forma martyrij naſcitur.Aug. ſer.de Innoc.ô paruuli de veſtra corona dubitet qui paruulis baptiſmum prodeſſe non putat. 81. Int.vt hic qui natus erat non effugeret. 82. Int. vt in tanta multitudine latere non poſſet. 83. Int.vt nec loco nec tempore celaretur.Aug.ſer.de Epiph.intellexerat à Magis viſam ſtellam ante fermè biennium.Idem ſer.de Innoc. vel timuit ne puer ſpeciem ſuā transformaret,ætatiſque tempus occultaret,vel fuerat impeditus aliis curis ab illa pueros interficiendi.84. Int. ſcilicet ab ortu ſtellæ. 85. Chry. in hom. quia horrore impleuerat auditorē, mitigationem apponit prædicta eſſe hæc. 86. Hier.lib 6.in Ierem cap.31. non ita eſt Hebraicè,nec apud 70.vt hic citatur. Auctor.vide Græca quæ nunc extant,& confer cum 70.eadem enim ferè ſunt. Glo. & ſi ad imminentem captiuitatem prophetia reſpicit,figura tamen eſt cædis infantium. 87. Int.in excelſo. Glo.locus eſt iuxta Gabaa,12.milliario à Bethlehem.Hier.nō putemus loci nomen,ſed in Rama.i. in excelſo.ſ. longè latéque diſperſa.88. Chry.id eſt,fletus paruulorum. 89. Chry.i. matrum lamentum. 90. Hier. quia ſepulta eſt iuxta Bethlehem,matris iſtorum nomē accepit,vel intellige multos etiam de Benjamin fuiſſe cæſos.Aug.q.vet.& non.Teſt.q.62.quia filij Benjamin ad Rachel pertinentes fuerāt olim extincti,atque in futurum etiam ſeculum erasi,videns Rachel ſororis filios æternæ vitæ futuros hæredes,ex alterius felicitate infauſta ſua loget. 91.Glo.hyperbole eſt,plorat verò non tam morte trāſlatos,quàm ſupplicio peremptos. 93.Int.ſcilicet eo modo,vt in mundum reuocarentur. 94. Int.ſcilicet reuocandi.Hier.i.de hoc quod non eſſent.Hil.non enim non erant qui in æternitatem efferebātur. 95.Int.de quo prædictum eſt,Euſe.2.Eccleſ.hiſt.cap.10.morbus hunc inuaſit,qui(vt refert Ioſephus (eiuſmodi erat vt à Vatibus diuina vltio diceretur.curauit verò interficiēdos nobiles Iudæorū, vbi ſpiritum exhalaſſet,vt ipſius obitum omnis Iudæa defleret inuita.necauerat antè filios Alexandrum & Ariſtobulum.Et paulò ante mortem,Antipatrum filiū iugulauit. Hier.huius filius,& Archelai frater fuit,qui Dominū in paſſione irriſit,quem Tiberius Cæſar Lugdunū relegauit. 97. Int. non filium tuum. 98. Int.non coniugem. 99. Glo.non determinat in quam partem, vt ad dubitantem iterum reuertatur.quia verò non diſtinxerat,Ioſeph intellexit Iudæam,quæ dignior erat pars regni: putauit enim tali puero non niſi Hieroſolymis habitandum. Angelus verò Galilæam intellexit.

SENS. MYST. IN CAP. II.

80. Beda hom de Innoc.omnes martyres parui,id eſt humiles, & innocentes,bimíque.i.doctrina & oratione perfecti. qui verò infrà,ſimplices.quòd verò Chriſtus euaſit, ſignificat perimi quidē poſſe,ſed ab eis Chriſtum non auferri. 82. Beda hom.de Innoc.vbique ſæuitura perſecutio in Eccleſiam ſignificatur. 87. Glo. vox Eccleſiæ de nece membrorum gementis vſque ad Deum aſcendit 90.Glo. Rachel ouis,ſeu videns Deum,Eccleſiam ſignificat, quæ Deum contemplatur, eſtque ouis paſtoris humeris reportata,doléťque pro ſuis,nec vult conſolari in præſenti,vel quia ſcit in æternū victuros, vel ob eos quos æſtimat in æternum mortuos, vel quia omnem ſpem & conſolationem in æternam vitam tranſmittit:vel plorat,quia dum parit,triſtitiam habet.Hilar.vel quia ſui ab his perēpti quos filios retinere voluiſſet. Eccleſia etiam vt Rachel diu ſterilis non fœcunda. 95. Beda hom. de Innoc. Sopita Iudæorum perfidia, Helia & Enoch prædicantibus, Iudæa verbum Dei recipiet.Glo.ceſſante perſecutione,Eccleſia ad cæleſtia inuitatur. 96. Int.quia nondum publicè reuelabatur cui Angelus hoc officium deferebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

83. i.qui duorum annorum eſſent,aut minores, tanta tamen ætate quantum erat tempus ab ortu ſtellæ. 86.iuxta ſeptuaginta. 87. i.excelſo.q. d. longè latéq;. i. regio Bethlehemitica vbi Rachel ſepulta. 94. i quod periſſent. g. vbi manſiſſe dicitur circiter annos quinque.

& vade in terram Iſrael.[99] Defuncti[100] ſunt enim qui quærebant[101] animam pueri. Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius, & venit in terram Iſrael. Audiens autem quòd Archelaus[102] regnaret[h] in Iudæa[103] pro Herode patre ſuo, timuit[104] illò ire: & admonitus[105] in ſomnis[l] ſeceſſit in partes Galilææ.[106] Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth[107], vt[m] adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas[108], quoniam Nazaræus[109] vocabitur[n].

Sens. Lit. In Cap. II.

100. Int. quia Scribæ & Phariſæi mortem Chriſti meditabantur cum Herode. Remig. dicitur autem Herodes occidiſſe nobiliores Iudæorum, aut defuncti dixit, pro defunctus. 101. Int. vitam. Remig. deſtruuntur qui negarunt Chriſtum ſumpſiſſe animam. 102. Int. Herodes, Philippus, Archelaus, & Lyſanias, fratres fuerunt. Auctor. de hoc vide Luc. 3. Ioſephus lib. 17. cap 1. habuit Herodes filios Antipatrum, Alexandrum, & Ariſtobulum, quos interfecit. Archelaum Iudææ & Idumææ tetrarcham, Herodem Antipam Tetrarcham Galilææ, Philippum Ituræ & Trachonitidis regionis. 103. Int. de qua putabat ſe admonitum. 104. Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 10. at ibant per omnes annos in Hieruſalem, verum, ſed latenter, cum ingenti turba mox reuerſuri, vel tunc aſcendebant cùm non eſſet timendi cauſa. Chry. in hom. adde quòd impetus omnis erat aduerſus Bethlehem & fines eius. 105. Int. non mutat Angelus præceptum, ſed manifeſtiùs corrigit errorem pietatis. 106. Int. quæ & ipſa terra eſt Iſrael, quia & ipſam populus Iſrael incolebat. 107. Int. quæ eſt in Galilæa. 108. Hiero ſi fixum poſuiſſet de ſcripturis teſtimonium, non diceret per Prophetas, ſed per Prophetam. Oſtendit ergo ſe non verba ſumpſiſſe, ſed ſenſum. vel illud intelligit Eſaiæ, Exiet virga de radice Ieſſe. Et Nazaræus de radice conſurget. Chry. fortè legerat aliquos Prophetas ita dicentes. 109. Inter. id eſt, ſanctus, quod conuenit Chriſto. Chry. vnde Chriſtiani priùs Nazaræi vocabantur.

Sens. Myst. In Cap. II.

100. Beda, hom. de Inno. Eccleſiæ perſecutiones perſecutorum morte vindicantur, pacéque reddita ſancti ad ſua loca reuertuntur. I. Glo. illis abſcondetur Chriſtus in quibus regnabit Antichriſtus.
106. Rab. Galilæa tranſmigratio, Nazareth flos, quo enim ardétius Eccleſia ad cæleſtia tranſmigrat, eo magis virtutum flore abundat. 107. Glo. ſignificatur Chriſtus in ſanctitate nutritus.

Addit. Auct. In Cap. II.

100. *ſingulare pro plurali. Sic Moſi dictum, Exodi 2.* h. *Toparcha nomine, ſed regia poteſtate.*
104. *fortè cogitarat ad templum adire, gratias Deo acturus.* m. *pro atque ita impletum eſt.* 108. *vide Iſa. 11. Zach. 6. Nazaræus quidem per* ז *ſignificat ſeparatum, ſeu ſanctificatum, per* צ *verò florem, ſeu floridum, aut virgultum.* 109. *Marcus Latinos imitatus* Ναζαρηνὸς *ſcribit, Euangeliſtæ reliqui* Ναζωραῖος. n. *pro, erit. Hebr.*

CAPVT III.

IN diebus autem illis venit[1] Ioannes[2] Baptiſta[3] prædicans[4] in deſerto[5] Iudææ, & dicens:

Sens. Lit. In Cap. III.

1. INt. Cùm adhuc Chriſtus habitaret in Nazareth. Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 6. decimoquinto anno Tiberij, vt ait Lucas. Glo. Multa Matthæus omittit. 3. Remig. niſi priùs baptizari homines conſueſcerent, baptiſmum Chriſti abhorrerent. 4. Glo. præparans viam Domino. Chry. in hom. teſtimonium perhibens Chriſto, ne ſi de ſe Chriſtus perhiberet, Iudæi dicerent, tu de teipſo teſtimonium perhibes. 5. Int. ſic notans deſertum pœnitentibus conuenire.

Sens. Myst. In Cap. III.

1. CHRY. Præcedens aurora aduentum diei demonſtrat. 5. Hier. prædicatur gloria Domini in deſerta gentium multitudine. Glo. Iudæos deſertos à Deo per pœnitentiam redire oportebat.

Pœni

[6] Pœnitentiam [7] agite, [8] appropinquauit enim [9] regnum cælorum. [10] Hic eſt enim de quo dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem, [11] Vox [12] clamantis in [13] deſerto, [14] Parate [15] viam Domini, [16] rectas facite [17] ſemitas eius. [18] Ipſe autem Ioannes [19] habebat [20] veſtimentum de pilis camelorum, [21] & zonam pelliceã circa [22] lumbos ſuos: [23] eſca autem eius erat [24] locuſtæ, & [25] mel

Sens. In cap. III.

6. Int. puniat quiſque mala prioris vitæ, quia appropinquabit ſalus quam perdidimus, & facultas redeundi vnde cecidimus. Auguſt. lib. de pœnit. nouam vitam inchoare non poteſt quẽ veteris non pœnitet. Glo. hoc præco nunciat, quod poſtea veritas. Eſt autem pœnitere anteacta deflere, & deflenda non committere. Quem verè pœnitet, punit in ſe præteritos errores, erigitque animum ad cæleſtia: concipitur autem hæc virtus timore, & dicitur pœnitentia à puniendo, quod illicitè commiſſum eſt.
7. Int. opere. Glo. pœnitentiam agere, eſt dignos pœnitentiæ fructus agere. 8. Int. hac premiſſione eriguntur animi. Chry. pœnitentia ad Chriſti ſuſceptionem præparat. Aug. de conſenſ. Euang. hęc verba alij Euangeliſtæ omiſerunt. 9. Glo. id eſt, Chriſtus, vel Euangelium. Chry benigni regis nuntius non minas intendit, ſed indulgentiam promittit. Glo. regnum cælorum primus Ioannes prædicauit. Chry. in hom. quod nunquam Iudæi adierant. Remig. Regnum cælorum Chriſtus, Scriptura Eccleſia, & ſupernum ſolium, quæ hic omnia poſſunt intelligi. 10. Int. q. d. ſic prædicauit, ſic enim Propheta de eo prædixit. Aug. de conſenſ. Euang. dubium verba ne ſint Ioannis, an Euangeliſtæ. 11. Int. præco verbi verbum præcedit. Glo. nullum verbum ſine voce auditur. vox viam verbo declarat. 12. Rab. Fortitudo prædicationis indicatur, clamatur quidem longè poſitis & ſurdis, & per indignationem. Beda. clamauit quidem per alios Deus, ſed iſte ſolus vox, quia præſens verbum oſtendit. 14. Int. id eſt, praua abiicite opera, recta facite, non pro terrenis ſeruientes. 15. Int. Fides eſt via qua verbum ad cor aſcendit. Glo. Via Domini ad cor dirigitur, cùm ſermo eius diligenter auditur. Greg. hom 20. parat viam Domino, qui rectam fidem & bona opera prædicat. 16. Int. id eſt, mores in melius mutare, & ſic fient ſemitæ rectæ bene viuendo. 17. Int. ſtrictas, ſed mundas. 19. Chry. ipſe teſtificabatur de Chriſto, & vita de ipſo. 20. Int. non de lana, quia hoc auſteritatis indicium eſt, illud luxuriæ mollities. Chry. de virtute animæ habitus corporis loquebatur. 21. Rab hac & Elias cinctus, mortificationis ſcilicet indicium eſt. 22. Int vbi magis regnat luxuria. 23. Int. non ſtudio parata ſicut conuenit eremitæ. 24. Int. minuta animalia. Rab. quæ coctæ in oleo pauperem guſtum præbent.
25. Int. de truncis, vel de herbis. Rab. dicuntur in deſerto Iudææ eſſe arborum lata folia & rotunda, lactei coloris, & melliti ſaporis.

Sens. Myst. In Cap. III.

13. Int. quia ſolatium redemptionis nuntiat Iudææ iam deſertæ. Glo. deſertum eſt ſanctorum vita à mundi illecebris ſegregata. 18. Remig. Ioannes, id eſt, Dei gratia Chriſtum ſignificat qui mundo gratiam attulit, eius veſtimentum Eccleſia eſt gentium. 19. Glo. habitus & victus conuerſationem indicant. aſperit vti veſtibus monemur, & cibo non arte parato. 21. Int. zona eſt corporalis continentia. Hil. Zonæ præcinctio efficax in omne bonum opus apparatus. 22. Int. lumbi, voluptas peccati.
23. Hier. habitatori ſolitudinis non deliciæ quærendæ, ſed neceſſitas. Rab. dulcis eius prædicatio turbis, ſed citò finita: mel enim dulce, locuſtarum volatus citò deciduus. Hil. fugaces locuſtæ, nos olim voluntate vagi, nunc Sanctorum ſumus alimonia & ſatietas Prophetarum.

Addit. Avct. in Cap. III.

6. *Hæc ſumma prædicationis Euangelicæ. Græcè μετανοεῖτε, id eſt, reſipiſcite, ad meliorem mentem redite, vbi ex vſu Scripturæ multa præterea intelliguntur, vt dolor, ſollicitudo, ſatisfactio, &c. vide Corinth. 7. at quidem verbum Hebræum cui reſpondet μετανοεῖν ſignificat affici pœnitudine. 8. id eſt, propè eſt. alij legunt appropinquabit, ſcilicet, præteritum pro futuro. nam Græc. ἤγγικε, appropinquauit. 9. Hic verò pluſquam Propheta, qui primus annunciat regnum cælorum, id eſt, quo regnat Deus in fidelibus per gratiam, & gloriam, ipſique reges ſiunt. 11. ſequitur editionem Septuaginta. 12. id eſt, palàm & liberè aperteq; prædicantis. 16. explicatio eſt proximè dicti. quaſi dicat, auferte quæ aduenientem offendere poſſunt aut remorari. Id poſtea etiam declarat, dicens: Facite fructus, &c. 20. ſ. contextum. 21. Eliæ ſimilis. 24. animalia ſunt quibus veſci licitum. vide Leui. 11. dicuntur quidem Ægyptij iis veſci. vide Pli. l. 6. c. 30. & li. 11. c. 29. & Hier. Ioan. cap. 4. 25. quidam putant rorem cæleſtem ex arboribus collectum, alij folia quædam agreſtium arborum melliti ſaporis. probabilius, eſſe mel apium agreſtium.*

ſylueſtre.

ſyluestre. Tunc[26] exibat[27] Hieroſolyma,& omnis[a] Iudæa,& omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur[28] ab eo in Iordane[29], confitentes[30] peccata ſua. Videns autem multos Pharisæorum[b] & Sadducæorum[31] venientes[32] ad baptiſmum ſuum, dixit[33] eis: Progenies[34] viperarum quis[35] demonſtrauit[36] vobis fugere à ventura ira[37]? Facite[38] ergo fructum[39] dignum[40] pœnitentiæ[41]. Et ne velitis[42] dicere[43] intra vos, Patrem habemus Abraham[44]: dico[45] enim vobis, quoniam potens[c] eſt Deus de lapidibus[46] iſtis[47] ſuſcitare filios[*] Abrahæ[48]. Iam enim ſecuris[49] ad radicem arborum[50] poſita[51] eſt. Omnis[52] ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur[53],& in ignem[54] mittetur. Ego[55] quidem

Sens. Lit. In Cap. III.

26. Int. propter nouitatem prædicationis,& aſperitatem veſtitus & cibi. Chry. plus reſonabat eius conuerſatio, quàm vox. 27. Chry. in hom magnum in eo Eliam videbant, gratiáque Prophetarum reuerſa videbatur, nouum etiam prædicationis genus erat, non de prælijs & victoriis, ſed de regno cælorum,& ſupplicio gehennæ. 28. Int. Baptiſmo præcurrente, non peccata dimittente. 30. Glo. Iā tunc dabatur exemplum baptizandis confitendi peccata,& promittendi meliora. Chry. confeſſio peccatorum teſtimonium eſt conſcientiæ timentis Deum: perfectus enim timor ſoluit pudorem. Iubet verò Deus confiteri, vt verecundiam patiamur pro pœna. 31. Glo hi ſunt ex hæreticis Iudæorum, negant enim reſurrectionem, dicentes animam mortalem, Prophetaſque reſpuunt. 92. Int. non confitentes peccata ſua. 33. Greg. lib. 3. paſto, cap. 1. pro qualitate audientium formandus ſermo doctorū. 34. Glo. i. venenati, venenatorum filij. vipera patrem occidit, Iudæi Prophetas: item iſti vt viperæ foris ſpecioſi, venenoſi intus. 35. Int. q. d. nemo quia non pœniteris, ſed ſine pœnitentia non effugieris, vel, nullus, niſi Filius Dei, quem vobis annuntio. 36. Int. demonſtrabit, vel demonſtrauit. 37. Int. vindicta. 38. Int. vt ſic effugiatis. Chry. multa diligentia neceſſaria eſt poſt conuerſionem & baptiſmū, vt vulnus peccatorum perfectè ſanetur. 39. Int. carnis mortificationem. 40. Int. ſecundùm quantitatē culpæ. quod fit ex diſcretione quæ neceſſaria eſt pœnitenti. 41. Glo. pœnitentia timorem Dei, & metum pœnarum ante oculos ponit, gratia dolorem vulnerum ſentit,& ſanitatem quærit. 42. Glo. ad humilitatem prouocat: in ſuperbia enim nulla eſt pœnitentia. 43. Int. cogitando, vel reputando. 44. Int. in ſemine Abrahæ non confidatis, quaſi ex hoc ſolo ſalus ſit. Chry. magis erubeſcite quia patrem non imitamini. 45. Int. quia non filij carnis hi ſunt in ſemine, ſed qui filij Dei. vnde ſubdit, potens eſt, &c.

46. Int. i. gentibus quorum corda erant inſenſibilia. Rab. & lapides coluerunt. Chry. non difficultate crediderunt, ſed firmiter fidem retinent. Hier. in lapide duritia, in carne mollitudo, vnde, auferam cor lapideum,& dabo carneum. 48. Int. ſi autem vos Chriſti, ergo ſemen Abrahæ eſtis. 49. Chry. i. acutiſſima ira. Hier. prædicatio Euangelij. 51. Chry. quare non prædicit? quia rationabiles ſunt arbores quæ bonum facere poſſunt, aut non facere. 52. Chry. in hom. etiamſi ſit nepos Abrahæ. 53. Int. ſ. per ſecurim. 54. Int. gehennæ. 55. Int. redit ad ſe, modum ſui baptiſmi determinans Glo. ne videatur ſua authoritate minari, oſtendit quantę dignitatis ſit is, cuius præſentia minatur, vel beneficiis perſuadet.

Sens. Myst. In Cap. III.

27. Glo. niſi quis à malis exeat, non abluitur. 28. Remig. figura catechiſmi. 29. Remig. ibi aperitur regnum cęlorum, vbi factus aditus ad terrā promiſſionis. Glo Iordanis. i. deſcenſio de ſuperbia, ſcilicet ad humilitatem confeſſionis,& emendationis. c. Hier. prima fidei rudimenta credere Dominū poſſe quidquid voluerit. 49. Greg. in hom. Chriſtus ex manubrio & ferro. i. humanitate qua tenetur, diuinitate qua incidit. 50. Glo arboris, id eſt, humani generis, rami aridi, pagani ſine fructu, hypocritæ, venenoſi hæretici; bonum fructum ferentes, Catholici.

Addit. Avct. In Cap. III.

a. pro, maxima pars. 30. vel in genere, vel aliqua grauiora. vide Act. 19. Leu. 16. Nu. 5. Eccle. 4. b. Phariſæi, q. d. ſeparati, vel expoſitores, ſ. legis à פרש *ſeparo, expono, declaro. 31. ſic dicti quia iuſti* צדיק *iuſtus.*

*34. q. d. peſſimorum patrum peſſimi filij venenati & callidi. 35. Admirantis verba. q. d. quid hoc noui eſt? quæ hæc mutatio? mira Dei benignitas quæ talem mentem dederit. 37. id eſt, gehennæ ſupplicio. vide infrà cap. 23. 41. id eſt, qui pœnitentiam decet. 43. ad eo ſ. ſecuri eſſe, putantes id ſufficere. 47. Apparet demonſtraſſe lapides. videtur autem alludere ad Saræ ſterilitatem quæ petra dicitur. Iſa. 51. * poſteritatem. 48. datiuus eſt. 53. Greg. exciditur & mittitur ſed præſens pro futuro.*

baptizo

baptizo[56] vos in aqua[57] in pœnitentiam;[58] qui autem poſt me[59] venturus[60] eſt, Fortior[61] me eſt: cuius non ſum dignus[d] calceamenta[62] portare. Ipſe vos baptizabit[63] in Spiritu[64] ſancto & igni.[65] Cuius ventilabrum[66] in manu[67] ſua:& permundabit[68] aream[69] ſuam: & congregabit triticum[70] in horreum[71] ſuum, paleas[72] autem comburet igni inextinguibili.[73] Tunc venit[74] Ieſus[75] à Galilæa[76] in Iordanem[78], ad Ioannem[79], vt baptizaretur[80] ab eo.[81] Ioannes autem prohibebat[82] eum, dicens,

Sens. Lit. In Cap. III.

56. Greg. in hom. naſciturum naſcendo, baptizaturum baptizando præuenit. Chryſ. miſſus ad baptizandum vt ad ſe venientibus Chriſti præſentiam prædicaret. Aug in Io. tract. 4. Miſſus vt Chriſtum baptizaret, non ſolùm autem Chriſtum baptizauit, ne eius baptiſmus maior quàm Chriſti putaretur.

57. Int. tantũ, non ſpiritu. 58. Int. i docendo pœnitere. 59. Remi. naſcendo, prædicando, baptizãdo, moriendo, & ad inferos deſcendendo. 60. Int. ad prædicandũ, & ad baptizandum. 61. Glo. quia ego baptizo in pœnitentiam, ille in remiſſionem, regnum cęlorum pręd ico, ille dat. Remig. ego homo, ille Deus & homo. 62. Glo. alij Euangeliſtæ, ſoluere corrigiam calceamenti: ſed potuit vtrumque dicere, eodem vel diuerſo tempore. Aug lib. 2. de conſen. Euang. cap. 12. ſententiæ ipſæ ſunt neceſſariæ cognoſcendæ veritati, quibuſlibet verbis fuerint explicatæ. non eſt mendacium cùm quis voluntatẽ explicat dicentis, etiamſi aliquid dicat quod ille non dixit. Chry. in hom. i. non ſum dignus viliſſimam miniſterij particulam ſuſcipere. 64. Glo. Spiritu ſanctificationis. Int. quia ſanctificat à pęccatis, & accẽdit amore Dei. Chry. in ho. copia gratiæ oſtenditur. 65. Chry. in hom. vehementia gratiæ demonſtratur. Int. tribulatione, vel purgatorio igne. Chry. tentationibus. ille tentandi habet licẽtiam, qui remunerandi habet poteſtatem. Hier. Ignis eſt Spiritus ſanctus. Hil. baptizatis Spiritu ſancto, reliquũ eſt conſummari igne iudicij. 66. Int. i. diſcretio iudicij. 67. Int. i. poteſtate. Glo. Pater enim omne iudiciũ dedit Filio. 68. Int. à palea. Glo. à variis tentationibus, vel eiiciendo de Eccleſia peruerſum ob manifeſta peccata. Chry. non dixit mundabit, ſed permundabit. leui tentatione mundatur, grauiore permũdabitur. Rab. purgatio fiet miſſis Angelis qui colligent de regno omnia ſcandala. 69. Int. i. præſentem Eccleſiam. Chry. ager eſt mundus, vnde præciſæ gentes à meſſoribus, id eſt, prædicatoribus, grana in palea, homines in carnalibus. Fidelis, & boni cordis leniter tribulatus, venit ad Dominũ; qui modicæ eſt fidei, vix cum grandi tribulatione: at infidelis, quantumcũque contritus fuerit, nõ tranſit ad Deum. ventus autem eſt perſecutio. 70. Int. i. immobiles à ſpe æternorum. Hil. perfectos. 71. Int. ſ. cæleſte.

72. Int. i. leues. Hil. infructuoſorum hominum inanitatem. Rab fidei ſacramentis imbutos, ſed non ſolidos: paleæ enim ex tritici ſemine: zizania verò de diuerſo, nẽpe profeſſione à bonorum ſorte congregati. Glo. non fit zizaniorum mentio hìc: qui enim non credit, iam iudicatus eſt. 73. Glo. non extinguetur, nec extinguet, ſed æternaliter puniet, alius ille eſt de quo, igne nos examinaſti. Remi. Ignis purgatorij ad tempus accenditur & extinguitur. 74. Int. vt qui diu latuerat, manifeſtaretur. Glo. vt baptiſma Ioannis cõprobaret, omnémque impleret iuſtitiã, & aquam ſanctificaret; & vt nemo, quamuis ſanctus, baptiſmum recuſaret. Chry. vt prædicationem Ioannis confirmaret, atque ab eo teſtimonium acciperet. 75. Glo. cùm triginta eſſet annorum; debet enim ſacerdos & prædicator virilis eſſe ætatis, illa ætate Ioſeph regnum ſuſcepit, & Dauid. Et prophetiam Ezechiel promeruit, 76. Int. quia in Nazareth habitauerat. 76. Int. maior ad minorem. Remig. Deus ad hominem, dominus ad ſeruũ, rex ad militem, lux ad lucernam. 80. Aug. vt nobis fluenta mundaret: ex quo enim merſus eſt in aquam, hæc peccata abluit: fluens enim de Chriſti baptiſmo benedictio, omnium gurgitum tractus & fontium venas impleuit. Item voluit facere quod faciendum aliis imperabat. 81. Int. dominus à ſeruo, nullus ergo dedignetur inferiorem. 82. Int. humilitatem regis imitatur miles.

Sens. Myst. In Cap. III.

62. Glo. calceamentum, incarnationis myſterium, corrigia, ligatura. Hil. Apoſtolis prędicationis gloriam derelinquit. Chry. Chriſti pedes, Chriſtiani, calceamenta, infirmitates. 76. Glo. Galilæa, tranſmigratio; qui ergo vult baptizari, tranſmigret à vitiis. 78. Int. quia in eo figura baptiſmi præceſſit, & ex nomine deſcenſum de ſuperbia exigit. 79. Chry. lux ſolis non expectat occaſum Luciferi, ſed eo præcedente egreditur, eiúſque lumen obſcurat.

Addit. Avct. In Cap. III.

60. Gr. præſens ἐρχόμενος, ſed futuri ſignificatione. d. ἱκανὸς idoneus. 65. pro, qui velut ignis purget, illuminet, & inflammet. 66. Inſtrumentum eſt, quo grana in altũ proiecta, à paleis repurgantur. 82. agnouit eum Spiritus ſanctus inſpiratione quæ confirmata ſigno columbæ. vide Io. 1. ita duobus modis cognouit.

[83]Ego à [84]te [e]debeo baptizari, & [85]tu [86]venis ad me ? Reſpondens autem Ieſus, [87]dixit ei, [88]Sine modò : [89]ſic enim [90]decet [91]nos [92]implere omnem [93]iuſtitiam. [94]Tunc [95]dimiſit eum. Baptizatus autem Ieſus [96]confeſtim [97]aſcendit [98]de aqua. Et ecce [99]aperti ſunt ei [100]cæli, & [101]vidit [102]Spiritum Dei deſcendentem [103]ſicut [104]columbam, &c.

SENS. LIT. IN CAP. III.

83. Int.qui egeo. 84. Int.qui non eges. 85. Int.ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei, qui tollis peccata mundi. 86. Int.cuius generatio non eſt vitioſa. 87. Hil.prohibetur vt Deus, docet vt homo fieri oportere. 88. Int.ſ.impleri illud ad quod veni.Glo.à te baptizari,vt poſtea quod vis,ſpiritu baptizeris.Chry. indicatur poſtea Ioannem à Chriſto baptizatum. 89. Int.ſubdit quare veniat baptizari:quia vita mea morum eſt diſciplina. Sic,id eſt,dum ego ſuperior, & non indigens à te ſuſcipio.Chry.ſic implere omnem iuſtitiam,ſicut iuſtitiam baptiſmi,faciendo ſcilicet priùs, & poſtea prædicando.Glo.ſcilicet,per humilitatis exemplum reducere ad vitam.

91. Int.me ſuſcipiendo,te baptizando. 92. Int.ſcilicet, ad baptiſmum inuitare, quia baptiſmus eſt conſummatio omnis iuſtitiæ.Hil.per eum ſolum impletur iuſtitia,per quem lex. 93. Int.omne præceptum iuſtificans. Hier.& naturæ,& legis. Glo.humilitas eſt omnis iuſtitia, cuius gradus primus & ſufficiens,ſubdere ſe maiori,& non præferre æquali;ſecundus & abundans,ſubdere ſe æquali.nec præferre minori;tertius,in quo omnis iuſtitia,ſubeſſe minori. 95. Int.id eſt,conſenſit. Glo.veram humilitatem obedientia comitatur; docuit Spiritus quod priùs neſciuit; itaque humiliter impleuit quod priùs timuit. 96. Int.ſine mora. 98. Int.quæ eſt fundamentum aſcenſionis. 99. Hier.non reſeratione,ſed ſpiritualibus oculis. Chry. vnde dicitur aperti ſunt ei. Chry.in hom.in principiis ſpiritualium rerum ſenſibiles apparent viſiones,propter rudiores,vt ſi poſtea non fiant,ex ſemel factis fides habeatur. 101. Int.Ieſus vidit,& Baptiſta, vt Ioannes ait. 103. Glo.verum corpus formatum ad horam in ſpecie columbæ,expleto officio deſiit, vt reliquæ figuræ in quibus Deus apparuit. Int.Spiritus in columba, Filius in homine, Pater in voce, ita Trinitatis præſentia baptiſmum conſecrauit. Aug.2.de Trin.cap.6.Similis hæc viſio flammæ quæ in rubo apparuit, & quam populus in eremo ſequebatur. & fulgoribus ac tonitruis factis dum lex daretur.

SENS. MYST. IN CAP. III.

97. Int.quia baptizati ad patriam per virtutes aſcendere debent.Chry.dignè baptizati ad cæleſtem dignitatem ſubleuantur. 98. Auguſt.ſer.de Epiph.Chriſtum genuit mater, & caſta eſt, lauit vnda & ſancta eſt,Spiritus ſanctus in vtero adfuit,in gurgite circumfulſit. 99. Glo. nobis per acceptum baptiſmum,aditum cæli patere,qui per Adam clauſus fuerat,monſtratur.Flammam vibrantem quæ viã prohibuit,aqua baptiſmi extinxit. Chry. nullam animam ante Chriſtum arbitror aſcẽdiſſe in cælum. baptizato Chriſto aperti cæli,victo autem tyranno per crucem,dicunt Angeli, tollite portas;non enim neceſſariæ erant cælo nunquam claudendo.baptizati cæleſtia vident ſpiritualibus fidei oculis.

100. Chryſ.omnibus propter eam. 102. Remig. omnibus in baptiſmo dantur dona Spiritus ſancti. 104. Chry.columba præ cæteris animalibus cultrix charitatis, quam ſolam non poſſunt immũdi ſpiritus imitari, & nihil ſic indicat Spiritum ſanctum vt gratia charitatis, Gloſ.columba ſimplex & manſueta,Spiritus ſancti natura ſimplex,Chriſtus mitis. Item columba ſine felle, non ore vel vnguibus lædit, puro veſcitur grano, alienos pullos vt ſuos fouet, gemitum pro cantu habet, ſuper aquas ſedet,vt accipitrẽ præuiſa vmbra declinet; docemur ergo iram vitare, ſtudere innocentiæ,abſtinentiæ, charitati,compunctioni, & eſſe ſolliciti. Remig. ſecus Scripturæ fluenta reſidentes incurſum diaboli euadunt, ſanas ſententias eligunt,alios doctrina erudiunt,& exemplo,vtque columba in cauernis,nidificant in Chriſti plagis.Chryſoſt.in hom. in diluuio columba ramum tulit oliuæ, orbis tranquillitatem annuntians. Glo.in columba ſuper Chriſtum Spiritus apparuit; venit enim nos per manſuetudinem colligere; ſuper diſcipulos verò in igne, quos ad conſumendam rubiginem peccati veniebat accendere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

e. χρείαν ἔχω. opus habeo. Indigebat,ſcilicet, vt peccator,à Chriſto mundari. 91. *id eſt,me,vel,& me & te.* 92. *ſcilicet,praeundo cæteris exemplo.* 94. *quod Deo gratum eſt,ſeu quidquid præcepit Pater.*

99. *Aperti non re, ſed apparitione.* 101. *ſcilicet, Chriſtus, vidit & Ioannes.Ioan.1.* 103. *non vera fuit columba,ſed ſpecies columbæ.*

venientem[105] ſuper[106] ſe. Et ecce vox[107] de cælis dicens;[108] Hic[109] eſt Filius[110] meus dilectus[111], in quo[112] mihi complacui.

Sens. Lit. In Cap. III.

105. Aug.2.de Trin.hæc operatio viſibiliter expreſſa,miſſio Spiritus ſancti dicta eſt:non eſt autem creatura hæc ſic aſſumpta in vnitate perſonæ,vt à Chriſto humanitas. nec poſſumus dicere ſpiritum ſanctum Deum & columbam,vt Chriſtum Deum & hominem. 106. Int.ad quẽ illa vox fiebat. Hier. Sedit ſuper caput Ieſu,ne quis putaret vocem ad Ioannem factam. 107. Int.hæc vox,non vt ei indicet quod neſciat,ſed quod auditoribus proficiat. 108.Aug.de fide ad Per.cap.2. ſolus Pater eſt qui dixit,ſolus Filius ſuper quem vox inſonuit, ſolus Spiritus ſanctus qui in ſpecie columbæ deſcendit. 109. Int demonſtratiuè ad homines. 110. Int.conſubſtantialis. Hil proprius & verus origine,non adoptione;natiuitate,non creatione. 111. Aug.in Ioan.tract.14. vt vnicus. 112. Glo. i.beneplacitum meum cõſtitui,vt per te,& in te,id eſt,tibi fide & charitate iuncti,alij placeant. Rem.i.iſtũ ſolum reperi ſine peccato:quòd ſi legas complacuit,ſcilicet per eũ genus humanum redimere. Int. in Adam diſplicuit.vnde,pœnitet me feciſſe hominem.Aug.2.de conſ. Euang.14. variant alij Euangeliſtæ,locutione,ſed ſalua ſententia.

Sens. Myst. In Cap. III.

110. ſic qui baptizatur oſtenditur filius Dei.

Addit. Avct. In Cap. III.

110. *ὁ υἱὸς,ille filius,ſcilicet vnicus,naturalis.&c.* 111. *ὁ ἀγαπητὸς,ille dilectus vnicè,* 112. *εὐδόκησα, q.qui mihi ſingulariter gratus.vide Iſa.42.*

CAPVT IIII.

TVnc[1] Ieſus ductus[2] eſt in deſertum à ſpiritu[3], vt tentaretur[4] à diabolo. Et cùm ieiunaſſet[5],

Sens. Lit. In Cap. IIII.

1. GLo.poſt baptiſmum. 2.Int.locum certaminis.Glo.in deſerto quod eſt inter Hieruſalem & Iericho.Chriſtus diabolum vicit,vbi figuraliter dixerat Adam incidiſſe in latrones. 3. Greg. in hom.ſ.ſancto.Glo.ſine quo in pugna citò caditur.Chry. non ducitur vt à maiori,nã & Andreas Simonem duxit ad Chriſtum. 4. Aug.4.Trin.cap.13. vt mediator eſſet ad ſuperãdas tentationes etiam per exemplum.Chry. quia diabolus contra Chriſtum ire non poterat,Chriſtus cõtra diabolum proceſſit. ſciebat diabolum velle tentare,vt qui intellexiſſet Chriſtum natum,Angelis,paſtoribus, Magis & Iohanne referentibus.Greg.in hom.16.tentatio ſuggeſtione,delectatione & conſenſu agitur.in Chriſto verò ſola ſuggeſtio fuit,omniſque tentatio foris,non intus. Glo. non fuit indignũ Chriſtum tentari, qui venerat occidi. 5. Int. quod ieiunat, diuinæ eſt potentiæ. Chry.tamdiu non eſurire,non erat hominis.Glo.ieiunat vt tentetur,& exemplum det.Aug.ſer.de Quadrag.non quia Chriſtus poſt baptiſmum ieiunauit ,poſt baptiſmũ nos continuò ieiunare neceſſe eſt.ſed tũc ieiunãdum,cùm eſt acriore certamine cum tentatore confligendum,vt caſtigatione impleatur militia,& humiliatione impetretur victoria.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

1. GLo.Nulla mora eſt in tentatione. 2. Glo.poſt acceptã gratiam,contra diabolũ præliandum, & mente ſeculum deſerendũ,& vitæ æternæ gaudium quaſi manna,eſuriendũ. Chry.in hom. ideo arma accepiſti cùm baptizatus es,vt prælieris, non vt vaces. tum maximè inſtat diabolus cùm viderit ſolitarios,vnde Euam tentauit ſine viro inueniens. Glo.ad Chriſtum euntes grauiores tentationes patiuntur. 4. Chry.in hom.ideo tentari permitteris,vt diſcas te fortiorem factum. 2.ne extollaris. 3.vt diabolus expertẽtia diſcat te ab eo diſceſſiſſe. 4.vt fortior reddaris. 5. vt ſcias tibi creditum theſaurum,nec enim alioqui tẽtaret diabolus.Hir.diabolus victoriã magis optat de ſãctis. 5.Chry.in hom.poſt baptiſmũ ieiunio intẽdere oportet.Glo.niſi gula priùs frenetur,fruſtrà cõtra alia laboratur.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

3. *ὑπὸ τοῦ πνεύματος, illo.ſ.ſpiritu,de quo proximè dictum.*

[6]quadraginta diebus, & [7]quadraginta [8]noctibus, poſtea [9]eſuriit. Et accedens [10]tentator dixit ei, Si [11]Filius [12]Dei es, [13]dic vt lapides iſti panes fiant. Qui reſpondens dixit, [14]Scriptũ eſt, Non in ſolo [15]pane [16]viuit homo, ſed in omni verbo [17]quod procedit de [18]ore Dei. [19]Tunc [20]aſſumpſit eum diabolus in [21]ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſuper

Sens. Lit. In Cap. IIII.

6. Chry. vt quadrageſimæ noſtræ ieiunij menſuram poneret. 7. Int. hoc addit ne in nocte comediſſe putetur. Chryſ. in ho. nõ vltrà proceſſit quàm Moyſes & Elias, ne incredibilis viderentur carnis aſſumptio. 8. Chry. ne manifeſtè intelligeretur Deus. Glo. latet poteſtas, patet infirmitas. Hil. naturæ ſuæ hominem dereliquit. 9. Chry. qui videns quadraginta diebus ieiunantẽ, deſperauerat, eſuriẽtem videns, cœpit ſperare. 11. Int. hoc explorat quod timet, nec ideò ſe ab eius tentatione abſtinet. Glo. Deum confiteri videtur, & homini illudere conatur. nouerat veniſſe Filium Dei per Prophetas, vel Angelum, vel Ioannem, ſed humilia videns de diuinitate, ex ſuperbia dubitauit. Chry. magis quia tãdiu non eſuriit, intelligere debuit eſſe Deũ, quàm quia eſuriit pòſt, eſſe hominem. nõ enim illis diebus vt Moyſes & Elias eſuriebat, & ſuſtinebat. 12. Int. quia ſciuit ſcriptum eſſe, dixit & facta ſunt. 13. Int. tẽtatio de gula, à gula incœpit, quo ordine deiecit Adã. Glo. voluit eiuſmodi mutatione virtutem cognoſcere, & ſi purus homo eſſet, panis oblectamento illudere. Hier. ſi poteſt hoc facere, fruſtra tentas; ſi non poteſt, fruſtra filium Dei ſuſpicaris. 14. Rab. ſ. in Deuter. Int. temperat reſponſum ne cognoſcat eũ eſſe Deũ. Hier. propoſitum erat humilitate vincere, non poteſtate, & honorare hominẽ, cùm ab eo diabolus vinceretur. 15. Glo. quaſi dicat inferior pars hominis pane ſuſtẽtatur, alia verbo Dei. qui ergo agis de inferiori parte, patet quòd tentator ſis. 16. Chry. non dixit viuo, ne de ſe dictum videretur. 17. Int. verbũ Dei de ore procedit, quia voluntas Dei reſeratur per Scripturas. 18. Int. i. iis per quos loquitur Deus. Glo. ex vno verbo. i. ex ſapientia Dei procedit quidquid loquuntur Sãcti, qui ſunt os eius. 19. Int. hæc tentatio hiſtorialiter vltima fuit. Glo. Lucas ſequitur ordinem hiſtoriæ. Matthæus verò tentationis Adæ. Aug. de conſen. Euang. 2. cap. 26. Incertum eſt quid priùs factum ſit. Chry. tunc. ſ. cùm ex Chriſti reſponſo nihil certum diſcere potuiſſet, eſſétne Deus an homo, dicebat verò apud ſe, ſi Filius Dei non eſt, tamen ſanctus eſt, qui fame non vincitur, ideóq; cœpit tentare de vana gloria. 20. Int. ex permiſſione, non imbecillitate, vnde inimicus ſuperbit. Glo. hæc omnia corporeis ſenſibus ſunt cõpleta. quia enim verba ad inuicem cõferuntur, veriſimile diabolum in humana ſpecie apparuiſſe. Greg. in hom. non mirũ hoc permiſiſſe, qui ſe permiſit crucifigi. 21. Int. ſanctam ex vſu dicit Hieruſalem vbi templum fuit, & cultus Dei. Rab. & ſancta ſanctorum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

6. Glo. à quatuor partibus mũdi Chriſtus ſuos cõgregat, & decem præceptis armat. Ieiunauit Chriſtus ante mortem cibo indigens quadraginta diebus, docens abſtinendum in hac vita à ſeculi deſideriis, totidem poſt reſurrectionem comedit cibo non indigens, quia ipſe eſt cibus noſter omnibus diebus. Greg. in ho. quatuor elementis cõſtat corpus, cuius voluntati decalogo contraimus, dignum ergo eſt vt quater decies carnem affligamus. In quadrageſima dierum decimas offerimus, ieiunamus enim triginta ſex diebus. 8. Hil. indicat eſuriturum ſe humanã ſalutem poſt quadraginta dies, quibus poſt paſſionem hic fuit. 9. Glo. in abſtinentia non deeſt tentatio. 10. Chry. non dicas cùm tentaris, perdidi fructum ieiunij, ſi enim non profuit vt non tenteris, proficiet vt ne vincaris. 13. Int. lapis ſignificat duritiem diaboli. 14. Glo. docet doctrina magis quàm miraculis pugnandũ. Greg. in ho. cùm à prauis aliquid patimur, ad doctrinã excitemur potiùs quàm ad vindictam. Int. ſententiis vtitur inſtruens nos, vt vincamus non potentia, ſed humilitate. 15. Int. id eſt Sacramentali ſpecie, ſeu verbo vitæ. 17. Glo. omne verbum charitas in qua complentur quæcũq; procedunt de ore Dei. Rab. qui non veſcitur verbo Dei, iſte non viuit. 21. Remig. diabolus etiam in ſanctis locis inſidiatur.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

9. gradiens. ſ. corporali ſpecie. 10. ὁ πειράζων. ſ. ille qui ſolet tentare, ſeu ad malum ſollicitare. dicitur & Satan, id eſt, aduerſarius, & diabolus, id eſt, calumniator. vide 1. Pet. 5. Apoc. 12. 11. audierat vocem illã, hic eſt Filius meus, videbat eſurire, dubitans itaque an verus eſſet Filius, explorat, crediturus eſſe, ſi faciat quod ei proponit: ſin detrectet, non eſſe: ſimul etiam volebat, ſi poſſet, ad peccatum inducere. 12. id eſt, iube, effice ſolo verbo. a. occultat ſe Filium Dei eſſe, non negat. 17. id eſt, re, Heb. 20. hac ſecunda fuit tẽtatio, dicitur enim poſtea, Iterum aſſumpſit, deinde additur, Tunc reliquit eum, &c. Et quidem apud Lucam in quibuſdam codicibus, idem eſt ordo qui apud Matthæum.

pinnaculum

[22] pinnaculum templi, & dixit ei, [23] Si Filius Dei es, [24] mitte te deorſum. [25] Scriptum eſt enim, [26] Quia Angelis ſuis mandauit de te: & in manibus tollent te: ne fortè offendas ad [27] lapidem [28] pedem tuum. [29] Ait illi Ieſus rurſum, [30] Scriptum eſt, [31] Non tentabis [32] Dominum Deum tuum. Iterum [33] aſſumpſit eum Diabolus in [34] montem [35] excelſum valdè, & [b] oſtendit [36] ei omnia regna [37] mundi, & [38] gloriam eorum, & [39] dixit ei: Hæc [40] omnia tibi [41] dabo, ſi [c] cadens [42] adoraueris [43] me. Tunc dicit ei Ieſus, [44] Vade retro me [45] Satana: [46] ſcriptum eſt enim

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

22. Int.i.ſummitatem. ¶ non locus Deo dicatus cohibet eum. Glo. in Palæſtina plana tecta, & inde doctores populo loquebãtur, vbi ergo multos ceperat vana gloria, magiſterij honorẽ inflatos, Chriſtum tẽtat. Remig. in templo tria tabulata, & in vnoquoque pinnaculũ. Chry. ipſe fortè neſciẽte diabolo, ſic agebat vt à nemine videretur. 32. Int. tentatio de vana gloria, ſicut Adam, cui dixit, eritis ſicut Dij. Hier. in omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat ſi Filius Dei ſit. Glo. Chriſtus verò ita reſpondet, vt ambiguum relinquat. 24. Chry. quomodo hinc cognoſcat ſit ne Filius Dei. volare enim per aërem, non eſt proprium Dei, nec qui facit ob oſtentationem, ex Deo eſt. Glo. id ſuggerebat vt aliquo ſigno exploraret quantũ apud Deum poſſet. 25. Int. Scripturis vtitur, non vt virtutes inſtituat, ſed vt errores ingerat, ſicut & ſui. Ambr. in Lucam cap. 4. transfigurat ſe Satanas in Angelũ lucis, & de Scripturis laqueũ parat. Hier. hoc non de Chriſto, ſed de viro ſancto dictum; malè ergo diabolus Scripturam interpretatur. Chry. Filius Dei Angelos portat, &, ſi ab eis portatur, non ne offendat, ſed propter honorem vt Dominus. illud verò aſturè tacuit, ſuper aſpidem & baſiliſcũ ambulabis. 28. Int. mentis greſſum. 29. Hier. falſas de Scripturis ſagittas veris frangit Scripturarum clypeis. 30. Int. ſ. in Deut. 31. Aug. contra Fauſtum: quando homo habet quid faciat, non debet Deum tentare. Glo. vnde Chriſtus, Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. quod & ipſe facit fugiendo & latẽdo, & nunc poterat aliter de templo deſcendere. 32. Hilar. ſe Deum proteſtatur, & Dominũ. Chry. non dixit, me Dominum Deum tuum, ſed id quod poterat dicere homo tentatus à diabolo, qui enim hominem Dei tentat, Deum tentat. 33. Int. Etſi victus, tamen non ceſſat. Chry. ruptis ventris & vanę gloriæ retibus, retia ponit auaritiæ. 35. Chry. vnde ſpatioſior terra videri poterat. 36. Int. non quia diabolus, ſed virtus diuina hoc poſſit. Glo. Moyſi oſtendit Deus in momẽto totam terram promiſſionis virtute Deitatis; ita modò actum eſt. 37 Chry. nõ oſtendit regna, vel ciuitates, ſed partes terræ, in quibus vnumquodque regnum poſitum erat. 38. Remig. ſ. aurum, argentum, & bona temporalia. Int. Tentatio de ambitione. Glo. non concupiſcentiæ oculo intuebatur Chriſtus vt nos, ſed vt medici morbos ſine læſione.. 29. Hier. arrogans & ſuperbus de iactantia loquitur. 40. Int. id eſt, regem te faciam. tentatio de auaritia. Remig. quanta iactantia diaboli regna terrena promittentis ei qui dat cæleſtia. 41. Int. quod eſſet cadere. Glo. laborauit diabolus à principio vt ſibi vſurparet quod Dei eſt; itaque idola in quibus colererur inuenit. 43. Int. ſ. vt ſuperiorem. 44. Int. à poteſtate quam habebas retro. ¶ in ignem æternum. Chry. finem tentandi ponit diabolo, ne vlteriùs progrediatur. Hiero. non ei dicit, vt Petro, vade retro me. i. me ſequere. Chry. in aliis tentationibus nec turbatus eſt, nec diabolum increpauit, ſed dum ille vſurpat honorem Dei, exaſperatus eſt. 45. Int. quia ſaluti aduerſarius. 46. Int. ſcilicet in pentateucho.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

22. Glo diabolus ad alta ſemper ducit, vt per iactantiam præcipitet. 24. Glo. vox eius qui præcipitare deſiderat, oſtẽditur verò infirmus qui non poteſt nocere, niſi ei qui ſe ipſe præcipitet. 27. Int. i. legem in lapideis tabulis ſcriptã, in qua omnes offendebant. 30. Int. ideo à Deut. teſtimonia profert, vt ſecundæ legi Sacramenta confirmaret. 31. Glo. cùm deficit humana ratio, cõmendet ſe homo Deo non tentet. 34. Int ſuper montem ſuperbiæ omnis auarus erigitur. 35. Int. alta petit. 38. Int. quanta eſt ei gloria trahere ad vitia. 41. Chry. dat diabolus per iniquitatem acquiſita. 42. Amb. ambitio vt dominetur priùs ſeruit. 44. Chry. Dei iniuriæ nec ad auditum ſufferendæ. 46. Glo. Dauid Goliam tribus lapidibus de torrente proſtrauit: Chriſtus diabolum tribus teſtimoniis de lege.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

22. Græ. πτερύγιον. q.d. alam. ſ. extremitatem tecti templi. Sunt autem in Palæſtina plana tecta, & deambulationi apta. 26. Quid opus erat Dei Filio auxilio Angelorum? b. obijciens oculis per ſpecies à ſe firmatas. 40. Apertè iam ad peccatum inducit: nec addit, Si Filius Dei es, pro certo habẽs eſſe purum hominem. c. πεσὼν, proſtratus, pronus. 45. vox Hebræa aduerſarium ſignificans.

ROMA

[47] Dominum [d] Deum tuum [48] adorabis, & illi [49] ſoli [50] ſeruies. Tunc [51] reliquit eum [52] diabolus: & [53] ecce [54] Angeli [55] acceſſerunt, & [56] miniſtrabant ei. [57] Cùm autem audiſſet Ieſus quòd Iohannes [58] traditus eſſet, [59] ſeceſſit in [60] Galilæam: & [e] relicta ciuitate [61] Nazareth, venit, & habitauit in ciuitate [62] Capharnaum maritima, in finibus [63] Zabulon & Nephtalim, vt adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam, dicētem: [64] Terra Zabulon, & [65] terra Nephtalim, [67] via [68] maris trans Iordanem [69] [70] Galilæa gentium: [71] populus qui [f] ambulabat in [g] tenebris [72] vidit [73] lucem [h] magnam: & [74] ſedentibus in regione & [75] vmbra mortis, [76] lux [77] orta eſt eis:

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

47. Int.q.d.non ego te,ſed tu me debes vt Deum adorare. d. Int. cui ſoli hoc debetur. 48. Int. ô homo ex debito. 49. Int.etiam cum hominibus ſeruis. 50. Int.ſecundùm Græcam interpretationem. Aug 10.ciu.cap.1.latriam noſtri vbicumque Scripturæ habent,ſeruiturem ſunt interpretati. dulia eſt ſeruitus quæ debetur hominibus.latria, quæ Deo. 51. Int.ad tēpus, vt Lucas ait, per Iudæos poſtea pugnaturus.Chry receſſit virtute Chriſti excuſſus. Glo.victus diabolus in gula,vana gloria,& auaritia,in quibus Adā vicerat. 52.Int.ſ.victus,non inueniens iam quid ageret.. 53. Int. vt victoris deitas comprobetur. 54. Glo.Agonem procul aſpiciēs re. 55. Chry.non dixit deſcenderunt; ſemper enim in terris erant ad miniſterium eius,receſſerant verò iubente Domino,ne fortè videns diabolus eos,appropinquare non auderet. 56. Int.non adiuuabāt. Aug.9.ciu.cap.21.per hæc magis innoteſcebat dæmonibus quantus eſſet.Greg.in hom.& homo eſt quem diabolus tentat, & Deus cui ab Angelis miniſtratur. 57. Glo.prætermittit primum Chriſti aduentum in Galilæam, vbi poſt baptiſmū aquam in vinum mutauit,de quo Ioannes qui geſta ſcripſit primi anni prædicationis. 58. Chry.ſ.à Deo. nec enim poteſt quiſquā aliquid in virū ſanctum,niſi eum Deus tradiderit. 59. Int.à Iudæa poſt Paſcha. Chry.vt paſſionem ſuā opportuno tempore reſeruaret, & nobis fugiēdi periculū exemplum daret. Chr.in hom.8.vt Iudaicā inuidiā mitigaret,& prophetiā impleret,& Apoſtolos qui in Galilæa erant, piſcaretur. 60. Chry.gentiū ad quas abiturus,à Iudęis cauſā accepit.Glo.duę Galilæę,vna Iudæorum, altera gentiū,data à Salomone regi Tyri. 61.Glo.vicus eſt in Galilæa iuxta montem Thabor. Int.flos interpretatur. 62.Int.i.villa pulcherrima.Glo.in Galilæa gentiū eſt iuxta ſtagnū Genezareth. 63.Int. quæ eſt in Galilæa Iudæorū,ſicut Nephtalim gentiū. Glo. hic prima captiuitas ab Aſſyriis. vbi ergo prima legis obliuio,ibi prima legis prædicatio.in his tribubus fuere viculi de quibus Apoſtoli, vnde illud,principes Zabulon & principes Nephtalim. 68. Hier.mare appellat lacū Genezareth,qui Iordane influente efficitur,in cuius littore,Capharnaū,Tiberias,Bethſaida,& Corozaim ſitæ, vbi Chriſtus maximè prædicauit.Glo.eſt in tribu Nephtalim vicina Tyriis; altera enim in tribu Zabulon iuxta Tiberiadē;in vtraq; moratus Chriſtus,ſed in figurā vocandorū ex gentibus,iſta hic memoratur.Hie. in hac dedit Salomō viginti ciuitates Hirā regi Tyri. g. Chr.in hom.tenebras vocat errorē,& impietatem. 72. Int.ſ.audiuit Chriſti prædicationē & miracula. 73. Hier. ego ſum lux mūdi. h. Chry. in hom.alibi dicitur lumen verū. 74. Int.vel habitātibus. Glo. mors in inferno, vmbra mortis, peccata quæ nunquā ſine morte;qui vult ergo mortē fugere,vitet vmbrā. 76. Int.i.agnitio veritatis, vel prædicatio Chriſti 77. Chr.in ho.nō n. ipſi quærēces inuenerūt,nec n.ambulabāt in tenebris,ſed ſedebāt.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

51. Chry.tamdiu diabolus tentat,quamdiu Chriſtus permittit. 56. Hil.victo diabolo, Angelorum miniſteria,& in nos officia,non deerunt. 62. Glo.de Nazareth.i. flore figurarum ad ſpiritualium fructum tranſeundum.quæ ſunt in pulcherrima Eccleſia,quæ iuxta fluctus ſeculi poſita,illecebris mundi inuolutos Euangelij retibus capit. 63. Rem.eo tempore & illis locis prædicandum, quibus multis prodeſſe poſſis. Glo. Zabulon habitaculum fortitudinis,Nephtalim dilatatio. Rab.Apoſtoli de Iudæa electi,fortes fuerūt,& gentiū Eccleſia per orbē dilatata eſt. 64. Int.Circūciſio. 65. Int.præputiū. 67. Glo Eccleſia iuxta mare ſeculi,& trans Iordanē.i.per baptiſmū ex erroribus liberata, facta eſt Galilæa,i.tranſmigratio. 71. Int.ad myſticū maximè eſt reſpiciendū. 75. Chry in vmbra mortis gentiles idolorum & dæmonum cultores;in tenebris Iudæi,quibus Dei iuſtitia nondum erat manifeſta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

50. λατρεύσεις,quo verbo vſu Scriptura & Eccleſia, ſignificatur ſeruitus Deo ſoli debita. 55. ſ.corporali ſpecie. 58. Herodi.ſ.opera inuidentium Phariſæorum. e. i.prærerita. 67. Gra.iuxta viam.Heb.via maris.i.loca maritima. 69. ſ.reſpectu Aſſyriorum,de quibus illic Propheta. f.id eſt,agebat,viuebat. Heb. 75.i. caliginoſiſſima.

[78] Exinde cœpit Ieſus prædicare , & dicere: [79] Pœnitentiam agite, [80] appropinquauit enim
[81] regnum cælorum. [82] Ambulans autem Ieſus iuxta [83] mare Galilææ , [84] vidit duos [85] fratres,Si-
[86] monem qui [87] vocatur [88] Petrus, & [89] Andream fratrem eius, [90] mittentes rete in mare, [91] erant
enim [92] piſcatores. Et ait illis, [93] Venite poſt me,& [94] faciam vos fieri piſcatores hominum.
At illi [95] continuò [96] relictis [97] retibus, [98] ſecuti ſunt eum. Et procedens inde,vidit

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

78. Glo.poſtquam baptizatus eſt ipſe,& Ioannes traditus. Chry.ne ſi Ioanne prædicante prædicaſſet,illum vilem reddidiſſet. Chry.in hom.ne multitudo ſcinderetur, vnde & Ioannes nullum fecit ſignum,vt per miracula omnes traherentur ad Chriſtum. 79. Int.conſona prædicatio diſcipuli & magiſtri.Chry.confirmat Ioannis doctrinam,& eum teſtem verum fuiſſe demonſtrat. Glo.oſtéditur non alius eſſe quàm qui in voce clamauerat:hæc autem prædicatio Chriſti in Capharnaum incœpta, vel poſt annum à baptiſmo, vel eodem calendis Maij. Int.Pœnitentia eſt correctio malæ mentis.Chryſ. Pœnitentiam prædicat qua omnes indigebant. 80. Chryſ.q.d.ſi mala non terrent,ſaltem bona delectent. 81. Int.i. Chriſtus qui dat,vel Eccleſia cui promiſſum eſt,& paratum. Chry.in hom.nihil adhuc de ſe manifeſtè prædicat.nondum enim de eo decentem habebant opinionem,nihil autem graue dicit,ſicut Ioannes,ſecurim & arborem inciſam,&c.ſed in principio benigna proponit. 82. Int.ſ.ante hæc prædicta,& ideo non apponit tunc,vel deinde,vel forſitan poſt hæc prædicta. Glo. Cùm Ioannes dicit Chriſtum deſcendiſſe Capharnaum cum diſcipulis,fortè diſcipulos vocat non qui eſſent,ſed qui futuri eſſet.Chry.antequam Chriſtus aliquid dicat vel faciat,vocat Apoſtolos,vt nihil eos lateat verborum Chriſti nec operum. 83. Int.quod idem dicitur ſtagnum Genezareth,mare Tiberiadis,lacus ſalinarum. 84. Remi.non tam corporaliter quàm ſpiritualiter ad corda eorum reſpiciens. 86. Int.qui vocatus eſt quando Andreas duxit eum ad Ieſum. 87. Glo.inditum hoc nomen,vel cùm eſt ab Andrea ductus ad Chriſtum,vel cùm dixit:Tu es Chriſtus Filius Dei viui. 92. Aug. in Ioan.tract.7.volens Chriſtus ſuperborum ceruices frangere,non quæſiuit per oratorem,piſcatorem, ſed de piſcatore lucratus eſt Imperatorem,magnus Cyprianus orator,ſed priùs Petrus piſcator. 93. Int.non tam pedibus quàm imitatione & affectu. 94. Aug.2.de conſen.Euang.cap.17.hoc ait Lucas dictum Petro ſolùm,ſed potuit priùs Petro dici,& poſtea vtrique. 96. Glo.etſi poſtea reſumunt, ſed non cupiditate. 97. Int.vbi magis penſatur affectus quàm ſenſus.Greg.in ho.multum reliquit qui ſibi nihil retinuit. & cùm re poſſeſſa concupiſcentiis etiam renunciauit,tanta ſequentes dimiſerunt,quanta non ſequentes concupiſcere potuerunt. 98 Int.pedum inceſſu,ſed magis obedientia & affectu. ¶ ampliùs ad propria non reuerſi.Glo.ſequuti.Io.1.non inſeparabiliter adhæſerunt , ſed ad propria ſunt reuerſi. Greg.in hom.nulla miracula Chriſti viderant,nihil de æterno præmio audierant , & tamen ad vnum præceptum,quod poſſidere videbantur,obliti ſunt.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

78. Int.euacuata voce ipſum verbum venit. Rab.complens quod prædicauerat vox.Glo.Baptiſmus idoneos facit ad prædicandum.Chry.ille debet Chriſti iuſtitiam prædicare , qui ventri ſuo contradicere poteſt,& ſeculi bona contemnit,vanámque gloriam non deſiderat.Hier.tradito Ioanne Chriſtus incipit prædicare:deſinente enim lege oritur Euangelium. l. Remi.duo fratres,duo populi,Simon,id eſt,obediens Iudaicus populus;Andreas,id eſt virilis,ſeu decorus;Gentilis,quia cognito Deo viriliter in fide permanſit; Iudaicus etiam Iacobus , id eſt diaboli per Dei cognitionem ſupplantator. gentilis Ioannes,id eſt ſola gratia ſaluatus. 85. Int.quia vnitatem fraternæ dilectionis probauit,ſine qua nullus in ordine prædicatorum admittitur. 86. Int.qui interpretatur obediens. 89. Int id eſt virilem. Glo.Doctorem virilem eſſe oportet,priùs autem ponitur obediens & fortis,quia ſine obedientia non intratur;ſine fortitudine non perſeueratur.& ſunt hæ germanæ virtutes. 90. Int intentos lucris vitæ præſentis Glo.tales Chriſtus ſolet cæleſtibus deſideriis ad ſe vocare,& per eos alios de profundo iniquitatis eripere. 91. Int.mundum.Glo.piſcaturus,per piſcatoria vadit loca, nauis eſt Eccleſia,piſces boni & mali homines. 92. Int.electi ad ſpiritualem piſcationem ſecundùm gratiæ electionem.Chry. qui rete iactat,neſcit quos piſces comprehenſurus ſit. ſic prædicator. Remig.de his piſcatoribus illud per Hier:Mittam in vobis piſcatores,&c. 94. Int.Fruſtra laborat doctor,niſi Deus faciat vt proficiat.

95. Glo perfecta obedientia eſt ſua imperfecta relinquere. 96. Chry.nemo poteſt terrena poſſidere,& perfectè ad cæleſtia peruenire. 97. Greg.in hom.non perpendit Deus quantum offeras, ſed ex quanto regnum Dei tantum valet quantum habes.

alios

alios [99] duos [100] fratres, [101] Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in [m] naui cum Zebedæo patre eorum [102] reficientes [103] retia ſua: & [104] vocauit eos. Illi autem ſtatim [105] relictis retibus & patre, ſecuti ſunt eum. Et [106] circuibat Ieſus totam [107] Galilæam: [108] docens in [109] ſynagogis [110] eorum, & [111] prędicans Euangelium [112] regni: & [113] ſanans omnem [114] languorem, & omnem [115] infirmitatem in populo. Et [116] abiit [117] opinio eius in totam [118] Syriam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, variis [119] languoribus & [120] tormentis comprehenſos: & qui [121] dæmonia habebant, [122] & lunaticos, & [123] paralyticos,

Sens. Lit. In Cap. IIII.

102. Int.i.reparantes ad lucrum. Chry.indicium magnæ paupertatis; noua enim vnde emerent non habebant.magna etiam pietas patrem habere in naui.non vt ab eo iuuentur, ſed illum præſentia cõſolentur. Chry.in hom.magna virtus inopiam facilè ferre, ex iuſtis laboribus viuere. 104. Glo.vocauit & alios, ſed ſufficit nominare iſtos. nihil his promittit vt prioribus, illorum enim obedientia iis viam præparauerat.audierant etiam ij multa de ipſo tamquam familiares & cõſanguinei. 108. Glo. de moribus docet, prædicat de futuris. 110. Int.ſ.Iudæorum. 111. Int.non fabulas, ſed quæ ad regnum æternum valent. Glo.ad Euangelium pertinet beatitudinis promiſſio, peccatorum remiſſio, adoptio, reſurrectio, cæleſtis hæreditas, Angelorum ſocietas. 112. Int.quo reges fiunt, quo datur regnum. Glo.Iuſtitiæ labor nõ ſuſcipitur, niſi merces operis exſpectetur. 114. Int.corporum, vel morbum inueteratum. 115. Int.aliam, vt animarum.non enim pauciores morbi animam vexant, quàm corpus. Chry.vel languor, aliqua animi paſſio, infirmitas, infidelitas, vel languor grauior morbus, infirmitas leuior.priùs docet, poſtea ſanat.illud enim magis neceſſarium. deinde quia verba per miracula commendantur, non contra. Glo.non magnum ſanare poſtea morituros, ſed ſic erant erigendi ad regnum. Chry.In hom.in introductione legis conſueuit Deus miracula facere, vt ſuam virtutem oſtendat, & dictis fidem faciat. 116. Int.ſ.ſic. 117. Int.i.fama quam Iudæi offuſcant. 118. Glo.Syria, in qua Palæſtina, omnis regio ab Euphrate ad mare magnum, & à Cappadocia vſque in Ægyptum. n. Chry.in homil.breuiter tranſcurrit ſignorum copioſitatem. 119. Int.ſ.grauibus.

120. i.grauioribus, & acutis. 122. Glo.quorum ſcilicet morbus in aſcenſione lunæ creſcit, non faciente luna inſaniam, ſed diabolo qui lunæ tempora ſeruat, vt creaturam infamet in Creatoris blaſphemiam. 123. Glo. Paralyſis Græcè, Latinè diſſolutio. Fuerunt verò inter hos quidam, de quibus Marcus & Lucas plenius.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

99. Greg.in hom.duo præcepta charitatis, & minùs quàm inter duos charitas haberi non poteſt.

100. Chry.ſic in veteri Teſtamento ſuper Moyſem & Aaron fratres poſuit initium ædificationis. Glo.in his quatuor numerus Euangeliſtarum præfiguratur. Remig.deſignantur in Petro prudentia, in Andrea iuſtitia, in Iacobo fortitudo, in Ioanne tẽperantia. Glo.aduerte quod narrat Lucas de captura piſcium, priùs factum eſſe, nec tunc fuiſſe à Domino vocatos, vt ſequerentur. 101. Glo.Zebedæus fugitiuus.ſ.diabolus, Iacobus ſupplantator, qui à Ioanne, id eſt, Dei gratia iuuatur. m. Rab.duæ naues, duæ Eccleſiæ ex circumciſione.ſ.& præputio. 102. Chry.primi fortè propter Petrum, qui Euangeliũ prædicauit, & non compoſuit, dicti, retia mittẽtes; iſti, propter Ioannem qui Euangelium compoſuit, componentes. Remig.retia mittunt concupiſcentiæ in mundum iuuenes; reficiunt verò qui poſt peccata recuperant quæ perdiderunt. 103. Int.concupiſcentiarum. 104. Int.oſtendit perſonas non eſſe accipiendas. 105. Int.perfecta eſt conuerſio, vbi cum cupiditate rerum carnalis quoque rumpitur dilectio. Chry.venienti ad Chriſtum relinquenda tria.ſ.retia, id eſt, carnales actus, nauis.i.ſubſtãtia mũdi, & parentes. 106. Glo.impigrum oportet eſſe doctorem. Chry. congregato exercitu procedit rex ad pugnã, & medicus quærit ægrotantes. 107. Int.Eccleſiam. 109. Glo.vbi plures ſunt prædicandum.

113. Int.benignus ſit doctor, dare quæcumque beneficia poteſt. 117. Int. fama propter eos qui foris ſunt, quærenda eſt, non tamen amanda. Glo. opera ſalutis ſine fama non ſatis relucent, nec fama ſine opere proficit. 118. Glo.Syria, id eſt, elata, Galilæa, id eſt, volubilis. ſ. ſuperbus mundus ad ima ſemper rotatur. 121. Glo.dæmoniaci idololatræ. lunatici inſtabiles, paralytici remiſſi, & torpentes.

Addit. Auct. In Cap. IIII.

118. *quæ ab Oriente Euphrate terminatur.* 122. *id eſt, comitiali morbo laborantes, quo ferè laborant nati interlunio, vel à dæmone vexatos, ſecundùm certa lunæ tempora.*

& cura

[124] & curauit eos: [125] & ſecutæ ſunt turbæ multæ de Galilæa [126], & Decapoli [127], & de Hieroſolymis [128], & de Iudæa, & de [129] trans Iordanem.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

124. Chry ſignificâtur omnes curati. Chry. in hom. à nullo verò eorum fidem requiſiuit. nondum enim virtutem ſuam oſtenderat, & venientes à longè non paruam fidem oſtenderant. 125. Gloſ. alij ob cæleſtia, alij ob curationem, alij fama & curioſitate ducti, alij per inuidiam volentes in aliquo capere, & accuſare. 127. Int. quædam regio eſt decem tribuum. Remig. decem vrbium. Auctor. Erant quidem in ea decem ciuitates, vt nomen ipſum indicat, ſed ipſa vna erat ex regionibus decem tribuum, quanquam fortè Interlin. vrbium dixit, non tribuum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

126. Int. qui tranſmigrant ad virtutes. 127. Int. qui decem præcepta ſeruant. Remig. Decalogi tranſgreſſores. 128. Int. quos viſio pacis, & confeſſio illuſtrat. 129. Int. qui baptiſmo tranſpoſito, terram promiſſionis intrant greſſu fidei Chriſtum ſequentes.

CAPVT V.

VIDENS [1] autem turbas, aſcendit [2] in montem; & [3] cùm ſediſſet [4], acceſſerunt [5] ad eum diſcipuli eius, & [6] aperiens os ſuum [7], docebat [8] eos, dicens. Beati pauperes

Sens. Lit. In Cap. V.

1. CHry. Omnis artifex opportunitatem operis videns, gaudet, vt faber arborem bonam, ſacerdos Eccleſiam plenam: ita Dominus videns turbam, excitatur ad docendum. 2. Int. multitudinem vitans, vt ſolis diſcipulis loqueretur. 3. Remig. diſcedere ſolebat è turba Dominus in nauim vel montem, vel in deſertum. Hier erat hic mons in Galilæa, vel Thabor, vel alius excelſus. 4. Int. dignitas magiſterij notatur. Aug 2. de conſen. Euang cap. 19. Lucas ait ſermonem habitum in loco campeſtri ſtante Domino. Fuit ergo ille alius ſermo: vel intelligendum, eùm in aliqua parte montis elegiſſet duodecim, deſcendiſſe in campeſtrem locum, id eſt, in aliquam æqualitatem in montis latere, ibique ſtetiſſe donec turbæ congregarentur, poſtea ſediſſe 5. Int. ſ. vocati. Aug. de ſerm. Dom. in monte, vt corpore viciniores eſſent audiendis præceptis, qui implendis animo appropinquabant.

6. Int. hæc circumlocutio longiorem promittit ſermonem. Qui priùs aperuit ora Prophetarum, thesaurum ſapientiæ aperit vt bona diuidat ſuis. Remig. cùm legitur Dominum aperuiſſe os, magna ſunt quæ ſequuntur. 7. non tantùm verbo, ſed intus in corde ſcribendo, vt Deus. Auguſt. de ſerm. Dom Eſt in hoc ſermone perfectus vitæ Chriſtianæ modus, vnde ita concluditur, Omnis qui audit verba mea, &c. 8. Glo. Beatus eſt qui nihil mali vult, & omnia habet quæ vult. 8. Int. id eſt, humiles, Deum timentes, vnde bene incipit, quia initium ſapientiæ timor Domini. vt ſuperbia eſt initium peccati, qua petitur regnum terræ, hìc verò regnum cælorum. Glo. paupertas (cuius nutrix humilitas) duas habet partes, rerum abdicationem, & ſpiritus contritionem.

Sens. Myst. In Cap. V.

3. CHry. in hom. docet à tumultibus diſcedere. Chry. impletur prophetia Eſaiæ, ſuper montem aſcende tu: docet verò in altitudine virtutum conſiſtendum inſtitiæ doctori, & auditori. vel ad diſcendum myſteria veritatis, in Eccleſiæ montem aſcendendum, de quo, mons Dei mons pinguis. Hil. in Paternæ maieſtatis celſitudine poſitus, cæleſtia vitæ præcepta conſtituit. Auguſt. in ſerm. Dom. oſtendit maiora per Filium, quàm per Prophetas à Deo præcepta dari. Glo. Nouum teſtamentum in monte ſcribit in cordibus filiorum, incipiens à beatitudine, qui in monte Sinai vetus in lapidibus dedit ſeruis, incipiens à terrore. 4. Int ſeſſio eſt incarnatio, in qua docet. Glo. vnde, & mundus eum non cognouit ante incarnationem. Hier. non poterant eum intelligere in ſua maieſtate fulgentem.

5. Int. per fidem interiùs. Gloſ. vt à monte ſuſcipiant pacem populo. 6. Int. oris apertio, myſteriorum quæ in Prophetis eſt reſeratio.

Addit. Auct. In Cap. V.

2. *ſcilicet, oraturus, & Apoſtolos electurus.* 5. *eligendi, vt ait Marcus,* 6. *ſcilicet, poſtquàm deſcendiſſet in locum campeſtrem, vt ait Lucas, ſignificat autem phraſis hæc Hebræa prolixè locuturum. vide Iob. 3. Danielis. 10.* 8. *πτωχοὶ mendici. i. ſ. qui ſummè egent.*

[9] ſpiritu:quoniam ipſorum [10] eſt regnum cælorum. [11] Beati [12] mites: quoniam ipſi [b] poſſidebunt
[13] terram. [c] Beati qui [14] lugent:quoniam ipſi [15] conſolabuntur. Beati qui [16] eſuriunt, & [17] ſitiunt
[18] iuſtitiam:quoniam ipſi [19] ſaturabuntur. Beati [20] miſericordes:quoniam ipſi [21] miſericordiam
[22] conſequentur.Beati [23] mundo corde:quoniam ipſi [24] Deum videbunt.

Sens. Lit. In Cap. V.

9. Int.id eſt voluntate.Aug.de ſerm.Dom. vulgò etiam magnum ſpiritum ſuperbi habere dicuntur, & rectè;nam ſpiritus ventus,illi verò inflati. Chryſoſt.in hom.quòd rerum neceſſitate aliqui humiles ſunt,laus non eſt. Glo.Beatitudo incipit ab humilitate. Hier.ſpiritu, id eſt, propter Spiritum ſanctum voluntariè pauperes. Ambr.1.de offic.c.16.inde incipit beatitudo iudicio diuino,vbi ærumna æſtimatur humano. 10 Int.iā ſpe,quæ beatos facit. 11. Int pauperibus conuenienter in præſenti promittuntur diuitiæ cæleſtes.Chry.reliqua vitia dimittunt ad inferos, maximè tamen ſuperbia. Sic omnes virtutes inducunt in cælum,maximè tamen humilitas. 12. Int.ſ.ſine aſperitate mentis & ſine liuore. Amb.in Lucam.6.cùm contentus fuero inops,ſupereſt vt mores tēperem. Glo.non eſt mitis qui priùs pauper non fuerit.Aug.de ſerm.Dom.mites ſunt qui cedunt improbitatibus, & nō reſiſtunt, ſed vincunt in bono malum.Amb.in Luc 6.non eſt minoris virtutis cohibere iracundiam, quàm nōn iraſci. Glo.mitis eſt qui omnia æquanimiter ſuſtinet,nec nocere cogitat. 13. Int.ſ.viuentium,quæ terra dicitur ob ſtabilitatem & ſoliditatem. Amb. in Luc. 6.à qua euelli non poſſunt.Chry.corpus noſtrum nunc eſt terra mortuorum,in gloria erit terra viuorum.Idem in ho.quia Propheta dixerat, manſueti hæreditabunt terram,à conſuetis verbis contexit ſermonem. 14. Int.ſ pro ſuis peccatis & aliorum,& deſiderio cælorum.Amb.in Luc.6.Cùm ſis pauper & mitis,memēto quia peccator es,& lugeto peccata tua.Chry.Beati qui lugent peccata ſua, ſed beatiores qui aliena. Hier.ſic fleuit Samuel Saulem,& Paulus eos qui poſt immunditiā pœnitentiam non egerunt. 15. Int.Spiritu paracleto,& æterna lætitia.Chry. conſolabuntur indulgentiam conſecuti. 16. Int.eſuries iuſtitiæ,ſpiritu fortitudinis fulcitur ne in via laſſeſcant.Amb.Luc.6 poſtquàm delicta defleui,eſurire incipio & ſitire iuſtitiam:æger enim in graui morbo non eſurit.Hier.non ſufficit velle iuſtitiam,niſi eſuriamus.Chry.eſurit iuſtitiā qui ſecundùm Dei iuſtitiam deſiderat conuerſari;ſitit,qui ſcientiam eius acquirere cupit. 18. Chry.in ho. vel vniuerſalem,vel particularem auaritiæ cōtrariam. Glo.iuſtitia eſt ſua cuique tribuere.ſ.ſibi, proximis,& Deo:hæc plenè non implebitur donec Deus ſit omnia in omnibus. Ideo hîc poſſumus eſurire,non ſaturari. 19. Int.adepto quod deſiderant.Chry.maiora præmia Dei quàm Sāctorum deſideria. 20. I.qui aliis in quibuſlibet aſſiſtunt,quibus hoc à Deo rependitur,vt liberentur à miſeria. ¶ miſericordia eſt dare,& dimittere.Glo.miſericordia iuſtitiæ lumen; iuſtitia, miſericordiæ virtus:miſericordia ſine iuſtitia,remiſſio & tepiditas;iuſtitia ſine miſericordia, ſeueritas & auſteritas.Initium miſereri ſui,finis pro alio mori,vt Chriſtus pro peccatoribus. Remig.miſericors, qui alterius miſeriam, vt ſuam reputat.Hier.miſericordia hic nō ſolùm in eleemoſynis intelligitur,ſed in omni peccato fratris,ſi alter alterius onera portemus. 21. Int.Iudiciū ſine miſericordia fiet ei qui noluit miſereri. Hil. in tantum Deus beneuolentiæ noſtræ in omnes delectatur affectu, vt ſuam miſericordiam ſolis ſit miſericordibus præſtaturus. 22. Chry.in ho.videtur eſſe æqualis retributio,ſed eſt multo maior: non enim eſt æqualis humana miſericordia diuinæ. 23. Int.i. quos non arguit conſcientia peccatorum; templum enim Dei ſanctum eſt.Amb.Luc.6.miſericordiam amittit,qui non mundo corde miſeretur. Aug.de ſerm.Dom.hoc eſt ſimplex cor quod mundum cor. 24. Int.hic per ſpem,illic per rem. Glo. tantum videmus quantum ſeculo morimur. Hier.mundus Deus à mundo corde conſpicitur. Augu.1. Tri.ca.8.viſio,merces fidei,per quam corda mundantur.Idem 12.ſup.Gen.ad lit.cap.27.niſi huic vitæ qui funditus moriamur,ſiue omnino exiens de corpore, ſiue ita alienatus à ſenſibus, vt neſciat ſit ne in corpore an extra,in illam non ſubuehitur viſionem.

Sens. Myst. In Cap. V.

14. Amb. in Luc. 6. bene tertia beatitudo eſt peccata deflentis, quia Trinitas peccata condonat. Chry.in ho.qui filios vel alios defunctos lugent,non tunc deſiderant pecuniam,aut gloriam,nec paſſione alia capiuntur, quod multo magis faciendum peccata lugentibus. 23. Glo.ſexto loco munditia cordis,per quam ſexta die homo conditus reſtituitur.

Addit. Avct. In Cap. V.

9. *id eſt,voluntate,non neceſſitate.* 12. *magna affinitas. Hebraicè inter pauperem, humilem, & mitem* עני *pauper* ענו *mitis,humilis.* b. *κληρονομήσουσι,hæreditabunt.vide Pſal.36.* c. *hæc in Complut.codice ſequitur ſtatim poſt primam beatitudinem.* 23. *ſcilicet,ab omni vitio.*

Beati

Beati pacifici [25]: quoniam filij [26] Dei vocabuntur [d]. Beati qui perſecutionem patiuntur
propter iuſtitiam [27]: quoniam ipſorum eſt regnum [28] cælorum. Beati eſtis cùm maledi- [29]
xerint vobis [30] homines, & perſecuti [31] vos fuerint, & dixerint [32] omne [33] malum aduerſum
vos, mentientes [34] propter me: gaudete [35] & exultate [36], quoniam merces [37] veſtra copioſa [38]
eſt in cælis [39]: ſic [40] enim perſecuti [41] ſunt prophetas [42], qui fuerunt ante vos [43]. Vos [44] eſtis ſal [45]

Sens. Lit. In Cap. V.

25. Aug.19.ciu.cap.12. Pax eſt tranquillitas ordinis, ordo autem patium diſpariúmque ſua cuique loca tribuens dilpnſirio. vnlunt autem omnes pacem, etiam qui bella gerunt. Hier. pacifici qui primũ in corde ſuo, deinde inter diſſidentes faciunt pacem. Aug. de ſerm. Dnm pacifici ij ſuot qui motus animi ratinni ſubijciunt, & hanc Deo. & hæc eſt pax quæ datur hominibus in terra bonæ voluntatis. Ch. pacifici ad alios ſunt, non ſolùm qui inimicos reconciliant, ſed qui malorum immemores diligunt pacem. Gl. pacifiei ſimiles Patri ſuo, qui eſt ſumma quies. pax bona volũtate nutritur, eã mundus dare non poteſt, ſenſũ ſuperat, ſed fide capitur. 26. Hil. pacificnrum beatitudo adoptionis eſt merces. 27. Int. non propter ſcelera. Chr. in hom. propter virtutem, defenſionem aliorum, & pietatem. Chry. qui propter cauſam Dei aliquid patitur, mercedem martyrij habet. 28. Chry. per illa quæ in cæteris beatitudinibus adduntur etiam intelligitur regnum cælnrum. 29. Int. ex odio in faciem cõtumelias dixerint. Glo. antiqua tranſlatio, cùm oderint vos homines, & dixerint omne malum, & expulerint: ſed idem eſt ſenſus. 30. Gln. ad præſentes loquitur, ſed & aliis hæc conueniunt. vt verò Moyſes poſita præcepra per partes explicauit, ita Chriſtus obſcurè dicta latiùs exponit, præſertim octauam beatitudinẽ. 31. Int. perſequi, eſt vim inferre, vel inſidiis appetere. 32. Int. cùm abſentium famã læſerint. 33. Int. i. omnia genera verbornm malignantiũ. 34. Int. qui mendaciter blaſphematur, & propter Deum, beatus eſt: ſed ſi alterum deeſt, non eſt merces beatitudinis. 35. Int. quia pro iuſtitia gaudere ¶ mente. 26 Int. corpore. 37. Int. hoc eſt quod ſupra regnum cælorum. 38. Int. quia tanto merces vberior, quanto gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. 39. Int. ſuperioribus partibus mundi. Aug. Spiritnalibus firmamẽtis, vbi habitat ſempiterna iuſtitia. 40. Int. i. maledictis & perſecutione, nec tamen à veritate defecerunt. Glo. exemplo temperat rigorem paſſionis. 41. Glo. fit perſecutio odio, dictis, factis. 42. Int. quorum exempla vos inuitant, quorum prophetias in me cõpletas videtis: cur ergo non poteſtis quod illi ſine exemplo? Remig. mementote vos eius eſſe Apoſtolos, cuius illi Prophetæ. 43. Chry. in hn. monſtrat, eos Prophetas iam factos. 44. Int. dat cauſam quare non debent deficere. Glo. hoc ſpecialiter ad Apoſtolos. Chry. in hom. quia excelſa præcepra dederat, eos laudibus mitigat. 45. Int. ſecundùm intellectũ & ſciẽtiã. Glo. cõdientes alios doctrina, & vitæ exẽplo.

Sens. Myst. In Cap. V.

28. Aug. octaua a[d] caput redit, quia perfectum oſtendit, & probat. Glo. ſignificatur reſurrectio poſt ſabbathum, & numerus [P]entecoſtes, quo miſſus Spiritus ſanctus. ſepties enim ſeptem 49. & addito vno quaſi octauo [fiu]nt quinquaginta. Amb. in Luc. 6. Propoſitum eſt regnum cælorum ſanctis, & poſt mortem, & poſt reſurrectionem. Aug. de ſer. Dni. diligenter attẽdendus numerus harũ ſententiarum, qui congruit cum ſeptiformi gratia Spiritus ſancti, de qua Eſaias, niſi quod ipſe à ſummo incipit. docetur enim Filius Dei deſcenſurus, hic verò ab imo aſcenditur, nempe ad Dei ſimilitudinẽ. congruit ergo timor humilibus, pietas mitibus, ſcientia lugentibus, fortitudo ſitientibus & eſurientibus: conſilium miſericordibus, intellectus mundis corde, ſapientia pacificis Glo. vt hæ beatitudines impleãtur, dona ſeptem petuntur in orationis Dominicæ ſeptem petitionibus. ſeptem dona, & vnus ſpiritus, ſeptem petitiones, & vna oratio, ſeptem beatitudines, & vna charitas. 29. Glo. qui gloriã cæli optat, non timet opprobrium in terra. 32. Greg. in hom. 9. in Ezech. linguas detrahentium non debemus excitare, ne pereant: ſed excitatas æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat; aliquando tamẽ detractores debemus compeſcere, ne innocentium, qui à nobis audire bona poterãt, corda corrũpant, dum de nobis malè diſſeminant. 39. Aug hanc mercedem ſentiunt, qui ſpiritualibus gaudent. 45. Glo. ſal ſterilem terrã reddit, vnde victores deſtructas vrbes ſale ſeminabant, ne quid orirerur. Apoſtoli peccati regno deſtructo, germen vitiorum compeſcebant. Sine ſale non ſapit cibus: nec vtilis ſermo ſine doctrina Apoſtolica, fit ſal ex aqua. ſ. Spiritus ſancti, & igne. ſ. tribulationis. Remig. nullũ ſacrificium ſine ſale. i. ſapientia cæleſti. Hil Apoſtoli quaſi ſalientes, corpora æternitati ſeruant. Remig. Sapientia cæleſtis exſiccat humores, fœtorem aufert, & putredinem.

Addit. Avct. In Cap. V.

25. *id eſt, pacis conciliatores εἰρηνοποιοί. d. vt qui reuera tales ſint. 27. id eſt, rectè & iuſtè factum. 33. i. quodvis. Hebr. 37. id eſt, premium.*

[46] terræ: quòd [47] ſi [48] ſal euanuerit, in [49] quo ſalietur? ad [50] nihilum [51] valet vltra, niſi vt mittatur [52] foras, & [53] conculcetur ab hominibus. [54] Vos eſtis [55] lux [56] mundi. [57] Non poteſt [58] ciuitas abſ-[59]condi ſupra [60] montem poſita: [61] neque accendunt [62] lucernam, * & ponunt eam ſub [63] modio, ſed ſuper [64] candelabrum, vt luceat omnibus qui in [65] domo ſunt. Sic [66] luceat [e] lux veſtra [67] coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & [68] glorificent [69] Patrem [70] veſtrum qui in [71] cælis eſt. [72] Nolite putare quoniam veni [f] ſoluere [73] legem, aut Prophetas: non veni ſoluere; ſed [74] adimplere. [71] Amen quippe dico vobis, [76] donec

SENS. LIT. IN CAP. V.

46. Chry. in hom. quaſi dicat, pro vniuerſo mundo vos mitto. Hier. ad hominum genus vniuerſum condiendum Remig. Terræ. i. terrenorum hominum. 47. Int aliorum fortitudo. 48. Int. i. ſi doctor errauerit, aut in tribulatione defecerit. 49. Hier. i. quo alio doctore emendabitur? Int. per quos infimus populus confirmabitur? Glo. per quos à vobis error auferetur? 50. Glo. quia nec terræ vtilis, nec ſterquilinio, quod non ſinit fœcundari. 51. Int. ſ. ſal infatuatum. i. tribulationi cedentes. 52. Int. ab officio docendi, vel eccleſia. 53. Int. i. dum vita eius contemnitur quæ ad nihilum valet, irrideatur ab hominibus carnalibus. Aug. non conculcatur qui patitur perſecutionem: eſt enim in cælo corde fixus, ſed qui eam timendo infatuatur. 54. Int. ſ. percipientes in Chriſto lucem veritatis. 55. Int. per quos. ſ. omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ. Glo. priùs ſal quàm lux. i. vita quàm doctrina. vita ad ſcientiam ducit, nec ſcientia caret qui Deum timet. 56 Int. nomine mundi, vel vniuerſi, vel qui ſunt de mundo electi, accipiuntur. 57. Int. q. d. aſpicite quo poſiti eſtis. Chry. in hom. decet eſſe ſolicitos, quaſi in oculis omniũ poſitos. 58. Int. i. ſoliditas Apoſtolicæ doctrinæ. Chry. Eccleſia ſanctorum quæ poſita ſuper montem Chriſtum. Aug. de Serm. Dom. vel ſupra magnã iuſtitiam. 59. Int. non licet clam eſſe bonos. 60. Int. i. Chriſtum, vel Eccleſiam ¶ Ipſe mons manifeſtat ciuitatem. 61. Int. alia ſimilitudo. 62. Chry. i. verbum diuinum quod accendit Trinitas. 63. Int. ſcilicet timoris, vel cõmodo vitæ præſentis. 64. Int. i. vitæ integritaté Chry. Eccleſiam. 65 Int. i. Eccleſia, vel mundo. 66. Int. ſ. vt dico non ſub modio poſita, ſed ſuper candelabrum. Glo. quaſi dicat, ita hæc agite, vt non finem boni operis in laudibus hominum conſtituatis 67. Int. verè docet, qui facit quod docet, aliter condemnat ſeipſum. 68. Int. in vobis. 69. Int. non vos. Chry. diſciplina Domini ex moribus familiæ demõſtratur.

70. Int. cuius opus eſt quod cæli faciunt. 72. Glo. docet quid facturi ſint. 73. Int. Chriſtus eſt legis & Prophetarum virtus; per quem omnia implentur. 74. Glo. ve. faciendo quod dicit, vel ſupplendo quod deerat, & imperfectum erat. Int. implet qui figuras ceſſare docet, poſtquam res facta eſt. Glo. ſoluit qui ſpiritualiter facere vetat. Chry. in hom. cõpleuit Chriſtus dicta per Prophetas, &, quod lex per literam facere non poterat, iuſtificauit homines per fidem. Aug. lib. 18. cont. Fauſt. cap. 7. In charitate Dei & proximi pendent lex & Prophetæ. 75. Int. implentúr ne? Amen, &c. Remig. Amen. i. verè, fideliter, ſeu fiat. vtitur verò ea voce Chriſtus vel ob duritiam tardorum ad credendum, vel vt credentes attendant. 76. Int. i. antequam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

55. Chry. ſal rem tenet ne deterior fiat; lux autem illuſtrando ad melius perducit. Itaque Apoſtoli, ſal propter Iudæos Deum cognoſcentes, lux propter gentes. Remig. Chriſtus ſol 58. Hil. ciuitas, caro aſſumpta, in qua velut quædã congregatio humani generis; non poteſt autem abſcõdi, quia admiratione operũ offertur omnibus. 53. Aug. de ſer. Dom. modius menſura, recipiet enim quiſq; quæ geſſit in corpore; temporalia etiã bona dierũ menſura trãſeunt. Chry modij, homines mũdi, deſuper vacui. ſ. in ſpiritualibus, ſubtus, pleni. i. in terrenis ſapiẽtes. Hil. Modius, Synagoga, certum obſeruantiæ modum continens. Amb. in Luc. nemo fidem intra legis menſurã includat, ſed ad Eccleſiã conferat. Beda: in hom. Chriſtus accendit lucernã, qui teſtam humanæ naturæ flamma ſuæ diuinitatis impleuit, nec abſcondit, aut intra vnius gentis terminos cohibuit. Hil. Chriſti lucerna in ligno per paſſionem ſuſpenſa. 71. Int. qui vos faciet cæleſtes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

46. ſcilicet, vniuerſa. 48. μωρανθῇ infatuatus fuerit. i. factus inſipidus. 49. i. per quid eius virtus reſtituetur ¶ *pro, vt ponant. 64. i. Eccleſiam. vide Apoc. 1. e. i. perfectio vitæ & doctrinæ. 68. pro, videntes glorificent. Heb. f. καταλῦσαι, diſſoluere, deſtruere. 73. ſcilicet datam per Moſem. 74. ſ. ſeruando legem, implendo promiſſa, addendo noua præcepta, dando implendi virtutem.*

tran

[77]tranſeant [78]cælum & terra,[79]iota vnum,aut vnus apex [80]nó præteribit à lege: [81]donec [82]omnia fiant. [83]Qui ergo [84]ſoluerit vnum de mandatis [85]iſtis [86]minimis, & docuerit [87]ſic homines: [88]minimus vocabitur in regno [89]cælorum. Qui autem fecerit & [90]docuerit, hic [91]magnus vocabitur in regno cælorum. [92]Dico autem vobis, quia niſi [93]abundauerit [94]iuſtitia veſtra plus quàm [95]Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in [96]regnum cælorum. [97]Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non [98]occides: qui autem occiderit, reus erit [99]iudicio. Ego [100]autem dico vobis,quia omnis qui [101]iraſcitur [102]fratri ſuo,

SENS. LIT. IN CAP. V.

78. Int.i.donec elementa mutentur de hac mutabili forma in immutabilitatem. 79.Aug.de ſer.do. Iota minima eſt literarum,apex verò eius particula in ſummo.ſignificat ergo minima quæq; ad effectum perdocenda. 80. Int.nó remanebit quin impleatur in capite vel in corpore. 81. Int.pro,quin. 82. Glo.Spiritualiter impleantur, vel imperfecta perficiantur, & ſignificantia impletione conſummentur. 83. Int.quia omnia fient,ergo qui,&c. 84.Int.vel non agendo,vel non credendo. 85. Chr.ſ. quæ modò dicturus ſum. 86. Chr.in hom.loquitur de præceptis ſuis humiliter,Int. minima ſunt quæ inchoát homines.Aug.de ſer.Do.præcepta legis minima.Chriſti magna. 87. Int.i.ſicut ſoluit.88. Int. i.deſpectiſſimus eſt in Eccleſia ſanctorum. 89. Int.ſ.ab illis qui ſunt in regno cælorum. Chr.in hom. intellige ſupplicium & gehennam. Regnũ enim dicitur etiam tempus reſurrectionis. 90. Int. ſ. ſic.

91. Int.licet in præſentia abiectus.Aug.nó qui illa minima, ſed qui ea quæ Chriſti fecerit & docuerit,magnus. 92.Int. quomodo ergo faciendũ?dico.Glo.magnam vim & profundam intelligẽtiam habet illud,Dico autem. 93.Int.quod fit ſpiritu conſilij, & gratia miſericordiæ Dei.Glo.i.niſi impleneritis etiam præcepta quæ addo. 94. Chry.iuſtitiam dicit vniuerſalem virtutem.confirmat autem hîc vetus teſtamentum comparando ad nouum. 95. Int.quæ eſt in præceptis vitæ inchoatiuis.Aug.9.de ciu.qui dicunt,& non faciunt.q.d.niſi faciatis quod docetis,non intrabitis,&c.96.Aug.con.Fauſt.hoc nomen neſcio an quiſquam in veteri Teſtamento inueniat: propriè enim pertinet ad reuelationem noui. 97.Glo.oſtendit quæ ſit iuſtitia Phariſæorum. Chry.oſtendit ſe eſſe qui locutus eſt in lege,ponẽs primam prohibitionem eorum quæ ſunt contra proximũ. 98. Aug.1.de ciu.c.20. non intelligitur de irrationabilibus;eorum enim vita & mors noſtris vſibus ſubditur, ſed de homine.ſ. non occides, nec alterum,nec te.contra quod tamen non faciũt qui poteſtate publica ſceleratos puniunt, aut Deo iubente aliquem occidunt.Excuſatur verò Samſon ſe occidens, quia latenter Spiritus hoc iuſſerat.

99 Int.vt iudicio puniatur legis. 100. Int.plus impono, non iraſci.Chry.in hom:nullus antiquorum ita locutus eſt, erãt enim ſerui quæ ſunt Domini annũciãtes. 101. Glo. neſciebãt homicidiũ eſſe,niſi peremptionẽ.oſtendit ergo motũ animi ad nocendũ in homicidium computari. 102. Int.non fratri iraſcitur,qui peccato iraſcitur.Glo.quidã addunt ſine cauſa,quia naturale eſt iraſci.vnde: iraſcimini, & nolite peccare.iuſta ira mater eſt diſciplinæ,ira cum cauſa iudicium eſt,non ira.Aug.9.de ciu.ca 4. in diſciplina Chriſtiana non tã quæritur vtrum pius animus iraſcatur,ſed vnde. Chry. qui cum cauſa iraſcitur,reus non erit.Si enim ita non fuerit,nec doctrina proficit,nec iudicia ſtãt,nec crimina compeſcũtur.qui cũ cauſa nó iraſcitur,peccat.Patiẽtia enim irrationabilis vitia ſeminat,negligẽtiã nutrit & ad malũ etiã bonos inuitat.Hie.in veris codicibus non additur ſine cauſa.Aug.lib.1.Retr.c.19.qui fratri non peccato iraſcitur,ſine cauſa iraſcitur. Idem 14.ciu.c.9. Iraſci vt proximus corrigatur,non reprehenditur.

SENS. MYST. IN CAP. V.

77.Int.quia nó omnia iã,ſed ſenſim fiẽt. 79.Rab.Iota Græcis decẽ,Decalogi verò apex & perfectio, Euãgeliũ.Glo.oſtẽditur Sacramẽtis plena eſſe quæ minima putãtur in lege. 89.Gre.in ho.cuius vita deſpicitur,reſtat vt prædicatio cõtẽnatur.Hie.nó prodeſt docere doctrinã quã minima culpa deſtruit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

79.Iod minima Hebræorum literarum.g.i.ſummum literarum faſtigium:vel quæ puncta dicuntur,& accentus.Quidam hæc poſt Hieronymi tempora inuenta dicunt: eſt autem hyperbole. non enim de literis ſermo eſt,quæ poſſunt interire,ſed de rebus. 85. ſ.legis,vel meis quæ addam.86.i.etiam ſi ex minimis ſit.87.ſ.non eſſe ſeruanda. 88.i.indignus erit qui admittatur in cælum,aut qui inter fideles numeretur.h.ſ.omnia. 91.ſ. quia fecit,& docuit.l.Gra.enim. 95.quæ ferè ſita in exterioribus.Scribæ & Phariſæi optimi habebantur. 99.ſ.ſecundùm explicationem Scribarum.iudicio autem.i.pœna.ſeu cõdemnationi. 101. Gra. additur εἰκῆ temerè,ſeu ſine cauſa. 102.i.proximo. Hebr.

[103] reus erit [104] iudicio. [105] Qui autem [m] dixerit fratri ſuo, [106] racha: reus erit [107] concilio. Qui autem [108] dixerit, [109] fatue: reus erit [110] gehennæ ignis. [111] Si ergo offers [112] munus tuum [113] ad altare, & ibi recordatus fueris quia [114] frater tuus habet aliquid aduerſum te: [115] relinque ibi munus tuum ante altare, & vade [o] priùs [116] reconciliare [117] fratri tuo: & tunc [118] veniens [119] offer munus tuum. [120] Eſto [121] conſentiens [122] aduerſario tuo

SENS. LIT. IN CAP. V.

103. Int.i.dignus accuſatione. 104. Aug.de ſerm. Dom.in primo eſt ira ſola, in ſecundo ira,& vox iram ſignificans,in tertio vituperatio.tria etiam in reatu,iudicium, concilium, & gehenna. in primo defenſioni locus,in ſecundo ſententiæ prolatio,in tertio certa damnatio. 105. Int. qui de motu prorumpit in vocem indignationis. m. Aug.ſub. ſine cauſa. 106. Int.interiectio eſt indignationem exprimens.Chry.in hom.eſt verbum contemptus.Hier.ſignificat vacuũm, vt ſi diceremus hominẽ abſque cerebro.Chry.indignum eſt hoc dicere homini habenti Spiritum ſanctum.Auctor. vide additionem. 107. Int.i.conſeſſui iudicum.Hil.concilio ſanctorum. 108. Aug. ſub. ſine cauſa. Paulus quidem Galatas ſtultos vocauit.ſed non ſine cauſa. 109.Int.i.vſq; ad conuitia proceſſerit.Chry. Racha,Iudæi non ex odio aut ira,ſed ex motu vano dicebant. itaque differt à nomine fatui dicentis propoſito.

110. Rab.i.inferni cruciatui.ductum nomen ex valle idôlis conſecrata iuxta Hieruſalem, & cadaueribus plena.Chry.in hom.non parum æſtimes fratrem ſtultum vocare, auferens ei intellectum quo homines ſumus.Chry.concilium & iudicium pœnæ in præſenti, Gehenna in futuro. 111. Int. quia non licet iraſci,ergo multò minùs odio habere.112.Int.boni operis ſacrificiũ. 114.Int. ſcilicet,quem læſiſti.Aug.de ſer.Dom.nam ſi ille te læſit,habes aliquid contra ipſum,nec opus eſt pergas ad reconciliationem,ſed tantùm dimittas.Chry.ſi ille te læſerit,& priùs rogaueris,magnã habebis mercedem. 115.Int.coram Deo.Glo.donec placabilius offeras.non enim munus repellit, ſed charitatẽ proximi quærit.Chry.non vult Deus ſacrificium à diſcordantibus,vide autem vt Deus plus hominum vtilitates reſpiciat quàm ſuos honores. o. Aug.Abſurdum eſt credere relicto munere quærendum illũ eſſe per mare,ſi trans mare ſit.pergendum ergo eſt,non pedibus corporis, ſed motibus animi ad reconciliationem. 116.Chry.qualis præceſſit offenſa, talis ſequatur reconciliatio ſ.vel cogitatione,vel verbis,vel opere. 117. Int.quantum in te eſt, emendando quod peccaſti,quod facere nequit niſi ſpiritu humilitatis fundatus, & timens Deum. 118. Int. intentionem reuocans ad id quod cœperas.

119. Int. ex ſpiritu lenitatis. 120. Int. hactenus de proximo, hic pacem iubet habere cum aduerſario. 121. Hier. Græcè beneuolus,ſeu benignus. 122. Aug. de ſerm. Dom. vel Deo qui ſuperbis reſiſtit, & vbique eſt, vel eius præcepto, quod aduerſatur peccare volentibus. Hieronymus & ad concordiam proximi hortatur. Chryſoſtomus. Feſtinandum ad amicitiã inimicorum,quamdiu viuimus.

SENS. MYST. IN CAP. V.

113. Int. id eſt, ad Chriſtum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

103.i.obnoxius,ἔνοχος.106.vox Chaldaa.רקא nam Hebr.רק à ריק euacuare,quaſi vacuus cerebro, ſeu fatuus. 107.συνέδριον.i.iudicium cenſenſus,ſ.trahetur in ius. 110. pro,gehenna incendio.Hebr.dicta autem gehenna à Gehinnen ſeu Geben hinnen,i.valle filiorum Hinnon.vide Ioſ. 15. & 19. & Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exuſtos offerebãt.dicta etiã Tophet,à Toph.i.tympano,quod pulſantes adolerent infantes. Sumitur verò gehenna pro inferno. Nota verò loci huius totius, alioqui obſcuri, & haud ſcio an à quoquam intellecti eorum qui commentaria ſcripſerunt,facilem explicationem acceptam ab eo qui me docuit prima Hebraicæ linguæ rudimenta,Sic ergo legendus locus,Qui dixerit fratri ſuo Racha,&c.ſub.dictum antiquis,id enim ex perſona illorum dicitur,non ex perſona Chriſti. qui autem dixerit, fatue, ſub.dico ego. itaque ſenſus eſt, veſtra doctrina homicidam condemnat,ego iraſcentem etiam.veſtra dicentem Racha ſeu fatuum, ad concilium vocat, ego in infernum mitto. Similem loquendi modum lege inf. ca. 23. vbi dicit Chriſtus,Et quicumque iurauerit in altari, nihil eſt, vbi,ſub.dicitis vos, nec enim Chriſtus ex propria,ſed ex illorum id perſona dicit.Sic & Luc.7.Magiſter dic,Duo debitores.ſub.dixit Chriſtus,alioqui ex contextu videntur verba Simonis. n. ſimilis phraſis Apoc.2.0.ſi.ſ. opportunitas eſt loci,temporis,&c.120.exemplo humano,& veluti parabola concordiam commendat.nempe vt praſtat aduerſario reconciliari,potius quàm ab eo in ius vocari,ita fratri læſo priuſquàm ad Dei iudicium voceris. 122.id eſt,qui in ius trahit,ſeu qui litem intendit ἀντίδικος.

[123] citò dum es cum eo in via: [124] ne [125] fortè tradat [126] te aduerſarius [127] iudici, & iudex tradat te miniſtro, & [128] in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec [129] reddas nouiſſimum [130] quadrantem. Audiſtis quia [131] dictum eſt antiquis, Non [132] mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui [133] viderit mulierem ad [134] concupiſcendam eam, iam [135] mœchatus eſt in corde ſuo. Quòd ſi [136] oculus tuus [137] dexter [138] ſcandalizat te, [139] erue eum, & [140] proiice abs te: [141] expedit enim tibi vt pereat [142] vnum membrorũ tuorum, quàm [143] totum corpus tuum mittatur in [144] gehennam. Et ſi [145] dextera manus tua ſcandalizat te, [146] abſcinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi vt pereat [147] vnum membrorum tuorum, quàm [148] totum corpus tuum eat in gehennam. [149] Dictum eſt autem: Quicumque dimiſerit vxorem ſuam,

SENS. LIT. IN CAP. V.

123. Glo. ne differas in craſtinum. Int. nemo enim nouit quando de hac vita exeat. 125. Glo. nõ aufert pœnitentiæ locum. 126. Glo. cauſa ſit cur tradaris Hil. manans in eum ira, te arguit. 127. Aug. de ſer. Dom. Iudex eſt Chriſtus, miniſtri Angeli. 128. Int. in tenebras exteriores. 129. Int. ſ. numquam. Aug. de ſer. Do. ſemper ſoluet quadrantẽ, quià pœna æterna. Chry. illic etiam de leuibus peccatis exigentur ſupplicia. 130. Hier. i. minuta peccata ſoluas, quadrãs enim duo habet minuta. Aug. de ſer. Do. nihil impunitum relinquitur. 131. Int. ſ. à Moyſe. Chry. in hom. procedit ad ſoluendum præceptum. 132. Aug. 19. con. Fauſt. c. 23. putabant illi ſolam corporalem commiſtionem vocari mœchiam, illud enim; Non concupiſces vxorem proximi, non de concubitu, ſed de ablatione putabant intelligendum. 133. Int. ſi anima titillata fuerit, propaſſio dicitur; quæ, etſi culpam habet, non tamen crimen. Hier. ſi conſenſerit, de propaſſione tranſiuit ad paſſionem, & huic non voluntas deeſt peccati, ſed occaſio. Glo. viſus ponitur pro omni motu qui eſt ad delectationem, etiã interior. Propaſſio eſt ſubitus animi motus ſine deliberatione: paſſio autem affectio deliberati animi, ſi ſit locus perficiendi. 134. Gl. i. hoc fine & animo, vt concupiſcat, quod iam non eſt titillari, ſed planè conſentire. Int. concupiſcentia eſt mater adulterij. Greg. 21. mor. ca. 2. non debet videri, quod non licet concupiſci. 135. Chry. quòd viris dicit, hoc etiam ad fœminas loquitur. Glo. vt bona volũtas, cùm deeſt facultas, remuneratur, ita deliberatio cum vitiorũ molimine damnatur. 136. Aug. de ſerm. Dom. in oculo contemplatio, in manu actio rectè intelligitur. 137. Aug de ſerm. Dom. fortè hoc additum ad augendã vim dilectionis. dextrũ enim oculum magis timemus amittere. q. d. quidquid ita diligis, vt pro dextero oculo habeas. non erat autẽ opus meminiſſe ſiniſtri, quandoquidem nec dextro parcendum eſt. Hier. in dextro oculo & manu propinquorum affectus intelligitur. 138. Aug. de ſerm. Dom. impedimento eſt ad beatitudinẽ. 139. Int. ne noceat errore, vel exe[illegible]. 140. Int. ne aſpicias quo malè pereas. Glo. eruitur oculus, cùm frangitur malus vſus: proi[illegible], cùm nec intrare permittitur. 141. Chryſoſtom. id eſt, expendit ſine vno reſpectu, aut vno opere bono ſaluari. 142. Int. i. ille quem habes, vt vnum membrum. 143. Int. id eſt, tu & ipſe. 144. Glo. populus Iſrael relicto templo, immolabat idolo Baal filios ſuos, ad radicem montis Moria in valle irrigua, & plena deliciis, nomine Gehennon, id eſt, vallis Hennon, quo nomine futura ſupplicia deſignantur. 145. Int. id eſt, operatio proſpera. 146. Glo. non membra corporis abſcindenda, ſed morum improbitas, & actionum. 147. Int. i. ille quem tu habes, vt membrum. 148. Int. i. tu cum illo. 149. Int. hîc abundantior iuſtitia, quia ibi licet dimittere, hîc non niſi cauſa fornicationis.

SENS. MYST. IN CAP. V.

124. Glo. Sermo Dei nobiſcum eſt in via Chriſti, In via autem ſeculi aduerſarius. 128. Chry. in anguſtias huius mundi plerumque peccantes mittuntur à Deo. 130. Aug. i. terrena peccata. terra enim elementorum quarta pars, & nouiſſima. Glo. prima ignis. i. charitas: ſecunda aër. i. vita: tertia aqua, qua renaſcimur: vltima terra. i. carnalis vita. 133. Chry. in hom. Femina quæ ſe ornando oculos omnium ad ſe attraxerit, etiamſi nulli plagam intulerit, pœnam patietur extremam, venenum enim confecit, etiamſi nullus bibat. 136. Aug. de ſerm. Dom. oculus, conſiliarius: dexter, in diuinis, ſiniſter, in terrenis.

139. Glo. ſi contemplatio vertitur in tædium vel arrogantiam, dimitte eam; & tranſi ad actiuam, quia melius eſt per actiuam ſaluari, quàm per contemplatiuam perire. Chry. non ſolùm pro noſtris peccatis, ſed etiam proximorum quos prohibere poſſumus, dabimus rationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

p. id eſt, executori ſententia. 130. *Eſt quarta pars aſſis. dicitur etiam Teruncius à tribus vnciis. Mar. 12. duo minuta.* 137. *id eſt, chariſſima quaque & neceſſaria.*

det

[150] det ei libellum repudij. [151] Ego autem dico vobis, quia omnis qui [q] dimiſerit [152] vxorem ſuam, excepta cauſa [153] fornicationis, facit eam mœchari: & qui [154] dimiſſam duxerit, adulterat. [155] Iterum audiſtis quia [r] dictum eſt antiquis, Non periurabis: [156] reddes autē Domino iuramenta tua. [157] Ego autem dico vobis, non [158] iurare omnino; neque per [159] cælum, quia [160] thronus Dei eſt: neque per [s] terram, quia ſcabellum eſt pedum eius; neque per [161] Hieroſolymam, quia [t] ciuitas eſt magni regis; neque per [162] caput tuum iuraueris, [163] quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. [164] Sit autem [165] ſermo veſter, [166] eſt, eſt: [167] non, non:

SENS. LIT. IN CAP. V.

150. Int. promiſſio fuit, non præceptum. Chry. ideo iuſſit hoc, non quia bonum, ſed quia remedium maioris mali: ne. ſ. interficerent. erant enim illi genere Iſraelitæ, ſed moribus Ægyptij. Hier. ob hoc duritiam cordis, non enim concedebatur diſſidium, ſed homicidium auferebatur. Aug. 19. con. Fauſt. c. 26. nolebat vxorem dimitti, qui hanc interpoſuit moram ſcribendi libelli, vt. ſ. refractus animus deſiſteret, præſertim cùm eſſent adeundi Scribæ, quorum erat concordiam ſuadere. 151. Int. non ſoluo, ſed ſuppleo. Aug. de ſerm. Dom. non contra hoc facit, qui cum vxore ſpiritualiter viuit, non carnaliter: beatiora enim coniugia pari conſenſu continentiam ſeruantium. 152. Int. non concubinam.

153. Aug. de ſerm. Dom. cæteras moleſtias iubet pro fide coniugali fortiter ſuſtineri. Glo. in hoc rumpitur fides caſtitatis, & connubij, eſtque ipſa cauſa reatus ſui, non ille eam facit mœchari. Qui autem dimittitur, à fornicatione debet eſſe immunis, nec aliam ducere dum illa viuit. Aug. de ſerm. Dom. nihil autem iniquiùs quàm vxorem dimittere eum qui & ipſe conuincitur fornicari. Chry. Si aliorum onera portare debemus, quanto magis vxorum? 154. Int. quia debet manere innupta, vel viro reconciliari. Chry. in hom. etiam poſtquàm dimiſſa eſt, remanet dimittentis vxor. 155. Int. item in hoc non ſoluo, ſed ſuppleo legem. 156. Glo. id eſt, ſi iurare contigerit, per Creatorem iurabis, non per creaturam. Hier. hoc tamquam paruulis conceſſum, vt iurarent per Deum, nō quòd rectè facerent, ſed quòd melius eſſet Deo hoc quàm dæmonibus exhibere. 157. Int. longè facio à periurio, dum iurare prohibeo. Chry. nemo frequenter iurat, qui non aliquando periuret. 158. Int. ſerm. fidelis pro iuramento debet haberi. Aug. cont. mend. vult Chriſtus, vt quantum in nobis eſt, iuramentum non affectemus. itaque non contra hoc fecit Paulus ſæpe iurans. Glo. Paulus neceſſitate iurauit, vt ei crederetur. Non penitus iurare prohibuit Chriſtus, ſed quod perfectius eſt, docuit; quod infirmitatis, indulſit, alterius infirmitas ad iuramentum cogit, dum veritati non credit. 159. Hier. Iudæorum peſſima conſuetudo per elementa iurandi, adeoque creaturas venerandi honore Dei, cùm eis eſſet præceptum non iurare niſi per Deum. Aug. de ſerm. Dom. non putabant ſe teneri iuramento, cùm per iſta iuraſſent. Glo. qui per creaturam iurat, illi debet iuramentum qui eam creauit, & regit. 160. & ita in eum per Deum iuras. Aug. de ſer. Dom. non habet Deus collocata membra, ſed dicitur ſedere in cælo tamquam præſentior ſit illic vis diuina: terram autem calcare, quòd minimam ſpeciem ordinet in extremis.

161. Int. quamuis iures per eam, non propter eam, ſed quia culturæ Dei deputata eſt. 162. Int quàuis ad te nihil magis videatur pertinere. 163. Int. q. d. quomodo noſtrum eſt, qui poteſtatem faciendi, vel commutandi non habemus? 164. Int. quando neceſſitas iurare non cogit. 165. Int. qui iurare prohibuit, loqui docet. 166. Int. de re quæ eſt. 167. Int. de re quæ non eſt.

SENS. MYST. IN CAP. V.

159. Int. id eſt, per iuſtum. ſ. Int. id eſt, per peccatorem. Glo. qui per iuſtitiam in infimis ordinatur. 166. Glo. ideo bis dicitur, vt quod ore dicis, operibus comprobes; & quod verbis negas, factis non confirmes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

150. *ſcilicet vt poſſit alteri nubere.* 154. *etiam ob fornicationem dimiſſa vxor manet, nec poteſt alteri nubere. v. Leuit. 19.* 156. *fortè eſt explicatio, ſeu adiectio Scribarum, quaſi dicat, praſtabis quod iuraſti.* 158. *ſ. quantum in vobis eſt.* 160. *ſumptum ex Iſaia vltimo. ſignificatur verò per hæc Dei magnitudo, imperium, & in omnibus praſentia.* t. *ſumptum ex Pſal. 47.* 163 *q. d. quia caput tuum non eſt, ſed omnia Dei, adeoq; per illa iurare, eſt per Deum iurare.* 166. *apparet Chriſtum dixiſſe Amen, Amen: Græcè enim vai, id eſt, verè, ſeu certè. vide 2. Cor. 1.* 167. *vide Iacob. 5. 12. eſt autem ſenſus, de re qua eſt, dicite eſt. de re qua non eſt, dicite non eſt.*

quo

quod autem his abundantius[168] eſt, à malo[169] eſt. Audiſtis[170] quia dictum eſt, Oculum[172] pro oculo[173], & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non reſiſtere[171] malo[174]: ſed ſi quis te percuſſerit[175] in dexteram[176] maxillam tuam[177], præbe[178] illi & alteram[179]: & ei[180] qui vult tecum in iudicio[181] contendere, & tunicam[182] tuam tollere, dimitte[183] ei & pallium[184]. Et quicumque[185] te angariauerit[u] mille[186] paſſus, vade[187] cum illo & alia[x] duo[188]. Qui[189] autem petit à te,

SENS. LIT. IN CAP. V.

169. Glo. non tuo, ſed illius qui iurare cogit, eius enim infirmitas malum eſt. Chry. in hom. ab infirmitate horum quibus lex iurare permiſit. 170. Int. nec hîc legem ſoluo. 171. Int. ſcilicet, reddet. 172. Int. in lege retributio. Aug. 19. cont. Fauſt. 25. præceptum hoc ad reprimendas flammas in ſe inuicem ſæuientium, quis enim facilè contentus eſt tantum rependere vindictæ, quantum accepit iniuriæ? immoderatæ ergo vltioni lex modum figens, pœnam talionis inſtituit. 173. Int. gratia in Euangelio. Glo. iuſtitia legis, non plus reddere, quàm illatum eſt: iuſtitia Euangelij, non reſiſtere malo. Int. agitur hoc ſpiritu manſuetudinis. Hier. in lege culpa emendatur, hîc peccatorum auferuntur exordia. Aug. de ſerm. Dom. non excedere vindictæ modum, pacis inchoatio: perfecta autem pax, nolle vindictam. vult autem Dominus, non ſolùm non rependere irrogatum, ſed etiam non reſiſtere, quominus aliud irrogetur. 174. Int. non peccato, ſed temporali, de quo ſubdit, ſi quis te percuſſerit. 177. Int. tuam. 178. Int. non offerendo, ſed non reſiſtendo. Aug de menda. ad Conſent. cap. 15. cùm Chriſtus alapa percuſſus eſt, oſtendit præbitionem alterius maxillæ in corde faciendam. fuit enim paratus, non ſolùm in alteram maxillam cædi, ſed toto corpore crucifigi. Chry. qui repercutit, non compeſcit, ſed magis excitat, vt iterum percutiat. Aug. de ſerm. Dom. non prohibetur vindicta, quæ ad correctionem valet. pertinet enim ad miſericordiam, nec impedit propoſitum plura perferendi: faciendũ tamen hoc habenti rerum ordine poteſtatem. Punierunt Sancti quoſdam morte, vt & viuẽtes timerent, & illi non grauiùs peccarent. quod poſſet accidere ſi viuerent. Idem Epiſt. 50. multis profuit priùs dolore, vel timore cogi, vt poſtea poſſent doceri, aut quod didicerãt facere. meliores quidem dirigit amor, ſed plures ſunt quos corrigit timor. Chriſtus Paulum priùs coëgit, & poſtea docuit. 179. Int. id eſt, totum corpus ad affligendum. 180. Aug. de ſer. Dom. ſicut ſuprà intelligebantur omnia, quæ reſtitui non poſſunt, niſi vindicta: ita hic ſignificantur quæ ſine vindicta reſtitui poſſunt. id quod etiam ad præparationem cordis, & non ad oſtenſionem operis præcipitur. Et quod de tunica dicitur, intelligendum in aliis temporaliter noſtris. 181. Int. ſ. altercationis. Aug. de ſer. Dom. omnia ergo intelliguntur de quibus iudicio contendi poteſt. 182. Int. veſtem interiorem. 183. Int. ſpiritu fortitudinis. Glo. infirmis licet ſua repetere, ſed nõ contendere. Chry. indigna res eſt fidelẽ ſtare in iudicio, ante iudicem infidelem. adde, quòd omne iudicium irritatio cordis eſt, & cogitationum malarum. Aug. de ſer. Dom. ſi ſeruus rectiùs à te regitur, quàm ab illo qui cupit auferre, neſcio vtrum quiſquam audeat dicere, eum vt veſtimentum debere contemni. Greg. 31. Mor. c. 10. prohibendi quidam ſunt ne rapientes non ſua, ſeipſos perdant. 184. Int. exteriùs. 185. Int. non ſolùm tua ſine altercatione, ſed teipſum præbe. Aug. de ſer. Dom. tertium iniuriarum genus, quod etiam ſine vindicta poteſt reſtitui. u. Chry. in hom. angariare eſt iniuſtè trahere, & ſine ratione vexare. 186. Glo. iter ſabbathi. 187. Int. nõ tam pede, quàm animo. 188. Aug. de ſer. Dom. ſ. millia, vt tria compleri voluerit, quo numero ſignificatur perfectio: adde, quòd veluti gradus ſunt in dictis: in altera enim maxilla minus perferre paratus es, quàm pertuliſti. fuerat enim dextra percuſſa. In pallio, aut tantumdem eſt, aut non multo amplius: hîc autem duplum additur. 189. Int. hoc addit, quia parum eſt omnia tolerare, niſi des beneficium.

SENS. MYST. IN CAP. V.

175. Int. diſputando. 176. Int. ſ. conſcientiam, quæ ſecũdùm Deum eſt culpando, quod in nobis præcipuum eſt. 179. Hier. non ſiniſtra, ſed altera dextra myſtico intellectu præbenda (iuſtus enim ſiniſtram non habet) itaque oppugnanti vnum dogma, opponendum alterum. 184. Glo. pro tunica, id eſt, anima, pallium. i. corpus dimittendum. Item cùm exigitur confeſſio vitiorum interiorum, ne erubeſcas etiam exteriora confiteri. 188. Glo. alia duo vadit, qui dum corpore in ſeruitutem redigitur, ſpiritu & anima i. ratione, & voluntate redigi paratus eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

168. ipſum ſ. iuramentum. 169. ſ. proprio, aut alieno. 182. Luca 6. dicitur, tollenti veſtimentum, ſeu pallium, & tunicam dimittendam: itaque ſenſus eſt, tollenti vnam veſtem, etiam alteram dimittendam. u. id eſt, compulerit, ſeu inuitum deduxerit. x. Gr. non eſt alia.

[190] da ei : & volenti [191] mutuari à te, non [192] auertaris. Audiſtis quia dictum eſt, [193] Diliges [194] proxi-
mum tuum, & [195] odio habebis [196] inimicum tuum. Ego autem dico vobis, [197] Diligite [198] inimi-
cos veſtros, [199] benefacite his qui oderunt vos : & [200] orate pro perſequentibus, & calum-
niantibus vos : [201] vt [202] ſitis [203] filij [204] Patris veſtri [205] qui in [206] cælis eſt, [207] qui [208] ſolem ſuum [209] oriri facit ſu-
per [210] bonos & [211] malos, & [212] pluit ſuper

Sens. Lit. In Cap. V.

190. Int. rem, vel correptionem, quia iucundus homo qui miſeretur, & commodat ; diſponit ſermones ſuos in iudicio, quia in æternum non commouebitur. Aug. de ſerm. Dom. da quæ honeſtè & iuſtè potes. non enim dixit omnia petenti da, ſed omni petenti. Glo. ſi deeſt facultas, da affectum verbo, vel obſequio, da ita, vt nec tibi noceat, nec alij. Aug. epiſt. 48. vtiliùs eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiam negligat. Idem de ſerm. Dom. aliquando meliùs aliquid dabis, cùm iniuſtè petentem correxeris. 191. Glo. aliquando qui donat, non vult commodare. 192. Int. ne alienes voluntatem. hilarem enim datorem diligit Deus. Aug. cùm ex præcepto Dei facis, non poteſt eſſe infructuoſum. non ergo auertaris quaſi Deus non ſit redditurus, cùm homo reddiderit. Chry. mutuum dandum, ſed non ſub vſuris, hoc enim eſt non ſua dare, ſed aliena tollere. 193. Int. beneficium, quod inchoantis iuſtitiæ eſt. Gloſ. qui legem implere venit, in fine ad charitatem plenam perducit, quæ eſt impletio legis.

194. Aug. 1. de doct. Ch. c 30. nullus homo excipitur, vt patet ex parabola ſemiuiui relicti. 195. Glo. fortè intelligendum iuxta illud, oculum pro oculo ; vel ſubtrahendo officia humanitatis. 196. Int. maleuolum, quod eſt infirmis permiſſum, non præceptum. Aug. 19. cont. Fauſt. ca. 24. oderimus inimicum propter iniquitatem, diligamus verò in eo rationalem creaturam, quod bonum eſt. Ferebantur Iudæi, cùm audirent, oderis inimicum tuum, odio in homines, cùm deberent ſolum vitium odiſſe, & naturam diligere. 197. Int. quod perfectum eſt, non impoſſibile. Greg. 22. Mor. cap. 10. & 11. quem quis cecidiſſe lætatur, aut non vult eſſe meliorem, aut non eum amat : poteſt tamen accidere, vt non amiſſa charitate & inimici ruina lætificet, cùm eo ruente, quoſdam bene erigi credimus, & gloria cõtriſtet, cùm eo proficiente pleroſque iniuſtè opprimi timemus. Congaudendum quidem iuſtitiæ iudicis, ſed condolendum miſeriæ pereuntis. 198 Int. non ſolùm non odio habeatis, ¶ hæc eſt latitudo conſummatæ charitatis. ¶ diligendi inimici, non tamen vitia odio, natura dilectioni eſt habẽda. Glo. at Ioannes tãtùm videtur monere, vt fratres diligamus : ſed fratres vocat etiam qui credituri ſunt, pro quibus orandum, vt fraterno nobis fœdere ſocientur. 199. Glo. pugnant, aduerſarij contra Eccleſiã, odio, verbis, cruciatu : hæc verò contrà diligit, bene facit, & orat, vt omnes partes malitiæ, bonitate vincantur : benefacit etiam, qui dicit, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. omnia enim eò ſpectãt vt fratres fiant. 200. Hier. hoc Chriſtus fecit, dicens : Pater ignoſce illis. Aug. de ſer. Dom imprecationes Prophetarum, ſunt futurorum prædictiones Quod autem Ioannes ait, non orandum pro peccante ad mortem, indicat eſſe aliqua peccata in fratribus, inimicorum perſecu[illegible] grauiora. Stephanus enim pro perſequentibus orauit, iiſque, qui nondum Chriſto crediderant. illa v[illegible]o petitio martyrum in Apocalypſi, vt vindicentur, non contra homines eſt, ſed contra regnum peccati, vt euertatur. quod fit partim correctione hominum, partim damnatione perſeuerantium in peccato vel clamant, non voce, ſed ratione, vt ſanguis Abel. non enim tam impatientes ſunt, vt vrgeant fieri, quod ſciunt præfinito tempore eſſe futurum. 201. Int. vt dignitatem ſuam hæredes intelligant. Chr. in hom. quia magnum erat præceptum, præclarum præmium ſubdit. ſ. fieri ſimiles Deo. 202. Int. in re quod iam eſt in ſpe.

203 Glo non degeneres. 204. Glo. iam dicitur Pater, videte vt ſitis filij. Aug dè ſer. Dom. Si quis præcepta Dei cuſtodiat, filius Dei efficitur. 205. Int. qui ſimiliter facit. 206. Int. id eſt, in ſanctis electis. 207. Int. hoc exemplum pietatis eſt, quamuis & ſpiritualiter poſſit accipi. 208. Int. iuſtitiæ, vnde dicitur, Vobis orietur Sol iuſtitiæ, vel hunc viſibilem. Auguſt. iniqui in libro ſapientiæ plangunt, Sol non ortus eſt nobis Et ſcriptum eſt, Mandabo nubibus ne pluant. Gloſ. Item, ſuper vnam ciuitatem pluit, & non ſuper alteram. 209. Aug. quem ipſe fecit, quanto ergo magis nos præſtare debemus quod eius munere accepimus? 210. Int. beneuolos. 211. Int. maleuolos. 212. Int. imbrem doctrinæ, vel pluuiam, vt terra fructificet.

Sens. Myst. In Cap. V.

208. Hil. In baptiſmi & ſpiritus Sacramento tribuit ſolem & pluuiam. Aug. de Serm. Dom. Sol iuſtitiæ, pluuia doctrinæ. bonis enim & malis apparuit, & euangelizatus eſt Chriſtus.

Addit. Avct. in Cap. V.

192. *id eſt, aduerſeris, reijcias, vel ne ab eo auertaris.* 195. *ſic Scribæ legem interpretabantur, cùm alioqui Exod. 23. contrarium dicatur.* 202. *imitatione, vel vos eſſe demonſtretis.*

iuſtos ;

[213]iuſtos & iniuſtos.[214]Si enim diligitis eos qui vos diligunt, [215]quam [216]mercedem habebitis? nónne & [217]publicani hoc faciunt? Et [218]ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantùm,[1] quid [219]amplius facitis? nónne & [220]ethnici hoc faciunt? Eſtote [221]ergo vos [222]perfecti, [223]ſicut & [224]Pater veſter cæleſtis [225]perfectus eſt.

SENS. LIT. IN CAP. V.

213. Chry. Omnia bona Deus dat propter Sanctos, ſed non ſeparat peccatores, ne deſperent, ſicut à flagellis quæ propter peccatores, non ſeparantur iuſti, ne glorientur. Aug. 1. de ciu. cap. 8. & tẽporalia bona & mala, vtriuſque communia, vt nec bona cupidius appetãtur quando habent etiam mali, nec mala turpiter euitentur, quibus & boni afficiuntur. 214. Int. Amare amantem, naturæ eſt; inimicum, charitatis. 215. Int. ſ. ex dilectione. q. d. in cælo nulla. 216. Int. merces filiorum adoptio eſt. 217. Int. qui publica vectigalia exigunt, vel publica negotia ſæculi & lucra ſectantur. Glo. exactores Romanorum, ita à Iudæis dicti, quòd de republica curam gererent: quamquam dicuntur nomen traxiſſe à Publio Romano primo eorum inſtitutore. 218. Int. ſalutatio eſt quædam ſpecies orationis. 219. Int. q. d. in hoc non plus facitis, quàm Gẽtiles, ex humano affectu hoc faciẽtes. 220. Int. i. gentiles, ἐθνικοὶ Græcè, Latinè gẽs. 221. Int. vt filij Patris eſſe mereamini. 222. Int. ſecũdum modũ hominũ, vt quæratis prodeſſe inimicis. 223. Int. imitatione, non æqualitate. 224. Int. tota Trinitas hic intelligitur per Patrẽ. 225. Int. ſecũdũ quod Deus per naturã Rem. Deus perfectus, vt Omnipotẽs; homo autẽ, vt à Deo adiutus. Chry. Filij carnales ſimiles patribus in corpore, ſpirituales autem Deo in ſanctitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

214. *ſub. tantum.* 217. *infames hi apud Iudæos.* 219 *περισσὸν eximium, aut ſupra cæteros.*

CAPVT VI.

ATTENDITE[1] ne iuſtitiam[2] veſtram faciatis coram hominibus,[3] vt videami[4]ni ab eis: alioquin mercedem[5] non habebitis[6] apud Patrem[7] veſtrum qui

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1 INT. q. d. in his omnibus finem iuſtitiæ ne ponatis in hominum laude. Glo. hactenus de miſericordia, & Euangelij iuſtitia, nunc de cordis munditia. Chry. in ho. inuiſibilis ſerpens eſt, quem obſeruare iubemur, & latenter ingreditur. 2. Int. id eſt, opera iuſtitiæ, quæ abundat pluſquàm Scribarum & Phariſæorum. 3. Int. ſ. appetendo laudem eorum. 4. Int. ſ. hoc fine. Chry. in hom. qui non facit vt videatur, non videtur coram hominibus feciſſe. ſolum enim Deum in corde habet propter quem facit. Aug. de ſer. Do. Paulus omnibus per omnia placebat, vt eos ad Deum conuerteret. Sunt qui faciunt opera, non vt videantur ipſi, ſed opera, vt glorificetur Deus. Glo. non prohibet Chriſtus videri, vt Deus laudetur, ſed vt ipſi laudentur. 5. Int. hoc enim deputatur pro mercede, cuius amore fit. 6. Chry. quod enim propter Deum non fit, non Deo datur. 7. Int. cuius amore non feciſtis. Glo. cuius gloriam filij quærere debent.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

4 CHRY. Concupiſcentia vanæ gloriæ magis vexat ſeruos Dei, quàm ſeruos diaboli. Proſp. li. ſent. Aug. ſent. 317. quas vires ea nocendi habeat, non ſentit, niſi qui ei bellum indixerit. difficile quidem eſt gloria nõ delectari cùm offertur. Greg. 8. mor. cap. 38. infirmi quia perfectè cõtemnẽdo laudem, vanam gloriam non ſuperant, neceſſe eſt vt bonum quod operantur abſcondant. Chry. qui te laudat, ſi non propter Deum te agere putaret, vituperaret magis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

2. *id eſt, beneficentiam, ſeu eleemoſynam. hanc enim Scriptura ſolet iuſtitiæ nomine appellare. Et quidem nunc exemplaria Græca eleemoſynam habent.* ἐλεημοσύνην. *& paulò pòſt ſequitur. Cùm ergo facis eleemoſynam.* 4. *ſ. captantes humanam gloriam.*

in cælis eſt. Cùm [8]ergo facis [9]eleemoſynam, [10]noli [11]tuba canere ante te, [12]ſicut [13]hypocritæ faciunt in [a]ſynagogis, & in vicis, [14]vt honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperũt [15]mercedem [16]ſuam. [17]Te autem faciente eleemoſynam, [18]neſciat [19]ſiniſtra tua quid faciat [20]dextera tua: vt ſit eleemoſyna tua in [21]abſcondito, & [22]Pater tuus qui [23]videt in ab-[b]ſcondito, [24]reddet tibi. Et cùm [25]oratis, non eritis ſicut [26]hypocritæ, qui amant in [27]ſynagogis, & in [28]angulis [c]platearum [29]ſtantes orare, [30]vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, [31]receperunt [32]mercedem [33]ſuam. Tu autem cùm oraueris, [34]intra in [35]cubiculum tuum,

Sens. Lit. In Cap. VI.

8. Aug. de ſerm. Dom. generaliter dicta per partes explicat. Chry. ponit verò eleemoſynam, orationem, & ieiunium, contra tria de quibus tentatus Chriſtus, ſ. gulam, auaritiã, & vanam gloriam. Ambr. incipit ab eleemoſyna, quia ſumma diſciplinæ Chriſtianæ in miſericordia & pietate eſt. 9. Int. eleemoſyna eſt pars iuſtitiæ. 10. Int. id eſt, nolui velle innoteſcere. 11. Glo. fortè hoc faciebãt, vt omnes irent quaſi ad ſpectaculũ. 12. Int. ad gloriã tuam. Glo. vt ante alios lauderis. 13. Int. hypocrita eſt, qui ſimulat quod non eſt. Iſid. 10. Etym. cap. 8. ductũ nomẽ ab his qui in ſpectaculis alterius perſonam agunt. 14. Int. eo fine. 15. Int. merces ſua laus humana quam acceperunt. 16. Int. & non Dei. Aug. de ſerm. Dom. à Deo accipiunt fallaciæ ſupplicium. 17. Int. quia ſunt aliqui qui fauorem quærunt cum aliqua mercede æterna. 18. non ſe miſceat laudis appetitus, vel vitium aliquod. Glo. quod agit virtus, neſciat elatio. Chry. in ho. id eſt, ſi poſſibile eſt, tu ipſe ignora. 19. Glo. i. delectatio laudis. 20. Int. dum præcepta Dei implere contendis. Glo. dextera, intentio implendi præcepta Dei. 21. Int. id eſt, in bona conſcientia, vbi homo non videt. 22. Int. qui eſt diſcretor intentionum. 23. Glo. videre Dei, eſt approbare 24. Aug. de ſerm. Dom. in multis Latinis exemplaribus habetur, reddet tibi palàm, ſed non in Græcis. Chry. manifeſtat Deus in hoc ſæculo bonum opus, & in altero glorificat. Chry. in ho. ſi vis habere inſpectores, non ſolùm Angelos habes, ſed & Deum. 25. Chry. Eleemoſyna præparatio eſt orationis. excitat enim fidem, & dat animæ confidentiam. itaque poſt eleemoſynam de oratione nos inſtruit. Aug. de ſer. Dom. non monet vt oremus, ſed quo modo oremus: vt ſuprà non eleemoſynam faciendam, ſed quo animo. Chry. Oratio eſt velut tributum de viſceribus animæ Deo oblatum. 26. Chry. in hom. qui ſe fingunt orare vt homines circumſpiciant. 27. Chry. In conuentu fidelium orare laudabile eſt, iuxta illud: In Eccleſiis benedicite Deum, modò ne vt ab hominibus videamini. Qui ſolum Deum aſpicit, etſi oret in ſynagoga, in deſerto videtur orare. 28. Int. vt melius videri poſſent. Glo. anguli platearum vbi quadriuium fit. 29. Int. non humiliari. 30. Int. hoc fine, quia in hoc conſtituunt finem orationis. Aug. de ſer. Dom. non, videri nefas, ſed id agere vt videaris. 31. Chry. vbi quis ſeminat, ibi metit. 32. Int laudem hominum quam petierunt. 33. Int. ſuam, non Dei. 34. Int. non extra quærendo Deum. Chry. Teſtis orantem grauat, non adiuuat. Cypr. de Orat. Dom. ſer. 6. conuenit orare in abditis locis, vt ſciamus Deum vbique præſentem. 35. Aug. de ſer. Dom. i. Cor.

Sens. Myst. In Cap. VI.

13. Greg. 13. mor. cap. 11. aliud eſt infirmitate peccare, aliud callida ſimulatione, quod eſt hypocritarum. 21. Int. nihil extra quærat, ſed abſcondatur; ſic, quòd vita tua cum Chriſto ſit abſcondita. Glo. nullis miſceatur tenebris. tenebræ enim extra, lux intus. 28. Glo. in angulo orat, qui in abſcondito ſe orare ſimulat: eſt tamen in platea cùm famam captat. 35. Glo. id eſt, cordis ſecretũ. oſtium autem eſt carnalis ſenſus, cui reſiſtendum eſt. intrandum eſt autem, id eſt totus homo interior colligẽdus in ſe: vel oſtium eſt amor & timor ſæculi, quibus clauſis, id eſt, ablatis, orandum.

Addit. Avct. In Cap. VI.

11. tuba ſonitu pauperes ad locum eleemoſynæ conuocabantur, quod Dominus non improbat, ſed abuſum. 13. hypocrita dicitur qui fictam perſonam in fabula agit. Inde pro eo ſumitur qui fingit & ſimulat ſanctitatem. a. id eſt, conuenticulis. 15. laudem humanam quam venabantur. 18. hyperbole, quaſi dicat, ita ſit occulta, vt ne tu ipſe quidem ſcias, ſi fieri poteſt. b. conſcientiam ſcilicet tuam. 28. Flexibus viarum, quaſi dicat iuxta compita & triuia. c. id eſt, latarum viarum, vbi maior populi concurſus. 29. ſic ferè orabant Iudæi, vt apparet ex oratione Phariſæi apud Lucam. 30. ὅπως τὸ θεαθῆναι, vt ſpectarentur velut in theatro.

& clauſo

& [36] clauſo oſtio,ora [37] Patrem tuum in abſcondito:& [38] Pater tuus qui videt in abſcõdito,
[40] reddet tibi.[41] Orãtes autẽ nolite [42] multũ loqui,ſicut [43] ethnici faciunt:[44] putant enim quod in
multiloquio ſuo exaudiantur. [45] Nolite ergo aſſimilari eis:[46] ſit enim Pater veſter quid
opus ſit vobis,antequã petatis eum.[47] Sic ergo [d] vos [48] orabitis , [49] Pater [50] noſter qui es in [51] cælis

SENS. LIT. IN CAP. VI.

36. Int.repulſis omnibus quæ improbè ſe ingerunt.Cypr. de orat.Dom.ſet.6. Non clamoribus oris orandus Deus,ſed tacito corde.Caſſ.coll.9.ca.34.orandum in ſilentio,vt inimicos noſtros lateat petitionis noſtræ intentio. 37. Int.ſic ora; vt filius.ſ.ſecundùm quod renatus,& ad quod renatus.Glo.Patrem quẽ intus per fidem habes.Int.qui adoratur in ſpiritu,& veritate. 38.Int.i.cordis intimo.40.Int. ſ.fructum orationis,& mercedem fidei.Chry.in hom.debitorem ſe tibi conſtituit. 41. Int. vult Deus vt oretur,ideò,vt deſideranti det,& ne vileſcat quod dederit. 42. Caſſ.colla. 9. ca. 35. Frequenter,ſed breuiter orandum.Aug.epiſt.121.cap.10.non eſt multiloquium ſi diutiùs oretur,& Chriſtus prolixiùs orauit,vt nobis exemplum daret.Dicuntur in Ægypto monachi crebras habere orationes,ſed breuiſſimas,ne per productiores moras hebetetur intentio;quæ tamen ſi perdutet,non eſt rumpenda.Multum loqui,eſt rem ſuperfluis agere verbis,multum autem precari,eſt diuturna cordis excitatione pulſare.Nam plerumque hoc negotium plus gemitibus & fletu, quàm ſermonibus agitur. 43. Glo. qui magis exercendæ linguæ operam dant,quàm menti mundandæ. 44. Glo. putant Deum perſuaſibilibus verbis mulceri,aut verborum ambagibus doceri. 45. verbis cor accẽditur, & precibus ſerenatur.

46. Glo.cur ergo oramus? vt excitemus piæ deuotionis obſequium.Chry.in hom.non oras vt Deum doceas,ſed vt flectas,vt familiaris efficiaris,vt humilieris,& peccatorum tuorum recorderis.Aug.ep. 121. nobis ſunt neceſſaria verba quibus cõmoueamur, & inſpiciamus quid petamus,nõ quibus Deum docendum aut flectendum credamus.Idem de ſerm.Dom.Oratio cor purgat,& capacius efficit ad diuina munera.Deus ſemper paratus eſt dare,nos autem non ſemper accipere,cùm inclinamur in alia, ſed oratione conuertimur ad Deum. 47. Int.q d.ergo docendi eſtis quid petatis. ¶ etſi aliis verbis, tamen ſic.Cypr.de Orat.Dom.docuit orare,vt dum oratione quam Filius docuit, apud Patrem loquimur,faciliùs exaudiamur.agnoſcit enim Pater Filij verba. Glo. non his ſolis verbis orandum , ſed & aliis,ſub eodem tamen ſenſu contentis. 48. Int.de malis remouendis , & bonis acquirendis. 49. Int. breuis beneuolentiæ captatio præmittitur,*Pater noſter qui es in cælis*. Glo. breuibus verbis orationem compoſuit,vt cõfidamus citò daturum,quod breuiter vult rogari.nulla oratio magis ſpiritualis, quàm iſta.Aug.de ſer.Dom.Patris nomine charitas excitatur (quid enim charius filiis quàm pater?) & ſupplex affectus,& quædã impetrandi præſumptio.quid enim non det filiis,qui dedit vt filij eſſent? Chr. in hom.ſignificatur peccatorum remiſſio,adoptio,hæreditas,fraternitas ad Chriſtum , & ſpiritus largitio. 50. Aug. de ſerm. Dom. Fraternitatis admonemur , hoc non poſſunt dicere qui ſe fratres eſſe non agnoſcunt.Glo.nemo dicat meus,quod ſolùm Chriſto cõuenit.vnde,Vado ad Patrem meum.ſolus enim Filius per naturam. Chry.in hom.quid noceat inferior cognatio,quando ſecundùm ſuperiorem ſumus copulati?Cypr. de orat. Dom. Pacis & vnitatis magiſter noluit priuatim precem fieri, vt quis pro ſe tantùm precetur,ſed pro omnibus,quia vnum ſumus,& omnes ipſe portauit. Chry. pro ſe orare neceſſitas cogit , pro altero autem charitas fraternitatis hortatur , quæ eſt apud Deum dulcior oratio. 51. Int.i.Sanctis.Chry.in hom.nõ in cælis Deum cõcludit,ſed à terra abducit orãtem.Aug.de ſer.Do. terra peccator dicitur,iuſtus cælum dici poteſt.Conuertimur verò ad Orientem,orantes,vnde cælum ſurgit,vt admoneatur animus ſe ad Deum conuertere. adde, quòd qui non poſſunt aliquid incorporeum cogitare;tolerabilius eſt vt Deum potiùs in cælo eſſe credant, quàm in terra.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

48. Aug.de ſer.Dom.congruit iſte numerus petitionum,ſeptenario beatitudinum:Timore Dei,Beati pauperes ſpiritu,& ſanctificatur Dei nomen.Pietate,Beati mites, & regno Dei non reſiſtitur.Scientia,Beati qui lugent,quod non facient cùm fiet perfectè voluntas Dei.Fortitudine,Beati qui eſuriũt, pano verò quotidiano ad ſaturitatem plenam venitur. Conſilio , Beati miſericordes, qui debita dimittunt.Intellectu,Beati mundo corde, quod duplex fit conſentiendo tentationibus. Sapientia, Beati pacifici,& liberi ſunt à malo filij Dei. 51. Chry.erubeſcant ſe ſubſternere terrenis,qui Patrem habent in cælis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

40. *quanta bonitas etiam mercedem reddere pro eo quod rogatur.* 42. *βαττολογεῖν futili verborum profuſione uti.* 47. *id eſt,in hanc ſententiam,etſi aliys verbis uti contingat.* d. *Emphaſim habet.diſtinguit enim à Iudæis & Ethnicis.*

Sanctificetur[52] nomen[53] tuum.[54] Adueniat[55] regnum tuum. Fiat[56] voluntas[57] tua,ſicut in cælo,[58] & in terra. Panem[59] noſtrum[60] ſuperſubſtantialem[61] da[c] nobis hodie.[62] Et dimitte[63]

Sens. Lit. In cap. V.

52. Int.i.tales fac in quibus ſanctus appareas.Aug.dictũ eſt,quis ſit qui petitur, & vbi habitet:nunc quæ petenda.Sanctificetur i.ſanctum habeatur ab hominibus.Chr.in hom.id eſt,glorificetur per noſtram vitam. 53. Int.quo filij dicimur. 54. Int. ſ.in nobis, vt qui in baptiſmo ſanctificati ſumus,in eo quod cœpimus perſeueremus.Chr.de orat.Dom.opus eſt nobis qui quotidie delinquimus,cõtinua ſanctificatione. 55. Glo.poſt adoptionem filiorum,regnũ petimus quod filiis debetur. Aug. de ſerm. Dom.adueniat,vt manifeſtetur hominibus. Hier. vt diabolus in mundo regnare deſiſtat, nec regnet peccatũ in noſtro mortali corpore. Cypr. vt Chriſto dominante regnemus qui antè ſæculo ſeruiuimus,vel vt Chriſti aduentus citò nobis repræſentetur. Aug.de bono perſ.c.2.qui iã ſancti ſunt,orãt vt in ſanctitate perſeuerent.perſeuerantibus enim adueniet regnum Dei. 56. Chry.in hom. virtus non eſt ſtudij noſtri ſolùm,ſed ſuperioris gratiæ.petitur autẽ, vt vbiq; terrarũ ſoluatur error, & plantetur veritas,expellatur malitia, & reuertatur virtus. Aug. de bono perſeu.cap.2.ex hoc oſtẽditur initium fidei eſſe Dei donũ. 57. Glo.voluntas Dei eſt præceptorum eius cuſtodia. 58. Aug. de ſerm. Dom. ſicut in Angelis,ita in ſãctis qui ſunt de terra,quãtum ad corpus attinet,vel ſicut in iuſtis, ita in peccatoribus,vel ſicut in ſpiritu,ita etiam in carne,vt.ſ.non reſiſtat ſpiritui,vel ſicut in Chriſto,ita in Eccleſia.Chry hoc etiam eſt intelligendum in ſuperioribus.ſ.ſanctificetur nomen,& adueniat regnum, ſicut in cælo & in terra.Et nota quòd non dicitur ſanctifica,aut fac voluntatẽ,&c.nec ſanctificemus, aut faciamus voluntatem,&c.ſed imperſonaliter,vt & Dei & hominis ſimul opus eſſe intelligatur.

59. Aug.tria prædicta hîc inchoantur,& quantum proficimus, augentur in nobis, perfectè verò in futura vita poſſidebuntur. Nunc quæ petuntur reliqua ſunt tẽporalia ad æterna conſequenda neceſſaria.Glo.Panis,Chriſti corpus. 60. Glo.quia Chriſtus noſter eſt factus.Greg.24.Mor.c.7.Panis,Dei eſt ex munere,noſter autem per acceptionem.Chry.qui de iuſtitia acquiſitum mãducat,ſuum panem manducat,qui autem cum peccato,alienum.Hier.Græcè ἐπιούσιον, quòd Septuaginta περιούσιον dicũt. vbi verbum Hebraicum præcipuum,vel egregium ſeu peculiarem ſignificat i nempe petimus panem qui de cælo deſcendit,in Euangelio ſecũdùm Hebræos habetur,panem noſtrũ craſtinum.i. futurum, da nobis hodie.Cypr.hunc panem quotidie dari petimus. ſ. Chriſtum. ne qui Euchariſtiam quotidie accipimus,grauiore aliquo delicto à pane cæleſti prohibeamur, & à Chriſti corpore ſeparemur. Hier.Domini corpus omnes ſuperat creaturas,quidã tamen intelligunt peti præſentem cibum.Aug. Epiſt.121.Sufficientiam petimus,nomine panis totũ ſignificãtes. Chry. non ſolùm petimus panem, vt habeamus quid manducemus,quod eſt etiam peccatorum; ſed vt de manu Dei accipiamus,quod eſt tantùm Sanctorũ,qui cum iuſtitia præparant.vel vt quem Sacerdoti offerimus panem,ab eo ſanctificatus nobis porrigatur. c. Int.qui ſolus potes.Aug.Epiſt. 121.Sufficientia vitæ non propter ſe appetitur,& cùm habetur, vt teneatur,cùm non habetur, vt habeatur orandum eſt. 62. Int. dum dicitur hodie,Caſſ.coll.9 c.20.oſtendit quotidie eſſe ſumendum,vel hodie poteſt in[illegible] i.dum in hoc ſęculo commoramur.Chry.in hom.non vult nos conteri ſollicitudine ſuperuenientis [illegible]ei. Cypr. qui in vno conuiuio tantũ expendit,quantum poteſt multis diebus ſufficere, non quotidianũ cibum manducat, ſed multorũ dierum. 63. Int. vt liberi redeamus ad patriã Glo.poſt cibum petit veniã peccatorum, vt qui à Deo paſcitur,in Deo viuat.Chry.Inſtruitur ſe peccare quotidie, dũ pro peccatis quotidie iubetur orare .Aug.c.5.de bono perſ.Confodiũtur hoc telo Pelagiani,qui dicunt,iuſtũ in hac vita nullum habere peccatum.Chry.in hom.apparet contra Nouatianos poſt baptiſmum peccata dimitti.

Sens. Myst. In Cap. VI.

52. Int.donum eſt ſapientia, virtus verò pax. 55. Int. donum eſt intellectus, virtus verò mundiria cordis.Hier.grandis audaciæ,& puræ conſcientiæ,poſtulare regnum Dei,iudicium non timere.Cypr. de orat.Dom.qui ſe Chriſto dedicat,non terrena,ſed cæleſtia regna deſiderat. 56. Int.donũ cõſilium, virtus miſericordia. 59. Int.donum fortitudo,virtus eſuries, & ſitis iuſtitiæ. Glo. Panis Dei verbum, vel ipſe Deus,quo quotidie egemus,quique eſt ſuper omnes ſubſtantias,vel ſpiritualia præcepta,quę ſemper ſunt exercenda. 63. Int.donum ſcientia, virtus luctus.

Addit. Auct. In Cap. VI.

52. id eſt, ſanctè colatur, & prædicetur, & id verò, & ſequentia verba optantis. 61. ἐπιούσιον, ſignificat etiam quotidianum & craſtinũ. & quidem Heb. מחר, id eſt craſtinum, ſecũdùm Hier. Græci enim, ἐπιούσιον dicunt, ſubſequens ab ἔπειμι, accedo, quaſi ſuccedens. hîc videtur ſignificare ad ſubſtantiam noſtram pertinentem, ſeu ad quotidianum eſſentiæ noſtræ vitam neceſſarium, vt ait Baſil. quamquam Hier. putat idem eſſe quod περιούσιον. i. eximium, peculiarem, præcipuum.

nobis

[64]nobis [65]debita noſtra,ſicut & [66]nos dimittimus [67]debitóribus noſtris.Et ne [68]nos [69]inducas in tentationem,ſed [70]libera nos à [71]malo.[72]Amen.[73]Si enim [74]dimiſeritis [75]hominib. peccata corũ: [76]dimittet & [77]vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra.Si autem nõ dimiſeritis hominibus:nec [78]pater veſter dimittet vobis peccata veſtrà.Cùm autẽ [79]ieiunatis, [80]nolite fieri ſicut [81]hypocritæ [82]triſtes. [83]exterminant enim facies ſuas, vt [84]appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis,quia receperunt [85]mercedem ſuam. [86]Tu autem cùm ieiunas,

SENS. LIT. IN CAP. VI.

64. Int.conuerſis. 65. Int.quibus tenemur peccata. 66. Int.eo pacto,àliter nullus totius orationis eſt fructus.Cyp.de orat.Dom.certa nos conditione conſtringit.Gregor.10.Mor.quod à Deo petimus primùm proximo faciamus.Chryſ.qua ſpe orat qui inimicitiam ſeruat? 67. Int. veniam petentibus. Glo.pecuniam repetere conceditur, ſed non peccatori veniam petenti negare. 68. Chry.humilitatis doctrina.Aug.de ſerm.Dom.quidam codices habent,Ne nos inferas, ſed idem eſt.ſ.ne nos patiaris induci tuo auxilio deſerendo.Cypr.nihil poteſt contra nos aduerſarius niſi Deus permiſerit. 69. Aug. de ſerm.Dom.non petimus vt non tentemur (nemo enim ſine tentatione probatur) ſed ne inferamur in tentationem.Int.in tentationem inducitur,qui tentatione frangitur.Cyp.admonemur imbecillitatis noſtræ.Aug.de bono perſeu.cap.6.quid hic petunt ſancti,niſi vt in ſanctitate perſeuerent? vbi admonemur à quo perſeuerantiam accipiamus. 70. Glo.hæc petitio tantum continet,quantum omnes ſuperiores. 71. omni viſibili & inuiſibili. Chry.in ho. malum vocat diabolum propter excellentiam malitiæ.in quibuſdam codicibus additur,Quoniam tuum eſt regnum,& virtus,& gloria. 72. Hier.i. fideliter,ſeu verè.Aug.epiſt.121.deſiderium orantis exprimitur. Rab.ſignificat indubitàter conferenda quæ ritè poſtulantur ab iis qui conditionem additam non negligunt.ſ.ſi dimiſeritis. &c.Aug.epiſt. 121.cùm oramus rectè & congruenter,non aliud dicimus,quàm quod in iſta oratione Dominica poſitum eſt,etiamſi aliis verbis vtamur:qui autem id dicit quod ad hanc precẽ pertinere non poſſit,carnaliter orat, & illicitè. 73. Int.commendat conditionem. 74. Glo.in noſtra poteſtate poſuit qua conſcientia iudicium Dei prouocemus erga nos, & ſententiam temperemus, non aliud exigit Index, quàm vt qualem volumus eum erga nos,tales nos præſtemus fratribus. Aug.de ſer.Do. miſericordes nos eſſe vult.Idem Ench.c.73.non putet quis ſibi dimitti à Deo, ſi non dimittat fratri roganti & pœnitenti.Chry.non dixit vt priùs Deus dimittat,& poſtea nos:ſcit enim homines mẽdaces, nec ſi priùs acceperint remiſſionem,fratribus remiſſuros debita. 75. Int.qui in hoc quod peccant homines ſunt.

76. Int.ecce fiducia magna. 77. Chry.in hom.cælorum & Patris meminit, vt prouocet auditorem: nihil enim ſic Deo ſimilem facit,vt ignoſcere in te peccanti, nec decet ad cælum vocatum terrenum habere ſenſum. 78. Int.Iudicium ſine miſericordia fiet eis qui non faciunt miſericordiam. 79. Glo. & ieiunium ad munditiam cordis pertinet.Chry.Infirma eſt oratio ſine ieiunio: itaque de ieiunio loquitur poſt orationem. 80. Glo.non virtutem prohibet, ſed fictam virtutis ſpeciem. Chry.ſpinã vanæ gloriæ in bona terra naſcentem iubet præcidi,ne ſuffocet ieiunij fructum. 81. Int.i.repræſentatores alterius perſonæ,qui non virtutibus ſtudent,ſed fauorem vulgi excitant. 82. Int.ipſa vultus triſtitia oſtentare ieiunium. 83. Int.pro, demoliuntur. Hier.exterminantur exules, quia extra terminos mittuntur.demolitur hypocrita faciem, vt triſtitiam ſimulet.Glo.exterminant,id eſt, extra terminos humanæ conditionis abducunt. 84. Int.vt diſſimiles aliis videantur, & ipſa vilitate vltra homines prædicentur. ¶ Finem intentionis vt ſuprà reprehendit hîc. 85. Int.laudem quam voluerunt, non adoptionem filiorum. 86. Int.ſic vni dicit,quaſi omnibus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

68. Int.donum pietas;virtus manſuetudo. 70.Int.donum timor,virtus paupertas. 83. Leo.ſerm.de ieiun. Non ſunt caſta ieiunia quæ veniunt de arte fallaciæ,non de ratione continentiæ. Chry ſi ieiunans & triſtem ſe faciens,hypocrita eſt,quanto iniquior qui cùm non ieiunet,ſimulat? Augu.etiam in ipſis ſordibus poteſt eſſe iactantia,eóque periculoſior quòd ſub nomine ſeruitutis Dei decipit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

69. *ſcilicet deſerendo.q.d.Ne nos permittas tentatione ſuperari, vel ne ſinas in tentationem incidere.*
• 71. *id eſt diabolo,vel malitia.* 82. *σκυθρωποὶ tetrici.q.d.ne triſtitiam vultu præferatis.* 83. *ἀφανίζουσι demoliuntur,corrumpunt,ſcilicet affectato pallore,& ſeueritate.*

vnge

[87] vnge caput tuum,& faciem tuam laua : ne videaris [88] hominibus ieiunans, ſed [89] Patri tuo qui eſt in [90] abſconſo:& Pater tuus qui videt in [91] abſconſo,reddet tibi. [92] Nolite [93] theſaurizare vobis theſauros [94] in terra, vbi [95] ærugo & [96] tinea [97] demolitur: & vbi [98] fures effodiunt,& furantur. Theſaurizate autem [99] vobis theſauros in [100] cælo : vbi nec [101] ærugo nec tinea [102] demolitur,& vbi [103] fures non effodiunt,nec furantur. Vbi enim eſt [104] theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. [105] Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Si igitur [106] oculus tuus fuerit

Sens. Lit. In Cap. VI.

87. Hier.id eſt,lætum te oſtende. Palæſtini in diebus feſtis ſolent capita vngere. 88. Int. hominibus ieiunat qui fauorem eorum captat.Glo.Deo ieiunat,qui pro eius amore ſe macerat, & quod ſibi ſubtrahit,alteri largitur. 89. Int.cæleſti.Rem.Sufficit vt qui eſt inſpector conſcientiæ,ſit remunerator. 90. Int.abſcondito, vel abſconſo. 91. Int.i. in conſcientia, vbi ipſe eſt. 92. Int.pendet de hoc quod dictum eſt,ne videaris hominibus ieiunans.Glo.ad munditiam cordis terrena erogari præcepit. Aug.de ſerm.Dom.non eſt cor mundum quod in terra voluratur, ſordeſcit enim quod inferiori miſcetur naturæ. Chry.in hom.Expulſa vanæ gloriæ ægritudine, docet contemnendas diuitias,quas illa maximè facit concupiſcere.Chry.docet quæ pertinent ad illa tria.ſ.eleemoſynam, orationem,& ieiunium,de quibus ſuprà, vt primò de eleemoſyna. 93. Int.diuitias reponendo ſpem vobis collocare in terrenis. 94. Int.id eſt,in tranſitoriis. 95. Glo.ærugo metalla conſumit,tinea veſtes;quod ab his intactum eſt,tollunt fures. 96. Chry.alia litera,vbi tinea & comeſtura. comedunt enim domini luxurioſè viuentes. 97. Int.i.diſſipat & conſumit. 99. Int.non mihi, cui non prodeſt, ſed vobis. 100. Int. in ſpiritualibus,& æternis. Aug.omne enim corpus pro terra habendum eſt, & cùm cælum debeat tranſire, non in eo collocandus theſaurus. 101. Int. quia futuræ diuitiæ ſanctorum incorruptibiles ſunt. 102. Int.id eſt,diſſipat,& in nihilum redigit. 104. Int.vniuerſaliter de pecunia,& omnibus voluptatibus huius ſæculi.huiuſmodi theſaurus eſt gula, libido,& ſimilia.Hier. 105. Glo.perſequitur munditiam cordis,per exteriora docens officium interioris hominis, vt enim oculus membra dirigit,ſic intentio & lux fidei,omnes virtutes.Chry.in hom. quaſi dicat, à corporalibus interiora diſce. quod enim oculus corpori,hoc intellectus animæ. 106. Int.id eſt,intentio, cuius merito opera lucis an tenebrarum ſint,diſcernuntur.Aug.intentione munda & recta,facta munda ſunt. nec quod quis faciat, ſed quo animo,conſiderandum eſt.Aug.cont.mend.cap.7. quæ conſtat peccata eſſe, nulla velut bona intentione facienda ſunt.

Sens. Myst. In Cap. VI.

87. Int. Caput vngit qui ſpirituali lætitia interius pingueſcit. Glo.reficienda mens lætitia, vt odor dilectionis fragret in operibus miſericordiæ. Facies etiam,id eſt, cor mundandum à ſordibus. Chriſtus factus nobis vnguentum,& in paſſione effuſum.Eccleſiam ſuo odore impleuit; eius cauſa ieiunandum eſt.Chry.facies animæ conſcientia, quæ tum placet Deo ſi munda ſit: hãc exterminant hypocritæ.ſemper enim vulnerata eſt conſcientia peccantis.Leo ſer. de Iein. nullum magis ſectandũ continentiæ genus,quàm vt ſimus ab iniuſta voluntate ſobrij,& ab inhoneſta actione ieiuni. Chry. Caput vngit qui Chriſtum potat,cibat,&c.Aug.caput, ratio qua debemus de ieiunio gaudere. 90. Int. per fidem in corde. 94. Glo.qui ieiunat ſeruando quod non edit,vel gloriã quærendo, in terra theſaurizat,qui propter Deũ,in cælo theſaurum in terra cõdit, qui ſenſus in terrenis occupat, quos ærugo.i. libido cõſumit. 95. Int.i. ſuperbia. Rab.ærugo, ſuperbia; tinea,inuidia; fures,hæretici, & dæmones. 96. Int.i.inuidia. 98. Int.i hæretici,& dæmones,qui ſemper ad hoc ſunt intenti, vt ſpiritualibus expolient.Rab. 100. Chry.quæ ſtultitia,illic relinquere vnde exiturus es, & non illuc permittere quò iturus es? Theſauriza vbi patriam habes.Glo.ponenda eſt ſpes in cælo,gradiendum fide,& amplectenda charitas. 103. Int.quia ibi aduerſus electos Dei nulla diaboli fraus præualebit. 104. Chry.qui collocat theſaurum in terra,non habet quid ſperet in cælo: & quid eò aſpiciat vbi nihil repoſitum habet?

Addit. Avct. In Cap. VI.

87. *Metaphora eſt,pro diſſimula ieiunium.Eſt quidem id apud Palæſtinos, & quod etiam de facie dicitur, lætorum:vt contra triſtium, vnctione abſtinere & lotione. vide Ruth 3.2. Re.12. & 14.* 104. *videtur id fuiſſe prouerbium illo tempore.* 105. *totus locus metaphoricus, à corpore ad animam transferendus. q.d. lucerna vice fungitur oculus.oculi autem nomine intelligendus animus,corporis verò,opera.*

ſimpex

Digitized by Google

[107] ſimplex, [108] totum corpus tuũ lucidum [109] erit. Si autẽ oculus tuus nequam [110] fuerit, totũ cor-
pus tuum tenebroſum [111] erit. Si ergo [112] lumen [f] quod in te eſt, tenebræ ſunt: ipſæ tenebræ [113]
quantæ erunt? Nemo [114] poteſt duobus [115] dominis [116] ſeruire: aut enim [117] vnum odio habebit, &
[118] alterum diliget: aut [119] vnum ſuſtinebit, [g] & alterum [120] contemnet. [121] Non poteſtis Deo ſeruire [122]
& [123] mammonæ. [124] Ideo dico vobis, ne [125] ſolliciti [126] ſitis [127] animæ veſtræ quid manducetis, [128] neque
corpori veſtro quid induamini. Nonne anima [131] plus eſt quàm eſca: & corpus plus quàm
veſtimentum? Reſpicite [132] volatilia cæli, quæ [133] non ſerunt, neque metunt, neque congre-
gant in horrea: & Pater [134] veſter cæleſtis paſcit [135] illa. Nonne vos [136] magis pluris eſtis illis?
Quis autem [137] veſtrum cogitans [138], poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum [h] vnum? Et

SENS. LIT. IN CAP. VI.

107. Int.i.vnus, & purus, de quo in Canticis, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.i.charitate. Chry. ſi de corporali oculo loqueretur, ſanum aut infirmum dixiſſet, non ſimplicem, aut nequam. Hier. ſimplex oculos & purus, ſimplicia intuetur & pura, lippientibus vnum multa eſſe videntur.
108. Int.i.congeries virtutum, vel actio tota. Aug. 109. Chry.i.ſine peccato. 110. Int.Intentio peruerſa. 111. Glo. quia quod non eſt ex fide, peccatum eſt. intentio enim ſequens opus informat.
112. Greg 28.mor.cap.13.i.ſi quod bene agere cœpiſti, mala Intentione offuſcas. 113. Int.i.mala quæ fiunt Intentione peruerſa. 114. Int.quaſi diceret, non poſſum theſaurizare, & Deo ſeruire.
115. Int.vitiis & virtutibus.i.in cælo & in terra theſaurizare. 116. Int.inter ſe diſſidentibus. Chry. in hom. contraria imperantibus. concordia enim multos vnum facit. 117. Int.id eſt, diabolum.
118. Int.i.Deum. Glo. quidquid facis, ex amore Dei, aut ex ſeruitute diaboli facis. 119. Int.i.diabolum. Aug. quem ſuper ſe dominantem vitioſi ſuſtinent. 120. Int.i.Deum poſtponet. Glo. Deum contemnunt homines concupiſcentia victi, & diaboli perſuaſione, nec diabolum diligunt, ſed cupiditate implicati eum patiuntur. 121. Int.exprimit qui ſunt duo domini. 122. Int.bonus diſpenſator, non eſt ſeruus. 123. i.diuitiis. habere quidem licet eas, ſed non ſeruire eis. Hier. mammona ſermone Syriaco diuitiæ nuncupantur. aliud autem eſt ſeruire diuitiis, aliud habere. 124. Int.ne curâ eorum retrahamini ab æternis, quia nihil ſunt. 125. Hier. labor exercendus, ſollicitudo autem quæ mentẽ perturbat, tollenda. Chry. non ſollicitudine ſpirituali, ſed labore corporali acquirendus panis. 126. Int. quia hoc eſt diuitiis ſeruire. 127. Aug.i.animali vita. 128. Hier. in quibuſdam additur, nec quid bibatis. de ſpiritualibus cibis & veſtimentis ſemper debemus eſſe ſolliciti, non de corporalibus. Aug. de hæret.c.57. Euchitæ hæretici dicebant, nõ licere ſuſtentandæ vitæ cauſa operari. Hier. qui maiora præſtitit, vtique minora præſtabit. Chry. niſi voluiſſet conſeruari, non creaſſet. 131. Int.i.vita. 132. Int. quæ perpetuò non erunt. Hil. poſſunt intelligi nomine volucrum immundi ſpiritus. 133. Int. Dei prouidentia aluntur abſque cura. 134. Int.multo magis vos qui filij eius. Chry. animalia enim propter hominem, hominem verò propter ſe fecit. Hier. ſi volatilia Deus alit, quanto magis homines, quibus æternitas promittitur? 135. Int.multo magis vos, qui rationales eſtis, quibus promittitur æternitas.
136. quia rationales, & in filios adoptati. 137. Int.id eſt, ſua ſollicitudine, & ſagacitate. 138. Aug. curam ergo corporis relinquite ei qui ad hanc menſuram perduxit.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

108. Hil. ſi lumen cordis ſimplex, & lucidum manebit, ſplendorem corpori infundet in reſurrectione, alioquin vitiis mentis, natura corporis ſubiacebit. 113. Rem. ſi rector errauerit, quanto magis populus. 132. Glo. Sancti vt aues cælum petunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

107. id eſt, purus. 109. id eſt, illuminatum. 110. πονηρὸς malus, vitiatus. f. id eſt, oculus qui pro lumine datus. ſ. mens vel intentio. 114. & id videtur fuiſſe illo tempore prouerbium. g. ἀνθέξεται adhærebit. 123. Chal. vox diuitias ſignificans. 125. ſ. anxiè & timidè. 127. id eſt, vita. 137. μεριμνῶν, anxiè & ſollicitè cogitans. h. adeo meminit cubiti, quia ſtatura menſura eſt. ſ. habet quiſque cubitos ſuos 4. in longitudinem à capite ad pedes, totidemq; extenſis brachiis.

[139] de veſtimentis quid ſolliciti eſtis. [140] Conſiderate [l] lilia agri quomodo creſcunt: non [141] laborant, [142] neque nent. [143] Dico autē vobis, quoniā nec [144] Salomon in [145] omni gloria ſua coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis. Si enim [m] fœnum agri, quod hodie eſt, & [146] cras in [147] clibanū mittitur, Deus ſic [148] veſtit: [149] quanto magis vos [150] modicæ [151] fidei? [152] Nolite ergo [153] ſolliciti eſſe, dicētes: [154] Quid manducabimus, aût quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia [155] gentes inquirunt. Scit enim [156] Pater veſter quia his omnibus [157] indigetis. [158] Quærite ergo [159] primum [p] regnum Dei, & [160] iuſtitiam [161] eius: Et hæc omnia [162] adiicientur [163] [164] vobis. [165] Nolite ergo [166] ſolliciti eſſe in [167] craſtinum. [168] Craſtinus enim dies [169] ſollicitus erit ſibiipſi, [170] ſufficit [171] diei [172] malitia ſua.

Sens. Lit. In Cap. VI.

139. ſuprà de eſca, hic de veſtimento. 140. Int. hoc de indomento. ¶ non ſunt hæc allegorica, ſed vt de minoribus perſuadeantur maiora. Aug. 141. Int. ſ. coloribus ſe ornando. Chry. viros confortat.

142. Int. vt indumenta ſibi conficiant. Chry. confortat mulieres. 143. Int. tamen. 144. Int. qui præ aliis floruit. Hier. quæ purpura, quæ pictura poteſt floribus comparari? 145. Chry. in hom. toto tempore ſui regni. 146. Hier. cras in ſcripturis, futurum tempus ſignificat. 147. Glo. aliàs in ignem.

148. Int. id eſt ornat. 149. Int. ſ. procurabit in neceſſariis. 150. Int. ſ. veſtiet qui ad imaginem Dei eſtis, & ad æterna vocati. 151. Glo. modica fides eſt, quæ nec de minimis eſt certa. 152. Int. non ait, nolite quærere. 153. Int. i. talium cura nolite impediri quominus cæleſtibus inſudetis. Glo. ſollicitudo ſuffocat verbum, & facit ſimilē gentili. Remig. Repetit vt arctiùs cordi infigatur. eſt enim neceſſariō.

154. Rab. arguuntur qui lautiora requirunt, præ his cum quibus viuunt. 155. Glo. quibus de futuris cura non eſt Chry. nec Dei prouidentiam credunt. o. Aug. 12. ciuit. cap. 18. Omnis infinitas ineffabili modo Deo finita eſt, quia eius ſcientiæ incōprehenſibilis non eſt. 156. Int. qui bonis filiis viſcera ſua non claudit. ¶ dum Patrē audit, ne dubites de voluntate. 157. Int. & dat, niſi infidelitas veſtra auertat.

158. Int. Summa hæc noſtra ſit intentio. Glo. regnū quærere eſt iuſtitiā operib. implere, vt Deus glorificetur, & nos ei per omnia placeamus. 159. Int. præcipuè omnia propter illud facite. Aug. cùm dicit primùm, ſignificat hoc poſterius quærēdū, non tēpore, ſed dignitate. illud enim tamquam bonum noſtrum, hoc verò vt neceſſarium. p. Chry. regnū Dei eſt retributio bonorum operū, iuſtitia & via pietatis. 160. Int. per iuſtitiam venitur ad regnum, iuſtitia regni eſt quam ſuprà docuit, Niſi abūdauerit iuſtitia, &c. 161. Int. vt per eū, non per vos, iuſti ſitis. 162. Int. vtenda in via, propter illud, nō propter ſe. 163. Int. quia intentionem æternorū hæc comitantur. Aug conſequenter, ſine vllo impedimento, Chry in ho. non dixit, dabuntur, ſed apponētur. vt intelligas præſentia nihil eſſe ad magnitudinē futurorū. 164. Glo. ſ. etiā non quærentib. aliquando tamen ſubtrahuntur ad probationē. Aug nouit medicus quando apponat, & quando detrahat. 165 Int. quia omnia adiicientur. 166. Int. non labor & prouidentia damnatur, ſed ſollicitudo mentem ſuffocans. 167. Hier. i. in futurum. 168. Int. i. futurus.

169. Int. tunc enim de ipſo, & non ante curabitis. Hier. afferet ſollicitudinem ſuam ſecum. 170. Int. non eget alterius. 171. Int. dies malus non eſt, ſed in eo fiunt mala. 172. Int. non peccatum, ſed labor & anguſtia ſæculi. Hier. Chry. in ho nihil ita dolorem infert vt ſollicitudo & cura. Aug. neceſſitatem vocat malitiam. quia pœnalis eſt nobis. pertinet enim ad mortalitatem quam peccando meruimus. Cùm videmus ſeruum Dei prouidere neceſſaria, non putemus agere contra Domini præceptum; nam & Dominus propter exemplum loculos habuit. & in Apoſtolorum actis legimus procurata neceſſaria in futurum ob imminentem famem, non prohibemur ergo procurare, ſed ob iſta militare.

Sens. Myst. In Cap. VI.

139. Hil. de ſpecie corporum in reſurrectione, non oportet nunc eſſe ſollicitos eos qui intelligunt Dei potentiam. Aug. vlt. de ciu. Dei. cap. 15. Accipiet quiſque menſuram, quam vel habuit iuuenis, vel fuerat habiturus, ſi ante defunctus eſt. l. Hil. cæleſtium ſpirituum claritatis. m. Hil. fœnum, gentes iudicij igni deſtinatæ. 170. Hil. Satis eſt vitæ noſtræ malitia dierum, id eſt, vt meditatio, & labor verſetur circa purganda vitæ noſtræ peccata; nam æternæ claritatis profectus, Dei procurante bonitate, iam non ſollicitis præparatur.

Addit. Avct. In Cap. VI.

l. i. flores. 141. ſ. vt viri. 142. ſ. vt fœminæ. 145. quādiu regnauit. n. ſ. in agro. 151. ὀλιγόπιστοι parū fidentes, ſ. n credētes. 159. i. ante omnia, maximè, præcipuè. 161. Dei. ſ. qua corā Deo iuſti ſumus. 163. ſ. quantū ſaluti expediet. 167. i. tempus futurum. 171. ſ. præſenti. 172. i. afflictio quam affert, vt nō debeas addere eam quæ pertinet ad diem ſequentē. ſolet Scriptura aduerſa & moleſta mala vocare vt & vulgo vocātur.

CAPVT VII.

NOLITE iudicare, & non iudicabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui? & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo; ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo: & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Nolite ſanctum dare canibus: neque mittatis margaritas veſtras ante porcos: ne fortè conculcent eas pedibus ſuis:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. AVG. Incertum enim quo animo procuret quis temporalia in futurum. 2. Glo. de dubiis. Aug de conſen. Euang. quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem vult nos interpretari. 3. Int. ſ. à Deo. 4. Aug de ſerm Dom. temeritas qua punis alium, ipſa te puniet, nocet ſemper iniquitas iniuriam facienti. 5. Int. bono vel malò. ¶ id eſt, ipſum iudicium eſt cauſa quare à Deo iudicemini. 6. Int. id eſt, pœnis iudicij tui mali punieris. Glo. in qua voluntate feceris, recipies. 7. Int. iuxta menſuram culpæ, erit menſura pœnæ, etſi æternæ. Glo. iuſtè, quorum voluntas non habuit finem peccandi, nec habebit finem torquendi. 8. Hier. loquitur de his qui cum detineantur crimine mortali, minora peccata fratribus non concedunt. 9. Int. i. leuius quid, quod conturbat oculum mentis, ſed non obcæcat. 10. Int. i. grauius crimen. Glo. in eo quod temerè iudicas, in oculo trabem habes. 11. Int. interiore intentione mentis. 12. Int. i. conſideras. 13. Chry. ſi ex charitate vt ſanes, te priùs ipſe ſanares. 14. Int. trabs, alia littera trabes. 15. Int. appetens videri quod non es. Aug. accuſare vitia, officium bonorum, quod cùm mali faciunt, alienas partes agunt. Chry. in hom. vbi vult oſtendere Christus magnum aliquod peccatum, à contumelia incipit. 16. Int. redi ad cautelam tui, primùm te curans, deinde fratrem. Glo. non eſt idoneus aliis mederi qui nondum ſe ſanauit. 17. Int. antea cæcus, quia caligine peccati preſſus. 18. Int. monet diſpenſatores Eccleſiæ, ne dent ſanctum canibus. Chry. quaſi dicat, mãdaui diligere inimicos, & benefacere de corporalibus veſtris, nõ de ſpiritualibus meis, paſſim. Aliquando benedictionẽ damus malis, non quia merentur, ſed ne ſcãdalizari diſpereant. Aug. de ſer. Do. non eſt putandus Dominus cõtra hoc feciſſe cùm loqueretur præſentibus iis qui reſiſtebãt, vel contemnebant. non enim his dabat, ſed aliis qui capere poterant, & vtiliter audiebant. 19. Int. verbum prædicationis quod non debet corrumpi. Aug. Sanctum, quod nefas eſt corrumpere. Glo. eadem res dicitur ſanctum, & margarita. ſ. Euangelium & Sacramenta. Aug. dicitur ex eo ſanctum quod non debet corrumpi; margarita, quia non contemni. Chry. Sanctum vt baptiſmus, & gratia corporis Chriſti, &c. margaritæ myſteria veritatis incluſa diuinis verbis in maris profundo, id eſt, Scripturæ altitudine. Glo. res abſcondita auidiùs requiritur; diu quæſita, chariùs tenetur. 20. Aug. canes, impugnatores veritatis; porci, contemptores Rab. canes, ad vomitum reuerſi; porci, nondum conuerſi. Chry. canes gentiles omnino immundi; porci, hæretici. 21. Int. non facilè inuenies quod ei placeat, qui margaritas calcat. a. Int. quia poſſunt reſipiſcere ab immonditia. 23. Int. id eſt, vilipendant, porci ſcilicet.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

8. GLO. Vix quiſquam inuenitur hoc vitio carens, vt ſuis fauens, aliena facilè reprehẽdat. 9. Chry. peccatum laici feſtuca, ſacerdotis trabs. Hil. Peccatum in Spiritum ſanctum, tantum cætera excedit, vt trabs feſtucam. 13. Aug. cùm neceſſe eſt alium reprehendere, ſi inuenerimus nos in eodem vitio, non obiurgemus, ſed congemiſcamus, & ad pariter conandum inuitemus, ſi habuimus aliquando illud vitium, tangat memoriam communis fragilitas, vt correctionem miſericordia præcedat; ſi nunquam habuimus, cogitemus nos homines, & habere potuiſſe. rarò verò & ex magna neceſſitate obiurgationes adhibendæ ſunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

2. ſcilicet temerariè, malignè. 4. ſcilicet vel condemnationis, vel benignitatis. 7. fortè hæc erant illo tempore prouerbia ſenſus eſt, perinde nobiſcum Deum acturum, vt nos cum proximis egerimus. 9. κάρφος, ligni particulam. 17. Græciſmus, pro deſpicies vt eiicias. 20. oblatrantibus veritati & immundis. a. i. pretioſam doctrinam. 22. i. immundos.

& canes [25] conuerſi [26] dirumpant [27] vos. [28] Petite, & dabitur vobis: [29] quærite, [30] & inuenietis: [31] pulſate, & aperietur vobis. [32] Omnis enim qui [33] petit [34] accipit: & qui [35] quærit inuenit: & [36] pulſanti aperietur. [37] Aut quis eſt ex vobis homo, quem ſi petierit [38] filius ſuus [39] panem: numquid [40] lapidem porriget ei? Aut ſi [41] piſcem petierit, numquid [42] ſerpentem porriget ei? Si ergo [43] vos, cùm ſitis [44] mali, noſtis [45] bona [46] data dare filiis veſtris: quanto magis [47] Pater veſter qui in [48] cælis eſt, dabit [49] bona petentibus ſe? Omnia [50] ergo quæcumque [51] vultis vt [52] faciant vobis homines, & vos [53] facite illis. [54] Hæc eſt [55] enim lex & [56] Prophetæ.

Sens. Lit. In Cap. VII.

25. Int. ſ. ad voluptates & vitia. Chry. in hom. fingunt manſuetudinẽ vt addiſcant, & cùm didicerint, detrahunt. 26. Int. canes impugnando veritatem. 27. Int. fidei veſtræ ſimplicitatem, non arcana Dei, quæ incorruptibilia ſunt. 28. Int. ita mundatis oculis, ad Deum & proximum, petite fide vires. Hier. oſtendit quid petere debeamus: ſuper enim carnalia vetuerat poſtulari. Chry. petite precibus die ac nocte orantes, quærite ſtudio & labore. donum enim Dei non datur negligentibus, pulſate oratione, ieiunijs, & eleemoſynis. Qui oſtium pulſat, manu pulſat. vel petite pro malis, quærite pereuntes, pulſate erroribus concluſos. Remig. petimus orando, quærimus rectè viuendo, pulſamus perſeuerando. Aug. petitio pertinet ad impetrandam ſanitatem, inquiſitio ad inueniendam veritatem, poſſeſſio ipſa aperitur pulſanti. Idem lib. 1. retrac. c. 19. tria iſta ad inſtantiſſimã petitionem referuntur. Chry. in ho. cum multa inſtantia peti iubet. 29. Int. ſpe. 30. Int. vitam. 31. Int. charitate, ad oſtium quod eſt Chriſtus, & inuento inſtate. 32. Int. hoc enim diffidendum. Chr. omnis, ſiue iuſtus, ſiue peccator. Aug. in Ioan. trac. 44. exaudit Deus peccatores. Idem lib. ſent. 87. quid infirmo ſit vtile magis nouit medicus. itaque Deus aliquando miſericorditer non audit. Idem ad Paulinum, Epiſt. 43. negat Dominus ſæpe quod volumus, vt tribuat quod mallemus. Idem de ferm. Do. cùm Deus tardiùs dat, cõmendat dona, non negat. diu deſiderata dulciora, citò data viloſcunt. petendo & quærendo appetitus creſcit, vt capias. Glo. non negat ſe petentibus, qui ſponte obtulit ſe non petentibus. & quærentes inuenient eum, qui non quærentibus dedit vt inuenirent: & pulſantes aperiet, qui clamat, ecce ſto ad oſtiũ, & pulſo.

33. Int. piè & perſeueranter. 34. Int. qui non accipit, conſtat eum non bene petere. 35. Int. piè & perſeueranter. 36. Int. piè & perſeueranter. 37. Int. oſtendit per ſimile quid ſit petendum. 38. Chry. ſi propter peccata noſtra deſperamus, propter paternam bonitatẽ ſperemus. 43. Int. ſ. amatores ſæculi.

44. Chry. in hom. ad comparationẽ Dei omnes mali videntur, ſicut ad comparationem ſolis omnia obſcura. Hier. Cor hominis ad malum pronum ab infantia. Aug. malos vocat ſæculi dilectores. 45. Int. id eſt, vtilia. Aug. aurum & argentum bona, non quod te faciunt bonum, ſed vnde facias bonũ. 46. Int. non veſtra. 47. Int cuius eſt omne quod eſt. 49. Int. æterna, quæ dantur filiis tantùm. ¶ Spiritum ſanctum bonum. Chry. Deus non dat omnia petentibus, ſed bona tantùm. Remig. Lucas dicit, dabit ſpiritum bonũ. omnia enim bona per gratiam Spiritus ſancti dantur. 50. Int. quia regnum cælorum quærendum eſt, & iuſtitia eius, ergo, &c. Cyp. de orat. Dom. grande compendium præceptorũ Chriſti.

51. Int. voluntas hîc tantùm de bonis dicitur. Aug in malis enim propriè dicitur cupiditas, non voluntas. 52. Int. dictante charitate. 53. Int. i. diliges proximum tuum ſicut teipſum. Chry. & tunc poteritis impetrare orando. Greg. 10. Mor. c. 6. ſic malis bona, bonis meliora reddetis. Chry. in hom. apparet ſcire omnes quæ doceant, nec aliquem ignorantia excuſari. 54. Int. quantum ad proximum diligendum. Aug. itaque non addit tota lex. Idem 8. Tri. cap. 7 ideò hic tantùm dilectio proximi cõmemoratur, quia qui proximũ diligit, conſequens eſt vt præcipuè diligat Deũ. 55. Int. i. In hoc vno implentur. Chr. vt innumerabiles rami in vna arboris radice, continentur. 56. Int. ſpiritualiter intellecta.

Sens. Myst. In Cap. VII.

39. Int. charitatẽ, vel Chriſtum, qui eſt panis qui de cælo deſcendit. Glo ſine pane inops eſt menſa: ita ſine charitate nihil ſunt cætera. 40. Int. cordis duritiam. Chry. ſcandalum offenſionis Rem. panis, doctrina ſpiritualis; lapis ignorantia. 41. Int. inuiſibilium fidem inter aquas ſcripturæ latitantem. Glo. fides de inuiſibilibus locis capitur, & fluctibus huius mundi non frangitur. Rem. piſcis, verbum de Chriſto, vel vnda baptiſmatis. ſerpẽs diabolus, vel infidelitas. Rab. Lucas addit ouũ, quod ſignificat ſpem, & ſcorpionẽ i. deſperationem. 42. Int. infidelitatem: ¶ venenum perfidiæ. 48. Int. in ſanctis.

Addit. Avct. In Cap. VII.

26. lacerent, lanient. ῥήξωσιν. 28. per iſta tria ſ. quærite, petite, pulſate, orationis inſtantia ſignificatur. ſ. orandum fideliter, diligenter, ardenter, & perſeueranter. 34. ſ. ſi ſaluti expediat, & nihil ſit quod impediat. 51. ſ. rationabili voluntate.

[57] Intrate per [58] anguſtam [59] portam:quia lata [60] porta & [61] ſpacioſa [62] via eſt quæ ducit ad perdi-
tionem, & multi ſunt qui [63] intrant per eam. [64] Quàm [65] anguſta porta, & [66] arcta via eſt quæ
ducit ad vitam: [67] & [68] pauci ſunt qui [69] inueniunt eam? [70] Attendite à [71] falſis [72] prophetis qui ve-
[73] niunt ad vos in veſtimentis [74] ouium, [75] intrinſecus autem ſunt [76] lupi rapaces: à [77] fructibus
eorum cognoſcetis eos. Numquid colligunt de [78] ſpinis vuas, aut de tribulis [79] ficus? [80] Sic
omnis [81] arbor bona, fructus bonos facit: [82] mala autem arbor, fructus malos facit. Non
poteſt autem arbor [84] bona malos [85] fructus facere: neque arbor [86] mala bonos fructus fa-
cere. [87] Omnis [88] arbor quæ non facit fructum bonum, [89] excidetur, & in [90] ignem mittetur.
[91] Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Non [92] omnis qui [93] dicit mihi, Domine

SENS. LIT. IN CAP. VII.

57. Int.ſ.ad vitam. Aug. incipit loqui de inueſtiganda ſapientia. Chry. pertinet hoc ad iuſtitiam ieiunij. 58 Int. etſi hæc dura, labores, ieiunia, tamen amantibus iugum ſuaue eſt. Chry. porta anguſta, Chriſtus humilitatis ratione, porta perditionis, diabolus effrænatæ ſuperbiæ licentia dilatatus. via vitæ omnis iuſtitia, per quam qui non ambulat, non poteſt ad portam. i. Chriſtum peruenire. via perditionis iniquitas, ſpacioſa, quia intra regulam diſciplinæ non incluſa. 59. Int. i. charitatem quam pauci inueniunt, Greg. in Eze. lata quidem charitas, ſed per anguſta ducit. ſatis anguſtum omnia prætermittere, vnumque ſolũ diligere. 60. Int. ſ. ſæculi voluptas. 61. Int. vbi nulla corporis anguſtia. 62. Int. ſ. errantium. 63. Int. non quærunt eam, quia ſponte ſe offert. Hier. 64. Chry. in hom. erigit Dominus deſiderium. animoſior enim fit miles cùm videt principem labores admirantem. 65. Int. ſ. in egreſſu. 66. Int. ſ. in progreſſu. Chry. in hom. arcta via, ſed non ciuitas. 69. Hier. nec qui inuenit ſtatim ingreditur. multi enim capti voluptatibus ſæculi de itinere reuertuntur. Glo. nemo intrat ſine labore, & animi puritate. 70. Int. q.d. & quia pauci inueniunt, ergo diligenter cauete. 72. Int. qui in humilitate ambulant ex falſa religione. 73. Int. vt decipiant. 74. Chr. oues, Chriſtiani; veſtimentũ, ſpes Chriſtianitatis. Glo. hæretici quadam pietatis veſte teguntur. 75. Int. & ideò cauete ne vos dilaniẽt blanditiis & ſimulationibus. 76. Chry. Catholici doctores, etſi peccatores, non ſunt rapaces: non enim propoſitum habent perdere Chriſtianos. 77. Int. quomodo illi dignoſcantur? Aug. fructus quibus cognoſcimus arborem malam, ſunt opera carnis, de quibus Apoſtolus ad Galatas. Chry. in hom. Hypocritæ facilè capiuntur, quia laborem non amant. Glo. non à veſte, ſed ab operibus manifeſtis, maximè verò per impatientiam in aduerſis. 78. Int. etſi ſuper eas pendeat vites, non tamen de eis, quia non ſunt in vite. 79. Int. q.d. non. 80. Int. ſ. vt de ſpinis non colliguntur vuæ. 81. Int. i. voluntas bona. Aug. de hominibus loquitur. arbor eſt anima, fructus opera. idem lib. 1. contra Iulianum, ca. 3. opera mala, ex mala voluntate: mala autem voluntas fit, quia de nihilo facta eſt. 82. Int. i. voluntas mala. Glo. non natura mala, ſed voluntas. 84 Int. ſ. dum bona eſt. Glo. non dicit, non poteſt arbor bona mala fieri, aut mala bona. 85. Int. quia à radice fructus arboris pullulat. Glo. ſicut arbor in terra radicatur, ita voluntas in anima. 86. Int. ſ. dum mala eſt. 87. Int. ſed non impunè. 88. Int. i. anima. 89. Int. i. de numero fidelium ſeparabitur. 90. Int. qui paratus eſt diabolo & angelis eius. 91. Int. quia mala arbor non poteſt facere fructum bonum. 92. Int. confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Hier. vtrumque neceſſarium ſeruis Dei, vt opus ſermone, & ſermo operibus comprobetur. Chr. in hõ. maximè tangit Iudæos. 93. Aug. ille propriè dicit qui voluntatem, & mentem ſuam voce enunciat, & ſic intellige illud Pauli, nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto: hîc autẽ Chriſtus generaliter vſus eſt verbo dicendi.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

68. Chry. in ho. non multorum proſperitatibus attendendum, ſed paucorum laboribus. 71. Chr. quia Deus non ſine iudicio vult ſeruos habere, ideo mittit tentationẽ; quia verò non vult perire per ignorantiam, præmonet. 78. Chry. hortus, Chriſtus: grana, fideles: ficus, Eccleſia, vbi multi fideles dulci charitate coniuncti, vt multa grana in vno ficu: ſpinæ & tribuli, hæretici pleni aculeis iniquitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

71. i. falſa docentibus. 81. loquitur de fructiferis. 82. ſ. putris, marcida. 89. Græc. Exciditur, & mittitur, ſcilicet, excidi ſolet & comburi.

Domine, [94] intrabit in regnum cælorum: ſed [95] qui facit voluntatem [96] Patris mei qui in
[97] cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum. Multi dicent [98] mihi in illa [99] die, Domine,
[100] Domine, nonne in [101] nomine tuo [102] prophetauimus, [a] & in nomine tuo [103] dæmonia eiecimus,
& in [104] nomine tuo [105] virtutes multas fecimus? [b] Et tunc [106] confitebor illis, [c] Quia nunquam
[107] noui vos: Diſcedite à me omnes qui [108] operamini iniquitatem. [109] Omnis ergo qui [110] audit
[111] verba mea [112] hæc: & facit ea, aſſimilabitur [113] viro ſapienti qui [114] ædificauit [115] domum [116] ſuam
ſuper [117] petram, [d] & deſcendit [118] pluuia, & venerunt [119] flumina, & flauerunt [120] venti, & [121] irruerũt
in [122] domum [123] illam, & non cecidit: fundata enim [124] erat ſupra [125] petram. Et omnis qui audit
verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit [126] viro [127] ſtulto, qui ædificauit domum ſuam

Sens. Lit. In Cap. VII.

94. Glo. iter regni Dei eſt obedientia, non nominis nuncupatio. Chry. qui non cõuerſatur ſecundùm verbum Chriſti, non intrabit in regnum cælorum. 95. Aug. iſti ſunt fructus. 96. Chry in ho. non dixit meam, propter imbecillitatem eorum: eadem tamen voluntas Filij & Patris. 98. Chry. in ho. monſtrat ſe eſſe Iudicem. 99. Chry. quando opera ſingulorum loquentur, & ora tacebunt, nec alter pro altero interueniet. 100. Chry. ſignificantur anguſtiæ. non enim ſemel ſufficit dicere, Domine, timoris neceſſitate aſtricto. 101. Int. vt Balaam & Cayphas. 102. Int. q.d. organo noſtro tu prophetaſti. 103. Int. vt in Actibus Apoſtolorum filij ſacerdotis exorciſtæ. 104. Chry. in nomine Chriſti, ſed in ſpiritu diaboli. Hier. virtutes facere interdum non eſt eius meriti qui operatur, ſed inuocatio nominis Chriſti hoc agit ad aliorum vtilitatem. 105. Int. ecce non magnum eſt virtutes operari. Greg. 20. Mor. cap. 8. probatio ſanctitatis non eſt ſigna facere, ſed proximum vt ſe diligere, de Deo vera, de proximo meliora quàm de ſe ſentire Hil. de noſtro eſt beata æternitas promerenda, præſtandumque eſt aliquid de proprio. 106. Int. qui aliquãdo dicere diſſimulaui. Hier. Chry. grandem enim iram, grandis dilatio præcedere debet, vt ſit Dei iudicium iuſtius, & dignior peccatorum interitus.

107. Int. id eſt, in nullo approbaui, ſed reprobaui. Glo. Non nouit lux tenebras, id eſt, non aſpicit, ſi enim aſpiceret, tenebræ non eſſent. 108. Hier. non dixit, operati eſtis, ne videretur tollere pœnitentiam; ſed operamini, id eſt, habetis adhuc peccandi affectum. 109. Int. quia non hos nouit, igitur eos qui mandata eius cuſtodiunt. 110. Int. i. intelligit. 111. Int. non ſonum. 112. Aug ſ. in monte habita. oſtenditur hic ſermo omnibus præceptis perfectus quibus vita Chriſtiana informatur. 113. Int. in futurum prouidenti. 121. Int. ſ. hæc omnia. 123. Int. aliàs ſuam.

Sens. Myst. In Cap. VII.

97. Int. qui modò ſanctos per fidem inhabitat, perducit eos ad viſionem pácis. 114. Chry. Chriſtus ædificauit Eccleſiam ſupra fortitudinem fidei. diabolus impios ſuper inconſtantiam infidelitatis. carnales homines dicuntur arena ob ſterilitatem, & quia innumerabiles, nec ſibi cohærentes. pluuia, eſt doctrina; nubes bonæ, Apoſtoli & Prophetæ; malæ, hæretici; venti boni, ſpiritus virtutum & Angeli: mali autem venti, ſpiritus immundi: flumina bona, Euangeliſtæ & Doctores, mala, Philoſophi & ſecularis ſcientiæ profeſſores. Eccleſiam Chriſti non corrumpit mẽdax pluuia, nec diabolicus flatus mouet: domum diaboli euertit veræ doctrinæ pluuia, ventique, id eſt, ſpirituales gratiæ, aut Angeli & flumina, id eſt, Euangeliſtæ, & cæteri ſapientes. Factáque ruina gentilitatis magna, ſolutis erroribus, & deſtructis idolis. Glo. ille ædificat in Chriſto, qui, quod audit ab illo, facit. 115. Int. aurum, argentum, vel lapides pretioſos. 116. Int. vnam cæleſtem. 117. Int. Chriſtum. d. Glo. tribus modis diabolus impugnat, carnis concupiſcentia, exterioribus mundi oblectamentis, vel per ſe. 118. Int. aereæ poteſtatis impugnatio. 119. Int. potentum perſecutio. 120. Int. minæ, blanditiæ, vel maligni ſpiritus. 122. Int. ædificium virtutum. 124. Int. quia ſtat fundata, non ſibi, ſed Chriſto tribuitur.

126. Int. gentili, vel Iudæo, vel diabolo. 127. Int. qui non prouidet.

Addit. Auct. In Cap. VII.

99. *celebri. ſ. & expectata, nempe iudicij.* 100. *Hebræi geminatione exaggerant, vehementiam aut frequentiam, aut certitudinem ſignificantes.* 101. *id eſt, tua virtute ſeu auctoritate.* 102. *i. explicuimus myſteria diuina, qui dum diſſimulauerant.* 106. *id eſt, apertè dicam, Hebr.* c. *ne tum quidem cùm cauſam meam agere videremus, fortè loquitur de prædeſtinationis notitia.* 107. *id eſt, inter meos agnoui.*

121. *id eſt, impegerunt.*

ſuper arenam[128] : & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti[129], & irruerunt in domum illam, & cecidit[130] : & fuit ruina[131] eius magna[132]. Et factum eſt, cùm conſummaſſet[133] Ieſus verba hæc, admirabantur[134] turbæ[135] ſuper doctrina eius. Erat[e] enim docens eos ſicut poteſtatem[136] habens, & non ſicut Scribæ[137] eorum & Phariſæi.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

133. Int. quia nihil imperfectionis habet hîc ſermo. 134. Rab. aut infideles non credentes, aut omnes venerantes excellentiam ſapientiæ. Chry. admiratur intellectus victus. quod enim dignè laudare non poſſumus, admiramur, iſti ſi in Chriſtum crederent, non mirarêtur. minora enim ſunt omnia Dei potentia. 135. Chry. populus vulgaris, non principes. Aug. de conſen. Euang. lib. 2. c. 19. Fortè intelligitur turba diſcipulorum, ex quibus duodecim elegerat. 136. Int. vt Dominus Moyſi addebat quæ minus erant, vel commutabat figuras in lucem. Chry. in ho. oſtendebat ſe Dominum, apponens, Ego autem dico. 137. Int. qui tantùm ea quæ in lege data ſunt infirmis, docuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

128. Int. in ſpe æternorum, qui arenæ comparâtur, propterea quia labiles, & à vento citò mutabiles.
129. Int. maligni ſpiritus. 130. Int. periit. Glo. omnis conſcientia non fixa ſpe in Deum, in tentationibus non ſubſiſtit. 131. Int. Ite maledicti in ignem æternum. Rab. 132. quia æterna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

134. *ἐξεπλήσσοντο ſtupuerunt, attoniti facti ſunt.* e. *id eſt, ſolebat docere.* 136. *ἐξουσίαν, auctoritatem ſeu faciendi iues.*

CAPVT VIII.

CVM autem deſcendiſſet[1] Ieſus de monte, ſecutæ[2] ſunt eum turbæ[3] multæ: & ecce[3] leproſus[4] veniens, adorabat[5] eum dicens: Domine[6] ſi vis[7], potes me mundare[8]. Et extendens Ieſus manum,

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. GLo. quanto pòſt Capharnaum intrauerit, non apparet. 2. Int. aliæ à prædictis. Orig. hom. 5. in diuerſos locos. Quædam propter charitatem, alij ob doctrinam, nonnulli ob curationem, & admirationem. 3. Hier. offertur occaſio doctrinam per miracula confirmandi. 4. Aug. de conſenſ. Euãg. lib. 2. c. 19. hoc Lucas narrat, ſed non eodem ordine. 5. Int. cum humilitate poſtulat. Chry. adorabat vt Deum, opus fidei oratio. 6. Orig. per quem omnia facta ſunt. 7. Int. voluntati poteſtatem tribuit. Chry. Dominum eum fatetur, & poteſtatem omnium ei tribuit. Glo. non dubitat autem de Chriſti voluntate, ſed an ſibi expediat curatio illa.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

1. Orig. ho. 5. in diuer. loc. Inclinauit ſe Dominus ad infirmitatem turbarum, quæ in montem. i. myſteriorum altitudinem peccatis depreſſæ, aſcendere non poterât. Aimo. anteqnàm humanitatem aſſumeret, notus tantùm in Iudæa Deus, poſtea verò ſecuta eſt turba nationum. aſcendunt doctores in montem, cùm perfectiores docent, deſcendunt cùm infirmiores. 2. int. qui ad altiora aſcendere non valuerunt. 4. Int. qui nec ipſe cum lepra tam alta audire poterat, ſed ſanatur, vt poſſit implere. Chry. lepra enim peccatum. Glo. non exprimitur locus; non enim vnum populum, ſed omnes ſanauit.
6. Chry. Spirituali medico ſpiritualem offert mercedem. ſ. fidelẽ orationem, quia nihil dignius Deo offerimus. 8. Int. qui miſericordiæ tendit effectum. Beda in hom. extendit Deus manum, & contigit humanam naturam in Incarnatione, & eiectos à caſtris populi Dei, templo reddidit, vt poſſint offerre corpora ſua hoſtiam viuentem, illi, cui dicitur, Tu es Sacerdos in æternum. Remig. extendit Dominus manum, quando auxilium diuinæ miſericordiæ impendit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

1. *id eſt, & ſermonem habuiſſet, ante ſermonem enim deſcendit, vt ſuperiùs dictum eſt.* a. *ſ. aliò migrantem.* 5. *id eſt reuerentiam exhibebat, ſe inclinans.* 7. *non dubitat, ſed ſe eius voluntati ſubmittit.* 8. *extenſis in cruce manibus erat mundum ſanaturus.*

tetigit

[9] tetigit eum [10] dicens, [11] Volo: [12] Mundare. Et [13] confeſtim mundata eſt lepra eius. Et ait illi Ie-
ſus, [14] Vide [15] nemini [16] dixeris, ſed [17] vade, oſtende te ſacerdoti, & [18] offer munus quod [19] præce-
pit Moyſes in [20] teſtimonium illis. [21] Cùm autem introiſſet [22] Capharnaum, [23] acceſſit ad eum
[24] Centurio, [25] rogans eum, & [26] dicens, Domine, [27] puer meus [28] iacet in domo [29] paralyticus; &
[30] malè torquetur. Et ait illi Ieſus, [31] Ego veniam, & curabo eum. Et reſpondens Centu-
rio, ait, Domine non ſum

Sens. Lit. In Cap. VIII.

9. Int. contra legem quam ſuperat gratia. Chry. non fecit contra intentionem legis; iubebat enim hæc non tangere lepram, ne tangens inquinaretur. Chry. in hom. nemo eum incuſat, quia nondum tenebantur inuidia auditores. Dama. lib. 3. c. 15. per corpus, vt per organum, diuinæ actiones perficiebãtur. Chry. in hom. non manus à lepra facta immunda, ſed lepram ſanauit. cùm autem poſſet ſolo verbo curare, tetigit; oſtendens ſe ſupra legem. 10. Chry. poterat tacitè curare, ſed neſciretur cuius virtute ſanatus eſſet: loquitur ergo propter inſpectantes. 11. Chry. in hom. confirmat opinionem plebis, & leproſi de eius poteſtate. 12. Hier. imperatiui modi eſt. 13. Int. dixit & facta ſunt, nihilque eſt medium inter præceptum & opus. 14. Int. forma noſtri eſt, ne nos iactemus de bonis operibus. Chry. in hom. docet non diligere oſtentationem, & honorem. alibi verò iubet vulgari, vt detur gloria Deo, & nõ ſimus ingrati. 15. Int. non erat neceſſe vt ſermone iactaret, quod corpore præferebat. Hier.
16. Glo. Marcus ait illum prædicaſſe vbique hoc, non quòd aliquid voluerit Dominus, & non potuerit: ſed exemplum ſuis dedit, vt latere velint, ſed vt proſint aliis, prodantur inuiti. 17. Hier. mittit ad ſacerdotes ob humilitatem, vt eis deferre videatur, deinde vt illi vel credentes ſaluentur, vel fiant inexcuſabiles, denique ne legem infringere videatur. Chry. in ho. quandoque legem ſoluebat, præparans ſapientiæ futuræ viam, quandoque non Iudæorum imbecillitati condeſcendens. Orig. mittit ad ſacerdotes, vt cognoſcant non legis conſuetudine, ſed gratiæ operatione mundatum. 18. Orig. vt omnes qui viderent portari munus, miraculum crederent. 19. Chry. in hom. non dicit, quod ego iubeo, ſed Moyſes. Beda in ho. approbauit ſacrificium Moyſis, quia nondum corpus ſuum obtulerat per paſſionem. 20. Int. ſ. vt credant virtutem Dei magnam eſſe. Chry. in hom. non dixit in emendationem eorum. præuidit enim ex hoc nihil profecturos. 21. Int. hoc miraculum factum eſt ſanato leproſo continuò. 23. Int. fide & deſiderio. Glo. Lucas enim dicit miſiſſe ſeniores Iudæorum. Chry. in hom. credendum Centurionem, volentem ire ad Chriſtum, prohibitum à Iudæis dicentibus, nos ibimus, & adducemus. videtur autem poſtquàm miſit amicos, & ipſe veniſſe. 24. Int. alienigena. Aug. de verbo Dom. ſerm. 6. iam enim Iudæa habebat militem Romani imperij. Chry. iſte primus fructus è gẽtibus.
25. Int. per internuncios. 26. Int. nullus alius pro ſeruo. 27. Int. id eſt, ſeruus. 28. Int. non in vno tantùm miſerabilis, ſed quòd eſt paralyticus, & quòd torquetur. hæc enim omnia cum dolore nominauit. Raba. vt anguſtias ſuas indicaret, & Dominum ad miſericordiam commoueret. Chry. vide fidem; non enim dixit, veni & ſalua, ſed infirmitatem tantùm exponit. 31. Int. ſ. virtute. virtus enim Chriſti præſens fuit, quæ ſuſcitauit eum. Glo. ad filium reguli noluit venire, ne diuitias honorare videretur. hîc autem ne ſeruilem conditionem ſpernere videretur, iturum ſe dicit. poterat verbo curare (& curauit in itinere, ne præſentia neceſſaria videretur) ſed ob humilitatem viſitare dignatur.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

9. Int. in quo humilitas. Chry. in hom. tetigit, oſtendens mundo nihil eſſe immundum. ſic non prohibebat manibus illotis manducare. Non corporis, ſed animæ lepra impedimentum eſt ad virtutem.
11. Int. in hoc pietas. 12. Int. in hoc maieſtatis potentia. 13. Orig. quia ille non diſtulit confeſſionem, non eſt dilata mundatio. 17. Int. diſciplina noſtri eſt, vt nos oſtendamus ſacerdoti noſtro.
22. Aimo. Capharnaum. i. villa pinguedinis, ſeu ager conſolationis, nempe Eccleſia ex gentibus collecta, ſpirituali pinguedine plena, inter preſſuras ſæculi de cæleſtibus conſolatur. 25. Remig. primitiæ gentium pro ſalute totius gentilitatis Deo ſupplicauerunt. 28. Hilar. iacebant in ſæculo gentes peccatorum morbis diſſolutæ. 30. Int. repentina diaboli aggreſſione.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

9. ſupra legem ſe eſſe oſtendit, qua leproſi contactum vetabat. 12. Imperatiuum paſſiuum, καθαρίσθητι, dixerat ille, ſi vis potes, reſpondet ſe velle, & imperat. 20. ſ. meæ poteſtatis, vel quòd non ſum legis deſtructor, vel vt ipſi teſtes ſint, aut apud iſtos teſtatum ſit te verè liberatum. 27. pro, famulus. Græcè.

dignus[32] vt intres sub tectum[33] meum: ſed tantùm[34] dic[b] verbo, & ſanabitur puer meus.
nam[c] & ego[35] homo ſum ſub poteſtate[36] conſtitutus, habens ſub me[d] milites: & dico huic,
vade[e], & vadit: & alij, veni, & venit: & ſeruo meo, fac hoc[38], & facit. Audiens[39] autem Ie-
ſus, miratus[40] eſt: & ſequentibus ſe dixit: Amen[41] dico vobis, non inueni tantam[f] fidem in
Iſrael[42]. Dico[43] autem vobis, quòd[44] multi ab Oriente & Occidente[45] venient[46], & recumbent[47]
cum Abraham[g], & Iſaac, & Iacob in regno cælorum: filij[48] autem regni eiicientur[49] in
tenebras[50] exteriores[h]: ibi erit fletus[51] & ſtridor[52] dentium. Et dixit Ieſus Centurioni,
Vade: &[53] ſicut crediſti[54], fiat tibi. Et ſanatus[55] eſt puer ex illa hora.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

32. Int. ecce humilitas. Raba. ob conſcientiam vitæ gentilis. etſi enim fide præditus, nondum tamen Sacramentis imbutus. Aug. de verbo Dom. ſerm. 6. dicendo ſe indignum, dignum præſtitit, in cuius cor Chriſtus intraret, nec tanta fide & humilitate diceret, niſi Chriſtum corde geſtaret. 34. Int. magna fides quæ Dei dicere, credit eſſe facere. 35. Int. ecce prudentia. Hier. vidit enim latentẽ diuinitatem. 36. Int. ſ. habens alium dominum. 37. Int. mira fides in gentili. 38. Int. ita Angeli tibi ſeruiunt. 39. Int. quia ſuam intelligit maieſtatem. 40. Int. non vt turbati animi, ſed docentis nos, quos opus eſt moneri de huiuſmodi, & mirari. Orig. attende quantum ſit, aut quale quod Deus miratur. Aug. in Geneſ cont. Manich. lib. 1. c. 8. ille fecerat in eo fidẽ qui admirabatur: miratur ergo, nobis mirãdũ eſſe ſignificans. tales enim motus eius non perturbati animi ſigna ſunt, ſed docẽtis magiſterium. 41. Aug. cont. Fauſt. lib. 22. c. 74. Fidem laudat, non deſertionem militiæ imperat. 42. Int. ſ præſentis temporis. inuenit enim in antiquis. Hier. de præſentibus loquitur, non de Patriarchis & Prophetis. Chry. bonum laudatur ſecundùm quantitatem perſonæ. v. g. magnum eſt ruſticum dicere aliquid ſapienter, quod de philoſopho non eſt mirum. 43. Int. q. d. vnde prædico vobis quòd multi ad exemplum iſtius, in quo fides gentium præfiguratur, &c. 44. Aug. de verb. Dom. non dicit omnes. Orig. electi per ſingulas generationes, pauci, ſimul verò congregati, multi. 45. Int. q. d. ex omni gente. Aug. de verb. Dom. iſtis duabus partibus totus orbis deſignatur. 46. Int. ſ. ad fidem. 47. Int. i. requieſcent feliciter epulaturi. Oti. in regno vbi lux, exultatio, & longæuitas vitæ æternæ. g. Aug. 16. cont. Fauſt. cap. 42. quod fidem tenuerunt Dei iuſtorum. 48. Int. ſ. Iudæi in quibus antea regnabat Dominus. Hier. Aug. de verb. Dom. qui legem acceperant, & futurorum figuras celebrabant. Chry. in hom. quibus regnum erat præparatum. 49. Int. ſ. à facie Domini. 50. Hier. expulſi foras à Domino. 51. Hier. demonſtratur vera corporum & eorumdem membrorum reſurrectio. Aimo. per metaphoram pœnas deſcribit intolerabilis caloris, & frigoris, ſecundùm illud Iob: Tranſient ab aquis niuium ad calorem nimium. 52. Rab. ſignificatur indignantis affectus quòd ſerò pœniteat. 53. Int. pro menſura fidei, quia credit omnia poſſe.
¶ Indicat per fidẽ meruiſſe. 54. Int. cuique ſicut credit ita fit. 55. Int. probatur fides Domini, dum ſanitas ſerui ſequitur. Rab. poteſt meritum Domini etiam famulis ſuffragari. Chry. in hom. non ſolùm curare, ſed in momento temporis hoc facere, virtutem Chriſti oſtendebat.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

33. Orig. quando corpus Domini manducas, tunc Dominus ſub tectum tuum ingreditur: tu ergo dic, Domine non ſum dignus, &c. d. Aimo. ſubiecti Centurionis naturales virtutes, quibus plurimi gentilium pollebant. e. Aimo. cogitationibus malis dicendum, vt abeant; bonæ autem vocandæ, ſeruumq; corpus ſubiiciendum voluntati diuinæ. 42. Hier. Fides gentium in Centurione præponitur Iſraeli.
45. Aimo. ab Oriente veniunt qui ab infantia Deo ſeruiunt, ab Occidente, qui in decrepita ætate conuertuntur. 52. Glo ſtrident dentes, qui de edacitate gaudebant; flent oculi qui per concupiſcentias vagabantur; per fletum ſignificatur animæ tormentum, per ſtridorem, corporis. 55. Aug. de verb. Dom. ſer. 6. Chriſtus apud Iudæos corpore fuit, apud gentes virtute Iudæa cognouit & crucifixit, Gentes audierunt, & crediderunt.

Addit. Avct. in Cap. VIII.

b. pro, impera. Heb. c. pro, etenim. 49. ſecundùm ſcientiam experimentalem, vel compoſito vultu in modum mirantis. f. ſ. ex quo cœpi prædicare, & facere miracula. 42. i. populo Iſraëlitico Græc. ne in Iſraël quidem, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ. 48. quibus regnum peculiariter promiſſum, vel regno deſtinatis. h. i. quæ extra regnum, vel quæ à luce longè ſunt.

* Sà, in Euangelia.

Et cùm[56] veniſſet Ieſus in domum[57] Petri, vidit[58] ſocrum eius iacentem & febricitantem: &[59] tetigit manum eius, & dimiſit eam febris, &[61] ſurrexit, & miniſtrabat ei. Veſpere[62] autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiiciebat ſpiritus verbo: & omnes[63] malè[64] habentes curauit: vt adimpleretur[65] quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem, Ipſe infirmitates[66] noſtras accepit, & ægrotationes[67] noſtras portauit[68]. Videns[69] autem Ieſus turbas multas circum ſe, iuſſit[70] diſcipulos[71] ire trans[72] fretum. Et accedens[1] vnus[73] Scriba, ait[74] illi, Magiſter[75], ſequar[76] te, quocumque ieris. Et dicit[77] ei Ieſus, Vulpes[78] foueas habent,

Sens. Lit. In Cap. VIII.

56. Int. oſtendit non ſequi ordine prædictum miraculum, quia ante ſermonem montis fuit factum. Aug. de conſ. Euang. lib. 2. c. 21. intelligitur recoluiſſe quod priùs omiſerat. 57. Rab., quæ erat in Bethſaida. Chry. in hom. intrauit Chriſtus cibum ſumpturus. ſequitur enim, Et ſurgens miniſtrabat eis, diuertebat Chriſtus ad diſcipulos honorans eos, & ex hoc faciebat auidiores. 59. Chry. in ho. non ſemper ſolis verbis curat vt lateat. Glo. Lucas dicit quòd rogauerunt pro ea. 61. Chry. in ho. perfecta ſanitas. Hier. ſolent corpora poſt febrem laſſeſcere. 62. Chry. in hom. erat iam aucta credentium multitudo, nec à Chriſto diſcedere patiebantur. Aug. de conſ. Euang. indicatur eodem die factum. 63. Chry. in hom. quantam multitudinem miraculorum vno verbo complectitur? 65. Chry. in hom. ne incredibile illud videretur, cõfirmat ex Propheta. 66. Int. nõ vt ſibi haberet, ſed vt à nobis auferret. Rab. ¶ Remig. vt nos fortes faceret. Hier. Paſſione corporis ſui infirmitates noſtras abſorbuit. 67. Chry. in ho. cùm hoc de peccatis magis ſit à Propheta dictum, Euangeliſta exponit de ægritudinibus. plures enim ſunt ex peccatis. Int. à nobis. ſ. abſtulit. 68. Int ſuſtinuit in Cruce. 69. Int. poſt ſanationem iſtorum.

70. Aug. de conſ. Euang. li. 2. c. 22. non poſtridie eius diei quo ſocrus Petri ſanata. eo enim die Marcus & Lucas dicunt abiiſſe diluculo in deſertum. 71. Hil. plures erant diſcipuli præter Apoſtolos.

72. Chr in ho. non ſolùm curabat corpora, ſed animas, oſtendens nihil faciendum ad oſtẽtationem, ſimul etiã mitigabat Iudaicam inuidiam. Rem. volebat quaſi homo turbarũ importunitatem declinare. Chr. in hom. non turbis dixit, recedite, ſed diſcipulos iubens abire, ſpẽ dedit turbæ eundi etiã illuc.

1. Aug. de conſ. Euang. lib. 2. c. 23. hoc, vt ait Lucas, factum, cùm eſſent in via venientes. ſ. ad fretum.

73. Int. literæ occidentis ſeruus. 74. Int. hoc deſiderans, quod Simon Magus voluit emere, vt de miraculis lucraretur. Hier. 75. Hier. ſi dixiſſet, Domine, non fuiſſet repulſus, ſed æſtimabat vnum magiſtrũ de pluribus, & non erat ſpiritualis auditor, ideò Chriſtus in eo non poteſt caput reclinare. 76. Chr. in hom. magnus tumor dedignantis connumerari cum turba, & ſe oſtendentis ſuper multos eſſe. Hil. interrogat an ſit ſecuturus, infidelitatis ergo affectũ ſub diffidentia interrogationis expreſſit. 77. Chr. in hom. reſpondens non ad verba, ſed mentem. 78. Int. q. d. doloſitas latet in te profunda. Aug. de ver. Dom. Hier. q. d. quid me propter diuitias & ſæculi lucra ſequi vis, cùm nec hoſpitiolum habeam? Chr. in hom. arguit malum conſilium, concedit tamen ſi velit pauperem ſequi: ſed diſce eius malitiã qui correctus non dixit, paratus ſum ſequi.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

57. Chry in hom. non dedignatur vilia tuguria piſcatorum intrare, docens humilitatem. 58 Rab. per leproſum intelligitur genus humanum. per ſeruum Centurionis, Gentilis populus, per ſocrum Petri, Synagoga. Beda in hom. Synagoga quodam modo eſt mater Eccleſiæ Petro commiſſæ; febris autem inuidiæ æſtus dum perſequebatur Eccleſiam. Rem. per ſocrum Petri, intelligitur lex quæ infirmabatur per carnem, id eſt, carnalem intelligentiã. Rab. anima carnis concupiſcentiis, vt febribus æſtuãs, diuina miſericordia tacta conualeſcit. 62. Glo. Occaſus ſolis, mors Chriſti. Hier. quando granũ tritici in terra moritur, multos fructus affert. 64. Int. per iram & odium. 72. Glo. amaros ſæculi fluctus tranſeundos docet.

Addit. Avct. in Cap. VIII.

57. *ſcilicet, quam antea habitare ſolebat, aut quam eius cognati poſſidebant cum eo olim communem. 66. i. abſtulit curando.*

& vobi s

& [79] volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet [80] vbi [81] caput [82] reclinet. Alius autem de [83] diſcipulis eius ait illi, [84] Domine permitte me primùm ire, & ſepelire patrem meum. Ieſus autem ait illi, [85] Sequere me, & [86] dimitte [87] mortuos ſepelire [88] mortuos [89] ſuos. Et [90] aſcendente eo in nauiculam, [91] ſecuti ſunt eum diſcipuli [92] eius: & ecce motus [93] magnus factus eſt in mari, [94] ita vt nauicula [95] operiretur fluctibus. [96] ipſe verò [97] dormiebat. Et [98] acceſſerunt ad [99] eum diſcipuli eius, & ſuſcitauerunt eum, dicentes; Domine, [100] ſalua nos, perimus. Et dicit eis Ieſus, [101] Quid timidi eſtis modicæ [102] fidei? Tunc ſurgens [103] imperauit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas [105] magna. Porrò

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

79. Int. elatio uidum fecit cor tuum. Aug. de verb. Dom. doloſus, & elatus non me ſequeris. Idem de q. Euang. q. 5. intelligitur hîc miraculis motus ob iactantiam ſequi voluiſſe, quam ſignificant aues, & diſcipuli obſequium finxiſſe, quæ fictio vulpis nomine ſignificata eſt. m. Glo. ita ſe vocat humilitatis cauſa. 80. Int. in te locum mea humilitas. 81. Int. humilitatem mortis. 82. Int. quem ad diſcipulatum vocabat, dignus in quo diuinitas quieſcat. 83. Int. non de duodecim. 84. Int. non reſpuit eſſe diſcipulus, ſed expleta pietate paterni funeris, vult liberior ſequi. Glo. ille vocauit magiſtrum vt elatus, iſte humiliter Dominum. 85. Aug. de ver. Dom. ſerm. 7. quando Dominus parat homines Euangelio, nullam excuſationem vult interponi carnalis huius temporaliſque pietatis. 86. Int. illi carne mortuos condant, tu autem mortuos anima reſuſcita. Chry. in hom. non iubet contemni amorem ad parentes, ſed docet nihil magis neceſſarium, quàm cæleſtia negotia. adde quod poſt ſepulturam neceſſe erat teſtamenta ſcrutari, hæreditaris diuiſionem, & alia huiuſmodi quæ poterant à veritate abducere. denique erant qui poſſent officium hoc facere. 87. Int. ſcilicet, culpa, vel non credentes. 88. Int. natura. 89. Int. carne. Chry. in hom. oſtendit illum mortuum, non eſſe huius, erat enim (vt puto) ille infidelis. Hil. inter fidelem filium & patrem infidelem ius paterni nominis relinqui admonuit. Glo. Lucas addit, Tu autem vade, & annuntia regnum Dei. minora enim bona propter maiora dimittenda. 90. Orig. hom. 6. in diuerſa loca cùm miranda feciſſet in terra, ſimilia facturus tranſit ad mare, vt ſe terræ & maris Dominum oſtenderet. 91. Int. infirmi, & ſpretores mundi. Orig. firmi & ſtabiles in fide. 92. Chry. in hom. athletas orbis terrarum, tentationibus & timoribus exercet. 93. Int. vt magna virtus liberatoris videatur. Orig. nõ ex ſe orta tempeſtas, ſed Chriſti imperio, qui volebat magnum opus oſtendere. 94. Int. tanto magis conturbat timor diſcipulos. 95. Int. aliàs mergeretur. 96. Int. hic homo oſtenditur. 97. Int. vt Apoſtolos ſuſcitare faceret. Chry. in hom. vt daret tempus formidini: ſi enim vigilaſſet, vel non timuiſſent, vel non rogaſſent, vel nõ crederent poſſe tale quid facere. Orig. dormiebat corpore, vigilabat Deitate. 98. Int. adeò territi, vt non moleſtè irruerent & ſuſcitarent. Orig. ſed turbulenter. 99. Int. ſemper vult rogari. 100. Int. quaſi adhuc paruuli, & infirmi. 101. Orig. q. d. cognouiſtis potentiam in terra, cur non etiam in mari potentem creditis? Qui modicũ credit, arguitur, qui nihil, contemnitur. Chry. in hom. non decentem habebant de ipſo opinionem. poterat enim etiam dormiens liberare. 102. Chry. in hom. ideò non fecit ſignum hoc præſentibus turbis, ne ab eis damnarentur diſcipuli modicæ fidei. 103. Int. hîc Deus oſtenditur. Hier. ſentiunt omnes creaturæ Creatorem, & quæ apud nos inſenſibilia, illi ſunt ſenſibilia. 105. Int. magna poteſtas, quia de magna tempeſtate fit magna tranquillitas. Origen. decet magnum, magna facere. Chry. in hom. confeſtim ſoluta eſt tempeſtas, & nihil turbationis manſit, impletumque illud, dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

79. Greg. 19. Mor. c. 1. vulpes fraudulentæ in ſpecubus abſconduntur, & tortuoſis anfractibus currunt, aues volatu ſe ſubleuant. ſignificantur ergo fraudulenta & elata dæmonia in illius corde habitare, nec poſſe Chriſti humilitatem in ſuperba mẽte quieſcere. Rab hæretici, vt vulpes verſuti; volucres, i. maligni ſpiritus in Iudæorum cordibus nidos habebant. n. Greg. 4. Mor. mortui mortuos ſepeliunt, cùm peccatores peccatoribus fauent. 97. Glo dormit Dominus. i. fides Domini, cùm negligentius agimus, & ideò tempeſtas. ſi verò fides reſurgit, imperat vẽtis & fluctibus. Hier. figura huius, cùm Ionas dormiret, cæteris periclitantibus. 98. Chry. erat hæc turbatio typus futurarum tentationum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

93. *pro, tempeſtas.* 102. *ſcilicet, parum fidentes me præſente tutos eſſe.*

[106] homines mirati ſunt, dicentes, Qualis [107] eſt hic, quia venti & mare [108] obediunt ei! Et cùm veniſſet Ieſus trans fretum in regionem [109] Geraſenorum, occurrerunt ei [110] duo habentes [111] dæmonia, de [112] monumentis exeuntes, [113] ſæui nimis: ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam. Et [114] ecce clamauerunt dicentes, [115] Quid nobis & tibi Ieſu [116] Fili Dei? Veniſti huc [117] ante tempus torquere nos: [118] Erat autem non longè ab illis

Sens. Lit. In Cap. VIII.

106. Int. non diſcipuli, ſed nautæ, & cæteri qui erant in naui. Orig. numquam enim ſine honore nominantur diſcipuli, ſed ſemper aut Apoſtoli, aut diſcipuli. Hier. ſi quis côtēdat ſignificari diſcipulos, dicendum appellari homines, quia nondum nouerant potentiam Saluatoris. 107. Int. dormit vt homo, imperat vt Deus. Orig. non interrogant, ſed aſſerunt talem eſſe, & tantum cui mare & venti obediunt. 109. Rab. Geraſa vrbs Arabiæ trans Iordanem, iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaſſe, non longè à ſtagno Tyberiadis, quò porci præcipitati. 110. Aug. 2. de conſ. Euang. ca. 24. Marcus & Lucas vnum commemorant. ſ. eum qui clarior erat, & formoſior, & pro cuius ſalute regio illa magis ſollicita Chry. in ho. non dicunt illi fuiſſe vnum ſolum. 111. Int. legionem. 112. Chry. in ho. volebant imponere perniciosum dogma, animas. ſ. morientium dæmones fieri. Vnde & dæmoniaci clamant (vt decipiant audientes) anima illius ego ſum. 113. Chry. in ho. quia nemo afferre audebat ad Chriſtum propter ſæuitiam, Chriſtus ad eos vadit. 114. Int. non eſt voluntatis confeſſio, ſed neceſſitatis extorſio, quia timent eius præſentiam. Hier. vt ſi ſerui fugitiui poſt multū temporis dominum videntes, de verberibus deprecentur: putabant ij veniſſe Chriſtum ad ſe iudicandos. 115. Int q. d. nobiſcum tibi nihil eſt commune, ne quis ergo dicat quod in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Remi. nihil commune dæmonum malitiæ & gratiæ Chriſti, itaque rectè dicunt. 116. Aug 9. de ciui. c. 21. tantum innotuit eis per ſua virtutis effecta, quantum voluit; tantum voluit, quantum oportuit. Hier. ſuſpicari magis Filium Dei quàm noſſe intelligendi ſunt. Aug. lib. de q. non. & vet. teſt. q. 66. magis ex ſuſpicione, quàm ex cognitione dixiſſe credendi ſunt. ſi enim cognouiſſent, nunquā Dominum gloriæ crucifigi permiſiſſent. Remig. cum eius virtute torquebantur, & miracula videbant, putabant filium Dei, cùm viderent eſuriem, ſitim, & ſimilia pati, credebāt hominem purum: damnari verò merentur Iudæi & Arriani etiam dæmonum confeſſione. 117. Aug. 2. de ciu. c. 23. ſ. ante tempus iudicij, vel ſubitum illis fuit quod tardius futurum putabant. Chry. in ho. exiſtimabant ob mala quæ fecerāt, non expectandū in eis tempus extremæ punitionis, quæ erit in die iudicij. 118. Chry. in ho ab experientia clamant. flagellabantur enim inuiſibiliter, intolerabilia patientes ex Chriſti præſentia. Hier. præſentia Saluatoris tormenta ſunt dæmonum. Glo. torquentur dum de corporibus eiciūtur, in quorum tortura delectabantur. Aug. de conſ. Euang. lib. 2 cap. 24. diuerſo modo verba dæmonum referunt Euangeliſtæ, ſed vel in vnam ſententiam redigi, vel omnia dicta eſſe intelligi poſſunt.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

108. Orig. Omnes in Eccleſiæ nauicula cum Domino per vndoſum mundum ſupernatamus, dormit autem, id eſt, noſtram patientiam, & pœnitentiam expectat, imperat ventis, id eſt, dæmonibus, qui concitant fluctus: id eſt, principes mundi ad perſecutionem ſanctorum. facit tranquillitatem, reddens Eccleſiæ pacem. Rab. mare, æſtus ſæculi: nauicula, arbor crucis, cuius auxilio venitur ad cæleſtis patriæ littus, poſito Chriſto in cruce, commotæ diſcipulorum mentes; dormire Chriſti, mori eſt. excitant diſcipuli, dum quærunt reſurrectionem; ipſe reſurgens increpat duritiam eorum, imperat ventis, id eſt, diaboli ſuperbiam proſternit; & mare, id eſt, Iudæorum veſaniam. o. Orig. ſoli homines Deo reſiſtunt, & ideo in iudicio damnabuntur. 109. Rab. Geraſa, id eſt. colonum eiiciens, vel aduena propinquans, gentilitas. ſ. quæ diabolum à ſe eiicit, & propè facta eſt à Chriſto viſitata per prædicatores. 110 Amb. in Luc. cap 8. Gentes de duobus filiis Noë exierunt. nam familia Sem. in poſſeſſione Dei fuit. Rab. duo, id eſt, Iudæi & Gentes, qui non in domo, id eſt, conſcientia quieſcebant, ſed in monumentis, id eſt. operibus mortuis delectabantur, nec ſinunt per viam fidei, quam impugnant, quēquam tranſire. 112. Rab. Sepulchra ſunt perfidorum corpora. 113. Glo. Lucas dicit, ruptis vinculis agi in deſerto; Gentes enim nullo legum vinculo poterant cohiberi.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

106. *ſcilicet qui ſimul nauigabant.* 109. *Geraſa quæ & Gargaſi, vrbs Arabiæ iuncta monti Galaad, à qua non longè Gedara ciuitas, fortè à Gad tribu dicta, in cuius ſortè erat. Eſt & Gadara alia in tribu Iuda. Ioſ. 15.* 115. *id eſt, quid tibi nobiſcum res eſt? quid noſtra curas?*

grex

[119] grex porcorum [p] multorum paſcens. Dæmones autem [120] rogabant eum dicentes, Si eiicis [121] nos [122] hinc, mitte nos [123] in gregem porcorum. Et ait illis, [124] Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos : [125] & ecce magno impetu abiit totus grex per [126] præceps in [q] mare : & mortui ſunt in aquis. Paſtores autem [127] fugerunt : & venientes in ciuitatem, nunciauerunt hæc omnia : & de his qui dæmonia habuerant. Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Ieſu, & viſo [128] eo, rogabant eum vt tranſiret à finibus eorum.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

120. Greg. 2. Mor. c. 8. ſcit diabolus non ſe ſufficere quodlibet agere ex ſemetipſo. 123. Remig non petunt mitti in homines, quia eum, cuius virtute torquebantur, humanam ſpeciem geſtare videbant, nec in pecora, quia munda animalia & in templo offerebantur. nullum autem animal porco immundius. vnde porcus quaſi ſpurcus. nec in aërem, ob cupiditatem nimiam nocendi hominibus. 124. Int. permittit, vt ſit occaſio ſalutis hominum per interfectionem porcorum. Hier. Chry. in hom. non hoc fecit perſuaſus à dæmonibus, ſed vt doceat magnitudinem nocumenti dæmonum qui illis hominibus inſidiabantur; deinde nec contra porcos audere, niſi ipſe conceſſerit; poſtremò grauiora facturos in homines, quàm in porcos, ſi Deus permitteret. voluit etiam diſcerent homines illius regionis ſuam virtutem. 126. Chry. in ho. ideo porcos occiderunt, quia de hominum perditione lætantur, augebat etiam damni magnitudo facti famam, à multis enim diuulgabatur. ſ. à vexatis, à porcorum dominis, & à paſtoribus. 128. Chry. in ho cùm deceret adorare, & admirari virtutem. Quanta autem Chriſti manſuetudo, qui non reſtitit, ſed receſſit, dans eis doctores liberatos, & porcorum paſtores. Hier. ex humilitate hoc faciunt, indignos ſe Chriſti præſentia iudicantes.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

119. Int. ſignificat irrationales, & immundos homines. p. Inter. in monte ſuperbiæ. 121. Int. de electis. 122. Int. in eos dominari, ſiue qui in immunditia permanſerint. 123. Hil. videntes dæmones non ſibi relinqui locum in gentibus, vt patiatur ſe habitare in hæreticis deprecantur. Glo. niſi quis porci more vixerit, non in eum (niſi ad probandum) diaboli accipiunt poteſtatem. 125. Hil. liberato populo gentium increduli agunt ſacrilegos ritus in abditis, cæca & profunda curioſitate ſubmerſi. 127. Glo. quidam principes impiorum, etſi fugiunt fidem Chriſti, potentiam tamen eius mirando prædicare non ceſſant. 128. Glo. quidam conſuetudine ligati mirantur quidem, & venerantur legem Chriſti, ſed nolunt pati.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

122. *Gra. permitte ire. q. id eſt, lacum.* 128. *ſ. timentes rebus ſuis qui porcos amiſerunt, vel ſe eius præſentia indignos iudicantes.*

CAPVT IX.

Et [1] aſcendens Ieſus in nauiculam, [2] transfretauit, & venit in [3] ciuitatem ſuam. Et ecce [2] offerebant ei [4] paralyticum iacentem in

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. Chry. in hom. poterat pede tranſire, ſed non ſemper voluit mirabilia facere, ne incarnationis noceret rationi. 2. Int. de terra Geraſenorum. 3. Aug. de conſ. Euang. potuit Galilæa dici ciuitas Chriſti, quia in Galilæa erat Nazareth. 5. Chry. in hom. ciuitatem ſuam vocat Capharnaum, vbi continuè habitabat. Hier ciuitatem eius intelligamus Nazareth. Aug. de conſ. Euang. dicemus Matthæum prætermiſiſſe geſta in Nazareth.

Sens. Myst. In Cap. IX.

3. Hil. Dei ciuitas, fidelium plebs; nauis, Eccleſia. 2. Glo. Doctores ſunt, qui offerunt Chriſto monendo, & intercedendo. 4. Int. animam illecebris carnis reſolutam.

Addit. Avct. In Cap. IX.

3. *ſcilicet Capharnaum, vbi ex quo reliquit Nazareth, habitare ſolebat.*

lecto. videns autem Ieſus [6] fidem [7] illorum, dixit paralytico, [8] Confide [9] fili, [10] remittuntur tibi peccata tua. Et ecce [11] quidam de Scribis dixerunt intra ſe, [12] Hic blaſphemat. Et cùm [13] vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit, [14] Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? [15] Quid eſt facilius, [b] dicere, [16] Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, [17] Surge, & ambula? Vt autem [18] ſciatis quia Filius hominis habet [19] poteſtatem in [20] terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: [21] Surge, tolle lectum tuum, & [22] vade in [23] domum tuam. Et ſurrexit, & abiit in domum ſuam. Videntes autem turbæ, [c] timuerunt, & [24] glorificauerunt [25] Deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus. Et cùm [26] tranſiret inde Ieſus, [27] vidit hominem [28] ſedentem in [29] teloneo, [30] Matthæum nomine. Et ait illi, [31] Sequere [32] me. Et [33] ſurgens,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

6. Glo. quantum valeat apud Deum fides propria, apud quem ſic valuit aliena, vt intus & extra ſanaret hominem? 7. Chry. credebat etiam infirmus, alioquin non ſe permiſiſſet ſubmitti per tectum. 8. Int. in hoc innuit ſe Deum. 9. Hier. mira humilitas deſpectum hominem, & quem ſacerdotes non dignabantur attingere, filium vocat, filium verò dicit, quia dimittuntur ei peccata. 10. Hier. fortè priùs dimittit peccata, vt ablatis cauſis morbi ſanitas reſtituatur. 11. Chry. in hom. Fecerunt iſti æmulatione clarere hoc factum. 12. Int. quia in Prophetis dicit Dominus, Ego ſum qui deleo iniquitates. ¶ Cùm ſit homo, quod Dei eſt, arrogat ſibi. Hier. 13. Int. Deum ſe eſſe, & occultorum cognitione, & operum virtute indicat. 14. Int. q. d. qua poteſtate cogitationes veſtras video, & peccata poſſum dimittere. Hier. Chry. in hom. Si non eſſet æqualis Patri, dixiſſet, non vt vos putatis, me affirmo habere poteſtatem dimittendi peccata. 15. Hier. quamquam eiuſdem virtutis eſt, corporis & animæ vitia dimittere, inter dicere tamen & facere, multa eſt diſtantia. 16. Int. quod ſolus Deus nouit. 17. Int. quod ipſi viderent. Chry. in hom. per manifeſtum, occultum demonſtrat. 18. Int. non ad blaſphemantes, ſed ad diſcipulos, & ſunt verba Matthæi, vel Chriſti. 19. Int. quia idē eſt Filius hominis, & Deus. Chry. in hom. ſe oſtendit Patri æqualem. 20. Int. ſ. poſitus. 21. Int. vt maius miraculum ſit. Glo. vt quod fuit teſtimonium infirmitatis, ſit probatio ſanitatis. 24. Int. Iam quodammodo credentes. 25. Int. id eſt, hominem tam potenter operantem inter homines. 26. Int. de Galilæa. Chry. in hom. à loco vbi fecerat miraculum, ne Iudæorum zelum accenderet. 27. Int. non tam corporeo, quàm miſerantis intuitu. Aug. 2. de Conſ. Euang. c. 26. videtur memorare prætermiſſa: ſunt enim electi duodecim ante ſermonem habitum in monte, vt ait Lucas. 28. Int. pertinaciter lucri inhiantem. 29. Glo. telos Græcè vectigal. Chry. in hom. cur non de aliis Apoſtolis dicitur, quomodo, & quando vocati, vt de Petro, Iacobo, Andrea, Ioanne & Matthæo? quia horū ſtudia humilia & inconuenientia. nihil enim piſcatione vilius, nec telonij officio deterius. 30. Hier. dicitur & Leui. 31. Int. amodò. 32. non lucra. 33. Chry. in ho. nec reſtitit, nec domū abire rogauit. Remig. officij ſui rationes imperfectas reliquit.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

5. Int. in corpore vbi iacet anima. ¶ in voluptate ſæculi. Hil. paralyticus, vniuerſitas gentiū ab Angelis Deo oblata, filius dicitur, quia Dei opus. 6. Int. non vecordiam ægri. 10. Glo. quinque modis contingūt infirmitates: vel vt meritum augeatur, vt Iob: vel ne ſuperbiant, vt Paulo: vel vt corrigantur peccata, vt huic paralytico: vel ad Dei gloriam, vt cæco nato: vel ad initium pœnæ, vt Herodi. 22. Int. ne Chriſtiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorum. 22. Rab. ſurgere eſt animā à deſideriis carnalibus abſtrahere: lectū tollere, eſt carnē attollere ad voluntatē ſpiritus: domum ire, eſt ad paradyſum redire, vel ad ſui cuſtodiam internam. Hil. nullus in domum æternam reditus, niſi dimiſſis peccatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

8. *i. bono eſto animo.* 10. *ἀφίενται, præteritum Atticum, ponitur verò hic pro præſenti.* 12. *i. tribuit ſibi quod Dei eſt ſolius.* b. *ſub. efficaciter, propriaq́; authoritate.* 18. *æqualis enim vtrumque poteſtatis. certè efficaciter alterum per alterum probatur. nam falſum miraculo non poteſt confirmari.* c. *Græc. admirata ſunt, ἐθαύμασαν.* 29. *locus eſt in quo ſedent publicani exigentes tributum, quòd Græcè τέλος.* 30. *quidam putant accepiſſe id nomen, poſtquàm eſt ad Apoſtolatum vocatus, cùm antea Leui diceretur.*

ſecutus

[34] ſecutus eſt eum. Et factum eſt, [35] diſcumbente eo in domo: ecce [36] multi publicaui & pec-
[37] catores venientes, [38] diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et [39] videntes Phariſæi, di-
[d] cebant [40] diſcipulis eius, [41] Quare cum publicanis & [42] peccatoribus manducat magiſter ve-
ſter? [43] At Ieſus audiens, [44] ait, Non eſt opus [45] valentibus medicus; [46] ſed [47] malè habentibus.
[48] Euntes autem [49] diſcite quid eſt, [50] Miſericordiam volo, & non [51] ſacrificium. [52] Non enim ve-
ni vocare [53] iuſtos, ſed [54] peccatores ad pœnitentiam. Tunc acceſſerunt ad eum [55] diſcipuli
Ioannis, dicentis, [56] Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter: diſcipuli autem
tui non ieiunant? Et ait [57] illis Ieſus: [58] Numquid [59] poſſunt [60] filij [61] ſponſi [62] lugere,

Sens. Lit. In Cap. IX.

34. Glo. relictis omnibus, vt ait Lucas. Hier. maieſtas diuinitatis quæ in facie refulgebat, poterat videntes ad ſe attrahere primo aſpectu. Chry. in hom. vocatus eſt poſt multa miracula, & multã Chriſti famam, quando eum aptiorem ad obedientiã Chriſtus ſciuit. 35. Int. ſ. Matthæi. Aug. 2. de Conſ. Euãg. cap. 27. vt dicunt Marcus & Lucas. 36. Int. qui publica vectigalia exigunt, & conducunt; & qui lucra ſæculi per negotia ſectantur. Chry. in hom. conuocauit eos qui erant eiuſdem artis. Glo. iam poſt ſe multos trahit, Apoſtolus & Doctor futurus. Hier. Tertullianus ait hos fuiſſe ethnicos, quaſi verò Matthæus non fuerit Iudæus, aut Chriſtus conuiuaretur cum ethnicis. 37. Hier. videntes Publicanum locum inueniſſe pœnitentiæ, non deſperant ſalutem. 38. Int. vt ab eo ſpiritualiter paſcerentur. Chry. in hom. conueſcens emendabat ſæpe malè diſpoſitos. 39. Int. dupliciter errabant, quia ſe iuſtos putabãt, cùm ſint ſuperbi, & illos reos cùm iam pœniteant. Rab. 40. Chry. in ho. volebant ſeparare à Doctore diſcipulorum corda. 41. Aug. de Conſ. Euang. Lucas aliquando aliter. indicat enim Chriſto & diſcipulis obiectum, ſed cùm diſcipulis obiicitur, Magiſtro obiicitur, vna ergo eſt ſententia. 42. Int. quos lex damnat. 4[illegible]. Glo. Pœnitentes ampliùs in fide cõfortans, ſuperbos ad humilitatem, & pietatem prouocans. 44. Int. q. d. vos declino, quia non egere vos putatis. 45. Int. qui gratiam non quærunt. 46. Rab. ſe medicum dicit. 47. Int. hos iuuo, quia pœnitendo dant locum gratiæ, ſed ſi ſanari vultis, cũtes, &c.

48. Int. ſ. à temeritate vituperationis. Rab. 49. Int. i. diligẽtiùs Scripturas inquirite. Rab. Chr. in ho. q. d. cùm me accuſetis, & meum Patrem accuſatis, qui vult peccatorum emendationem. 50. Int. teſtimonium de Propheta. Hier. ex Oſea. Sugillat verò illos qui ſe iuſtos æſtimantes peccatorum conſortia declinabant. 51. Int. ſ. ſine miſericordia, ſine cõpaſſione delinquentium. 52. Int. q. d. miſericordiam ſequimini, ſicut ego. 5[illegible]. Int. id eſt, falsò ſe iuſtificantes. Hil. non erat neceſſe venire propter iuſtos. Chry. in hom. Ironicè loquitur, nullus enim iuſtus erat: omnes enim peccauerunt, vt ait Paulus. 54. Int. ſ. peccata attendentes. Aug. de conſ. Euang. Lucas addidit, in pœnitentiam, ad explanationem ſentẽtiæ, ne putentur peccatores diligi quia peccatores ſunt. 55 Aug. de Conſ. Euang. à pluribus quæſitum eſt hoc. nam Lucas & Marcus ab aliis quæſitum indicant. Chry. in hom. Phariſæi hos ſecum acceperunt, vt Lucas indicat. Hier. reprehendendi Ioannis diſcipuli, & ob ieiunij iactantiam, & quia ſe iungebant Phariſæis à Ioanne condemnatis, & quia calumniantur à Ioanne prædicatum. 56. Int. ſuperba interrogatio, & plena ſupercilio Phariſæorum. Hier. 57. Chry. in hom. pro publicanis reſpondens, vt eorum turbatam animam mitiget, exprobrantes vehementiùs incuſat, pro diſcipulis autem manſuetè. 58. Int. aufert ieiunium triſtitiæ diſcipulis, propter præſentiam ſuam. 60. Int. ſ. Apoſtoli quos de Eccleſia genuit. 61. Int. ſ. Chriſti. Chr. in hom. in memoriam reducit verba Ioannis, qui habet ſponſam ſpõſus eſt.

62. Int. i. ieiunio affligi, dum eos oportet de ſponſi præſentia gratulari; ſpirituali enim ieiunio nondum ſunt apti, donec à me aſſumpto Spiritu ſancto ſint confirmati.

Sens. Myst. In Cap. IX.

36. Rab. per Matthæum, & publicanorum vocationem, fides gentium exprimitur, per ſuperbiam Phariſæorum, inuidia Iudæorum de ſalute gentium.

Addit. Auct. In Cap. IX.

36. *Non erant ij Gentiles, vt putauit Tertullianus.* 37. *publici. ſ. ſeu manifeſti.* 39. *qui aderant, non conuiuæ, ſed ſpectatores.* d. *ſ. poſt conuiuium.* 46. *ſ. vt curentur.* e. *ſic Septuaginta. Hebraicè enim, volui.* 51. *pro. potius quàm ſacrificium. Sequitur, n. & ſcientiam Dei pluſquàm holocauſtum.* 61. *i. ad quos pertinet cum ſponſo verſari, & nuptialibus gaudijs frui.* 62. *pro. ieiunare.*

quan

[63] quamdiu cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies cùm [64] auferetur ab eis ſponſus: & tunc [65] ieiunabunt. [66] Nemo autem immittit [67] commiſſuram panni [68] rudis in [69] veſtimentum vetus. [70] tollit enim plenitudinem eius à [71] veſtimento [a]: & peior ſciſſura fit. Neque mittunt vinum [72] nouum in vtres veteres, alioquin [73] rumpuntur vtres, & [74] vinum effunditur; & [75] vtres pereunt. Sed vinum [76] nouum in vtres nouos mittunt, & ambo [77] conſeruantur. Hæc illo loquente ad eos, ecce [78] princeps [f] vnus acceſſit, & adorabat eum, dicens; Domine, filia mea modò [79] defuncta eſt: ſed

SENS. LIT. IN CAP. IX.

63. Chry. in hom q.d gaudij tempore non ſunt introducenda triſtia, eſt quidem delectabile ieiunium perfectioribus, ſed imbecillioribus triſte. oſtendit verò Chriſtus non gulæ eſſe quod fiebat, ſed diſpenſationis cuiuſdam. 64. Int. ſ. tempore paſſionis. Hier. ¶ Glo. erunt enim tunc in mœrore & luctu, donec per Spiritum S. conſolati ieiunium lætitiæ celebrabunt, non ſolùm à cibis, ſed à terrenis omnibus abſtinentes Hier. huius teſtimonij occaſione Montanus etiam poſt Pentecoſten facit quadrageſimam. 65. Int. non ſolùm à cibis. 66. Chry. in hom. q.d. nondum mei diſcipuli effecti ſunt fortes. itaq; non ſunt grauandi præceptis: qua in re docet manſuetè tractandos ad fidem venientes. Aug. de Conſ. Euan. ſignificat per ſequentes ſimilitudines, veterem ſenſum habentibus nõ conuenire illud ieiunij genus quod pertinet ad gaudium mentis in ſpiritualia ſuſpenſæ, & ob hoc alienatæ à corporalibus cibis. 67. Int. i partem. 68. Remig. Euangelicam doctrinam ſignificat, cuius particula quædam ieiunium. 69. Remig diſcipulos ſuos intelligit. 70. Int. q. d. ſi hoc ſolũ eis importunè traditur, quibus præualet vetus conſuetudo, citò quod habent, auferetur. Glo. q d. perfectio vitæ nouæ diuiditur, & veteri fides aufertur. 71. Int. ſ. veteri. 72. Int. q.d. nouæ vitæ myſteria non ſunt committenda mentibus nondum innouatis. Remig. 73. Int. q.d. id ſi fit, nec rudes mentes pati poſſunt. Remig. poſt reſurrectionem vinũ nouum receperunt diſcipuli, vnde quidam dixerunt, muſto pleni ſunt iſti. 74. Int. i. ipſa doctrina nihil prodeſt. 75. Int. i. ipſæ mentes pondere præceptorum ſuffocantur. 76. Int. noua myſteria mentibus innouatis committuntur. 77. Int. i. doctrina memoriæ traditur, & mens non eſt ſine fructu. 78. Chry. in hom. adiungitur opus quo Phariſæi obſtruantur. Aug. de conſ. Euan. alio ordine narratur hoc à Marco & Luca. f. Glo. Archiſynagogus nomine Iairus. 79. Aug. de conſ. Euang. alij duo Euangeliſtæ dicunt morti proximam. Matthæus ergo breuitatis cauſa nõ verba patris retulit, ſed voluntatem, qui deſperauerat viuam poſſe reperiri: itaque volebat (quod Dominus fecit) vt mortuam ſuſcitaret. non mentitur autem, qui aliis verbis dicit, quod alius voluit, cuius verba non dicit. debent enim verba voluntati ſeruire. Chry. in hom. dixit mortuam, vt augeret calamitatem: ſic enim ſolent rogantes, vt impetrent.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

64. Hier. cùm propter peccata à nobis receſſerit, tunc indicendum ieiunium, & luctus recipiendus.
69. Hier. veſtimentum vetus, & vtres veteres, Scribæ & Phariſæi, veſtimentum, & vinum nouũ, præcepta Euangelica, quæ illi non poterant ſuſtinere maiorũ traditionibus deprauati. 76. Rab. vino intus reficimur, veſte foris tegimur. veſtis ergo bona opera quæ foris agimus; vinũ autem, feruor, fidei, ſpei, & charitatis, quo intus reformamur. f. Glo. Iairus. i. illuminans, vel illuminatus, Moyſes. ſ. qui videns dominũ in carne venturũ, rogat pro filia. i Synagoga, quæ lege & Prophetis educata, erroribus languens, in peccatis moritur. in domo tamen. ſ. Dei cultu At Hæmorrhoiſſa. i. gentilitas in itinere ſanatur, præripiens ſalutem Iudæis paratam. Erogauerat verò ſubſtantiam omnem in medicos. quanto enim magis gẽtilitas vires naturalis induſtriæ in philoſophorũ præceptis expendit, tãto minus potuit à ſordib. liberari. 12 annis laborauerat quot nata filia Archiſynagogi. ex quo enim ſynagoga cœpit Deo ſeruire, cœpit gentilitas idololatria pollui, acceſſit, credidit, locuta eſt: fide enim, verbo, & opere ſalus acquiritur. tetigit fimbriã, non veſtem: nõ enim vidit in carne Dominũ, ſed fidem per Apoſtolos accepit. Hic princeps, lex quæ pro plebe à ſe inſtituta Dominũ orat. Rab. Synagoga 12. anno. i. tẽpore pubertatis errorũ languore conſternata eſt. Fluxus ſanguinis, idololatriæ pollutio, vel carnis & ſanguinis delectatio, veſtimentum, Chriſti Incarnationis myſterium; fimbriæ, verba de Incarnatione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

68. i. leſt à fullonibus nondum apparat., ἄγναφον. 70. ſenſus eſt, aufert id quod additum eſt à veſtimento, plenitudinem eius ſ rumpit. 79. id dixit poſtquàm intellexit defunctam. nam in principio, id quod Marcus & Lucas ſcribunt, extremis vel ... quantum credo, qui penè mortuam reliquerint.

veni,

[80] veni,impone [81] manum tuam ſuper eam,& viuet. Et [82] ſurgens Ieſus,ſequebatur eum, &
[83] diſcipuli eius. Et ecce [84] mulier quæ [85] ſanguinis fluxum patiebatur duodecim [86] annis, ac-
[87] ceſſit [88] retrò,& [89] tetigit [g] fimbriam veſtimenti eius. [90] Dicebat enim intra ſe,Si [91] tetigero tan-
tùm veſtimentum eius : [92] ſalua ero. At Ieſus [93] conuerſus,& [94] videns eam, dixit, [95] Confide
[96] filia, [h] fides tua te [97] ſaluam fecit. Et ſalua facta eſt mulier ex [98] illa hora. Et cùm [99] veniſſet Ie-
ſus in domum principis , & vidiſſet [100] tibicines , & turbam tumultuantem : dicebat,
[101] recedite, non enim [102] mortua eſt puella,ſed [103] dormit. Et [104] deridebant eum.Et cùm [105] eiecta
eſſet turba, [106] intrauit:& [l] tenuit [107] manum eius,& dixit,Puella ſurge.

Sens. Lit. In Cap. IX.

83. Chry.in hom aſſumpſit,vt ait Marcus & Lucas,Petrum,Iacobum,& Ioannem,hos honorans,vt alij eis ſimiles efficerentur, 85. Chry.habebatur immunda hæc paſſio apud legem , ideò non liberè acceſſit , ſed occultè. g. Remig.habebat Dominus fimbriam iuxta legis præceptum. 95. Int.i.habe ſpem.Rab.robur,& perſeuerantiam fidei poſtulat:credebat enim quæ ſalutem petebat. 96 Int.ideò filia,quia fides tua,&c. h. Chry.in hom.nondum de Chriſto perfectè ſentiebat : non enim putaſſet eum latere;Dominus verò primò ſoluit ei timorem, ſecundò ſe non latuiſſe, deinde eius fidem commendat. 97. Int.iam in eo quod credidiſti.Hier. 99. Chry.in hom.tardiùs ibat.& plura locutus eſt mulieri curatæ,vt moreretur interim puella,& manifeſta fieret reſurrectionis demonſtratio.

100. Glo.carmen lugubre canentes.Amb.in Luc.adhibebantur hi olim ad excitandos luctus.

102. Rab.q.d.vobis mortua eſt;Deo autem dormit. 103. Int.quia Deo viuunt omnia.Chry.oſtendit ſibi facile eſſe mortuos ſuſcitare;ſic de Lazaro dixit:ſimul docet non timendam mortē,ipſo enim accedente ſomnus eſt. 104. Chry.in hom.ipſa deriſio,tibiæ,& alia, mortem demonſtrabant , vt negari poſtea non poſſet miraculum. 105. Int.non enim digni erant videre quod non credebant.Hier. indigni qui viderent myſterium reſurgentis;ſuſcitantem enim irriſerant. 106. Glo.cum Petro,Iacobo,& Ioanne,& puellæ parentibus.Chry.quos introduxit,ne poſſet dici aliter curata.

Sens. Myst. In Cap. IX.

80. Int.ſ.incarnatus. 81. Int.ſ.miſericordiæ,vel potentiæ. 82. Int.ad deuotionem patrum reſpiciens,Iudæis priùs verbum vitæ per ſe,& per Apoſtolos prædicauit.Chry.in hom.mira Chriſti humilitas & manſuetudo,ſtatim ſequentis rogantē.Prælatis etiam hic ſollicitudinē demonſtrauit. 84. Int. i.Eccleſia gentium. 85. Int.carnalium delectationum. 86. Int.ſ.ſuperabundans viriis. 87. Int.ſ.fide. 88. Int.i.poſt aſcenſionem. ¶ quia eum ſequitur. 89. Int.ſ. manu fidei. 90. Int. corde credebat ad iuſtitiam. 91. Int.i. ſi ſuſcepero fidem incarnationis eius. 92. Int.i.ab omni iniquitate mundabor. 93. Int.ſ.à iudicio ad miſericordiam. 94. Int.quia quos præſciuit,& prædeſtinauit,hos & vocauit. 98. Int.ex hora Dominici aduentus cœpit habere ſalutem. Rab. 99. Int.aſſumptis electis gentium , fides Chriſti prædicatur in populo Iudæorum. 101. Int.q.d.dimittere perſuaſiones , quia quidquid mentiamini de Chriſto;electio ſalua erit. 102. Int.non fornicata eſt poſt Deos alienos.

104. Int.quod faciunt Iudæi,aſſenſum dare nolentes veritati. 105. Greg.18.Mor.c.28.eiicienda de corde ſecularium curarum multitudo , vt anima mortua reſurgat.Rab.puella in domo mortua, anima mortua in cogitatione,dicitur dormire,quia poteſt per pœnitentiam ſuſcitari; tibicines adulatores:ſuſcitatur in domo coram paucis,Lazarus coram multis,iuuenis extra portam; publica enim noxa publico eget remedio , leuis leuiori , & ſecreta poteſt deli pœnitentia. Glo.reprobatis irriſoribus intrauit Chriſtus in electorum mentes.Hier.vſque hodie iacet mortua ſynagoga,& qui videntur magiſtri , tibicines ſunt,carmen lugubre canentes , & turba Iudæorum non credentium eſt , ſed tumultuantium. Hil.vt rarus electionis numerus intelligatur,turba expulſa eſt. 107. Hier.niſi priùs mundatæ fuerint manus Iudæorum quæ ſanguine plenæ ſunt,ſynagoga mortua non ſurget.

Addit. Avct. In Cap. IX.

88. *clàm quòd fœdus eſſet morbus, & pollueret etiam tangentes.* 95. *q.d.bene eſto animo ; ne time diſplicuiſſe mihi quod feciſti.* 97. *ſ.impetrando,& merendo.* 100. *qui concentu luctum excitabant in amicis defunctis.* l. *id eſt,apprehendit.*

Et [108] ſurrexit puella. Et [109] exiit fama hæc in vniuerſam terram illam. Et [110] tranſeunte inde Ieſu, [111] ſecuti ſunt eum duo [112] cæci clamantes & dicentes, Miſerere noſtri fili [113] Dauid. Cùm autem [114] veniſſet [115] domum, [116] acceſſerunt ad eum cæci. Et [117] dicit eis Ieſus, [118] Creditis quia hoc poſſum facere vobis? Dicunt ei, Vtique Domine. Tunc [119] tetigit oculos eorum dicens, Secundùm [120] fidem veſtram fiat vobis. Et [121] aperti ſunt oculi eorum, & comminatus eſt illis Ieſus, dicens, [122] Videte ne quis ſciat. Illi autem exeuntes, [123] diffamauerunt eum in tota terra illa. Egreſſis autem illis, [124] ecce obtulerunt ei hominem [125] mutum, [126] dæmonium habentem: & [127] eiecto dæmonio, [128] locutus eſt mutus, & miratæ ſunt [129] turbæ, dicentes, [130] Numquam apparuit ſic in Iſrael. [131] Phariſæi autem dicebant, In [132] principe dæmoniorum

Sens. Lit. In Cap. IX.

108. Chry. iuſſit (vt dicunt alij Euangeliſtæ) ei cibum dari, vt probaretur vera reſurrectio.

112. Aug. 2. de Conſ. Euang. c. 29. de duobus cæcis, & muto, ſolus Matthæus narrat. nam cæci de quibus alij, non ſunt iſti, ſed ſimile factum. Chry. oſtenditur deſiderium miſericordiam poſtulantium, voluit autem Dominus ſæpe ſanare rogatus, vt ne putaretur captandi honoris cauſa miracula facere: vnde & hîc non in itinere curat, ſed in domum ducens. 113. Remig. virgo enim Maria de ſtirpe Dauid. 117. Int. non quaſi neſcius interrogat, ſed vt fides orando impetret, quod ipſe vult dare. Chry. item vt oſtendat illos dignos curatione, ne quis dicat, ſi miſericordia ſolùm ſaluabat, omnes ſaluari oportebat; adde quod dixerant eum filium Dauid. docet ergo oportere de ſe maiora ſentire.

118. Int. fidem confeſſio promat. Remig. vt dum confitentur, digna fieret fides ampliori mercede.

120. Int. i. ſicut fides illuminat mentem, ita oculis reſtituat lucem. 122. Int. exemplum fugiendæ iactantiæ. Chry. at alteri dicit, annuncia gloriam Dei. Nempe docet prohibendos qui nos volunt laudare propter nos, non autem ſi propter Domini gloriam. Greg. 19. Mor. ca. 18. exemplum dat ſeruis vt virtutes ſuas occultari deſiderent, tamen vt aliis proſint exemplo, prodantur inuiti. 123. Int. propter memoriam gratiæ, non poſſunt tacere. ¶ Nota aliquod iuſtum inter ſe eſſe contrarium. 125. Hier. in Scriptura quod dicitur Græcè κωφὸς cophos, vel ſurdum, vel mutum ſignificat. Chry. erat hæc paſſio non ex natura, ſed ex dæmonis inſidiis, itaque oportuit alij ducerent; colligabat enim lingua, animam dæmon, vnde Chriſtus non ab eo fidem petit, ſed ſtatim ſanat. 130. Int. quis ſimilis tui in fortibus Domine? non Patriarcha. Chry. præponebant cæteris quia velociter curabat, & infinitas ægritudines, & inſanabiles. 131. Int. quia virtutem negare non poſſunt, opera calumniantur. Remig. iuxta illud, In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. 132. Chry. quid dementius, dæmon enim dæmoni conſentit; adde, quod Chriſtus non ſolùm dæmones eiiciebat, ſed ſanabat, ſuſcitabat, peccata ſoluebat, regnum Dei prædicabat, &c. quæ dæmon facere non poteſt.

Sens. Myst. In Cap. IX.

108. Int. ſ. de morte infidelitatis. Glo. oſtenditur facilis correctio peccati nondum opere perpetrati.

109. Int. quia in omnem terram exiuit ſonus eorum. 110. Int. tranſire volente de mundo ad Patrem. 111. Int. ſ. ſecundùm humanitatem aſſumptam. 112. Int. ſ. aliqui ex Iudæis & gentibus, qui fuerant ſine lumine veritatis. 113. Int. quem veram credimus aſſumpſiſſe carnem. 114. Int. i. cùm cælos aſcendiſſet. 115. Int. domus in qua cæcos illuminauit, ſancta Eccleſia eſt. 116. Int. i. in vnitatem fidei conuenerunt. 119. Int. confeſſio oris tactum meretur pietatis. 121. Int. non tamen in itinere ſanati ſunt, ſed poſtquàm venit domum, id eſt, cælos aſcendit. 124. Int. ſ. prædicatores Remi.

125. Int. ſcilicet, à confeſſione fidei. Glo. ſignificatur populus gentilis, vel omne hominum genus. Hil. gentium plebs vndique malis circumſeſſa Remi. in laudem Creatoris os aperire nō poterat, muta idola colebat & diaboli imperiis ſubdita erat. 126. Int. ſ. idololatriæ deditum. 127. Int. id eſt, ablata idololatria. 128. Int. i. confeſſus eſt Chriſtum. 129. Int. in turba nationum confeſſio. Hier.

131. Glo. Iudæorum infidelitas ſignificatur Hier.

Addit. Auct. In Cap. IX.

113. *Meſſiam ſignificant, ſic Matth* 15. *&* 20. *Mar.* 10. *Luc.* 8. 120. *ſcilicet, coniunctam cum fiducia obtinendi.* 123. *id eſt, diuulgarunt, ſeu eius famam ſparſerunt.* *pro, quis talia faciens.*

eiicit

eiicit dæmones. Et circuibat[133] Ieſus omnes ciuitates, & caſtella, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Euangelium[134] regni, & curans[135] omnem languorem[136], & omnem infirmitatem[137]. Videns[138] autem turbas[139], miſertus[140] eſt eis: quia erant vexati[141], & iacentes[142] ſicut oues non habentes[143] paſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis, Meſſis[144] quidem multa, opera-[145] rij autem pauci[146]. Rogate[147] ergo Dominum[148] meſſis vt mittat[149] operarios[150] in meſſem ſuam.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

133. Int. vbique indifferenter prædicabat, non perſonas diſcernens; ſed ſalutem credentium quærens. Chry. poſt contumelias beneficia præſtat Dominus. 134. Int. i. prædicationem quæ ducit ad regnum cæleſte. Remig. lex non dicitur Euangelium, quia non promittebat cæleſtia, ſed terrena. 135. Int. vt quibus non perſuadebant verba, perſuaderent miracula. Remig. 136. Remig. quos ſanabat corpore, ſanabat & mente. 137. Int. i. in populo. 140. Int. compaſſus eſt. Glo. viam veritatis aperiendo, & moleſtias corporales auferendo. 141. Rem. i. attriti infirmitatibus & languoribus. 143. Chr. Principes Iudæorum nocebant his potius more luporum, cùm enim admirarentur turbæ, iſti dicebant, in principe dæmoniorum, &c. 144. Int. i. turba populorum; ſuſcipiendo verbo, & ferendo fructui apta. 145. Int. i. prædicatores. 146. Remig. paruus numerus Apoſtolorum ad comparationem tantarum ſegetum.

147. Chry. oſtendit magnum donum eſſe decenter prædicare, dum dicit hoc eſſe orandū. 148. Chry. latenter ſe Dominū oſtendit: miſit enim Apoſtolos metere quæ per Prophetas ſeminauerat. 149. Chr. multiplicauit Chriſtus duodecim, non numerum adiiciens, ſed virtutem. Remig. auctus numerus operariorum deſignaris aliis 72. & quando deſcendit Spiritus ſanctus. 150. id eſt, prædicatores ad congregandam electorum Eccleſiam.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

133. Hil. ſalute gentibus data, ciuitates omnes, & caſtella, Chriſti virtute illuminantur, & ſanantur. 138. Int. ſ. clementiæ intuitu. 139. Int. i. genus humanum. 141. Int. ſ. per varios errores dæmonum. Rab. 142. Int. id eſt, vana ſecuritate torpentes. & hoc ex vitio doctorum qui eos in viam veritatis non adduxerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

141. *ſcilicet malis.* 142. *ἐῤῥιμμένοι, disiecti, ſparſi.*

CAPVT X.

ET conuocatis[1] duodecim[2] diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem[3] ſpirituum[4] immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem[5] languorem,

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. INT. ſ. per gratiam. vnde dicitur non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos Remig. quod paulò antè hortatus eſt, implere videtur. Glo. relata à curatione ſocrus Petri huc uſque, facta ſunt ante ſermonem in monte habitum, quod patet ex electione Matthæi: fuit enim electus in monte. hîc ergo redit ad ordinem rei, poſt curatum centurionis ſeruum. 3. Remig. hoc eſt miſereri turbis. Hier. non inuidet benignus Dominus ſeruis ſuis virtutes ſuas. Glo. datur poteſtas hæc ad authoritatem prædicationis. 4. Int. ſ. tam viſibiliter in corpore, quàm inuiſibiliter in anima vexantium. 5. Int. ſ. tam intrinſecus, quàm extrinſecus.

SENS. MYST. IN CAP. X.

2. REmig. Duodenarius numerus perfectus, naſcitur enim ex ſenario in quo perfectio: conſtat enim ex partibus aliquot. Rab. duodenarius ex ternario & quaternario, ſignificat Prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes: ſignificatus in 12. filiis Iacob, 12. principibus filiorum Iſrael, 12. fontibus Helim, 12. lapidibus Rationalis, 12. panibus propoſitionis, 12. exploratoribus, 12. lapidibus, vnde factum altare, 12. lapidibus ſublatis ex Iordane, 12. bobus ſuſtinentibus mare æneum, 12. ſtellis in corona ſponſæ, de quibus in Apocalypſi, 12. fundamentis ciuitatis, 12. portis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

4. *ſcilicet eyciendorum.*

& omnem infirmitatem.[6] Duodecim autem [7] Apoſtolorum nomina, ſunt hæc: [8] Primus,
[a] Simon qui [9] dicitur [10] Petrus, & [11] Andreas [12] frater eius, Iacobus [13] Zebedæi, & [14] Iohannes fra-
ter eius, [15] Philippus & [16] Bartholomæus, [17] Thomas & [18] Matthæus [16] publicanus, & Iacobus
[20] Alphæi, [c] & Lebbæus qui cognominatus eſt [21] Thaddæus, Simon [22] Cananæus, & [d] Iudas
[23] Iſcariothis, qui & tradidit eum. [24] Hos duodecim [25] miſit Ieſus: præcipiens eis, &

Sens. Lit. In Cap. X.

6. Hier. ponitur catalogus Apoſtolorum, vt excludantur pſeudoapoſtoli. Glo. & vt eorum nomina in libro vitæ ſcripta ſignificentur. 7. Int. aliàs diſcipulorum. 8. Hier. ordinem Apoſtolorum, & meritum diſtribuere, eius eſt qui corda rimatur. 9. Hier. Fuit enim alter Simon Cananæus ex Cana Galilææ.
10. Rab. Græcè & Latinè Petrus, Syriacè Cephas. nomen à petra deriuatum in vtraque lingua. Gloſſ. dictus ob primatū Apoſtolici ordinis Petrus, id eſt, firmus. 11. Hier. Euangeliſta paria Apoſtolorum conſociat. Chry. Marcus poſt Ioannem Andream numerat, dignitatis ordinem ſecutus. 12. Chry. non parua hæc laus eſt. 13. Int. ad differentiam, quia ſequitur Iacobus Alphæi. Hier. 14. Chry. non ordinat ſecundùm dignitatem: mihi enim videtur Ioannes etiam fratre maior. 16. Int. Syrum nomen. Re.
18. Hier. cæteri Euangeliſtæ priùs ponunt Matthæum quàm Thomam, nec publicanum vocāt, ipſe verò contrà, vt ſuperabundet gratia, vbi ſuperabundauit delictum. 20. Rab. iſte in Euangeliis vocatur frater Domini, itemque in epiſtola ad Galatas. Maria vxor Alphæi, ſoror matris Domini quam Ioannes vocat Mariā Cleophæ, quia fortè idem Alphæus & Cleophas, vel defuncto Alphæo, nupſit Cleophę. 21 Rem. hunc Lucas appellat Iudam Iacobi: ſcilicet fratrem, cuius epiſtola in Eccleſia legitur. Aug. 2. de Conſ. Euang. ca 50. quid prohibet duobus vel tribus nominibus vnum vocari? 22. Int. i. æmulator. Hier. ab alio Euangeliſta vocatur Zelotes: Kana enim zelus. 23. Hier vel à vico in quo ortus eſt, vel ex tribu Iſſachar. 24. Aug. lib. 18. de ciu. cap. 49 elegit hos Dominus natos humiliter, inhonoratos, vt quidquid magnum eſſent, & facerent, in eis ipſe eſſet, & faceret. 25. Int. ſ. principaliter. Chry. tunc eos mittit, cùm virtutem eius intellexerant per verba & opera.

Sens. Myst. In Cap. X.

a. Remig. Simon obediens, obediuit enim verbis Andreæ, & Dei præceptis, vel, vt quidam aiunt, deponens mœrorem, & audiens triſtitiā: depoſuit enim mœrorem ſurgente Domino, & audiuit, alius te cinget, &c. 11. Remig i. virilis, relictis enim omnibus, ſecutus eſt Chriſtum. b. Remig. Iacobus ſupplantator: ſupplantauit enim vitia carnis, & hanc Herode trucidante contempſit. 14. Remig. Ioannes Dei gratia: meruit enim præ omnibus à Domino diligi, vnde ſupra eius pectus recubuit. 15. Int i. os lampadis, quia oris officio lumen quo intus illuſtratus eſt, mox inuento fratri propinauit. 16. Rem. id eſt, filius ſuſpendentis aquas. ſ. Chriſti, qui corda prædicatorum ad cæleſtia ſubleuat, & ſuſpendit, vt auditorum corda prædicationis guttis inebrient & infundant. 17. Remig. i abyſſus, ſeu geminus, qui Græcè Didymus, quo diutiùs dubitauit, profundius myſterium diuinitatis agnouit. Glo Geminus ob dubium cor in credendo. 18. Int. donatus, vel aſſumptus. ſ. à maſſa perditorum. Remig. Dei enim munere de publicano factus eſt Euangeliſta. 19. Int. Iuſtus in principio accuſator ſui eſt. 20. Int. i. docti. Rem. ſeu iuſti. contempſit enim carnis curam, carnem numquam comedit, vinum & ſiceram non bibit, balneis, & laneis veſtibus non eſt vſus, die noctuque orabat genibus flexis. 21. Rab. Thaddæus ſiue Lebbæus corculus. i. cordis cultor. d. Aug. lib. 18. de ciuit. cap. 49. hoc malo bene vſus eſt Dominus in impletione ſuæ paſſionis, & tolerandorum malorum præbuit exemplum Eccleſiæ. 23. Hier. Iſſachar. i. merces. nempe proditoris pretium. Remig. i. memoria Domini: ſecutus eſt enim Dominum; ſeu memoriale mortis, cogitauit enim tradere Dominum in mortem: ſeu ſuffocatio, ſe enim ſtrangulauit. per Iudam Iacobi ſignificantur perſeuerantes in fide, per iſtum verò, qui fidem relinquunt.

Addit. Auct. In Cap. X.

9. *id eſt, cognominatur. vide Act. 10.*
20. *ſcilicet filius. c. is apud Lucam vocatur Iudas Iacobi ſcilicet frater. Lebbæus autem interpretatur corculum ſecundùm Hier.*

dicens, in viam [26]gentium [27]ne abieritis, [e]& in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis:
ſed potius ite [28]ad oues quæ [f]perierunt domus Iſrael. Euntes autem prædicate, dicentes,
[29]Quia appropinquauit regnum cælorum. [30]Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, [31]leproſos
mundate, dæmones eiicite: [32]gratis [33]accepiſtis, gratis date. [34]Nolite [g]poſſidere [35]aurum,
neque argentum, [36]neque pecuniam in [h]zonis veſtris, non [37]peram in via, neque [38]duas tu-
nicas, neque [39]calceamenta, neque [40]virgam: [41]dignus eſt enim operarius

SENS. LIT. IN CAP. X.

26. Int. non priùs ad extraneos, ſed ad proprios. Hier. hoc ante reſurrectionem, ne Iudæi dicerent ſe non recepiſſe Dominum, quòd Apoſtolos ad gentes miſerit, at poſt reſurrectionem, docere omnes gentes. Chry. priùs ad Iudæos mittit, vt in Iudæa exercerentur velut pulli ad volandum, priuſquàm ad agones orbis terrarum intrarēt. Hil. minor excuſatio Iſraël quæ plus ſedulitatis in admonitione ſenſit. 27. Chry nec viam quæ ad gentes ducit pertingere concedit. 28. Int. vt ab eis repulſi ordine ad gentium vocationem tranſeatis. Hil. licet oues vocentur, in Chriſtum tamen vt lupi & viperæ ſæuiebant. 29. Rab. ſ. per fidem. Chry. in hom. non ſenſibilia iubentur dicere, vt Moyſes & Prophetæ, ſed noua & inopinata. 30. Int. vt magnitudinem promiſſorum, probaret magnitudo ſignorum. Hieron. ¶ Greg. in hom. vt fidem verbis daret virtus oſtenſa, & noua facerent qui noua prædicabant. Chry. poſt plantatam fidem rara miracula fuerunt. 32. Int. ſicut ego ſine pretio do vobis talem poteſtatem, & vos gratis date, ne Euangelij gratia corrumpatur venalitate. Hier. dona ſpiritualia ſi media merces ſit, viliora fiūt. Glo. damnat perfidiam Simoniacæ hæreſeos. Greg. in hom. præſciebat aliquos donum ſpiritus ad vſum negociationis inflexuros. 33. Greg ſuperbiam cōprimit, quaſi dicat, nihil de veſtro largimini. 34. Int. qui alios ad cōtemptum diuitiarum hortamini. Chry. radicem omnium malorum euellit. Remig. reuocat prædicatores ad primi hominis dignitatē, qui quamdiu cæleſtes poſſedit theſauros, iſta non concupiuit. Chry. in ho. non priùs hoc dixit Dominus, quàm eis prædictam daret poteſtatem, felix verò commutatio. 35. Hier. ſi hæc habuiſſent, viderentur cauſa lucri prædicare non ſalutis hominū. Chry. non vult diſcipulos eſſe ſuſpectos, prætereà liberat omni ſollicitudine. 36. Chry. in hom. ſola doctrina cura vult detineri. Int. propè neceſſaria amputat; ne curēt de craſtino, qui docēt omnia regi à Deo. Hier. 37. Int. non cellariū ſecum vehant, nec ipſa neceſſaria. Glo. duo genera neceſſariorum, quo emuntur. ſ. pecuniæ; & quæ emuntur, per peram ſignificata, vbi reponuntur. Hier. arguuntur philoſophi cellarium ſecum vehentes. 38. Int. nihil præter indumentum quo contentus eſſe potes. Hier. in tunica veſtimentum intelligamus, ne ſcilicet alio veſtitu, aliud timore futurorū reſeruemus. Chry. in hom. nihil ita virtutem oſtendit, vt nō ſuperfluis vti. 39. Hier. & Plato præcipit non velandum caput, nec pedes, nec aſſuefacienda molliriei. Aug. 2. de Conſ. Euan. cap. 30. Marcus dicit calceatos ſandaliis, vel ſoleis, quibus ſcilicet pes nec tectus deſuper, nec nudus ad terram. nempe volebat Dominus non occultandum Euangelium, nec terrenis commodis innitendum; dixit ergo Dominus omnia quæ narrant Euangeliſtæ, ſed alia propriè, alia figuratè. 40. Int. i. auxilium baculi. ¶ nec minima. Hier qui Domini habet auxilium, cur quærat baculū? 41. Int. ecce quare præcipit nihil ferre, quia omnia dabuntur eis. Hier. ſeueritatem præcepti temperat. q. d. tantum accipite, quantum in victu & veſtitu neceſſarium eſt. Chry. in hom. vult ali à diſcipulis, vt nec ſuperbiant, quaſi omnia dantes, & nihil accipientes; nec deſpiciantur ab illis.

SENS. MYST. IN CAP. X.

26. Hier. non eſt eundum in errorem. 30. Remig. infirmi ſunt, qui non habent vires bene viuendi; leproſi, immundi opere, vel delectatione carnali; mortui, opera mortis agentes, dæmoniaci, in diaboli poteſtatem redacti. 31. Int. i. hæreticos. 35. Hier. aurum pro ſenſu, argentum pro ſermone, æs pro voce legimus, quæ non ab aliis accipienda, ſed data à Deo poſſidenda. Glo. aurum, ſapientia ſecularis; argentum, facundia; pecunia zonæ, ſapientia abſcondita; pera, onus ſæculi; calceamenta, mortuorum operum exempla. Hil. pera, id eſt, cura ſecularis ſubſtantiæ relinquenda: omnis enim theſaurus in terra perniciosus eſt; duæ tunicæ, poſt intelligentiam veram, falſa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

26. i. ad gentes ducentem. e. Græ: ciuitatem. ſing. pro plu. q. d. in nullam ciuitatem. Hebr. ſic. os non comminuetis. pro oſſa, ſeu nullum os. Io. 19. f. pro, perditas. ſic Pſal. 118. ouis quæ periit. i. perdita. g. Græ. parare. h. olim itinerantes, & milites pecuniam in zonis geſtabant. 38. i. binas, ſeu mutatorias.
40. ſ. vltionis aut defenſionis cauſa, nam ad innitendum conceditur. Mar. 6.

[1] cibo ſuo. In [42] quamcumque autem ciuitatem, aut caſtellum intraueritis, [43] interrogate quis in ea [44] dignus ſit, & ibi [45] manete donec [46] exeatis. Intrantes autem in domũ, [47] ſalutate eam dicentes, [48] Pax huic domui: & ſi [49] quidem fuerit domus illa digna, veniet [50] pax veſtra ſuper eam: ſi autem non fuerit digna, [51] pax veſtra ad vos reuertetur. Et quicumque non receperit vos, neque [52] audierit ſermones veſtros: [53] exeuntes foras de domo vel ciuitate illa, [54] excutite [55] puluerem de pedibus veſtris. Amen dico vobis, [56] tolerabilius erit terræ [57] Sodomorum & Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce [58] ego [59] mitto [60] vos [61] ſicut oues in [62] medio [63] luporum. [64] Eſtote ergo

Sens. Lit. In Cap. X.

1. Chry. accipiant prædicatores ſuſtentationem à populo, mercedem à Deo. Aug. de Conſ. Euan. non præceptum eſt vt ab his ſumant, quibus annunciant; Paulus enim victum labore manuum quærebat, ſed poteſtatem dat, quam virgæ nomine ſignificauit apud Marcum. 42. Int. quomodo accipiemus?

43. Hier. fama hoſpes eligendus eſt populi, ne prædicatoris dignitas ſuſcipientis infamia deturpetur: nondum autem eis dat vt ſciant quis ſit dignus, ſed iubet ſcrutari. Ambr. in Lucam. ideo domus eligenda præcipitur, vt mutandi hoſpitij cauſa nõ ſuppetat: nõ tamen hæc cautio receptori mãdatur, ne dum hoſpes eligitur, hoſpitalitas minuatur. 44. Chry in hom. quare ergo Chriſtus ad publicanũ diuertit? dignus fuerat factus ex conuerſione. Hier. hoſpes magis ſe nouerit gratiam accipere quàm dare. 45. Int. non eſt curſitandum per domos. Glo. conſtantiæ mãdatum. Hier. ne alioquin ſuſcipiens contriſtetur, & ipſi opinionem accipiant leuitatis. 46. Int. ſcilicet ad alia migraturi. Hier. 47. Int. pacem hoſpitio precamini, vt ſopiatur omnis repugnantia cõtra veritatem. Chry. in hom. docet anteuertere alios ſalutando & honorando. 48. Hier. quod Græcè χαῖρε chære, & Latinè Aue, hoc Hebraicè ſcalem lach שלום לך, id eſt, pax tecum. q. d. Chriſtus, quantum in vobis eſt, diſcordiæ bella ſedate.

49. Int. id eſt, ſi fuerint ibi prædeſtinati ad vitam. Remig. 50. Int. id eſt, quam optatis. 51. Int. id eſt, prædicationis merces à Deo vobis recompenſabitur. 52. Int. id eſt, obedierit. 53. Hil. exiſtenti enim in loco, cum loco videtur eſſe communio. 54. Int. ſcilicet in ſignum terreni laboris inaniter expenſi, vel vt oſtendatis appetitum terrenorum non eſſe in affectibus veſtris. 56. Int. quia cui plus commiſſum eſt, ab eo plus exigitur. Hier. ergo diuerſitas eſt inter ſupplicia. ¶ 57. Int. quibus lex naturæ tantùm, hi autem & legem litteræ ſpreuerunt, & dicta Prophetarum & Apoſtolorum. Remig. horum meminit, quia Deo magis odibilia peccata cõtra naturam. 58. Int. ſcilicet, qui elegi, qui docui. Chry. in hom. malorum conſolatio mittentis virtus. 59. Chry. in hom. prædicit futura mala, primò, vt diſcant eius præſcientiam. ſecundò, vt ne putentur ex infirmitate magiſtri contingere. tertiò, vt ne inopinantes opprimantur, nec turbentur tempore crucis. Glo. ſimile illud apud Ioannem, Sicut miſit me Pater, ſcilicet ad paſſionem, & ego mitto vos. 60. Int. ideo ſitis manſueti & humiles, innocentes.

61. Greg. in hom. ſenſum innocentiæ ſeruate, morſum malitiæ ne habeatis. 62. Chry. in hom. In eo apparet magis eius virtus, quòd oues in medio luporum exiſtentes eos ſuperant & conuertunt.

63. Int. ſcilicet Scribarum & Phariſæorum. Hier. ¶ Hilar. veſano furore in vos ſæuiturorum.

64. Chry. in hom. oportet vt à vobis aliquid afferatis.

Sens. Myst. In Cap. X.

55. Rab. puluis, terrenæ cogitationis leuitas, à qua etiam ſummi doctores immunes eſſe nequeunt.

Addit. Avct. In Cap. X.

1. alibi dicit mercedem id eſt, debitum quoddam à ſimilitudine operariorum, Paulus vocat ſtipendium à ſimilitudine militum quibus datur, non vt merces: quantum enim ad periculum quod ſubeunt? ſed vt ſuſtentatio debita. 43. ἐξετάσατε exquirite. 44. id eſt, probatæ vitæ, vel dignus tali hoſpite, aut pace Euangelica. Lucæ 10. dicitur filius pacis. 48. Salutatio more Hebræorum, qui dicunt, Pax tibi, Scalem lach. שלום לך imprecantes omnia proſpera & læta. m. pro, veſtrum erit meritum, feciſtis enim quod debuiſtis, vel nihil inde detrimenti accipietis. Græ. reuertatur. ſ. imperatiuus pro futuro. Hebr. 54. In teſtimonium laboris veſtri, & quod nihil ab illis accipere velitis, nec cum illis in aliquo communicare. 56. i. mitiùs punietur. n. id eſt, habitatoribus. 58. qui ſcio ita expedire, & poſſum ſubuenire. 59. id quidam referunt ad miſſionem poſt aſcenſionem. 62. non ad lupos.

[65] prudentes, ſicut ſerpentes, & [66] ſimplices ſicut [67] colum[68]bæ. Cauete autem ab [69] hominibus. [70] Tradent enim vos in [71] conciliis, & in ſynagogis ſuis [72] flagellabunt vos: & ad præſides & [73] reges ducemini [74] propter me in teſtimonium [75] illis, & gentibus. [76] Cùm autem tradent vos, nolite co[p]gitare [77] quomodo aut [78] quid loquamini: [79] dabitur enim vobis in illa hora [80] quid loquamini. [81] Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in [82] vobis. [83] Tradet autem [84] frater fratrem in mortem: & pater filium, & inſurgent filij in parentes, & morte eos afficient; & eritis [85] odio [86] omnibus hominibus pro[87]pter nomen meum. [88] Qui autem [89] perſeuerauerit vſque in [q] finem, hic ſaluus erit. [90] Cùm autem [91] perſequentur vos in ciuitate iſta,

SENS. LIT. IN CAP. X.

65. Int.ſ.vt vitetis inſidias, vt fidem ſeruetis Hier.ſerpens expoſito toto corpore, occultat caput.
66. Int.ſ.vt non faciatis mala Hier. ¶Remig.ſimplicitas ſine prudentia facilè decipi poteſt, prudentia periculoſa eſt, niſi ſimplicitate temperetur. 67. Chry.in hom.ita non per iram extinguitur, ſed per manſuetudinem; non ſufficit pati mala, ſed nec turbari cōceditur quod eſt columbæ. 68. Int. hic aperit quos lupos dixerit. Rab. 69. Int.id eſt, à perſuaſionibus hominum. 70. Int.præmunit eos. 71. Int. vbi potiori ſentētiæ dandus eſt locus 72. Int.ſub ſpecie corrigendi, quia ille locus correctionis eſt.
73. Int. quaſi ad maiorem audientiam, cùm per ſe vobis inferre vim non poterunt. 74. Chry. in hom. vnicuique malorū mitigationē adiungit; nō parua conſolatio propter Chriſtum pati. 75. Greg. in hom. ſ.qui perſequendo mortem intulerunt, vel videndo non ſunt mutati; mos Sanctorum bonis in adiutorium, qui inde exemplum capiunt, malis in teſtimonium, qui ſine excuſatione pereunt. Gl. Lucas, continget vobis in teſtimonium: perſecutio enim teſtimonium malitiæ Iudæorum & gentium, & innocentiæ Apoſtolorum. 76. Int.contra terrores conſolatio.q.d.nolite turbari. 77. Int.ſ.de modo proferendi ornatè an inornatè. 78. Int.ſ.de modo inueniendi. Remig.Chriſtus enim ſubminiſtrabat ei verba & ſapientiam. 79. Hier.offerte voluntatē pro Chriſto, ipſe pro ſe loquetur. Hil.ſic Abraham non defuit aries ad victimam. 80. Int.ſ. materia dicendi. 81. Int.quia non ex ingenio vel arte veſtra verba procedunt, ſed ex Spiritus ſancti gratia. Hier. ad Prophetarū dignitatem reduxit, qui Dei ſpiritu ſunt locuti. Remig.vos acceditis ad certamen, ego prælior. 82. Int.ſ. velut organis. Remig. vnde Paulus, an experientiā quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? 83. Int.adeò creſcit perſecutorum rabies, vt nullus ſit inter eos affectus, quorum diuerſa eſt fides. 84. Greg.in hom. minorem dolorem ingerunt illata ab extraneis. 85. Chry.tamquàm communes orbis terrarum hoſtes. 86. Int. non tantùm amicis. 87. Int. quia amatores mundi ſunt, inimici Dei. Chry.rurſū conſolatio apponitur. 88. Chr. alia conſolatio. 89. Hier.non cœpiſſe, ſed perfeciſſe virtutis eſt. Chr. indicat numquam defutura quæ patiantur. 90. Int.non debetis deſiſtere, ſed ad tempus declinare, vt aliis poſſitis prodeſſe. Chr.in hom. ducit ad manſuetiora. 91. Int.non ante. Hier. hoc pertinet ad illud tempus, In viam gentium ne abieritis: itaque orta perſecutione Hieroſolymis diſperſi ſunt in vniuerſam Iudæam, vt tribulationis occaſio fieret Euangelij ſeminarium.

SENS. MYST. IN CAP. X.

65. Rab.Serpens per ſtrictas rimas tranſiens, veterem pellem exuit: ita prædicator per anguſtā viam veterem hominem deponat. Remig.Serpens decepit primum hominem.q.d.callidus fuit hoſtis ad decipiendum, vos ſitis prudentes ad liberandum; laudauit ille lignum, vos laudate crucis virtutem Hil. ille molliorem ſexum aggreſſus eſt, & immortalitatem ſpopondit: ita cuiuſque natura inſpectanda & futurorum ſpes reuelanda, quódque illè mentitus eſt, verè prædicandum, futuros fideles Angelis ſimiles. q. Glo.vnde hoſtiæ cauda iubetur offerri.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

*65. ſcilicet ad cauendum. 66. ſ. ad manſuetè conuerſandum. Græ. ἀκέραιοι ſinceri. 69. ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ab illis hominibus. ſ. malis, de quibus ſtatim loquitur. 70. ſ. examinandos, & iudicandos. 71. i. conſeſſu ſenatorum ſeu iudicum. o. id eſt, congregationibus. 75. ſ. de me ferendum à vobis, vel erunt hæc in teſtimonium contra illos, qui conuerti noluerint, tam multis ad id prouocati. p. μὴ μεριμνήσητε, ne ſolliciti & anxij ſitis: nec enim prohibet cogitare. vide Marc. 13. Luc. 12. 86. i. omni hominum generi. 87. i. propter me.
89. ὁ ὑπομείνας qui ſuſtinuerit. ſ. patienter tolerans. vide Marc. 13.*

fugite[92] in aliam. Amen[93] dico vobis, non conſummabitis[r] ciuitates Iſrael[s], donec veniat
Filius hominis. Non[94] eſt diſcipulus[95] ſuper[96] magiſtrum[97], nec ſeruus[t] ſuper dominũ ſuum:
ſufficit[98] diſcipulo vt ſit ſicut magiſter[99] eius: & ſeruo ſicut dominus[100] eius. Si[101] patremfa[102]-
miliâs Belzebub vocauerunt[103]: quanto[104] magis domeſticos[105] eius? Ne ergo timueritis eos[106].
Nil[107] enim eſt opertum[108], quod non reueletur: & occultum[109], quod non ſciatur. Quod[110] di-
co vobis in tenebris[111], dicite[112] in lumine[113]: & quod in aure[114] auditis, prædicate ſuper tecta[115].
Et nolite[v] timere eos qui occidunt corpus[116]; animam autem non poſſunt[117] occidere: ſed
potius timere eum qui poteſt animam & corpus perdere[118] in

Sens. Lit. In Cap. X.

91. Aug contra Fauſtum: non vult Deus ſe tentet homo quando habet quid faciat, vt quod cauere oportet, euadat. Idem epiſt. 180. ad Hono. Fugiant qui à perſecutoribus quæruntur, & ab aliis qui non ita quæruntur non deſeratur Eccleſia, cùm autem omnium commune eſt periculũ, aut omnes ad loca munita tranſeant, aut hi quibus alij indigent, maneant. Remig. licentia fugiendi infirmis conceſſa. 93. Int q d. non mirum ſi à quibuſdam fugitis, quia conſummatio Iſrael nõ fiet in fide, donec Chriſtus à mortuis reſurgat. Chry. 10 hom. non præuenietis me circumeuntes. Palæſtinam, donec vos aſſumam. 94. Chry. in hom. conſolatur à ſeipſo. Hier. vt gloriæ loco ducant, ſi Domino vel paſſionibus adæquentur. 95. Chry. in hom. ſ. donec fuerit diſcipulus. 96. Chry. in hom. ſecundùm honoris rationem, intellige verò ſecundùm quæ accidunt in pluribus. 97. Remig. ſe magiſtrum & dominum appellat. t. Chry. in hom. ſ. donec fuerit ſeruus. 98. Int. perfectio eſt diſcipuli non vleiſci iniurias, ſicut ego feci. 99. Int. ſ. priùs faciens, quàm docens. 100. Int. qui potuit. 101. Remig. explicat quod dixit 102. Int. cui famulantur cæleſtia & terreſtria. 103. Hier. Idolum Acharon vocatur in libro Regum Belzebub, id eſt, idolum muſcæ, zebub enim muſca. Glo. Ninus Rex Aſſyriorum, poſuit patri Belo ſtatuã, quam ſuſcipientes Chaldæi vocabant Bel, Palæſtini Baal, Moabitæ Belphegor, Dei cultores Belzebub, id eſt, virum muſcarum. ſ. ob ſpurcitiam ſanguinis immolati. 104. Int. q. d. quid mirum de famulis? 105. Chry. in hom. multam familiaritatem oſtendit: non enim dixit ſeruos. ſic alibi, non dicam vos ſeruos. 106. Remig. ſ. perſecutores. 107. Hier. q. d. veniet dies iudicij, in quo & veſtra virtus & illorum nequitia demonſtrabitur. Hil. dies iudicij inania fuiſſe illorum facta reuelabit. Chry. in ho. q. d. vocant vos magos, & ſeductores, ſed paulo pòſt apparebitis ſaluatores orbis, & benefactores.

108. Int. ſ. corde. ¶ hoc ad bonos. 109. Int. hoc ad malos. 110. Int. ſ. actu. 111. Int. id eſt, in myſterio. Remig. q. d. cur timeatis perſecutores, cùm tantæ ſitis dignitatis, vt per vos myſteria legis & Prophetarum ſint manifeſtanda. Chry. in hom. poſtquàm à timore liberauit, opportunè loquitur de libera propalatione. Hil. non legimus Chriſtũ in tenebris docuiſſe, ſed ſermo eius carnalibus tenebræ ſunt. Remig. in tenebris, id eſt, inter Iudæos incredulos. Glo. id eſt, dum adhuc in timore eſtis. 112. Int. id eſt, prædicate apertè. 113. Int. id eſt, Spiritu ſancto. Hil. cum libertate fidei. Remig. i. fidelibus. Glo. i. cum fiducia veritatis. 114. Int. id eſt, priuatim. Remig. ſecretè. 115. Int. id eſt, palàm ſeu publicè. Rab. iuxta morem Palæſtinæ loquitur, vbi in tectis reſident: quia non ſunt cacuminata, ſed æqualia. Chry. in hom. q. d. principium dedi, vos reliqua explete. Glo. quod docui in proprio Iudææ loco, in toto mundo prædicate. v. Chry. in hom. omnibus reddit ſuperiores, mortem etiam contemnendam docens. 116. Int. ſcilicet tantum. 117. Int. ſcilicet quin eam Deus reddat corpori. 118. Int. ſcilicet mittendo in æterna ſupplicia.

Sens. Myst. In Cap. X.

92. Hier. cùm perſequentur in vno libro, aut teſtimonio, fugite ad alia volumina: veniet enim præſidium Saluatoris. 115. Int. id eſt, calcate carnalia.

Addit. Auct. In Cap. X.

92. *ſcilicet alibi prædicaturi. r. id eſt, perambulabitis; vel non facietis prædicandi finem. ſ. Iudæorum, vel fidelium. q. d. etiamſi expellamini à multis ciuitatibus, ſemper erit vbi prædicetis, vſque in diem iudicij. 94. ſolet Chriſtus ſæpe vti vulgò receptis ſententiis, & ad ſuum propoſitum accommodare. 103. id eſt, Sataniсum, vel cui ſatanas fauerit. Vide cap. 12. num. 61. 111. id eſt, ſecretò, quod etiam vocat in aure. 113. id eſt, palàm, quod etiam vocat ſuper tecta. 115. ſunt hæc in Palæſtina plana, non cacuminata.*

gehen

[119] gehennam. Nonne [120] duo [121] paſſeres [x] aſſe [122] veneunt? & vnus ex illis non [123] cadet ſuper terram,
[124] ſine Patre veſtro? [125] Veſtri autem [aa] & capilli capitis omnes [126] numerati ſunt. [127] Nolite ergo
timere: multis paſſeribus [128] meliores eſtis vos. [129] Omnis ergo qui [130] confitebitur me coram
hominibus, [131] cõfitebor & ego eũ coram Patre meo qui in [132] cælis eſt. Qui autẽ [133] negauerit
[134] me coram hominibus, [135] negabo & ego eum coram patre meo qui eſt in cælis. [136] Nolite
arbitrari quia [137] venerim [bb] pacem mittere in terram: nõ veni pacem mittere, ſed [138] gladium:
veni enim [139] ſeparare hominem aduerſus [140] patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem
ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam: & [141] inimici hominis, [142] domeſtici eius.

SENS. LIT. IN CAP. X.

119. Hier. in valle quæ Gehenon dicta eſt, id eſt, vallis filiorum Enon, eſtque iuxta Hieruſalem ad radices montis Moria, Iudæi Baal immolabant, filioſque dæmoni incendebant, hanc Deus comminatus eſt olim ſe impleturum cadaueribus mortuorum; ſignificantur ergo per eam ſupplicia perpetua peccatorum. 120. Int. q. d. nolite timere mortem corporis, qui mori non poteſtis ſine nutu Dei, quod in minoribus liquet. 122. Glo. Lucas, nonne quinque paſſeres veneunt dipondio? dipondius enim ex duobus aſſibus. 123. Int. non moritur ſine prouidentia Dei, quanto magis vos? Glo. quid ergo illud? numquid de bobus cura eſt Deo? aliud eſt cura, aliud eſt ſcientia. 124. Int. id eſt, ſine nutu Dei.
125. q. d. vt taceam de corporis maſſa, etiam minimæ particulæ Dei prouidentia cõſeruantur. Hier. immenſa Dei prouidentia, & ineffabilis affectus. 126. Hil. in numerum aliquid colligi diligentiæ eſt, indicat autem nihil ex nobis periturum. Hier. non dicit omnes capillos ſaluandos, ſed numeratos eſſe. indicatur ergo ſcientia numeri, non numeri conſeruatio. 127. Int. q. d. omnem curam in eum proiicite apud quem capillus non perit. 128. Int. quia rationales, quia æterni. 129. Int. ergo prædicare ſuper tecta, quia omnis, &c. 130. Int. fidem corde, & ore. ¶ ne quis tempore perſecutionis ſufficere ſibi putaret fidem cordis. ¶ ore confeſſio fit ad ſalutem. Chry. huius verbi obſeruatio multos ad Apoſtolos adduxit. 131. Int. id eſt, perducam ad cõfeſſionem Patris, Venite benedicti Patris mei. Rab. confitebitur apud Patrem, habebit enim per Filium acceſſum ad Patrem. 132. Int. i. conſortio Sanctorum. 133. Int. ſ. timore. Rab. confitetur quis fide per dilectionem operante mandata implendo, negat non obediendo. 134. Int. ſ. vbi prodeſſe debet mei nominis confeſſio. 135. Int i. nõ perducam ad viſionem Dei Patris, qua perfruentur Sancti. 136. q. d. ſicut timor mortis non debet retrahere, ſic nec carnalis affectus. 137. Int. q. d. non ad hoc inter homines veni, vt carnales affectus confirmem, ſed ſpirituali gladio diſſociem. Hier. miſſum eſt bonum bellum, vt rumperetur pax mala.
138. Int. ſ. verbi Dei. Chry. non dixit prœlium, ſed quod difficilius, gladium, aſperitate verborum excitans. 139. Chry. illorum malitia hoc facit, ſed dicit ſe facere Scripturæ more: ſic illud, dedit oculos vt non videant. Glo. id eſt, priuatos carnis affectus extinguere. 141. Int. non poſſunt inter eos eſſe iura pacis, inter quos eſt bellum fidei. Rab. ¶ Hier. hic locus prope eiſdem verbis eſt apud Micheam. 142. Int. ſcilicet, qui non credunt.

SENS. MYST. IN CAP. X.

121. Hil. duo, anima & corpus, quæ peccato venduntur; & cùm ſint nata ad volandum in cælum, capiuntur, & præſentium voluptatum pretiis venduntur, fitque ex ipſis vnum in terram cadens.
aa. Remig. caput, Chriſtus; capilli, Apoſtoli, quorum nomina ſcripta ſunt in cælis. 128. Hil. meliores electi infidelibus qui cadunt in terram. 139. Int. Verbum Dei diuidit tria in duo. i. corpus, animam, & voluntatem, contra patrem corporis, id eſt peccatum, & animæ matrem, id eſt infidelitatem.
140. Glo. Pater, ante diabolus, mater ſynagoga, eadémque ſocrus, filia, Eccleſia, eadémque de gentibus nurus, ſponſus, Chriſtus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

x *στρουθία paſſerculi.* 122. *Aſſes decem faciunt denarium argenteum numum. Aſſis duplum dupondium dicitur Luca 12. quia verò hic Græcè eſt ἀσσάριον, videtur ſignificari numus minor aſſe.* 126. *adeoq; Deo curæ, vt quæ ſub numero commendantur.* 129 *pro, omnis autem. vide Luca 12.* bb. *ſcilicet, mundanam, vel exteriorem.* 138. *id eſt, diſſidium, diſcordiam.*

[143] Qui amat patrem aut matrem pluſquàm me, non eſt [cc] me dignus: & [144] qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus. Et [145] qui non accipit [dd] crucem [146] ſuam, & [ee] ſequitur me, non eſt me dignus. [147] Qui inuenit [148] animam ſuam, perdet illam: & qui [149] perdiderit animam ſuam propter me, [150] inueniet eam. [151] Qui recipit vos, [152] me recipit: & qui me recipit, [153] recipit eum qui me [154] miſit. Qui recipit Prophetam [155] in nomine [ff] Prophetæ, [156] mercedem Prophetæ accipiet: & [157] qui recipit iuſtum [158] in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et quicumque [159] potum dederit vni ex [160] minimis iſtis [gg] calicem [161] aquæ frigidæ [hh] tantùm [162] in nomine diſcipuli: tamen dico vobis, non perdet [163] mercedem ſuam.

Sens. Lit. In Cap. X.

134. Int. & hic religioni pietas non eſt anteponenda, quod facit, qui quod Deo minus amandum eſt, plus amat quàm Deum. Hier. amandi parentes, & filij poſt Deum; quòd ſi vterque amor ſeruari non poſſit, odium in ſuos, pietas in Deum eſt. Chry. & in Deut. dicitur, qui dixerit patri & matri, neſcio vos, &c. hi cuſtodierunt eloquium tuum. 144 Int. ſ. qui præponit carnalem affectum ſpirituali. Rab. 145. Chry. ad altiorem ſermonem ducit. dd. Int. ſ. vel carnem domando, vel proximo compatiendo, & hoc intuitu æternorum. 146. Chry. in his erudit, vt ſermonem de paſſione eius magis ſuſcipiant. Greg. in hom. Crux à cruciatu, hanc baiulamus vel per abſtinentiam, vel per compaſſionem proximi. Glo. Peccata proximorum, Sanctorum frixorium. ee. Greg. in hom ſ. propter me patiendo.

147. Int. q. d. nec aduerſa timenda ſunt, quia qui inuenire temporaliter vitam vult, æternaliter perdet eam. 148. Rab. i. præſentem vitam. 149. Int. i. paratus eſt eam hic perdere, omnia poſtponens amori meo. 150. Int. ſ. in futuro. Chry. vtilitatem præceptorum quæ grauia videbantur oſtendit maximam. 151. Hier. præceptorum auſteritatem temperat. Glo. ad ſuſceptionem magiſtrorum diſcipulos prouocat. 151. Int. ſ. qui in vobis ſum. Chry. quid huic honori æquale? 153. Int. quia non aliud recipit in Apoſtolis, quàm quod eſt in Chriſto. 154. Int. & in me eſt. 155. Int. i. pro eo quod nominatur Propheta. Hier. non perſonas ſuſcipiendas eſſe, ſed nomina docet, nec perire mercedem etiamſi indignus ſuſcipiatur. ff. Remig. quidam hic per Prophetam, & iuſtum Chriſtum intelligunt, in cuius nomine recipientes Prophetam vel iuſtum, mercedem accipient. 156. Chry. ſ. qualem decet accipere Prophetam aut iuſtum, vel hos ſuſcipientem. Chry in hom. cum eo iuſtitiæ præmia recipiet quem ſuſtentando adiuuit. 157. Int. ne & pſeudoprophetam timeant recipere. 158. Int. i. pro eo quod nominatur iuſtus. 159. Int. ne quis ſe ab hoſpitalitate per paupertatē excuſaret, hoc leui præcepto diluit. Hier. 160. Remig. non Prophetæ aut iuſto, ſed alicui ex minimis. Hil. etiamſi peccatores ſint quibus meo nomine hoc fit. Glo. minimi ſunt qui nihil habent in hoc ſeculo. 161. Int. ne dicas deeſſe vnde calefieret. Hier. 162. Int. id eſt, pro eo quod nominatur diſcipulus. 163. Int. ſ. quam ex bono affectu meruit potius quàm ex actu. Glo. reſpicit magis Deus ad pium affectum quàm ad quantitatem rei datæ.

Addit. Avct. In Cap. X.

cc. Indignus qui ſit meus diſcipulus. vide Luc. 14. 145. *id eſt, qui non æquo animo fert moleſta.*

ee. ſcilicet, imitatione, vel propter me patiens. 147. *qui indulget, perdit, qui mortificat, ſaluat, eſt autem inuenit præter. temp.* 150. *id eſt, cuſtodiet in vitam æternam.* 155. *ſcilicet, quia Propheta eſt.*

156. *id eſt, particeps erit mercedis Prophetæ.* 158. *ſ. quia iuſtus eſt.* *gg.* ποτήριον *poculum.* 161. *id eſt, minimum quoduis beneficium.* *hh. poteſt coniungi cum præcedentibus, vel ſequentibus.*

CAPVT XI.

ET factum eſt, cùm conſummaſſet Ieſus præcipiens duodecim diſcipulis ſuis, tranſiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Iohannes autem, cùm audiſſet in vinculis opera Chriſti: mittens duos de diſcipulis ſuis, ait illi, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et reſpondens Ieſus ait illis, Euntes renunciate Iohãni quæ audiſtis & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere ad turbas de Iohãne: Quid exiſtis in deſertũ videre? arundinẽ vento agitatam? Sed quid exiſtis videre? hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus geſtiuntur, in

SENS. LIT. IN CAP. XI.

1. IN r. ſcilicet ſermones. 2. Int. fecit, quod docuit prædicans Iudæis, non Samaritanis, non gẽtibus, vt ſecundùm promiſſa priùs offeratur Iudęis ſalutis occaſio. Rab. Chry. in hom. ſubtraxit ſe, dans eis locum, ipſo enim præſente nemo ad diſcipulos accederet. 3. Int. ſ. Iudæorum. 4. ſ. poſitus. 5. Int. ne alium à ſe prædicatum putarent. Hil. ¶ Hier. diſcipulos mittit, vt per occaſionem hanc interrogationis, videntes Chriſti ſigna, in eum crederẽt. a. Chry. in hom. fortè hos nouerat poſſe faciliùs, quàm cæteros perſuaderi. 6. Int. ſ. per illos. 7. Int. hoc dicite. Greg. in hom. 6. non dubitat eſſe mundi redemptorem, ſed quærit an ſit ad inferni clauſtra deſcenſurus. Hier. non dixit, qui veniſti, ſed qui venturus es. q. d. debeóne te etiam inferis nunciare, an alium? Hil. non ſuæ, ſed diſcipulorum ignorantiæ conſulit. 8 Int. non ad interrogata, ſed ad ſcandalum nunciorum. 9. Int. non reſpondit Iohãni, quia non dubitabat, ſed illis. 10. Int. ceſſent verba, loquantur opera. Chr. in hom. à miraculis vult diſcant, teſtimoniũ enim à rebus credibilius eſt. 12. Int pauperes ſpiritu, vel opibus, intus illuminantur, vt in prædicatione nulla diſtantia ſit inter pauperes & diuites. Hier. 13. Int. in hoc nuntios percutit, ſicut pòſt oſtenditur. Chry. latenter eos redarguit. Hil. oſtendit cui rei Iohannes cauiſſet: miſit enim eos ne ſcandalizarentur. 14 Glo. i. de diuinitatis potentia non dubitauerit. Greg. in hom. infideles ſcandalizati, cùm poſt tot miracula morientem Chriſtum viderunt. 15. Chry. in hom. ne videretur homini adulari. 16. Int. quæ neſciebant myſterium interrogationis eiuſ, ne ſuſpicentur Iohannem liuore motũ, & vt ſciant illum non ſibi, ſed diſcipulis quæſiſſe. Chry. in hom. oſtendit ſe noſſe eorum occulta, nec durè loquitur, quia ex ignorantia peccabant. 17. Chry. in hom. docet per ea quæ ipſi egerant. non enim dimiſſis ciuitatibus in deſertum veniſſent, niſi magnus fuiſſet Iohannes, & miraculis. 16. Int. qui omni vento agatur, vt leuitate mentis de me ambigat, quem prædicauit. Hier. ¶ Chry. in hom. dubitabant turbæ de lenitate Iohãnis. Gre. in hom. carnalis animus fauore, & detractione tactus in partem quamlibet flectitur. 19. Int. q. d. non. 20. Int. an vana gloria ductus, lucra quærat, pro dapibus, vel veſtibus, qui locuſtis viuit, & pilis camelorum induitur? Hier. ¶ Chry. in hom. ſi vellet mollibus veſtiri non eremum habitaſſet.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

4. HIL. lex, ne Chriſtus poſſet intelligi, peccatis plebis, quia vinculis continebantur. 3. Int. lex ad gratiam Euang. mittit. a. Ambr. in Lucam c. 7. duo populi, Iudæorum. ſ. & gentium. c. Int. id eſt, per doctrinam Euangelij illuminantur. f. Hil. deſertum, vbi non habitat Deus. arundo, inanitate vitæ ſpecioſi, & fructu veritatis vacui, & ad omnium malorum ſpirituum flatus mobiles; mollis veſtis, laſciuiens corpus. Domus regum. i. dæmonum, qui mundo dominantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

1. i. feciſſet præcipiendi finem Græcis. 3. ſ. Iudæorum. ſic Pſal. 98. adinuentiones eorum, non Aaron, & Samuel, qui præceſſerant, ſed Iudæorum. b. ὁ ἐρχόμενος ille venturus. ſ. à Prophetis prædictus. c. de quo Iſa. 35. Græc. ἀναβλέπουσι. i. viſum recipiunt. d. εὐαγγελίζονται. i. Euangelium audiunt, & recipiunt, ſeu docentur. q. d. pauperibus prædicatur Euangeliũ. vide Iſa. 61. 14. ſ. humili conuerſatione mea, ſeu abiectione offenſus, occultè notat diſcipulos Iohannis. ſimul oſtendẽs ſe illorum corda noſſe. g. i. veſtimentis ſplendidis, & precioſis.

[21] domibus regum ſunt. Sed quid exiſtis videre? [22] Prophetam? [h] Etiam dico vobis, & [23] plus quàm Prophetam. Hic eſt enim de [24] quo ſcriptum eſt; Ecce [25] ego mitto [26] Angelum meum ante [27] faciem tuam, qui præparabit [28] viam tuam ante te. [29] Amen dico vobis, non ſurrexit inter natos [30] mulierum [31] maior Ioanne Baptiſta: qui autem [32] minor eſt in [33] regno cælorum, [34] maior eſt illo. A [35] diebus autem Ioannis Baptiſtæ vſque [36] nunc, regnum cælorum [37] vim patitur, & [38] violenti [39] rapiunt illud. Omnes enim [40] Prophetæ & lex vſque ad [41] Ioannem [42] prophetauerunt: & [l] ſi vultis recipere, ipſe eſt [43] Helias, qui venturus [m] eſt. Qui habet [44] aures audiendi, [45] audiat. [46] Cui autem [n] ſimilem æſtimabo [47] generationem [48] iſtam? Similis [49] eſt [50] pueris ſedentibus in [51] foro: qui clamantes [52] coæqualibus dicunt, [53] Cecinimus

Sens. Lit. In Cap. XI.

21. Int.ſ.vbi aliquid venentur. 22. Int.ponit quod erat. 23. Int.qui me non tantùm venturum prædixit,ſed etiam digito demonſtrauit. Greg. ¶ Hier. ad priuilegium prophetale,acceſſit baptiſmi præmium,vt ſuum Dominum baptizaret. 24. Int.ſ.in Malachia. 25. Int.verba Patris ad Filium. 26. Int. id eſt,nuncium. Hier.non Angelus natura,ſed officio. 27. Int.,id eſt, manifeſtationem tuam. Chry.in hom.prope te. 28. Int,id eſt,peruia, reddet tibi corda auditorum prædicando & baptizando. 29. Int. vt ſummam virtutum eius comprehendam. 30. Int.non virginis. Rab. mulieres enim propriè corruptæ vocantur,quamquam Maria aliquando vocatur mulier, id eſt, femina. 31. Int.etſi æqualis. Hier. non enim ſtatim ſequitur,ſi alij maiores non ſunt,vt ipſe ſit maior. 32. Int.ſ tempore. Glo. ego,quem multorum opinio minorem facit. 33. Int.id eſt,in cordibus Apoſtolorum.Aug. 2. cont. adner. leg & pro cap.5.in gloria,vel Eccleſia,vt ſignificet vel beatos,vel ſe,qui minor tempore Ioanne,ſed tunc ita legendum,qui minor eſt,in regno cælorum maior eſt illo. Hier. omnis beatus maior eſt hîc viuente: aliud enim eſt poſſidere coronā victoriæ,aliud in acie dimicare. 34. Int.ſ dignitate. 35. Int.alia commendatio Ioannis. 36. Int.quàm diu dicetur nunc.i.ſemper. 37. Hier.grandis violentia in terra genitos cælum quærere,& poſſidere per virtutem, quæ non tenuimus per naturam. 38. Int. quibus non erat promiſſum. 39. Hil.gloria Iſraël promiſſa,& oblata,fide gentium occupatur & rapitur. 40. Int.ſ. præcedentes. 41. Int.vbi Chriſti tempus oſtenditur,quem Ioannes oſtendit.Hier. 42. Int. vel prædicauerunt. l. Chry.aliam coniecturam ponit aduentus ſui,dicit autem vultis, oſtendens libertatem.

43. Int.hoc eſſe myſticum,& indigere intelligentia oſtendit,cùm ſubdit,qui habet.Hier. Helias.i.in ſpiritu & virtute Heliæ veniens. 44. Int.ſ.cordis.Rem. 45. Int.i.quod dixi myſticè intelligat.46.Hil. exprobrat infidelitatem.Chry.oſtendit nihil omiſſum ad eorum ſalutem pertinētis. 47. Int. tot monita ſalutis audientem,& non obedientem. 48. Int.ſ.Iudaicam. 49. Int.ſ. huic toti negotio.

Sens. Myst. In Cap. XI.

21. Hier.rigida vita,& auſtera prædicatio,aulas regum,& mollium hominum palatia vitare debet. Greg.in hom.ſi in ſtudio precioſarum veſtium culpa nō eſſet,non laudaſſet Dominus Ioannem,de veſtimenti aſperitate. Aug.3.de doctr.cap.12.in talibus non vſus rerum,ſed libido vtentis in culpa eſt.

50. Int.ſicut Dauid,& Hieremiæ.Hil.Prophetæ in ſimplicitate ſenſus,vt pueri prædicauerūt.51.Int. i.Hieruſalem,vbi lex & iura promūtur.Hil.i.in medio ſynagogæ. 52. Remig erant omnes de vna ſtirpe. 53. Hil.i.ad confeſſionem Dei prouocauimus. Hier prouocauimus ad bona opera..Chr.remiſſam vitam oſtendit,& non eſtis perſuaſi.Ioannes duram vitam ſuſtinuit, & non attendiſtis. dicit verò numero plurali,quia vtriuſque vna intentio erat.

Addit. Avct. In Cap. XI.

h. Gra.vaj.i.certè. 23. ſ. quia Chriſti præcurſor, regni cælorū prædicator,baptiſmi inſtitutor, Angelus Dei. 27. pro,ante te.Hebr. 31. ſ.Propheta,vt patet ex Luc. 35. ſ. quibus cœpi prædicare. 37. i. vt inuaditur, ſeu occupatur. 38. i.qui ei vim afferunt,per ſui mortificationem. 42. ſ. de Chriſto venturo,vel populum pro ratione illorum temporum docuerunt viuendi rationem. l. i.ſi attentè aduertatis. m. pro, erat. 45. indicat aduenisse iam Meſſiam. n. pro,aſſimilabo. 47. i.genus hoc hominum. 50. ſ. qui ludendo ſolent repræſentare nunc læta,nunc triſtia. 51. foro rerum venalium. 52. i. coætaneis,ſ.ſodalibus. 53. tibijs ſcilicet.

vobis

vobis,& non [54]ſaltaſtis: [55]lamentauimus , & non [56]planxiſtis. [57]Venit enim Ioannes neque
[58]manducans,neque bibens: & dicunt ,Dæmonium habet. Venit Filius hominis man-
[o]ducans & bibens,& dicunt, Ecce homo vorax,& potator vini, publicanorum & pec-
catorum amicus. Et [59]iuſtificata eſt [60]ſapientia à filiis [61]ſuis. Tunc cœpit exprobrare ciui-
tatibus , in quibus [p]factæ ſunt plurimæ virtutes eius: quia non egiſſent pœnitentiam.
[q]Væ tibi [62]Corozaim,væ tibi [63]Bethſaida , quia ſi in [64]Tyro & Sydone [r]factæ eſſent virtutes,
quæ factæ ſunt in vobis,olim in [65]cilicio & [66]cinere pœnitentiam [ſ]egiſſent. [67]Verumtamen
dico vobis, Tyro & Sydoni [68]remiſſiùs erit in die iudicij quàm [69]vobis.Et tu Capharnaū
[70]numquid vſque in cælum exaltaberis ? vſque in infernum [71]deſcendes:quia ſi in Sodo-
mis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te, [72]fortè [73]manſiſſent vſque in hanc diem.
Verumtamen dico vobis,quia terræ Sodomorum [74]remiſſiùs erit in

Sens. Lit. In Cap. XI.

57. Int. exponit prædictam ſimilitudinem. 58. Int. exemplo abſtinentiæ ſuæ pœnitentiam vobis iadicens,& noluiſtis humiliari cum eo.Aug.16.cont.Fauſt.cap.31.non enim vtebatur victu , quo Iudæi. 59. Int.q.d.quicquid me puteris , ego tamen Dei virtus,& Dei ſapientia,iuſtè facere intelligor ab Apoſtolis.Hier. 60. Hier.i.Dei diſpenſatio,& doctrina , vel Chriſtus. 61. Int. quibus Pater reuelauit,quæ prudentibus abſcondit.Aug.de quæſt. Euang. intellexerunt Apoſtoli regnum Dei non eſſe in eſca & potu.Hier.quidam codices habent ab operibus ſuis. p. Hier.ſ.cùm circuiret ciuitates & vicos,vt ſuprà legimus. q. Aug.2.de conſ.Euan.cap.32.& hoc Lucas commemorat,rei geſtæ,vt videtur ordinem ſecutus,niſi malimus bis fuiſſe hæc à Chriſto dicta , vt nonnulla alia. 62. Int.quæ quōdam myſterium Dei tenuiſti.Rab.Corozaim, id eſt, myſterium meum. 63. Int. quæ fructum gignere debuiſti,ad quam ſpirituales venatores miſſi ſunt.Rab Bethſaida,id eſt,domus fructuū,vel venatorum. ciuitates ſunt hæ Galilææ,in littore maris. 64. Int.id eſt,in ciuitatibus gentium, quas diabolus venator in anguſtia tentationum comprehendit.Rab.Tyrus,anguſtia;Sydon venatio. vrbes ſunt hæ Phœnicis.Au.lib.de perſeu.Tyrij & Sydonij Dei iudicio in maſſa perditionis relicti,quibus, vt crederent, non eſt datum,& vnde crederent eſt negatum. 65. Int.ſcilicet pro memoria pungentis peccati.

66. Int.ſ.pro mortis conſideratione.Greg.35.Mor.cap.2.vtrumque adhiberi ſolet ad pœnitentiam, vt in punctione cilicij cognoſcamus quid fecimus;in cinere,quid facti ſumus,mortui.ſ.pungēte peccato. 67. Int.ſed nec factæ ſunt in eis, nec pœnituerunt,& tamen, &c. 68. Int. ſicut minor fuit culpa eius,quæ nuncios veritatis non habuit,quàm eius quæ refutauit,ita minor pœna. Hier.tantùm enim naturalem legem calcarunt. 69. Int.quæ,& ſimili culpæ ſubiaces.Remig.Metropolis hæc Galilææ.

70. Hier.alia lectio,& tu Capharnaum,quæ vſque ad cælum exaltata es.ſ.meo hoſpitio,& ſignis: vſque ad inferna deſcendes,quia.ſ.credere noluiſti. 71. Int.ideo maioribus ſuppliciis punieris , quia credere noluiſti viſis virtutibus.Hier. 72. Int.id eſt,certè.Remig.indicatur liberum arbitrium.

73. Int.id eſt,non contigiſſet eis ſubuerſio.vbi fuiſſet correctio. 74. Int.quia minor culpa Remig. diuerſa ſupplicia in inferno,vt diuerſæ manſiones in cœlo.

Sens. Myst. In Cap. XI.

54. Int.id eſt,non aſſurrexiſtis operando. 55. Int. id eſt , pœnitentiæ lachrymas neceſſarias vobis prædiximus,& non acquieuiſtis,nec adhuc acquieſcitis. 56. Int. ſ. per compaſſionem. 57. Hil. Iudæis,& lex grauis viſa eſt,potibus & cibis præſcriptis,& dæmonium,id eſt , peccatum habere , nec in Euangelio vitæ libertas placuit. o. Int.id eſt,cibo & potu lætitiam futuri regni præſignans,& noluiſtis cum illo gaudere,ſed calumniati eſtis.

Addit. Avct. In Cap. XI.

59. id eſt,laudata,approbata,ſuſcepta,vel defenſa,vt quæ nihil omiſerit ad ſalutem neceſſarium.
61. i. ſuis participibus,& amicis,nempe verè ſapientibus. q. Execrantis vox. r. id eſt,miracula.
65. 66. ſic olim fiebat pœnitentia. 67. pro,propterea. 70. videtur legiſſe ἦ, nunc enim ἢ.q.d. num putas tibi iſtam gloriam diu duraturam?erras.

die iudicij, quàm tibi. In illo [75] tempore [76] reſpondens Ieſus dixit, [77] Confiteor tibi [78] Pater [79] Domine cœli & [t] terræ, quia abſcondiſti [80] hæc à ſapientibus & [81] prudentibus, & [82] reuelaſti [83] ea paruulis. [84] Ita Pater, quoniam [85] ſic fuit [86] placitum ante te. [87] Omnia mihi [88] tradita ſunt à Patre meo. Et [u] nemo [89] nouit Filium niſi Pater; neque Patrem quis nouit [90] niſi [91] Filius, & [92] cui voluerit Filius [93] reuelare. [94] Venite ad me omnes qui [95] laboratis, & [96] onerati eſtis, & ego [97] reficiam vos. Tollite [98] iugum meum [99] ſuper [100] vos, & diſcite à [x] me, [z] quia [101] mitis ſum, & [102] humilis [103] corde, & inuenietis [104] requiem animabus veſtris. [105] Iugum enim meum [106] ſuaue eſt, & [107] onus meum [108] leue.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

75. Int. ſ. cùm exprobraſſet Iudæis. 76. Glo. ſ. tacitæ obiectioni, cur Chriſtum, quem gentilitas recepit, Iudæi reiecerunt? Chry. 77. Int. id eſt, gratias ago, in te exulto. Auguſt. de verb. Dom. ſerm. 8. Laudo te, non accuſo me: eſt enim confeſſio alia laudantis Deum, alia accuſantis ſe. 78. Int. ſ. mi. Hie. ſi creatura eſſet, Dominum ſuum non Patrem appellaſſet, aut cæli etiam, & terræ patrem dixiſſet.

79. Int. non pater. 80. Int. id eſt, Sacramentum mei aduentus. Hier. 81. Int. ſ. Scribis & Phariſæis, qui ſibi ſapere videntur. Hier. ¶ Aug. de verb. Dom. id eſt, à ſuperbis: ſequitur enim paruulis, id eſt, humilibus. Hil. ſapientibus ſtultitiæ ſuæ præſumptione. 82. Int. & hoc per me. Chry. non vult diſcipulos de ſe magna ſapere: reuelatio enim erat, non illorum ſtudium. 83. Int. id eſt, humilibus ſpiritu. Greg. 27. Mor. cap. 9. non dixit ſtultis, damnat enim tumorem, non acumen. Hil. paruulis malitia, non ſenſu. Chry. ob id lætatur, non quia ſapientibus abſconditum. 84. Hilar. facti æquitatem, paternæ voluntatis iudicio confirmat. Hier. blandientis affectu loquitur, vt inceptum in Apoſtolis beneficium compleatur. 85. Int. ſ. vt humilis redeat, qui ſuperbiendo receſſit. 86. Greg. 25. Mor. cap. 18. iniuſtum eſſe non poteſt, quod placuit iuſto, ne temerè ergo diſcutiamus Dei conſilia de aliorum vocatione, aliorum repulſione. 87. Int. Omnipotens eſt, & conſubſtantialis Patri. 88. Chry. hoc additum, ne quia gratias egerat, putaretur virtute priuatus. Hier. non cælũ, & elementa dicit tradita, ſed eos, qui per Filium acceſſum habent ad Patrem. Aug. cont. Maxim. lib. 3. cap. 12. non minor eſt poteſtate Patre, qui omnia habet, quæ Pater: dedit autem Pater gignendo. u. Chry. latenter ſe oſtendit conſubſtantialem. Hil. eandem in mutua cognitione docet eſſe ſubſtantiam. 89. Chry. ſ. cognitione, qua ille.

90. Int. non quòd ſolus. Aug. 1. de Tri. c. 8. non ſeparatur propter ſubſtãtiæ inſeparabilitatem Spiritus ſanctus. 91. Int. hoc naturæ. 92. Int. hoc gratiæ. 93. Aug. 7. de Trin. cap. 3. reuelatur Pater per Filium, id eſt, verbum ſuum. Idem de qq. Euang. & Pater, & Filius per filium reuelatur, & id ſignificatur hoc loco. 94. Int. q. d. & quia per me habetis acceſſum ad Patrem, venite, credendo & obediendo. 95. Int. quaſi victi. 96. ſ. peccatis, vel iugo legis. Hil. 97. Int. non tantùm exonerabo. Rab. Chry. in omni quiete conſtituam. 98. Rab. i. Euãgelium, quod Iudæos & gentes cõiungit. Glo. i. præcepta mea.

99. Rab. i. in honore habete. 100. Int. ſ. in fide combinatos. x. Glo. ſ. docente verbo & exemplo.

101. Int. ſ. moribus, quia nullum lædo. 102. Int. quia nullum deſpicio. Aug. de verb. Dom. ſer. 10. magnus eſſe vis? à minimo incipe. vis ædificare? priùs cogita de fundamento humilitatis. 103. Int. i. mente: ¶ non fictè. 104. Int. ſ. hîc ſpe, poſtea re. 105. Int. i. Euangeliũ. 106. Int. ſ. non detrectãtibus, ſed dilatato corde currentibus. Rab. Ad ſupra dicta via arcta, auguſto quidem initio incipitur, ſed in progreſſu, dilectione dilatatur. Aug. de verb. Dom. guſtata requie ſpirituali, leuia videntur, quæ aſpera ſunt alioquin & grauia; omnia ſæua & immania propè nulla efficit amor. 107. Int. i. diſciplina.

108. Glo. momentaneum tribulationis, æternum gloriæ pondus operatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

76. pro, ſubiungens. Heb. vide Matth. 17. 77. i. laudo, gratias ago. t. ſcilicet non reuelando. 81. quales, Scribæ & Phariſæi. vide 1. Cor. 1. 83. νηπίοις infantibus, ſtultis, ſ. mundo, ſeu ſimplicibus. 84. ναὶ. i. certè. approbantis & confirmantis. 89. ſ. perfectè, ſeu comprehenſiuè. 93. i. patefacere. 95. ſ. moleſtia aliqua.

96. ſ. curis, peccatis, miſerijs, legis veteris onere. 97. i. recreabo, requieſcere faciam: nam Gra. ἀναπαύσω.

98. id eſt, legem Euangelicam, quæ ligat, ne quis à iuſtitia diſcedat. z. pro, quod, vel q. d. ſum enim mitis, non aſper. 106. Gra. χρηστὸς commodum, placidum, blandum, facile, ſuaue.

CAPVT XII.

IN illo tēpore abiit Ieſus per ſata ſabbato: diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas,& mãducare.Phariſæi autem videntes dixerũt ei,Ecce diſcipuli tui faciunt,quod non licet facere ſabbatis.At ille dixit eis,Non legiſtis quid fecerit Dauid quando eſuriit,& qui cum eo erant?quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant,niſi ſolis ſacerdotibus?Aut non legiſtis in lege,quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant,& ſine crimine ſunt?Dico autem vobis, quia templo maior eſt hîc.Si autem ſciretis quid eſt,Miſericordiam volo,& non ſacrificium:numquam condemnaſſetis innocentes: Dominus enim eſt Filius hominis etiam ſabbati.Et cùm inde tranſiſſet,venit in ſynagogam eorum.Et ecce homo erat

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. GLo.tranſit Matthæus ad facta poſt mortem Iohannis. Aug. 2. de conſ. Euan.cap.34.fortè Matthæus rei geſtæ ordinem tenuit;Marcus autem, & Lucas ſuæ recordationis. 2. Int. iterum datur occaſio contradicendi Iudæis.Chry.dat occaſionem ſoluendi ſabbatum. 4. Chry. itaque nõ erant accuſandi.Hieron.nec veſcẽndi habebant locum,vt alibi legimus.Chry non eos à Chriſto vehemens fames ſeparabat. 5. Int.auſteræ vitæ eſt,non præparatos, ſed ſimplices cibos quærere,vel comedere. Hier ¶.Aug. 5.cont.Fauſt.cap.6 non prohibet vellere ſpicas,vt futuros Manichæos conuinceret, qui herbam nõ euellunt,ne homicidium perpetrent.7.Int.nota,quòd Apoſtoli litteram ſabbati deſtruunt. Hier. 8. Int.de vinea vel fruge vicini licebat edere,ſed non falcem mittere,vel foras efferre. Aug. de ope.mon.præceptũ lege Iudæis,vt in agris furem nullum tenerent,niſi qui aliquid vellet auferre,comedentem tantùm, liberũ impunitumq; abire ſinerent;itaq; non eos arguunt furti Phariſæi. a. Glo. vult ſabbatum non ad litteram,ſed ſpiritualiter intelligamus. 9. Chry.Dauid in mediũ adducit,quòd eius multa gloria apud Iudæos.Hier.q.d.ſi illum fames excuſauit,cur nõ hos?Chry.ſi quis dicat fuiſſe Propbetam illum: at eius ſocij non erant. adde quòd nec Propbetis illud licebat. 10. Hier.melius arbitratus eſt Achimelech homines de famis periculo liberare,quàm Deo ſacrificium offerre hoſtia enim Deo grata,hominum ſalus. 11. Chry. plus erat ſacram illam menſam tangere, quàm ſabbatum tranſgredi. 12. Glo.exempla duo attulit regis,& ſacerdotũ,rex,& ſacerdos,& ſabbati Dominus.Aug. 1.de q.Euan.q.2. 13.Int.ſ.dum tauros cædunt,pueros circumcidunt;& dum vnam legem ſeruãt,ſabbatum deſtruunt. Hier. 14. Int. pro,& tamen. 15. Int. ipſe Ieſus Dominus templi. 16. Int. id eſt,in hoc loco. 17. Chry.ſermo cum vehementia. 18. Int. quam & Abimelech fecit, dum eſurientes pãnit. 19. Int.i.Apoſtolos. 20. Int.id eſt,præeſt, & non ſubeſt veteri obſeruantiæ,& ideo non peccat, qui ſecundùm eius ordinationem obſeruat. 21. Remig. quem vos putum Dominũ putatis, Deus eſt. 22. Int.ſ.alio ſabbato,vt Lucas ait.Aug.2.de conſ.Euan.ca.31. 23. Hil. præmiſſa enim in cãpo geſta ſunt.24.Hier.dicitur fuiſſe cæmentarius in Euangelio Matthæi,quo vtuntur Nazaræi,& Ebionitæ.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

1. HIL. Sabbato in agrum profectio, eſt Domini in legis otio progreſſus in mundum 3. Glo. ſata auditores; quorum ſalutem doctores eſuriunt, vellúntque ſpicas, dum à terrenis retrahunt,comedúntq;,id eſt,in corpus Eccleſiæ traiiciunt ſabbato,id eſt,ſpe ſalutis æternæ,vel ſata Scripturæ,vnde teſtimonia aſſumuntur,& diſcutiuntur in ſabbato, id eſt, quieta mente. 6. Int. peccatorum conuerſio ſtultis ſabbati defenſoribus diſplicet, ſed à ſabbati Domino probatur. 18. Hil. opus ſalutis noſtræ non in ſacrificio legis,ſed in miſericordia eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

a. quodam ſcilicet. c. id eſt,templum, nempe atrium. 13. ſ. occupati ſacrificiis, ob qua multa faciunt alioqui ſeruilia. 16. i. hoc loco. d. id eſt, miſericordiam antepono ſacrificio.Hebr.

manum habẽs [25] aridam,& [26] interrogabant eum dicentes,Si licet [e] Sabbatis curare? vt accuſarẽt eum.Ipſe autem dixit illis,[27] Quis erit ex vobis homo qui habeat ouẽ vnam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueã,nonne [28] tenebit,& leuabit eam? [f] Quãto magis melior eſt homo oue? [29] Itaq; licet ſabbatis [30] benefacere. Tunc ait homini,[31] Extende manũ tuam. Et extendit:& reſtituta eſt ſanitati ſicut altera. [32] Exeuntes autem Phariſæi, conſilium [33] faciebant aduerſus eum,quomodo perderent eum.Ieſus autem [34] ſciens [35] receſſit inde: & [36] ſecuti ſunt eum multi,& [37] curauit eos omnes:& [38] præcepit eis ne manifeſtum eum facerent,vt adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam, [39] dicentem, [g] Ecce [40] puer meus quem [41] elegi,dilectus meus in quo [42] bene complacuit [43] animæ meæ. [44] Ponam ſpiritum meum ſuper [45] eum, & [46] iudicium gentibus [47] nunciabit. Non [48] contendet, neque [h] clamabit,neque audiet aliquis in [49] plateis

Sens. Lit. In Cap. XII.

26. Hil.arguendi occaſionem ex reſponſione quærentes.Hier.ſi non curet,crudelitatis aut imbecillitatis:ſi curet,tranſgreſſionis volunt accuſare.Aug.de conſ.Euan.priùs illi interrogarunt,deinde Dominus,vt ait Lucas & Marcus. e. Rab.præcipuè in ſabbatis docebat Dominus, & operabatur ob frequentiam populi,quærens omniũ ſalutem. 27. Hier.ſic ſoluit quæſtionem, vt eos auaritiæ condemnet.Rab.illi ex cupiditate violabant ſabbatum,cùm Chriſtus ex charitate ageret. 28.Int.ſ.nõ animali,ſed ſuæ auaritiæ conſulens. Hier. 29. Int.ſ. quia illa die licet ſibi vtile facere. 30. Int.ſ.alij.33. Int.ſ.liuore permoti,non enim culpa fuit vel hominem manum extendere,vel Chriſtum ſanare. 34. Int.ſ.eorum inſidias.Hier. 35. Int.vt homo fugit odientes.Remig.quia nõ erat locus,nec tempus patiendi.Hier.ſeceſſit occaſionem impietatis auferens.Glo.nota exemplum.ſi vos perſequuti fuerint in vna ciuitate,&c. 36. Int. acceſſit vbi inuenit ſequentes. 37. Remig. quia ſequebantur dilectione, deſiderij effectum conſequuntur. 38. Hil.iactantiam declinat. Remig. ideo præcipit, ne perſequentes deteriores fierent. 39. Int.ſ. in perſona Patris de Filio. g. Remig hoc teſtimonio multa confirmantur.illud enim,ecce puer,ad illud refertur,hic eſt Filius meus;ponam Spiritum,ad id quod deſcendit Spiritus ſanctus ſuper baptizatum,iudicium gentibus,&c.ad illud,cùm ſederit Filius hominis,&c.nõ contendet,&c.ad illud,quod pauca reſpondit Pontifici,Pilato,& Herodi,arundinem, &c. ad id quod perſecutores declinauit,ne fierent deteriores,& in nomine.&c.ad id,euntes docete,&c. 40. Int.quia in forma ſerui.Remig. 41. Int ſ.ad opus quod nullus alius poterat facere.ſ.redimere genus humanũ. Rab. ¶ Remig.alia lectio,electus quem elegi. 42. Int.quia ipſe ſolus eſt agnus ſine macula. Rab.

43. Int.id eſt,voluntati meæ.Remig.ſignificatur Dei affectus. 44. Int.quod alibi,requieſcet ſuper eum Spiritus Domini. 45. Int.non Dei verbum,ſed puerum.Hier. ¶ Remig.hoc factum cùm eſt incarnatus, tunc enim accepit plenitudinem Spiritus ſancti. 46. Int.ſ.futurum, & modò iuſta iudicia agit. 47. Int.ſ per prædicatores noui teſtamenti. 48. Int. quia cùm malediceretur, non maledicebat, ſed ſicut ouis ad occiſionem ductus eſt,& non aperuit os ſuum.

Sens. Myst. In Cap. XII.

25. Rab.manus hominis,quia ad pomum extenſa,areſacta eſt,manus etiam in ſynagoga arida,quia vbi maior ſcientia,ibi grauior tranſgreſſio.Hier.manus Iudæorum aridæ vſq; ad aduentum Domini.

31. Rab.debilitas animæ eleemoſynarum largitate curatur.erat languida dextera,quia ab eleemoſynis torpebat;ſiniſtra ſana,quia ſuæ ſaluti intendebat,ſed veniente Domino, quod congregauit cupiditas,diſtribuit charitas. 32. Int.id eſt,à lumine recedentes. 49. Int.myſticè, qui latam viam inſiſtunt,& non audiunt vocem Chriſti.Hier.¶ Remig.platea Græcè,latitudo;Chriſtus autem ſuis dilectoribus,non delectabilia in hoc mundo promiſit,ſed aſpera.

Addit. Avct. In Cap. XII.

f. Διαφέρει præſtat. 30. i. afficere beneficio. 38. ἐπετίμησεν interminatus eſt. g. citat partim ſecundùm Hebraicam, partim ſecundùm 70. editionem. affert verò id teſtimoniũ ad demonſtrandũ Chriſti manſuetudinem, de qua ſuprà, & euulgandum eſſe Euangeliũ in gentes, repellentib. id Iudæis, vt Marcus indicat.

40. i. ſeruus, ſeu miniſter, vel filius. 42. i. in quo placata anima mea, vel quem diligo vehementiſſimè.

43. pro mihi. 46. id eſt, quod iuſtum & æquum. 48. id eſt, litigabit. h. ſcilicet contentioſè.

vocem eius,arundinem quaſſatam non confringet,& linum fumigans non extinguet: donec eiiciat ad victoriam iudicium:& in nomine eius Gentes ſperabunt. Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens,cæcus & mutus,& curauit eum, ita vt loqueretur , & videret. Et ſtupebant omnes turbæ,& dicebant, Nunquid hic eſt Chriſtus filius Dauid? Phariſæi autem audientes dixerunt , Hic non eiicit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Ieſus autem ſciens cogitationes eorum,dixit eis , Omne regnũ diuiſum contra ſe , deſolabitur:& omnis ciuitas,vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi ſathanas ſathanam eiicit , aduerſus ſe diuiſus eſt : quomodo ergo ſtabit regnum eius ? Et ſi ego in Beelzebub eiicio dæmones : filij veſtri in quo eiiciunt ? Ideò ipſi

Sens. Lit. In Cap. XII.

50. Hier.qui peccatori non porrigit manum,nec portat onus fratris,quaſſatum calamum confringit,qui ſcintillam fidei contemnit in paruulis,lignum extinguit fumigans. Aug.20.de ciu.ca.30.perſecutores Chriſti,perdita integritate,quaſſato calamo,& amiſſo lumine, lino fumanti comparantur, quibus pepercit,quia non venit iudicare. Hil.oſtendit ſe poſſe eos facilè frangere,vt arundinem contritam,& eorum furorem extinguere. Rab.quaſſatæ gentes,non ſunt contritæ,ſed in ſalutem reſeruatæ,nec Iudæi à vento agitati,condemnati ſtatim,ſed ſupportati patienter. 51. Ra.Gentes quę extincto naturalis legis ardore fumi amariſſimi,& oculis noxij,tenebroſæque caliginis inuoluebãtur erroribus,à Chriſto ſunt in maxima incendia ſuſcitati. 52. Chry.omnibus completis,vltionem inducet, cùm.ſ.claram fecerit ſuam victoriam.Rab.donec iudiciũ,quod in eo agebat, ad victoriam perueniat. Glo.tandiu prædicatio eius lucet mundo,donec ponat in terra iudiciũ, & impleatur. Fiat volũtas tua ſicut in cælo & in terra. 53. Chry.non ſolùm puniet, ſed & orbem terrarũ ad ſe trahet. 54. Int.quia non eſt aliud nomen ſub cælo in quo oporteat ſaluari. 55. Aug.20.de ciu.cap.30.hoc iam videmus impletum. 56. Remig.cùm exiſſet ex ſynagoga,vel aliquanto pòſt. m. Aug.2.de conſ.Euang.c.37. Lucas mutum dicit tantùm,& non cæcum, ſed de alio videtur loqui. 57. Beda tria miracula , cæcus videt,mutus loquitur,à dæmone liberatur. 58. Int mirantur minus eruditi, & ob miſericordiam & beneficium,filium Dauid prædicant. 59. Int.qui ſapientes videntur,vel negant,vel detractant,quaſi non ſint opera Dei , ſed immundi ſpiritus. 60. Int.in quo neſcientes confitentur diuiſionem dæmonum. 61. Remig.Idem Beel à patre Nini,& Baal,quia in excelſo colebatur.& Beelphegor à monte phega. 62. Int.ſ.vt vel ſic crederent in eum qui cordis occulta videbat.Hier. 63. Hier vt concordia paruæ res creſcunt,ita diſcordia maximæ dilabuntur. Glo.neceſſaria complexione arguit.q.d.ſi virtute Dei eiicio dæmones,cur calumniamini; ſi dęmonis, regnũ eius diuiſum eſt. 65. Int.pro & ideò. 66. Int.cuius intra ſe bellum,pax eſt hominum,vt iam non habeat in mundo locum.Hier. 67. Int. id eſt,non ſtabit,vt iã ſit finis mundi.Hier. p. Chry.ſecunda ſolutio. 68. Int.ſ.exorciſtæ Iudæorum, qui ad Dei nominis inuocationẽ eiiciebãt dęmones.Hier.vel Apoſtoli,quod magis intelligere debemus.Chry.non rebus ij,ſed Chriſto aduerſabãtur.Itaq; oſtendẽs inuidiã Apoſtolos in mediũ adducit.

Sens. Myst. In Cap. XII.

57. Beda.in conuerſione expellitur dęmon,illuminatur anima,& Deum laudat. 64. Hil.excidium Hieruſalem denunciatur,quæ in Chriſtum furore exarſit,& Apoſtolos fugauit.

Addit. Avct. In Cap. XII.

l. ſ.tumultuoſam,aut iactabundam. 51. id eſt,ellychnium.q.d.fouebit infirmos. 52. pro, donec faciat, vt iudicium vincat,vel atque ita fiet,vt veritas in orbe obtineat. 56. id eſt,illo tempore,factum enim poſteà,vt patet ex Mar.& Luc. n. vox Græca etiam ſurdum ſignificat: hic tamen videtur ſolùm mutum ſignificare,nihil enim de auditu dicitur. 61. Non à Belo,vt quidam putant,ſed à Beel,ſeu potiùs Baal,id eſt Domino.ſic enim Dij gentium vocabantur quaſi Domini,inde Beelphegor, ſeu Baalphegor , Deus Moabitarum,& Baalberith.Iud.9.Beelzebub, Deus Accaronitarum.1.Reg.4.q.Idolum muſca, zebub enim muſca, aliquando Baal accipitur pro Deo Tyriorum,& Sydoniorum.3.& 4.Reg. o. ſ.animum quo dicerent, nempe calumniandi. & populum auertendi. 66. id eſt, ſi princeps dæmonum,vt vos putatis , alios dæmones vi eiicit. 68. ſcilicet,exorciſtæ,quales illi de quibus Act.19.

[69] iudices veſtri erũt. Si autem ego in [70] Spiritu Dei eiicio dæmones: igitur [71] peruenit in vos [72] regnum Dei. [73] Aut quomodo [74] poteſt quiſquam intrare in [75] domum [76] fortis, & [77] vaſa eius diripere: niſi priùs [78] alligauerit fortem? & tunc [79] domum illius diripiet. [80] Qui nõ eſt mecum, contra me eſt: & [81] qui non [q] congregat mecum, [82] ſpargit. Ideo [83] dico vobis, omne [84] peccatum & [85] blaſphemia [86] remittetur hominibus: [87] ſpiritus autẽ blaſphemia non [t] remittetur. Et qui[88]cumque dixerit [r] verbum contra [89] Filium hominis, remittetur ei: qui autẽ dixerit contra [90] Spiritum ſanctum, non [91] remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in [92] futuro. Aut [93] facite

SENS. LIT. IN CAP. XII.

69. Int. ſ. nõ poteſtate, ſed cõparatione, quia Deo tribuũt, quod illi Beelzebub. Hier. vel quia Apoſtoli ſedebunt in duodecim ſoliis, iudicãtes duodecim trib. Iſraël. Rab. cõlcij erant Apoſtoli nihil ſe malæ artis à Chriſto didiciſſe. 70. Glo. Lucas in digito. i. Spiritu ſancto. 71. Int. q. d. incipit deſtrui poteſtas Diaboli, vt regnet Deus in vobis. Chry. q. d. vobis veniunt bona: itaque veſtram impugnatis ſalutem.
72. Hier. vel ſe dicit, vel regnum, quod Iohannes, & ipſe prædicauerunt: eſt & regnum Scripturæ, quod ablatum à Iudæis, traditur Gentibus. Hil. diminutio regni diaboli, augmentatio eſt regni Dei. Aug. 1. de q. Euan. q. 3. regnum Dei dicit, quo impij à fidelibus ſecernũtur. 73. Chry tertia ſolutio. q. d. tantum abeſt, vt vtar diabolo adiutore, vt prælier cum eo, & eius principem ligem. 74. Int. ſ. niſi præualeret diuina potentia. 75. Int. i. mundum, qui in maligno eſt. Hier. 76. Int. i. diabolus, à quo nemo poterat ſe eruere. Hier non debemus eſſe ſecuti, quando victoris voce aduerſarius noſter fortis comprobatur. Chr. fortitudo eius ex noſtra deſidia orta eſt. 77. Int. i. homines deceptos. 78. Int. i. à ſeductione electorum compeſcuerit, & poteſtatem ademerit. Aug. dè q. Euang. 79. Int. i. ereptos diabolo per diuerſos gradus Eccleſiæ ordinat 80. Int. ſ. diabolus. Chry. quarta ſolutio. Glo. qui diſſimilia meis opera facit, mihi contrarius eſt. 81. Int. q. d. opera mea non poſſunt operibus Beelzebub comparari, quia ego congrego, ille diſpergit. Chry. oſtendit illos contra ſe eſſe, qui ſpargant, quæ ipſe congregat.
82. Int. quia diabolicum eſt congregata diſpergere. 83. Chry. excuſando reſponderat, nunc terret. Hil. ſeueriſſima definitione condemnat illorum peruerſitatẽ. 84. Int. ſ. facti. 85. Int. dicti. 86. Remi. ſi pœnitentiam agant: conuincitur autem hinc Nouatiani error. Auctor negabant iſti pœnitentiæ remedium lapſis poſt baptiſmum. 87. Int. eſt ſpiritus blaſphemia, contra veritatẽ, cùm eam cognoueris, induratio. Aug. de verb. Dom. ſer. 11. idem eſt illud Lucæ, qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum.
88. Aug. de verb. Dom. exponit, quod dixit. 89. Hier. ſcilicet, ſcandalizatus carne mea, & me hominem tantùm arbitrans. 90. Hier. i. qui Dei opera calumniatur, inuidia ſtimulatus, & opera Spiritus ſancti dicit eſſe Beelzebub. Hil. quid iã extra veniam eſt, quàm Chriſto paterni Spiritus ſubſtantiam adimere? 91 Glo. exigentibus enim meritis ſuis non perueniet ad pœnitentiam. Aug. de verb Dom. ſerm. 11. an paganis, Iudæis, & hæreticis, qui blaſphemant Spiritum ſanctum, nulla eſt ſpes veniæ? Fortè in tota Scriptura nulla quæſtio difficilior. eſt aliqua blaſphemia cõtra Spiritum ſanctum, quæ nullam remiſſionem meretur, videlicet impœnitentia, quæ eſt contra Spiritum ſanctum, in quo peccata dimittuntur, de nullo tamen deſperandum eſt, quamdiu viuit. Idem de ſerm. Dom. in monte lib 1. peccati, quod Iohannes dicit ad mortem; id eſt, cùm quis poſt agnitionem Dei fraternitatem oppugnat, aut inuidet gratiæ, tanta eſt labes, vt deprecandi humilitatem ſubire non poſſit, ſi in hac peruerſitate mentis finiat vitam, de nullo enim deſperandum eſt, dum viuit, & hoc fortè eſt peccare in Spiritum Sanctum, id eſt, poſt acceptam gratiam, per malitiam, & inuidiam fraternam impugnare charitatem. Chry Ignorabant Chriſtum quis eſſet. ac Spiritus ſancti ſufficiens experimentum acceperant, itaque ineuitabilis eorum condemnatio. 92. Rab. conuincitur hæreſis Origenis, dicentis, poſt multa ſæcula omnes veniam cõſecuturos. Gr. in dial. lib. 4. c. 39. datur intelligi, quaſdam culpas in hoc ſæculo, quaſdã verò (paruas. ſ.) in futuro relaxari. 93. Int. i. exiſtimate, vel iudicate. Chry. vult eos corrigere. Hier. ineuitabili ſyllogiſmo conſtringit. q. d. ſi diabolus malus eſt, bona facere non poteſt, ſi bona facio, non ex diabolo ſum. Hil. arborem ſe oſtendit fructibus vberrimam. Aug de verb. Dom. ſer. 12. hoc præceptum eſt. ſ. vt ſimus arbores bonæ, illud verò, facite arborem malam, &c. monitio eſt, vt caueamus, nec putemus ſi mali ſimus, bona opera habere. priùs enim eſt mutandus homo, vt opera mutentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

69. q. d. id quod agunt illi, vos condemnabit, approbatis enim in eis, in me calumniantes. 72. i. Meſſias promiſſus. 77. i. bellica inſtrumenta. Hebr. q. in ouile. ſ. 87. i. contra Spiritum ſanctum. ſic ſuprà, poteſtas ſpirituum immundorum r. i. aliquid. Heb. 93. q. d. aut me ſimul cum operibus laudate, aut condemnate: at cùm opera non poſſitis meritò condemnare, fateamini neceſſe eſt, me ſpiritu bono agi.

94 arbo

arbo[94]rem bonam,& fructum eius bonum : aut facite arborem malam,& fructum eius malum ; ſi [95]quidem ex fructu arbor agnoſcitur.Pro[96]genies vipe[97]rarum , quomodo po-
teſtis [98]bona loqui,cùm ſitis [99]mali? ex [100]abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de [101]bono theſauro profert bona : & [102]malus homo de [103]malo theſauro profert mala.
[104]Dico autem vobis,quoniam omne verbum [105]otioſum quod loquuti fuerint homines:
[106]reddent rationem de eo in [s]die iudicij. Ex verbis enim [107]tuis [t]iuſtificaberis, & ex verbis
[108]tuis condemnaberis. [u]Tunc reſponderunt ei quidam de [109]Scribis & Phariſæis,dicentes,
[x]Magiſter , volumus à te [110]ſignum videre. Qui reſpondens,ait illis, Generatio [111]mala &
[112]adultera ſig[113]num quærit:& ſignum non dabitur ei,[aa]niſi ſignum Io[114]næ Prophetæ. [115]Sicut
enim fuit [116]Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus : ſic erit [117]Filius hominis in [118]corde terræ [119]tribus diebus,& tribus

SENS. LIT. IN CAP. XII.

94. Glo. Arbor bona Chriſtus;fructus prædicatio,curatio,& redemptio.Mala, diabolus,& ſui fructus,inuidia,detractio,&c. 95. In.vtrum autem bonus ſit auctor an malus,ex fructu cognoſcitur.
96. Int id eſt,filij diaboli,eius veneno corrupti.Chry.quia pro Spiritu ſancto loquitur, ita increpat. Glo.oſtendit eos, vt malam arborem fructus blaſphemiæ afferre. 97. Chry.ſeparat à cognatione Abraham,de quo gloriabantur.Rab.detrahere bonis operibus diabolicum eſt. 98. Int.q.d.fructus veſter eſt blaſphemia. 99. Int.id eſt , cùm ſitis arbor mala. 100. Int.non enim poteſt de ore veſtro procedere niſi malitia,quæ abundat in cordis intentione. Chry.ſi dicta ab iſtis ita ſunt mala , quantum putamus habebant in corde malitiæ, vbi ſolus Deus teſtis? 101. Int.quia tantum quis boni facit,quantum intendit. 102. Int.tantum quoque mali,quantum intendit. 103. Glo.oſtendit ex quali theſauro proferant blaſphemiam: vel ſignificat,nec ſe poſſe mala, nec diabolum bona facere .104.
Chryſoſto timorem incutit. 105. Int.id eſt,quod ſine loquentis vtilitate dicitur , & audientis, vt de friuolis,& fabulis,at ſcurrilia non ſunt odioſa,ſed criminoſa.Greg.in hom.6.ſcurrilia replicans,& cachinnis ora diſſoluens,& aliquid proferens turpitudinis, criminoſi verbi reus tenetur. 106. Hier. quanto magis vos de calumnia? 107 Int.ſ.ſi bona,& bona intentione Remig. 108. Int.ſcilicet malis.Remig 109. Int.ſ.quærentes adhuc calumniam. x. Chry.verba adulatione , & ironia plena,& ideo vehementer eos arguit , cùm tamen ad conuicia manſuetè reſpondeant , oſtendens ſe vtraque paſſione ſuperiorem,qui nec in conuiciis iraſcatur , nec adulatione molliatur. 110. Int.de cælo, vt alius Euangeliſta ait.Hier. 111. Int ſ.malos fructus faciens.Chry.ingrati ſemper,& beneficiis deteriores facti. 112. Int quæ dimiſſo viro , multis amatoribus ſe copulauerat. Hier. 113. Int.ſ.potentiæ,qua indigna eſt. 114. Int.ſ.de profundo,non de ſublimi; paſſionis,non gloriæ. 115. Int.exponit ſignum Ionæ. 116. Int.ſ.vt Niniuem à ſubuerſione liberaret. 117. Int.ſ.mundum redempturus. 118. Int.id eſt,in ſepulcro. 119 Int.Synecdoche.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

116. Rab.Ionas,id eſt,columba,vel dolens, Chriſtus,ſuper quem Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit , & qui noſtros dolores portauit.piſcis deuorans, mors quam paſſus eſt in mundo; eiectio in aridam,reſurrectio in gloriam.oſtendit verò Chriſtus iſtos,niſi pœniteant, ſubuertẽdos,quòd ſint criminoſi,vt Niniuitæ. 119. Glo.tres dies,tria tempora,ante legem,ſub lege, & ſub gratia:tres noctes,tres mortui à Chriſto ſuſcitati,ante legem latebat peccatum,& puella in domo iacebat, tamquam peccatum in conſcientia,ſub lege proditum peccatum , & filius viduæ ante portam , ſub gratia peccatum grauius,& Lazarus fœtebat,cor terræ,habitantes in terra,in quibus iacet fides Chriſti.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

s. ſcilicet particulari in morte,vel vniuerſali in fine mundi. t. id eſt , iuſtus pronuntiaberis. u, ſ.cùm admirari & flecti oporteat. Reſpondere autem pro alloqui.Heb. 109. alij à prioribus, vt patet ex Luc.
110. ſcilicet de cælo,vt patet ex Luc.ſcilicet,probes te iſta Dei virtute facere,& eſſe Meſſiam,&c.
113. ſ.vt petunt,vel tot. gentis Iudæorum. aa. pro ſed.ſic Gal.2 niſi per fidem,pro,ſed per fidem.
118. pro,intra terram.Hebr.

[120]noctibus. Viri [121]Niniuitæ ſurgent in [122]iudicio cum [123]generatione iſta, & [124]condemnabunt eam: quia pœnitentiam [125]egerunt in [126]prædicatione [127]Ionæ. Et ecce [128]pluſquàm Ionas [129]hic. [130]Regina [bb]auſtri ſurget in iudicio cum generatione [131]iſta, & [132]condemnabit eam: quia [133]venit à [134]finibus terræ audire ſapientiam [135]Salomonis: [136]& ecce plus quàm Salomon hîc. [137]Cùm autem [138]immundus ſpiritus [139]exierit ab [140]homine, ambulat per [141]loca [cc]arida, [dd]quærẽs requiem, & non [142]inuenit. Tunc dicit: Reuertar in [143]domum [144]meam vnde [145]exiui. Et veniens inuenit eam [146]vacantem, ſcopis [147]mundatam, & [148]ornatam. Tunc vadit, & aſſumit [149]ſeptem

Sens. Lit. In Cap. XII.

120. Aug. de conſ. Euang. quidã ignorantes Scripturæ locutionem noctem dixerunt tres horas, quibus obſcuratus eſt ſol, & tres inſequentes, diem; ſed vbi erit tertius dies? intellige ergo à parte totum. Idem 4. de Trinit. primus dies à parte extrema numeratur, tertius à prima. ſ. nocte. 121. Int. qui ſunt Aſſyrij, gens incredula. 122. Int. ſ. in communi omnium reſurrectione. Remig. etiam mali reſurgent cum bonis, ſed non ante diem iudicij, vt fabulantur Iudæi. 123. Int. quæ eſt populus Dei. 124. Int. ſ. non poteſtate, ſed comparatione. Hier. 125. Int. ſ. non videntes ſigna. Hier. 126. Int. paucis diebus facta. Hier. triduo ſecundùm Septuaginta. 127. Int. ſcilicet minoris me. 128. Int. quia tanto tempore ſigna facio. 129. Int. ſ. in medio veſtrum. Hier. aduerbium eſt. 130. Int. q. d. non tantùm gens Niniuitarum condemnabit eam, ſed etiam regina. 131. Int. quæ Dei ſapiẽtiam ſibi loquentem non modò non audit, ſed & blaſphemat. 132. Int. ſ. comparatione facti melioris. 133. Chry. non expectauit vt Salomon ad ſe veniret, ſed venit, & mulier, & barbara, & tantùm remota. 134. ſ. cum magna difficultate, & imperio relicto. 135. Int. ſ. quem fama nouerat. 136. Int. id eſt, inter vos. 137. Int. q. d. inter vos eſt maior Iona, vel Salomone, ſed diabolus ad vos reuerſus, dominatur. Chry. futuram in eis pœnam ſub ænigmate indicat. 138. Glo. ego polluta mundo, ſathanas mundata contaminat. 139. Int. ſ. in baptiſmo. 140. Int. ſ. hæretico, & malo Catholico. Hier. ſ. à Iudæis quando acceperunt legem, ad Iudæos enim, & non ad hæreticos, & quoſlibet homines referenda parabola. 141. Hier. id eſt, gentium ſolitudines. Remig. corda gentium à Scripturis, & ſpiritualibus donis aliena. Rab. corda fidelium à mollitie cogitationum expurgata explorat. Greg. 23. mor. cap. 5. terrenorum mentes humore concupiſcentiæ repletæ, fluidæ ſunt. 142. Remi. credidit enim gentilitas. 143. Hier. id eſt, Iudæos, quos dimiſeram. 144. Int. quæ per incuriam vacat. Hier. templum Iudæorum Chriſtum hoſpitem non habebat, nec Dei & Angelorum præſidia. 145. Int. ſ. per virtutem Sacramenti. 146. Int. ſ. à bonis per negligentiam. Rab. 147. Int. ſ. à vitiis per baptiſmum. Rab. 148. Int. ſ. ſimulatis virtutibus. Hier. ſuperfluis obſeruationibus legis, & traditionibus Phariſæorum. 149. Int. id eſt, vniuerſa vitia, quæ enim vel hæreſis, vel cupiditas arripit, in imo omnium vitiorum proſternit. Hier. ſeptem dicuntur, vel propter violationem ſabbati, vel ob criminalia peccata contraria ſeptem donis Spiritus ſancti.

Sens. Myst. In Cap. XII.

121. Glo. Niniue, Gentilitas. 130. Hier. in Niniue, & regina Saba, fides nationum præfertur Iſraeli. Rab. Niniuitæ, qui peccare deſiſtunt; regina, qui peccare neſciunt; peccatum enim pœnitentia abolet, ſapientia cauet. Remig. Eccleſia gentium regina, quia mores regit. Auſtri verò, qui ardore Spiritus ſancti abundat. Salomon, Chriſtus, qui eſt pax noſtra. dd. Aug. lib 1. de qu. Euang. q. 8. cupiditas carnis expulſa per pœnitentiam, auidiùs redit. 142. Glo. dormit diabolus ſub vmbra. i. tenebroſa conſcientia, in ſecreto calami. i. ſimulatoribus, foris nitidis, intus vacuis, & locis humentibus. ſ. laſciuia.

Addit. Auct. In Cap. XII.

120. *adiiciuntur noctes. more Hebr. cùm ſatis eſſet dicere, tribus diebus.* 134. *id eſt, hoc loco.* bb. *Ex Æthiopia erat, vbi imperabat, & in Ægypto, dicitur & Saba regina. erat autem regio in Meroe inſula intra Nilum, in qua præerant fœminæ quæ Candaces dicebantur, vt Reges Ægypti aliquãdo Pharaones, aliquando Ptolomai. Ita quidam hunc locum ediſſerunt, ſed nos aliter ſentimus. ſ. Arabiæ fuiſſe reginam, vide Scholia noſtra 3. Reg. 10. Ioſephus quidem 8. Antiq. cap. 6. eam reginam dicit Æthiopiæ & Ægypti; ſed ego magis Scripturæ credo, quæ loco citato Arabiæ reginam dicit, Felicis ſ. quæ eſt inter Perſicum ſinum, & Arabicum, ad Oceanum, eoq; ad Auſtrum dicitur reſpectu Iudææ.* 131. *id eſt, contra hoc hominum genus.* cc. *Greg. aquis carentia.* 149. *id eſt, multos. Hebr.*

alios ſpiritus ſecum nequiores ſe:& intrantes habitant ibi: & fiunt nouiſſima hominis illius [150] peiora prioribus. [151] Sic [152] & erit generationi huic peſſimæ. Adhuc eo [153] loquente ad [154] turbas,ecce mater eius & [155] fratres [156] ſtabant foris, quærentes loqui ei. [157] Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te. At ipſe reſpondens dicenti ſibi:ait.[158] Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos,dixit,Ecce mater mea,& fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt,ipſe meus [159] frater,& ſoror & [160] mater eſt.

Sens. Lit. In Cap. XII.

150. Int. quia faciunt eos,ad quos redeunt,deteriores quàm prius eſſent. melius eſt viam veritatis non cognoſcere, quàm poſt agnitionem retroire. Chry. Grauior eſt pœna poſteriorum peccatorum, vnde dictum paralytico. Noli peccare,ne deterius tibi contingat. Hier. multi nunc à pluribus dæmonibus poſſidentur,blaſphemantes in ſynagogis Chriſtum,quam in Ægypto ante legem. Chry. maiora paſſi,quia grauius occidere Chriſtum,quàm Prophetas. 151. Int. quò tendat parabola,exponit.
152. Int. ſcilicet Iudææ. 153. Int. dum occupatus eſt officio prædicandi. 154. Auguſt. 2. de conſ. Euang. cap. 40. Lucas non tenuit rei geſtæ ordinem,ſed præoccupauit,& recordatum ante narrauit.
155. Int. id eſt,conſobrini more veteris ſcripturæ. Hier. contra Helu. fratres vocat Scriptura natura, vt Eſau & Iacob;gente,vt omnes Iudæos;cognatione ſcilicet omnes ex eadem familia, affectu denique. erant autem hoc loco fratres filij matertera Domini,quæ dicitur mater Iacobi minoris,Ioſephi & Iudæ. 157. Hier. inſidias tendit, verum ſpirituali operi carnem præfert. 158. Hier. nõ negat matrem,ſed docet carni ſpiritum præferendũ;ſe paternis affectibus,plus quàm maternis debere demonſtrans. 159. Int. pro vtroque ſexu. 160. Greg. in ho. 3. frater & ſoror credendo; mater prædicando, ſi per eius vocem amor Domini in proximi mente generatur. Chry. vna nobilitas eſt, Dei facere voluntatem.

Sens. Myst. In Cap. XII.

159. Glo. mater,& frater,populus Iudæorum,qui intus docente Chriſto,non poteſt intrare;id eſt, ſpiritualiter verba eius intelligere negligit, ſed Chriſtum ad carnalia docenda vult exire, ſed non agnoſcitur à Chriſto,quia eis non aſſentit.

Addit. Avct. In Cap. XII.

155. id eſt,cognati.

CAPVT XIII.

[1] IN illo die [2] exiens Ieſus de [3] domo, ſedebat ſecus [4] mare, & congregatæ ſunt [5] ad eum turbæ multæ, ita vt in [6] nauiculam aſcendens ſederet:& omnis turba [7] ſtabat in littore,& locutus eſt eis [8] multa in [9] parabolis,dicens,[10] Ecce exiit

Sens. Lit. In Cap. XIII.

1. AVG. 2. de conſ. Euang. cap. 41. aut conſequenter, aut non multò pòſt illud,quod proximè narratum eſt. vel dies pro tempore(more Scripturæ)ſumitur. 6. Chry. volebat omnes ante ſe habere,& nullum à tergo. 8. Int non omnia, quædam enim apertè, vt per ea ad obſcura pronocentur. Hier. 9. Int. id eſt,ſimilitudinibus. Chry. vt manifeſtatiorem ſermonẽ faciat, ſub aſpectum reponens, magiſque memoriæ infigat. Hier. quia turbæ diuerſarum ſunt voluntatum, ideò in multis parabolis loquitur. 10. Int. ſ. de ſinu Patris in mundum,vel de domo Iudæorum,parte aſſumpta ad gentes.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

2. RAB. relicta Iudæa,ad gentes ſignificat ſe tranſiturum. 3. Int. ſ. Iudæorum. 4. Int. ſ. gentium. 5. Int. i. ad prædicationem eius per Apoſtolos factam. 6. Int. id eſt, Eccleſiam in medio non credentium, & contradicentium ædificandam. quam gratia ſua illuſtrat, & in qua manſionem ſibi conſecrat. 7. Int. i. in ſoliditate fidei,nondum tamen per gratiam baptiſmi recepti. Rab.

qui ſeminat, ſeminare[11]. Et[a] dum ſeminat[12], quædam ceciderunt ſecus viam[13], & venerunt volucres[14] cœli, & comederunt[15] ea. Alia autem ceciderunt in petroſa[16], vbi non habebant terram[17] multam: & continuò[18] exorta ſunt, quia non habebant altitudinem terræ[19]. Sole[20] autem orto, æſtuauerunt[21]; & quia non habebant radicem, aruerunt[22]. Alia autem ceciderunt in ſpinas[23]: & creuerunt[24] ſpinæ, & ſuffocauerunt[25] ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam[26], & dabant fructum: aliud centeſimum[27], aliud ſexageſimum[28], aliud trigeſimum[29]. Qui[30] habet aures[31] audiendi[b], audiat. Et accedentes[32] diſcipuli dixerunt ei, Quare in parabolis[33] loqueris eis[34]? Qui reſpondens ait illis: Quia vobis[35] datum eſt noſſe myſteria[36] regni cælorum: illis[37] autem non eſt datum[38]. Qui[39] enim habet[c], dabitur ei, & abundabit[40]: qui autem non habet[41], & quod habet[42] auferetur[43] ab eo. Ideo[44] in parabolis loquor eis: quia videntes[45] non vident[46], & audientes[47] non

SENS. LIT. IN CAP. X.

11. Chry. ſolet enim & ad alia exire, vt ſcindat terram, ſpinas euellat, &c. 12. Int. ſ. ſemina. 13. Int. hi ſunt, qui nec prædicatione compungũtur, nec benè agere incipiunt. Rab. via eſt mens malis cogitationibus trita & areſacta. 14. Glo. id eſt dæmones, qui cæleſtis naturæ, & per aëra volitant. 15. Int. id eſt rapuerunt. 16. Int. id eſt, in duritiam proteruæ mentis. Rab. ¶ Chry. in animabus quæ petra eſt. poteſt fieri terra pinguis, & quæ via, non conculcari, & ſpina deſtrui: omnibus Chriſtus loquebatur, & ſi præuideret futura vt poſſet dicere, quid me oportuit facere, & non feci? in quo docet diſcipulos ne deſides ſint, etiam ſi plures audientium pereant. 17. Int. id eſt, lenitatem animæ obedientis, & probatæ. Rab. 18. Int. quia dulcedine tantùm auditi verbi, & promiſſionis ad horam delectantur, ſed radicem non figunt. 19. Glo. ſ. deſiderij ſalutatis. Rab. altitudo terræ probitas animæ diſciplinis cæleſtibus inſtitutæ. 20. Int. i. feruore perſecutionis. Rab. 21. Int. ſ. per impatientiam, quia verbum non firmiter hæſerat menti. 22. Int. id eſt, virorem fidei perdiderunt. 23. Int. id eſt, in corda diuitiarum ambitione ſollicita. 24. Int. ſ. multiplicatæ ſunt diuitiæ. 25. Int. Id eſt, occupauerũt mentem, vt fructus ſpiritualis in ea proficere non poſſit. 26. Int. id eſt, fidelem, & deuotam conſcientiam. 27. Int. cùm omnia æternitatis intentione nos facere docet. Remig. cùm vitam æternam promittit: centenarius enim de læua tranſit ad dexterã Auctor. Intelligitur id in numeratione antiqua per digitos vtriuſque manus, ſeu articulos. 28. Int. cùm perfectionẽ bonæ operationis docet. Remig. Glo. in numero ſenario mundi ornatus expletus eſt, ideoque bonam operationẽ ſignificat. 92. Int. cùm fidem ſanctæ Trinitatis inſinuat. Remig. 30. Int quia hoc myſticũ eſt. Glo. cùm talis admonitio interponitur, myſticum inſinuat eſſe quod dicitur. 31. Int. i. interiores ſenſus audiendi, obediendi, faciendíque. Remig.

32. Hier. fortè cum ipſo nauem aſcenderant. 33. Int. i. per ænigmata. 34. Chry. pro aliis ſunt ſolliciti. 35. Int. ſ. ſolis, & veſtris ſequacibus, qui ad me introeunt, non his qui foris ſunt. 36. Int. i. abdita ſcripturarum. Remig doctrinam Euangelicam. 37. Int. ſ. qui clauſis ſenſibus non curant intrare.

38. Chry. ipſi ſunt cauſa ſibi malorum, vt patet ex ſequentib. 39. Int. q. d. vos verò verbo intendite, quia qui habet verbi amorem, dabitur ei ſenſus intelligendi. Remi. qui habet ſtudium legendi, dabitur facultas intelligendi, & habenti charitatem, dabuntur cæteræ virtutes. 40. Int. ſ. intelligentia. 41. Int. ſcilicet amorem verbi æterni. Chry. qui non affert, quod ad ſe pertinet. 42. Int. ſ. vel naturali ingenio, vel ſtudio literarum. 43. Chry. ſ. quia ſe indignum fecit. Hier. Iudæis non credentibus in Chriſtum, etiam naturæ bonum tollitur, non enim poſſunt ſapienter intelligere, qui ſapientiæ non habent caput. Hil. perdiderunt Iudæi legem, non habentes fidem. 44. Int. nunc reddit cauſam Apoſtolis, quare turbæ loquitur in parabolis. 45. Int. id eſt, videre ſe præſumentes ingenio ſuo. 46. Int. id eſt, priuantur ſpirituali intellectu. Glo. ſic auarus nullas habet opes, quia ei inutiles ſunt. Chry. voluntaria cæcitas, videntes enim non vident. 47. Int. ſ. foris.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

14. i. dæmones morantes in aëre caliginoſo, qui natura ſubtili, veloci, & ſuperba. a. Græ βάθος. i. profunditatem. 21. i. exuſta ſunt, vel æſtu perierunt. 31. ſ. mentis, quæ non omnibus à Deo dantur. vide Deut. 29. b. id eſt, vt poſſit audire. 34. ſ. qui non credunt. c. ſ. quod debet. 41. ſ. quod debet. 46. ſcilicet ipſorum. culpa & meritis.

audiunt,

audiunt[48],neque intelligunt[49],& adimpletur[50] in eis prophetia Eſaiæ dicentis, Auditu[51] audietis,& non intelligetis:& videntes[52] videbitis,& non videbitis[53]. Incraſſatum[54] eſt enim cor populi[55] huius[56],& auribus grauiter[57] audierunt: & oculos ſuos clauſerunt[58], ne quando[59] videant oculis,& auribus audiant,& corde intelligant: & cõuertantur[60], & ſanem[61] eos. Veſtri[62] autem beati oculi[63] quia vident[64], & aures[65] veſtræ quia audiunt[66]. Amen quippe dico vobis,quia multi Prophetæ & iuſti cupierunt[d] videre quæ videtis[67], & non viderunt[68]: & audire quę audiſtis,& non audierunt. Vos[69] ergo audite[70] parabolam ſeminantis. Omnis[e] qui audit verbum regni[71], & non intelligit[72]; venit malus[73], & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius:hic eſt qui ſecus viam[74] [f] ſeminatus eſt. Qui autem ſuper petroſa[75] ſeminatus eſt:hic eſt, qui verbum audit[76], & continuò cum gaudio[77] accipit illud;non habet[78] autem in ſe radicem[79],ſed eſt temporalis[g]:facta autem tribulatione[80] & perſecutione[81] propter verbum[82], continuò[83] ſcandalizatur[84]. Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis, hic eſt qui verbum Dei audit,& ſollicitudo[85] ſæculi iſtius,& fallacia[86]

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

48. Int.ſcilicet intus.Chry.viſis & auditis aduerſantur, ideóque aufertur eis videre,& audire,nihil enim eis proficiunt niſi ad iudicium. Itaque in parabolis eis loquitur,cùm antea apertè loqueretur.

49. Int.ſ.expoſitionem litteræ,& ſi exponatur eis. Hier.perſtrepentibus fluctibus nõ audiunt ad liquidum, quæ dicat Dominus, qui ab eo diuiduntur. 50. Chry. inducit Prophetiam, ne videatur vt inimicus locutus. 51. Int.ſ.exteriori. 52. Int.ſ.oculo corporis. Chry. ſ. carnem. 53. Int. ſ. oculo mentis. Chry.ſ.diuinitatem. 54. Int. ſ. abundantia malitiæ. Rab. 55. Int. ſ. Iudæorum. 56. Int. aliàs eius. 57. Int.ſ.enia ingratè ſuſceperunt verba Dei. Rab. 58. Int.id eſt, intuitum mentis per inuidiam auerterunt. Hier.oſtenditur culpa arbitrij Aug.de q.Euang.cap.14.alius Euangeliſta dicit, excæcauit oculos eorum,ſed ipſi cauſa fuerunt,peccatíſque ſuis meruerunt, vt non intelligerent,ſed excæcarentur, adeóque non crederent:poteſt etiam dici quibuſdam Iudæorum expediuiſſe, primò non credere, vt non credentes,& crucifigentes,poſt reſurrectionem miraculis exterriti, & criminis ſui, reatu compuncti,proſtrati ad pœnitentiam,& humiliati conuerterentur: nempe tanta eorum ſuperbia tali humiliatione erat deiicienda 59. Int.non ad horam,ſed cum tanta mentis impœnitudine, vt nunquam conuertantur ad fidem. 60. Int.ſ.ad pœnitentiam. Glo. quia oculos & aures clauſerunt, non meruerunt conuerti. 61. Int.id eſt,reddam innocentes.Chry.ſanaret,ſi conuerterentur. 62. Int. non Scribarum. 63. Int.ſ.interiores.Hier. 64. Int ſ.per fidem quod viſuri ſunt,quandoque per ſpeciem. 65. Int. ſ.interiores. Hier. 66. Int.i.obediunt.d. Chry. ſi Prophetæ contrarij Deo fuiſſent, Chriſtum non cupiuiſſent. 67. Int.ſ.in præſentia. 68 Int.ſ.niſi à longè per aliàs ſpecies viſionum,vos autem in præſentia cognoſcentes,& quæ vultis interrogantes: Hier. 69. Int. quia vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei. 70. Glo.exponit primam parabolam,vt idem attendant in cæteris. 71. Int.id eſt per quod promittitur regnum. 72. Int.id eſt,ad actum non perducit,nulla fide, nulla ſaltem occaſione vtilitatis accipit. 73. Int.id eſt,diabolus. 74. Int.ſ.vbi meatus cogitationum, verbum abolet,nec quicquam boni incipit. 75. Int.id eſt,in duritiam proteruæ mentis. 76. Int.ſ.ad tempus.

77. Int.quia & vtilitatem probant,& deſiderium guſtant. 78. Int.cœpit,ſed non perſeuerauit.

79 Int.ſ.charitatis. 80. Int.ſ.in loco ſuo. 81. Int.ſ.de loco ad locum. 82. Int.ſ. fidei. 83. Int. diſtat enim inter hunc & eum,qui multis pœnis compellitur,Chriſtum negare. 84. Int. id eſt tranquillitatem mentis perdit. 85. Int id eſt, ſpes acquirendi, timor perdendi. 86. Int. ſ. quia promittunt quod non dant, voluptatem & iucunditatem. Hier.lubrica eſt diuitiarum poſſeſſio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

51. citatur ſecundum. 70. quod fortè factum ab interprete Græco. 63. ſ. corporis & mentis. e. pro, cùm quis audit. f. ſuſcepto ſemine. g. id eſt, ad tempus tantùm durat. 86. pro, fallaces diuitiæ. ſ. à via deducentes, id enim ſignificat ἀπάτη.

diuitia

diuitiarum [87] ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur. Qui verò in terram [88] bonam ſeminatus eſt: hic eſt qui [89] audit verbum, & [90] intelligit, & [91] fructum affert, & facit aliud quidem [92] centeſimū, aliud autem ſexageſimum, aliud verò triceſimum. [93] Aliam parabolam [94] propoſuit illis, dicens: [h] Simile factum eſt [95] regnum cælorum homini, qui [96] ſeminauit bonum ſemen in [97] agro ſuo: cùm autem [99] dormirent [100] homines, venit [101] inimicus eius, & [102] ſuperſeminauit [103] zizania in [104] medio tritici, & [105] abiit. Cùm autem [106] creuiſſet herba, & [107] fructum feciſſet: tunc [108] apparuerunt & zizania. [l] Accedentes autem [109] ſerui patrisfamiliâs, dixerunt ei, Domine nónne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur imus, & [110] colligimus ea? Et [111] ait. Nō: [112] ne fortè colligentes [114] zizania, eradicetis ſimul cum eis & [115] triticum. [116] Sinite [117] vtraque creſcere [118] vſque ad meſſem: & in tempore meſſis dicam [119] meſſoribus, [120] Colligite primùm zizania, [121] & alligate ea in [122] faſciculos ad comburendum: triticum autem [123] congregate in [124] horreum meum. Aliam parabolam propoſuit eis,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

87. Int. quia dum bonum deſiderium ad cor trahere non ſinit, quaſi aditum vitalis flatus claudit.

88 Int. id eſt, fidelem & deuotam conſcientiam. 89. Int. ſ. foris. 90. Int. id eſt, intus ædificatur.

91. Int. ſ. boni operis perducit ad maturitatem. Hier. primùm debemus audire, deinde intelligere, pòſt, fructus reddere. 92. Aug. de q. Euan. cētesimus martyrū, ſexageſimus virginum, triceſimus coniugatorum. Hier. centeſimus virginum, ſexageſimus viduarum, & continentium, triceſimus coniugatorū Remig. triceſimus in bona cogitatione, ſexageſimus in bona locutione, centeſimus in fructu boni operis. 93. Hier. diuerſis cibis reficit, vt quiſque ſecundùm naturam ſtomachi ſui recipiat. 94. Int. ſ. ſedens in naui. 95. Int. id eſt, Eccleſia. Remig. id eſt, Chriſtus. 96. Int bonum non ſeminat niſi bonus, qui ſemen bonæ voluntatis ad bona opera ſtudet perducere. 97. Int. id eſt, mundo. 99. Int. id eſt, inertia torpent. 100. Aug. de q. Euang. i. Præpoſiti Eccleſiæ negligentiùs agerent, vel Apoſtoli mortui eſſent. 101. Int. id eſt, diabolus. 102. Int. ſ. præcedente nomine Chriſti. Chry. error poſt veritatem exiſtit. 103. Int. quæ non ſunt de ſemine tritici, paleæ verò ſunt hi, qui, etſi non vita, fide ſunt de Eccleſia. Aug. de q. Euang. 104. Int. id eſt, hæreticos permiſcuit electis. Aug. de q. Euang. 105. Int. id eſt, latuit, & occultiſſimus factus eſt. Aug. de q. Euang. 106. Int. id eſt, proficeret. 107. Int. id eſt, bonæ ſpei opera monſtraret. 108. Int. id eſt, manifeſtauerunt ſe hæreticorum dogmata. Chry. tunc hæretici venenū effundunt, cùm aliquis ſermone eis participauerit. Aug. de q. Euan. cùm homo cœperit eſſe ſpiritualis, tunc ei errores incipiunt apparere. l. Remig. ſ. mentis deſiderio. 109. Int. id eſt, cuſtodes meſſis. 111. Int. id eſt, vt excommunicemus eos. 112. Hier. datur locus pœnitentiæ, non citò amputandus frater, poteſt enim reſipiſcere. Glo. non exarſit in iram, nec mox vleiſci voluit. 113. Int. ecce diſcretio. 114. Int. ſic nec tu reddas vicem malis, vt ſcandalizes bonos; ſed patere. Auguſt. de q. Euan. boni dum ſunt infirmi, opus habent malorum commixtione, vt per eos exerceantur, aut eorum comparatione nitentur ad melius. 115. Aug de q. Euan. multi primò zizania ſunt, poſtea fiunt triticum, qui niſi patienter tolerentur, dum mali ſunt, nō fient triticum. Hier. dum herba eſt, magna eſt ſimilitudo inter triticum, & lolium; itaque difficilè diſcernuntur. Aug. lib. 1. contra Epiſc. Parme. cap. 7. cùm quis dignus eſt anathemate, puniendus eſt; non ad eradicandum, ſed ad corrigendum, ſi periculū ſchiſmatis non timetur: alioqui patienter ferendū, quod non poſſis corrigere. 116. Int. longanimitas, quæ vſque ad finem neceſſaria eſt. 117. Int ſ. in Eccleſia. 118. Int. i. iudicium. Aug. de q. Euang. cùm non reſtat tempus commutandæ vitæ. 119. Int. non vobis. 120. Int. i. ſeparate à bonis. 121. Int. ſ. hîc vagos. 122. Int. non vnum faſcem, quia pro modo peruerſitatis ſuæ vnuſquiſque punietur. Aug. de q. Euang. 123. Int. vt qui vnitatem amauerunt. 124. Int. id eſt, in cœleſtes manſiones.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

h. pro, ſimile quid accidit in regno cælorum, ac ſi, &c. vide Mar. vel ſimilis eſt Chriſtus. 99. q. d. nactus opportunum tempus. 105. id eſt, latere ſtuduit. 109. ſcilicet miniſtri iuſtitia.

dicens, Simile eſt [125]regnum cælorum [126]grano ſinapis, [127]quod accipiens [128]homo ſeminauit in [129]agro ſuo, quod [130]minimum quidem eſt omnibus ſeminibus; cum autem [131]creuerit, maius eſt omnibus [132]oleribus, & [133]fit arbor, ita vt [134]volucres cæli veniant, & habitent in [135]ramis eius. [136]Aliam parabolam locutus eſt eis: Simile eſt [137]regnum cælorum [138]fermento, [139]quod acceptum [140]mulier [141]abſcondit in [142]farinæ ſatis [143]tribus, donec [144]fermētatum eſt totum. [145]Hæc omnia locutus eſt Ieſus [146]in parabolis ad turbas: & ſine [147]parabolis non loquebatur eis, [148]vt impleretur quod dictum erat per Prophetam

Sens. Lit. In Cap. XIII.

125. Hier.i.prædicatio Euangelij,& notitia Scripturarum,quæ ducit ad vitam. 126. Int.quod quanto plus teritur,tanto plus redolet. Aug de q. Euang.granum ſinapis, feruor fidei. 127. Int.i. acceptum habens. 128. Hier.i. Chriſtus ſecundum quoſdam, qui ſeminat in animis credentium, vel ipſe homo ſeminans in corde ſuo. 129. Int. Deus in iuſto, vel iuſtus vir in corde ſuo granum prædicationis fouet. 130. Int. hæc prædicatio primò humillima eſt omnium diſciplinarum propter ſcandalum crucis. Hier. ¶ Chry. imbecilles diſcipuli, ſed in eis magna virtus. 131. Glo.i.quantæ ſit virtutis innotuerit.

132. Chry. i. dogmatibus. 133. Hier. Phariſæorum dogmata creſcunt in herbas quæ citò areſcunt.

134. Hier.i.credentium animæ. 135. Hier.i. variis dogmatis. Greg. 19. Mor.cap. 1. in Apoſtolorum dictis reſpirant ſanctæ animæ à terrenis ſubleuatæ. 136. Int. vt pro varietate morborum, varia ſit medicina. 137. Int.i. vita iuſtorum. 138. Int charitatis feruorem intellige, vel ſanctam doctrinam.

139. Int.ſ. à gratia Dei. 140. i. mater Eccleſia, vel ſapientia Dei Hier. i prædicatio Apoſtolica. Hil. fermentum Dominus; mulier ſynagoga, quæ eum per iudicium mortis abſcondit. 141. Int.i. commendat hominibus de tribus Noë filiis, originem ducentibus, quos Eccleſia ad fidei vnitatem colligit. Chry. q. d. cùm fueritis ſubiecti impugnatoribus, tunc ſuperabitis, ſuffoditur fermentum, ſed non deſtruitur.

142. Hier. ſatum menſura eſt, modium, & dimidium continens. 143. Chry. tria pro multis poſuit. Aug. de q. Euang. intellige tria illa ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, vel centeſimum, ſexageſimum, triceſimum. Hier. ſpiritus, anima & corpus, quæ redacta in vnum, non diſcrepant inter ſe: vel rationale, iraſcibile, & concupiſcibile: vel ſecundùm quoſdam credulitas Patris, Filij & Spiritus ſancti: quę nos ad vnius diuinitatis notitiam perducit Hil. in ſatis tribus, quia quod lex conſtituit, & Prophetæ nuntiarunt, euangeliorum profectibus expletur. 144. Raba. Charitas creſcens totam mentem in ſui perfectionem commutat, quod hîc inchoatur, in futuro perficitur. 145. Int. non quia nihil propriè, ſed quia nihil vbi non ſit aliquid parabolæ. Aug. de q. Euan. Chry aliquando ſine parabolis, ſed tunc nihil. 146 Int. non ad diſcipulos, quibus volebat apertè loqui. 147. Remig. Parabola Latinè ſimilitudo. Chry. loquebatur idiotis & indigentibus per hæc induci. 148. Int pro, &, ſic impletum eſt.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

126. Greg. 19. Mor. cap. 1. Chriſtus in horto ſepulturæ plantatus, arbor magna ſurrexit, granum per humilitatem & mortem, arbor per reſurrectionem & potentiam excedit, qui ſunt Iudæis, vt ægrotis olera dati.

Addit. Auct. In Cap. XIII.

130. ſcilicet, proportione, ſi conſideres quod ex eo naſcitur, & quod ex alys ſeminibus, vel q.d. paruum eſt valdè inter omnia olerum ſemina. 133. ſ. in Palaſtina. q.d. regnum hoc quod in eo paruis incrementis, tandem ſummum euadet. 142. ſatum, modius, qui apud Hebraos videtur paruus fuiſſe, vt patet Ruth. 3. eſt autem tertia pars ephi. Ruth. 2. Gomer verò decima, ephi autē decima pars cori, ſeu chomer. Ezec. 45. aliquando tamen pro ephi vertitur modius, vt Leu. 19. Deut. 25. Iud. 7. & pro ephi ponitur ſatū, & pro Batho, qua eſt menſura liquidorum aqualis ephi, qua eſt aridorum. Nu. 5. 2. Par. 2. Hic per tria ſata intellige ephi: ſic enim ſolebant illo tempore fœmina, vt Sara, Anna. Chal. ſeu Syr. סאה. Hebr. סאה dicitur capere quantum. 144. oua gallinacea. 147. παραβολὴ collatio, ſeu comparatio, vertit aliquando interpres ſimilitudo, ſumitur et. ã pro paræmia. ſ u prouerbio. Prou. 1. & pro allegoria. Luc. 14. pro anigmate. i. obſcura allegoria. Ezech. 17. denique pro ſententia graui & obſcura. Heb. משל. m. ſ. tunc vel ſermè.

dicentem,[149] Aperiam[150] in parabolis os meum: eructabo[151] abſcondita à conſtitutione mundi. Tunc dimiſſis[152] turbis venit in domum Ieſus: & acceſſerunt ad eum diſcipuli[153] eius, dicentes,[154] Ediſſere[155] nobis parabolam zizaniorum[156] agri. Qui reſpondens ait illis, Qui ſeminat bonum ſemen, eſt Filius[157] hominis: Ager autem eſt mundus. Bonum verò ſemen hi ſunt filij[158] regni. Zizania autem, filij ſunt nequam.[159] Inimicus autem qui ſeminat ea, eſt diabolus.[160] Meſſis verò, conſummatio[161] ſæculi eſt. Meſſores autem, Angeli ſunt. Sicut ergo colliguntur zizania,[162] & igni comburuntur: ſic erit in conſummatione ſæculi. Mittet Filius hominis Angelos[163] ſuos, & colligent de[164] regno[165] eius omnia ſcandala,[166] & eos qui[167] faciunt iniquitatem:[168] & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus &[169] ſtridor dentium. Tunc iuſti[170] fulgebunt[171] ſicut[172] ſol in regno patris eorum. Qui habet aures[173] audiendi, audiat.[174] Iterum ſimile eſt regnum[175] cælorum theſauro[176] abſcondito in agro:[177] quem qui inuenit[178] homo, abſcondit,[179] & præ gaudio illius vadit,[180] & vendit[181] vniuerſa quæ habet, & emit[183] agrum illum. Iterum ſimile eſt regnum cælorum homini

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

149. Int. ſ. in Pſalmo 77. ex perſona Domini. Hier. ille Pſalmus Aſaph Prophetæ inſcribitur. Itaque quidā codices habent per Eſaiam Prophetam dicētem. vitio. ſ. ſcriptoris, pro Aſaph, Eſaiam ponentis. Continet autem Pſalmus ille hiſtoriam Iſraēlis, ſed quæ ſit parabolicè intelligenda. 150. Int. ſ. qui prius aperui ora Prophetarum. 151. Int. i. de profundo eiiciam. 152. Chry. nullus enim cùm interrogauit quid illæ parabolæ ſignificarent. 153. Int. ſ. familiares. 154. Hier. ſecretò interrogant, quæ populus nec merebatur audire, nec poterat. 155. Chry. liberè interrogant, quia audierant, vobis datum eſt noſſe myſterium regni. 156. Chry. Parabolam fermenti & ſinapis omittunt, vt manifeſtiores, hæc autem conueniebat cum parabola de ſemine. 157. Remig. ita ſe appellat, vel humilitatē docens, vel, quia futuri erant, qui eum negarent verum hominem. 158. Int. ſ. omnes iuſti 159. Aug. lib. 18. contra Fauſt. cap. 3 ſ. omnes impij & maligni. 160. Chry ſ. cuius eſt ſemper veritati inſerere errorem.

161. Chry. alibi aliter meſſis accipitur, vt cùm dicitur meſſis multa, operarij autem pauci. 162. Int. omnis immunditia in ſegete zizania dicitur. Aug. de q. Euang. 163. Int. ſ. bonos, quorum officio vindicta implebitur. Aug. de q. Euang. Chry. vide Dei amorem, per ſe ſeminat, per alios punit. 164. Int. ſ. prius, quia in tribulatione præcedente ſeparabuntur impij à piis. Aug. de q. Euang. 165. Aug. 20. de ciu. cap. 9. id eſt, Eccleſia. 166. Hier id eſt, hæreticos. 167. Int. non qui fecerunt. 168. Hier. ſ. ſchiſmaticos. 169. Int. nota duplicem pœnam. Remig. ſ. nimij caloris & frigoris. 170. Int. quorum vita hîc æſtimatur inſania. 171. Remig. fulgent nunc in exemplum, tunc autem ad Dei laudem. 172. Int. ſ. ſine defectu. 173. Rab. i. intellectum. 174. Int. quia myſticè omnia. Rab. 175. Int. i. conuerſatio iuſtorum. 176. Int. theſaurus, cæleſte deſideriū eſt. Greg. in hom. Hil. prædicatio eſt Euangelica. Hier. theſaurus verbum Dei in carne abſconditum, vel Scriptura. 177. Int. ager eſt cœleſtis ſtudij diſciplina. Greg. in hom. 178. Int. i. qui impetrat à gratia Dei. 179. Int. deprædari deſiderat, qui theſaurum publicè portat in via. Greg. in hom. cæleſte itaque deſiderium ab humanis laudibus aſcondendum.

180. Int. incipit ire, cùm incipit diligere. 181. Int. ſ. omnibus terrenis renunciat. Hil. cæleſtes diuitiæ non ſine damno ſæculi poſſidentur. Aug. de q. Euang. cùm quis ex parte attigerit Scripturam, contemptu temporalium comparat ſibi otium, vt ſit diues cognitione Dei. 183. Int. i. per contemptum terrenorum venit ad ſtudium æternorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

152. Int. Myſticè à tumultuantibus ſeceſſit ad electorum corda, qui digni erant inſtrui.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

151. proferam. 158. i. ad cæleſte regnum præparati, ſeu idonei. 159. ſ. regnū diaboli, vel malitia. 166. id eſt, eos, qui alijs cadendi occaſionem dederunt vita mala, aut doctrina. o. pro. ſ. p. ſ. fornacem. 178. præteritum eſt 179. præteritum eſt.

negotia

[184] negotiatori, quærenti bonas [185] margaritas. Inuenta autem [186] vna pretioſa [187] margarita,abiit, & [188] vendidit omnia quæ habuit,& [q] emit eam. [189] Iterum ſimile eſt regnum cælorũ [r] ſagenæ miſſæ in [190] mare, & ex omni [191] genere piſcium congreganti:quam cùm [192] impleta eſſet,[illegible] educentes, & [193] ſecus littus [194] ſedentes elegerunt bonos in [195] vaſa, malos autem [196] foras miſerunt. Sic erit in conſummatione ſæculi: [197] exibunt Angeli,& ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in [198] caminũ ignis. ibi erit fletus & ſtridor dentium. [199] Intellexiſtis hæc omnia? Dicũt ei,Etiam Domine. Ait illis,[200] Ideo omnis [s] Scriba doctus [t] In regno cælorum, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de [u] theſauro ſuo [201] noua [202] & vetera.Et factum eſt , cùm conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, [203] tranſiit inde. Et [204] veniens in [205] patriam ſuam,docebat eos in [206] ſynagogis eorum:ita vt [207] mirarentur,& dicerent, Vnde huic [208] ſapientia [209] hæc,& [210] virtutes? Nõne hic eſt [211] fabri filius? Nõne mater eius dicitur Maria, &

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

184. Int ſ.qui,eùm ſit pauper , multis laboribus negociatur. 185. Int.i.bonos homines cum quibus viuat,vel bona præcepta,vel bonos intellectus.Aug.de q.Euang.Hier.legem & Propheras.

186. Chry.vna eſt veritas. 187. Int.i.cæleſtis vitæ dulcedine,præ qua omnia vileſcunt.Hier.i.ſcientia Saluatoris.Pro qua Paulus omnia contemnit,cuiuſque comparatione omnis alia gemma vilior eſt. Chry.qui margaritam habet,ſcit ſe diuitem,alij neſciunt: ſic infideles Euangelij theſaurum neſcientes,diuitias noſtras ignorant.Aug.de q.Euang.id eſt,vno Chriſto ſine peccato , vel dilectione proximi,in qua omnia continentur,vel cognitione verbi,quod eſt in principio,& in quo omnia,quod lucidum eſt & pulchrum veritate,& ſolidum æternitate. 188. Int.id eſt,renunciat omnibus ſuis, & ſibi ipſi.Aug.de q.Euang.non habemus maius pretium quàm nos ipſos : non tantum valet , ſed plus dare non poſſumus. q. Int.aliàs comparauit. 189. terret timore pœnæ,quos præmij amore inuitauit.

r. Hier.contexta eſt ſagena Euangelicorum dogmatum ex veteri & nouo teſtamento. 190. Int.i.in mundum. 191. Int.ad veniam vocat omnis generis homines.193.Int.id eſt,in fine ſeculi. 194. Int. quia tunc verum iudicium ſecernendorum parebit.Hier. 195. Int.id eſt,in æterna tabernacula.

196. Int.ſ.in infernum. 197. ſ.ad opus ſibi iniunctum. 198. Int. apertè dicit de tormentis malorum,ne quis ſe excuſet per ignorantiã.Greg.in hom. 199. Int.hæc ad Apoſtolos,qui ſunt futuri magiſtri , quos non vult audire tantùm vt populum. Hier. [illegible]. Int. intelligentibus dignum teſtimonium reddit,dicens eos ſimiles eſſe ſibi.Chry.quia intellexerunt,laudat.8.Hil.Diſcipulos vocat Scribas ob ſcientiam.Hier.Apoſtoli Scribæ dicuntur,quaſi Notarij Saluatoris,verba illius,& præcepta in tabulis cordis ſignantes. 201. Int.Nouum teſtamentum præponit dignitate. Aug.20.de ciu.cap.16.

202. Greg i.vtriuſque Teſtamenti prædicamentis vtitur.vetus eſt,pro culpa interire. nouum,conuerſum viuere.q.d.ille doctus prædicator in Eccleſia,qui & ſuauitate regni inuitat,& ſupplicio terret.

203.Aug.2.de conſ.Euan c.42.videntur potius Marcus & Lucas ſecuti ordinem rei geſtæ,dum aliud ſubiungunt,quod Matthæus ſupra recolens interpoſuit. 204. Int.ſ.vt ibi doceat apertiùs. 205. Int. i. Galilæam , vel ſpecialiter Nazareth. 206. Int. i. conuentibus. 207. Int. mira ſtultitia , mirantium vnde habeat ſapientiam ſapientia,& virtutes virtus. 208. Int.ſ.ad doctrinam. 209. Int.tanta. Græci ſapientiam,Iudæi ſigna petunt. 210. Int.i.miracula. 211. Aug.Ser.de natiu.Eſt quidem eius, qui fabricatus eſt mundum,qui mentes rigidas explanat,cogitationes ſuperbas excidit.Chry.inſenſati,quaſi non extiterint inſignes viri ignobilibus orti,vel ob hoc maximè honorare debuerant, qui talia ageret,talis (vt illi putabant) filius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

194. *ſcilicet piſcatores.* 201. *q.d. quandoquidem intelligitis, ſcitote quod omnis.* s. *ſ. doctor.* t. *Græc. ad regnum cælorum,ſcilicet prædicandum.* u. *id eſt penario.* 202. *pro, abundanter & varia , quæ ſatisfaciant cuiuſque guſtui:ſic Cant.7.poma noua & vetera, id eſt, abundanter , ad ſatisfaciendum cuiuſque appetitui.* 211. *quidam fabrum ferrarium fuiſſe putant, alij lignarium. vox Græca ſignificat , quod Itali dicunt Artegiano,Galli Mecanique.*

[212] fratres eius Iacobus & Ioſeph, & Simon & Iudas: & ſorores eius nónne omnes apud nos ſunt? [213] Vnde ergo huic omnia iſta? [214] Et ſcandalizabantur in eo. [215] Ieſus autem dixit eis, [216] Non eſt Propheta [x] ſine honore, niſi [217] in patria ſua, & in domo ſua. Et non fecit ibi virtutes multas [218] propter incredulitatem illorum.

Sens. Lit. Cap In. XIII.

212. Int.i.cognati, more Scripturæ. Hier. cont. Heluid. ſ. filij materteræ. 213. Int. hinc magna, hinc humilia. 214. Hier. error iſtorum, ſalus noſtra, & hæreticorum condemnatio: in tantum enim cernebant hominem, vt putarent filium fabri. 215. Chry. vide Chriſti manſuetudinem. 216. Int. vel ego, vel quilibet alius. 217. Hier. ſ. in populo Iudæorum. Int. quia mos eſt ciuibus ciues inuidere, & recordari fragilitatem infantiæ. Hier. 218. Hier. ne ciues incredulos condemnaret. Chry. ne pœnam eis augeret. Fecit tamen pauca quædam, ne dicerent, ſi facta eſſent ſigna, credidiſſemus. Hier. pauca fecit, ne inexcuſabiles eſſent, maiora quotidie in gentibus facit, nõ tam in corporũ, quàm in animarum ſalute.

Addit. Avct. in Cap. XIII.

214. *id eſt, offendebantur generis humilitate.* x. *q. d. contemptior vſquam magiſque inhonoratus, quàm in patria ſua.*

CAPVT XIV.

[1] In illo tempore [2] audiuit [a] Herodes tetrarcha famam Ieſu: & ait pueris [b] ſuis, Hic eſt [3] Iohannes Baptiſta: ipſe [4] ſurrexit à mortuis, & ideò [5] virtutes [*] operantur in eo. [6] Herodes enim tenuit Iohannem, & alligauit eum: & poſuit

Sens. Lit. In Cap. XIV.

1. AVG. 2. de conſ. Euang. c. 53. non dixit illo die, vel hora. Narrant idem Marcus & Lucas, poſt miſſos Apoſtolos ad prædicandum, non tamen eſt neceſſe intelligere factum illo ordine. 2. Chry. in hom. negligentia, & ſuperbia tyranni, qui non à principio didicerit virtutem Chriſti, ſed poſt multum tempus. a. Remig. mortuo Herodi, quo regnante natus eſt Chriſtus, ſucceſſit filius Archelaus, diuiſum deinde regnum ab Auguſto in tetrarchias. 3. Chry. magnum quid virtus, nam & defunctum Herodes timet. Aug. 2. de conſ. Euang. cap. 53. vel hoc dixit dubius adhuc, vt ait Lucas, vel confirmatus ex aliorum verbis. 4. Rab. potuiſſe reſurgere Iohannem fatetur alienigena, Iudæi ex inuidia de Chriſto negant. 5. Rab. omnium ſententia eſt maiorem fore potentiam ſanctorum, vbi reſurrexerint. 6. Aug 2. de conſ. Euang. cap. 44. Lucas hoc alio ordine narrauit præoccupans quod multò pòſt factum eſt.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

6. HI L. Iohãnes, lex quæ Chriſtum prædicauit; Herodes, Iudæi; fratres, gentiles populi (ex eodem enim omnes parente.) Admonebant ergo à lege, ne ſibi gentium opera iungerent. Herodias, voluptas ex infidelitate orta, quæ Iudæis ſe obtulit illecebræ curſibus, venaleſque ſibi fecit, & infidelitatis inſtinctu, caput Iohannis, id eſt, legis gloriam auferri impetrat, conceduntque illi peccatis, tamquam Sacramento coacti, principumque adiacentium metu, & exemplo deprauati.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

1. *ſcilicet circa tempus tertij Paſcha, cùm in Galilaa Chriſtus poſt miſſum Iohannem in carcerem pluſquàm annum prædicaſſet.* a. *Marcus regem vocat, quòd eſſet eius poteſtas velut regia, & quidem tetrarchias antiqui regna vocabant. Fuit autem hic Herodes filius eius, qui infantes trucidauit, & frater Archelai.* b. *id eſt, famulis, quamquam vox Græca etiam filios ſignificat* 3. *primum dubitauit, vt ait Lucas, aut id per interrogationem legendum, aut per ironiam Iudæi quidem plerique credebant animarum tranſmigrationem.* 5. *id eſt, miracula, ſeu poteſtates miraculorum.* * ἐνεργοῦσιν, *id eſt, efficaces ſunt. q. d. per eum miracula ſunt.*

in carcerem,propter Herodiadem[7] vxorē Philippi[8] fratris ſui.Dicebat enim illi Iohannes,Non licet[9] tibi habere eam.Et volens illum occidere, timuit[10] populum: quia ſicut Prophetam eum habebant[11]. Die autem natalis[12] Herodis ſaltauit[13] filia Herodiadis in medio[14]; & placuit Herodi: vnde cum iuramento[15] pollicitus eſt[c] ei[16] dare quodcumque poſtulaſſet ab eo. At illa præmonita à matre ſua, Da mihi, inquit,hîc in diſco caput Iohannis Baptiſtæ. Et contriſtatus[17] eſt rex: propter iuramentum[18] autem, & eos[19] qui pariter recumbebant,iuſſit dari. Miſitque, & decollauit[20] Iohannem in carcere. Et allatum eſt caput eius in diſco:& datum eſt puellæ,& illa attulit[21] matri ſuæ. Et accedentes diſcipuli eius, tulerunt corpus eius, & ſepelierunt[22] illud: & venientes[23] nunciauerunt[24] Ieſu.Quod[d] cùm audiſſet Ieſus,ſeceſſit[25] inde[26] in nauicula,in locum

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

7. Hier.hæc filia Aretæ regis Arabū,qui eam à genero ablatam ob inimicitiam,Herodi huic dedit, generi ſui fratri.Auctor. vide additionem. 9. Int.ſ.fratre adhuc viuente, mortuo enim non prohibebat lex. 10. Int.facilè à iuſtitia deuiatq qui non habet Deum in cauſis. Hier. vincebat vxoris amor. Glo.timor Dei corrigit,timor hominum differt, ſed voluntatem non aufert. 11. Int. ſ. non tantùm populus, ſed & Herodes. 12. Hier. ſolos Herodem, & Pharaonem legimus obſeruaſſe diem natalis ſui,vt quorum erat par impietas,vna eſſet ſolemnitas. 13. Remig.impudica mulier impudicam filiam nutriuit,non pudorem docens,ſed ſaltationem;nec minus reprehendendus Herodes,qui paſſus ſit regiam aulam fieri à muliere theatrum. 14. Int. ſ. triclinio. 15. Hier.ad hoc fortè iurauit, vt futuræ occiſioni machinas præpararet. 16. Int. ſ. timente ne Herodes aliquando cum fratre ſuo conueniret. Hier.& nuptiæ ſoluerentur. 17. Int.ſimulator triſtitiam præferebat in facie,cùm lætaretur in mente. Hier.contriſtatus dicitur, quia id diſcumbentes putabant. Glo. talis triſtitia eius, qualis pœnitentia Pharaonis. 18. Int.ſub occaſione pietatis impius fuit, dum iuramento ſcelus excuſat. Hier. ¶ Iſid.in malis promiſſis reſcindenda fides,impia promiſſio eſt quæ ſcelere adimpletur. Glo. promiſſio quæ in peiorem vertitur exitū,conſilio ſalubriori mutanda. 19. Int. vt omnes fierent conſortes ſceleris. Hier. luxurioſóque conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. 20. Int.ſ.in Paſchalibus diebus. Rab. erat propè Paſcha:ait enim Iohannes,cùm factum eſt miraculum panum,fuiſſe proximum Paſcha. 21. Int. ſ. vt habeat in poteſtate linguam,quæ illicitas nuptias arguit. Hier. 22. Rab.in caſtello Macheronte ſecundùm Ioſephum truncatus,ſepultus autem(vt dicitur in Eccleſiaſtica hiſtoria)in Sebaſte,quæ olim Samaria dicta eſt.Glo.Iuliani tempore cremauerūt pagani oſſa Iohannis,& diſperſerunt, ſed à monachis Hieroſolymitanis collecta maxima pars,& Hieroſolymā delata,miſſa deinde Athanaſio, & Alexandriæ ſeruata vſq; ad Theophilum Epiſcopum. 24. Int. ſ. quod Iohannes paſſus eſt. 25. Aug.2.de conſ.Euang.cap. 55. poſt hoc facta ſunt illa,quibus Herodes motus dixit,hic eſt Iohannes.Hier.non ſecedit timore mortis,ſed parcens inimicis,ne homicidium homicidio iungerent.vel differens mortem in Paſcha,vel dans exemplum vitandæ temeritatis,vltrò ſe morti offerentiū, vel vt credentium probaret fidem. Chry. in hom. non ſeceſſit antequàm ei nunciaretur, vt demonſtraret Incarnationis veritatem,alioqui ſciebat antè per ſe quod factum erat. 26. Chry.in hom.vt nullus ſequeretur.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

8. Int.i gentilis populi. 20. Hier.Iudæi Chriſtum Prophetarum caput perdiderunt. Rab. apud Iudæos & linguam & vocem perdidit Propheta. Glo. mors Iohannis finis legis,qua finita,ad Chriſtum itur, qui eſt finis legis.Greg.3.Mor.cap.4.premit Deus in infimis,muneraturus in ſummis,quid patientur reprobi,quando ſic cruciat Deus quos amat? 23. Hil.finitis legis temporibus, venitur ad Euāgelium.25.Hil. Dominus,finita lege,Eccleſiam adiit,& ſequitur turba de ſynagoga.ſ.ad Eccleſiam tendens:curat autem,id eſt,ab infidelitate emundat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

7. ſ. filiam Ariſtobuli filij Herodis maioris, ſecundùm Ioſephum, non Areta regis,vt habet mendoſus codex Euſebij,vbi legendum,vxorem Herodis legitimam fuiſſe filiam Areta. 13.vt ſolet in choreis.

c.id eſt, priùs inſtructa. 22. ſ. in Sebaſte, qua olim Samaria dicta. d. ſ. Herodis de Iohanne opinionem. vide Luc.9.

[27] deſertum ſeorſum:& cum [28] audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum [29] pedeſtres de [e] ciuitatibus. Et [f] exiens [30] vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & [31] curauit languidos eorum. [32] Veſpere autem facto [33] acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, dicentes, [34] Deſertus eſt locus, & hora iam præteriit: [35] dimitte turbas, vt euntes in caſtella, [36] emant ſibi eſcas. Ieſus autem dixit eis, Non [37] habent neceſſe ire, [38] date illis vos manducare. Reſponderũt ei: Non habemus hîc niſi [39] quinque panes & duos piſces. Qui ait eis, [40] Afferte mihi illos huc. Et cùm iuſſiſſet turbam [g] diſcumbere [41] ſuper fœnum: [h] acceptis quinque panibus & duobus piſcibus, [42] aſpiciens in cælum, [i] benedixit & [43] fregit, & [44] dedit [45] diſcipulis panes: [46] diſcipuli autem turbis. Et [47] manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

29. Int. vt mentis ardorem oſtenderent. Hier. 30. Int. i. amauit. Gl. delectatur Dominus credentium deuotione. 31. Int. magna retributio laboris eorum. Chry. magna miſericordia, quòd omnes curat, & fidem non expectat. 32. Chry. in ho. fides turbarum oſtenditur, quæ tam diu famem patientes expectarunt. 33. Chry. in hom. expectat ſe rogari, vt miraculum faciat, non prior inſiliens, ſed vocatus.

34. Chry. in hom. non dicunt, ciba eos, erant enim adhuc imperfecti. ideò verò Dominus in deſertum exierat, vt fieret miraculum ſine ſuſpicione allati panis ex aliquo caſtello. 37. Chry. in hom. vide ſapientiam, non dixit, ego cibabo eos, non enim facilè ſuſcepiſſent. 38. Hier. prouocat vt illis ſe non habere teſtantibus miraculi magnitudo appareret. Aug. 2. de conſ. Euang. c. 45. poſt ea, quæ dixerunt diſcipuli, intelligendum eſt dixiſſe Dominum Philippo quæ Iohannes narrat. Glo. quod Philippus reſpondit, Marcus ait diſcipulos reſpondiſſe, quia ex cæterorũ ore Philippus reſpondit. 39. Chry. contemptibilia eis erant corpora, cùm enim eſſent duodecim, quinque panes tantùm habebant.

40. Chry. poterat ex nihilo creare cibũ, ſed obſtruit Marcionis, & Manichæi os, qui creaturas alienant à Deo. 42. Int. vt nos ſurſum corda habere doceret. Hier. ¶Oportebat credi eum eſſe à Patre, itaque ad ipſum omnia referebat. Notandum verò quòd in minoribus cælum reſpicit, vt intelligatur etiam in minimis à Patre virtutem habere. 43. Int. integri non in tot diuiderentur Hier. 45. Chry. vt honoraret eos, & ne increduli eſſent, aut obliuiſcerentur. 46. Chry. augebantur panes, & piſces in manibus diſcipulorum. Hilar. fragmenta fragmentis ſuccedunt, creſcitque materies in menſurarum loco, an in ſumentium manibus, neſcio. 47. Int. edent pauperes, & ſaturabuntur.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

27. Glo. i. in locum Eccleſiæ, quæ ante non habebat virum. 28. Int. cùm prædicatio Chriſti fieret in gentibus, multitudo credidit in eum. e. Hier. i. relictis priſtinis conuerſationibus, & dogmatis.

32. Hier. ſ. quando occubuit ſol iuſtitiæ. 35. Rab. faſtidium Iudæorum contra gentes, quas volebant quærere cibum in conuenticulis Phariſæorum, potiùs quàm paſci in Scripturis. 36. Int. ſ. à ſuis Phariſæis. 37. Int. ſ. vt aliundè quærant, cùm ego ſim panis. Hil. non egent cibo venalis doctrinę, nec opus habẽt à Iudæis mercari. 38. Glo. indicat per eos paſcẽda ieiuna corda. 39. Hil. quinque panes, quinque leges libri; duo piſces, Prophetarum & Iohannis prædicatio. Rab. piſces, prophetiæ & Pſalmi; totum enim Teſtamentũ vetus continetur Lege, Prophetis, & Pſalmis. Gl. quinque libri Moſis panes hordeacei iumentorum rudium cibus, intus tamen medulla ſuauiſſimi ſenſus. 40. i. legis intellectũ ad me referte. g. Glo. diſcubuerunt quinquageni, & centeni; diuerſi enim in Eccleſia diſcubitus. quinquageni. i. qui à malis quieſcunt actibus; centeni, qui etiam à prauis cogitationibus. 41. Int. ſ. ſtudio continentiæ calcata carne. Hier. h. Rab non noua creat cibaria, non enim alia, quàm quæ prædicta ſunt, prædicabat, ſed Legis & Prophetarum ſcripta myſteriis plena demonſtrabat. 42. Chry. docet non priùs tangendam menſam, quàm Deo gratias agamus. 43. Hier. frangitur lex & Prophetæ, cùm aperiunt myſteria. 44. Int. qui priùs Apoſtolis dederat ſenſum vt intelligerent Scripturas, quæ per miniſterium Apoſtolorum aliis exponuntur. 47. Int. id eſt, intellexerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

f. ſ. de naui, vel aliquo loco, quò ſe receperat. 32. *id eſt, in.* *i. i. bene precatus eſt, vel gratias egit.*

Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretũ, donec dimitteret turbas. Et dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare. Veſpere autem facto ſolus erat ibi, nauicula autẽ in medio mari iactabatur fluctibus, erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos Ieſus ambulans ſuper mare. Et videntes eum diſcipuli ſupra mare ambulantem, turbati ſunt, dicentes, Quia phantaſma eſt. Et præ timore clamauerunt. Statímque Ieſus locutus eſt eis, dicens, Habete fiduciam: ego ſum, nolite timere. Reſpondens autem Petrus, dixit, Domine ſi tu es, iube me ad te venire ſuper aquas. At ipſe ait, Veni.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

48. Chry. vt abſentes diſcerẽt miraculũ. Hier. vt ex reliquiis appareret veros fuiſſe panes. 49. Chry. vt & Iudas ſuum cophinum portaret, fecit duodecim ſuperabundare. 52. Hier. indicatur, receſſiſſe inuitos, nolebant enim à Domino ſeparari. 53. Glo. ad Bethſaidam (vt ait Marcus) ad quam etiam pertinebat deſertus locus (vt ait Lucas.) 54. Chry. in hom. docet vitandam multitudinis gloriam. Glo. vt crucifixoribus occurrit, vt. ſ. ſimus parati ad aduerſa, cauti ad blanda. 55. Glo. pauit turbam vt Deus, aſcendit orare vt homo. 56. Aug. 2. de conſ. Euang. cap. 47. de monte in planiora deſcenderat, cùm turbam pauit. 57. Int. ſ. non prò ſe, ſed pro nobis Aug. 2. de con. Euang. cap. 47. Iohannes ait fugiſſe in montem, ſed & tunc magna eſt cauſa orandi, cùm eſt fugiendi. 59. Hier. id eſt, in monte. 60. Int. dum Ieſus aberat. Chry. paulatim ducit eos ad maiora, non enim vt antè cum illis eſt periclitantibus.

p. Aug. de verb. Dom. ſerm. 13. i. extrema noctis parte: habet enim quatuor vigilias: vigilia autẽ tres horas. Hier. vigiliæ militares in trina horarũ ſpatia diuidũtur: tota itaq; nocte ſunt periclitati. 64. Int. etſi pondus carnis habens. 66. Chry. ſolututus Dominus mala, difficilia, & terribilia inducit, volenſque vt ampliùs luceantur iuſti, auget certamina. 67. Int. magni timoris indicium eſt cõfuſus clamor, & incerta vox. Hier. 68. Int. quia propè eſt, omnibus timentibus eum. 69. Int. contra deſperationem.

70. Int. non fantaſma. Hier. ex voce nota poterant eum agnoſcere. 71. Int. quia vbique ardentiſſimæ fidei eſt. Hier. 73. Int. quaſi dicat in tua iuſſione fiant aquæ ſolidæ, & corpus leue contra naturam. Hier. ¶. Chry. quantus feruor fidei, non dixit, ora, ſed iube. 74. Chry. quæſierat enim non propter oſtentationem, ſed propter amorem.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

m. Rab. quæ à rudibus capi nequeunt, ab Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus diligenter inquirenda.

n. Rab. cophinis ſeruilia opera aguntur, & Deus infirma mundi elegit. 50. Rab. quinque ſunt corporis ſenſus, ſignificantur autẽ hi qui rectè exterioribus vti nouerunt. 51. Hier. ſexus fragilis, & ætas minor numero indigni ſunt. Glo. nempe infirmi fide, nondũ pugnæ idonei. 55. Int. ſic qui bene orat, mentem ſurſum à terrenis eleuat. 56. Aug. de verb. Dom. ſerm. 14. mons, cælum, in quod Chriſtus ſolus aſcendit. ſ. caput cum corpore, interpellat autem illic pro nobis Patrem. 57. Aug. de verb. Dom. non mergitur Eccleſia orante Chriſto. 59. Int. nocte tribulationis appropinquante diſſimulat opem ferre. o. Hil. tempore paſſionis ſolus Chriſtus, cæteris ab ipſo trepidatione dilapſis. Hier. turba ad ſublimia ſequi non poteſt. 61. Int. ſignificat labores Eccleſiæ in hoc ſeculo, dum tendit ad patriam.

62. Hil. periculum eſt vſque ad aduentum Chriſti. 63. Int. ſ. malorum ſpirituum flatus. 64. Aug. de verb. Dom. in fine ſæculi veniet ad iudicium iniquitatis nocte tranſacta. Hil. veniens autẽ Chriſtus inuenit Eccleſiam feſſam, & Antichriſti Spiritu, totiúſq; ſæculi motibus circumactam: & quia ex Antichriſti conſuetudine ad omnem tentationũ nouitatem ſollieiti erunt, etiam ad Domini aduentum expaueſcent, falſas rerum imagines metuentes. Rab. cùm humana fragilitas in preſſuris ſuas vires conſiderat, tenebras cernit, ſed ad ſupernum auxilium erecta, Luciferi ortum conſpicit. 65. Int. ſ. comprimens preſſuras ſæculi. 72. Int. ſ. in perſona præſentis Eccleſiæ & laborantis.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

n. id eſt, ſportas. 58. ſcilicet poſt ſolis occaſum. q. ſcilicet ſpectrum quale ſolet opera dæmonis apparere. r. pro, locutus. Heb.

Et

Et deſcendens Petrus de nauicula,ambulabat ſuper aquam,vt veniret ad Ieſum. Videns verò ventum [75] validum,[76] timuit:& cùm cœpiſſet [77] mergi,clamauit,dicens:Domine, ſaluum me fac. Et [78] continuò Ieſus extendens manum, [79] apprehendit eum: & ait illi, [80] Modicæ fidei,quare [81] dubitaſti?Et cùm aſcendiſſent in nauiculam,[82] ceſſauit ventus.[83] Qui autem in nauicula erant,venerunt & adorauerunt eum, [84] dicentes, [s] Verè Filius Dei es. Et cùm transfretaſſent, venerunt in terram [85] Geneſar. Et cùm [86] cognouiſſent eum viri loci illius, [87] miſerunt in vniuerſam regionem illam, & [t] obtulerunt ei omnes malè habentes,& rogabant eum, vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt,ſalui [89] facti ſunt.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

76. Hier quod maius eſt ſuperans à minori turbatur. talis eſt natura noſtra, ſæpe in magnis rectè habens in minoribus deficit.demonſtrabat verò timor iſte differentiã magiſtri, & diſcipuli. 77. Glo. relinquitur tẽtationi,vt augeatur fides;quod ambulanit ſuper aquas,diuinæ potẽtiæ; quod mergitur, humanæ infirmitatis, ne ſuperbiat. 79. Chry. vt mater pullum ſolet ante tempus ex nido exeuntem, & caſurum alis reducere in nidum. 80. Int. quia vel parum timuit. 81. Int.ardebat fides, ſed humana infirmitas in profundum trahit,& in hoc ei oſtenditur,quòd nõ Domino æqualis ſit.Chry. oſtendit periculum non ventum,ſed modicam fidem feciſſe. 83. Int. ſ. nautæ & vectores. Rab. vel Apoſtoli. 86. Int.ita nominatam à vicinia lacus. Rab.eſt iuxta ſtagnum Genezareth. 86. Int. alij rumore, alij quoque facie. Hier. 87. Int.magna fides, quod non contenti ſalute ſuorum,aliorum quærebant ſalutem. 88. Chry. in hom.hanc ſapientiam docuit mulier illa Hæmorrhoiſſa.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

75. Int.id eſt, perſecutionem vehementem. 76. Hil. Petrus tempore paſſionis conatus eſt mortem contemnere,ſed timore mortis Chriſtum negauit, clamor autem eius pœnitentiæ gemitus eſt. Rab. conuertit eum Dominus ad pœnitentiam;& indulgentiam tribuit, manum extendens. 78. Int.id eſt, impendens auxilium,quia non eſt volentis nec currentis, ſed Dei miſerentis. 79 Int. ſic nullus prædeſtinatus perit. 82. Rab.cùm Dominus per gratiam adeſt, omnia bella quieſcunt.Hil.æterna Eccleſiæ pax,& tranquillitas indicatur, poſt Chriſti aduentum. 84. Hil.veniet enim manifeſtus, eritque tunc confeſſio publica vniuerſorum. 85. Hier.Eccleſia ex perſecutione liberata ad portum tranquilliſſimum perducitur.Rab.Geneſar interpretatur hortus principis, tunc enim plena erit tranquillitas, cùm paradiſi hereditas reſtituetur.t.Hil.finitis legis temporibus, & Iudæorum quinq; millibus conuerſis,reliqui ægroti offeruntur Domino:tactu fimbriæ,id eſt,virtute à Chriſto exeunte,& Apoſtolis data,ſalutem conſecuti 88. Hier.fimbria aſſumptio corporis,per quam venimus ad verbum.
89.Chry.quanto ergo magis ſanabimur,qui corpus Chriſti comedimus?

Addit. Avct. In Cap. XIV. 81. *i. vacillaſti. s. ſ. Meſſias.*

CAPVT XV.

TVNC [1] acceſſerunt ad Ieſum ab [2] Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi, dicentes: [3] Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur [4] traditiones [5] ſeniorum? Non enim

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. AVG. 2. de conſ.Euang.cap.45. ſeruatur ordo conſequentium rerum. 2. Chry. hom. erant per omnes tribus diſſeminati Scribæ & Phariſæi, ſed Hieroſolymitani omnium peſſimi. 3. Int. mira ſtultitia, Filius enim Dei traditionibus hominum non eſt ſubiectus. Hier. 4. Remig. quæ fuerint,aperit Marcus. 5. Chry.multa noua induxerant.

Addit. Avct. In Cap. XV. 2. *id eſt,qui ab Hieroſolymis venerant.*

Digitized by Google

lauant manus ſuas cùm panem manducant. Ipſe autem reſpondens, ait illis, Quare & vos tranſgredimini mandata Dei propter traditionē veſtrā? Nam Deus dixit, Honora patrem & matrē, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autē dicitis: Quicūque dixerit patri vel matri, Munus quodcūque eſt ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem ſuum aut matrem ſuam: & irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram. Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Iſaias, dicens, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Sine cauſa autem colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. Et conuocatis ad ſe turbis, dixit eis, Audite, & intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem: ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt ei:

Sens. Lit. In Cap. XV.

6. Beda. carnaliter illud accipiebant, lauamini, mundi eſtote. Chry. Diſcipuli iam ſuperflua deſpiciebant, qui etiam neceſſarium cibum contemnebant. Remig. Superflua erat illa traditio ſeniorum.

7. Chry. docet qui magna peccant, non debere pro aliorum paruis peccatis eſſe ſollicitos: nec verò probat factum diſcipulorum, ne det occaſionem calumniæ, nec vituperat, ne approbet traditiones illas. 8. Hier. ſ. Qui reprehenditis diſcipulos meos ſeniorum iuſſa paruipendentes, vt Dei præcepta cuſtodiant. 9. Int. ſ. imbecillitati conſulens. Hier. 10. Int. ſ. dando neceſſaria. Hier. honor in Scriptura eleemoſynas, & munera ſignificat; honora inquit, viduas, &c. 11. Int. i. debitis obſequiis parentes indignos iudicauerit. 12. Int. ſ. æterna: 13. Chry. demonſtrans eos dignos morte. 14. Hier. ſ. impietatem ſub pietatis nomine inducentes. b. Glo. i. dicere poterit. 15. Int. ſ. Deo deuotum. 16. Hier. q. d. non. Itaque non audebant Deo conſecrata tangere, ne ſacrilegium incurrerēt. Glo. q. d. tibi proderit, ſi Deo dedero. 17 Int. ſubaudi. c. Int. ſ. de ſuſtentādis parentibus. 18. Aug. 2. contra aduer. legis, & Prophetarum c. 1. Lex Dei eſt, quam hæreticus blaſphemat. Auctor. loquitur de hæreticis, qui in vetus teſtamentum inuehebantur, vt Manichæi. 19. Int ſ. quæ veſtræ ſeruit auaritiæ. Aug. 1. contra aduer. legis & Prophetarum, c. 1. has traditiones Paulus vocat prophanas fabulas. 20. Int. id eſt, ſimulatores. Remig. qui ſub honore Dei terrena lucra cumulatis. 21. Int. ſ. quia bene conuenit veſtris moribus. 22. Rab. ſ. præuidens ſimulationes Iudæorum. 23. Int. in perſona Domini. Rab. 24. cùm dicerent, Magiſter, ſcimus, quia verax es. 25. Remig. viſis enim ſignis, non crediderunt, nec ſuſcipere voluerunt. 26. Int. ideo. 27. Int. ſ non habituri mercedem cum veris cultoribus. Rab. 28. Int. ſ. contemptis diuinis. Rab.

29. Chry. illis non emendatis ad turbas conuertitur. 30. Int. quæ in Dei mandatis ſitiebant.

31. Chry. id eſt, attendite. 32. Int. Aug. nō timeo immunditiam obſonij, ſed cupiditatis. Hier communicare, verbum Scripturæ proprium, vocant Iudæi communes cibos, quibus omnes alij homines vtuntur, vt ſuillam carnem, lepores, &c. immundum ergo commune dicunt. Aug. 16. cont. Fauſt. cap. 31. non eſt hoc teſtamento veteri contrarium, fuerunt enim illæ figuræ tempori congruentes, nec ſunt animalia immunda natura, ſed ſignificatione. Omnis enim creatura Dei bona eſt, vt ſi hoc nomen ſtultum, natura quidem dicamus mundum, ſed ſignificatione immundum, ſic porcus & alia in lege prohibita. Hier. quare idolothytis non veſcimur? idolorum inuocatio facit ea immunda apud eos, qui cum conſcientia idoli manducant, vt ait Apoſtolus. Vide verò vt vno ſermone Dominus omnem Iudæorum ſuperſtitionem eliſerit, qui in cibis ſumendis & abominandis religionem ſitam arbitrabantur. 33. Int. ſcilicet, verba malitiam cordis exprimentia.

Addit. Avct. In Cap. XV.

a. pro, cibum. Hebr. 6. Iudai etiam inter manducandum ſæpe lauabant. 9. Gr. præcepit. 14. ſ. ſacerdotes, qui ferè erant Scribæ & Phariſæi. b. ſententia eſt recitata ex Rabinorū doctrina, ideo obſcura, deeſt enim aliquid, verbi gratia rectè facit, aut quid ſimile. 15. ſ. Deo oblatum. 16. ſ. apud Deum. 17. pro, ac ita fit vt non honorificet. c. pro, itaque. d. i. infirmaſtis, ſeu robore priuaſtis. vide Mar. 26. idoſ fruſtrà. f. de cibis loquitur, qui licitè edi poſſunt, & quidem non cibus ipſe et aut prohibitus coinquinat, ſed inobedientia. 32. Gr. immunditas. Iudai enim commune vocant, quod Latini prophanum, aut impurum. 33. Non tamen omne, neque verò id ſolum.

Scis quia Phariſæi[34], audito verbo hoc, ſcandalizati[35] ſunt? At ille reſpondens ait, Omnis plantatio[36] quam non plantauit[g] Pater meus cæleſtis, eradicabitur[37]. Sinite[38] illos, cæci[39] ſunt, & duces[40] cæcorum. Cæcus autem ſi cæco ducatum præſter, ambo in foueam cadent. Reſpondens[41] autem Petrus dixit ei: Ediſſere[42] nobis parabolam[43] iſtam. At ille dixit[44], Adhuc & vos ſine intellectu eſtis[45]? Non[h] intelligitis quia omne[l] quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum[46] emittitur? Quæ autem procedunt de ore[47], de corde[48] exeunt, & ea coinquinant[49] hominem: & de corde[50] enim exeunt[51] cogitationes[52] malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ[m]. Hæc[53] ſunt quæ coinquinant[54] hominem. Non lotis[55] autem manibus manducare, non coinquinat hominem. Et egreſſus[56] inde Ieſus, ſeceſſit in partes[n] Tyri & Sidonis[57]. Et ecce mulier[58] Chananæa[59] à finibus[60] illis egreſſa.

Sens. Lit. In Cap. XV.

4. Int. quorum religio eſt in cibis. 35. Chry. in hom. qui fuerant conuicti, non contradixerunt. Hier. ſcandalum, offendiculum ſignificat, vel ruinam & impactionem pedis, vnde ſcandalizare eſt dicto vel facto occaſionem ruinæ dare. 36. Int. ſ. doctores cum ſequacibus ſuis, qui non habent fundamentum Chriſtum, cor figentes in terrenis. ¶ carnalis cupiditas cui conſulunt. Remi. falſa doctrina & ſuperſtitioſa obſeruatio. 37. Int. ſ. de terra viuentium. Hier. non eradicabitur quod plantauit Paulus, erat enim Dei cooperator. Dei, inquit, agricultura eſtis, plantationem quidem Dei, quia in voluntate arbitrij eſt nemo poteſt, niſi hac conſentiente eradicare. Ego te plātaui vineam veram, quomodo verſi eſtis in amaritudinem vitis alienæ? 38. Hier. ita Apoſtolus hæreticum poſt primam & alteram correctionem deuita, &c. 39. Int. id eſt, traditionibus tenebroſis, luce mandatorum Dei priuati. Rab.

40. Int. quia non ſolùm ſibi non proſpiciunt, ſed etiam alios in præcipitium trahunt. Rab. 41. Int. ſ. ad prædicta. 42. Int. quaſi myſtica ſit in hoc intelligentia. 43. Remig. putauit Dominum parabolicè locutum. 44. Int. increpatiuè. Remig. omnes reprehendit, quia ex perſona cæterorū Petrus fuerat locutus. 45. Int. q. d. putatis myſticum, quod eſt propriè dictum. Chry. in hom. increpat, quia fuerant ſcandalizati. 46. Aug. de vera relig. ex alimentis, quæ apta ſunt, aſſumuntur in membrorū fabricam, non apta verò per congruos meatus abiiciuntur. 47. Int. vt verba turpia & nociua. Aug. 15. de Trin. c. 10. os hic non corporis, ſed cordis intelligit. 48. Int. i. de cordis immunditia. 49. Int. ſ. inquinatum cogitatione, magis inquinant ſordida locutione Chry. 50. Hier. principale animæ non in cerebro, ſed in corde ſecundum Chriſtum. 51. Hier. non à diabolo ergo immittuntur, ſed ex propria voluntate naſcuntur. eſt ille quidem adiutor, & incenſor, ſed non author, nec occulta quæque cordis rimatur, ſed ex corporis habitu & geſtibus æſtimat. Chry. hoc primò ponit, quia Iudæorum vitium qui ei inſidiabantur. 53. Int. ſ. intus latentia. 54. Remig. i. impurum reddunt. 55. Int. q. d. exteriora autem.

56. Hier. ſ. relictis calumniatoribus. 57 Int. quæ fuerunt ciuitates gentilium. Remig. Tyrus enim Chananæorum metropolis, Sidon autem terminus ad Aquilonem. Chry in hom. at dixerat, in viam gentium ne abieritis: primò, non erat obnoxius præcepto: ſecundò, non abiit prædicaturus; vnde & ſe occultauit, vt ait Marcus. Remig. iuit vt per Gentilis fidē Phariſæorū nequitiam cōdemnaret. 58 Aug. de conſ. Euang. venit hæc priùs in domum, vb. erat Ieſus (vt indicat Marcus) poſt ſecuta eſt egreſſum.

Sens. Myst. In Cap. XV.

56. CHry. in hom. Ereptis Iudæis ab obſeruatione eſcarum, gentibus ianua aperitur. ſic Petrus iuſſus hanc legem ſoluere, ad Cornelium mittitur. Remig. relictis Iudæis tranſiturus erat Chriſtus ad gentes. 59. Int i. Eccleſia de gentibus. Remig. 60. Int. i. à priſtina conuerſatione. Remig.

Addit. Auct. In Cap. XV.

g. prædeſtinatione. ſ. 38. q. d. ne curetis illorum ſcandalum. 43. id eſt, ſermonem illum obſcurum.
h. Græc. nondum. l. non dicit totum, ſed omne. ſ. cibi genus. vide Mar. vbi ait. ſic purgans eſcas. ſ. remanente puro alimento in corpore. m. id eſt, contumelia in Deum, aut homines, vel ſermones impij derogantes Dei honori. n. i. loca vicina, vel ad eam regionem pertinentia. 59. ſ. à Chanaam deſcendens.

clamauit

clamauit,dicens ei,Miſerere mei Domine Fili Dauid:filia mea malè à dæmonio vexatur.Qui non reſpondit ei verbum. Et accedentes diſcipuli eius rogabant eum dicentes:Dimitte eam,quia clamat poſt nos. Ipſe autem reſpondens, ait: Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.At illa venit, adorauit eum dicens, Domine adiuua me.Qui reſpondens, ait: Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus.At illa dixit, Etiam Domine, nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum.Tunc reſpondens Ieſus ait illi, O mulier, magna eſt fides tua:fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora.Et cùm tranſiſſet inde Ieſus,venit ſecus mare Galilææ;& aſcendens in montem, ſedebat ibi.Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ,habentes ſecum mutos,cæcos,claudos,debiles,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

63. Int. vt probaret patientiam & longanimitatem. Hier. ne videretur contrarius illi ſententiæ,In viam gentium ne abieritis, & calumniantibus occaſionem daret.64. Int. myſterij ignari,vel miſericordia moti,vel importunitate eius carere cupientes,Hieron. 65.Int.ſ.quam tenes non exaudiendo. 66. Int. ſ.corporali miſſione.Remig. 67. Chry.ſ.vbi vidit Apoſtolos nihil poſſe. q. Int. quæ à longè clamabat, conſecuta eſt eum. 68. Int.ſ.vt Deum. 69. Int. ſuprà, Fili Dauid. 70. Glo. verbum ſalutis, quod priùs debetur Iudæis. 71. Rab.Gentiles vocantur ob idololatriam, canes,qui eſui ſanguinis deditì & cadaueribus,vertuntur in rabiem.Hier. de Iudæis tamen illud dictũ,Circũdederunt me canes multi.72. Int.id eſt, verum eſt. 73. Int q.d. non mereor panem, vel ſedere ad menſam, ſed contenta ſum reliquiis.Hieron. 77. Chry.ideò tardauerat Dominus, vt tanta mulieris virtus appareret.

78. Chry.ſimilis hæc vox illi,fiat firmamentum. 79.Chry.impetrauit oratione quod non Apoſtoli: vult Dominus pro noſtris noxis à nobis magis rogari quàm ab aliis. t.Hier. ita dictum ob adiacentẽ Galilæam, dicitur & Tyberiadis ob Tyberiadem ciuitatem 81. Int.vt auditores erigat ad ſuperna. Rab.83.Int.ſ.mente deuota.90. Hier.Græcè κυλ·οὺς,id eſt,debilem manum vnam habentes.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

61. Int.ſcilicet,per fidem,vndè nouit clamare Filium Dauid.Glo.Chriſti Incarnationem confitens. o. Remig.datur exemplum catechizandi paruulos,vbi fides pro eis promittitur.Non enim hæc dicit miſerere filiæ, ſed mei, & adiuua me. 92. Glo. rogat Eccleſia pro anima, vel homo pro fœdata cõſcientia.Aug.1.de q Euang.cap.18 Eccleſia ſibi eſt & mater,& filij,ſimul omnes mater, ſinguli filij. r. Rem.filij intelliguntur Patriarchæ,& Prophetæ illius temporis 72. Glo.mira Eccleſiæ fides,patientia & humilitas.74.Rem.menſa,Scripturæ micæ, minima præcepta,vel interna myſteria; catelli, humiles; cruſtæ,præcepta carnalia,quæ Iudæi obſeruant. 75 Int.ſ quas Iudæi vilipẽdebant.76. Int. ſcilicet Iudæorum,quibus Scriptura primo loco appoſita eſt. 77. Rab. magna fides gentium; quæ in auditu auris obediunt,nec lege,nec Prophetis inſtructæ.79 Aug.1.de q.Euang.cap.18.quod puerum Centurionis,& hãc,non veniẽs ad eos,ſanat,ſignificat gentes,ad quas nõ venit, ſaluas fore per verbũ eius. 80 Rab.cùm plenitudo gentium intrauerit, tunc Iſrael ſaluus fiet.82. Int. quia requies non niſi in cœleſtibus eſt quærenda. Rab. u. Rab.ſ.in cælorum arce. 83. Int.ſ.mente deuota. 84. Int. ſ. regnantem in cœlo. 85.Int.ſ.fidelium.86.Int.ſ.quos ſecum ducunt doctrina & exemplo.87.Int.ſ.à confeſſione Chriſti. 88 Int.ſcilicet, à lumine fidei. 89.Int.per deuia praui operis,non rectè euntes. 90. Int.ſcilicet ſarcina peccatorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

p. ſic Meſſiam vocabant. 66.ſcilicet,corporaliter.71.κυναρίοις: catellis,id eſt,gentilibus,ſic enim à Iudæis vocabantur ob idololatriam,& peccatorum ſordes. 72. ναὶ certè.73.καὶ γὰρ etenim.confirmat quod Chriſtus dixerat.q.d.ita eſt ſanè,catelli enim ſolùm micas comedunt.Indicat verò ſe mica contentam, Chriſto enim velut micam eſſe,quod illa petit.Magna fœmina prudentia Dei ſapientiam velut proprijs ipſius verbis illaqueans.ſ.id eſt, petit. 90. κυλλοὺς mancos,ſeu manu altera truncatos.Ioan.5.dicuntur aridi.

& alios multos; & proiecerunt[91] eos ante pedes[92] eius: & curauit[93] eos: ita vt turbæ mirarentur videntes[94] mutos loquentes[95], debiles ſanos, claudos ambulantes[96], cæcos videntes[97], & magnificabant[98] Deum Iſrael[99]. Ieſus autem conuocatis[100] diſcipulis ſuis, dixit, Miſereor[101] turbæ, quia triduo[102] iam perſeuerant mecum[103], & non habent quid manducent[104]: & dimittere[105] eos ieiunos[106] nolo: ne deficiant[107] in via. Et dicunt ei diſcipuli[108]: Vnde[109] ergo nobis in deſerto[110] panes[x] tantos, vt ſaturemus turbam tantam[111]? Et ait illis Ieſus: Quot[112] panes habetis? At illi dixerunt, ſeptem[113], & paucos[114] piſciculos. Et præcepit turbæ vt diſcumberent ſuper terram[115]. Et accipiens ſeptem[116] panes, & piſces[x], gratias agens, fregit[117], & dedit[118] diſcipulis, & diſcipuli dederunt populo, & comederunt[119] omnes, & ſaturati[120] ſunt. Et quod ſuperfuit[121] de fragmentis, tulerunt ſeptem[122]

SENS. LIT. IN CAP. XV.

93. Chry. in hom. ſcilicet ſtatim, non quia meliores Chananæa, ſed vt Iudæorum ora obſtrueret.
94. Chry. in hom. ſ. ob multitudinem & facilitatẽ curationis. 99. Int. ſcilicet Deum non recentem. 100. Hier. vel vt exemplum det maioribus cum minoribus conſilia communicandi, vel vt intelligãt diſcipuli ſigni magnitudinem. 101. Int. compatitur vt homo, paſcit vt Deus. Rem. 103. Int. ſ. pro curatione ſuorum. 104. Chry. in hom. quos ſecum attulerant cibos iam cõſumpſerant, ideo Chriſtus hoc fecit die tertio, conſtitutis ſ. illis in neceſſitate. 105. Iot. prius aufert debilitatem, poſt cibos offert ſanis. 107. Chry. in ho. apparet de longè veniſſe. 108. Iot. rudes in fide, qui non recordantur quinque panibus, quinque millia hominũ ſatiata fuiſſe. 110. Chry. in hom. facit hoc in ſolitudine, vt ne quis ſuſpicetur allatis aliunde panibus fuiſſe iſtos ſatiatos. 111. Iot. non ignarus, ſed docẽdo reſponſurus. 112. Chry. in hom. reducit in mentem prius facta. 113. Chry. in hom. non illis multa menſæ cura. 115. Int. ſ. ſuper ipſius montis ſoliditatem, nullo fœno interpoſito. 122. Chry. Quare pauciora nunc colligunt? vel quia ſportæ maiores cophinis, vel vt ex diuerſitate, vtriuſque miraculi recordetur.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

91. Int. quia mediatori per humilem aduentum curandos ſubiiciunt, ſancti prædicatores. 92. Int. quaſi confitendo humanitatem Chriſti. 94. Int. quia fideles inæſtimabili gaudio exultant, quando hæc vident. Rab. 95. Int. id eſt, Chriſtum confitentes. 96. Int. ſ. per bona opera. 97. Int. ſ. credendo.
98. Int. dicunt, quis Deus magnus ſicut Deus noſter? 102. Int. in fide Trinitatis, lucidi, pro ſuis ſuorumque peccatis inſtanter ſupplicant. Remig. ſe opere, ſermone, & cogitatione ad Dominum conuertunt, peccata per pœnitẽtiam corrigentes. Rab. tertium tempus eſt, quo gratia datur. primum enim ante legem ſecundum ſub lege. quartum erit in futurum, ad quod tendens reficitur in via. 104. Int. ſ. pabulum Scripturæ. 106. Int. id eſt à ſacra admonitione vacuos. 107. Iot. petit qui ſine cæleſti pane ad patriam tendit. 110. Int. Ipſi Apoſtoli deſertum, quia adhuc infœcundi. x Glo. panes, prædicatores. q. d. vnde nobis facundia, quæ ſufficiat tam auidis auditoribus? 113. Int. ſ. Scripturam noui Teſtamenti. Glo. in quo gratia Spiritus ſancti reuelatur, & datur. non ſunt hordeacei, quia non in figuris alimentum, quaſi palea tectum, non piſces duo. i. vt in lege rex & ſacerdos. ſed pauci, ſancti. ſ. de ſeculi fluctibus erepti. illic ſuper fœnum, celſitudo enim Chriſti carnali ſpe & deſiderio tegebatur propter carnales hic remota omni cupiditate carnali ſoliditas ſpei permanentis conuiuas continet. illic quinque millia, id eſt, quinque ſenſibus ſubditi, hic quatuor virtutibus præditi, prudentia, temperãtia, fortitudine, iuſtitia. vtraque refectio in monte. vtraque enim Scriptura cæleſtia & Chriſtum prædicat. 114. Int. ſcilicet, Sanctos illius temporis, quo ea condita eſt, vel quorum fidem, vitam, & paſſiones continet.
116. Int. primum complens in ſe præcepta quæ dabat, & Sanctorum vitã in ſe præfigurans. z. Glo. ſeptiformi ſpiritu paſcit, adiuncta Apoſtolica authoritate, quaſi piſcium ſapore reficientium exemplo vitæ & mortis. 117. Int. id eſt Sacramenta aperuit. 118. Int. quia miniſterio Apoſtolorum voluit Eccleſiæ diſtribui cibaria vitæ. 119. Int. ſ. audiendo, & exempla intuendo. 120. Int. ſ. memoria recondendo, & operando. 121. Int. vt eſt, ſi vis perfectus eſſe, vende omnia, &c. 122. Int. intelligitur ſpiritualium ſumma perfectio. Glo. perfectorum corda ſeptiformi gratia illuſtrata Apoſtoli implent.

ſportas

[122] ſportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, [123] quatuor millia hominum, extra [124] paruulos & mulieres. [125] Et dimiſſa turba, aſcendit in nauiculam, & venit in fines [126] Magedon.

Sens. Lit. In Cap. XV.

125. Chry. ne turba eum ſequatur. 126. Aug. 2. de conſ. Euan. cap. 51. dicitur à Marco Dalmanutha, nempe duobus nominibus appellata, quamquam quidam codices etiam in Marco, habent Magedam.

Sens. Myst. In Cap. XV.

a 2. Glo. Sancti vt ſportæ, qui vt iuncus in aqua non areſcunt: habent enim cor in fonte vitæ, retinéntque in corde palmam æternæ retributionis. 123. Int. ſ. noui Teſtamenti populus, non quinque ſenſibus obnoxius, ſed quatuor animi virtutibus exornatus Hier. hic numerus ſemper in laudibus ponitur, in quo & Euangelia conſecrata, & quadrangulus lapis non fluctuat. 124. Int. i. exceptis leuibus, & infirmis, qui in virum perfectum non creuerunt. 126. Rab. interpretatur poma, vel nunc a, & ſignificat hortum vbi creſcunt poma virtutum, & nunciatur nomen Domini: docentur autem prædicatores, miniſtrato verbo intra cordis cubiculum, refici virtutum pomis.

Addit. Avct. In Cap. XV.

a a. id eſt, quantum tot ſporta capere poſſent: neque enim neceſſe eſt fuiſſe in deſerto tunc ſportas, quamquam potuit etiam id accidere, vt illa turba ſportas haberet. 126. Marcus dicit Dalmanutha. ſ. venit in fines vtriuſque loci, vel fortè alterum regionis nomen eſt, alterum vici.

CAPVT XVI.

ET acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentātes, & rogauerunt eum vt ſignum de cælo oſtenderet eis. At ille reſpōdens, ait illis, Facto veſpere, dicitis, ſerenum erit, rubicundū eſt enim cælum: & manè, hodie tempeſtas: rutilat enim triſte cælum. Faciem ergo cæli diiudicare noſtis: ſigna autem temporum non poteſtis? Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei: niſi

Sens. Lit. In Cap. XVI.

1. INT. Legis fiducia inſolentes, dedignantes opera virtutum. 2. Remig. mira cæcitas, quaſi verò non feciſſet ſigna: quod autem ſignum peterent, Iohannes indicat, nempe manna de cœlo. Glo. petunt vel ignem de cœlo, vel tonitrua, &c. quaſi verò & illa non poſſent calumniari. 3. Remig. videns nec ſic credituros. 4. Hier. hoc Græcè non habetur in pleriſque codicibus. 7. Int. ſ. ex iſtis ſignis. 8. Glo. ſ. prædicta à Prophetis de me. 9. Int. nota eadem ſuperius dicta. Aug. 2. de conſ. Euang. cap. 51. ſæpe Dominus eadem dixit: quod ergo exiſtente contrario ſolui non poterit, bis dictum intelligatur. 10. Int. id eſt, incredula. e. Int. id eſt, pro ſpirituali carnalem intellectum habens. 11. Int. ſ. de cælo. Rab. Apoſtolis datum ſignum de cœlo cùm aſcendit, & Spiritum ſanctum miſit.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

4. INT. Ita in morte mea debetis reſurrectionem peccatorum per meum ſanguinem intelligere. Aug. 1. de q. Euang. cap. 20 indicatur primus & ſecundus aduentus, ſanguine enim Chriſti primo aduentu indulgentia peccatorum datur, & ſecundo igne præcedente venturus eſt. 5. Int. id eſt, futurum iudicium præuidere per præcedentes tribulationes Sanctorum. 6. Glo. patiuntur Apoſtoli: quòd ſi eis non parco, nec parcam aliis in futuro.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

a. id eſt, potentia eius periculum facere volentes. 2. non vt crederent, ſed vt calumniari poſſent, ſi non faceret. 6. id eſt, rubicundum eſt, idem enim verbum quod ſuprà πυῤῥάζει. b. id eſt, turbulentum, vel triſtitiam afferens hominibus. c. id eſt, diſpoſitionem. 8. ſ. quæ Prophetæ dixerunt futura in aduentu Meſſiæ, vel miracula. d. ſcilicet aduentus Meſſiæ.

ſignum Ionæ Prophetæ. Et relictis illis abiit. Et cùm veniſſent diſcipuli eius trans fretum,obliti ſunt panes accipere. Qui dixit illis, Intuemini, & cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum. At illi cogitabant inter ſe,dicentes, Quia panes non accepimus. Sciens autem Ieſus,dixit, Quid cogitatis inter vos modicæ fidei,quia panes non habetis?Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, & quinque millium hominum,& quot cophinos ſumpſiſtis? neque ſeptem panum, & quatuor millium hominum: & quot ſportas ſumpſiſtis? Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis, Cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum? Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum. Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, & interrogabat diſcipulos ſuos,dicens:Quem dicunt homines eſſe Filium hominis? At illi dixerunt,Alij Iohannem Baptiſtam,alij autem Heliam,alij verò Hieremiam,aut

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

12. Int.ſ.de inferiori. 13. Int.vt infidelibus non dimiſſis.Rab.non dimiſſi dicuntur,ſed relicti vt infideles. 16. Remig.ne ad punctum quidem ab eo recedere volebant. 17. Remig. nec neceſſaria curant.Glo.verè panis dulcedine capti. 18. Int.id eſt,à vanis traditionibus.Hier mod.cum fermentum totam maſſam corrumpit,ita doctrina hæretica. 19. Int.non vult vt de panibus eorum accipiamus.
20. Int.ſ.cogitationes eorum. m. Chry.hæc increpatio opportuna,cùm dixerunt, vnde nobis panes?&c.ſed noluit tunc reprehendere,quia aderant turbæ: item ne ſe videretur ingerere ad miracula, nunc meritò reprehenduntur,qui duplex miraculum vidiſſent. 21. Glo.q.vobis defuturi ſint.
22 Int.q.d.nec myſterium intelligitis, nec virtutem in memoria habetis. 23. Int.ſ.expenſorum.
24. Int.ſ.expenſorum. 25. per occaſionem docet quid ſignificarint panes,& hi quos pauerat.ſi enim fermentum traditiones peruerſas ſignificat,& hæretica dogmata,panes illi ſignificabant veram integrámque doctrinam. 26. Int.ſ.corporali. 27. Chry.in hom.quamuis Chriſto non interpretãte,eorum enim mentem erexerat. 28. Int.quam in honorem Tyberij Cæſaris, Philippus frater Herodis extruxit. Glo.hic Iordanis oritur ad radicem Libani,ex Ior & Dan duobus fontibus.Chry.in ho.longè educit è Iudæis,vt liberè dicant quod ſentiant,eſt autem alia Cæſarea Stratonis. 29. Int.vt veræ confeſſionis mercedem reddat,non quaſi neſciat.Rab. ¶ Orig.interrogat vt ex reſponſione diſcamus diuerſas fuiſſe Iudæorum opiniones de Chriſto, & vt etiam nos ſerutemur opiniones hominum de nobis, &c.Rab.quærit quid alij ſentiant, vt expoſitis errantium ſententiis probentur diſcipuli non opinione vulgi veritatem,ſed reuelatione didiciſſe. 30. Hier.qui de Filio hominis loquuntur, homines ſunt; nam qui diuinitatem intelligunt, dij appellantur. Chry.non Scribarum & Phariſæorum, ſed plebis mentem inueſtigat:erat enim hæc à malitia libera. 31. Int.non dicit me, ne inſolenter loqui videatur.Hier. 32. Hier.vbi in veteri teſtamento legimus hominis,Hebraicè eſt filius Adam. 33. Orig.ſ. Herodis æſtimationem ſecuti. 34. Hier.ſic turbæ errare potuerunt in Helia & Hieremia, vt Herodes errauit in Iohanne.

SENS. MYST. IN CAP. XVI. 14. Int.ſ.Iudæis. 15. Int,ſ.ad gentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

f. pro,diligenter cauete. 18. ſuprà in bonam partem acceptum,cap.13.hic in malam,vt 1.Cor.5. Gal.5. g. διελογίζοντο poteſt verti diſceptabãt,ſcilicet alij in alios culpam reijcientes.vide Marc.8. h. iungẽdum illi,& hic,& in Marco,cùm dicentes. l. pro,inera. 25. πῶς οὐ quomodo non. 28. ſita eſt, ad fontem Iordanis,prius Paneas dicta,poſtea à Philippo tetrarcha in honorem Cæſaris Augusti, Cæſarea vocata, tandem Cæſarea Philippi dicta ad differentiam eius,quam Herodes pater in Iudæa ædificarat in honorem Cæſaris,in loco qui turris Stratonis prius dicebatur.Hæc autem Philippi poſtea ab Agrippa rege ornata in honorem Neronis,dicta Neroniana. 31. ſic ſe vocare ſolet modeſtiæ cauſa,& humilitatis,habet autem articulum, quo certus quidam ſignificatur.

vnum

vnum ex Prophetis. [35] Dicit illis Ieſus, [36] Vos autem quem me eſſe dicitis? Reſpondens autem [37] Simon Petrus dixit, Tu es [38] Chriſtus [39] Filius Dei [40] viui. [41] Reſpondens autem Ieſus dixit ei, [42] Beatus es Simon [43] Bariona: quia [44] caro & ſanguis non [45] reuelauit tibi, [46] ſed Pater meus qui in cælis eſt. Et ego dico [47] tibi, quia [48] tu es [49] Petrus, & ſuper hanc [50] petram ædificabo Eccleſiam meam: & [51] portæ inferi [52] non præualebunt aduerſus eam. Et [53] tibi dabo [54] claues regni [55] cælorum.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

35. Chry. euocat ad opinandum aliquid maius de ipſo. 36. Int. ſ. diſcreti ab aliis, non homines, ſed Dij. Hier. ¶ Chry. qui mecum ſemper eſtis, & maiora ſigna vidiſtis, non enim eos interrogauit, niſi poſt multa ſigna, & ideò non ab initio prædicationis. 37. Int. ſciunt & Apoſtoli, ſed Petrus reſpondet pro omnibus. Chry. Petrus tanquam os Apoſtolorum, & caput pro omnibus reſpondet. 38. Int. omnia complexus eſt, qui & naturam, & nomen expreſſit. ¶ verum hominem, & verum Deum credit, & confitetur Orig. hæc neſciebant Iudæi, credebant hoc quidem diſcipuli, cùm priùs mitterentur ad prædicandum, ſed profecerunt in cognitione. 39. Chry. Filium Dei propriè ex Patre natum confitetur, alioqui nõ erat opus reuelatione, nec digna cõfeſſio beatitudine. Vnde nec illi beati dicti, qui in naui dixerunt, tu es Filius Dei: nec Nathanael, nõ enim confeſſi ſunt talem filiationem, qualem Patris. ſ. ex ſubſtantia patris. 40. O ig. qui ſolus habet immortalitatem, id eſt, fons vitæ. Hier. alij, qui putantur Dij mortui ſunt, Saturnus, Iupiter, & cætera idolorum portenta. 41. Int. in Petro omnibus reſpondit. 42. Int ſ. tam altæ fidei confeſſione. Hier. reddit vicem Chriſtus pro teſtimonio. 43. Chry oſtendit ſe naturaliter Filium Dei, vt Petrus eſt Filius Ionæ eiuſdem cum eo ſubſtantiæ. 44. Int. id eſt, carnalis quilibet. 45. Int. ſ. tantum arcanum. 46. Int. qui illuſtrat mentes hominum. 47. Int. qui credis in me. 48. Int. tu dixiſti mihi Filius Dei, & ego dico tibi, cuius dicere eſt facere. Hier. 49. Hier. ſicut ipſe lumen Apoſtolis donauit, vt lumen mundi appellentur, ita Simoni credenti in petram Chriſtum Petri nomen dedit. Aug. 2. de conſ. Euan. cap. 53. non hic accepit hoc nomen, ſed vbi Iohannes dictum ait, tu vocaberis Cephas. Glo. eſt Petrus ob fidei fortitudinem, & confeſſionis conſtantiam.

50. Int. id eſt, Chriſtum in quem credis. Chry. ¶ Hier. id eſt, ædificabo Eccleſiam ſuper te. Aug. 1. lib. retract. ca. 21. aliquando expoſui in Petro ædificatam Eccleſiam, ſæpe verò ſuper petram, id eſt, Chriſtum, quarum ſententiarum, quæ ſit probabilior lector eligat. 51. Hier. i. vitia & peccata, vel hæreticorum doctrina. Rab. tormenta, & blandimenta perſecutorum. 52. Int. id eſt, non ſeparabunt eam à charitate mea & fide. Chry. nec præualebunt contra petram, neque contra Eccleſiam. Chry. lib. theſau. Petri eccleſia ab omni ſeductione, & hæretica circumuentione manet immaculata, ſuper omnes Epiſcopos & Primates Eccleſiarum, ſoláque regnat inquaſſabiliter omnium hæreticorum ora obturans.

53. Rab præ cæteris donatus eſt clauibus, qui regem cælorum maiori deuotione confeſſus eſt, vt conſtaret neminem ſine ea confeſſione & fide, regnum cælorum poſſe intrare. 54. Int. id eſt, præſentis iudicij poteſtatem. Rab. diſcretionem, & potentiam. 55. Int. id eſt, Eccleſia.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

43. Int. id eſt, filius columbæ. Syriacè. Glo. quia Dominum pia ſimplicitate ſequebatur, vel quia plenus gratia, Filius dicitur Spiritus ſancti, qui oſtenſus eſt in columba. Hier. ex confeſſione ſortitur vocabulum, quod reuelationem ex Spiritu ſancto habeat. quòd ſi, vt quidam volunt, Bar. Iohanna, id eſt, filius Iohannis legendum ſit, ſignificatur Domini gratia, & donum ſpirituale.

Addit. Auct. In Cap. XVI.

38. ὁ χριςὸς ille Chriſtus, habent & tria verba ſequentia articulum. q. d. ille verus Meſſias ſingulariter Filius Dei veri, viuentis, &c. 43. Bar. Filius Chal. Iona verò abreuiatio eſt more Hebræi, pro, Iohanna. vide Io. vlt. ſignificat Iona columbam, Iohanna Dei gratiam. ſolent Hebræi vice cognominum, quibus carent addere patris nomen. 44. id eſt, homines. vide Gal. 1. 49. iam ſic vocabatur ſecundùm Auguſt.

50. de qua proximè dixerat, Tu es Petrus. Græcè enim idem πέτρος & πέτρα, & quidem Cephas, ſeu Cepha, qua voce Chriſtus vſus, Syriacè lapis, ſeu ſaxum. Heb. Ceph. 51. id eſt, potentia Sathanæ, præſidia enim militum in portis ciuitatum. vide Geneſ. 22. n. vltimo Iohannis datæ. 54. id eſt, plenam & ſupremam poteſtatem gubernand. Eccleſiam. vide Iſa. 22. Apoc. 3. 55. præcipuè poteſtas eſt Petri circa ſpiritualia ſcilicet, ad regnum cæleſte pertinentia.

Et quodcumque[56] ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcumq;[57] ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis. Tunc præcepit diſcipulis ſuis,[58] vt nemini dicerent, quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde cœpit Ieſus oſtendere[59] diſcipulis[60] ſuis, quia oporteret eum ire Hieroſolymam, & multa pati à ſenioribus & ſcribis, & principibus ſacerdotum: & occidi, & tertia[61] die reſurgere.[62] Et aſſumens eum Petrus,[63] cœpit increpare[64] illum dicens: Abſit[65] à te Domine, non erit[66] tibi hoc. Qui conuerſus,[67] dixit[68] Petro,[69] Vade[70] poſt me Sathana,[71] ſcandalum es mihi: quia non ſapis ea quæ Dei[72] ſunt, ſed ea quæ hominum. Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis: Si quis[73] vult[74] poſt me venire,

Sens. Lit. In Cap. XVI.

56. Int. id eſt, quemcumq; indignum remiſſione iudicaueris dum viuit, apud Deum indignus iudicabitur. Orig. vide quantam poteſtatem habet petra ſuper quam ædificatur Eccleſia. 57. Int. i. quemcumque ſoluendum iudicaueris dum viuit, remiſſionem peccatorum cõſequetur à Deo. Rab. hæc poteſtas ligandi & ſoluendi, etiam cæteris quidem Apoſtolis data, eſtq; etiam nunc in Epiſcopis, & preſbyteris, ſed ideo Petro ſpecialiter, vt omnes intelligant ab vnitate fidei, vel ſocietate eius ſe ſegregantes, nec à peccatis abſolui poſſe, nec in cœlũ ingredi. Glo. ſoluunt miniſtri Eccleſiæ à peccato, nec audiendi (vt ait Auguſt.) qui negant Eccleſiam poſſe omnia peccata dimittere. Concil. Conſtant. 5. Non ſolùm hoc de viuis intelligendum eſt. Sancta enim Romana Eccleſia quoſdam Epiſcopos etiam poſt mortem anathematizauit. 58. Hier. aliud eſt prædicare Chriſtum, quod ſuprà iuſſi ſunt facere, aliud Ieſum Chriſtum, quod hîc prohibentur. Chriſtus cõmune dignitatis eſt nomen, Ieſus verò, proprium Saluatoris. Orig. ſuprà, eùm vt magnum virũ & mirabilem prædicabant, non autem vt Chriſtum, vel ſi hoc etiam, leuiter tamen, inutile verò erat prædicare Chriſtum tacendo eius crucem, quod conueniebat fieri poſt reſurrectionem. 59. Hier. quaſi dicat, tunc me prædicate cùm paſſus fuero. non enim prodeſſet eius Maieſtatem prædicare, quem eſſent viſuri poſtea crucifixũ. Glo. prodeſſet verò vbi reſurrectio diuinitatis potentiam oſtendiſſet. Orig. nõ ait dicere, aut docere, ſed oſtendere; oſtendebat enim Chriſtus quæ loquebatur, quamquam tunc cœpit oſtendere, quod poſtea capacioribus plenius demonſtrauit. 60. Int. non aliis, ſed prouectioribus. 61. Int. ſeparatim, ne coram aliis magiſtrum arguat. Hier. 63. Orig. indigna hæc arbitrans Filio Dei, quaſi verò is poſſit facere dignũ aliquid increpatione. 64. Int. ſcilicet, amantis affectu. Hier. 65. Int. optando. Hier. Græcè eſt, propitius ſis tibi Domine. 66. Int. id eſt, non poteſt eſſe vt Filius Dei occidatur. Hier. 67. Int. ſcilicet, à laude ad vituperium. 68. Hier. ignorantiam exprobrans. 69. Int. id eſt, ſequere ſententiam meam. Hil. id eſt, exemplo paſſionis meæ ſequere me. 70. Int. id eſt, aduerſarie meæ voluntati. Hier. Sathanas enim aduerſarius, ſeu contrarius interpretatur. Orig. per ignorantiam Deo contrarium ſentiebat. Hil. in diabolum, per quem opinio illa ſuggerebatur, conuerſus hoc adiecit, nec enim Petrum ita appellaſſet, poſt illa beatitudinis & poteſtatis præconia. Hier. illa beatitudo & poteſtas in futuro promiſſa, nõ in præſenti data, alioquin nõ ita errаſſet. Chry. in ho. apparet quæ fuerat de Chriſto confeſſus, nõ ex ſe locutum, qui ita turbatur in his, quæ non ſunt reuelata. 71. Int. q.d. offendis me volendo præire. Orig. ſcandalo eſt Chriſto omnis qui peccat. 72. Hier. q.d. voluntatis meæ & Patris eſt pro ſalute hominum mori. 73. Int. quaſi dicat, ego verè patiar, & ſi quis vult me imitari, renunciet voluptatibus ſuis. Chry. in hom. quaſi dicat, nec ſaluari poteris, niſi vitæ abrenuncies. 74. Chry. in hom. qui libertatem auditori relinquit, magis attrahit: qui vim infert, ſæpè impedit.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

61. Orig. vt liberatis hoc donaret, vt baptizentur Spiritu, anima, & corpore, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

Addit. Auct. In Cap. XVI.

o. Qui ſcilicet Iudæorum rempublicam ſua auctoritate gubernabant. 62. ſcilicet; ad ſe, vt ſolent qui familiariter loquuntur. 64. ſcilicet amantiũ more. 65. ἵλεώς σοι propitius tibi ſcilicet, ſis, vel ſit Deus; ſic enim ſolent Hebræi aliquid deprecari, propitius ſit mihi Dominus, vide Geneſ. 18. & 44. 2. Reg. 23. 3. Reg. 21. 69. Græc. ὀπίσω poſt tergum meum, ſeu poſt me, pro, recede hinc. Hebr. 70. id eſt, aduerſarie. Hilarius putat Diabolo id dictum, non Petro. 71. id eſt, impedimentum. 72. quaſi dicat, Dei decretum non capis. p. id eſt, humana, quale fugere aduerſa.

abneget

abneget[75] ſemetipſum,& tollat crucem[76] ſuam,& ſequatur[77] me. Qui[78] enim voluerit ani-
mam ſuam ſaluam[79] facere, perdet[80] eam: qui autem perdiderit animam ſuam propter
me,[81] inueniet eam. Quid[82] enim prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur,[83] ani-
mæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit[84] homo commutationem[85] pro
anima[86] ſua? Filius[87] enim hominis venturus eſt in gloria[88] Patris[89] ſui cum Angelis ſuis:
& tunc reddet[q] vnicuique[90] ſecundùm opera[91] eius. Amen[92] dico vobis, ſunt quidam[r] de
hic ſtantibus, qui non guſtabunt[93] mortem, donec videant[94] Filium hominis venientem
in[95] regno ſuo.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

75. Greg.in hom.niſi quis à ſe deficiat,ad eum,qui ſuper ipſum eſt,non appropinquat: tunc autem nos abnegamus,cùm vitamus, quod per vetuſtatem fuimus. 76. Chry.ſe oportet abnegare vſque ad mortem crucis,& non ſolùm vſque ad contumelias. Greg.in ho.tollitur crux afflixione corporis,vel compaſſione proximi.Hier.tollit crucem,qui mundo crucifigitur. 77. Int. ſ. faciendo hoc ex charitate.Chry.non ſufficit paſſio malorum,nam & latrones multa patiuntur: patienda ſunt mala propter Chriſtum,eiuſque virtutes adiicienda. Hier.Dominum ſequitur is,cui mundus crucifixus eſt.

78. Chry.mitigat ponens præmia. 79. Int.ſ.hic. 80. Int.ſ.in futuro. q. dicunt agricolæ, ſi frumentum ſeruas,perdis;ſi ſeminas,renouas.Orig.vel ſenſus eſt,qui vult veram ſalutem,perdet animam ſe abnegans. 81. Int.non propter vanam gloriam,vel aliud quodlibet. 82. Int. cùm deeſt perſecutio cuſtodiatur cor.Greg.in hom.perſecutionis tempore ponenda eſt anima, pacis tempore frangenda deſideria,diſtinxit itaque Dominus tempora in præceptis. 83. Orig.lucratur mundum quantum ad voluptates,qui ſe non abnegat.Chry.toto orbe non poteſt animam emere. 84. Int.Quid retribuã Domino pro omnibus,&c. 85. Int.nihil dabit pro anima, quia Filius hominis ſecundùm opera dabit. 86. Glo.ſ.nihil terrenum poterit dare pro anima perdita. 87. Hier. triſtibus læta ſuccedunt. Glo.ne videatur durum pati, non enim ſunt condignæ paſſiones,&c. 88. Int.qui priùs venit humiliter. Orig.non decebat in gloria conſtitutum peccata noſtra portare. 89. Chry.oſtenditur eadem gloria Patris & Filij,atque adeò vna ſubſtantia. q. Chry.ſ.ſupplicia & coronas. 90. Int.i.omni conditioni,omni ſexui.Hier. 91. ſtella enim differt à ſtella in claritate. Hier.non perſona, ſed opera conſiderantur. 92. Int.quod quia incertum eſt,Amen, &c.Hier.præſentem timorem præſenti compenſat præmio. r. Chry.non dicit qui,ne alij velut deſpecti grauiter ferrent. 93. Int. à Sanctis mors quaſi libando guſtatur, vitam verò poſſident in futuro. Rab. 94. Chry.Reuelata illis gloria vt poterant capere,ne in Domini morte dolerent. 95. Int.id eſt, in ea claritate in qua erit peracto iudicio,quod completum eſt in transfiguratione,de qua ſtatim agit Euangeliſta.Remig. ¶ Greg.in hom. Regnum Dei præſens Eccleſia,quam aliqui ex diſcipulis conſtructam, & contra mundi gloriam erectam conſpecturi erant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

75. *ſ.vale dicendo propriis affectibus.* 76. *ſ.ferendo patienter & libenter aduerſa.* 86. *ſ.perdita redimenda.* 93. *Metaphora ab epotãtibus venenum.* 96. *i.in gloria regni ſui apparentem.loquitur verò de transfiguratione,fortè autem de reſurrectione etiam,& Euangelij propagatione.*

CAPVT XVII.

ET poſt dies ſex [1] aſſumpſit Ieſus [2] Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem eius,& [3] duxit illos in [4] montem excelſum [5] ſeorſum:& [6] transfiguratus eſt [a] ante eos.Et [7] reſplenduit facies eius ſicut [8] ſol: [9] veſtimenta autem eius facta ſunt al- [b] ba ſicut nix.Et ecce [10] apparuerunt illis [11] Moyſes,& [12] Helias cum eo [13] loquentes. [c] Reſpõdens autem [14] Petrus,dixit ad Ieſum,Domine, [15] bonum eſt nos hic eſſe:ſi [16] vis , [17] faciamus hic [18] tria [19] tabernacula:tibi vnum,Moyſi vnum,& Heliæ vnum.Adhuc eo loquente , ecce [20] nubes

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

1\. HIer.Lucas octo dicit,numerat enim primum & extremum. Chry.in hom.non ſtatim à promiſſione duxit,vt interim qui aſſumendi erant , vehementiùs cuperent , adeoq́ue ſollicita mente accederent. 2. Chry.ideò hos,quia aliis potiores,non occultat autem Matthæus ſibi præpoſitos,erant enim Apoſtoli ab æmulatione & vana gloria mundi. 3. Int.ſ.gloriam maieſtatis oſtẽſurus.
4\. Int.vt diſcant gloriam non in profundo huius ſæculi,ſed in regno ſupernæ beatitudinis eſſe quærendam.Remig. 6. Int.non ſubſtantiam carnis amiſit,ſed gloriã futuræ reſurrectionis oſtendit Hier: talis apparuit,qualis futurus eſt tempore iudicij. 7. Hier.non ſubſtantia tollitur,ſed gloria commutatur. 8. Int.non habet clarius quid,cui comparet.Chry. 10. Int.vt oſtendant eum eſſe quem lex & Prophetæ promiſerunt.Chry.vt appareat differentia ſeruorum, & domini,dicebant enim turbæ Chriſtum eſſe vnum ex Prophetis.Item vt vitæ & mortis Dominus oſtẽdatur,duxit enim mortuum,& viuum.Item,vt mitigaret crucem ducit in medium qui ſe expoſuerunt morti pro Dei voluntate.Denique vt diſcipuli imitentur Moyſis manſuetudinem,& Heliæ zelum. 11. Int.Legiſlator. 12. Int.eximius Prophetarum.Hier.Apoſtolis ſignum de cælo datur , & ab inferis vt augeatur eorum fides.deſcẽdit enim Helias de cælo,Moyſes ab inferis reſurrexit. 13. Int.ſ.de paſſione eius,& reſurrectione.
14\. Int.oblitus regnum non in terra,ſed in cælis eſſe promiſſum, nec mortali carne circũdatos poſſe intrare.Orig.quia audiuit à Chriſto eundum Hieroſolyma,pro eo timens, volebat vt hîc maneret.
15\. Remig.adeò eſt delectatus,vt temporalia obliuiſceretur. 16. Remig.deuotio ſubditi , & obedientis. 17. Int.his non reſpondet Dominus , oſtendens non improbum eſſe,ſed inordinatum,quod cuperet.Hier.erras Petre.& ſicut alius Euangeliſta teſtatur,neſcis quid dicas.Remig.errat, volens regnum electorum conſtituit in terra.ſeque & ſocios ſine guſtu mortis eſſe felices.Rab.cæleſti conuerſationi non erant neceſſaria tabernacula. 19. Orig.illic ſemper volebat eſſe. 20. Glo.vt diſcat in reſurrectione non tegmine domorum,ſed Spiritus ſancti gratia protegendos.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

1\. RAb.Poſt ſex ætates futura reſurrectio.Orig.ſex diebus factus mundus,quem qui trãſcendit, poteſt Dei gloriam aſpicere. 2. Hil.oſtenditur de trium origine,Sem,Cham,& Iaphet,futura populi electio.Rab.multi ſunt vocati,pauci verò electi.fruentur verò æterna viſione qui fidem incorruptè ſeruant.Glo.ſit quiſque Petrus, id eſt,firmus in fide. Iacobus,id eſt, ſupplantator vitiorum. Iohannes,id eſt,omnia gratiæ diuinæ adſcribens. 4. Remi.qui contemplari vult.non in voluptatibus iaceat,ſed ad cæleſtia erigatur. Glo.qui reſurrectionem expectant , in excelſis habitẽt,precibúſque continuis inſiſtant. 5. Remig.Sancti ſeparati ſunt à malis, & ſeparabuntur in futuro. a. Orig.apparet Deus vnicuique vt capax eſt. 9. Int.id eſt,Sancti, quicumque baptizati eſtis,Chriſtum induiſtis. Orig.id eſt,ſermones Euangelici , quibus indutus eſt Chriſtus. 1 . Glo.oracula legis , & prophetiæ electis in futuro patebunt. 12. Hil.cum his Iſraëlem,quibus teſtibus prædicatus eſt, iudicabit.Orig. qui ſpiritualiter legem & Prophetas intelligit, videt Moyſem & Heliam in gloria cum Chriſto.Glo ſignificantur regnaturi cum Chriſto.ſ.mortui,& qui viui inuenientur. 15. Glo.ſi ita afficitur videns gloriam humanitatis,quid putandum de videntibus diuinitatem? 18. Hier.errat,vnum enim eſt tabernaculum Euangelij,in quo lex & Prophetæ recapitulanda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

4. ſ.Thabor,qui diſtat à Nazareth duabus leucis ad Orientem: altitudine,ſecundùm Ioſephum , triginta ſtadiorum,planitie verò ſupra verticem viginti. b. Græcè φῶς lux. 11. Hic aſſumpto corpore aliquo , Helias verò in proprio. c. pro,locutus.Hebr.

lucida

[21] lucida obumbrauit eos. Et ecce [22] vox de nube dicens: Hic eſt [23] Filius meus [24] dilectus, in quo mihi bene [25] complacui: ipſum [26] audite. Et [d] audientes diſcipuli, [27] ceciderunt in [e] faciem [f] ſuam, & [28] timuerunt valde. Et [29] acceſſit Ieſus, & [30] tetigit eos: dixítque eis, [31] Surgite, & nolite timere. Leuantes autem oculos ſuos, neminem viderunt, niſi [32] ſolum Ieſum. Et deſcendentibus illis de monte, præcepit eis Ieſus, dicens, [33] Nemini dixeritis viſionem, donec Filius hominis à mortuis reſurgat. Et interrogauerunt eum diſcipuli, dicentes: [34] Quid ergo [35] ſcribæ dicunt, quòd Heliam oporteat primùm [36] venire? At ille reſpondens ait eis, [37] Helias quidem venturus eſt primùm, & reſtituet [38] omnia. Dico autem vobis, quia [39] Helias iam [40] venit, [g] & non [41] cognouerunt eum, ſed [42] fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic & Filius hominis paſſurus eſt ab

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

21. Chry. in hom. non tenebroſa, vt in Sina, non enim terrere volebat, ſed docere. Glo. in baptiſmo Spiritus ſanctus in columba, hîc in nube lucida, vtrobique ſanctæ Trinitatis myſteriũ oſtenditur: vidèbimus enim quod credimus. 22. Chry. ſ. Patris. Hier. quia imprudenter interrogauerat, reſponſum Domini non meretur. reſpondet verò Pater pro Filio, iuxta illud, Qui me miſit, teſtimoniũ perhibet de me. 23. Hier. illi autem ſerui. 24. Chry. ne timeas ergo Petre, diligit enim eum Pater. 25. Int. qui priùs dixit pœnitet me feciſſe hominem. Chry. id eſt, in quo requieſco, quẽ accepto, quare ſi crucifigi vult, non contrà dicas, vna enim Filij & Patris voluntas. 26. Remig. q. d. recedant vmbræ, lumẽ Euangelij ſequimini. oſtẽditur verò ille eſſe de quo Moyſes, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus, &c. habuit Dominus teſtes; è cælo vocem Patris; è Paradiſo Heliam; ex inferis Moyſem; ex hominibus Apoſtolos, vt in nomine Ieſu omne genu, &c. d. Glo. altiore ſenſu vnam vtriuſque Deitatẽ intellexerunt. 27. Int. homo fragilis maiorem gloriam non ſuſtinet, ſed cadit. Hier. 28. Int. non ſolùm de Patris, ſed & Filij maieſtate Hier. terrentur, quia ſe erraſſe cognouerant, vel quia operti nube, vel quia Patris vocem audierant. Chry quare non ſimile accidit audita voce in baptiſmo? ſolitudo, altitudo, ſilentium multum, transfiguratio, lumen, & nubes cauſa erant ſtuporis. 29. Int. quia per ſe ſurgere non poterãt. Hier. 30. Int. vt metum fuget, & membra ſolidet. Hier. 31. Int. quos manu ſanauit, ſanat imperio. Hier. 32. Int. vbi cœpit filius deſignari. ſerui diſceſſerunt. Hier. ſi manſiſſent, incertum videretur, cui vox teſtimonium daret. 33. Hier. non vult prædicari, ne incredibile eſſet, & poſt tantam gloriam ſequens crux rudes ſcandalizaret. Remig. ne ſi eius maieſtatem populus intelligeret, paſſionem impediret. Hil. ſilentium imperat, vſque dum eſſent Spiritu ſancto repleti. 34. Int. ſ. cùm iam te in gloria vidimus. 35. Hier. traditio Phariſæorum eſt iuxta Malachiam, venturum Heliam ante Saluatoris aduentum interrogant ergo: ſi iam veniſti in gloria, quomodo præcurſor non apparet? 36. Int. ſ. ante aduentum Domini. Chry. in hom. Scripturæ duos Chriſti aduentus dant, Scribæ autem plebem euertentes tantùm ſecundum commemorabant, vt non haberetur Chriſtus, quem Helias non præueniſſet.

37. Int. ſ. præcurſor Iudicis, vnde conſtat hunc non eſſe ſecundum aduentum. 38. Glo. ſ. à Propheta prædicta Aug. 1. de q. Euang ca. 21. id eſt, perturbatos Antichriſti perſecutione. Chry. quare non tũc miſſus, quandoquidem conuerſurus erat Iudæos? putabant illi Chriſtum Heliam, non tamen illi credebant; cùm autẽ venerit Helias poſt tantam expectationem, credetur ei. 39. Int. ſ. præcurſor Redemptoris. vnde conſtat primũ aduentum completum. Chry. Iohannẽ Heliam vocat. 40. Int. ſ. non corpore, ſed virtute & ſpiritu. Hier. 41. Int. i. amauerunt. 42. Int. ſ. ſpreuerunt, decollauerunt. Phariſæi enim conſenſerunt. Hier. ¶ Hil. aduentum prænuncians, paſſionem quoque Domini præcurrit.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

27. Hier. quanto quis ampliora quæſierit, tanto magis ad inferiora labitur, ſi ignorauerit menſuram ſuam. e. Remig. Sancti in faciem cadunt, impij retrorſum. 32. Hier. diſcedente legis & Prophetarum vmbra, vtrumque in Euangelio reperitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

f. pro, nam. ſeu quia. Hebr. 34. *ſub. cùm te Helias non præceſſerit.* 35. *qui ex Malachia id colligebant.* 38. *ſcilicet conuertendo incredulos. g. pro, ſed. Hebr.*

[44]eis. Tunc intellexerunt diſcipuli, quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis. Et cùm veniſſet[44] ad turbam:acceſſit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, dicens, Domine mi[b]ſerere filio meo,quia lunaticus[45] eſt,& malè patitur:nam[46] ſæpè cadit in ignem, & crebrò in aquam[47] : & obtuli[48] eum diſcipulis tuis, & non potuerunt curare eum. Reſpondens autem Ieſus, ait, O generatio[49] incredula & peruerſa[l]:quouſque[50] ero vobiſcum ? vſquequò patiar vos? Afferte[51] huc illum ad me. Et increpauit[52] illum Ieſus : & exiit ab eo dæmoniū,[53]& curatus eſt puer ex illa hora. Tunc acceſſerūt[54] diſcipuli ad Ieſum ſecretò, & dixerunt, Quare[m] nos non potuimus eiicere illum[n]? Dixit illis Ieſus: Propter incredulitatem[55] veſtram. Amen quippe dico vobis, Si habueritis fidem[56] ſicut[57] granum ſinapis, dicetis[o] monti[58] huic, tranſi[59] hinc illuc:& tranſibit,[60]& nihil impoſſibile[61] erit vobis.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

43. Int.ſ.à Iudæis, Herode conſentientē. Hier. 45. Orig. hanc paſſionem dæmon operatur, lunæ curſum obſeruans, vt culpabilis Dei creatura exiſtimetur.Gloſ.nunc Marcus ſurdum & mutum dicit. 46. Int.deprecans exponit omnia incommoda ægroti. 48. Hier.latenter accuſat Apoſtolos,cùm tamen impoſſibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium,ſed eorum,qui curandi ſunt, fidem referatur.Chry.itaque Chriſtus diſcipulos ab accuſatione liberat. 49. Chry. nō in infirmum inuehitur,ne ipſum conturbaret, ſed in omnes Iudæos. Probabile eſt enim multos malè de diſcipulis cogitaſſe. Orig.ad diſcipulos dicit hoc, qui non potuerant ſanare ob modicam fidem. 50. Remig. à multo tempore Iudęorum improbitatē paſſus erat.Orig.hoc dixit quaſi grauatus malitia humani generis.Hier.non tædio victus id dicit, ſed vt Medicus videns ægrotum contra ſua præcepta agere,ait, vſque quò artis perdam induſtriam? 51. Int. per ipſum Iudæos arguit. Hier. 52. Int.ſ.puerum,non dæmonem,vt oſtenderet traditum eſſe immundo ſpiritui propter peccatum ſuum, vel parentū. Chry. Dæmon increpatur,non infirmus. 53. Int.quia ibi nullus morbus præualet, vbi omnipotentis interuenit manus.Rab. 54. Chry.In hom.dubitabant,perdidiſſent ne poteſtatē, quam acceperant. 55. Hil. crediderant quidem,ſed non perfectè, abſente enim Domino torpor quidam eorū fidem retardauerat.Chry.non aderant illæ columnæ.ſ.Petrus,Iacobus, & Iohannes. 56. Int.vnde alibi, quæcumque in nomine meo petieritis,credite,quia accipietis.Hier.57. Int.quod minimum contra montem. Greg. 10.moral.Grani ſinapis,niſi teratur, virtus non agnoſcitur:ſic ſanctitas in perſecutione apparet. Orig. Modicum quid & vile apparet fides hominibus, ſed conſecuta bonam animam,in arborem magnam creſcit. 58. Hier. non eſt parua fides quæ montes transfert. 60. Rab. facit fides, vt omnia impetremus.Chry. vbi hoc fecerunt Apoſtoli? maiora fecerunt mortuos ſuſcitantes,dicuntur & quidā Apoſtolis minores,montes tranſtuliſſe.quod potuerunt Apoſtoli, ſed noluerunt, quia opus non fuit, nec Chriſtus dixit quòd facerent,ſed quòd poſſent facere.adde quòd non omnia miracula, quæ fecerunt ſcripta ſunt. 61. Int.nulla incommoditas inſanabilis.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

44. Orig. quaſi de monte diuinitatis deſcendit ad turbam, vt his qui ob infirmitatem aſcendere non poterant,proficiat. h. Orig. orat Angelus cuſtos pro anima medicum. 45. Hier. lunaticus eſt qui per horas mutatur ad vitia,nunc in ignem concupiſcentiæ, nunc in aquas voluptatum. Aug.1.de q.Euang.cap.22.ignis ad iram pertinet, aqua ad voluptates. Orig.de inconſtantia peccatoris dicitur, ſtultus vt luna mutatur. 47. Int. in aquam voluptatis,quæ emollit. 57. Aug.1.de q.Euang.cap.29. admonentur per fidei humilitatem,elationem curare. 58. Int.id eſt, ſuperbo diabolo. 59. Int. ſ.ab obſeſſo corpore, in altum maris,id eſt,in profundum inferni.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

43. ſcilicet impijs. 49. id eſt,natio, ſeu vt vulgò dicitur,gens. l. ſiue peruerſa,diſtorta, quæ ſe dirigi non patitur,ſeu ad finem adduci. vide Deut. 32. 50. ſignifi at ſe moleſtè ferre illorum incredulitatem. 52. ſ. Dæmonem.vt patet ex Marco,fuit verò increpatio imperium quo exire coegit. m. ſ.quibus olim poteſtatem dediſti eiiciendi dæmonia. n. ſ. dæmonem,cum potius dicendum illud, quia præceſſit dæmonium, ſed vt communius dixit. ſcilicet qui. 55. ſ.fidei imbecillitatem. 56. ſ. cum fiducia impetrādi coniunctam. 57. id eſt, acrem ferientē, vehementem efficacem.ita quidam. vide Mat. 21. fortè.q.d.vel exiguam. o. pro.ſi dixeritis.

Hoc

[62] Hoc autem genus non eiicitur niſi per [p] orationem & [63] ieiunium. Conuerſantibus autem eis in Galilæa, [64] dixit illis Ieſus. Filius hominis [65] tradendus eſt in manus hominũ, & occident eum, & [66] tertia die reſurget. Et [67] contriſtati ſunt vehementer. Et cùm veniſſent Capharnaum, acceſſerunt [68] qui didrachma accipiebant ad [69] Petrum, & [70] dixerunt ei: Magiſter veſter [r] non ſoluit [*] didrachma? Ait, [71] Etiam. Et cùm intraſſet in domum, [72] præuenit eum Ieſus, dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt [73] tributum, vel [74] cenſum: à filiis ſuis, an ab alienis? Et ille dixit, ab alienis. Dixit illi Ieſus, Ergo [75] liberi ſunt [76] filij. Vt autem nõ [77] ſcandalizemus eos, [78] vade ad mare, & mitte hamum: [80] & eum [79] piſcem qui primus [s] aſcenderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies ſtaterem: illum [81] ſumens, da eis pro [82] me & [t] te.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

62. Rab. docet modum grauiora quæque ſuperandi. Chry. de vniuerſo dæmonum genere loquitur. p. Chry. nihil potentius homine decenter orante. 63. Remig. Ieiunium eſt non ſolùm à cibis, ſed à peccatis abſtinere, & oratio etiam in bonis operibus cõſiſtit: de qua Apoſtolus, ſine intermiſſione orare. Chry. Ieiunium & oratio duæ alæ ventis leuiores. 64. Remig. ſæpe prædicit paſſionem, vt quando accideret, leuiùs ferret, quaſi præcognitam. Orig. ſuprà ſimile quid dixit, ſed hîc plura. 65. Orig. ſ. à patre, & à contrariis poteſtatibus. 66. Int. ſi illud contriſtat, hoc lætificat. Hier. 67. Hier. non ex infidelitate, ſed dilectione magiſtri. 68. Int. id eſt, exactores tributi. Hier. poſt Auguſtum Cæſarem Iudæa facta eſt tributaria, ſubiacebat autem Nazareth, vbi nutritus Chriſtus, vrbi Capharnaum, ideò hic petitur tributum. 69. Hier. pro ſignorum magnitudine non audent à Chriſto petere. Chry. in hom. videbatur Petrus primus eſſe diſcipulorum. 70. Chry. manſuetè, nec incuſantes, ſed interrogantes. Hier. malitioſè interrogant, vtrum reddat tributum, an contradicat Cæſari. 71. Int. id eſt, verè non.

72. Hier. ne ſcandalizarẽtur diſcipuli ad poſtulationem tributi videntes eum noſſe ſe abſente geſta.

73. Int. ſ. de terris. 74. Int. ſ. de capitibus. 75. Aug. 1. de q. Euan. cap. 23. id eſt, non vectigabiles.

76. Int. quanto magis Dominus regum? Aug. 1. de q. Euan. cap. 23. quanto magis filij regis ſub quo ſunt omnia regna? Hier. Dominus & ſecundùm carnem, & ſecundùm Spiritum filius regis Dauid. ſ. & Dei Patris, itaque tributa non debebat. Chry. proprium ſe filium oſtendit, & Petri reuelationem confirmat. 77. Int. id eſt, ne ſimus eis cauſa offenſionis. Orig. prohibet Dominus hominibus ſcandalum fieri, ne ampliùs peccent, ſiue vt ſaluentur. aliquando verò contemnit ſcandalum Phariſæorum. eſt enim cùm cõtemnendum eſt. Greg. in Ezech. hom. 7. quantum ſine peccato poſſumus ſcandalum proximorum vitare debemus: ſi autem de veritate ſcãdalum ſumitur, vtiliùs naſci permittitur, quàm veritas relinquatur. 78. Hier. tantæ paupertatis Dominus, vt vnde tributa ſolueret, non haberet. Chry. vult oſtendere ſe maris & piſcium Dominum. 79. Int. præſcientia. Hier. 80. Int. mira potentia, quæ hoc dicendo creauit ſtaterem. Hier. ¶ Item, ſtater duo habet didrachma. 81. Orig. non Chriſtus accipit, ne ſit aliquando imago Cæſaris, apud imaginem inuiſibilis Dei.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

S. Hil. oſtenduntur aſcenſuri plures. Stephanus primus aſcendit, in cuius ore duo denarij. Dei enim gloriam, & Chriſtum in paſſione prędicabat. Hier. primus piſcis Adam, qui per ſecundum Adam liberatur. Orig. de fluctibus auaritiæ rationabili hamo ſubleuatur auarus ab aliquo veritatem docente, & de eius ore verbum pecuniæ auferente. Glo. Chriſtus piſcis, qui ſe in hoc mari primus morti obtulit pro redemptione, os eius prædicatio eſt, hamus mors. 82. Hier. ſimilitudo carnis oſtenditur, dum eodem Dominus & ſeruus pretio liberantur.

Addit. Auct. In Cap. XVII.

*62. ſ. peſſimorum dæmonum qui diu poſſederunt hominem. 63. ſ. addita fidei. r. pro, nonne ſolet ſoluere? ſoluebatur autem Romanis à ſingulis viris didrachma pro tributo quotannis. ¶ * ſic eſt etiam Græc. ſ. numero plurali τὰ δίδραχμα. 7. pro, certè. q. d. ſolet quidem ſoluere. 76. adeoq́; ego cum tota familia, qui Filius ſum Regis regum. 80. continet 2. didrachmas, ſeu drachmas quatuor, drachma autem denarius Romanus, ſtater & ſiclus, idem. t. vel tunc ſolus erat Petrus cum Chriſto, vel pro eo ſoluit, non pro aliis, volens illum præ cæteris honorare.*

CAPVT XVIII.

IN illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Quis, putas, maior eſt in regno cælorum? & aduocans Ieſus paruulum, ſtatuit eum in medio eorum, & dixit, Amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliauerit ſe ſicut puſillus iſte: hic eſt maior in regno cælorum. Et qui ſuſceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me ſuſcipit: qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala: verumtamen

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

1. HIER. Soluto tributo pro Petro & Domino ex æqualitate pretij arbitrati ſunt omnibus Petrum eſſe prælatum. Chry. in hom. aliquid humanum paſſi ſunt, cùm viderunt in vnum ſolum collatum honorem. 2. Orig. ſciebant non eſſe æqualitatem ſanctorum in regno cæleſti.

3. Int. i. in collegio iuſtorum. Chry. in ho. nihil corũ quæ ſunt in terris quærunt. Glo. Regnũ Dei doctrina Euangelij. 4. Int. contra ambitionem gloriæ humilitatem proponit. 5. Chry. ſ. omnibus paſſionibus exutum. Hier. vt ſimilitudinem innocentiæ demonſtraret. 6. Int. ſ. à veſtra elatione.

7. Int. ſ. non ſenſibus, ſed malitia. Hier. 8. Int. ſ. innocentes & humiles per virtutes. Hil. i. credẽtes vt pueri, qui patrem ſequuntur, matrem amant, velle malum neſciunt, non inſoleſcunt, non oderunt, nõ mentiũtur, dictis credũt. 9. Int. qui de ſe maiora non ſenſerit, innocens erit. 10. Int. quia aliter non intratur. 11. Int. ſ. talem per virtutem, qualis iſte per naturam. Hier. 12. Int. ſ. quem propono, vel q. d. qui me imitatus fuerit, qui me exinaniui, formam ſerui accipiens. Hier. 13. Rem. ſ. in cognitione gratiæ, vel æterna beatitudine. 14. Int. id eſt, humilem, meæ innocentiæ imitatorem. Hier. 15. Int. ne putent ſe honorari. Hier. 16. Chry. ſuſceptibilem ſermonem facit pœnam inducens. 17. Hier. generalis quidem ſententia, ſed etiam contra Apoſtolos dicta, poterant enim ſcandalizare alios, videntes ipſos de honore pugnare. 18. Int. magnus enim non poteſt moueri. Hier. qui ſcandalizatur paruulus eſt, nam maiores ſcandala non recipiunt. Aug. 1. de q. Euang. cap. 24. id eſt, ex humilibus.

19. Glo. melius eſt breuem pœnam ſuſcipere, quàm æternam, non enim iudicabit Deus bis in idipſum. 20. Hier. Iudæi maiora crimina ligato ſaxo, & demerſo reo puniebant. Chry. conſequens erat dicere, me non ſuſcipit, quod omni pœna amarius, ſed ea pœna non fuiſſent commoti. 22. Int. ergo væ, &c. 23. Orig. i. hominibus qui ſunt de mũdo. 24. Int. ſ. quæ non cauet. Gl. non iudicatur quis ſecundùm vtilitatem ex ſcandalo prouenientem, ſed ſecundum exitum, quem intendit. 25. Chry. in ho. non deſtruit libertatem arbitrij, ſed futurum omnino prædicit. q. d. omnino venient. 26. Int. ſ. vt qui probati ſunt meliores fiant. Hil. ſ. humilitas paſſionis ſcandalũ mundo, erat autem neceſſe compleri in Chriſto paſſionis humilitatem.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

20. GReg. 6. Mor. cap. 6. mare, ſæculũ; mola aſinaria, actio terrena, in laboris circuitũ mittens mentem per ſtulta deſideria. expedientius ergo peruerſæ menti occupari terrenis negotiis, quàm contemplationi ad multorum perniciem vacare. 21. Aug. 1. de q. Euang. c. 24. contigit vt cupiditas temporalium, cui cæci alligantur, pondere ſuo deducat ad interitum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

a. i. tempore. 3. regnum Meſſia intelligunt, quod etſi cuiuſmodi futurum eſſet, neſciebant, futurum tamen caleſte & diuinum putabant. 5. creditur fuiſſe Martialis, poſtea à Petro ad prædicandum in Germaniam miſſus. b. pro, inter eos. Hebr. 6. ſ. ab ambitione iſta. 11. i. cor. ſeu animum. 12. q. d. vt iſte eſt ætate & corpore, ita animo ſit humilis. c. ὁ μείζων. i. maior ille de quo quæritis. d. qualem depinxi. ſ. humilem. 17. i. ruina ſpiritualis occaſio fuerit, nam ſcandalum ſignificat ruinæ occaſionem. ſ. id in quod quis impingit, ſeu offendit in via. 19. pro, melius ei eſſet, ſeu minus damnoſum. 20. id erat ſupplicium apud Iudæos maiorum criminum, aſinaria autem dicitur, quod ab aſino circumagatur. e. Græ. pelagus. ſ. in medium, vbi mare profundius eſt. 22. pro, malè erit hominibus, ſiue quia ſcandala euadere non poterunt, ſiue quia pro his pœnas dabunt. 25. ſ. præſuppoſita hominum prauitate, ſic 1. Cor. 11. oportet hæreſes eſſe.

væ [27]hominis illi per quem ſcandalum [f]venit. Si autem [28]manus tua vel [29]pes [30]tuus [31]ſcandali-
zat te:[32]abſcinde ea,& [33]proiice abs te: [34]Bonũ tibi eſt ad vitam ingredi [35]debilem vel clau-
dum,quàm [36]duas manus,vel duos pedes habentem mitti in ignem æternũ. Et ſi [37]oculus
tuus [38]ſcandalizat te,erue eum,& proiice abs te: bonum tibi eſt vnum oculum haben-
tem in vitam intrare,quàm duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis. [39]Videte
ne contemnatis vnum ex his [40]puſillis: dico enim vobis, quia Angeli [41]eorum in cælis
ſemper [42]vident [43]faciem Patris mei qui in cælis eſt. [44]Venit enim Filius hominis ſaluare
quod [45]perierat. [46]Quid vobis videtur? Si [47]fuerint alicui [48]centum oues, & [49]errauerit [g]vna
ex eis:nonne [50]relinquit [h]nonaginta nouem in [51]montibus, & [52]vadit quærere [53]eam quæ er-
rauit?& ſi contigerit vt inueniat eam:amen dico vobis,quia

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

27. Hier. percutitur Iudas, qui proditioni animum præparauerat. 28. Chry. ex his diſce non eſſe neceſſitatis abſolutè ſcandala. 29. Int.id eſt, quantumcumque vtilis adiutor. Chry. non de membris corporalibus loquitur, ſed de amicis. Hier. omnis truncatur affectus, ne per occaſionẽ pietatis ſcandalis pateas. 30 Int.id eſt, diſcurſor in tuos vſus. 31. Int.id eſt, lædit te in cauſa animæ. ¶ ſcandalizat, qui dicto vel facto minus recto occaſionem dat ruinæ. Rab. 32. Int.id eſt, rumpe affectu. 33. Int. id eſt, deuita eius ſocietatem, quem caſtigare nequis Hier 34. Hier. melius eſt ſolitariam vitam ducere, quàm ob vitæ huius neceſſaria æternam perdere. 35. Int.id eſt, ſine pernicioſo adiutore, vel diſcurſore. 36. Int.id eſt, quàm cum his. 37. Int.id eſt, prouiſor in conſiliis. 38. Int.id eſt, in errorem vult inducere. 39. Hier. auſteritatem ſententiæ ſubiecto præcepto temperat. quaſi dicat quantùm in vobis eſt nolite contemnere, ſed poſt veſtrã ſalutem etiam illorum quærite ſanitatem; ſin autem perſeuerent in peccatis, melius eſt ſaluari ſolũ, quàm perire cum multis. Chry. in hom. ſupra docuit ſcandalizantium abſcindere amicitias, hic exhibere ſanctis honorem & curam. 40. Orig. puſilli ſunt nuper in Chriſto nati vel quaſi nuper nati. Chry. perfecti æſtimantur apud multos paruuli, id eſt, pauperes, & cõtemptibiles. 41. Int.id eſt, deputati eis ad cuſtodiã. Hier. magna dignitas animarum, quòd habeat vnaquæq; ab ortu natiuitatis in cuſtodiam Angelum delegatum. Greg in hom. ait Dionyſius ex minoribus ſolùm mitti ad miniſterium. Hier. ſaluandorum orationes Angeli quotidie Deo offerunt.

42. Greg. 2. Mor ca. 3. non ſic à diuina viſione foras exeunt, vt contemplationis gaudiis priuentur.

43. Aug. vlt. de ciu. facies Dei eius manifeſtatio eſt. 44. Int. quaſi dicat non debetis curam hominum parui pendere, pro quibus ego veni. Chry. alia ratio priori maior, cur non debeant contemni. 45 Remig. ſ. genus humanum. 46. Int. ad clementiam prouocat, qui præmiſit, videte ne contemnatis. 47. Int. aliud de eadem re ſubdit exemplum. 50. Int. alias reliquit.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

29. Orig. Eccleſiæ oculi ſacerdotes; manus, diaconi, & cæteri miniſtri; pedes, populus, quibus non parendum ſi ſcandalum Eccleſiæ facti fuerunt, vel actus animæ peccans, manus, inceſſus, pes, viſus, oculus; quæ præſcindenda, ſi ſcandalum præbeant, ſæpe enim in Scriptura opera pro membris ponuntur. 48. Greg. in hom. centenarius perfectus numerus. Deus ergo centum oues habuit cùm Angelorum & hominum ſubſtantiam creauit. 49. Int. quia rationalis creaturæ numerus pereunte homine fuit diminutus. g Hil. in vnius Adæ errore omne hominum genus aberrauit. h. Hier. quidam in nonaginta intelligunt iuſtus, in vna verò peccatores, iuxta illud, non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Hil. 50. relicta cæleſtis gloriæ multitudo eſt. Beda, nonaginta nouem ſuperbi, quibus ad perfectionem vnitas deeſt. 51. Int in deſerto, id eſt, cœlo ab homine derelicto. ¶ Alius Euangeliſta dicit in montibus, id eſt, excelſis. 52. Int. ſ. in terram. 53. Int. id eſt, hominem, vt ſumma reintegretur. Rab.

Addit. Auct. In Cap. XVIII.

f. ſcilicet perſecutione, læſione, malo exemplo aut doctrina. 32. *id eſt, ſepara tales à tuo conſortio.* 34 *pro, melius. Heb.* 39. *id eſt, cauete.* 41. *ſcilicet, cuſtodes.*

[54]gaudet ſuper eam,magis quàm ſuper nonaginta nouem quæ non [55]errauerunt. Sic non [56]eſt voluntas ante Patrem veſtrum, [57]qui in cælis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis. [58]Si autem [59]peccauerit in [60]te frater [m]tuus,[61]vade, & corripe eum [62]inter te & ipſum ſolum: ſi te [n]audierit, [63]lucratus eris fratrem tuum: ſi autem non te audierit, [64]adhibe tecum adhuc vnum vel duos,[65]vt in [o]ore duorum vel trium teſtium [p]ſtet omne verbum. Quòd ſi non [66]audierit eos, [67]dic Eccleſiæ: ſi autem Eccleſiam non audierit, [68]ſit tibi ſicut [69]ethnicus & publicanus.[70]Amen [71]dico vobis,quæcumque

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

55. Int.i.ſicut non eſt voluntas paſtoris,vt vna de ouibus pereat.56.Int.docet parabolam ideò propoſitam,vt puſilli non contemnantur.Hier. 57. Int. ſed omni beneuolentia etiam ab his quos offendunt,corrigantur:ſi perit,non voluntate eius perit. 58. Chry. in hom. volt ſcandalizantes redargui. Aug.de ver.Dom.ſerm.16.admonet non negligere inuicem peccata.Glo.ſic ſcandala vitanda,vt peccantem tamen zelo iuſtitiæ corripiamus. 59. Int ſ.iniuria vel cõtumelia affecerit. 60. Hier. ſi enim in Deum,non eſt noſtri arbitrij:ſi autem in nos,dimittendi habemus poteſtatem,immò neceſſitatem. m. Chry. ſ.tamquam ſanus ad ægrotum. 61. Aug.1.de ciuit.c.9.ſi quis non corripit, quia opportunius tempus quærit,aut quia metuit ne deteriores ex hoc fiant,vel aliis noceant,conſilium charitatis eſt: longè autem grauior eſt cauſa præpoſitorum Eccleſiæ,vt peccantes corripiant. Chry.faciliùs ſuſtinet correptionem qui fecit iniuriam,ab eo qui paſſus eſt,cùm videt ſuam ſalutem quærere,& non vindictam,maximè ſi ſolus corripiat. Aug.de ver.Dom.ſerm.16.ſi amore tui corporis,nihil facis:ſi amore illius,optimè facis.vnde ſequitur,Si te audierit,&c.faciẽdum enim eſt vt illũ lucreris.Glo. ita peccat, qui videns fratrem peccare,tacet;ſicut qui pœnitenti non indulget. 62. Int.ſ.ne publicè correptus verecundiam perdat,qua perdita in peccato permaneat. Hier.¶ Aug.de verb.Dom.ſerm.16.corripe ſtudens correctioni,parcens pudori,fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatum,& quem vis facere correctiorem,facis peiorem.Eſt quidem aliquando frater coram omnibus corripiendus (vt ait Paulus)at quãdo in te peccauit,id eſt,ſecretò,& te ſolo ſciente,ſecretò corrigendus:nam ſi corã multis peccat,etiam in alios peccat. n. Rab.non paſſim dimittendũ peccanti,ſed audienti, id eſt,obedienti,& pœnitentiam agenti,ne vel difficilis ſit venia, vel remiſſa indulgentia. 63. Int.& per alterius ſalutem ſalus tibi acquiritur.Hier.¶.Aug.de verb.Dom ſerm.16.periit qui in alium peccat.Chry.oſtenditur damnum commune vtrique ex diſcordia. 64. Int.ſ.ſtudio corrigendi,vel conuincendi ſub teſtibus.Hier.¶ Chry.nõ ſit hæc correctio vindictæ gratia,ſed emendationis,itaq; non ſtatim iubet duos accipere,ſed quando ille corrigi non voluerit. 65. Chry.q.d.habes teſtimonium , quòd totum feciſti quod tuum erat. 66. Int id eſt,adhuc incorrigibilis extiterit.67.Int.ſ.vt obiurgatio plurimorum eum corrigat.Hier.vt qui non potuit pudore ſaluari,ſaluetur opprobriis,multis dicendum eſt , vt deteſtationi eum habeant.Chry.Eccleſiæ,id eſt,his qui Eccleſiæ præſident. 68. Aug.de verb. Dom.ſerm.16. q.d.noli illum deputare in numero fratrum.Orig.non eſt intelligendum hoc de minimis,& nõ mortiferis peccatis. 69. Int.id eſt,gentilis. 70. Hier.oſtenditur maioris deteſtationis eſſe qui ſub nomine fidelis agit opera infidelium,quàm qui apertè gentiles ſunt. Int. id eſt , exactor publicorum vectigalium.Hier.per fraudes,furta,& periuria. 71. Hier. poteſtatem tribuit Apoſtolis,vt ſciant qui à talibus condemnãtur,humanam ſententiam diuina corroborari.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

54. Int.quia maior gloria reformantis eſt,perdita reſtaurare , quàm ea quæ ſunt immota retineri. Bed.mirabiliter Angelos creauit,ſed mirabiliùs hominem reſtaurauit. Greg. in hom. quantum gaudium eſt,ſi humiliter plangat iuſtus,cùm gaudium ſit ſi quod malè geſſit,damnat iniuſtus?Beda.cùm inuenerit peccatorem,magis ſuper eum gaudet, id eſt , ſuos gaudere facit , quàm ſuper iuſtos falſos. Glo.magis gaudet Dominus de noſtra reparatione,quàm de Angelorum immutabilitate.

Addit. Auct. In Cap. XVIII.

54. ſcilicet , actuali gaudio. 60. id eſt , te lædendo,vt patet ex ſeq.& Luc.17.quamquam etiam reliqua peccata comprehendi charitas poſtulat,vel te præſente & vidente. l. id eſt, fidelis vel proximus.

o. pro,ſermone. p. pro,firmetur res tota,id eſt,vt duorum teſtimonio poſſit conuinci. 60. Iudæi ab Ethnicorum conſortio prorſus abſtinebant.

alliga

alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo; & quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo. Iterum dico vobis: quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cælis eſt. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Tūc accedens Petrus ad eum dixit, Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? Dixit illi Ieſus, Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Ideo aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. Et cùm cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus qui debebat ei decem millia talenta. Cùm autem non haberet vnde redderet, iuſſit

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

72. Int. ſ. vinculo anathematis. Hil. i. peccatis innexos reliqueritis. 73. Int. ſ. diuino iudicio. Chry. in hom. duplex pœna, proiectio ab Eccleſia, de qua ſuprà, & futurū ſupplicium. 74. Hil. ſ. veniam dando. r. Chry. in ho. ſ. qui conuerſationē Euangelicam oſtenditis. s. Orig. vt in muſicis, niſi fuerit concentus, non delectatur auditor, ita nec Deus, niſi ſit in Eccleſia conſenſus. 76. Int. ſ. quæ ſita pro ſalute corrigendorum. t. Chry. in hom. non impetrant aliqui, quia non petunt expedientia; vel quia ſunt indigni, vel petunt miſericordiam peccantibus, qui non pœnituerunt. 77. Int. i. ſanctis. 78. Int. q. d. in omnibus quæ iudicando aguntur in terra ad ſalutem hominum, adſum cooperator. ¶ monuit ad concordiam, nunc præmium pollicetur, quod eſt in medio eorum. 79. Chry. in hom. i. propter me.

80. Int. ſ. pœnitenti. 81. Chry. in hom. putauit ſe aliquid magnum dicere. 82. Aug. de verb. Dom. ſer. 15. q. d. quoties peccauerit, ignoſce. Hier. toties dimitte, quoties peccare poteſt. Chry. nō numero concludit remiſſionem, ſed quod continuè & ſemper eſt, ſignificat. 83. Chry. ne videretur graue quid iniunxiſſe, adiecit parabolam. Hier. familiare Syris ad omnem ſermonem parabolam iungere, vt ab auditore teneatur. Præcipit verò Dominus ſub hac comparatione Petro, vt dimittat conſeruis peccantibus. Orig. vult nos eſſe faciles ad indulgendum his, qui nobis nocuerunt, maximè ſi ſatisfaciant & deprecentur veniam. 84. Int. i. vita iuſtorum. Remig. i. Eccleſia. 85. Int. huic toti negotio.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

75. Hier. i. ſi ſpiritus, anima, & corpus conſenſerint. Orig. in quo duo teſtamenta conſentiunt ſibi, eius oratio de omni re acceptabilis Deo. 82. Aug. de verb. Dom. ſerm. 15. decem legis præcepta, vndecim, peccatum, eſt enim tranſgreſſio denarij, ſeptem totum, ſeptem enim diebus voluitur tempus, ſepties verò vndecim, ſeptuagies ſepties, omnia ergò peccata dimitti voluit. 85. Int. typicè Chriſto, qui merita cuiuſque examinat. Orig. regnum cœlorū, id eſt, Filius Dei, factus eſt ſimilis homini regi, vniens hominem ſibi. Remig. poteſt hic intelligi Pater & Filius. 86. Orig. vitæ noſtræ ratio ponenda, omnes enim oportet ſiſti ad tribunal Chriſti, facietque tūc Deus ineffabili virtute, vt omnia geſta ab omnibus, ſingulis quibuſque citò in mentem veniant. 87. Orig. id eſt, diſpenſatoribus verbi. Remig. id eſt, omnibus hominibus. 88. Int. id eſt, populus Iudaicus, qui decalogo cōſtrictus, multarum tranſgreſſionum reus erat. Rab. 89. Aug. de verb. Dom. ſerm. 15. ſignificantur omnia peccata, decem enim præcepta legis. 90. Int. id eſt, viribus ſuis hoc explere non poſſet. Remig. homo non poteſt à peccato ſuo conatu ſurgere. 91. Int. permiſit iuſto iudicio malignorum ſpirituum ſeruum fieri. Chry. non iuſſit ex crudelitate, ſed amore, vt territus ſupplicaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

q. pro, præterea, ſeu rurſus. 79. id eſt propter me, ſeu cauſa rei ad me pertinentis. v. pro, adſum aduturus. 82. pro ſeptuageſies & ſepties, ſ. 77. vicibus, vt ita dicam, vide Gen. 4. Græ. vtrobique ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ, q. d. ſeptuagies ſeptem. Ideo quidam intelligunt 490. vices. vtcumque ſit, ſenſus eſt; vt ſi Latinè dicas ſexcenties. ſ. numero finito pro infinito. 83. pro adeo ſimile quiddam accidit in Eccleſia, vt ſi, &c.

89. faciunt coronatorum ſexies mille millia, talentum enim 600. coronati, decem ergo talenta, ſex millia coronatorum, ſeu aureorum, decem millia verò, ſex milliones, vt ita dicam.

eum dominus eius venumdari, & [91] vxorem eius,& filios,&omnia quæ habebat,& reddi. [92] Procidens autem ſeruus ille,adorabat eum,dicens:Domine, [94] patientiam habe in me, & omnia [95] reddam tibi. [96] Miſertus autem dominus ſerui illius, [x] dimiſit eum: & debitum [97] dimiſit ei. [98] Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit [99] vnum de conſeruis ſuis,qui [100] debebat ei [101] centum denarios:& tenens [102] ſuffocabat eum,dicens, [103] Redde mihi quod debes. Et procidens conſeruus eius ad pedes eius, [104] rogabat eum,dicens, [a] patientiam habe in me, & omnia [105] reddam tibi.Ille autem [106] noluit,ſed [107] abijt,& miſit eum in [108] carcerem, donec red- [109] deret debitum. Videntes autem [110] conſerui eius quæ fiebant, [111] contriſtati ſunt valdè: & [112] venerunt,& [113] narrauerunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc [114] vocauit illum dominus ſuus, & ait illi, Serue nequam, omne [115] debitum illud dimiſi tibi, quoniam rogaſtí me:nonne ergo oportuit & te [116] miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? [117] Et iratus dominus eius,tradidit eum [118] tortoribus,

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

98. Chry non multo pòſt,ſed quaſi in auribus habens adhuc beneficium. 102. Int.non ſinebat eum reddere rationem.Aug.de verb.Dom.ſerm. 15. acriter inſiſtebat,vt vindictam exigeret. 104. Orig. non adorabat,vt alter regem,ſed rogabat.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

91. Aug.1.de q.Euan.c.25.pro cupiditate,& prauis operibus, tanquam vxore & filiis pœnas ſoluit. Remi.vxor ſtulti,ſtultitia,& cupiditas.Glo.non ſolùm populum,ſed etiam prælatos eum tota familia, vel ſubſtantia tradidit exteris nationib. 93. Int.cùm ſponte nollet,coactus populus ille pœnitet.Remig.peccatoris humiliatio,& ſatisfactio demonſtratur. 94. Int.i.parce peccatis. Remi.petit viuendi tempus,& ſpatium pœnitendi. 95. Int.ſ.credendo in te,qui es finis legis. 96. Remig.larga Dei clementia,ſemper enim paratus eſt per baptiſmum aut pœnitentiā peccata dimittere. x Glo.i.pondere carnalium obſeruationum abſoluit & dimiſit priores tranſgreſſiones. 97. Glo.non ſolùm miſericors Dominus ſoluit captiuitatem Iudaicam, ſed etiam peccatorum omnium veniam in aduentu Chriſti ſe daturum promiſit.Remig.i.à peccatis abſoluit,Chry.quantus amor Dei,plus dat,quàm petitur:dediſſet etiam non rogatus,niſi vellet nō ſolùm ſuum eſſe donū,ſed & ſupplicationis illius voluit etiam priùs ponere rationem,vt ille intelligeret quantis debitis liberaretur 98. Int.ſ.in libertatē fidei,vel de captiuitate liberatus. 99. Glo.ſ.Gentilem populum quem fatigabat gratiam Chriſti non neceſſariam dicens,ſed carnales obſeruationes. 100. Int.i.recognoſcebat ab eo,ſalutem præſtitam ſibi.

101. Aug.de verb.Dom.ſerm.15.ſumitur etiam hic numerus à decem,qui eſt legis,ſignificantur ergo peccata vt in ſuperiori numero,omnis enim homo &debitor eſt Dei,& debitorem habet fratrem. Chry.tanta,imò maior eſt differentia peccatorum in Deum & in homines,quàm iſtorum debitorum. Remig.per illum debitorem intelliguntur qui grauiora committunt crimina, per iſtum qui minora.

103. Int.i.obſerua carnales obſeruantias. 105. Int.i. quicquid lex præcipit, ſpiritualiter implebo. 106. Int.ſ.ſpiritualia. 107. Int.i.à ſpiritualium intellectu receſſit. 108. Int.i.arctam tribulationem. 109. Int.hoc intendens vt legem carnaliter impleret,quod videbatur debere. 110. Int.i.Angeli,qui referunt Deo geſta hominum,vel prædicatores Euangelij.Remig.vel quicumque fideles,qui contriſtantur cùm quis non miſeretur fratris. 111. Int.ſ.propter afflictionem Chriſtiani populi. 112. Remig.ſ.corde. 113. Int.pro ſalute credentium contra dolū perſecutorum Dominum implorant.Remi. narrare eſt dolores cordis in ſuo affectu demonſtrare. 114. Remig.i.iuſſit migrare ex hoc ſæculo.

115. Int.i.omnes præuaricationes. 116. Int.i.dignas miſericordia gentes reputare, quoniam omnes peccauerunt, & egent gratia Dei. 117. Int.ſ.iuſta animaduerſione. Remig. ira Domini dicitur vindicta. 118. Int.i.in manus Romanorum, vel Tartareis miniſtris.Remig.tortores dæmones,ſemper ad hoc parati,vt perditas animas ſuſcipiant & torqueant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

102. *ſcilicet,iniecta manu,obtorto collo trahebat,vt Græca indicant.*

quoadusque

quoaduſque[119] redderet vniuerſum debitum ei. Sic & Pater meus cæleſtis[120] faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de[121] cordibus veſtris.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

119. Int.ſ.in perpetuum. Rem.nullum reſpõſum legitur dediſſe.nam poſt hanc vitam omnis excuſatio ceſſabit. Chry.oſtenditur æternaliter puniendus.etſi autem ſunt irreuocabilia Dei dona, tamen malitia tantum valuit,vt hanc legem ſoluere videatur.Rem.ſemper ſoluet,ſed numquam perſoluet.
120. Int.i.repetet à vobis dimiſſa. Aug.de verb.Dom.ſerm. 15.ſi non dimiſeris,replicabo tibi quicquid dimiſeram. Glo.quod per pœnitentiam dimiſſum erat,non dimittenti exigitur. 121. Int.id eſt, non ficta pace.Hier. ¶ Aug.de verb.Dom.ſerm.15.ſi per charitatem imponitis diſciplinam, de corde lenitas non recedat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

120. *ſcilicet puniet grauiſſimè ob ingratitudinem & inhumanitatem,ac ſi nihil priùs remiſiſſet. Alioqui nemo punitur ob culpas ſemel à Deo remiſſas.*

CAPVT XIX.

ET factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migrauit à Galilæa,& venit in fines Iudææ[1] trans Iordanem: & ſecutæ[2] ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi[3].Et acceſſerunt ad eum Phariſæi[4] tentantes eum,& dicentes, Si[5] licet homini dimittere vxorem ſuam quacumque[6] ex cauſa? Qui[7] reſpondens,ait illis,Non legiſtis quia qui[a] fecit hominem ab initio,maſculum[8] & feminam fecit[9] eos?[*]& dixit[b], Propter[10] hoc dimittet[c] homo patrem & matrem;& adhærebit[d] vxori[11] ſuæ:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

1. REMIG. Tota prouincia Iſraelitarum Iudæa dicebatur , ſed ſpecialiter pars Meridionalis , in qua habitabat tribus Iuda,& Beniamin. 2. Int.ſcilicet de Galilæa. ¶ ex pietate,vt docerentur, & infirmi ſanentur.Chry.quaſi paruuli patrem peregrè proficiſcentem. 3. Int.ſ.in Iudæa. 4. Int.ſ.ex liuore,vt decipiant.Hier.vt quaſi cornuto eum teneant ſyllogiſmo:ſi dixerit dimittendam,& aliã ducendam,pudicitiæ prædicator ſibi videbitur dicere contraria.ſi negauerit,contra Moyſis doctrinã facere. 5. Chry.in hom.intuere malitiam,ita enim interrogant,quaſi Dominus de hac re nihil dixiſſet, opinantes nimirum eum oblitum eorum quæ dixerat. 6. Int.ſ.earum cauſarum quæ ſcribebantur in libro repudij. 7. Int.non ſua reſpondit,ſed hiſtoriæ veteris,& mandatorum Dei recordatur. Hier. ¶ Chry.in hom.non dixit,non licet,ne turbarentur,ſed per probationẽ hoc conſtituit. 8. Hier.dicendo maſculum & feminam:non autem feminas,oſtendit duarum vitãda coniugia. 9. Rab.facta fœmina de viro,ne vir putaret à ſe diuerſam. b. Aug.q.ſuper Geneſim.cap.19.cùm Scriptura teſtetur verba fuiſſe hominis,hîc intelligimus ea diuinitus,tamquam Prophetam dixiſſe. 10. Chry.in hom. ex modo legiſlationis monſtrauit oportere vnum vni coniungi , & numquam reſcindi. d. Chry.in hom.ex modo locutionis indiuiſibilitas oſtenditur. 11. Int.non vxoribus.Hier.

SENS MYST. IN CAP. XIX.

3. ORIG. ſanantur trans Iordanem vbi dabatur baptiſmus,in hoc enim omnes à ſpiritualibus infirmitatibus ſaluantur.Rab.curat Galilæos in Iudæa,vt peccata gentium in eam veniam,quæ Iudææ parabatur , admitteret. c. Rem. Chriſtus quaſi Patrem deſeruit cùm de cælis deſcendit: deſeruit verò matrem,id eſt,ſynagogam ob infidelitatem,& adhæſit vxori,ſ.ſanctæ Eccleſiæ,ſuntque duo in vno corpore.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

5. *pro,licet ne.* 9. *iungendum cum ab initio. vide Mar.*10. * *homines,ſcilicet.* b. *ſcilicet per os Adæ.* d. *ſcilicet amore,cohabitatione.*

& erunt duo[12] in carne[13] vna. Itaque[14] iam[e] non ſunt duo, ſed vna caro. Quod[15] ergo[16] Deus coniunxit[17], homo[18] non ſeparet[19]. Dicunt[20] illi, Quid[21] ergo Moyſes mandauit dari libellum repudij, & dimittere eam? Ait illis, Quoniam[22] Moyſes[23] ad[f] duritiam cordis veſtri permiſit[24] vobis dimittere vxores veſtras: ab initio[25] autem non fuit ſic. Dico[26] autem vobis quia quicumque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem[27], & aliam duxerit, mœchatur[28]: & qui dimiſſam[g] duxerit, mœchatur. Dicunt ei diſcipuli eius, Si[29] ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit[30] nubere[h]. Qui dixit illis, Non[31] omnes capiunt[32] verbum iſtud, ſed quibus[33] datum eſt. Sunt enim eunuchi[35], qui de matris[36] vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi qui facti[m] ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi qui ſe ipſos

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

12. Int. non tres. 13. Int. in carnali copula. Hier. præmium nuptiarum eſt ex duobus vnam carnem, ſcilicet prolis fieri. 14. Chry. in hom. quod dixit, interpretatur, & legem inducit. 15. Int. quia vnum facit carnalis cõiunctio. Chry. in hom. vt carnem incidere ſcelus eſt, ita mulierem à viro diuidere iniquum. Aug. 13. de ciu. vnum dicuntur, vel propter coniunctionem, vel quia de viri latere femina creata eſt. 16. Chry. in hom. oſtendit non ſolùm eſſe præter naturam vxorem dimittere, quia vna caro diuiditur, ſed etiam præter legem, Deus enim iuſſit non dimitti. 17. Int. ſcilicet, faciendo vnã carnem. Hier. 18. Int. ſed Deus. Hier. 19. Aug. 19. cont. Fauſt. cap. 29. ecce Iudæi ex libris Moyſi conuincũtur non eſſe vxorem demittendam. 20. Int. ecce aperiunt calumniam. Hier. 21. Int. q. d. quandoquidem Deus ſic ordinauit, quare Moyſes ſuperordinauit? 22. Chry. in hom. ſi Dominus eſſet alienus à veteri Teſtamento, non certaſſet pro Moyſe, nec ſua monſtraſſet veteribus conuenire. 23. Int. non Deus. Glo. ſeruus permiſit, ego Dominus præcipio. Hier. conſilium fuit hominis, non Dei imperium, maluit Moyſes indulgere diſcordiam, quàm odia & homicidia perſeuerare. 24. Int. non imperauit. Chr. quod præcipimus, ſemper volumus, quod permittimus, nolentes indulgemus. permiſit ergo facere mala ne facerent peiora, ſed à peccato abſtulit culpam peccandi, vt quaſi ſecundùm legẽ agentibus peccatum, non videatur eſſe peccatum. 25. Int. id eſt, non ſic habuit lex naturalis. ¶ doctrina Chriſti concordat legi naturali. 26. Chry. in hom. cum authoritate legem inducit. 27. Int. quæ vnam carnem diuidit in alteram, & ſeparat. Hier. cùm illa ſe fornicatione ſeparauerit à marito, non debet teneri. Chry. vt eſt crudelis & iniquus, qui caſtam dimittit, ſic fatuus & iniquus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis eſt, qui crimen celat vxoris. Rab. vna ſolùm eſt carnalis cauſa. i. fornicatio; vna ſpiritualis, i. timor Dei. vt vxor dimittatur, nulla autem cauſa eſt, vt viuente ea, quæ relicta eſt, alia ducatur. Hie. ſic priorem iubetur dimittere, vt ſecundam, prima viuente, non habeat. 28. Int. i. mœcham facit.

29. Int. ſ. vt nullo modo ſit dimittenda, niſi pro fornicatione. 30. Int. i. bonum eſt continere. Chry. in hom. leuius eſt contra concupiſcentiam præliari, & contra ſeipſum, quàm contra mulierẽ malam.

31. Glo. quaſi conſentit quod non expedit. 32. Glo. non dixit, non poſſunt. 33. Int. quia non valemus niſi ex gratia Dei. Glo. non omnes poſſunt implere præceptum continentiæ, quia non omnibus datum eſt à Deo. Hier. his datum eſt à Deo, qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt. Chry. ideo non omnes poſſunt, quia non volunt. auxilium gratiæ volentibus non denegatur. dicit enim Dominus, Petite, & inuenietis. 34. Chryſ. in hom. oſtendit eſſe poſſibile. 35. Int id eſt, continentes. 36. Int. ſine inſtrumentis, vel frigidæ naturæ. 37. Int. quorum neuter præmium habet, quia neceſſitate abſtinet, non voluntate. m. Hier. poſſunt etiam intelligi, qui perſuaſione hæretica ſimulant caſtitatem, vt mentiantur religionis veritatem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

13. *pro, vna caro, id eſt, homo vnus, adeoq; ſeparari non poterunt.* e. *id eſt, poſthac.* 17. *Græc. coniugauit ſeu eodem iunxit iugo: nempe, omnes coniuges ita voluit eſſe coniunctos, vt numquam, dum viuunt, poſſint ſeparari.* f. *pro, ob.* 24. *repudiare permiſſum. dare libellum, præceptum. vide Mar. 10. Dicunt verò quidam & fuiſſe peccatum dimittere, & non licuiſſe matrimonium contrahere cum alio. Alij vtrumque negant, & probabilius, diſpenſabat enim Deus.* g. *ſ. etiam ob fornicationem.* 29. *i. ſi ita habet negotium.* h. *id eſt, matrimonium contrahere, ſic Græci.* 32. *id eſt, ſuſcipiunt, amplectuntur, vel non ſunt capaces.* l. *ſcilicet non expedire nubere.*

caſtra

[38] caſtrauerunt propter regnum [n] cœlorum. [39] Qui poteſt capere, capiat. [40] Tunc oblati ſunt 13
[41] ei paruuli, [42] vt manus eis imponeret, & [o] oraret. [43] Diſcipuli autem [44] increpabant eos. Ieſus
[45] verò ait eis, [46] Sinite paruulos, & [47] nolite eos prohibere ad me venire: [48] talium eſt enim
regnum cœlorum. Et cùm [49] impoſuiſſet eis manus, abiit inde. [50] Et ecce vnus accedens,
ait illi, Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? [51] Qui dixit ei,
[52] Quid me interrogas de bono? [53] Vnus eſt [p] bonus, Deus. [54] Si autem vis ad vitam ingre-
di, [55] ſerua mandata. [56] Dixit illi, [q] Quæ? Ieſus autem [57] dixit, [58] Non homicidium

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

38. Int. ſ. qui voluntate ſe deuouerunt caſtitati. Chry. illa eſt glorioſa continentia quam complectitur voluntas ſancti propoſiti. Hier. iſtis promittitur præmium, ſuperioribus autem quibus neceſſitas eſt caſtimonia, & nõ voluntas, nihil debetur. Chry. in hom. non membrorum dicit abſciſſionem, maledictioni enim obnoxius qui membrũ abſcindit, ſed malarum cogitationum intereptionem: nec ita abſciſſio membri comprimit tentationes, vt cogitationum frenum. 39. Hier. hortantis vox eſt, & milites ad pudicitiæ præmiũ concitantis, q. d. qui poteſt pugnare, pugnet, ſuperet, ac triũphet. 40. Int. ſ. cùm de caſtitate eſſet ſermo. 41. Chry. ſ. caſtitate mundiſſimi, putabant enim offerentes, corpore mundos tantùm à Domino laudatos. 42. Int. ſ. vt eis manu & voce benediceret, quaſi laudaret caſtos neceſſitate, non virtute continentiæ. Orig. erant experti impoſitione manuum eius, & oratione expelli mala. Remig. Solebant veteres paruulos offerre ſenioribus, vt eorum manu vel ore benedicerentur. 43. Int. infirmi fide. Hier. nondum habentes pleniſſimam fidem. 44. Int. ſ. timentes cum importunitate offerentium laſſari. Hier. ¶ Chry. in ho. expellebant pueros cauſa dignitatis Chriſti. 45. Chry. in hom. docens tumorem mundanum calcare, accepit pueros, & in vlnis tenuit. 46. Int. non enim perſonarum acceptor eſt Deus. 47. Chry. quis mereatur appropinquare Chriſto, ſi repellitur ab eo ſimplex infantia? Glo. q. d. ſi ſancti futuri ſunt, cur prohibetis? ſi mali, cur ſententiã profertis ante culpam?
48. Hier. non dixit iſtorum, ſed talium, oſtendens non ætatem regnare, ſed mores. 50. Rab. audierat fortè ſolos paruulis ſimiles dignos eſſe regno cæleſti. Hier. erat iſte diues, & ſuperbus, nec voto diſcentis, ſed tentantis interrogat. Chry. in ho. ego eum auarum non recuſo dicere, at ſimulatorem nequaquam. nõ enim eſt ſecurum de incertis iudicare, præſertim cùm Marcus dicat eum genu flexo rogaſſe, Chriſtúmq; inſpicientem, eum amaſſe: quòd ſi tentans acceſſiſſet, indicaſſet hoc Euangeliſta; & Chriſtus vel manifeſtè, vel occultè inſinuaſſet. 52. Int. i. quid me vocas bonum magiſtrum, quaſi aliquem hominem. Aug. 2. de conſ. Euan. ca 63. intelligitur vtrumque dixiſſe, & hoc. ſ. & quod alij referunt, quid me dicis bonum? Orig. ſciebat propoſitum interrogantis non eſſe, vt faceret; ideo ita reſpondit. 53. Hier. Sancti comparatione Dei non ſunt boni. Glo. non ſe magiſtrum bonum negat, ſed magiſtrum abſque Deo vllum bonum eſſe. Hier. bonitatis teſtimonium non renuit, ſed magiſtri abſq; Deo excludit errorem, docétq; cognoſcere eum qui verè eſt bonus. 54. Aug. de verb. Dom. ſerm. 57. non dixit vitam æternam, ſed vitam, eam definiens vitam, quæ fuerit æterna. 55. Int. ſ. viam, quæ ducit ad vitam. Remig. demonſtratur his verbis, quòd lex ſuis impletoribus non ſolùm temporalia dabat, ſed etiam vitam æternam. 56. Int. ſ. tentando, quaſi non legerit, vel Dominus poſſet iubere contraria Deo. Hier. ¶ Chry. in hom. non dixit tentans, ſed exiſtimans alia eſſe præcepta præter legalia, quæ eſſent vitæ cauſa. 57. Remig. clementiſſimè legis præcepta exponens: commemorauit autem ſola præcepta ſecundæ tabulæ, quia dilectio proximi gradus eſt ad dilectionem Dei. Orig. fortè ita præcepta ſufficiunt, vt quis in vitæ principiũ ingrediatur. 58. Int. hæc eſt puerilis innocentia, & caſtitas.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

41. Orig. paruuli ſunt adhuc carnales in Chriſto, & lacte opus habentes, qui non debent contemni, aut prohiberi venire ad Chriſtum. Hil. infantes gentium formæ ſunt, quibus per fidem & auditum ſalus redditur. 49. Int. vt humiles ſua benedictione dignos ſignificet. Remig. ¶ Chry. docentur parentes filios ſacerdotibus offerre, In Chriſti enim nomine manus imponunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

38. ſ. continentia perpetua propoſitio. n. ſ. certius conſequendum. 39. conſulentis verba, non præcipientis. poteſt verò quiſque capere, quia poteſt petere, & qui petit, accipit. o. i. benè eis precaretur. 48. ſ. innocentium, & ſimplicium. p. ſub. bonumq; dicis, vt ait in Mar. & Luc. 53. ſolus Deus natura bonus, & bonitatis fons, ille Chriſtum purum hominem putabat. q. neſciebat de quibus Chriſtus præceptis loqueretur.

facies[r],Non adulterabis,Non facies furtum,Non falſum teſtimonium dices. Honora patrem tuum , & matrem tuam. Diliges[59] proximum tuum ſicut teipſum. Dicit[60] illi adoleſcens,Omnia[s] hæc cuſtodiui à iuuentute mea : quid[61] adhuc mihi deeſt ? Ait illi Ieſus , Si vis[62] perfectus[t] eſſe,vade , & vende[64] omnia[65] quæ habes[66],& da pauperibus[67],& habebis[68] the[69]ſaurum in cælo : & veni[70],ſequere[71] me. Cùm audiſſet autem adoleſcens verbum,abiit[72] triſtis[73] : erat enim habens[74] multas[75] poſſeſſiones. Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis,Amen dico vobis,quia diues[76] difficilè[77] intrabit[u] in regnum cęlorum. Et iterum[78] dico vobis,facilius eſt camelum[79] per foramen acus tranſire , quàm diuite[x] intrare in regnum cælorum. Auditis autem his,diſcipuli mirabantur valdè,dicentes:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

59. Int.non quod facit, ſed quod factus, non vitium tuum,vel ſuum. 60. Glo. non tentans, nec mentiens,alioqui non eum intuitus Dominus dilexiſſet (vt ait Marcus.) 61. Chry. in hom.ſignum vehementis deſiderij. 62. Int.quia ex voluntate eſt. Rab.duæ vitæ proponuntur;actiua,ad quam pertinent legis mandata;contemplatiua,ad quam pertinet,ſi vis perfectus eſſe, &c. actina,ad legem pertinet,contemplatiua,ad Euangelium:ſicut enim vetus Teſtamentum præceſſit nouum,ita bona actio contemplationem. 63. Int.ſ.in dilectione Dei. 64. Genadius de Eccl.dog cap.71.bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare,melius eſt pro intentione ſequendi Dominum ſimul donare,& abſolutum ſollicitudine egere cum Chriſto. 65. Int.non partem.Remig. 66. Remig.illa habemus,quæ iuſtè poſſidemus. 67. Remig.non dixit proximis aut diuitibus.Orig.qui pauperibus tradidit bona ſua, ipſorum orationibus adiuuatur. 68. Int.ſ ſic dando. 69. Int.i.retributionem. Chry.in hom.in theſauro copia & permanētia retributionis oſtenditur Aug.cont.Fauſt.non tamen ſoli qui dimittunt omnia ſua,pertinent ad regnum cælorum. 70. Int.ecce contemplatiua,quæ ad Euangelium pertinet. 71. Int.non ſufficit relinquere mala,niſi ſequatur Dominum.i.imitetur.Hier.facilius enim ſacculus contemnitur,quàm voluntas. 72. Orig.ſcribitur in Euangelio ſecundùm Hebræos, vbi illa Dominus dixiſſet,cœpiſſe diuitem ſcalpere caput.Hier.hæc eſt triſtitia quæ ducit ad mortē. 73. Int. quare erat enim,&c. 74. Int.ſ.cum amore. 75. Int. quæ ſemen Dei ſuffocauerunt. Hier. ¶ Chry.in hom.adiectio diuitiarum maiorem accendit flammam. Aug.ad Paulinum, & Theraſiam, cùm ſuperflua terrena diligūnt,arctiùs adepta,quàm concupita conſtringunt.aliud eſt enim nolle incorporare quæ deſunt,aliud iam incorporata diuellere. 76.Int.ſ.amator diuitiarum.Chry.in hom.non pecuniis detrahit,ſed his qui detinentur ab eis.Hil.habere diuitias criminis non eſt,ſed modus in habēdo retinendus eſt.Remig.exponens Dominus apud Marc.dixit,confidentes in diuitiis.i.omnem ſpem ſuam in diuitiis collocantes. 77. Int. non impoſſibile eſt,ſed rarum,quia difficulter contemnuntur diuitiæ. Hier.Hil periculoſa cura velle diteſcere, & graue onus innocentiæ ſubit, incrementis opū occupata, rē enim ſæculi,famulatus Dei non ſine ſæculi vitiis aſſequetur.r. Glo qui eſſe diuites deſierūt,intrabūt. 78. Chry.in hom.dixit eſſe difficile,oſtēdit eſſe impoſſibile. 79. Int.ingentib.membris enormem.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

79. Hier.quondam curui,& vitiorum grauitate diſtorti, depoſita graui ſarcina peccatorū,& totius corporis prauitate,intrare poſſunt per arctam viam, quæ ducit ad vitam,(ſicut legimus apud Eſaiam) cameli Madian & Epha veniunt in Hieruſalem. Chry.Gentium animæ vt tortuoſi cameli , cognitio enim Dei erectio eſt animarum:acus autem Dei filius,parte ſubtili conſtans,id eſt diuinitate,& craſſiori,id eſt,humanitate : totus verò rectus , per cuius paſſionis vulnus gentes ingreſſæ ſunt in vitam. hæc acu conſuta eſt immortalitatis tunica , hæc ſpiritui conſuit carnem, hæc Iudaicum populum,ac gentilem iunxit , hæc amicitiam hominum,& Angelorum copulauit:facilius ergo eſt gentiles,quàm Iudæos diuites intrare in regnum cælorum. Greg 35. Mor.camelus per foramen acus tranſiit , cùm Chriſtus per anguſtias paſſionis intrauit.paſſio enim vt acus corpus dolore pupugit,& niſi ipſe ita ſe humiliaſſet,non ſe noſtra ſuperbia inclinaret.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

r. futura pro imperatiuis , more Hebræo. s. quantum Iudæi ſufficere putabant. ſ. neminem lædendo, communiaq; charitatis officia exhibendo. 71. ſ.imitatione. 72. id eſt, triſtitiæ affectus. v. ſ. quod habet acus, aut quod facit.

[80] Quis ergo poterit ſaluus eſſe? [81] Aſpiciens autem Ieſus,dixit illis, Apud homines hoc
[82] impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia [83] poſſibilia ſunt. Tunc reſpondens Petrus
dixit ei, Ecce nos reliquimus [84] omnia, [85] & [86] ſecuti ſumus te: [87] quid ergo erit nobis? Ieſus
autem dixit illis, Amen dico vobis, quòd [88] vos qui ſecuti eſtis me, in [89] regeneratione,
cùm ſederit [90] Filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ,ſedebitis & vos ſuper ſedes [91] duode-
cim,[93] iudicantes [94] duodecim [95] tribus Iſraël. Et [96] omnis qui [97] reliquerit domum, vel fratres,
aut ſorores,aut patrem,aut matrem,aut vxorem, aut filios, aut agros propter [aa] nomen
meum, [98] centuplum [99] accipiet, & vitam æternam [bb] poſſidebit. [100] Multi autem erunt primi,
[101] nouiſſimi:& [102] nouiſſimi,primi.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

80. Aug.de q.Euan.cùm pauci ſint diuites in comparatione pauperum,intelligēdum eſt aduertiſſe diſcipulos omnes qui diuitias cupiunt, in diuitum numero haberi. 81. Int.ſuo aſpectu attentos facit. Chry.in hom.manſueto oculo tumidam eorum mentem mitigauit. 82. Int.ſ.vt per ſe à cupiditatibus ſuis conuertantur. Chry in hom.multa opus eſt gratia vt homo in diuitiis dirigatur. 83. Remig. non intelligas poſſibile diuitem auarum, & ſuperbum intrare in regnum cœlorū,ſed conuerti,& intrare.

84 Int.i.voluntatem habendi. Orig. & ſi minima reliquerunt, ſed ex tanta dilectione,vt ſi multa habuiſſent,omnia reliquiſſent. 85. Int. i. etiam. 86. Int quod eſt perfectio. Hier. 87. Int. ſ. præmij.

88. Int.non qui reliquiſtis tantùm,quod & Socrates fecit.Hier & multi alij,ſed qui ſecuti eſtis me, quod eſt propriè Apoſtolorum, & credentium. 89. Int. ſ. quando mortui reſurgent incorrupti.Hier. ¶ Aug.20.de ciu.ca.5.ſic caro regenerabitur per incorruptionē,vt anima per fidem.Glo.duæ regenerationes,altera ex aqua & Spiritu ſancto,altera in reſurrectione.Ita duæ adoptiones,& duæ reſurrectiones Chry ex quo gentes cœperunt credere,regenerati.ſ.per baptiſmum, ſedit Chriſtus in ſede maieſtatis,iuxta illud, Regnabit Deus ſuper gentes,&c.& ex tunc Apoſtoli ſederunt ſuper duodecim thronos,id eſt,in omnibus Chriſtianis iudicantes Iudæos,per hoc quod recepta eſt fides à Gentibus.

90. Glo.i.eum ſerui forma,quæ iudicata eſt. 91. Chry in ho.honorem & gloriam ineffabilem ſignificauit,quam tamen Iudas nō eſt cōſecutus.eſt enim lex poſita per Ieremiam,ſi fecerit malum,pœnitebo & ego de bono &c.id eſt,ſi indignos ſe promiſſione faciant,nō faciam quod promiſi:adde quod nō ſimpliciter hic promittit,ſed his qui ſe ſecuti fuerint. 92. Aug. 20.de ciu.ca 5.duodenario numero vniuerſa ſignificatur iudicātium multitudo,ob duas partes numeri ſeptenarij, quo plerumq; vniuerſitas ſignificatur.5.i.& 4.quorū altera per alteram multiplicata, 12.faciunt, alioqui Paul.vbi ſederet, qui de ſe dicit,neſcitis quia Angelos iudicabimus? Idem lib.de pœnit. hoc numero intelligantur qui propter Euangelium omnia reliquerunt,& ſecuti ſunt Dominū. 93. Hier.i. condemnantes. 94. Aug. 20.ciu.c.5.intelliguntur hoc numero omnes iudicandi. 95. Int. quia vobis credentibus, credere noluerunt.Hier.¶ Chry.in ho.non dixit orbem terræ, ſed tribus Iſraël,quia iiſdē erant educati legibus Apoſtoli & Iudæi 96. Int non tantùm vos. 97. Int. i. omnes affectus charitati ſuppoſuerit Hier, congruit hoc illi ſententiæ.Veni ſeparare hominem,&c. z. Chry. in ho. non vult ſimpliciter nuptias diuelli,ſed omnibus præferri fidei pietatem: nec haberi pro patribus aut coniugibus qui ad impietatem trahant. 89. Hier.qui carnalia pro Chriſto dimiſerit,ſpiritualia recipiet, quæ comparatione & merito,centenario numero comparantur.Aug.20.de ciu.c.7.centuplum pro vniuerſitate ponitur aliquando.vnde Apoſtolus veluti hoc explicans,ait,Nihil habentes,& omnia poſſidentes. 99. Orig i.in hoc ſæculo multos inuenient fratres ſecundùm fidem,& patres,& filios,&c. Glo.Mar.addit in tēpore hoc cum perſecutionibus, in hac enim vita perſecutionibus plena gaudium regni degustant. 100. Int.multi,priùs feruentes,poſtea torpent, multi ſubitò inardeſcunt. Orig. per hoc exhortatur nuper accedentes ad fidem,vt feſtinent ad perfectū aſcendere. 101. Int.vt Iudas.Orig.vt Iſraëlitæ. 102.Int vt latro.Orig.vt gentes:multi etiam natura nouiſſimi, fiunt per vitam Angelis quibuſdā ſuperiores.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

80. ſub.cùm tam multi cupidi diuitiarum,itemq́; multi peccata faciant? 84. ſub.nec tamen vt requiris pauperibus dedimus. 80.ſ.corporum.x.ſ.Iudex. 91. alloquitur collegium Apoſtolorum,vnde Iudas cecidit,ſed ſuffectus Matthias.dicuntur verò ſeſſuri.i.cum gloria adſtituri. 93. Nō ſolùm approbatione,id enim commune iuſtorum,ſed etiam authoritate,tanquam principes regi propinquiſſimi. 94. i.vniuerſos homines. aa i.me. 98. i.multo plus,vt explicat Lucas.Gr ſingula centuplicata,ſeu centies tanto amplius, bb.Gr.hereditabit.

Capur

CAPVT XX.

SIMILE[1] eſt regnum[2] cælorum homini patrifamiliâs[3], qui exiit[4] primo mane cõducere operarios in vineam ſuam. Conuentione[5] autem facta cum operariis ex[6] denario diurnò, miſit[7] eos in vineã ſuam. Et egreſſus circa horam tertiam[8], vidit alios ſtantes in foro[9] otioſos[10], & dixit illis, Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum[11] fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam[12] & nonam[13] horam: & fecit ſimiliter. Circa vndecimam[14] verò exiit[15], & inuenit alios[16] ſtantes, & dicit illis, Quid hîc ſtatis tota die otioſi[17]? Dicunt ei, Quia[18] nemò nos conduxit. Dixit[19] illis, Ite & vos in vineam meam. Cùm ſerò[20] autem factum eſſet, dicit dominus[21] vineæ procuratori[22] ſuo, Voca operarios[23], & redde[24] illis mercedem, incipiens à nouiſſimis[25] vſq; ad primos.

SENS. LIT. IN CAP. XX.

1. IN t. exponit per ſimile. 2. Int. i. præſens Eccleſia, vel vita iuſtorum. 3. Int. paterfamiliâs conditor, qui poſſidet electos in mundo, vt dominus ſubditos in domo. Chry. Chriſto cælum & terra quaſi vna eſt domus, familia autem cæleſtium, terreſtrium, & infernorum creaturarum. Vinea, iuſtitia, vites virtutes omnes, quæ generaliter iuſtitia appellantur; homines, vineæ cultores; ſumus enim mercenarij conducti: quare debemus primùm aſpicere quæ ad Dei gloriam pertinent, deinde quæ ad vtilitatem noſtram: priùs enim aſpicit mercenarius opus, quàm cibum, totúmq; diem inſumit in opere, vnam autem horam circa cibum, quem etiam petere erubeſcit, ſi opus non fecerit. Greg. in ho. Paterfamiliâs Deus, vinea Eccleſia, palmites Sancti: nullo verò tẽpore deſtitit mittere operarios, Patres, Legis doctores, Prophetas, & ad extremum Apoſtolos: quamquam operarius etiam fuit quiſquis cum recta fide bonæ actionis extitit. 4. Greg. in hom. mane, fuit ab Adam vſque ad Noë. Orig. totum hoc ſæculũ modicus dies eſt ad Dei vitam. Greg. vel mane pueritia, tertia adoleſcentia, ſexta iuuentus, nona ſenectus, vndecima decrepita ætas. 5. Remig. laborat quiſq; in Eccleſia pro ſpe futuræ remunerationis. 6. Remig. deſignatur per denarium obſeruati decalogi præmium. 7. Int. prima hora ab Adam vſque ad Noë. 8. Int. à Noë vſque ad Abraham. Greg. 9. Int. quaſi venales, ſi quis dignè emere vellet à bono tamen opere ceſſantes. Orig. forum eſt, quicquid extra vineam. i. Eccleſiam Chriſti eſt.

10. Greg. otioſus eſt, qui fructum diuini operis nõ ſectatur. Chry. otioſus eſt, qui opus Dei nõ operatur. 11. Chry. ſub incerto pacto conducit. Fecit quidem Dominus certum pactũ ad Adam, ne quando diceret ſe neglexiſſe iuſtitiã, quia neſciebat quæ præmia eſſet recepturus, cùm iſtis autẽ non fecit pactum, quia paratus eſt retribuere quantum mercenarij recipere nõ ſperabant. Orig poterant iſti facere æquale opus vocatis manè. 12. Int. ab Abraham vſque ad Moyſem. Greg. 13. Int. à Moyſe vſque ad aduentum Domini. Greg. ¶ Chry. ideo coniunxit ſextam & nonam, quia in his vocati Iudæi.

14. Int. ab aduentu Domini vſque ad finem mundi. Greg quo tempore vocati gentiles. 15. Int. id eſt, per ſeipſum apparuit, qui priùs per patres innotuit. 16. Int. ſ. Gentilem populum à bono opere torpentem. 17. Int. id eſt, omni tempore pro ſalute laborare neglegitis. Greg. ¶ Glo. q. d. vel in vltimis reſipiſcite. 18. Int. id eſt, vias vitæ nemo nobis prædicauit. Greg. Chry. in hom. hoc nõ dicit Dominus, ſed operarij: ipſe enim omnes quantum ad ſe pertinet, à prima ætate vocat. Exit enim primo mane, &c. 19. Chry. conductio, promiſſio vitæ æternæ, gentes verò nec Deum, nec Dei promiſſa ſciebant. 20. Int. id eſt, cùm finis mundi, vel cuiuſlibet veniſſet. Chry. adhuc ſæculo iſto ſtante futurum eſt iudicium, & vnicuique reddenda merces. 21. Int. Pater. 22. Int. id eſt, filio cui omnia dedit in manus. Orig alicui Angelorum, qui ſuper mercedes retribuendas eſt poſitus. Rem. Chriſtus ipſe paterfamiliâs, & procurator, ſicut ipſe oſtium, & oſtiarius. 23. Int. id eſt, ſtatue ante tribunal tuum. 24. Int. ſ. vnicuique ſecundùm opera ſua, prout geſſit. 25. Chry. nimis miſericordia ordinem non aſpicit. Aug. de ſpiritu & littera ca. 24. velut priores reperiuntur hi, quia minus dilati ſunt. Greg plerumq; ante remunerantur, qui vltima ætate vocati ſunt. priùs enim de corpore exeunt ad regnum, quàm qui in pueritia vocati. Glo. à nouiſſimis incepit, dum priùs latronem quàm Petrum in paradiſum introduxit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

1. Gr. ſimile enim. redditur enim ratio præcedentium; ſenſus eſt, ſimile quid accidit in Eccleſia militante, & triumphante. 4. Gr. mox vt diluxit. a. ſ. dando per opera vnius diei.

Cùm

Cùm veniſſent[26] ergo qui circa vndecimam horam venerant, acceperũt ſingulos dena[27]rios. Venientes autẽ &[28] primi, arbitrati ſunt quòd plus[29] eſſent accepturi: acceperũt autẽ &[30] ipſi ſingulos denarios. Et accipiẽtes murmurabãt[31] aduerſus patrẽfamilias, dicentes, Hi nouiſſimi vna hora fecerunt: & pares illos nobis feciſti qui portauimus[32] põdus diei &[33] æſtus? At ille reſpõdens vni[34] eorũ, dixit, Amice, non facio[35] tibi iniuriã. nonne[36] ex denatio conueniſti mecum? Tolle[37] quod tuum eſt, & vade:[38] volo[39] autem & huic nouiſſimo dare[40] ſicut[41] & tibi. Aut[42] non licet mihi quod volo facere? An oculus[43] tuus nequam[44] eſt quia ego bonus ſum? Sic[45] erunt nouiſſimi,[46] primi[47]: & primi, nouiſſimi. Multi enim ſunt vocati,[48] pauci verò electi.[49] Et aſcendens[50] Ieſus Hyeroſolymam, aſſumpſit duodecim[51] diſcipulos ſecretò:[52] & ait[53] illis, Ecce[54] aſcendimus[55] Hieroſolymã, & Filius hominis tradetur[56] Principibus ſacerdotum, & Scribis: & condemnabunt eum morte:

SANS. LIT. IN CAP. XX.

26. Int.ſ.gentiles, vel qui decrepiti ſunt vocati. 27. Int.i.eãdem æternitatem cum his qui ab initio mundi vocati ſunt. Greg. æqualem vitæ æternæ retributionem. 28. Int.i.Iudæi. 29. Int.ſ.digniorem locum in regno, qui priùs in tabernaculo. 30. Int.i.conformitatem claritati corporis Chriſti.

31. Greg. quia Patres antiqui vſque ad aduentum Domini non ſunt ducti ad regnũ, hoc ipſum murmuraſſe eſt. Chry. in hom. non oportet in parabolis totum quod dicitur inueſtigare, ſed intentionem. non ergo ſignificantur aliqui inuidi, ſed hos eſſe tanto potitos honore, vt aliis potuerit inuidia generari. Hier. Iudæi gentilibus inuident, & in Euangelij torquentur gratia. Glo. non omnes murmurabãt, ſed quidam mali. ſ. qui bonum, quod inceperant, ad finẽ non perduxerunt, itaque præmio priuati, murmurant. 32. Int.i.qui diu ſub onere legis ſudauimus, & longiora carnis tentamenta ſuſtinuimus.

33. Int. carnis. 34. Int. quia par erat omnibus murmurandi ratio. ſ. primæ horæ operatio. Remi. poſſunt intelligi per vnũ omnes, qui ex Iudæis crediderunt, quos amicos propter fidẽ nominat. 35. Int.ſ. reddo quod debeo. 36 Int. non enim promiſi tibi niſi conformitatem meam. Hier. denarius figuram regis habet, recepiſti ſimilitudinem meam, quid quæris amplius? 37. Int.q.d. reddo tibi ſecundum opus tuum, in te itaque iuſtus ſum. 38. Remig.ſ.in gloriam. 39. Int.q.d. gratia eſt & miſericordia vt coæqualis & concorporalis tibi fiat populus gentilis. 40. Remig.ſ.ſecundum meritum. 41. Aug de ſancta Virginitate c.26. omnibus datur vita æterna, ſed in ea multæ manſiones ſunt, honoratur enim alius alio clariùs. 42. Int.q.d. nonne eſt poteſtas Iudicis, vel iuſtitiam facere, vel miſericordiam cui vult impendere? 43. Int.i.intentio, qua ad primatum niteris. Remig. Iudæi de ſalute gentium dolebant. 44. Int.i.inuidia plenus, cui mea non placet benignitas. 45. Int.ſ.ſicut oſtenſum eſt. 46. Int.ſ. gentiles, vel qui minoris videntur meriti. Chry. nõ ſignificat nouiſſimos digniores eſſe primis, ſed coæquari, & nullam eſſe temporis cauſa differentiã. Chry. in ho. inſinuat eos, qui à malitia reducti multos ſuperarunt. Remig. Iudæi de capite verſi in caudam, & nos de cauda in caput. 47. Int.i.Iudæi, qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Glo. nec omnes primi, nec omnes nouiſſimi ad numerum electorum pertinent. 48. Int.ſ. ad fidem. Gre. 49. Int.ſ.ad regnum. Greg. plerique enim Dominum vocibus ſequuntur, moribus fugiunt. 50. Int.ſecundùm ſitum loci. 51. Orig. in quibus adhuc Iudas erat, fortè dignus audire cum aliis ſeorſum quæ Chriſtus eſſet paſſurus. 52. Chry. ſemper pretioſior theſaurus in melioribus vaſis includitur, ſi autem alij audiſſent paſſionem futuram, fortè turbarentur ob infirmitatem fidei. 53. Chry. in hom.ſ. manifeſtè. 54. Chry.q.d. ecce, iam tertiò prædico vobis paſſionem meam, vt altiùs inſideat mentibus veſtris ſæpius repetitum. Hier. crebrò de paſſione ſua eis dixerat, ſed quia poterat de memoria labi ductutos Apoſtolos Hieroſolymã, ad tentationem eos parat. Chry. leuior eſt tribulatio eùm expectata aduenit. 55. Chry. in hom.q.d. voluntariè vado ad mortem. Orig ſæpe oportet ſe offerre perſecutionibus & periculis. 56. Int.ſ.à Iuda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

33. *Gra. & æſtum. ſ. difficultatem. q.d. per totum diem cum maximo labore.* 44. *id eſt, inuidus, parcus. q.d. illine inuides meam liberalitatem & benignitatem?* 48. *Senſus eſt, etſi multi vocantur, tamen cum quibuſdam agitur benignius.* 52. *id eſt, ſenſim.* 53. *ſcilicet, iam tertiò eis mortem ſuam prædicens.*

& tradent[57] eum gentibus[58] ad illudendum[59],& flagellandum[60], & crucifigendum[61], & tertia die resurget[62]. Tunc accessit[63] ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans[b], & petens[64] aliquid ab eo.Qui dixit[65] ei,Quid vis?[66] Ait illi[67], Dic[68] vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam,& vnus ad sinistram in regno tuo[c]. Respondens autem Iesus dixit[69],Nescitis quid petatis[70].Potestis bibere calicem[71] quem ego bibiturus sum[72]? Dicunt ei[73],Possumus.Ait illis[74],Calicem quidem meum bibetis: sedere autẽ ad dexteram meam vel sinistram[75],non est meum dare vobis[76]:sed quibus[77] paratum

SENS. LIT. IN CAP. XX.

57. Int.ſ.Iudæi. 58. ſ.Pilato,& miniſtris Romanorum. 59. Int.Aue Rex Iudæorum. 60. Rab.ideo voluit Dominus grauia pati, vt oſtenderet qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus.Aug.t 5.c.49.Paſſione oſtendit quid ſuſtinere pro veritate;reſurrectione,quid ſperare in æternitate debeamus. 61. Int.vt tam cita reſurrectio euacuet ſcandalum crucis. 62. Chry.in hom.hoc dicit,vt cùm triſtia viderent,reſurrectionẽ expectarent.Aug.4.de ciu.vna mors Chriſti duabus mortibus noſtris.ſ.animæ & corporis saluti fuit. Vna reſurrectio duas nobis reſurrectiones præſtitit. 63. Hier.putauit poſt reſurrectionem Chriſtum regnaturum, & auiditate feminea præſentia cupit immemor futurorum.Chry.hæc eſt Salome,cuius magna laus, quòd etiam ipſa virum reliquerat,Chriſtum ſecuta,niſi quis dicat illo tempore iam mortuum Zebedæum. contulit autem ſe diabolus ad conſueta arma,volens,vt Adam per mulierem ſpoliauit,ita iſtos per matrẽ ſuperare. 64. Chry. fecerat ad petendum audacem naturæ affectus,petit verò reuerentia exhibita,vt impetret. 65. Int.non de ignorantia,ſed vt illa palàm proferat, & ipſa ſit occaſio docendi.Chry.vt illa exponente appareret irrationabilem eſſe petitionem 66. Aug.2.de conſ.Euang.c.64. quia filiorum voluntatem afferebat, dixit Marcus,hæc à filiis eſſe dicta.Chry.in ho.videbant ſe honoratos præ aliis,primatúmque cathedræ appetebant,timebant verò Petrum ſibi præferri, non habebant autem intelligentiam regni ſuperioris. 67. Glo.bonum deſiderium, ſed inconſiderata petitio. 68. Orig.muliebri ſimplicitate vel imperitia,talia petenda exiſtimauit.Chry.non terrena,ſed cæleſtia filiis optabat. 69. Int.matre petente, filiis reſpondet,quorum voluntate illa petierat. Hier non mirum eſt ſi iſta arguatur imperitiæ, cùm de Petro dicatur,neſciens quid diceret.Chry.patitur ſæpe Dominus diſcipulos aliquid non rectè dicere,aut agere,vt occaſionem inueniat exponendi regulam pietatis.Chry.in hom.oſtendit eos nihil ſpirituale petere,vel non fuiſſe auſuros tantum petere, ſi ſcirent quæ petebant. Hil.neſciunt quid petant, quia nihil de Apoſtolorum gloria ambigendum erat; iam enim dixerat iudicaturos. Rab.neſciebant quid peterent,quia ſedem,quam nondum merebantur inquirunt. 70. Int.q. d.quid ante humilitatem paſſionis vult exaltari?Chry.ſciebat ipſos poſſe imitari paſſionem,ſed interrogat vt omnes intelligãt, neminem poſſe cum eo regnare qui non eius paſſionem fuerit imitatus. 71. Hier.Calix in Scriptura paſſionem ſignificat.Chry.in hom q.d.vos mihi de honore & corona loquimini, ego vobis de agonibus,& ſudoribus;non eſt enim hoc præmiorum tempus. 72. Chry.in hom. ex modo interrogationis eos attrahit.Remi.vt ex cõmunione ad ipſum auidiores fiant. 73. Int.in expertis leuius videtur,quod experti timuiſſent.Chry. ¶ Chry.in ho.ex deſiderio promittunt. 74. Hier.Iohanni martyrij animus non defuit,miſſus enim eſt in dolium feruentis olei, & relegatus in Pathmon inſulam. 75. Hier.regnum Dei non eſt tantùm dantis,ſed etiam accipiẽtis,quicumque ſe dignum præbuerit, accipiet;quod non perſonæ,ſed vitæ paratum eſt.Non dixit autem,neque,non ſedebitis,ne duos confunderet,neque ſedebitis,ne cæteros irritaret. Chry.in ho.q.d.ſi alius maiorem virtutem afferat,non vobis primatum dabo Aug.1.de Trin.c.12.ſecundum formam ſerui loquitur. 76. Int.ſ.nondum humiliatis. Remi.i.ſuperbis,ſed humilibus corde. 77. Chry.in hom.his.ſ.qui ab operibus poſſunt fieri clariores.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

59. id,& flagella inuentum gentilium,crucem Iudæi petierunt. b. i.inclinans.ſ.ſe, & reuerentiam exhibens. 64. alibi filij dicuntur petiſſe.ſ.per matrem petierunt. c. id in terra futurum putabant. 69. neſciebant quale eſſet regnum, aut quomodo aſſequendum. 71. i.poculum. Accipitur in Scriptura interdum pro proſperitate,hic pro aduerſitate.Metaphora à potione quæ bibitur. 74. i.pro me patiemini, ſeu idem quod ego paſſurus ſum.idem ſignificat baptiſma baptizari. 75. ſ.vt putatis,aut vt vultis.

eſt à

eſt à Patre[78] meo. Et audientes decem, indignati[79] ſunt de duobus[80] fratribus. Ieſus autem
vocauit[81] eos ad ſe, & ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui
maiores[d] ſunt, poteſtatem exercent[e] inter eos. Non ita erit[82] inter vos, ſed[83] quicumque
voluerit inter vos maior[f] fieri, ſit veſter[84] miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe,
erit veſter ſeruus[85]: ſicut[86] Filius hominis non[87] venit miniſtrari[88], ſed miniſtrare, & dare
animam ſuam redemptionem[g] pro multis[89]. Et egredientibus[90] illis ab Iericho[91], ſecuta eſt
eum turba[92] multa. Et ecce duo cæci[93] ſedentes ſecus viam, audierunt[94] quia Ieſus

Sens. Lit. In Cap. XX.

78. Aug.1.de Trin.cap.12.quod paratum eſt à Patre,& à Filio paratũ eſt,ſunt enim vnum. 79. Glo. vt illi carnaliter petierant, ita iſti carnaliter contriſtati ſunt. 80. Int.non de matre,quam illi miſerant ad grandia petenda, ignorantes menſuram ſuam. Hier. ¶ Chry.in hom.ex increpationẽ intellexerũt petitionem eſſe diſcipulorum. Chry.velle eſſe ſuper omnes vituperabile eſt. 81. Hier.humilis magiſter & mitis,nec duos arguit cupiditatis,nec reliquos indignationis. Chry.in hom.turbatos cõſolatur de propinquo eis loquens: duo enim propius ſtabant,ſeorſum,Domino loquentes. 82. Chry.Principes Eccleſiæ fiunt,vt ſeruiant minoribus,& miniſtrent eis accepta à Chriſto, ſuíſque neglectis,illorũ vtilitates procurent,& mori non recuſent pro illorum ſalute:primatum Eccleſiæ cõcupiſcere nec iuſtum eſt,nec vtile,nullus ſapiens vltrò ſe tali periculo ſubiicit,vt det rationem pro omni Eccleſia.

83. Int.cùm è contrà ad ſummam virtutẽ veniatur non imperando,ſed miniſtrando. 84. Int.ſ.non primatum ambiendo,ſed humiliter deuitando. 85. Int.quod charitas,non conditio exigit. 86. Int. exemplũ ponit,vt ſi verbis non credunt,erubeſcant ad opera.Hier. 87. Int.ſcilicet,non tantùm prædicando,vel miraculis admonendo,ſed animam quam pro nobis accepit,impendendo. 88. Orig.ſcilicet,in mortem.Chry.in hom.quantumcumque humiliatus fueris,non poteris tantũ deſcendere quãtum Dominus tuus. 89. Int.non omnibus,ſed prædeſtinatis. 92. Chry.neminem labor itineris impediuit,amor enim ſpiritualis fatigationem non ſenſit. 93. Aug.2.de conſ.Euang.ca.65.Marcus vnũ cæcũ dicit,qui ſcilicet,ex duobus iſtis erat famoſiſſimus in illa ciuitate.& vt eius nota calamitas erat, ita fuit clara miraculi fama.quod verò Lucas narrat,in alio cæco factum intelligendum eſt,nẽpe cùm appropinquaret Chriſtus Iericho:hoc enim quod Matthæus narrat,fecit eùm inde egrederetur.

Sens. Myst. In Cap. XX.

90. INT. Poſt reſurrectionem gentes credunt in eum.Glo.redeunte Chriſto de præſentis vitæ defectu ad cælos,cœpit vterque populus diu perfidia cæcus,ſpem ſalutis & illuminationis habere viſum. 91. Int.id eſt, luna, & ſignificat defectum noſtræ mortalitatis. Rab. ¶ Orig.Iericho mundum ſignificat,in quem Chriſtus deſcendit. 93. Int.vterque populus ſine Chriſto cæcus.Orig.duo cæci,Iuda & Iſrael,ſedentes ſecus viam legis & Prophetarum,& ſecundùm carnem tantùm intelligẽtes.Hier. quidam intelligunt Phariſæos, & Sadducæos, vel ſignificantur quidam de vtroque populo credentes diſpenſationem temporalẽ, ſecundùm quam Chriſtus via eſt,& deſiderantes illuminari,id eſt,aliquid de verbi æternitate intelligere,quod impetrare cupiunt tranſeunte Ieſu,id eſt,per fidem,qua creditur natus,& paſſus.Chry quidam duos cæcos dicunt gẽtiles ex Cham & Iaphet,qui iuxta viam,id eſt,veritatem, quam inuenire non poterant, conuerſabantur. 94. Int.iam voto Chriſtum cognoſcere cupientes,aduentus eius præconia audierunt.

Addit. Avct. In Cap. XX.

d. ſcilicet,inter eos.Gra.μεγάλοι. Magnates cognomentum regum, præſertim Perſarum. e. ſcilicet,imperiosè cum faſtu pro libito. Græc.poteſtatem exercent contra eos.id eſt,illorum malo ſeu incommodo,ſic ſupra dominantur contra eos. poteſtatem autem, id eſt,ius ſeu authoritatem,eorum autem, & eos,pro earum & eas.ſic Pſalm.9. Indicentur gentes: conſtitue legiſlatorem ſuper eos. f. μέγας,magnus. 84. q.d.optet quiddam in quo cæteris ſeruiendum,&c. 87. id eſt,vtilitati omnium ſeruire. 88. id eſt, ponere vitam. dicitur autem dare,quia patri obtulit eam, vt pretium in redemptionem humani generis ab eius ira, adeóque diaboli poteſtate. g. λύτρον.pretium. 89. ſcilicet efficaciter, vel multis poſitum pro omnibus, more Scripturæ.ſic Rom.5.Peccatores conſtituti ſunt multi,id eſt,omnes.

tranſiret:& clamauerunt[95],dicentes, Domine[96] miſerere noſtri Fili Dauid. Turba[97] autem increpabat[98] eos,vt tacerent[99]. At illi magis clamabant[100], dicentes: Domine miſerere noſtri Fili Dauid. Et ſtetit[101] Ieſus,& vocauit[102] eos, & ait[103]:Quid[104] vultis vt faciam vobis? Dicunt illi:Domine vt aperiantur oculi noſtri. Miſertus autem eorum Ieſus, tetigit[105] oculos eorum:& confeſtim viderunt[106], & ſecuti[107] ſunt eum.

Sens. Lit. In Cap. XX.

95. Int.magno deſiderio illuminari poſtulauerunt,confeſſi Dauid filium. 96. Int.quem Deũ credimus,Filium hominis factum. 98. Chry.videbant ſordidas veſtes,& non conſiderabant conſcientię claritatem. Hil.acerbè audiunt quod negabant,Dominum.ſ.eſſe Filium Dauid. Orig. qui crediderant nolebant appellarent Filium Dauid,ſed Filium Dei.Chry. in hom. permittebat eos Chriſtus vetari,vt plus eorum deſiderium appareret. 99. Hil.Fides quando vetatur,magis accenditur, & ideò in periculis ſecura eſt,& in ſecuritate periclitatur. 100. Int.orando,pulſando,inſiſtebant,donec ſtrepitũ turbæ vincerent. 101. Hier.ideo ſtetit, quia cæci quò pergerent ignorabant, nempe vt venire ad ſe poſſent. 103. Hier.ne turbæ prohiberent.Aug.1.de q.Euan.cap 28.pulſanti aperitur. 104.Int.non ignorat,ſed audire vult confeſſionem,qui nouerat intentionẽ.Hier.interrogat,vt ex reſponſione debilitas appareat,& virtus ex remedio cognoſcatur.Chry.Interrogat,vt dum cæci Dei Filium cõfitentur,confundantur videntes,qui eũ tantùm hominem putant. 105. Int.oculos tangit,qui radiis ſuæ lucis conſcientiã illuſtrat.Chry.tetigit vt homo,ſanauit vt Deus. 107. Hier.non tã pedibus,quàm virtutibus.

Sens. Myst. In Cap. XX.

97. Int.ſcilicet,carnalia deſideria, vel perſecutiones obſtabant.Hier. ¶ Aug.de verb.Dom.Serm.10. bonos volentes facere præcepta Dei,mali & tepidi prohibent. 102. Int.tranſeunte Ieſu cæci admoniti ſunt,vt illuminentur,& à ſtãte illuminati ſunt.Aug.1.de q.Euang.cap.28.Fides enim incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat,temporalia tranſeunt,æterna ſtant. Orig.vt quaſi de fonte ſtantè miſericordia deſtuat ad eos. Glo.tranſiens audit,ſtans illuminat,per humanitatem enim miſertus,per diuinitatem lumen reddidit. 106. Int.ſcilicet,fide. 107. Int.ſcilicet,imitatione.

CAPVT XXI.

Et[1] cùm appropinquaſſet[2] Hieroſolymis, & veniſſet Bethphage[3] ad[4] montem Oliueti[a],tunc[5] Ieſus miſit[6] duos[7] diſcipulos, dicens eis: Ite in caſtellum[8] quod

Sens. Lit. In Cap. XXI.

2. GLo.prætermittit Matthæus facta ante ingreſſum in vrbem. 3. Remig.Bethphage viculus ſacerdotum,in latere montis Oliueti,vno miliario diſtans ab Hieruſalem,in quem ſe recipiebãt ſacerdotes expleto miniſterio. 7. Glo.quidam dicunt fuiſſe Petrum & Philippum.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

1. INT.Salute data credentibus,ingredi cupit pacis vrbem,& viſionis Dei.Hier. 2. Glo.appropinquauit Dominus per incarnationem Eccleſiæ,in qua eſt viſio pacis. 3. Int.domus buccæ interpretatur.Orig domus maxillarum. maxilla enim pars erat propria ſacerdotum in lege. 4. Int. Mons Oliueti ſignificat Eccleſiam,vel celſitudinem Dominicæ dilectionis. a. Glo.oleum miniſtrat lucem,ſolatur in laboribus,& doloribus, & excellit cæteris liquoribus. 5. Int.ſcilicet, quando miſericordiæ recordatus eſt. 6. Int,quia lucernam, quam accendit, non vult ſub modio poni. 7. Int.id eſt,duos prædicatorum ordines,alterum in gentes,alterum in Circumciſionem.Rem.ſiue quia duo ſunt præcepta charitatis,& duo teſtamenta,& litera & ſpiritus.Hier.duplex ſcientia,theorica,& practica. 8. Int. q.d.penetrare barbara & indocta mũdi latera,quaſi contra poſiti caſtelli mœnia.Hier.mundus contra Apoſtolos erat, nec lumen doctrinæ volebat accipere.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

3. *id eſt,domus maxillarum. Beth.domus.Pag.Chal.maxilla,vel domus oris vallis. Pe, os; Ge, vallis. erat autem villa ſacerdotum in monte Oliueti, vnde in Hieruſalem victima deducebantur, a. ἐλαιῶν. id eſt, oliuarum,quibus,ſcilicet,conſitus erat. 8. id eſt,vicum,oppidum,ſcilicet Bethphage.*

contra

[b] contra vos eſt: & ſtatim inuenietis [9] aſinam alligatam ; & pullum [c] cum ea : [10] ſoluite , & [d] adducite mihi : & ſi quis vobis aliquid [11] dixerit , [12] dicite,quia [13] Dominus his opus habet: & [14] confeſtim [e] dimittet [15] eos. Hoc autem factum eſt , vt adimpleretur quod [f] dictum eſt per [16] Prophetam , dicentem, [17] Dicite [18] filiæ Sion , [19] Ecce [g] Rex tuus venit [20] tibi [21] manſuetus, ſedens ſuper [22] aſinam * & pullum [23] filium ſubiugalis. [24] Euntes autem diſcipuli , [25] fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus. Et adduxerunt aſinam & pullum,& impoſuerunt ſuper [h] eos [26] veſtimenta ſua:& eum [27] deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

13. Int.ſ.omnium rerum cui ſeruire debet omnis creatura Chry.ipſe ſolus Dominus omnium hominum. 14. Chry.in ho.non paruum hoc eſt,quis enim ſuaſit non velle contradicere? oſtendit verò ſe poſſe Iudæos prohibere, ſed nolle. 15. Int.ſ.veri Domini ſeruitio mancipandos. 16. Int.ſ.Zachariam. 17. Int. ſ. prædicatores. 18. Rab. filia Sion dicitur Hieruſalem ſita in monte Sion. 19. Int. q.d.Spiritu videre,nō oculis.Chry multi ante tempora dicebant,ecce quia iam erat antequam naſceretur g. Chry. cùm ergo videritis nolite dicere, Non habemus regem niſi Cæſarem. 20. Chry. ſi intellexeris,vt ſaluet te,alioqui contra te. 21. Int.ſ.vt ametur,non vt per potentiam timeatur.Chry.

22. Int.ecce manſuetudo.Ang.de conſ.Euang.Matthæus aſinam dicit commemoratam à Propheta, ſecus tamen habent 70.qui eodem ſpiritu interpretati ſunt,quo erant,quæ interpretabātur dicta. Itaque nonnulla variarunt,à voluntate tamen Dei nō recedendo,in quo oſtenditur nō eſſe mendacium, cùm aliquid diuerſo modo narrant,ſi ab eius voluntate,cui eſt conſentiendum,non receditur:tacent etiam cæteri Euangeliſtę de aſina,quod non magis debet permouere lectorem,quàm ſi Matthæus de pullo tacuiſſet:vbi enim vtrumq; poteſt intelligi factum,nulla repugnantia eſt, præſertim cùm vnus vnum , alius vtrumque commemoret. 24. Int. Chriſti virtus,qui cor illius Domini ad dandum animal parauit. 25. Int. miniſterium Apoſtolorum. 27. Int. non ad litteram ſuper vtrumque ſedit , ſed in præcordiis vtriuſque populi.Hier.¶ Remig. Fieri potuit vt ſuper vtrumque ſederit. Chry. in hom. non propter myſterium ſolum ſuper aſinam ſedit , ſed demonſtrans non eſſe neceſſe equis ferri , ſed ſufficere aſino vti,interroga verò Iudæos quis alius Rex ſuper aſinam intrauerit Hieroſolymam.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

9. Int.id eſt,Iudæos legis iugo domitos, ſed tamen peccatis irretitos.Hier.aſina ſynagoga , pullus gentium populus,cuius Iudæa,ſecundum Deum,mater eſt. Rab. vnde Matthæus , qui Iudæis ſcripſit, aſinæ meminit,vt Iudæi ſalutem ſperent,ſi pœniteat.Chry. homines ante Chriſti aduentum , vt aſini immundi,irrationabiles,ſtulti,ignobiles,& erroribus onerati,ligata verò aſina,id eſt,diaboli erroribus impedita,& niſi Deus ſoluat peccatis , ligatum vſque ad mortem in eorum vinculis permanebit. Hil.aſina & pullus duplex gentium vocatio.ſ.Samaritanorum,& reliquarum gentium:per Philippum Samaria credidit , per Petrum Cornelius gentium primitiæ. 10. Int.ſ.à peccatis. ¶ quæcumque ſolueritis,ſoluta erunt.Chry.per doctrinam & miracula ſoluite.d.Chry.id eſt ad gloriam meam conuertite. 11. Int.i.obedientiam eorum denegare voluerit. 12. Int.q.d.non deſiſtatis prædicando. Remig. 22. Int.non in curru,vel equo ſuperbiæ , vel belli,ſed in aſina pacis , quia in humilibus & quietis requieſcit.Chry. 23. Int. quia exemplo Iudæorum gentilis populus credidit. 26. Int. id eſt , fidem & mores.Hier.Veſtis Apoſtolica,doctrina virtutum, vel diſcretio Scripturarum,vel dogmatum Eccleſiaſticorum varietates,quibus niſi anima ornata ſit,ſeſſorem habere Dominum non meretur. Remig. Apoſtoli gloriam,quam acceperunt à Chriſto,gentibus dederunt. 27. Remig.Eccleſiæ præſides, animas,quas in ſæculo regunt,ad cæleſtem patriam introducunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

*b. i. è regione veſtri,ſeu in conſpectu veſtro.vide Luc.19. 9. volebat præter morem equitare,vt aliquod regni ſui exhiberet ſpecimen , coniunctum tamen humilitati , & paupertati: illud enim iumentum vile & alienum. e. id eſt,permittet,ſeu concedet vobis. f. ſenſum refert,non verba. 18. id eſt , ciuibus Hieroſolymitanis,ſic filia Tyri,filia Babylonis. Pſal.44. 139. Sion autem arx erat regia, & regni Dauid ſedes. * ſuper vtrumque videtur viciſſim ſediſſe. h. ſ. ignorantes ſuper vtro eorum vellet ſedere,vel eos poſitum,pro alterum,per ſynecdochen. 30. i. pallia,ſeu ſummas veſtes.*

[28] turba [29] ſtrauerunt [30] veſtimenta ſua in via. Alij autem cædebant ramos de [31] arboribus, &
ſternebant in via: [32] turbæ autem quæ [l] præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant,
dicentes; [33] Oſanna [m] filio Dauid, [34] benedictus [n] qui venit in [35] nomine Domini, oſanna [36] in al-
tiſſimis. Et cùm [37] intraſſet [o] Hieroſolymam, [38] commota eſt vniuerſa ciuitas, dicens, Quis
[p] eſt hic? [39] Populi autem dicebant, Hic eſt Ieſus [40] Propheta, à Nazareth Galilææ. Et intrauit
Ieſus in [41] templum Dei, & [42] eiiciebat omnes

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

28. Int.ſ.Iudæorum. Hier.qui egreſſi de Iericho, ſecuti fuerant Chriſtum. 29. Int.ſ. vt illæſo pede pullus incederet. Hier. 31. Hier.ſ.fructiferis, quibus mons Oliueti conſitus eſt. 33. Int.id eſt, O Domine ſalua Hier.pro eo quod in 70.habetur Pſalmo 117.ὦ κύριε σῶσον δή.O Domine ſaluum fac, Hebraice legimus, אנא יהוה הושיעה נא Anna Iehoua oſianna, quod Symmachus vertit: Obſecro domine, ſaluum fac obſecro. 34. Int.& tu à peccato immunis, qui priùs in forma ſerui, tandem apparituтus es in gloria Domini. 35. Int. vnde & ipſe, veni in nomine Patris mei. Hier. 36. Int.Excelſis, aliàs altiſſimis. Hier.oſtenditur aduentus Chriſti totius mundi ſalus eſſe: terrena iungens cæleſtibus. Orig.laudant humanam Chriſti diſpenſationem dicentes, Oſanna filio Dauid, &c.reſtitutionẽ autem in ſancta, dicentes, Oſanna in excelſis. Hil.redemptionis in eo exprimũt poteſtatem, filium autem Dauid nũcupant, vt in quo agnoſcerẽt æterni regis hæreditatem. Glo.in excelſis, quia etiam Angelorum ſalus, quorum numerum implet. 37. Int.ſ. cum tanta turba. Rab. fuit introitus hic quinto die ante Paſcha, vt conſtat ex Iohanne, & quidem decima die menſis primi iubebantur agnum immolandum in domum introducere. o. Glo.vt tempore paſſionis poſſet inueniri, in quo oſtendit ſe non inuitum pati. 38. Int.ſ.mirans frequentiam, neſciens veritatem. Hier. ¶ Chry.videbant rẽ mirabilem, laudabatur homo quaſi Deus, puto verò quòd nec laudantes ſciebant quid laudarent, ſed ſpiritus in eos ingreſſus, veritatis verba fundebat. 39. Int.à minoribus incipit confeſſio. 40. Int.ſicut & Moyſes eum Prophetam dixit. Hier. 41. Chry.proprium boni filij ad domum currere patris, eíque honorem reddere. fecit etiam vt bonus medicus, primum intendens ad originem morbi: ſi enim ſacerdotium integrũ ſit, tota Eccleſia floret: ſi corruptum, marcida eſt. Glo.exemplum dat, vt quocũque imus, primùm orationis domum, ſi ſit, adeamus. 42. Int.ſ.ardore ſpiritus concitatus. Hier. ¶ Aug.1.de conſ.Euãg. cap.6.eiecerat & aliàs (vt Iohannes ait) ſed hæc vltima eiectio, de qua alij Euangeliſtæ. Chry.in hom. maior Iudæorum accuſatio, quòd cùm hoc aliàs factum fuiſſet, in ſua tamen dementia perſiſtebant. Hier.mihi inter omnia Domini ſigna, hoc videtur mirabilius, quòd homo tantopere contemptibilis illo tempore, Scribis & Phariſæis contra ſæuientibus, vno flagello tantam potuerit eiicere multitudinem; igneum enim quiddam & ſydereum radiabat ex oculis, & diuinitatis maieſtas lucebat in facie.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

29. Int.Iudæi legis mandata ſternunt. Remig.credentes Iudæi gloriam, quam habebant ex lege contemnebant, vel veſtimenta ſunt corpora pro Chriſto tradita ad martyrium, vel per abſtinentiam domita. 30. Int.id eſt, fidem & mores. 31. Remig.rami, exempla. Glo.rami, verba, & ſententiæ de libris patrum excerptæ. 32. Int.primitiui Patres, & eorum ſequaces, cum magno affectu fatebantur, quia ſalus adſcribenda eſt homini à verbo Dei aſſumpto. l. Hier.vterque populus.qui.ſ.ante Euangelium, & qui poſt credidit, Chriſtum conſonâ voce laudauit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

33. *Peculiaris apud Hebræos acclamatio, vt apud Græcos Io Pæan, apud Romanos Io triumphe: vtunturq́ ſæpe in feſto tabernaculorum, vbi & frondes geſtant, & palmarum ramos. id quod Spiritu ſancto impellente, ad Chriſti in vrbem aduentum fecerunt: vtuntur & ſæpe ſe ad laudem Dei inuicem excitantes. Lucas affectum tantũ acclamantiũ expreſſit. fortè ea verò etiam præterea dixerũt, quæ Lucas ſcribit. Heb.*נא הושיע. *ſalua, ſeu ſaluifica obſecro: dicitur etiam* הושע, *vnde Hoſanna, cum* ד *dageſſate. m. pro filium Dauid Heb. precantur Meſſia omnem à Deo felicitatem, vt ſolent, qui dicunt, Viuat Rex.* 34. *ſ.benedicatur à Deo. proueet Deus eius regnum. n.* ὁ ἐρχόμενος, *ille qui venturus. ſ. erat vel expectabatur.* 35. *ſ.à Domino miſſus.* 36. *ſub.qui es, aut habitas. ſic Pſal.148. Laudate eum in excelſis. ſ.habitãtem, vel qui in excelſis eſtis, vel q.d.ſalua ſalute cæleſti & æterna. p. ſ.cui ſic acclamant, quemq́ pro Meſſia ſuſcipiunt.* 42. *anticipatio eſt. factum enim id ſequenti die, vt ait Marcus.*

venden

[43]vendentes & ementes in [44]templo: & mensas [45]nummulariorum, & cathedras vendentium [46]columbas euertit, & dicit eis, [47]Scriptũ eſt, Domus mea domus [48]orationis vocabitur: vos autem feciſtis illam ſpeluncam [49]latronũ. Et [50]acceſſerunt ad eum [51]cæci, & claudi in templo: & [52]ſanauit eos. Videntes autem principes ſacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in tẽplo, & dicentes, Oſanna filio Dauid: [53]indignati ſunt, & dixerunt ei, [54]Audis quid iſti dicunt? Ieſus autem dixit [55]eis, [s]Vtique: numquam legiſtis, Quia ex ore [t]infantium & lactentium [56]perfeciſti laudem? Et [57]relictis illis, abiit [58]foras extra ciuitatem in [59]Bethaniam: ibíque [60]manſit. [61]Manè autem reuertens in ciuitatem, [62]eſuriit. Et videns fici [63]arborem vnam [64]ſecus viam, venit ad [65]eam: & nihil inuenit in ea niſi [66]folia tantùm, & [67]ait illi, [68]Numquam ex te fructus naſcatur in

Sens. Lit. In Cap. XXI.

43. Hiet. confluente in templum innumera multitudine, plurimæ hoſtiæ offerebantur, maximè feſtis diebus, quæ ne deeſſent de longè venientibus, ſacerdotes animalia ad ſacrificia vendebant: eúmq; aliqui vnde emerent, non haberent, conſtituerunt nummularios, qui mutuam ſub cautione pecuniam darent. 44. Orig. in quo orationibus tantùm vacandum. 47. Orig. ſcilicet, in Eſaia. 48. Int. vnde Auguſtinus, nemo in oratorio aliquid agat, niſi ad quod factum eſt, vnde & nomen habet. 49. Hier. latro eſt, qui lucra de religione ſectatur. 50. Int. calumniatoribus virtutis potentiã oſtendit. 51. Int. teſtes vocis puerorum. 53. Int. non auſi manum mittere, opera calumniabantur, & teſtimonium populi. Hier. ¶ Chry vt columna modicum inclinata, accepto pondere facilius cadit, ſic cor peruerſum viſis operibus iuſtis magis ad inuidiam concitatur. 54. Int. q. d. adſcribis tibi, hæc eſſe ſcripta de te?

55. Int. ſcilicet, petfidis contemptoribus. s. Hier. moderata reſponſio, nec dixit, benefaciunt, nec errant, ſed teſtimonio Scriptntæ puerorum dicta firmat. t. Chry. in hom. hæc non parua conſolatio Apoſtolis prædicaturis, cùm eſſent idiotæ, daturus quippe erat illis ſermonem, qui pueris dederat.

56. Int. perfectio laudis eſt fieri ab indoctis, in quibus ſola veritas operatur, nõ ingenium hominis.

57. Int. ſ. incredulis, & contradicentibus. Chry. malum melius locũ dando vinces, quàm reſpondendo. 58. Hiet. tantæ Dominus paupertatis, & ita nulli adulatus, vt in vrbe maxima nullum hoſpitem inuenerit. 61. Int. more ſtudioſi operatoris qui manè ſurgit. Rab. 62. Int. pro veritate carnis. Hier.

67. Hier. paſſurus Dominus, diſcipulorum animas voluit ſigni anticipatione firmare. 68. Hil. Dominicæ bonitatis argumentum, exemplum enim procuratæ per ſe ſalutis, in hominum corporibus exercuit, at formam ſeueritatis in contumaces, in arbore indicauit. Chry. in hom. maledicit, vt diſcant Apoſtoli potuiſſe eum ſiccare crucifigentes, ſi vellet.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

45. Chry. in templo Dei nõ debent eſſe niſi ſpirituales nummi Dei imaginẽ habentes. 46. Int. id eſt, gratiam ſancti Spiritus, vt ordines, &c. Orig. qui tradunt Eccleſias quibus nõ oportet: columbas, id eſt Spiritus ſancti gratiam vendunt. 51. Orig. in Eccleſia Dei non ſunt omnes videntes, nec rectè ambulantes. 52. Remig. non poſſunt homines ſanari niſi in Eccleſia, cui data eſt poteſtas ligandi, & ſoluendi. t. Glo. Infantes ſunt ſimplices; lactentes, qui miraculorum ſuauitate delectantur; panis enim, doctrina perfecta. 59. Int. id eſt, in domum obedientiæ, vocationem gentium præfigurans. Orig. requieſcit Chriſtus in obediente verbo ſuo, malóſque & peccatores relinquit. 60. Int. ſ. vſque ad conſummationem ſæculi. 62. Int. ſ. ſalutem credentium. 63. Int. ſ. ſynagogam, Hier. 64. Int. non in via ſpiritus, ſed litteræ. Hier. 65. Int. ſ. immobilem, ſine pedibus Euangelij. 66. Int. i. eloquia legis & Prophetarum. Chry. traditiones Phariſaicas, iactationémque legis abſque fructibus veritatis.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

45. qui pecunias commutabant. 49. alluſit ad Ier. 7. s. ſcilicet, audio. 56. Id ſecundùm Septuaginta: nam Heb. aliquanto aliter. 60. id eſt, pernoctauit. 62. vt qui præcedenti die toto ieiunarat, ſobrieq; de more cænauerat, & totam noctem orauerat, vt ait Lucas, vel diſpenſatione factum propter myſterium ſignificandum. 64. Gra. *in via.*

ſempi

ſempiternum[69].Et areſacta eſt[70] continuò ficulnea. Et videntes diſcipuli,mirati ſunt,dicentes,Quomodo continuò[71] aruit?Reſpondens[72] autem Ieſus,ait eis:Amen dico vobis, ſi habueritis fidem[73],& non hæſitaueritis[74],nō ſolùm de ficulnea facietis,ſed & ſi monti[75] huic dixeritis,Tollere[76],& iacta te in mare[77]: fiet.Et omnia[78] quæcumque petieritis in oratione credentes[79],accipietis[80]. Et cùm veniſſet in templum,acceſſerunt[81] ad eum docentem Principes ſacerdotum & ſeniores populi, dicentes, In qua poteſtate[82] hæc facis? Et quis[83] tibi dedit hanc poteſtatem? Reſpondens[84] Ieſus dixit eis, Interrogabo vos & ego vnum ſermonem: quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua poteſtate hæc facio.Baptiſmus[85] Iohannis[86] vnde erat?è cælo[87],an ex hominibus[88]? At illi cogitabant[89] inter ſe dicentes,Si dixerimus è cælo, dicet nobis, Quare ergo non crediditis illi[90]? Si auem dixerimus ex hominibus,timemus[91] turbam:

Sens. Lit. In Cap. XXI.

70. Chry.in hom.facit miraculū in humidiſſima planta,vt maius appareret:ne quæras autem cauſam cur ſit ſiccata,cùm tempus ficuum non eſſet,ſed miraculum inſpice,& mirare factorem.Glo.plebem quam docebat facto terruit,ne fortè habens folia,id eſt,verba iuſtitiæ, ſine fructu operum mereatur excidi non facit verò Creator iniuriam poſſidenti,ſi ad arbitriū ſuum creatura vtitur. v. Aug. 2.de conſ.Euang.cap.6.ſcilicet,alio die. 71. Int.ſ.quando maledicta eſt. 72. Chry. in ho. apparet propter eos factum fuiſſe,vt ſ.erigerentur ad cōfidendum. 73.ſ.quæ nō frangatur aduerſis.Glo per dilectionem operantem. 74. Int.ſ.vos accepturos quod petitis. 75. Int.id,ad litteram, quando ratio exegit,iam in multis factum eſt,vel monti,id eſt,ſuperbo diabolo. Hier. quærunt gentiles, vbi Apoſtoli hoc fecerint.Reſpondemus multa eſſe facta,quæ ſcripta non ſunt. 78.Int.ſ.quæ ad ſalutem pertinent.

79. Int.ſ.non hæſitantes. 80. Rab.non exaudimur, quia vel contra ſalutem noſtram petimus, vel eorum,pro quibus petimus,peruerſitas obſtat,vel differtur in futurum, vt deſideria creſcant. 81. Int. vt ſi diceret ſe Chriſtum velut arrogantem, & ſuperbum, & ſacrilegum inuaderent.Chry.videntes Chriſtum cum magna gloria introeuntem,inuidia torquebantur. 82. Int. quaſi non Dei, ſed Belzebub,vt ſuprà.Hier. 83. Int.Filium Dei negant,quem non ſuis,ſed alienis viribus operari putant.Hier. ¶ Chry ſi crediidiſſent omnem poteſtatem ex Deo eſſe,non hoc interrogaſſent. 84. Hier. poterat aperta reſponſione calumniam refutare,ſed prudenter interrogauit,vt ſuo ipſi vel ſilentio,vel ſcientia condemnarentur. 85. Int.ſub. dicite mihi. 86. Aug.ſuper Iohannem, tract.5.Baptiſmus Iohannis dicitur,ſolus enim tale donum accepit, vt baptiſmus ipſius diceretur: præparabat autem viam Domino,non interius mundabat. 87. Int.id eſt,ex ſtatuto Dei. 88. Int. id eſt, an fictione hominum.

89. Hier.quid in ſua malitia pertractarent,oſtenditur. 90. Int.qui dixit,Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi,qui mihi teſtimonium perhibuit,& in qua poteſtate hæc facio,demonſtrauit. 91. Int. timent lapidationem,ſed magis veritatis confeſſionem.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

u. Orig etiam diſcipuli faciunt areſcere ficum, cùm oſtendunt aliquem vacuum eſſe Chriſto, vt Petrus Simonem. 74. Orig.mons,Sathanas;mare,abyſſus.Chry.mare,mundus,vbi aquæ ſalſæ, id eſt, populi iniqui.Aug.1.de q.Euang.cap. 29. mons, ſuperbia, quam à ſe ſeruus Dei debet repellere, vel Dominus à Iudæis in gentes,tamquam in mare tranſlatus. 76. Int.ſcilicet,de prædeſtinatis. 77. ſcilicet,in turbulentos infideles.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

u.ſcilicet.ſequenti die,vt ait Marcus. 73. ſcilicet,fiducia coniunctam. 75. ſ. Oliueti. 76. Gra.tollere & iactare,ἄρθητι καὶ βλήθητι. 79. ſcilicèt,fide & fiducia nihil vacillante,vide Iacobum. 82. ἐξουσίᾳ,authoritate. z.. ſcilicet,ingreſſus tanta pompa,eiiciens templo,docens, &c. aa. pro vnam rem.Hebr. 87. id eſt, à diuina ne an humana authoritate profectus. 89. διελογίζοντο cogitabant, & inter ſe conferebant,deliberantes. 90. ſcilicet,de me teſtificanti. 91. ne ſcilicet lapidet nos vt blaſphemos.

omnes enim [bb] habebant [92] Iohannem ſicut Prophetam. Et reſpondentes Ieſu, dixerunt, [93] Neſcimus. Ait illis & ipſe, [94] Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. [cc] Quid autem vobis videtur? [95] Homo quidam habebat [96] duos filios: & accedens ad [97] primum, [98] dixit, Fili, vade [99] hodie [100] operare in vineam meam. Ille autem [101] reſpondens ait, [102] Nolo. [103] Poſtea autem pœnitentia motus, [104] abiit. Accedens autem ad [105] alterum, dixit ſimiliter. At ille reſpondens, [106] ait, [107] Eo domine, & non [108] iuit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, [109] Primus. [110] Dicit illis Ieſus, Amen dico vobis, quia [111] publicani & [112] meretrices præcedunt [dd] vos in [113] regno Dei. [114] Venit enim ad vos Iohannes in via [115] iuſtitiæ, & non credidiſtis ei: publicani autem & meretrices crediderunt ei: vos autem [116] videntes nec pœnitentiam habuiſtis [117] poſtea vt crederetis ei. [118] Aliam parabolam [119] audite. Homo erat [120] paterfamiliâs, qui plantauit

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

92. Int.cuius baptiſma ſuſceperant. Hier. 93. Hier.mentiti ſunt. 94. Int.non ego dico vobis, quia non vultis fateri quod vtique ſcitis. Hier.oſtendit illos ſcire, ſed reſpondere nolle, & ſe noſſe, ſed non dicere, quia quod ſciunt, tacẽt. Rab.ob duas cauſas occultanda veritas, cùm ſ.quærẽs aut minùs capax eſt, aut indignus, cui debeat aperiri. cc. Hier.infert parabolam, qua & illos impietatis arguat, & ad gentes regnum Dei transferendũ doceat. Chry.reos ipſos iudices facit. Magna fiducia iuſtitiæ, vbi aduerſario cauſa committitur. vtitur autem parabola, vt non intelligant quomodo cõtra ſe ſententiam dicant. 95. Int.ſ.Deus, qui paternè diligit omnes quos creauit. Chry.& vult magis diligi vt Pater, quàm timeri vt Dominus. 96. Int.i.populos. 97. Int.ſ.gentilem, qui à Noë. ¶ quia prius fuit gentilis quàm Iudæus. 98. Int.non in auribus, ſed dans intellectum in ſenſibus. Chry. 99. Int.id eſt, in tempore huius ſæculi. Chry. ¶ Glo.ex quo homo conditus eſt, legem habuit, quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. 100. Int.ſ.quod tibi fieri nõ vis, alij ne feceris. Hier. ¶ Chry operari in vinea eſt iuſtitiã facere. 101. Int.ſ.ſuperbè, cùm bonum reliquit, & malum elegit. 102. Int.hîc liberum arbitrium. Chry.gentes à principio noluerunt facere Dei iuſtitiã. 103. Int.ſ.in aduentu Chriſti. Hier. 104. Int.ſermonis contumaciam labore correxit. Hier. 105. Int.ſ.Iudæum qui ab Abraham. 106. Int.ſ.Moyſi. Hier. 107. Int.omnia quæcumque dixeris, faciemus. Hier. 108. Int.quia filium extra vineam interfecit. 109. Int.vt ſuo iudicio damnentur. Hier. 110. Chry.ſ.populus gẽtium. Hier.in veris exemplaribus non habetur nouiſſimus, ſed primus quòd ſi legas nouiſſimus, intellige Iudæos nolle dicere quod ſentiunt. 111. Int.vt Matthæus. Chry.nomine publicanorum intellige omnes viros peccatores; meretricũ verò nomine, omnes peccatrices. abundat enim præcipuè in viris auaritia, aſſiduè enim verſantur in actibus rerum diuerſarũ: o mulieribus autem fornicatio, quę maximè ex otio naſcitur. Hier. quidam putant non gentilium, & Iudæorum eſſe parabolam, ſed ſimpliciter peccatorum & iuſtorum. Chry.videbatur dicturus, gẽtes præcedent vos in regno Dei, ſed poſſumus id ita intelligere q.d. in tãtum gentes magis placẽt Deo, quàm vos, vt etiam publicani, &c. Oſtẽdit autem meliores eſſe populares, qui aliquando conuertuntur, quàm ſacerdotes, qui numquam. 112. Int.vt Maria Magdalena.

113. Int.id eſt, in cælo, vel Eccleſia. Rab.in Euangelio. citiùs enim gentes, quàm Iudæi credere voluerunt. 114. Int.quare? Venit enim, &c. 115. Int.ſ.Chriſto, vel præceptis Dei. Rab.Chriſtum, qui conſummatio legis eſt, digito monſtrauit. Chry.conuerſatio eius peccatorum corda conterebat.

116. Int.ſ.viam iuſtitiæ, quam prædicauit. 117. Int.ſaltem poſt completam eius prophetiam.

118. Int.vbi mortem ſuam eis improperauit. 119. Int.aliàs locutus eſt. 120. Int.ſcilicet, Dominus Sabaoth. Chry.homo dicitur ſimilitudine, non veritate: natura Dominus eſt, beneuolentia Pater.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

bb. Gra.habent. 97. *primus eſt apud Deum, peccator cùm pœnitet; poſtremus, qui iuſtitia decidit.*

107. *Gra.Eo pro praſto ſum, ſeu eccum me. Heb.* 112. *Ha, & publicani præcipuè apud Iudæos infames. dd. id eſt, potiores partes habent.* 115. *ſcilicet incedens, q.d. vir integerrima vita, & perfecta doctrina.* 116. *ſcilicet illorum pœnitentiam.*

[121] vineam,& [122] ſepem circumdedit ei:& fodit in ea [123] torcular:& ædificauit [124] turrim:& locauit eam [125] agricolis:& [126] peregrè profectus eſt. Cùm autẽ tempus [127] fructuũ appropinquaſſet: [128] miſit ſeruos ſuos ad [129] agricolas, vt acciperent [130] fructus eius. Et agricolæ apprehenſis [131] ſeruis eius, alium [132] cæciderunt, alium [133] occiderunt, alium verò [134] lapidauerũt. [135] Iterum miſit alios ſeruos [136] plures prioribus, & fecerunt illis ſimiliter. [137] Nouiſſimè autem miſit ad eos filium ſuum, dicens, [138] Verebuntur fortè [139] filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt [ee] intra ſe, Hic eſt [140] hæres, [141] venite occidamus eum: & [142] habebimus hæreditatem eius. Et apprehenſum eum, [143] eiecerunt extra vineam,& occiderunt.

Sens. Lit. In Cap. XXI.

121. Hier.de qua Eſaias, Vinea Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt. 122. Int.i.communionem,ſcilicet,murum vrbis, vel Angelorum cuſtodiam, vel bellicoſorũ virorum, vt Dauid & Machabæorum. Chry.cuſtodiam patrum iuſtorum. Orig.cuſtodiam Dei. 123. Int impoſuit ei tormenta legalia,per quæ cogeretur ad bene viuendum. Hier.altare,aut torcularia, quorum titulo prænotantur Pſalmi. 8. 80. 83.ſ. martyres. Hil.Prophetas,in quos vbertas Spiritus ſancti feruẽtis influeret. Chry.Verbum Dei quod cruciat hominem contradicente carne. 124. Int.i.templum.Hier.de quo per Michæam:Et tu turris nebuloſa.Hil.eminentiam legis,quæ & in cælũ proueheret,& ex qua ſpeculari Chriſti aduẽtus poſſet. 125. Int.qui ſuprà operarij in vinea.Chry.ſ.cùm Sacerdotes & Leuitæ populi regimẽ ſuſceperunt. 126. Int.nõ mutando locum,ſed operandi relinquens liberũ arbitrium.Hier. ¶ Chry.in hom. Longanimitate vtens,& non ſemper peccatis eorum pœnas inducens. Orig.non vt olim apparens in nube,& columna ignis. 127. Rab.tempus dixit,non prouentum.nullus enim fructus populi contumacis. 128. Int.ſ.Moyſen & Aarõ legiferos.Chry.in hom.Prophetas. 129. Int.qui ſe malè colebant. 130. Int.vt inquirerent fructum legis. 131. Int.ſ.legis cuſtodibus. 132. Int.vt Ieremiam.Hier. 133. Int.vt Eſaiam.Hier. 134. Int.vt Zachariam,quem occiderunt inter templum & altare.Hier. 135. Chry.per ſingulos gradus malitiæ,Dei miſericordia addebatur,& per ſingulos gradus miſericordiæ Dei,Iudæorum malitia creſcebat. 136. Int.ſ.Prophetarum choros.Hier. 137. Int.adhuc locum dat pœnitentiæ.Chry.in hom.quare non ſtatim miſit? vt ex his, quæ fecerant,ad alius ſe accuſarent,& verecundarentur propter filium aduenientem. 138. Int.ambigere dicitur Deus,vt libera voluntas homini reſeruetur. Hier. ¶ Chry.in hom.oſtendit quid facere deberent.Orig.impletũ hoc in Iudæis,qui crediderunt. Glõ.q.d.faciam quod meum eſt,ipſi videant quod ſuum eſt. 139. Chry.conuincuntur ex hoc loco qui dicunt Chriſtum ſolùm poſt incarnationem Filium Dei, vt cæteri ſancti dicuntur.Filiũ enim vocat,cùm mittere cogitabat:deinde cur non & Prophetas filios vocauit?aut non Chriſtum ſeruum? 140. Hier.conſtat hinc Principes Iudæorum non per ignorantiam,ſed per inuidiam Dei filium crucifixiſſe.intellexerũt enim eum eſſe ad quem Pater,Poſtula à me,&c. 141. Chry. poſtquam eiecit ex templo,præcipuè hoc cogitarunt,ne ſ.populus Chriſtum ſecutus,ſacrificia dimitteret,& ita lucrum perderent. 142. Chry cogitatio ſacerdotũ carnaliũ,non quomodo viuat populus, ſed quid in Eccleſia offerat. Rab.ſuam, quæ ex lege eſt, iuſtitiam volebant præferre, extincta fide in Chriſtum. Hier.hæreditas Chriſti,Eccleſia,quam ſua morte acquiſiuit. 143. Int.quia extra portam paſſus eſt, vel priùs à cordibus incredulorum repulſus,deinde crucifigitur. Orig.quantum ad ſe alienum iudicauerunt à vinea.Glo à ſuis finibus excluſerunt,& gentibus miſerunt.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

121. Orig.vinea,doctrina;fructus,vita irreprehenſibilis;ſepes,littera;torcular,profunditas eloquiorum;turris,verbum de Deo & Chriſto;coloni,populus ante nos.Rab.vinea cuique colenda commiſſa eſt,cùm eſt baptizatus:ſeruus mittitur,cùm lex,Pſalmus,aut prophetia legitur:eiicitur,cùm contemnitur,vel blaſphematur:hæredem occidit,qui Filium Dei conculcat,& ſpiritui gratiæ contumeliam facit:vinea alij datur,cùm gratiam à ſuperbo ſpretam humilis accipit.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

122. *ſcilicet cuſtodiam Angelorum, vel rectorum.* 123. *i.lacum, quo ſolet excipi expreſſum vinum. ſignificat verò legem purum, ab impuro diſcernentem.* 124. *i.tabernaculum, templum, & ſpeculatores.* 138. *ſignificat quod illos facere æquum erat.* ee. *pro, inter ſe.*

Cùm

Cùm ergo [144] venerit dominus vineæ [145] quid faciet agricolis illis? Aiunt [ff] illi, Malos [146] malè perdet,& [147] vineam ſuam locabit aliis agricolis,qui reddant ei [148] fructum temporibus ſuis. Dicit illis Ieſus, [gg] Nunquam legiſtis in Scripturis, Lapidem quem [hh] reprobauerunt ædifi- [149] cantes,hic eſt in [150] caput anguli: A [151] Domino factum eſt illud: & eſt mirabile in oculis [ll] noſtris? [152] Ideo dico vobis,quia auferetur à [153] vobis [154] regnum Dei: & dabitur [155] genti facienti [156] fructus eius:& [mm] qui [nn] ceciderit ſuper lapidem iſtum, [157] confringetur: ſuper quem verò ce- [oo] ciderit, conteret eum. Et cùm audiſſent Principes ſacerdotum & Phariſæi parabolas eius,cognouerunt quòd de ipſis [158] diceret: & [159] quærentes eum [160] tenere, [161] timuerunt turbas: quoniam ſicut Prophetam [162] eum habebant.

Sens. Lit. In Cap. XXI.

144. Int.id eſt,iudicauerit. 145. Int.non ignorans quærit, ſed vt ſua reſponſione eos condemnet. Hier. ff. Aug.2.de conſ.Euang c.70.Marcus ait Dominum ipſum reſpondiſſe, ſed poteſt intelligi illorum fuiſſe reſponſionem,quod tamen eùm dixerunt,quia verum erat, de ipſis reſpondit qui veritas eſt.Chry.in hom.vtrumque factum eſt, reſponderunt & ipſi; & dominus poſtea iterauit. Aug.de conſ. Euang.Lucas ait,reſpondiſſe abſit,ſed intellige quoſdam ex plebe reſpondiſſe quod ait Matth. quoſdam verò quod Lucas,intelligentes nimirum contra ſe parabolam dictam.Chry.ore dixerunt abſit,in corde verò quod Matth.narrat.Chry.in ho.antequam intelligerent parabolam, contra ſe ſententiam protulerunt,poſtea verò dixerunt,abſit. 146. Chry.veritas ipſis violentiam fecit.Orig.Prophetant iſti vt Caiphas contra ſe. 147. Int.i. Eccleſiam de aliis nationibus eliget. Orig. tollenda erant illis eloquia Dei,& danda gentibus,vel alij agricolæ ſunt,qui ex Iudaico populo crediderunt. 148. Int.ſ.verbi vel facti pro competentia temporis. hh. Glo.ſ. Chriſti fidem & iuſtitiam contemnentes. 149. Int. ſcilicet,ſuas traditiones.Hier.quos ſupra operarios & agricolas,nūc ædificatores vocat. Gl.qui de ſubdita plebe,quaſi Deo domum ſtruere videbantur. 150. Int.ſ.duos populos, in ſe vno condens.Hil.

151. Int.q d.non humanis viribus, ſed Dei potentia. 152. Int.concludo ex veſtra conceſſione, & prophetica authoritate. 153. Int.ſ.Iudæis. 154. Int.i.ſacra Scriptura. 155. Int.ſ.gentilibus.

156. Int.ſ.opera. 157. Hier.qui peccator eſt,& tamen credit,confringitur,ſed non omnino conteritur,reſeruatur enim per patientiam ad ſalutem:at conteritur qui Chriſtum penitus negat. Chry.de eo quod confringitur,aliquid manet,quod autem comminuitur, quaſi in pulverem vertitur. Chry.in ho. duas eorum perditiones oſtendit,vnam quòd offenderunt,& ſcandalizati ſunt,aliam à captiuitate ſuperuentura.Aug.1.de q.Euang.cap.30.cadunt ſuper eum,qui modò contemnunt,vel iniuriis afficiunt, cadet verò eùm veniet in iudicium perditurus,vt ſint impij tamquam puluis quam proiicit ventus.

158. Int.ſ.illas parabolas. 159. Chry.bonus comprehēſus in peccato gemit,quia peccauit,malus verò magis contra corripientem iraſcitur. 162. Orig.non tamen magnitudinem eius intelligebant,ſecundùm quod erat Dei Filius.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

160. Orig.omnes non rectè ſapientes de diuinitate, tenere volunt Ieſum,& perdere. Chry.omnis malus quantum ad voluntatem ſuam, manus mittit in Deum, & occidit eum. 161. Rab.quotidie in Eccleſia,qui ſolo nomine frater eſt,vnitatem quam non diligit propter bonos vel erubeſcit impugnare,vel timet.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

gg. reſpondet ad illud de quo Lucas 19. Abſit, &c. 150. dicitur à Petro & Paulo ſummus angularis lapis,quia in ſummo,id eſt,extremo anguli ponitur: ſic à ſummis cœlis,id eſt,extremis. ll. ſcilicet,fidelium.
mm. ſcilicet,regni Dei. nn. ſcilicet,volens perdere,& conculcare ſuperbè. oo. ſcilicet, poſt aſcenſionem in cælum,deſcendens & puniens. 160. id eſt,manus inijcere.

CAPVT XXII.

ET [1]reſpondens Ieſus, dixit iterum in [2]parabolis eis, dicens: [3]Simile factum eſt [4]regnum cælorum [5]homini regi, qui fecit [6]nuptias filio ſuo. Et miſit [7]ſeruos ſuos [8]vocare inuitatos ad nuptias: & nolebant [9]venire. Iterum miſit [10]alios ſeruos dicens, Dicite inuitatis, Ecce [11]prandium meum paraui: [12]tauri mei & [13]altilia [a]occiſa ſunt: & omnia [14]parata: [15]venite ad nuptias. Illi autem [16]neglexerunt, & abierunt, alius in [17]villam ſuam, alius verò ad negociationem ſuam: [18]reliqui verò tenuerunt [19]ſeruos

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

1. INT. Obuiàs eorum prauæ cogitationi de morte ſua. Chry. in hom. oſtendit cui genti ſit vinea danda. 2. Aug. 2. de conſ. Euang. c. 71 parabolam hanc ſolus Matthæus narrat. nam quod Lucas, ſimile quidem eſt, ſed aliud. Greg. in hom. hic per nuptias præſens Eccleſia, illic per cœnam æternum conuiuium deſignatur, à quo nemo ſemel ingreſſus exibit. ſi quis verò contendat idem eſſe, dicere poteſt ipſum prandium cœnam vocari, quòd apud antiquos hora nona prandium fieret. 3. Int. hîc de perſecutione Apoſtolorum arguit. 4. Int. id eſt, congregatio Iuſtorum, ſeu præſens Eccleſia. ¶ 5. Int. ſ. Deo Patri. Orig. Regnum cælorum ſecundùm eum qui regnat, ſimile eſt homini regi, ſecūdum autem conregnantem, filio regis, ſecundum verò ea, quæ ſunt in regno, inuitatis ad nuptias. 6. Int. id eſt, per incarnationis myſterium Eccleſiam filio copulauit. Greg. in ho. quando in vtero virginis, qui thalamus fuit, filium naturæ humanæ coniunxit. Chry. cùm erit reſurrectio ſanctorum, ſuſcipiet hominem vita, qui eſt Chriſtus, mortalitatem noſtram immortalitate ſua abſorbens: nunc enim quaſi arrham futuri coniugij Spiritum ſanctum accipimus. Orig. nuptias intellige coniunctionem Chriſti ad animam, partum autem, bona opera. 7. Int. priùs Prophetas prænuncios incarnationis. Hier. ſeruum Moyſem, per quem legem inuitatis dedit. quòd ſi legas ſeruos, vt pleraque habent exemplaria, Prophetas intellige. 8. Int. Iudæos, quibus in Patriarchis hoc promiſerat. Chry. inuitati ſunt homines à tempore Abrahæ, cui Chriſti incarnatio promiſſa. 9. Int. i. credere. 10. Int. Apoſtolos qui aſſerunt factum, vnde hîc dicitur, prandium paratum eſt, id eſt, myſterium incarnationis impletum. Hier. ſi ſuprà legas ſeruum, intellige hic Prophetas, alioqui Apoſtolos. Orig. intellige aliam congregationem Prophetarum. Hil. Serui primò miſſi Apoſtoli, ſecundò autem viri Apoſtolici illorum ſucceſſores. 11. Int. i. doctrinam iuſtitiæ, & menſam Scripturarum ex omnibus Prophetis ordinaui. vel q. d. Introitus regni apertus eſt in fide meæ incarnationis, qui ante fuerat clauſus. Hier. per prandium, tauros & altilia, intellige opes regias, vel dogmatum magnitudinem. 12. Greg. in hom. id eſt, Patres veteris teſtamenti, qui ex permiſſione legis inimicos ſuos virtutis corporeæ cornu feriebant. q. d. Patrum mortes aſpicite, & remedia vitæ veſtræ cogitate. 13. Greg. in hom. ita dicuntur ſaginata, ab alendo, quaſi alitilia, vel alita. ſignificantur verò Patres noui Teſtamenti à terrenis ad ſublimia contemplatione ſubleuati. Chry. altilia Prophetæ, tauri autem qui Prophetæ fuerunt & ſacerdotes. vt enim tauri gregis duces, ita Sacerdotes Principes populi. Hil. tauri, martyres, qui tamquam hoſtiæ immolati; altilia, homines ſpirituales, tamquam cæleſti pane ſaginati. Greg. in priori inuitatione non hæc memorantur, ſed in ſecunda. Deus enim cùm audire nolumus, adiungit exempla, vt res non impoſſibilis, ſed facilis appareat. Orig. quia prandium eſt Dei eloquium, quæ fortia ſunt, tauri, quæ ſuauiora, ſaginata vocantur. 14. Chry. id eſt, omnia requiſita ad ſalutem, adimpleta ſunt in Scripturis, vel parata dicit, quæ pertinent ad myſterium redemptionis. 15. Int. ſcilicet, fide cæteris concordãdo. Chry. fide & moribus. 16. Int. ſcilicet, ſalutis ſuæ præconium. 17. Hil. ambitione ſæculi, vt villa homines detinentur. Chry. villam colit, qui labore lucrum ſectatur: cùm autem ſine labore, negociatio dicitur. Glo. in villam ire, eſt terreno labori immoderatè incumbere, negotiari verò, terrenis lucris inhiare. 18. Int. alij non ſolùm contemnunt, ſed & perſequuntur. 19. Int. de morte diſcipulorum dicit, qui ſuprà in alia parabola de morte ſua dixit. Chryſoſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

1. pro, exorſus ſermonem. Hebr. 3. Hic incipit c. 22. in codice Complutenſi. 6. id eſt, conuiuium nuptiale, ſcilicet, doctrina Euangelica, Sacramentorum, gratiarum, &c. ſcilicet, miniſtros noui Teſtamenti. 10. ſcilicet, poſt aſcenſionem. 13. id eſt animalia alimento impinguata. a. Gr. immolata, ſeu mactata: olim enim nuptialia conuiuia ſacris epulis agebantur.

eius:& contumeliis affectos,occiderunt. [20]Rex autem cùm [21]audiſſet, [22]iratus eſt: & miſſis
[23]exercitibus ſuis, [24]perdidit homicidas illos, & [25]ciuitatem illorum [26]ſuccendit. Tunc ait
[27]ſeruis ſuis, [28]Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed [29]qui [30]inuitati erant, [b]non fuerunt digni. Ite
ergo ad exitus [31]viarum, & [32]quoſcumque [33]inueneritis, vocate ad [34]nuptias. Et egreſſi ſerui
eius in [35]vias, [36]congregauerunt omnes quos inuenerũt, [37]malos & [38]bonos: & [39]impletæ ſunt
nuptiæ diſcumbentium. [40]Intrauit autem rex, [c]vt videret [41]diſcumbentes: & vidit ibi ho-
[42]minem non [43]veſtitum veſte nuptiali: & ait illi, [44]Amice, [46]quomodo huc [45]intraſti, non ha-
bens [47]veſtem nuptialem? At illo [48]obmutuit. Tunc dixit Rex [d]miniſtris, [49]Ligatis [50]manibus &
pedibus eius, mittite eum [51]in [52]tenebras exteriores: ibi erit

Sens. Lit. In Cap. XXII.

20. Hier. cùm inuitabat, & clementer agebat, homo dicebatur, nunc ad vltionẽ veniẽs rex dicitur. 21. Int. ſ. vocem ſanguinis. 22. Int. tamen cum tranquillitate iudicans. Chry. Iraſci Deus dicitur quando vlciſcitur. 23. Int. ſ. Romanis ſub Tito & Veſpaſiano. Hier. ¶ Chry. dicitur Romanus exercitus Dei, quia Domini eſt terra, & quia niſi excitatus à Domino, nõ veniſſet. Orig. exercitus ſunt Angelorum agmina, per quos in homines iudicium exercetur. 24. Int. i. Iudæos interemit. 25. Int. ſ. Hieruſalem. Orig. nõ ſolùm anima, ſed caro quoq; in qua habitauerat, cruciabitur in inferno. 26. Int. adhuc alios inuitat, quia ſermo Dei etſi alicubi laborat, alibi requieſcit. 27. Orig. ſ. Apoſtolis, aut Angelis præpoſitis ad vocationem gentium. 28. Remig. i. Sacramentum humanæ diſpenſationis completum eſt. 29. Int. i. Iudæi. Remig. 30. Int. ſ. per legem & Prophetas. 31. Int. viæ ſunt errores gentium. Remig. ¶ Chry. viæ ſunt profeſſiones huius mundi, & philoſophiæ, & militiæ, & huiuſmodi; iubet ergo cuiuſque conditionis homines inuitari ad fidem. Hil. via, tempus ſeculi, iubetur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur. Greg. in hom. viæ, actiones; exitus, defectus, plerumque enim facilè conuertuntur, quibus proſperè non ſuccedit. 32. Iot. i. cuiuſcumque conditionis. 33. Int. ſ. ad fidem. 34. Iot. ſ. de Iudæa. Orig. vel de interioribus Angeli. 35. Int. i. ſectas gentium. 36. Int. ſicut Eccleſia inter cælum & infernum eſt, indiſcretè malos & bonos colligit. 37. Hier. i. procliuiores ad vitia. 38. Hier. i. virtutibus deditos. 39. Int. ſ. crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam. 40. Iot. ad iudicium veniens illuminabit conſcientias. Orig. ingreditur Rex antequàm apponatur prandium, vt habentes nuptialia veſtimenta retineat, cæteros condemnet. Chry. vbi vult per iudicium aſpicere, ibi dicitur præſens, dies autem aſpectionis eſt dies iudicij. c. Glo. i. vt videri faciat iudicandorum merita. 41. Int. i. in fide requieſcentes. Chry. ſuper menſam ſcripturarum recumbentes. 42. Int. i. omnes, qui in malo ſunt vnum. 43. Iot. i. fidem habentem, non opera charitatis, per quam Dominus ad ſociandæ ſibi Eccleſiæ nuptias venit. Greg. ¶ Aug. 2. cont. Fauſt. ca. 19. i. ſuam, non Domini gloriam quærentem. Hil. veſtis nuptialis, gratia Spiritus ſancti, & candor habitus cæleſtis, qui bona interrogatione confeſſionis ſuſceptus vſque in cæleſtem cœtum, immaculatus eſt reſeruandus. Hier. opera quæ complentur ex lege & Euangelio, noui hominis efficiunt veſtimentum. Glo. non omnes qui ſunt in Eccleſia, digni ſunt regno. 44. Hier. amicum vocat, quia eſt inuitatus ad nuptias.

45. Int. impudentiæ arguit. Hier. 46. Iot. ſ. per fidem, non per operationem. 47. Int. ſ. noui hominis, ſ. d veteris. Hier. 48. Iot. quia non locus negandi ibi eſt. Hier. ¶ Orig. quia nulla excuſatio.

49. Int. ligantur pœna, qui ligati fuerunt culpa. Greg. ¶ Aug. 11. de Trinit. prauarum voluntatum implicatio, vinculum eſt. 50. Glo. ibi ſingula membra pœnis ſubiicientur, quæ hic ſingulis vitiis ſeruierunt. 51. Int. ſ. inferni. 52. Iot. quia hic interiores habent tenebras. Greg. interiores tenebræ, cæcitas cordis; exteriores æterna damnationis nox. Chry. quem Chriſtus viderit in Eccleſia ſine veſte nuptiali tradit magiſtris ſeductionis, qui eũ mittunt in errores gẽtium, vel Iudæorum, vel hæreticorum.

Addit. Avct. In Cap. XXII

21. *ſ. quæ acta eſſent.* b. *ſ. ſe fecerunt indignos.* 31. *vbi ſ. viæ concurrunt, vel vbi terminantur ſ. ad fines terræ. Pſal. 18.* 39. *i. gentiles & Iudæos, qui ſibi boni videbantur, vel qui tales in Eccleſia tandem futuri.* 40. *ſ. in fine ſeculi.* 42. *ſignificatur ne vnum quidem poſſe latere.* 44. *ſignificatur non odio condemnari, ſed zelo iuſtitiæ.* 45. *reprehendentis eſt.* 47. *i. charitatem, ſeu puram vitam.* d. *ſ. Angelis. vide Dan. 7. Matt. 13. 49. ſignificatur violenta detentio, ita vt effugere nunquam poſſit.*
52. *id eſt, obſcuriſſimas, & longè poſitas à vera luce.*

fletus[53] & ſtridor dentium.[54] Multi[55] autem ſunt vocati,[56] pauci verò electi.[57] Tunc abeuntes Phariſæi, conſilium[58] inierunt vt caperent[e] eum in ſermone. Et mittunt ei diſcipulos[59] ſuos cum Herodianis,[60] dicentes, Magiſter,[61] ſcimus quia verax es,& viam Dei[f] in veritate[g] doces,& non eſt tibi cura[62] de aliquo.[63] Non enim reſpicis perſonam[64] hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur, licétne cenſum dari Cæſari, an non? Cognita autem Ieſus nequitia[65] eorum, ait: Quid[66] me tentatis hypocritæ?[67] Oſtendite[68] mihi numiſma[69] cenſus. At illi obtulerunt ei denarium.[70] Et ait illis Ieſus, Cuius[71] eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Dicunt[72] ei, Cæſaris. Tunc ait illis, Reddite[h] ergo quæ[73] ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſũt Dei,[74] Deo. Et audientes,[75] mirati ſunt: & relicto eo, abierunt.[76] In illo die[77]

Sens. Lit. In Cap. XXII.

53. Int.ſ.oculorum in vanis vagorum. Greg. 54. Int.qui de edacitate gauiſi ſunt. Greg. ¶ Hier. per hæc, membrorum corporalium magna tormenta oſtenduntur. 55. Glo.q.d.etſi de vno dixi, de multis eſt intelligendum. 56. Int.ſ.ad nuptias fide. 57. Int.ſ ad regnum. Hil. de iudicio meritorum, probitatis electio eſt. 58. Int.ſ.vt aliquid quaſi eo ignorante extorquerent ab eo, in quo argui poſſet. Chry. Iudæorũ malignitas ex vna parte confuſa, alium ſibi aditum inuenit. 59. Int.ſ.quaſi minus noros, à quibus minus caueret, & reprehenſi minus erubeſcerent. 60. Int. eo tempore Herodes erat Hieroſolymis. Hier. Auguſtus Herodem, Antipatris filium, alienigenam, & proſelytum, regem Iudæis conſtituerat, qui tributis præeſſet, & Romano pareret imperio. Herodiani ergo dicuntur Herodis milites, vel quos Phariſæi illudentes quòd Romanis tributa ſoluerent, Herodianos vocabant, Phariſæorum enim erat ſententia non eſſe ſoluenda. Chry. in hom. volebant aliquid diceret cõtra Herodianos. 61. Int. quaſi laudatus myſterium ſui cordis ſimpliciter eis aperiat, eóſque velit habere diſcipulos. Chry. 62. Int.ſ.non timens prælatã perſonam. Hier. illuc prouocant, vt Deum magis timeat, quàm Cæſarem, & dicat non debere ſolui tributa. 63. Chry. in ho. Herodem & Cæſarem occultè inſinuãt. 64 Int.i.indiſcretè dicis veritatem maioribus, & minoribus. 65. Int. id eſt, doloſitate. 66. Int. non ſecundùm verba eorum blandè, ſed ſecundùm conſcientiam eorum aſperè. Chry. ita loquitur, vt conſiderantes eum corda cognoſcere, deſiſterent: blandiebantur illi, vt perderent: Chriſtus confundebat, vt ſaluaret. vtilior eſt homini Deus iratus, quàm homo propitius. 68. Hier. ſapienter egit, vt ſuis ipſi ſermonibus confutentur. 69. Int. id eſt, denarium, qui pro cenſu ſoluitur, & habet imaginem Cæſaris. Hier. 70. Int genus nummi, quod pro decem nummis computabatur. 71. Int. ſatis patet quòd non de ignorantia interrogat, ſed vt ad verba eorum competenter reſpondeat. Hier. 72. Int.ſ. Tiberij, priuigni Auguſti, ſub quo paſſus eſt Dominus. Hier. ¶ Hier. omnes Romani reges à primo Caio Cæſare Cæſares appellantur. 73. Int.ſ.tributum. Hier. ¶ Chry. intellige ſi in nullo pietati noceant, alioqui diaboli tributum eſt. 74. Int.ſ.decimas, victimas. Hier. ¶ Hil. oportet reddere Deo corpus, animam, & voluntatem. Dei enim numiſma homo, in quo Dei imago figurata. 75. Int. qui credere debuerunt, mirantur quòd non habent tentandi locum. Hier. 76. Int.ſ.infidelitatem reportantes. Hier. 77. Int. ſcilicet, quo Phariſæi abierunt.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

73. Orig danda corpori neceſſaria, Deo verò offerenda, quæ ducunt ad virtutem, qui ergo dicunt de corpore nihil curandum, ſunt Phariſæi prohibentes dari Cæſari tributum. Qui corporibus volunt indulgeri, Herodiani ſunt: Chriſtus autem vult nec nimis ſeruiri carni, nec eam nimis grauari, vel reddenda Cæſari, id eſt, diabolo ſua, id eſt, deponenda vniuerſa malitia.

Addit. Auct. In Cap. XXII.

57. *Multi enim noluerunt venire; nec qui veniunt omnes ſaluantur. e. id eſt, illaquearent πων δ' ἐ... ων, nempe ſi diceret licere, fieret populi inimicus: ſi negare, Cæſaris. 60. ſ. militibus, vel ſecta aliqua ſignificatur Cæſari fauentium ab Herode primo nomen habens: quidam putant exiſtimaſſe Herodem eſſe Chriſtum, quòd defeciſſet ſceptrum de Iuda. f. id eſt, Deo gratam, qua ad Deum itur. g. id eſt, verè. 64. id eſt, non iudicas ſecundùm perſonarum qualitatem aliquam externam, ſed ſecundùm cauſæ meritum. Heb. eodem ſenſu dicitur non reſpicere in faciem, & perſonam non accipere. 69. id eſt, quod ſolet pro cenſu, ſeu tributo ſolui. h. nempe ab illo acceptata.*

acceſſe

[78] acceſſerunt ad eum [79] Saducæi,qui dicunt non eſſe [80] reſurrectionem: & interrogauerunt eum,dicentes: Magiſter, Moyſes dixit: Si quis mortuus fuerit,non habens filium,vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. [81] Erant autem apud nos [82] ſeptem fratres,& primus, vxore ducta,defunctus eſt: & non habens ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo.Similiter ſecundus,& tertius,vſque ad ſeptimum. Nouiſſimè autem omnium, & mulier defuncta eſt. In reſurrectione ergo [83] cuius erit de ſeptem vxor?omnes enim habuerunt eam.Reſpondens autem Ieſus,ait illis, Erratis,neſcientes [84] Scripturas, neque [85] virtutem Dei. In reſurrectione enim neque [86] nubent, neque [87] nubentur:ſed erunt [88] ſicut Angeli Dei in cælo. [89] De reſurrectione autem mortuorum non [90] legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis,Ego ſum Deus Abraham,& Deus Iſaac, & Deus Iacob?Non eſt Deus [91] mortuorum,ſed

SENS. LIT. CAP IN. XXII.

78. Chry.in hom.oportebat eos confuſis aliis,deſiſtere,ſed præſumptio inuerecundum quid eſt, & pertinax. 79. Int.qui interpretantur iuſti. Chry. volebant, ſi non poſſent ratione ſuperare,ſaltem per ipſam frequentiam ſubuertere ſenſum eius.Hier.duæ hæreſes erant in Iudæis,Phariſæorum,id eſt,diuiſorum.ſ.à populo qui traditionum & obſeruationum iuſtitiam præferebant,& Saducæorum, id eſt, iuſtorum,qui ſibi vendicabant,quod non erant,& reſurrectionem negabant. 80. Int. Phariſæi credebant & animæ & corporis reſurrectionem, at Saducæi etiam animas interire cum corporibus. Hier. Orig. ¶ Chry.introduxit hanc hæreſim diabolus,vt omne faciẽdæ iuſtitiæ propoſitũ frangeret.Aug. in Enchiridio,ca.88.in quamcumq; ſubſtantiam materia hominum vertatur,anima reddetur in puncto temporis. 81. Hier.fabulam fingunt,poteſt tamen fieri vt aliquando apud eos cõtigerit. 83. Int. opinabantur,quòd ſi reſurgerent,ita tunc ſicut nunc in hoc ſæculo viuerent. 84. Int.quæ reſurrectionem aſſerunt.Chry.calumniatoribus oportet primùm Scripturam proferre,deinde rationem:interrogantibus autem per ignorantiam contrà:hi enim ſunt docendi,illi conuincendi. 85. Int.ſ. qua poteſt corpora ſuſcitare. 86. Int.ſ.viri producent.Hier.nubere de viris, nubi de mulieribus dictũ eſt. Chry. hîc ducuntur vxores,vt naſcendo ſuppleatur,quòd moriendo minuitur:at illic mors non erit.87. Int. ſ.fœminæ;producentur.88.Int.i.ſine labe corruptionis viſione Dei fruentur, qui ibi erunt. Chry. in hom.putabant fore reſurgentiũ eandem conditionem,& ideò negabant reſurrectionem,cauſam ergo remouit,oſtendens futuros alterius cõditionis.Chry.Omnes quidem virtutes res Angelica,præcipuè tamen caſtitas.Aug.22.de ciu.c.17.melius mihi videntur ſapere,qui vtrumque ſexum reſurrecturum non dubitant.Hier.nemo dicit de rebus,quæ non habent membra genitalia,non nubent, neque nubentur. 89. Rab hactenus de conditionibus reſurrectionis, nunc de ipſa reſurrectione. 90. Int.ſ.in Moyſe,quem recepiſtis.Chry.in ho.per Moyſem quem interrogantes citauerant, eos confutat.Hier. poterat vti apertioribus teſtimoniis ex Prophetis,ſed Saducæi tantùm Moyſis libros recipiebant.

n. Aug.in Iohannem tract.11.ſpecialiter Deus dicitur iſtorũ, quia in his omnes modi generationis filiorum Dei notantur.ſ.bonorum ex bonis,&malorum ex malis.vt ex libera Iſaac,ex ancilla Iſmaël. bonorum & malorum ex bonis,vt Iacob &Eſau.bonorum ex bonis&malis,vt filij Iacob ex liberis & ancillis. 91. Hier. probatò quòd animæ permanerent poſt mortem, conuenienter introducitur corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona & mala geſſerunt. Chry. in hom. non eſt illud contrarium,vt viuorum & mortuorum dominetur,ſignificantur enim illic mortui,qui victuri ſunt,non qui vltrà non reſurgent.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

82. Aug.1.de q.Euang.cap 32.myſticè ſignificantur impij qui per omnes ſeptem mundi ætates,fructum iuſtitiæ non potuerunt afferre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

79. negabant ij, vt ait Ioſephus, animæ immortalitatem,& Dei prouidentiam,recipiebantq; ex Scriptura ſolum Moyſen. l.id eſt,propinquior cognatus. 86. olim nubere etiam viri dicebantur, vt & Gen.gentium. ſcilicet,liberi eiuſmodi neceſſitatibus & rebus.

viuen

viuentium.[92] Et audientes turbæ,[93] mirabantur in doctrina eius. Phariſæi autem audientes quòd[94] ſilentium impoſuiſſet Sadducæis,[95] conuenerunt[96] in vnum:[97] & interrogauit eum vnus[98] ex eis, legis doctor,[99] tentans eum: Magiſter,[100] quod eſt mandatum magnum[101] in lege? Ait illi Ieſus, Diliges[102] Dominum Deum tuum ex toto corde[103] tuo, & in tota anima[104] tua, & in tota mente[105] tua. Hoc eſt maximum,[106] & primum[107] mandatum. Secundum[108] autem ſimile[109] eſt huic, Diliges proximum[110] tuum ſicut te ipſum.[111] In his duobus[112] mandatis vniuerſa lex pendet,[113] & Prophetæ. Congregatis[114] autem Phariſæis, interrogauit[115] eos Ieſus, dicens, Quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius[116] eſt? Dicunt ei, Dauid.[117] Ait illis, Quomodo[118] ergo Dauid in ſpiritu[119] vocat eum

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

92. Hil. erant quorum Deus erat, nihil enim habere poterant, neque Deum, ſi non erant. Orig. impoſſibile eſt vt Deus dicatur eſſe eorum, qui non ſunt, eſt enim qui eſt. 83. Int. ſimpliciter gradientes, miracula venerantes, ſequuntur doctrinam. 94. Int. ſcilicet ſapienti reſponſione. 95. Int. ſcilicet, non habentibus quid dicerent. Orig mendacij vocem obmuteſcere facit claritas veritatis. 96. Hier. Maleuolentia & liuor nutrit impudentiã. Glo. conuenerunt, vt multitudine vincerent, quem nõ poterant ratione. 97. Hier. Qui inter ſe contrarij ſunt, ad tentandum Ieſum conſentiunt. 98. Int. ſcilicet, pro omnibus legis doctor, vt ſi vincat, omnes victores habeantur. ſi vincatur, ſolus erubeſcat. Chry 99. Int. non ſcire deſiderans. Aug. 2. de conſ. Euan. cap. 73. Marcus ait dixiſſe Dominum, Non longè es à regno Dei; ſed poteſt fieri vt tentans acceſſerit. Domini tamẽ reſponſione correctus ſit. vel illa tentatio non fuit decipere, ſed experiri ampliùs ignotũ volentis. 100. Int. cuius nõ vult eſſe diſcipulus. 101. Int. id eſt, egregiũ. Orig. erat hæc quæſtio inter Phariſæos. Chry. de magno interrogat, qui nec minimum obſeruabat. 102. Int. id eſt, diligere debes. Chry. Timere ſeruorum eſt, diligere filiorum. vult Deus non ſeruiliter timeri, ſed diligi vt Pater. 103. Int. id eſt, intellectu, vt nullum in confeſſione diuinitatis relinquas errori locum. 104. Int. id eſt, voluntate, vt nihil ei contrarium velis. 105. Int. id eſt, in memoria nihil reminiſcens quo minus de eo ſentiàs. Aug. 1. de doct. Chriſtiana, ca. 22. ex toto corde, vt omnes cogitationes. ex tota anima, vt omnem vitam. ex tota mente, vt omnem intellectũ in illum cõferas. Orig. ex corde, id eſt, ſecundùm totam recordationem, operationem, & cogitationem. ex anima, vt paratus ſis eam ponere pro pietate in Deum. in mente, vt nihil aliud proferas, niſi quæ Dei ſunt. Glo. in primo integritas fidei, in ſecundo perfecta obedientia, in tertio perſeuerantia oſtenditur.

106. Int. ſcilicet, dignitate. 107. Int. ſ. ordine. 108. Int. etſi in executione ſit primum. 109. Int. quia de dilectione. ¶ Non par. 110. Aug. 1. de doct. Chriſtiana, c. 30. omnis homo proximus: intelligitur verò etiam hoc præcepto contineri angelos, à quibus miſericordiæ officia recipimus. Idem 8. de Trin. c. 6. amandi homines, aut quia iuſti ſunt, & ſe etiam quiſq; ſic amare debet. 111. Aug. 1. de doct. Chriſt ca. 27. nemo ſe debet propter ſe diligere, ſed propter Deum. Itaque qui rectè proximum diligit, hoc debet cum eo agere, vt toto corde diligat Deum: non eſt autem hic tui dilectio prætermiſſa: dicitur enim, vt diligas ſicut te ipſum. Chry diligitur Deus in homine, vt in imagine. 112. Int. i. ad hæc duo refertur totus Decalogus, & monita Prophetarum ibi habent finem. 113. Int. i. illò refertur. Aug. 1. de q. Euang. ¶ Rab. præcepta primæ tabulæ ad dilectionem Dei pertinent, ſecundæ verò ad dilectionem proximi. Aug. 8. de Trinit. cap. 7. non immeritò Scriptura plerumque pro vtroque vnum ponit, ex eadem enim charitate Deum, & proximum diligimus. 114. Int. qui ad tentandum venerant, occaſionem dederunt ſuæ confutationis. 115. Chry. in hom. vt oſtendat ſe eſſe Deum, illi enim putabant hominem purum, alioqui non tentaſſent. 116. Int. ſ. ſecundùm carnem. 117. Int. non reprehenduntur, quòd Dauid filium dicunt, ſed quia Filium Dei eſſe non credunt. 118. Int. ſ. ſi purus eſt homo? Chry. hoc etiam contra hæreticos poſuit verbi diuinitatem negantes. 119. Int. q. d. non de corde ſuo, ſed in Spiritu ſancto. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

92. quòd ſi viuunt animæ, reſument & corpora aliquando, vel ſignificat illos velut dormientes aliquando à Deo excitandos, etſi hominibus mortui ſint, nam Deo dormiunt. 94. Gra. os obturaſſet, ſeu occluſiſſet. 99. id eſt, experiri volens, an ſibi bene reſponderet. 101. pro, maximum. 102. futurum, pro imperatiuo more Hebræo. 112. pro, Huc omnis Scriptura pertinet, ſeu hæc Scriptura ſumma. 115. Mar. & Luc. aliquanto aliter, ſed eodem ſenſu.

[120] Dominum, [121] dicens, [122] Dixit [123] Dominus [124] Domino meo, [125] ſede à dextris meis, [126] donec ponam [127] inimicos tuos [o] ſcabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum [128] Dominum, quomodo [129] filius eius [p] eſt? Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque [130] auſus fuit quiſquam [q] ex illa die eum ampliùs interrogare.

Sens. Lit. In Cap. XXII.

120. Int. qui non ante eum, ſecundùm vos. 121. Hier. Pſal. 109. 122. Glo. dicere, eſt filium ſibi æqualem generare. 123. Int. ſ. Pater. 124. Int. ſ. Filio. 125. Remig. in honore & æqualitate paternæ dignitatis mane. 126. Int. nō ad horam. Remig. ſignificatur perpetuò ſubiiciendi. 127. Int. ſ. inobedientes ſubiiciam tibi volentes, vel nolentes. Chry. in hom. hoc ſubdit, vt timeant. 128. Int. quod eſt ſecundùm Deitatem. 129. Int. quod eſt ſecundùm carnem. Hier. Iudæi ad diluendam interrogationē hanc, multa confingunt, & hæc aiunt dicta in perſona vernaculi Abrahæ: ſed interrogemus eos, quomodo Abraham ſit ante Luciferum genitus, & cætera quæ ſequuntur. 130. Int. ſ. verbis, ſed apertè comprehenſum tradunt Romanæ poteſtati. Orig. ſi diſcendi voluntate interrogaſſent, non fecit ut ampliùs interrogare non auderent. Rab. venena inuidiæ ſuperari poſſunt, ſed difficilè conquieſcūt.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

125. pro, à dextera mea, impletum id in aſcenſione. o. pro, ſubijciam tibi. p. ſcilicet, ex hoſtibus. q. vt ſolebant, ſeu illo modo.

CAPVT XXIIII.

T [1] Vnc Ieſus locutus eſt ad turbas, & ad diſcipulos ſuos, dicens, Super [2] cathedram Moyſi [a] ſederūt [b] Scribæ & Phariſæi. [3] Omnia ergo [4] quæcumque [c] dixerint [5] vobis, [d] ſeruate, & [6] facite ea: ſecundùm [7] opera verò eorum nolite facere; dicunt enim, & [8] non faciunt. [9] Alligant autem onera grauia & [e] importabilia, & imponunt in [10] humeros hominum: [11] digito autem ſuo [12] nolunt ea mouere. Omnia verò

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

1. INt. vt confuſio illorum iſtis ſit diſciplina, confutatur malus, vt corrigatur bonus: quicquid facit malus propter bonos fit. 2. Int. i. doctrinam, quam docuit Moyſes. a. Orig. ſ. legem Moyſi interpretari ſe gloriantes. b. Orig. quia hos erat accuſaturus, ne videretur eorum principatum cupere, vel ob inimicitiam facere, primùm à ſe hanc ſuſpicionem amouet. 3. Chry. in hom. ne quis ſe excuſet, quòd malus ſit doctor, hanc tollit occaſionem. 4. Int. ſ. ad cathedrā pertinentia. Orig. quæ corrigunt mores. 5. Int. ſ. in corde. 6. Int. ſ. in opere. Chry. in hom. non enim ſua dicunt, ſed quæ Dei ſunt. 7. Int. q. d. doctrinam tene, non vitam. Chry. ſic aurum de terra eligitur, & terra relinquitur. 8. Int. quia non concordat vita cum doctrina. Chry. in hom. incipit reprehendere. 9. Int. ſ. vndecumque traditiones colligant, quæ conſcientiam non leuant, ſed grauant, quas viribus ſuis implere non poſſunt. Chry. non eſt graue pondus imponendum ad pœnitentiam venientibus, ne aut reiiciant, aut dum ſufferre non poſſunt, ampliùs ſcandalizentur: deinde ſi erramus parua imponētes, melius eſt propter miſericordiam reddere rationem, quàm propter crudelitatem. Nō ſit diſpēſator tenax, vbi paterfamiliâs largus eſt: ſi Deus benignus, cur ſacerdos auſterus? circa te eſto auſterus, circa alios eſto benignus: audiant te homines parua mandantē, & grauia facientem. 10 Int. quaſi ad hoc fortes ſint. 11. Int. i. nec in minimis perficiunt, quæ ſine gratia implenda docere præſumunt. 12. Chry. in hom. non dixit, non poſſunt. Hier. generaliter loquitur contra magiſtros, qui grandia iubent, & minora non faciunt.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

2. authoritas ſignificatur docendi & præcipiendi; ſic Petri cathedra dicitur Rom. Eccleſiæ authoritas. a. pro ſedent. Heb. b. Hi ferè erant Sacerdotes & Leuitæ. Not. verò Chriſtum ſub hoc nomine Sacerdotes reprehendiſſe ob reuerentiam ſacerdotij. 3. modò legi diuinæ non contraria. c. pro, præceperint. Græcis & Hebræis, ſic inf. dicunt, pro præcipiunt. d. pro, id eſt. 9. velut in faſces præcepta varia. e. id eſt, obſeruatu difficilia. vide Act. 15.

[13] opera quæ faciunt,vt [14] videantur ab hominibus:dilatant [e] enim phylacteria ſua, [16] & magnificant [f] [17] fimbrias. [18] Amant autẽ primos recubitus in cœnis:& [19] primas cathedras in ſynagogis:& ſalutationes in foro:& [20] vocari ab hominibus Rabbi. [21] Vos [g] autẽ nolite vocari Rabbi: [h] vnus eſt enim [22] magiſter veſter, omnes autem [23] vos fratres eſtis. Et patrem nolite [l] vocare vobis ſuper terram:vnus eſt enim [24] Pater veſter,qui in cælis eſt. Nec vocemini [25] magiſtri: [m] quia [26] magiſter veſter [27] vnus eſt Chriſtus. [28] Qui [29] maior eſt veſtrum,

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

13. Int.hoc per partes oſtendit dicens,Dilatant,&c. 14. Int.ſ.eo fine vt venentur gloriam,& ideo non poſſunt credere Chriſto cæleſtia prædicanti. 15. Chry.in hom.oſtendit in vilibus gloriari.

16. Hier.illud,ligabis ea in manu tua,&c.id eſt,opere complebis,diéque & nocte meditaberis.Phariſæi malè interpretantes,decalogum ſcribebant in membranis,& in fronte velut coronam geſtabãt. Vocabant autem phylacteria,id eſt,conſeruatoria, quod.ſ. ad ſui cuſtodiam ea geſtarent. 17. Hier. iuſſerat Dominus in quatuor angulis palliorum fieri hyacinthinas fimbrias,vt etiam veſtibus ille populus diſcerneretur.ſuperſtitioſi ergo doctores captantes auram popularem,& lucra,faciebãt grandes fimbrias,eíſque acutiſſimas ſpinas ligabant,vt punctione ſubinde admonerentur ſeruitutis Dei.

18. Int.q.d.velut mercedem ſuæ religionis gulam ſequuntur,& in publico gloriam quærunt.Chry. non vituperat recumbentes primo loco,ſed id amantes.ſunt autẽ multi humiles in capite recumbentes & conſcientia ſe in vltimo eſſe exiſtimantes:contrà verò multi ſuperbi,qui cùm in vltimo ſedeãt, quia laudabile eſt,cordis tamẽ elatione in capite recumbunt.Chry.in hom.ſi malũ eſt diligere,quantum erit ſtudere,vt potiatis? 19. Int.magiſtros primos ſedere nõ vetat,ſed eos arguit,qui hæc habita,vel non habita indebitè appetũt.Rab. 20. Int.i.Magiſtri.Chry.nomẽ appetunt,officium negligunt.

21. Int i.ne quod Deo debetur,vobis præſumatis, nec alios Rabbi vocetis,ne diuinum hominibus honorem deferatis.Chry. ¶ in hom.aliis omiſſis, quod erat omnium malorum cauſa,id eſt,thronum appetere magiſtralem,in medium adducit. 22. Chry.ſ.qui omnes homines naturaliter docet.Homines tantùm exercent docendo,non intellectum præſtant. 23. Int.ſ.ab vno facti vnius naturæ Hier. contra Heluid.omnes homines fratres,ex vno enim Patre nati,Chriſtiani etiam fratres vocantur.

24. Int.ſ.author naturæ,ex quo ſunt omnia.Chry.nõ habemus vitæ initiũ ex parentibus,ſed per eos tranſitum vitæ accipimus. 25. Int.i.ne appetaris vocari. m. Hier. at Paulus ſe dixit doctorem gentium,& in monaſteriis ſe inuicem patres vocãt.Aliud eſt eſſe natura patrem vel magiſtrum,aliud indulgentia:nõ eſt homo author vitæ,nec magiſter,niſi ex conſortio veri magiſtri. 26. Int,repetit propter filium,per quem ſunt omnia,& per quem reconciliati ſumus. 27. Int.cui quicquid ſcitis attribuendum eſt. Chry.in hom vt hîc non excluditur Pater, ita nec ſuprà Chriſtus,cùm dicebatur Deus Pater noſter. 28. Int.q.d.de primatu inter vos non ſit contentio. Chry.in hom.non ſolùm prohibet primatus cupere,ſed ad contrarium ducit. Glo.certantibus de prioratu diſcipulis(vt Lucas ait)Chriſtus formam humilitatis oſtendit. 29. Glo.id eſt,maioris meriti,vel præfectus aliis.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

18. ORig.& in Eccleſia Chriſti primos quidam recubitus appetunt, vt fiant diacones; quidam primas cathedras,vt presbyteri; quidam volunt Rabbi vocari, id eſt, Epiſcopi. Sunt verò deſiderandi primi recubitus in cœnis ſpiritualibus, & curandum vt ſedere ſuper duodecim ſedes cum Apoſtolis;& ſalutari in cæleſtibus congregationibus dignus fias bonis actibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

16. *quaſi conſeruatoria. Erant hæ membranæ,quibus Phariſæi legem,vt eius viderentur obſeruatores, ſcribebant, frontique & brachijs circumponebant. Non bene illud intelligentes. Deut.6. Ligabis ea quaſi ſignum,&c. f id eſt,magnos faciunt.* 17. *de quibus Num.15. Deut.22. erant hyacinthinæ,& geſtabantur ad diſtinctionem ab aliis gentibus, & ad legis memoriam.* 20. *id eſt, Magiſter mi. g. Græc.Ne vocemini,ſed ſe vſum interpres expreſſit. Nec enim in noſtra poteſtate eſt. Ne vocemur, ſed ne velimus vocari, prohibet autem honoris affectationem: nam alioqui & Paulus ſe doctorem vocat. h. ſ.propriè. & principaliter.* 23. *adeoq; non debetis velle cæteris præferri. l. Gr.ne voceti.* 24. *ſ.verè. & propriè à quo omnia habetis. m.* καθηγηταί, *inſtitutores,gubernatores.*

Digitized by Google

erit [30]miniſter veſter. Qui autem [31]ſe exaltauerit, [32]humiliabitur: & qui ſe [33]humiliauerit, exal-
[34]tabitur. [35]Væ autem [36]vobis Scribæ & Phariſæi [37]hypocritæ, qui [38]clauditis [39]regnum cælo-
rum ante homines: vos enim non [40]intratis, nec [41]introeuntes [42]ſinitis intrare. [43]Væ vobis
Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos [44]viduarum, orationes [n]longas oran-
tes: [45]propter hoc [46]amplius accipietis iudiciũ. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui
circuitis [47]mare, & aridam, vt faciatis [o]vnum [48]proſelytum: & cùm fuerit factus, facitis eum
[49]filium gehennæ [50]duplo quàm vos. Væ [51]vobis [52]duces [53]cæci, qui dicitis, Quicumque iura-
[54]uerit per templum,

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

30. Glo.i.præueniat obſequendo, non ſuperbè dominando, rectorem & matrem exhibeat pietas, & patrem diſciplina, cauendumque ne aut diſtrictio rigida, aut pietas ſit remiſſa. 31. Int.i.incautè eleuauerit. 32. Int.ſ.à Domino, etſi non coram hominibus. 33. Int.ſ.de benefactis. 34. Int.ſ.à Deo.

35. Orig.vt verè Filius Dei, qui legem dedit, ſecundùm ſimilitudinem benedictionum, quæ ſunt in lege, beatitudines ſaluandorum poſuit, & ſecundùm ſimilitudinem maledictionũ in lege poſitarum, ponit Væ. non maledicit autem pater filium, quòd velit illum dignum maledictionibus fieri, ſed vt ab eis diuertat. 36. Int.ſ.qui habetis notitiam legis, & Prophetarum. 37. Int.ſ.qui aduentum Chriſti doctrinæ ſimulatione abſconditis, qui aperit regnum cælorum. 38. Glo ſ.malo exemplo, vel myſteria Scripturarum tollendo. 39. Chry.Regnum cælorum Scripturæ, vel beatitudo; ianua, intellectus, vel Chriſtus; clanicularij ſacerdotes; clauis, verbum ſcientiæ; apertio, interpretatio. 40. Int.i.non creditis. 41. Int.i.credere volentes. 42. Orig derogantes doctrinæ Chriſti, & ſubuertentes de eo prophetias, eiusque opera blaſphemantes ſic etiam in Eccleſia faciunt, qui aliquem ſine ratione excommunicant. 43. Int.ſ.qui veſtra ſuperſtitione nihil intenditis, niſi vt prædam de ſubiecta plebe faciatis.

44. Chry.ſexus mulierum incautus eſt, & facilè flectitur in malum, vel bonum. ideoque ſanctitatis ſimulatores circa mulieres maximè negociantur, præcipuè autem viduas, quæ non habent virum conſiliarium, & de facultatibus ſuis faciliùs dant. 45. Int.q.d.ſeruus domini voluntatem ſciens, & non faciens, vapulabit plagis multis. 46. Chry.quia & iniqui eſtis, & auaritiam religionis colore depingitis, vt ametur iniquitas, dum pietas exiſtimatur. Hil.debent enim pœnam proprij peccati, & alienæ ignorantiæ reatum. 47. Int.q.d.totum orbem. Chry.in hom.cùm eſſent inefficaces ad aliorum ſalutem, multo labore indigebant ad vnius conuerſionẽ. 48. Int.i.ad legem conuertatis vnũ aduenam de gentibus. Hil.proſelyti ſunt ex gentibus in ſynagogam recepti. Chry.non hoc faciebant volentes ſaluare, ſed ob auaritiam, vt plures eſſent oblationes, vel ob vanam gloriam. 49. Int.ſ.dum videns vitia veſtra, reuertitur gentilis factus, & pro præuaricatione maiori pœna dignus. Hier. ¶ Aug. 18. cont. Fauſt. c.29. hoc dicit, non quia circumcidebatur, ſed quia iſtorum mores imitabatur. Chry.in hom. cuius opera quis facit, huius filius appellatur: ſic dicitur filius perditionis, filius huius ſæculi. 50. Hil.ſ.quia nec remiſſionem peccatorum conſequitur, & ſocietatem habet eorum qui Chriſtum ſunt perſequuti. Chry.Malo enim exemplo magiſtrorum prouocatus peior eis fiebat. Orig.hinc apparet differentiam eſſe tormentorum: vt enim iuſtus ſecundùm numerum iuſtitiarum ſuarum augetur in gloria, ita peccator ſecundùm numerum peccatorum in gehenna. 51. Int.ſ Scribæ & Phariſæi. 52. Int.ſ.aliorum.

53. Int.id eſt, ſtulti. 55. Hier.ſ.in iurgio, vel cauſæ ambiguo.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

47. Hil.maris & terræ peragratione ſignificatur eos in toto orbe Euangelio obtrectaturos, & legis iugo contra fidei iuſtificationes aliquos ſubdituros. o. Hil.ſignificatur raritas, non enim poſt Chriſti prædicationem, Iudæorum doctrinæ fides relicta eſt.

Addit. Auct. In Cap. XXIII.

35. ex Luca apparet ſimilia alias dixiſſe: octies verò dicit Væ, vt octies ſuprà dixerat Beati. 37. In codice Complutenſi prius legitur, qui comeditis domos, &c. quàm id, ſed nos vulgatam lectionem ſecuti.

38. ſcilicet impedientes introitum. 41. id eſt, conantes ingredi. n. Græ. ſub obtentu longæ orationis, vt eſt apud Mar. 46. id eſt, maiorem condemnationem. ſ. quàm cæteri. 48. id eſt, aduenam. ſic vocabantur ad Iudaiſmum conuerſi. q. ad religionem aduentitij. 49. id eſt, æternæ damnationi obnoxium. 50. communis loquendi modus tunc pro, plus.

[56] nihil eſt:qui autem [57] iurauit in auro [p] templi,debitor eſt.[58] Stulti & cæci:[59] quid enim maius eſt, aurum, an [60] templum quod [q] ſanctificat aurum? [r] Et quicumque iurauerit in altari, [61] nihil eſt:quicumque autem iurauerit in [62] dono quod eſt ſuper illud, debet.Stulti & cæci,quid enim maius eſt,[63] donum, an altare quod ſanctificat donum? Qui ergo iurat in [64] altari,iurat in eo,[65] & in omnibus,quæ ſuper illud ſunt. Et quicumque iurauerit in templo,iurat in illo,& in eo qui habitat in ipſo:Et quicumque iurat in [66] cælo, iurat in throno Dei,& in eo qui [67] ſedet ſuper eum.[68] Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui [69] decimatis [70] mentham, & anethum, & cyminum: & [71] reliquiſtis quæ [72] grauiora ſunt legis, [73] iudicium,& [74] miſericordiam, & [75] [76] fidem:hæc [77] oportuit facere,& [78] illa non [79] omittere.Duces [80] cæci, [81] excolantes culicem, [82] camelum autem [83] glutientes. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ:qui mundatis [84] quod [85] deforis eſt calicis & [86] paropſidis, [87] intus autem pleni eſtis [88] rapina,& [89] immunditia.Phariſæe

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

56. Int.reus periurij non tenetur.Hier. 57. Int.q.d.in pecunia,quæ ſacerdotibus offertur,ſi conuincitur,ſtatim in quo iurauerit,cogitur exoluere. Glo.dicebant eſſe ſanctiora oblata,vt homines promptiores facerent ad oblationem,quàm ad preces.Chry. 58. Int.i.proterui. 59. Int.ſ.à vero lumine,qui putatis maius ſanctificatum,quàm ſanctificans.Hier.arguit ſtultitiæ & fraudulentiæ. 60. Glo.Templum & altare ad Dei gloriam pertinent,& hominum ſalutem, dona verò magis ad vtilitatem ſacerdotum. 61. Int.i.non eſt reus periurij. 62. Int.id eſt,in oblationibus,& victimis,& cæteris quæ offeruntur.Hier. 63. Int.ſ.ſanctificatum. 64. Int.ſ.ex quo oblatorum ſanctificatio deriuatur. 65. Int.q.d. aſtringitur ſacramento continentis,& contenti,& ſanctificantis,& ſanctificati. 66. Orig.hoc ſubdit ad reprehenſionem Iudæorum, qui per cælum iurare ſolebant. 67. Glo.qui iurat per creaturam, & per diuinitatem præſidentem creaturæ iurat. 68. Int.hîc arguit eos auaritiæ,quia nihil prætermittunt de iis quæ ad commodum ſuum ſunt. Hier. 69. Int.i.qui diligenter exigitis decimas cunctarum rerum.Chry.id eſt,ſoluitis decimas minimarum rerum. 70. Int.i.viliora onera. 71. Int.ſ.incorrecta. 72. Int.ſ.ſi negligantur. 73. Int.id eſt,vt rectè iudicetur in diſcuſſione cauſarum. 74. Int.ſ.in pauperes & viduas. 75. Int.ſ.in Deum. 76. Int.ſ.maiora. 77. Int.principaliter vos,vel populum. 78.Int. ſ.minora.id eſt,decimas terrenorum fructuum exigere,vel illos dare. 79. Orig.hoc addidit, ne contemneretur minimarum rerum decimatio.Remig etiam minima legis præcepta vult impleri. 80. Remig.non proſunt eleemoſynæ,niſi à peccatis ceſſes. 81. Int.excolare, eſt aliquem liquorem magis purum facere,vt lac. 82. Int.i.onera Hier.camelus,quæ dixit grauiora, quæ negligentia deuorantur, culex autem decimatio olerum,in quibus adhibetur diligentia. 83. Orig.q.d.committentes maxima delicta,cauentes minima. 84. Int.illud,quod. 85. Int.i.fallaciter. 86. Int.vas quadratum eſt.
87. Int.i.in conſcientia. 88. Int.id eſt,auaritia. 89. Int.id eſt,ſordibus vitiorum.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

60. Aug.1.de q.Euan.c.34.Templum & altare Chriſtus.aurum & donum, laudes & ſacrificia,in eo, & per eum oblata.Orig altare,cor,dona,orare,ieiunare,&c.quæ ſancta facit cor. 83. Greg.1 Moral. c.14.Liquauerunt culicem,latronem dimitti petentes;camelum glutierunt, Chriſtum extinguere conantes.culex ſuſurrando vulnerat,camelus ſponte ſe ad ſuſcipienda onera inclinat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

56. id eſt,non tenetur. 57. id eſt per aurum. p. ſcilicet,pœna.q.id eſt, facit aurum ſanctum haberi.ſ. quod templo offertur. r. ſub.dicitis. 69. id eſt decimas ſoluitis. 72. id eſt,maioris momenti. 73. id eſt, iuſtitiam. 75. ſcilicet,in Deum,vel fidelitatem fraudi contrariam. 81. q.d.in paruis diligentes, in maximis negligentes. metaph.à percolantibus vinum ſi in illud culex. 86. diſcus eſt,ſeu patina, qua apponitur cibus.

cæce[90], munda priùs quod intus[91] eſt calicis[92] & paropſidis, vt fiat[93] & id quod deforis eſt, mundum[94]. Væ[95] vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulcris[96] dealbatis, quæ à foris parent hominibus ſpecioſa, intus[97] verò ſunt plena oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia[98]: ſic[99] & vos à foris quidem paretis[100] hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi[101] & iniquitate[102]. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ[103], qui ædificatis[104] ſepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum[105], & dicitis[106]: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine[107] Prophetarum. Itaque[108] teſtimonio eſtis vobiſmetipſis[109], quia filij eſtis eorum qui Prophetas occiderunt. Et vos implete[110] menſuram patrum[111] veſtrorum. Serpentes[112] genimina[113] viperarum, quomodo fugietis[114] à iudicio[s] gehennæ? Ideo[115] dico vobis, Ecce ego mitto ad vos Prophetas[116], & Sapientes[117], & Scribas[118], & ex illis occidetis[119], & crucifigetis[120]: & ex eis flagellabitis[121] in ſynagogis veſtris: & perſequemini de ciuitate[122] in ciuitatem, vt veniat[123] ſuper vos[t] omnis ſanguis iuſtus[124], qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

90. Int.ſ.qui intus non vides. 91. Int.i.cor,& conſcientiam à fraude & malis deſideriis. 92. Chry. non de ſenſibili calice loquitur, ſed de intelligibili. Chry.in hom.corpus per hæc intelligit. 93. i.vt poſſis foris veraciter oſtendere ſanctitatem per opera. 94. Int.alioqui non eſt mundũ, ſi quod intus eſt, ſordidũ eſt. 95. Int.alia ſimilitudine eos arguit. 96. Int.id quod ſuprà ſimilitudo calicis. Chry. iuſtorum corpora templa dicuntur (habitat enim in iuſtis Deus) peccatorum autem ſepulcra, eſt enim mortua anima. 97. Int.ſic peruerſi magiſtri, qui alia docent, & alia faciunt. Hier. 98. Int.i.putredine, & fœtore. 99. Int.omnes ſuperiores ſimilitudines breuiter hîc exponit. 100. Int.ſ.habitu veſtis, phylacteriis, longa oratione. Greg.26.mor.cap.28.non poſſunt excuſationẽ habere de ignorantia. qui enim hominibus omnem modum ſanctitatis oſtendunt, ſibi teſtimonio ſunt, quòd bene viuere non ignorant. 101. Int.ſ.amore vanæ laudis. 102. Int.ſ.odio veritatis. 103. Int.hypocritæ omnia fallaciter faciunt propter opinionem vulgi. 104. Chry.in hom.non accuſat opus, ſed intentionem; ad pompam enim faciebant. Chry.ſed quid eis prodeſt laudati vbi non ſunt, vbi ſunt torqueri? Non gaudent martyres ex illis pecuniis honorati, in quibus pauperes plorant. 105. Int.ſ.aliorum. 106. Int.ſi non verbis, at opere, ambitioſè ornando monumenta iuſtorum, quos à patribus non negant occiſos eſſe. Hier. 107. Int.ſ.effundendo. 108. Chry.in ho.occultè inſinuat malitiæ ſimilitudinem. 109. Glo. ſ.dum Chriſtum & Apoſtolos perſequimini. 110. Chry.in hom. non dicit iniungens, ſed prædicens futurum. Chry.prophetizat interfecturos & ſe, & Apoſtolos. Orig.implent menſuram non credendo in Chriſtum. 111. Int.ſ.à Patribus cœptam. 112. Int.i.doloſi homicidæ. 113. Int.id eſt, de homicidis nati. Hier. ¶ Chry filij viperarum vterum ſcindunt, vt egrediantur: ſic Iudæi Patres condemnant, reprehendentes eorum facta. 114. Int.non enim ædificando ſepulcra. Chry.ſine cauſa enim iuſtos honorat, qui iuſtitiam ſpernit, nec poſſunt ſancti amici eſſe iis, quibus Deus eſt inimicus. 115. Int.ſ.vt impleatis quod Patribus defuit, de me & meis. 116. Int.ſ.qui ventura dicant. 117. Int.qui Scripturas exponunt. 118. Int.id eſt, moralium latores. Hil. Apoſtoli reuelatione futurorum Prophetæ, Chriſti agnitione ſapientes, legis intelligentia Scribæ. Hier. varia dona diſcipulorum Chriſti. Prophetæ, qui ventura prædicunt; Sapientes, qui norunt quando debent proferre ſermonem; Scribæ in lege doctiſſimi. 119. Int.vt Paulum. 120. Int.vt Petrum. 121. Int.vt Apoſtolos in Actibus Apoſtolorum.
122. Int.de Iudæa ad gentes. 123. Chry.timorem incutit, ne ſe putent impunè facere. t. Glo. omnem malorum generationem alloquitur, omnes enim vna ciuitas ſunt, vnum corpus diaboli.
124. Int.id eſt, debita vltio pro effuſione ſanguinis iuſti. Rab.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

107. i.cæde. 110. quaſi dicat, imitamini mores. 113. i.progenies: quaſi dicat, peſſimorum filij peſſimi. s. id eſt, ſupplicio. t. id eſt, iſtam generationem malam. vt inf. dicitur.

[125] Abel iuſti, vſque ad [126] ſanguinem Zachariæ filij [127] Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. [128] Amen dico vobis, Venient hæc [129] omnia ſuper generationem [130] iſtam. [131] Hieruſalem, [132] Hieruſalem, quæ occidis [133] Prophetas, & [134] lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt: [135] Quoties volui [136] congregare [137] filios tuos quemadmodum [138] gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & [139] noluiſti? [140] Ecce relinquetur vobis [141] domus veſtra deſerta. Dico enim vobis, [142] Non me videbitis [143] amodò [144] donec dicatis, [145] Benedictus qui venit in nomine Domini.

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

125. Int. quaſi dicat, cuiuſlibet Laici. Hier. Iuſtus comprobatur Abel Geneſis teſtimonio, vbi eius munera narrantur accepta Deo. 126. Int. Sacerdotis. Hier. hunc quidam dicunt ex duodecim Prophetis, & patris nomen conſentit, alij patrem Iohannis, alij Zachariam occiſum à Iohas rege Iudæ in atrio templi. Fuit autem is filius Ioiadæ, & quidem in Euangelio, quo vtuntur Nazaræi, filium Ioiadæ ſcriptum eſt Remig. hos duos commemorauit Dominus, quia per eos Martyres omnes deſignantur, laici ſcilicet, & ſacerdotalis ordinis. Chry. in hom. Abel meminit, oſtendens ex inuidia illos Chriſtũ & diſcipulos eſſe occiſuros, Zachariæ verò, quia ſanctus in loco ſancto interfectus eſt. Orig. eſt quædam traditio, cùm Maria, genito Saluatore, ſtetiſſet in templo in loco virginũ, prohiberéntq; qui nouerant genuiſſe, cùm Zacharias aſſereret eam virginem, dignámque virginum loco occiſum eſſe inter templum & altare. 127. Int. id eſt, Benedicti Domini. Hier. Barachias, id eſt, benedicens Deum. 128. Int. ne miremini ſuper his, quæ dico: nam dico, &c. 129. Int. ſcilicet ſcelera.

130. Glo. quæ à primo parricida, vſque ad vltimum perditionis filium computatur. Chry. vt quæ meruerunt ſingulæ generationes præcedentes, illis donata ſunt, qui receperunt Chriſtum; ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, ſuper nouiſſimos Iudæos venerunt. Non ſtatim quidem Deus punit gentem, cùm verò punit, videtur præcedẽtium generationum peccata illi reddere: patitur enim quod omnes merebantur. Chry. in hom. qui multos peccantes vidit, & incorrectus manſit, eadem vel grauiora faciens, maiori eſt pœnæ obnoxius. 131. Int. homines, non ſaxa plangit affectu patris. Hier.

132. Chry. in hom. duplicatio, miſerentis eſt, & valde diligentis. 133. Int. Dominum nunciantes Prophetarum. 134. Int. duritia cordis à te repellis, vel corporaliter vt Stephanum. Chry. occiderunt Eſaiam; Ieremiam lapidarunt; Ezechielem per lapides tractum excerebrarunt. dixit autem occidis, & lapidas, id eſt, conſueuiſti occidere, & lapidare. 135. Int. ſ. per Prophetas miſſos à me hactenus. Chry. in hom. quaſi dicat, nec me tuis factis à beneuolentia auertiſti. Orig. Fuit præſens Chriſtus in Moyſe, & Prophetis, & Angelis miniſtrantibus ſaluti humanæ. 136. Int. ſ. in vnitatem fidei. 137. Int. Patriarcharum hæredes. Orig. Ciuium ſucceſſores dicimus præcedentium filios. 138. Chry. in hom. magnitudinem amoris oſtendit. Aug. 1. de q. Euang. cap. 36 magnus gallinæ affectus in filios, eorum infirmitate affecta, infirmatur & ipſa; alis protegens contra miluum pugnat: ſic Dei ſapientia carnis ſuſceptione quodammodo infirmata, protegit nos, & reſiſtit diabolo. 139. Orig. Qui congregatus non fuerit, iudicabitur, quaſi noluerit congregari. 140. Int. ſ. in proximo. 141. Int. id eſt, Templum, vel ciuitas Romanis tollentibus gentem, & locum. v. Glo. id eſt, auxilio Dei nudata. 142. Int. q. d. niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi fueritis me Filium omnipotentis Patris, meam faciem non videbitis. Hier. 143. Int. ſcilicet, poſt paſſionem. Chry. in hom. 144. Hier. habent Iudæi ſtatutum tempus pœnitentiæ, confiteantur quod ſequitur, & Chriſti ora conſpicient. 145. Int. q. d. donec confiteamini Filium omnipotentis, quem benedictum, id eſt, à peccato immunem miſit Pater ad glorificandum nomen ſuum. Chry. in hom. occultè ſignificauit ſecundum aduentum, tunc enim eum adorabunt. Glo. confitebuntur tunc Filium quem crucifixerunt.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

141. Chry. vt corpus recedente anima frigeſcit, putreſcit & ſoluitur: ita nos recedente ſpiritu.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

127. *qui & Ioiada.* 130. *id eſt, hoc hominum genus.* 143. *id eſt, poſt breue tempus quo ſum à mundo diſceſſurus.* 145. *id eſt, fœlix vel prædicandus.*

CAPVT

CAPVT XXIV.

ET egreſſus[1] Ieſus de templo ibat. Et acceſſerunt diſcipuli eius, vt oſtenderent ei ædificationes[2] templi. Ipſe autem reſpōdens dixit illis, Videtis[3] hæc omnia? Amen dico vobis, non[4] relinquetur hîc lapis[5] ſuper lapidem, qui non deſtruatur[6]. Sedente autē eo ſuper montem[8] Oliueti, acceſſerunt ad eum diſcipuli[9] ſecretò[10], dicentes, Dic[11] nobis, quando hæc erunt? & quod ſignum aduentus[12] tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondens[13] Ieſus, dixit eis, Videte[14] ne quis vos ſeducat: multi[15] enim venient[16] in nomine[a] meo, dicentes, Ego[b] ſum Chriſtus; & multos[17]

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

1. GLO. Quod comminatus eſt verbo, oſtendit ſigno, dum egreditur ab illis. 2. Int. non ignotas, ſed tamquam admirandas, quia videbatur quòd numquā deſtrueretur tale opus, & fruſtra eſſet comminatio Chriſti Orig. oſtendunt, vt flectant ad miſericordiam, ne faceret quod erat comminatus 3. Int. q. d. videtis tam firmam ædificationem. 4. Int. quod quadrageſimo anno poſt paſſionem Domini factum eſt à Romanis. Rab. ¶ Remig. diuinitus procuratum eſt, vt reuelata gratia templum cum ceremoniis tolleretur, ne fortè videns aliquis fidelis illa permanere, ad Iudaïſmum tranſiret.

5. Chry. in hom. ſunt eius partes vſque ad fundamenta deſtructæ. 8. Glo. Marcus addit cōtra templum. 9 Int. Marcus ait, Petrus & Iacobus, Iohannes & Andreas. 10. Chry. erant enim de magnis interrogaturi vehementer enim deſiderabant gloriam eius videre, itaque cupiebant diſcere diem aduentus eius. 11. Hier. Tria interrogant; quo tempore deſtruēda ciuitas, quando venturus ſit & quando futura ſæculi conſummatio. Chry. Lucas ait ſolùm interrogaſſe de ciuitate, quaſi putarent futurum tunc Chriſti aduentum, & finem mundi, quando illa deſtrueretur. 13. Hil. primò, de ciuitatis occaſu. Chry. de malis, quibus ſtatim obuiandum erat. 14. Int. q. d. ne quis perſuadeat, quaſi hæc omnia mox ſint futura. 15. Int. ſ. Antichriſti, pro Chriſto, quorum primus Simon Magus, cui omnes in Samaria auſcultabant, dicentes: hic virtus Dei magna eſt. Hier. Reliquit Simon hic ſcriptum inter cætera in ſuis libris, Ego ſum ſermo Dei, ego omnipotens, ego omnia Dei. Ego verò exiſtimo omnes hæreſiarchas, Antichriſtos eſſe, & ſub nomine Chriſti, Chriſto contraria docere. Orig. veritas Chriſtus eſt, ſimulata veritas Antichriſtus. Omnes autem ſpecies boni, quas habet Chriſtus in veritate ad ædificationem hominum, habet diabolus in ſpecie ad ſeductionem. 16. Int. ante horum completionem Glo. imminente Hieruſalem excidio, multi fuerunt qui dicerent ſe Chriſtos, & tempus libertatis propè eſſe: multi etiam temporibus Apoſtolorum dicebant inſtare diem Domini. b. Orig. numquam legitur Chriſtus dixiſſe, Ego ſum Chriſtus; ſufficiebant enim ad id credendum eius doctrina & virtus. Auctor. legitur quidem Ioan. 4. 17. Orig. multi enim ſunt qui intrant per largam portam, quæ ducit ad perditionem.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

1 ORIG. Vnuſquiſq; cauſa eſt ſuæ deſertionis, vt egrediatur ab eo Chriſtus. 2. Orig. etiam modò Sancti ante conſpectum Chriſti intercedunt, ne deſerat genus humanum propter peccata. 6. Hier. Recedente Domino de templo, omnia legis ædificia, & compoſitio mandatorum ita deſtructa, vt nihil à Iudæis poſſit impleri Orig. qui poſtquam peccauit, etiam ſui non habet. paulatim minuitur, donec ad plenum recedat à Deo, & ſic non relinquitur lapis ſuper lapidem mandatorū Dei, qui non deſtruatur. 8 Int. i. fructiferam Eccleſiæ celſitudinem. Remig. in Eccleſia quieſcens, impiorum ſuperbiam condemnat. Orig. mons Oliueti, myſterium Eccleſiæ è gentibus. 12. Orig. duplex aduentus verbi in animam; primus, quando prædicamus Chriſtum natum & crucifixum: ſecundus, in viris perfectis, cui adiungitur conſummatio ſæculi in illis quibus mundus crucifixus eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

2. a. commiſerationem flectere volentes, vel mirantes poſſe talem molem dirui. 10. ſeorſum. ſ. à turbis, vel aliis diſcipulis. 14. id eſt, cauete. a. id eſt, nomen meum præ ſe ferentes. 18. Factum id ante vaſtationem Hieruſalem, vt refert Ioſephus.

ſeducent.[18] Audituri[19] enim[c] eſtis prælia[20], & opiniones[21] præliorum: videte ne turbemini[22];
oportet[23] enim hæc fieri,ſed nondum[24] eſt finis[d].Conſurget enim gens in gentem, & re-
gnum in regnum: & erunt peſtilentiæ[26],& fames,& terræmotus per[e] loca. Hæc autem
omnia initia[27] ſunt dolorum[28]. Tunc[29] tradent[30] vos[31] in tribulationem, & occident vos[32]: &
eritis[33] odio omnibus[34] gentibus propter nomen[35] meum. Et tunc[36] ſcandalizabuntur[37] multi,
& inuicem tradent[38]:& odio[39] habebunt inuicem.Et multi

Sens. Lit. In Cap. XXIV.

18. Orig peius multò arbitror,non ſecundùm veriſſimam regulam Scripturarum ſentire,quàm inuenire aliquem ſecundùm mores errantem. 19. Int. ſcilicet, ante excidium. Auguſt. ad Heſychium epiſ.80.cùm dicat ſigna,quæ ad illa tria pertinent.ſ.excidium ciuitatis,aduentũ ſuum,& finem ſeculi, quid ad quid referendum ſit,diligenter conſiderandum eſt. 20. Int.ſcilicet, hoſtium. 21. Int. id eſt, expectationes & rumores.In Luca ſeditiones.¶ ſ.ciuium.Orig.qui audit voces, quæ fiunt in præliis, audit prælia:qui verò de præliis longè geſtis audit,opiniones audit,vel rumores præliorum. 22. Int. ſ.quantum ad prælia. 23. Int. conſtat hæc omnia contigiſſe tempore Iudaicæ ſeditionis, ante vltimam prouinciæ euerſionem. 24. Hier. i. nondum inſtat dies iudicij. Rab. nondum finis ciuitatis. Glo.vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur. 25. Int. audituri eſtis prælia,& opiniones, &c. conſurget enim gens. 26. Int.hæ ſunt partes præliorum. Chry. in hom. oſtendit & ſe etiam præliaturum contra Iudęos.Rab.cùm dicitur conſurget,&c.oſtenditur perturbatio hominum;cùm peſtilentiæ,inæqualitas corporum;cùm fames,ſterilitas terræ;cùm terręmotus,reſpectus irę deſuper.Glo. cùm tempeſtates ſecundùm Lucam,inæqualitas aëris:omnia ergo conſummanda turbantur,vt qui in omnibus deliquimus,in omnibus feriamur:vnde pugnabit pro eo orbis terræ contra inſenſatos.

c. Orig.nõ ſimul vult Deus perdere genus humanum,ſed iudicãs per partes,dat pœnitentiæ locum.

27. Orig. vt ægrotant corpora ante mortẽ,ita neceſſe eſt ante mundi corruptionem,quaſi languentem terram frequentiùs conquaſſari;aërem fieri peſtilentem,excitari bella,&c.Si verò, vt quibuſdam placet,fames & peſtilentiæ,ab angelis Sathanæ fiunt,hæc etiam tunc ab illis fient.Glo. hæc non conſummatio,ſed initia;quaſi præconia Antichriſti,vel excidij verbis;pertinẽt enim hæc partim ad euerſionem Iudæorum,partim ad diem iudicij,de vtroque enim Apoſtoli interrogauerant. 28. Int. ſ. futurorum.Hier meliùs transfertur parturitionum,vt quaſi cõceptus quidam aduentus Antichriſti,non partus intelligatur.Chry.in hom.dolorum,id eſt,Iudaicorũ malorum. Orig. dolorum generalium in vniuerſo mundo,& eorũ qui ſunt ſecuturi contra impios. 29. Rab.quo merito hæc Iudæis eueniant, ſubdit.Chry.in hom.grauia eis prænunciat vt ſollicitos faciat.Orig traditi quidem & antè hæc Chriſtiani in tribulationes,ſed tunc maximè,nempè relicto à multis cultu idolorum,dicebant. ſ. gentiles malorum cauſam eſſe Chriſtianos.ſ famis,peſtilentiæ,&c.itaque eos perſequebantur. 30. Int.ſ.miniſtris. 31. Int. ſ. exercendos. 32. Int. per Apoſtolos omnium credentium perſona ſignatur. 33. Int. in fine mundi ſimiles Apoſtolis tribulationibus ſunt probandi. 34. Orig.omnibus, pro multis poſitum eſt ad exaggerationem;vel cùm contigerint quæ prædixit Chriſtus, fient perſecutiones generaliter vbique contra populum Dei. 35. Int.id eſt,propter aſſertionem veritatis.Chry. in hom.conſolatur eos,quòd propter ſe ſint paſſuri. 36. Chry.in hom. poſuit prælium duplex.ſ.à ſeductoribus & inimicis,nunc ponit tertium.ſcilicet,à falſis fratribus. 37. Int.ſcilicet,diſcedent à fide timore, vel portentis,vel immanitate tormentorum. 38. Int.ſcilicet,gladio Domini ab inuicem ſeparante eos,quod in principio prædicationis factum eſt, & maximè tempore Antichriſti eſt futurum. 39. Int.ſcilicet, frater infidelis fratrem fidelem.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

26. Hier.peſtilentiæ, eorum quorum ſermo ſerpit vt cancer; fames,audiendi verbũ Dei,terræmotus, commotio terræ,& à fide ſeparatio;conſurgit autem gens in gentem,cùm hæretici cõtra ſe inuicem dimicantes, Eccleſiæ victoriam faciunt. 30. Orig. qui viſurus eſt aduentum glorioſum Dei in animam ſuam,neceſſe eſt ſecundùm menſuram profectus,vt quaſi magnus athleta patiatur.

Addit. Avct. In Cap. XXIV.

c. Gracè, autem. 22. *id eſt, rumores.Græ.auditiones: d. ſcilicet, Hieruſalem, & Iudæorum.*

Pſeudo

pſeudoprophetæ[40] ſurgent[41],& ſeducent multos:& quoniam abundabit[42] iniquitas[43], refrigeſcet[44] charitas[45] multorum[46]. Qui autem perſeuerauerit[47] vſque in finẽ[48], hic ſaluus erit. Et prædicabitur[49] hoc Euangelium[50] regni in vniuerſo[51] orbe, in teſtimonium[52] omnibus gentibus[53]:& tunc[54] veniet[55] conſummatio[56]. Cùm[57] ergo videritis[f] abominationem[58] deſolationis[g], quæ dicta[59] eſt à Daniele Propheta, ſtantem in loco[60] ſancto (qui legit[61] intelligat[62])

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

40. Glo. quorum primus Simon Magus, extremus Antichriſtus. 41. Int.ſ.vt miraculis ſeducant. ¶ Hoc tempore Iudaicæ vaſtitatis;plenè autem tempore Antichriſti.Remig.imminente captiuitate Hieruſalem,multi ſe Chriſtianos dicentes,multos ſeduxerũt,quos Paulus vocat falſos fratres,Iohannes verò Antichriſtos. 42. Int.vnde Apoſtolus,erunt homines amantes ſe. 43. Int.ſ.infidelitas. 44. quæ ante tribulationem videbatur calere,vel calebat vtcumque in pace. 45. Remig.id eſt, vera dilectio erga Deum & proximum. 46. Hier.non dixit omnium, non enim Apoſtolorum & ſimilium. 47. Int.ſ.in fide & charitate quocumque tẽpore incipiat. 48. Int.ſ.præſentis vitæ.Remig.ſ.vitę ſuæ. 49. Chry.in hom.promittit quòd non ſolùm viuerent,ſed vbique docerent.Remig.conſolatur eos, quòd multò plures credituri erant de gentibus,quàm de Iudæis perituri. 50. Int.ſ.ædificatorium Eccleſiæ,ante finem mũdi,ſicut ante deſtructionem Hieruſalem. 51. Chry.in hom.prædicatũ eſt Euangelium vbique ante captam Hieruſalem,vnde Paulus,fructificat,& creſcit in omni creatura,quæ ſub cælo eſt.Item:In omnem terrã exiuit ſonus eorum.Hier.Signum Dominici aduentus prædicari Euangelium in toto orbe.Aug.ad Heſychium epiſt.80.Non eſt Euangelium vbique prędicatũ per Apoſtolos,ſunt enim in Africa innumeri,quibus nondum eſt prædicatum. Illud autem in omnẽ terram,&c. Præteriti temporis eſt locutio,ſignificat quod futurũ eſt:ſi verò latet quando implebitur orbis Euangelio,& finis ſæculi latet. Orig.multæ ſunt gentes quæ nondum audierunt Euangelium,cùm autem omnes gentes audierint,erit finis ſæculi. Hier.non puto remanſiſſe gentem quæ Chriſti nomẽ ignoret,ex vicinis enim gentibus opinionem fidei non poteſt ignorare. 52. Int.ſ.ſuæ damnationis.Chry. in hom.in accuſationem. 53. Int.ſ.non credentibus.Chry.in hom.credẽtes condemnabunt non credentes. 54. Int ſ.poſt hæc omnia. 55. Int.non ſtatim,ſed non priùs. 56. Chry.in hom.id eſt,finis Hieroſolymorum.Remig.poteſt totus locus referri ad conſummationẽ ſæculi.tunc enim multi recedent à fide,videntes malorum multitudinẽ,& diuitias,& miracula Antichriſti. 57. Chry.in hom.occultè inſinuauerat Hieroſolymæ finem,nunc manifeſtè oſtendit. f. Chry.in hom.oſtendit viuentibus quibuſdã eorum hæc futura. Admiranda Chriſti virtus,& diſcipulorum fortitudo,qui in talibus temporibus prædicabãt,quibus omnis Iudaica impugnabantur,ceperunt Romani infinita millia Iudæorum.At duodecim viros nudos & inermes nõ ſuperarunt. 58. Int.i.hominem peccati,qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus,qui deſtruet,& ad ſolicitudinem rediget ſuſcepturos ſe. Chry.in hom exercitũ dicit,quo deſolata eſt ciuitas.Hier.poteſt intelligi de imagine Cæſaris,quam Pilatus poſuit in templo,aut de Adriani equeſtri ſtatua,quæ in ſanctis ſanctorũ ſtetit vſque in pręſentem diem,abominatio enim ſecundùm veterem Scripturam Idolum dicitur:additur autem deſolationis,quòd in deſolato templo poſitum ſit. Hil.abominatio dicitur, quia Antichriſtus honorẽ ſibi Dei vendicabit;deſolationis verò,quia bellis & cædibus terrã deſolaturus eſt. 59. Int.i.prædictã. 60. Int. ſcilicet,in templo Dei,vel vbi non debet, ſecundùm Marcum,quod idem ſignificat. 61. Int.ſ.illam prophetiam,vel ſequentia. 62. Hier.ad myſticam intelligentiam prouocat.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

60. Orig. Locus ſanctus Scripturæ ; vbi Antichriſtus,falſa interpretatio,quod cùm vides,fuge ad veritatis montes.

Addit. Auct. In Cap. XXIIII.

44. *ſcilicet, peribit.* 51. *fortè intelligitur maxima orbis pars. vide Rom.*10. *Col.*41. 52. *vide ſuprà cap.*10.*num.*75. 56. *τέλος finis, ſcilicet,mundi, vel Hieruſalem deſtructio.* 58. *id eſt,exercitum idololatrarum. ſolet enim Scriptura idola,& eorum cultum abominationem vocare.*
g. *ſcilicet Hieroſolymitana.vide Luc.*21.
60. *ſcilicet , Hieruſalem.*
61. *ſcilicet,librum Danielis.*

[63] tunc qui in [64] Iudæa ſunt, fugiant [65] ad mõtes: & qui in [66] tecto, [h] non deſcẽdat tollere [i] aliquid de [67] domo ſua; & qui in [68] agro, nõ [69] reuertatur [70] tollere tunicã ſuam. Væ autẽ [71] prægnantibus & [72] nutrientib. in illis diebus. [73] Orate autẽ, vt nõ fiat fuga veſtra in [74] hyeme, vel [m] ſabbatho. [75] Erit enim tunc tribulatio [76] magna [77] qualis non fuit ab initio mundi vſque modò, neque [n] fiet. Et niſi [78] breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis [o] caro: ſed propter

Sens. Lit. In Cap. XXIV.

63. Remig. appropinquãte Romano exercitu omnes Chriſtiani (vt refert hiſtoria Eccleſiaſtica) diuinitus moniti receſſerũt tranſito Iordane in ciuitatem Pellã regis Agrippæ, ibiſque aliquandiu manſerunt. 65. Hil. Iudæam deſeri monet, ne à mixtione plebis illius Antichriſto credituræ vis aut contagio afferatur. 66. Chry. in ho. oſtẽdit ineuitabilia mala, & infinitam Iudęorũ calamitatem. h. Chry. in hom. eligibilius enim nudo corpore ſaluari, quàm intrare domum, vt tollas veſtimẽtum, & occidi.

71. Chry. in hom. prægnãtes non poſſunt fugere facilè, onere grauatę; nutrientes autẽ detinet compaſſio filiorum. Orig. non erit tunc tempus miſerendi prægnantium, nec lactantium, nec infantium.

74. Int. quia hæc tempora non ſunt itineri conuenientia. Hier. in altero prohibet duritia frigoris ad ſolitudines pergere, & ibi latitare in altero tranſgreſſio legis. Orig. Arbitrabantur Iudæi nõ oportere in ſabbatho ambulare, niſi ſabbathi iter. Auctor. ſ. vnum aut alterum miliare. vide Act. 2. Chry. in hom. contra Iudæos eſt ſermo Apoſtoli enim ſabbathum non erant obſeruaturi. 75. Int. hoc propriè temporibus Antichriſti. Chryſ. in hom. vide diſpenſationem Spiritus ſancti, nihil enim horum Iohannes ſcripſit, ne videretur ex eorum quæ facta ſunt hiſtoriam ſcribere. vixit enim poſt captam ciuitatem multo tempore, ſed qui nihil horum viderunt, ipſi ſcribunt, vt vndique fulgeat prænunciationis virtus. 76. Int. cuius non concutiatur fides, cùm perſecutor pietatis erit operator virtutum? 77. Aug. ad Heſychium epiſt. 80. narrat Ioſephus accidiſſe mala, quæ vix credibilia videantur; quòd ſi tempore Antichriſti maior erit tribulatio, aut talis, intelligendum eſt illi populo talem non futuram; ſi enim eſt Antichriſtum recepturus, non tribulationem patietur, ſed faciet. Chry. in hom. Iudæis propter crucem apertè tanta mala euenerunt. 78. Chry. in hom. q. d. ſi amplius duraſſet prælium Romanorum, vniuerſi Iudæi periſſent. Aug. ad Heſychium, per dies, mala ſignificantur, quæ dicuntur breuiari, vt Deo tolerantiam donante, minus ſentirentur: quidam tamen putant dies breuiores futuros curſu ſolis celeriori. Hier. abbreuiabuntur non menſura, ſed numero, ne temporum mora concutiatur credentium fides. Glo. Durabunt enim mala tribus annis & dimidio tantùm.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

63. Glo. ſ. cùm hæreſes & flagitia regnare cœperint. 64. Int. i. in confeſſione fidei. 65. Int. i. virtutum culmen altiùs aſcendant. 66. Int. i. qui excẽdit carnẽ, animo non redeat ad aliquos actus priſtinæ conuerſationis. Hil. qui in cordis perfectione conſtiterit, non deſcendat in humiliora ſæcularium cupiditate. 67. Int. i. carne, vel mundo. 68. Int. i. qui operatur in Eccleſia, vel qui exierit ciuitatem huius mundi. Hil. poſitus in operatione præcepti ad curas priſtinas non reuertatur. Aug. ad Heſychium epiſt. 80. in tribulationibus cauendum, ne aut ad carnalia deſcendas, aut ad poſteriora reſpicias. 69. Int. i. rem ſecularem, qua ſe exuit vt nudus Chriſtum ſequatur. 70. Int. Væ ambitioſis.

71. Int. i. diuitias, quas adepti ſunt fouentibus, quia ſarcina grauati, fugere non poterunt. Hil. i. animabus peccatis repletis. 72. Int. i. qui initia fidei habent, & egent nutrimento magiſtrorum. Hil. infirmis animabus qui tamquam lacte educantur. Aug. de verb. Dom. ſerm. 20. Prægnans eſt aliena concupiſcens, nutriens qui iam rapuit quod concupierat, iſtis væ erit in die iudicij. 73. Int. q. d. non tunc primò incipiatis declinare à malo, cùm morte præueniente, iudicium Dei non poteſtis effugere.

74. Aug. 1. de q. Euang. cap. 37. i. triſtitia, vel lætitia rerũ temporaliũ. Hil. i. frigore peccatorũ, aut otio bonorum operum. Glo. Lucas dicit, ne grauentur corda crapula & ebrietate, & curis huius vitæ ſ. curæ quæ triſtes ſunt, ad hyemem pertinent, crapula & ebrietas ad ſabbathum. 76. Orig. quæ maior tribulatio, quàm videre fratres noſtros ſeduci, & nos moueri, & conturbari?

Addit. Avct. In Cap. XXIV.

i. vt tollat, ſed vt fugiat. 69. *Græ. pallia, ſeu ſummas veſtes.* 70. *facilè enim capientur.* 72. *Græc. lactantibus.* 74. *i. tempore ad fugam incommodo; intelligitur verò peccatorum frigus.* *m. quo non poteſt fieri longum iter. q. d. in impedimento aliquo intelligitur ſpiritualiter bonorum operum otium.*

75. *ſ. tempore excidij Hieroſolymitani.* *n. ſ. huic genti, vt patet ex Luca.* 78. *ſ. numero. q. d. ſi tribulatio illa diu duraret, nemo ſuperſtes.* *o. precipue homo. Hebr.*

electos

electos[79] breuiabũtur[80] dies illi. Tunc[81] ſi quis vobis dixerit,[82] Ecce hic[83] eſt Chriſtus, aut
[84] illic: nolite credere. Surgent enim pſeudochriſti,[85] & pſeudopropheræ: & dabũt ſigna
[86] magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur ([87] ſi fieri poteſt), etiã electi. Ecce præ-
[88] dixi vobis. Si[89] ergo dixerint vobis, Ecce in[90] deſerto eſt, nolite exire[91]: ecce in[92] penetrali-
bus, nolite credere. Sicut[93] enim fulgur exit ab Oriente[94], & paret vſque in Occidentem[95]:
[96] ita erit & aduentus Filij hominis. Vbicumque fuerit[97] corpus, illuc congregabuntur[98]

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

79. Aug. ad Heſychium, cùm euerſa eſt ciuitas, erant in illo populo Dei electi. 80. Int. ſ. ne deſperent electi. 81. Int. ſ. in illa preſſura. Chry. in hom. dixit de ciuitate, nunc de ſuo aduentu: prætermiſit verò quod futurum erat à capta ciuitate, vſque ad initia conſummationis mundi. 82. Int. id eſt, veſtris imitatoribus. 83. Int. ſ. apud Arrianos. Aug. 1. de q. Euang c. 38. habet vnaquæque hæreſis certas mundi partes; aut occultis conuenticulis curioſitatem hominum decipit. 84. Int. ſ. apud Donatiſtas, vel huiuſcemodi. 85. Int. ſ. membra eius qui ſe efferet ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Chry. in hom. loquitur de Antichriſto, & quibuſdam eius miniſtris, quales fuerunt multi tempore Apoſtolorum ſed ante ſecundum Chriſti aduentum multo erunt amariores. Hier. multi tempore captiuitatis Iudaicæ ſe Chriſtos dicebant, meliùs tamen intelligitur de mundi conſummatione, poteſt & tertiò intelligi de pugna hæreticorum contra Eccleſiam. Orig. generaliter vnus eſt Antichriſtus, ſpecies autem eius multæ. 86. Aug lib. 83. q. 79. q. admonet ſceleratos miracula quædam facere, qualia Sancti facere non poſſunt, quod ideo non omnibus Sanctis tribuitur, ne putent infirmi in talibus eſſe maiora dona, quàm in operibus iuſtitiæ: faciunt miracula boni Chriſtiani per publicam iuſtitiam, Dei. ſ. iuſſu, mali verò per ſigna publicæ iuſtitiæ. Idem 3. de Trin. malis Angelis non ſeruit ad nutum viſibilium materia, ſed Deo, à quo eis poteſtas datur; ſpargunt verò rerum ſemina, & ita generandarum rerum præbent occaſiones. Greg. 15. mor. ca. 30. cùm Antichriſtus prodigia fecerit, poſt ſe homines trahet. 87. Orig. exaggeratio eſt, ſignificatur enim valde perſuaſorius eſſe ſermones hæreticorum. Rab. ſignificantur electi, id eſt, qui humano iudicio electi videntur. Greg. 33. mor. c. 36. electorum conſtantia non mouetur, nec fieri poteſt vt in errorem capiantur. 88. Int. ſ. vt præſcij vigiletis. Greg. in hom. iacula præuiſa minus feriunt. 89. Int. ſ. quia præmoniti eſtis. 90. Glo. multi credent non venire in publicum, ſed in deſerto. 92. Glo. multi credent Chriſtum dediſſe ſecretiora aliqua præcepta fidei. 93. Int. contra hoc quod dixit, Ecce in penetralibus. Hier. oſtendit ſecundum aduentum non in humilitate vt primus, ſed in gloria demonſtrandum. p. Aug. 1. de q. Euang c. 38. dixit ſe venturum in nubibus, ſed & fulgur maximè ſolet de nubibus emicare. 94. Int. ſ. cunctis videntibus, non in ſecreto. 95. Int. contra hoc quod dixit, ecce hic, ecce illic. Aug. 1. de q. Euang cap. 38. nomine orientis & occidentis totum orbem deſignat, per quem futura erat Eccleſia. 96. Int. nec vno loco, nec occultus erit aduentus Chriſti, ſed in toto orbe manifeſtabitur. Hier. Stultum eſt quærere in paruo loco, vel in abſcondito, qui totius mundi lumen eſt. 97. Int. id eſt, verus Chriſtus, non fictitius. Hier. poſſumus per corpus ſeu cadauer, paſſionem Chriſti intelligere. 98. Int. eò feſtinat intentio Sanctorum, qui in veri ſplendore ſolis ſuos poſſunt figere intuitus. Greg. 14. mor. Chriſtus ad cæleſtem ſedem vbi incarnatus præſidet, animas carne ſolutas ſubleuat.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

90. Int. id eſt, Chriſtus moratur in dogmate gentilium philoſophorum. Hier. ¶ Orig. quando hæretici ſecreta Scripturæ proferunt ad confirmationem mẽdacij, videntur dicere: Ecce in deſerto verbum veritatis, ſed nos non debemus exire à prima Eccleſiaſtica traditione, & regula fidei. 91. Int. ſ. à fide ad doctrinam eorum. 92. Int. ſ. hæreticorum, qui ſe iactant arcana Dei noſſe. Hier. 94. Orig. ſ. veritatis fulgur ab initiis Chriſti vſque ad eius paſſionem; vel ab initio mundi vſque ad nouiſſimam Apoſtolorum Scripturam; vel oriens, lex; occidens autem, finis legis & Prophetiæ Iohannes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

79. *ſcilicet, qui tunc erunt, vel qui naſcituri ex ſuperſtitibus.* 81. *id eſt, poſt vaſtatam Hieruſalem. Quæ ſequuntur ad Chriſt. aduentum ſecundum pertinent. Alloquitur verò in Apoſtolis fideles omnes.* 85. *id eſt, falsò ſe Chriſtos eſſe iactantes.* 96. *ſcilicet ſubitus & inexpectatus, ſed omnibus manifeſtus & glorioſus.* 97. *Græ. cadauer.*

& aquilæ.[99] Statim[100] autem[q] poſt tribulationem dierum illorum[101] Sol obſcurabitur,[102] & Luna non dabit lumen ſuum: & ſtellæ[103] cadent de cælo, & virtutes[104] cælorum[r] commouebuntur:[105] & tunc parebit[106] ſignum Filij hominis in cælo. & tunc plangent[107] omnes tribus[q] terræ:[108] & videbunt Filium hominis venientem[109] in nubibus[110] cæli cum virtute[111] multa[*] & maieſtate. Et mittet Angelos ſuos cum tuba,[112] & voce[t] magna,[113] &

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

99. Hier. Aquilæ & vultures etiam trans maria dicuntur ſentire cadauera: quãto magis ergo multitudo credentiũ, debet ad Chriſtum feſtinare, cuius fulgur exit ab Oriẽte, &c. Hil. ita ſanctos vocat, ob volatum ſpiritualis corporis, quorum conuentum congregantibus Angelis futurum dicit in loco paſſionis, vbi claritatis aduentus expectabitur. illic enim gloriam æternitatis nobis paſſione operatus eſt. Orig. Non dixit vultures, aut coruos, ſed aquilas, oſtendens magnificos & regales omnes, qui in paſſione Chriſti crediderunt. Hier. Aquilæ appellantur, quibus iuuentus renouata eſt, vt aquilæ, pennáſque ſumunt vt ad Chriſti veniant paſſionẽ. 100. Int. non tamẽ tota tranſacta. Aug. ad Heſychium. ¶ Chry. in hom. Abbreuiabitur tribulatio, ideo addit, ſtatim, ipſe enim confeſtim aderit. 101. Chry. in hom. ſ. Antichriſti, & pſeudoprophetarum. 102. Orig. vt ex magnis ignibus ſuccẽdi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli: ſic in conſummatione mundi ab igne obſcurabũtur luminaria lumine ad tempus, ſicut factum eſt tempore paſſionis Chriſti, ſed innouato mũdo maius lumen recipient, eritque (quod Eſaias dicit) lux Lunæ & Solis, &c. Hier. non diminuetur lumen, ſed comparatione veræ lucis omnia apparebunt tenebroſa. 103. Int. id eſt, lumine carebunt. Rab. 104. Int. timebunt Angeli, quanto magis homines? Hier. Angelorum multitudines ſignificantur. 105. Orig. patientes ſtuporem conturbabuntur, remotæ ſ. à primis functionibus ſuis. 106. Int. vel ſignum crucis, vt videant in quem trãſfixerunt, vel vexillum ſignum victoriæ triumphantis. Orig. vt in paſſione tenebræ factæ ſunt, ſic apparẽte ſigno Filij hominis lumina deficiẽt, quaſi conſumpta ſigni illius virtute. Chry. in hom. ne diſcipuli verecundentur de cruce, aut doleãt, eam ſignum nominat cum quadam claritate. 107. Int. ſerò accuſante conſcientia. Orig. ob ignorantiam ſuam & peccata. Chry. in hom. quia crucifixerunt quem adorari oportebat. 108. Hier. qui municipatum non habent in cælis. r. Orig. ſ. corporalibus oculis ſpeciem humanam. 109. Int. ſ. ad iudicandum. 110. Int. ſic veniet quemadmodum eum vidiſtis euntem in cælum. Glo. id eſt, in ſanctis. Orig. non ſuper vnam nubem, ſed ſuper multas, & fortè veniet ſuper nubibus rationis. 111. Int. qui quaſi humilis & infirmus iudicatus eſt. * Aug. ad Heſychium epiſt. 80. ſ. magnam virtutem dabit ſanctis, ne tanta perſecutione vincãtur. 112. Int. de qua Apoſtolus loquitur. Remig. non corporea, ſed Archangelica voce, ad quam omnes mortui reſurgent, ad gaudium; ad repræſentandum ſtuporem, ad dolorem relinquendum. 113. Iot. tam aperta & intenſa voce, vt vbique à mortuis audiatur.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

102. Aug. ad Heſychium epiſt. 80. Eccleſia non apparebit tunc impiis vltra modum ſæuientibus; cadéntque multi qui fulgere videbantur, & fortiſſimi turbabuntur. Orig. Diabolus, qui ſe Solem ſimulat, arguetur; itaque Luna, id eſt Eccleſia malignantium, & claritatem ſuam amittet, & ſtellæ, id eſt, qui mendaciis ſeducebant. vnde in prouerbiis: Lumen impiorum extinguetur. tunc apparebit Dei claritas in his qui portarunt imaginem cæleſtis. cæleſtes lætabuntur, terreni plangent. 111. Orig. cum magna virtute venit quotidie ad credentes in nubibus propheticis.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

99. q. d. vt ad cadauer volant ſtatim aquilæ, ſic ad me electi. 100. *Id dicitur iuxta illud 2. Pet. 3. Mille dies ante Dominum ſicut vnus. & 1. Ioan. 2. Nouiſſima hora eſt. vide etiam 1. Pet. 4. Iac. 5.* 101. *ſ. quibus affligendi Iudæi, vel ante diem iudicij Chriſtiani.* 102. *ſolet ſic Scriptura ſignificare maximam Dei iram & vltionem. vide Iſa. 13. Ezec. 32. Ier. 15. Amos 8. probabilius tamen, euentura ad litteram. vide Pſal. 74. Ioël. 3. Agg. 2. Heb. 12. 2. Pet. 3.* 103. *id eſt, retrahent lumen ſuum, ita vt videantur cecidiſſe.* 104. *id eſt, aſtra, quæ dicuntur in Scriptura virtutes, id eſt, exercitus, & militia cæli. vide Pſal. 32. vel Angeli, qui cæleſtes virtutes ſunt.* 106. *id eſt, crucis imago in maxima claritate obſcuratis aſtris.* 107. *Græ. ϰόψονται, quod eſt, præ dolore ſe ipſos cædentium, & lacerantium.* q. *ſ. infidelium. vide Zach. 12. Apoc. 1. tribus verò, pro nationibus.* 110. *ſ. ad temperandam claritatem, & declarandam maieſtatem.* * *pro, magna.* s. *ſ. priuſquàm appareat.* t. *pro, id eſt. Idem enim vox, tuba, & iuſſus.*

congre

congregabunt[114] electos[v] eius à quatuor ventis[115]:à ſummis[116] cœlorum vſque ad terminos eorum. Ab arbore[117] autem fiſci diſcite parabolam:cùm iam ramus[118] eius tener fuerit, & folia nata, ſcitis[119] quia propè eſt æſtas[x]: ita & vos cùm videritis hæc[120] omnia, ſcitote[121] quia propè eſt in ianuis. Amen[122] dico vobis, quia non præteribit[123] generatio[124] hæc, donec omnia iſta fiant. Cœlum[125] & terra tranſibunt[126], verba autem mea non[127] præteribunt. De[128] die autem illa & hora nemo ſit,neque Angeli cœlorum,niſi

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

114. Int.ſ.ad iudicium.Orig.congregabuntur omnes qui fuerunt à conſtitutione mundi, qui viderunt diem Chriſti,& exultauerunt in illam.Chry.congregatos ab Angelis nubes recipient. 115. Int. id eſt,mundi climatibus,Oriente,Occidente,Aquilone,Auſtro.Remig.¶ Aug.ad Heſychium.i.de toto orbe terrarum. 116. Remig id eſt,à medio orbis, medio enim orbis ſummum cæli præſidet; per terminos autem, fines terræ ſignificat, vbi cæli terræ inſidere videntur. addidit autem hoc ne putarentur non eſſe congregandi à Mediterraneis etiam locis.Auctor.vide additionem. 117. Int.ſub exemplo arboris docet de aduentu conſummationis.Chry.in ho.vbi dicit quod eſt omnino euenturum,naturales neceſſitates in exemplum inducit. 118. Hier.ſ.cùm cauliculi teneri, & gemma erumpit in florem,corticéxque folia parturit. 119. Int.i.intelligitis æſtatis aduentum.Chry.in hom.prænunciat juſtis poſt hyemem æſtatem ſpiritualem, & tranquillitatem. 120. Int.ſ.quæ ſcripta ſunt, quæ dixi ſuprà. Aug.ad Heſychium:omnia dixit,in quibus eſt, quod videbitur Filius,&c. 121. Int.ne putetis iam eſſe conſummationem mundi,ſed præcurſiones quaſdam,quæ oſtendunt quòd propè ſit in ianuis.Hier.
122. Int.q.d.credite quæ dixi. 123. Int.ſ.de morte ad immortalitatem, donec veniat dies Domini.
124. Int.vel omne genus hominum,vel gens Iudæorum quæ non deficiet donec veniat dies Domini.Hier. ¶ Chry.in hom.generatio fidelium quam nulla ſuperabit tentatio. 125. Int.ſ aëreum,non æthereum.Rab. 126. Int.id eſt,innouabuntur.Glo.permanebit enim ſubſtantia,vnde dicitur, terra in æternum ſtabit.Hier.q.d facilius eſt immobilia deſtrui, quàm ſermonum meorum aliquid decidere. tranſibunt verò cæli & terra immutatione, non abolitione ſui. 127. Int.ſed ſicut dicuntur, ſine vlla imminutione implebuntur.Hil.cælum enim & terra ex conditione ſuæ creationis.i.profecta de nihilo,habent id in ſe neceſſitatis vt non ſint:verba autem Chriſti ex æternitate deducta,id continent virtutis,vt maneant. Chry.in ho. pretioſiorem oſtendit Eccleſiam cœlo & terra. 128. Int. ne Apoſtoli quærerent certam horam aduentus Chriſti,qui intelligitur etiam in morte vniuſcuiuſque.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

116. Orig.id eſt,ab eis qui viuunt in initiis Scripturarum, vſque ad eos qui viuunt in conſummatione earum: congregabuntur autem tuba & voce, vt audientes ſe parent ad viam perfectionis, quæ ducit ad Filium Dei. 117. Hil.Synagoga,ficus; ramus, Antichriſtus;qui cùm vireſcere cœperit,proximus dies iudicij ſentietur.Remig.cùm ſynagoga germinabit,fidem accipiens,prædicantibus Enoch & Elia,propè erit finis ſæculi.Glo.Iudæi,ficus damnata;ramus, fides & charitas; folia,verba prædicationis:ablata verò perfidia Iſraël,propè erit dies iudicij. 126. Orig tranſibunt ad futura etiam cæleſtes homines,vt veniant ad meliora.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

*v. etiam mali congregabuntur. vide ſuprà cap.*13. 115. *pro orbis partibus, quaſi dicat, ab omnibus mundi partibus.* 116. *id eſt,extremis. ſic Pſal.* 18. *Deuteron.* 4. *Eſt autem idem in Scriptura extremum cæli,& extremum terræ, vt patet Deuteronom.*4. *Fortè quòd vbi terra,ibi videtur etiam cœlum terminari,aut quia cœlum pro orbe ſumitur.Senſus ergo eſt ab vna terræ extremitate ad alteram.* 118. *Intelligit gemmam in ſurculis, vnde flores erumpunt.* x. *æſtatem intellige, vt diſtinguitur ab hyeme, & ver etiam comprehendit.* z. *ſ.perfecta redemptio,regnique Dei poſſeſſio.* 124. *ſcilicet Iudæorum,vel fidelium, generatio verò,pro,natione,vel gente.* 122. *ſcilicet,in die nouiſſimo,vt dicatur* 2. *Petr.*3. *Pſalm.* 101. *nempe ſui mutatione, vel q.d.priùs cœli & terra peribunt, quàm verba mea reddantur inania. vide Luc.* 16. *& ſuprà cap.*5.

[129] Pater ſolus. [130] Sicut autem in diebus Noë: ita erit & aduentus Filij hominis: ſicut enim erant in diebus ante diluuium [131] comedentes, & [132] bibentes, [133] nubentes, & nuptui tradentes: [134] vſque ad eum diem, quo intrauit Noë in arcam: & [135] non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: [136] ita erit & aduentus Filij hominis: [137] tunc [138] duo erunt in [139] agro; vnus [140] aſſumetur, & vnus relinquetur: duæ molentes in [141] mola, vna [142] aſſumetur, & [143] vna relinquetur. [144] Duo in lecto; [145] vnus aſſumetur, & [146] vnus relinquetur. [147] Vigilate ergo,.

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

129. Int.in quo Filius & Spiritus ſanctus intelligitur. Hier.in quibuſdam Latinis codicibus additum eſt, nec Filius, qui tamen non ignorat. omnia enim per ipſum facta ſunt & qui nouit Patrem, quomodo ignorat diem iudicij? Dicitur autem ignorare, quia non expedit hominibus noſſe. Aug.1.de.Trin.c.12. neſcit, id eſt, neſcientes facit, ſic illud dictum eſt, nūc cognoui, quòd times Deum, id eſt, feci vt cognoſceres. Hil.quomodo negauit hanc cognitionem, qui omnia dedit Filio? Aug.de ver.Dom.in Patre & Filius ſcit. quid enim eſt in die, quod in verbo non factum ſit, per quod factus eſt dies? Idem lib. 83. q.dicitur Pater ſcire, quia facit Filium ſcire, Filius autem neſcire, quia non facit homines ſcire. Baſil. quidam intelligunt filios adoptiuos, non ipſum vnigenitum. 130. Int.ſ.ſic repentinus interitus incredulis ſuperueniet, cùm dixerint, pax, &c. Chry.in hom. apparet ex hoc non enim ignorare, diem iudicij.

131. Int.i.gulæ dediti. 132. Int.ebrietati dediti. 133 Rab.ſ.non damnantur coniugia, vel alimenta, ſed immoderatus vſus. 134. Int.& his toti dediti, & iudicia Dei contemnentes, perſtiterunt vſque in eum diem. Hier.apparet poſt bella, & peſtilentias, &c. ſecuturam pacem breuem, quæ quieta omnia repromittat, vt fides credentium comprobetur, vtrum trāſactis malis ſperent Iudicem venturum. Chry. in hom. Pax erit in ſenſibilibus, vnde Apoſtolus non dixit, cùm fuerit pax, ſed cùm dixerint pax, inſenſibilitatem eorum oſtendens. 135. Int.id eſt, cognoſcere noluerunt, quamuis Noë prædicente.

136. Int.tanquam fur comprehendet filios noctis. 137. Int.ſ.in illa conſummatione. Glo. Lucas in illa nocte, id eſt, tribulatione. 140. Hil.in promptuarium recondetur. 147. Int.ecce quò tendant quę dixit. q.d. ſolliciti eſtote, hæc enim cauſa cur neſcire vult nos diem aduentus ſui. Hil. vt incertū quando venturus ſit, ſemper credamus eſſe venturum. Greg.in hom. Vigilat qui ad aſpectum veri luminis oculos apertos tenet, qui ſeruat operando quod credit, qui à ſe tenebras negligentiæ repellit. Aug.ad Heſychium: omnibus hoc dicit Chriſtianis. Imparatū inueniet dies ille, quē imparatum inuenerit ſuę vitæ vltima dies.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

130. Glo.Noë, Chriſtus; arca, Eccleſia, quæ cùm ædificatur, iniqui luxuriantur; cùm intratur, intereunt: ingredietur autem Chriſtus in die iudicij præſentia ſuæ viſionis æternus habitator.

138. Hil.ſ.fideles & infideles in ſæculo. Int.prædicatores. Glo.qui in Eccleſiæ agro laborant, alij enim ſincerè Chriſtum annunciant, alij verbum Dei adulterant. 139. Int.in ſemente quidem pares, ſed non æquè metentes fructus. Hier. 141. Int.ſ.occupati ſecularibus. Glo.ſequentes orbem rerum mobilium. Hil.mola, opus legis, ex Iudæis verò pars credidit; pars opera legis infructuoſa molens incaſſum relinquetur, non factura cæleſtis cibi panem. Hier.Synagoga & Eccleſia de iiſdem ſcripturis videntur farinam terere præceptorum Dei, & hæreſes ex Scriptura videntur molere farinam doctrinarum ſuarum. 142. Int.ſ.qui habuerunt tanquam non habentes. 143. Int.ſ.qui in incerto diuitiarum ſperauerunt. 144. Int.ſ.continentes, non occupati Eccleſiaſticis vel ſecularibus. Glo.qui otium eligunt, & quietem, quæ ſignificantur nomine lecti. Remig.tres ordines ſignificantur. ſ.prędicatorum, quibus commiſſus ager Eccleſiæ, coniugatorum, qui velut diuerſarū curarum molas voluunt; & continentium, quorum requies per lectum ſignificatur. Glo.non ſunt plura hominum genera, quàm hæc tria in Eccleſia. vnde Ezechiel tres viros liberatos vidit, Noë, id eſt, rectores; Daniel, id eſt, continentes Iob, id eſt, coniugatos. 145. Glo.ſ.qui propter Deum continent. 146. Glo.ſ.qui humana laude, aut aliqua vitioſa intentione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

131. *id eſt, ſecuri, nihilq; minus quàm diluuium expectantes, rebúſque terrenis prorſus intenti.*

133. *id eſt, matrimonium contrahentes.* 141. *ſignificatur etiam in viliſſimo vitæ genere Chriſtum ſuos habere.*

quia

quia [148] neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit. [149] Illud autem ſcitote, quoniam ſi ſciret [150] paterfamiliâs qua hora [151] fur venturus eſſet: vigi[152]laret vtique, & non ſineret perfodi [153] domum ſuam. Ideo & vos eſtote [154] parati: quia neſcitis qua hora Filius hominis venturus eſt. [155] Quis, putas, eſt [156] fidelis ſeruus, & [157] prudens, quem conſtituit [158] Dominus ſuper [159] familiam ſuam, vt [160] det [161] illis [162] cibum in tempore? Beatus ille ſeruus quem, cùm venerit [163] Dominus eius, inuenerit ſic [164] facientem. Amen dico vobis: quoniam ſuper [165] omnia bona ſua conſtituet eum. Si autem [166] dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo; morã facit Dominus meus venire: & cœperit [167] percutere conſeruos ſuos, [168] manducet autem & bibat cum ebrioſis: veniet dominus [169] ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua ignorat: & [170] diuidet eum, [171] partémq; eius ponet [172] eum hypocritis: illic erit [173] fletus & [174] ſtridor dentium.

Sens. Lit. Cap. In XXIV.

148. Hil. non dixit, neſcimus. 149. Int. probat quòd debent vigilare & ſobrij eſſe. 152. Int. ſcilicet, in illa hora, quæ ſibi eſſet ſuſpecta. Græ. Vltimam horam Deus voluit eſſe incognitam, vt ſemper poſſit eſſe ſuſpecta, vt ſemper præparemur qui non poſſumus præuidere. 154. Int. ſ. ſine macula & ruga. 155. Int. difficultatem oſtendit, non impoſſibilitatem virtutis. Remig. ¶. Chry. in hom. non ignorantis eſt hoc, vt nec illud, Adam vbi es? Hil. ſpecialem Epiſcopis ſollicitudinem mãdat. Glo Rarus eſt qui ſit vocatus à Deo, & nõ ſe ingeſſerit, nec ſe magis paſcat quàm oues. 156. Glo. Rarus eſt Domino propter Dominum ſeruiens. 157. Int. ſ. bene erogando pecuniam domini ſui. Chry. in hom. Fidelis nihil de rebus domini inaniter conſumit. prudens nouit diſpenſare vt oportet. Orig. eſſe fidelem & prudentem rariſſimum eſt. multa quidem ſapientia & fidelitate opus eſt ei, qui bene vult diſpenſare Eccleſiaſticos reditus. 158 Int. ſ. Chriſtus. Rab. 159. Int. id eſt. Eccleſiam. Rab. 160. Int. diſcernens capacitatem ſingulorum. 161. Int. ſ. pro capacitate auditorum. 162. Int. ſ. Sermonis diuini, vel exempli ſui. 163. Int. ſ. Chriſtus. 164. Int. id eſt, cibum miniſtrantem. Hil id eſt, præcepto Domini ſui obedientem. 165. Int non vt ſoli, ſed vt præ cæteris habeant æterna præmia, tum pro vita ſua, tum pro gregis cuſtodia. Rab. ¶ Remig. Bonos auditores faciet diſcumbere, vt Lucas dicit. Bonos prædicatores ſuper omnia bona cõſtituet, magna enim diſtantia vt meritorum, ita & præmiorum. Orig. id eſt, conregnabit cum Chriſto cui omnia Pater tradidit. Hil. vltra Dei gloriam nihil eſt melius. 166. Int. at contrà ſi diſſimulauerit iudicium Dei in proximo venturum, ſecuritatem ſibi ipſi faciens. Orig. ex his patet dominum conſtituere ſuper familiam ſuam etiam malos. 167. Int id eſt, iniuriis afficere.

168. Int. q. d. ipſe autem ſit deditus gulæ, vel ebrietati, vel facinoribus, & illecebris ſæculi plenus ſit. 169. Int. in quo omnes mihi præpoſiti intelliguntur. 170. Int. ſ. à conſortio fidei. Hier. à conſortio Sanctorum. Orig. redibit ſpirituale donum ad Deum, anima cum corpore ibit in gehennam. 171. Int. id eſt, ſortem. 172. Int. licet non fuiſſet hypocrita. Hier. cum his qui in agro & mola idem facere videbantur. 173. Int. ob calorem. 174. Int. ob frigus. Glo. per ſimilitudinem membrorum magnitudo tormentorum oſtenditur.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

150. Int. id eſt, Spiritus. Orig id eſt, ſenſus hominis. 151. Int. ſ. Deus in morte. Orig. ſ. diabolus.
153. Int. id eſt, corpus. Chry. in hom. confundit eos, qui non tantum ſtudent animæ quantum ijs pecuniis, qui furem expectant. 167. Rab. id eſt, conſcientias infirmorum verbo vel exemplo vitiare.

Addit. Auct. In Cap. XXIV.

¶ 155. *pro, quiſnam. ſic Græ.* 172. *Solet Scriptura impios & iniquos hypocritas vocare: vide Scholia noſtra in vniuerſam Scripturam.*

CAPVT

CAPVT XXV.

T[1]VNC [2]ſimile [3]erit regnum cælorum [a]decem [4]virginibus: quæ accipientes lam-
[5]pades ſuas [6]exierunt obuiam ſponſo, & [7]ſponſæ. Quinque autem ex eis erant
[8]fatuæ, & quinque [9]prudentes: ſed quinque fatuæ acceptis [10]lampadibus non ſumpſerunt
[11]oleum ſecum; prudentes verò acceperunt [12]oleum in [13]vaſis ſuis cum [14]lampadibus. Mo-
ram autem [15]faciente ſpõſo, [16]dormitauerunt [17]omnes, & [18]dormierunt. [19]Media autem [20]nocte
[21]clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit, exite [22]obuiam ei. Tunc [23]ſurrexerunt [24]omnes
[25]virgines illæ, & [26]ornauerunt lampades [27]ſuas. Fatuæ autem

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

1. INT. aliud de eodem exemplum. Hil. de magno die Domini ſermo eſt. 2. Int. hæc parabola tam ad ſubiectos, quàm ad prælatos refertur. 3. Int. id eſt, Eccleſia permixta omnibus tam religioſè quàm ſuperſtitioſè continentibus. 4. Glo. Virgines ſunt omnes qui ſe à luxu ſæculi continent. Hier. non ad virginalia corpora, ſed ad omne hominum genus comparatio pertinet. 5. Int. id eſt, opera quæ ſecundùm continentiã fiunt. Orig. id eſt, organa naturalia. Hier. ſenſus. Hil. lumen. Aug. de verb. Dom. Serm. 22. opera, iuxta illud, Luceant opera veſtra. 6. Int. id eſt, cõcordauerunt voluntati ſponſi, & matris Eccleſiæ. 7. Glo. omnes ſimul ſunt ſponſa, nubet verò cùm mortalis immortali coniungetur.

8. Int. quia veritati ſeruiunt pro laudibus hominũ. Aug. de verb. Dom. ¶ Hier. terrenis fæcibus inhiantes. Chry. in hom. maiorem enim ſuſtinentes laborem propter minorem omnia perdiderunt, non ſubuenientes indigentibus; maiori enim labore vincitur carnis cupido, quàm pecuniarum. 9. Int. quia veritati ſeruiũt pro æternis præmiis. Orig. vt ſe inuicem ſequuntur virtutes, qui enim vnam habet, omnes habet: ſic & ſenſus. itaque neceſſe eſt, aut omnes quinque prudentes eſſe, aut omnes fatuos. Aug. de verb. Dom. ſerm. 22. quinquepartita eſt continentia à carnis illecebris. 10. Int. id eſt, accepta oſtenſione bonorum operum. 11. Int. id eſt, gloriam intra conſcientiam, lætitiam mentis, quam habet qui intus Deo placet. Hil. oleum, fructus boni operis; vaſa humana corpora. Hier. oleum, virtutum opera. Aug. de verb. Dom. oleum, lætitia, iuxta illud, Vnxit te Deus oleo exultationis. oleum ergo non habet, qui non propterea gaudet, quia Deo intrinſecus placet. 12. Int. id eſt, nitorem gloriæ. Aug. de verb. Dom. lætitiam bonorum operum. Chry. in hom. oleum, charitas, & circa indigentes auxilium.

13. Int. id eſt, conſcientiis ſuis. Aug. de verb. Do. in corde & conſcientia, iuxta illud, Probet ſe ipſum homo, &c. 14. Int. id eſt, oſtenſione bonorum operum. 15. Int. id eſt, iudicium differente extremum. Hier. oſtendit non parum eſſe temporis inter priorem & ſecundum aduentum. 16. Int. ſ. ante mortem languoribus. Greg. in hom. 17. Int. ſ. electi & reprobi. 18. Int. ſ. ſomno mortis. Hier. dormitauerunt, id eſt, mortuæ ſunt, dicuntur verò dormiſſe, quia ſuſcitandæ ſunt. 19 Hier. ſ. quando grauiſſimus ſopor eſt. Aug. de verb. Dom. i. nullo ſciente, vel ſperante. Hier. traditio Iudæorum eſt Chriſtum media nocte venturum, ad ſimilitudinem aduentus in Ægyptum cùm Paſcha celebratũ eſt, & exterminator venit, &c. vnde reor & traditionem Apoſtolicam permanſiſſe, vt die vigiliarum Paſchæ ante mediam noctem populus nõ dimittatur, expectans Chriſti aduentũ: vbi verò illud tempus tranſiit, præſumpta ſecuritate feſtum diem agunt. 20. Int. i. inſperato. Orig. in altitudine remiſſionis. 21. Int. ſ. in voce Archangeli, & in tuba Dei. Hier. per Angelorũ clamorem & tubas, Chriſti reſonabit aduentus. 22. Int. i. occurrite ei in aëra. 23. Int. ſ. à ſomno mortis. 24. Int ſ. boni & mali. 25. Int. i. cõtinentes. 26. Int. i. numerauerunt ſecum opera ſua pro quibus remunerationem expectant. Greg ¶ Aug de verb. Dom. ſerm. 22. aptarunt lampades. i. rationes reddendas operum. Hil. Lampadarum aſſumptio reditus eſt animarum in corpora, lux, conſcientia boni operis 127. Int. ſ. ſua fiducia deceptæ, intus vacuæ. Greg. ¶ Chry. in hom. Fatuæ erant, quia hinc receſſerunt miſericordia carentes.

SENS. MYST. IN CAP. XXV.

a GREG. in hom. Quinque ſunt corporis ſenſus, iiq; geminati, ex quo denarius efficitur, ex vtroque etiam ſexu, multitudo fidelium colligitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

4. Virgines dicuntur ob fidei integritatem, de fidelibus enim ſolis ſermo eſt. 11. ſ. vt poſſent infundere cùm in lampadibus deeſſet. 16. ſ. primum. 18. ſ. tandem. 21. ſ. comitantium ſponſum, vel præcedentium.

sapien

ſapientibus dixerũt:[28]Date nobis de oleo veſtro : quia [29]lampades noſtræ [30]extinguuntur.
[31]Reſponderũt prudentes,dicentes:[b]Ne fortè non ſufficiat nobis & vobis:[32]ite potius ad
[33]vendentes,& [34]emite vobis.Dum autẽ [35]irent emere:venit ſponſus,& quæ [36]paratæ erant,
intrauerũt cum eo ad [37]nuptias:& clauſa eſt [38]ianua.[c]Nouiſſimè verò veniunt & reliquæ
virgines,dicentes,Domine,[39]Domine aperi nobis. At ille reſpondens,ait: Amen dico
[40]vobis,neſcio vos. [41]Vigilate itaque quia neſcitis diem neque horam. [42]Sicut enim homo
peregrè [41]proficiſcens,vocauit ſeruos ſuos,& [44]tradidit illis bona ſua:& vni dedit quin-
que [45]talenta:alij autem [46]duo:alij verò [47]vnum:[48]vnicuique ſecundùm propriam [d]virtutem;
& [49]profectus eſt ſtatim.[50]Abiit autem qui quinque [51]talenta acceperat,

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

28. Int.ſ.teſtimonium laudum,dicẽdo de operibus noſtris quod vidiſtis.Greg.cùm ſe intus vacuas inuenerint,teſtimonium foris quærunt. Aug.de verb.Dom. id ſemper inquirit animus vnde gaudere ſolet. 29. Int.i.opera noſtra,quæ hominibus clara videbantur. 30. Aug.de verb.Dom.quorum facta aliena laude fulciuntur,eadem ſubtracta deficiunt. 31. Int.non auaritia,ſed timore.quia in illo die teſtimonium cuiuſque vix ſufficiet ſibi,ne dũ ſibi,& proximo. Hier.nõ poſſunt in die iudicij aliorum virtutes,aliorum vitia ſubleuare.Aug.de verb.Dom.non iuuatur quis alieno teſtimonio apud Deum, cui ſecreta patent. 32. Int.ite.i.modò videamus quid vos adiuuent,qui vobis laudes vendere cõſueuerant.Aug de verb.Dom. 33. Glo.adulatores, qui pro aliqua mercede laudant.Aug de verb Dom.

34. Int.q.d.venamini laudes veſtro more. ¶ non dant conſilium,ſed ex obliquo cõmemorant crimen earum.Aug.de verb.Dom. ¶ Hier.emitur oleum multo pretio,quod non ſolùm in eleemoſynis, ſed in cunctis virtutibus intelligimus.Orig. vendẽtes,ſunt doctores;emptio,acceptio eſt,pretiũ,perſeuerantia,amor diſcendi,& diligentia. 35. Aug.de verb.Dom.i.dũ ſe inclinarent in externa,& ſolita gaudia requirerent.Hier.exceſſerat emendi tẽpus,oec adueniente die iudicij,locus erat pœnitentiæ. Orig.quidam,qui quando debuerunt vtilia diſcere,neglexerunt,in exitu vitę,dũ diſcere volunt,comprehenduntur à morte. 36. Int.ſ.quibus conſcientia dabat bonum teſtimonium.Aug.de verb.Dom.

37. Int.vbi munda anima verbo Dei copulatur. Aug.de verb.Dom Hil. nuptiæ,immortalitatis aſſumptio eſt. 38. Int.id eſt, aditus regni cæleſtis, qui precibus nullis patebit poſt iudicium. Hier.poſt iudicium bonorum operum & iuſtitiæ occaſio non relinquitur. 39. Int.dolore repulſionis compulſæ appellationem ingeminãt dominationis.Greg.in hom. ¶ Hier.quid prodeſt voce inuocare,quem operibus n. ges?Aug.de ver.Dom.non dicuntur emiſſe oleũ,itaque intelliguntur nullo iam remanẽte de alienis laudibus gaudio,in magnis afflictionibus redire ad implorationẽ Dei. 40.Int.q.d.ideo vos deſero,quia per vitæ meritũ non recognoſco.Aug.de verb.Dom.Magna eius ſecuritas poſt iudicium, cuius antè ineffabilis miſericordia prærogata eſt.Hier.nouit Dominus qui ſunt eius,& qui ignorat, ignorabitur.Aug.de verb.Dom.non habet Dei ſapientia vt intrent in gaudiũ eius qui non corã Deo, ſed vt placerent hominibus,conati ſunt aliquid ſecundùm eius præcepta operari. 41. Int.ecce quo parabola tendit.Hier.q.d.quia ignoratis diem iudicij.lumen bonorum operũ præparãte.Aug.de ver. Dom.qui paratus eſt in morte,paratus erit in die iudicij. 42. Glo.alia de eadẽ re parabola. 43. Gr: Chriſtus in carne aſſumpta,abiit in cælum.Orig.Peregrinatur Dominus per fidem ambulantibus.

44. Int.dedit dona hominibus naturalia,& gratuita.Hier.dedit Apoſtolis Euangeliorũ doctrinam

45. Int.i.exteriorum ſcientiã quinque ſenſibus acquiſitam.Greg. 46. Int.i.intellectũ,& operationem.Greg. 47. Int.i.intellectum.Greg. 48. Int.non pro largitate, vel parcitate;alij plus,alij minus, ſed pro viribus accipientium. Hier. 49. Glo.non locũ mutans,ſed liberam poteſtatem operandi permittens. 50. Int.i promouit. 51. Int.ſ.ſcientiam exteriorum,etſi myſtica non penetret.Greg.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

b. ſub.timemus,vel non faciemus, c. vuego.i.deinde,ſeu poſterius. 40. pro,non eſtis mihi gratæ.

42. ſub.ſic accidit in regno Dei. 45. ſ.gratias gratis datas ad al· rum vtilitatem, talentum. Hebr. ככר. *Eſt autem duplex talentum. Alterum ſanctuarij ſiclorum 6000. Alterum congregationis ſiclorum 3000. Siclus autem drachma 4. & quidem illud ſi argenteum ducati 2400. ſi aureum 30000. id verò ſi argenteum ducati 120 ſi aureum 15000. d. i.vires,facultatem.*

& [52] operatus eſt in eis,& [53] lucratus eſt alia quinque: ſimiliter qui [54] duo acceperat, [55] lucratus eſt alia duo.Qui autem vnum acceperat, [56] abiens [57] fodit in terram: [58] & abſcondit pecuniam domini ſui. Poſt [59] multum verò temporis [60] venit dominus ſeruorum illorum: & poſuit [61] rationem cum eis. Et [62] accedens qui quinque talenta acceperat, [63] obrulit alia quinque talenta,dicens: Domine, quinque talenta tradidiſti mihi:ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Ait illi dominus eius, [64] Euge ſerue [65] bone & fidelis: [66] quia ſuper pauca fuiſti fidelis,ſuper [67] multa te conſtituam:intra in gaudium domini tui. Acceſſit autem & qui duo talenta acceperat: & ait: Domine, duo talenta tradidiſti mihi: ecce alia duo lucratus ſum. Ait illi dominus eius, [68] Euge ſerue bone & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: [69] intra in gaudium domini tui. Ac[70]cedens autem & qui vnum talentum acceperat, ait: [71] Domine, ſcio quia homo [72] durus es: [73] metis vbi non ſeminaſti: & [74] congregas vbi non ſparſiſti,

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

52. Int.ſ.dum ſe à viſibilium voluptate cuſtodit, ab iiſque etiam alios monendo compeſcit.Greg. 53. Hier.acceptis terrenis ſenſibus,cæleſtiũ ſibi notitiam duplicauit,ex creaturis intelligẽs creatorem;ex corporalibus incorporalia:ex breuibus,ſempiterna.Hil.populus ex lege credentium,meritum ipſius rectè impletre,Euangelicæ fidei operatione duplicauit. 54. Int.i.intellectum & operationem. 55. Int.ſ.prædicando,& mira operando,tales inſtruit,qui itidem florẽt ſcientia & opere.Greg.dum vtrique ſexui prædicatur, quaſi accepta talenta geminantur. Hil.gentium populus,fide & confeſſione filij & patris iuſtificatus,Chriſtum Deum & hominem ex ſpiritu & carne confeſſus eſt;& vt Iudæi ſacramentum in quinque talentis.i.in lege cognitum, fide Euangelij duplicarunt: ita iſti incremento duorum talentorum,intellectum & operationem promeruerunt. 56. Int.i.intellectum. 57. Int.per ſe,ſed non rediens per ſe 58. Int.i.terrenis actibus ſe applicauit,nec lucrũ ſpirituale quæſiuit.Gre. acceptum ingenium terrenis actibus implicauit.Orig.virtutem docẽdi,animabus proficiẽdi occultauit. Hil.Iudæorum populus propter inuidiam ſaluandarum gentium, nouæ prædicationis gloriã ſub obtrectatione corporeæ paſſionis occultauit 59. Int.ſ.quod eſt ab aſcenſione Domini vſque ad ſecundum aduentum.Hier. ¶ Chry.in hom.non confeſtim rationem expetit,eſt enim longanimis.

60. Int.ſ.ad iudicandum. 61. Glo.i.cœpit ſingulorum actus diſcutere. 62. Int.ſ.præparans ſe ad reddendam rationẽ.Orig.acceſſus eſt,tranſitus de hoc mundo. 63. Glo.quotquot ab errore conuertit,domino obtulit. 64. Rab.interiectio eſt lætantis. 65. Int.ſ.non ſua quærens, ſed quæ Ieſu Chriſti. Chry.in hom.Fidelis nihil eorum quæ Domini ſunt, ſibi appropriat. 66. Hier. quæ in præſenti habemus, comparatione futurorum parua & pauca ſunt. 67. Int.gaudens dominus in gaudium intrare iubet. Aug.1.de Trinit.hoc erit plenum gaudiũ noſtrum frui Deo Trinitate,ad cuius imaginem facti ſumus.Hier.quid maius poteſt dari fideli ſeruo,quàm eſſe cũ Domino, & videre gaudium eius?

68. Int ſ.non ſua quærens,ſed quæ Ieſu Chriſti.Hier.vtrũque ſimili recipit gaudio,nõ conſiderans lucri magnitudinem,ſed ſtudij voluntatẽ.Orig.fortè nihil minus habiturus eſt apud Deum,qui minorem habuit virtutem,ſed totam,ſecũdùm quod oportuit,exercuit,hoc enim ſolùm quæritur,vt quicquid habuerit homo ex Deo, toto eo vtatur ad gloriam Dei. 69. Int.i.accipe quod oculus non vidit, nec auris audiuit. 70. Int.infeliciſſimum habens à ſua conſciẽtia teſtimonium. 71. Hier.ad pigritiã & negligentiam ſuperbiæ crimen acceſſit,qui enim debuit ſimpliciter inertiã confiteri,calumniatur. 72. Int.aliàs auſterus. Glo.quia ardua eſt via quæ ducit ad vitã. 73. Int.q.d.non parcis,ſed præcidis falce iudicij tui eos quibus legem non commiſiſti.Orig.metit Dominus vbi non ſeminauit,ſibi enim computat eſſe collata quę in pauperes conferuntur.Hier.etiã gentilium philoſophorum bonam vitam Dominus recipit Glo.etiam inexcuſabiles ſunt qui legem vel Euangelium non audierunt, potuerunt enim per creaturam Deum cognoſcere. 74. Int.ſcilicet, in regno tuo bonos etiam ex gentibus,& ex eorum comparatione qui naturalem legem ſeruant,damnas eos qui negligunt Scripturas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

64. id eſt,bene,rectè. 66. ſcilicet,preſe..ns. 73. quaſi dicat,ſciebam te auarum.

& timens

& timens abij, & abſcondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum eſt. Reſpondens autem Dominus eius, dixit ei: Serue male & piger: ſciebas quia meto vbi non ſemino: & congrego vbi non ſparſi: oportuit ergo te committere pecuniã meam nummulariis: & veniens ego recepiſſem vtique quod meum eſt cum vſura. Tollite itaque ab eo talentum: & date ei qui habet decem talenta: omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et inutilem ſeruum eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus, & ſtridor dentium. Cum autem venerit Filius hominis in maieſtate ſua, & omnes

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

75. Greg.ſ.melioris vitæ viam aggredi. Hil.populus Iudæorum metu veterum præceptorum ſe dicit abſtinere ab Euãgelio. Glo.quidam cùm ſe peccatores conſiderant, ſanctitatis viã attripere timẽt, & dum ſe vident infirmos, nolunt ad meliora progredi, ita dum moriuntur, vitam timent. 76. Int.ſ. per liberum arbitrium. 77. Glo.ſ.non prædicaui quod te donante intellexi. 78. Glo.in carnali vita ſubſiſtens, ſicut habui, ſic tenui, non augens vel minuens. 79. Int.id eſt, ſuperbè, qui calumniã facis Domino Hier. 80. Int.qui lucrum facere neglexiſti. Hier. 81. Hier.quod pro excuſatione dixit, in culpam vertitur. Orig.cætera concedit, non autem ſe durum eſſe, vt ille arbitrabatur, alioqui verè durus eſt abutentibus Dei miſericordia ad ſuam negligentiam. 82. Int.quia etiam ab his exigo, quibus non commiſi ad erogandum. 83. Int. id eſt, diuinum ſermonem. Hier.eloquia enim Domini argentum igne examinatum. 84. Int.nummularij ſunt qui prædicationem auditam valent verbis & opere exercere. Hier.id eſt, cæteris doctoribus, quod fecerunt Apoſtoli per ſingulas prouincias Epiſcopos & Presbyteros ordinantes; vel cunctis credentibus qui poſſunt pecuniam duplicare, vt quod dicũt, opere expleant. Greg.exigitur etiam ab auditoribus, vt ex auditis ſtudeant intelligere nõ audita. 85. Int. id eſt, merita diſcutiens. 86 Int.ſ.& te per gratiam bene diſpenſatam, & per te acquiſitos. 87. Int.id eſt, intellectum. Greg. 88. Int.id eſt, qui exteriora bene adminiſtrauit, ſed intellectu adhuc vacuus fuit. Greg ¶ Hier.maius debetur præmium ei, qui plus in Domini pecunia laborauit. 89. Int.ſ.ſtudium habenti verbi erogandi dabitur gratia ſuper gratiam. Greg.quiſquis charitatẽ habet, alia etiam dona percipit. Chry.in hom.qui gratiam doctrinæ habet, ſi nõ vtitur, gratiam perdit, ſi ſtudium adhibet, amplius attrahit donum. Hier. qui valent ingenio, ſi ſint negligentes, ad comparationem eius qui paulò tardior laborẽ & induſtria compẽſauit, quod minus habuit, perdũt bonum naturæ, & præmium ſibi promiſſum vident tranſire ad alios. 90. Int.ſ.hunc ſtudium vel charitatem. 91. Int.vel naturali ingenio, vel literali ſtudio. 92. Int.quia nulla dulcedine internæ ſapiẽtiæ gaudebit. Hier ei, qui fidem habet, & bonam voluntatem, etiam ſi quid minus vt homo in opere habuerit, dabitur à bono Iudice; qui autem fidem nõ habuerit, etiam virtutes, quas videbatur naturaliter poſſidere, perdet. Greg. Quiſquis charitatem non habet, etiã quæ percepiſſe videbatur, amittit. Hil. habẽti vſum Euangelij, etiam legis honor redditur, non habenti autem fidem Chriſti, etiam quod ex lege videbatur eſſe honoris, aufertur. Glo qui habet amorem verbi, datur ei ſenſus intelligendi; alioqui deficit. Et nota quòd quicquid datur in rebus mundanis vel ſpiritualibus, pro talento imputatur, de quo eſt reddẽda ratio. Greg. talenti nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum acceperit. 93. Int.id eſt, infructuoſum, qui ſponte & negligentia ſua corruit in interiores tenebras. 94. Orig.vbi nulla illuminatio, fortè nec corporalis. Greg.in exteriores cadent per pœnam, qui per culpam in interiores deciderunt. Chry.in hom.non ſolùm punitur qui mala operatur, ſed etiam qui bona non facit. Orig.vnde illud væ mihi ſi non euangelizauero. 95. Int.non delectatio, vt in iſtis fuit. 96. Rab. poſt parabolas de fine mundi, exequitur modum futuri iudicij. 97. Int.ſcilicet, in ſecundo aduentu. 98. Int.qui eſt & filius Dei. Auguſt.in Iohannem Tract.21.apparebit in forma humana in iudicio, 99. Int.ſcilicet in diuinitate, qua iudicauit, qui prius venit in humilitate. Orig.cũ gloria reuertetur, vt corpus eius ſit quale fuit in transfiguratione. Hier.tradendus cruci & illudendus, rectè promittit gloriam triumphantis, vt ſecutura ſcandala, pollicitationis præmio compenſaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

e. Grec.deponere. 84. *ſcilicet, qui pecuniam cum lucro reſtituunt.* 99. *id eſt, gloria.*

[100] Angeli cum eo: tunc [101] ſedebit ſuper [102] ſedem [f] maieſtatis ſuæ: & [103] congregabuntur ante eum omnes [104] gentes: & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut [105] paſtor ſegregat [106] oues ab [107] hœdis: & [108] ſtatuet oues quidem à [g] dextris: hœdos autem à [109] ſiniſtris. Tunc dicet [110] Rex his [111] qui à dextris eius erunt: [112] Venite [113] benedicti [114] Patris mei, [115] poſſidete [116] paratum vobis regnum à con[h]ſtitutione mundi. [117] Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Hoſpes erã, & collegiſtis me. Nudus, & operuiſtis me. Infirmus, & viſitaſtis me. In carcere eram, & veniſtis ad me. Tunc [118] reſpõdebunt ei iuſti, dicentes: Domine, quãdo te vidimus eſurientem, & pauimus: ſitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens

Sens. Lit. In Cap. XXV.

100. Glo. qui teſtes ſunt humanorum actuum, ſub quorũ cuſtodia bene vel malè egerunt. Chry. in hom. aderunt Angeli, teſtantes quantum adminiſtrauerunt ad ſalutem hominum. Aug. de pœnitentia. Angelos, id eſt, nuncios, recte accipimus omnes qui cæleſtem ſalutem hominibus nunciauerunt. Idem 20. de ciuit. ca. 24. in illo finali iudicio ſimul homines & Angeli iudicabuntur. Fiet autem virtute diuina vt cuique opera ſua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam reuocentur, & mira celeritate cernantur, vt accuſet vel excuſet ſcientia conſcientiam. 101. Int. id eſt, regnabit. 102. Int. ſ. Eccleſiam in qua tunc apparebit omnis potentia eius. Orig. ſedes dicuntur quidam perfectiores ſanctorum, de quibus illud, Sederunt ſedes in iudicio, vel quædam virtutes Angelicæ. 103. Remig. vera hominis reſurrectio demonſtratur. Aug. 20. de ciuit. Fiet congregatio per miniſterium Angelorũ, quibus dicitur, Congregate illi ſanctos eius. 104. Int. ſ. omnis temporis, omnis conditionis, omnis ſexus, omnis ætatis. 105. Iot. Qui poſuit animam pro ouibus ſuis. 106. Int. id eſt, bonos. 107. Int. id eſt, malis. Orig. qui ſaluantur, oues dicuntur ob manſuetudinem, & quia ad occaſionem parati fuerunt Chriſti imitatione, mali verò hœdi, qui aſpera & dura ſaxa aſcendunt, & per præcipitia incedunt. Chry. in hom. ouium vtilitas multa, hœdorum nulla. ſolet verò in Scripturis ouis nomine ſimplicitas & innocentia deſignari. Hier. hœdus laſciuum animal, & ſemper pro peccatis offertur in lege. 108. Int. confirmabit in beatitudine bonos. Chry. in hom. ſegregat eos etiam ſitu. 109. Int. in miſeria æterna Orig. Sancti qui dextera opera fecerunt, dexteram accipiunt, in qua requies & gloria: mali verò, ſiniſtram, id eſt, triſtitiam tormentorum. 110. Int. regum. 111. Int. id eſt, qui ad beatitudinem pertinent. 112. Int. inuitat ad regnum, non expellit ad pœnam. Orig. propinqui ſunt, & vocantur vt propinquiores fiant. 113. Glo. id eſt, beneficio Patris mei promoti ad obtinendam gloriam. Rab. id eſt, quibus pro meritis debetur æterna benedictio. 104. Rab. ad eum refert poteſtatem regni, à quo ipſe Rex eſt genitus. 115. Chry. in ho. ſ. ſicut bona paterna, ſicut veſtra, vobis antiquitus debita. 116. Hier. hæc iuxta præſcientiam Dei accipienda ſunt, apud quem futura iam facta ſunt. 117. Rem. Sex opera miſericordiæ cõmemorat, quæ quicumq; implere ſtuduerit, regnum accipere merebitur. Greg. 26. mor. ca. 25. Quidam electorũ iudicantur, & regnant, qui vitæ maculas lachrymis tergunt, & peccata eleemoſynis cooperiunt; alij non iudicantur, & regnant, qui præcepta legis perfectionis virtute tranſcendunt. Glo. Electorũ alij iudicabunt, alij iudicantur; reproborũ illi qui extra Eccleſiam ſunt, non iudicabuntur. 118. Rab. non diffidentes de verbis Domini, ſed ſtupentes de tanta ſublimatione, vel quia paruum eis videbitur, quod fecerũt. Orig. humilitatis cauſa laude beneficiorum ſuorum ſe indignos proclamant.

Sens. Myst. In Cap. XXV.

103. Orig. non erunt tunc gentes diſperſæ in dogmatibus falſis, & multis de Chriſto, manifeſta enim fiet diuinitas eius.

Addit. Avct. In Cap. XXV.

110. *ſ. bona. f. id eſt, glorioſam, fortè pro ſede erunt nubes,* 103. *ſ. Angelorum miniſterio. g. Græ. pro à dextera.* 114. *pro, à Patre. ſcilicet electione & gratia.* 115. *κληρονομήσατε, in hæreditatem accipite. ſ. tamquam filij, & perpetuo poſſeſſuri.* 116. *ſcilicet, prædeſtinatione. h. imò etiam ab æterno, quamquam à creatione mundi locus præparatur.*

Rex,

Rex, dicet illis, Amen dico vobis, quamdiu[1] feciſtis vni de[119] his fratribus meis minimis,[120]
mihi[121] feciſtis. Tunc dicet & his qui à ſiniſtris[122] erunt: Diſcedite[123] à me[124] maledicti[125] in ignem[126]
æternum, qui paratus[127] eſt diabolo, & Angelis[128] eius. Eſuriui enim, & non[129] dediſtis
mihi[130] manducare. Sitiui, & non dediſtis mihi potum. Hoſpes erã, & non collegiſtis me:
nudus, & nõ operuiſtis me. Infirmus, & in carcere, & nõ viſitaſtis[131] me. Tũc reſponde-[132]
bunt ei & ipſi, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut
hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non miniſtrauimus tibi? Tunc
reſpondebit illis, dicens, Amen dico vobis, quamdiu non feciſtis[133] vni de minoribus[134] his,
nec mihi[135] feciſtis. Et[m] ibunt hi in ſupplicium[136] æternum.[137]

Sens. Lit. In Cap. XXV.

119. Int. innuit ſe non dixiſſe generaliter de omnibus pauperibus, ſed de iis qui pauperes ſunt ſpiritu. Hier. ad quos extendens manum dixerat, Fratres mei ſunt, qui faciunt voluntatem Patris mei.

120. Rab. ita vocat quia ſunt humiles, pauperes, & abiecti; non intelligit verò per hos ſolùm Monachos, ſed vnumquemque fidelem, fratrem enim baptiſma facit, & myſteriorum cõmunicatio. 121. Int. ſ. capiti in membris. 122. Int. à ſiniſtris ſunt, qui ſiniſtra, id eſt, præſentia quamdiu vixerunt, ardenter amauerunt. 123. Int. vt tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Orig. vt qui modò videntur eſſe ante eum, poſtea nec videantur. 124. Int. quia viſi ſunt eſſe cum eo, dũ permixti ſunt boni malis. 125. Orig. non dicit Patris mei, benedictionis enim miniſtrator eſt Pater, maledictionis autem quiſque ſibi per peccata eſt author. 126. Int. Iudicium fiet ei ſine miſericordia, qui non fecit miſericordiam. 127. Int. i. præordinatus à conſtitutione mundi, vt bonis regnum. 128. Orig. qui ſaluantur Angelis ſanctis, qui pereunt, diaboli angelis coæquantur. Aug. 21. de ciui. c. 10. hinc habetur, eodem igne cruciari homines & dæmones, miris, ſed veris modis, etiam ſpiritui poteſt pœna corporalis ignis affligi. Adhærebũt dæmones, licet incorporei, corporalibus ignibus cruciandi, ex eis pœnam accipientes, nõ eis vitam dantes. Orig. fortè ille ignis inuiſibilis eſt. 126. Glo quid meretur, qui aliena rapuit, ſi æternaliter damnatur qui de ſuo non dedit? 130. Orig patitur Saluator quæ corpus eius Eccleſia. Chry. in hom. ſunt ſufficientia ad pœnam. 1. facilitas petitionis, panis enim erat. 2. miſeria petentis, erat enim pauper. 3. compaſſio naturæ, erat enim homo. 4. deſiderium promiſſionis, regnum enim promiſit. 5. dignitas accipientis, Deus enim per pauperes accipiebat. 6. ſuperabundantia honoris, ab hominibus enim dignatus eſt accipere. 7. iuſtitia dationis, ex ſuis enim à nobis accipit, contra quę omnia homines per auaritiam excæcantur. 131. Orig iuſtorum beneficia per ſingula numerauit, hic autem præſcindens narrationem vtrumque adunauit, miſericordiæ enim iudicis eſt, benefacta largiùs prædicare, malefacta autem abbreuiare. 132. Greg. 26. mora. c. 24. iſti ſunt mali fideles, infideles enim non iudicantur, nam cum damnatione ſuæ infidelitatis accedunt. Glo. excuſare ſe ſatagunt quaſi Deum fallere poſſint, qui homines fallebant. Orig. conſidera quod iuſti immorantur in vnoquoque verbo; iniuſti autem curſim dicunt. proprium enim ęſt iuſtorum, benefacta in facie relata, diligenter, & per ſingula refutare cauſa humilitatis; malorum verò, culpas ſuas excuſationis cauſa, aut nullas eſſe oſtendere, aut leues & paucas.

133. Int. ſ. ſolatiũ charitatis. 134. Int. ſ. humilibus ſpiritu. 135. Int. ſ. vt capiti vos exhibuiſſe gaudeatis. 136. Orig. ſuprà prius meminit bonorum, proprium enim Dei prius recordari benefacta, quàm malefacta, hic verò prius nominat pœnam, vt prius vitemus mala, poſtea appetamus bona. 137. Glo. fruſtrà ergo Origenes ſpondet liberationem poſt multos annos damnatis. Greg. 4. dial. c. 44. at, inquiũt, minatus eſt, vt à peccatis compeſceret, ſi falſa minatus eſt, & falſa promiſit; ita iſti dum Deum perhibent miſericordem, fallacem prædicant. At, inquiunt, quomodo finitæ culpæ infinita pœna pertinet ad iuſtitiam? vt nunquam ſupplicio careant, quorũ mens nunquam voluit carere peccato. Aug. 21. de ciu. nullius legis iuſtitia attendit, vt tanta ſit mora pœnæ, quanta culpæ: certè eos qui morte mulctantur, in ſempiternum leges auferunt à ſocietate viuentium: & quidem exilium, ignominia, ſeruitus, &c. quæ ſolent infligi, ideo æterna non ſunt, quia nec homines qui his plectuntur: quid ergo illud.

Addit. Auct. In Cap. XXV.

1. ἐφ᾽ ὅσον. i. quatenus, inquantum. 119. *i. Apoſtolis, eiſq; ſimilibus.* 120. *ſ. paupertate, abiectione, &c. vel, q. d. etiam infimis inter eos.* 123. *pœna damni.* 126. *pœna ſenſus.* 134. *Gr. minimis. m. pro itaque*

138

Iuſti autem in vitam æternam.

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

In qua menſura menſi fueritis , &c. non æqualitas temporis ſignificatur , ſed mali viciſſitudo , vt qui mala fecit,mala patiatur. Factus eſt autem homo malo dignus æterno,qui in ſe peremit bonum,quod poſſet eſſe in æternum.Greg.4.dial.c.25.non paſcitur Deus miſerorum cruciatu,ſed quia iuſtus eſt,ab iniquorum vltione non ſedatur;cremantur autem iniqui ſemper,vt iuſti tanto ſe magis debitores Dei gratiæ agnoſcant,quanto vident in æternum puniri,quæ eius auxilio vitarunt. Aug.21.de ciu.c.17.ita erit anima connexa corpori,vt nullo dolore ſeparetur;non erit nulla,ſed ſempiterna mors,viuit enim anima Deum habendo.Dixit autem Origenes,Dæmones aliquando illinc eruendos, & ſanctis Angelis ſociandos,ob quod & alia nõnulla,non immeritò eſt ab Eccleſia reprobatus Greg.4.dial.c.44.orant quidem ſancti pro inimicis,ſed tempore,quo poſſunt ad pœnitentiam vtilem conuerti, at tunc nullatenus poterunt ab iniquitate commutari, Aug.21.de ciu. quidam ab illo ſupplicio liberationem,non omnibus,ſed ſolis Chriſtianis promittunt, alij ſolis Catholicis , ſed iis omnibus contradicit Apoſtolus,dicens,qui talia agunt,regnum Dei non poſſidebunt. 138. Aug.19 de ciu ca.11.hoc ſummum bonum noſtrum,& finis ciuitatis Dei.Idem 1.de Trin.cap.13.contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis,& æterna perfectio gaudiorum:de qua Iohan. Videbimus eum ſicuti eſt.

CAPVT XXVI.

ET factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes,dixit diſcipulis ſuis:Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & Filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tunc congregati ſunt Principes ſacerdotum , & ſeniores populi in atrium Principis ſacerdotum,qui dicebatur Caiphas:Et concilium fecerunt vt Ieſum

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

1. HIL.Paſſurum ſe admonet poſt ſermonem de reditu in claritate , vt Sacramentum Crucis admixtum eſſe gloriæ æternitatis,agnoſcerent. 2. Orig.non dixit omnes, ſed hos omnes adhuc enim alia dicenda erãt. 3. Rab.Paſcha,dies appellatur quo agnus occidebatur.ſ.14.luna ad veſperam,15.verò ſuccedebat feſtiuitas azymorum , Euangeliſtæ tamen vnum pro alio ponere ſolent. Glo. vnde Mar.erat Paſcha & azyma poſt biduum.& Luc.dies azymorum,qui dicitur Paſcha. Hier.Paſcha quod Hebraicè פסח,Peſac,non à paſſione,vt plerique arbitrantur,ſed à tranſitu nominatur, quod exterminator videns ſanguinem in foribus,pertranſierit;vel Dominus deſuper ambularit,auxilium præbens Iſraëlitis.Remig. vel quia tranſierint Iſraëlitæ à ſeruitute in libertatem,& Chriſtus etiam tranſiuit à mundo ad Patrem,& mundum à ſeruitute redemit. 4. Orig.ſ.quale nunquam factum eſt.5. Int. prænouit & non declinauit,ſed etiam,cæteris ire nolentibus,pergit intrepidus.Orig.præmunit eos,ne poſtea obſtupeſcant. 6. Orig.impersonaliter poſuit,tradidit enim Deus ex miſericordia,Iudas ex auaritia;Sacerdotes ex inuidia,diabolus ex timore,ne per eius doctrinam amitteret genus humanum.
7. Int.qui debuerunt ſe parare ad Paſcha,contra verum agnum ſe armant.Remig.tunc, id eſt , antequam Paſcha celebraretur. 8. Chry in hom.multi erant tunc Principes ſacerdotum , cùm lex vnum tantùm eſſe vellet,eumque,dum viueret,ſed poſtea annui facti ſunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

3. HIER.Poſt duos dies luminis veteris & noui teſtamenti,verum Paſcha celebratur;ei ſi terrena dimittentes ad cæleſtia feſtinemus,Paſcha celebramus.Glo. immolato agno ſeptem dies azymorum ſequebantur : paſſo enim Chriſto,toto ſæculi tempore viuendum eſt in azymis ſinceritatis & veritatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

1. ſ. feria tertia:eſt autem Hebrau. Factum eſt , pro , &. 3. tranſitum ſignificat. vide Exod. 12. Hebr. פסח Chal. פסחא,unde Paſcha ſumitur aliquando pro agno Paſchali,aliquando pro ipſa feſtiuitate,7.vel 7. diebus,quibus durabat, vel prima die.ſ.14.ad veſperam, qua 15.incipiebat , vt hic.Putant autem quidam Chriſtum ediſſe Paſcha feria quinta. At Iudaos feria ſexta ad veſperam,vt ſolebant, cùm in diem ſextum incidebat nempe transferebant in ſabbathum,ne duo dies ſimul eſſent , quibus non liceret operari. 6. A Iuda,Pontificibus,& Pilato. 7. ſ.feria quarta. 8. fortè intelliguntur Principes 24.familiarum ſacerdotalium de quibus 1.Par.24. a. Lat.vocat magiſtratus.

dolo

dolo[9] tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die feſto: ne forte[10] tumultus fieret in populo. Cùm[11] autem Ieſus eſſet in Bethania[12] in domo[13] Simonis leproſi[14], acceſſit ad eum mulier habẽs alabaſtrũ[15] vnguenti pretioſi[16]: & effudit[17] ſuper caput[18] ipſius recumbentis. Videntes autem diſcipuli[19], indignati ſunt, dicentes, Vt quid perditio hæc?

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

9. Int. nam ſi palam timebant ne eis tolleretur. 10. Int. non timentes ſeditionem, ſed ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur Leo in ſerm. de paſſ. non feſtiuitati, ſed facinori ſtudebant, ſeditiones enim metuebant, non vt populus peccaret, ſed ne Chriſtus euaderet, diuino tamen conſilio non niſi in Paſcha futurem exercuerunt, oportebat enim manifeſto impleri effectu, quæ diu figurato fuerant promiſſa myſterio Chry. in hom. furore feruentes mutarunt conſilium, & Chriſtum in feſtiuitate occiderunt. 11. Glo. redit ad diem qui erat ante ſex dies Paſchæ. Aug. 2. de conſ. Euang. hoc de vnguento, recapitulando Matthæus & Marcus poſuerunt, itaque non dixerunt, Poſt hæc cum eſſet Bethaniæ. 12. Aug. 2. de conſ. Euang. Lucas ſimile factum commemorat, ſed aliud, credibiléque eſt duos fuiſſe Simones. 14. Int. olim, ſed poſtea à Chriſto mundati. Hier. manſit autem nomen priſtinum, vt virtus curantis appareat. Chry. in hom. meminit lepræ, vt oſtendat hinc fiduciam mulierem accepiſſe accedendi ad Chriſtum, quod leproſum curaſſet. 15. Int. eſt genus marmoris in quo bene ſeruantur vnguenta ſine detrimento. Rab. eſt autem candidum & variis coloribus intinctum. 16. Hier. alius Euangeliſta dixit nardum piſticum, id eſt, verum, & abſque dolo. Glo. Marcus ſpicatum, id eſt, de ſpicis & foliis confectum. 18. Glo. peccatrix ſuper pedes, non peccatrix ſuper caput. Orig. puto tres fuiſſe mulieres, vnã, de qua Matthæus & Marcus; alterã, de qua Lucas; tertiam, de qua Iohannes. Hier. alia eſt quæ ſuper pedes effudit. ſ. meretrix. alia quæ ſuper caput. Ambr. in Lucam. poteſt quæſtio meriti & temporis diuerſitate diſſolui, vt adhuc illa peccatrix ſit, iam iſta perfectior. Chry in ho. eadem eſt de qua Matthæus, Marcus, & Lucas; altera verò de qua Iohannes. Lazari ſoror. Greg. in ho. eadem eſt quam Lucas peccatricem, Iohannes Mariam vocat. Aug. 2. de conſ. Euan. eadem mulier eſt, quæ ad pedes acceſſit, vt narrat Lucas, & Iohannes cõmemorat: & quæ caput vnxit (vt ait Iohannes, Matthæus, & Marcus) vnxit autem tunc non ſolùm caput, ſed etiam, quod Iohannes ait, pedes. Idem 3. de doct. Chriſtiana, c. 12. in talibus non vſus rerũ, ſed libido vtentis in culpa eſt, & quod in aliis perſonis plerumque flagitium eſt, in diuina vel prophetica magnum ſignum eſt, odor enim bonus, fama bona eſt, &c. 19. Glo. Iohannes dicit hæc Iudam locutum: potuerunt verò alij conſentire, vel idem dicere: non gratia cupiditatis (vt ille) ſed ob curam pauperum. Chry. in hom. audierant dicentem, miſericordiam volo, & non ſacrificiũ; cogitabant ergo ſi holocauſta non accipit, multò minus olei vſum. Hier. ſynecdoche eſt; ſic Paulus ad Hebræos de vno Eſaia loquens ait, Secti ſunt. Aug. 2. de conſ. Euang. poteſt intelligi alios diſcipulos idem ſenſiſſe, aut dixiſſe, ſed alio animo. Iohannes verò ſolius Iudæ meminit, vt ea occaſione eius furandi conſuetudinem intimaret.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

12. Int. mundum redempturus, moratur in domo obedientiæ. Hier. 13. Glo. per domum hanc accipe populum credentem & curatum. Simon enim obediens. e. Orig. Oleum in Scriptura, aut opus miſericordiæ ſignificat, quo verbi lucerna nutrita clareſcit; aut doctrinam, qua verbum fidei acceſſum nutritur; eſt autem oleum vulgare, opus bonum factum ex naturali iuſtitia non propter Deum, vt fit ab infidelibus; quod ipſum tamen Deus acceptat, ſed non ad vitam æternam; ſi autem propter Deum fit vnguentum eſt boni odoris; & quidem factum in vtilitatem hominum, vt faciunt pœnitẽtes eleemoſynas pro remiſſione peccatorum, vnctio eſt pedum Domini: ſi autem ad Dei gloriam, vt dum ſtudetur caſtitati, ieiuniis & orationibus, vnctio eſt capitis Domini, & vnguẽtum pretioſum, cuius odore tota Eccleſia repletur, & hoc eſt proprium opus perfectorum: vel doctrina neceſſaria vnguentum eſt pedum: agnitio verò fidei ad ſolum Deum pertinentis, vnguentum capitis. Hil. mulier, gentium populus: caput Chriſti, Deus: vnguentum boni operis, fructus: pauperes, Iudæi fide indigentes.

17. Glo. ſignificatur Eccleſiæ fides, quæ dum Chriſti Deitatem prædicat, caput vngit; dum verò humanitatem, pedes.

Addit. Avct. in Cap. XXVI.

9. ſ. occultè, & per inſidias. 10. poteſt verti etiam, ne forte fiat, erantq; tunc verba ipſorum. 12. diebus ſex ante Paſcha id contigit, vt ait Iohannes: itaque hic per recapitulationem dictum. 14. Apparet à Chriſto fuiſſe ſanatum, ſed nomen a morbo retinuiſſe. c. ſ. liquoris ſuauis, & ſaluteferi odoris, quales ſolent eſſe aqua odori era. 18. ſ. poſtquam ſuper pedes effuderat. 19. pro, diſcipulus. ſ. Iudas, ſynecdoche, quamquam fortè etiam alij indignati, alio tamen affectu quàm Iudas.

potuit enim iſtud venundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Ieſus, ait illis, [20] Quid [21] moleſti eſtis huic mulieri? opus enim [22] bonum operata eſt in me: nam ſemper pauperes [d] habebitis vobiſcum: [23] me autem non ſemper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad [25] ſepeliendum [26] me fecit. [27] Amen dico vobis: vbi[28]cumque [29] prædicatum fuerit [30] hoc Euangelium in toto [31] mundo, dicetur & [e] quod [32] fecit [f] hæc in memoriam [33] eius. [34] Tunc [35] abiit vnus de [g] duodecim, qui dicebatur Iudas [36] Scarioth ad Principes ſacerdotum: & ait illis, [37] Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi conſtituerunt ei [38] triginta argenteos. Et exinde quærebat [39] opportunitatem vt eum traderet. [40] Prima autem die [41] azymorum

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

20. Chry. in hom. videbat Dominus mulieris mentem, cuius multa religio, & ineffabile ſtudium; itaque permiſit effundi vnguentum condeſcendens ſicut Pater eius, odorem victimę & fumum patiebatur. 21. Remig apparet aliquid moleſti locutos contra eam. Chry. in hom. vult Dominus bonum, etſi non diligenter factum, ſuſcipi & foueri; loquitur verò hæc ad conſolationem mulieris. 22. Int. ſ. deuotionis & pietatis. Remig. q. d. non perditio eſt, vt dicitis. 23. Hier. ſ. præſentia corporali, quomodo nunc vobiſcum ſum, in omni conuictu & familiaritate. 25. Remig. mos erat mortuorum corpora aromatibus condire; futurum autem erat, vt hæc mulier id Chriſto officium non poſſet exhibere cùm vellet, ideo diuina prouidentia factum eſt, vt viuum vngeret. 26. Rem. i. moriturum me & ſepeliendum oſtendit. 27. Chry. in hom. ruſus mulierem conſolatur. 28. Int. id eſt, quocumque ſe dilatauerit Eccleſia. Rab. 29. Rab. Iudas contradicens, perfidiam infamiæ adeptus eſt, iſta verò piæ deuotionis gloriam. 30. Int. Nota notitiam futurorum in Chriſto. Hier. ¶ Chry. in hom. ecce quod dixit factum eſt, & vbique videbis hanc mulierem famoſam, quod multis regibus & ducibus nō contigit, fecit hoc virtus prædicentis: quare autem ſolùm promittit ſempiternam memoriam? cùm opus bonum dixit, ſatis indicauit mercedem accepturam. 31. Int. i. Eccleſia. 32. Int. i. obſequium quod mihi piè exhibuit. 33. Int. Mariæ. 34. Glo. quando congregati ſunt Principes, congregati verò ſunt quarta feria, acceſſit Iudas vt venderet. Chry. in hom. tunc. ſ. quando audiuit de prædicando Euangelio, &c.

35. Rab. non coactus, nec inuitatus, ſed ſpontè ſceleratum iniit conſilium. Int. damnum de effuſione vnguenti vult magiſtri pretio cōpenſare. Hier. ¶ Orig. vt venderet pretio volentem redimere totum mundum. g. Chry. in hom. q. d. vnus de primo choro ſublimiter electorum. 36. Chry. in hom. erat enim alius Iudas Remig. Scarioth villa vnde ortus Iudas. 37. Hier. quaſi vile mancipium tradens in poteſtate ementium pretium ponit. Leo ſerm de paſſ. Inebriatus veneno dum ſitit lucrum, Dominum vendit; Amanti pecuniam vilis eſt omnis affectio. 38. Int. idem pretium quo Ioſeph venditus eſt à fratribus. Hier. Ioſeph non 20. aureis, iuxta 70. interpretes, ſed iuxta Hebraicā veritatem 20. argenteis venditus eſt. Orig. tantam mercedem cōſtituerunt quantos annos Chriſtus cōuerſatus fuerat in mundo. 39. Int. ſ. qua ſine turbis eum tradere poſſet, quod Lucas apertè ait. Orig. 40. Int. ecce opportunitas. 41. Int. ſ. Paſchæ. Remig. ¶ Hier. 14. menſis primi, prima dies azymorum, Chry. in hom. quinta feria ad veſperam, numerant autem Iudæi à veſpera diem. Remi. eadem nocte qua agnus ſolebat immolari, tentus & ligatus à Iudæis Chriſtus paſſionis ſuæ ſacrauit exordium.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

38. Aug. 1 de q Euan. ca. 41. ſignificantur iniqui, qui perſequentes temporalia; quæ ad quinq; ſenſus pertinent, Chriſtum habere noluerunt: factum autem hoc ſexta ætate mundi, ſexies quinq; numerum illum efficiunt. 39. Orig. qui volunt perdere Dei verbum tempore perſecutionis, opportunitatem hanc quærunt, quando multitudo credentium non eſt circa verbum veritatis. Glo. qui pro munere falſum teſtimonium dicunt, Iudam imitantur, Deum, qui veritas eſt, vendentes.

Addit. Auct. In Cap. XXVI.

22. i. egregium, pulcrum. Gra. καλὸν. d. pro habebitis. 25. q. d. velut ſepeliendum vnxit. ſ. mota à Spiritu ſancto, etſi id fortè non cogitarit, aut intellexerit. 30. ſ. Hiſtoria hac de iis qua feci, & paſſus ſum pro hominum ſalute. e. pro, id quod. f. ſ. mulier, ſic paulò poſt, eius. ſ. mulieris. 34. cùm. ſ. Principes congregati: de quo ſuprà. 38. intellige ſiclos. quòd ſi prophani, ſinguli valebant didrachmam: ſi ſacri, 4. drachmas. 40. ſ. feria quinta ad cuius veſperam edebatur agnus.

acceſſe

[h] acceſſerunt [42] diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Vbi [43] vis paremus tibi comedere Paſcha? At Ieſus dixit, Ite in [l] ciuitatem ad [44] quemdam: & dicite ei, [m] Magiſter dicit, [45] Tempus meum propè eſt; apud te facio [46] Paſcha cum [47] diſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus: & parauerunt Paſcha. [48] Veſpere autem facto, [49] diſcumbebat cum [50] duodecim diſcipulis ſuis. Et edentibus illis, [51] dixit, Amen dico vobis, [52] quia vnus veſtrûm me traditurus eſt. Et [53] contriſtati valdè, cœperunt ſinguli dicere, [54] Numquid ego ſum Domine? At ipſe reſpondens, ait, [55] Qui [n] intingit [56] mecum manum

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

42. Remig.puto inter hos fuiſſe Iudam proditorem. 43. Chry.in hom. non erat ei domus nec tugurium, nec verò diſcipulis. 44. Aug.2.de conſ.Euang. quem Marcus & Lucas dicunt patremfamiliâs, vel dominum domus, Matthæus, breuitati ſtudens, tantùm inſinuat, alioqui nemo ita loquitur, Ite ad quemdam. Itaque duo hæc verba ſunt interpoſita à Matthæo ex perſona ſua Chry.in hom. dixit ad quemdam, oſtendẽs ſe ad ignotum mittere, & poſſe non pati ſi voluiſſet, qui huius mẽti perſuaſit, vt diſcipulos ſuſciperet, cùm eſſet ignotus, & ea cauſa multorum odium incurreret. Auctor. vide additionem. Hier. ſolet Scriptura nomen perſonarum, locorúmque omittere. 45. Chry.in hom. multiplici paſſionis mentione præparat diſcipulos, ſimul & oſtendit ſe voluntariè pati. 46. Chry.in hom. oſtendit ſe vſque ad vltimum diem non eſſe legi contrarium. Orig factus eſt ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, ex lege educeret. 47. Chry.in hom. hoc addit, vt ſufficienter præparet, & ne exiſtimaret ipſum velle occultari. 48. Remi.ſ.quo agnus immolari ſolebat. 50. Remig.in quibus adhuc Iudas, numero, non merito. Hier. omnia ſic agit Iudas, vt tollatur ſuſpicio proditoris. 51. Hier. dabat pœnitentiæ locum, vt intelligens ſciri cogitationes ſuas, reſipiſceret. Leo. ſer. de Paſſ notam ſibi eſſe proditoris conſcientiam demonſtrat, non aſperè, & apertè confundens, ſed leuiter & tacitè conueniens, vt faciliùs corrigeret pœnitendo. 52. Glo. non deſignat ſpecialiter, ne fiat impudentior. 54. Int.ſ.quia non erant ſibi huius reatus conſcij. 54. Orig Quanta diſcipulorum bonitas, qui plus Chriſti verbis credunt, quàm ſuæ conſcientiæ. Glo. timentes fragilitatem, quærunt de peccato cuius non habent conſcientiam. 55. Int. qui latenter notatus non reſipiſcit, manifeſtiùs arguitur, non tamen ex nomine. Hier. aliis à cibo retractis, quâ impudentia tradidit, eâ manum cum Magiſtro mittit, vt bonam conſcientiam mentiatur. Orig. proditorem demonſtrat indicio Prophetæ dicentis, Qui manducat meum panem, &c. 56. Chry.in hom. Facit Chriſtus vt Iudas ſecum intingeret, magis eum confundens, & in amorem attrahens.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

48. Int. quando verus Sol ad occaſum properabat. Rab. 49. Int. quia eis æternam requiem præparabat, & per eos aliis Rab. 56. Or. g. tales ſunt qui fratribus inſidiantur, cum quibus ad eamdem menſam corporis Chriſti ſimul fuerunt.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

h. ſ. à Chriſto vocati. 43. priùs ipſe iuſſerat parare, vt ait Lucas, quærunt ergo vbi. l. extra Ieruſalem non licebat celebrare: vide Deut. 19. 44. i. ad certum quemdam, ſic ſolent qui narrant, cùm tamen res propriis nominibus geſta ſit. Hebræi in talibus ſolent dicere Almoni, & Peloni Hiſpani Fulano, & Zutano, cùm ſcilicet certam perſonam volunt ſignificare, non expreſſo nomine, vt fit à narrantibus. Senſus ergo, non quidem dixiſſe Chriſtum, Ite ad certum quemdam, ſed miſiſſe diſcipulos ad certum quemdam. vide 1. Reg. 21. & 2. Reg. 15. m. apparet hunc fuiſſe vnum ex Chriſti diſcipulis, ſic enim ſolebat ipſi Chriſtum appellare, vnde Martha. Magiſter adeſt. 45. ſ. diſcedendi è mundo, vel aliò abeundi. 48. ſ. inter duas veſperas, quo tempore præceperat Deus agnum immolari. i. vt quidam interpretantur, inter declinationem Solis ad occaſum, & ipſum occaſum. At alij, quod magis probo, inter occaſum, & noctem ipſam, ſcilicet, in crepuſculo veſpertino. vide Scholia noſtra in Exod. 12. 49. & id poteſt dici etiam de eo, qui ſtat ad menſam, quo geſtu probabile eſt ſolitos agnum edere, tenentes baculos, more accinctorum ad iter, licebat & ante & poſt ſedere, alia præter agnum edentes. n. Græ. intinxit, ὁ ἐμβάψας. q. d. vnus ex iis, qui mecum eadem lance vtitur: itaque apud Mar. ἐμβαπτόμενος. pro præterito accipiendum eſt.

in paropſide, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de illo: væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego ſum Rabbi? Ait illi, Tu dixiſti. Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit: deditque diſcipulis ſuis, & ait,

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

57. Rab. Marcus in catino. eſt autem catinum vas fictile. 58. Int ſ. homo pacis meæ, qui edebat panes meos magnificauit ſuper me ſupplantationem. Remig. ¶ Chry. in hom. hoc dixit ne infirmitatis eſſe exiſtimarent diſcipuli quod paſſurus erat. 59. Hier. pœna prædicitur, vt quem pudor nõ vicerat, corrigant denunciata ſupplicia. quæcumque enim paſſus eſt, priùs à Prophetis prædicta ſunt. Chry. in hom. hoc dixit vt corrigeret proditorem. etſi verò ſcriptum eſt paſſurum Chriſtum, non ideo excuſatur Iudas. non enim eius traditio ſalutem operata eſt, ſed ſapientia Chriſti, aliorũ nequitiis vtebatur.

60. Orig. ſ. à diabolo, cuius Iudas miniſter. 61. Hier. multò melius non ſubſiſtere, quàm malè ſubſiſtere. 62. Int. ſ. ne tacendo videretur ſe prodere aliis interrogantibus: Orig. 63. Hier. blandientis fingit affectũ Orig. vel dicit quaſi ſubſannans, quòd magiſter vocaretur cùm non eſſet hoc vocabulo dignus. 64. Int. q. d. tu prodidiſti, non ego. Remig. tu dicis, & verum dicis ſiue, tu dixiſti, & nõ ego: datur verò adhuc pœnitentiæ locus, dũ non apertius manifeſtatur. Rab. potuit fieri, vt nõ omnes ad hæc quæ dicebantur, aduerterent. 65. Int. finito veteri Paſcha, tranſit ad nouum. Hier. ad verum Paſchæ Sacramentũ tranſgreditur, vt ſe in veritate ſui corporis & ſanguinis repræſentet. Aug. ad Ianuariũ epiſt. 118. Apparet non ieiunos diſcipulos communicaſſe, ſed placuit Spiritui ſancto, vt honorem tanti Sacramenti poſtea non niſi ieiuni Chriſti corpus acciperent. voluit Chriſtus vt vehementiùs myſterij huius altitudinem commendaret, vltimum hoc infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum; ordinem verò quo deinceps ſumendum erat, non præcepit, ſed reliquit Apoſtolis conſtituendũ Glo. oportebat priùs Paſcha typicum conſummari, & ſic veteri Paſchæ Sacramenta ſubſtitui. 66. Aug. in Iohannem tract. 26. commendauit Dominus corpus & ſanguinem ſuum in rebus quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis; paciſque & vnitati noſtræ myſterium in ſua menſa conſecrauit. Remig. ideo panem vt non eſſet difficultas in acquirendo, & homines de labore manuum ſuarum ſacrificium Deo offerrent. Glo. Poſtquàm carnes agni comederat cum Apoſtolis, panem aſſumit. Amb. 4. de Sacramentis cap. 4. Anteriora ſunt myſteria Chriſtianorum quàm Iudæorum. obtulit enim Melchiſedech panẽ & vinum: Chriſtus autem Sacerdos ſecundùm ordinẽ Melchiſedech. Greg. in regiſt. Romana Eccleſia azymos offert, aliæ verò Eccleſiæ fermentatum. Ambr. 4. de Sacramentis. cap. 4. vbi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti, tanta eſt vis in ſermone Domini quo conſecratio fit. Fit ergo ex pane corpus Chriſti, ex vino, ſanguis. Aug de verb. Dom. ſubſtantia panis & vini in corpus Chriſti & ſanguinem conſecratur. 68. Leo in Ser. de Paſſ. etiam traditori, vt oſtenderetur is nulla iniuria exaſperatus. Aug. in Iohannem tract. 26. accepit Petrus ad vitam, Iudas ad mortem. Chryſoſt. in homil poſtea intrauit in eum ſathanas, vt ait

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

60. Orig. Chriſtum tradit, quicumque eius diſcipulos tradit. Remig. & Chriſtum tradit, qui polluta conſcientia ad eius menſam accedit. 66. Rem. fructum terræ obtulit, venerat enim vt maledictionem auferret, qua ob peccatum Adæ maledicta eſt terra. 67. Aug lib. ſent. proſ. Cùm frangitur hoſtia, & ſanguis in ora funditur, Chriſti corporis immolatio in cruce, & eius ſanguinis effuſio de latere deſignatur. Glo. fregit, vt oſtenderet ſua ſponte paſſurum. Dionyſ. in Eccleſ. Hierar. cap. 3. oſtenditur per hoc ſimplex Dei verbum per humanationem compoſitum, & viſibile ad nos peruenisse, nóſque ſpiritualium bonorum diſtributorum participes fuiſſe.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

o. ſ. ad mortem. 58. ſ. in Prophetis. p. ſ. melius ei fuiſſet. 61. ſed in vtero matris mortuus, vel ſi non fuiſſet conceptus. melius enim ſecundum Hieron. non ſubſiſtere, quàm malè ſubſiſtere. 62. ſ. ſimul cum aliis interrogantibus. 64. ſ. quod res eſt: id enim ſignificare hanc phraſim apparet ex ſimilibus Chriſti reſponſionibus: intelligendum verò id Chriſtum adeo ſubmiſſè dixiſſe, vt alij non intellexerint. 65. poſt cœnam agni lauit pedes diſcipulorum, iterúmque menſæ accumbens, inſtituit Sacramentum. Græc. eſt ἐσθιόντων, edentibus, ſeu veſcentibus. q. ſ. Deum laudauit, vel conſecrauit panem. vide 1. Cor. 10. 67. Sic olim vnus panis conſecratus fidelibus fractus diſtribuebatur. 68. non ore, vt nunc, ſed manib. excipientibus.

Accipite,

[69] Accipite,& comedite:[70] hoc eſt corpus meum.Et accipiens calicem,[72] gratias [73] egit: & de-
dit illis,dicens,[71] Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis [74] meus [75] noui [s] teſtamenti, [76] qui
pro [77] multis [t] effundetur in remiſſionem peccatorum. Dico autem vobis, [78] non bibam
amodò de [79] hoc genimine [80] vitis vſque in diem illum, cùm [81] illud bibam [u] vobiſcũ [82] nouum
in [83] regno Patris mei. Et [84] hymno dicto,[85] exierunt in montem Oliueti. [x] Tunc dicit illis Ie-
[86] ſus:Omnes vos [z] ſcandalum patiemini in [aa] me in [87] iſta nocte.[88] Scriptum eſt enim,

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

Iohannes. grauiùs enim peccauit tali mente accedens ad myſteria, & non inde factus melior;non prohibuit autem Chriſtus,vt ſcias nihil dereliquiſſe eorum quæ ad correctionem conueniunt.Remi. Reliquit exemplum Eccleſiæ,neminem à ſocietate ſui, aut cõmunione corporis & ſanguinis Chriſti ſegregandi,niſi pro publico crimine.Hil.ſine Iuda factum hoc eſt.diſceſſerat enim. 69. Int.q.d.:ntelligite.Aug de verb.Dom. Inuitat ſeruos,vt præparet eis cibũ ſeipſum.quando mãducatur Dominus, reficit,ſed non deficit·manducatur in Sacramento,& integer manet. 70. Int.ſcilicet, quod ſub ſpecie panis videtur. 71. Rem.oſtendit ſe de noſtra ſalute gratulari.Chry.in hom.docet qualiter myſterium hoc oporteat nos perficere, vtque pati debeamus cum gratiarum actione. 72. Int.ipſe æqualis Deo Patri,quid ergo ſubditus faciet? 73. Chry.in ho.ne turbarentur, primùm ipſe bibit ſanguinem ſuum. Hier.contra Heluid.Dominus conuiuium fuit,ipſe comedens,& qui comeditur. 74. Int.ſ.dedicator.

75. Int.non veteris, quod ſanguine hircorum dedicatum eſt Chry.in hom.quod promittebat vetus Teſtamentum,nouum continet.ſanguis ille vitulorum,hic Domini. 76. Int.quia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata auferri. 77. Rem. multos enim venerat redempturus de omnibus gentibus. Chry. in hom. oſtendit ſuam paſſionem myſterium eſſe ſalutis humanæ. 81. Int.ſ. genimen. v. Aug. t.de q.Euang.cap.43.per hoc ſuis immortalitatem promittit. Hil.ex hoc apparet non habuiſſe Iudam cum eo.nõ enim erat bibiturus in regno. 82. Int.ſ.immortalis,& impaſſibilis. 83. Chry.in ho.id eſt, reſurrectione,vnde illud,Simul comedimus & bibimus cum eo poſtquàm reſurrexit;cùm autem dicit nouum,nouum modũ ſignificat,nõ enim comedit & bibit tãquàm cibo indigens,ſed ad certitudinem reſurrectionis. 84. Orig.Docebat diſcipulos hymnum dicere Patri pro benedictionis pane & calice. Glo.Cantabat Patri gratias agens. 86. Hier.Prædicit quid paſſuri ſint,vt non deſperent ſalutem, ſed agentes pœnitentiam liberentur. 88. Int.ſ.Zacharia vbi dicitur, Percute paſtorem,ſcilicet,ex perſona Prophetæ ad Deum.Hier.¶ Chry.in hom.oſtendit ſe ſecundùm Dei conſilium paſſurum.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

78. Int.mortalitatem bibit Chriſtus,& legis vetuſtatem, dum ei placuit.Rem.q.d.non delectabor ceremoniis huius populi,in quibus præcipuũ agnus Paſchalis. 80. Int.id eſt,humanitatis.Glo.bibit in reſurrectione factus immortalis.vel vitis, Iudæi,qui ad corpus Chriſti acceſſuri erant, poſt ingreſſas gentes. 83. Hier.Regnum Patris, fides credentium; quam cùm Iudæi receperint à Patre adducti ad Filium,tunc de vino eorum Dominus bibet. 84. Chry.in hom.audiant qui vbi manducarunt,gratias non agunt;& qui in ſacris myſteriis vltimam orationem non audiunt,quæ huius hymni ſignum eſt.

85. Int.Spirituali cibo paſtus conſcendere debet ad montem virtutum,quibus vngatur,vel reficiatur. 87. Int.id eſt,in iſta tribulatione.¶ nocte congruit ſcandalum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

70. *his verbis conſecrauit,vt nunc ſacerdotes. Itemq́, ſanguinem ſequentibus.eſt autem ſenſus, id quod ſub ſpeciebus his continetur.eſt autem factiua oratio,ideoq́, ea finita res completur. r. ποτήριον, poculum.*

71. *εὐχαριστήσας, vnde dicta Euchariſtia.q.Gratiarum actio.Cum gratiarum enim actione offerri,& ſumi debet. 75. ad diſtinctionem eius, quo firmatum eſt vetus. Exo.24.ſub.autem,confirmatiuum. s. id eſt, fœderis,pacti.nam Hebr.* ברית*,& quidem Gra. διαθήκη, diſpoſitionem etiam ſignificat. quamquam poteſt etiam hoc loco pro teſtamento accipi,ſcilicet,diſpoſitione morituri. vide Gal.3. Hebr.8. 77. ſcilicet,efficaciter,nam ſufficienter pro omnibus. poteſt & multis, pro omnibus accipi, more Scriptura. t. ſcilicet,in cruce. Gra.præſens eſt, ſed pro futuro, vel quia nunc effunditur,ſcilicet,dum offertur; obtulit enim Chriſtus tunc ſecundùm Cypr.& quotidie etiam ſecundùm Ambr. effunditur, quia quotidie offertur. 79. vinum, vocat ſuum ſanguinem, quia ſub vini ſpeciebus.ſic Paulus Euchariſtiam panem vocat ob ſpecies; vel loquitur de vino, in menſa poſito, vnde calicem impleuerat. 84. i. cùm laudes dixiſſent Deo, ſeu gratias egiſſent. x. pro,illo tempore,ſeu illa nocte: non enim id factum poſtquàm exierunt, ſed antè, vt patet ex Iohan. & Luc. z. ſcilicet,fide amiſſa,vel vacillante. aa. ſcilicet,propter ea,quæ in me videbitis.*

[89] Percutiam paſtorem,& diſpergentur oues gregis.Poſtquàm [90] autem reſurrexero , præ-
cedam [91] vos in Galilæam. Reſpondens autem [92] Petrus, ait illi: Etſi omnes ſcandalizati
fuerint in te,ego nunquam ſcandalizabor. [93] Ait illi Ieſus, Amen dico tibi: quia in hac
nocte antequàm [94] gallus [bb] cantet,[95] ter me [96] negabis. Ait illi Petrus, [97] Etiamſi oportuerit me
[98] mori tecum,non te negabo. [99] Similiter & omnes diſcipuli dixerunt. [cc] Tunc venit Ieſus
cum illis in [100] villam quæ dicitur [101] Gethſemani , & dixit diſcipulis ſuis,[102] Sedete hîc, donec
vadam illuc,& [103] orem. Et [104] aſſumpto Petro, & [105] duobus filiis Zebedæi , cœpit contriſtari
& [106] mœſtus eſſe.Tunc ait illis,[108] Triſtis eſt anima [109] mea vſque ad [110] mortem:[111] ſuſtinete

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

89. Hier.ſ.vt ponat animam pro ouibus ſuis. 90. Chry.in hom. non relinquit in triſtibus,ſed læta Prænunciat. 91. Orig.ſ.Galilæam gentium. 92. Hil.efferebatur affectu Chriſti, & eius verba, ſuámque imbecillitatem non conſiderabat.Hier.ardebat affectu Chriſti, & eius verba,ſuamque imbecillitatem non conſiderabat.Hier.ardebat affectu erga Dominum.Rem.quod dixerat Dominus præuidēdo,iſte negat amando. permiſit verò Chriſtus eius caſum , naturam humanam de fragilitate conuincens. 93. Petrus ex ardore promittit,Chriſtus vt Deus,futura prædicit. 94. Int.Mar.dicit, Antequàm gallus bis vocem dederit : cæteri , Antequàm gallus cantet. Auguſt. de conſ. Euang. ante primum galli cantum cœpit negare, quod attenderunt tres Euangeliſtæ, quamquam & ante primum galli cātum tantus erat eius timor,vt ter negare potuiſſet. 95. Int.q.d.timor erit cauſa ter me negandi.

96. Aug.de conſ.Euang.Apparet ex Euangeliſtis & Petrum ter expreſſiſſe præſumptionem ſuam,& ter illi à Domino reſponſum. 97. Orig.hîc etiam Petrus neſcit quid dicat. 98. Int. intellexit enim quòd timore mortis prædiceret eum negaturum.Rab. 99. Int.ſcilicet, ex amore & ardore eodē.Rab. ¶ Chry.in hom. non ſufficit deſiderium hominis ſine auxilio diuino. 100. Rab.eſt radicem montis Oliueti trans torrentem Cedron. 102. Int.q.d.non moueamini ſicut nec loco , ita nec mente.Chry.in hom.conſueuerat ſine diſcipulis orare,docens quærendam ſolicitudinem ad orationem. 103.Int.cuius oratio omnium redemptio.Orig.conueniebat priuſquàm proderetur,orare Damaſ.3.lib.c.24. orat,vt nos doceat à Patre petere,& nobis Patrem reconcilians,ipſumque vt principium honorans , & monſtrans non ſe Deum contrarium. 104. Int.progreſſus parum. 105 Int.quibus ſecretiora manifeſtarat. Remig. 106. Hil.non de ſe orta eſt mœſtitudo, ſed de eis quos aſſumpſerat.Hier.contriſtabatur non timore patiendi qui ad hoc venerat,ſed propter infœliciſſimum Iudam,& Apoſtolorum ſcandalum,& Iudæorum reprobationem,& euerſionem Hieruſalem.Damaſ.3.lib.ca.23. Fugiunt omnia naturaliter non exiſtere,quod fuit etiam in verbo homine facto , vnde habuit mortis timorem naturalem,& triſtitiam.Hier.Contriſtatus eſt,vt veritatē probaret aſſumpti hominis.Aug lib.93.q.q.80.habuit Chriſtus affectiones quæ non poſſunt eſſe niſi in anima.miratus eſt enim,iratus & contriſtatus. Damaſ. lib. 3 permittebat carni pati propria,ſed nihil in Chriſto coactum, volens enim eſuriit , timuit, & contriſtatus eſt. 108. Int.ſ.pro Iuda damnanda. 109. Ambr.in Lucam,non diuina ſubſtantia,ſed anima.

110. Hier.non propter mortem.ſed donec Apoſtolos ſua liberet paſſione. 111. Int.ſcilicet pondus tribulationis. Orig.cæteros vt infirmiores ſedere iuſſi , vos vt firmiores volo collaborare mecum in vigiliis & orationibus.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

94. Glo.ante Galli cantum.id eſt,creſcentibus tenebris negat, vicina autem luce culpam lachrymis lauat. 101. Hier.interpretatur vallis pinguiſſima.Rem.Orans in monte,docet cæleſtia oratione quærenda;in villa autem ſeruandam in oratione humilitatem,in valle pinguedinis , quia pinguedine charitatis mortem ſuſcepit; vultque nos,non aridos eſſe,ſed pingues charitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

bb. bis ſcilicet,vt ait Marcus:eſt autem ſecundus galli cantus præcipuus, ſcilicet, paucis ante lucem horis, nam primus poſt mediam noctem,vel,q.d.antequàm gallus compleat cantum ſuum. cc. præſens eſt, ἰξχεται.

100. *χωρίον agrum,locum.* 101. *Eſt ad radices montis Oliueti , nec inde procul ſepulcrum. Orig.Gra. vallis Heman,pinguedo,oleum.* 106. *id eſt,grauiter angi,oſtendit ſe vt hominem mortem horrere.*

110. *id eſt,vt parum abſim à morte,vel ſimili triſtitia morti,aut ei,quæ in morte accidere ſolet.*

111. *pro,manete.*

hîc

[112]hîc,& [113]vigilate mecum. Et progreſſus [114]puſillum, [115]procidit in faciem ſuam orans,& dicens, Pater mi, [116]ſi poſſibile eſt, [117]tranſeat à me calix [118]iſte: [119]verumtamen non ſicut ego [120]volo, ſed [121]ſicut tu. Et [dd]venit ad diſcipulos ſuos, & inuenit eos [122]dormientes, & dicit [123]Petro. [ee]Sic non [124]potuiſtis vna hora vigilare mecum? Vigilate & [125]orate, vt non intretis in tentationem. [126]Spiritus quidem [127]promptus eſt, caro autem [128]infirma. Iterum ſecũdò abiit,& [129]orauit dicens, Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, [ff]niſi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum,& inuenit eos dormientes, [131]erant enim [132]oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abiit,& [133]orauit [134]tertiò eumdem ſermonem dicens.

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

113. Int.ſ.à ſomno infidelitatis & torpore mentis, ne diabolus obrepat. 114. Orig nolebat longè fieri ab eis, vt viderent orantem,& diſcerent humiliа de ſe ſapere, & orare ſollicitè. 115. Int.vt humilitatem mentis habitu corporis oſtendat. 116. Aug.3.de conſ.Euang. q.d. ſi vis(vt ait Lucas)ſi enim voluerit, fieri poteſt. 117. Orig.hoc orat ſecundum quòd cœpit pauere & triſtari, ſuſcipiẽs enim carnem humanam, eius proprietates impleuit, vt veram carnem habere comprobaretur: & nota quod Iohannes hoc non commemorauit, quia magis diuinam naturam expoſuit. Hil.tranſeat.i.quomodo à me bibitur, ita ab his qui poſt me paſſuri ſunt, bibatur ſine diffidentia, ſine metu mortis: dixit verò, Si poſſibile eſt, quia eſt difficile horum acerbitate corpora nõ vinci humana. 118. Hier.ſ.populi Iudæorum, quos non excuſat ignorantia, quando habent Prophetas qui de me vaticinantur. Orig.tranſeat vt Iudæi in paſſione mea non pereant. 119. Int.quaſi in ſe reuerſus hoc dicit. 120. Int.ſ.humano affectu, Hil.vellet ſuos non pati, ne fortè in paſſione diffidant. Aug.in Enchir.oſtendit priuatam quamdam hominis voluntatem, ſed quia rectum eſſe hominem,& ad Deum dirigi, hoc ſubdit. 121. Int.docet humanæ voluntati voluntatem Dei præponi. Leo in ſerm.de Paſſ.hæc vox omnes fideles inſtruit, omnes confeſſores accendit. quis tentationes vinceret & aduerſa, niſi Chriſtus in omnibus, & pro omnibus Patri diceret, fiat voluntas tua? 122. Int.præ triſtitia ſomnum vincere non poſſunt. Chry.in hom.nox erat,& oculi triſtitia grauati. 123. Int.quia præ cæteris erat glorians, præ cæteris erat increpandus. Hil. 124. Chry.in hom.quia alij idem dixerant quod Petrus, omnium infirmitatem arguit. 125. Int. non ne tentemini, ſed ne tentatione ſuperemini. Hier. 126. Hil.non de ſe hoc dicit.ad eos enim ſermo hic conuerſus eſt. 127. Int.ſ.ad confitendum. 128. Int.ſ.ad tolerandum. ¶ quia nondum induti virtute ex alto. Remig.dicit ſpiritum ſuum promptum ad patiendum, ſed carnem timere. 129. Int.ſ. ſimiliter. Chry.in hom.ex affectu humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, orationem repetit, certificans humanitatis veritatem, repetitio enim in Scriptura veritatis demonſtratiuum eſt. ff. Hil. tranſire non poteſt, niſi bibat, quia pati niſi ex eius paſſione non poſſumus. 131. Int.Langueſcebant enim eorum oculi vicina negatione. Hier. 132. Orig.non tantùm corporum, quantùm animarum. 133. Orig docens orandum donec impetremus.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

112. Orig.vnuſquiſque in gradu ſuæ vocationis conſiſtat. 122. Orig.abſente Domino vigilare nec vna hora potuerunt; vigilat verò, qui facit bona opera. 128. Hier.quantùm de ardore mentis confidimus, tantùm de fragilitate carnis timeamus. Orig.qui ſpiritualior eſt, ſolicitior debet eſſe, ne magnũ ipſius bonum grauem habeat lapſum. 134. Rab.ſ.vt à peccatis præteritis veniam, præſentibus malis tutelam, futuris periculis cautelam oremus,& vt orationem omnem ad Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum dirigamus, vtque integer ſpiritus noſter,& anima & corpus ſeruetur. Remig.ter orat maximè pro Petro, qui ter erat negaturus. Aug.t de q.Euan.ter.orauit, quia trina eſt tentatio cupiditatis, & trina timoris: nempe eſt cupiditas curioſitatis, honoris,& voluptatis; timor mortis, ignominiæ,& doloris.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

114. *ſ.vt poſſent diſcipuli ſpectare quid ageret.* 117. *i.libera me ab hoc acerbiſſimo mortis genere.* 120. *ſ.deſiderio naturali. dd. & venit, & inuenit, & vtrumque præſens eſt.ſic & inf. ee. q.d. Itáne Petre, qui tam multa pollicebaris!* 125. *i.ne ſuccumbatis.* 127. *q.d.etſi ſpiritu eſtis prompti, at carne infirmi. vel tentator quidem fortis, at homo debilis. ff. Gra.vt non.*

Tunc venit ad diſcipulos ſuos,& dicit illis,Dormite[135] iam,& requieſcite : ecce[136] appro-pinquauit[137] hora,[gg] & Filius hominis tradetur in manus peccatorum.[138] Surgite,eamus[139] ,ecce appropinquauit qui me tradet. Adhuc eo loquente,ecce Iudas,vnus[140] de duodecim[141] venit, & cum eo turba multa,[hh] cum gladiis[142] & fuſtibus,[ll] miſſi à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi. Qui autem tradidit eum , dedit illis ſignum,[143] dicens , Quemcumque oſculatus fuero,ipſe eſt:tenete eum. Et confeſtim accedens ad Ieſum , dixit, Aue[144] Rabbi.Et oſculatus[145] eſt eũ. Dixitque illi Ieſus,Amice,[146] ad quid[147] veniſti? Tunc[148] acceſſerũt, & manus iniecerunt in Ieſum : & tenuerunt eum. Et ecce vnus[149] ex his qui erant cum Ieſu,extendens manum,exemit gladium[150] ſuum, & percutiens ſeruum[151] Principis ſacerdotum,amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Ieſus,

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

135. Hil.metum demit.Chry.in ho.non oſtendit ſe non indigere horum auxilio, & oportere ſe omnino pati.Hil.Calicem bibens Dominus infirmitatem noſtram,& timorem,& mortis dolorem abſorbuit. 136. Int.interpoſito aliquo ſilentio ait,Ecce,&c. Aug.3.de conſ.Euang.vnde apud Marcum poſitum eſt,ſufficit,ſcilicet,quod iam requieuiſtis. 137. Chry.in hom.oſtendit diuinæ diſpoſitionis eſſe, quod gerebatur. 139. Hier.i.vltrò pergamus ad mortem. 140. Remig.numero,non merito.

141. Remig.immane facinus , ex Apoſtolo factum proditorem. hh. Orig.arbitrabantur Chriſtum quibuſdam maleficiis poſſe fugere , ideo multi venerunt. 142. Glo.congruit factum mutatæ menti eius,qui quamdiu in pace fuit,tranquillè egerat. 143. Chry.in hom.ſæpe enim detentus ab ipſis pertranſierat,ideo ſignum dedit.Glo.timebat ne transformatus de eorum manibus laberetur. 144. Int. impudens confidentia,magiſtrum vocare,& oſculum iungere ei quem tradidit. 145. Orig.voluit, ſecundùm quoſdam,reuerentiam ad magiſtrum ſeruare,non audens manifeſtè irruere : ſecundùm alios timebat,ne ſi manifeſtè ageret,Chriſtus euaderet.Rab.ſuſcipit Dominus oſculum,ne proditionem fugere videatur. 146. Int.ironicè,vt ſuprà, Amice,quomodo huc intraſti , non habens veſtem nuptialem.Orig. 147. Aug.2.ſerm.de Paſſ.quaſi dicat,oſcularis,& inſidiaris,amicum fingis cùm proditor ſis.

148. Remig ſ.quando ipſe permiſit. 149. Int.ſ.Petrus,eodem ardore mentis quo cætera zelatus ſicut Phinees.Aug.22.cont.Fauſt.ca.70.Moyſes poſt percuſſum Ægyptium, factus eſt princeps Synagogæ, Petrus poſt hoc peccatum,paſtor Eccleſiæ.exceſſit vterque regulam, non deteſtabili immanitate, ſed emendabili animoſitate. 150. Chry.in hom.audientes diſcipuli venire perſecutores ad Chriſtum capiendum,exeuntes à cœna gladios ſumpſerunt in auxilium. 151. Hier.ſ.Malchum.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

135. Orig.poſt vigilias & orationẽ inuentóque tabernaculo Deo Iacob dandus oculis ſomnus.Hil. Primùm obiurgat.2.ſilet.3.iubet quieſcere.nam poſt reſurrectionem primùm diffidentes reprehendit. 2.grauatos oculis ad intuendam Euangelij libertatem miſſo Spiritu ſancto viſitauit.3. claritatis ſuæ reditu quieti,& ſecuritati reſtituet. 138.Orig.& hoc fit cùm iuſtus in poteſtate peccatorum fuerit: habet enim in ſe Ieſum. 142. Orig.& nunc multi ſpiritualibus gladiis,id eſt , diuerſis dogmatibus militant contra Ieſum. 151. Hier.Malchus.i.Rex quondam populus Iudæorum , qui ſeruus factus eſt impietatis,dexterámque perdidit auriculam,vt litteræ veritatem audiat in ſiniſtram.Orig.Iudæi ſiniſtro auditu audiunt legem nunc:Petrus verò gentes ſignificat,qui credentes in Chriſtum cauſa fuerunt,vt præcideretur Iudæis auditio dextera.Rab.Non tollit Petrus intelligentiam, ſed diuino iudicio negligentibus ablatum pandit,reſtituitur verò his,qui ex eodem populo crediderunt. Glo.auris amputata, & ſanata,auditus eſt ablata vetuſtate innouatus,quod eſt regnaturorũ cum Chriſto, vnde & Malchus, id eſt,Rex,ſeruitus autem,vetuſtas,ſanitas,libertas.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

gg. pro,vt Filius hominis tradetur.Hebr. 138. *i. flagitioſorum. ll. id eſt, lignis.* 145. *videtur pro more patria ſolitos diſcipulos aliunde ad Chriſtum redeuntes, ipſum oſculando ſalutare.* 145. *id eſt,quem amo, vel qui te amicum fingis.* 147. *oratio admirantis facinus.*

Conuer

[152] Conuerte gladium tuum in locum ſuum: [153] omnes enim qui [154] acceperint gladium, [155] gladio peribunt. An putas quia non poſſum rogare Patrem meum: & exhibebit mihi modò pluſquàm duodecim [156] legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur [157] Scripturæ, quia ſic oportet fieri? In illa hora [158] dixit Ieſus turbis, Tamquam ad [159] latronem exiſtis cum [160] gladiis & fuſtibus comprehendere me. Quotidie apud vos ſedebam docens in [161] templo, & non me tenuiſtis. [162] Hoc autem totum factum eſt vt adimplerentur [163] Scripturæ [164] Prophetarum. Tunc diſcipuli omnes, relicto eo, [165] fugerunt. At illi tenentes Ieſum, duxerunt ad [166] Caipham Principem ſacerdotum: vbi Scribæ & ſeniores [167] conuenerant. [168] Petrus autem [169] ſequebatur eum à [170] longè, vſque in atrium Principis

SENS. LIT. CAP. IN XXVI.

152. Int. q. d. ceſſet vindicta, exhibeatur patientia; vt patientiam noſtros doceamus, non vindictam. Leo Serm. de Paſſ. contra Sacramentum redemptionis erat, qui mori venerat, capi nolle. 153. Chry. in hom. vt perſuaderetur diſcipulo comminationem addit. Int. ſi omnes, ergo & Iudæi. 154. Int. id eſt, exercuerint vindictã; ipſa vindicta erit eis cauſa perditionis. Aug. 22. cont. Fauſt. ſ. qui gladio vſus fuerit, non legitima poteſtate. 155. Hier. ſ. illo igneo, qui vertitur ante paradiſum, & gladio ſpiritus. Hil. gladio oris Domini. Rem. malitiæ ſuæ gladio. 156. Hier. vna legio apud veteres, ſex millibus hominum complebatur. dicit ergo 72. millia Angelorum, in quot gentes hominum lingua diuiſa eſt. Orig. ſunt & Angelorum legiones contra dæmones militantium; loquitur autem Chriſtus ſecundùm Petri æſtimationem volentis adiuuare; alioqui potius Angeli auxilio Chriſti opus habent. 157. Int. in quibus eſt illud, Tamquam ouis ductus eſt ad occiſionem, &c. Hier. Fruſtrà cecinissent Prophetæ, niſi Chriſtus eorum dicta paſſione confirmaret. 158. Orig. vt ſi præterita beneficia non recordantur, at præſentia recognoſcant. 159. Orig. cuius officium nocere, & latitare. 160. Hier. ſtultum ita quærere ſe vltrò tradentem. 161. Chry. in hom. non auſi ſunt in templo tenere propter turbam, ideò Dominus foras exiuit, vt capere poſſent. 162. Int. promptum animum oſtendit ad patiendum, vt ſua paſſione aſſerat Prophetarum dicta. Hier. ¶ Chry. in homi. oſtendit Euangeliſta cur capi voluerit. 163. Int. Tamquam ouis ad occiſionem ductus eſt. Hier. Item, Foderunt manus meas, &c. Item, Ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortem. 164. Remig. Omnes Prophetæ prædixerunt Chriſti paſſionem

165. Int. timorem mortis oſtendentes. Remig. fugiunt immemores ſuæ promiſſionis. 166. Int. ſ. qui Pontificatum illius anni pretio ſibi acquiſierat ab Herode Romanorum Principe: priùs tamen ad Annam (vt Iohannes ait) Aug. 3. de conſ. Euang. primò ad Annam ductus eſt. Hier. refert Ioſeph Caïpham vnius anni Pontificatum pretio redemiſſe, cùm tamen Deus præceperit Pontifices patribus ſuccedere. 167. Rab. vt cum conſilio omnia facerent. 168. Int. in hoc diuerſus à cæteris. Chry. in hom. multus erat feruor Petri. 169. Int. hoc eſt, deuotionis. 170. Int. hoc timoris naturæ eſt: quod negat, obreptionis eſt, quod pœnitet, fidei eſt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

156. Glo. non eſt timendum ſi contra Ieſum nationes omnes inſurgant, habet enim fortiores exercitus. 165. Rab. Petrus culpam lacrymis abluens, labentium in martyrio recuperationem oſtendit: fugientes verò diſcipuli fugere docent minùs idoneos ad toleranda ſupplicia. Glo. his enim tutiùs eſt latere, quàm ſe diſcrimini committere. 166. Rab. Caïphas, id eſt, inueſtigator, vel ſagax ſ. ad implendam nequitiam: vel vomens ore. fuit enim impudens ad mendacium, & homicidium. 169. Remig. ſ. erat Dominum ad paſſionem euntem imitaturus. Aug. 1. de q. Euang. ſignificatur Eccleſiam ſecuturam Domini paſſiones, ſed longè differenter; illa enim pro ſe patitur, ipſe pro Eccleſia. 170. Chry. in hom. quia erat Dominum negaturus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

152. *non prohibet defenſionem, ſed conflictum pro ſui liberatione.* 153. *more ſuo vtitur ſententia vulgò recepta. Senſus eſt, dignus eſt qui gladio pereat, quicumque gladio aduerſus alterum vtitur, vel alludit ad legem, quæ iubet homicidam interfici.* 156. *λεγεῶνες, vox Latina, continet legio ſex millia hominum, quamquam quidam plus etiam dicant.* 157. *ſub. dicentes. mm. i. talia oportere euenire.*

ſacerdo

ſacerdotum. Et ingreſſus[171] intro ſedebat[172] cum miniſtris, vt videret[173] finem. Principes autem ſacerdotum, & omne concilium, quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt eum morti traderent: & non[174] inuenerunt, cùm multi falſi teſtes acceſſiſſent. Nouiſ[oo]ſimè autem venerunt duo falſi[175] teſtes, & dixerunt: Hic dixit, Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt[oo] triduum reædificare illud. Et ſurgens[176] Princeps[177] ſacerdotum, ait[178] illi, Nihil reſpondens ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur? Ieſus autem tacebat[179]. Et Princeps[180] ſacerdotum ait illi, Adiuro[181] te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei. Dicit illi Ieſus, Tu[182] dixiſti: verumtamen[183] dico vobis: amodò[pp] videbitis Filium hominis[184] ſedentem[185] à dextris virtutis Dei, & venientem[186] in nubibus[187] cæli. Tunc Princeps ſacerdotum ſcidit[188] veſtimenta ſua, dicens, Blaſphemauit: quid[qq] adhuc egemus teſtibus? ecce nunc audiſtis blaſphemiam. quid[190] vobis videtur? At illi[191] reſpondentes dixerunt, Reus[192] eſt mortis.

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

171. Int. ſ. per diſcipulum notum Pontifici. 172. Int. expectans vel amore diſcipuli, vel humana curioſitate. Hier. 173. Int. ſ. quid iudicaret Pontifex de Ieſu. Hier. 174. Int. quia non erant (vt Marc. ait) conuenientia teſtimonia. Orig. maxima Ieſu laus, ſic omnia feciſſe, vt nullã veriſimilitudinem inuenerint in eo reprehenſionis multi mali, & aſtuti 175. Hier. qui in verbis calumniantur, paucis mutatis, vt iuſtam faciant calumniam, quaſi de Iudaïco templo locutus ſit. Chry. in hom. non attulerunt accuſationem de ſolutione ſabbathi, ſæpe enim ſuper hoc fuerant confutati. 176. Int. motu corporis indicat inſaniam mentis. Hier. 177. Int. iratus quia non inueniebat calumniæ locũ. Hier. 178. Chry. in hom volebat ab eo inexcuſabilem reſponſionem elicere, vt eum caperet. 179. Int. ſ. ſciens vt Deus quicquid reſpondiſſet torquendum in calumniam. Hier. Chry. in ho. erat ſolùm illic figura iudicij, re vera autem latronum incurſus. 180. Hier. Chriſti ſilentio magis furens. 181. Orig. adiurandi vſum in lege inuenimus, at ſecundùm Euangelium non puto eſſe vtendum, niſi ad dæmonia ex poteſtate Chriſti. 182. Orig. nec negat, nec manifeſtè confitetur, ſed verbum illius qui Chriſti doctrina indignus erat, in eius redargutionem cõuertit Glo ſimilis eſt ad Pilatum & Caypham reſponſio, vt à propria ſententia condemnentur. 183. Int. q. d quamuis vt hominem condemnatis, tamen dico, &c.

pp Orig cœpit impleri hoc à tempore diſpenſationis: viderunt enim diſcipuli reſurgentem: vel quia ſecundùm æternitatem, quæ eſt apud Deum à principio mundi vſque ad finem eſt vnus dies, ſpatium breuiſſimum ſignificatur 184. Glo. ſ. in forma quam iudicatis. 185. Orig. Firmitas quædam regalis ſignificatur. 186. Int. ſ. ad iudicandum in nube, vel mirabiliter operantem in Sanctis. 188. Hier. furor qui de ſolio excuſſerat, ad ſcindendas veſtes prouocat; ſolent autẽ Iudæi id facere, cùm audiunt aliquid contra Deum Chry. in hom. fecit hoc vt accuſationem redderet grauiorem. 190. Chry. in ho. dicit hoc quaſi cõfeſſo peccato. 191. Chry. in ho ipſi accuſant, ipſi diſcutiunt, ipſi ſententiã proferunt. 192. Int. quia eum blaſphemum putauerunt, ideò morti addixerunt. Orig. quantus error, principalem omniũ vitam reum mortis pronunciare, & per tot reſurgentiũ teſtimonia, non reſpicere fontem vitæ.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

179. Orig docet cõtemnere calumniantium voces. 187. Orig. nubes, Prophetæ, & Apoſtoli Chriſti, quibus mandat pluere. 188. Hier. per hoc oſtendit Iudæos ſacerdotalem gloriam perdidiſſe; & vacuam ſedem habere Pontificis. Glo. veſtis tamen Domini non poteſt ſcindi: manebit enim ſoliditas eccleſiæ vſque in finem ſæculi indirupta.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

174. *ſ. idoneum. nn. ὕστερον. i. deinde, poſterius. oo. Gra. per tres dies, ſeu triduo.* 179. *ſ. ſciens quicquid dixiſſet in calumniam rapiendum, nec quicquam profuturum.* 182. *pro, ita eſt vt dixiſti. vide Marc. & ſuprà, num. 64.* 183. *pro, & ſanè. pp. ſ. poſt hoc tempus. q. d. aliquando.* 183. *pro, conſortem paternæ gloriæ, virtutis autem Dei, poſitum pro potentis Dei. Heb.* 188. *ſcilicet, fingens dolorem velut de blaſphemia. qq. pro, quid præterea.*

Tunc

Tunc [193] expuerunt in faciem eius, & [194] colaphis eum cæciderunt. Alij autem [195] palmas in faciem eius dederunt, dicentes: [196] Prophetiza nobis Christe, quis eſt qui te percuſſit? Petrus verò [197] ſedebat foris in atrio: & acceſſit ad eum vna [198] ancilla, dicens, Et tu cum Ieſu Galilæo eras. At ille [199] negauit coram omnibus, dicens, Neſcio quid dicis. [200] Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait [201] his qui erant ibi, Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Et iterum [202] negauit cum iuramento: quia non noui [203] hominem. Et poſt [204] puſillum acceſſerunt qui ſtabant: & dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es: nam & [205] loquela tua te manifeſtum facit. Tunc cœpit [206] deteſtari, & iurare, quia non nouiſſet hominem. Et continuò [207] gallus cantauit. Et recordatus eſt [208] Petrus verbi Ieſu, quod dixerat, Priuſquàm gallus cantet, ter me negabis. Et [209] egreſſus foras, [210] fleuit amarè.

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

193. Hier. vt compleretur illud, dedi maxillam meam alapis, & faciem meam non auerti à confuſione ſputorum. 195. Int. altàs alapas. 196. Glo. id dicunt in contumeliam ei qui ſe Prophetam haberi voluit. Hier. ſtultum erat verberantibus reſpondere, cùm palam percutientis inſania videretur. Chry. in hom. vide vt diligenter Euangeliſta opprobria exponat, gloriam maximã exiſtimans Dominum orbis pro nobis talia ſuſtinere, in his ergo gloriemur. Aug. 3. de con. Euang. inter prædictas Domini contumelias trina Petri negatio facta eſt. 197. Int. nõ appropinquabat Ieſu, ne miniſtris aliqua ſuſpicio oriretur. Hier. 198. Glo. per feminam ſeductus Adam, per feminã princeps Eccleſiæ compulſus negat. 199. Int. quia manifeſtare ſe expauit, qui adhuc nolebat mori. Rab. ¶ Leo in Serm. de Paſſ. hæſitare permiſſus eſt, vt in Eccleſiæ Principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo de ſua virtute confideret. Chry. in hom breui tempore ter negauit. 200. Aug. 3. de con. Euang. intelligitur poſtquàm exiit, cùm ſemel negaſſet, gallum cãtaſſe primùm, quod Marcus dicit. 201. Int. ſ. cum quibus calefaciebat ſe Petrus. 202. Int. ſ. ab illis inquiſitus quibus ancilla propalauerat. Aug. 3. de con. Euan. Non foris negauit, ſed cùm exiret, viſóque eo, ancilla illa diceret, regreſſus ad focum negauit, vel non audiuit, quod dictum fuit, cùm exiret, ſed poſtquàm rediit dictum eſt ei, quod Lucas commemorat. 203. Hier. friuolum eſt quod quidam dicunt, negaſſe hominem, non Deum, ſenſúmque eſſe, neſcio hominem, quia ſcio Deum. 204. Int. Lucas ait, quaſi facto interuallo vnius horæ. Auguſt. 3. de con. Euang. Glo. Iohannes & Lucas vnum dicunt, quia vnus præcipuè dicebat, quem cæteri ſunt ſecuti; vel eſt hîc plurale pro ſingulari. 205. Int. Hieroſolymitæ & Galilæi æquè ſunt Hebræi vnius linguæ, ſed quæque prouincia habet ſuũ ſonum. Hier. 206. Rab. primùm dicit, Neſcio; ſecundò, cum iuramento negat; tertiò, cum deteſtatione. perſeuerare enim in peccato, dat incrementum ſcelerum; & qui minima ſpernit, cadit in maiora. 208. Int. ſ. reſpiciente ſe Domino. Hier. fieri non poterat vt in tenebris permaneret, quem lux reſpexerat. 209. Int. ſ. vt haberet liberum locum flendi. Hier.

210. Leo Serm. de Paſſ. Felices lacrymæ, quæ ad diluendam culpam virtutem ſacri habuere baptiſmatis, citò petra ad ſoliditatem rediit.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

193. Int. ſignificat eos, qui gratiæ eius præſentiam reſpuunt. Aug. 1. de q. Euang. 194. Int. colaphis cædunt qui honores ſuos præferunt. Aug. 1. de q. Euang. 195. Int. ſignificat eos qui eum veniſſe negant; tamquam præſentiam eius à ſe repellentes. Aug. 1. de q. Euang. 199. Rab. & Chriſtum negat, qui ſe negat Chriſtianum eſſe, cùm ſit. 206. Rem. prauorum colloquia coẽgerũt Petrum negare; per hoc autem quod ante primum galli cantũ negauit, deſignantur qui ante reſurrectionem Chriſti non credebant eum eſſe Deum; per hoc verò, quod negauit poſt galli cantum, ij, qui in vtramque Domini naturam errant. Prima autem ancilla, cupiditas; ſecunda, carnalis delectatio; adſtãtes, dæmones Orig. prima ancilla, ſynagoga: ſecunda, gentilitas, adſtantes, miniſtri hæreſium. Aug. 1. de q. Euan. ter negauit. nam errant hæretici aut de diuinitate, aut de humanitate, aut de vtroque. 207. Rab. i. doctos Eccleſiæ ſomnolentos increpans, Euigilate iuſti, & nolite peccare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

193. quod apud Iudæos ignominioſiſſimum. 194. *i. pugnis.* 195. *i. alapas, vel colapho intellige percuſ-*

ſum collum aut caput, palmis, faciem. 196. i. diuina. rr. id per ironiam, & cavillum. ss. τὸ πυλῶνα; in veſtibulum. ſ. priorem atrij partem, intellige ergo ianuam, qua ex veſtibulo in atrium ibatur. tt. non ſtatim, ſed poſt id, quod narrat Luc. & Iohan. quoſdam illum ſimiliter interrogaſſe. 204. quaſi poſt horam, vt ait Lucas. 206. καταναθεματίζειν. i. deuouere, execrari. xx. Grac. qui dixerat.

CAPVT XXVII.

MANE autem facto, conſilium inierunt omnes Principes ſacerdotum, & ſeniores populi aduerſus Ieſum, vt eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quòd damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argēteos Principibus ſacerdotum, & ſenioribus, dicens: Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et proiectis argenteis in templo, receſſit: & abiens, laqueo ſe ſuſpendit. Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbonam: quia pretium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in ſepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus eſt

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

1. INt. vide quàm ſolliciti in malo tota nocte vigilauerūt, vt facerent homicidiū: Hier. ¶ Aug. 3. de conſ. Enang. perduxerat Matthæus narrationem vſque ad geſta manè, interpoſita ergo negatione Petri, eò rediit. 2. Orig. putātes ſe ita extincturos eius doctrinam, & fidem. 3. Int. quem vinxerāt in horto, vt Iohannes ait. Rab. 4. Int. mos erat, vt quem morti adiudicaſſent, ligatū iudici traderēt. Hier. ¶ Chry. in hom. ſtuduerunt publicè occidere, vt gloriæ eius detraherent, quam tam multi admirabantur. 5. Orig. quod ſuum peccatum agnouit, ex ſeminatione virtutis fuit; quæ ſeminata eſt in omni anima rationali, quam quia non coluit, cecidit in peccatum. 6. Orig. ſ. Chriſtus, vel Iudas ſenſit malum ſuum, & ſe damnatum. 7. Chry. in hom. non permittit diabolus videre malum, antequàm factum ſit. 8. Int. quanto magis qui emerunt. 9. Leo Serm. de Paſſ. non Dei Filium, ſed hominem credidit. 10. Int. emiſſe ſe audiunt, & tamen extra reatum ſe credunt, & in vendente ſcelus conſtituunt. Glo. quaſi dicat, quid ad nos pertinet pretium? fac tu inde quod vis. 11. Glo. vt eius pœnitentia infructuoſa, ita hæc oblatio execrabilis. 12. Int. vt ſe oſtenderet peroſum cælo, & terræ. Rab. ¶ Orig. ſi locum pœnitentiæ quæſiſſet, fortè inueniſſet. 13. Chry. in hom. condemnari à propria conſcientia, quia occiſionem emerant. 14. Hier. verè culicem liquantes, & camelum glutientes, ſi hoc non licuit, cur ſanguinem effundere? 15. Int. ſcilicet, gazophylacium. Hier. ¶ Int. corbona interpretatur oblatio.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

12. ORig diabolus vbi induxit in peccatum, inducit triſtitiam, quæ abſorbeat. 14. Int. oblatio impiorum abominabilis eſt Domino, quæ offertur ex ſcelere. f. Aug. Serm. de cœn. Dom. Chriſtus viuos redimit, & mortuos ſuſcipit; ager, eſt mundus; figulus, Deus; peregrini, homines toto orbe exules, quibus Chriſti ſanguine requies prouidetur; nempe qui renunciantes ſæculo, nihil poſſident in mundo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

a. ſcilicet, cùm ad Pilatum ductus eſſet, vel duceretur. 6. i. à ſacerdotibus morti addictus. b. ſiclos, ſcilicet, ſeu didrachmas; ſolent Iudæi ſiclos vocare argenteos, vide 1 Reg. 28. Iſa. 7. Ier. 32. ſiclus autem ſanctuarij drachma 4. communis dua. 9. Græc. inſontem, ſeu innocentem ἀθῷον, ſanguinem verò pro hominem di lum. Hebr. 10. i. Quid noſtra refert? c. q. d. tua eſt cura, non noſtra. 11. ſ. ante illorum pedes. d. i. atrio templi. 15. i. Gazophylacium, quod erat in atrio. Corbona vox Chald. nam Hebr. Corban. e. id eſt, quo fuit empta cædes hominis.

ager

ager ille [s] Acheldemach, hoc eſt, ager ſanguinis, vſque in hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod [16] dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem: Et [17] acceperunt triginta argenteos [19] pretium [20] appretiati, quem [21] appretiauerunt à [22] filiis Iſrael: & dederunt eos in agrum [b] figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus. [23] Ieſus autem ſtetit ante Præſidem, & [24] interrogauit eum Præſes dicens, [25] Tu es [l] Rex Iudæorum? Dicit illi Ieſus, [26] Tu dicis: & cùm accuſaretur à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil [27] reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus, [28] Non audis quanta aduerſum te dicunt teſtimonia? Et non [29] reſpondit ei ad vllum verbum, [30] ita vt miraretur Præſes vehementer. Per diem autem ſolemnem [31] conſueuerat Præſes populo dimittere vnum [m] vinctum, quem voluiſſent: habebat autem [32] tunc vinctum [33] inſignem, qui dicebatur

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

16. Hier. hoc in Ieremia non inuenitur, ſed in Zacharia, non verbis, ſed ſenſu. Aug. 3. de conſ. Euang. quidam codices non habent Ieremiam, ſed plures habent, & antiquiores; videtúrque deletum ab imperitis. poſuit verò Matthæus Ieremiam, inſinuans omnes Prophetas vno Spiritu locutos, & quæ dixerunt ſingula eſſe omnium, & omnia ſingulorum: deinde quia eſt apud Ieremiam aliquid de emptione agri argento, quod etiam huc pertinet: alioqui quod ſequitur, quem appretiauerunt, &c. nec apud Zachariam, nec apud Ieremiam reperitur, vnde magis ex perſona Euangeliſtæ accipiendum eſt, qui reuelatione cognouerit ad hoc quod narrabat pertinere. Hier. de opt. gen. interp. Matthæo cura fuit non verba, & ſyllabas aucupari, ſed ſententias dogmatum ponere. Chry. in ho. Legi in quodam Hebraïco volumine Ieremiæ apocryphum, in quo hoc ad verbum ſcriptum eſt, mihi tamen videtur ſumptum ex Zacharia non verbis, ſed ſenſu Apoſtolorum more. 17. Int. in Zacharia legitur, appenderunt. 19. Int. ſ. Chriſti. 20. Int. ſ. me. 21. pluris me facientes, quàm vile mancipium. 22. Glo. ſ. à quibus minùs oportuerat. 23. Aug. de conſ. Euang. ad ordinem narrationis redit. 24. Orig. fortè deridens, aut dubitans. 25. Chry. in ho. hoc interrogat, quod aduerſarij: ſcientes enim Pilatum non curaturum legalia, ita accuſarant. Glo. non quærit de cenſu, dandus ne ſit Cæſari, quod audierat reſpondiſſe reddenda Cæſaris Cæſari. 26. Int ſ. reſponſum temperat, vt ſermo eius calumniæ non pateat, & tamen verum dicat. Orig. Pilati ſententiam confirmat. Chry. in ho. confeſſus eſt ſe regem, ſed cæleſtem. 27. Int. vt verum patientiæ det exemplum, ſicut flagellatus antè, ita modò ſilet accuſatus. Hier. Pilato, qui inuitus promebat ſententiam, aliqua ex parte reſpondit; iſtos verò indignos ſuo ſermone iudicauit. 28. Int. Ethnicus eſt, qui condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum. Hier. ¶ Chry. in hom. volebat eum liberare, ſi ſe excuſando reſponderet. 29. Int. ſ. ne crimen diluens dimitteretur à Præſide, & crucis vtilitas differretur. Hier. ¶ Chry. in ho. quia peruerſo iudicio agebantur, tacet; aliquando verò reſpondet breuiter ne pertinax videatur. 30. Orig. ſ. conſtantiam, & inturbabilem grauitatem.

31. Int. non imperiali ſanctione, ſed ductus populi conſuetudine, cui placere volebat. Orig. Fuit hæc conſuetudo aliquando apud Iudæos, ſic enim liberatus Ionathas petēte populo. Chry. in hom. volebat Pilatus eum liberare per hanc conſuetudinem. 32. Int. ſcilicet, propter ſeditionem, & homicidium.

33. Int. id eſt, vulgatum in malitia. Chry. in hom.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

26. Hil. interroganti Pontifici, dixit, Tu dixiſti, futurum enim Chriſtum ex lege ſemper dixerat. Pilato verò, tu dicis, per fidem enim præſentis confeſſionis ſalus gentium eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

g. Chald. eſt חקל *Chakal, ager. Dema* דמא*, ſanguis, Ager verò ſanguinis. id eſt, emptus pecunia qua hominis mors empta fuit. 16. Ier. 32. aliquid ſimile eſt, plus in Zacharia ſecundùm 70. cuius hic loci ſenſus potius quàm verba. Hier. ait ſumptum ex quodam apocrypho Ieremiæ, quod ſe legiſſe teſtatur: ſic Paulus citat Apocryphum quoddam ad Iamne & Mambre, 19. id eſt, æſtimati à filiis Iſraël. ſic enim coniungendum, ſcilicet, tanti eſt ab eis æſtimatus. filiis autem pro filio, ſcilicet, Iuda. b. pro præcepit per me. 24. ſcilicet, poſt accuſationes Iudæorum, de quibus Lucas. l. ὁ βασιλεὺς. Rex ille ſcilicet expectatus. 29. ſciens nihil profuturum, & quia vel Pilati ipſius teſtimonio innocens erat. 30. ſcilicet, & manſuetudinem, & mortis contemptum. m. ſcilicet, ex propoſitis à Præſide. 33. ſcilicet, flagitiis.*

[34] Barrabas. [n] Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, [o] an [35] Ieſum, qui dicitur Chriſtus? ſciebat enim quòd per [36] inuidiam tradidiſſent eum. Sedente autem illo pro [37] tribunali, miſit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi & [38] iuſto illi; multa enim [o] paſſa ſum [p] hodie per [39] viſum propter eum. Principes autem ſacerdotum & [40] ſeniores perſuaſerunt populis vt peterent Barrabam: Ieſum verò [q] perderent. Reſpondens autem Præſes, ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, [41] Barrabam. Dicit [42] Pilatus: [43] Quid igitur faciam de Ieſu, qui dicitur [44] Chriſtus? Dicunt omnes, [r] Crucifigatur. Ait illis Præſes, [45] Quid enim mali fecit? At [46] illi magis [47] clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil [48] proficeret,

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

35. Hier. Non dubitabat Ieſum potius eligendum. Chry. in hom. q. d. ſi non vultis vt innocentem, ſaltem vt cōdemnatum feſtiuitati dimittite, & vide quòd cùm petitio ſoleret eſſe plebis, nunc petente principe plebs ferocior redditur. 36. Int. ſ. timentes ne omnes crederent in eum. Rem. ſic enim eſt apud Iohannem: Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum. 37. Rab. Tribunal, ſedes Iudicum; ſolium, Regum; cathedra, magiſtrorum. o. Aug. Ser. de Paſſi. terretur iudex in coniuge; & torquetur, antequàm torqueat. Rab intelligens diabolus ſe per Chriſtum ſpolia amiſſurum, vult per mulierem liberare. 39. Hier. Gentilibus ſæpè à Deo ſomnia reuelantur. Chry. in hom. non Pilatus ſomniū videt, ſed vxor, quia magis digna, vel quia fortè ille non dixiſſet. 40. Int. egreſſa eſt iniquitas à ſenibus & Iudicibus. Chry. in hom. inuidia excæcati plebem corrumpunt. 41. Glo filium diaboli elegerunt pro Filio Dei, quæ petitio etiam hodie hæret eis amiſſa gente, & libertate, qui datorem libertatis perdere voluerunt. 42. Orig. ſ volens tantæ iniquitatis pudorem incutere. 43. Glo. multas quærebat occaſiones eum cum populi beneuolentia liberandi. 44. Int. ſ. Rex veſter eſt. r. Orig. multiplicarunt impietatem, petentes non ſolùm homicidam ad vitam, ſed & iuſtum ad mortem. Rab. cogitabāt de morte peſſima, ſed eis non intelligētibus, erat electa à Domino; erat enim crucem, ſuperato diabolo, tamquam trophæum in fidelium frontibus poſiturus. 45. Int. vt vxor mandauerat, nihil tibi, & iuſto illi. Hier. hoc verò dicendo abſoluit Ieſum. 46. Int. ſ. quanto plus audiebant quòd Pilatus vellet eum liberare. 47. Hier. vt impleretur illud, Circumdederunt me canes multi, & cæt. & illud Ieremiæ, Dederunt ſuper me vocem ſuam. 48. Auguſt. 3. de con. Euang. multum enim conatus eſt, vt eriperet Ieſum furori eorum, ſæpiùſque hoc egit cum Iudæis, vt dimitteretur.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

34. Glo. Barrabas, Antichriſtus; Pilatus verò, diabolum ſignificat, per quem Dominus vaſa ſua permittit probari. Hier. Chriſto Antichriſtum prælaturi ſignificātur. Rab. ſeditioſus Iudæis dimiſſus, ſcilicet diabolus, ideo pacem habere non poſſunt. 38. Int. in Pilato & vxore eius Chriſtum iuſtum confitentibus gentilis populi teſtimonium eſt. Hier. 41. Orig. qui malè agit, ei ſolutus eſt Barrabas, & Chriſtus vinctus, contrà verò ſi bene agat. 57. Hier. iſti neſcientes, Sacramēta nobis tribuebant; Chriſtus chlamyde opera gentium cruenta ſuſtentat, corona maledictum ſoluit antiquum, calamo venenato occidit animalia. Hil. Chriſtus cocco, id eſt, martyrum ſanguine perfunditur: ſpinis. i. gētium peccatis coronatur, inde enim Chriſto corona victoriæ contexitur; calamum. i. gentium infirmitatem, & inanitatem firmat. Rem. Chlamys, Domini caro; corona, ſuſceptio peccatorum noſtrorum. Rab. percutiunt caput calamo, qui errorem de diuinitate Scripturæ confirmant; conſpuunt faciem, qui præſentiam gratiæ reſpuunt; falsò adorant, qui malis eum actibus deſpiciunt. Aug. 2. de q. Euang. cap. 51. ſua veſte exutum alia induunt hæretici, qui verum corpus habuiſſe negant. Hier. cùm flagellatur Dominus, & conſpuitur, non habet propria veſtimenta, ſed quæ propter peccata noſtra ſumpſerat.

Addit. Avct. In Cap. XXVII.

n. & de more petentibus vnum vinctum ob feſti reuerentiam. 38. pro, cum iuſto illo nihil tibi ſit. id eſt, illum miſſum fac. p. pro, hac nocte. 39. id eſt, in ſomnis quidam putant agente dæmone, ne Chriſtus occideretur; alij Deo ſic volente Chriſti innocentiam comprobare. q. id eſt, perdendum curarent.

ſed

ſed magis tumultus fieret: accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius: vos videritis. Et reſpondens vniuerſus populus, dixit, Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barrabam: Ieſum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc milites Præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem, & exuentes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei: & plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput eius,& arundinem in dextera eius:& genu flexo ante eum,illudebant ei,dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum,acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſerunt ei,exuerunt eum chlamyde:& induerunt eum veſtimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem:hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

49. Int.ſ.rebellionis crimen ei contra Cæſarem impingeretur. Hier. 50. Int.quodammodo conteſtans,ego innocentem volui liberare. Remig. ita ſolebant antiqui ſe oſtendere immunes ab aliquo crimine. 51. Int.non in hunc Deum fallit;particeps eſt,ſed innocentior illis,qui dicunt,Crucifige,crucifige. Leo Serm.de Paſſ.non euaſit reatum, qui in crimen tranſiuit alienum. 52. Int.q.d.ego miniſter ſum legum,veſtra vox ſanguinem fundit. Hier. 53. Int.i.culpa, & pœna. Hier.perſeuerat adhuc hæc imprecatio ſuper Iudæos. Chry. in ho. vide inſaniam,ſibi ipſis,& filiis maledicunt: ſed Deus ſententiam eorum non firmauit,ſed eos ſuſcepit,qui pœnitentiam egerunt. 54. Int. vnde per Eſaiam, Si leuaueritis manus ad me,non exaudiam:manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. 55. Int.Ideò flagellatus,vt nos à flagellis liberemur. Hier. Romanis legibus crucifigendus prius verberabatur. 56. Int.quia obiiciebatur ei,quòd vſurpaſſet imperium in populo Iudæorum,illuſionibus hoc oſtendunt. Hier. ¶ Glo. ideò Pilatus flagellauit,& illudendum dedit,vt ſatiati Iudæi,eius mortem amplius non ſitirent.

57. Int.ſ.propriis veſtimentis. Hier. 58. Int. pro purpura,qua Reges vtebantur. Hier. ¶ Aug 3.de conſ.Euang.eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima,vnde Mat purpuram dixit:apparet vero Matthæum iſta recapitulando commemoraſſe.ſunt enim geſta, antequàm traderetur à Pilato crucifigendus,vt Iohan. indicat. 59. Int.pro diademate. Hier. 60. Int pro,ſceptro. Hier. 71. Int.adorant,vt Regem. Hier. 62. Aug. 3.de conſ.Euang.ſ.cùm duceretur ad crucifigendum, poſtquàm Pilatus eum tradidit. 63. Chry. in ſerm. de Paſſ.extra ciuitatem voluit pati, ne putaretur pro illo populo tantùm oblatus. 64. Hier.priùs Chriſtus portauerat,vt ait Iohannes. Orig.non ſtatim,vt angariauerunt:ſed prope locum in quo erant ſuſpenſuri,iſti crucem impoſuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

64. Conueniebat etiam nos crucem portare. Hier. Crucem ſuſcipiunt nationes Hil. indignus erat Iudæus Chriſti crucem ferre. Rem. Simon.i.obediens.erat verò iſte aduena ex Cyrene ciuitate Lybiæ,& ſignificat gentes Dei teſtamentorum peregrinas. Glo. venit iſte de villa,id eſt,gentilitate,quæ relicto Pago,id eſt,paganis ritibus,Chriſtum imitatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

51. q.ego hunc iuſtum non interficio,ſed vos. s. i.cædes, vel vltio ſanguinis. 53. i.nobis mors eius imputetur,à nobis & filiis noſtris pœnæ exigantur. 55. φραγελλώσας, voce Latina vſus eſt. t. id per recapitulationem,factum enim ante condemnationem ad crucem. u. εἰς τὸ πραιτώριον,& hæc Latina vox. x. eſt circiter decima pars legionis. 57. ſ. veſtibus omnibus. Hæc omnia iuſſu ne Pilati fecerint, an Iudæorum ſuaſu,incertum. 58. Chlamys veſtis erat Regum & militum,quæ & paludamentum.ſ.militare pallium. 59. hanc capiti infixerunt,vt etiam Tertull. teſtatur lib. de Coron.mil. 60. ſ.ſceptri loco. 62. relicta, vt apparet corona in capite. z. i.coegerunt: dicitur eſſe vox Perſica. 64. quod Chriſtus non videretur poſſe ferre diutius,vt Iudæi mortem accelerarent.

[34] Barrabas. [n] Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an [35] Ieſum, qui dicitur Chriſtus? ſciebat enim quòd per [36] inuidiam tradidiſſent eum. Sedente autem illo pro [37] tribunali, miſit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi & [38] iuſto illi; multa enim [o] paſſa ſum [p] hodie per [39] viſum propter eum. Principes autem ſacerdotum & [40] ſeniores perſuaſerunt populis vt peterent Barrabam: Ieſum verò [q] perderent. Reſpondens autem Præſes, ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, [41] Barrabam. Dicit [42] Pilatus: [43] Quid igitur faciam de Ieſu, qui dicitur [44] Chriſtus? Dicunt omnes, [r] Crucifigatur. Ait illis Præſes, [45] Quid enim mali fecit? At illi [46] magis [47] clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil [48] proficeret,

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

35. Hier. Non dubitabat Ieſum potius eligendum. Chry. in hom. q. d. ſi non vultis vt innocentem, ſaltem vt cõdemnatum feſtiuitati dimittite, & vide quòd cùm petitio ſoleret eſſe plebis, nunc petente principe plebs ferocior redditur. 36. Int. ſ. timentes ne omnes crederent in eum. Rem. ſic enim eſt apud Iohannem: Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum. 37. Rab. Tribunal, ſedes Iudicum; ſolium, Regum; cathedra, magiſtrorum. o. Aug. Ser. de Paſſi. terretur iudex in coniuge; & torquetur, antequàm torqueat. Rab intelligens diabolus ſe per Chriſtum ſpolia amiſſurum, vult per mulierem liberare. 39. Hier. Gentilibus ſæpè à Deo ſomnia reuelantur. Chry. in hom. non Pilatus ſomniũ videt, ſed vxor, quia magis digna, vel quia fortè ille non dixiſſet. 40. Int. egreſſa eſt iniquitas à ſenibus & Iudicibus. Chry. in hom. inuidia excæcati plebem corrumpunt. 41. Glo filium diaboli elegerunt pro Filio Dei, quæ petitio etiam hodie hæret eis amiſſa gente, & libertate, qui datorem libertatis perdere voluerunt. 42. Orig. ſ. volens tantæ iniquitatis pudorem incutere. 43. Glo. multas quærebat occaſiones eum cum populi beneuolentia liberandi. 44. Int. ſ. Rex veſter eſt. r. Orig. multiplicarunt impietatem, petentes non ſolùm homicidam ad vitam, ſed & Iuſtum ad mortem. Rab. cogitabât de morte peſſima, ſed eis non intelligẽtibus, erat electa à Domino; erat enim crucem, ſuperato diabolo, tamquam trophæum in fidelium frontibus poſiturus. 45. Int. vt vxor mandauerat, nihil tibi, & iuſto illi. Hier. hoc verò dicendo abſoluit Ieſum. 46. Int. ſ. quanto plus audiebant quòd Pilatus vellet eum liberare. 47. Hier. vt impleretur illud, Circumdederunt me canes multi, & cæt. & illud Ieremiæ, Dederunt ſuper me vocem ſuam. 48. Auguſt. 3. de con. Euang. multum enim conatus eſt, vt eriperet Ieſum furori eorum, ſæpiúſque hoc egit cum Iudæis, vt dimitteretur.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

34. Glo. Barrabas, Antichriſtus; Pilatus verò, diabolum ſignificat, per quem Dominus vaſa ſua permittit probari. Hier. Chriſto Antichriſtum præfaturi ſignificatur Rab. ſeditioſus Iudæis dimiſſus, ſcilicet diabolus, ideo pacem habere non poſſunt. 38. Int. in Pilato & vxore eius Chriſtum iuſtum confitentibus gentilis populi teſtimonium eſt. Hier. 41. Orig. qui malè agit, ei ſolutus eſt Barrabas, & Chriſtus vinctus, contrà verò ſi bene agat. 57. Hier. iſti neſcientes, Sacramẽta nobis tribuebant; Chriſtus chlamyde opera gentium cruenta ſuſtentat, corona maledictum ſoluit antiquum, calamo venenato occidit animalia. Hil. Chriſtus cocco, id eſt, martyrum ſanguine perfunditur: ſpinis. i. gẽtium peccatis coronatur, inde enim Chriſto corona victoriæ contexitur; calamum. i. gentium infirmitatem, & inanitatem firmat. Rem. Chlamys, Domini caro, corona, ſuſceptio peccatorum noſtrorum. Rab. percutiunt caput calamo, qui errorem de diuinitate Scripturæ confirmant; conſpuunt faciem, qui præſentiam gratiæ reſpuunt; falsò adorant, qui malis eum actibus deſpiciunt. Aug. 2. de q. Euang. cap. 51. ſua veſte exutum alia induunt hæretici, qui verum corpus habuiſſe negant. Hier. cùm flagellatur Dominus, & conſpuitur, non habet propria veſtimenta, ſed quæ propter peccata noſtra ſumpſerat.

Addit. Avct. In Cap. XXVII.

n. & de more petentibus vnum vinctum ob feſti reuerentiam. 38. pro, cum iuſto illo nihil tibi ſit. id eſt, illum miſſum fac. p. pro, hac nocte. 39. id eſt, in ſomnis quidam putant agente dæmone, ne Chriſtus occideretur; alij Deo ſic volente Chriſti innocentiam comprobare. q. id eſt, perdendum curarent.

ſed magis tumultus[49] fieret: accepta aqua[50], lauit manus coram populo, dicens, Innocens[51] ego ſum à ſanguine iuſti huius:vos videritis[52]. Et reſpondens vniuerſus populus, dixit, Sanguis[53] ejus ſuper nos[54], & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barrabam: Ieſum autem flagellatum[55] tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc milites Præſidis ſuſcipientes[57] Ieſum in prætorio[56], congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem, & exuentes eum chlamydem[58] coccineam circumdederunt ei: & plectentes coronam[59] de ſpinis, poſuerunt ſuper caput eius,& arundinem[60] in dextera eius:& genu[61] flexo ante eum,illudebant ei,dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum,acceperunt arundinem[62], & percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſerunt ei,exuerunt eum chlamyde:& induerunt eum veſtimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent[63]. Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem:hunc angariauerunt[64] vt tolleret crucem eius: Et venerunt in locum qui dicitur

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

49. Iot.ſ.rebellionis crimen ei contra Cæſarem impingeretur. Hier. 50. Int.quodammodo conteſtans,ego innocentem volui liberare.Remig.ita ſolebant antiqui ſe oſtendere immunes ab aliquo crimine. 51. Iot.non in hoc Deum fallit;particeps eſt,ſed innocentior illis,qui dicunt,Crucifige,crucifige.Leo Serm.de Paſſ.non euaſit reatum, qui in crimen tranſiuit alienum. 52. Int.q.d.ego miniſter ſum legum,veſtra vox ſanguinem fundit.Hier. 53. Int.i.culpa, & pœna. Hier.perſeuerat adhuc hæc imprecatio ſuper Iudæos.Chry.10 ho.vide inſaniam,ſibi ipſis,& filiis maledicunt: ſed Deus ſententiam eorum non firmauit,ſed eos ſuſcepit,qui pœnitentiam egerunt. 54. Int.vnde per Eſaiam,Si leuaueritis manus ad me,non exaudiam:manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. 55. Int.Ideò flagellatus,vt nos à flagellis liberemur.Hier.Romanis legibus crucifigendus prius verberabatur. 56. Iot.quia obiiciebatur ei,quòd vſurpaſſet imperium in populo Iudæorum,illuſionibus hoc oſtendunt. Hier. ¶ Glo. ideò Pilatus flagellauit,& illudendum dedit,vt ſatiati Iudæi,eius mortem amplius non ſitirent.

57. Int.ſ.propriis veſtimentis.Hier. 58. Iot. pro purpura,qua Reges vtebantur. Hier. ¶ Aug 3.de conſ.Euang.eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima,vnde Mar purpuram dixit:apparet vero Matthæum iſta recapitulando commemoraſſe.ſunt enim geſta, antequàm traderetur à Pilato crucifigendus,vt Iohan.indicat. 59. Int.pro diademate.Hier. 60. Int pro,ſceptro.Hier. 61. Int.adorant,vt Regem.Hier. 62. Aug.3.de conſ.Euang.ſ.cùm duceretur ad crucifigendum, poſtquàm Pilatus eum tradidit. 63. Chry.in ſerm. de Paſſ.extra ciuitatem voluit pati, ne putaretur pro illo populo tantùm oblatus. 64. Hier.priùs Chriſtus portauerat,vt ait Iohannes. Orig non ſtatim,vt angariauerunt:ſed prope locum in quo erant ſuſpenſori,iſti crucem impoſuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

64.Conueniebat etiam nos crucem portare.Hier.Crucem ſuſcipiunt nationes Hil.indignus erat Iudæus Chriſti crucem ferre.Rem.Simon.i.obediens.erat verò iſte aduena ex Cyrene ciuitate Lybiæ,& ſignificat gentes Dei teſtamentorum peregrinas.Glo.venit iſte de villa,id eſt,gentilitate,quæ relicto Pago,id eſt,paganis ritibus,Chriſtum imitatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

51. q.ego hunc iuſtum non interficio,ſed vos. s. i.cædes, vel vltio ſanguinis. 53. i.nobis mors eius imputetur,à nobis & filiis noſtris pœna exigantur. 55. φραγελλώσας, voce Latina vſus eſt. t. id per recapitulationem,factum enim ante condemnationem ad crucem. v. εἰς τὸ πραιτώριον,& hæc Latina vox. x. eſt circiter decima pars legionis. 57. ſ. veſtibus omnibus. Hæc omnia iuſſu ne Pilati fecerint, an Iudæorum ſuaſu,incertum. 58. Chlamys veſtis erat Regum & militum,quæ & paludamentum,ſ.militare pallium.

59. hanc capiti infixerunt,vt etiam Tertull. teſtatur lib. de Coron.mil. 60. ſ.ſceptri loco. 62. relicta, vt appareat corona in capite. z. i.coegerunt: dicitur eſſe vox Perſica. 64. quòd Chriſtus non videretur poſſe ferre diutius,vt Iudæi mortem accelerarent.

Golgotha,[65] quod eſt Caluariæ[66] locus. Et dederunt[67] ei vinum bibere cum felle[68] mixtum. Et cùm guſtaſſet,[69] noluit bibere. Poſtquàm autem crucifixerunt[70] eum, diuiſerunt[71] veſtimenta eius, ſortem mittentes, vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem[72] meam miſerunt ſortem. Et[73] ſedentes,[74] ſeruabant eum. Et impoſuerunt[75] ſuper caput[76] eius cauſam[aa] ipſius ſcriptam. Hic eſt Ieſus Rex Iudæorum. Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones,[77] vnus à dextris, & vnus à ſiniſtris. Præterëuntes[78] autem blaſphemabant[bb] eum, mouentes[79] capita ſua, & dicentes, Vah[80] qui deſtruis templum Dei, & in triduo[81] illud reædificas, ſalua temetipſum:[82] ſi Filius Dei es,

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

65. Int. vt vbi erat area damnatorum, ibi ſint vexilla martyrum. Hier. ¶Rab Golgotha Syriacè, Latinè Caluaria. 66. Int. ſ. decollatorum. Hier. non eſt autem vt quidam volunt, illic ſepultus Adam, ſed iuxta Hebron. 68. Aug. 3. de conſ. Euang. Marcus ait myrrhatum, Matthæus autem fel poſuit pro amaritudine: fieri tamen poteſt, vt felle, & myrrha miſtum eſſet. Hier. impletur illud, Dederunt in cibum meum fel. 69. Aug. 3. de conſ. Euang. Marcus ait non accepiſſe. ſ. vt biberet. 70. Aug. lib. 83. q. q. 25. Crucifigi voluit Chriſtus, vt nullum homo genus mortis metueret: hoc enim nihil erat execrabilius, & formidabilius. Chry. ſerm. de Paſſ. ideo in excelſo ligno paſſus eſt, vt aërem etiam mundaret, terrámque decurrente ſanguine. 71. Chry. in hom. magna Chriſti abiectio: diuiſio enim veſtimentorum fit in valde vilibus, & nihil aliud habentibus. 72. Int. ſ. tunicam inconſutilem. 73. Hier. ſ. milites.

74. Int. diligentia hæc nobis profecit, vt apertior virtus reſurrectionis appareat. Hier. 75. Int. ſ. Pilatus, & miniſtri. Hier. forſitan illudentes hoc fecerunt. Remig. diuinitus hoc procuratum fuit, vt intelligeretur nec poſt mortem imperium amiſiſſe. aa. Glo. pro qua eum Iudæi Pilato tradiderunt.

77. Hier. ſicut pro vobis factus eſt maledictum, ita inter noxios crucifigitur. 79. Int. Sicut mobiles greſſu corporis, ita & mente, & ſermone. 80. Int. fatuus populus cōcordat voci falſorū teſtium. Hier. ¶Remig. Vah, interiectio eſt inſultantis, ſiue irridentis. 81. Hil. quid ergo veniæ erit, cùm poſt triduū reſurrexerit? 82. Chry. ſerm. de Paſſ. Ideo non deſcendit quia Filius eſt, venit enim vt crucifigeretur.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

67. Int. quia omnes conuerſi ſunt ei in amaritudinem vitis alienæ. Hier. 69. Int. Guſtauit quidem mortem ad horam, ſed tertia die reſurrexit. Aug. 3. de conſ. Euang. 70. Rab. Crucis latitudo, hilaritas operantis: manus enim opera: altitudo, expectatio retributionis eſt Dei iuſtitia: longitudo, tolerantia: profundum, Sacramenti ſecretum. Glo. ex profundo conſurgit, quod eminet: ex occulta enim Dei voluntate vocatur homo ad participationem gratiæ, alius ſic, alius autem ſic. 76. Orig. portabat ſacerdotum Princeps in capite ſanctificationem Domini ſcriptam: & Chriſtus verus Princeps & Rex ſcriptum habet Rex Iudæorum. Rab. ſuper crucem Regis maieſtas fulgebat. 77. Leo ſer. de Paſſ. in ipſa patibuli ſpecie monſtrata eſt omnium hominum in iudicio facienda diſcretio. Hil. ſignificatur omne humanum genus ad Paſſionis Sacramentum vocari. Remig. qui à dextris, ſignificat continentes intentione Deo placendi, alter verò continentes non tali intentione. 78. Int. i. non in via veritatis pedem ponentes. Hier.

Addit. Avct. In Cap. XXVII.

65. *Heb. Gulgoleth, Caluaria. Chald. Golgotha.* 66. *illic enim malefici puniebantur, & eorum capitibus locus plenus.* 68. *i. amara myrrha, vt Mar. ait.* 70. *milites. ſ.* 71. *ſ. per ludibrium, & auaritiam. idq; in quatuor partes, vt ait Iohan. nempe quatuor erant milites qui crucifixerant: dicuntur autem fuiſſe veſtimenta tria. ſ. tunica inconſutilis, velut induſium: veſtis talaris, & pallium, ſeu veſtis ſuprema.* 72. *ἱματιςμόν. i. veſtitum: videntur quidem miſiſſe ſortem, non ſolùm ſuper tunicam, vt ait Iohan. ſed etiam ſuper reliquarum veſtium partes quatuor, vt indicant alij Euang. quidam tamen putant ſolùm ſuper tunicam miſſam ſortem. vide Iohan.* 74. *ſ. ne quis eriperet.* aa. *αἰτίαν, quod etiam accuſationem, & crimen ſignificat.*
bb. *id eſt, maledicebant, conuitiabantur.*

[83]deſcende de cruce. Similiter & Principes ſacerdotum illudentes cum Scribis & ſenio-
ribus, dicebant, [84]Alios ſaluos fecit: ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Si Rex Iſraël eſt,
deſcendat nunc de cruce, & [85]credemus ei. Confidit in Deo, [86]liberet eum nunc ſi [cc]vult.
[87]Dixit enim quia Filius Dei ſum. Idipſum autem & [88]latrones qui crucifixi erant cum
eo improperabant ei. A [dd]ſexta autem hora [89]tenebræ factæ ſunt ſuper [ee]vniuerſam terram,
vſque ad horam [90]nonam. Et circa horam nonam [91]clamauit Ieſus voce [ff]magna, dicens:
[92]Heli, heli, [gg]lamaſabachtani? hoc eſt, Deus meus, Deus meus, vt quid [93]dereliquiſti me?
[94]Quidam autem illic ſtantes, & audientes, dicebant,

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

83. Chryſoſtomus Sermone de Paſſione: Imitantur vocem Patris, diabolus enim dicebat, Si Filius Dei es, mitte te deorſum. Leo Sermone de paſſione: Nunquid legiſtis, ô Iudæi, Dominus deſcendit de cruce, & non potius Dominus regnauit à ligno? Rab. ſi deſcenderet, virtutem patientiæ non demonſtraret; qui de cruce ſurgere noluit, de ſepulcro reſurrexit. Hieronymus: Hoc ſuggeſſerunt dæmones, vt enim Chriſtus crucifixus eſt, ſenſerunt virtutem crucis, & ſuas virtutes fractas eſſe intellexerunt; id ergo agunt, vt de cruce deſcendat. 84. Int. nolentes verum dicunt, & qui hoc potuit, poſſet vtique illud: ſed minus nolebat, vt faceret maius. Hier. ſua iſtos condemnat ſententia. Qui enim alios ſaluos fecit, ſe etiam, ſi vellet, ſaluum poſſet facere. 85. Hier. fraudulenta promiſſio: plus enim eſt reſurgere, ſed non ideo crediderunt. 86. Chry. in hom. quaſi verò Prophetæ & iuſti non fuerint, quos Deus à periculis non eripuit. 87. Chry. in hom. volunt oſtendere eum pati tamquam ſeductorem, & ſuperbum. 88. Int. plurale, pro ſingulari. Aug. 3. de conſ. Euang. ſic in epiſtola ad Hebræos. Clauſerunt ora leonum, cùm ſolus Daniel ſignificetur. Hier. dici poteſt, priùs vtrumque blaſphemaſſe, ſed poſtea viſis ſignis, alterum eſſe conuerſum. dd. Glo. Crucifixus eſt hora quaſi ſexta. Marcus ait hora tertia, quia tunc Iudæi, vt crucifigeretur, clamarunt. 89. Int. ſ. ne ſol pendentem Dominum videret, vel ne impij ſua fruerentur luce. ¶ compatiuntur elementa conditori ſuo. Chry. Serm. de Paſſ. non poterat creatura ferre iniuriam Creatoris: retraxit ergo Sol radios, ne videret impiorum facinora. Orig. non erat illo tempore coniunctio Lunæ ad Solem, erat enim plenilunium Dionyſ. epi. 7. videbamus mirabiliter Soli incidentem Lunam: non enim erat tempus coniunctionis: vidimus etiã eclipſin ex Oriente inchoatam. Orig. narrat Phlegon in Chronicis ſuis mirabile hoc factum in principatu Tiberij. ee. Orig. ſ. Iudææ, vel Hieruſalem, ſic 3. Regum. Non eſt gens aut regnum ſcilicet, circa Iudæam, vbi te nõ quæſierit Dominus meus. Chry. in hom. mirandum in omni terra tenebras factas, quod nunquam priùs contigerat: & mirabiliùs hoc fieri eo crucifixo, quàm ſi fieret ambulante ſuper terram: ſufficiebat verò hoc eos conuertere, ſed multa malitia, & deſidia tenebantur. 90. Int. ne putetur conſueta eclipſis, per tres horas tenebræ factæ ſunt. Chry. in hom. Eclipſis in momento tranſire ſolet. 91. Chry. in hom. oſtendit ſe viuere, & illud miraculum feciſſe. 92. Int. ſuſceptæ naturæ in primis parentibus corruptæ deplorat miſeriam. Hier. vſus eſt principio Pſalm. 21. Chry. in hom. vſque ad vltimam horam teſtimonium perhibet veteri Teſtamento. Hil. querela derelicti, morientis infirmitas eſt: nõ mireris verborum humilitatem formam ſerui ſciens. 93. Int. humana natura erat derelicta, non Dei Filius. Orig. Fortè videns peccata hominum, pro quibus patiebatur, hoc dixit. Rab. quorum ſuſcepit culpam, deplorat miſeriam. 94. Hier. ſ. Romani milites non intelligentes Hebraïcum ſermonem, vel Iudæi, qui ſuo more Chriſtum imbecillitatis infamant, qui Eliam imploret.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

88. Hil. ſcandalũ crucis, vniuerſis fidelibus futurũ ſignificatur. Hier. latrones duo, Iudæi, & gentes, primò Chriſtũ blaſphemantes, ſed gentes per ſigna cõuerſæ, Iudæos increpant blaſphemãtes. 89. Orig. extendẽte Moyſe manus in cælũ, factæ ſunt tenebræ ſuper Ægyptios, tenentes ſeruos Dei in ſeruitute: ſic nunc ſuper Iudæos: illic tres dies, hic tres horæ: priuati enim lumine Patris, Chriſti, & Spiritus S. 90. Orig. iterum enim lumen refulſit, nempe vbi plenitudo gentium intrauerit, Iſraël ſaluus fiet.

Addit. Auct. In Cap. XXVII.

cc. pro, amat. Heb. ſ. eum. 88. pro, latro Synecdoche. ee. etiam extra Iudæam, vt ait Dionyſ. Areopag. epiſtola ad Apollophanem. ff. ad ſignificandum dolorem. 92. non quæritur, nec cauſam quærit, ſed eſt expreſſio quædam doloris maximi, & cruciatus gg. Chald. ſabathani. nam Hebr. עזבתני.

[95] Heliam vocat iſte. Et continuò currens vnus ex eis, acceptã ſpongiam impleuit aceto: [96] & impoſuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri verò dicebant, Sine [hh] videamus an veniat Helias liberans eum. Ieſus autem iterum [97] clamans voce [*] magna, [98] emiſit [99] ſpiritum. [ll] Et ecce [mm] velum templi [100] ſciſſum eſt in [101] duas partes, à [102] ſummo vſque deorſum: & [103] terra mota eſt, & [104] petræ ſciſſæ ſunt: & monumenta [105] aperta ſunt, & multa corpora [nn] ſanctorum qui dormierant, [106] ſurrexerunt, & [107] exeuntes de [108] monumentis, poſt reſurrectionem eius [oo] venerunt in [109] ſanctam ciuitatem, & apparuerunt [110] multis. Centurio autem, & qui cum [111] eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo terræmotu, & his quæ [112] fiebant, timuerunt valdè, dicentes: [113] Verè Filius Dei erat iſte. Erant autem ibi [pp] mulieres multæ

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

95. Int. ex eo quod dixit Heli. Hier. 96. Glo. hoc factum (vt ait Iohannes) vt illud impleretur: In ſiti mea potauerunt me aceto. 97. Int. Quid dixerit Lucas aperit, ſcilicet, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Aug. 3. de conſ. Euang. * Chry. in ho. ſe Deum verum oſtendit, homines enim cùm moriuntur, vix tenuem vocem emittere poſſunt. 98. Int. non alius extorſit. Hier. diuinæ hoc poteſtatis erat, vnde ipſe, Nemo poteſt tollere animam meam à me, &c. 99. Hier. id eſt, animam: huius enim ſubſtantia ſpiritus eſt. Aug. Serm. de Paſſ. pro ſeruis mori charitatis immenſę. Prima ergo paſſionis Chriſti cauſa, quia ſciri voluit quãtum amaret hominem Deus. Secunda, vt ſententiã mortis abolerent: nec mirandũ pro nobis poſuiſſe animam, quam ſuſcepit à nobis, qui tanta pro nobis fecit, & talia largitus eſt. Idem contra Felic. cap. 18. Mortuus eſt, non ſecundùm pœnam iniuſtitiæ, quam nõ habuit, ſed ſecundùm legem naturæ, quam pro hominũ redemptione ſuſcepit. Damaſc. 3. lib. cap. 27. permanſit inſeparabilis diuinitas ab anima & corpore. 100. Aug. 3. de conſ. Euang. ſcilicet, cùm emiſit ſpiritum. 103. Hier. crucifixum Dominum ſuum, cælum, terra; & omnia demonſtrant. 106. Hier. non tamen antequàm Dominus reſurgeret, vt eſſet primogenitus ex mortuis. Rem. Reſurrexerunt, vt eſſent teſtes Dominicæ reſurrectionis; credendum verò eſt aſcendiſſe in cælum, cùm Domino aſcendente, nec iterum fuiſſe mortuos, vt quidam volunt. 107. Int. quo ordine hoc, & quando conſiderandum eſt. 108. Int. ſcilicet, ad teſtimonium Dominicæ reſurrectionis. 109. Hier. quæ ſancta appellabatur, ob templum, & ſancta Sanctorum, & diſtinctionem vrbium, in quibus idola colebantur.

110. Int. i. idoneis, non omnibus, quia non generalis reſurrectio. Hier. 111. Int. ſcilicet milites.

112. Aug. 3. de conſ. Euang. inter quæ & illud, quod Lucas ait Centurionem fuiſſe miratum.

pp. Chry. in hom. magna mulierum fortitudo, quæ, cùm diſcipuli fugiſſent, adfuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

96. Hil. vinum quòd in Adam coacuit, immortalitatis eſt honor, aut virtus: potauit ergo, ad ſe in communionem immortalitatis ea, quæ in nobis erant vitiata transfundens. Remig. Acetum, Iudæi à patribus degenerantes: ſpongia, fraudulenta corda: arundo, ſcriptura ſacra, quæ hoc facto implebatur.

110. Orig. conciſum eſt velum exterius tabernaculi, non quod velat ſancta ſanctorum: vt ab initio mundi vſque ad finem occultata myſteria publicentur: cùm autem venerit quod perfectum eſt, tunc auferetur etiam ſecundum velum. 162. Int. i. ab initio mundi, quando homo conditus eſt, vſque ad conſummationem ſæculi. 104. Hil. omnia fortia penetrat Dei verbum. Glo. petræ, corda gentilium, vel terrenorum, qui Chriſti paſſione commutantur. 105. Int. in typum futuræ reſurrectionis. Hil. erant mortis clauſtra reſerata. 113. Rab. in Centurione, fides Eccleſiæ deſignatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

95. Apparet dixiſſe id milites Romanos, non intelligentes Syriacam linguam. hh. i. omitte, q. d. ne des.

96. ſ. vt celeriùs moreretur: dicitur enim vinum, & acetum, ex vulnere mortem accelerare. 97. [illegible], cùm clamaſſet. 98. ſ. poſt horam nonam, tempore veſpertini ſacrificij. ll. Chriſto ſcilicet, mortuo. mm. ſ. quod erat ante propitiatorium. 100. velut templo præ indignatione veſtem ſcindente, nn. pro, fidelium. 106. non tamen ante Chriſtum: quidam putant ad vitam immortalem ſurrexiſſe, alij negant. 107. pro nam exeuntes. oo. monumenta enim extra ciuitatem. 113. vel diuinitatem agnouit, vel ſanctitatis excellentiam ſignificat, vt Luc. indicat.

à longè,

à [114] longè, quæ ſecutæ erant Ieſum à Galilæa [115] miniſtrantes ei : inter quas [116] erat Maria Magdalene,& [117] Maria [118] Iacobi,& Ioſeph mater: & [119] mater filiorum Zebedæi. Cùm autem ſerò factum eſſet, venit quidam homo [120] diues ab [121] Arimathia, nomine Ioſeph, qui & ipſe erat [122] diſcipulus Ieſu. Hic [123] acceſſit ad Pilatum:& petiit corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus: Et accepto corpore, [124] Ioſeph inuoluit illud in ſindone [125] munda: & poſuit illud in [126] monumento ſuo [127] nouo:quod [128] exciderat in petra. Et aduoluit ſaxum [129] magnum ad oſtium monumenti,& [130] abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene,& [131] altera Maria ſedentes contra ſepulcrum. Altera autem die, quæ eſt poſt [131] Paraſceuen, conuenerunt [132] Principes ſacerdotum, & Phariſæi ad Pilatum, dicentes : Domine recordati ſumus,quia [133] ſeductor ille [134] dixit adhuc viuens,Poſt [135] tres dies reſurgam.Iube ergo cuſtodiri ſepulcrum vſque in diem tertium ; ne fortè veniant diſcipuli eius, &

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

114. Aug 3.de conſ.Euang. Aliæ à longè erant,aliæ iuxta crucem,vt Ioannes ait.vel,à longè erãt comparatione turbæ circumſtantis;propè verò,quia in conſpectu propè aderant,vel cùm prius iuxta fuiſſent,recedentes,à longè ſtabant. 115. Hier.apud Iudæos mos erat,vt mulieres de ſubſtantia ſua victum & veſtitum præceptoribus miniſtrarent;quod,ne gentibus ſcandalum faceret,Paulus abiecit. 116. Int.ſ.de qua Dominus eiecerat ſeptem dæmonia. 117. Int.ſoror matris Domini. Hier.quæ & vxor Alphæi,quam & Iohãnes Mariam Cleophe vocat. 118. Int.ſ.minoris. 119. Int.quæ regnũ ſuis poſtulauerat filiis.Orig hanc Marcus vocat Salome. 120. Hier.hoc refertur,vt oſtendat cur à Pilato corpus potuerit impetrare: in alio autem Euangelio appellatur conſiliarius,& de ipſo quidam putãt illud ſcriptum,Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum. 121. Int.ipſa eſt Ramata Helcanæ,& Samuelis ciuitas. Remig. eſtque ſita in regione Chananitica iuxta Dioſpolim. 122. Gloſ.occultus priùs,vitans inimicitias Iudæorum,ſed de illis non curans nunc. 123. Chry.in hom.in periculum mortis ſe tradidit,inimicitias ad omnes aſſumens. 127. Hier.ne ſurrexiſſe alius fingeretur. 128. ne ſi ex multis lapidibus eſſet,ſuffoſſis fundamẽtis,ablatus furto diceretur. 129. Int. vt non poſſet aperiri ſepulcrum ſine auxilio multorum.Hier. ¶ Aug.Serm.de Sabbato ſancto,ſi paruum eſſet,poterant dicere ſe dormientibus ſublatum. 130. Remig.cæteris abeuntibus, ſolæ mulieres perſeuerant. Hier. expectabant quod promiſerat Ieſus;ideo meruerunt primæ videre reſurrectionem. 131. Int.i.præparationem Paſchæ.Rab.Sexta ſabbati præparabãt neceſſaria ſabbato. 132. Hier.etiam poſt mortem Chriſti nequitiæ virus exercent. 133. Int.non ſufficit ſcelus mortis, niſi poſt mortem famam eius lacerent.Hier. ¶ Int.quod erant Domino imponunt. Hier.ignorantes, verum dicunt. ſeductor enim erat Chriſtus à falſitate in veritatem,à vitiis ad virtutes,à morte ad vitam ducens. 135. Remi. dixerat enim,Sicut fuit Ionas tribus diebus,&c.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

125. Remi.Sindon, Chriſti corpus ſignificat,ex terra.i.virgine ſumptum,& per paſſionis laborem ad immortalitatis candorem perductum.Raba.primitiuæ mos Eccleſiæ ſacrificium altaris,non niſi in lino terreno celebrandi;quod à beato Silueſtro legitur ſtatutum.Hieron.Corpus Domini linteamine puro obuoluendum eſt,quod ſpiritualiter facit,qui pura mente ſuſcipit. 126. Int.in ſimplici ſepultura Domini, condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitiis carent. Hier. ¶ Aug.Serm.de Sabbato ſancto,ideo in aliena ſepultura,quia pro aliorum moriebatur ſalute. 127. Hier.nouum ſepulcrum Mariæ vterus. 128. Hil.per Apoſtolorum doctrinam, gentilium duritiem Chriſtum recepit,nullo ante ingreſſu timoris Dei peruium. 131. Rab.Sexta die factus homo.Septima Deus requieuit.Sexta Chriſtus moritur, Sabbato quieſcit in ſepulcro. 135. Aug.in Serm. de Paſſ. vt in eius paſſione Trinitatis totius aſſenſus monſtraretur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

119. *quæ dicta Salome.Mar.15.* 120. *& nobilis,vt ait Mar. 99. & alia,vt ſcribit Luc.*
133. *πλάνος,impoſtor,deceptor.*

furentur eum,& dicant plebi, Surrexit à mortuis:& erit nouiſſimus error,peior priore. Ait illis Pilatus:Habetis cuſtodiam. Ite,cuſtodite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulcrum,ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

137. Int.ignoranter verũ dicunt,quia peior eſt contẽptus pœnitentiæ,quàm error ignorãtiæ.Rab 139. Int quanto diligẽtiùs ſeruatur,tanto magis virtus reſurrectionis oſtenditur. Hil.quanta ſtultitia & infidelitas,ſignare ſepulcrum eius, quem viderant mortuũ de ſepulcro ſuſcitaſſe. Chry.in hom. nolẽtes demonſtrant veritatẽ reſurrectionis:quia enim cuſtoditum eſt ſepulcrũ,nulla fraus facta eſt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

136. Raban.ablatam diſcipuli à Iudæis Scripturam, in Eccleſiæ vſum contulerunt, Chriſtúmque illis in infidelitate torpentibus auferentes,gentibus credendum tradiderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

rr. κουστωδίαν.Latina vox.milites cuſtodes cuſtodia dicebantur,quòd ciuitatem cuſtodirent.
ss. ἀσφαλίσαντες,munite. tt. σφραγίσαντες,ſigillantes,ne quid ſcilicet fraudis fieret.

CAPVT XXVIII.

VESPERE autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati,venit Maria Magdalene, & altera Maria videre ſepulcrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus.Angelus enim Domini deſcendit de cælo:& accedens,reuoluit

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

1. AVg.3.de con.Euang.à parte prima noctis noctem ſignificauit,in cuius fine venerunt,diluculo enim venerunt(vt ait Mar.)Rab. Veſpere venire cœperunt,parauerſit enim aromata,&c. ſed luceſcente mane peruenerunt Hier.crebrò abibant,& redibant mulieres. 3. Int.ſ.quãdo primùm licuit operari. Aug 3.de con.Euang.Glo.Sabbato ad veſperam emerunt aromata,& quia nocte nõ poterant,mane ad ſepulcrum venerunt. 5. Hier.quæ foris aguntur oſtendunt Filium Dei.Chry.in hom. Factus eſt terræmotus,vt euigilarent milites:probabile eſt enim quoſdam obdormiſſe. 6. Int.ſ.præbens obſequium Domino ſuo Beda in hom.inter acta humanitatis Chriſto Angelorũ miniſteria non deſunt. 7. Int.nõ vt egreſſuro ianuas aperiat,ſed vt egreſſum eius pandat iam factum.Beda in hom. qui enim clauſo vtero potuit naſci, potuit clauſo ſepulcro reſurgere. Seuerianus in Serm.Paſchæ,aduolutus lapis probauit mortem,reuolutus,reſurrectionem; ſepulcrum,mortem,non mortuum deuorauit,recepit mortuum,viuum reddidit.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

2. REmig.Indicatur noctis illius dignitas,alioqui enim veſpera nõ luceſcit in diem,ſed obtenebreſcit in noctem, ſed Dominus noctem illam totam luce ſuæ reſurrectionis feſtiuã & coruſcam reddidit.Beda in hom.antea dies noctẽ præcedebat:cecidit enim homo à luce Paradiſi in ſeculi tenebras,nunc dies ſequitur;per fidẽ enim reſurrectionis à peccato in lucẽ reducimur. Seuerian. Serm.Paſchæ,illuminatur per Chriſtũ ſabbatum,non deletur,non enim venit ſoluere legem. 3. Seuerian ſerò mulier currit ad veniam, quæ manè cucurrit ad culpam. 4 Seuerian.Eccleſia ex duobus populis i.gentilibus, & Iudæis veniẽs,vna eſſe ſignificatur,vno duarum feminarum nomine.Glo. duæ plebes pari deuotione,Chriſti paſſionem,& reſurrectionem ſunt amplexæ. 5. Hil.cõcuſſo mortis aculeo, & illuminatis tenebris, inferorum trepidatio commouetur. Beda in hom.terrena corda per fidem paſſionis & reſurrectionis ad pœnitentiam permouentur.Seuer.Serm. Paſchæ: Si ita terra tremuit reſurgente Domino ad veniam, quid erit cùm ſurget ad pœnam, dicente Propheta, Terra tremuit cùm reſurgeret in iudicium Deus? 7. Remi.lapis,lex quæ in lapide ſcripta eſt; reuolutio, Sacramentorum reſeratio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

1. id eſt,in fine noctis, quę luceſcit, &c. itaque ſignificatur crepuſculum matutinum. Nota Chriſtum poſt mediam noctem reſurrexiſſe, & ante ortum ſolis, quanto vero ante,incertum. Quidam putant diluculo,alij paulò poſt mediam noctem. 6. ἰδέα,ſpecies,forma.

lapidem

lapidem,& [a]ſedebat ſuper eum.Erat autem [b]aſpectus eius ſicut [9]fulgur,& veſtimentum
eius ſicut [10]nix: præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes,& facti ſunt velut [11]mor-
tui.R[12]eſpondens autem Angelus,dixit mulieribus,Nolite [13]timere vos:Scio enim quòd
Ieſum,qui [14]crucifixus eſt,[15]quæritis. [c]Non eſt hîc. [16]Surrexit enim,ſicut [17]dixit. [18]Venite,&
videre [19]locum vbi poſitus erat Dominus,& citò [20]euntes dicite diſcipulis eius,quia ſur-
rexit:& ecce [21]præcedet vos in Galilæam,ibi eum videbitis:ecce [d]prædixi vobis.Et [e]exie-
runt citò de [f]monumento cum [22]timore, & [23]gaudio magno,currentes nunciare diſcipu-
lis eius. Et [24]ecce Ieſus [25]occurrit illis, [g]dicens: [26]Auete. Illæ autem acceſſerunt,& [27]tenue-
runt pedes eius: & adorauerunt eum.

Sens. Lit. In Cap. XXVIII.

8. Seuer.vt fidei doctor,& reſurrectionis magiſter.Aug.3.de conſ.Euang.Marcus ait,viſum Angelum ab introeuntibus ſedentem in dextris;ſed fuerunt duo Angeli;vel vnus fuit:intraſſe verò dicūtur in monumenta mulieres, id eſt, in aliquem ſeptum locum ante monumentum. 12. Seuer.in Serm. Paſchæ.Surgente Domino terrenis reddirat cæleſte commercium;& mulieri,cui fuerat cum diabolo lethale conſilium,fit cum Angelo vitale colloquium. 13. Hier.q.d.illi timeant,in quibus permanet incredulitas. 14. Int.quia multi hoc nomine dicebantur,determinat qui crucifixus eſt. 15. Seuer. ita earū fidem paſſionis procella turbauerat, vt adhuc mortuum requirerent,cæliſque Dominū quærerēt in ſepulcro. 16. Int.ſ.per præſentiā carnis.Rab. c. Seuer.in eadē carne rediit Dominus,& nos redibimus. 17. Int.impoſſibile eſt enim nō fieri quæ dixit. 18. Int.q.d.etſi verbis nō creditis,venite,&c.Hier. 19. Seuer.locum oſtēdit,ne alter,& non idem reſurrexiſſe crederetur. 20. Rab. Non ſolia vobis gaudiū hoc teneatis. e. Aug.3.de conſ.Euang.id eſt,ab illo loco vbi erat horti ſpatium ante monumentum. 22. Hier.ſcilicet,de magnitudine miraculi. 23. Hier.ſcilicet,ex deſiderio reſurgentis. 24. Int.quia ſic intentæ. g. Aug.3.de conſ.Euang. bis collocutionem Angelorum habuerūt, prius vnum videntes,de quo Matth.& Marc.poſtea duos,de quibus Lucas & Iohan.Item,Domini bis, ſemel cùm Maria hortulanum putauit,& nunc cùm occurrit in via. 27. Rab.pedes præbuit,vt veram ſe carnem habere demonſtraret.

Sens. Myst. In Cap. XXVIII.

8. Seuer.lapis,mortem ſignificat omnes prementem, quam Chriſtus ſua virtute ſubiecit. Beda in hom.ſtans Angelus aduentum Chriſti prædixit,ſignificans venire ad diabolum debellandum; ſedens autem reſurrectionem,ſignificans ſedem regni perpetui. 9. Int.ipſo habitu terribilem futurū reprobis,& blandum ſignificat iuſtis. Greg.hom.in fulgore enim terror,in candore blandimentum.Seuer. Fulgur de cælo,nix de terra eſt.ſignificatur ergo claritas cæleſtis naturæ,& gratia communionis humanæ;figurat autem Angelus noſtrum habitum & formam in reſurrectione.Hier.in candido veſtitu ſignificatur gloria triūphantis. 10. Int.quia terribilis impiis Seuer quomodo Domini præſentiam ſuſtinebit,qui Angeli non potuit? 11. Int.quia vitam viuere deſperabant.Seuer.Ser.Paſchæ.ſtare non poteſt,quem conſcientia deſtituit,impellit reatus. 12. Int.quia blandus iuſtis. 20. Seuer.q.d.reuertere ad virum mulier iam ſanata;& ſuade fidem,quæ ante perfidiam ſuaſiſti. 21. Hier.in volutabrum gētilium,vbi antè error,& lubricum.Beda in hom.iam Dominus de morte ad vitam,de corruptione ad incorruptionē tranſierat,Galilæa enim tranſmigratio.Glo.nos ſi à vitiis ad virtutes migremus, reſurrectionis gloriam videbimus. 25. Rab.iter virtutem inchoantibus Chriſtus adiuuando occurrit. 26. Int.vt maledictum Euæ in mulieribus ſolueretur.Hier. 27. Seuer.Pedes Chriſti tenēt, qui fide adſtringunt veſtigia Saluatoris; tenuerunt autem iſtæ pedes,vt ſcirēt in Chriſti capite virum eſſe,ſe in pedibus;datúmque ſibi virum ſequi,non præire.

Addit. Auct. In Cap. XXVIII.

12. *id eſt,alloquens.Hebr.* 21. *Illic plurimi diſcipuli,& locus ſecurior à Iudæorum perſecutione.*
d. ſcilicet quod res eſt. f. ſcilicet, poſtquàm intus viderunt duos Angelos,de quibus Lucas. 25. *ſcilicet, cùm ad eos peruenisset Magdalena, è monumento reuerſa, viſo Ieſu Chriſto.* 26. *χαίρετε,id eſt, Auete,gaudete.*

Tunc ait illis Ieſus, [28] Nolite [29] timere. Ite, [30] nunciate [31] fratribus meis, vt eant in [32] Galilæam, [33] ibi me videbunt. Quæ cùm [h] abiiſſent, ecce quidam de [34] cuſtodibus venerunt in ciuitatem, & [35] nunciauerunt Principibus ſacerdotum [36] omnia quæ facta fuerant: & [37] congregati cum ſenioribus, conſilio accepto, [38] pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia [39] diſcipuli eius nocte venerunt, & [40] furati ſunt eum vobis dormientibus. Et ſi [41] hoc auditum fuerit à præſide, nos [42] ſuadebimus ei, & ſecuros [43] vos faciemus. At illi accepta [44] pecunia, fecerunt ſicut erant edocti. Et [45] diuulgatum eſt verbum iſtud apud [46] Iudæos, vſque in hodiernum diem. [47] Vndecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam, in [l] montem vbi conſtituerat illis Ieſus. Et [48] videntes eum

Sens. Lit. In Cap. XXVIII.

28. Seueri. Idem dicit quod Angelus, vt quas ille firmauerat, redderet firmiores. 29. Hier. in veteri & nouo Teſtaméto, cùm auguſtior apparuerit viſio, primùm timor pellitur, vt mente placida poſſint quæ dicuntur audiri. 30. Glo. vt mulier mortifera ſerpentis verba narrauit, ita nunc viuificatoris. 31. Glo. oſtendit ſe eamdem humanitatem reſumpſiſſe, & illos idem ſperare debere. 34. Chry. in hom. Angeli apparitione, & terræ motu fuerant milites ſtupefacti. 35. Chry. in hom. veritas à contrariis diuulgata, magis refulget. 36. Int. ſcilicet, miracula, quæ viderant. 37. Int. aſtuta duplicitas modum quærit, quomodo adſtruat falſitatem. Rab. 38. Int. ſcilicet, de templo acceptam, ſicut priùs triginta argenteos. Hier. 39. Seueri. non contenti interfeciſſe magiſtrum, diſcipulos etiam perdere moliuntur. 40. Seuer. non furto, ſed fide, viuum, non mortuum ſuſtulerunt. Chry. in hom. quomodo furarentur, qui nec apparere audebãt? & ſi viuũ adhuc videntes fugerunt, quomodo mortuo milites non timuiſſent? & quare nõ prima potius nocte furati eſſent, quando nemo aderat? & ſi eſſent furati, an ſudarium reliquiſſent? an in eo exuendo morarentur? certè confirmant iſti reſurrectionem, confitentur enim corpus non eſſe in ſepulcro: non eſſe autem ſublatum oſtendit cuſtodia militum, & pauor diſcipulorum. Rem. Si cuſtodes dormierunt, quomodo furtum viderunt? 41. Int. ſ. furtim eum ſublatum. 42. Int. ſ. ne quicquam à vobis exigat. 43. Int. i. abſque periculo. 44. Chry. in hom. non mirum eſt ſuperatos pecunia milites, quæ Iudam fecit Magiſtri proditorem. 45. Int. error empti mendacij perſeuerat, ne in Chriſtum credant. Rab. ſicut & ſanguinis reatus, quem ſibi & poſteris imprecabantur. 46. Seue. non apud Chriſtianos. 47. Beda in hom. iam enim vnus perierat. 48. Int. Credentes, ſe ante eum humiliauerunt. Aug. 3. de conſ. Euang. non illo die, quo Dominus reſurrexit, nec octo ſequentibus, ſed poſtea. eſt autem viſus Dominus poſt reſurrectionem decies. Primò, ad monumentum mulieribus. Secundò, iiſdem in itinere. Tertiò, Petro. Quartò, euntibus in caſtellũ. Quintò, pluribus, abſente Thoma. Sextò, eo preſente. Septimò, ad mare Tiberiadis. Octauò, in Galilæa, vt ait Mattheus. Nonò, recumbentibus, vt ait Marcus. Decimò, in nube, cùm in cælum aſcenderet. Hæc narrant Euangeliſtæ, ſed non omnia ſcripta ſunt. crebrò enim cum illis conuerſabatur per dies quadraginta.

Sens. Myst. In Cap. XXVIII.

32. Aug. 3. de con. Euan. Galilæa tranſmigratio, vel reuelatio, gratia autem Chriſti de populo Iſraël tranſmigratura erat ad gentes, præparante Domino viam in cordibus, vnde dictum, præcedet vos in Galilæam. illa autem erit reuelatio tamquam vera Galilæa, cùm eum videbimus ſicuti eſt, ipſaq; beata tranſmigratio ex ſæculo in illam æternitatem. 33. Int. ſ. non in Iudæa, ſed in gentibus. Aug. 3. de conſ. Euang. ibi membra mea inuenient, viuumque corpus in ſuſcipientibus ſe agnoſcent. 35. Int. Indocta ſimplicitas fatetur veritatem. Rab. 45. Hil. pecunia, & cupiditate Chriſti gloria denegatur.

l. Rab. Corpus de terra ſuſceptum, iam ſuper terrena ſubleuauerat reſurgendo; & qui reſurrectionis celſitudinem cupiunt videre, ad ſuperna oportet vt tranſeant; præcedit quidem Chriſtus primitiæ dormientium, ſequuntur hi qui ſunt Chriſti.

Addit. Avct. In Cap. XXVIII.

h. Non ſecundo iſto reditu è monumento, ſed priori, de quo alij Euangeliſtæ. 36. ſcilicet, de Angelo, qui apparuerat ſublato lapide, deq; iis quæ mulieribus dixerat. 42. pro, ſuadebimus, ſeu placabimus. l. fortè Thabor. 48. ſcilicet, cum aliis multis, fortè illis. 50. de quibus 1. Cor. 15.

dorauerunt:quidam autem [49] dubitauerunt. Et [50] accedens Ieſus, locutus eſt eis, dicens,
[51] Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes ergo, [52] docete [53] omnes gentes
[54] aptizantes eos in [55] nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: docentes eos [56] ſeruare om-
ia [57] quæcumque mandaui vobis. Et [58] ecce ego [59] vobiſcum [60] ſum [61] omnibus diebus, vſque ad
[62] onſummationem ſæculi.

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

49. Int. dubitatio horum noſtram auget fidem. Hier. ¶ Remig. exiſtimabant, (vt refert Lucas) ſe piritum videre. 50. Remig. vt omnem dubietatem auferret, & corroboraret in fide. 51. Int. vt qui nte regnabat in cælo, per fidem regnet in terris. Hier. ¶ Rab. de aſſumpta humanitate loquitur. Remig. ſic Pſalmiſta, Conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. 52. Int. id eſt, primùm catechizare, quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. Glo. Primò docendus eſt auditor: deinde fidei Sacramentis imbuendus: tum ad ſeruanda mandata inſtruendus: non enim poteſt mundari, ſi non inſiſtat bonis operibus. 53. Beda in hom. non ad ſolos Iudæos venit, nec (vt aiunt Donatiſtæ) in ſola eſt Africa.
54. Int. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum cælorum.
55. Int. In inuocatione nominis. Didymus 2. lib. de Spiritu ſancto: ſi quis contrarius legis datori num de prædictis nominibus omittat, ſine perfectione baptizabit: nec à peccatis liberare poterit. Colligitur autem hinc indiuiſa Trinitatis ſubſtantia. 56. Int. quia fides ſine operibus mortua eſt.
57. Int. quæ quidem non ſunt pauca, vel leuia. 58. Chry. in hom. quaſi dicat: ne dicatis difficile eſſe niunctum negotium, Ego vobiſcum ſum, qui omnia facio leuia. 59. Chry. in hom. ſicut vni corpori idelibus loquitur: non enim ad finem ſæculi Apoſtoli manſuri erant. 60. Int. ſ. diuinitate. Beda in ho.
61. Rab. nunquam defuturi ſunt, qui diuina inhabitatione ſint digni. 62. Int. cùm finitis laboribus ecum regnabitis. Chry. in hom. vult futura inſpiciant, & ſine fine manſura. Beda in hom. finitum pro nfinito ponitur; qui enim manet nunc protegendo, manebit etiam poſt remunerando. Hier. oſtendit e nunquam à credentibus receſſurum. Leo ſerm. de Paſſ. ipſe deorſum confortat ad patientiam, qui urſum inuitat ad gloriam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

49. *ſcilicet, aliqui illum eſſe Chriſtum, qui apparebat.* 55. *id eſt, auctoritate, virtute, vel inuocatione nominis.* 59. *ſcilicet, Spiritu, & in Euchariſtia.*

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

I[a]NITIVM Euangelij[1] Ieſu[2] Chriſti[3] Filij[4] Dei: ſicut[5] ſcriptum eſt in Eſaia[b] Propheta: Ecce ego mitto[6] Angelum[7] meum ante[8] faciem tuam, qui præparabit[9] viam[10] tuam ante[11] te: Vox[12]

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. HIER. Euangelium, Latinè bona annunciatio, quod propriè ad regnum Dei, & remiſſionem pertinet peccatorum: quatuor autem Euangelia vnum ſunt, & vnum quatuor. 2. Int. i. Saluatoris. Hier. 3. Int. i. vncti. Hier. i. Regis, & Sacerdotis. dicitur autem Hebraicè Maſciach, Græcè χριστός. 4. Beda. Matth. ait, Filij Dauid: Dei enim & hominis Filius eſt. Hil. de Trin. Chriſtus Dei Filius verus, & proprius; origine, non adoptione; veritate, non oratione. 5. Beda. & Iudæos ad ſuſcipiendum Euangelium inſtituit: & gentiles ad ſuſcipiendum authoritatem legis & Prophetarum prouocat.

b. Hier. de optimo gen. interpre. c. 3. non in Eſaia ſcribitur, ſed in Malachia. Chry. duorum Prophetarum prophetias in vnum congregauit: in Eſaia enim eſt, Vox clamantis. in Malachia, Ecce ego mitto, &c. Aug. de q. vet. & noui Teſtam. vtriuſque Prophetæ verba ad vnum ſenſum pertinentia, ſub vnius Prophetæ perſona iungit. Beda, eſt in Eſaia ſenſus, etſi non verba. 6. Int. Vox Spiritus ad Patrem de Filio, vel Patris ad Filium de Iohanne. 7. Int. ſ. Iohannem qui Angelus, id eſt, nuncius, ſcilicet, nunciat de Chriſto. Poſt me venit qui ante me factus eſt Beda. Iohannes, Angelus, non natura, ſed officio: venientem enim Dominum in carne, mundo nunciauit. Sic Sacerdotes ob euangelizandi officium apud Malachiam Angeli nominantur. Theophil. Iohannes Angelus ob vitam Angelicam. 8. Theophil. id eſt, iuxta te: iuxta Reges ambulant qui propinquiores ſunt. 9. Theophil. ſ. per baptiſmum. 10. Int. id eſt, pœnitentiam. Hier. per hanc enim deſcendit ad nos Deus: & nos ad illum aſcendimus.

11. Int. id eſt, Filium, vel ante præſentiam, aut Incarnationem. 12. Int. ſ. Iohannes, de quo clamat Dominus ad Iudæos, Inter natos mulierum non ſurrexit. Beda, vox, quia verbum Dei ſonando præibat, priùs vox ſonat vt verbum poſſit audiri.

SENS. MYST. IN CAP. I.

4. BEda Matthæus Filium hominis, Marcus, Filium Dei: à minoribus enim ad maiora paulatim aſſurgendum, & per humanitatis fidem & Sacramenta ad diuinitatis agnitionem aſcendendum. aptè etiam deſcripturus humanam generationem, à Filio hominis cœpit: inchoaturus autem ab initio Euangelicæ prædicationis, Filium Dei nominauit; diuinæ enim potentiæ fuit Euangelium mundo prædicare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

a. ſ. tale fuit, vel quaſi dicat, ſic Chriſti Euangelium cœpit, ſicut, &c. quidam id titulum vocant, alij Proœmium, quo oſtendit velle à Chriſti prædicatione incipere, vt & Matthæus à generatione. 1. id eſt, Euangelicæ prædicationis, ſeu fœlicis nuncij per Chriſtum mundo allati. b. coniunge id cum, vox clamantis, nam alia Malachiæ ſunt. 6. ſ. pro, mittam. 7. τὸν ἄγγελον, vt certus quidam nuncius ſignificetur. 8. pro, ante te. Hebr.

[13] clamantis in [14] deſerto, [c] Parate viam Domini: [b] rectas facite [15] ſemitas eius. Fuit in [16] deſerto
Iohannes [17] baptizans, & [18] prædicans baptiſmum [d] pœnitentiæ in remiſſionem peccato-
rum. [19] Et egrediebatur ad [e] eum omnis Iudææ regio: & Hieroſolymitæ vniuerſi, & ba-
ptizabantur ab illo in [20] Iordanis flumine: [21] confitentes peccata ſua. Et [22] erat Iohannes
[23] veſtitus pilis [24] camelorum, & [25] zona pellicea circa lumbos eius: & [26] locuſtas, & [27] mel ſil-
ueſtre edebat. Et prædicabat, dicens, [f] Venit [28] fortior me poſt me: [29] cuius non ſum [g] dignus,
[30] procumbens, ſoluere [31] corrigiam * calceamentorum

Sens. Lit. In Cap. I.

13. Int.ſ.Chriſti ad ſurdos obturantes aures voci. Hier. clamor ad ſurdos & longè poſitos, ſicut eum indignatione fieri ſolet; Iudæi & longè poſiti, & aures obturarant, & indignationem, & iram, & tribulationem à Chriſto audire meruerunt. c. Hier. ſ. pœnitentiam agite, & prædicate. 15. Int quas intortuaſtis declinando ad dexteram vel ad ſiniſtram. Beda, Rectas ſemitas facit qui mundas cogitationes in animo per prædicationem format. Hier. qui ſe diligit, & nō proximum, ad dexteram declinat: qui proximum, & non ſe, ad ſiniſtram. 17. Int. Beda, vt ita baptiſmum quo peccata ſoluuntur, ſuo baptiſmate quo peccata ſolui non poſſent, præcurreret. Hier. qui cōſummatur per ſponſum, initiatur per paranymphum. 18. Beda Baptiſmum qui peccata ſolueret, quia dare nō poterat prædicabat; remiſſio enim peccatorum in ſolo Chriſti baptiſmo tribuitur. Theophy. Baptiſmus Iohannis ad pœnitentiam inducebat: ſuum ergo baptiſmum pœnitētiæ prædicabat, & ſic inducebat homines in peccatorum remiſſionem per Chriſtum accipiendam. Hier. per Iohannem ſponſi amicum, inducitur ſponſa ad Chriſtum. 19. Int. ſub. ideo. 20. Int. Iordane, vel Iordanis. 22. Int. q.d. meritò egrediebantur, & baptizabantur à Iohanne, quia Iohannes erat veſtitus, &c. 23. Int. conueniens veſtis prædicatori. 25. Beda et Helias. Mortificationis indicium eſt. 28. Int.ſ. miſericordia, gratia. Hier. ¶ Beda. nondum manifeſtè Dei Filium prædicat, non enim auditores rudes adhuc capere poterant, ſed paulatim introducendi erant. 31. Chry. in Matth. q.d. nec in miniſtri ordine deputari ſufficiens ſum.

Sens. Myst. In Cap. I.

14. Int ſ. Iudæa. Hier. deſerti erant Iudæi, à Spiritu Dei, à Propheta, Rege, & Sacerdote. 15. Hier. via, pœnitentia, ſemitæ, mandata moralia. Theoph. via, nouum Teſtamentum; ſemitæ, vetus. 16. Hier. Iohannes & Ieſus quærunt quod in deſerto amiſſum eſt, vbi vicit, diabolus vincitur, vbi cecidit, homo exſurgit. 20. Hier. Iordanis, id eſt, deſcenſio aliena. alienati enim à Deo per ſuperbiā per baptiſmum humiliati erigimur in alta. 21. Beda. exemplum ſumitur confitendi peccata, & meliorem vitam promittendi eis qui baptiſma deſiderant. 24. Int. diuites gentium. Hier. ¶ Theoph. veſtis, doloris indicium, oportet enim pœnitentem dolere: zona autem Iudæorum mortificationem ſignificat. 25. Int pauperes Hier. 26. Int. ſapientes. Hier. ¶ Theoph. Locuſta in altum ſalit, & cadit: ita Iudæi in altum intelligentiæ ſalientes cadebant. Greg. 31. mor. cap. 19. Iudæi ſaltabant per vocem promittentis adimpletionem præceptorum, ſed cadebant per actionem. Int. habitatores ſolitudinis non decet ciborum delicias quærere, ſed tātùm neceſſitatem ſupplere. Hier. Iohannis veſtis, cibus & potus prædicatorum auſteram vitam ſignificant. 27. Int. fideles. Hier. ¶ Theoph. Scripturæ mel ex apibus. i. Prophetis, quo veſcebantur Iudæi, ſed ſilueſtre, quia non bene intelligebant Greg. 31. mor. cap. 19. mel ſilueſtre eſt infructuoſæ gentilitatis dulcedo. Beda. veſtis aſpera, peccantium increpatio. zona, mortificatio; locuſtæ & mel, alacer volatus & dulcedo. dulcis enim illius prædicatio, turbis putantibus eſſe Chriſtum, ſed citò adempta eſt illa opinio. 30. Int. i. explicare. 31. Int. ſ. quam fecit ſibi de noſtra mortalitate.
¶ * myſterium incarnationis Dei. Hier. calceamentum, in extrema parte corporis eſt, & in fine eſt Saluator incarnatus. vnde illud, In Idumæam extendam calceamentum meum Greg. in ho. calceamentum ex morte animalium fit, Chriſtus ergo quaſi calceatus apparuit natura noſtra aſſumpta.

Addit. Auct. In Cap. I.

16. ſ. prope Iordanem, vt ait Lucas. 17. an certa aliqua forma, incertum, quidam putant baptizaſſe in nomine Chriſti venturi. d. vel quòd baptizarentur ab illo in teſtimonium pœnitentiæ, vel quòd ad pœnitentiam, dum baptizaret, hortaretur, vel quòd prædicaret Chriſti baptiſmum, per quem remittenda peccata. Baptiſmus quidem Iohannis peccata non remittebat, ſed ad id per Chriſtum faciendum diſponebat. e. pro, ex omnibus Iudææ partibus. 25. ablatiuus eſt. f. præſens, pro futuro. g. ἱκανός, idoneus, ſufficiens.

eius.

eius.[h] Ego[32] baptizo vos in aqua:[33] ille[34] verò baptizabit[35] vos Spiritu ſancto.[36] Et factum[37] eſt
in diebus illis, venit Ieſus à Nazareth[38] Galilææ,[39] & baptizatus[40] eſt à Iohanne[41] in Iorda-
ne. Et ſtatim[42] aſcendens de aqua, vidit cælos[43] apertos:[44] & Spiritum ſanctum tamquam
columbam deſcendentem,[45] & manentem[46] in ipſo. Et vox[47] facta eſt de cælo, Tu[48] es filius
meus dilectus, in te complacui. Et ſtatim[49] ſpiritus[50] expulit eum in deſertum.[51] Et erat in
deſerto[52] quadraginta diebus,[53] & quadraginta noctibus:[54] & tentabatur[55] à Sathana, erát-[56]
que cum beſtiis,[57] & Angeli miniſtrabant[58] illi.[59] Poſtquàm autem traditus eſt Iohannes,[60]
venit Ieſus[61] in Galilæam,[62] prædicans Euangelium regni[63] Dei: & dicens,[64] Quoniam im-
pletum eſt tempus,[65] & appropinquauit[i]

Sens. Lit. In Cap. I.

32. Int.ſ.quia homo purus. 33. Iot.oon ſpiritu. 34. Int.ſ.Deus. 35. Int.Beda. non ſolùm in die baptiſmi, ſed quotidie cùm per gratiam Spiritus proficimus. 36. Int. qui ferebatur ſuper aquas. Hier. ¶ Beda. ſolus Deus gratiam Spiritus ſancti dat. 37. Int. ſcilicet, cùm Iohannes baptizaret. 40. Chry. Baptizatus eſt, vt notus fieret omnibus, & vt iuſtitiam impleret, mandatum enim erat hominibus ſubire baptiſmum Prophetæ Beda. Baptizatus eſt, vt Iohannis baptiſma comprobaret, & vt aquam ſanctificaret: & vt per columbam monſtraret Spiritus ſancti aduentum in baptiſmo. 42. Int. ſ. poſt baptiſmum. 44. Beda. non reſeratione elementorum, ſed ſpiritualibus oculis. 45. Chry. in Matth. vt ipſum omnibus, tãquam digito demonſtraret. Beda. Sedit ſuper caput Ieſu, ne quis putaret vocem factam ad Iohannem. 46. Beda. hoc Chriſto ſpeciale, vt implens eum Spiritus ſanctus, numquam recedat. Glo. manet in eo Spiritus ex quo conceptus eſt. 47. Beda. per quam non ille docetur, ſed nos. 48. Int. non Iohannes. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus aliis verbis, ſed eadem ſentẽtia. 49. Int. ſ. poſt Baptiſmum.
50. Int. ſ. Sanctus. Beda. vt Lucas indicat, plenus, inquiens, Spiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane.
51. Chry. in Matth. vt doceret baptizatos tentationes patienter ſuſtinere, ſuúmque honorem cognoſcere. non enim accedit diabolus, niſi vbi viderit aliquem maiori honore conſtitutum; dedit verò Chriſtus diabolo occaſionem etiam loco. tunc enim maximè ſe ingerit cùm viderit ſolitarios. 52. Int. vt & nos mundi illecebras fugiamus Beda. 55. vt nos poſt baptiſmum non ſolùm ad bona agenda, ſed etiam ad mala toleranda accingamur. 56. Int. ſ. vt homo. Beda. 57. Chry. Oſtendit quale eſſet deſertum, ſ. inopium hominibus, & beſtiis plenum. 59. Int. ſ. vt Deo, Beda. 60. Beda. non ſtatim traditus eſt Iohannes poſt tentationem in deſerto. multa enim Chriſtus ante docuit, & fecit quæ omiſſa ab aliis Euangeliſtis Iohannes narrat. 62. Chry. receſſit ad doctrinas, & ſanationes, priuſquàm pateretur ſe conſeruans. Theoph. docet perſecutiones non exoptandas; ſed ſi inciderint, ſuſtinendas. 63. Int. i. quod ducit ad regnum. 64. Int. ſ. hoc quod ſequitur. 65. Int. Beda. de quo vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum, &c. Theoph quaſi dicat, vſque huc operabatur lex, amodò verò conuerſatio ſecundùm Euangelium.

Sens. Myst. In Cap. I.

38. Int. id eſt, flore. 39. Int. id eſt, tuta. Hier. debemus de volubilitate mundi poſt ſponſum currere, & per baptiſmum ad cæleſtia aſcendere, ſuſcepto Spiritu ſancto. 43. Int. qui aperiuntur baptizatis, clauſi Adæ interpoſito Cherubim, & flammeo gladio, qui extinguitur in aqua baptiſmi. 45. Beda. ſignificabatur nobis conferendam gratiam in baptiſmo: in columbæ verò ſpecie, quia ſimplicia corda quærit: oſtenditur verò myſteriũ Trinitatis in baptiſmo; Filius baptizatur, Spiritus in ſpecie columbæ, Pater in voce. 53. Int. ſ. in proſperis 54 ſ. in aduerſis. Beda, & in proſperis, & in aduerſis aduerſarius tentat. 40 verò ſeculi tẽpus ſignificant. quadripartitus enim mundus, 10 verò præcepta. 58. Chry. vincenti tentationem Angeli miniſtrant. Beda; beſtiales hominum mores impollutа mente tolerantes miniſterium merentur Angelorum, ad æternam beatitudinem ſolutos corpore transferentium.
60. Int i lex Beda. deſinente lege, oritur Euangelium. Hier Iohannes in carcere, lex in Iudæa. Ieſus in Galilæa, ſalus in gentibus. 61. Int. i. Euangelium. 62. Int. id eſt, gentes.

Addit. Auct. In Cap. I.

h. abundat, more Scripturæ. 44. pro, diſſindi, ſeu ſcindi, σχιζομένους. i. præt. pro præſenti.

regnum[66] Dei. Pœnitemini[67],& credite[68] Euangelio. Et præteriens ſecus mare Galilææ[69], vidit Simonem[70] & Andream[71] fratrem eius,mittentes[72] retia in mare: erant enim piſca[73]tores. Et dixit eis Ieſus,Venite[74] poſt me:& faciam vos fieri piſcatores hominum[75]. Et protinus relictis[m] retibus[76],ſecuti ſunt eum.Et progreſſus[77] inde puſillum, vidit Iacobum[78] Zebedæi[79], & Iohannem[80] fratrem eius: & ipſos[n] componentes retia in naui: & ſtatim vocauit illos. Et relicto[81] patre ſuo Zebedæo in naui cum mercenariis, ſecuti ſunt eum. Et ingrediuntur[82] Capharnaum[83]. Et ſtatim ſabbatis[84] ingreſſus in ſynagogam,do[85]cebat eos. Et ſtupebant ſuper doctrina[o] eius. Erat enim docens eos quaſi[p] poteſtatem[86] habens:& non ſicut Scribæ. Et erat[87] in ſynagoga eorum homo in ſpiritu immundo[88], & clamauit,dicens,Quid[89] nobis & tibi Ieſu Nazarene? veniſti[90] perdere[91] nos?ſcio[92] quòd ſis Sanctus[93] Dei.Et comminatus[q] eſt ei Ieſus,dicens,

SENS. LIT. IN CAP. I.

66. Chry.i.quo Deus regnat in regione viuentium. 67. Int.Beda, Renunciate operibus mortuis. Hier.amaritudinem radicis dulcedo pomi compẽſat; periculum maris ſpes lucri delectat;dolorẽ medicinæ ſpes ſalutis mitigat; qui deſiderat nucleum, frangit nucem. 68. Int.aliter non intelligeretis, non fiunt opera vt ſit fides,ſed fides vt ſequantur opera.Hier. 72. Int.ſ.mundanis intentos lucris.
73. Int.priùs mittuntur piſcatores ad prædicandum,vt fides credẽtium in virtute Dei putetur eſſe, non in eloquentia,vel doctrina hominum.Beda. 74. Theoph.hæc eſt ſecunda vocatio reſpectu eius quæ legitur in Iohanne. 75. Remi.Piſces cùm capiuntur,moriuntur;homines capti prædicatione viuificantur. 76. Int.ſ.omnino.Beda. quod narrat Lucas,priùs factum eſt,& ad capturam piſcium remearunt, poſtea verò,quod narrat Marcus. 77. Int.ſ.poſt vocationem horum. 81. Int.obliuiſcere populum tuum,& domum patris tui. 82. Hier. Marcus nõ hiſtoriæ ordinem ſequitur,ſed myſteriorum. 84. Theoph.quando Scribæ congregabantur. 85. Theoph.ſ.arguendo,non adulando,vt Phariſæi. 86. Int.ſ.ſubſtantialem & propriam.Beda.vt Deus addebat in lege,& mutabat. 87. Int.ſ.cùm doceret. 88. Chry.quia ſe immundis & prauis operibus immiſcet. 89. Int. ſ.commune. 91. Int. Præſentia Ieſu tormẽta ſunt dæmonum.Beda.Dominum in terra cernentes dęmones,ſe continuò iudicandos credebãt.Chry.q.d.nobis non das locum in hominibus dum diuina doces.Theoph.exire ab homine perditionem ſuam dicit. 92. Glo.non eſt voluntatis cõfeſſio,ſed neceſſitatis extorſio.Chry. non firmam & certam habebat aduentus Dei notitiam.Aug.9.de ciu.cap.21.tantũ eis innotuit,quantum voluit,tantum voluit quantum oportuit.innotuit verò per quædam ſuæ virtutis effecta.
93. Chry.per articulum Græcum ſignificatur vnus,non de pluribus.

SENS. MYST. IN CAP. I.

69. Int.i.mundum volubilem. 70. i.obedientem. 71. i.virilem. 74. Int. ſ.cum retibus Euangelij. m. Hier.relinquenda retia aranearum,quibus velut culices tenebantur. 78. Int.i.ſupplantatorem. 79. i.fugitiui. 80. Int.i.gratiam.Hier.hac piſcatorum quadriga vehimur ad æthera.Sicut Helias:his quatuor angulis conſtruitur prima Eccleſia.Quatuor virtutibus in imaginem Dei conuertimur,obediẽtes prudentia,viriliter agentes iuſtitia,ſerpentem calcantes temperantia,& Dei gratiam merentes fortitudine.Theoph.priùs vocatur Petrus.i.actio,deinde Iohannes.i.contẽplatio. 83. Int. id eſt,villam conſolationis. Hier.Homo in Spiritu immundo.i.genus humanum,in quo Immunditia regnauit, requie & conſolatione ſanatur. Beda. per liberatum à dæmone,intelligimus animum ab immunda cogitatione purgatum, per feminam verò, à febribus curatam, carnem à concupiſcentiæ feruore per continentiæ præcepta frenatam. 84. id eſt,requie.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

n. vel ſarcientes,vel complãantes. p. pro,tamquam. 86. nam & præcipiebat Dominus,& mira efficacia docebat,& magna libertate,deniq; miraculis doctrinam confirmabat.vide 1.Cor.2.2.Cor.10. 88. pro, habens ſpiritum immundum.Hebr. 89. i.quid tibi nobiſcum eſt rei? q. ἐπετίμησεν,increpauit.

Obmuteſce,& exi de homine. Et diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna exiit ab eo. Et mirati ſunt omnes:ita vt conquirerent inter ſe dicentes, Quidnam eſt hoc? quænam doctrina hæc noua? quia in poteſtate ſpiritibus immundis imperat:& obediunt ei. Et proceſſit rumor eius ſtatim in omnem regionem Galilææ. Et protinus egredientes de ſynagoga,venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne. Recumbebat autem ſocrus Simonis febricitans: & ſtatim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam,apprehenſa manu eius:& continuò dimiſit eam febris,& miniſtrabat eis. Veſpere autem facto cùm occidiſſet Sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam, & curauit multos qui vexabantur variis languoribus: & dæmonia multa eiiciebat,& non ſinebat ea loqui,quoniam ſciebant eum.

Sens. Lit. In Cap. I.

94. Chry.nolebat veritas teſtimonia ſpirituum immundorum,docétque non credendum dæmonibus,quantumcumque veritatem annuntient. 95. Chry.id permiſit Chriſtus,vt oſtenderet dæmonem eſſe qui loquebatur. Theophy.& vt per miraculum crederent,vidẽtes à quo eſſet malo liberatus,Beda. aliàs conuexans, eſt autem hoc quod Lucas dicit, cùm proieciſſet eum in medium. 96. Int.ſ.quia exiens ei non plus nocuiſſet. 97. Beda.ad hoc ſigna fiebant,vt prædicationi certiùs crederent.
98. Int.ſ.propria,alij enim in accepta. 99. Int.pro, etiã ſpiritibus. 100. Int.ſ.vt Deus. 101. Int. ſ.quia tanta faciebat. 102. Int.ſ.Ieſus,& diſcipuli. 104. Theoph.ſ.vt ibi comederent. 106. Beda. Rogantes(vt ait Lucas.) 108. Int.non remanente moleſtia ægritudinis,vt ſolet,ſanitas quæ datur, imperio Domini tota ſimul redit.Beda.Theoph.Conſiderantes turbæ non licere die Sabbathi curare, Solis occaſum expectarunt. 113. Chry.i.omnes iuxta Scripturæ conſuetudinẽ.Theoph.Sanauit eos, qui fidẽ habebant,infideles autem ob incredulitatem non ſunt ſanati.Glo.plures ſanauit per Apoſtolos poſt mortem ſuam,quàm dum Iudæis prædicaret. 116. Aug.de q.no & vet.Teſt. Sciebant eſſe Chriſtum lege promiſſum,videbant enim in eo omnia ſigna dicta à Prophetis,ſed diuinitatis myſterium ignorabant. Beda.per ſignorum potentiam intellexit dæmon, vel potiùs ſuſpicatus eſt eſſe Filium Dei:perſuaſit verò Iudæis vt crucifigerent,quia non præuidebat ſe illius morte damnandum.

Sens. Myst. In Cap. I.

94. Beda Lingua quæ prima virus ſparſit,primò occluditur;deinde femina,quæ primò ſeducta,curatur;tertiò,vir mundatur,vt ſit idem ordo reſtaurationis, qui fuit perditionis. 95. Hier.Appropinquante ſalute,appropinquat tentatio. Pharao dimiſſus perſequitur Iſraël,diabolus contemptus ſurgit in ſcandala. 103. Int.Circumciſionem Petro commiſſam. 104. Int.Allegoricè ſynagoga,quodammodo mater Eccleſiæ commiſſæ Petro. 105. Int.ſcilicet,inuidia æſtibus laborans,& Eccleſiam perſequens. 107. Int.i.in ſpiritualem vſum erexit carnalia eius opera. t. Hier.febris, intemperantia; de qua per manum diſciplinæ,deſiderij eleuatione ſanamur,& ſanantis voluntati miniſtramus. Theoph. Si ratio retineat manum, ira effrenati, ſurgit,& rationi miniſtrat. 110. Int.Beda.morte. 111. Int. Beda.Chriſtus,qui dicit,quamdiu in mundo ſum, lux ſum mundi. 112. Int.i pœnitentiam.Hier.Ianua regni cælorum pœnitentiam cum fide, quæ operatur ſalutem vitiis variis quibus langueſcit ciuitas mundi. 114. Int.id eſt,vitiis

Addit. Avct. In Cap. I.

*95. σπαράξας. i. cùm diſcerpſiſſet.ſ.debilitaſſet, & huc illuc diſtraxiſſet. nam Luc.4. dicitur nihil nocuiſſe. r. ſed nihil ſignificante: prohibitus enim à Chriſto loqui. ſ. pro decumbebat. 110. ſ.quo tempore die Sabbathi operari vacabat. 113. pro omnes,vt eſt apud Matt.quamquã omnes multi ſunt. 114. i.morbis. 115. nolebat Chriſtus ſe a dæmonibus prædicari.non enim decebat, & quidem eo ipſo quod dæmon aliquid dicit,non eſt credendum,eſt enim mendax. * q.d.nolebat vt dicerent quòd ipſum noſſent.*

Et dilu

Et diluculo valde ſurgens,[117] egreſſus abiit in deſertum[118] locum: ibique orabat.[119] Et proſecutus eſt eum Simon,[u] & qui cum illo erant. Et cùm inueniſſent eum, dixerunt ei: Quia omnes quærunt te. Et ait[121] illis, Eamus[122] in proximos vicos & ciuitates, vt ibi prædicem: ad hoc enim veni.[123] Et erat prædicans[124] in ſynagogis eorum, & in omni Galilæa: & dæmonia eiiciens.[125] Et venit ad eum leproſus[*] deprecans eum, & genu[x] flexo dixit, Si vis,[126] potes me mundare. Ieſus autem miſertus eius, extendit manum[127] ſuam: & tangens[128] eum, ait illi, Volo,[129] Mundare.[130] Et cùm dixiſſet,[131] ſtatim[132] diſceſſit ab eo lepra, & mundatus eſt. Et comminatus eſt ei: ſtatímque eiecit[y] illum: Et dicit ei, Vide[133] nemini dixeris: ſed vade[134] oſtende te Principi[aa] ſacerdotum, & offer[135] pro emundatione[bb] tua quæ præcepit[136] Moyſes in teſtimonium[137] illis. Et egreſſus[138] cœpit[139] prædicare, & diffamare ſermonem:[cc] ita vt non iam poſſet manifeſtè introire[dd] in ciuitatem, ſed foris[140] in deſertis locis eſſet: & conueniebant[141] ad eum vndique.

SENS. LIT. CAP. IN I.

119. Chry. non quia indigeret, ſed nobis exemplum dans v. Chry. hoc etiam (vt Lucas ait) turbæ dixerũt. 121. Int. ſ. iam facto ſermone. 122. Theoph. tranſit ad magis indigentes. Chry. volebat etiam reliquos participes facere ſuæ doctrinæ tãquam nõ multo tempore in mundo moraturus. 123. Chry. oſtendit ſe ſponte in mundum veniſſe. 124. Aug. 2. de con. Euang. in hac prædicatione intelligitur etiam ſermo habitus in monte, quem Marcus omnino non commemorauit, ſed quaſdam ſententias à Domino aliis locis dictas. 125. Theoph. prædicationem miraculis confirmabat. * Aug. 2. de conſ. Euang. Iſte eſt quem Matthæus ait mundatum, vbi Dominus deſcendit de monte poſt ſermonem. x. Beda. humilitatis, & pudoris ſignum. 126. Int. oſtendit vulnus, remediũ poſtulat. Beda. ¶ Theoph. ſi vis, inquit, ipſum credens Deum. Beda. non de voluntate Domini dubitauit, ſed colluuionis ſuæ conſcius non præſumpſit. 127. Int. in hoc humilitas 128. Int. gratia ſuperat legem, non timet contaminari qui alios liberat. Beda ¶ Chry. oſtendit ſe Dominum legis, alioquin non erat neceſſarium tangere. 129. Int. in hoc pietas. Beda. ita ſanat, vt fuerat obſecratus. Glo. dicit volo, propter Photinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. 130. Int. in hoc poteſtas. Beda. Imperatiuum eſt. 131. Int. ſ. illud, volo, mundare. 132. nihil medium inter præceptum & opus. 133. Chry. q. d. non indigeo tua prædicatione 134. Chry. mittit ad probationem medelæ; & ne ille extra templum fieret, ſed oraret cum populo. Item, vt legem adimplens, Iudæorum os obturaret. Beda, vt intelligeret ſacerdos illum Dei gratia ſupra legem eſſe curatum. 135. Theoph. confirmat legem. Beda Iudaicũ ſacrificium approbat. nondum enim obtulerat in paſſione holocauſtũ ſuum, non oportebat autem auferri ſignificantia ſacrificia priuſquàm ſignificatũ prædicatum eſſet Apoſtolorum prædicatione & fide credentium. 136. Int. ſ. ſecundùm legem offerri. 137. Int. ſ. ſalutis 138. prohibitus eſt dicere, at ille egreſſus, &c. Theoph. oportet beneficiatũ gratias reddere, etiamſi benefaciens non indigeat. Greg. 9. mor. ca. 18. taceri Dominus iuſſit, & taceri non potuit, vt eius membra in magnis quæ faciunt, latere velint, ſed vt aliis proſint, prodantur inuiti. 139. Int. q. d. ſed nec ad horam potuit abſcondi. Greg. 19. mor.

SENS. MYST. IN CAP. I.

117. Int. ſ. à morte. 118 Int ſcilicet, ad gentes. 119. Beda. ſ. in ſuis, quorum corda orationis virtute excitabat. 121. Int obediens. 123. Int. non decet otioſum eſſe prædicatorem. Theoph non conuenit doctrinam concludere in vno loco, ſed vbique radios eius extendere. 127. Int. id eſt, miſericordiæ affectum. Beda. Incarnato Dei verbo, & humanam contingente naturam, ab erroris varietate liberata eſt. 128. nullum ſpernamus, etſi maculoſum videamus. 135. Chry docet ex noſtris operibus honorem apud homines pro retributione non quærere. 137. Int. ſ. ſi Deo credat, ſi impietatis lepra diſcedat 140. Int. ſ. tumultuoſas carnalium mentes fugit, ſecretos à mundanis curis viſitat. Hier. non manifeſtatur Ieſus propriis voluntatibus ſeruientibus, ſed delectationes mundi deſerentibus. 141. Int. Allegoricè hi ſunt quos nihil poteſt ſeparare à charitate Chriſti. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

117. ſurrexit quidem valdè mane, ſed die eſt egreſſus, vt ait Luc. vel dies dicitur etiam cùm diluculũ eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

130. Imperatiuum eſt paſſiuum. z. pro, ablegauit. a a. apparet huic fuiſſe reſeruatum ſolemnem mundandi leproſum ritum. b b. fiebat hæc per ſacrificia.Leu.14. c c. pro,rem.Hebr. d d. quin ſcilicet,plurimi ſequerentur,vel non poterat ob vim populi concurrentis.

CAPVT II.

ET iterum intrauit Capharnaum poſt dies octo: & auditum eſt quòd in domo eſſet,& conuenerunt multi, ita vt non caperet neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cùm non poſſent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat: & patefacientes ſubmiſerunt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cùm autem vidiſſet Ieſus fidem illorum, ait paralytico, Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de Scribis ſedentes,& cogitantes in cordibus ſuis, Quid hic ſic loquitur? blaſphemat. Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Quo ſtatim cognito, Ieſus ſpiritu ſuo quia ſic cogitarent intra ſe, dicit illis, Quid iſta cogitatis in

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. IN T. Beda.ſ.poſt deſertum,ſed quia nec carnales deſerit, iterum intrauit in Capharnaum. 2. Auguſt. 2.de con.Euang. Matthæus indicat Chriſtum miraculum ſequens in ciuitate ſua feciſſe, quia ſcilicet, factũ eſt in Galilæa,in qua erat Nazareth. Chry.dicta eſt Capharnaum ciuitas Domini, quòd eò ſæpius iret,ibique multa miracula faceret. 4. Int.ideo.ſ. 5. Int.ſ.domus. 6. Int. Beda.tamen.

12. Int.ſ.domus. 16. Chry.contingit aliquem conualeſcere fide alterius. Beda. quantum valet propria fides apud Deum,vbi tantũ valuit aliena,vt totus homo interiùs & exteriùs ſanaretur? Theoph. etiam ipſius paralytici fidem vidit:non enim ſe fineret portari, niſi curationis fidem haberet. 17. Beda. mira humilitas,deſpectum & diſſolutũ,filium vocat:aut filium vocat quia dimittuntur ei peccata.

18. Beda.curaturus,priùs dimittit peccata,vt oſtenderet eum ob culpã pati:affliguntur verò homines corporis moleſtiis,aut ad augmentũ meriti,vt Iob & martyres. aut ad humilitatis cõſeruationem, vt Paulus.aut ad correctionẽ peccati,vt ſoror Moyſi,& hic paralyticus.aut ad Dei gloriam, vt cæcus natus.aut ad initiũ damnationis,vt Herodes. 20. Int.ideo inuident,quia dixit,dimittuntur tibi peccata. 22. Int.deſpectiuè. 23. Int.ſ.tam altè. 24. Int.pro,quis enim. 25. Beda.etiam per eos dimittit, quibus dimittendi tribuit poteſtatem. 26. Int. quia perfidos ſaluare deſiderat, occultorum cognitione, & operum virtute,ſe Deum eſſe manifeſtat. 27. Beda.quaſi dicat, qua potentia cogitationes veſtras intueor,poſſum peccata dimittere.

SENS. MYST. IN CAP. II.

1. THeoph.id eſt,domum conſolationis.ſ.Eccleſiam. 3. Int.Beda.i.in Iudæa. 7. Int.Beda. ſcilicet, per Apoſtolos.Beda prædicante Domino in Iudæa,gentiles ad audiendum intrare non valuerunt,ad quos foris poſitos, locutus eſt per prædicatores ſuos. 8. Int.ſcilicet,doctores. 9. Int. Beda.allegoricè animam mollicie carnis torpentem. 10. Int. quia quatuor libris Euangelij omnis doctrina firmatur.Beda.Quatuor virtutibus ad promerendam ſoſpitatem homo fiducia mentis erigitur, ſcilicet,Prudentia,Fortitudine,Temperantia,& Iuſtitia. 11. Int. ſ.cogitationum. Beda. anima priſca conſuetudine retardatur,& cogitationum turba. 13. Int.ſ.Scripturarũ myſteria.Beda. ¶ Theoph. tectum, intellectus regulæ,terrena,quæ tollenda ſunt. 14 Int.ſ.carnem.Beda.ſignificatur in homine adhuc in iſta carne conſtituto,Chriſtum debere cognoſci. 15. Int.i. torpens. 17. Theoph. filius Dei fit aliquis propter mandatorum operationem. 19. Int.ſ.in incredulitate non ſurgentes ad fidem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

3. quò ſe clàm receperat. 5. q. d. non caperent, pro locum non haberent. a. non alieno,vt Propheta,qui diuino.

cordibus veſtris? Quid eſt[28] facilius dicere[29] paralytico, Dimittuntur[30] tibi peccata tua, an dicere: Surge[31], tolle grabatum tuum, & ambula? Vt autem ſciatis[32] quia Filius hominis habet poteſtatem in terra[33] dimittendi[34] peccata, ait paralytico, Tibi dico, ſurge[35], tolle[36] grabatum tuum, & vade in domum[37] tuam. Et ſtatim[38] ſurrexit ille: & ſublato grabato abiit inde coram omnibus: ita vt mirarentur[39] omnes, & honorificarent[40] Deum, dicentes, Quia numquam ſic vidimus. Et[41] egreſſus[42] eſt rurſus ad mare[43], omniſque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cùm præteriret, vidit[44] Leui[45] Alphæi[46] ſedentem ad telonium[47]: & ait illi, Sequere[48] me: Et ſurgens ſecutus[49] eſt eum. Et factum eſt cùm accumberet in domo illius[50], multi publicani[51] & peccatores[52] ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Erant enim multi qui ſequebantur[53] eum. Et Scribæ & Phariſæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dixerunt[54] diſcipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magiſter[55] veſter? Hoc audito Ieſus, ait[56] illis, Non neceſſe habent ſani[57] medico;

Sens. Lit. In Cap. II.

28. Int.ſ.mihi. Theoph. certificat de curatione animæ, per curationem corporis, quod facilius eſt, ſed Phariſæi credebant difficilius. 29. Int. Hier. q.d. eiuſdem potentiæ eſt animam ſanare, & corpus.
30. Int. quod ſpirituale, quod ſolus Deus nouit, qui facit. 31. Int. quod corporeis oculis videri poteſt. 32. Int. vt viſibile miraculum probet inuiſibile. Beda. fit carnale ſignum, vt probetur ſpirituale.
33. Chry. hoc dicit, vt oſtendat humanæ naturæ diuinitatem vnitam, nec per eam quidquam diminutam, aut impeditam, ne diuina operetur. 34. Glo.ſ. per diuinitatem. 36. Theoph. ad maiorem miraculi certitudinem, ne putaretur ſecundùm phantaſiam ſanatus: ſimul oſtendens non ſolũ curaſſe, ſed etiam fortitudinem dediſſe. 38. Int. mira Domini virtus, ſine mora ſalus in iuſſu eſt. Beda. 39. Beda. ſ. quod minus erat, ſed apparebat, corporis. ſ. ſanitatem. 40. Int. damnata blaſphemia, ad laudem vertuntur. 41. Int.ſ. poſt curatum paralyticum. 42. Int.ſ. Capharnaum. 43. ſ. vt maritimos colligat Beda. vt etiam habitatoribus maris prædicet. Theoph. volebat ſolitarius eſſe, ſed turba iterum conuenerit.
44. Int. oculis miſericordiæ. 45. Chry. apud Matthæum, Matthæus dicitur. Sunt & alij in Scriptura binomij, vt Iethro etiam Raguel vocabatur. Beda. Matthæus etiam ſe Publicanum vocat (quod Mat. & Luc. ob Euangeliſtæ honorem tacuerunt) vt oſtendat neminem debere de ſalute diffidere. 46. Chry. ſ. Filium. 47. Int.ſ. ad curam vectigalium, telos enim Græcè, Latinè vectigal. Beda. 48. Int. i. imitare. Beda. 49. Int.ſ. pauper pauperem. Beda. reliquit propria qui rapere ſolebat aliena: reliquit etiam imperfectas rationes vectigalium, & incompoſitas. Dominus enim ita accenderat, vt mox vocantem ſequeretur. 50. Int. Beda ſ. fecit ei conuiuium, quod Lucas dicit. 51. Beda. i. publicorum vectigalium exactores, ſeu conductores, vel lucra ſæculi ſectantes: videntes ij publicanum ad meliora conuerſum, non deſperaut ſalutem. 52. Beda. it Chriſtus ad peccatorum conuiuia, vt occaſionem habeat docendi.
53. Int.ſ. pœnitentes. 55. Int.ſ. cum peccatoribus iuſtus. 56. Int. magiſter pro diſcipulis reſpondit.
57. Int.ſ. ſuperbi. Beda. qui ſuam iuſtitiam volentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: ſuggillat autem Scribas & Phariſæos, qui iuſtos ſe putantes, peccatorum conſortia declinabant.

Sens. Myst. In Cap. II.

29. Int. dixit, & facta ſunt. 30. Beda. datur intelligi ob peccata pleroſque morbos euenire. 35. Beda. ſ. à carnalibus deſideriis. 36. Int. Beda. i. carnem per continentiam, ſpe cæleſtium à terrenis ſegrega. Theoph. non ſolùm animas Deus à peccato conuertit, ſed virtutem tribuit ad operandum bona.
37. Int. i. paradiſum, quæ prima domus hominis fuit. Beda vel ad tui cuſtodiam internam. 45. Int. id eſt, additus. Hier. appoſitus. 54. Beda. torquentur Iudæi de gentium ſalute.

Addit. Avct. In Cap. II.

39. *Gra. eſſent attoniti, & velut extra ſe.* 47. *menſam Publicanorum ſignificat.*

ſed qui malè[58] habent[59]: non enim veni vocare iuſtos[60], ſed peccatores[61]. Et erant diſcipuli Iohannis & Phariſæi ieiunantes[62]: & veniunt[63], & dicunt illi, Quare diſcipuli Iohannis & Phariſæorum ieiunant: tui autem diſcipuli non ieiunant? Et ait[64] illis Ieſus, Numquid poſſunt[65] filij[66] nuptiarum[67] quamdiu ſponſus[68] cum illis eſt[69], ieiunare[70]? Quanto[71] tempore habẽt ſecum ſponſum[72], non poſſunt ieiunare. Venient autem dies[73] cùm auferetur[74] ab eis ſponſus: & tunc ieiunabunt[75] in illis diebus. Nemo[76] aſſumentum panni[77] rudis[b] aſſuit veſtimento[78] veteri[79]: alioquin aufert[80] ſupplementum nouum à veteri, & maior[81] ſciſſura fit. Et nemo[82] mittit vinum nouum[83] in vtres veteres, alioquin dirumpet[84] vinum vtres, & vinum[85] effundetur, & vtres[86] peribunt[87]: ſed vinum nouum in vtres nouos[88] mitti debet. Et factum eſt iterum cùm Dominus ſabbathis ambularet per ſata: & diſcipuli eius cœperunt progredi[89] & euellere ſpicas: Phariſæi autem dicebãt[90] ei, Ecce quid faciunt diſcipuli tui ſabbathis quod non licet?

SENS. LIT. IN CAP. II.

58. Int. ſ. humiles. Beda. qui Chriſti gratiæ ſe ſubiiciunt. 59. Int. ſub. ideo vos declino. 60. Int. ſ. vos, qui tanquam iuſti fugitis peccatores, qui veſtrám iuſtitiam ſtatuentes, iuſtitiæ Dei non eſtis ſubiecti. 61. Int. ſ. qui ſe peccatores agnoſcunt, non per legem iuſtificari ſe videntes, Chriſti gratiæ colla ſubmittunt, ideo ad peccatores declino. 62. Int. cauſam quæſtionis ſequentis præmittit. 63. Aug. de conſ. Euang. ſ. conuiuæ qui aderant, quos hoc moueat. Glo. fuit hoc à pluribus obiectum, à Phariſæis, à diſcipulis Iohannis, à conuiuis, vel quibuſuis aliis. Chry. ſ. diſcipuli Iohãnis & Phariſæorũ. 65. Int. i. debent. 66. Int. i. Apoſtoli. Glo. de ſpirituali connubio Chriſti & Eccleſiæ creati Apoſtoli. 67. Int. ſ. Chriſti & Eccleſiæ Aug. 68. Int. ſ. Chriſtus. Chry. deſponſatio eſt datio arrhę, id eſt, gratia Spiritus ſancti. 69. Int. ſ. corporis præſentia. 70. Int. q. d. non. 71. Int. pro, quia quanto. 72. Int. cuius plus proficit præſentia, quàm corporalis abſtinentia. Chry. conſiderans ſponſus filiorum infantiam, dignatur eos tunc non ieiunare. 73. Int. ſ. aſcenſionis, vel paſſionis. 74. Int. ſ. corporaliter. 75. Int. Beda. ſ. tam à cibis quàm à mundi amore. Chry. Ieiunabant ſponſi aduentum affectantes, vt ſpiritus illi coniungant, per corporales anguſtias emundatos. 76. Int. Ideo non ieiunant, quia nemo, &c. Chry. q. d. prædicatores noui Teſtamenti veteribus legibus ſeruire poſſibile non eſt. 77. Int. ſ. ſeueriora præcepta nouæ vitæ. b. Beda i. noui. 78. Int. ſ. Apoſtolis veteri conſuetudini deditis. 79. Int. ſ. ſi aſſuit. 80. Int. q. d. repugnat noua vita veteri. 81. Int. quia ſi quid boni inerat, nimio quaſi pondere preſſum perit.

82. Int. ſ. Spiritualia præcepta Beda. 83. Int. ſ. Apoſtolos. Beda: erunt autẽ noui cùm poſt aſcenſionem Domini innouabuntur, & nouo vino i. Spiritus ſancti feruore replebuntur. Theoph. Diſcipulis ob infirmitatem non erat imponenda ieiunij grauitas. 84. Int. non poſſunt pati, quia carnales adhuc. 85. Int. ſ. doctrina ſpiritualis memoriæ non commendatur. 86. Int. i. qui habent, perduntur. 87. Int. i. Spiritualis doctrina. 88. Int. i. ſpirituales. 89. Beda: erant qui veniebant tam multi, vt manducandi ſpatium non haberent. Glo. nota contra Ebionitas, Apoſtolos litteram Sabbathi deſtruere. 90. Aug. de opere monach. c. 23. non calumniantur de furto: poterat enim per legem impunè aliquid ex

SENS. MYST. IN CAP. II.

74. Glo. cùm Chriſtus pro peccato recedit, ieiunium indicendum, & luctus multiplicandos. 76. Beda. non debet doctor animæ in vetuſtate malitiæ perduranti, nouorum myſteriorum ſecreta committere. 89. Beda. Diſcipuli, doctores: ſata, inſtituti in fide, quos dum illi viſitant, eorum ſalutem eſurientes à terrenis eruunt, & manibus, id eſt, exẽplis à carnis concupiſcentia, quaſi à folliculis exuunt: manducant autem, id eſt, Eccleſiæ membris incorporant: in Sabbatho verò, quia pro ſe futuræ quietis hoc fit, vel ſata, eloquia ſacra. Sabbathum otium à turbulentis cogitationibus: vellunt, cùm meditantur & diſcutiunt, donec medullam dilectionis inueniant. diſplicet hæc refectio ſtultis, ſed Domino probatur. Theoph. qui in paſſionibus habent requiem, alios poſſunt ad virtutem docere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

67. pro, qui nuptiis interſunt. Hebr. 77. ἐπίβλημα, i. eſt, immiſſuram 81. ſ. muſtum, c. id dicitur propter alteram Phariſæorum calumniam. 89. pro, progrediendo vellere.

Et ait illis, Numquid legiſtis quid fecerit Dauid quando neceſſitatem habuit, & eſuriit ipſe, & qui cum eo erant: quomodo introiuit in domum Dei ſub Abiathar Principe ſacerdotum, & panes propoſitionis manducauit, quos non licebat manducare niſi ſolis ſacerdotibus: & dedit eis, & qui cum eo erant? Et dicebat eis, Sabbathum propter hominem factum eſt, & non homo propter Sabbathum. Itaque Dominus eſt Filius hominis etiam Sabbathi.

SENS. LIT. IN CAP. II.

agris non quidem auferri, ſed comedi. 91. Int. veterem hiſtoriam obiicit. 92. Int. ſ. in Nobe.
93. Int. ſ. fugiens Saulem. 94. Beda. aderat iſte cum patre Abimelech, ſucceſſitque in ſummo ſacerdotio, & quia excellentior patre, meruit ſui memoriam fieri quaſi ſummi ſacerdotis, etiam viuente patre. 97. Int. ſ. Abimelech. Glo. illud ſecutus, Miſericordiam volo, & non ſacrificium, melius iudicatur à fame liberare, quàm ſacrificium afferre. 98. Int. aliter probat idem. 99. Beda. Maior cura ſanitatis, & vitæ hominis adhibenda, quàm cuſtodiæ Sabbathi. Machabæi, ob neceſſitatem Sabbatho pugnarunt. 101. Beda. q. d. Si Dauid illud licuit, quanto magis Domino Sabbathi? Chry. Legiſlatori & Domino lex non dominatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

94. id eſt, tempore Abiathar, qui paulò poſt patri interfecto ſucceſſit, vel Achimelech etiam Abiathar dicebatur, ſicut ipſe Abiathar dicebatur etiam Achimeleth, vt patet 2. Reg. 8. & 1. Par. 19. 95. pro, propoſiti ſcilicet, ante Dominum. Heb. 96. vide Leu. 24. 100. id eſt, inſtitutum. 101. q. d. dico id factum à meis, vt cognoſceretis me Dominum Sabbathi, qui poſſum illud, quando velim, abrogare.

CAPVT III.

ET introiuit iterum in ſynagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. Et obſeruabant eùm ſi Sabbathis curaret, vt accuſarent illum. Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dicit eis, Licet ſabbathis benefacere, an malè? animam ſaluam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circumſpiciens eos cum ira contriſtatus ſuper cæcitate cordis eorum, dicit homini,

SENS. LIT. IN CAP. III.

3. BEDA. ſ. calumniari volentes, vt ſi curaret, tranſgreſſionis: ſi non curaret, crudelitatis, aut imbecillitatis arguerent. 4. Int. calumniam præuenit. Beda. 5. Int. vt ab omnibus videatur. Chry. Statuit in medium, vt terrerētur aſpectu, eòque viſo, compaterentur, & malitiam deponerent. 6. Aug. 2. de conſ. Euang. interrogarunt illi priùs Chriſtum (vt Matthæus ait) licétne Sabbatho curare? poſtea Chriſtus, vt refert Marc. & Luc. eos interrogauit. 8. Beda: exiſtimabant illi à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis iuberet. 9. Beda. ſ. hominem curare, an non: vocat enim ſcriptura hominem animam: vel hoc ita dictum eſt, quoniam miracula illa Chriſtus ob animæ ſalutem faciebat. 10. Beda. Dei non ſaluare, Scriptura perdere vocat. 11. Int. non audentes reſpondere. Chry. Sciebant eum omnino curaturum. 12. Int. quaſi incredulitati eorum iraſcens.

SENS. MYST. IN CAP. III.

1. INT. Vbi maius donum ſcientiæ, ibi maius periculum culpæ. Beda. 2. Int ſ. genus humanum. Beda: quod in fœcunditate boni operis arefactum: cuiuſque dextera primo homine vetitum pomum decerpente aruerat, ſed Redemptoris gratia manus in cruce tendentis, reſtituta eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

7. pro, prodeſſe, an lædere. 9. id eſt, vitam. 10. ἀποκτεῖναι, occidere. a. id eſt, condolens, ſeu condoleſcens: συλλυπούμενος. ſ. vitiis iraſcebatur, hominibus condolebat. b. πωρώσει, ſignificat etiam duritiam. c. ait Hier. in Euangelio Hebræo lego iſtum fuiſſe cæmentarium.

Exten

Extende[13] manum tuam. Et extendit:[14] & reſtituta eſt manus illi. Exeuntes autem Phariſæi[15] ſtatim cum Herodianis[16], conſilium[17] faciebant aduerſus[18] eum, quomodo[19] eum perderent. Ieſus[20] autem[d] cum diſcipulis ſuis ſeceſſit[21] ad mare[22]: & multa[23] turba à Galilæa[24] & Iudæa[25] ſecuta eſt eum: & ab Hieroſolymis[26], & ab Idumæa[27], & trans Iordanem[28]: & qui circa Tyrum[29] & Sidonem[30], multitudo magna, audiētes[31] quæ faciebat, venerunt ad eum. Et[32] dixit Ieſus diſcipulis ſuis; vt in nauicula[34] ſibi deſeruirent propter turbam, ne comprimerent[35] eum, multos[36] enim ſanabat: ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent[37], quotquot habebant plagas[38]. Et ſpiritus immundi cùm illum videbant, procidebant[39] ei: & clamabant[40], dicentes[41], Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis[42] ne manifeſtarent illum[44]. Et aſcendens in[45] montem, vocauit[46] ad ſe quos voluit[47] ipſe[48], & venerunt[49] ad eum. Et fecit vt eſſent

Sens. Lit. In Cap. III.

14. Int.ſ.ilicò. 15. Int. Hier. Similis ſimilem quærit. 16. Int. quia ſoli non poſſunt. Theoph. Surrexerat quædam hæreſis quæ Herodem Chriſtũ dicebat, quòd defeciſſent Principes de Iudæ. iſti ergo cum Phariſæis Chriſtum interficere conabantur. Beda. Herodis miniſtri ob inimicitiam eius aduerſus Iohannem, etiam Chriſtum, quem Iohannes prædicabat perſequebantur. 17. Int. magna inſania, qui ſalute indigent, de nece Saluatoris conſiliantur. 18. Beda. quaſi non ipſi maiora in Sabbathis agerent, cibos portando, & cætera ad victum neceſſaria exequendo. 19. Int. quia ratione vincuntur, mortem machinantur. 20. Int. Medicus cedit inſano populo. d. Int. ſub. ideo. 21. Int. odientibus cedit, amantibus accedit. Beda. nondũ venerat paſſionis hora. Theoph. Secedit, vt plurimis benefaciat. 29. Theoph. alienigenæ ſequuntur, propinqui Iudæi perſequuntur. 31. Int. quia audierant. 33. Int. ſub. ideo.
35. Theoph. gloriam ſuam occultat. 36. Int. ideo conſluebant. 38. Theoph. id eſt, infirmitates.
39. Beda. vt diuini timoris coacti dæmones, infirmi verò intentione obtinendæ ſalutis. 40. Int. ſcilicet. dæmones. 41. Beda. quod vel dæmones confitentur cùm adhuc mortalis Chriſtus. Arriani poſt reſurrectionis immortalitatem negant. 43. Int. ſ. dæmonibus, & curatis. Beda. 44. Int. ſ. Deum eſſe, ne differretur paſſio. Beda. 45. Theoph. vbi (vt ait Lucas) orauit. 46. Int. nõ meriti id, ſed diuinæ gratiæ eſt. Beda. 47. Int. nõ vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Beda. prohibuit dæmonibus ſe prædicare, eligit qui prædicent. 48. Chry. multi enim ſequebantur.

Sens. Myst. In Cap. III.

13. Hier. auaris dicitur, vt manus extendant. Glo. debilitas animæ eleemoſynæ largitione curatur: fruſtra in oratione manus ad Deum expandit, qui eas ad rogantem viduam non extendit.
16. Theoph. Herodiani. i. carnales: Herodes enim, id eſt, pelliceus 21: Beda. Exemplum dat, ſi in vna ciuitate te perſequantur, in alteram fugiendi. 22. Beda. relicta Iudæa ob perfidiam, ad gentes diuerſis erroribus iactatas tranſit. 23. Beda. prædicantibus Apoſtolis multæ nationes ad Chriſtum veniunt. 24. Int. id eſt, rota. 25. Int. i. confeſſione. 26. Int. id eſt, viſione pacis. 27. Int. id eſt, ſanguinea. 28. Int. id eſt, alienam deſcenſionem. 29. Int. id eſt, anguſtia. 30. Int. id eſt, venationem piſcis.
34. Int. id eſt, Eccleſia de gentibus congregata. Beda. gaudet verò Dominus manere in his qui gloriam ſæculi ſpernunt. Theoph. id eſt, corpore: corpus enim noſtrum Chriſto, id eſt, rationi debet ſeruire. 35. Int. ſcilicet, diſcordes. Beda. Dominum tangit, qui per fidem & dilectionem corde ſuſcipit: comprimit, qui carnalibus cogitationibus aut factis pacem turbat. 37. Int. ſcilicet, fideles.
45. Hier. Chriſtus, mons, ex quo fluunt aquæ viuæ, & vbi lac paruulis præparatur, & pinguedo ſpiritualis agnoſcitur. Beda. mons, altitudo iuſtitiæ, in qua erant Apoſtoli inſtituendi, quamq́ue erant hominibus prædicaturi. 49. Int. ſ. libero arbitrio.

Addit. Auct. In Cap. III.

16. *i. Herodis militibus.* 43. *ſ. dæmonibus, vel à ſe curatis, vt ait Matth.*

duo[50]decim cum[e] illo:& vt mitteret eos prædicare. Et dedit eis poreſtatem[51] curandi infirmitates,& eiiciendi dæmonia. Et impoſuit[52] Simoni nomen Petrus[53]:&[54] Iacobum[55] Zebedæi[56],& Iohannem[57] fratrem Iacobi:& impoſuit eis nomina Boanerges[f],quod eſt filij tonitrui[58]; & Andream[59],& Philippum[60],& Bartholomæum[61], & Matthæum[62],& Thomam[63], & Iacobum Alphæi[64], & Thadæum[65], & Simonem[66] Cananæum[67], & Iudam[68] Scarioth[69] qui & tradidit[g] illum. Et veniunt[h] ad domum. Et conuenit[70] iterum

Sens. Lit. In Cap. III.

51. Beda,vt promiſſorum cæleſtium magnitudini atteſtaretur magnitudo factorum. 52. Theoph. numerat propter falſos apoſtolos vitandos. Aug.de con.Euang.non tunc impoſuit nomen Petro,ſed longè antè,vt ait Iohannes.Mar.ergo id recapitulãdo commemorat.Beda.Voluit Dominus aliter cũ prius vocari,vt ipſa commutatione nominis Sacramentum commendaretur. 53. Beda.idem Græcè, ſeu Latinè Petrus,quod Syriacè Cephas. petra, Chriſtus, Simoni Petræ nomen dedit, vt lucis nomen Apoſtolis lux ipſe. 54. Int.ſ.vocauit ad ſe.Beda. 58. Chry.magna enim,& clara diuinitatis edicta orbi debebant diffundere. 62. Glo.alij Euangeliſtæ Matthæum præponunt, & publicanũ non dicunt: ipſe ſe poſt Thomam ponit, & publicanum dicit. 64. Int.ad differentiam Iacobi Zebedæi.Glo.Maria Alphæi,matris Domini ſoror,quam Iohannes vocat Mariam Cleophe. Fortè enim idem Alphæus & Cleophas;vel mortuo Alphæo.Cleophæ nupſit. 65. Beda.hunc Lucas vocat Iudam,Iacobi.ſ.fratrem, vt ipſe in Epiſtola ſua ait 67. Int.ad differentiã Simonis Petri.Beda.eſt autem ita dictus à Cana vico Galilææ. 69. Beda à vico in quo ortus eſt,vel ex tribu Iſſachar. 70. Int.Felix occupatio Saluatoris, felix ſtudium turbæ confluentis.

Sens. Myst. In Cap. III.

50. Vt ter quaterni fidem charitatis per quatuor orbis partes prędicarent,vnde ab Oriẽte portæ tres, ab Auſtro portæ tres,ab Aquilone portæ tres,ab Occaſu portæ tres.Hier.Speciem Iacobi dilexit Dominus,vt eſſent ſuper thronos duodecim, indicantes duodecim tribus Iſrael.Beda.in hoc Sacramẽto filij Iſrael iuxta tabernaculum caſtrametabantur , trinis videlicet per quadrum tribubus manentibus ex omni parte. 55. Int.id eſt,ſupplantatorem.Hier.qui ſupplantata habet carnis deſideria. 56. Int. id eſt,fugitiui. 57. Hier. ſ.qui gratia accepit,quod alij per laborem tenent. Glo.virginitatis gloria meruit ſupra pectus Domini recumbere. 59. Beda,id eſt,virilem,à Græco ἀνὴρ, quod eſt vir,quia viriliter Domino adhæſit. 60. Int i.os lampadis, vel lampadarum. Hier.Solent verò in Scriptura Hebræa nomina ad myſterium ſignificandum imponi. 61. Int.id eſt,filium ſuſpendentis aquas.ſ.vnde vberius inebrient corda terrenorum. 62. Int.id eſt,donatum.Hier. 63. Int.id eſt,abyſſum.vel geminũ.Græcè Didymus. 64. Int.id eſt,docti,vel.milleſimi.Hier. 65. Int.id eſt,corculum, ſcilicet,cordis cuſtodem.Hier. 66. Int.id eſt,ponentem triſtitiam.Hier. 67. Hier.id eſt,Zelotem,quem,ſcilicet, zelus domus Dei comedit. 68. Int.huius caſus confirmat alios in humilitate.Theoph.diſcimus hinc Deum non repellere aliquem propter futuram malitiam. Hier.Iudas,id eſt,confitens,vel glorioſus.

69. Int.id eſt, memoria mortis.Hier. h. Beda.Electos Apoſtolos domum reducit,admonens poſt acceptum Apoſtolatus gradum,ad conſcientiam ſuam redeant.Hier.Domus primitiua, Eccleſia:turbæ impedientes panem manducare,peccata & vitia. Qui enim manducat indignè.&c.Gloſ.qui aliorum curam ſuſceperunt,debent ſolliciti conſcientiam cuſtodire.

Addit. Avct. In Cap. III.

50. *velut duodecim principes populi Chriſtiani. No. quòd figura duodecim Apoſtolorum 12. filij Iacob, 12. fontes Elim, 12. lapides rationalis, 12. exploratores, 12. panes propoſitionis, 12. lapides Iordanis, 12. boues maris ænei, &c. e. id eſt, illi familiariſſimè adhærerent, diſcerentq́ perfectè myſteria regni cæleſtis. 51. poſtea id de quo Matth. 10. Marc. 6. Luc. 9. 52. aut tunc, aut illo tempore, de quo Ioan. 1. aut Matth. 16. 54. ſub. vocauit, vel deſignauit. f. Chald. eſt ſeu Syriacum. dicendum verò Bonaerges,ſed commutata littera in Græc. Hebr. בני, filij, רגש, tonitruum, vel ſtrepitus, vel tumultus.*

58. *pro, tonantes, ſcilicet, diuina dogmata. Hebr. 63. Græcè, Didymus, id eſt, geminus, à תאם, geminare. 64. ſcilicet, filium. 65. qui & Lebbæus, & Iudas, Iacobi, ſcilicet, frater. 67. à Cana Galilææ, ſecundùm Hier. Is frater Iacobi Minoris, & Iudæ Thadæi, dictus & Zelotes, id enim ſignificat Cananæus. Nam, קנא, zelus. 69. à vico, vel à tribu Iſſachar, dicitur & Iudas Simonis, ſcilicet, filius. Ioan. 6. g. præſens eſt.*

turba[71]:ita vt non poſſet neque panem[72] manducare.Et cùm audiſſent ſui[73],exierunt[74] tenere[75] eum:dicebant[76] enim,Quoniam in furorem[77] verſus eſt. Et Scribæ[78] qui ab Hieroſolymis deſcenderant,dicebant[79], Quoniam[80] Belzebub[81] habet[82] : & quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.Et conuocatis[83] eis,in parabolis[84] dicebat illis:Quomodo poteſt ſathanas[85] ſathanam[86] eiicere[87]? Et[88] ſi regnum[89] in ſe diuidatur,non[90] poteſt[91] regnum illud ſtare.Et[92] ſi domus ſuper[93] ſemetipſam diſpartiatur[94],non poteſt domus illa ſtare. Et[95] ſi[96] ſathanas conſurrexerit in[97] ſemetipſum,diſpartitus eſt,& non poterit ſtare,ſed finem habet. Nemo[98] poteſt vaſa[99] fortis[100] ingreſſus in domum[101] eius diripere : niſi priùs fortem[102] alliget[103], & tunc domum[104] eius diripiet. Amen[105] dico vobis, quoniã omnia[106] dimittentur filiis[107] hominum peccata[108],& blaſphemiæ[109] quibus blaſphemauerint. Qui autem blaſphemauerit[110] in Spiritum[m] ſanctum , non[111] habebit remiſſionem in æternum[112] : ſed reus erit[113] æterni

Sens. Lit. In Cap. III.

71. Int.ſcilicet,idiotæ minus eruditi. 72. Int.nec etiam. 73. Int.ſ.diſcipuli. Theoph.ſ.propinqui.
74. Theoph.quem faciunt alij magnum,ſui deſpiciunt, quia non eſt Propheta ſine honore,niſi in patria ſua. 75. Int.ſ.tamquam furioſum. 76. Int.quia ſapientiæ eius altitudinem capere nõ poterant, alieno ſenſu locutum putabant.Beda. 77. Int.in hoc errabant diſcipuli. Theoph.id eſt , dæmonium habet, & furit:ideóque volebant tamquam dæmoniacum incarcerare. 78. Int.id eſt,ſapiẽtes. 79. Int. hoc quod ſequitur. 80. Int.Hier.patitur ipſe quod nos pati docuit,dicens:Beati eritis cùm maledixerint vobis homines. 81. Int.vir muſcarum.Beda.Deus erat Acharon,ita vocatus ob ſordes immolati cruoris. 82. Beda. quod negare nequeunt, ſiniſtra interpretatione peruertere laborant. 83. Int.vt probet ratione,quia neque mente captus eſt,neque in Belzebub eiicit dæmones. 84 Int.ſ.vt non intelligant donec capiantur. 86 Int.ſ.ſicut dicitis , me in Belzebub eiicere dæmonia. 87. Int.q.d.nullo modo. 89. Chry.dæmonum regnum in hoc eſt,vt homines ſubditos teneant. 90. Int.ſcilicet,vt dæmones pugnent contra ſe. 91. Diſcordia maximæ res dilabuntur. 92. Int.aliter probat idem.
93. Int.id eſt,contra. 94. Int.ſ.pugnando. 96. Int.ſcilicet, de cuius regno eſtis. 97. Int.id eſt, contra. 98. Int.Vos dicitis quia in Belzebub eiicio dæmonia, ſed nemo poteſt,&c. 99. Int.id eſt, homines à diabolo deceptos. Hier.dæmoniacos. 100. Int.ſcilicet , diaboli.Beda. 101. Int. Bed. ſ. mundum in maligno poſitum,in quo vſque ad aduentum Saluatoris, quaſi in pacato imperio ſine contradictione quieſcebat. 102. Int.ſ.diabolum. 103. Int.ſ à ſeductione compeſcat. Beda. 104. Int. Chriſtus ereptos à diabolo Eccleſiæ adunauit,& per diſtinctas graduum dignitates ordinauit.Beda.
105. Int.q d.dicitis me immundum ſpiritum habere,ſed dico,&c.Beda.oſtendit eorum grãde ſcelus.
106. Int hæc contra Nouatianum,qui in martyrio lapſis veniam negat.Beda. 107. Int.ſcilicet,digni pœnitentibus.Beda. 108. Int.ſcilicet,in quoſlibet. 109. Int.ſ.in Deum. 110. Int.id eſt,qui intelligens opera Dei.eum negare non poſſit,ex inuidia contradicit, & opera Spiritus ſancti dicit eſſe Belzebub m. Aug.de ver.Dom ipſa impœnitentia eſt blaſphemia Spiritus ſancti , quo peccata dimittuntur.dono enim remiſſionis reſiſtit,qui duritiã cordis impœnitentis habet. 111. Int.ſ.quia pœnitere dignè non poteſt. Auctor intellige dum eſt obſtinatus,vel non poteſt,id eſt,difficillimè poteſt,adeóque nõ pœnitet. 112. Beda contra Orig.qui aſſerit poſt iudiciũ vniuerſale cunctos peccatores veniam conſecuturos. 113. Int.ſ.quia ſimilis diabolo contra conſcientiam ſuam maieſtatẽ Dei oppugnat.

Sens. Myst. In Cap. III.

73. Glo.in propria venit,& ſui eum non receperunt.

Addit. Avct. In Cap. III.

72. *pro,cibum.Heb.* 73. *qui ex illius familia , aut cognatione.* 75. *ne,ſcilicet , ſe turba committeret.*
77. *pro,mente alienatus eſt.Græc.*ἐξέστη. 84. *id eſt,ſimilitudinibus. l. Græc.*ἐφ' ἑαυτὸν,*contra ſeipſum.*
99. *pro,bellica inſtrumenta.Heb. m. ſcilicet,tribuendo opus Spiritus ſancti ſpiritui immundo.*
112. *i.numquam.quia.ſ.tales ferè obſtinati,& in ſenſum reprobum dati. n. ſub.& in eo eyeit dæmones.*

delicti:

delicti[114]: Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. Et veniunt[115] mater eius,&
fratres[116]:& foris[117] ſtantes miſerunt ad eum vocantes[118] eum,& ſedebat[119] circa eum turba[120]: &
dicunt ei,Ecce mater tua,& fratres tui foris quærunt te. Et reſpondens eis, ait, Quæ[121]
eſt mater mea,& fratres mei?Et circumſpiciens[122] eos qui in circuitu eius ſedebant, ait,
Ecce[123] mater mea,& fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, &
ſoror[125] mea,& mater eſt.

Sens. Lit. In Cap. III.

114. Int.quia ipſe æternè delinquit qui numquam pœnitet. Chry.pro hoc alius Euangeliſta, nec in hoc ſæculo,nec in futuro. Theoph.veniam non conſequentur, niſi pœniteant. Hier. Non merebitur pœnitentiam agere,vt recipiatur,qui Chriſtum intelligens,principem dicit dæmoniorum. 115. Int.ſ. eo prædicante. Theoph.quia propinqui tenere volebant,vt in furiam verſum,venit mater ex compaſſione. 116. Beda.non filij virginis,nec Ioſeph ex alia vxore,ſed cognati. 121. Chry.hoc dicit,non matrem & fratres reprobans, ſed oſtēdens ſuper omnem cognationem temporalem, oportere propriam animam præhonorare. Beda.non refutat maternæ pietatis obſequium, ſed paternis myſteriis oſtendit debere ſe plus quàm maternis affectibus,opúſque ſpirituale cognationi carnis præfert, religioſiorem docens cordium copulam,quàm corporum. 122. Int.ſ.vt attentos faciat. 123. Chry.oſtendit propinquos fide præ conſanguineis honorandos. 124. Prædicator quaſi Dominum parit, quem cordi audientis infundit. Theoph.non negat matrem, ſed oſtendit eam non ſolùm dignam honore, quia genuit,ſed & propter omnem aliam virtutem. 125. Int. id addit,propter vtrumque ſexum fidelium,Glo. Soror & frater credendo,mater prædicando.

Sens. Myst. In Cap. III.

116. Int.ſ.populus Iudæorum. 117. Int.ſ.in littera.Beda. 118. Int.ſ.foras.Beda.Iudæi Chriſtum ad docenda carnalia volunt exire, ipſi ad diſcenda ſpiritualia nolunt ingredi. 119. Beda.i.in ſpirituali intelligentia quieſcebat. 120. Int.ſ.gentilium.Beda.differente Iudæa, gentilitas fluxit ad Chriſtum. 121. Int.nos,ſi quoque foris ſtemus,non cognoſcemur.

CAPVT IV.

ET iterum[1] cœpit docere ad mare[2]:& congregata eſt[3] ad eum turba multa:ita vt
nauim[4] aſcendens[5] ſederet in mari : & omnis turba[6] circa mare ſuper terram
erat:& docebat eos in parabolis[7] multa,& dicebat illis in doctrina[8] ſua,Audite:

Sens. Lit. In Cap. IV.

1. INr.ſ.eodem die,vnde Matth.poſt ſuperiorem ſermonem continuò ſubiunxit, In illo die exiens de domo ſedebat iuxta mare,&c.Beda. 5. Chry.ſ.vt omnes auditores ante faciem haberet.
7. Hier Parabola eſt rerum,natura diſcrepantium ſub aliqua ſimilitudine facta comparatio. Loquitur verò in parabolis,vt qui cæleſtia capere non poterant,per ſimilitudinem terrenam audita perciperent. Chry.erigit per parabolam audientium mentem. 8. Theoph.non Moyſis,aut Prophetarum.

Sens. Myst. In Cap. IV.

1. INt.i.gentes timidas & amaras.Hiet. Locus indicat auditores amaros & inſtabiles.Beda.relicta ſynagoga,ad gentes venit,per Apoſtolos colligendas. 3. Int Beda.i.frequentiam populorum, ad fidem confluentium. 4. Beda.i.Eccleſiam in medio nationum ædificandam. 6. Int.ſ.fidelium.

Addit. Avct. In Cap. IV.

8. *id eſt,iuxta ſuum docendi genus.*

Ecce exiit[9] ſeminans ad ſeminandum[10]:& dum ſeminat[11], aliud cecidit[12] circa[13] viam,& venerunt volucres[14] cæli,& comederunt illud. Aliud verò cecidit ſuper petroſa[15],vbi non habuit terram[16] multam: & ſtatim[17] exortum eſt, quia non habebat altitudinem[18] terræ: & quando exortus eſt ſol[19],exæſtuauit, & eo quòd non habebat radicem[20], exaruit[21]. Et aliud cecidit in ſpinas[22]: & aſcenderunt ſpinæ[23], & ſuffocauerunt[24] illud, &[25] fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam[26]:& dabat fructum aſcendentem, & creſcentem,& afferebat vnum[a] triceſimum[27],& vnum ſexageſimum[28], & vnum centeſimum[29]. Et dicebat, Qui[30] habet aures[31] audiendi,audiat[32]. Et cùm eſſet ſingularis[33], interrogauerunt eum hi qui cum eo erant duodecim[34] parabolam.Et dicebat eis,Vobis[35] datum eſt noſſe myſterium[36] regni Dei: illis autem qui[37] foris[38] ſunt,in parabolis omnia[39] fiunt[b]:vt videntes[40] videant[41],& non videant[42]:& audientes audiant[43], & non intelligant[44]: nequando[45] conuertantur[46],& dimittantur eis peccata. Et ait illis,Neſcitis[47] parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoſcetis? Qui ſeminat,verbum ſeminat.

SENS. LIT. IN CAP. IV.

9. Int.ſ.Chriſtus de ſinu Patris in mundum,vel de Iudæa ad gentes.vnde Abacuc,Egreſſus es in ſalutem populo tuo. Chry exiuit non loco,qui omnibus præſens eſt,ſed diſpenſatione per carnis amictum. 10. Chry.Exit aliquando ſeminans,vt malas herbas euellat,aut aliud operetur:iſte autem ad ſeminandum. 11. Int.ſ.verbum per ſe,vel per ſuos. 12. Theoph.non dicit proiecit.ſeminans enim quantum eſt in ſe,in bonam terram proiicit;ſed illa,ſi mala ſit,corrumpit verbum. 13. Theoph.Infideles ſunt circa viā,id eſt,extra Chriſtum.Beda.via,mens malarum cogitationū motu trita,vel circa viam ſunt negligentes,& deſides. 14. Beda.Dæmones ita dicti,quòd ſpiritualis naturæ ſint,vel quia in aëre habitent. 15. Beda.id eſt,duritiam protervæ mentis. 16. Int.Beda.id eſt,lenitatē animi obedientis. 17. Int.Beda.quia audito verbo ad horam delectantur. 18. Int.id eſt, probitatem animi cæleſti diſciplina exercitari,& ad obediendum regulariter inſtitui.Beda. 19. Int.id eſt,feruor perſecutionis.Beda. 20. Int ſ.firmi deſiderij.Beda.ſalutaris deſiderij. 21. Int.quia huiuſmodi ad horam tantùm audito ſermone delectantur. 22. Int.ſ.corda diuitiarum cura ſollicitata.Theoph.animas multa curantes;ſpinæ enim,curæ. 23. Int.id eſt,multiplicatæ ſunt diuitiæ. 24. Int.ſ.vt non poſſet fructificare verbum. 25. Int.& ideo. 26. Int.id eſt,fidelem mentem.Theoph.pauci ſaluantur:quarta enim tantùm pars ſeminis inuenitur ſaluata.Chry.perit ſemen,animæ audiētis vitio;poſſibile eſt enim petram fieri pinguem,& viam non conculcari,& deſtrui ſpinas,alioqui non ibi ſeminaſſet. 27. Int.ſ.fidem ſanctæ Trinitatis in coniugatis. 28. Int.ſ.in viduis. 29. Int.ſ.in virginibus. 30. Int.ſignificat ſe alta dixiſſe.Hier.admonitio hæc in Euangelio,& Apocalypſi;indicat myſticum eſſe quod dicitur.

31. ſcilicet,cordis.Hieron. 32. Int.id eſt,intelligat. 33. Int.id eſt, ſecretus à turba. 34. Int.ſ.diſcipuli. 35. Int.ſ.qui mecum,non his qui foris ſunt. 36. Int.id eſt,ſecreta Scripturarum. 37. Int.id eſt,nolūt accedere.Beda.non ſunt digni addiſcere,propter eorum malitiam. 38. Int.non in naui mecū. 39. Int.non modò verba,ſed & facta,quia non poterant capere ſpiritualia quæ in eis tegebātur.

40. Int.ſ.exteriùs.Beda quaſi dicat,vt impleatur Prophetia quæ hæc dicit. 41. Int.ſ.exteriora.

42. Int.ſ.corde. 43. Int.ſ.exteriùs. 44. Int.ſ.corde.Chry.quod audiant & videant,eſt ex Dei gratia, non intelligunt verò,quia gratiam nolunt accipere,nec dictis acquieſcere.Theoph.excæcat Deus ne grauiùs peccent,nolentes facere quæ non intelligunt. Aug.de q.Euang Peccatis ſuis meruerūt vt non intelligerent. 45. Int.id eſt,vt non. 46. Int.q.d.ideo non conuertuntur,nec remittuntur eis peccata. 47. Int.excitat attentionem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

18. id eſt,profunditatem. 21. id eſt,exuſtum eſt,ſeu æſtu periit,ἐκαυματίσθη. a. ſcilicet,ſemen.

33. id eſt,ſolus,ſeu ſolitarius.καταμόνας. 36. id eſt,arcanum,ſeu ſecretum non communicandum prophanis. 37. id eſt,extraneis. b. pro,proponuntur,vel contingunt. 40. q.d.Dei iudicio fit,ob illorum peccata. 47. id eſt,non intelligitis.

Hi autem ſunt qui circa viam, [48] vbi ſeminatur verbum:& cùm audierint, confeſtim venit ſathanas,& [49] aufert verbum quod ſeminatum eſt in cordibus eorum. Et [50] hi ſunt ſimiliter qui ſuper petroſa ſeminantur:qui cùm audierint verbum , ſtatim cum gaudio accipiunt illud:& non habent [51] radicem in ſe,ſed [52] temporales ſunt : [53] deinde orta tribu[54]latione,& per[55]ſecutione propter verbum,confeſtim ſcandalizantur. Et alij ſunt qui in [56] ſpinis ſeminantur:hi ſunt qui verbum audiunt,& [c] ærumnæ [57] ſeculi , & [58] deceptio diuitiarum,& circa reliqua [59] concupiſcentiæ introeuntes [60] ſuffocant verbum, & ſine fructu effi[61]citur.Et hi ſunt qui ſuper terram [62] bonam ſeminati ſunt : qui audiunt verbum & ſuſci[63]piunt,& fructificant:vnum [64] triceſimum,vnum [65] ſexageſimum,& vnum [66] centeſimum. Et dicebat illis, [68] Numquid venit [69] lucerna vt ſub [70] modio ponatur,aut ſub [71] lecto?nónne vt ſuper [72] candelabrum ponatur? Non enim eſt aliquid abſcóditum quod non [73] manifeſtetur: nec factum eſt [d] occultum quod non [74] veniat in palàm. Si quis habet aures [75] audiendi au[76]diat.Et dicebat illis, [77] Videte quid audiatis.In qua méſura menſi fueritis, [78] remetietur vobis:& adiicietur vobis. [79] Qui enim [80] habet, [81] dabitur illi:

SENS. LIT. IN CAP. IV.

48. Int.i.in quibus. 49. Beda.quia nulla fide,nullo intellectu,nulla ſaltem vtilitatis occaſione percipiunt. 50. Int.Beda,hi vtilitatem probant, deſiderium guſtant, ſed aduerſa impediunt quæ formidant. 51. Int.id eſt,fidem firmam. 52. Int.ſ.ad tempus credunt. 54. Int.ſ.interiori. 55. Int.ſ.de loco in locum. 56. i.diuitiis quæ diuerſis curis pungunt,quia permultis indigent, qui permulta poſſident. 57. Int.ſ.curarum. 59. Int.ſ.acquirendi. 60. Int.i.ſtrangulant guttur mentis,nec bonum deſiderium ad cor tranſire ſinunt. 61. Beda.excipiuntur à dictis hominum differentiis, Gentiles,qui verba vitæ nec audire merentur. 62. Int.i.fidelem conſcientiam. 63. Beda.hi excipiunt, conſeruant, & fructificant. 64. Int.ſ.fidem Trinitatis in electorum cordibus.Beda.¶ Theoph.ſ.laici, & qui in coniugio ſunt. 65. Int.ſ.perfectionem bonæ operationis,quia ſex diebus ornatus mundi expletus eſt.Theoph. continentes,& qui in cœnobio ſunt. 66. Int.Beda.ſ.perpetuam beatitudinem,quia centenarius à læua transfertur in dexteram digitali computatione.Hier.30.60.100.Lex,Prophetia,& Euangelium.

68. Int.quaſi dicat,vobis datum eſt noſſe myſterium regni, ſed cæteris per vos idē myſterium reuelandum,& ideo carnali timore non abſcondatis. Chry.q.d.non eſt dicta parabola, vt occulta maneat, ſed vt dignis manifeſtetur. 69. Int.ſ.verbi Dei.Hier.¶ Chry.Lucerna,eſt intellectualis natura, quæ,ſi negligat meditationes,quæ lumen nutriunt,extinguitur. 70. Theoph.Modius,ciborum cura; lectus, quies:nemo autem qui eſcis ſtudet eſt lucerna omnibus lucens. 71. Int.i.carne.Hier.modius,aut lectus auditus eſt inobedientium. 72. Int.i corpus,vt ſ.dominetur.Theoph.id eſt,altitudinem conuerſationis.Beda.ſuper candelabrum lucernam ponit,qui corpus ſuum miniſterio verbi Dei ſubiicit.

73. Int.aliàs.reueletur. 74. Beda.quaſi dicat,nolite erubeſcere Euangelium, ſed inter tenebras perſecutorum , lumen verbi Dei ſupra corporis veſtri candelabrum fixa mente retinentes diem quo illuminabit Deus abſcondita tenebrarum. 75. Int.i.intelligendi verbum Dei.Beda. 76. Int.i.memoriæ mandet,non ſe ſubtrahat,non auditum ad fabulas conuertat.Theoph.q.d.nihil eorum quæ à me vobis dicuntur ſubterfugiatis. 77. Int.quaſi dicat,omnia quæ poteſtis ſolerter facite, quia in qua menſura menſi fueritis,remetietur vobis. 78. Int.ſ.in præſenti ſenſus intelligendi , & effectus operandi,& in futuro bona æterna retributionis adiicientur vobis ¶ Hier.ſecundùm menſuram fidei vnicuique diuiditur intelligentia myſteriorum. 79. Int.q.d.verbo quod auditis operam date.qui enim habet,&c.

80. Int.ſ.amorem verbi.Hier.qui habet opus verbi,habebit intelligentiam myſterij.Chry qui habet affectum,& voluntatem audiendi,& petendi,dabitur ei. 81. Int ſ.ſenſus intelligendi, quod amat.

ADDIT. AVCT. IN CAP IV.

c. μέριμναι.i.ſolicitudines. 58. pro,diuitia deceptrices. Hebr. d. ſ.vt occultum maneat.Gre.Nec factum eſt occultum,ſed vt in palā veniat.Loquitur autem ſecundùm quæſdam de occultis ſcriptis de ipſo in Prophetis.

& qui non habet[82],etiam quod habet[83] auferetur[84] ab eo.Et dicebat,Sic eſt regnum[85] Dei,& quemadmodum ſi homo[86] iaciat ſementem[87] in terram[88],& dormiat[89] : & exurgat[e] nocte[90] & die[91]:& ſemen germinet[92],& increſcat dum neſcit[93] ille. Vltrò[94] enim terra fructificat primùm herbam[95],deinde ſpicam[96], dein plenum frumentum[97] in ſpica. Et cùm ex ſe produxerit[d] fructus,ſtatim mittit falcem[98] , quoniam adeſt meſſis[99]. Et dicebat[f], Cui aſſimilabimus regnum[100] Dei;aut cui[g] parabolæ comparabimus illud ? Sicut granum ſinapis : quod cùm ſeminatum[h] fuerit in terra[101] , minus[102] eſt omnibus ſeminibus quæ[i] ſunt in terra : & cùm natum fuerit,aſcendit in arborem:& fit maius[104] omnibus oleribus[105] : & facit ramos[106] magnos[l]; ita vt poſſint ſub vmbra[107] illius aues cæli[108] habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum , prout poterant[109] audire : ſine parabola autem non loquebatur[110] eis. Seorſum[m] autem diſcipulis[111] ſuis diſſerebat[112] omnia[113].Et ait illis[n], in illa die cùm ſerò[114] eſſet factum,tranſeamus[o] contrà.Et dimittentes turbam, aſſumunt[p] eum ita vt erat in naui:& aliæ naues[q] erant cum

SENS. LIT. IN CAP. IV.

82. Int.ſ.amorem. 83. Int.ſ.naturali ingenio , vel litterarum exercitio. 84. Beda.i.nulla veræ ſapientiæ dulcedine gaudebit.Chry.id eſt,quod contingit habere , ſcriptæ legis auferetur ab eo. Beda. negligentia amittitur ſapientia ab ingenioſis,labore deguſtatur à tardis. 85. Int i.Eccleſia Hier. Eccleſia regitur à Deo,& regit homines. 86. Int.ſ.Filius hominis. 87. Int.i.verbum. 88. Int.i.corda. Chry.mundum.Hier.corda humana. 89. Int.i moriatur.Hier. e. ſ.ſemen. Chry.i. Chriſtus.ſ.nos ad fructificationem erigat. 90. Int i.aduerſis. Hier. 91. Int.i.proſperis.Hier. 92. Int.ſ.in opere.

93. Int.i.neſcire facit.Hier. 94. Int.quia in arbitrio hominis eſt. Chry. 95. Int.ſ.timorem. Hier. 96. Int.ſ.pœnitentiam lacrymoſam.Hier. 97. Int.ſ.charitatem.Hier. ¶Chry.herba in lege naturæ, ſpica in lege Moyſis,frumentum in Euangelio.Theoph.herba,in principio boni;ſpica,cùm reſiſtimus tentationibus;fructus,perfecta operatio. 98. Int.ſ.mortem,vel iudicium.Hier. 99. Int.ſ finis ſæculi.

100. Int.Beda.i.prædicationem Euangelij,quæ ducit ad regnum Dei,de qua dicitur,Auferetur à vobis regnum,&c. h. Beda.ſ.à Chriſto,ſeu ab homine. 101. Beda.i.in corde credentibus, vel in mundo.

102. Int ſ.in timore.Hier ¶ Glo.prædicare Deum hominem mortuum crucifixum, philoſophorum ſapientiæ comparatum minus videtur. 104. Int.ſ.charitate.Hier. 105. Int.omnis caro fœnum.Hier. ¶Glo.ſ.philoſophicis diſciplinis. 106. Int.ſ.prædicatores ex ipſa prædicatione naſcentes , vel ramos miſericordiæ,& compaſſionis. l. Theoph.Apoſtolorum enim quidam Romam,alij in Indiam,alij aliò diuiſi ſunt. 107. Int.i protectione Dei,de qua,ſub vmbra illius quem deſideraueram,ſedi,&c.

108. Int.i.ſancti.Theoph contemplatiui,& ſapientes. 109. Int.Lac potum dedit nobis,non eſcam.

110. Theoph.vt mouerentur ad accedendum,& interrogandum.Glo.nullus eius ſermo inuenitur,in quo non ſit aliquid parabolæ. m. Int ſ.à turba. 111. Int.ſ.ſpiritualibus ſpiritualia dignis intelligere. 112. Int.ſ.apertè. 113. Theoph.ſ.de quibus interrogabant.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

114. Int.ſcilicet,appropinquante occaſu veri Solis , Beda. q. Beda.ſcilicet, fide Dominicæ crucis imbuti,non tamen tribulationibus pulſari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

89. pro,dormiat nocte,& exurgat die , vel,quaſi dicat, & tranſigat ſecurus , & aliud agens dies & noctes. f. pro,Dicebat præterea.Heb. g. id eſt,qua ſimilitudine declarabimus. 112. im' ve,diſſoluebat,exponebat. n. pro,illo tempore quo in Galilæa prædicabat: non enim die qua parabolas dixit. o. εἰς τὸ πέραν, id eſt,in vlteriorem partem. p. id eſt,ſuſceperunt eum trauciendum,vt ſe compoſuerat in naui ſuper ceruicali,ſcilicet iacentem.

illo

[115] illo.Et facta eſt [116] procella magna venti,& fluctus [r] mittebat in [117] nauim : ita vt impleretur nauis. Et erat ipſe in [118] puppi ſuper [119] ceruical [120] dormiens, & [121] excitant illum:& [122] dicunt illi, Magiſter,[123] non ad te pertinet quia [124] perimus?Et exurgens comminatus eſt [125] vento,& dixit [126] mari,[127] Tace,obmuteſce.Et ceſſauit ventus:& facta eſt [128] tranquillitas magna. Et ait illis,[s] Quid timidi eſtis? [129] necdum habetis [130] fidem?Et timuerunt [t] timore magno:& dicebant [u] ad alterutrum,Quis [131] putas eſt [132] iſte?quia ventus & mare [x] obediunt ei.

Sens. Lit. In Cap. IV.

116. Chry.ne diſcipuli ſuperbirent,quòd eos ſolos aſſumpſerat,periclitari permittit,vt etiã diſcant tentationes viriliter ſuſtinere. 117. Int.aliàs,naui. 120. Int.ſ. corporaliter , vt homo. Chry. vt futuri miraculi maiorem eis ſenſum imprimat,dat tempus timori,dormiendo.ſi enim vigilaſſet, aut non timuiſſent, aut eum facere tale aliquid non putaſſent. 121. Chry quòd ſurgens poſſet ventis imperare credebant;quòd dormiens, nequaquam. 123. Int. q. d. non eſt tibi curæ. 127. Int. imperat vt Deus. Glo. Sentit omnis creatura imperium Creatoris. 128. Int. ideo timidi erant. 130. Theoph. ſi fidem habuiſſent, crediſſent etiam dormientem poſſe ſeruare. 131. Theoph.Videbatur eis Deus qui mare iuſſu placaret,homo verò dormiret. 132. q.d.verè mirabilis.

Sens. Myst. In Cap. IV.

117. Int. i.Eccleſiã. Beda.i.paſſionis arborem, per quam fideles ad littoris ſecuritatem perueniunt. 118. Hier.i.Eccleſiæ initio. 119. Int.i.corpus, cui diuinitas ſicut caput inclinatum recumbit. Hier. 120. Beda.ſ.nauigantibus nobis inter æquoris huius fremitus , amoris flamma interdũ refrigeſcit. 122. Int.Beda.ſ.ne diutius reſurrectione dilata perirent omnino. 122. Int. ſ. diſcipuli turbati precantes reſurrectionem. 124. Int ſ.à morte : per mortem enim deſtruxit eum qui habebat mortis imperium. 125. Int. ſ. diabolo. 126. Int.ſ. perſecutoribus. 127. Int.Beda.Iudæorum rabiem per reſurrectionem repreſſit,quæ caput quatiens,clamauit:Si Filius Dei eſt , deſcendat nunc de cruce. 128. Int. ſcilicet, pax in Eccleſia poſt preſſuras : vel theorica poſt actiuam. Hier. s, Beda. poſt reſurrectionem exprobrat eis incredulitatem.

Addit. Avct. In Cap. IV.

15. ſcilicet,ſimul profecta. r. ſ.procella. 124. pro,excitatus increpauit.διεγερθεὶς ἐπετίμησε. s. Gra.quid ſic timide eſtis,id eſt,tantopere. Dixit autem id priuſquàm ſedaret tempeſtatem, vt patet ex Matth. 130. ſcilicet,perfectam. t. verentes.ſ.ne non ſatis dignè de Chriſto ſenſiſſent, cumq́; eſſent venerati. v. pro, inter ſe. 131. τίς ἄρα,quiſnam. x. vide Pſal.64. Iſa.51.

CAPVT V.

ET venerunt trans fretum maris in regionem Geraſenorum. Et exeunti ei de naui,ſtatim occurrit [a] de monumentis homo [b] in ſpiritu immundo:

Sens. Lit. In Cap. V.

1. BEDA. Geraſa vrbs inſignis Arabiæ trans Iordanem,iuxta montem Galaad,quam tenuit tribus Manaſſe,nõ longè à ſtagno Tyberiadis. Chry.legendũ Gergeſenorũ.Gergeſa enim ciuitas antiqua iuxta eam quæ nunc Tyberias nuncupata. nam Geraſa vrbs eſt Arabiæ , nec mare,nec ſtagnum proximũ habens. 2. Aug.de conſ.Euang.Matth.duos dicit, ſed eorũ vnus quem Matth.& Lucas commemorant,clarior erat,quemq́; regio illa maximè dolebat. Chry.non dicit Marcus fuiſſe vnũ ſolum.

Sens. Myst. In Cap. V.

2. INT. Beda ſ.gentes quæ dæmoniacis illuſæ doctrinis, idola colunt. Hier.i. deſperatiſſimus gentium populus nec lege Dei , nec humano timore alligatus. Glo. Gentes Dominus poſt reſurrectionem ſuam miſſis prædicatoribus,viſitare dignatus eſt. Beda. Geraſa, ſeu Gergeſe(vt quidam legunt)id eſt,colonum eiiciens,ſeu aduena appropinquans : gentes enim hoſtem de corde repulerunt, & cùm longè eſſent,factæ ſunt propè.

Addit. Avct. In Cap. V.

a. pro,è quodam monumento. b. pro,habens ſpiritum immundum.Heb.

qui

qui [3] domicilium habebat in [4] monumentis, & neque [5] cathenis iam poterat eum quiſ-[6]
quam ligare: quoniam ſæpe compedibus & cathenis vinctus, dirupiſſet cathenas, &
compedes comminuiſſet: & nemo poterat eum domare, & ſemper die [7] ac nocte [8] in
[9] monumentis & in [10] montibus erat [11] clamans, & concidens ſe [12] lapidibus. Videns autem
Ieſum à longè, cucurrit, & adorauit eum: & clamans voce magna dixit, [13] Quid mihi &
tibi Ieſu [14] Fili Dei [15] altiſſimi? [c] adiuro te per Deum ne me [16] torqueas. [17] Dicebat enim illi,
[d] Exi ſpiritus immunde ab homine iſtò. Et [18] interrogabat eum, [e] Quod tibi nòmen eſt?
Et dicit ei, [19] Legio mihi nomen eſt: quia multi ſumus. Et deprecabantur eum multum,
ne ſe [20] expelleret extra [21] regionem. Erat autem ibi circa [22] montem grex porcorum ma-
gnus paſcens in agris. Et deprecabantur eum ſpiritus, dicentes:

Sens. Lit. In Cap. V.

4. Chry. ſ. vt crederent homines decedentium animas in dæmones conuerti. 12. Int. quoniam arreptis cautibus ſeipſos furibundi concidebant. 13. Beda. q. d. nihil commune nobis. ¶ hoc contra Iudæos, qui dicunt, eiicit dæmones in Belzebub. Chry. q. d. cur me eiicis ab hominibus cùm ſint mei?

14. Int. hoc contra Arrium, qui negat Filium Dei: credunt dæmones Filium Dei, & contremiſcunt.

15. Int. aliàs ſummi. 16. Cyrill. emiſſionem reputabat tormentum, vel etiam inuiſibiliter torquebatur. Beda. Magnum tormentum homini à læſione hominis ceſſare; & tanto dimittit grauiùs, quanto poſſidet durius. 17. Cyrill. Chriſti verba, dæmoni ignis & flamma. 18. Theoph. Interrogat, vt cæteri ſciant multitudinem inhabitantium dæmonum. Beda. vt confeſſa publicè peſte curantis, virtus gratior appareat. ſed & nunc qui per exorciſmos dæmones eiiciunt, dicunt non aliter patientes poſſe curari, niſi, quantum poſſunt, quod à dęmonibus quolibet corporis aut animi ſenſu pertulerunt, exponant patenter. 20. Int. ſed mitteret in gregem porcorum. 21. Chry. Luc. ait in abyſſum. merentur quidem dæmones mitti in tenebras exteriores, ſed permiſit eos Chriſtus in terra, ne abſentia tentatoris homines à victoriæ corona priuaret. Glo. rogant ne mittantur in abyſſum. ſciebant enim hoc futurum aliquando, per Chriſti aduentum Prophetarum dicta recolentes. 22. Aug. 2. de conſ. Euang. Lucas ait in monte, ſed tam magnus erat grex, vt pars eſſet in monte, pars circa montem.

Sens. Myst. In Cap. V.

3. Int. quia gentes mortuis operibus, id eſt, peccatis delectantur. 4. Int. Beda. perfidorum corpora animæ peccatis mortuæ, ſunt ſepulcra. 5. Int. ſ. legibus diuinis, quia non erat dignus. Glo compedes & cathenæ, duræ gentium leges quibus à peccatis cohibebantur. 7. Int. id eſt, proſperis. Beda. 8. Int. id eſt, aduerſis. Beda. 9. Int. id eſt, in fœditate operum. Beda. 10. Int. id eſt, in faſtibus ſuperbiæ. Beda.

11. Int. ſcilicet, per verba duriſſima infidelitatis. 12. Beda. id eſt, idolis. 19. Beda. quia populus gentium diuerſis idololatriæ cultibus erat mancipatus. Glo. Legìo, ſcilicet, decem millia, quæ cadunt à dextera Patris, quæ eſt Chriſtus.

Addit. Avct. In Cap. V.

4. quæ Iudæis extra ciuitatem in agris, deſertiſq; locis, vel è rupe exciſa, vel in ſpeluncis exſtructa. c. adiurare in Scriptura aliquando facere iurare, vt Gen. 24. Ioſ. 2. Aliquando iuramento execratorio maledictioni ſubijcere. Num. 5. 1. Regum 14. Aliquando religione obſtringere, ſcilicet, metu religionis violatæ ad aliquid faciendum adigere. hic ergo, quaſi dicat, per obedientiam Deo debitam te obſtringo, vel peto à te vt mihi per Deum iures; quòd me non torquebis. Græ. ὁρκίζω, ſeu ἐξορκίζω. 16. ſcilicet, pellendo hinc, vel mittendo in infernum. d. non dixerat vt ſtatim exiret, alioquin iam exiſſet. e. pro, quis tu es? 19. λεγεὼν. vox Latina, continet autem cohortes 10. cohors verò 50. manipulos. Manipulus 25. milites. adeóq; legio 12500. milites: hic verò non tot dæmones, ſed ſignificatur tantùm multitudo: vſurpant dæmones nomen militare, vel quòd hoſtes hominum, & Dei, vel per ſuperbiam, quia illud bonis Angelis conuenit. 21. delectantur dæmones iis regionibus, quibus ſe putant plus hominibus poſſe nocere.

Mitte

Mitte nos in porcos[23], vt in eos introeamus.[24] Et conceſſit eis ſtatim Ieſus. Et exeuntes[25] ſpiritus immundi, introierunt in porcos[26]: & magno impetu grex præcipitatus eſt in mare,ad duo[f] millia,& ſuffocati[g] ſunt in mari.Qui autem paſcebant porcos,fugerunt,[27] & nunciauerunt[28] in ciuitatem , & in agros[h]. Et egreſſi ſunt videre quid eſſet facti : & venerunt[29] ad Ieſum,& vident illum qui à dæmonio vexabatur, ſedentem[30], veſtitum[31],& ſanæ mentis:& timuerunt. Et narrauerunt illis qui viderant qualiter factum eſſet ei qui dæmonium habuerat,& de porcis.Et rogare[32] cœperunt eum vt diſcederet de finibus eorum. Cúmque aſcenderet nauim,cœpit illum deprecari[33] qui à dæmonio vexatus fuerat,vt eſſet cum illo[34],& non[35] admiſit eum,ſed ait illi , Vade in domum tuam ad tuos,& annuncia[36] illis quanta tibi fecerit Dominus[37],& miſertus ſit tui. Et abiit,& cœpit prædicare in Decapoli[38] quanta ſibi feciſſet Ieſus : & omnes mirabantur. Et cùm aſcendiſſet Ieſus in nauim rurſus trans fretum, conuenit turba multa ad eum : & erat circa mare. Et venit[39] quidam[40] de archiſynagogis nomine

SENS. LIT. IN CAP. V.

23. Remi.in Matth.non petunt in homines,quia humanã in eo,cuius virtute torquebantur,ſpeciem videbant;nec in pecora:offerebantur enim in templo,vt munda animalia;ſed in porcos,quod eſt immundiſſimum animal;ſemper enim ſpurcitiis delectatur.petunt verò ſibi concedi:non enim poſſunt nocere hominibus, niſi permiſſione diuina. 24. Int.ſ.vt porcorum perditio hominibus eſſet ſalutis occaſio,paſtores enim vidẽtes,ſtatim nunciauerunt ciuitati. Beda. ¶ Chry.permiſit,vt virtus & furor dæmonũ,quem,ſi permitteretur,in homines exercerent,appareret. 25. Int.ſ.accepta poteſtate à Deo, aliter enim nec pecoribus nocerent. f. Glo.erubeſcat Manichæus,ex eadem ſubſtantia hominum & beſtiarum animas dicens : ob vnius enim hominis ſalutem , duo millia porcorum ſuffocantur.

27. Titus.ſ.ne cum porcis perirent. 29. Titus. adduxit illos damni neceſſitas : ſæpe enim Deus cùm in rebus homines damnet,confert beneficium animabus 30. Glo.ſ.ad pedes Chriſti(vt ait Lucas.) 32. Int.ſ.conſcij fragilitatis ſuæ,adhuc infirmi,pondus ſapientiæ eius ſuſtinere non poterant. Theoph contriſtati de porcorum perditione Chriſti præſentiam renuunt. Beda. præſentia Domini ſe indicabant indignos. 33. Theoph.timebat ne iterum dæmones intrarent in eum, ſed Dominus remittit eum in domum ſuam innuens ſe etiam abſentem poſſe cuſtodire, ſimul vt curatus aliis prodeſſet. 36. Chry.hoc aliis ſanatis prohibuerat,huic verò etiam præcipit.tota enim illa regio dæmonibus detenta , ſine Deo manebat. 37. Theoph.vide humilitatem,non enim dicit,quanta tibi feci.

39. Aug.2.de conſ.Euan quanto poſtquàm tranſfretarit, non apparet. eſt autem ante hoc factum conuiuium in domo Matthæi,vt ipſe indicat.

SENS. MYST. IN CAP. V.

26. Beda.Liberato gentium populo à dæmonibus qui Chriſto credere noluerunt, ſacrilegos agunt ritus.Theoph.intrant dæmones in homines voluptatibus deditos.Glo.non habet poteſtatem dæmon (niſi fortè ad probandum) niſi in eos qui porcorum more viuunt. 27. Hier.Stulto flagellato ſapiẽs prudentior fit. 28. Gloſ.quidam etſi legem Chriſtianam fugiunt, ſtupendo tamen & mirando,eius potentiam prædicant. 31. Gloſ.ſ.virtutum ſtudio,quod veſana mente perdiderat. 34. diſſolui,& eſſe cum Chriſto multo melius eſt. 35. Int.quia manere in carne propter alios neceſſariũ eſt.Greg.7. mor.priùs ſudandum in opere,,quàm reficiatis per contemplationem. 38. Hier.A Romano regno tunc Iudæi conuertuntur,qui in littera tantùm decalogi pendent. 40. Int.ſ.Moyſes legiſlator.Hier. cùm intrauerit plenitudo gentium,omnis Iſrael ſaluus fiet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

f. ſ.porcorum,vt patet ex Græco. h. ſeu pagos. 35. *ουκ ἀφῆκεν,non permiſit,ſeu paſſus eſt,ſic inf.*

[41]Iayrus : & videns eum, [42]procidit ad [43]pedes eius, & deprecabatur eum multum,dicens, Quoniam [44]filia mea in [45]extremis eſt , [46]Veni, impone [47]manum tuam ſuper [48]eam , vt ſalua ſit,& [49]viuat.Et abiit cum illo,& ſequebatur eũ turba multa,& [50]comprimebant eum.Et [51]mulier quæ erat in profluuio ſanguinis annis [l]duodecim , & fuerat multa perpeſſa à cōpluribus medicis,& erogauerat [52]omnia ſua:nec quicquã profecerat,ſed magis deterius habebat:cùm audiſſet de Ieſu, [53]venit de turba [54]retrò,& tetigit veſtimẽtum eius:dicebat enim,Quia ſi vel veſtimentum eius tetigero,ſalua ero. Et confeſtim ſiccatus eſt [55]fons ſanguinis eius : & ſenſit corpore quia ſanata eſſet à [m]plaga. Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo [56]cognoſcẽs virtutẽ quæ [n]exierat de illo:conuerſus ad turbã,aiebat, [57]Quis tetigit veſtimenta mea? Et dicebãt ei diſcipuli ſui,Vides [58]turbam [59]comprimentem te,& dicis, Quis me tetigit? Et [60]circumſpiciebat videre eam quæ hoc fecerat.Mulier verò timens, & tremens,ſciens quod factum eſſet in ſe : venit & procidit ante eum,& dixit ei omnem veritatem. Ille autem [61]dixit illi , [62]Filia , fides tua te ſaluam [63]fecit : vade in [64]pace,

SENS. LIT. IN CAP. V.

41. Chry.nomen ponit, propter Iudæos qui tunc erant. 45. Chry.Matth. refert dixiſſe mortuam: eſt enim ei annunciatum,filiam ſuam mortuã eſſe.Aug.2.de conſ.Euang.ita deſperauerat,vt non crederet ſe viuam poſſe reperire. 46. Theoph.hic ex parte fidelis:procidit enim,ſed nõ quantum oportuit.precatur enim vt veniat,at oportebat dicere,Dic verbo.& ſanabitur. 51. Int.Hæmorrhoiſſa.

54. Chry.non audebat in manifeſto accedere,erat enim ſecundum legem immunda. 56. Chry.ſ. mulierem ſalutem recepiſſe. 57. Int.Beda.interrogat vt ſalus quã mulieri dederat,declarata,& agnita fidei virtute,multis proficiat. Chry.vt mulieris fidẽ prædicaret,& virtus miraculi appareret. Theoph. vt archiſynagogum ad confidentiam prouocaret,& mulierem à timore ſolueret. 61. Beda.ideo Chriſtus interrogauit,vt confeſſa veritatem , confirmaretur in fide , & aliis præberet exemplum. 62. Int. quia fidelis. 63. Int.Beda.non dicit,in eo enim quod credidit,iam ſalua facta eſt. 64. Theoph.id eſt, requieſce. Chry.mittit eam in finem bonorum. in pace enim Deus habitat, vt cognoſcat ſe etiam à peccatis mundatam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

41. Hier.id eſt,illuminans,ſeu illuminatus. ſ. populus Iudaicus depoſita litteræ vmbra. 42. Int. Beda.humiliat ſe. 43. Int. i.Incarnationem. ¶ caput Chriſti Deus,pedes,Incarnatio.Hier. 44. Int. id eſt,plebs Iudaïca. Hier.Abraham , Moyſes,& Samuel,rogant pro plebe mortua,ſequiturque Ieſus preces eorum. 45. Int.ſ.in deſperatione. 46. Int.ſ.in carnem. 47. Int.ſ.miſericordiæ. 48. Int.ſ.à vitiis. 49. Int.ſ.in virtutibus. 50. Beda.præbens Dominus Iudæis ſalutaria monita, noxia carnalium populorum conſuetudine eſt grauatus. 51. Beda.ſ.Eccleſia de gentibus congregata,fluxus ſanguinis,idololatriæ pollutio,& quæ carnis & ſanguinis delectatione geruntur. Theoph.humanæ naturæ profluuium,peccatũ,medici,ſapientes huius mundi,& lex,& Prophetæ;fimbria, caro Chriſti quam tangit qui credit Filium Dei incarnatum. l. Glo.puella duodenis, & hæc duodecim annis ſanguine fluxit , adeóque cœpit ægrotare , cùm illa naſceretur. eadem enim fere ſeculi ætate, & Synagoga in Patriarchis naſcitur, & gentilitas idololatria fœdatur. 52. Int.ſ.naturalem induſtriam. 53. Int.ſ.per fidem. 54. Beda.præſentem enim in carne Dominum non vidit. Glo.retrò.i.poſt reſurrectionem.

55. Int.id eſt,radix immũdæ cogitationis. 58. Int.id eſt,inordinatos. 59. Int.ſ.hæreſibus,& prauis moribus. 60. Int.Beda.oculi Domini ſuper iuſtos,& aures eius in preces eorum:iſte pauper clamauit,& Dominus exaudiuit eum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

41. *penult.prod.eſt enim ει.* 44. *θυγάτριον,filiola.* 55. *id eſt,ſcaturigo.* m. *μάστιγος, id eſt,flagello.* n. *ſ.effectu.ſeu efficacia,vel virtus pro effectu.*

& eſto

& eſto[65] ſana à plaga tua. Adhuc eo loquente, veniunt nuncij ad archiſynagogũ[o], dicentes, Quia filia tua modò mortua[66] eſt: quid vltrà vexas[67] Magiſtrũ? Ieſus autẽ audito verbo quod dicebatur: ait archiſynagogo, Noli timere[68]: tãtummodò crede[69]. Et non admiſit[p] quẽmquam ſe ſequi[q], niſi Petrum, & Iacobum, & Iohannem fratrem Iacobi. Et veniũt in domum archiſynagogi, & vidit tumultum, & flentes[70], & eiulantes multum. Et ingreſſus, ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella non[r] eſt mortua, ſed dormit[71]. Et irridebant eum. Ipſe verò eiectis[72] omnibus, aſſumit patrem[73] & matrem puellæ, & qui ſecum erant: & ingrediuntur vbi puella erat iacens. Et tenens manum[74] puellæ, ait illi, Thalita[75] cumi: quod eſt interpretatum; Puella, tibi dico, ſurge, & confeſtim ſurrexit[76] puella, & ambulabat[77]: erat autem annorum duodecim: & obſtupuerunt ſtupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id ſciret: & iuſſit[78] dare illi manducare.

SENS. LIT. IN CAP. V.

68. Aug. 2. de conſ. Euang. non diffidentem reprehendit, ſed credentem confirmat. 71. Hier. q. d. vobis mortua eſt, mihi dormit. Beda. mos apud Chriſtianos obtinuit, vt mortui, quia reſurrecturi ſunt, dormientes vocentur. 72. Int. ſ. irriſoribus. Beda. indigni erant qui potentiam reſuſcitantis viderent. Chry. eiecit ad vitandam oſtentationem: voluit tamen aliquos adeſſe teſtes. 73. Int. ſ. qui miraculum venerentur. 74. Chry. Manus Chriſti viuificatiua. 75. Hier. de optimo genere interpretandi: addidit Euangeliſta de ſuo, tibi dico, vt ſenſum vocantis, & imperantis exprimeret. 68. Chry. vt oſtenderet verè ſuſcitatam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

65. Int. Beda. ſ. perſeuerando in eadem fide. Qui enim perſeuerauerit, &c. 66. Beda. cùm gentium Eccleſia mundata eſt, Synagoga perfidiæ & inuidiæ zelo ſoluta eſt in Chriſtum credere nolẽs, & quòd Eccleſia crederet dolens. 67. Beda. id etiam dicunt qui ſtatum Synagogæ reſtaurari poſſe non credunt. 69. Beda ſ. ſi cœtus doctorum credere voluerit, Synagoga eis ſubiecta ſalua erit. p. Glo. blaſphemis, & irriſoribus non ſunt reuelanda myſteria. 70. Beda. Synagoga, quaſi inter flentes mortua iacet, quia lætitiam Dominicæ inhabitationis merito infidelitatis amiſit. 72. Bed eiicienda ſecularium curarum multitudo à corde, vt anima ſuſcitetur. 74. Int. Bed. priùs mundat manus Iudæorum ſanguine plenas, aliter puella non reſurgeret. 76. Int. Beda. ſ. à vitiis. Greg. 4. mor. ſuſcitatur puella in domo, id eſt, qui latet in peccato. Iuuenis extra portam, id eſt, qui publicè peccat. Lazarus in ſepulcro, id eſt, qui peccati conſuetudine grauatur. Beda. Leuiora peccata leuiori pœnitentia curantur: nã puella facili voce ſuſcitatur. at ſuſcitaturus Chriſtus quatriduanum fremit; turbat ſe, lacrymatur. grauius enim peccatum indiget pœnitentis feruore. Item, publica noxa, publico eget remedio, vnde Lazarus publicè ſuſcitatus, at puella paucis arbitris. Glo. puella in domo, conſenſus in peccatum; iuuenis extra portam, conſenſus in actum productus; Lazarus fœtens, conſuetudo peccati; malè olens, & alios corrumpens. 77. Int. Beda. ſ. in bonis operibus. 78. Beda. Reſuſcitata anima cæleſti debet pane ſatiari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

o. Gra. ab Archiſynagogo, id eſt, domo Archiſynagogi. q. ſ. in domum ingredientem, vt ait Lucas.
r. nempe Chriſto velut dormiebat. 75. legendum Thalita, id eſt, puella. Chald. eſt. Cumi autem, id eſt, ſurge, Hebræum eſt.

CAPVT VI.

Et egreſſus inde,abiit in patriam ſuam: & ſequebantur eum diſcipuli ſui. Et facto ſabbatho,cœpit in ſynagoga docere ,& multi audientes admirabantur in doctrina eius dicẽtes,Vnde huic hæc omnia?& quæ eſt ſapientia quæ data eſt illi,& virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur?Nónne hic eſt faber filius Mariæ , frater Iacobi,& Ioſeph,& Iudæ , & Simonis ? nónne & ſorores eius hîc nobiſcum ſunt ? Et ſcandalizabantur in illo. Et dicebat illis Ieſus , Quia non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua , & in cognitione ſua,& in domo ſua: & non poterat ibi virtutem vllam facere: niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit : & mirabatur propter incredulitatem eorum,& circuibat caſtella in circuitu docens.Et vocauit duodecim : & cœpit eos mittere binos , & dabat illis poteſtatem ſpirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via,niſi virgam tantùm:non

Sens. Lit. In Cap. VI.

1. IN T. ſ. Nazareth , vbi natus fuit.Theoph. non ignorabat ſe contemnendum,ſed voluit occaſionem tollere dicendi,Si veniſſes,credidiſſemus tibi. 3. Int.ſ vt pluribus proficiat. 4. Int.id eſt,doctrina Beda. 6. Int.Beda.id eſt,ſanitates,miracula. 7. Aug de conſ. Euang. Matthæus,fabri filius , ſed eò credebant fabrum,quò & fabri filium. 8. Int.id eſt,cognatus.Beda. 9. Int.ſ.hac de cauſa. Beda.Iudæorum ſcandalum,noſtra ſalus eſt,& Hæreticorum condemnatio.in tantum enim ſpernebant,vt fabrum,& fabri filium vocarent. 11. Int. Prophetam ſuſcitabit vobis Deus. Beda. 12. propemodum naturale eſt , ciues ciuibus inuidere : non enim conſiderant præſentia opera, ſed fragilem recordantur infantiam. 13. Theoph.non quia impotens eſſet , ſed parcebat eis,ne maiori reprehenſione digni eſſent,factis etiam miraculis non credentes;adde,quòd in miraculis faciendis requiritur fides recipientium. 14 Beda,quod mirandum Chriſtus intimare vult , mirari ſe oſtendit. 15. Theoph. vt diſcamus parua non contemnere, ſed vicis etiam abiectis prædicemus. 16. Theoph .melius eſt enim ſimul eſſe duos quàm vnum : ſi autem plures quàm duos miſiſſet , non ſufficerent ad multa caſtella. 17. Beda. Confidere enim debet prædicator , non ſibi defutura neceſſaria. Chry. volebat per habitum oſtendere quantum à diuitiarum deſiderio diſtarent.Theoph.volebat prædicaturos paupertatem,nihil habere.Aug.2.de conſ.Euang.cùm ſubiecit., vt eſt apud Matth Dignus eſt enim mercenarius cibo ſuo, demonſtrauit , hoc eis deberi ab his quibus prædicarent : alioqui enim aliunde viuere poterant , vt Paulus,labore manuum ſuarum. 18. Int.id eſt,poteſtatem viuendi de Euãgelio. Aug.2.de conſ.Euang. Matth.& Luc.aiunt nec virgam,ſed alia ſignificatione.id eſt,nec minimas quidem res.hîc autem poteſtas ſignificatur;vtrumque ergo Dominus dixit,ſic & calceamenta Matth.dicit non eſſe

Sens. Myst. In. Cap. VI.

2. IN T. malè Sabbathum celebrat,qui vacat à bonis operibus. 7. Hier.Filius eſt eius qui fabricatus eſt auroram & Solem,id eſt,Eccleſiam primam, & ſequentem , in quarum figura mulier & puella ſanantur. 12. Beda.deſpicitur Chriſtus in populo Iudæorum. e. Beda. maiora quotidie facit in gentium populo. 16. Int.ſ.charitate concordes. Greg. in hom. Duo ſunt præcepta charitatis,Dei, ſcilicet, amor,& proximi;& minùs quàm inter duos charitas haberi non poteſt.Qui charitatem erga alterum non habet,prædicationis officium ſuſcipere non debet.

Addit. Avct. In Cap. VI.

a. ſcilicet,à Capharnaum. b. pro,per eum.Hebr.7. [illegible] *artifex.ita vocant , vt ſolent fabri filij vocari. 13. ſcilicet,quia illi incapaces,vel non poterant.pro,non conueniebat.ſic illud,Non poſſunt filij ſponſi , vel, animus eius non ferebat. 18. id eſt,baculum ad ſuſtentationem.*

peram

[19] peram, non [20] panem, neque in zona [21] æs, ſed [d] calceatos ſandaliis : & ne induerentur [22] duabus tunicis. Et dicebat eis, [23] Quocumque introieritis in domum, illic manete, donec exeatis inde : & quicumque non receperint vos, neque audierint, exeuntes inde [24] excutite puluerem de pedibus veſtris in [e] teſtimonium illis. Et [25] exeuntes prædicabant vt [26] pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant [27] oleo multos ægros, [28] & ſanabantur. Et [29] audiuit rex [30] Herodes ([31] manifeſtum enim factum eſt nomen [32] eius) & [f] dicebat, Quia [33] Iohannes Baptiſta reſurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia [34] Helias eſt. Alij verò dicebāt, Quia Propheta eſt quaſi [35] vnus ex [36] Prophetis. Quo audito, Herodes ait, [37] Quem ego decollaui Iohānem, hic [38] à mortuis reſurrexit. Ipſe enim Herodes miſit ac tenuit Iohannem, & vinxit eum in carcerem, propter Herodiadem vxorem

SENS. LIT. IN CAP. VI.

portanda, ſignificans prohibitam curam. Marcus autem dicit calceatos ſandaliis, myſticè aliquid ſignificans. ſ. pedem nec tectum deſuper, nec nudum ad terram, id eſt, non occultandum Euāgelium, nec terrenis commodis innitendum, nec induendas duas tunicas, id eſt, nō dupliciter, ſed ſimpliciter eſſe ambulandum; nec putandum eſt non potuiſſe Chriſtum in vno ſermone quædam figuratè, alia propriè ponere. Chry. non portare calceamenta, nec baculum oſtenditur, vt perfectiſſimum; portare verò, vt permiſſum. 22. Int. ſ. ne alia induti, aliam in futurum reſeruent. non quòd vna tunica in locis glacialibus contenti eſſe debeamus. Beda. 23. Int. alienum eſt à prædicatore per domos curſitare, & hoſpitij iura mutare. Beda. ¶ Theoph. non vult eos de gula reprehendi. 24. Theoph. ſ. oſtendentes longum propter eos vos iter ſuſcepiſſe, ſed nihil profuiſſe. Item, nihil ab eis accepiſſe, nec puluerem. Chry. in teſtimonium ſuſcepti pro eis laboris in via. 25. Int. ſ. accepta poteſtate, & auditis præceptis à Domino.

26. Int. quæ eſt prima via ſalutis. 27. Chry. hoc ſolus Marcus narrat. Beda. ab ipſis ergo Apoſtolis Eccleſiæ mos traditus energumenos, vel alios ægrotos vngendi oleo, pontificali benedictione conſecrato. 28. Int. ſ. ſic. 29. Int. ſ. quia tot ſigna fiebant. 30. Chry. filius Herodis, ſub quo Ieſus ductus in Ægyptum, Tetrarcham vocat Matth. dominabatur enim quartæ parti regni patris ſui, à Romanis diuiſi in quatuor partes. 31. Hier. non eſt fas lucernam abſcondi ſub modio. 32. Int. ſ. Chriſti.

33. Int. Beda. bene ſentit de Reſurrectione, quòd. ſ. maioris potentiæ ſunt ſancti futuri poſt Reſurrectionem. 34. Theoph. dicebat enim multis, Genimina viperarum. 35. Int. ſ. eſſet. Chry mihi videntur hunc Prophetam dicere de quo Moyſes, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus, &c. ſed quia manifeſtè dicere timebant, Hic eſt Chriſtus, Moyſis voce vtebantur. 36. Int. non Dominus Prophetarum.

37 Int. Beda. hæc pronuncianda, vel affirmatiuè, vel dubitatiuè. 38. Int. Hier per ironiam. Aug. 2. de conſ. Euang. intelligendum eſt Herodem poſt hæſitationem, de qua Luc. confirmaſſe in animo quod ab aliis dicebatur, vel hæc hæſitans dicit.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

19. Int. i. onus ſæculi. Beda. 20. Int. i. delicias. Beda. 21. Int. i. occultam ſapientiam. Beda. Doctor enim nec ſecularibus curis deprimi, nec deſideriis carnalibus reſolui, nec talentum verbi otio abſcondere debet. 27. Chry. oleum, labores curat, luminiſque & hilaritatis cauſa eſt. ſignificat verò Dei miſericordiam infirmitatis medelam, & cordis illuminationem. Theoph. ſignificat etiam gratiam Spiritus ſancti, per quam à laboribus tranſmutamur, lumenque & lætitiam ſpiritualem ſuſcipimus. 30. Int. i. pelliceus. Hier. corpus ſepultum, litera tecta; caput in diſco, ſpiritus qui honoratur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

d. genus eſt calceamenti, plantas ſolùm pedum defendens, supernè anſulis, ſeu funiculis alligatum, ſoleas quidam appellant. Actor. 12. vertit caligas. Quod verò Matth. 10. prohibetur, genus eſt calceamenti diuitibus conueniens. 22. ſcmutatoriis viciſſim vtentes. e. quaſi dicat, nihil ab eis voluiſſe, nec eis in aliquo communicare. f. alij legunt dicebant, ſcilicet, quidam de turba.

Philippi[39] fratris[40] ſui, qui duxerat eam. Dicebat enim Iohannes Herodi, Non licet tibi habere vxorem fratris tui[41]. Herodias[42] autem inſidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes[43] autem[44] metuebat[45] Iohannem, ſciens eum virum iuſtum & ſanctum: & cuſtodiebat[g] eum: & audito eo, multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cùm dies opportunus[h] accidiſſet, Herodes natalis[46] ſui cœnam fecit principibus & tribunis[l], & primis Galilææ. Cumque introiſſet filia ipſius Herodiadis, & ſaltaſſet, & placuiſſet Herodi, ſimulque recumbentibus: rex ait puellæ, Pete à me quod vis, & dabo tibi: & iurauit[47] illi, Quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cùm exiſſet, dixit matri ſuæ, Quid petam? At illa dixit, Caput[48] Iohannis Baptiſtę. Cúmque introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad regem, petiuit dicens, Volo vt protinus[m] des mihi in diſco[49] caput[50] Iohannis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt rex[51] propter iuſiurandum, & propter[52] ſimul diſcumbentes noluit eam contriſtare[n]: ſed miſſo ſpiculatore[53] præcepit afferri caput eius in diſco[54]. Et decollauit[55] eum in carcere, & attulit caput[56] eius[57] in diſco, & dedit illud puellæ: & puella[58] dedit matri[59] ſuæ. Quo audito, diſcipuli eius venerunt, & tulerunt corpus[60] eius: & poſuerunt illud in

SENS. LIT. IN CAP. VI.

39. Beda. Filius erat vterque Herodis, ſub quo Chriſtus fugit in Ægyptum: duxit verò Philippus Herodiadem filiam regis Aretæ, qui ob ſimultates quaſdam cum genero, filiam ſuam ab eo ablatam, Herodi, eius inimico, copulauit. Auctor. vide additionem in Matth. 14. 40. Int. Beda. ſ. Tetrarchæ Ituræ, & Trachonitis regionis. 41. Int. ſ. adhuc viuentis. 42. Beda. ſ. timens ne Herodes reſipiſceret, & nuptiæ ſoluerentur. 44. Int. vel, enim. 45. Theoph. ſed vincebatur à concupiſcentiæ rabie. Remig. in Matth. libido coëgit interficere Iohannem, factúmque eſt peccatũ minus, cauſa maioris. 46. Beda. Soli Herodes & Pharao leguntur diem natalem gaudiis feſtiuis celebraſſe: vterque autem natalẽ ſanguine fœdauit. 47. Beda. fortè ideo. vt occaſionem occidendi inueniret. 48. Int. Beda. timebat ne aliquando Herodes reſipiſceret, vel fratri amicus fieret. m. timebat enim ne reſipiſceret Herodes.

50. Int. dignum ſaltatione ſanguinis præmium. Beda. 51. Int. ſ. opinione, non re. Beda. putabant hoc diſcumbentes, diſſimulator enim triſtitiam præferebat: ſolet Scriptura ſic res narrare, vt ab omnibus credantur, ſic Ioſeph à Maria appellatur pater Ieſu. 52. Int. Beda. vult omnes ſimul ſceleris ſui eſſe conſortes, vt in luxurioſo conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. 53. Theoph. id eſt, carnifice.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

55. Greg. 3. mor. c. 4. premit Deus ſuos in infimis, quia videt quomodo remuneret in ſummis. quid illi paſſuri ſunt, quos Deus reprobat, ſi hîc ſic cruciat quos amat? Theoph. Herodes, populus Iudæorum; Vxor, inanis gloria; Filia falſus intellectus Scripturarum; Iohannes decapitatus, verbum Propheticum ſine Chriſto. Hier. Caput legis Chriſtus, de corpore, id eſt, Iudaïco populo abſciſſus, datur puellæ, id eſt, Romanæ Eccleſiæ, quæ matri dat adulteræ, id eſt, ſynagogæ crediturae in fine. Glo. truncatur capite Iohannes, id eſt, fama qua credebatur Chriſtus minuitur, Chriſtus autem in cruce exaltatur. agnoſcitur enim Dominus Prophetarũ, qui propheta tantùm credebatur. vnde & Iohannes natus cùm dies minui incipiunt, Chriſtus autem cùm creſcere. 56. Int. ſ. Chriſtum. 57. Int. ſ. legis. 58. Int. i. Eccleſia, de gentibus. 56. Int. id eſt, Synagogæ. 60. Int. id eſt, litteram.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

g. pro, obſeruabat, verebatur. h. ſcilicet, Herodiadi, vel Dei ordinationi. 46. Græ. natalitiis ſuis.
l. Græ. χιλιάρχοις, id eſt, præfectis millenorum. n. ἀθετῆσαι, id eſt, reiicere, repellere. 53. Græ. σπεκουλάτορα, Vox Lat.

[61] monumento.Et conuenientes [62] Apoſtoli ad Ieſum, [63] renunciauerunt ei omnia quæ egerant,& docuerant. Et ait illis, [64] Venite ſeorſum in deſertum locum,& [65] requieſcite puſillum. [66] [67] Erant enim qui veniebant & [68] redibant multi: [69] & nec [70] ſpatium [71] manducandi habebant.[72] Et aſcendentes [73] in nauim,abierunt in deſertum locum.[74] Et viderunt eos abeuntes,& cognouerunt multi: & pedeſtres de omnibus ciuitatibus [75] cucurrerunt illuc, & [76] præuenerunt eos.Et exiens vidit turbam multam Ieſus:& miſertus eſt ſuper eos: quia erant ſicut oues non habentes paſtorem,& [77] cœpit illos docere multa. Et cùm iam [78] hora multa fieret,[79] acceſſerunt diſcipuli eius dicentes,Deſertus eſt locus hic, & iam hora præteriit, dimitte illos: vt euntes in proximas villas & vicos, emant ſibi cibos quos manducent.[80] Et reſpondens [81] ait illis,Date illis manducare.[82] Et dixerunt ei,Euntes eamus emamus ducentis denariis panes,& dabimus illis manducare. Et dicit eis,Quot panes habetis?Ite & videte.Et cùm cognouiſſent,dicunt, [83] Quinque,& [84] duos piſces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes, [85] ſecundùm [86] contubernia ſuper viride fœnum.Et diſcubuerunt in partes,[87] per centenos & [88] quinquagenos. Et acceptis quinque panibus,& duobus piſcibus:

Sens. Lit. In Cap. VI.

61. Glo.narrat Ioſephus truncatum Iohannem in caſtello Macheronte: Eccleſiaſtica autem hiſtoria,ſepultum in Sebaſte,quæ olim Samaria dicebatur,poſtea verò ſunt oſſa delata Hieroſolymam,atque inde Alexādriam, vbi ſunt in templo Serapis expurgato,& in honorē ſancti Iohannis conſecrato repoſita. 62. Int.ſ, riui ad fontem. 63. Int.ſ. gratias agentes. 67. Int.ideo oportuit diſcipulos requieſcere,erant enim, &c. ¶ Felix verò ſtudium diſcentium. 70. Int. felix labor docentium. 72. Int. non ſoli diſcipuli,ſed cum Domino,vt Marth.dicit.Beda. 73. Bedà.tentat fidem turbarum,& an ſequi curent,explorat. 76. Beda. non in aliam ripam venerant, ſed in proxima eiuſdem loca. 77. Beda curauitque languidos eorum,vt ait Matt.Theoph. priùs apponit cibum ſpiritualem,deinde corporalem.
78. Int.ſ.veſpere,vnde Luc.dies autem cœperat declinare.Beda. 79. Theoph.ſ.turbarum miſerti.
80. Theoph.tentat eos. 81.Int.q.d.veſtrum eſt officium.Beda,prouocat ad fractionem panis, vt illis ſe non habere teſtantibus,miraculum notius fieret. 82. Theoph.ſ.turbati Aug.de conſ.Euang.dixit hoc Philippus, ſed ex ore cæterorum, vel poſuit Marcus plurale pro ſingulari p. Aug.de conſ. Euang.plurale pro ſingulari. Andreas enim dixit vt eſt apud Iohannem. 85. Theoph. Græcè per diſtributa conuiuia,id eſt,diuerſis menſis.

Sens. Myst. In Cap. VI.

64. Hier.ſeorſum ducit Dominus quos elegit. 65. Theoph.qui laborant in opere,& ſermone, requiem merentur. 66. Int hic breuis requies ſanctis,longus labor.Hier. 68. Int.ſ.vt latro. Hier.
69. Int.ſ.vt Iudas.Hier. 74. Int. ignis non abſconditur qui ſemper lucet. 75. Beda Chriſtum deſerta gentium petentem multæ fidelium cateruæ relicta priſca conuerſatione ſequuntur. 78. Beda.fine ſeculi propinquante turbas Chriſtus reficit, vel ſole iuſtitiæ pro nobis occumbente, ſumus fame liberati. 83. Int.ſ libros Moyſi.Beda. 84. Int ſ.Prophetas,& Pſalmos. Beda. ¶ Theoph. Epiſtolas, & Euangelium. 85. Int.ſ.diuerſos ordines.Greg.16.mor.ca.26.Eccleſiarum diſtinctiones ſignificantur, quæ vnam Catholicam faciunt. 86. Int.id eſt, continentem carnem. Beda.ſ.calcatis concupiſcentiis.
87. Int.ſ.perfectam requiem. 88. Int.ſ.requiem. r. Beda. non noua creat cibaria: Chriſtus enim non alia quàm quæ prædicta ſunt prædicat,ſed legis & Prophetarum myſteria aperit.

Addit. Avct. In Cap. VI.

66. i. parumper. 78. i. multum diei preteriiſſent. o. Gra. panes pro cibis. Hebr. 85. Gra. conuiuia, pro, per ſingula conuiuia, ſeu conuiuiorum ordines.Heb. q. Gra. areolæ, areola ſeu herbaria. q. d. per diſtinctas areolas,ſeu viridaria.Hebr. 87. ſ.vt numerus poſſet facilè conſtare.

intueus

[89] intuens in cælum,[f] benedixit,& fregit panes, & dedit [90] diſcipulis ſuis vt [91] ponerent ante eos:& duos piſces diuiſit omnibus.Et manducauerunt omnes,& ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt reliquias fragmentorum [92] duodecim cophinos plenos: & de piſcibus. Erant autem qui manducauerunt quinque [93] millia virorum. Et [94] ſtatim [95] coegit diſcipulos ſuos aſcendere nauim,vt præcederent eum trans fretum,ad [96] Bethſaidam, dum ipſe dimitteret populum.Et cùm dimiſiſſet eos, abiit in [97] montem [98] orare. Et cùm ſerò eſſet,erat [99] nauis in medio mari, & ipſe ſolus in terra. Et [100] videns eos [u] laborantes in remigando (erat enim [101] ventus contrarius eis) & circa [102] quartam vigiliam noctis venit ad eos am[103]bulans ſupra mare:& volebat [104] præterire eos. At illi vt viderunt eum ambulantem ſupra mare,putauerunt [105] phantaſma eſſe,& exclamauerunt. Omnes enim viderunt eum, & turbati ſunt. Et ſtatim locutus eſt cum eis, & dixit eis, [106] Confidite,ego ſum:nolite [107] timere.Et aſcendit ad illos in [108] nauim:& [x] ceſſauit ventus. Et plus magis intra ſe [109] ſtupebant:non enim [aa] intellexerunt de panibus, [110] erat enim cor eorum obcæcatum. Et cùm transfretaſſent,venerunt in terram Geneſaret:& applicuerunt. Cúmque egreſſi eſſent

Sens. Lit. In Cap. VI.

89. Chry.ad Patrem retulit quod erat facturus. Theoph. docet à Deo petere eſcam, ſimul etiam oſtendit ſe non eſſe Deo contrarium. 90. Theoph.vt dum tractant panem,miraculum videatur.

92. Theoph.ſ.quiſq; Apoſtolorum ſuum, operatur autem Chriſtus ſuperabundanter tamquam Dominus. 94. Int. quia ſicut Iohannes poſt hanc refectionem ſtatim continuat, venturi erant vt caperent,& facerent eum regem. 95. Chry.difficilè enim ab eo poterant ſeparari. 96. Beda. Luc. indicat hic eſſe factũ miraculum,ſed intelligendum non ipſum ciuitatis locum,de quo Marcus,ſed deſertum dicere,ad Bethſaida pertinentem.Glo.Bethſaida ciuitas prope ſtagnũ Genezareth. 97. Theoph. Requiem enim & ſilentiũ oratio exigit. 98. Int.Beda.Pro ſe obſecrat,ſed pro me impetrat. Chryſt. Orat vt homo. 102. Chry.hora,ſcilicet,decima, vel poſt, habet enim vigilia tres horas 104. Int.ſcilicet, ad horam,vt gratior eſſet liberatio.Aug.2 de conſ.Euan. Volebat præterire,vt clamorem eliceret,cui ſubueniri oportebat. 105. Int.non enim putabant ſuper aquas verum corpus incedere poſſe.Beda.hoc hæretici adhuc putant,ſcilicet,Chriſtum phantaſma fuiſſe,nec veram aſſumpſiſſe carnem. 107. Chry. Cognouerunt eum in voce,& timor ſolutus eſt. 109. Int.ſcilicet, magnitudine miraculorum, & non cognitione Deitatis,& hoc eſt,non enim,&c.Beda.

Sans. Myst. In Cap. VI.

89. Int.ſurſum dirigendam aciem mentis ſignificat,ad lucem ſcientiæ quærendam Beda.90.Beda. inſinuat per Apoſtolos paſcenda ieiuna corda litteris, & exemplis. 91. Int id eſt, aperirent. t. Beda. Sacratiora myſteria,quæ rudes capere nequeunt,nõ negligenter omittenda, ſed inquirenda perfectis.

93. Beda.ſ.qui exterioribus bene vti nouerunt,quinque enim ſenſus ſunt exteriores. 99. Int.Sic Eccleſia in fluctibus ſęculi tendens ad littus patriæ cæleſtis. 100. Int. pietatis affectu ſuos corroborat. Beda.& aliquando manifeſto adiutorio liberat. v. Beda. Laborat Eccleſia inter vndas ſæculi, ad cæleſtem patriam nitens peruenire. 101. Int.ſcilicet,flatus dæmonum. 102. Chry. Prima vigilia vſque ad diluuium.Secunda,vſque ad Moyſem. Tertia,vſque ad aduentum Domini. In quarta venit Dominus. 103. Int. Comprimens omnia pericula mundi. 104. Beda. Sæpe Dominus ſuos in tribulatione deſerere videtur. 106. Int.Iſid.Videbimus eum ſicuti eſt.Hier. 108. Int.id eſt, Eccleſiam. x. Beda. In quem Dominus per gratiam aſcendit,in eo vitiorum bella quieſcunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

ſ. pro,bene precatus eſt,vel gratias egit. Heb. z. Gra.λίαν ἐκ περισσοῦ.i. valdè ſuprà modum. a a. id eſt, prudentiores facti non fuerant ob miraculum panum,vel non meminerant miraculi.

de naui

de naui, continuò cognouerunt eum: & percurrentes vniuerſam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui ſe malè habebant circumferre, vbi audiebant eum eſſe. Et quocumque introibat in vicos, vel in villas, aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos; & deprecabantur eum vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, ſalui fiebant.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

111. Int.ſ.incolæ.Theoph. ¶ Beda.Cognouerunt rumore, multis etiam notus erat. 112. Int.Mira fides, non præſentium tantùm ſalute contenti ſunt, mittunt ad alios per circuitum, vt currant omnes ad medicum.Beda. 114. Theoph.Miraculum Hæmorrhoiſſæ ad multorum aures deuenerat.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

114. Beda.i.carnis aſſumptionem. 115. Int.hoc in futuro, quando aufugiet dolor & gemitus.Hier.

CAPVT VII.

ET conuenerunt ad eum Phariſæi, & quidam de Scribis venientes ab Hieroſolymis. Et cùm vidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius communibus manibus, id eſt, non lotis manducare panes, vituperauerunt. Phariſæi enim & Iudæi omnes, niſi crebrò lauerint manus, nõ manducant, tenentes traditionem ſeniorum: & à foro venientes, niſi baptizentur, non comedunt, & alia multa ſunt quæ tradita ſunt illis ſeruare: baptiſmata calicum & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Et interrogabant eum Phariſæi & Scribæ: Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem? At ille reſpondens dixit eis: Bene prophetauit Eſaias de vobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt, Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me. In vanum autem me colunt: docentes doctrinas & præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei tenetis traditiones hominum, baptiſmata vrceorum, & calicum:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. BEda non ad quærendum medelam, ſed ad mouendas quæſtionum pugnas. 2. Int.aperit quare veniſſent. 5. Beda.Prophetarum verba carnaliter accipientes; & quæ de cordis & operis caſtigatione præcipiebantur, de lauando corpore intelligentes, & ſuperſtitioſa hominum traditione eruantes. 7. Int.non Dei. 9. Int.i.lauentur. 10. Int.i.immundus. 11. Int.ſ.extrinſecus. 12. Int. & quia longè eſt cor in vanum, &c. 14. Int.non Dei. 15. Int.quaſi dicat, neceſſaria. 16. Int.ſ.vanas. 17. Int.ſ.non Dei. 18. Int.pro, ſcilicet, baptiſmata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

3. *quaſi dicat, immundis. Metaphora à rebus quæ communes ſunt, & à multis tractantur, eoq; ſordes colligunt.* a. *ἐμέμψαντο, id eſt, vitio dederunt, ſeu accuſauerunt.* 8. *ſcilicet, rerum venalium, vbi gentiles alloqui, & quædam immunda tangere cogebantur.* b. *Græc.ξεστῶν, vnde apparet fuiſſe lignea. ξεστὰ ſunt, quæ torno poliuntur, aut ſculpturis ornantur.* c. *id eſt, tabularum lecti.* d. *id eſt, fruſtrà, ſeu vano cultu.*

&alia[19] ſimilia facitis multa. Et dicebat illis, Bene[*] irritum feciſtis præceptum Dei: vt traditionem veſtram ſeruetis. Moyſes enim dicit, Honora[20] patrem tuum, & matrem tuam: & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Si[21] dixerit homo[22] patri aut matri, Corban (quod eſt donum) quodcumque[23] ex me, tibi profuerit:[24] &[25] vltra non dimittitis eum quicquam[26] facere patri[27] ſuo aut matri: reſcindentes[28] verbum[29] Dei per traditionem veſtram[30] quam tradidiſtis,[31] & ſimilia huiuſmodi multa[32] facitis. Et aduocans[33] iterum turbas, dicebat illis: Audite me[a] omnes, & intelligite. Nihil eſt extra hominem introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare; ſed quæ de homine[34] procedunt, illa ſunt quæ coinquinant[35] hominem. Si[36] quis habet aures audiendi, audiat. Et cùm introiſſet in domum à turba[37], interrogabant eum diſcipuli eius parabolam.[38] Et ait illis, Sic & vos imprudentes eſtis? Non intelligitis, quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum coinquinare[39], quia non intrat in cor eius: ſed in ventrem vadit, & in ſeceſſum exit[40], purgans omnes eſcas? Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem. Abintus enim de corde[41] hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ[f], oculus[42] malus, blaſphemia[43], ſuperbia[g], & ſtultitia[44]. Omnia hæc abintus procedunt, & coinquinant hominem. Et inde egreſſus abiit in fines[h]

Sens. Lit. In Cap. VII.

19. Int. ſ. ſuperſtitioſa, & inutilia. 20. Int. non tantùm ſalutatione, & officio deſerendo, ſed munere, ſicut illud eſt, Honora viduas. i. tribue neceſſaria. Beda. 21. Int. q. d. bene poteſt dicere. 22. Int. ſ. filius. 23. Int. id eſt, quod Deo voui. 25. Int. pro, & ſic. 26. Int. ſcilicet, boni. 27. Int. qui debet ſuſtentari neceſſariis huius vitæ. 28. Int. q. d. in hoc reſcinditis. 29. Int. ſcilicet, de parentibus. 30. Int. ſ. veſtræ auaritiæ. 31. Int. non Deus. 32. Int. ſ. contra mandatum Dei. 33. Int. confutatis ſuperbis, humiles aduocat, & docet. Theoph. vult inſtruere obſeruationes eſcarum, ſecundùm legem, non eſſe corporaliter intelligendas. 34. Int. id eſt, de corde hominis. 35. Int. aliàs communicant: commune enim dicunt Iudæi immundum. 36. Int. attentos facit. 37. Int. ſcilicet, relicta. 38. Int. ſ. exponere. 39. Int. aliàs communicare. 41. Int. in quo eſt ſedes animæ. Beda. Animæ locus principalis iuxta Platonem in cerebro, iuxta Chriſtum in corde eſt. Chry. Mens hic cor nominatur. Beda. hinc patet cogitationes ex propria naſci voluntate, quarum tamen diabolus incentor, & adiutor eſſe poteſt, aut hoc eſſe non poteſt. 42. Int. id eſt, inuidia. Theoph. odium, & adulatio. 43. Theoph. id eſt, iniuria in Deum. g. Theoph. cùm, ſcilicet, bonum quod operaris, non Deo, ſed tuæ virtuti adſcribis. 44. Theoph. id eſt, iniuria in proximum.

Addit. Avct. In Cap. VII.

* *bene, id eſt, valde, vel ironia eſt. 22. aliquid ſubaudiendum, fortè, is parentes honorat. 23. ſcilicet, Deo offertur. Corbona Chald. eſt, quod ſumitur Matth. 27. pro gazophylacio, in quod mittebantur pecunia Deo oblata. 28. id eſt, irritum facientes, ſeu abrogantes. a. quaſi dicat, me, potiùs quàm Phariſæis & Scribis. f. ſcilicet, reliqua præter concubitum naturalem. 42. i. inuidia. vide Eccl. 14. 3 [illegible]. Matth. 20. vel cupiditas rerum conſpectarum. 44. Græc.* [illegible]*, id eſt, immodeſtia, petulantia, ſtultiloquium, vanitas. h. id eſt, confinia.*

[45] Tyri & Sidonis:& ingreſſus domum,[46] neminem voluit ſcire:&[47] non potuit latere. Mu-
[48] lier enim [49] ſtatim vt [50] audiuit de eo,cuius [51] filia habebat [52] ſpiritum immundum [53] intrauit,&
procidit ad [54] pedes eius.Erat enim mulier [55] Gentilis,[56] Syrophœniſſa genere. Et [57] rogabat
eum vt dæmonium eiiceret de filia eius. Qui dixit illi, [58] Sine priùs ſaturari filios:non
eſt enim bonum ſumere panem filiorum,& mittere [59] canibus. At [60] illa reſpondit,& dixit
illi,Vtique Domine, nam & [61] catelli comedunt ſub menſa de [62] micis puerorum. Et ait
illi,Propter [63] hunc ſermonem [64] vade,exiit dæmonium à filia tua.Et cùm abiiſſet domum,
inuenit puellam iacentem ſupra lectum,& dæmonium [65] exiiſſe.Et iterum [66] exiens de fi-
nibus [67] Tyri,venit per [68] Sidonem ad [69] mare Galilææ,[70] inter medios fines [71] Decapoleos.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

45. Chry. Tyrus & Sidon loca Chananæorum erant. Glo. per fidem gentilis feminæ voluit Iudæorum perfidiam arguere. 46. Chry. nondum enim tempus aduenerat gentes adducendi. Theoph. Clàm ingreditur,ne Iudæi occaſionem ſumerent contra eum,tamquam ad immundas gentes tranſiiſſet.

47. Aug. de q. vet. & nou. Teſt. hoc voluit, quod factum eſt à ſuis noluit prædicari:nondum enim tempus erat gentibus prædicandi,requiri autem ſe voluit, & ita factum eſt. Beda. Præcipit diſcipulis ne ſe quis eſſet aperirent. 51. Aug. 2. de conſ. Euang. Ingreſſæ in domum, non reſpondit Dominus, eſtque illa ſecuta egredientem, vt ait Matth. 55. Chry. voluit Dominus diſcipulis oſtendere etiam gentibus apertum eſſe ſalutis oſtium. 56. Chry. id eſt, de Syria Phœnicis. 57. Int. hîc fides qua credit filiam poſſe ſaluari. 58. Beda. q. d. Futurum eſt vt vos etiam ſalutem conſequamini, ſed oportet priùs Iudæos cæleſti pane refici. Chry. poterat quidem omnibus benefacere, ſed nolebat Iudæos irritare.

[illegible]. Theoph. id eſt, Iudæorum, quibus panis, id eſt, beneficium promiſſum. Non exaudit autem ſtatim Dominus, ſed gratiam differt, vt mulieris fidem oſtendat, noſque doceat non deficere cùm oramus.

59. Int. id eſt, gentibus. 60. Int. hîc patientia, qua toties contempta (vt Matth dicit) perſeuerat.

61. Int. hîc humilitas, qua ſe nō canibus, ſed catellis comparat. [illegible]. Int. non ad menſam. 62. Int. myſticè loquitur mulier gentilis. Theoph. q. d. micas poſtulo, id eſt, modicam beneficij partem. 63. Beda. ſcilicet, humilem, & fidelem. 64. Int. Hier. Prudens & humilis meretur quod poſcit. 65. Int. ſcilicet, ab ea. 66. Theoph. noluit illic diutius morari, ne Iudæis calumniandi occaſionem daret quaſi legem tranſgrederetur gentibus ſe admiſcens. 70. Int. aliâs contrà. 71. Beda. Decapolis, regio decem vrbium trans Iordanem, ad Orientem, contra Galilæam. non intrauit ergo Dominus fines Decapolis, ſed ad locum qui fines trans mare poſitos reſpiciebat.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

47. Beda. In exhibitione miraculorum humani fauoris gloriam ſuos vult declinare; nec tamen à pio opere ceſſare, quando vel fides bonorum meretur, vel infidelitas prauorum neceſſariò requirit.

48. Int. id eſt, Romana Eccleſia, Hier. filia verò, eius dæmoniaca barbarica, eſt Occidentalis natio, cuius fides fecit de cane ouem, micas autem ſpiritualis intellectus, non panem infractum litteræ ſumere cupit. Glo. menſa, Scriptura, mica, interna myſteria; catelli, gētiles deſpecti. Theoph. mulier, anima; infirma filia, actus praui. 50. Int. In auditu auris obediuit mihi. 51. Int. ſ. Occidentalis Eccleſia.

54. Int. id eſt, ad humanitatem. 62. Int ſ. intellectus. 63. Beda. datur exemplum catechizandi, & baptizandi infantes; per fidem enim & confeſſionem parentum liberantur à diabolo paruuli. 67. Int. id eſt. anguſtiæ. Hier. ſignificatur Iudæa, cui Dominus dicit, coangustatum eſt ſtratum, &c. 68. Int. id eſt, venationis. Hier. Fera indomita noſtra natio eſt. 69. Int. id eſt, fluctuoſam volubilitatem. Hier.

71. Int. id eſt, Decalogi. Hieron.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

46. *Ne Iudæi dicere poſſent Meſſiam non eſſe qui ad gentes iret, aut legem violare, qui cum gentibus conuerſaretur. 47. id eſt, fecit quod in ſe eſt vt lateret, ſed ſatis non fuit. 55. Græ. ἑλληνὶς. id eſt, Græca, ſic enim vocantur Gentiles, vt patet ex Actis & Paulo. 56. id eſt, ex Syrophœnicia. in. ſub. dicit quod res eſt, nam catellis mica tantùm dantur. 70. ſub. tranſiens. 71. decem ciuitatum regio eſt partim cis, partim trans Iordanem.*

Et adducunt ei ſurdum[72] & mutum[73]: & deprecabantur[74] eum vt imponat illi manum[75]. Et apprehendens eum[76] de turba ſeorſum[77], miſit digitos ſuos[78] in auriculas eius: & expuens[79], tetigit linguam[80] eius: & ſuſpiciens[82] in cælum[83], ingemuit[84], & ait illi, Effeta[85], quod eſt, adaperire. Et ſtatim apertæ[86] ſunt aures eius: & ſolutum[87] eſt vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit[88] eis ne cui dicerent. Quanto[89] autem magis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant[90], & eo ampliùs admirabantur, dicentes, bene omnia fecit: & ſurdos[91] fecit[o] audire: & mutos loqui.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

76. Int. aliàs illum. 77. Chry. ne miraculum faceret manifeſtè, nos inſtruens vanam gloriam eiicere, & tumorem. 78. Chry. poterat ſolo verbo ſanare, ſed voluit oſtendere diuina virtute ditatum corpus diuinitati vnitum. 79. Theoph. ſputum ſuperfluitas eſt, ſed in Chriſto omnia diuina fuerunt. 82. Int quia homo. Beda. 83. Int. quia inde verba mutis, auditus ſurdis, medela cunctis infirmis. Beda. 84. Int. gemere nos docuit, vel pro noſtris, vel pro noſtrorum reatibus ſupplicãtes. Beda. ¶ Chry. ingemuit, naturæ miſertus humanæ. 85. Int. vno ſermone curauit, quia Deus. Beda. 88. Int. quia non eſt in altis gloriandum, ſed in cruce & humilitate. Hier ¶ Chry. præcepit occultare miraculum, ne Iudæos accenderet ad homicidium ex inuidia. 89. Int. Humilitas præcedit gloriam. Hier. 90. Theoph. qui benefacit, non debet laudes petere; qui beneficia accipit, debet benefactores etiam nolentes prædicare. Aug de conſ. Euang. Voluit Dominus prohibendo docere, quanto feruentius eum prædicare debeant, quibus iubet vt prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere, nun poterant.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

71. Int. ſ. genus humanum. Hier. genus humanum in protoplaſto cæcatur dum malè videt, ſurdus fit cùm audit, obmuteſcit cùm loquitur. 74. Int. ſ. Patriarchæ vel Prophetæ incarnationem Domini deſiderantes. Hier. 75. Int. ſcilicet, miſericordiæ. 77. Int. ſ. de ſtrepitu mundi. Hier. à turbulentis cogitationibus, actis inordinatis, ſermonibusque incompoſitis educitur, qui ſanare meretur. 78. Int. Iſtd. id eſt, verba ſpiritus. Hier. 79. Int. ſcilicet, ſapientiam. Hier. Glo. Sputum Domini ſapor ſapientiæ, quæ dicit, Ego ex ore altiſſimi prodij, terræ admixtum, id eſt, humanæ naturæ, cæcum illuminauit; caput vnde deſcendit, Deus. 80. Int. ſcilicet, vt dicat, Credo in Deum Patrem, &c. Hier. 83. Int. Docens cor ad Dominum dirigi Hier. 86. Int. ſcilicet, ad hymnos, & cantica, & pſalmos. Hier. 87. Int. vt eructet verbum bonum. Hieron.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

74. *Gra. μογιλάλον, id eſt, vix loquentem, ſcilicet, balbum, ſeu impedita lingua. Itaque ſequitur, & loquebatur rectè.* 77. *docens fugere popularem laudem.* 84. *ſcilicet, commiſeratione de hominum malis.* 85. *Chald. eſt, dicit aurem, & auribus, & lingua, ſeu homini, quantum ad vtrumque membrum.* o. *Gra. ποιεῖ, facit.*

CAPVT VIII.

IN diebus illis iterum cùm turba multa eſſet cum Ieſu, nec haberent quod manducarent[1]: conuocatis diſcipulis[2], ait illis, Miſereor[a] ſuper turbam: quia

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. IN T. materiam miraculi præmittit. 2. Int ſcilicet, ſuis. a. Beda. quod miſeretur, affectus eſt humanæ fragilitatis; quod paſcit, diuinæ virtutis opus.

Digitized by Google

ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent: & ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via:quidam enim ex eis de longè venerunt. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui,Vnde illos quis poterit hîc ſaturare panibus in ſolitudine? Et interrogauit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt,Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Et accipiens ſeptem panes, gratias agens,fregit,& dabat diſcipulis ſuis,vt apponerent: & appoſuerunt turbæ. Et habebant piſciculos paucos: & ipſos benedixit,& iuſſit apponi. Et manducauerunt,& ſaturati ſunt: & ſuſtulerunt quod ſuperauerat de fragmentis ſeptem ſportas. Erant autem qui manducauerant quaſi quatuor millia: & dimiſit eos. Et ſtatim aſcendens nauim cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt Phariſæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo ſignum de cælo,tentantes eum. Et ingemiſcens ſpiritu, ait, Quid generatio iſta ſignum quærit?Amen dico vobis,ſi dabitur generationi iſti ſignum. Et dimittens eos,aſcendit iterum nauim:& abiit trans fretum.

SENS. LIT. IN CAP. V.

c. Beda.cauſam Matthæus docet, infirmorum ſcilicet curationem. 3. Int.pro,& ideo. 5. Theoph. nondum intelligentes,nec eius virtuti ob miracula priora credentes. 6. Remig.in Matth.interrogat, vt dum illi reſpondent,miraculum notius fieret. 8. Int.oſtendit quantum gaudeat de ſalute noſtra,& nos docet gratias agere de carnali & ſpirituali refectione. 17. Theo. ſ.ne propter miraculum ipſum turbæ caperent,& facerent regem. 18. Aug.2.de conſ Euang.qui locus vocatur Magedã apud Matth. & plerique codices non habent ſecundùm Marcum,niſi Magedan. 19. Theoph.ſ.vt ſolem vel lunam ſiſtat,aërem immutet &c. Credebant enim de cælo ſignum non poſſe facere. 20. Int.vt verus homo pro infidelitate eorum. 21. Int.ſ.incredula. 22. Int.Apoſiopeſis q.d.non dabitur, ſicut illud eſt, ſi Dauid mentiar.Aug.2.de con.Euang.apud Marcum eſt,ſignum non dabitur ei.ſ.quale petebant,nempe de cælo,prætermiſit autem Mar. illud de Iona,quod Matth.commemorauit. 23. Int.ſcilicet,vt infideles. Beda. Non erat dandum cæleſte ſignum tentantibus, ſed quærentibus Dominum datum eſt, cùm cernentibus Apoſtolis aſcendit Chriſtus in cælum.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

b. Beda.triduo ſuſtinent.i in fide ſanctiſſimæ Trinitatis:vel conuertentes ſe opere,verbo,& cogitatione. d Glo.deficiunt cõuerſi peccatores,ſi ſine doctrinæ pabulo dimittãtur. 4. Int.Iudæi de prope,lege & Prophetis edocti;Gẽtes de longè veniunt ad Chriſtũ,nullis doctoribus de eius fide præmonitæ. Beda.qui etiam poſt flagitia ad pœnitentiã redeunt,de longè veniunt. 7. Int.Hier.ſ.ſeptem dona Spiritus ſancti.Theoph.Spirituales ſermones:ſeptenarius enim Spiritus ſancti numerus 9. Int. id eſt,Sacramenta aperuit.Beda. 10. Int.quia ſpiritualem ſcientiam tradidit eis,& per eos aliis.Beda. 11. Int.ſ.libros noui Teſtamenti.Hier. 12. Int.ſ.attentè audiendo. 13. Int.Edent pauperes,& ſaturabuntur. f. Beda.altiora perfectionis præcepta quæ turba nequit attingere, ad illos pertinent qui populi conuerſationem tranſcendunt. 14. Int.ſ.myſticus intellectus.Hier. 15. Int.ſ.primas Eccleſias.Hier.7 Eccleſiaſt.Glo.Spiritus ſancti gratia ſeptiformi repletos fiunt enim ſportę de iũcis,& palmarum foliis,iuncus naſcitur iuxta aquas.ſ.fontis vitæ,palma victorem coronat. 16. Int.vt in ipſo numero ſe doceant paſtos eſſe Euangelij præceptis.Hier. ¶ Theoph.ſ.quatuor virtutibus perfecti:itaque veluti fortiores plura comedentes, pauciora reliquerũt:in miraculo autem quinque panum ſuperfuerũt 12.cophini,erant enim quinque millia,id eſt, quinque ſenſibus ſeruientes. 23 Theoph. vbi ſpes correctionis eſt,ibi morandum eſt;vbi malum incorrigibile eſt,inde recedendum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

c. i.me expectant.vel me ſequendo perdurant. e. pro,quomodo. 8. hoc eſt, benedicere, de quo paulo poſt g. i.diſputare,altercari quòd miracula non eſſent à Deo,aut non ſufficienter probarent eum eſſe quem ſe haberi volebat. 20 pro,ingemiſcens ex intimo cordis,vel intra ſe. 22. pro,non.Hebr.

Et obliti[24] ſunt panem ſumere : & niſi vnum panem[25] non habebant ſecum in naui. Et præcipiebat eis, dicens, Videte & cauete à fermento[26] Phariſæorum,& fermento[27] Herodis. Et cogitabant ad alterutrum,dicentes,Quia panes[28] non habemus. Quo cognito,ait illis Ieſus, Quid cogitatis, quia panes non habetis ? Nondum cognoſcitis nec intelligitis[29] ? Adhuc[30] cæcatum habetis cor veſtrum?oculos habentes non videtis[31]?& aures habentes non auditis ? Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia : & quot cophinos fragmentorum plenos ſuſtuliſtis ? Dicunt ei, Duodecim. Quando & ſeptem panes in quattuor millia:quot ſportas fragmentorum tuliſtis? Et dicunt ei,Septem. Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis[32]? Et veniunt Bethſaida[33],& adducunt ei cæcum,&[34] rogabant eum vt illum tangeret[35].Et apprehenſa[36] manu cæci,eduxit eum extra vicum[37] : & exſpuens[38] in oculos[39] eius, impoſitis manibus[40] ſuis, interrogauit[41] eum ſi quid videret[42]. Et aſpiciens ait,Video homines velut arbores ambu[h]lantes. Deinde iterum poſuit[l] manus ſuper oculos eius : & cœpit videre[43]:& reſtitutus eſt,ita vt clarè videret omnia[m].Et miſit illum in domum[44] ſuam,dicens,Vade in domum tuam,& ſi in vicum introieris,

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

24. Int.ſ.diſcipuli. Beda.parum illis curæ erat carnis refectio. Theoph. diſpenſatiuè factum eſt,vt reprehenſi meliores fierent,& ad virtutis Chriſti notitiam peruenirent. 28. Int.q.d. hoc ideo dicit quia panes,&c. 29. Int.ſ.ſpiritualem ſenſum. 30. Int.ſ.poſt tot miracula. 31. Int.ſ.interius.
32. Int.ſ.poſt tot miracula. 35. Beda ſciebant tactu poſſe illuminare. 37. Theoph.non enim erat vera adducentium fides. 41. Chry.ſignificat ob imperfectam eius & adducentium fidem oculos non eſſe omnino apertos. ¶ Theoph.ſecundùm fidem datur medela. h. Beda.paulatim curat,vt magnitudinem humanæ cæcitatis oſtendat.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

25 Int.myſticè Chriſtum panem vitæ, cuius qui reficiuntur amore, minus curant de terreno pane.
26 Int.ſ.legem Dei traditionibus hominum poſtponere,verbis prędicare;factis impugnare;Dominum tentare,doctrinæ eius vel operibus non credere.Beda. 27. Int.quod eſt adulteriũ,homicidium, temeritas iurandi,ſimulatio religionis.Beda. ¶ Theoph.Fermentũ eſt doctrina damnoſa,corruptiua, & malitia veteri plena. 33. Int.Hier.id eſt,domum vallis, ſcilicet,mundum, qui eſt vallis lacrymarum.Beda. 34. Int.ſ.qui non videt,quod fuit,quod eſt,& quod erit. 35. Int.ſ.vt lamentationem de cæcitate cordis agat,flens cum Hieremia ſubuerſionem ciuitatis Dei,id eſt,animæ ſuæ. ¶ tãgitur,qui compungitur. 36. Int.vt ad bonum opus confortet.Beda. 37. Int.id eſt,ciuitatem malorum.ſ.Corrũpunt bonos mores colloquia praua. 38. Chry.expuit,& manus imponit,volens oſtendere diuinum verbum operationi adiunctum mirabiliter perficere.Beda.ſputum gratia Spiritus ſancti. 39. Int.ſ.vt videant voluntatem Domini per flatum Spiritus ſancti.Hier. 40. Int.ſ.miſericordiæ. 42. Int.ſ.maieſtatem:à magnitudine enim creaturæ cognoſcitur creator. 43. Int.ſ.mundo corde. m. Hier.id eſt, per viſibilia inuiſibilia intelligeret,clarùmque animæ ſuæ ſtatum. 44. Int.id eſt,cor.Hier. ¶ Theoph. domus vniuſcuiuſque noſtrum cælum eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

27. *Fortè Sadducæi Herodiani dicebantur, quòd eis faueret Herodes, aut ipſi Herodi. Fermentum autem doctrinam intelligit.* 32. *ſ.potentiam meam.* 34. *non à natiuitate,nouerat enim arbores.*
37. *ſ.Bethſaida.* h. *coniungendum cum homines,vt patet ex Græco.*

nemini

[45]nemini dixeris. Et ingreſſus eſt Ieſus & diſcipuli eius in caſtella Cæſareæ Philippi[46]: &
[47]in via interrogabat diſcipulos ſuos, dicens eis, [48]Quem me dicunt eſſe homines? Qui
reſponderunt illi, dicentes, alij Iohannem Baptiſtam, alij Heliam, alij verò quaſi [49]vnum
de Prophetis. Tunc dixit illis, [50]Vos verò quem me eſſe dicitis? [51]Reſpondens Petrus, ait
ei, Tu es [52]Chriſtus. Et [53]comminatus eſt eis, ne cui dicerent de illo. Et [54]cœpit docere eos
quomodo oportet [55]Filium hominis pati multa: & reprobari à Senioribus, & à ſummis
Sacerdotibus & Scribis, & occidi, & [56]poſt tres dies reſurgere. Et palam verbum [57]lo-
quebatur. Et [58]apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. [59]Qui conuerſus, &
videns diſcipulos [60]ſuos, comminatus eſt Petro, dicens, Vade retro me [61]Sathana: quia
non ſapis quæ [62]Dei ſunt, ſed quæ [63]hominum. Et conuocata [64]turba cum diſcipulis ſuis,
dixit eis, [65]Si quis vult me ſequi, [66]deneget ſemetipſum: & [67]tollat crucem ſuam, & [68]ſequa-[69]
tur me. Qui enim voluerit

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

45. Theoph. hoc præcipit, ne ab infidelibus in anima læderetur; & ne ipſi, non credentes, grauiùs peccarent. Beda. in Luc. Exemplum dat fauorem vulgi non requirendi. 46. Hier. frater hic Herodis erat, & in honorem Tyberij Cæſaris, Cæſaream Philippi appellauit, quæ nunc Paneas dicitur. Glo. ſic eius pater Herodes in honorem Auguſti Cæſaris, Cæſaream nuncupauit, quę priùs Turris Strathonis vocabatur. Eſt autem Cæſarea Philippi ad radices Libani, vbi Iordanis oritur. 47. Int. nec in eundo docere ceſſat. 48. Beda. priùs hominum ſententiam interrogat, ne diſcipulorum confeſſio vulgi opinione firmata videretur. 49. Int. non Dominum Prophetarum opinantes. 50. Int. vos. ſ. qui Dij. Chry. ex interrogationis modo reducit eos in maiorem ſenſum, & æſtimationem de ipſo. 51. Beda. vnus pro omnibus, omnes enim idem ſciebant. Chry. reſpondet vertex diſcipulorum, Apoſtolorum os.

52. Theoph. volebat interim ſuam gloriam occultare, ne multi ſcandalizarentur, & pœnam mererentur maiorem. 53. Int. ſ. eum Filium Dei eſſe. 54. Int. præmunit ne paſſione deficiant. Theoph. poſtquàm confeſſi ſunt Deum verum, reuelat eis crucis myſterium. 55. Int. Nota quòd eum quem tot pati oporteat, Filium hominis appellat, quia paſſo in carne Chriſto, diuinitas impaſſibilis manſit.

56. Int. Spe reſurrectionis confortat. 57. Int. ſ. de morte, & reſurrectione. 58. Int. ſ. ſeorſum. Beda ſ. amantis affectu Chry. non acceperat Petrus reuelationem de paſſione. Quòd Chriſtus Filius Dei viui eſſet, reuelatione didicerat: myſterium verò Crucis & Reſurrectionis nondum ei fuerat reuelatum.

59. Int. ſ. ad diſcipulos. 60. Int. non contra. Chry. id eſt, ſequere me, & ne paſſionis conſilio reſiſtas. Glo. id eſt, ſequere ſententiam meam. 61. Int. id eſt, aduerſarie ſiue contrarie, quia contraria loqueris voluntati meæ. Theoph. Sathanas Chriſtum pati nolebat, ne genus humanum ſaluaretur. Petrus ergo ſapiebat quæ ſunt Sathanæ. 62. Int. ſ. vt pro ſalute hominum moriar. 63. Theoph. id eſt, ſecundùm affectionem carnalem. Glo. Errabat Petrus pietatis affectu. 64. Int. priùs ſolis diſcipulis loquebatur altiora arcana. 65. Int. ſiue diſcipulus, ſiue alius. Chry. q. d. Tu me Petre increpas pati volentem: Ego autem dico tibi quòd ſaluari non poteris, niſi moriaris. 66. Int. ſ. alter factus ex altero. Hieron. Chry. patienter ſuſtinendo aduerſa, ſeq; periculis exponendo, & ita ſe habendo ac ſi alius pateretur.

67. Int. id eſt, veterem hominem exuat, nouum induat. vnde Paulus, Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. Glo. niſi quis à ſe deficiat, ad Deum non appropinquat. 68. Chry. id eſt, abneget ſe vſq; ad mortem exprobrabiliſſimam. Beda. Tollitur crux, cùm per abſtinentiam corpus affligitur, aut anima per compaſſionem. 69. Chry. oportet pati propter Chriſtum, & ſe ei conformare.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

45. Int. Hier. id eſt, cæcitatem tui cordis prædica; non virtutem. vnde Paulus, blaſphemus fui, & perſecutus ſum Eccleſiam Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

56. ſcilicet, ab initio paſſionis, cum eſt comprehenſus. n. id eſt, apertè, ſeu liberè. o. Gra. ἐπετίμησεν, id eſt, increpauit. 62. id eſt, diuina. 63. id eſt, humana.

[p]animam ſuam ſaluam facere,[70]perdet eam:qui autem [71]perdiderit animam ſuam propter me,& [o]Euangelium, ſaluam faciet eam. [72]Quid enim proderit homini ſi [73]lucretur mundum totum, & detrimentum animæ ſuæ faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima [q]ſua? Qui enim me [74]confeſſus fuerit, & verba mea in generatione iſta [75]adultera,& peccatrice:& Filius hominis confitebitur eum,cùm venerit in gloria Patris ſui cum Angelis ſanctis.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

p. Remig.id eſt,vitam. 70. Int.ac ſi dicatur agricolæ, frumentum ſi ſeruas, perdis. 71. Int.ſi ſeminas,renouas. 72. Int.q.d.in aduerſitate perdenda eſt anima, in pace autem cor muniendum omni cuſtodia. 73. Int.ſ.tempore pacis. 74. Int.ſcilicet, corde, ore, opere. Theoph.non ſufficit fides ſolùm in mente conſiſtens. 75. Chry.quæ Deum verum animæ ſponſum dereliquit, & dæmonibus proſtrata,ſemen impietatis ſuſcepit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

q. ſcilicet,perdita recuperanda. 74. alij legunt,confuſus,& confundetur, id eſt, quem mei puduerit, & eius pudebit Filium hominis, id eſt, dedignabitur inter ſuos numerare, ſic enim Græca poſtulant. 75. ſcilicet,quòd à Deo defecerit ad idola aut creaturas.

CAPVT IX.

ET dicebat illis: [1]Amen dico vobis,quia [2]ſunt [3]quidam de hîc [4]ſtantibus,[5]qui non guſtabunt [6]mortem donec videant [7]regnum [8]Dei veniens in virtute. Et [9]poſt [10]dies ſex,aſſumpſit Ieſus [11]Petrum & Iacobum, & Iohannem: & duxit illos in [12]montem excelſum ſolos,& [13]transfiguratus eſt coram ipſis.

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. THeoph.Quia dixerat de ſua gloria,vult oſtendere quòd non inania promittebat. 2. Int.conſolatoria promiſſio. 3. Theoph.ſcilicet, Petrus, Iacobus,& Iohannes.Chry.Non nominauit,ne reliqui aliquid humanum paterentur; prædicit verò, vt dociliores fiant. 4. Int.ſ.diſcipulis. 6. Int.ſ. corporalem. 7. Beda.pia promiſſione factum eſt, vt contemplatione æterni gaudij delibata fortiùs aduerſa tolerarent. 8. Int. aliàs venientis, vel viuentis. 9. Hier. poſt comminationem crucis,Reſurrectionis gloria oſtenditur, ne timerent opprobria crucis. 10. Chry Lucas dicit octo. Numerat enim diem quo Chriſtus locutus,& quo aſſumpſit;ideo verò poſt ſex dies vt vehementiùs deſiderãtes, ſollicita mente attenderent quæ videbant. 11. Int.multi vocati,pauci verò electi. Theoph. Petrum, vt ſe diligentem;Iohannem,vt dilectum;Iacobum,vt vocaliſſimum Theologum. 12. Chry.ſ.conuenientem locum ad gloriæ ſublimitatem oſtendendam. 13. Int.non ſubſtantiam veram carnis amiſit. ¶ gloriam reſurrectionis oſtendit.Beda.¶ Theoph.non eſt figura immutata; ſed addita inenarrabilis claritas.Beda.talis apparebit poſt iudicium cunctis electis.

Sens. Myst. In Cap. IX.

10. THeoph.poſt hoc ſeculum, quod ſex diebus conſtat, aſſumet Ieſus ſuos in cælum. 11. Glo. qui fidem Trinitatis incorrupta mente ſeruauerint,æterna Dei viſione merebuntur lætari. 12. Glo.qui fructum reſurrectionis expectant,mentem in excelſis habeant.

Addit. Avct. In Cap. IX.

8. *Gra.veniſſe.*

Digitized by Google

Et [14]veſtimenta eius facta ſunt [a]ſplendẽtia & candida nimis, velut nix, qualia [16]fullo non
poteſt ſuper terram candida facere. Et [17]apparuit illis Helias cum Moyſe, & erant lo-
quentes cum Ieſu. Et [18]reſpondens Petrus, ait Ieſu, [19]Rabbi, bonum eſt nos hic eſſe: &
faciamus tria tabernacula: tibi vnum, & Moyſi vnum, & Heliæ vnum. Non enim
[20]ſciebat quid diceret: erant enim timore [b]exterriti. Et facta eſt [21]nubes obumbrans eos: &
venit [22]vox de [23]nube, dicens, Hic eſt [24]Filius meus [25]chariſſimus, [26]audite [27]illum. Et ſtatim
circumſpicientes, neminem viderunt, niſi Ieſum [18]tantùm ſecum. Et [19]deſcendentibus il-
lis de monte, præcepit ne cuiquam quod vidiſſent, [30]narrarent: niſi cùm Filius hominis
à [32]mortuis reſurrexerit. Et verbum [32]continuerunt apud ſe: [33]conquirentes quid [14]eſſet
cùm à mortuis reſurrexerit. Et interrogabant eum, dicentes,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

17. Chry.hos introducit, quia turbæ dicebant Chriſtum Heliam, aut vnum Prophetarum. Item, de tranſgreſſione legis accuſabant. quod ſi eſſet, ei iſti non aſſiſterent; dedit enim legem Moyſes, Helias verò gloriæ Dei zelatnr fuit. Item, vt ſcirent eum vitæ & mortis poteſtatem habere. Viuebat enim Helias, Moyſes mortuus erat. Item, vt oſtenderet legis & Prophetarum doctrinam pædagogum ad Chriſtum fuiſſe; denique coniunctionem noui & veteris Teſtamenti; quódque in Reſurrectione cum Prophetis Apnſtoli coniungerentur. Glo. vt oſtenderet ſe Lege & Prophetis promiſſum. 18. Int.ſ.ſtupefactus tanta claritate. 19. Int. quamuis ſtupefactus, inſitum tamen ſibi affectum indicat. Beda. ¶ Theoph. quia propè erat tẽpus paſſionis, nolebat de monte deſcẽdere: quòd ſi aſcenderent Iudæi, ſatis præſidij putat in Moyſe, qui Ægyptios debellauit, & Helia, qui igne miſſo de cęlo, quinquagenos interfecit. 20. Int. quaſi ſtupefactus. Beda. Oblitus eſt regnũ, non in terra, ſed in cælis eſſe promiſſum. 21. Beda. qui materiale quæſiuit tabernaculũ, nubis accepit vmbraculum; vt diſceret in reſurrectione non tegmine domorum, ſed Spiritus ſancti gloria ſanctos protegendos. 22. Int.ſ. Patris pro Filio reſpondentis. Beda. 23. Chry. vt crederetur vox Dei, in nube enim conſueuit apparere. 24. Int.q.d. Moyſes & Helias ſerui; huic faciendum tabernaculum, huic ſeruiendum, non illis. 25. Chry. vna Patris & Filij voluntas oſtenditur. 26. Int. & Moyſes de eo, ipſum audietis. Beda. 27. Int. vbi cœpit Filius deſignari, mox ſerui diſceſſerunt, ne ad illos vox facta putaretur. Beda. 29. Int. ſcilicet, poſt transfigurationem. 30. Theoph.ſ. ne ſcandalizarentur qui Chriſtum erant viſuri crucifixum, tam glorioſa de ipſo audientes. Glo. ne incredibile eſſet pro magnitudine. 31. Theoph. tum enim credibile videretur. 32. Int.ſ. nemini dicentes. 33. Chry.ſ. reſurrectionis myſterium ignorabant. 34. Int.ſ. hoc.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

14. Int. id eſt, ſancti. Greg. 32. mor. adhærebunt enim ei in gloria fulgentes. Chry. Veſtimenta alba, Euãgelica & Apoſtolica ſcripta, omnium clariſſima, quibus nullus expoſitorum ſimilia facere poteſt. 16. Int. de quo, Ampliùs laua me ab iniquitate mea. Non poteſt autem in terra dare claritatẽ fidelibus ſuis, quã eis conſeruat in cælis. Beda. ¶ Remig. in Matth. Fullo, ſancti prędicatores, & animarum purgatores. Orig. in Matth. Fullones, ſapientes ſeculi. 17. Beda. ſignificant hi gloriam omniũ Sanctorum, qui ſ. iudicij tempore, vel viui reperiẽtur, vel mortui. Theoph. Significatur nos viſuros in gloria legem & Prophetas cum Chriſto loquentes, i. conſonata eſſe eius geſtis; reuelabit & tunc nobis Pater Filium, & obumbrauit Spiritus ſanctus. 20. Beda. Imperitiæ notatur, qui legi & Prophetis & Euangelio tria tabernacula facere cupit, cùm hæc nullatenus valeant adinuicẽ ſeparari. Glo. ſed vnum habent tabernaculum. ſ. Eccleſiam Dei. 22. Beda. Sicut in Baptiſmo, ita in transfiguratione Trinitatis myſterium declaratur: quod enim in Baptiſmo confitemur, in reſurrectione videbimus; apparuit verò Spiritus ſanctus illic in columba; ſimplici enim corde credendũ eſt; hîc verò in lucida nube, apertè enim videbimus quod credidimus. 28. Beda. cùm ſe manifeſtauerit electis, ſplendebit Chriſtus, caput cum corpore.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

a. Gr. ſplendentia, candida. q.d. ex ſplendore candida. b. i. velut extra ſe, ad tantam rei nouitatem.

Quid[35] ergo dicunt Phariſæi & Scribæ, quia Heliam oportet venire primùm?[36] Qui reſpondens,ait illis; Helias[37] cùm venerit primò,[c] reſtituet omnia;[38] & quo modo ſcriptum eſt in Filium hominis,vt multa patiatur,[39] & contemnatur.[d] Sed dico[40] vobis,quia & Helias venit,& fecerunt illi quæcumque[41] voluerunt,ſicut ſcriptum[e] eſt de eo. Et veniens[42] ad diſcipulos ſuos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes[43] cum illis. Et confeſtim omnis populus[44] videns Ieſum,ſtupefactus[45] eſt,& expauerunt[46]: & occurrentes,ſalutabant[47] eum.Et interrogauit[f] eos,Quid inter vos conquiritis?[48] Et reſpondens vnus de turba,dixit:Magiſter,[49] attuli filium meum ad te habentem ſpiritum mutum:qui,vbicumque[g] eum apprehenderit,allidit[h] illum,& ſpumat[50]: & ſtridet[51] dentibus, & areſcit.[52] Et dixi[k] diſcipulis tuis vt eiicerent illum,& non potuerunt.Qui reſpondens eis[m] dixit,O generatio[n] incredula,[54] quamdiu apud vos ero? Quamdiu[55] vos patiar?Afferte[56] illum[57] ad me.Et attulerunt eum,Et cum vidiſſet eum:

Sens. Lit. In Cap. IX.

35. Int.q.d.ſi iam apparuiſti in gloria,quid ergo,&c. 36. Int.non aliter eſt ſecundus aduentus,niſi ille præcedat. 37. Int.q.d non eſt hic aduentus quem putatis,quem præcedet Helias.Helias enim cùm venerit,&c. 38. Beda.quod Malachias dicit. 39. Int.ſ. ſic & Helias. Beda. ¶ Theoph. Senſus eſt,ſi primi aduentus.Helias eſt præcurſor,vt putant Iudæi,cùm ſit pacificaturus Iudæos,& ad fidem adducturus,quomodo ſcriptum eſt Filium hominis debere pati? 40. Int.q.d.venturus eſt Helias ipſe in corpore,ſed etiã venit in ſpiritu & virtute.ſ.Iohannes.Theoph.Erat Iohannes redargutor,& zelotes,& eremita,vt Helias. 41. Int.ſ.ſpreuerunt, decollauerunt. 42. Int.ſ.de monte. 43. Int.ſ.diſputantes.Theoph.abſente Chriſto volebant eos ad ſe attrahere. 44. Int.indocti, non Scribæ ſapientes. 47. Theoph.quidam dicunt aſpectum ex transfiguratione ſpecioſiorem factum,turbã ad ſalutationem attraxiſſe. 48. Beda.videtur fuiſſe quæſtio.quare cùm eſſent diſcipuli Saluatoris,ſaluare dæmoniacum non poſſent. 49. Int.deprecando per conqueſtionem exponit incommoda filij. Chryſ.infirmum iſtum in fide fuiſſe oſtẽditur pòſt ex verbis Chriſti. I. Glo. culpam reiicit ad diſcipulos, cùm ſæpè curatio,non curantium,ſed curandorum vitio impediatur. 53. Chry.in illum & Iudæos accuſationem intendit:probabile eſt enim multos ſcandalizatos non conuenienter de diſcipulis cogitaſſe. 54. Int.q.d.Incredulitas veſtra impedit ſalutem. 55. Chry.oſtendit ſe mortem deſiderare,& graue ei eſſe cum illis conuerſari. 56. Beda.apparet nõ homini iratum,ſed vitio. 57. Int.ſcilicet,puerum.

Sens. Myst. In Cap. IX.

45. Int.timor non eſt in charitate.Hier. 46. Int.quaſi ſerui.Hier.timor ſeruorum,ſtupeſcere ſtultorum. f. Glo. vt confeſſio pariat ſalutem. Dic tu iniquitates tuas priùs,vt iuſtificeris. 50. Int. Hier.allegoricè peccatorum ſpuma,ſtultitia. 51. iracundia ſcilicet.Hier. 52. Int.ſcilicet,ignauia. Hier. 53. Beda Chriſtus ſurſum diſcipulis myſteria reſerat,deorſum turbis infidelitatẽ exprobrat,& ſpiritus eiicit. 50. Beda.dum poſt peccatum ad Dominum conuerti volumus,magis à diabolo impugnamur, vt vel odium virtutis incutiat, vel expulſionis vindicet iniuriam.Hier.diſcerpit dæmon ad ſalutem appropinquantem per terrores,& damna.

Addit. Avct. In Cap. IX.

c. iungendum cùm venerit, vt patet ex Matth. 39. *ſcilicet, ſic Eliæ accidet,vel ſic eueniet Chriſto.* 40. *pr ,immò vero. e. vbi id ſcriptum, incertum,niſi intelligas,venit ſicut ſcriptum eſt,ſcilicet,venturum.* 46. *ſcilicet,vel ob inopinatum & ſubitum aduentum, vel ob maieſtatem in vultu relucentem. f. ſcilicet,Scribas & diſcipulos.* 48. *id eſt,diſputatis. g. vel quandocumque.id enim etiam ſignificat Græca vox. h. ſternit.id eſt,lacerat.* 52. *id eſt,ſine ſenſu efficitur,vel contabeſcit. m. ſcilicet,qui aderant.Græc.eis. n. ſcilicet,puer Chriſtum.*

ſtatim

ſtatim ſpiritus conturbauit illum:& eliſus in terram,volutabatur ſpumans.Et interrogauit patrem eius,Quantum temporis eſt ex quo ei hoc accidit?At ille ait,Ab infantia: & frequenter eum in ignem & in aquam miſit,vt eum perderet: ſed ſi quid potes adiuua nos,miſertus noſtri.Ieſus autem ait illi, Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti.Et continuò exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat, Credo Domine,adiuua incredulitatē meam.Et cùm vidiſſet Ieſus concurrentem turbam:comminatus eſt ſpiritui immundo,dicens illi:Surde & mute ſpiritus,ego præcipio tibi,exi ab eo:&ampliùs ne introeas in eum.Et exclamans,& multùm diſcerpens eum, exiit ab eo: & factus eſt ſicut mortuus:ita vt multi dicerent quia mortuus eſt. Ieſus autem tenens manum eius,eleuauit eum,& ſurrexit.Et cùm introiſſet in domum, Diſcipuli eius ſecretò interrogabant eum,Quare nos non potuimus eiicere eum?Et dixit illis:Hoc genus in nullo poteſt exire,niſi in oratione & ieiunio.Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam:nec volebat quemquam ſcire.Docebat

Sens. Lit. In Cap. IX.

58. Chry.hoc permiſit,vt pater pueri hoc videns,ad fidem futuro miraculo traheretur.Theoph.permittit vt appareret dæmonis impietas qui occidiſſet,niſi Chriſtus adiuuiſſet. 59. Int.non quaſi ignorans interrogauit,ſed vt diuturnitas infirmitatis oſtenſa,curationem gratiorem faciat. 60. Beda.Erubeſcant qui negant originale peccatum.Quid enim habuit iſte vt à dæmonio vexaretur, ſi nullo peccati originalis vinculo tenebatur? 63. Int.Libertatem arbitrij indicat.Hier. 64. Int.ſ.quæ in nomine Ieſu poſtulantur.Hier. p. Hier.Fides cum lacrymis optata capit. 65. Chry.incipiens credere,orat vt reliquum apponatur.eſt enim fides introductoria, eſt & perfecta. Beda alia ſunt virtutis exordia, aliud profectus,aliud profectio:creſcit virtus gradibus ſuorum meritorum. Hier.Infirma eſt credulitas noſtra,niſi innixa ſubſiſtat adiutorio Dei. 66. Int.aliàs credulitatem. 67. Int. aliàs credentem. 68. Int.comminatio,potentia eſt. 69. Int.cuius præcipere eſt facere. 70. Chry.Promptus erat ad reintrandum:nondum enim ille in fide perfectus. 72. Beda.veram ſe carnis naturam habere tactu declarat. 73. Chry.timebant ne fortè gratiam eiiciendi ſpiritus amiſiſſent. 74.Theoph.ſ.Lunaticorum, vel ſimpliciter omnium. 75. Theoph.ſ.eutactis,& curandi. 76. Int.ſ.ſe ibi eſſe. 77. Theoph ne putarent inuoluntariè pati.Beda.Miſcet proſperis triſtia,vt cùm repentè venerint,non terreant.

Sens. Myst. In Cap. IX.

60. Hier.Gentilis populus à natiuitate coluit idola,& alij ignem,& alij aquam venerabantur.

61. Int.moraliter,iræ vel libidinis. 62. Int.ſ.cupiditatis.Beda.ignis ad iracundiam referendus,aqua ad voluptates. q. Beda.qui peccantem emendare deſiderat, vitium increpando & execrando debet exterminare,ſed hominem amando fouere. 71. Int ſ.mundo.Greg. 10.mor. Qui ſpiritualiter viuere neſciunt,carnalia bona non ſequentem extinctum arbitrantur.Hier.Sanatis dicitur,mortui eſtis,& vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto. 72. Theoph.Si Ieſus,id eſt,Sermo Euangelicus teneat manum, id eſt,actiuam virtutem, à dæmone liberabimur. r. Theoph Primò Deus nos iuuat, deinde requirit vt operemur.additur enim,& ſurrexit. 75. Beda.grauiora tentamenta, orationibus & ieiuniis ſuperanda ſunt,eſt autem ieiunium generale,non ſolùm ab eſcis,ſed à vitiis abſtinere,& oratio non ſolùm in verbis.ſed in omni Dei obſequio,iuxta illud,Sine intermiſſione orate. Hier.Ieiunio paſſiones corporis,oratione mentis peſtes ſanandæ ſunt.

Addit. Avct. In Cap. IX.

o. pro,lapſus. 66. q.d.etſi eſt imperfecta fides mea, da tamen quod peto. 68. id eſt cum imperio præcepit. s. pro, eiici. t. id eſt, iter faciebant per. 76. ſ.ſe ire inſtituiſſe in Ieruſalem, ne iter impediretur.

autem diſcipulos ſuos, & dicebat illis, Quoniam filius hominis [78] tradetur in manus hominum:& occident eum:& occiſus,tertia die [79] reſurget. At illi ignorabant verbum: & timebant interrogare eum:[80] & venerunt Capharnaum. Qui cùm domi eſſet,interrogabat eos,Quid in via tractabatis?[81] At illi tacebant.[82] Si quidē in via inter ſe diſputauerant,quis eorum [83] maior eſſet. Et reſidens vocauit duodecim,[84] & ait illis,Si quis vult primus eſſe,erit omnium nouiſſimus,& omnium miniſter.[85] Et accipiens puerum,ſtatuit eum in medio eorum:quem cùm complexus eſſet,ait illis,Quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris [87] receperit in nomine meo,me recipit,& quicumque me ſuſceperit,nō me ſuſcipit,ſed eum qui miſit me. Reſpondit illi Iohannes,dicens, Magiſter,vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia,qui non ſequitur nos: & prohibuimus eum.Ieſus autem ait,Nolite prohibere eum:nemo eſt enim qui faciat virtutem in nomine meo,& poſſit citò malè loqui de me. Qui enim non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt. Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis:amen dico vobis,non perdet [97] mercedem ſuam. Et quiſquis

SENS. LIT. IN CAP. IX.

78. Theoph.poſt triſtia læta adiungit,vt diſcamus anguſtias ſequi lætitiam. 79. Beda. non tam ingenij tarditate,quàm Saluatoris amore,putabántque figuratè loqui. 81. Int.ſcilicet,præ verecundia. 82. Int.id eſt,quia. 83. Beda. Viderant enim Petrum,Iacobū,& Iohannem ſeorſum ductos in montem.Item Petro regni cælorum claues promiſſas. 84. Chry.appetebant illi honorem à Domino:non ergo eorum deſiderium impedit,ſed humilitatē introducit. 85. Chry.volebat humiles eſſent & ſimplices;paruuli enim ab inuidia,vana gloria,& ambitione mundi. aa. Beda.ſignificat humiles,ſuo dignos complexu,& dilectione. 86. Int.q.d.formam virtutis ſeruent propter me,rationis auxilio,quam paruuli ætatis beneficio. 87. Beda.Pauperes Chriſti docet recipiēdos ab his qui volunt eſſe maiores; vel ſuadet in malicia paruulos eſſe. 88. Int.ſcilicet,ſolum. 89. Int.ſcilicet,ſuſcipit. ¶ Int.quia inter eum & me nihil diſtat. Beda,tantum ſe credi vult, quantus Pater. Theoph. quantùm valet humilitas, quæ Trinitatis inhabitationem meretur. 90. Beda, excludendum beneficio putabat, qui non rectè officio vtebatur. 91. Theoph.quidam increduli per nomen Ieſu ſigna faciebant;volebat enim Dominus etiam per indignos nomen ſuum ampliare. Chry.prouocat Dominus ad finem etiam per indignos. 92. Beda.Docet neminē à bono arcendum quod habet;ſed prouocandum ad id quod nondū habet. 93. Chry.hæretici,vt Simon,& Menander,& alij non miracula in Chriſti nomine faciebant,ſed facere videbantur. 94. Chry.honorat enim operando virtutes nomen meum. cc. Aug 4.de conſ. Euang.ſ.inquantum aduerſus non eſt.prohibebant enim diſcipuli id in quo aduerſus non erat,ſed cum ipſis erat,nomen.ſ.Chriſti commēdans. 95. Int.q.d.quiſquis vnum ex huiuſmodi,&c.ſed ne paupertatis excuſationem prætendatis, quiſquis enim,&c. Theoph.quaſi dicat,non ſolùm in nomine meo miracula operantem non prohibeo, ſed quiſquis, &c. 96. Int.Leuiſſimo præcepto excuſationem diluit.Chry.ne quis paupertatem alleget, ponit id quo non contingit egere. 97. Chry.non pretium dati,ſed dignitas recipiētium,& affectus dantium facit opus dignum mercede. Aug.4.de conſ.Euang. non tamen ſecurus debet eſſe, ſi Chriſto non incorporetur. 98. Chry.quaſi dicat,qui honorant vos propter me,mercedem habent: qui inhonorant, vltionem. Glo.Poteſt hoc etiam referri ad Apoſtolos,qui de primatu diſputantes,poterant alios exemplo perdere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

v. ſcilicet,antequàm illa contigiſſent quæ de didrachma ſcribuntur.Matth.17. x. pro,ſit,vel fiat. z. id eſt, poſtremus. aa. Græ.poſuiſſet in vlnis,vt ſolemus infantulos.qua re oſtenditur quantum diligat innocentiam. bb. pro,propter me.Hebr. cc. pro,non tam me,quàm,&c.ſic ſolemus dicere,quod pauperi das,non pauperi das,ſed Deo. dd. pro locutus eſt autem.Hebr. ff. ſ.diſcipuli. 97.ſ.hic,vel in futuro.

ſcandali

[gg] ſcandalizauerit vnum ex his [99] puſillis credentibus in me: [100] bonum eſt ei magis ſi circumdaretur [101] mola aſinaria collo eius, & in mare mitteretur. Et ſi [hh] ſcandalizauerit te [102] manus tua, abſcinde illam. [103] Bonum eſt tibi [104] debilem introire in vitam: [105] quàm duas manus habentem ire in gehennam, [106] in ignem inextinguibilem, vbi [107] vermis eorum non morietur: [108] & ignis non extinguitur. Et ſi [109] pes tuus [110] te ſcandalizat, [111] amputa illum: [112] bonum eſt tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem, mitti in gehennam ignis inextinguibilis: vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd ſi [113] oculus tuus ſcandalizat te, eiice eum: [114] bonum eſt tibi [ll] luſcum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis: vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Omnis enim [115] igne [116] ſalietur: & omnis [117] victima [118] ſale ſalietur. Bonum eſt

SENS. LIT. IN CAP. IX.

gg. Greg. in Ezech. Aliquando in bono opere cauendum ſcandalum proximi, quantum ſcilicet, ſine peccato poſſumus; aliquādo verò contemnendum. vtilius enim naſci permittitur, quàm veritas relinquatur. 99. Int. magni nullo modo mouentur, puſilli occaſiones quærunt. Beda. 100. Chry. oſtendit grauius malum manere. 101. Glo. ſecundùm morem prouinciæ loquitur: erat enim hæc maiorum criminum pœna. 102. Chry. Non de membris dicit, ſed de propinquis amicis, nihil verò tam nocinum, vt pernicioſa ſocietas. Beda. Manus, amicus neceſſarius. 103. pro, quia bonum. 104. Int. i. ſine cupito principatu. Hier. 105. Hier. duæ manus, principatus, humilitas & ſuperbia: abſcinde ſuperbiam, & tenes humilem principatum. 106. Int. inferni pœnas enumerat, vt exterreat. 107. Int. i. putredo gehennæ. ¶ dolor interiùs accuſans eos. Beda. 108. Int. Hier. pœna exteriùs ſæuiens inconſumpta. vnde Propheta, Ambulate in lumine ignis veſtri, in flammis quas ſuccendiſtis vobis. Aug. 21. de ciuit. Dei. cap. 9. Etſi erit illud, dolor corporis & animæ: puto tamen vermem & ignem hoc loco ad corpus pertinere. poſſunt enim animalia etiam in ignibus viuere potentia Creatoris. 109. Int. i. amicus neceſſarius, cuius tibi quotidianis vſibus ſeruit diſcurſus. Beda. 110. Glo. Scandalizat fratrem, qui dicto, vel facto occaſionem ei ruinæ præbet. 111. Int. i. cùm corrigere nequeas, amputa à ſocietate tua. Aug. 4. de conſ. Euang. Hoc ipſo ſeparas à ſocietate, quòd mala ſuadenti non conſentis: ſi tamen innoteſcat omnibus peruerſitas, ab omni ſocietate, & Sacramentorum participatione ſeparandus eſt. 112. Int. pro, quia bonum. 113. Int. i. qui tibi prouidet. ¶ in oculo, noſtri carnaliter amici, & ſpiritualiter aduerſarij ſignificantur. 114. Int. pro, quia bonum. 115. Int. id eſt, Gratia Spiritus ſancti, vel tribulatione. Chryſoſtom. Simile eſt illud, Vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit.

116. Beda. Sal, vermis putredinem arcet; quod verò igne ſalitur (id eſt, ignibus ſale aſperſis reconditur) non ſolùm vermes abiicit, ſed & carnem conſumit: condiendum ergo corpus continentia, & mens ſapientia: ſal enim; ſapientia; ignis, Spiritus ſancti gratia. Glo. Igne ſaliri ob Chriſti amorem, eſt proximos nobis & dilectos abnegare, de quo ſuprà. 117. Int. ſcilicet; humanum genus. Hier. ¶ Beda. Altare, electorum cor; hoſtiæ, bona opera; ſal, ſapientia. 118. Int. ſcilicet, purgatorio igne. Hier.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

101. Greg. in Paſtor. Mola ſecularis vitæ circuitus, & labor; maris profundum, æterna damnatio: melius ergo erat, qui alios verbo vel exemplo deſtruit, cōſtringi terrenis actibus, quàm in ſacris officiis ſcandalizare. tolerabilior enim pœna ſi ſolus caderet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

100. *pro, melius ei eſſet ſi, &c.* 101. *Gra. ſaxum molare.* hh. *i. impedimento fuerit. ſine ſalutem conſequaris.* 104. *i. manu altera carentem, ſeu mancum, Gra. κυλλὸν.* 107. *i. conſcientia remorſus, ſumptum id ex Iſaia vltimo.* ll. *μονόφθαλμον, id eſt, vnoculum.* 115. *quaſi dicat, oportet electos per ignem tranſire, more victimarum, & ſale condiri, ſcilicet, multa pati, & ſal habere ſapientia: victimæ in lege cum ſale offerebantur, & igni cremabantur. vel ſignificat damnatos in inferno velut victimas perpetuo igni cremandos, veluti ſale, in ſupplicio incorruptos. vel, quaſi dicat, vt olim nulla hoſtia ſine ſale Deo accepta: ita nemo ſine tribulatione et gratia.*

ſal:[119] quòd ſi ſal[120] inſulſum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis ſal[121], & pacem[122] habete inter vos.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

119. Int.id eſt, ſapientia. ¶ Int. Hier. Bonum eſt verbum Dei audire, ſale ſapientiæ cor condire, immò eum Apoſtolis ſal eſſe, id eſt, aliis ſapientiam miniſtrare. Theoph. conſeruat ſal carnes, ſic ſermo doctoris, non ſinit in hominibus carnalibus inextinguibilem ignem generari. 120. Int. Hier. Sal inſulſum eſt, qui amat principatum, & qui increpare non audet, nec conſiteri, ne de Synagoga eiiciatur, diligens gloriam hominis, magis quàm Dei. Theoph. id eſt, ſi virtutem deſiccatiuam & conſeruatiuam non habet. 121. Int.i.iuſtitiam. ¶ Int. Hier. Sal correctionis, amor proximi temperet, & dilectionem Sal iuſtitiæ condiat. 122. Int.i.dilectionem. ¶ Qui ſapienter loquitur, magnopere metuat ne eius eloquio vnitas rumpatur. Glo. habere ſal ſine pace, non virtutis eſt donum, ſed damnationis argumentum. quo enim meliùs quiſque ſapit, eò deteriùs delinquit.

CAPVT X.

Et[1] inde exurgens venit in fines Iudææ[2] vltra Iordanem: & conueniunt iterum[3] turbæ ad eum: & ſicut cõſueuerat, iterum docebat illos. Et accedentes Phariſæi, interrogabant eum[4], Si licet viro vxorem dimittere? tentãtes eum. At ille reſpondens[5] dixit eis, Quid vobis præcepit Moyſes?[6] Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudij[7] ſcribere, & dimittere. Quibus reſpondens Ieſus, ait, Ad[8] duritiam cordis veſtri ſcripſit[9] vobis præceptum iſtud. Ab initio autem creaturæ maſculum & feminam[10] fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem[11]: & adhærebit ad vxorem[12] ſuam, & erunt.

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. BEDA. Hactenus narrauit geſta in Galilæa, deinceps geſta in Iudæa. 2. Beda. omnis prouincia Iudæorum generaliter dicta Iudæa, ad diſtinctionem aliarum gentium; ſpecialiter tamen, Meridiana plaga ad diſtinctionem Galilææ, & aliarum in eadem prouincia regionum. Theoph. Iudæam ſæpe ob Iudæorum æmulationem reliquerat, non aſcendit verò adhuc Hieroſolymam ob malitiam Iudæorum. 3. Theoph vt per interrogationes eum confunderent, & ab eo turbam auerterent.

4. Glo. hoc interrogant, vt ſi neget, Moyſi contrarius videatur; ſi concedat, ſibi, qui pudicitiam prædicet. Temperauit ergo Dominus reſponſum, Scripturam declarans, naturæque legem, & primam Dei ſententiam, ſecundæ opponens, quæ non Dei voluntate, ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt.

5. Chry. non ſtatim reſpondit, non licet, ne tumultuarentur. 6. Aug. 2. de conſ. Euan. aliter aliquanto Matth. narrat, ſed poteſt intelligi priùs factum quod ait Mar. ſ. illos interrogantes, Dominum rurſum interrogaſſe: cumque reſpondentibus dixiſſet quæ Matth. refert de coniugij inſtitutione, illos idipſum quod dixerant repetiuiſſe, dicentes (vt ait Matth.) quid ergo mandauit Moyſes, & eum Dominum oſtendiſſe cauſam. ſcilicet, duritiam cordis, &c. 7. Aug. 19. cont. Fauſt cap. 26. Nolebat dimitti vxorem qui hanc interpoſuit moram, vt vir deſiſteret, præſertim cùm ſolis Scribis (vt aiunt) fas fuerit litteras Hebræas ſcribere. ad hos igitur quos oportebat eſſe prudentes legis interpretes, & iuſtos repudij diſſuaſores, lex virum mittebat: quod ſi tantum eſſet odium vt extingui non poſſet, tunc ſcribendus libellus, quando non poterat à propoſito reuocari. 8. Aug. 19. cont. Fauſt. c. 26. Magna duritia quæ nec libelli interpoſitione flecti poterat. Glo. Maluit Moyſes virum vxorem dimittere, quàm interficere, aut in odio perſeuerare. 9. Int. ſ. Moyſes. q. d. hominis eſt conſilium, non Dei imperium.
10. Int. non feminas. In hoc oſtendit ſecunda eſſe vitanda coniugia. 11. Chry. inſeparabilitas matrimonij demonſtratur. 12. Int. non ad vxores. Beda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X. 8. *pro, ob duritiam.*

[13] duo in carne vna. Itaque iam non ſunt duo,ſed vna caro. Quod ergo Deus coniun-[14]
xit, homo [15] non ſeparet. Et in domo [16] iterum Diſcipuli eius de eodem [17] interrogauerunt
eum. Et ait illis, Quicumque [18] dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium
committit ſuper eam. Et ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur.
[19] Et offerebant illi paruulos vt tangeret illos: Diſcipuli autem comminabantur offe-[20]
rentibus. Quos cùm videret Ieſus,indignè tulit, & ait illis: Sinite paruulos venire ad
[21] me, & ne prohibueritis eos: [22] talium enim eſt regnum Dei. Amen dico vobis,[23] quiſquis
non receperit regnum Dei [24] velut paruulus, non introibit in illud. Et complexans eos,[25]
[26] & imponens manus ſuper illos,benedicebat eos. Et cùm egreſſus eſſet in via, procur-
[27] rens quidam genuflexo ante eum rogabat eum,dicens: Magiſter bone, quid faciam[28]
vt vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei: [29] Quid me dicis bonū? Nemo bonus,[30]
niſi vnus Deus.[31] Præcepta noſti,[32] Ne adulteres,Ne occidas,

Sens. Lit. In Cap. X.

13. Int. non tres. 14. Int. ſ. faciendo vnam carnem viri & feminæ. Beda. 15. Aug. 19. cont. Fauſtum. ex libris Moyſi conuincuntur, vxorem non eſſe dimittendam. Beda. Non homo, ſed Deus ſeparat, quando ex conſenſu propter ſeruitutem Dei vxores habentur, tamquam non habeantur. 16. Theoph. qui ſcandalizabantur, quaſi non eis fuiſſet plenè ſatisfactum. 17. Int. ſ. de quo Phariſæi. a. Chry. Matth. ait dictum fuiſſe Phariſæis hoc, ſed intelligendum vtriſque dictum. b. Beda. vna ſola eſt dimittendi cauſa, carnalis quidem fornicatio; ſpiritualis autem, Dei timor: ſicut multi religionis cauſa feciſſe leguntur; numquam tamen licet vxore viuente alteram ducere. 18. Chry. ſ. ſuper ſecunda, quam introducit. 19. Int. forſan quia paruulum ſtatuerat in medium Diſcipulorum, & complexatus fuerat. Theoph. oſtenditur multa turbarum fides. 20. Chry. prohibebant ob Chriſti dignitatem. Glo. putabant eum offerentium importunitate laſſari. 21. Orig. & Chriſtus cùm in forma Dei eſſet, humilians ſe, factus eſt puer. 22. Theoph. id eſt, habentium ſtudio innocentiam, & ſimplicitatem, quam habent pueri ex natura. Glo. non dixit iſtorum, ſed talium: mores enim regnant, non ætas. malitia (inquit Paulus) paruuli eſtote. 23. Int. verè [illegible] quia Amen dico vobis. 24. Beda. id eſt, niſi ſit innocens & purus. Glo. non perſeuerans in ira, videns pulchram mulierem, non concupiſcens; non aliud habens in ore, aliud in corde. 25. Int. vt ſignificet tales ſua dilectione, & gratia, & benedictione eſſe dignos. Beda. 26. Chry. humano modo agebat, tamquam verus homo. 27. Beda. audierat à Domino; tantum paruulis ſimiles, dignos regno cœlorum. 28. Theoph. alij pro infirmitatibus ad Chriſtum accedebant, hic pro vita æterna. 29. Chry. acceſſerat ille tamquam ad hominem, & vnum ex Iudaicis Doctoribus. 30. Int. ſ. comparatione Dei. 31. Int. qui ſolus bonus ex ſe, alij per ipſum boni. Beda. non excluditur Filius, qui ait: Ego ſum paſtor bonus; nec Spiritus ſanctus, de quo, Dabit ſpiritum bonum petentibus ſe: nō negat ergo Dominus ſe bonum eſſe, ſed ait neminem bonum eſſe ſine Deo. Theoph. voluit eleuare mentem iuuenis, vt ipſum cognoſceret tamquam Deum. docuit etiam agnoſcendum Deum omnis boni authorem, cùm aliquem laudas. 32. Beda. in his eſt innocentia puerilis, quæ nobis imitanda proponitur. Notandum verò, iuſtitiam legis ſuo tempore cuſtoditam, contuliſſe etiam vitam æternam.

Sens. Myst. In Cap. X.

24. Beda. Regnum Dei, id eſt, doctrina Euangelij cum metu & obedientia ſuſcipienda eſt, & ſine contradictione.

Addit. Avct. In Cap. X.

14. συνέζευξεν, id eſt, coniugauit. 18. pro, contra eam, ſeu in illius iniuriam. 20. ſcilicet, increpabant. c. id eſt, vitam & doctrinam Euangelicam. 24. id eſt, imitando paruuli ſimplicitatem & innocentiam. 25. Gr. ſuſcipiens in vlnas, ἐναγκαλισάμενος. d. id eſt, benè precabatur. e. pr. accurrens, ſeu præcurrens. f. id eſt, pueritiam.

N

Ne furteris, Ne falſum teſtimonium dixeris, Ne fraudem feceris: Honora patrem tuum & matrem. At ille reſpondens, ait illi, Magiſter[33], hæc omnia obſeruaui[f] à iuuentute mea. Ieſus autem intuitus[34] eum, dilexit[35] eum, & dixit ei: Vnum tibi deeſt[36]: vade, quæcumque[37] habes vende, & da pauperibus[38], & habebis theſaurum[39] in cælo: & veni[40], ſequere[41] me. Qui contriſtatus in verbo, abiit mœrens[42]: erat enim habens multas[43] poſſeſſiones[44]. Et circumſpiciens Ieſus, ait diſcipulis[45] ſuis, Quàm[g] difficile qui pecunias habent[46], in regnum Dei introibunt! Diſcipuli autem obſtupebant[47] in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis, Filioli, quàm difficile[h] eſt confidentes[48] in pecuniis in regnum Dei introire[49]! Facilius eſt camelum[50] per foramen[51] acus tranſire, quàm diuitem[52] intrare in regnum[53] Dei. Qui magis[l] admirabantur[54], dicentes ad[m] ſemetipſos: Et quis[55] poteſt ſaluus fieri? Et intuens illos Ieſus, ait, Apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud Deum[56]: omnia[57] enim poſſibilia ſunt apud Deum.

Sens. Lit. In Cap. X.

33. Beda. non eſt mentitus, vt patet ex ſequentibus, dilexit enim eum intuitus Chriſtus. 34. Int. ſ. arcana cordis eius. Orig. Vidit eum ex bona conſcientia confitentem. 35. Chry. Amore dignus erat quòd legem obſeruaſſet. Beda. Diligit Dominus eos qui mandata legis, quamuis minora, cuſtodiunt.

36. Int. ſcilicet, ad perfectionem. 37. Int. omnia omnino non partem, ſicut Ananias. Beda. 38. Int. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Chry. non hiſtrionibus & luxurioſis. 39. Int. quem nec ærugo, nec tinea demolitur. 40. Int. ſcilicet, quia hoc ſolum non ſufficit. 41. Int. ſcilicet, imitando, & ſicut ego ambulo, ambulando. 42. Chry. adiectio diuitiarum maiorem flammam cupiditatis accendit. 44. Hier. quaſi ſpinas naſcentes, & tribulos, quæ ſementem dominicam ſuffocauerunt.

45. Chryſoſt. ſcilicet, vt inopiam non erubeſcant, & intelligant cur eos nihil habere conceſſerit.

46. Theoph. ſcilicet, vt retineant & cuſtodiant. Glo. qui multiplicandis diuitiis incumbunt, patet quòd alterius vitæ gaudia quærere contemnant. 47. Int. ſcilicet, quia non poterant intelligere. Chry. pro aliorum ſalute dolentes. h. Beda. non ait impoſſibile, Chry. dicens difficile, oſtendit eſſe impoſſibile, idque oſtendit exemplo. 48. Int. non dicit habentes, ſed in eis confidentes. Beda. inter habere & amare multa diſtantia eſt; vnde Salomon non ait, qui habet, ſed qui amat diuitias, fructum non capit ex eis. Glo. non eſt ſcriptum, Diuitiæ ſi affluant, nolite ſuſcipere, ſed nolite cor apponere. 49. Int. verè difficile, quia. 50. Theoph. aut animal dicit, vel funem quo naues magnæ vtuntur. 52. Int. ſ. diuitias amantem. 53. Int. quod eſt pauperum. 54. Int ſ. quod antè, quia idem repetendo, confirmauit.

55. Int. cùm penè omnes cupiant fieri diuites. Beda. Intellexerunt, qui diuitias amant, in diuitum numero deputari. 56. Beda. qui poteſt cupidos & ſuperbos conuertere. Chry. oſtendit multa eſſe gratia opus. 57. Theoph. ſ. entia: peccatum enim non eſt ens.

Sens. Lit. In Cap. X.

50. Int. id eſt, Chriſtum. Beda qui infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit. 51. Int. ſ. anguſtias paſſionis: Beda acus, punctiones ſignificat, foramen ergo anguſtiæ paſſionis; qua, ſciſſa noſtra quaſi veſtimenta naturæ reſarcire quodammodo dignatus eſt. Facilius quidem Chriſtum pati pro dilectoribus ſeculi, quàm illos ad Chriſtum poſſe conuerti.

Sens. Myst. In Cap. X.

35. ſcilicet, tamquam ſalutem vehementer appetentem. 36. ſcilicet, ad perfectionem, vel ad ſalutem, quòd, ſcilicet, ad hanc ei eſſent impedimento diuitiæ, ob affectum ad eas nimium. g. multas, ſcilicet, loquitur enim de diuitibus. 49. Hyperbole ſignificans ſummam difficultatem. vide Prouerb. 17. Eccleſ. 22. Ier. 13.

l. περισσῶς, id eſt, ſupra modum. 54. ἐξεπλήσσοντο, id eſt, obſtupeſcebant. m. id eſt, inter ſe, ſeu ad ſeſe mutuò.

Et [58] cœpit ei Petrus dicere,Ecce,nos dimiſimus [59] omnia,& ſecuti ſumus te. [60] Reſpõdens Ieſus ait,Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut [61] patrem,aut matrem,aut filios,aut agros propter [62] me, & propter [n] Euangelium: qui non accipiat [63] centies tantũ,nunc,in tempore hoc: [64] domos,& fratres, & [65] ſorores,& matres,& filios,& agros cum [66] perſecutionibus:& in ſeculo futuro,vitam æternam. [67] Multi autem erunt primi, [68] nouiſſimi; & [69] nouiſſimi,primi. Erant autem in via aſcendentes Hieroſolymam:& [70] præcedebat illos Ieſus,& [71] ſtupebant:& [72] ſequentes [73] timebant. Et aſ[o]ſumens iterum duodecim, [74] cœpit illis dicere quæ eſſent ei ventura. [75] Quia ecce aſcendimus Hieroſolymam: & [76] Filius hominis tradetur Principibus ſacerdotum, & Scribis,& Senioribus: & damnabunt eum morte,& tradent eum gentibus,& illudent ei: & conſpuent eum,& flagellabunt eum,& interficient eum:& [77] tertia die reſurget. Et [78] accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filij Zebedæi,dicentes, Magiſter, volumus vt [79] quodcumque petierimus,facias nobis. At ille dixit eis, [80] Quid vultis vt faciam vobis? Et [81] dixerunt,Da nobis vt vnus ad dexteram tuam,& alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus

SENS. LIT. IN CAP. X.

58. Int. quia audiuit diuites non poſſe intrare in regnum cælorum. 59. Beda q.d. fecimus quod iuſſiſti. 60. Beda.ſcilicet,vniuerſaliter. 61. Beda,non vult relinqui parentes,& non adiuuari;nec ſeparati ab vxoribus;ſed docet præferendũ honorem Dei rebus ſecularibus. Chry.videtur occultè prænunciare futurum,vt multi patres filios;& vxores viros ad impietatem inducerent. 62. Chry idem eſt quod Lucas ait,propter regnum Dei. 63. Glo.Spiritualia bona ad carnalia ita ſe habẽt,vt ad paruum numerum cẽtenarius. 64. Hier.Petrus vnam domum relinquens,poſtea omnium diſcipulorum domos habebat. 65. Hier.multæ mulieres ſollicitæ erant de Apoſtolorum cibo & veſtimẽtis,& eis miniſtrabant. 66. Int.hoc enim perſecutionibus plenum eſt tempus. Beda.qui propter regnum Dei temporalia bona ſpreuerũt,in hac vita perſecutionibus pleniſſima, eiuſdem regni gaudium fide certa degu‹ſ›tant. 67. Beda.multi virtutũ ſtudia non qua intentione incipiunt,conſummãt,ſed quod ſpiritu cœperunt,carne conſummant. 68. Int.Iudas de Apoſtolo apoſtata. 69. Int.vt latro. Hier.qui Chriſtum ſecuti ſunt,fuerunt nouiſſimi in hoc ſeculo. 70. Int.quaſi caput,vnus moriturus pro omnibus. Theoph.oſtendit ſe non refugere mortem. 71. Int ad mortem imperterritus. 72. Beda. Meminerant enim ſermonis de Paſſione. 73. Beda.ſ.ne ipſi cum eo occiderentur,vel ſaltem ille,cuius vita & magiſterio gaudebãt. o. Theoph.ſ.ſeorſum. 74. Int.quia videbat eos timere Beda.præuidebat turbandos ex paſſione Theoph.volebat eorũ corda confirmare,vt poſtea leuius ſuſtinerent, & in repentinis non ſolum darent;itémque oſtendere ſe voluntariè pati. 75. Int.hæc.ſ. 76. Int.ad quem pertinet pati,quia non poteſt diuinitas pati,vel lædi. Chry.ſingula commemorat,ne,ſi quid prætermitteret cernẽtes,poſtea turbarentur. 77 Chry.vt cõtriſtati ob paſſionem,reſurrectionem expectẽt. 78. Chry. audierant de ſuo regno loquentem, quod non putabant poſt eius mortem futurum; accedunt verò ſeorſum eum aſſumentes:erubeſcunt enim quòd aliquid humanum paſſi erant. Glo.putabant eũ more hominum regnaturum. Theoph.credebant eum Hieroſolyma aſcendere vt regnaret, & poſtea pateretur. 79. Int.aſturè ſine nomine petunt munus. 80. Int.interrogat,vt ſtultitiam confeſſos,corrigat. 81. Aug.2.de con.Euang.per matrem(vt ait Matth.)Chry.petierunt ipſi ſimul cum matre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

n. id eſt,doctrina Euangelica obſeruantiam. 66. pro, etiam in medijs perſecutionibus, vel id etiam beneficij accipient, vt pro Chriſto patiantur.vide Phil.2. 70. ſcilicet,oſtendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem ſubeundam,ſimul diſcipulis metum adimens. 72. ſcilicet,quòd ſic ſe in vita periculum daret. 73. ſcilicet,commune periculum.

in gloria tua. Ieſus autem ait eis, Neſcitis quid [82] petatis: poteſtis bibere [83] calicem quem ego bibo: aut [84] baptiſmo quo ego baptizor, baptizari? At illi [85] dixerunt ei, Poſſumus. Ieſus autem ait eis, Calicem quidem quem ego bibo, bibetis: & baptiſmo quo ego baptizor [86] baptizabimini: [87] ſedete autem ad dexteram meam, vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vobis: ſed quibus [88] paratum eſt. Et [89] audientes decem, indignati ſunt de Iacobo & Iohanne. Ieſus autem vocans eos, ait [90] illis, Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & [q] principes eorum poteſtatem habent ipſorum? Non ita eſt autem in vobis: ſed quicumque voluerit fieri [91] maior, [r] erit veſter [92] miniſter: & quicumque voluerit in vobis primus eſſe, erit omnium ſeruus. [94] Nam & Filius [95] hominis non [96] venit vt miniſtraretur ei, [97] ſed vt miniſtraret, & [98] daret animam ſuam redemptionem pro [99] multis. Et veniunt [100] Hiericho: & proficiſcente eo de Hiericho, & diſcipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus [101] cæcus ſedebat iuxta viam mendicans. Qui cùm audiſſet quia Ieſus Nazarenus eſt, cœpit clamare, & dicere, Ieſu fili [102] Dauid [103] miſerere mei.

Sens. Lit. In Cap. X.

82. Int.q.d. regnare vultis, qui non meruiſtis? culmen honoris ſine exercitio laboris? Theoph.q.d. non ſum (vt creditis) temporaliter regnaturus. Chry q.d. vos de honore loquimini, ego de agonibus: non eſt hoc tempus præmiorum, ſed præliorum. 83. Int.i. paſſionem, vnde appropinquante paſſione ſua, Pater, ſi vis, transfer calicem hunc à me. Theoph. Paſſionem vt potum dulciter ſuſcepit. 84. Int.i. tinctura paſſionis. Glo. idē id quod calix. Theoph. Chriſti crux noſtra peccata emūdauit. 85. Theoph. ſ. non intelligentes quod dixerat, putabant enim loqui de calice ſenſibili, & baptiſmo quo Iudæi vti ſolebant ante cibum. 86. Chry.i. patiemini vt ego, ſed non ſufficit hoc, ad id quod vultis, ſed illud is obtinebit, qui maiorem virtutem poſſederit. Beda. Iohanni martyrium animo non defuit; miſſus enim in dolium feruentis olei, & relegatus in Patmos inſulam. 87. Chry. nullus à dextris nec à ſiniſtris ſedet; inuius enim creaturæ omni thronus ille: reſpondit verò ita intentioni illorum condeſcendēs, qui primatum petebant, & aliis præeſſe. p. Beda.ſ. ſuperbis. Glo. non eſt acceptio perſonarū apud Deum: ſed dignus accipiet, quod nō perſonæ, ſed vitæ paratum eſt. 88. Chry.ſ. à Patre, & à me. 89. Int.ſ. petitionem eorum. 90. Chry. oſtendens honorem vſurpare, & deſiderare primatum, gentilium eſſe. Glo. Humilis, & pius, & mitis, nec duos cupiditatis, nec decem indignationis arguit. 91. Int.ſ. in cælo.

92. Int. in terra. 94. Int. quod debetis amplecti. 95. Int. nota eum qui miniſtrat, Filium hominis appellari. 96. Int.ſ. in carne. 97. Int.q.d. intantum vt etiam animam daret. 98. Theoph. quod maius eſt, quàm miniſtrare. 99. Int. non pro omnibus, ſed pro his, qui credere voluerint. Beda.

101. Beda. Duo erant (vt ait Matth.) ſed iſte præcipuus. Aug.2. de conſ. Euang. Lucas de alio cæco loquitur. 102. Chry. ita vocat, turbæ prætereuntis laudem audiens. 103. Int.ſ. peccatoris.

Sens. Myst. In Cap. X.

100. Glo. deſerentes Hiericho, pacis viſioni appropinquant. Beda. Hiericho defectus noſtræ mutabilitatis, quò appropinquans Dominus.i. veniens in carne ad paſſionem, illuminauit cæcum.i. multos ad finem adduxit. Hier. illuminantur Iudæi in fine. Beda. Appropinquans Hiericho, vnum illuminauit: proficiſcens, duos. ante paſſionem enim Iudæis ſolùm prædicauit, poſt paſſionem verò, per ſuos, & Iudæis & gentibus. 101. Beda. id eſt, gentium populus, nondum iter veritatis ingrediens. 102. Hier. per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur.

Addit. Auct. In Cap. X.

q. μεγάλοι Magni, ſeu Magnates. ſic 2. Reg. 7. iuxta nomen magnorum qui ſunt in terra. 91. μέγας, magnus. r. pro, ſit. Hebr. ſic inf.

Et

Et [104] comminabantur illi multi vt taceret. At ille multo magis clamabat, Fili Dauid miſerere mei. Et [s] ſtans [105] Ieſus, præcepit illum [106] vocari: & vocant cæcum, dicentes ei, [107] Animæquior eſto: [108] ſurge, [109] vocat te. Qui [110] proiecto veſtimento ſuo [111] exiliens, venit ad eum. Et [t] reſpondens Ieſus dixit illi: [112] Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, [113] Rabboni vt [114] videam. Ieſus autem ait illi, [115] Vade, fides tua te ſaluum fecit: & confeſtim vidit, & [116] ſequebatur eum [117] in via.

Sens. Lit. In Cap. X.

105. Int. qui tranſiens audiuit. 106. Iot. ſ. per Apoſtolos. Orig. illum de quo Lucas, non iuſſit vocari, ſed ad ſe adduci, quaſi non valentem per ſe venire. 112. Beda. petit, vt excitet. Chry. ne putaret aliud dare velle, quàm ille cupiebat. Solebat quidem Chriſtus voluntatem curandorum, manifeſtam facere; & tunc mederi; vt illos oſtenderet gratiæ dono dignè potiri. 113. Int. id eſt, Magiſter.

Sens. Myst. In Cap. X.

104. Iot. dæmones compeſcunt clamorẽ pauperis, quem exandiuit Dominus. Beda. Gentibus Chriſti participes fieri volentibus multi contradicebant. s. Beda. ſtare Dei, eſt immutabiliter cuncta diſponere. 106. Beda. vocate gentes ad fidem per prædicatores. 107. Int. id eſt, perſeuera in oratione. 108. Int. ſ. per pœnitentiam. Hier. Primò audimus per Prophetas, deinde clamamus per fidem; poſtea vocamur per Apoſtolos; ſurgimus per pœnitentiam; exuimur per baptiſmum; interrogamur per voluntatem. 109. Int. ſ. per baptiſmum. 110. Int. ſ. nudus veteri homine. Hier. ¶ Glo. abiectis mundi curis. 111. Hier. Segnitiem enim deponens Iudaïcus populus, Patriarchas, Prophetas, & Apoſtolos, in altis conſiderans, ad ſuperna ſe extendit. 114. Int. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt videam voluptatem Domini. 115. Int. id eſt, vide. 116. Beda. Chriſtum ſequitur qui imitatur. 117. Theoph. Id eſt, in hac vita. Hier. Via eſt quæ dixit, Ego ſum via, veritas, & vita.

Addit. Avct. In Cap. X.

104. *id eſt, increpabant.* 107. *id eſt, bono eſto animo, ſeu, confide.* 111. *ἀνάστας, ſurgens.* t. *pro, alloquens. Hebr.* 113. *id eſt, Magiſter mi, Syriacum eſt. Hebr. Rabbi.* 114. *ἀναβλέψω, viſum recipiam. ſic infrà.* 115. *non præcipit, ſed permittit.*

CAPVT XI.

ET cùm [1] appropinquarent [2] Hieroſolymæ, & [3] Bethaniæ ad montem Oliuarum, mittit [4] duos ex diſcipulis ſuis, & ait illis, Ite in caſtellum quod contra vos eſt: & ſtatim introeuntes illuc inuenietis [5] pullum [6] ligatum: ſuper quem nullus adhuc

Sens. Lit. In Cap. XI.

3. Beda. Villula eſt in latere montis Olíueti. Gloſ. ſtadiis 12. ab Hieruſalem diſtans. 5. Auguſt. 2. de conſ. Euang. Matthæus etiam meminit aſinæ.

Sens. Myst. In Cap. XI.

2. Int. id eſt, viſioni pacis, in qua immobilis felicitas; quæ eſt mater omniũ noſtrum. Hier. 3. Beda. Bethania domus obedientiæ; fecit enim ante paſſionem multos ſibi obedientiæ domum. In mõte verò Oliueti; Eccleſiam enim vnctione ſpirituali, & luce refouet. 4. Int. charitate iunctos. ¶ propter dilectionem Dei & proximi. Hier. Charitas nõ conſiſtit cum vno; duo educunt Hebræos de Ægypto, duo portant botrum de terra ſancta; duo præpoſitis iungenda ſemper. ſ. opus & ſcientia, duo vectes arcam Domini portant; & inter duos Cherubim cognoſcitur Dominus. Glo. duo ordines prædicatorum, vnus in gentes, alius in circumciſionem. 5. Int. i. Gentes. Beda. pullus laſciuus & liber. 6. Int. ſ. peccatis. Hier.

Addit. Avct. In Cap. XI.

1. *alij legunt, appropinquaret.* 3. *iam ex Bethania exierat. vide Matth. & ſic etiam Lucam intellige.*

hominum ſedit.Soluite illum,& adducite. Et ſi quis vobis dixerit, Quid facitis?dicite,quia Domino neceſſarius eſt:& continuò illum dimittet huc. Et abeuntes inuenerũt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio, & ſoluunt eum: & quidam de illic ſtantibus dicebant illis:Quid facitis ſoluentes pullum? Qui dixerunt eis ſicut præceperat illis Ieſus:& dimiſerunt eis.Et duxerunt pullum ad Ieſum: & imponunt illi veſtimenta ſua,& ſedit ſuper eum.Multi autem veſtimenta ſua ſtrauerunt in via: alij autem frondes cædebant de arboribus;& ſternebant in via. Et qui præibant,& qui ſequebantur clamabant dicentes,Oſanna,benedictus qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit regnum patris noſtri Dauid, Oſanna in excelſis. Et introiuit Hieroſolymam in templum: & circumſpectis omnibus, cùm iam veſpera eſſet hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.Et alia die

SENS. LIT. IN CAP. XI.

10. Int.ſ.quia Domino neceſſarius eſt. 11. Int.ſ.pullum. 14. Chry. non ex neceſſitate, ſed ſignificandi cauſa. 16. Int. vt inoffenſo pede pullus tranſiret. 21. Hier. multitudo nondum corrupta cognouit quod congruum erat. 22. Int.id eſt,ſaluifica.Hier. 23. Theoph. Chriſtus enim de ſemine Dauid.Chry.ſæpe Prophetæ Chriſtum Dauid vocant,quia ex eo originem duxit.Beda.aliquando fugit, ne facerent eum regem; nunc paſſurus,patitur ſe regem vocari,docens,ſe non temporalis,ſed æterni regem,eóque per cõtemptum mortis venire. 24. Chry.i.hymnus, & gloria ſit Deo qui eſt in excelſis. Hier.ſaluifica in excelſis,vt iuſti ædificentur in ruinam Angelorum. 25. Beda. appropinquabat tempus paſſionis;voluit ergo oſtendere ſe ſponte pati. 27. Int. ſ. an quis eum hoſpitio ſuſciperet; tantæ enim paupertatis fuit,& ita nulli adulatus,vt in tanta vrbe nullum hoſpitium inueniret.Beda.29. Int. vt qui in vrbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum & ſorores eius haberet hoſpitium.Beda.non ſemel autem hoc fecit,ſed per omnes quinque dies,vſque ad paſſionis tempus;per diem enim in templo docebat,nocte verò in monte Oliueti morabatur.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

7. Int.id eſt,rationabilium doctorum.ſ. corrigendo.Beda. 8. Int.ſ.fidei.Hier.id eſt,extra Eccleſiam. Ambr.ſuper Lucam,Extra Chriſtum. a. Beda.non enim certam viam tenebat,ſed plures, & dubios ſectarum calles ſequebatur erroneus Hier.in libertate arbitrij dubitans inter vitã & mortem. b. Ambr. in Lucam.alieni alligant vt poſſideant;Chriſtus ſoluit vt teneat.Theoph.Soluuntur per Baptiſmũ & fidem. 9. Int.q.d.Quis poteſt dimittere peccata?Hier.Theoph.Prohibent dæmones, ſed Apoſtoli fortiores.Beda.Hi ſunt magiſtri erroris. 12. Int.ſ.per baptiſmum. 13. Int.id eſt, primam ſtolam immortalitatis.Hier. ¶ Beda. veſtimenta, doctrina virtutum; vel diſcretio Scripturarum;vel Eccleſiaſticorum dogmatum varietas,quibus omnium corda antè nuda & frigida, vt Chriſtus ſedeat,operiuntur.
15. Int. Hi ſunt qui corpora ſua per abſtinentiam domant, vt menti iter parent; vel bona exempla ſequentibus præbeant.Beda.Martyres etiã ſe carnis amictu exuentes,ſimplicioribus viam ſuo ſanguine parant. 17. Int.id eſt,ſententias 18. Int.id eſt,de libris.Theoph.arbores, Sancti.de quibus ramos cædit,qui eorum virtutem imitatur.Hier.Iuſti vt palma anguſti radicibus, lati floribus & fructibus.
19. Int.ſ.Prophetæ,& Patriarchæ.Hier. Glo. etiam priores ſalutem à Chriſto quæſierunt. 20. Int. ſ. Apoſtoli.Hier. 25. Int.mane venit ad Iudæos Chriſtus. Hier. 26. Beda. Formam religionis præmonſtrat,vt primùm ad Eccleſiam diuertamus. 28. Int.in veſpera mundi viſitat nos. Hier. 29. Theoph. templum relinquit deſertum & in rapinam.Beda.non Inueniens in contradicentibus veritati,vbi caput ſuum reclinet,ſecedit ad fideles;Bethania enim domus obedientiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

c. pro,quid vultis facere vbi ſolueritis? 11. accipere ſcilicet, Apoſtolis, & adducere. d. id eſt, miſſus à Domino. e. id eſt; felix, fauſtumq; ſit. f. prò, Rex. 24. ſub.qui habitas. 27. ſcilicet,iis quæ fiebant in templo,vt poſtridie redargueret,vel num ſe quis inuitaret,nemoq; fuit,poſt tantam licet gloriam,& miracula.
28. Int.id eſt,veſpertinum tempus eſſet. g. id eſt,poſtridie.

cùm exiret à Bethania, eſuriit.[30] Cúmque vidiſſet à longè ficum[31] habentem folia[32], venit[33]
ſi quid[34] fortè inueniret in ea. Et cùm veniſſet ad eam, nihil inuenit præter folia: non[35]
enim erat tempus ficorum. Et reſpondens dixit[36] ei, Iam non ampliùs in æternum ex
te quiſquam fructum manducet. Et audiebant Diſcipuli eius. Et veniunt iterum Hie-
roſolymam. Et cùm introiſſent[37] in templum, cœpit eiicere[h] vendentes & ementes in
templo[38]: & menſas numulariorum[39], & cathedras[40] vendentium columbas euertit: & non
ſinebat vt quiſquam transferret vas[41] per templum: & docebat dicens eis, Nónne
ſcriptum[42] eſt, Quia domus mea, domus orationis[43] vocabitur omnibus[44] gentibus? vos
autem feciſtis eam ſpeluncam[45] latronum[46]. Quo audito, Principes Sacerdotum & Scri-
bæ, quærebant quomodo eum perderent: timebant[*] enim, quoniam vniuerſa turba ad-
mirabatur ſuper doctrina eius. Et cùm veſpera[47] facta eſſet, egrediebatur de ciuitate[48].
Et cùm manè[49] tranſirent[50], viderunt[51] ficum[52] aridam à radicibus[53]. Et recordatus Petrus, dixit
ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixiſti[l], aruit. Et reſpondens Ieſus ait illis, Habete[54] fidem[m]
Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic

Sens. Lit. In Cap. XI.

30. Int. veritatem humanæ carnis oſtendit. 34. Chry. hoc dicitur ſecundùm ſuſpicionem Diſcipulorum, qui putabant eum illa cauſa venire. 36. Chry. maledicit propter Diſcipulos, vt confidant, poterat enim Iudæos perſequentes ſiccare ſi vellet. ob hoc ergo venit ad ficum: quid enim impediſſet domi priùs comedere? aut cur vellet ex ficu fructum non habente? propriam ergo volebat virtutem demonſtrare, ne frangerentur animis in Paſſione. 37. Beda. quod per figuram fecit, maledicendo ficum, oſtendit apertiùs. 38. Int. quod ſoli orationi dedicatur. 39. Theoph. id eſt, campſorum.

41. Int. ſ. immundum, vel mercandi gratia, vel non Deo dedicatum. 42. Int. ſ. in Eſaia. 43. Int. non taurorum, vel hircorum. Beda. 44. Int. non in Iudæa, vel Hieruſalem tantùm. Beda. 45. Int. in Hieremia. 46. Theoph. ad hoc enim in templo erant, vt vel non dantes corporaliter perſequerentur; vel dantes ſpiritualiter necarent. Aug. 2. de conſ. Euang. Factum hoc Iohannes aliter narrat: eſt enim factum non ſemel à Domino. animaduertendum verò Matthæum, ordinem rei geſtæ ſecutum, non Marcum. 48. Int. ad aliam beneuolam. Hier. 50. ſ. ipſe cum Apoſtolis. 51. Theo. quod ait Matthæus vidiſſe, intelligendum eſt (vt ait Mar.) in craſtinum. Aug. 2. de con. Euan. non tunc aruit cùm viderunt, ſed cùm maledicta eſt. 54. Chry. admirati ſunt non habentes perfectam fidem, nec Chriſti virtutem manifeſtè cognoſcentes.

Sens. Myst. In Cap. XI.

30. Int. ſ. ſalutem hominum, æſtuans ad incredulitatem Iſraelis. 31. Int. id eſt, ſynagogam, veſtitam mandatis hominum, & ſuperſtitionibus ſcopatam, cui denegat fructum in æuum, vnde templum ingrediens, eiicit vendentes & ementes, &c. 32. Int. id eſt, verba. 33. Int. ſ. homo factus. 34. Int. ſ. boni operis. 35. Int. reliquiæ in fine fructificabunt. 36. Beda. damnauit Iudæos, quia fructum boni operis non habebant. h. Glo. domus Domini, cor: eiectio, purificatio eſt. 40. Columbæ, Spiritus ſancti chariſmata, quæ, qui vendunt, ante homines vel Deos, ſacerdotio priuantur. Theoph. Colũbam vendit, qui gratiam dæmoni propter peccatum tradit. 47. Int. quia in Iudæis tenebras reliquit Sol egrediens. Hier. 49. Int. cùm Sol occidit Iudæis, oritur Apoſtolis. Hier. 52. Int. id eſt, Synagogam.
53. Int. ſcilicet Cain, & cæteris, à quibus ſanguis iuſtus requiritur ab Abel vſque ad Zachariam. Hier.

Addit. Auct. In Cap. XI.

35. *Indicat factum id ad aliquid ſignificandum.* 51. *id eſt, quippiam vtenſile.* 44. *i. etiam alienigenis. vide 3. Reg. 8* *. *adeoq; manus inijcere non audebant, vel perdere volebant, timentes ne populum contra ipſos concitaret.* l. *i. malè precatus es.* m. *pro, fiduciam Deo.*

monti[55] tollere,& mittere[56] in mare, & non hæſitauerit in corde ſuo,ſed crediderit quia quodcumque dixerit,fiat,fiet ei. Propterea dico vobis, Omnia quæcumque orantes[57] petitis,credite quia accipietis,& euenient vobis[58]. Et cùm ſtabitis[59] ad orãdum,dimittite ſi[60] quid habetis aduerſus aliquem[61],vt & Pater[62] veſter[63] qui in cœlis eſt,dimittat vobis[64] peccata veſtra.Quòd[65] ſi vos non dimiſeritis,nec Pater veſter qui in cœlis eſt,dimittet vobis peccata veſtra.Et veniunt[66] rurſus Hieroſolymam. Et cùm ambularet in templo,accedunt[67] ad eum ſummi Sacerdotes[n],& Scribæ[o],& Seniores[p],& dicunt[68] ei:In qua poteſtate hæc facis?& quis dedit[69] tibi hanc poteſtatem,vt iſta facias?Ieſus autem reſpondens ait illis,Interrogabo[70] vos & ego vnum verbum,& reſpondete mihi:& dicam vobis in qua poteſtate hæc faciam.Baptiſmus Iohannis de cœlo erat,an ex hominibus?Reſpondete mihi.At illi cogitabant[71] ſecum,dicentes,Si dixerimus,de cœlo,dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis ei[72]?Si dixerimus,ex hominibus,timemus populum.Omnes enim habebant Iohannem,quia verè Propheta eſſet. Et reſpondentes dicunt Ieſu, Neſcimus. Et reſpondens Ieſus ait illis,Neque ego[73] dico[74] vobis in qua poteſtate hæc faciam.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

55. Beda.quærũt Gentiles,quando hoc factũ à fidelibus? Non omnia quæ facta,ſcripta ſunt,quamquam factum eſt & hoc Gregorij Neocæſarienſis precibus,datúſque locus cuidam Eccleſiæ.

57. Theoph.qui ſe totum dedit Deo,cum lacrymis intercedens,& quaſi Domini pedes in oratione tenere ſe cogitans, quæ iuſtè poſtulat,conſequetur. 59. Int.ſ.vos qui tantæ perfectionis non eſtis. Beda. 60. Int.ſ.querimoniæ. 61. Int.ſ.qui vos læſit. 62. Int.magna fiducia. 63. Int.non vnius, omnes enim fratres eſtis. 64. Int.i.iuſtis. 65. Int.tremenda ſententia. 66. Int.ſ.à Bethania.

67. Hier.vt tentent. 68. Int.quaſi dicant,in Belzebub eiicis dæmonia. Theoph.ſi diceret in mea, vt eum tenerent; ſi in aliena, vt populus ab eo diſcederet. 69. Int.aperte Filium Dei negant, quem putant non ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere.Beda. 70. Beda.interrogat vt ſuo, vel ſilentio, vel ſententia condemnẽtur.Theoph.interrogat de Iohanne quod de ſe teſtimoniũ perhibuiſſet. 71. Int. ſ.cornuto coarctati ſyllogiſmo. 72. Beda.ſ.de me teſtimonium perhibenti. 73. Int.ſ.quia non vultis fateri quod vos ſcitis.Hier. 74. Hier.occultanda veritas, cùm aut quærens minùs capax eſt, aut indignus.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

55. Int.id eſt,Chriſto,qui eſt mons creſcens de lapide abſciſſo ſine manibus.Hier. ¶Beda.Diabolus mons ob ſuperbiam,qui à Doctoribus de cordibus electorum eiicitur,& ſe ad turbulentas infidelium mentes transfert. 56. Int.id eſt,gentes.Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

n. qui ſacrificia tractabant. o. qui ſcripturas interpretabantur. p. qui temporalia cum auctoritate adminiſtrabant. q. pro,rem vnam.Heb.

Digitized by Google

CAPVT XII.

ET cœpit illis in parabolis loqui, Vineam paſtinauit homo, & circumdedit ſepem,& fodit lacum,& ædificauit turrim,& locauit eam agricolis:& peregrè profectus eſt. Et miſit ad agricolas in tempore ſeruum, vt ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehenſum eum cæciderunt,& dimiſerunt vacuum. Et iterum miſit ad illos alium ſeruum: & illum in capite vulnerauerunt, & contumeliis affecerunt. Et rurſum alium miſit, & illum occiderunt:& plures alios,quoſdam cædentes, alios verò occidentes. Adhuc ergo vnum habens filium chariſſimum, & illum miſit ad eos nouiſſimum, dicens: Quia reuerebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad inuicem, Hic eſt hæres, Venite, occidamus eum:& noſtra erit hæreditas. Et apprehendentes eum,occiderunt, & eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet Dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos:& dabit vineam aliis. Nec ſcripturam hanc legiſtis, Lapidem quem reprobauerunt

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. IN r. ſcilicet,domum Iſraël plantauit. 2. Int.ſ.Deus Pater humano affectu. Hier. 3. Int.id eſt,cuſtodiam Angelorum. Hier.¶ Int.vel murum vrbis. Beda. ¶ Theoph. Legem prohibentem alienigenis commiſceri. 4. Int.i.legem. Hier.¶ Beda.lacus,ſeu torcular,altare. 5. Int.id eſt,templum. Hier. 6. Int id eſt, Sacerdotibus Hier.¶ Int.operariis conductis hora tertia, ſexta,& nona. 7. Beda. Liberum operandi arbitrium derelinquens. 8. Int.non fructus,quia nullus erat. 9. Int.ſ. Prophetas. Beda. 10. Int.fructus vineæ obedientia.Beda. 11. Int.alij Prophetæ cæſi,alij vulnerati,alij occiſi. Beda.

12. Beda.ſeruum primò miſſum, Moyſem demiſerunt vacuum; irritauerunt enim Moyſem in caſtris. 13. Beda.Dauidem,& cæteros Pſalmiſtas. 14. Beda. Pſalmiſtarum carmina paruipendentes, & Dauid abiicientes. Quæ nobis pars,inquiũt,cum Dauid? Glo. Dauid caput pſalmodiæ,& fons. 15. Beda i. Prophetarum chorum, & quem Prophetarum non ſunt perſecuti? ſignificantur ergo tribus his ſeruorum gradibus,omnes ſub Lege Doctores; vnde Dominus, neceſſe eſt impleri ſcripta in lege, & Prophetis,& Pſalmis de me. 16. Int.ſ.Chriſtum vnigenitum. Hier. 17. Int.per ironiam. Hieron.

¶ Theoph.non ignorabat quid futurum eſſet, ſed hoc dicit oſtendens quid eos decebat facere.

18. Beda.manifeſtiſſimè probatur Principes Iudæorum,Chriſtum non per ignorantiam, ſed per inuidiam crucifixiſſe;intellexerunt enim hunc eſſe,cui dictum eſt, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. a. Beda. Hæreditatem Chriſto occiſo præripere moliebantur, dum crucifigentes eius fidem extinguere,& ſuam ex lege iuſtitiam gentibus inſerere conabantur. 19. Int.id eſt, plebem, dicentes,quia Samaritanus es tu,& dæmonium habes. Hier.¶ Theoph.extra ciuitatem. b. Theoph.ſ.Pater. 20. Aug. 2.de conſ.Euang.Matthæus ait ab illis reſponſum,Malos malè perdet;poſſumus & hîc intelligere eſſe hanc eorum reſponſionem,quòd ſi indicatur eſſe Domini reſponſio, ideo eſt, quia cùm verum illi dixerunt,de illis hoc ipſe reſpondit qui veritas eſt. 21. Theoph.ſ.tradens Romanis. 22. Theoph. ſcilicet,Apoſtoli. Hier.id eſt,ab Oriente & Occidente,& Aquilone,& Auſtro venientibus, & recumbentibus cum Abraham, Iſaac,& Iacob. 23. Int.q.d. quo alio modo impletur hæc Scriptura? Beda. 24. Int. ſcilicet, Chriſtum. Beda.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

1. BEDA. cuique fidelium quaſi vinea excolenda locatur in Baptiſmo; ſed miſſum ſeruum eiicit, cùm auditum ſermonem contemnit; hæredem occidit, qui Filium Dei conculcat; datur vinea alteri, id eſt, gratiâ humili, quam ſuperbus ſpreuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

** id eſt, ſuffoſſa terra excoluit. Græ. ἐφύτευσε plantauit. 2. pro, quidam. Hebr. 4. foſſa eſt in quam excipitur vinum è torculari. 14. ſcilicet, lapidibus, vt eſt Græ. c genitiuus eſt 10. Verba ſunt Chriſti (vt patet ex Luc.) dicta poſt illorum reſponſum, de quo Matth. quod de ſe illi dictum intelligentes, reſponderunt (vt eſt apud Lucam) Abſit.*

ædifi

[25] ædificantes.hic [26] factus eſt in caput [27] anguli. A Domino factum eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis [28] noſtris?[d] Et quærebãt [29] eum tenere:[e] & [30] timuerunt turbam:cognouerunt enim quoniam [31] ad eos parabolam hanc [32] dixerit. Et relicto eo abierunt. Et [33] mittunt ad eum quoſdam ex Phariſæis & [34] Herodianis,vt eum caperent in verbo.. Qui venientes dicũt ei,[35] Magiſter,ſcimus quia verax es , & non curas quemquam;nec enim vides [f] in faciem hominum,ſed in veritate viam Dei doces:licet dari [g] tributum [36] Cæſari,an nõ dabimus? Qui ſciens verſutiam illorum,ait illis,Quid me tentatis?[37] Afferte mihi [38] denarium vt videam.At illi obtulerunt ei. Et ait illis, [39] Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris.Reſpondens autem Ieſus,dixit illis, [40] Reddite igitur quæ ſunt [41] Cæſaris , Cæſari:[42] & [43] quæ ſunt Dei,Deo.Et [44] mirabantur ſuper [45] eo. Et venerunt ad eum [46] Saducæi , qui dicunt reſurrectionem non eſſe. Et interrogabant eum,dicentes , Magiſter , Moyſes nobis ſcripſit,vt ſi cuius frater mortuus fuerit ; & dimiſerit vxorem,& filios non reliquerit:accipiat frater eius vxorem,& reſuſcitet [h] ſemen fratri ſuo. [47] Septem ergo fratres erant,& primus accepit vxorem: & mortuus eſt non relicto ſemine. Et ſecundus accepit eam,[48] & mortuus eſt:& nec iſte reliquit ſemen.Et tertius ſimiliter.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

25.Int.ſ.Magiſtri , qui ſe , & alios Deo dignam domum ædificare debebant. Beda. 26. Int. ſ. duos conndens in ſemetipſo,ex vtroque populo vnam ciuitatem,& vnum templum ſibi ædificans Beda.
27. Theoph.ſ.Eccleſiæ coniungentis Iudæos & Gentiles.Hier.finito veteri Teſtamento,inchoatum nouum. 28. Int.ſ.fidelium;infideles enim miraculis detrahunt. 29. Int.quaſi mentitum contra ſe ; in quo magis probant eum vera dixiſſe:ipſe enim eſt hæres,ipſi mali coloni. 30. Int.ad modicum timore retardantur,quia nondum venerat hora eius. 32. Int.id eſt,propter. 32, Int. aliàs , dixerit. 33. Beda.quod per ſe non poſſunt,per alios efficere tentant. 34. Int.id eſt,militibus Herodis , qui Hieroſolymis erant illis diebus. 35. Int.mellitis ſermonibus circumdant , ſicut apes , mel portantes in ore, aculeum in dorſo.Hier. ¶ Theoph. eum adulatione Chriſtum decipere volunt. 36. Beda. volebant, diceret non ſoluendũ,vt Herodiani haberent ſeditionis auctorem contra Romanos. Glo. Iudæa nuper erat facta ſtipendiaria ſub Auguſto Cæſare, vnde magna orta ſeditio , aliis dicentibus ſoluenda tributa,aliis negãtibus.quod adeo inualuit,vt poſt reſurrectionem Domini,patriam,& omnia perdere maluerint,quàm eſſe tributarij.Theoph.Si diceret cenſum dandum Cæſari,prouocarent cõtra eum plebem,quaſi populum in ſeruitutem reducentem. 37. Int.Sapientia ſapienter agit , vt ſuis ſermonibus capiantur. 38. Beda.pro decem nummis computabatur. 39 Beda.non quaſi ignorans interrogat, ſed vt ad eorum ſermonem conuenienter reſpondeat. 40. Int. quod neceſſitatis. Hier. Reddite nummum coacti Cæſari;vos autem libenter Deo. 41 Int.id eſt,tributum,pecuniam.Glo. Fecit hoc Chriſtus,pro ſe & Petro tributum ſoluens. 42. Int.quod voluntatis. 43. Int.id eſt,vos, & primitias , & decimas.Glo.Fecit hoc Chriſtus Patris voluntatem implens. 44. Int.quia inſidiarum calliditate præualere non poterant. 45. Int.id eſt, ſuper ſapientia eius. 46. Theoph. negabant hi Spiritum & Angelos, & reſurrectionem. 47. Beda.Fabulam fingunt,poteſt tamen fieri vt verè acciderit. 48. Int.ſ.ipſe.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

30. Beda.quidam Eccleſiaſticam fidem , & pacis vnitatem,propter cohabitantium multitudinem, aut erubeſcunt, aut timent impugnare. 41. Theoph. quaſi Cæſar eſt ineuitabilis corporis neceſſitas, cui danda cibaria,& veſtitus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

d. pro , itaque. Hebr. e. pro , ſed. Hebr. 34. militibus,ſcilicet,vt quidam interpretantur. f. pro,in perſonam. g. Græ.κῆνσον,Vox Latina.

Et

Et acceperunt eam ſimiliter ſeptem, & non reliquerunt [*] ſemen. Nouiſſima omnium defuncta eſt & [l] mulier. In reſurrectione ergo cùm reſurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam vxorem. Et reſpondens Ieſus ait illis, Nónne ideo erratis, [49] non ſcientes [m] Scripturas, [50] neque [51] virtutem Dei? Cùm enim à mortuis reſurrexerint, neque [52] nubent, neque [53] nubentur: ſed ſunt ſicut [54] Angeli Dei in cælis. De [55] mortuis autem quòd reſurgant, non legiſtis in [n] libro Moyſi ſuper [56] rubum: quomodo dixerit illi Deus, inquiens, [57] Ego [o] ſum Deus Iſaac, & Deus [p] Abraham, & [58] Deus Iacob? [59] non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum. Vos ergo multum erratis. Et acceſſit vnus de Scribis qui audierat illos [q] conquirentes, & videns quoniam bene illis reſponderit: interrogauit eum quod eſſet [60] primum omnium mandatum. Ieſus autem reſpondit ei, quia [61] primum omnium mandatum eſt: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus [62] vnus eſt. [r] Et, Diliges Dominum Deum tuum ex toto [63] corde tuo, & ex tota [64] anima tua, & ex tota [65] mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc eſt [66] primum mandatum. Secundum autem [67] ſimile eſt illi, Diliges proximum tuum tamquam teipſum. Maius horum aliud mandatum non eſt. [ſ] Et ait illi Scriba: Bene Magiſter; in veritate dixiſti: quia vnus eſt Deus, & non eſt alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tamquam ſeipſum, maius eſt omnibus

Sens. Lit. In Cap. XII.

49. Int.i.quia non ſcitis. m. Theoph. ſ. per quas poteſt probari reſurrectio. 50. Int. pro, & ideo &c. 51. Int.ſ.Chriſtum. 52. Theoph.erũt enim immortales, nuptiæ autem ſunt propter corruptionem, vt per ſucceſſionem generis perſiſtamus. 53. Int.nubere de viris, nubi de vxoribus ſcriptum eſt. 54. Int.nemo ibi moritur, nemo naſcitur; nec infans, nec ſenex ibi. Hier. 55. Int.ſolutâ quæſtione, probat reſurrectionem eſſe. n. Glo. multa erant apertiora teſtimonia de reſurrectione; ſed Sadducæi tantùm quinque libros Moyſis recipiebant. 56. Hier. in quo eſt ſimilitudo veſtra, quos inflammat eloquium meum, ſed ſpinas veſtras non conſumit. 57. Int. hic probat æternitatem animarum. o. Theoph.non dixit ego fui, ſed ſum, tamquam illi præſentes exiſtãt. p. Theoph.Abraham vtrumque importat.ſ.corpus & animam, viuit autem corpus apud Deum.i.in Dei ordinatione. 58. Hier.ter Deum nominando, Trinitatem inſinuauit, Deum verò iterans, dicendo, Non eſt Deus mortuorum, vnam ſubſtantiam ſignificat. 59. Beda. cùm probauerit animas manere poſt mortem, conſequenter introducitur corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona & mala egerunt. 60. Int. cùm in diuerſis libris diuerſè ordinentur. 61. Hier. ſ. quod ante omnia debemus in corde quaſi vnicum pietatis fundamentum locare. 62. Int.Dij gentium multi ſunt. 63. Theoph.id eſt, vi naturali. 64. Theoph. id eſt, virtute animali. 65. Theoph.id eſt, vi rationali. 66. Int.id eſt, maximum. 67. Theoph. conuertuntur enim reciprocè duo hæc mandata: qui enim diligit Deum, hominem debet diligere, & contrà.

Sens. Lit. In Cap. XII.

. Hier. mulier ſterilis, ſynagoga relicta à ſpiritu ſeptiformi. Int.id eſt, mundana conuerſatio.

Adnit. Avct. In Cap. XII.

** id eſt, prolem. 51. ſcilicet, qua poteſt reſuſcitare mortuos. 52. verbum Græcum, tam de viris, quàm feminis dicitur. n. Moyſen iſti citarant, ſolumq; recipiebant. 56. pro, iuxta rubum. q. id eſt, diſputantes. r. pro, itaque. ſ. ſcilicet, depoſito iam tentandi animo.*

holocauſtomatibus[68] & ſacrificiis. Ieſus autem videns quòd ſapienter reſpondiſſet,[70] dixit[69] illi,Non es longè à regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare. Et reſpondens[t] Ieſus,dicebat[71] docens in templo: Quomodo[72] dicunt Scribæ Chriſtum filium[73] eſſe Dauid? Ipſe enim Dauid dicit in Spiritu[74] ſancto,Dixit Dominus Domino meo,ſede à dextris meis, donec ponam[75] inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Ipſe ergo Dauid dicit eum Dominum: & vnde eſt filius[76] eius? Et multa turba eum libenter audiuit. Et dicebat[u] eis in doctrina ſua, Cauete[77] à Scribis, qui volunt[78] in ſtolis[79] ambulare, & ſalutari in foro[x],& in primis[80] cathedris ſedere in ſynagogis:& primos diſcubitus in cœnis. Qui deuorant domos[aa] viduarum ſub obtentu[bb] prolixæ orationis, hi accipient[81] prolixius iudicium[cc]. Et ſedens Ieſus contra gazophylacium[82],aſpiciebat[83] quomodo turba iactaret æs[dd] in gazophylacium:& multi diuites[84] iactabant multa. Cùm veniſſet autem vna[85] vidua[86] pauper,

SENS. LIT. IN CAP. XII.

68. Beda.apparet grauem inter Scribas & Phariſæos quæſtionẽ fuiſſe, aliis hoſtias & ſacrificia,aliis fidei & dilectionis opera præferentibus, in qua iſte ſententia erat. 69. Int.quia noui Teſtamẽti ſententiæ,& Euangelicæ perfectioni conſentit.Beda. ¶ Hier.Longior eſt ignorantia à regno Dei, quàm ſcientia.Aug.2.de conſ.Euang.Matthæus dicit hunc acceſſiſſe tentantẽ,ſed fieri poteſt,vt Domini reſponſione correctus ſit;vel tentatio nõ mala fuit,tamquã decipere volentis,ſed cautè volentis amplius experiri ignotum. 70. Hier. quia fuerant confutati. 71. Int. Hier. palàm loquitur,vt inexcuſabiles ſint. Theoph.opinionem falſam corrigit Iudæorum,Chriſtum Dauid filium,ſed non Dominũ dicentium. 72. Int.non reprehenduntur,quia Chriſtum Dauid filium dicunt;ſed quia Filium Dei eſſe non credunt.Beda. 73. Int.ſ.hominem eſſe ſimplicem. Beda. 74. Int.non errore, non propria voluntate.
75. Theoph non ſignificatur infirmitas filij, ſed vnitas naturæ, qua alter in altero operatur.nam & filius ſubiicit inimicos Patri,eum enim clarificat ſuper terrã. 76. Int. ſ.ſuum, & non Deus? 77. Int. Hier. vt ignis eorum arida exempla incendit. 78. Int. voluntatem arguit, non gradum. 79. Int. ſ. cultioribus veſtimentis ad publicum procedere.Beda. ¶ Theoph.hoc faciebant,vt præhonorarentur.
80. Beda. non vetat primos ſedere, vel diſcumbere,quibus officij ordine competit; ſed hæc indebitè amantes docet cauendos.animum non gradum redarguẽs, licet culpa non careat eoſdem in foro litibus intereſſe,qui in cathedra Moyſi ſynagogæ magiſtri cupiunt appellari. 81. Int. ſ.quàm qui amant in angulis ſtantes orare. hi enim non ſolùm laudes hominũ, ſed etiam pecuniam quærunt. Beda.cùm porrecta manus pauperi preces iuuare ſoleat;quidam vt nummum pauperi tollant,in precibus pernoctant. Theoph. prolixiùs quàm cæteri Iudæorum peccantium. 82. Int. id eſt, diuitiarum cuſtodiam. Beda Græcè φυλάττειν,ſeruare:gaza,Perſica lingua diuitiæ; erat autẽ area in qua donaria populi conſeruabantur ad vſus templi neceſſarios:porticus etiam in quibus ſeruabantur.ita appellabatur,vnde in Euangelio, hæc locutus eſt in gazophylacio docens in templo. Theoph.ponebantur etiam in gazophylacio pro ſacerdotibus & pauperibus,& viduis, vt inde alerentur.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

83. Glo. offerentes iuſto examine diſcernit,vt retribuat ſingulis ſecundùm cor,& opera. 84. Beda. ſcilicet, Iudæi de iuſtitia legis elati. 85. Int.ſ.Eccleſia. Beda. pro ea enim Chriſtus mortem pertulit, ideo vidua dicitur. 86. Int. ſcilicet,ſpiritu.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII

60. ſ. quis viam ſciat, & approbet, ſed neceſſe eſt per eam ambulare. t. pro,verba faciens.Hebr. v. pro, docens.Hebr. 77. ſ.ne vos corrumpant exemplo. 79. veſtes ſunt talares. q.d. veſtibus ſplendidioribus. x. i.publicè. aa. i.ſubſtantiam, facultates. bb. i.prætextu. 81. περισσότερον, abundantius. cc. i.condemnationem. 82. i.Arcam quæ in atrio templi; in quam mittebat quiſque pecuniam pro templi reparatione,& miniſtrorum pauperúmque ſuſtentatione. vide 4.Reg.12. Gaza Perſica lingua diuitiæ.φυλάττω,cuſtodio. dd. id eſt,pecuniam.

miſit

miſit duo[87] minuta,quod eſt quadrans[88].Et conuocans[88] diſcipulos ſuos,ait illis: Amen dico vobis,quoniam hæc vidua pauper plus[89] omnibus miſit, qui miſerunt in gazophylacium.Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miſerunt: hæc de penuria ſua omnia quæ habuit miſit,totum[90] victum ſuum.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

88. Beda.quadrantem vocant calculatores quartam partem euiuſlibet rei, fortè hic quarta pars ſi-li,id eſt,quinque oboli. 89. Beda.Deus non ſubſtantiam offerentium, ſed conſcientiam penſat, nec quantum,ſed ex quanto proferatur,perpendit.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

87. Int.id eſt,dilectionem Dei,& proximi.Beda. vel fidei & orationis munera. 88. Hier. quadrans prompta voluntas,quæ dicitur quadrans,quia cum tribus conſiſtit:ſcilicet,cogitatu, verbo,& facto. 90. Beda.Iudæus ex abundanti mittit,qui de iuſtitia ſua præſumit: Eccleſia autem omnem ſuum victum mittit,quia omne quod viuit,non ſui meriti,ſed diuini muneris eſſe intelligit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

88. *id eſt,quartam partem aſſis. As autem decima pars denarij.Græ.κοδράντης,vox Latina corrupta. e e. προσκαλεσάμενος,aduocans.* 89. *ſcilicet,proportione,item,affectu maiori.*

CAPVT XIII.

ET cùm egrederetur de templo, ait illi vnus ex diſcipulis ſuis,Magiſter,aſpice[2] quales lapides,& quales ſtructuræ.Et reſpondens Ieſus,ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis ſuper lapidem[3] qui non deſtruatur. Et cùm ſederet[4] in monte oliuarum contra[5] templum, interrogabant[6] eum ſeparatim Petrus & Iacobus,& Iohannes & Andreas:Dic nobis quando iſta fient? & quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſummari? Et reſpondens[7] Ieſus

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

THeoph.quia multa circa deſtructionem Hieruſalem Dominus locutus fuerat, mirabantur diſcipuli tam magna & pulcra ædificia eſſe diruenda,ideóque ei oſtendunt templi decorem. 3. Theoph.etſi aliquæ remanſerint reliquiæ,tamen vſque ad conſummationem vniuerſalem nō relinquetur lapis ſuper lapidem.adde quod Adrianus ciuitatem & templum à fundamētis dicitur euertiſſe.Beda.diuinitus procuratum eſt,vt diuulgato Euangelio,templum cum cæremoniis tolleretur,ne illa permanerent quæ fuerant à Deo inſtituta,infirmi in fide ad Iudaïſmum laberentur. 4. Int. ſ. de ruina templi,& exilio gentis diſputans. Beda. 5. Int. ipſe ſitus corporis, congruit verbis. 6. Int.quia prædixerat omnia eſſe deſtruenda,diſcipuli ſecretò tempus & ſigna deſtructionis quærunt. Beda. 7. Aug.ad Heſychium,reſpondit ex illo tempore ſecutura,ſiue de excidio Hieruſalem,vnde orta eſt interrogationis occaſio,ſiue de aduentu ſuo,per Eccleſiam, in qua vſque ad finem venire non ceſſat, dum eius quotidie membra naſcuntur,ſiue de fine in quo apparebit viuos iudicaturus,& mortuos.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

BEDA. Recedente Chriſto de templo,omnia legis ædificia, & compoſitio mandatorum ita deſtructa,vt nihil à Iudæis impleri poſſit,capitéque ſublato, membra inter ſe compugnant. 4. Beda quietus manet in ſanctis,ſuperborum deteſtatur amentiam. mons enim oliueti, fructifera Eccleſiæ celſitudo.Glo.non gignit infructuoſas arbores mons ille,ſed olineta,quibus lumen alitur, vmbra fugatur,requies laſſis tribuitur,infirmitas ſoluitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

5. *id eſt,è regione templi.*

cœpit dicere illis: Videte[8] ne quis vos ſeducat. Multi[9] enim venient in nomine meo dicentes quia ego ſum: & multos ſeducent, Cùm audieritis autem bella[10], & opiniones[11] bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri: ſed nondum[12] finis. Exurget enim gens[13] contra gentem, & regnum ſuper[a] regnum: & erunt[14] terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum, hæc. Videte[b] autem voſmetipſos. Tradent[15] enim vos in conciliis[c], & in ſynagogis vapulabitis: & ante præſides[16] & reges[17] ſtabitis propter[18] me in teſtimonium[19] illis. Et in omnes[20] gentes[d] primùm oportet[21] prædicari Euangelium[22]. Et cùm duxerint[23] vos tradentes, nolite[24] præcogitare quid loquamini[25]: ſed quod datum vobis fuerit[26] in illa hora, id loquimini: non enim vos eſtis loquentes, ſed Spiritus ſanctus[27]. Tradet[28] autem frater fratrem in mortem, & pater[29] filium: & conſurgent filij in parentes, & morte afficient eos, & eritis odio omnibus propter[30] nomen meum. Qui autem ſuſtinuerit in finem[31], hic ſaluus erit. Cùm autem

Sens. Lit. In Cap. XIII.

8. Theoph. mentem eorum confirmat, ne ſeducantur. 9. Beda. imminente Hieroſolymorum excidio, multi ſe Chriſtos dicebant, tempúſque libertatis appropinquare; multi etiam temporibus Apoſtolorum, Hæreſiarchæ prodiere, multi, in nomine Chriſti, Antichriſti venerunt, quorum primus Simon Magus. 10. Int. ſ. hoſtium Beda. 11. Int. i. ſeditiones ciuium. Beda. à tempore paſſionis Domini in populo Iudæorum, qui latronem ſeditioſum elegerunt, & Saluatorem abiecerunt, ſeditiones ciuium non ceſſauerunt. 12. Beda. admonentur, ne Hieruſalem Iudæámque deſerant differtur enim deſolatio in quadrageſimum annum. 13. Theoph. ſ. Romani contra Iudæos tributa non reddentes.

14. Iot. Lucas, terræmotus magni erunt per loca, & peſtilentiæ, & fames Beda. conſtat hæc ad litteram contigiſſe: poſſunt verò intelligi peſtilentiæ eorum, quorum ſermo ſerpit, vt cancer; & fames audiendi verbum Dei, & commotio vniuerſæ terræ, & à fide ſeparatio, in hæreticis magis intelligi, qui contra ſe inuicem dimicantes, Eccleſiæ victoriam faciunt. 15. Beda. hæc maxima cauſa excidij fuit, quòd poſt occiſum Saluatorem, eius fidei præcones impia crudelitate vexabant. 16. Theoph. vt Agrippam, Neronem, Herodem. 17. Int. conſtantes animos tam bona cauſa dabit. 18. Theoph. non modica conſolatio propter Chriſtum pati. 19. Theoph vt ſcilicet ſint inexcuſabiles. 20. Int. quaſi dicat, ne de perditione veſtræ gentis triſtemini, qui ſocios de omnibus gentibus eſtis habituri. Beda.

21. Theoph. hoc ſubdit, ne crederent tribulationes impedituras prædicationem. 22. Aug. 2. de conſ. Euang. Matth. addit, & tunc veniet conſummatio: ſed Mar. dicens primùm, ſignificauit antequàm veniat conſummatio. Beda. Refertur in Eccleſiaſticis hiſtoriis Apoſtolos omnes multò antè excidium ad prædicandum toto orbe fuiſſe diſperſos, exceptis Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre Domini, qui in Iudæa pro verbo Domini priùs ſanguinem fuderant. Auctor. priùs intellige, id eſt, ante excidium.

23. Int. ſ. ante præſides. 24. Int. q. d. voluntatem tantùm offerte, ego loquar, qui ſum in vobis; & gratia Spiritus ſancti in reſpondendo aderit. Beda. 25. Int. ſ. ante præſides. 26. Int. ſ. à Spiritu ſancto. 27. Int. de quo, quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. 28. Int. hoc in perſecutionibus frequenter viſum eſt. Beda. 29. Int. non eſt eorum fidus affectus, quorum diuerſa eſt fides. Beda.

30. Int. tam bona conſtanter cauſa tuenda fuit Theoph. cauſa ſufficiens patienter ferendi, eſt pati propter Chriſtum. 31. Int. finis, non pugna coronat.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

11. *id eſt, rumores.* a. *pro, contra.* b. *pro, cauete vobis, vel, quaſi dicat, ad vos pertinent quæ dicturus ſum.* c. *pro in concilio.* d. *pro, prius.*

24. *Græ. ne ſitis antè ſolliciti, ſeu anxij.*

videritis

videritis [32] abominationem deſolationis [33] ſtantem vbi non debet, qui [34] legit intelligat.
[35] Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in montes: & qui ſuper tectum, ne [e] deſcendat in do-
mum, nec introeat vt tollat quid de domo ſua: & qui in agro erit, non reuertatur
[f] retro tollere veſtimentum ſuum. Væ autem [36] prægnantibus & [37] nutrientibus in illis die-
bus. [38] Orate verò vt in hyeme non fiant. [39] Erunt enim [40] dies illi tribulationis tales, quales
non [41] fuerunt ab initio [g] creaturæ quam condidit Deus, vſque nunc: neque [42] fient. Et [43] niſi
[44] breuiaſſet Dominus dies, non fuiſſet ſalua [h] omnis caro: ſed propter [45] electos quos elegit,
[46] breuiauit dies. Et [47] tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce, hîc eſt Chriſtus, ecce illic, ne credi-
deritis. Exurgent enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ: & dabunt [48] ſigna & portenta
ad ſeducendos, ſi [49] fieri poteſt, etiam electos. Vos ergo videte, ecce

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

32. Int. i. Antichriſtum, vel imaginem Adriani, vel Cæſaris. Beda. Abominatio ſecundùm veterẽ ſcripturam idôlum nuncupatur, ideò addidit deſolationis, quòd in deſolato templo poſitum ſit. Aug ad Heſych. epiſt. 80. Cùm videritis (inquit Dominus apud Lucam) circũdari ab exercitu Hieruſalem, ſcitote quia appropinquauit deſolatio eius; tunc ergo fuit abominatio deſolationis cum expugnata Hieruſalem. 33. Int. Matth. in loco ſancto, quod idem eſt. nam abominatio in loco ſancto ſtare nõ debet. Aug. 2. de con. Euan. 34. Int. ſ. Prophetas, qui hoc prædixerunt. 35. Beda. Hæc iuxta litteram facta; appropinquante enim Romano bello, moniti oraculo, Chriſtiani longiùs diſceſſerũt; manſeruntque trãs Iordanem in ciuitate Pella, ſub tutela Agrippæ Regis, cuius mentio fit in Actis Apoſtolorum. 36. Beda. Grauatæ enim impedientur, ne poſſint fugere. 37. Theoph. videtur mihi in his filiorum eſus oſtẽdi, fame enim & peſtilentia afflicti, manus filiis iniecerunt. 38. Int. Matthæus ait, Orate autem vt nõ fiat fuga veſtra hyeme vel Sabbato. g. Glo prohibet frigus fugere ad ſolitudinẽ, & in deſertis latere.

39. Int. ideò orandum. 40. Int. hæc propriè ad Antichriſtum, quando crebriora & acerbiora tormẽta inferentur fidelibus; & quod grauius eſt, ſigna quoque comitabantur. Beda. 41. Aug. ad Heſych. narrat Ioſephus accidiſſe, quæ vix credibilia videantur. 42. Aug ad Heſych. Si Antichriſti tempore talis tribulatio, aut maior forſitan erit, intelligẽdum eſt de illo populo dictum, talem eis ampliùs non futuram; ſi enim populus ille præcipuè Antichriſtum eſt recepturus, tribulationem potiùs facturus eſt, quàm paſſurus. 43. Beda. hoc ſolum in tantis malis refugium, vt Deus, qui dat virtutem patiendi, breuiet potentiam perſequendi. 44. Theoph. i. niſi citò bellum terminatum fuiſſet, nullus Iudæus euaſiſſet: ſed quia præſciebat Deus multos eorum credituros, nõ permiſit ex toto deſtrui. Aug. ad Heſych. Dies breuiati. i. mala. donante enim Deo tolerantiam, minùs ſentiebantur, ac ſi breuia fierent.

45. Hier. ne malitia mutet intellectum eorum. 46. Beda. tribus enim annis & dimidio, quantum ex Daniele & Apocalypſi conici poteſt, Eccleſia per orbem impugnanda creditur. 47. Theoph. loquitur de aduentu Antichriſti, illud verò tunc, non ſignificat ſtatim poſt ſupradicta, ſed circa tempus Antichriſti. Beda. quidam hoc referunt ad tempus captiuitatis Iudaicæ, ſed meliùs de hæreticis accipiẽdum eſt, mentientibus ſe eſſe Chriſtos, quorũ primus Simon Magus, extremus Antichriſtus. 48. Aug. 20. de ciuit. Dei. c. 19. Soluetur tunc Sathanas, & per Antichriſtum mirabiliter, ſed mendaciter operabitur; ſeducentur autem qui ſeduci merebuntur. 49. Greg. ſuper Ezech. hom. 9. exprimit hoc in electis trepidationem mentis, tentabuntur enim ad cadendum per ſigna prædicatorum Antichriſti.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

32. Beda. abominatio, hæreſes, & flagitia quæ cũ viderint regnare inter eos qui cœleſtibus myſteriis videbantur conſecrati, qui in Iudæa i. veræ fidei confeſſione perſiſtunt, virtutum culmen aſcendant.
e. Hier nõ deſcẽdat ad ima, qui aſcẽdit ad alta. Beda qui ſpiritualiter viuit, animo carnalia excedẽs, non deſcẽdat ad priſtinos conuerſationis actus, nec relicta deſideria repetat: domus n. vel mũdus hic, vel caro noſtra. g. Hier. i. ne finiantur fructus noſtri operis cum fine temporis; hyeme enim finitur fructus, Sabbato verò tẽpus. Theoph. oportet nos à peccato fugere cũ feruore, & nõ frigidè & quietè. Beda. non debet refrigeſcere fides noſtra, & charitas, nec debemus torpere in opere Dei, vt otioſi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

32. *vide Matth. f. ſ. ad ea quæ reliquit à tergo.* 37. *Græ, lactantibus.* 40. *pro, diebus illis. Hebr. Nota quod alij legunt tribulationes, at Cõplut. legit tribulationis. h. pro, vllus homo. Heb.* 46. *Præt. pro futuro.*

prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus poſt tribulationem illam Sol contenebrabitur,& Luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cœli erunt decidentes:& virtutes quæ in cœlis ſunt, mouebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus,cum virtute multa & gloria.Et tunc mittet Angelos ſuos, & congregabit electos ſuos à quatuor ventis,à ſummo terræ vſque ad ſummum cœli.A ficu autem diſcite parabolam.Cùm iam ramus eius tener fuerit,& nata fuerint folia, cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas. Sic & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quòd in proximo ſit in oſtiis.Amé dico vobis,quoniam non tranſibit generatio hæc, donec omnia iſta fiant. Cœlum & terra tranſibunt,verba autem mea non tranſibunt. De die autem illo, vel hora nemo ſcit:neque Angeli in cœlo,neque Filius,niſi Pater.Videte,vigilate,& orate,neſcitis enim quãdo tempus ſit.Sicut homo qui peregrè profectus reliquit domum ſuam,& dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis:

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

50. Aug.ad plebem Hippon.Mala prædixit,vt cùm ea ſentiremus, bona poſt finem ſæculi ſecutura certiores expectaremus. 51. Theoph.ſ.ob abundantiam claritatis Chriſti.Beda.Sidera in die iudicij obſcurari videbuntur,nõ diminutione lucis,ſed ſuperueniente claritate Chriſti,vel ad tempus lumine priuabuntur,vt Sol tempore Paſſionis. 54. Theoph.ſtupebunt virtutes Angelicæ ad tanta magnalia. Hier.mouebuntur ad iram vindictę,quando mittentur à Chriſto.Glo.quid mirum homines tremere, ſi tremunt Angeli? l. Aug.primo de Trinit.etiam mali. m. Aug.ad Heſych.veniet ſicut abiit nube ſuſceptus, venit etiam quotidie in membris ſuis tamquam in nubibus. 55. Hier.qui prius ſicut pluuia deſcendit in vellus cum humilitate. 56. Theoph.mittit Chriſtus Angelos,ſicut Pater. 57. Int.ſ. vt triticum ventilatum de area totius terræ. 58. Beda.i.à quatuor mundi partibus. 59. Beda.i.ab extremis terræ finibus,ad vltimos terminos,vbi cœlũ inſidere videtur:nullus enim remanebit electus, qui non Domino in aëra occurrat. 63. Aug.ad Heſych.non tunc erit finis,ſed in proximo. 64. Int. vel omne genus hominum,vel ſpecialiter Iudæorum.Beda. ¶ Theoph.ſ.Chriſtianorum: conſolatur verò Diſcipulos ne crederent defecturam fidem. 65. Be[illegible] quod cum terra tranſibit,non ſecundùm eſſentiam,ſed ſecundùm eam quam nunc habet imaginem: quocumque verò peruenit aqua diluuij,perueniet(iuxta beati Petri ſententiam)ignis iudicij. 66. Int.q.d.ſigna illius diei prænuncia dixi,de die autem illa, &c.Theoph.Voluit Diſcipulos impedire ab interrogatione illius diei & horę. ſi enim dixiſſet,ſcio,ſed nolo reuelare,eos contriſtaſſet. 67. Int.ſ.nobis.Glo.ſcit quidem,ſed non nobis,vt ſemper ſimus ſolliciti: vnde, Videte, vigilate, &c.Theoph.ſi nunc ignorantes finem non curamus,quid faceremus ſi finem ſciremus? 68. Int.Hier.i.corpus eius in terra poſitum,quod eſt Eccleſia.Hilar.9.de Trin.non ignorat Filius,in quo ſunt omnes theſauri ſciẽtiæ,ſed ignorare dicitur,quia in eo latet.Glo.Filius & Spiritusſanctus neſciunt à ſe,ſed Pater qui à ſe eſt. 69. Int in quo & Filius. 70. Int.Hier.vigilia opus eſt mentis,ante mortem corporis. 71. Theoph.multi vigilant,ſed in prauitate. 72. Int.ſ.iudicij. 73. Beda.Chriſtus ad Patrem aſcendens, Eccleſiam corporaliter reliquit. 74. Int.locus carnis propriè terra eſt.Beda. 75. Int Hier.ſ.octo talenta, ſecundùm Matthæum,decem mnas,ſecundùm Lucam.Beda.id eſt,facultatem bene operandi.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

51. Int.ſ.ad gelida corda.Hier. 52 Hier.ob tempeſtatem diſſentionũm,non ſplendebit ſerena.Hier. ſ.ſemen Abr: hæ ſtellis aſſimilatum penè decrit. 60. Beda.ficus, Synagoga, quæ diu ſterilis fructum reddet. cùm enim intrauerit plenitudo gentium,omnis Iſrael ſaluus erit. 61. Int.id eſt, verba.Hier. 62. Hier.in die iudicij manifeſtabitur vnaquæque arbor,aridáne an viridis.Theoph.poſt Antichriſti anguſtias,Chriſti aduentus,æſtas erit iuſtis ex hyeme,peccatoribus verò hyems ex æſtate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

54. *ſ.commouebuntur in impios Angeli.* n. *Gra.qui ſunt in cælo.* 68. *ſ.vt reuelet, ſic dicimus, non habeo.ſ.vt dem.& Chriſtus alibi ait, Nota feci omnia quæ audiui à Patre.ſ.indicanda,ſeu nota facienda.* 73. *ſub.ſic ſe habet regnum Dei,vel,ita vigilate.*

& iani

& ianitori[76] præcepit vt vigilet. Vigilate[77] ergo, neſcitis[78] enim quando Dominus domus veniat, ſero[79], an media[80] nocte: an galli cantu[81], an mane[82]: ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormientes. Quod[83] autem vobis dico, omnibus[84] dico, Vigilate[85].

Sens. Lit. In Cap. XIII.

76. Int. qui ſ. ducit in domum cæli. Beda. ordini paſtorum, omnes etiam vigilare præcipimur, ianuas cordium cuſtodientes. 77. Hier. qui dormit, non corpora vera, ſed fantaſmata intuetur, ſic mundani. 78. Theoph nō dicit, neſcio. 79. Theoph. cùm quis moritur in ſenectute. 80. Theoph. cùm quis moritur in media iuuentute. 81. Theoph. cùm puer incipit ſecundùm rationem viuere; tunc gallus in eo vociferatur, excitans à ſomno ſenſualitatis. 82. Theoph. id eſt, puerili ætate. 83. Int. hoc fine concludit ſermonem, vt commune omnium præceptum nouiſſimi per primos audiant. 84. Int. ſcilicet, generale bonum eſt, non ſingulare. 85. Aug. ad Heſych. Imparatum inueniet dies illa, quem imparatum inuenerit vitæ ſuæ vltimus dies.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

79. Notantur fines quatuor vigiliarum. 81. ſ. gallicinio.

CAPVT XIV.

ERAT autem Paſcha[1] & Azyma[2] poſt biduum: & quærebant[a] ſummi Sacerdotes & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die feſto[b], ne fortè tumultus[3] fieret in populo. Et cùm eſſet[c] Bethaniæ[4] in domo Simonis[5] Leproſi[6], & recumberet[d]: venit mulier[7] habens alabaſtrum[8] vnguenti nardi[9] ſpicati[10] pretioſi[e]: & fracto alabaſtro[11],

Sens. Lit. In Cap. XIV.

1. INT. id eſt, tranſitus, quod Hebraicè Phaſe. Beda. Videns enim exterminator ſanguinem in foribus Iſraëlitarū, pertranſibat. 2. Beda. Paſcha dicitur dies quo agnus occidebatur ad veſperam. ſ. decimaquarta luna menſis primi; decima verò quinta ſuccedebant feſta azymorum, quæ ſeptem diebus durabant; Euangeliſtæ tamen indifferenter azymorum diem pro Paſcha, & è contra ponunt: nam & Paſchæ dies in azymis celebratur. a. Hier. qui templum, & vaſa, & ſe ad eſum agni purificare debuerant. b. Theoph. Chriſtus tamen tempus conſtituerat paſſioni. 3. Int. non ſeditionem timebant, ſed ne auxilio populi de manibus eorum tollerent. Beda. c. Aug. 2. de conſ. Euang. ante ſex dies Paſchæ (vt ait Iohannes.) 6. Int. nomen priſtinum manet, vt virtus curantis appareat. Leproſus enim fuerat, ſed à Domino curatus erat. 7. Aug. 2. de con. Euang. hæc bis vnxit Chriſtum, ſemel, vt narrat Lucas, meminitque etiam Iohannes; deinde iterum quod hic dicitur: perfudit verò non ſolùm caput, vt ait Matth. & Marc. ſed etiam pedes, vt ait Iohannes. 8. Beda. Alabaſtrum, genus marmoris candidi, variis coloribus, quod cauari ſolet ad vnguenta: ſeruat enim ea incorrupta. 9. Beda. Nardus, frutex aromaticus craſſa radice, ſed breui, nigra, & fragili: redolet vt cupreſſus, aſpero ſapore, paruo denſóque folio; cuius cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. 10. Beda. erat enim non ſolùm de radice, ſed etiam de ſpicis, & foliis confectum. Theoph. Græce πιστικῆς, id eſt, fidelis. ſ. ſine dolo confecti.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

b. HIer. Vitant diem feſtum, non enim eſt feſtiuitas iis qui vitam & miſericordiam perdiderunt. 4. Beda. i. in domo obedientiæ. Hier. Obediens Chriſtus Patri vſque ad mortem, à nobis obedientiam petit. 5. Int. Simon enim obediens dicitur. Hier. Simon Leproſus, mundus infidelis primò, poſteà fidelis. d. Hier. humiliat ſe, vt eum tangeret fides peccatricis. 7. Int. Hier. ſ. Eccleſia, quæ dicit: Nardus mea dedit odorem ſuum. 8. Int. ſ. carnale deſiderium. Hier. quod frangitur ad caput ex quo eſt omne corpus compaginatum. 11. Int. id eſt, carnali deſiderio.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

2. plurale eſt, pro dies azymorum, quibus veſcebantur azymis. 10. id eſt, ex ſpicanardi factum. reddidit interpres ſenſum: id enim ſignificat fidelis Græcè, niſi fortè Græcè ſpicati dixit, vt ſolet aliquando vti Latinis vocibus, & mutatum eſt in πιστικῆς. e. coniungendum cum vnguenti.

effu

Digitized by Google

effudit ſuper caput eius. Erant autem quidam indignè ferentes intra ſemetipſos, & dicentes, Vt quid perditio iſta vnguenti facta eſt? Poterat enim vnguentum iſtud venumdari pluſquàm trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam. Ieſus autem dixit, Sinite eam, quid illi moleſti eſtis? Bonum opus operata eſt in me. Semper enim pauperes habebitis vobiſcum: & cùm volueritis, poteſtis illis benefacere: me autem non ſemper habebitis. Quod habuit hæc, fecit: præuenit vngere corpus meum in ſepulturam. Amen dico vobis: vbicumque prædicatum fuerit Euangelium iſtud in vniuerſo mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. Et Iudas Scariothis vnus de duodecim abiit ad ſummos Sacerdotes, vt proderet eum illis. Qui audientes, gauiſi ſunt: & promiſerunt ei pecuniam ſe daturos: & quærebat quomodo illum opportunè traderet. Et primo die Azymorum quando Paſcha immolabant, dicunt ei diſcipuli, Quò vis eamus, & paremus tibi vt manduces Paſcha?

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

12. Theoph. videntur diſcipuli plures arguiſſe, quòd ſæpe Chriſtum audiſſent de eleemoſyna docentem, Iudas verò non eadem intentione indignè tulit; ſed propter amorem pecuniæ, itaque Iohannes ipſum ſolum commemorat. Glo. fortè alij diſcipuli hoc etiam dixerunt, vel ſenſerunt. 14. Int. Beda. hoc de ſolo Iuda ſynecdochicè. 15. Theoph moleſti erant, exprobrantes ei & iniurias inferentes. 15 Beda f. ita venientes in conuictu & familiaritate. 16. Hier. id eſt, quod potuit. 17. Int. ſ. antequàm veniret qui excluderet. 18 Beda q.d. non perditio eſt, ſed ſepulturæ officium; nec mirum mihi dediſſe bonum odorem hanc, cùm ego pro ea futurus ſim ſanguinem. Theoph. id eſt, in ſignum ſepulturæ futuræ. 19. Theoph. duo prophetat, & prædicandum Euangelium in vniuerſo mundo; & opus mulieris laudandum. 20. Int. Rem. damnum effuſi vnguenti vult compenſare pretio Magiſtri. Beda. 21. Chry Serm de Paſſ. erat enim alrer qui Iudas Iacobi & Zelores vocabatur. 22. Chry. Serm. de Paſſ. auget deteſtabilitatē proditoris. Hier. erat vnus ex illis numero, non merito: corpore, non animo. 23 Int. non inuitatus, non coactus; pretium quoque in [illegible] mentium poſuit, quaſi vilis mancipij, Quid vultis mihi dare, &c. 25. Theoph. ſ. annunciaret quando ſolus eſſet. timebant enim irruere quando docebat, propter turbam. 29. Beda. ſ. decimaquarta primi menſis, qua fermento abiecto, agnus ad veſperam immolabatur; qua etiam Chriſtus paſſionis ſuæ ſacrauit exordiū, corporis & ſanguinis ſui myſteria celebranda tradens; & à Iudæis tentus, & ligatus. 31. Chry. Serm. de Paſſ. Iudas de traditione tractabat, Diſcipuli erant de Paſchæ præparatione ſolliciti. 32. Theoph. apparet Chriſtum hoſpitium non habuiſſe, nec Diſcipulos proprias domos, alioqui eò duxiſſent.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

f. Glo. facit hoc quotidie Eccleſia; vnde Deo autem gratias, qui ſemper triumphat, nos in Chriſto Ieſu, & odorem ſuæ notitiæ manifeſtat per nos, &c. Laudat enim, & prædicat potentiam diuinitatis Chriſti, qua illi vna eſt cum Patre. 15. Hier. ſub prætextu auaritiæ myſterium fidei loquitur Iudas: fides enim noſtra trecentis emitur denariis, in decem ſenſibus, interioribus. ſ. & exterioribus, per corpus, animam, & ſpiritum triplicatis. 16. Int. Hier. non aliundè quæramus quod in nobis habemus. 28. Beda imitantur Iudam, Deúmque produnt, qui pro muneribus charitatis & veritatis Iura ſpernunt 30. Hier. Azyma quæ cum amaritudine, id eſt, lactucis agreſtibus manducantur, redemptio noſtra eſt; amaritudo verò Paſſio Domini. 32. Int. Hier. eum voluntate Dei dirigamus greſſus noſtros.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

g. id eſt, indefinite calumniari. 16. pro. quod potuit, [illegible]. 17. ſ. quod poſtea facere non poterit. q. d. quod breui ſepeliendum erit. 18. q. d. fecit quod [illegible], [illegible] exhiberi. l. ſ. vbi eum tradidiſſet. 33. Interlinearis legit comedere, ſed melius legi etiam, vt manduces.

Et

Digitized by Google

Et mittit [34] duos ex diſcipulis ſuis, & dicit eis, Ite in [35] ciuitatem: & [m] occurret vobis [36] homo [37] lagenam aquæ baiulans, ſequimini eum: & quocumque introierit, dicite [n] domino domus, quia Magiſter dicit, Vbi eſt [38] refectio mea, vbi Paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe demonſtrabit vobis [39] cœnaculum grande ſtratum, & illic parate nobis. Et abierunt diſcipuli eius: & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt ſicut dixerat illis, & [40] parauerunt Paſcha. [41] Veſpere autem facto, venit cum duodecim. Et [42] diſcumbentibus illis, & manducantibus, ait Ieſus, Amen dico vobis, [43] quia vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt [44] contriſtari, & dicere ei ſingulatim, Numquid ego? Qui ait illis, Vnus ex [45] duodecim qui intingit mecum manum in catino: & Filius quidem hominis [p] vadit ſicut ſcriptum eſt [46] de eo. Væ autem

Sens. Lit. In Cap. XIV.

34. Theoph.ſ.Petrum & Iohannem. m. Beda.indicium præſentiæ diuinitatis; nouit enim quod alibi futurum eſſet. 37. Aug.2.de con.Euang.Lucas amphoram dicit.ſ.alter vaſis genus, alter modum ſignificauit: vterque ſententiæ veritatem cuſtodiuit. Auctor.Græcè apud vtrumque eadem vox eſt.ſ. κεράμιον, vas fictile. 40. Chry.Ser.de Paſſ.non noſtrum, (eſt enim Chriſtus) ſed Iudæorum, quod Chriſtus mãducauit, quia factus eſt ſub lege, vt eos qui ſub lege erãt, redimeret; & vt legi ceſſationem daret; ne quis verò diceret ideo euacuaſſe legẽ, quia eam vt arduam implere nõ valeret, priùs impleuit, & ſic eam fecit ceſſare. 42. Theoph.at lex præcipiebat ſtantes Paſcha comedere, probabile eſt priùs adimpleſſe Paſcha legalé, deinde diſcubuiſſe, cùm cœpit proprium tradere Paſcha. 43. Chryſ. Serm.de Paſſ.non apertè publicat, ne fieret impudentior; nec tamẽ ſilentio præterit, ne cælari arbitratus, audacter ad proditionem properet. Beda.dat pœnitentiæ locum, vt intelligens sciri cogitationes ſuas, reſipiſceret. 44. Theoph.magis credunt illi qui omnium corda nouit, quàm ſibi. Gloſ.timentes fragilitatem ſuam, interrogant de peccato, cuius conſcientiam non habent. 45. Beda.Iudas, cæteris contriſtatis, & manum retrahentibus, mittit manũ in catinum; arguit ergo eum manifeſtiùs, quia perſeuerabat in malo. Glo.impletur illud, Qui edebat panem meum, magnificauit, &c. p Theoph.oſtenditur Chriſti mors voluntaria. 46. Hier.pœna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata ſupplicia.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

34. Int.charitas non eſt ſola. 35. Int.i.Eccleſiam. Hier.fidei muro cinctam. 36. Int.i.primitiuus populus. Hier. ¶ Beda.non ponitur huius nomen, nec domini domus, vt ſignificetur omnibus verum Paſcha celebrare volentibus. i. Chriſti Sacramentis imbui, eúmque mentis hoſpitio ſuſcipere, danda facultas. 37. Int.i.legẽ litteræ. Hier. ¶ Beda.aqua, lauacrum gratiæ: lagena, fragilitas eorum per quos erat in mundo prædicanda. Theoph.lagenam portat aquæ, qui baptizatus eſt. Glo.ſignificatur huius Paſchæ myſterium pro ablutione mundi celebrandum. n. Hier.ſ.Petro, cui Dominus domum ſuam credidit, vt ſit vna fides ſub vno paſtore. Theoph.Dominus domus, intellectus, qui oſtendit cœnaculum grande.i.altitudinem intelligentiarum, quod etſi altum eſt, ſternitur tamen, & planum fit humilitate, ibíque paratur Chriſto Paſcha à Petro & Iohanne.i.actione & contemplatione. 39. Hier.Eccleſia magna eſt, ſtrata varietate virtutum, & linguarum. Beda.cœnaculum, lex; quæ de anguſtiis litteræ egrediens, in alto mentis ſolario Chriſtum recipit. 41. Int.i.fine mundi. Hier.circa vndecimam enim veniunt nouiſſimi, qui primi denarium accipiunt. Glo.ante crucem enim Abraham in inferno, poſt crucem verò latro in paradiſo. Auctor.intellige inferni nomine patrum locum inferiorem: ſic dicitur Chriſtus deſcendiſſe ad inferos.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

37. ſ.vas fictile. 38. Lucas diuerſorium. Grac. apud vtrumque eadem vox. ſ. κατάλυμα. 39. Fuiſſe in ſuperiori parte ædium apparet ex verbo ἀνώγεον. q. à terra exaltatum. Hic creditur latuiſſe diſcipulos poſt paſſionem. Erat in monte Sion. vide Act.1. o. ſic vocatur collegium Apoſtolicum, etiamſi aliquis deſit. & Luc.24. vocantur vndecim etiam abſente Thoma, vel hic duo illi miſſi iam fuerant reuerſi.

[47]homini illi per quem Filius hominis tradetur. [48]Bonum erat ei [49]ſi non [50]eſſet natus homo
ille. Et [q]manducantibus illis,[51]accepit Ieſus [52]panem,[53]& benedicens [54]fregit,& dedit eis,&
ait: [55]Sumite,[56]hoc eſt corpus meum. Et [r]accepto [57]calice,gratias agens,dedit eis,&[58] bibe-
runt ex illo [59]omnes. Et ait illis: Hic eſt ſanguis meus [60]noui Teſtamenti,qui pro multis
[61]effundetur. Amen dico vobis, quòd iam non bibam de [62]genimine [s]vitis vſque in diem
illum, cùm illud bibam [63]nouum in regno [v]Dei. Et [64]hymno [65]dicto,exierunt in [66]montem
Oliuarum. Et ait eis [67]Ieſus, Omnes

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

47. Beda.& hodie væ illi homini qui ad menſam Domini malignus accedit.tradit enim Filium hominis in exemplum Iudæ peccatoribus membris ſuis. 49. Int.ſ.latens materno vtero. 50. Int.aliàs fuiſſet. ¶ melius eſt non eſſe,quàm ad torméta eſſe.Hier. 51. Beda.Finitis Paſchæ veteris ſolemniis, tranſit ad nouum;vt pro carne agni & ſanguine, ſui corporis & ſanguinis Sacramentum ſubſtitueret.
52. Beda.vt ſe illũ monſtraret eſſe,cui Dominus iurauit,Tu es Sacerdos in æternũ,&c. 53. Theoph. id eſt,gratias agens. 55. Theoph.ſ.quod nunc do,nunc ſumitis. 56. Theoph.panis in propriũ Chriſti corpus tráſmutatur;vnde,Panis quem ego dabo,caro mea eſt.non apparet autem ob infirmitatem noſtrá:ſi enim cerneremus,ſumere non ſuſtineremus;condeſcendens ergo infirmitati noſtræ,panis & vini,in carnem & ſanguinem ſuum conuerſorum ſpecies conſeruat.Chry.Serm.de Paſſ.& nunc etiam Chriſtus corpus facit ſuum & ſanguiné, Sacerdos verba profert,ſed Dei virtute,& verbo iſto,Hoc eſt corpus meum, propoſita conſecrantur,vox iſta ſemel dicta eſt,ſed per omnes menſas Eccleſiæ, vſque ad aduentum eius præſtat Sacrificio firmitatem. 57. Int.Hier Gratia,nõ meritis ſaluati ſumus à Deo.
58. Hier.felix ebrietas,ſatietas ſalutaris. 59. Theoph.Quidam dicunt Iudam non participaſſe myſteriis,ſed antè exiuiſſe,alij aliud putant.Chry.Serm.de Paſſ.Chriſtus proditori ſanguinem offerebat, vt haberet peccatorum remiſſionem,ſi voluiſſet.Hier.Bibit Iudas ſed nõ extinguit ſitim ignis æterni, quia indignè ſumit.Chry.Serm.de Paſſ.vt cibus occupatum ventrem malis humoribus amplius lædit, ita iſte cibus malignitate pollutum magis perdit, non natura ſua,ſed accipientis vitio. 60. Int.non veteris,de quo,hic ſanguis Teſtamenti eſt quod mãdauit ad vos Deus Beda 61. Int.Hier.pro multis effunditur,ſed non omnes emundat. 62. Theoph.q.d. non bibam de vino vſque ad reſurrectionem; poſteà enim bibit cum diſcipulis & comedit,oſtendens ſe eumdé eſſe qui paſſus fuerat. 63. Theoph. ſ.nouo modo:non enim poſt reſurrectionem habebat corpus indigens cibo. 64. Theoph.oſtendit ſe libenter pro nobis mori. Beda. Poteſt intelligi hym[illegible] ſecundùm Iohannem Patri gratias agens,decantabat;in quo & pro ſe,& pro ſuis,eleuatis ſurſum oculis precabatur. 65. Theoph.ſ.vt ſolitarium caperent ſine tumultu: in ciuitate enim fortè fuiſſet populus conturbatus, haberéntque inimici anſam interficiendi tamquam populi concitatorem. 67. Beda.prædicit quid paſſuri ſint,vt cùm paſſi fuerint,non deſperent ſalutem;ſed pœnitentiam agentes liberentur.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

53. Beda.Benedixit,quia naturam quã aſſumpſit,gratia diuinæ virtutis impleuit. 54. Beda.vt oſtenderet ſui corporis fractionem non abſque ſua voluntate futuram. 56. Hier.Corpus Chriſti,Eccleſia, quæ accipitur in fide;benedicitur in numero;frãgitur in paſſionibus;datur in exemplis;ſumitur in doctrinis. r. Beda. quia nos in Chriſto,& Chriſtum in nobis manere oportet,vino in calice aqua miſcetur:aquæ enim populi. 62. Theoph Vitis,Chriſtus; genimen,intellectus occultus quem ipſe generat,qui docet hominem ſcientiam;in futuro ergo ſeculo bibet cum ſuis,cùm noua quædam & occulta reuelabit. Beda.vitis,ſeu vinea,ſynagoga.q.d. non vltrà carnalibus cæremoniis delectabor, in quibus Paſchalis præcipuũ locum tenuit;aderit tempus cũ gloria immortalitatis ſublimatus,de ſalute populi ſpirituali gratia regenerati, vobiſcum gaudio perfundar. 64. Hil.docuit ante cibum,& poſt gratias agere. 65. Beda.ſignificatur per acceptionem Sacramentorum,ad altiora eſſe aſcendendum. 66. Hier. in monte Oliueti,vnde ad cælos aſcendit,tenetur Chriſtus;inde enim aſcendimus ad cælos, vnde vigilamus,oramus,ligamur nec repugnamus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

48. *Bonum erat.q.d.melius ei fuiſſet.* q. *pro,vbi manducaſſent.ſ.agnum.Heb.* 53. *i.cùm benedixiſſet.* 54. *ſ.antequam diſcipulis daret.* 57. *pro,gratias egiſſet.Heb.* s. *ſ.cùm daret,vt patet ex Matth.* 62. *i.fructu.* v. *pro,regnans,à Patre accepto regno.* 64. *i.cùm laudes Deo dixiſſent.*

ſcan da

ſcandalizabimini[68] in me in nocte iſta,quid ſcriptum[69] eſt,Percutiam[70] paſtorem,&diſpergentur[71] oues.Sed[72] poſteaquàm reſurrexero,præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi,[74] Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ſed[75] non ego. Et ait illi Ieſus,Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priuſquàm gallus[x] vocem bis[76] dederit, ter me es negaturus. At ille ampliùs loquebatur. Et ſi oportuerit me ſimul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et veniunt in prædium,[z] cui nomen Gethſemani.[77] Et ait diſcipulis ſuis, Sedete hîc donec orem.[78] Et aſſumit Petrum[79] & Iacobum & Iohannem ſecum:& cœpit pauere,[80] & tædere.[aa] Et ait illis, Triſtis[81] eſt anima mea vſque ad mortem:ſuſtinete hic,&[82] vigilate. Et cùm proceſſiſſet paululùm procidit[83] ſuper terram, & orabat vt ſi fieri poſſet,[84] tranſiret ab eo hora[bb]: & dixit,Abba[85] Pater,[86] omnia tibi poſſibilia ſunt,transfer calicem hunc à me: ſed[87] non quod ego volo,[88] ſed quod tu. Et venit,[cc] & inuenit[dd] eos dormientes. Et ait Petro,Simon

Sens. Lit. In Cap. XIV.

68. Theoph permiſit eos cadere ne in ſeipſis conſiderent. 69. Beda. in Zacharia aliis verbis, & ex perſona Prophetæ ad Dominum. 70. Theoph.i.dimittam percuti. 71. Int.ſ.Apoſtoli.Theoph.
72. Int.Hiet.promittitur reſurrectio,ne deſperēt. 74. Int.non eſt temeritas,nec mendaciū;ſed fides & ardens affectus. 75. Int.Petrus ex ardore fidei promittebat,ſed Chriſtus, vt Deus futura prænouerat.Beda.Hier.Sine pennis in altum volare nititur. 76. Aug.de conſ.Euang.ante primum galli cātum cœpta eſt trina negatio,quod attenderunt reliqui Euāgeliſtæ; quamquam & ante primum galli cantum in animo Petri tota concepta eſt. Theoph.poſt primam negationem cantauit ſemel gallus; poſt alias duas cantauit ſecundò. 77. Beda.monſtratur hodie locus Gethſemani, in quo Chriſtus orauit, ad radices montis Oliueti. 79 Theoph.aſſumit inſpectores gloriæ ſuæ in monte Thabor,vt qui glorioſa viderant,viderent & triſtia, verumque eſſe hominem agnoſcerent. 80. Theoph.homines naturaliter inuiti tendunt ad mortem; aſſumpſit autem naturales hominis proprietates. 81. Beda.omnia ſuſcepit quæ corporis ſunt. Theoph.quidam putant triſtari ob peccata Iſraëlitarum,qui ſe erant crucifixuri. 82. Beda.i.ſomno infidelitatis,& torpore mētis. 83. Int.humilitatē mentis oſtēdit habitu corporis.Beda. 84. Aug.3.de con.Euan.non dixit,ſi facere poſſet, ſed ſi fieri poſſet,ac ſi diceret,ſi vellet: fieri enim poteſt quod ille voluerit. 85. Aug.3.de conſ.Euang. fortè Dominus propter aliquod Sacramentum vtrumque dixit,volens oſtendere ſe ſui corporis,id eſt.Eccleſiæ perſonā ſuſcepiſſe,cui factus eſt angularis lapis. 86. Aug.de conſ.Euang.oſtendit non ex impoſſibilitate, ſed ex voluntate Patris dictum,ſi fieri poteſt. 87. Hier.vſque in finem docet Patrum noſtrorum voluntatem noſtræ præponere. 88. Glo.non venerat facere voluntatem ſuam quam ſumpſit ex virgine,ſed quā habuit æternus cum Patre.Beda.facit hoc cōtradicentes vnam tantùm in Chriſto eſſe operationē,& voluntatem.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

68. Hier.omnes cadunt,ſed nō omnes iacent:cadere carnale eſt,iacere diabolicum. x. Hier.Gallus lucis nuncius,Spiritus ſanctus,cuius voce in Prophetis & Apoſtolis excitamur de trina negatione ad amariſſimos fletus,qui malè de Deo cogitauimus,locuti ſumus ad proximos, fecimus ad noſipſos.
77. Beda.Gethſemani vallis pinguium,ſeu pinguedinum,inſinuatur:ergo in orationibus humilitas, & internæ dilectionis pinguedo ſeruanda.Chriſtus etiam valle humilitatis & pinguedine charitatis, mortem pro nobis ſubijt. 78. Theoph.Solebat ſolus orare, docens ſolitudinem & ſilentium in orationibus quærere.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

z. Græ χωρίον,id eſt,agrum,locum,prædium,villam. 80. *ἐκθαμβεῖσθαι,cum ſtupore pauere.*
aa ἀδημονεῖν,grauiter angi,pencē deficere præ mœrore. Apud Matth.vertit mœſtus eſſe. bb. i.tempus,ſ. Paſſionis,ne pateretur. 85. *Syriaca vox,quam ſtatim Euangeliſta interpretatur.Heb. Ab dicitur;nec enim veriſimile Chriſtum Græca voce vſum. cc. dd. vtrumque præſentis temporis.*

dormis?[89] non potuiſti[90] vna hora vigilare? Vigilate, & orate vt non intretis[ee] in tentatio[91]nem. Spiritus[92] quidem promptus[93] eſt,caro[94] verò infirma[95]. Et iterum abiens orauit[96] eumdem ſermonem dicens. Et reuerſus,denuo[ff] inuenit eos dormientes. Erant enim oculi[97] eorum grauati[98],& ignorabant quid reſponderent ei.Et venit tertiò[gg],& ait illis,Dormi[99]te iam & requieſcite;ſufficit[100]. Venit hora:ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite[101],eamus[102]: ecce qui me tradet,propè eſt. Et adhuc eo loquente,venit Iudas Scarioth,vnus de duodecim[103], & cum eo turba multa[104] cum gladiis & lignis miſſi à ſummis Sacerdotibus,& Scribis,& Senioribus. Dederat[hh] autem traditor eis ſignum dicens,Quemcumque oſculatus fuero,ipſe eſt,tenete eum,& ducite cautè[ll].Et cùm veniſſet,ſtatim accedens[mm] ad eum,ait,Aue Rabbi: & oſculatus[105] eſt eum. At illi manus iniecerunt[106] in Ieſum, & tenuerunt eum. Vnus[nn] autem quidam de circumſtantibus educens gladium,percuſſit[107] ſeruum ſummi Sacerdotis[108]:& amputauit illi auriculam[109]. Et reſpondens Ieſus ait illis, Tamquam ad latronem exiſtis cum gladiis[110] & lignis comprehendere me?Quotidie eram apud vos in templo

Sens. Lit. In Cap. XIV.

89. Hier.ſicut dormiunt mente,ita dormiũt corpore. 90. Hier.quaſi dicat,quomodo ergo mortem ſpernes? 91. Hier.ſ.negandi me.Beda.non dicit,ne tentemini,id enim eſt homini impoſſibile;ſed ne intreris,id eſt,ne vos tentatio ſuperet.Hier.in tentationem intrat,qui orare negligit. 92. Theoph.ſcilicet,veſter. 93. Theoph.ſ.ad me non negandum. 94. Theoph.ſ.veſtra. 95. Beda.temerarios reprimit;qui putant quidquid crediderint ſe conſequi poſſe;quãtum ex mentis ardore confidimus, tantùm ex fragilitate carnis timeamus. 96. Theoph.per ſecundam orationem verum ſe hominem confirmat. 97. Int.Langueſcunt oculi Apoſtolorũ negatione vicina. 98. Theoph.ſ.ſomno. 99. Theoph. Ironicè,vt patet ex eo quod dicit,ſufficit. 100. Auguſt.3.de conſ.Euang.Intelligendum eſt poſt illud, Dormite, ſiluiſſe Dominum aliquantulum;poſtea d[illegible]ſ.quod requieuiſtis. 101. Theoph. non vt fugiant, ſed vt inimicis obuiam eant. 102. Beda. poſtquàm Apoſtolorum timorem ſequente pœnitentia impetrauerat corrigendum,pergit ad perſecutores.Glo.q.d.non inueniant nos timẽtes,ſed gaudium & confidentiam videant. 103. Theoph.hoc ponitur ad maiorem proditoris redargutionem.

hh. Beda.habet adhuc aliquid de verecundia diſcipuli,cùm non palam tradit,ſed per ſignum oſculi. Hier.Dat ſignum oſculi cum veneno doli,ſic Caim obtulit ſacrificium ſubdolum,& reprobatum.

105. Beda.Scelerata confidentia:ſuſcepit verò Dominus oſculum,ne proditionem fugere videatur; ſimul illud cõplens:Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. 106. Hier.adeſt Ioſeph vinctus,venditus à fratribus. nn. Theoph.tacet nomen,ne videatur ſuum laudare magiſtrum,quaſi pro Chriſto zelantem. 107. Beda.fecit hoc eodem mentis ardore, quo cætera.Sciebat Phinees puniendo ſacrilegos, mercedem accepiſſe. 110. Beda.quaſi dicat.ſtultum eſt eum gladiis & fuſtibus quærere vltrò ſe tradentem;& in nocte,quaſi latitantem inueſtigare,quotidie in templo docentem.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

gg. Hier.trina dormitio diſcipulorum,tres mortuos ſignificat à Domino ſuſcitatos, ſcilicet,in domo,ad ſepulcrum,de ſepulcro;trina autem Domini vigilia,docet nos orando de præteritis, præſentibus,& futuris veniam precari. 104. Hier.Confidit de virtute ſeculi,qui deſperat de auxilio Dei.

108. Theoph.Summi Sacerdotes Scripturas negligebant,quaſi ſerui non audientes facti. 109. Int. Hier.prædicatio Petri auditum abſcidit à Iudæis. Theoph. ſi habuiſſent iſti aures audientes Scripturas,non dominum gloriæ crucifixiſſent.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

ee. id eſt, ſuccumbatis. ff. Græ.coniungitur cum dormientes. 99. Ironicè.q.d. Non eſt dormiendi tempus. 100. ſcilicet, dormiſſe hactenus. ll. ſcilicet, circumſpectè, ſcilicet, ne euadat. mm. prius id factum quàm quod Iohannes dicit, Chriſtum obuiam proceſſiſſe.

docens:

docens: & non me [111] tenuiſtis. Sed vt [oo] impleantur Scripturæ. Tunc Diſcipuli eius [112] relinquentes eum, omnes [113] fugerunt. [114] Adoleſcens autem quidam ſequebatur eum amictus ſindone ſuper [115] nudo: & tenuerunt eum. Et ille [116] reiecta ſindone, nudus profugit ab eis. Et adduxerunt Ieſum ad [117] ſummum Sacerdotem, & [118] conuenerunt omnes Sacerdotes & Scribæ & Seniores. [119] Petrus autem à [120] longè ſecutus eſt eum, vſque intrò in [121] atrium ſummi Sacerdotis: & ſedebat cum miniſtris ad [122] ignem, & calefaciebat ſe. [123] Summi verò Sacerdotes, & omne concilium quærebant aduerſus Ieſum teſtimonium, vt eum morti traderent, [124] nec inueniebant. Multi autem teſtimonium falſum dicebant aduerſus eum, & [pp] conuenientia [125] teſtimonia non erant. Et quidam ſurgentes, [qq] falſum teſtimonium ferebant aduerſus eum dicentes: Quoniam nos audiuimus eum dicentem, [126] Ego diſſoluam templum hoc [127] manufactum, & poſt triduum aliud non manufactum [128] ædificabo. Et non erat conueniens teſtimonium illorum.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

111. Theoph. non potuerunt eum capere, niſi cùm voluit. 112. Int. Hier. adimpletum eſt, Elongaſti à me amicũ, & proximum, & notos meos à me. 113. Beda. impletur illud, Omnes ſcandalizabimini. Gl. etſi turba permittente ad petitionem Domini fugerunt, promptiores tamen erant ad fugam, quàm ad patiendi fiduciam. 114. Theoph. videtur fuiſſe de domo, in qua Paſcha comederant: quidam tamen dicũt fuiſſe Iacobum, fratrem Domini, qui fuit poſt Epiſcopus Hieroſolymitanus. Greg. 14. Mor. c. 26. videtur fuiſſe Iohannes, potuit verò mox reſumpto indumento, redire, ſeque turbis immiſcere.

115. Beda. ſ. corpore. Int. nihil indumenti habebat, niſi ſolam ſindonem. Beda. ¶ Auct. vel hinc apparet, non fuiſſe aliquem ex Apoſtolis. vide Additionem. 117. Beda. ſ. Caypham, qui erat (vt Iohannes ait) Pontifex anni illius: emerat verò Pontificatum à Principe Romano, vt teſtatur Ioſephus. 118. Int. Hier. fit congregatio taurorum, in vaccis populorum. 119. Hier. timor retrahit, charitas trahit. Glo. quod timet, naturæ eſt: quod ſequitur, deuotionis: quod negat, obreptionis: quod pœnitet, fidei.

123. Theoph. Lege præcipiente, [illegible] ſummus Sacerdos, multi fiebant per Principem Romanorum. ſ. annis ſingulis. ſummos ergo Sacerdotes dicit, qui ſummo Sacerdotio functi fuerãt. 124. Int. mẽtita eſt iniquitas ſibi, vt Regina aduerſus Ioſeph, Sacerdotes aduerſus Suſannam: ſed ignis ſine materia defecit. Hier. 125. Int. quod variatur incertum eſt. Hier. qq. Hier. falſus teſtis eſt, qui in eo ſenſu dicta intelligit, quo non dicuntur. 126. Int. Dominus dixit, Soluite nos, ſed non ego, quia nemo debet ſibi inferre mortem. 127. Int. hoc addunt, vt videatur propriè de templo Iudaico dixiſſe.

128. Int. Dominus dixit, Suſcitabo, viuum animal ſignificans, & ſpirans templum. Hier.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

113. Beda. ſicut Petrus culpam lacrymis abluens, recuperationem in martyrio labẽtium: ita Diſcipuli fugiendo, cautelam fugiendi docent minùs idoneos ad toleranda ſupplicia. 116. Glo. ſignificãtur illi, qui vt ſecuriores ſint, omnia mundana abiiciunt. 120. Beda. meritò à longè ſequebatur qui erat proximè negaturus, quod nõ faceret, ſi Chriſto adhæſiſſet. Glo. ſignificatur Eccleſia ſecutura Chriſti Paſſionẽ, ſed longè differenter: Eccleſia enim pro ſe patitur, ille pro Eccleſia. 121. Hier. atrium, ſecularis circuitus: miniſtri, dæmones, cum quibus qui manet, flere peccatũ nõ poteſt: ignis carnale deſiderium.

122. Beda. quoniam abundat iniquitas, refrigeſcit charitas: hoc frigore torpebat ad horam Petrus, prunisque miniſtrorum Cayphæ calefieri cupiebat, id eſt, temporale ſolatium perfidorum ſocietate quærebat: ſignificabat verò ignis ille ignem cupiditatis in maligna ſynodo contra Chriſtũ accenſum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

oo. ſed vobis permittitur, vel hæc fiunt. 114. *apparet hunc tranſeuntium ſtrepitu excitatum è lecto ſurrexiſſe, opertum ſindone.* 115. *ſ. corpore.* 116. *hinc apparet quanti periculi fuerit illa nocte Chriſtum ſequi.* *pp. ſ. inter ſe, vel parum ponderis habitura apud Pilatum ad Chriſtum condemnandum.*

[129] Exurgens autem ſummus Sacerdos in medium,interrogauit Ieſum dicens:Nō reſpondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his?Ille autem [130] tacebat, & nihil reſpondit. Rurſum ſummus Sacerdos [131] interrogabat eum: & dixit ei, Tu es Chriſtus [132] Filius Dei [133] benedicti?Ieſus autē [134] dixit illi,[135] Ego ſum,& videbitis Filium hominis [136] ſedētem à dextris virtutis Dei:& [137] venientem cum nubibus cœli.[138] Summus autem Sacerdos ſcindens veſtimenta ſua,ait,Quid adhuc deſideramus teſtes?Audiſtis blaſphemiam:quid vobis videtur?Qui omnes condemnauerunt eum eſſe reum mortis.[139] Et cœperunt quidā [140] conſpuere eum,& [141] velare faciem eius:& [142] colaphis eum cædere,& [143] dicere ei,Prophetiza: & miniſtri [144] alapis eum cædebant.Et cùm eſſet Petrus in atrio deorſum venit [145] vna ex ancillis ſummi Sacerdotis:& cùm vidiſſet Petrum calefacientem ſe:aſpiciens illum, ait: Et tu cum Ieſu Nazareno eras.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

129. Beda.ſ.furore ſuperatus,vt ſermonis occaſione locum inueniat accuſandi,demōſtrat verò inſaniam mentis corporis motu. 130. Int.ſicut ouis ad occiſionem ducitur,& obmutuit,& ſiluit à nobis. ¶ Theoph.ſciebat quòd non attenderet verbis eius:vnde apud Lucam: Si dixero vobis,non credetis. Glo.præuidebat quidquid reſpondiſſet in calumniam vertendum. 131. Theoph.ſ.vt occaſionem aliquam captaret.Hier.expectabant de longè,quem propè non vident. 132. Theoph.multi erāt Chriſti, id eſt,vncti vt Reges,& ſummi Sacerdotes, ſed nullus Dei Filius dicebatur. 133. Theoph.i.ſemper collaudati. 134. Int.Hier.ſ.vt inexcuſabiles ſint. Theoph.ſciebat non credituros,ſed reſpōdit ne dicerent poſtea.Si audiſſemus aliquid ab eo,credidiſſemus. 135. Int.Beda.Marcus. Ego ſum Matthæus. Tu dixiſti,quod idem eſt.Aug 3.de conſ.Euan. rr. Hier.Sacerdos interrogauerat Filium Dei,ipſe reſpondet,Filium hominis:idem enim Filius Dei,& Filius hominis. 136. Int.Hier.ſ.in vita regnantem ſempiterna,& virtute diuina. 137. Theoph.non ſine corpore veniet,ſed qualis apparuit crucifigentibus,talis in iudicio eis apparebit. ss. Hier.in corpore ſolo quod ſumpſit à Virgine, aſcendit, & cum multiformi Eccleſia,quæ corpus ipſius & plenitudo eſt, ad iudicium veniet. 138. Leo.ſ.ad exaggerandam auditu ſermonis inuidiam: neſciens verò quid [illegible]cer inſania, Sacerdotali ſe honore priuauit,oblitus illius præcepti:de capite cidarim non deponet:& veſtimenta ſua non dirumpet. Glo. rabies quem de ſede excuſſerat,ad ſciſſionem veſtium prouocat. Theoph.Solebant Iudæi cùm aliquid intolerabile & triſte occurrebat, veſtimenta ſcindere. 139. Int.pro,& ideò. 140. Int.id paſſus, vt nos lauaret.Hier ¶ Int.faciem meam non auerti à conſpuentibus in me. 141. Int.vt velamenta cordium auferret.Hier. 142. Int.vt caput noſtrum,quod Adam eſt,ſanaret. Hier. 143. Int.etiam opprobriis exhonoratur. vv. Beda.quaſi in contumeliam faciunt,quòd ſe Prophetam haberi voluit. 144. Int.vt applaudamus ei manibus.Hier.¶ Int.dedi maxillam meam alapis.Aug.3.de con.Euang.hæc paſſus eſt Dominus vſque ad manè in domo Principis Sacerdotum, quò priùs adductus eſt.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

138. Glo.Surgens de ſede,& veſtimenta ſcindens,ſignificat Iudæos Sacerdotalem gloriam perdidiſſe,& ſedem vacuam eſſe. Beda.in Paſſione Domini Pontifex veſtimenta diſcindit. ſ.Ephod. cùm Domini tunica,nec à militibus ſcindi potuerit.erat enim Sacerdotium Iudæorum pro Pontificium ſceleribus ſciendum,ſoliditas autem Eccleſiæ non poteſt diſrumpi. 140. Glo.opprobria Chriſti noſtrum opprobrium obſtruxerunt,vincula liberarunt:corona diadema regni attulit, vulnera ſanarunt,ſepultura eius reſurgimus,deſcenſu ad inferos aſcendimus ad cœlos: hìc inuenitur mel in ore leonis mortui. 141. Glo.gratiam cognitionis à ſe abſcondunt, manet verò hoc velamen adhuc ſuper cor eorum.
144. Glo.nunc etiam cæditur blaſphemiis falſorum Chriſtianorum. 145. Int.ſ.tribulatio.Hier.
¶ Beda.prima eum prodit ancilla,cùm viri magis potuerint recognoſcere, vt & iſte ſexus peccaſſe in necem Domini videretur,& per eius Paſſionem redimeretur.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

129. *ſ.pra.ira. tt. pro,requirimus.Gra.Quid adhuc habemus.*

At ille [146] negauit,dicens,Neque ſcio,neque noui quid dicas. Et exiit foras [x x] ante atrium: & [147] gallus cantauit. Rurſus autem cùm vidiſſet illum [148] ancilla,cœpit dicere circumſtantibus,quia hic ex illis eſt.At ille iterum [149] negauit.Et poſt puſillum rurſus qui [150] adſtabant, dicebant Petro,[151] Verè ex illis es: nam & Galilæus es. Ille autem cœpit [z z] anathematizare & iurare,Quia [152] neſcio hominem iſtum quem dicitis.Et ſtatim iterum gallus cantauit. Et recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei Ieſus,Priùs quàm gallus cantet bis, ter me negabis.Et cœpit [153] flere.

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

146. Hier.ſine ſpiritu voci ancillæ cedit;cum ſpiritu nec regibus cedit.Glo.negat Chriſtum qui ſe eius negat diſcipulũ.Theoph.Permiſit hoc Dominus,ne ſe extolleret, & vt peccantibus miſereretur. 147. Beda.De hoc galli cantu cæteri Euangeliſtæ tacent,non tamen negant. 148. Int.nõ quæ priùs: nam Matthæus, vidit eum alia ancilla. 149. Aug. 3. de conſ. Euang. In ſecunda negatione à duobus cõpellatus eſt.ſ.ancilla,de qua Matth.& Marc.& ab aliquo,de quo Lucas, Negauit autem ſecundò ad focum ſtans,in atrio:redierat enim.Beda.Chriſtum negat,qui ſe negat eſſe Chriſtianũ: negauit enim Chriſtum Petrus,cùm ſe negauit eius diſcipulum:dixerat namque Dominus, me negabis. 151. Hier. Galilæi Hebraicè loquebãtur,ſed habet vnaquæque regio ſuas proprietates,& vernaculum loquendi ſonum. 152. Beda.negat inter infideles ſe noſſe hominem, quem inter diſcipulos Deũ fuerat confeſſus. 153. Theoph.confundãtur Nouatiani,qui remiſſionem negant poſt baptiſmum peccantibus.ſunt Sanctorum defectus ſcripti,vt eorum exemplo ſperemus per pœnitentiam ſubleuari.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

147. Int.ſ.prædicator qui dicit,Vigilate iuſti,& nolite peccare. 148. Int.ſ.conſenſus.Hier. 150. Int. ſcilicet,actus.Hier. 153. Glo.nocte negat;ad galli cantum pœnituit; quod enim in tenebris obliuionis errauit,ſperatæ lucis rememoratione correxit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

*x x. Græ.in veſtibulum atrij,ſcilicet,intra domum erat,ſed extra atrium. z z. id eſt,deuouere,detestari,vt aliàs vertitur. 153. Græ.*ἐπιβαλὼν ἔκλαιε*,id eſt,prorupit in fletum,vel ſubitò fleuit.*

CAPVT XV.

ET [1] confeſtim manè concilium facientes ſummi Sacerdotes,cum Senioribus & Scribis,& vniuerſo conſilio, [2] vincientes Ieſum,[3] duxerunt & [4] tradiderunt Pilato.Et interrogauit eum Pilatus,[5] Tu es Rex Iudæorum?At ille reſpondens

SENS. LIT. IN CAP. XV.

1. INT. Vide quàm ſint ſollicíti in malo,tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium. 2. Beda. Solebant Iudæi quem morti adiudicaſſent ligatum Iudici tradere:ligauerant autem eum in horto comprehenſum,vt Iohannes ait. 3. Int.non ſolùm ad Pilatum, ſed etiam ad Herodem quoque ductus eſt, vt illuderet ei vterque. 4. Theoph. Tradiderunt eum Romanis, & iis quoque ipſi traditi ſunt:vt illud impleretur,Secundùm opera manuum eorum tribue illis. 5. Beda.nec falsò quidem inuenire potuerunt Iudæi quod obiicerent Saluatori.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

2. GLo.adeſt Samſon vinctus à Dalila,id eſt,Synagoga.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

2. id eſt, cùm vinxiſſent, intellige verò aut prima vincula ei fuiſſe ſoluta in domo Caypha, aut ſemper fuiſſe ligatum.

ait illi,[6] Tu dicis. Et accuſabant eum ſummi Sacerdotes in [7] multis. Pilatus autem rurſum interrogauit eum,dicẽs,Non reſpondes quidquam? Vide in quantis te accuſant. Ieſus autem ampliùs [8] nihil reſpondit:ita vt [9] miraretur Pilatus. Per diem autem [a] feſtum ſolebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcumque petiiſſent. Erat autem qui dicebatur Barrabas:qui cum ſeditioſis erat vinctus,qui in ſeditione fecerant homicidium. Et cùm aſcendiſſet turba,cœpit [b] rogare,ſicut ſemper [c] faciebat illis. [10] Pilatus autem reſpondit eis,& [11] dixit,Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidiſſent eum ſummi Sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam vt [12] magis [13] Barrabam dimitteret eis. Pilatus autem [14] iterum reſpondens, ait illis, Quid ergo vultis faciam [15] Regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, dicentes, [16] Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis, [17] Quid enim mali fecit? At illi [18] magis clamabant, [19] Crucifige eum. Pilatus autem volens populo ſatisfacere,dimiſit illis [20] Barrabam, & tradidit [21] Ieſum [d] flagellis cæſum, vt [22] crucifigeretur. [e] Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij: & conuocant totam [23] cohortem: & induunt eum [24] purpura: & imponunt ei plectentes ſpineam

Sens. Lit. In Cap. XV.

6. Beda.ſic reſpondet vt eius ſermo calumniæ non pateret. Theoph. dubia reſponſio: poteſt enim intelligi,tu hoc dicis,ego nõ dico:& nota quòd Pilato,qui inuitus fert ſententiã, ex parte reſpondet, Sacerdotes autem & Principes ſuo ſermone indignos indicauit. 7. Aug.3.de conſ.Euan.vt quòd ſubuerteret gentem,prohiberet tributa dari Cæſari,&c.vt ait Lucas. 8. Int.ne crimen diluens à Præſide dimitteretur,& crucis vtilitas differretur.Beda.9.Theoph.ſ.quòd cùm eſſet legis doctor,& eloquens, potenſque accuſationem eorum infringere,non reſponderet. 10. Beda.multas Pilatus liberandi Saluatorem occaſiones dedit. 11. Aug.3.de conſ.Euang.alia verba Matthæus verba refert, ſed eadem eſt ſententia;niſi quòd Marcus tacet de Barraba, dicens ſolùm quod ad Chriſtum pertinebat. 12. Beda. hæret adhuc Iudæis ſua petitio;quia enim pro Ieſu latronem,pro Saluatore interfectorem elegerunt, meritò ſalutem perdiderunt & vitam: ſéque ita latrocinijs & ſeditionibus ſubdiderunt,vt patriam & regnũ perdiderint,& libertatem corporis & animæ numquam receperint. 14. Beda.aliam dat occaſionem liberandi Chriſtum. 15. Aug.3.de con.Euang.hoc ſignificauit Matthæus dicendo Chriſtum:dicebantur enim Chriſti Reges Iudæorum. 16. quanta Iudæorum prauitas. 17. Int. hoc dicendo,Ieſum abſoluit.Glo.hoc dicit ſecundùm illam vxoris ſuggeſtionem, Nihil tibi & iuſto illi. 18. Int. inſaniæ ſuæ ſatiſfacientes,non interrogationi reſpondentes Præſidis.Beda.19. Beda.impletur illud:Facta eſt mihi hæreditas mea ſicut leo in ſylua,dederunt contra me vocem ſuam. d. Beda. iuſſit Pilatus flagellari:vt ſatiati Iudæi,mortem eius vltrà ſitire deſiſterent. e. Theoph.militaris vana gloria ſemper inordinatis gaudens,& opprobrijs,ſibi propria oſtendit. 23. Theoph.id eſt,totum ordinem militiæ.

24. Beda.quia Rex Iudæorum fuerat appellatus,hoc illudentes faciunt:purpura enim Reges vtebãtur.Aug 3.de con Euang.Matthæus dicit chlamydem coccineam:hanc enim pro regia purpura adhibuerunt illudentes,quamquam eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima.

Sens. Myst. In Cap. XV.

13. Int.ſ.vt hircum emiſſarium. 20. Int hircum emiſſarium. Hier. qui cum peccato populi in deſertum inferni abſolutus dimittitur:alter enim pro peccatis abſolutorum,vt agnus occiditur.24. Int. ſcilicet,Gentili Eccleſia.

Addit. Avct. In Cap. XV.

6. ſcilicet, quod res eſt. a. Paſcha. ſ. b. ſ. turba.Græ.petere.ſ.vt vinctum vnum dimitteret. c. ſ.Pilatus. 15. Ironicè.

coro

[25] coronam:& cœperunt ſalutare eum, Aue Rex Iudæorum. Et [f] percutiebant caput eius
arundine:& conſpuebant eum,& ponentes genua,[26] adorabant eum. Et poſtquàm illu-
ſerunt ei, [27] exuerunt illum [28] purpura, & induerunt eum [29] veſtimentis ſuis: & [30] educunt il-
lum vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quempiam [g] Simonem
Cyrenæum,[*] venientem de [h] villa, patrem [i] Alexandri & Ruffi, vt [31] tolleret crucem eius.
Et perducunt illum in Golgotha locum, quod eſt interpretatum [32] Caluariæ locus. Et
dabant ei bibere [33] myrrhatum vinum:& [34] non accepit. Et [35] crucifigentes eum,[36] diuiſerunt
[37] veſtimenta [38] eius, mittentes

SENS. LIT. IN CAP. XV.

25. Beda.pro,diademate. 26. Beda.quaſi qui ſe Deũ falsò dixiſſet.Hier.opprobria Chriſti,noſtrum opprobrium abſtulere,vulneribus eius ſanati ſumus. 27. Aug.3 de conſ.Euan.hoc factum eſt in fine cum adduceretur ad crucifigendũ. g. Theoph.nominat ad maiorem fidem.viuebat. n. adhuc ille,qui poterat circa crucem facta enarrare. ¶ Beda Cyrene Lybiæ ciuitas. h. Hier.alij per merita patrum commemorantur;hic per merita filiorum qui diſcipuli erant,vnde admonemur, adiuuari parẽtes per natorum merita. 31. Theoph.Primò Chriſtus baiulauit crucem(vt ait Iohannes)poſtea iſte. 32. Bed. Locus erat extra ciuitatem vbi truncabantur capita damnatorum.Hier.tradunt Iudæi in hoc montis loco immolatum arietem pro Iſaac. 33. Int.amara vitis,amarum vinum facit,& propinat Ieſu,vnde: Dederunt in eſcã meam fel,& in ſiti mea potauerũt me aceto.Beda. ¶ Aug.3.de conſ.Euan.Matthæus dixit cum felle mixtum.fel ponẽs pro amaritudine,& myrrhatum vinum amariſſimũ eſt; quamquam fieri poſſit vt myrrha & fel amariſſimũ redderent.Theoph.videntur attuliſſe quidam acetũ,& fel,alij myrrhatum vinum. 34. Int.noluit bibere,ſecundùm Matthæum.Aug 3.de conſ.Euan.non accepit.ſ.vt biberet,ſed guſtauit,vt Matth.ait. 35. Int.Maledictus omnis qui pẽdet in ligno:factus eſt maledictus, vt noſtrum tolleret maledictum. Hier Primum lignum ſcientiæ boni & mali,ſecundum boni tãtùm & vitæ:extenſio manus ad illud mortem apprehendit, extenſio ad hoc vitam inuenit,ligno hoc vehimur per mare vndoſum ad terram viuentium. 36. Int.ſ.in quatuor partes,ſecundùm Iohannem. 37. Int.ſ.alia præter tunicam. 38. Int.aliàs ſua.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

25. Beda.corona ſpinea,noſtrorum eſt ſuſceptio peccatorum.Theoph.eſt arcta via. f. Beda.caput Chriſti percutiunt arundine,qui verum Deum negant,errorémque ſuum ex Scriptura confirmare conantur; conſpuunt in faciem,qui gratiæ præſentiam verbis execrandis reſpuunt. 28. Beda.purpura, caro Chriſti quam paſſionibus obiecit.Glo.purpura,paſſionem & regnum ſignificat. 29. Int.ſ.Iudæis. Hier.Cùm enim intrauerit plenitudo gentium,tunc omnis Iſrael ſaluus erit. 30. Int.tamquam Cain fratrem Abel in agrum.Hier.Adeſt etiam hic Iſaac cum lignis;Ioſeph cũ tunica ſanguine lita,Moyſes cum ſerpente ſuſpenſo in ligno:botrus in ligno portatus:Eliſæus ad quærendã ſecurim demerſam, id eſt,genus humanum:Ionas ſorte in mare miſſus. g. Beda.ſignificat iſte gentiles,qui olim peregrini & hoſpites teſtamentorum obediendo hæredes Dei ſunt:Simon obediens,Cyrene hæres interpretatur:venit autẽ de villa:villa,Græcè pagus,vnde paganos appellamus à Dei ciuitate alienos.relictis enim paganis ritibus gẽtiles Chriſti veſtigia ſunt amplexi. 32. Hier.hìc decaluatur Chriſtus.i.à carne ſua carnali.ſ.Iudæa ſeparatur. 35. Hier.ſpecies crucis forma quadrata mũdi,vertex Oriens,dextera Arctos.læua Auſter,ſub plantis Occidens,vnde Apoſtolus,vt ſciamus quæ ſit altitudo,latitudo,longitudo,& profundum:& aues volantes,& natãtes homines forma crucis vtuntur. Beda.Crucis latitudo, hilaritas operantis: altitudo.expectatio retributionis:longitudo,tolerantia:profundum,ſecretum ſacramentum. Gloſ.hic pullus Iudæ ligatur ad vitem: pallium tingitur in ſanguine vuæ. 36. Int.ſ.in quattuor ordines Hier.ſ.coniugatos,viduatos, præpoſitos,& ſeparatos. Auctor.Anachoretas videtur intelligere.Gloſ.Eccleſia Chriſti per quatuor orbis partes diſtributa. 37. Int.ſ.mandata.Hier.quibus tegitur corpus Chriſti,id eſt,Eccleſia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

i. Chriſti diſcipuli hi duo. 34. *guſtauit, vt ait Matth.ſed non bibit.* 35. *Genus mortis ignominioſiſſimum,& acerbiſſimum.Græc.cùm crucifixiſſent.*

[39] ſortem ſuper eis, [m] quis quid tolleret. Erat autem hora [40] tertia: [n] & crucifixerunt eum. Et
erat titulus cauſæ eius [41] inſcriptus, [42] Rex Iudæorum. Et cum [43] eo [o] crucifigunt duos latro-
nes: [44] vnum à dextris, & [45] alium à ſiniſtris eius. Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et
[46] cum iniquis reputatus eſt. Et prætereuntes [47] blaſphemabant eum, mouentes capita ſua,
& dicentes, Vah [p] qui deſtruis templum, & in tribus diebus reædificas: [48] ſaluum fac te-
[49] metipſum deſcendens de cruce. Similiter & ſummi Sacerdotes illudentes, ad alteru-
trum cum Scribis dicebant, [50] Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere.
Chriſtus Rex Iſraël [51] deſcendat nunc de cruce, vt videamus & [52] credamus. Et qui cum
[53] eo crucifixi erant, conuiciabantur ei. Et facta hora ſexta, [54] tenebræ factæ ſunt per to-
tam terram vſque in horam nonam. Et hora [55] nona exclamauit

Sens. Lit. In Cap. XV.

39. Theoph.ſ.illudentes, quaſi regis veſtimenta diuiderent, erant enim vilia. Narrat quidē Iohannes cætera veſtimenta diuiſa à militibus in quatuor partes, iuxta eorum numerū, ſed de tunica inconſutili miſſam ſortem. 40. Aug.3.de conſ.Euang.hora quaſi ſexta.i. ſexta inchoata (vt ait Iohānes) traditus eſt à Pilato crucifigendus; completa ſexta, Chriſtoque pendente tenebræ factæ ſunt; ait verò Marcus, tertia crucifixum, recapitulans, volensq; oſtendere magis Chriſtū crucifixū à Iudæis qui clamauerant vt crucifigeretur, quā à militibus. Idem de q.ver.& nou.Teſtamēti. Marcus ſententiā de crucifixione Chriſti tertia hora datā, vult intelligi. 41. Int.ſ.Hebraicè, Græcè, & Latinè. Hier. 42. Theoph. ſcripſerunt cauſam ob quam eſt crucifixus, quaſi vituperārēs quòd ſe Regem feciſſet; & ne prætereuntes miſererentur, ſed improperarēt tamquam tyranno. Beda. nec occidendo potuerunt efficere, vt eum Regem non haberēt; qui eis ſecundùm ſua opera redditurus eſt. Glo. ſimul Rex, & Pōtifex, Patri carnis ſuæ hoſtiā offerēs, nec per crucē perdidit, ſed confirmauit imperiū. 43. Theoph. vt homines prauam de eo opinionē conciperent, quòd latro eſſet, & maleficus. 45. Hier. ille antecedit Petrum in paradiſum, iſte Iudam in infernū; confeſſio breuis vitam acquiſiuit longam, blaſphemia finita pœna plectitur æterna. Auctor videtur ſentire. Hier. ſeu quicūque eſt iſte Auctor, Iudam poſt Chriſti paſſionem ſe ſuſpendiſſe. 46. Int.ſ.latronibus. 47. Theoph. exprobrantes tamquam ſeductori. 48. Int. inſultant nefarij ne faceret ſalutem quam inchoauerat. Hier. 49. Theoph. Suggerebat hoc diabolus, ſciens ſalutem fieri per crucem, ſimulque tentans, vt ſi à cruce deſcenderet, ſciret non eſſe Filium Dei.

50. Theoph. hoc dicunt, quaſi non verè miracula feciſſet, ſed ſecūdùm apparentiam. Beda. etiam nolentes confitentur quòd alios ſaluos fecit, ſua ergo ſententia condēnantur: qui enim alios ſaluos fecit; ſeipſum ſaluare poterat. 51. Hier. maius præſtitit dum reſurrexit, & non crediderunt. 52. Int. fraudulenta promiſſio. 53. Int. plurale, pro ſingulari. Aug.3.de conſ.Euang. ¶ Theoph. vterque à principio conuiciabatur. 54. Int. Sol refugit, quia non poteſt videre mortem Chriſti; & collaborat laboranti; vel ne impij blaſphemantes, ſua luce fruerentur. Theoph. decima quarta luna erat, cùm naturalis eclipſis fieri non poteſt. Glo. adeſt Noë inebriatus, & nudatus cæli & terræ pallio tectus tenebroſo.

55. Beda. qua hora Adam mortem inuexit, Chriſtus mortem moriendo deſtruxit.

Sens. Myst. In Cap. XV.

39. Hier. Sortiti ſunt tunicam indiuiſam, quæ eſt pax & vnitas. Glo. Sors, Dei gratia, ſolius enim Dei iudicio venit vel cadit ſors. 41. Hier. inſcriptum tribus linguis, vt omnis lingua cōmemoraret perfidiam Iudæorum. o. Beda. ſignificant hi ſub fide & confeſſione Chriſti, martyrium, vel arctiorem diſciplinam ſubeūtes, quorum alij hoc pro æterna gloria faciunt, alij humanæ laudis intuitu. Theoph. duo latrones, Iudaicus, & Gentilis populus, vterque iniquus, ſed hic pœnitēs, ille vſque in finem blaſphemus, in medio Dominus, tamquam lapis angularis vtrumque coniungens. 44. Int. Oues à dextris. ¶ hic aſſumitur. 45. Int. hœdos à ſiniſtris. ¶ hic relinquitur.

Addit. Avct. In Cap. XV.

m. ſub. vt viderent. n. pro, cum. Heb. p. id eſt, qui te iactabas poſſe deſtruere.

Ieſus voce magna dicens[56], Heloy,Heloy[q],lamaſabacthani, quod eſt interpretatũ, Deus[57] meus,Deus meus vt quid dereliquiſti[58] me?Et quidam[59] de circumſtantibus audientes dicebant: Ecce,Heliam vocat. Currens autem vnus, & implens ſpongiam[60] acero[61], circumponensque calamo[r], potum[62] dabat ei[63],dicẽs, Sinite[s]: videamus ſi veniat Helias ad deponendum eum. Ieſus[64] autem emiſſa voce[65] magna[66], expirauit. Et velum templi ſciſſum[67] eſt in duo,à ſummo vſque deorſum. Videns autem Centurio[68] qui ex aduerſo ſtabat,quia ſic clamans expiraſſet,ait,Verè hic homo[69] Filius Dei erat. Erant autem & mulieres de longè aſpicientes:inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris[70], & Ioſeph mater, & Salome[71]:quæ cùm eſſet in Galilæa, ſequebantur eum, & miniſtrabant[72] ei: & aliæ multæ quæ ſimul cum eo aſcenderant Hieroſolymam. Et cùm iam ſerò[73] eſſet factum: quia erat Paraſceue[74], quod eſt ante ſabbatum, venit Ioſeph ab Arimathia[75],nobilis[76] decurio[77]:qui & ipſe erat expectans regnum Dei,

Sens. Lit. In Cap. XV.

56. Int. Beda. vt homo loquitur, vt homo flet, vt homo crucifigitur, vt homo turbatur. 57. Int. Hier. Principium eſt viceſimi primi Pſalmi: quod enim in medio ponitur, Reſpice in me, in Hebræo non habetur. 58. Theoph.pro me loquitur, nos enim homines ſumus derelicti,ipſe nunquam à Patre derelictus fuit; dixit etiam pro Iudæis ex quibus erat: quaſi dicat, vt quid Hebraïcum populum dereliquiſti vt tuum filium crucifigerent;ergo me,id eſt,humanam naturam vel Iudaïcum populum. 59. Beda.ſ.Romani milites Hebraïci ſermonis proprietatem non intelligentes: vel Iudæi, vt eum imbecillitatis infament. 64. Int.qui de cælo. 65. Int.illa,ſcilicet,Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. 66. Int.nos cum nulla,vel cum minima,qui de terra ſumus. Hier.ille cum exaltata voce expirauit,qui de cælo deſcẽdit.Theoph.ſicut Dominus poteſtatiuè expirat. 68. Theoph. Cẽturio dicitur centum militum princeps. 69. Int. Beda. hominem & Deum confitetur; Theoph. cõuertitur ordo dum Iudæi occidunt,gentiles confitentur;diſcipuli fugiunt,mulieres expectant. 70. Int. ad differentiã Iacobi Zebedæi,qui inter primos Apoſtolos vocatus eſt,& electus à Domino. Beda.Iacobus verò minor,dicebatur Iacobus Alphæi,& frater Domini,cuius mater Maria Cleophe,ſoror Virginis. 71. Theoph.hæc mater filiorum Zebedæi. 72. Int.Beda. mos erat vt mulieres præceptoribus de ſua ſubſtantia miniſtrarent.Hier. Sicut non excluditur muliebris ſexus à ſalute, per Mariam virginẽ; ita non expellitur à myſterij crucis ſcientia,& reſurrectionis,per viduam,Mariã Magdalenã,& cæteras matres. 74. Beda.id eſt,præparatio,ſic Iudæi inter Græcos morantes vocabant ſextam Sabbati, præparabant enim eo die ad Sabbatum neceſſaria. 75. Int. quæ & Ramatha, ciuitas Heleanæ, & Samuelis.Beda. 76. Beda.per iuſtitiam tali miniſterio dignus;per nobilitatem potentiæ ſecularis,facultatem potens obtinere miniſtrandi. 77. Beda.de ordine curiæ,& curiæ officium adminiſtrans.

Sens. Myst. In Cap. XV.

61. Int.ſcilicet,dolo,malitia.Hier. ¶ Glo.erant ipſi acetum degenerantes à vino Prophetarum, & Patriarcharum,corq; habentes ſicut ſpongiã,cauernoſis & tortuoſis latibulis fraudulentum. 62. Int.ſ. amaritudinem. 63. Int. ſ. dulcedini. 65. Int. cælum aperitur. Hier. ¶ Theoph. ſignificatur Spiritus ſancti gratia à templo ſcindenda.Item caro, velum eſt mentis noſtræ,virtus autem carnis cõtra ſpiritum ſciſſa eſt Chriſti paſſione ab Adam vſque ad vltimos homines. Glo. Sciſſum eſt velum, vt Sacramenta legis quæ tegebantur apparerent,& ad gentes tranſirent. 73. Int.id eſt,in fine. 74. Beda.Sexta die factus homo, & reparationis humanæ arcanum per crucem impletum. 75. Hier. interpretatur deponens.Int.Allegoricè Iudaïcus populus deponens deſperationem.

Addit. Auct. In Cap. XV.

q. ab Eleba,cuius plurale Elohim.apud Matth.Eli,ab El. r. id eſt,arundini. s. Cùm ei alij dixiſſent, Sine,vt eſt apud Matthæum,dixit ille,Sinite me facere. 68. Græ.κεντυρίων,vox Latina. 70. τοῦ μικροῦ,minoris videtur fuiſſe cognomen.

[39] ſortem ſuper eis, [m] quis quid tolleret. Erat autem hora [40] tertia : [n] & crucifixerunt eum. Et erat titulus cauſæ eius [41] inſcriptus, [42] Rex Iudæorum. Et cum [43] eo [o] crucifigunt duos latrones : [44] vnum à dextris, & [45] alium à ſiniſtris eius. Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et cum [46] iniquis reputatus eſt. Et prætereuntes [47] blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes, Vah [p] qui deſtruis templum, & in tribus diebus reædificas : [48] ſaluum fac temetipſum [49] deſcendens de cruce. Similiter & ſummi Sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant, [50] Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Chriſtus Rex Iſraël [51] deſcendat nunc de cruce, vt videamus & [52] credamus. Et qui cum eo [53] crucifixi erant, conuiciabantur ei. Et facta hora ſexta, [54] tenebræ factæ ſunt per totam terram vſque in horam nonam. Et hora [55] nona exclamauit

Sens. Lit. In Cap. XV.

39. Theoph.ſ.illudentes, quaſi regis veſtimenta diuidere, cum erant enim vilia. Narrat quidẽ Iohannes cætera veſtimenta diuiſa à militibus in quatuor partes, iuxta eorum numerũ, ſed de tunica inconſutili miſſam ſortem. 40. Aug.3.de conſ.Euang.hora quaſi ſexta.i ſexta inchoata (vt ait Iohãnes) traditus eſt à Pilato crucifigendus; completa ſexta, Chriſtoque pendente tenebræ factæ ſunt; ait verò Marcus, tertia crucifixum, recapitulans, voleńsq; oſtendere magis Chriſtũ crucifixũ à Iudæis qui clamauerant vt crucifigeretur, quã à militibus. Idem de q.ver.& nou.Teſtamẽti. Marcus ſententiã de crucifixione Chriſti tertia hora datã, vult intelligi. 41. Int.ſ.Hebraicè, Græcè, & Latinè. Hier. 42. Theoph. ſcripſerunt cauſam ob quam eſt crucifixus, quaſi vituperãtes quòd ſe Regem feciſſet; & ne prætereuntes miſererentur, ſed improperarẽt tamquam tyranno. Beda. nec occidendo potuerunt efficere, vt eum Regem non haberẽt; qui eis ſecundùm ſua opera redditurus eſt. Glo. ſimul Rex, & Põtifex, Patri carnis ſuæ hoſtiã offerẽs, nec per crucẽ perdidit, ſed confirmauit imperiũ. 43. Theoph. vt homines prauam de eo opinionẽ conciperent, quòd latro eſſet, & maleficus. 45. Hier. ille antecedit Petrum in paradiſum, iſte Iudam in infernũ; confeſſio breuis vitam acquiſiuit longam, blaſphemia finita pœna plectitur æterna. Auctor videtur ſentire. Hier. ſeu quicũque eſt iſte Auctor, Iudam poſt Chriſti paſſionem ſe ſuſpendiſſe. 46. Int.ſ.latronibus. 47. Theoph. exprobrantes tamquam ſeductori. 48. Int. inſultant nefarij ne faceret ſalutem quam inchoauerat. Hier. 49. Theoph. Suggerebat hoc diabolus, ſciens ſalutem fieri per crucem, ſimulque tentans, vt ſi à cruce deſcenderet, ſciret non eſſe Filium Dei.

50. Theoph. hoc dicunt, quaſi non verè miracula feciſſet, ſed ſecũdùm apparentiam. Beda. etiam nolentes confitentur quòd alios ſaluos fecit, ſua ergo ſententia condẽnantur: qui enim alios ſaluos fecit, ſeipſum ſaluare poterat. 51. Hier. maius præſtitit dum reſurrexit, & non crediderunt. 52. Int. fraudulenta promiſſio. 53. Int. plurale, pro ſingulari. Aug.3.de conſ.Euang ¶ Theoph. vterque à principio conuiciabatur. 54. Int. Sol refugit, quia non poteſt videre mortem Chriſti; & collaborat laboranti; vel ne impij blaſphemantes, ſua luce fruerentur. Theoph. decima quarta luna erat, cùm naturalis eclipſis fieri non poteſt. Glo. adeſt Noë inebriatus, & nudatus cæli & terræ pallio tectus tenebroſo.

55. Beda. qua hora Adam mortem inuexit, Chriſtus mortem moriendo deſtruxit.

Sens. Myst. In Cap. XV.

39. Hier. Sortiti ſunt tunicam indiuiſam, quæ eſt pax & vnitas. Glo. Sors, Dei gratia, ſolius enim Dei iudicio venit vel cadit ſors. 41. Hier. inſcriptum tribus linguis, vt omnis lingua cõmemoraret perfidiam Iudæorum. o. Beda. ſignificant hi ſub fide & confeſſione Chriſti, martyrium, vel arctiorem diſciplinam ſubeũtes, quorum alij hoc pro æterna gloria faciunt, alij humanæ laudis intuitu. Theoph. duo latrones, Iudaicus, & Gentilis populus, vterque iniquus, ſed hic pœnitẽs, ille vſque in finem blaſphemus; in medio Dominus, tamquam lapis angularis vtrumque coniungens. 44. Int. Oues à dextris. ¶ hic aſſumitur. 45. Int. hœdos à ſiniſtris. ¶ hic relinquitur.

Addit. Avct. In Cap. XV.

m. ſub. vt viderent. n. pro. cum. Heb. p. id eſt, qui te iactabas poſſe deſtruere.

Ieſus

Ieſus[56] voce magna dicens, Heloy,Heloy[q],lamaſabacthani, quod eſt interpretatũ, Deus[57] meus,Deus meus vt quid dereliquiſti[58] me?Et quidam[59] de circumſtantibus audientes dicebant: Ecce,Heliam vocat. Currens autem vnus, & implens ſpongiam[60] aceto[61], circumponenſque calamo[r], potum[62] dabat ei[63],dicẽs[ſ], Sinite: videamus ſi veniat Helias ad deponendum[64] eum. Ieſus autem emiſſa[65] voce[66] magna, expirauit. Et velum templi ſciſſum[67] eſt in duo, à ſummo vſque deorſum. Videns autem Centurio[68] qui ex aduerſo ſtabat,quia ſic clamans expiraſſet,ait,Verè hic homo[69] Filius Dei erat. Erant autem & mulieres de longè aſpicientes:inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris[70], & Ioſeph mater[71], & Salome:quæ cùm eſſet in Galilæa, ſequebantur eum, & miniſtrabant[72] ei: & aliæ multæ quæ ſimul cum eo aſcenderant Hieroſolymam. Et cùm iam ſerò[73] eſſet factum: quia erat Paraſceue[74], quod eſt ante ſabbatum, venit Ioſeph ab Arimathia[75],nobilis[76] decurio[77]:qui & ipſe erat expectans regnum Dei,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

56. Int. Beda. vt homo loquitur, vt homo flet, vt homo crucifigitur, vt homo turbatur. 57. Int. Hier. Priocipium eſt viceſimi primi Pſalmi: quod enim in medio ponitur, Reſpice io me, in Hebræo noo habetur. 58. Theoph.pro me loquitur, nos enim homines ſumus derelicti,ipſe nunquam à Patre derelictus fuit; dixit etiam pro Iudæis ex quibus erat: quaſi dicat, vt quid Hebraïcum populum dereliquiſti vt tuum filium crucifigerent;ergo me,id eſt,humanam naturam vel Iudaïcum populum. 59. Beda.ſ.Romani milites Hebraïci ſermonis proprietatem non iotelligentes: vel Iudæi, vt cum imbecillitatis infamenr. 64. Int.qui de cælo. 65. Int.illa,ſcilicet,Pater io manus tuas commendo ſpiritum meum. 66. Int.nos cum nulla,vel cum mioima,qui de terra ſumus. Hier.ille eum exaltata voce expirauit,qui de cælo deſcẽdit. Theoph.ſicut Dominus poteſtatiuè expirat. 68. Theoph. Cẽturio dicitur centum militum princeps. 69. Int. Beda. hominem & Deum confitetur; Theoph. cóuertitur ordo dum Iudæi occidunt,gentiles confitentur;diſcipuli fugiunt,mulieres expectant. 70. Int. ad differentiã Iacobi Zebedæi,qui inter primos Apoſtolos vocatus eſt,& electus à Domino. Beda. Iacobus verò minor,dicebatur Iacobus Alphæi,& frater Domini,cuius mater Maria Cleophe,ſoror Virginis. 71. Theoph.hæc mater filiorum Zebedæi. 72. Int.Beda. mos erat vt mulieres præceptoribus de ſua ſubſtantia miniſtrarent.Hier. Sicut non excluditur mulicbris ſexus à ſalute, per Mariam virginẽ; ita non expellitur à myſterij crucis ſcientia,& reſurrectionis,per viduam,Mariã Magdalenã,& cæteras matres. 74. Beda.id eſt,præparatio,ſic Iudæi inter Græcos morantes vocabant ſextam Sabbati, præparabant enim eo die ad Sabbatum neceſſaria. 75. Int. quæ & Ramatha, ciuitas Helcanæ, & Samuelis.Beda. 76. Beda.per iuſtitiam tali miniſterio dignus;per nobilitatem potentiæ ſecularis,facultatem potens obtinere miniſtrandi. 77. Beda.de ordine curiæ,& curiæ officium adminiſtrans.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

61. Int.ſcilicet,dolo,malitia.Hier. ¶ Glo. erant ipſi acetum degenerantes à vino Prophetarum, & Patriarcharum,corq; habentes ſicut ſpongiã,cauernoſis & tortuoſis latibulis fraudulentum. 62. Int.ſ. amaritudinem. 63. Int. ſ. dulcedini. 65. Int. cælum aperitur. Hier. ¶ Theoph. ſignificatur Spiritus ſancti gratia à templo ſcindenda.Item caro, velum eſt mentis noſtræ,virtus autem carnis cõtra ſpiritum ſciſſa eſt Chriſti paſſione ab Adam vſque ad vltimos homines. Glo. Sciſſum eſt velum, vt Sacramenta legis quæ tegebantur apparerent,& ad gentes tranſirent. 73. Int.id eſt,in fine. 74. Beda.Sexta die factus homo, & reparationis humanæ arcanum per crucem impletum. 75. Hier. interpretatur deponens.Int.Allegoricè Iudaïcus populus deponens deſperationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

q. ab Eleha,cuius plurale Elohim.apud Matth.Eli,ab El. r. id eſt,arundini. ſ. Cùm ei alij dixiſſent, Sine,vt eſt apud Matthæum,dixit ille,Sinite me facere. 68. Gra.κεντυρίων,vox Latina. 70. τοῦ μικροῦ,minoris videtur fuiſſe cognomen.

& audacter[v] introiuit[x] ad Pilatum[78],& petiit corpus Ieſu.Pilatus autem mirabatur[79] ſi iam obiiſſet:Et accerſito Centurione, interrogauit eum ſi iam mortuus eſſet. Et cùm cognouiſſet à Centurione,donauit corpus Ioſeph.Ioſeph autem mercatus ſindonem[80],& deponens eum inuoluit ſindone[81],& poſuit eum in monumento[82] quod erat excisum[83] de[84] petra[85]:& aduoluit[86] lapidem[87] ad oſtium monumenti:Maria[88] autem Magdalene, & Maria Ioſeph aſpiciebant[89] vbi poneretur[z].

SENS. LIT. IN CAP. XV.

x. Beda.quod mediocris & ignotus faceret,& corpus impetrare non poterat. 79. Theoph. putabat enim diutiùs victurum,vt latrones viuebant. 80. Theoph.ſciebat Domini corpus pretioſum pretioſè ſepeliendum. 81. Beda.hinc mos Eccleſiæ,vt Sacrificiũ altaris non niſi in lino terreo celebretur,ſicut à beato Syluestro legimus ſtatutum. 83. Beda. dicitur monumentum Domini fuiſſe domus rotunda, de rupe exciſa ; tantæ altitudinis ; vt vix extenta manu poſſet homo culmen attingere ; introitus ab Oriente,cui lapis magnus impoſitus,in eius parte Aquilonari ſepulcrum Domini,ex eadem petra factum,longitudine ſeptem pedum,altitudine à pauimento trium palmorum,patens non deſuper, ſed à latere Meridiano,vt corpus inferretur,colore albo,& rubeo. 84. Int.aliàs in. 89. Beda. remeantibus ad ſua notis Ieſu,ſolæ mulieres quæ arctiùs amabant,aſpiciebant quomodo poneretur corpus ; vt ei tempore congruo munus poſſent deuotionis offerre.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

78. Int.i ad Chriſtianos.Hier.Iudaïcus populus in fide credens,nobilitatur fide,vt ſit filius Abrahæ; deponit deſperationem,expectat regnum Dei;intrat ad Chriſtianos vt baptizetur;quod ſignificat nomen Pilati,id eſt,malleatoris,qui domat ferreas gentes ; vt regat in virga ferrea ; & petit Sacrificium quod donatur pœnitentibus in fine viaticum,& corde mundo,& peccatis mortuo inuoluit munimine fidei,ſtabilitũ operculo ſpei;per opera charitatis cõcludit,aſpicientibus à longè electis,qui ſunt ſtella maris;quando(ſi fieri poteſt)ſcandalizabuntur etiam electi. 80. Int.ſ.cor mundum , & peccatis mortuum.Theoph.corpus purum,quo ſuſcipiendus Chriſtus;corpus enim animæ indumentũ. 81. Glo.ex ſimplici Domini ſepultura,ambitio diuitum condemnatur,qui nec in tumulis poſſunt carere diuitiis. 82. Int.in munimine fidei. 85. Int.quæ eſt Chriſtus. Theoph.illa anima ex petra exciſa,id eſt, Chriſto,quæ non obliuiſcitur Deum. 86. Int.per opera charitatis. 87. Int.operculum ſpei. 88. Int. electi, qui ſunt ſtella maris. 89. Int.à longè,quia ſcandalizabuntur,ſi fieri poteſt, etiam electi. Beda. animæ humiles quo ordine ſit Chriſti paſſio completa perpendunt,vt imitentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

v. Indicat non ſine periculo fuiſſe auſum. z. ſcilicet,vt ſuo tempore vngerent.

CAPVT XVI.

ET cùm tranſiſſet[1] ſabbathum,Maria[2] Magdalene, & Maria Iacobi,& Salome[a] emerunt[3] aromata,vt venientes vngerent[4] Ieſum.Et valdè manè[5]

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. IN r. poſt triſtia ſabbatha,felix irradiat dies. Hier. 3. Glo.reuertentes à monumento,vt ait Lucas, parauerunt aromata,& vnguenta,dum licuit operari,id eſt,vſq; ad ſolis occaſum ; & quia explere non potuerunt tranſacto ſabbatho,id eſt, occidente ſole , vbi operari licebat,aromata emere feſtinarunt: vt ait Marcus. 4. Theoph.ſecundùm Iudæorum conſuetudinem,vt odoriferũ maneret corpus,& conſeruaretur;aromata enim deſiccant.non ſapiebant enim dignitatem diuinitatis Chriſti. 5. Aug.3. de conſ.Euang. Lucas,valdè diluculo. Iohannes,cùm adhuc tenebræ eſſent.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

2. IN r. id eſt,electi,qui ſunt ſtellæ maris. 4. Greg. in hom. odore virtutum , & opinione bonorum operum quærendus Chriſtus. 5. Beda. Illuminata facie , diſcuſſiſque vitiorum tenebris odorem bonorum operum Domino,& orationum ſuauitatem ſtudeamus offerre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI. *a. Ita vocabatur,& non Maria Salome.*

[6] vna [7] ſabbatorum, veniunt ad monumentum, [8] orto iam [9] Sole. Et dicebant ad inuicem,
Quis reuoluet nobis [10] lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes, [11] viderunt [12] reuolutũ
[13] lapidem. Erat quippe [14] magnus valdè. Et introeuntes in [15] monumentum [16] viderunt iuue-
nem [17] ſedentem in [18] dextris, coopertum [19] ſtola candida: & [20] obſtupuerunt. Qui dicit illis,
Nolite [21] expaueſcere: Ieſum quæritis [22] Nazarenum, [23] crucifixum: ſurrexit, [24] non [25] eſt [26] hic: ecce
locus vbi poſuerunt eum. Sed ite [27] dicite Diſcipulis eius, & [28] Petro, quia [29] præcedet vos in
[30] Galilæam: ibi eũ [31] videbitis, ſicut [32] dixit vobis. At illę exeuntes, fugerunt de monumento.
Inuaſerat enim eas tremor, & [33] pauor: & [d] nemini quidquam [34] dixerunt: timebant enim.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

6. Int. i. prima à Sabbato, eadem prima Sabbati dicitur, quæ nunc Dominica appellatur. Theoph. i. prima dierum hebdomadæ, Sabbata namque dies hebdomadæ nuncupantur. 7. Int. i. requietionum, quæ in Sabbatis cuſtodiebantur. Beda. 8. Aug. 3. de conſ. Euang. ſ. cùm cœlum ab Orientis parte albeſceret, necdum enim videbatur Sol per terram. 12. Beda. ſ. per Angelũ, vt narrat Matthæus. 15. Int. Beda. in domum ſcilicet rotundam, quæ erat exciſa in petra. 17. Theoph. quem priùs viderunt ſedentem ſuper lapidem (vt ait Matth.) ipſum viderunt poſteà intus in monumẽto (vt ait Mar.) quidam tamen dicunt alias fuiſſe mulieres, quæ dicuntur à Matthæo, alias quæ à Marco. Aug. de con. Euan. duos Angelos viderunt, illum de quo Matthæus foris: & hunc de quo Marcus intus, vel vnus erat qui ſupra lapidem ſedebat à dextris: intra aliqua ſepta maceriæ, ante petram in qua exciſa, locus erat ſepulturæ. 18. Beda. ſ. ad meridianam partem ſepulcri, erat enim ſepulcri caput ad Occaſum. 19. Seuer. non ex mortali vellere, ſed cœleſti lumine ſplendẽs. Greg. in hom. candor veſtis ſplendorẽ noſtræ ſolemnitatis & feſtiuitatis denunciat. 21. Int. Deus charitas eſt, timor non eſt in charitate. Greg. in hom. quaſi dicant, quid timetis, quæ veſtros conciues videtis? 22. Int. à loco. Greg. 23. Int. à cauſa. Greg. hæc duo dicit, vt intelligatur de quo Ieſus loquitur. Theop. Non erubeſcit Crucem, in hac enim ſalus hominũ. 23. Int. radix amara Crucis euanuit, flos vitæ cum fructibus erupit, qui iacuit in morte, ſurrexit in gloria. Hier. 25. Greg. in hom. ſ. per præſentiam carnis. 26. Theoph. ideò lapidem reuoluerat, vt locum oſtenderet. 27. Int. Mulieribus dicitur vt nuncient Apoſtolis, quia per mulierem mors nunciata eſt, per mulieres vita reſurgens. Hier. 28. Hier. qui ſe indignum iudicauit Diſcipulatu, quòd ter Dominum negaſſet magiſtrum: ſed peccata præterita non nocent, quando non placent. Greg. in hom. ſi Angelus non nominaſſet, venire inter Diſcipulos non auderet: vocatur ergo ex nomine, ne deſperet ex negatione. 29. Aug. 2. de conſ. Euang. non exprimitur quando id futurum ſit. 32. Int. non ſicut vidiſtis. 33. Int. Angelorum & hominum. Theoph. ſ. ob viſionem Angeli, & admirationem Reſurrectionis. 34. Theoph. aut propter Iudæos, aut timore viſionis detentæ. Aug. de conſ. Euang. i. reſpondere Angelis non ſunt auſæ, aut nemini cuſtodum; alioquin (vt Matth. ait) Apoſtolis nunciarunt.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

8. Int. ſ. poſt occaſum corporis. 9. Int. i. Chriſto. 10. Int. ſ. legem mortis. 12. Beda. reuolutio ſignificat reſerationem Sacramentorum Chriſti, quæ velamine literæ tenebantur. Lex enim lapide ſcripta eſt. 17. Int. hic iuuenis formam Reſurrectionis timentibus mortem oſtendit. Seuer. neſcit Reſurrectio ſenectutem. Ibi ætas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis. 18. Greg. in hom ſiniſtra præſens vita, dextra perpetua, quam Angelus nunciare venerat. 17. Int i. vera lætitia. ſ. hoſte depulſo, regno adepto. Hier. 20. Int. Hier. ſ. ſtupenda ſunt quæ præparauit Dominus diligẽtibus ſe. 30. Greg. in ho. Galilæa, tranſmigratio: iam quippe Chriſtus à Paſſione ad Reſurrectionem, à morte ad vitam migrauerat: & nos eius gloriã videbimus, ſi à vitiis ad virtutes migremus. Qui in ſepulcro nunciatur. i. mortificatione carnis agnoſcitur, in mentis tranſmigratione videtur. 31. Aug. de conſ. Euang gratia Chriſti erat de populo Iſrael ad gentes tranſmigratura, præparãte Domino viam. videbitis ergo eum. i. membra eius inuenieris. 34. Theoph. mulieribus audire, non loqui datum eſt: diſcere, non docere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

6. pro, prima. Hebr. 7. id eſt, dierum hebdomadæ. 8. ſ. peruenerunt, tùm diluculò eſſent profectæ.
b. id eſt, locum vbi monumentum. c. pro, itaque. d. ſcilicet, occurrent. um in via.

[15] Surgens autem Ieſus [16] manè prima Sabbati,[17] apparuit [e] Mariæ Magdalenæ: de qua eiece-
rat ſeptem [18] dæmonia.Illa vadens [f] nunciauit his qui cum eo fuerant,[19] lugentibus & flen-
tibus:& illi audientes quia viueret,& viſus eſſet ab ea,non [40] crediderunt.[41] Poſt hæc au-
tem [g] duobus ex his [42] ambulantibus oſtenſus eſt in [43] alia effigie euntibus in [44] villam: & illi
euntes nunciauerunt cæteris:nec illis [45] crediderunt.[46] Nouiſſimè autem recumbentibus il-
lis [47] vndecim apparuit:&[48] exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia
his qui viderant eum reſurrexiſſe,non [49] crediderunt. Et [h] dixit eis, [50] Euntes in mundum
vniuerſum prædicate Euangelium omni [51] creaturæ.Qui [52] crediderit,& [53] baptizatus fuerit,
ſaluus erit:qui verò non [54] crediderit,condemnabitur.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

35. Beda.impletur illud,ad veſperam demorabitur fletus,& ad matutinum lætitia. Greg.in ho.Samſon media nocte de Gaza exijt,& portas tulit:Chriſtus ante lucem reſurgens, inferni clauſtra deſtruxit. 36. Theoph.cum apparuit,coniungendum eſt,non cum ſurgens. 37. Int.quomodo,& vbi hæc apparitio facta ſit,Iohannes pleniſſimè dicit.Beda. e. Beda.mulier culpæ inductrix,quæ mortem primò guſtauit,Reſurrectionem primò videt,ne perpetui reatus apud viros opprobrium ſuſtineret.

38. Greg.in hom.i.vniuerſa vitia,quia enim ſeptem diebus omne tempus comprehenditur, ſeptenario vniuerſitas ſignificatur. Theoph.i.ſeptem virtutibus ſpiritus contrarios.Hier.meretrices & Publicani præcedent Synagogam in regnum Dei.Beda,vbi abundauit peccatum,ſuperabūdauit &gratia, ne quiſquam dignè pœnitens,de venia deſperaret. 39. Hier.beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabuntur. 40. Greg.in ho.fuit hoc non tam illorum infirmitas,quàm noſtra futura firmitas: dum enim illis dubitantibus,multis argumentis Reſurrectionem legimus demonſtratam, ſolidamur. 41. Int. quomodo factum ſit,Lucas exponit. 43. Aug.de conſ.Euang.tenebantur enim (vt ait Lucas) eorum oculi,ne eum agnoſcerent.Seuer.Chriſtus Reſurrectione nō vultus ſubſtantiam perdidit,ſed gloriam acquiſiuit. 44. Aug de con.Euang.Lucas caſtellum dicit,& hîc Græcè ager magis eſt,quàm villa:agri verò nomine etiam caſtella vocari ſolent. 45. Int.ſ.aliqui eorum.Theoph.non de vndecim Apoſtolis dicit,ſed de quibuſdam alijs. 46. Int.ſ.die Aſcenſionis. 47. Int.vt omnes teſtes ſint, & omnibus narrent quod communiter viderunt & audierunt.Hier. 48. Greg.in ho. vt verba quæ diſcedens diceret, in corde audientium arctius impreſſa remanerent. 49. Aug.de con.Euang.ſ.antequàm viderent, cùm tamen ipſis prædicantibus,gentes quæ non viderant; eſſent credituræ. 50. Int.Hier.nunc poſt acceptum Spiritum ſanctum,tamquam vaſa limoſa,per ignem confirmata. 51. Greg.in hom.i.homini qui habet aliquid commune cum aliqua creatura: & propter quem in terra cuncta creata ſunt: vel omni gentium nationi,erat enim priùs dictum,in viam gētium ne abieritis.Theoph.ſ.credenti, & non credenti.Aug.ad Heſych.non iuſſit Apoſtolos ipſos ſolos prædicationis munus implere, ſicut non propter ſolos dictum eſt, ſed propter vniuerſam Eccleſiam: Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. 52. Int.Beda.ſ.fide,quæ per dilectionem operatur.Greg.in hom.ſi fidem operibus teneat: vera enim fides eſt,quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit. 53. Theoph.non enim ſufficit credere. 54. Beda.in Eccleſia per alios paruuli credunt, ſicut ex aliis peccatum pertraxerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

f. Seuer ſuprà vt fœmina tacebat,nunc Eccleſiæ perſonam geſtans,nunciat & loquitur. g. Seuer. gentibus & Iudæis Reſurrectionis fides prædicanda monſtratur. 42. Int.i.laborantibus. Hier. Fides hîc laborat agens vitam actiuam;illic contemplatiua ſecura viſione regnat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

37. *de quo Iohannes.20.* 43. *ita vt non agnoſcerent.* 44. *id eſt, caſtellum,ſeu pagum.* 45. *aliqui ſcilicet.Nam aliquos credidiſſe conſtat ex Luca.* 46. *Græc.ὕστερον,deinde,ſeu poſteà. Hanc quidam aiunt fuiſſe apparitionem primam factam Diſcipulis,de qua Lucas & Iohannes,alij vltimam.* 47. *ſic vocabantur Apoſtoli,etſi aliqui deeſſent, tunc quidem aberat Thomas.* h. *id eſt, poſteà dictum.ſ.Cùm apparuit in Galilæa plurimis,dixit autem,pro,præcepit.Hebr.*

[l] Signa autem eos qui crediderint, hæc [m] ſequentur.In nomine meo dæmonia [55] eiicient, Linguis loquentur nouis, [56] Serpentes tollent. Et ſi mortiferum quid biberint, non eis [57] nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et [58] Dominus quidem Ieſus poſtquàm [59] locutus eſt eis, [*] aſſumptus eſt [60] in cælum, & [61] ſedit à [n] dexteris Dei. Illi autem [62] profecti [63] prædicauerunt [o] vbique: Domino cooperante, & ſermonem confirmante, [64] ſequentibus ſignis.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

m. Greg. in hom. Fuerunt hæc ſigna neceſſaria in Eccleſiæ exordio; vt enim fides creſceret, miraculis, tamquam aqua planta, fuit nutrienda; cùm fixa radix eſt, à rigando ceſſamus; fiunt etiam quotidie in Eccleſia ſpiritualiter. eiiciunt enim Sacerdotes dæmones, manus credentibus imponentes per exorciſmi gratiam; fideles ſancta loquentes, lingnis loquuntur nouis; qui malitiam de aliorum cordibus auferunt exhortationibus, ſerpentes tollunt; qui peſtiferis ſuaſionibus non conſentiunt, à veneno non læduntur; qui bono exemplo aliorum vitam roborant, ſuper ægros manus imponunt, vt bene habeant; ſunt hæc miracula tanto maiora, quanto ſpiritualia, & non corpora, ſed animas ſuſcitantia. 55. Int. Beda. ſcilicet, bonis exhortationibus malitiam auferendo ab aliorum cordibus.

56. Theoph. ſ. intellectuales, vel etiam ſenſibiles, vt Paulo accidit. 57. Theoph. ſæpe in hiſtoriis legimus multos venena bibita Chriſti munitos ſignaculo, lædere non potuiſſe. 58. Int. qui de cælo deſcendit. 59. Aug de conſ. Euang ſ. ſupradicta, & quæ in Actis Apoſtolorum commemorantur.
* Glo. Pſalmiſta dicit ad Orientem id factum, ſignificans Hieruſalem, quæ eſt in Orientis partibus collocata. 60. Int. ſcilicet, vnde venerat. Greg. in hom. non aëreum, vt Helias, qui ſubleuatus eſt, vt in ſecreta quadam terræ regione, magna carnis & ſpiritus quiete viueret vſque ad mundi finem, cùm redibit, & mortis debitum ſoluet. Aſcendit verò Helias in curru. alieno enim, vt homo purus, adiutorio indigebat. Chriſtus autem ſua virtute ferebatur. 61. Greg. in hom. ſedere iudicantis eſt, ſtare pugnantis, vel adiuuantis. Sic Stephano in certamine poſito apparuit, vt adiutor. Aug. de Symbolo. Non intelligamus ſeſſionem, quaſi humanis membris poſitus ſit ad dexteram ſedentis Patris: ſed ſedere, id eſt, habitare intelligitur in dextera. id eſt, poteſtate quam accepit vt homo; vt veniat iudicaturus qui primò venerat iudicandus. Dicitur etiam beatitudo Patris dextera: nulla enim illic ſiniſtra miſeria.

62. Int. præceptum obedientia, obedientiam ſigna comitantur. Greg. in hom. 63. Beda. incepit Marcus ab initio prædicationis Euangelicæ à Iohanne facto, & ad prædicationem Apoſtolorum peruenit. 64. Theoph. ſermo per opera confirmatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

l. id eſt, miracula. m. ſ. cùm opus erit. 61. ſignificatur quies beatitudinis, & poteſtas iudiciaria. n. id eſt, optimo loco poſt Patrem, quatenus homo. o. ſ. vbicumque ſe offerebat opportunitas.

PROOEMIVM B. LVCÆ * IN EVANGELIVM SVVM.

QVONIAM quidem multi conati ſunt ordinare narrationem, quę in nobis completæ ſunt rerum, ſicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis: viſum eſt & mihi aſſecuto omnia * à principio diligenter ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile, vt cognoſcas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

SENSVS LITERALIS.

1. IN T. vt Baſilides, & Apelles, & qui ſub nomine Thomæ, vel Matthiæ, vel aliorum Apoſtolorum falſa ſcripſerunt. Ambr. ſicut in populo Iudæorum fuerunt pſeudoprophetæ, ſic in nouo Teſtamento qui Euangelia ſcribere conati ſunt, à bonis numulariis non probata, vt Baſilides, &c. Beda. Multos dicit, non tam numero, quàm hæreſum diuerſitate. Chry. poſſunt intelligi, & qui bene, & qui ſecus Euangelia ſcripſerunt; ſed per ſequentia oſtendit, de quibus loquatur. addit enim, quæ in nobis completæ ſunt rerum, & ſicut tradiderunt, &c. a. Glo. cœperunt, nec perfecerunt. 2. Int. non nos, ſed in nobis Deus fecit. c. Orig. id eſt, manifeſtiſſimè oſtenſæ. 3. Int. ſ. Euangelij. Orig. non ſecundùm phantaſiam, vt aiunt hæretici, ſed re vera negotium Chriſtus egit. 4. Chry. ad Apoſtolos totum refert: par verò erat, vt tradita propagarent, facerentque qui accipiebant quod fecerant qui tradiderant.

d. Theoph. Lucas non fuit ex primis diſcipulis. Beda. alios etiam Euangeliſtas oportuit ab aliis, qui ipſi interfuerant, intelligere multa, vt Chriſti infantiam, pueritiam, &c. ¶ Int. non ſolùm corporali, ſed potius mentis intuitu. Chry. Concordat illud Iohannis. 1. Et vidimus gloriam eius. e. Glo. Duplex in homine perfecto virtus, intentio, & actio: vtrumque in Apoſtolis, viderunt enim, & miniſtrarunt.

6. Int. Verbi, quod caro factum eſt. 7. Int. nō humana voluntate, ſed Spiritu ſancto intus inſtigante; cuius gratia geritur, vt id quod bonum eſt, nobis etiam bonum videatur. 8. Ambr. non negat Deo viſum. à Deo enim præparatur voluntas hominum. 10. Ambr. aſſecuto omnia, non omnia ſcribere viſum eſt, nec enim mundus caperet: conſulto etiam præteriit ab aliis ſcripta, vt propriis quibuſdam Euangelia ſingula rebus eminerent. Glo. ea ſcripſit, quæ ad fidem confirmandam idonea credidit.

g. Glo. Studium fuit magis Lucæ res hiſtoricè deſcribere, quàm præcepta exprimere. 11. Theoph. Erat Theophilus vir inclytus, & fortè princeps; optime enim, non niſi principibus, & præſidibus, dicebatur. Sic Paulus ad Præſidem, Optime Feſte. 13. Beda. id eſt, quo quidque ordine geſtum, dictúmve eſt. Chry. id eſt, vt certitudinem habeas, & ſecurus ſis.

SENSVS MYSTICVS.

12. BEDA. Theophilus, id eſt, amans Deum, vel amatus à Deo: qui ergo Deum amat, ſiue à Deo amari deſiderat, ad ſe ſcriptum Euangelium putet; & vt commendatum pignus conſeruet.

ADDIT. AVCT.

* *Fuit patria Antiochenus, arte Medicus, Pauli Diſcipulus. b. id eſt, contexere. e. Grac. rerum certiſſima fides, vel qua plenè credita, & cognita à nobis. πεπληροφορημένων. πληροφορέω, plenam fidem facio. πληροφορία, certa fides. 4. 5. ita completa, ſeu credita. e. cooperatores. 6. pro, rei. Hebr. vel Chriſti, qui verbum Dei. 9. quidam aſſectato verterunt, ſed & in eum ſenſum poteſt accipi aſſecuto.*

* *coniungenda cum aſſecuto. q. d. res ab initio geſtas omnes. f. καθεξῆς, deinceps, q. d. ordine quo quaque aliam ſequatur. 11. Graca vox, etiam potentiſſimum ſignificat. apparet fuiſſe virum primarium.*

h. pro, agnoſcas, agnoſcuntur vtcumque cognita. l. Grac. velut Catechiſmo doctus, ſeu voce eruditus.

13. ἀσφάλειαν, certitudinem.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAPVT I.

FVIT in diebus[1] Herodis[a] regis Iudææ[2], Sacerdos quidam nomine Zacharias[3], de vice Abia[4]: & vxor illius de filiabus Aaron[5], & nomen eius Elizabeth. Erant autem iuſti[b] ambo ante[6] Deum[7], incedentes in omnibus mandatis[8] & iuſtificationibus Domini ſine querela[9], & non erat illis filius,

Sens. Lit. In Cap. I.

1. INt. Iam alienigena regnabat. Chry. qui Iohaonem oceidit, Tetrarcha fuit, hic autem Rex. Beda. prædictũ fuerat, Non defieiet Princeps de Iuda, nec Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt; ex quo enim exierunt ex Ægypto vſque ad Samuelem, Iudices ſuæ gentis habueront, inde Reges vſque ad tranſmigrationem; poſt reditum Pontifices gubernabaot, vſque ad Hircanũ, Regem ſimol & Pontificem, ab Herode interfectum, eui ab Auguſto Cæſare Iudææ regnum datum, cuiuſque vigeſimo primo aono adoeoit Chriſtus. 2. Amb. nõ ſolùm à parentibus, ſed etiam à maioribus Iohãnis nobilitas propagatur, religionis ſucceſſione venerabilis. Beda. in hom. Iohãnes de ſacerdotali proſapia, vt eo potentiùs mutationem ſacerdotij prædicaret. Glo. per vitulũ hoc Euangelium figuratũ. inchoat eoim à Sacerdotibus, & in vitulo, id eſt, Chriſto pro mundo immolato, conſummatur. 3. Beda. Erant Sacerdotes tam de Filiis Eleazar, quàm de filiis Ithamar, quorũ vices ſecũdùm miniſteria ſua, vt ingrederentur domũ Dei, vigintiquatoor ſortibus Dauid diſtinxit, in quib. familiæ Abia octaua cõtigit. 4. Theoph non permittebatur de alia tribu vxorem accipere. b. Beda. in hom. Iuſtitiæ præcepta quæ populis daret, velut hæreditario iure à progenitoribus Iohannes aceeperat. 7. Int. qui non fallitur, vt homines. Amb. perfecta laus ante Deum iuſtũ eſſe. 8. Amb. Cùm mandatis cæleſtibus obedimus, in mandatis Domini incedimus; eùm congruè indieamus, tenere Domini iuſtificationes videmur. 9. Int. non quòd non peccauerint, ſed quia per gratiam Dei abloti, peceare deſierint. Amb. prouidere oportet bona etiam corã hominibus; nulla querela eſt, vbi & mẽtis bonitas concordat, & facti.

Sens. Myst. In Cap. I.

3. GLo. Abia, id eſt, pater dominus, & congruè in tempore officij patris Domini conceptus eſt qui patrem Dominum prædicaret.

Addit. Avct. In Cap. I.

1. quaſi dicat, regnante in Iudæa Herode, cuius primo anno regni legitimi natus Chriſtus. vbi enim ſuſtulit Sanhedrim. i. Regiorum conſiliariorum collegium, Iudæi, quibus antea inuitis regnabat, eum in Regem legitimum ſuſceperũt. Huius filij Herodes & Philippus, Tetrarcha, & Ariſtobulus, cuius filius Herodes Agrippa, qui Iacobum interfecit, paterq́; fuit Agrippæ iunioris, qui cum Paulo locutus, vterque autem Agrippa ex Galilea, Ituraa & Traconitidis. a. ſ. totius partis Palaſtinæ, à 12. tribubus inhabitata. 3. Dauid Sacerdotes in 24. familias diuiſerat, vt dicitur 1. Par. 24. vt viciſſim per vnam hebdomadam deſeruirent, eo ordine, qui tunc ſorte cuique obtigit: obtigit verò familiæ Abia octauus locus. 6. i. teſte Deo, qui omnia nouit. 8. i. ceremonijs. 9. id eſt, de quibus nemo queri meritò poſſet. ſic Phil. 2. vt ſitis ſine querela. Græ ἄμεμπτοι, inculpati, irreprehenſibiles.

[10] eò quòd eſſet Elizabeth [11] ſterilis : & ambo [12] proceſſiſſent in diebus ſuis. Factum eſt autem cùm ſacerdotio fungeretur Zacharias in [13] ordine vicis ſuæ ante Deum, ſecundùm conſuetudinem [c] ſacerdotij, [d] ſorte exiit vt [14] incenſum poneret [15] ingreſſus in [e] templum Domini : & omnis multitudo populi erat orans [f] foris hora incenſi. [16] Apparuit autem illi Angelus Domini ſtans à dextris [17] altaris [18] incenſi. Et Zacharias [19] turbatus eſt, videns : & timor irruit ſuper eum. Ait autem ad illum Angelus, Ne [20] timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt [21] deprecatio tua : & [g] vxor tua Elizabeth [22] pariet tibi filium, & vocabis nomen eius

Sens. Lit. In Cap. I.

10. Int.duæ cauſæ memorantur,vt maior appareat virtus. 11. Chry.non erat peccati effectus,ſterilitas,nam & iuſtis accidebat;hæc verò ſterilitatis cauſa, vt audientes Virginē parientem credāt. Glo. Diuinitus procuratū,vt de ſterili Iohannes naſceretur,vt inopinato ortu,& ſtupore miraculi,pararentur hòmines auditui Prophetæ. 12. Theoph.non ſolum ſecundùm corpus, ſed etiam ſecundùm ſpiritū aſcenſiones in corde ſuo ponentes. 13. Glo. à Sabbato hi ad Sabbatū miniſtrabant tempore vicis ſuæ. Amb. tunc vices erant,nunc eſt perpetuitas. d. Beda.non noua ſorte electus eſt,cùm incēſum eſſet adolendum,ſed priſca ſors ſignificatur,qua in vicem Abiæ ſuccedebat. 14. Amb.videtur Summus deſignari Sacerdos. ſolus enim is intrabat in ſecundum ſanctuarium ſemel in anno. Beda. Incēſum in Sancta ſanctorum deferebatur à Pōtifice die expiationis,ſeu propitiationis, ſcilicet,decima die ſeptimi menſis. 15. Int.notatur ſummus. Chry.Ingreſſus eſt vt oraret pro cunctis. 16. Amb.ſcilicet, repentè:ſolet verò dici in Scriptura apparere,quod nō poteſt præuideri.Chry Manifeſtè apparuit, & nō in ſomniis,nimis enim arduum annunciabatur;itaq; manifeſtiore viſione opus erat.Damaſ.lib.2.c.13. non apparent Angeli vt ſunt,ſed transfigurati,vt poſſint homines aſpicere. 18. Baſil. Erat enim alterū holocauſtorum. 19. Chry. non poteſt homo, quantumcumque iuſtus,abſque timore Angelum cernere. Orig.Noua facies apparens,mentem turbat. 20. Athanaſ.in vita Antonij.Si poſt timorem ſuccedit gaudium, à Domino eſt viſio. ſecuritas enim animæ præſentis maieſtatis indiciū eſt:ſi verò incuſſa formido permanſerit,hoſtis eſt qui videtur. 21. Int.facta pro populi redemptione,non pro ſobole,quam deſperabat ſe poſſe habere.Aug.de q.Euang.vſque adeo deſperabat,vt nec Angelo promittenti crederet. 22. Int.Beda.Ecce ordo ſalutis exprimitur, cùm illius natiuitas prædicitur, qui Redemptori ſit iter facturus, prædicando pœnitentiam,& fidem Chriſti. Chry. probat exauditam orationem,quòd eſſet habiturus filium qui clamaret,Ecce qui tollit peccata mundi.

Sens. Myst. In Cap. I.

e. Glo.ingreſſus Chriſtus in cælum,vt interpellaret pro eorum peccatis, qui adhuc pro foribus expectant orantes,& diligunt aduentum eius. 17. Amb. Apparet Angelus in templo: veri enim Sacerdotis annunciabatur aduentus;& cœleſte Sacrificiū parabatur,in quo Angeli miniſtrarent:non enim dubites aſſiſtere Angelum quando Chriſtus immolatur, apparuit verò à dextris altaris, quia diuinæ miſericordiæ inſigne deferebat,Dominus enim à dextris eſt mihi ne commouear.

Addit. Avct. In Cap. I.

c. id eſt,ſacerdotalis functionis. d. inter ſacerdotes eiuſdem familiæ ſors mittebatur, vt ſciret quo quiſque illa hebdomada officio functurus eſſet, ſcilicet, vel adolendi incenſum, vel efferendi holocauſta. Hinc apparet non fuiſſe ſummum Sacerdotem (quod multi putarunt) non enim ſorte opus fuiſſet : itaque non id incenſum,de quo Leu.16. diei, ſcilicet,expiationis, ſed quod quotidie, manè ac veſpere addebatur, de quo Exod.30. e. ſcilicet, in ſanctum, non in ſancta Sanctorum. f. ſcilicet, in atrio populi. 16. ὤφθη viſus eſt,ſcilicet,corporali viſione. 19. ſcilicet, ad Angelicæ maieſtatis aſpectum, & fortè ſibi timuit, vt illi de quibus Iudi.6 & 13. 21. ſcilicet, pro populo (nam de prole deſperauerat) vel pro Meſſiæ aduentu, itaq; pro eo gratias egit in Cantico. g. pro,nam.Heb. 22. quaſi dicat, & præcurſoris Meſſiæ tu pater eris, illi dicitur parere mulier,ex quo concipit.

Digitized by Google

[23] Iohannem : & erit [h] gaudium tibi & exultatio, & multi [l] in natiuitate eius [24] gaudebunt:
erit enim [25] magnus coram [26] Domino, & [27] vinum & [28] ſiceram non [m] bibet : & Spiritu ſancto
replebitur adhuc ex [29] vtero matris ſuæ : & multos filiorum Iſraël conuertet ad Domi-
num [30] Deum [n] ipſorum : & [31] ipſe præcedet ante [o] illum in [32] ſpiritu & [33] virtute [34] Heliæ : vt con-
[35] uertat corda [36] patrum in filios, & incredulos ad [37] prudentiam iuſtorum, parare [38] Domino
plebem [39] perfectam. Et [40] dixit Zacharias ad Angelum, [p] Vnde hoc ſciam? ego enim ſum
ſenex: & vxor mea proceſſit in diebus ſuis. Et reſpondens Angelus, dixit ei : Ego ſum
[41] Gabriel qui [42] adſto ante Deũ: & miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi euãgelizare. Et [q] ecce

Sens. Lit. In Cap. I.

23. Beda. ſingularis meriti indicium imponi à Deo nomen, vel mutari. Chry. in Iohannem. quorum virtus ab infantia refulgere debebat, à principio diuinitus nomen ſumebant. Beda. Iohannes. i. in quo eſt gratia, vel Domini gratia. Glo. ne qua eſſet dubitatio, futuri nomen deſignatur. h. Glo. nõ paruum Dei munus eſt, dare liberos propagatores generis, ſucceſſionis hæredes. 24. Glo. Gaudet pater filio, & tali filio, gaudẽt alij quibus regni cæleſtis euangelizaturus erat ingreſſum: gaudent multi nato Iohanne quia ſalutẽ prædicat, nato verò Chriſto, quia dat. 25. Int. nõ virtute corporis ſed animi magnitudine. 26. Theoph. multi magni dicuntur, ſed corã hominibus. 27. Amb. delicias hominũ, corporiſq; laſciuiam, magna animi virtute depreſſit. 28. Sieeræ nomine Hebræi vocant omne quod poteſt inebriare. 29. Int. i. manens in vtero. Glo. ſ. quando intrãte Virgine exultauit in vtero genitricis, & præcurſoris officium, quoad potuit, impleuit. 30. Beda. Patet Chriſtum Deum eſſe Iſraël, in eius enim fide Iohannes baptizabat. 31. Int. priùs natus, priùs prædicat, priùs moritur ſ. præcurrit præco Iudicem.
32. Int. ſ. ſancto. 33. Int. ſ. ſignorum. Amb. numquam ſine virtute ſpiritus, vel ſine ſpiritu virtus. Orig. non dicit in anima Heliæ, ſed in ſpiritu & virtute. 34. Amb. in Helia virtus conuertendi populos à perfidia; virtus abſtinentiæ, & patientiæ, & ſpiritus prophetandi. In deſerto Helias; & Iohannes, ille gratiam Achab non quæſiuit, hic ſpreuit Herodis, ille Iordanem diuiſit, hic ad lauacrum ſalutare conuertit; hic prioris, ille ſequentis Dominici præcurſor aduentus. 35. Beda. quod de Helia per Malachiam dictum eſt. 36. Beda. ſcilicet, ſpiritualem ſanctorum antiquorum ſcientiam, populis prædicando infundens. Græcus. Iohannes & Apoſtoli, patribus ſuis, id eſt, Iudæis, contra Euangelium ſæuientibus, veritatem monſtrabant, in propriam iuſtitiam & prudentiam eos attrahentes. 37. Beda. quæ eſt non de legis operibus, iuſtitiam præſumere; ſed ex fide ſalutem quærere. 38. Int. præcedet.
39. Theoph. id eſt, præparatam ad ſuſcipiendum Chriſtum. 40. Chry. ſcilicet, reſpiciens propriam ætatem, & coniugis ſterilitatem. 41. Int. id eſt, fortitudo Dei. Beda. q d. cùm promittat Angelus, dubitare non decet. 42. Int. aliàs adſiſto. Greg. in hom. Angeli quocumque veniant intra Deum currunt. q. Chry. ſcilicet, in hoc inſtanti. ¶ Int. Beda. dat ſignum quod rogatur, vt quia diſcredendo locutus eſt; iam tacendo credere diſcat. Chry. non hic parcitur intuitu ſacerdotij, ſed eò amplius plectitur, quòd circa fidem cæteris præeſſe debebat. Glo. taciturnitas, & ſignum eſt fidei, quod quæſiuit, & infidelitatis pœna, quam metuit.

Sens. Myst. In Cap. I.

27. Beda. Non decet vino inebriari, qui Spiritus ſancti muſto impleri deſiderat.

Addit. Avct. In Cap. I.

23. ſignificat Dei gratiam, vel Dominus miſertus eſt, quod cohæreret cum illo, exaudita eſt deprecatio. h. ſ. iſte filius cauſa gaudij. l. pro, de. 28. ſic dicitur quicquid inebriare poteſt, à verbo שכר *quod eſt inebriari. m. ſ. velut Deo perpetuò conſecratus, vt Nazaræi, de quibus Num. 6. 29. pro, iam inde ab vtero, vel in ipſo etiam vtero. n. pro, nam. Heb. o. ſ. Chriſtum qui Deus. 33. Duo hæc ſæpè coniungit Scriptura: ſic, Spiritus ſanctus ſuperueniet, & virtus Altiſſimi. Accipietis virtutem ſuperuenientis Spiritus. 34 id eſt, quibus Elias venit, & iterum venturus eſt. vide Eccl. 48. Mal. vltimo. 35. id eſt, vt antiqui Patres poſteros agnoſcant pro filiis germanis; dum Chriſto credunt, vel efficiat ea vt in poſteris ſit mens & fides quæ fuit in Patribus. 38. id eſt, vt patet. 39. inſtructam, apparatam. ſ. ad Chriſti fidem & doctrinam recipiendam. p. ex incredulitate id. 41. interpretatur fortitudo mea Deus. Reducit autem in mentem reuelationes à ſe factas Danieli. 42. ſ. contemplans, & ad obſequium paratus.*

eris tacens[43],& non poteris loqui[44] vſque in diem[45] quo hæc fiant: pro eo quòd non crediſti verbis meis,quæ implebuntur in tẽpore ſuo. Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur quòd tardaſſet ipſe in templo. Egreſſus autem non poterat loqui ad illos,& cognouerunt[46] quòd viſionem vidiſſet in templo.Et ipſe erat innuens[47] illis,& permanſit mutus.Et factum eſt vt impleti ſunt dies officij[r] eius,abiit in domum[48] ſuam.Poſt hos autem dies[49] concepit[50] Elizabeth vxor eius:& occultabat[51] ſe menſibus quinque[52], dicens[s], Quia ſic fecit mihi Dominus in diebus[53], quibus reſpexit auferre[t] opprobrium[54] meum[55] inter homines.In menſe autem ſexto[56], miſſus eſt Angelus Gabriel[57] à Deo in ciuitatem Galilææ,cui nomen Nazareth[58],ad virginem[59]

Sens. Lit. In Cap. I.

44. Theoph.tamquam inobediens ſurditatem incurrit,tamquam contradictor taciturnitatem.nam verbum Græcum,etiam ſurdum poteſt ſignificare. 45. Chry.q.d.cùm oſtendero quod dico, & noueris te iure punitum,tum de pœna eripiam. 46. Int.per hoc ſcilicet. 47. Theoph.taciturnitatis cauſam fortè interrogantibus. 48. Beda.Pontifices tempore vicis ſuæ,non ſolùm ab vxoribus , ſed à domorum ſuarum ingreſſu abſtinebant. 49. Int.ſ.officij Zachariæ. Beda.geſta ſunt hæc menſe Septembri, æquinoctio,quo incipit nox maior eſſe die. 50. Beda.quia ſacerdotalis ſucceſſio ex ſtirpe Aarõ quærebatur,dabant Sacerdotes operam liberis;nunc verò,quia non ſucceſſio carnalis, ſed perfectio ſpiritualis inquiritur,ſacerdotibus,vt ſemper altari queant adſiſtere,ſemper caſtitas obſeruãda præcipitur.
51. Amb.eſt enim pudor in ea ætate,geſtare fœtus indicia:ſunt enim quædã tempora præſcripta cõiugio,quando dare operam liberis decorum eſt,dum.ſ.anni vigent. Erubeſcit onus parentis,quamdiu neſcit myſterium religionis:iactauit enim ſe pòſt , quia genuiſſet Prophetam. Glo.datur intelligi deſiiſſe coniungi, neque enim erubeſceret partum , ſi coitum non erubeſceret. 52. Orig.i.donec fœtus exultans eum gaudio prophetaret. 53. Int.ſ.iſtis. 54. Ambr.quamuis partus erubeſcit ætatem,gaudet ſe opprobrio caruiſſe.pudor enim eſt feminis nuptiarum præmia non habere,quibus hæc ſola eſt cauſa nubendi. 55. Int.quod non eſt opprobrium Domini. 56. Int.vigeſimoquinto Martij Dominus cõceptus eſt,& paſſus.Beda.¶ Glo.Sexto millenario miſſus eſt Chriſtus. 57. Greg.in hom.ſ.Archangelus:ſummum enim Angelum decuit ſummum omnium nunciare. 59. Beda.in hom.Aptum humanæ reſtaurationis principium.prima enim perditionis cauſa,ſerpens à diabolo miſſus ad mulierem. Glo. Mulier à diabolo ſeducta,mortem intulit , Mulier ab Angelo edocta,ſalutem edidit.Hier.in Ser. Aſſumpt.ſemper Angelis eſt cognata virginitas.Aug.de ſancta virginitate.Oportebat caput noſtrum de virgine naſci,quò ſignificaret membra eius de virgine ſecundùm ſpiritum naſcitura.

Sens. Myst. In Cap. I.

50. Beda.Zacharias ſacerdotium Iudæorum,Elizabeth , lex quæ ſpirituales Deo filios gignere non valebat.neminem enim ad perfectionem adduxit lex. Iuſti ambo,quia bona lex,& Sacerdotium ſanctum.proceſſerant in diebus,adueniente enim Chriſto,incuruantur ad ſenium; ingrediente Zacharia templum,foris erat multitudo;myſtica enim penetrare nequit: dum thymiama imponit , Iohannem naſciturum agnoſcit;reperiunt enim doctores Dei gratiam,cùm diuinæ lectionis flamma ardẽt.Amb. obmutuit,tranſiuit enim ad nos Dei verbum;mutus eſt,qui non intelligit legem; innuit populus Iudæorum,ſuorum enim actuum non poteſt reddere rationem.Beda.Concipit Elizabeth.interiora enim legis Chriſti Sacramentis abundant;quinque menſes,quinque Moyſis libri,vel Chriſti diſpenſatio in quinque mundi ætatibus. 56. Beda.Chriſti incarnatio ſexta ætate ſæculi:eſt autem Chriſtus æquinoctio vernali conceptus,natus ſolſtirio brumali,nempe lucis incremento, illuminat enim omnem hominem venientem in hunc mundum. 57. Greg.in hom.Gabriel Dei fortitudo,per Dei fortitudinem nunciandus erat,qui virtutum Dominus & potens in prœlio,ad debellandas poteſtates aëreas veniebat. 58. Int.quia Nazaræus,id eſt,Sanctus ſanctorum nunciabatur futurus.

Addit. Avct. In Cap. I.

43. *etiam ſurdus factus ſecundùm Amb.itaque innuebant ei,& quidem κωφὸν,qui nec audit,nec loquitur,& Heb.Charas,obſurdeſcere & ſilere ſignificat,quo verbo veriſimile eſt vſum Angelum.vide Pſal.27. ver 1.y.Gr.λειτουργίας.i.miniſterij ſacri. 48. tempore miniſterij prope templum habitabant in domunculis.i.deſtinatis. r. q.d.læta tamen dicebat, Deo gratias agens. t. pro,vt auferret,q.d. curæ ei fuit auferre.*

[60] deſponſatam viro,cui nomen erat [61] Ioſeph,de [62] domo Dauid : & nomen virginis [63] Maria:
Et [u] ingreſſus Angelus ad [64] eam,dixit: [x] Aue gratia [65] plena,Dominus [66] tecum,[z] benedicta [aa] tu in
[67] mulieribus. Quæ cùm [bb] audiſſet,[68] turbata eſt in [69] ſermone eius , & [70] cogitabat qualis eſſet
iſta [71] ſalutatio.Et ait Angelus ei : Ne timeas [72] Maria,[cc] inueniſti enim [73] gratiam apud Deum.
[74] Ecce cõcipies in [75] vtero , & paries filium , & [76] vocabis nomen eius [77] Ieſum , hic erit [78] magnus , & Filius Altiſſimi [79] vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem [80] [dd] Dauid [ee] patris
[ff] eius:& [81] regnabit in

Sens Lit. In Cap. I.

60. Ambr.ne temeratæ virginitatis aduretur infamia,maluit Dominus de ſuo ortu,quàm de matris pudore dubitari : nec decuit ſiniſtra virginibus opinione viuentibus velamen excuſationis relinqui, quòd infamata mater quoque Domini videretur: viderentur etiam Iudæi natum ex adulterio perſequi.Adde quòd diabolus deſponſatam videns,partum non potuit habere ſuſpectum. Orig.Si deſponſata non eſſet , cogitaſſet diabolus conceptum eſſe diuinum. Ambr.Locupletior etiam teſtis pudoris maritus adhibetur,qui vindicaſſet opprobrium ſi non cognoſceret Sacramentum.Glo.voluit naſci de deſponſata,vt per Ioſeph texeretur genealogia:& ne quaſi adultera lapidaretur, & vt haberet ſolatiũ viri. 61. Int.Ioſeph.ſaluator,quia ſaluauit Ægyptum à fame:ſic iſte Mariam ab infamia. 62. Int.non ſolùm ad Ioſeph,ſed ad Mariam hoc referendum eſt. Beda.in hom. oportebat enim de ſua quemque tribu,aut familia vxorem accipere. 64. Amb.ſola in penetralibus,quam nemo virorum videret,ſolus Angelus reperiret. 65. Hier.in ſerm.Aſſumpt.cæteris per partes præſtatur.Mariæ ſimul ſe totam infudit gratiæ plenitudo.Glo.plena gratia,quia prima inter feminas virginitatis munus Deo obtulit,& gratiæ authorem mundo edidit. 66. Aug.ſerm.de Natiu. tecum magis quàm mecum. Hier.ſerm.Aſſumpt.præceſſit nuncium ſuum Dominus. 67. Glo.quæ virgo & mater,materque Dei. 68. Int.more humanæ fragilitatis,de Angelica viſione,& de inſolita ſalutatione.Amb.trepidare virgineum eſt , & ad omnes ingreſſus viri pauere,omnes viri affatus vereri. 69. Græcus.non viſione:aſſueta enim erat viſionibus his. 70. Amb.benedictionis nouam formulam mirabatur.Græcus.nec obſtat per incredulitatem, vt Zacharias : nec ſtatim paret ex leuitate.vt Eua. 71. Orig.ſi ſimilem legiſſet ad aliquem factum ſermonem,vtpote docta in lege,non fuiſſet ſalutatione quaſi peregrina exterrita. 72. Beda. quaſi familiariùs notam vocat ex nomine. 73. Chry.humilibus Deus dat gratiam.Græcus.ſplendore pudicitiæ gratum ſe habitaculum Deo præparat. 74. Græcus. celeritatem & præſentiam denotat.

75. Int.hic verum hominem de ſubſtantia materna carnis Angelus aſſerit. 76. Græcus.ſ.tu non pater. 77. Beda.i.Saluatorem,ſeu ſalutarem.Cyril.Nomen nouum quod os Domini nominauit.

78. Glo.Magnus erat ante partum Virginis:ſed potentiam, quam Filius Dei naturaliter habet, homo ex tempore erat accepturus.Amb.Iohannes magnus vt homo,hic vt Deus.Græcus.Carnis aſſumptio Deitatis celſitudini non derogat,ſed humanitatis humilitatem ſublimat. 79. Græcus.non dicit fiet,vel generabitur,eſt enim ab æterno. 80. Baſil.i.regnum,ſed indiſſolubile. Glo.Iſraëliticam plebem. ee. Beda.in duabus naturis vna perſona demonſtratur. 81. Int.in præſenti vita corda inhabitans,regnabit in futuro,de exilio ad gloriam vocans.

Sens. Myst. In Cap. I.

60. Glo Maria,typus Eccleſiæ immaculatæ , & nuptæ,quæ nos de ſpiritu concipit. 63. Int Beda. Maria maris ſtella,vel domina,quæ lucem fluctuantibus in ſæculo genuit, & Dominum totius mũdi.

Addit. Avct. In Cap. I.

60. *viroq; traditam. v. corporali ſpecie. x. χαῖρε,ſalue, Aue,gaude fortè dixit,* שלום לך *pax tibi.*
65. *κεχαριτωμένη,valdè gratioſa.ſ.apud Deum,ſeu valdè Deo grata.à χαριτόω, gratum facio , ſic ſolemus dicere ſermonem plenum gratia. 66. ſ.eſt faciens,& inhabitans : ſic Angelus Gedeoni,& Booz meſſoribus.*
z. i.apud Deum benedictione extollens ſic Iudith 13. aa. q.d.tu ſola inter mulieres expers maledictionis. 67. pro,inter mulieres. bb. vidiſſet. 69. incertum an ſolita fuerit Angelos videre. cc. pro , obtinuiſti.Heb. 76. alludit ad Iſa.7.vbi ipſa Virgo dicitur vocatura,nempe ipſa mater,non Ioſeph pater.
78. quippe Deus: itaque non additur vt in Iohanne coram Domino 79. q.d.ſemper erit. 80. iuxta illud Iſa.9 ſuper ſolium Dauid,&c. dd. Dauid promiſſam ſemini,& in illius fide adumbratā:regnauit enim prius ſuper Iudam,tum ſuper alias tribus,& Chriſtus priùs ſuper Iudæos,tum ſuper gentes. ff. pro,id eſt

[82]domo Iacob in [83]æternum: & [84]regni eius non [85]erit [86]finis, Dixit autem Maria ad Angelum, [87]Quomodo fiet [88]iſtud, [89]quoniam vitum non cognoſco ? Et reſpondens Angelus dixit ei, Spiritus [90]ſanctus [gg]ſuperueniet in te, & [91]virtus altiſſimi [92]obumbrabit tibi. Ideóque & quod naſcetur ex [93]te [94]ſanctum vocabitur Filius [95]Dei. Et [96]ecce Elizabeth [97]cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua : & hic menſis [ll]eſt ſextus illi quæ [mm]vocatur ſterilis: quia non erit [98]impoſſibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria, [99]Ecce an[100]cilla Domini, [101]fiat mihi ſecundùm verbum tuum. Et [102]diſceſſit ab illa Angelus. Exurgens autem Maria in diebus illis, [103]abiit in

Sens. Lit. In Cap. I.

82. Chry. ſ. his qui ex Iudæis crediderunt. Beda. ſcilicet Eccleſia. 83. Græc. Solius Dei eſt regnare in æternnm. 84. Int. Beda Eſaias. Et pacis eius non erit finis. 85. Græcus etiam in quantum homo.

86. Int. in ſæcula ſæculorum laudabunt te. 87. Int. Ambr. faciendum credit, quæ, quomodo fier, quærit. Amb. legerat, Ecce virgo concipiet, ideò futurum credidit: ſed quomodo fieret, non legerat. Greg. Niſſ. Angelus partum annunciat, ipſa virginitati innititur, apparet autem hinc non cauſa copulæ deſponſatam fuiſſe, alioqui non fuiſſet admirata. 88. Int. ſ. vt concipiam, & pariam, quæ in virginitate manere diſpoſui. 89. Int. ecce tangit, quod ipſa vouerat caſtitatem. 90. Chry. q. d. non quæras ordinem naturalem in his, quæ naturam ſuperant, imò ſi virum experta fuiſſes, non habereris digna myſterio: decebat Dominum participare nobiſcum natiuitatem, itaque ex vtero naſcitur: & diſcrepare, ideò ex Virgine. Greg. Niſſ. tabulas naturæ noſtræ culpa confractas, denuò vetus legiſlator dolat.

91. Chry. ſ. Chriſtus. 92. Int. ſ. contra omnia incentiua vitiorum. ¶ q. d. dabit tibi vmbram contra omnem tribulationem. Greg. 18. moral. cap. 12. ſignificatur vtraque natura, vmbra enim à lumine & corpore fit: erat autem incorporeum lumen incorporandum : obumbrabit ergo, id eſt, incorporeum corpus accipiet. Beda. concupiſcentiæ non erit æſtus, vbi vmbram faciet Spiritus ſanctus. 93. Baſil. lib. de Spir. ſanct. ſignificatur naturæ communio, cum matre. 94. Int. quia non per virilem coitum. Greg. 18. moral. nos etſi ſancti efficimur, non tamen naſcimur. 95. Theoph. declarauit Trinitatem Angelus, Spiritum ſanctum commemorans, & Filium, & Patrem. 96. Chry. ſermonem per ſenſibilia ſuadet, non memorauit autem Saræ, vel Rebeccæ exempla : quia antiquiora. Glo. non quaſi incredulam exemplis hortatur ad fidem, ſed credenti alia myſteria replicat. 97. Greg. Nazianzen. nutu ſuperno contigit, vt Regium genus Sacerdotali iungeretur, vt Chriſtus Rex & Sacerdos, ab vtriſque ſecundùm carnem naſceretur: & quidem Aaron coniugem, ex tribu Iuda accepit Elizabeth. Glo. & Iojada Pontifex de tribu Regali vxorem habuit Ieſabeth. h h. Int. ſcilicet, Martius. l l. Int. ſcilicet, à Conceptione. 98. Aug. 26. cont. Fauſt. cap. 5. vt præterita non fuerint, fieri non poteſt: quomodo enim vera in eo quòd vera falſa ſint? 99. Int. ecce prompta obedientia. 100. Ambroſ. vide humilitatem: ancillam ſe dicit quæ mater eligitur: decebat humilitatem proferre, quæ humilem erat paritura.

101. Int. quaſi dicat, fiat ſine virili ſemine conceptus in virgine. 102. Beda. ſcilicet, accepto virginis conſenſu. Euſebius. ſtupens in virgine virtutis plenitudinem. 103. Ambr. non dubitans, ſed læta pro voto, religioſa pro officio.

Addit. Avct. In Cap. I.

82. *ſpiritualis, ſcilicet, Eccleſia.* 87. *non dubitat, ſed modum quærit, vouerat enim etiam ante deſponſationem virginitatem, ſecundùm Auguſt.* 89. *ſic ſolet qui vouit, v. g. abſtinere à vino, dicere, Non bibo vinum.* gg. *id eſt, cœlitus illabetur. ſic Actor.* 1. *Superuenientis Spiritus ſancti.* 92. *id eſt, conteget te. ſic ſcapulis ſuis obumbrabit tibi, prò, te: ſignificatur verò pro viri virtute & complexu, futurum Dei complexum, & virtutem.* 93. *id eſt, tua ſubſtantia.* 94. *non, vt alij, immundi naſcuntur.* 97. *miſcebantur interdum tribus per matrimonium. Erat autem Elizabeth patre Aaronita, matre ex Dauid.* m m. *nota erat vulgò ſterilitas.* 101. *Conſentientis id, ſimul & optantis.*

103. *comitante, vt creditur Ioſeph, præſertim cùm propè eſſet Paſcha, quo omnes aſcendebant Hieruſalem.*

[104] montana cum [105] feſtinatione in ciuitatem Iuda : & [106] intrauit in domum Zachariæ, & [107] ſalutauit Elizabeth. Et [108] factum eſt vt [109] audiuit ſalutationem Mariæ Elizabeth, [110] exultauit infans in vtero eius, & [111] repleta eſt Spiritu ſancto Elizabeth, & [112] exclamauit [113] voce [114] magna, & [115] dixit, [116] Benedicta tu inter mulieres, [117] & [118] benedictus [nn] fructus [119] ventris tui. Et [120] vnde hoc mihi, vt veniat [oo] mater Domini mei ad me? Ecce enim, vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, [121] exultauit in [122] gaudio infans in vtero meo, & beata quæ [123] credidiſti, quoniam [pp] perficientur ea quæ [qq] dicta ſunt tibi à [rr] Domino. Et ait Maria,

Sens. Lit. In Cap. I.

104. Int. non retardat aſperitas itineris. Theoph. Habitabat Zacharias in montanis. 105. Int. non gaudet diu in publico videri. Amb. præ gaudio feſtinat. Orig. feſtinabat Ieſus Iohannem ſanctificare. Amb. neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia. 106. Int. vt grandæuæ prægnanti iuuencula deſeruiret. Amb. venit iunior ad ſeniorem, ſuperior ad inferiorem non à publico virginitatis pudor, non à ſtudio aſperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardat. 107. Int. quaſi congratulans de dono, quòd eam accepiſſe didicerat. Amb. Prior ſalutauit, decet enim virginẽ humilem eſſe, & deferre ſenioribus. 108. Amb. citò præſentiæ Dominicæ beneficia declarantur. 109. Amb. hæc vocem prior audiuit, Iohannes prior gratiam ſenſit: illa Mariæ, iſte Domini ſenſit aduentum. 110. Int. quia ſenſerat aduentum Domini. Græcus. Propheta acutiùs parente videt, & audit, ſalutatque Prophetarum, & quia verbis nõ poteſt, ſaltat: fitque tripudium natiuitate antiquius: inſpexit non palpebris, ſed Spiritu. ex tunc Dominus Iohannem in Prophetam conſtituit. Glo. inchoat præcurſoris officium, apparet verò quod Angelus dixerat, Spiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero. 111. Orig. ſ. propter Filium. Glo. Filius repletus, replet & matrem. 112. Amb. quæ ſe antè occultauerat, iactare cœpit, quia generauerat Prophetam. 113. Int. non tam clamoſa, quòd deuota. 114. Int. quia magna dona Dei cognouit.

115. Int. Prophetant matres ſpiritu paruulorum. 116. Int. non ſolùm inter mulieres benedicta, ſed inter benedictas maiori benedictione inſignis. Orig. nulla vnquam tantæ gratiæ particeps. Beda. eadem voce qua à Gabriele benedicitur: nempe Angelis, & hominibus veneranda. 117. Theoph. ratio eſt, ſolet enim in Scriptura, &, accipi pro quia. 118. Int. non ſicut alij homines benedicti: ſed ſicut Apoſt. ait, Qui ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, & per quem benedictio venit aliis. n n. Beda. de quo illud, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. 119. Orig. ex ſola enim Maria proceſſit. Euſeb. hoc contra Eutychem: Fructus enim eiuſdem naturæ cum planta. 120. Int. Amb. quaſi dicat, quantum bonum mihi accidit, quòd mater Domini venit ad me; ſed qua mea iuſtitia, quibus meis meritis? Orig. Conuenit cum filio; nam & Iohannes ſe indignum ſentiebat aduentu Chriſti ad ſe. 121. Aug. ad Dardanum. Cognouit quid illa exultatio ſignificaret, ſcilicet, veniſſe matrem infantis, cuius eſſet futurus præcurſor. 122. Aug. ad Dard. non dixit in fide, forte tamen acceleratus eſt Iohanni vſus rationis & voluntatis. 123. Ambr. Non dubitauit Maria, ſed credidit. p p. Greg. in Ezech. non ſolùm de præterito, & de præſenti, ſed & de futuro prophetauit. q q. Glo. apparet verba Angeli ad Mariam dicta, per ſpiritum intellexiſſe.

Sens. Myst. In Cap. I.

104. Amb. quo iam Deo plena, niſi ad ſuperiora cum feſtinatione conſcenderet? Beda. concepto mente Dei verbo, aſcendendum ad virtutum cacumina amoris greſſu: & ciuitas Iudæ, id eſt, confeſſionis & laudis penetranda: & in perfectione fidei, ſpei, & charitatis, quaſi tribus menſibus commorandum. 105. Amb. Diſcite virgines non demorari in plateis, non in publico miſcere ſermones.

Addit. Avct. In Cap. I.

105. *ob lætitiam, & pudorem manendi diu in publico, & quia à Spiritu ſancto agebatur.* 110. *ἐσκίρτησε; ſaliit, ſeu ſaltauit: videtur Chriſtum agnouiſſe. vnde Eccleſia, Senſeras Regem thalamo manentem.*

111. *ſcilicet, accepit maiorem gratiam.* 116. *Eadem verba Spiritus ſanctus per hanc profert, quæ paulò antè per Angelum, quaſi dicat, felicißima tu, & felicißimus fructus, &c.* 117. *pro, quia. Heb. ſic Pſal.* 107. *Et vana ſalus, pro, quia vana ſalus.* 120. *pro, quo meo merito. o o. ſimul conceptus fœtus, & animatus, & verbo vnitus.* 122. *Græc. ἀγαλλιάσει, geſticulatione lætantis. r r. id eſt, Domini nomine, vel iunge cum, perficientur.*

[124] Magnificat [125] anima mea [126] Dominum : & [127] exultauit [128] ſpiritus meus [tt] in Deo [129] ſalutari meo. [130] Quia reſpexit [131] humilitatem ancillæ ſuæ : ecce enim [tt] ex hoc [132] beatam me dicent omnes [133] generationes. [134] Quia fecit mihi magna qui [135] potens eſt:& [136] ſanctum nomen eius. Et [137] miſericordia eius à [138] progenie in progenies [139] timentibus eum. [140] Fecit [uu] potentiam in [141] brachio [x x] ſuo:diſperſit [142] ſuperbos [143] mente [a] cordis ſui. [144] Depoſuit [b] potentes de ſede : & [145] exaltauit humiles. [c] [146] Eſurientes impleuit bonis:& [147] diuites [d] dimiſit inanes. [148] Suſcepit [149] Iſraël [e] puerum

SENS. LIT. IN CAP. I.

124. Int.audita reſponſione Elizabeth, qua beatam prædicauit, matrem Domini appellauit, fide fortem laudauit,non amplius tacere poterat dona quæ perceperat;& quæ virginali pudore acceptum oraculum tegebat ſilentio,iam congruo tempore patefecit. Ambr.congruè ante Iohannem Elizabeth prophetat,& Maria ante Dominum natum; vt à mulieribus ſicut peccatum cœpit, ita bona inchoatur. Orig. Magnificatur Deus, quando eius imago grandis efficitur. Glo. Deo nihil poteſt adiungi, ſed magnificatur in nobis,dum Chriſto per iuſtitiam conformamur. 125. Int.Ambr. Anima & ſpiritu Deo Patri deuota & Filio,vnum Deum ex quo omnia,& vnum Dominum per quem omnia, pio veneratur affectu. 126. Int.ſcilicet,Patrem. 127. Baſil.primus fructus Spiritus, pax, & gaudium.

128. Baſil.idem animam dicit & ſpiritum. 129. Int.ſ.Filio Saluatore. 130. Græcus.q.d.ſe prouidit,non ego expectaui,humilibus eram contenta. Aug. Serm. Aſſumpt. Reſpexit, id eſt, approbauit. Glo. totum gratiæ attribuit. 131. Aug. Serm. Aſſumpt. Facta eſt Mariæ humilitas ſcala per quam Deus deſcendit ad terras. Orig. Humilitas virtus eſt quæ à philoſophis modeſtia dicitur. 132. Græcus.hoc Spiritu ſancto tacta,prædicit. 133. Int.Iudęorum,& Gentium.¶ aliàs:omnes gentes.Theoph. id eſt, credentium nationes. 134. Int.ſub.&. 135. Theoph.ſcilicet, vt creatura ederem Creatorem. Beda.Reſpicit hoc ad initium carminis,Magnificat anima mea Dominum.Sola enim anima cui Deus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare poteſt. 136. Int. quia ſingularis potentiæ culmine omnia quæ fecit longè tranſcendit,& inuocatio huius nominis ſanctitatis facit participes.

137. Beda.à ſpecialibus donis,ad Dei generalia iudicia ſe conuertit. 138. Beda.quaſi dicat,non mihi ſolùm magna fecit,ſed in omni gente, quę timet Deum, acceptus eſt illi. 139. Græcus. Miſeretur his,quos timor compeſcit;quique ad fidem, & pœnitentiam conuertuntur; obſtinati enim ſibi claudunt ianuam pietatis.Theoph.timentes, & nunc & in futuro ſæculo miſericordiam conſequuntur.

140. Int. & hoc per Filium. 141. Beda.id eſt,Filio,per quem fecit mundum. 142. Cyrill.ſ. dæmones.Theoph.ſ.Iudæos. 143. Int.i.voluntate. 144. Int.pro,deponat.Græcus.De cordibus hominum dæmones expulit. 145. Glo.qui ſe exaltat,humiliabitur: qui ſe humiliat, exaltabitur. 146. Baſil.ſuper Pſal.5.Gentiles Chriſto adhærentes. Glo.ſ.æterna deſiderantes. 147. Baſil.ſ.Iudæos,Lege & Prophetis diuites.Glo.ſ.terrenis gaudentes. 148. Int.Beda.ſicut Medicus ægrum.Glo.poſt generalem diuinæ pietatis,& iuſtitiæ commemorationem, ad Incarnationis diſpenſationem conuertitur. 149. Baſil.ſ. ſpiritualem,Deum per fidem videntem,vel etiam carnalem:nam multi Iudæi crediderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

124. *pro, laudibus effert, magnum prædicat,ſic beatificare,beatum prædicare.* 125. *i. interiora,non ſola lingua.* 127. *præteritum pro præſente, eſt verò id affectus, vt magnificare intellectus.* 128. *pro,anima, repetitio, more Hebr. q. d. anima quanta eſt. t t. id eſt, propter Deum,vel Dei beneficio.* 129. *id eſt, Saluatore, ſic illud, Exaudi nos Deus ſalutaris noſter.* 130. *i. Non eſt auerſata tanta Maieſtas.* 131. *ταπείνωσιν, paruitatem, abiectionem : nam virtus dicitur ταπεινοφροσύνη, Latinè modeſtia,animi ſubmiſſio, ſic illud, Reformabit corpus humilitatis noſtræ.i.vile,ignobile. t t. ſcilicet,tempore,vel hac de cauſa.*

133. *fidelium, ſcilicet,qui nunquam defuturi.* 135. *μεγαλεῖα,magnalia,magnifica.* 136. *id eſt,purum, colendum, & quidem ἅγιος quaſi ἄζιος.ab ἀζόμαι,colo,veneror.& Hebr.*קדוש *reuerendus,purus.*

138. *id eſt, in omnes omnium ſæculorum.* 139. *Religiosè colentibus, reſpondet potentia, & ſanctitati timor & reuerentia. ¶ κράτος, robur.* 141. *ſcilicet, Filio,vel virtute.q.d.exerto brachio oſtendit quantum poſſet. x x. ſcilicet, perdens,vires auferens, conatus fruſtrans:ſunt autem præterita pro præſents.*

142. *Græc. διανοίᾳ, cogitatione. ſic Pſal. 32. Dominus diſſipat conſilia gentium. a. Græc. αὐτῶν,ipſorum. b. δυνάστας primores. c. id eſt,abiectos in oculis ſuis. d. ἐξαπέστειλε,emiſit,ſcilicet, à ſe.* 148. *ἀντελάβετο, quod eſt propriè ſuccurrentis,aut manum porrigentis. e. id eſt,ſeruum,ſe colentem ſcilicet.*

ſuum

ſuum[150] memorari miſericordiæ ſuæ. Sicut locutus eſt ad patres noſtros Abraham, & ſemini[151] eius in[152] ſecula. Manſit[f] autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus: &[153] reuerſa eſt in domum ſuam. Elizabeth autem impletum[154] eſt tempus pariendi: & peperit filium. Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit[g] Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur[155] ei. Et factum eſt die octauo[156] venerunt circumcidere puerum, &[157] vocabant eum nomine patris ſui Zachariam. Et reſpondens mater[158] eius, dixit, Nequaquam, ſed vocabitur[159] Iohannes. Et dixerunt ad illam, Quia[160] nemo eſt in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.[161] Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. Et poſtulans[162] pugillarem,[h] ſcripſit, dicens, Iohannes[163] eſt nomen eius. Et mirati[164] ſunt vniuerſi. Apertum[165] eſt autem ilicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus eſt timor[166] ſuper omnes vicinos eorum: & ſuper omnia

SENS. LIT. IN CAP. I.

150. Int. id eſt, vt memor eſſet. Baſil. impleuit Abrahæ promiſſum. Glo. quod hominem redemit, non meritum hominis, ſed diuinæ pietatis donum. 151. Beda. Non tam carne, quàm fide. 152. Glo. & in finem ſeculi non deerunt credentes; & erit beatitudo perpetua. 153. Int. ſ. poſt partū eius. Amb. quantum putamus præſentia profuiſſe, quæ ſolo ingreſſu tantum profuit? Theoph. Receſſit quando Elizabeth erat paritura; non enim cõueniebat præſentem eſſe virginem multitudini ad partum cõuenturæ. 155. Amb. habet ſanctorum editio lætitiam plurimorum. 156. Chry. præfixit Deus hunc terminum, vt in tenerrima ætate leuior eſſet dolor. 157. Chry. poſt circumciſionem imponebatur nomen, priùs enim oportet ſumere ſignaculum Domini, & poſtea nomen humanum. 158. Int. Amb. Beda. Spiritu propheticæ didicit, quod non didicerat à marito; non poterat ignorare prænunciū, quæ prophetauerat Chriſtum. 159. Int. Amb. Beda. Sicut ab Angelo Zachariæ erat prænunciatum. 160. Int. Amb. Beda. aduerte hoc nomen non eſſe generis, ſed vatis. 161. Int. Amb. quia incredulitas affatum ei eripuit & auditum, nutu interrogatur. 163. Int. Amb. Beda. hoc nomen nos non imponimus, quia iam à Deo accepit, habet ſuum nomen, quod agnouimus, non quod elegimus. 164. Int. ſ. conuenientiam inter patrem & matrem. 165. Int. Amb. Iam ſoluit fides linguā, quam incredulitas ligauerat. Greg. Naz. Editus Iohannes Zachariæ ſoluit ſilētium; abſurdū enim, voce verbi progreſſa, patrem manere elinguem. 166. Theoph. Fiebant omnia diſpēſatinè, vt Chriſti teſtis fide dignus haberetur. Beda. Futurus Propheta præmiſſis commendatur auſpiciis.

SENS. MYST. IN CAP. I.

154. Ambr. Verbum plenitudinis in ſola iuſtorum generatione ponitur, plenitudinem enim habet iuſti vita; dies impiorum inanes. 155. Amb. in ortu iuſti futuræ vitæ inſigne præmittitur; & exultatione vicinorū præfiguratur. 156. Gloſ. Circumciſio reſurrectionis figura octauo die. ſ. poſt Sabbatum factæ. 165. Beda. Loquitur Zacharias octauo die: per Domini enim reſurrectionē legalis Sacerdotij arcana patuerunt. Glo. multi ſacerdotes obedierunt fidei, & Chriſti dona prædicauerunt. 166. Gloſ. tempore reſurrectionis Domini prædicata Chriſti gloria, ſalubris timor, & Iudæorum, & exterarum gentium corda concuſſit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

150. id eſt, vt ſe memorem declararet. 151. ſub. exhibenda, ſ. miſericordia, vel ſicut locutus eſt. Solet in Scriptura caſus variari, ſic Pſal. 102. Iuſtitia illius in filios filiorum, ijs qui ſeruant teſtamentum eius, ſemen autem Iſaac, Iacob, Dauid. 152. i. in perpetuum. f. vſque ad partum, ſecundùm quoſdam, quod negant alij meritò ob pudorem virginis, & multitudinem eo tempore confluxerant. g. ſ. magna vſus miſericordia, liberans opprobrio ſterilitatis, & talem dans prolem. 155. συνέχαιρον, congaudebant, ita ad impletum, Multi in natiuitate eius gaudebunt. 157. i. vocari volebant imponebant nomen, in circumciſione, vt nunc in baptiſmo. ſ. quo tempore quis Dei populo adſcribitur. 158. Edocta. ſ. à Spiritu ſancto, nec enim citauit mariti auctoritatem. 162. ſ. per nutus. h. id eſt, tabulam ceratam qua ſtilo ſcribitur, Græc. πινακίδιον, tabellam. 163. q. d. id ei nomen omnino imponendum, quia ſic Deus vult. 166. ſcilicet ex admiratione.

montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: & poſuerunt[m] omnes qui audierant in corde[o] ſuo, dicentes, Quis putas puer iſte erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus eſt Spiritu ſancto, & prophetauit[167] dicens, Benedictus[168] Dominus Deus Iſrael[p]: quia viſitauit,[169] & fecit redemptionem[170] plebis ſuæ.[171] Et erexit cornu[172] ſalutis[q] nobis in domo[173] Dauid[174] pueri ſui: Sicut locutus[r] eſt per os ſanctorum,[s] qui à ſeculo[175] ſunt Prophetarum eius. Salutem[176] ex inimicis[177] noſtris, & de manu omnium[178] qui oderunt nos. Ad faciendam miſericordiam cum patribus[179] noſtris: & memorari[180] teſtamenti[t] ſui ſancti. Iuſiurandum[181] quod iurauit[182] ad Abraham[183] patrem noſtrũ, daturum[184] ſe nobis. Vt ſine timore,[185] de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi. In ſanctitate[186] & iuſtitia[187] coram[188] ipſo.

SENS. LIT. IN CAP. I.

m. Excitati miraculo, & timore ſtupefacti. n. Int. tacitè euentũ rei expectantes. 167. Amb. Bonus Deus non ſolùm ablata reſtituit, ſed etiam inſperata concedit; nouit mutare ſententiam, ſi noueris emendare delictum. 168. Int. ſ. eſt, vel ſit. 169. Int. Beda. ſ. longa infirmitate tabeſcẽtem. ¶ Int. quaſi dicat, apparens in carne, quaſi longiùs à ſe recedẽtes iuſtificare curauit. Beda. quod proximè faciendũ cognouerat, prophetico more, quaſi factum narrat. 170. Int. Sanguine filij redemit, ſub peccato venditа. Beda. 171. Int. quam ſuam viſitando fecit. Beda. 172. Int. i. firmam celſitudinem ſalutis. Beda. cornu excedit carnem, & regno Chriſti mundus, & carnis gaudia ſuperãtur; in cuius figuram Dauid & Salomon cornu olei ſunt Reges cõſecrati. Chry. Cornu vocat poteſtatem, gloriã, & famã. brutis enim, loco muniminis, & gloriæ cornua data. Orig. ſic illud, Vinea facta eſt in cornu. i. in Chriſto. Glo. cornu nec caro, nec os: & in Chriſto nec tantùm caro, nec tãtùm diuinitas. 173. Int. quia de Iudæis naſcetur. 174. Int. ſ. de femore Dauid natus. 175. Beda. tota enim vetus Scriptura prophetice de Chriſto proceſſit, redduntque ei teſtimonium Adam, & cæteri Patres factis ſuis. 176. Beda. explicat proximè dictum. 177. Origen. ſcilicet, ſpiritualibus. 178. Gloſ. ſcilicet, hominum & dæmonum. 179. Theoph. Chriſti gratia etiam ad illos qui mortui erant extenditur. omnes enim per eum reſurgunt; impleuit etiam Patrum ſpem & deſiderium. Gloſ. miſericordiam Patribus promiſſam in nobis impleuit. 180. Int. i. memorem ſe oſtenderet, vel memores nos faceret. t. Theoph. de quo benedicens benedicam tibi, & multiplicabo te. 181. Int. ſub. & ad faciendum. 182. Int. Beda. ſ. in te benedicentur omnes cogitationes terræ. Baſil. Verbum Dei, eſt loco iuramenti. 183. Beda. Abrãhæ ſanctus Eccleſiæ cœtus promiſſus, Dauid autẽ Chriſtus ex eo naſciturus, ideo Dauid in Cantico præmiſſus. 184. Int. ſ. per carnem, vel per fidem. 185. Orig. quidam liberantur ab hoſtibus, ſed non abſque timore, Chriſtus nos repentè ab eis ſegregans adduxit ad ſortis propriæ manſionem. 186. Int. intellectu. 187. Int. operatione. Chry. Sanctitas circa Deum, iuſtitia circa homines. 188. Int. non in conſpectu hominum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

l. pro, res. Heb. m. pro, attentè cogitarunt. o. verba Euangeliſtæ. Græ. & pro, quia, ſenſus eſt, potentiam enim ſuam Deus in eius ortu declarabat. 168. ſcilicet, ſit, id eſt, laudatur. p. ſ. à Iudæis ſingulariter cultus. 169. ſcilicet, per filium, vel ipſe filius, qui Dominus Deus; ſenſus eſt, viſitando redemit populum. 172. Cornu, potentiam ſignificat, & gloriam, quaſi dicat. ſalutem robuſtam & inuictam. q. pro, ſalutare. 174. ſ. ſuſcitans regnum ſpirituale collapſum. vide Pſalm. 131. Ezech. 29. vbi idem verbum Heb. quod illic verſum, producam, hic pullulabit, ſignificat facere germinare. r. loqui, pro, promittere. Heb. ſic ſuprà. Sicut locutus eſt ad Patres noſtros. ſ. ſcilicet, Sancto ſpiritu afflatorum. 175. pro, qui à ſeculo fuerunt. 176. ſcilicet, erexit, vel locutus, ſcilicet, ſe liberaturum nos. 179. ſ. etiam illi participes redemptionis. vide Zach. 9. vel ſenſus eſt, vt pro ſua miſericordia faciat quod patribus promiſerat. 180. pro, memorem ſe declararet. t. ſ. promiſſionis, & pacti. 181. pro, iuriſiurandi: legitur enim Græcè à memorari, vel ſub. vt praſtet, ſeu faciat. 184. iungendum, cùm ſeruiamus. 186. i. pietate in Deum. 187. ſcilicet, erga homines.

[189] omnibus diebus noſtris. [190] Et tu puer, Propheta Altiſſimi [191] vocabetis: præibis enim ante faciem Domini [192] parare vias eius. Ad dandam ſcientiam [193] ſalutis plebi eius: in [194] remiſſionem peccatorum eorum. Per viſcera [195] miſericordiæ Dei noſtri in [196] quibus [197] viſitauit nos, [198] Oriens ex alto. [199] Illuminare his qui in tenebris, & [200] vmbra mortis [201] ſedent, ad [202] dirigendos [203] pedes noſtros in [204] viam [205] pacis. Puer autem [206] creſcebat, & [207] confortabatur ſpiritu: & erat in [208] deſertis, vſque in diem [209] oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.

SENS. LIT. IN CAP. I.

189. Int.non ad horam.Beda. qui ante mortem ab eius ſeruitio diſcedit, vel coram hominibus tantùm iuſtus eſſe contendit, nondum perfectè liberatus. 190. Amb.conuertitur ad Prophetam, ne cùm publica numeraret, ſua quaſi ingratus tacuiſſe videretur; potuit verò vocem patris audire natus, qui in vtero Mariæ ſalutationem audiuit, habebat intelligendi ſenſum, qui exultandi habebat affectum. Beda. propter eos qui aderant ita loquitur, prædicans quæ per Angelum didicerat. 191. Beda Audiant Arriani Chriſtum vocari Altiſſimum, ſicut in Pſalmo dicitur, Ipſe fundauit eam Altiſſimus. ¶ Theoph ſ.ei teſtimonium perhibendo. 194. Beda.ne temporalis ſalus intelligeretur. Theoph. Dei eſt dimittere peccata. 195. Int.non hominum meritis. 196. Int.i.per quæ viſcera. 197. Int.ſ.aſſumpta carne.
198. Int.ſ.verbum Patris ortum veræ lucis aperiens. Beda. 199. Int.ſ.viſitauit vt illuminaret.
200. Greg 4 Mor.i.mentis obliuione, in qua Iudæi vel carnis morte: vera enim mors qua anima ſeparatur à Deo, vel imitatione diaboli, qui in Apocalypſi mors dicitur. 201. Chry.non ambulabamus in tenebris. ſed ſedebamus. 202. Int.Beda.priùs illuminantur corda, poſtea opera diriguntur.
203. Theoph.i.affectus. 204 Theoph. via pacis, eſt via iuſtitiæ. 206. Int.ſ.corpore. Orig.ſ.ſpiritu ſemper ad meliora tendens. 207. Theoph.ſimul cum corpore ſpirituale donum creſcebat. Orig natura humana infirma, itaque ſpiritu confortanda. 208. Beda. Prædicator pœnitentiæ futurus, vt liberiùs auditores à mundi illecebris ſuſtollat. Orig. in deſertis apertius cælum, familiarior Deus, illic vacabat orationibus, cum Angelis conuerſabatur. Theoph. vt extra multorum malitiam nutriretur, & neminem vereretur arguere. 209. Theoph.ſ.donec Deo placeret ipſum demonſtrare.

SENS. MYST. IN CAP. I.

192. Greg.19.Mor. qui prædicando corda audientium mundat, venientiſ ſapientiæ ad cor viam præparat. 205. Amb.multis prophetizat Zacharias, paucis Elizabeth. mulieris enim magis diuina diſcere, quàm docere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

192. *pro, ad parandum, quod quid ſit ſtatim explicat.* 193. *non ſalutem.* 194. *id eſt, qua per remiſſionem obtinetur.* 195. *qua contingit, & non meritis.* 196. *pro, per qua.* 198. *nomen eſt, & accipitur pro Meſſia. vt Zach 6. v. surgendum, cum viſitauit.* 199. *pro, vt illuminet.* 200. *id eſt, tenebris morti ſimilibus, vel qua mortis metum incutiunt.* 201. *ſcilicet, non valentes ambulare.* 203. *id eſt, affectus.*
205. *pro, pacificam, proſperam, nempe viam iuſtitia cuius opus pax.* 207. *id eſt, fiebat robuſtus.*
208. *ne hominum commercio labem contraheret, vt libere poſſet reprehendere, neminem reueritus, vt diu cum Deo colloqueretur, vt rigidam vitam ageret, maiorique poſtea authoritate prædicaret. Denique ne ſuſpectum eſſet de Chriſto teſtimonium, ſi cum illo fuiſſet conuerſatus.* 209. *anno vitæ ſua 29. eo enim ſe cœpit manifeſtare, & Chriſtum prædicare.*

Digitized by Google

CAPVT II.

FACTVM eſt autem in diebus illis exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentur, ſinguli in ſuam ciuitatem. Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid quæ vocatur Bethlehem, eo quòd eſſet de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. Factum eſt autem cùm eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret. Et peperit filium ſuum primogenitum, &

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. INT. quibus creſcebat Iohannes; vel quibus Maria in domum reuerſa eſt, poſt tres menſes, quibus cum Elizabeth manſit. 2. Græcus. ſ. quadrageſimo ſecundo eius imperij anno. ¶ Bedā. Pacatiſſimo tempore naſci voluit pacis amator; nullum maius pacis indicium, quàm totum orbem deſcribi, cuius moderator Auguſtus, qui maxima duodecim annis circa Chriſti natiuitatem pace regnauit, bellis toto orbe ſopitis. Glo. fiebat hoc vt agnoſceret Rex numerum hominum: eſt autem hic primùm Iudæa facta ſtipendiaria Romanis. 4. Græc. ſ. ad tributa ſoluenda. 6. Beda. ſ. earum quæ totū orbem concluſerunt, vel primùm cœpit quando iſte in Syriam miſſus eſt. c. Glo. in qua Iudæa eſt media, & quaſi vmbilicus totius terræ: ibi ergo primùm cēſus exigitur, & inde vſque ad fines terræ; ſoluebatur autē denarius Cæſari, id eſt, decem nummi. 7. Amb. Additur nomen, vt temporum ſeries deſignetur. 8. Beda. Diuina diſpenſatio, vt Dominus alibi conceptus, alibi natus, Herodis furorem facilius euaderet. 10. Inter. vbi conceptus eſt Chriſtus. Int. qui gerebat typum Chriſti. Greg. indicatur completa eſſe promiſſio facta Dauid, de fructu ventris tui, &c. 13. Beda. Chriſtus ob noſtri liberationem ſeruitio ſubditur. 14. Greg. Nyſſe. quod ex muliere naſcitur, humilitatem redolet; quod verò ex virgine hominem traſcendit, huius iucunda portatio, partus facilis, & cum gaudio, abſq; corruptela natiuitas. 15. Int. Beda. non poſtquàm alij, ſed antequàm nullus. Hier. contra Heluit. Si non eſt primogenitus, niſi quem ſequitur alius, non deberentur Sacerdotibus primogenita, niſi alij etiam naſcerentur.

SENS. MYST. IN CAP. II.

3. GReg. in hom. mundus deſcribitur, quia ille apparebat in carne, qui electos ſcriberet in æternitate. Amb. abolito ſynagogæ cenſu vetuſto, nouus cenſus Eccleſiæ probatur. Non Auguſti, ſed Domini eſt terra, & plenitudo eius. Beda. Chriſtus, Aug. id eſt, augere deſiderans, & ſufficiens. 2. Theophy. Colendus erat vnus Deus, vnde vnus Rex orbi imperaſſe deſcribitur. 9. Beda. ciuitas, noſtra patria beata, ad quam, creſcentibus quotidie virtutibus, ire debemus. e. Orig. deſcribitur Chriſtus cum omnibus, vt omnes ſanctificet. Beda. quotidie Eccleſia ſuo doctore comitata de Galilæa, id eſt, rota mundanæ conuerſationis aſcendit in ciuitatem Iuda, id eſt, confeſſionis, & laudis, vt cēſum deuotionis perſoluat. 11. Int. domus panis, quia ibi natus eſt qui ſuos reficit æterno pane. Greg. Futurum erat vt in carne appareret, qui electorum mentes interna ſatietate reficeret. Beda. quotidie Chriſtus in Nazareth concipitur, flore. ſ. verbi ſuſcepto, & in Bethlehem naſcitur his ſ. qui ſe domos æterni panis efficiunt. 13. Int. vbi profiterentur iuſtus, & virgo, niſi vbi Chriſtus naſcitur, id eſt, in pacato corde? prope eſt verbum in corde tuo, & in ore tuo. Amb. Profeſſio mentium eſt, & cenſus iuſtitiæ. 14. Int. non in domo parentum, ſed in via naſcitur, quia per humanitatē quaſi in alieno naſcebatur. Greg. in hom. Beda. In via naſcitur, qui factus eſt via qua ad patriam adduceremur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

1. *ſcilicet, anno imperij Auguſti circiter 42.* 3. *Fiebat deſcriptio, vt cognoſceretur quàm latè pateret Romanum imperium. Declarabat verò quiſque quas haberet poſſeſſiones, & facultates, ſeq; dato nomine, agnoſcebat ſubiectum Romano imperio, ſoluebatq; argenteum nummum. vide Act. 5.* a. *Hyperbole, vel ſub Romano imperio ſubiectus.* 6. *ſcilicet, omnium, nulla enim ante iſtam generalis. Quidam tamen putant primam dici earum, quæ ſub Cyrino facta: nam factas aliquot eo præſide.* b. *id eſt, cùm præſidem ageret.* c *In qua Iudæa, cuius tum Rex Herodes.* d. *ſcilicet, ſe Romanis ſubiectos.* 9. *ſcilicet, vnde oriundi.* 11. *ibi enim natus.* 12. *etiam arx Sion dicta ciuitas Dauid, quod ab eo ædificata, & in ſedem regni electa.* f. *apparet etiam fœminas ſolitas deſcribi, alioqui cur grauida eò proficiſceretur?*

pannis

pannis[g] eum inuoluit[16]; & reclinauit[17] eum in præſepio[18]: quia[19] non erat eis locus in diuerſorio. Et paſtores[h] erant in regione eadem vigilantes[l], & cuſtodientes vigilias[m] noctis[n] ſuper gregem[21] ſuum. Et ecce Angelus[22] Domini ſteiit[o] iuxta illos: & claritas[23] Dei[p] circumfulſit illos: & timuerunt[q] timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce[24] enim euangelizo[r] vobis gaudium magnum, quod erit omni populo[25]: quia natus eſt vobis[s] hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus[26] in ciuitate[27] Dauid. Et hoc vobis ſignum[28]: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum[t] in præſepio. Et ſubitò facta eſt cum Angelo multitudo[29] militiæ[30] cœleſtis laudantium[31] Deum, & dicentium[v]: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax[32] hominibus bonæ[33] voluntatis.

Sens. Lit. In Cap. II.

16. Hier. contra Heluit. nulla ibi obſtetrix, nulla muliercularum ſollicitudo interceſſit, ipſa pannis inuoluit, ipſa mater & obſtetrix. 19. Int. Beda. loco eget, vt nos plures in cœlis habeamus manſiones. 22. Amb. diuina Curia fidem adſtruit, Angelus Mariam, Ioſeph, & paſtores docet. 23. Int. vt non ſolùm voce ſermonis, ſed etiam diuinæ lucis claritate ortus veri hominis adſtruatur. Chry. Ioſeph in ſomniis, paſtoribus autem viſibiliter, vt rudioribus: erant autem ſinceri, antiquam Patriarcharum cõuerſationem colentes. Beda. in ho. Nuſquam in veteri Teſtamento reperimus Angelos cum luce apparuiſſe. Seruabatur id tempori Chriſti. Max. ſerm. de Natiuit. ſi tibi panni vileſcunt, Angelos collaudãtes admirare: ſi credis vilia, crede mirifica. 24. Crebra ſunt de Chriſti infantia teſtimonia, vt altiùs cordibus infigatur. 25. Int. Beda. fideliũ populo de cunctis diuerſitatibus gentium congregando, æternum gaudium nunciatur. 26. Int. homo, & Deus. 27. in Bethlehem, vnde Dauid natus. 28. Int. ſignum ſalutis fidelibus, humilitas Saluatoris, quæ eſt oppoſita ſuperbiæ, per quam mors in mundum intrauit. 29. Int. ne parua vnius Angeli videatur authoritas. Beda. 30. Int. quæ Chriſtum ducem ſequitur. Beda. 31. Beda. ſuo nos inſtruunt exemplo. Chry. olim Angeli ad puniendũ mittebantur, nunc canunt, gratias agentes. Greg. 28. Moral. ca. 4. gaudent ſuum numerum impleri. Orig. gaudent venisse Medicum, qui præſtet quod ipſi non poterant. 32. Cyril. pax per Chriſtum facta, qui nos Deo reconciliauit: duóſque populos in vnum hominẽ pacificauit, & cœlicolas, & terrenos in vnum gregem cõpoſuit. 33. Beda. non enim eſt pax impiis. Aug. 13. de Trin. c. 13. pertinet iuſtitia ad bonam voluntatẽ.

Sens. Myst. In Cap. II.

16. Beda. vilibus inuoluitur, vt nos ſtolam primam recipiamus. Greg. ab ipſis primordiis humanam ſuperbiam calcat, non tantùm homo fit, ſed homo pauper ex paupere matre. 17. Int. ponitur in præſepio, id eſt, corpus Chriſti ſuper altare. 18. Int. Beda. vt ſancta animalia carnis ſuæ frumento reficiat, qui panis eſt Angelorum. Cyr. Reperit hominem factum beſtialẽ in anima, ideò in præſepio, loco pabuli, ponitur: vt vitam beſtialem mutantes, non fœno veſcamur, ſed cœleſti pane. 21. Int. Amb. grex, populum: nox, ſæculum: paſtores, Sacerdotes, vel etiam Angeli. Greg. in hom. illi præ cæteris ſublimia videre merentur, qui fidelibus ſollicitè præſunt. Beda. in hom. paſtores, Doctores, & rectores fidelium: nox, pericula tentationum: bene paſtores vigilant nato eo, qui eſt paſtor bonus. 23. Glo. ſignificatur præceſſiſſe nox, & dies appropinquaſſe.

Addit. Avct. In Cap. II.

g. id eſt, faſciis. 18. ſcilicet, inter bouem, & aſinum, ſecundùm Grae. Nyſſ. & Naz. h. ignobilia mundi elegit Deus. l. Gra. in agris agentes, ſeu ſtabulantes: ſcilicet, nocte ſeruantur greges in ſeptis. m. φυλακὰς cuſtodias ſcilicet, viciſſim, vt fit, onere in plures partito. n. ſcilicet, qua Chriſtus natus. o. ἐπέστη ſcilicet, ſupereminens. 23. δόξα, gloria. p. id eſt, à Deo immiſſa. q. ad inſolitum ſplendorem. r. id eſt, affero vobis lætum nuncium gaudij magni. 25. Iſraelitico, vel totius mundi. s. hominum cauſa. 28. quo poſſitis cognoſcere. t. illo ſcilicet, noto, & communi. Erat in extrema parte Bethlehem ad Orientem, ſub rupe exciſum, propè ciuitatis murum. 29. ſcilicet, ne vnius parua videretur auctoritas, & ne paupertate Chriſti paſtores offenderentur. 30. id eſt, exercitus: ſcilicet, annunciabant Dominum Sabaoth, id eſt, exercituum. v. ſcilicet, ſit, vel debetur. 32. ſcilicet, dato. 33 Grae. εὐδοκία, beneplacitum: ſcilicet, Dei, ſeu gratuita beneuolentia. q. d. pax ex Dei beneplacito inter Deum & homines, qui Deo placent.

Digitized by Google

Et factum eſt vt diſceſſerunt ab eis Angeli in cœlum, paſtores[34] loquebantur ad inui-[x]
cem: Tranſeamus[z] vſque Bethlehem, & videamus[35] hoc verbum[36] quod factum eſt[37], quod
fecit Dominus[38], & oſtendit nobis. Et venerunt feſtinantes[39], & inuenerunt Mariam[40] &
Ioſeph, & infantem[41] poſitum in præſepio[42]. Videntes[43] autem cognouerũt de verbo[44] quod
dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierant, mirati[45] ſunt[aa]: & de iis quæ dicta
erant à paſtoribus[46] ad ipſos. Maria autem conſeruabat[47] omnia verba[bb] hæc, conferens[48] in
corde ſuo. Et reuerſi[cc] ſunt paſtores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ
audierant[49], & viderant[50], ſicut dictum[51] eſt ad illos. Et poſtquàm conſummati ſunt dies[dd] o-
cto vt circumcideretur[52] puer, vocatum[53] eſt nomen eius Ieſus[54]: quod vocatum eſt ab An-
gelo[55], priuſquàm[56] in vtero conciperetur.

Sens. Lit. In Cap. II.

34. Int. credentes verbis Angeli paſtores, teſtimonium dant vero Agno. 35. Int. Amb. cùm caro Domini videtur, verbum videtur, quod eſt Filius. 36. Int. Beda. quod in principio apud Patrem, factum eſt caro: & ſic oſtenſum nobis, quod in Deitate nõ poterat videri. 37. Int. ſ. caro. 38. Int. Pater, Filius, & Spiritus ſanctus fecit, & ſic factum oſtendit. 40. Int. miniſtros natiuitatis. 41. Int. hominem natum. 43. Int. recto ordine per cognitionem natiuitatis, venerunt ad cognitionem verbi. 44. Int. quod erat in principio. 45. Glo. de Incarnationis myſterio. 46. Glo. qui fingere neſcirent, ſed vera prædicarent. 48. Beda. in hom. pudica virgo non diuulgat, ſed confert quæ facienda legerat, cum his, quæ facta cognoſcit. Glo. expectat tempus congruum, quo Deus vulgari velit. Græc. confert audita ab Angelo, & à paſtoribus. 49. Int. ſ. ab Angelis. Beda. 50. Int. ſ. in Bethlehem. Beda. 51. Beda. ſ. inuenerunt quod dictũ erat, vel laudant ſicut erant edocti ab Angelis. 52. Epiph. hær. 30. Circumciſus eſt, vt oſtẽderet carnis veritatem: & circumciſionem à ſe inſtitutam confirmaret, Iudæiſque occaſionem adimeret non recipiendi tamquã incircumciſum. Beda. in ho. vt obedientiam nobis exemplo commendaret. Athan. Exprimebat circumciſio generationis vetuſtæ ſpoliationem: nempe ſignũ erat futuri per Chriſtũ baptiſmatis, quo veniente, ceſſauit figura. Cyr. octauo die celebrabatur, octauo enim & Chriſtus reſurrexit. Beda. in ho. idem remedium contra originale peccatum in circumciſione fuit tempore Legis, quod poſtea in Baptiſmo, niſi quòd cœlum Antichriſti non intrabant. Glo. non reſpuit qui in ſimilitudinem carnis peccati venerat, nec circumciſionẽ, nec baptiſma. 54. Cyril. Editus enim ad totius orbis ſalutem, quam ſua circumciſione præfigurauit. 55. Int. nõ decuit tam glorioſum nomẽ primùm ab hominib. appellari, ſed ab excelleriori natura, ne homo videatur machinator huius nominis.

Sens. Myst. In Cap. II.

z. Beda. in ho. Tranſeamus abiectis concupiſcentiis, toto mentis deſiderio in Bethlehem ſupernam, id eſt, panis viui domum. 35. Int. non aſpiciamus retrò, nec ad dexteram, vel ſiniſtram: niſi in ſolum Chriſtum. 39. Glo non cum deſidia quærendus eſt Chriſtus. 40. Beda in Lucam. Maria, Eccleſiæ pulchritudo: Ioſeph, Doctorum cœtus: præſepe, Scriptura, vbi Chriſtus inuenitur. 42. Int. id eſt, in carne. 46. Beda. in hom. non debent paſtores cælare, ſed auditoribus oſtendere quæ in Scripturis didicerunt. cc. Beda. in Lucam. Magiſtri ſpirituales, nunc cæteris dormientibus, cœleſtia contemplantur: nunc fidelium exempla quærendo circumeunt: nunc ad officium ſuum docendo reuertuntur.

dd. Beda. Chriſtus poſt ſeptimam Sabbati teſurrexit, & nos poſt ſex huius ſæculi ætates, & Septimam Sabbati animarum, quæ nunc in alia vita geritur, quaſi octauo tempore reſurgemus. Glo. tũc ab omni corruptione circumciſi erimus, & verum præputium auferetur, quia nec nubent, nec nubentur.

56. Beda. vt à Chriſto Chriſtiani, ita à Saluatore Saluati, vocantur electi: idque non ſolùm antequàm in vtero Eccleſiæ per fidem concipiantur, ſed etiam ante tempora ſæcularia.

Addit. Avct. In Cap. II.

x. id eſt, inter ſe. 36. *pro, rem. Heb.* *aa.* *&, non eſt Græcè, nec in omnibus Latinis.* *bb.* *pro, ret. Hebr.* 48. *ſcilicet, inter ſe.*

Digitized by Google

Et poſtquàm impleti ſunt dies purgationis[57] eius ſecundùm legem[58] Moyſi, tulerunt[ee] illum in Hieruſalem,vt ſiſterent[59] eum Domino,ſicut ſcriptum eſt in lege Domini,Quia omne[ff] maſculinum adaperiens[60] vuluam, ſanctum[61] Domino vocabitur:& vt darent hoſtiam[62] ſecundùm quod dictum[gg] eſt in lege Domini: par turturum[63], aut duos[64] pullos columbarum.Et ecce homo[65] erat in Hieruſalem,cui nomen Simeon, & homo iſte iuſtus[hh] & timoratus[67], expectans conſolationem[68] Iſraël, & Spiritus ſanctus[69] erat in eo, & reſponſum acceperat[70] à Spiritu ſancto:non viſurum ſe mortem[71],niſi

Sens. Lit. In Cap. II.

57. Int. Mariæ. Beda.erat virgo à legali iure immunis. nec enim ſuſcepto ſemine peperit, ſed vt Chriſtus,ita & ipſa legi eſt ſponte ſubiecta. 58. Titus. reuera enim non indigebat. ee. Glo.portabantur ad templum paruuli de toto regno Iudæorũ,poſt trigeſimum tertium à circumciſione diem:quòd ſi de tribu eſſent Leui,in miniſterium templi deſtinabantur; ſi de alia tribu,pretio dato à parentibus redimebantur. 59. Int.id eſt,offerrent,& conſecrarent.Athanaſ.Propter nos ſiſtitur, vt diſcamus Deo præſentare nos ipſos,ſicut & circumciditur,vt ſpiritualiter circumcidamur. ff. Glo.ſcilicet,tam hominis,quàm pecoris:quòd ſi immundum eſſet animal,redimebatur. 60. Int.Beda. conſueto natiuitatis more loquitur, non quòd dominus ventris hoſpitium egrediens deuirginaſſet. Beda. ſignificatur hoc loquendi modo, hominis & pecoris primogenitum.61. Greg.Nyſſ. Vnde & Gabriel quaſi hoc decretum ad ipſum ſolum pertineret,dicebat, Quod ex te naſcetur ſanctum, &c. Ambr. Solus per omnia in natis de femina ſanctus Ieſus, qui contagia corruptelæ cæleſti maieſtate depulerit. 62. Cyrill.O profunditas ſapientiæ Dei.hoſtias offert qui per ſingulas hoſtias honoratur cum patre; figuras Legis cuſtodit Legis conditor. 63. Beda. Erat hæc pauperum hoſtia, eorum ſcilicet qui non poterant agnum offerre cum turture,aut columba. 64. Glo.ſ.vnum in holocauſtum, alterum pro peccato. hh Amb.non enim ſuam, ſed populi gratiam requirebat. 67. Beda. Difficulter iuſtitia ſine timore cuſtoditur,quo iuſtus Deum ardentiùs diligit, eò ſolertiùs offendere cauet. 68. Greg Nyſſ.ſcilicet, tranſlationem à legis vmbra ad veritatem. 69. Greg.Nyſſen à quo iuſtificabatur. 70. Int.mente. 71. Int.id eſt,experturum.Beda. 72. Int.ſcilicet carnis.

Sens. Myst. In Cap. II.

59. Beda nemo,niſi circumciſus vitiis, Dominico dignus eſt conſpectu;nemo niſi mortalitatis nexibus abſolutus,ſuperna gaudia perfectè ſubit. 63. Int turtur,caſtitatem, columba, ſimplicitatem ſignificat,& caſta, & ſimplex iuſtorum conuerſatio, gratum Deo offert ſacrificium. Beda. in hom. ſi enim coniugem caſu perdiderit turtur,non aliam quærit.Cyril,turtur loquaciſſima in auibus;columba,manſuetum animal, talis Chriſtus manſuetudinem colens, & ortum ſuum replens melodiis.offerebatur turtur & columba, in figuram paſſuri Chriſti. Beda in Lucam. columba gregatim volans, actiuæ vitæ frequentia;turtur ſingularitate gaudens, contemplatiuæ, vtraque accepta Domino, nec Lucas dixit vtra illorum eſſet oblata, ne iſtorum alterum præferret, ſed vtrumque viuendi ordinem ſequendum doceret. Beda. in hom. vtraque auis ob conſuetudinem gemendi Sanctorum luctus deſignat; ſed turtur ſoliuagus ſecretas lacrymas, columba gregatim volans, publicos Eccleſiæ conuentus 64. Athanaſius. bina iubentur offerri, quia poſtulat à nobis Deus & corporis & animæ caſtitatem,& manſuetudinem.

Addit. Avct. In Cap. II.

57. *ſcilicet,ceremoniarum,quibus puerpera & fœtus luſtrabantur, vt poſſent in templum ingredi.*

58. *illa enim non egebat purgatione, vel quaſi dicat, vt lex præcipiebat.* 60. *id eſt, primum naſcens. Hebr.* 61. *id eſt,conſecratum:redimebatur tamen pretio ne ſeruiret in templo: quaſi dicat, Domino conſecrabitur.* 62. *Non pro prole, ſed pro matre.vide Leuit.12. illud autem Eccleſia obtulerunt pro eo, intellige, id eſt, pro eius partu.Redimebatur autem primogenitus ſiclis quinque.Num.18. gg. vbi quod dicitur ſuſcepto ſemine: Hebr.eſt,ſemen fecerit,id eſt prolem:ſcilicet,conceperit.* 63. *ſcilicet,alterum in holocauſtum, in gratiarum actionem:alterum pro peccato,id eſt,partus immunditia ob quam à ſacris prohibebatur,quaque figura peccati, vel pro peccatis,quòd nemo ſit ſine peccato. hh. ſcilicet,reſpectu hominum.* 67. *ſcilicet, reſpectu Dei.Græc.pius,religioſus.non videtur fuiſſe Sacerdos,nec enim id Lucas tacuiſſet.* 69. *etiam per donum prophetiæ.* 70. *ſcilicet,interiori inſpiratione.*

priùs viderer[73] Christum[74] Domini. Et venit in ſpiritu[75] in templum. Et cùm inducerent puerum Ieſum parentes[76] eius, vt facerent ſecundùm conſuetudinem legis pro eo: & ipſe accepit[77] eum in vlnas ſuas, & benedixit Deum, & dixit, Nunc[78] dimittis[79] ſeruum tuum Domine[80], ſecundùm verbum[81] tuum in pace[82]: Quia viderunt[83] oculi[84] mei ſalutare[85] tuum, Quod[86] paraſti[87] ante faciem[mm] omnium populorum: Lumen[88] ad reuelationem[89] gentium[90], & gloriam[91] plebis tuæ Iſrael. Et erat Ioſeph[92] & mater eius mirantes[nn] ſuper his quæ dicebantur[93] de illo. Et benedixit[oo] illis[94] Simeon[95]: & dixit ad Mariam[pp] matrem eius:

SENS. LIT. IN CAP. II.

73. Int.ſcilicet,oculis carnis.Ambr.ſciebat quia beati oculi,qui viderent. Greg. 18. Moral.hinc diſcimus,quanto deſiderio Sancti viri incarnationis myſterium videre cupierunt. 74. Int. Meſſias Hebraicè,Christus Græcè, Vnctus Latinè. 75. Int. Beda. eadem gratia,qua venturum prænouerat,venientem cognouit. 76. Orig. putabatur enim Ioſeph pater. 77. Beda. magna humilitas Saluatoris, qui loco non capitur,grandæui hominis vlnis geſtatur.Orig.ſi ad tactum fimbriæ ſanata eſt mulier, quid putandum eſt de Simeone, qui accepit in vlnas? 78. Int.ſcilicet, viſo redemptore. 79. Int.q.d. dimitte ad mortem carnis.Baſil omnes iuſti ſuper mundo, & eius flebili mora ingemiſcunt. Heu mihi,dicit Dauid, Quia incolatus meus prolongatus eſt. 80. Theoph.ſcilicet, mortis & vitæ. 81. Int. quia reſponſum acceperat à Spiritu ſancto,non viſurum ſe mortem, niſi priùs videret Chriſtum Domini. 82. Int in ſinu Abrahæ requieturum. 83. Int. beati qui vident quod Simeon vidit. 84. Int. & carnis hominem,& cordis Deum. 85. Int. ſcilicet, Chriſtum. 86. Int.q.d.quem poſtmodum omnibus populis quærendum dilectione, & conſpiciendum fide præuidi, iam carnis & mentis oculis Saluatorem contemplor. 87. Cyril. ſcilicet ante mundi originem. Glo. in primo aduentu, vt credant & diligant:in ſecundo,vt iudicentur. mm. Theoph.id eſt,vt omnibus eius incarnatio pateret.

88. Int.ipſe Saluator,ipſe lux illuminans. Græcus. Infantis ineffabile iubar illuſtrauit Simeonem, vt futura præuideret. 91. Athan. gentes in tenebris erant cognitione diuina priuatæ: Iſraël licet tenuiter Lege illuminabatur: ideò non dicit lumen Iſraël, ſed gloriam,quia abiecto veteri velamine, erant de gloria in gloriam transformandi. Cyrill.Chriſtus,ſingulariter gloria Iſraël, quia ſecundùm carnem ex eis proceſſit.Beda.bene reuelatio gentium Iſraëlis gloriæ præfertur. cùm enim plenitudo gentium intrauerit, omnis Iſraël ſaluus fiet. 92. Int. qui ad conſeruandam famam Mariæ, pater eſt ab hominibus reputatus,& quia erat nutritius.Aug.2.de con.Euang.pater dici potuit, ſicut & vir Mariæ,maior coniunctio illa quàm ſi adoptaſſet. 93. Int.ſ.ab Angelis,à paſtoribus, à Simeone. 94. Int. Deo.ſcilicet,& Mariæ.Græcus.ſcilicet,adducentibus puerum.

SENS. MYST. IN CAP. II.

73. Beda.fœlix videt mortem carnis,qui Chriſtum priùs videre ſategerit, conuerſationem habendo in cœleſti Hieruſalem,& templi Dei limina frequentando, id eſt, Sanctorum,in quibus Deus habitat,exempla ſectando.75. Orig.Si vis tenere Ieſum & amplexari,enitere vt ducem habeas ſpiritum, & venias ad templum Dei. 77. Beda.accepit ſenior infantem,vt ſignificetur ſæculum quaſi ſenio iam defeſſum ad infantiam, & innocentiam Chriſtianæ conuerſationis rediturum. Glo. Simeon & Anna prouecti,Ieſum excipiunt & laudant: fidelis enim Synagoga poſt longam expectationem promiſſionum fide non ficta prænunciatum recepit. 82. Orig. in pace diſcedit de ſæculo, qui intelligit quòd Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, & nihil habet inimicum Deo, ſed omnem pacem bonis in ſe operibus aſſumpſit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

75. id eſt,à Spiritu ſancto actus. ll. id eſt,laudauit,gratias egit. 79. ἀπολύεις, ſoluis velut vinculo.q.d. ſi nunc dimittas, in pace dimittis. 81. pro,vt promiſiſti. 82. id eſt,animo quieto,& voti compote.ſic illud, In pace dormiam, & requieſcam. 85. id eſt, Saluatorem. mm. pro, in conſpectu, vt omnes ſcilicet illum aſpiciant,ſalutem ab eo expectantes. 89. id eſt, illuminationem. 91. id eſt,quòd ex Iudæis ortus,iis promiſſus,cum iis conuerſatus,vide Iſa.49. nn. aucta admiratio, quæ antè cœperat, ob alia. oo. ſ. fœlicia precatus,ſeu fœlices prædicans. pp. vt ad quam magis puer pertinebat.

Digitized by Google

Ecce poſitus[96] eſt hic in ruinam[97], & in reſurrectionem[98] multorum[99] in Iſraël[100], & in ſignum[101] cui contradicetur[99]: & tuam ipſius animam pertranſibit[rr] gladius[102], vt[103] reuelentur[104] ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna[105] Prophetiſſa[106], filia Phanuel[107], de tribu Aſer[108]: hæc proceſſerat[109] in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem[110] à virginitate[111] ſua. Et hæc vidua[112] erat vſque ad annos octoginta[ss] quatuor, quæ non diſcedebat[113] de templo, ieiuniis[tt], & obſecrationibus[114] ſeruiens nocte ac die.

Sens. Lit. In Cap. II.

96. Int. quia lapis offenſionis. 97. Int. ſ. non credentium. Orig. Gregor. Nyſſ. ruinam dicit à ſalute ſpirituali, & etiam vrbis, & Iudæorum deſtructionem. Gloſ. ruinam illorum qui ſteterant; reſurrectionem illorũ qui ceciderant; vel ruinam vitiorum, reſurrectionem virtutum; eſt & Chriſtus in ſuis prædicatoribus in ruinam, & reſurrectionem. vnde Paulus, Chriſti bonus odor ſumus Deo, in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt. bono enim odore alij ſaluãtur, alij pereunt. 98. Int. quia lumen, quia gloria. 99. Int. ſ. credentium. Orig. Greg. Nyſſ. Diuinum propoſitum, eſt ſalus ſingulorum, ſed caſus & ſubleuatio conſiſtit in intentione credentium, & non credentium. Ambr. pro noſtrorum qualitate factorum ſupplicia decernit & præmia. Chry. Reſurrectio eſt conuerſatio noua. 100. Greg. Nyſſ. grauiores pœnæ Iſraël, quàm cæterarum gentium, quod dudum prophetatum, & ex eis productum, non ſuſceperunt. 101. Int. ſ. Euangelium, in quo dicitur, Veni hominem ſeparare aduerſus matrẽ, &c. Baſil. ſignum cui contradicitur, crux. Greg. Nyſſ. Chriſtus ſignum tamquam ſupra naturam exiſtens; & ſignorum author. Orig. omnibus quæ de Chriſto narrantur, ab infidelibus contradicitur. 102. Orig. ſ. dolor Dominicæ paſſionis; ex ſua enim carne procreatum, non ſine dolore potuit videre crucifigi.

103. Greg. Nyſſ. deſignatur per hanc particulam euentus: & quidem alij Deum fatebantur in cruce, alij nec à criminationibus deſiſtebant. 104. Int. i. vt malæ cogitationes quæ priùs occultabãtur, proferantur in publicum, & deſtruãtur à Deo; quamdiu enim occultantur, non poſſunt ſanari. Orig. ſi enim reuelauerimus peccata noſtra, non ſolùm Deo, ſed ijs qui poſſunt mederi vulneribus noſtris, delebuntur. Gloſ. incertum erat antè, qui Iudæorum Chriſtum reciperent, qui non. 105. Ambr. Prophetauerant Simeon, & copulata coniugio, & virgo, debuit & vidua prophetare, ne qua profeſſio deeſſet aut ſexus. Glo. quia per virum & mulierem vita mundi perdita eſt, in teſtimonio vitæ per Chriſtum redeuntis, Anna coniungitur Simeoni. 106. Theoph. immoratur circa deſcriptionem, patrẽ, & tribum enarrans, quaſi multos teſtes adducẽs, qui patrem, & tribum noſſent. Greg. Nyſſ. ita deſcribit, quia aliæ etiam eodem nomine vocabantur. 109. Int. i. prouectæ ætatis erat. 111. Int. i. à tẽpore amiſſæ virginitatis. 112. Amb. & ſtipendiis viduitatis, & moribus talis inducitur, vt digna fuiſſe credatur, quæ Redemptorem omnium nunciaret. Orig. Bonum eſt primùm virginitatis gratiam poſſidere, & ſi euenerit vt amittas virum, viduam perſeuerare. quod etiam eo viuente habendum eſt in animo, vt voluntas coronetur. Iuſtè verò Anna ſpiritum prophetandi meruit accipere longa caſtitate & ieiuniis.

114. Gloſ. id eſt, frequens erat in templo. 114. Int. aliâs orationes.

Sens. Myst. In Cap. II.

102. Beda. vſque ad ſæculi finem Eccleſię animam tribulationis gladius pertranſire non ceſſat, dum multos videt Chriſto reſiſtere, & reuelare. i. apparere zizania, vbi fuerat Dei verbũ ſeminatũ. 105. Iot. Anna, quæ gratia Dei; figura eſt Eccleſiæ. Orig. Simeon formã legis gerebat, nam & nomẽ notat obedientiam; Anna, gratiæ, inter quos Chriſtus medius, illum dimiſit cum lege morientem, hanc fouet viuentem per gratiam. Beda. Anna, Eccleſia Chriſti morte quaſi viduata; anni viduitatis, tempus quo Eccleſia peregrinatur à Domino. Septem enim ſeculi curſus 12. profectio doctrinæ Apoſtolicæ, ſepties autem 12. octoginta quatuor. 7. verò anni cum viro, id eſt, cũ Chriſto in carne verſante, perfectionem ſignificat. 113. Glo. Sancta Eccleſia in proſperis & aduerſis Deo ſeruiens, à cælo non recedit.

Addit. Avct. In Cap. II.

97. *ſcilicet, ſpiritualem per occaſionem, dum non credent.* 98. *ſ. ſpiritualem dum credent. vide Iſa. 8. Ioan. 9.* 101. *i. portentum, rem inſolitam. vide Iſa. 8. vel erit quaſi vexillarius ſublato vexillo.* 99. *ſ. verbis, & re.* rr. *i. penetrabit. q. d. medium cor ſcindet. ſic Pſal. 56. Ferrum pertranſiit animam eius.* 102. *ſcilicet, contradictionis, vel doloris in paſſione.* 103. *coniungendum cum, poſitus in ruinam.* ss. *ſcilicet, ætatis.* tt. *velut holocauſtis.* 114. *velut incenſo.*

Et hæc ipſa[115] hora ſuperueniens confitebatur[116] Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant[117] redemptionem Iſraël. Et vt perfecerunt[118] omnia ſecundùm legem Domini,[uu] reuerſi ſunt in Galilæam, in ciuitatem ſuam Nazareth. Puer[119] autem creſcebat,[120] & confortabatur[121] ſpiritu, plenus ſapientia; & gratia Dei erat in illo[123], [xx] & ibant parentes[124] eius per omnes annos in Hieruſalem[125] in die ſolemni Paſchæ. Et cùm factus[a] eſſet annorum[126] duodecim, aſcendentibus illis in Hieroſolymam ſecundùm conſuetudinem diei feſti, conſummatiſque[127] diebus cùm redirent, remanſit[128] puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognouerunt[129] parentes eius: exiſtimantes autem illum eſſe in comitatu[130] [b], venerunt iter diei: & requirebant eum inter cognatos & notos[131], & non inuenientes, regreſſi ſunt in Hieruſalem, requirentes eum. Et factum eſt, poſt triduum[132] inuenerunt

Sens. Lit. In Cap. II.

115. Int. qua Simeon Chriſtum accepit. 116. Int. i. laudabat. 117. Gloſſ. ſ. ciuitates, & populi à tyrannide alienigenæ. 118. Beda. Prætermiſit Lucas quæ ouerat à Matthæo ſatis expoſita, de diſceſſu in Ægyptum, & reditu in Galilæam. Solent enim Euangeliſtæ omittere quæ ab aliis commemorata viderunt, vel commemoranda in ſpiritu præuiderunt. 119. Theoph. Bethlehem ciuitas eorum ſicut patria, Nazareth, ſicut habitaculum. 120. Int. ſ. ætate. 121. Int. ſ. corpore. Theoph. vt verus eſſe homo appareret. Athanaſ. Si ſecundùm quoſdam, caro in diuinam naturam mutata eſt, quomodo capiebat augmentum? 122. Cyril. iuxta menſuram enim ætatis ſapientiam reuelabat. Theoph. Si paruus ætate omnem ſapientiam demonſtraſſet, prodigium videretur. 123. Int. ſecundum quod homo. 124. Aug. de con. Euang. Quomodo regnante Archelao poterant inter tam ingentē turbam latēter aſcendere? mox reuerſuri, vel tunc aſcendebant, cùm iam non timeretur Archelaus: nec enim dicunt Euāgeliſtæ quamdiu regnarit. 125. Int. ſ. ad immolandas hoſtias. Gloſ. Meritò Lucas vitulo comparatur, verſatur enim maximè circa templum, & Hieruſalem. 126. Græc. quo tempore penes nos diſcretiōnis ratio perfici conſueuit, Chriſti ſapientia demonſtratur. 127. Int. quia octonis protelabatur diebus. Græc. Septem diebus durabat ſolemnitas. 128. Gre. ſcilicet latenter, ne parentes impedimento eſſent diſputationi peragendæ cum legiſperitis, & ne videretur contemnere, ſi mandantibus nō pareret. 129. Beda. in hom. Solebant ſeorſum viri & feminæ incendere Hieroſolymam confluentes, vel ad propria redeuntes; putabat ergo vterque cum altero eſſe puerum. 130. Int. id eſt, inter eos qui ſimul fuerant comitati. 131. Int. ſcilicet vicinos. 132. Glo. Vna die reuerſi ſunt ab Hieruſalem, ſecunda quærunt, tertia regrediuntur.

Sens. Myst. In Cap. II.

126. Int. per 12. annos ſignificantur duodecim tribus, quæ ad Chriſtum veniunt. Glo. per 12. Apoſtolos fides propaganda erat. Beda. Duodenario; qui multiplicatis inter ſe inuicem, ſeptenarij partibus conſtat, vel rerum, vel temporum vniuerſitas, & perfectio deſignatur. ſumit ergo exordium à duodecimo anno, Chriſti iubar, quo ſint omnia loca, & tempora occupanda. 131. Orig. non inuenitur Ieſus inter cognatos, maiorque eſt mortali notitia; quære Ieſum in templo Dei, id eſt, in Eccleſia.

132. Ambr. poſt triduum ſe oſtendit reſurgens, qui mortuus credebatur. Gloſ. quæſitus aduentus Chriſti à Patriarchis ante Legem, & à Prophetis, & iuſtis ſub Lege, & non inuentus: gentibus ſub gratia quæſitus, inuentus eſt. Item pater, id eſt, Eccleſia; mater, id eſt Synagoga, per tres leges quærentes Chriſtum non inueniunt, niſi per Euangelium.

Addit. Auct. In Cap. II.

116. *ſcilicet Chriſtum veniſſe. Græc. confeſſione reſpondebat. ſ. Simeoni, & alijs, confeſſio autem intelligitur laudis, & gratiarum actionis.* uu. *ſ. ex Ægypto.* 122. *id eſt, magis mag. ſq. in eo elucebat ſpiritus fortitudo.* xx. *ſ. itinere dierum trium.* 124. *id eſt, quotannis.* a. *in alijs enim duobus feſtis, de quibus Exod.* 13. *Deut.* 16. *diſpenſabatur cum longè diſſitis, ſic parentes Samuel ſemel tantùm aſcende ant.* 126. *quo tempore incepit iudicij ſpecimen apparere.* b. *ſ. profecti ab Hieruſalem.* 131. *ſ. quibus putabatur adhæſiſſe in via.* 132. *ſ. die tertio.*

illum

illum in templo ſedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem[133] eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, ſuper prudentia & reſponſis[134] eius. Et videntes[135] admirati[136] ſunt. Et dixit[c] mater eius ad illum, Fili, quid feciſti nobis ſic? ecce pater[137] tuus & ego dolentes[138] quærebamus[d] te. Et ait ad illos, Quid eſt quod me quærebatis? neſciebatis[139] quia in his quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe[e]? Et ipſi non intellexerunt verbum quod locutus[140] eſt ad eos. Et deſcendit[f] cum eis, & venit Nazareth: & erat ſubditus[141] illis. Et mater eius conſeruabat[142] omnia verba hæc in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat[143] ſapientia & ætate[g], & gratia apud Deum[144], & homines[145].

Sens. Lit. In Cap. II.

133. Orig. Interrogabat, vt erudiret; ex vno quippe doctrinæ fonte manat interrogare, & reſpondere ſapienter. 134. Inter. ſcilicet, ſuper reſponſorum prudentia. Beda. ad oſtendendum ſe hominem, humiliter audiebat; ad probandum ſe Deum, ſublimiter reſpondebat. Chryſoſt. in Iohan. Nullum miraculum fecit in pueritia, hoc vnum tantùm prodit Lucas, per quod mirabilis videbatur. 135. Int. ſcilicet, hoc. 136. Int. ſcilicet, Maria, & Ioſeph, vel quicumque alij hoc videntes. 137. Int. putatiuè. 138. Orig. ne fortè reuerſus eſſet ad cælum, deſcenſurus iterum cùm ei placuiſſet. d. Glo. non vituperat quòd quærant vt filium; ſed quis ſit ſibi verus pater inſinuat, ſimul oſtendens templum non minus ad ſe, quàm ad Patrem pertinere. 140. Beda. de ſua diuinitate. f. Int. verè deſcendit, qui humiliatur ſub illis. 141. Orig. Subiiciebatur Ieſus Ioſeph, & ego ſubiiciar Epiſcopo, qui mihi conſtitutus eſt pater. Sæpe ſubiectus melior eſt, nō ergo ſuperior eleuetur ſuperbia. Baſil. cùm eſſent egeni; Ieſus obediens illis, labores ſuſtinebat. Amb. non mirum eſt deferre Patri, qui ſubditur matri. 142. Int. quaſi ſub ſignaculo recondebat. Beda. Recondebat diligentiùs ſeruanda. Greg. quædam in præſenti contemplabatur, alia ſpectabat in futurum clariùs reuelanda. 143. In natura humanitatis. Theoph. Proficiebat humanitas in Chriſto, & paulatim creſcente corpore, manifeſtabat ſeipſum, & quotidie ſapientior apparebat. Glo. Sapientiam paulatim demonſtrabat, & gratiam quam habebat apud Deum, & homines; nempe proficiebat Deo ad laudem, hominibus ad ſalutem. 144. Græ. Paternum opus peragens.

Sens. Myst. In Cap. II.

138. Orig. oportet Ieſum quærere non negligenter, ſed cum labore, & dolore. 139. Græc. Deficit homo à perfectione per affectum cognatorum. 145. Theoph. priùs oportet placere Deo, poſtea hominibus.

Addit. Avct. In Cap. II.

133. *reſpondebat etiam, vt patet ex ſequentibus.* 136. *ſcilicet, neſcientes facti huius rationem.* c. *ſcilicet, ſeorſum, non coram doctoribus.* 138. *ſcilicet, ne fortè amitterent, aut ei quicquam mali accidiſſet.* e. *plenè, ſcilicet.* 142. *quæ poſtea docuit Apoſtolos.* ¶ *aliàs vertit ſtatura. Matth. 6. Luca 19. Græc. ἡλικία.* 144. *id eſt, Deo probante.* 145. *Quid egit vſque ad baptiſmum? Reſp. vacabat contemplationi, iuuabat etiam ſecundùm quoſdam, parentum inopiam labore manuum, arte ſcilicet Ioſeph fabrili.*

CAPVT III.

A[1]NNO autem quintodecimo imperij Tiberij[2] Cæſaris, procurante[a] Pontio Pilato[3] Iudæam[4]: Tetrarcha autẽ Galilææ Herode[5], Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituraæ[6], & Trachonitidis regionis: & Lyſania Abilinæ[7] tetrarcha, ſub[8] Principibus ſacerdotum Anna[9] & Caypha: factum eſt verbum[10] Domini[b] ſuper Iohannem Zachariæ filium in deſerto[11]. Et venit in omnem[c] regionem Iordanis[12], prædicans bapti[13]ſmum pœnitentiæ in remiſſionem[14] peccatorum, ſicut ſcriptum[15] eſt in libro ſermonum

Sens. Lit. In Cap. III.

2. GRæc. qui in monarchia ſucceſſit Auguſto, à quo Romani Principes Auguſti dicti. 3. Beda. Hic duodecimo Tiberij anno in Iudæam miſſus, decem illic annos procurationem tenuit. 4. Beda. vt Iudææ regnum minus validum fieret, per tetrarchias ab Auguſto diuiſum eſt. 5. Beda. hic & Philippus & Lyſanias, filij Herodis, ſub quo natus eſt Dominus, quorum frater Archelaus, qui decem annis regnauit, accuſatus à Iudæis apud Auguſtum, exilio apud Viennam periit. Auctor. vide Additionem. 6. Int. terra. 7. Int. regio eſt. 9. Beda. Annas illo anno adminiſtrauit Sacerdotium, Caiphas autem anno quo Chriſtus crucifixus eſt, tribus aliis in medio pontificatu perfunctis; commemorat verò Lucas hos, quia ad Domini paſſionem pertinent. Nulli autem iam Pontificatus vitæ, vel generis merito, ſed Romana poteſtate dabatur. 10. Int. ſ. iſtud, vade, & prædica baptiſmum. Chry. verbum, mandatum Dei dicit. 12. Theoph. in quo fuit vſque ad oſtenſionem, vt nulla eſſet ſuſpicio quòd affinitatis aut conuerſationis gratia de Chriſto teſtificaretur. Greg. Nyſſ. Amotus à conuerſatione humana, inuiſibilium ſpeculationi vacabat. 13. Int. idem præco prænunciat, quod poſt per ſe ipſam veritas.

14. Chry. in Ioan. Hortabatur enim ad pœnitentiam Iudæos, vt veniam impetrarent credentes in Chriſtum, ad cuius fidem ille baptiſmus præparabat. Greg. in hom. Baptiſmũ qui peccata ſolueret, quia dare non poterat, prædicabat; itaq; ſicut verbum incarnatũ præcurrebat verbo prædicationis, ita pœnitentiæ baptiſmum baptiſmate ſuo. Amb. Iohannes, vt lex quæ peccatum denunciare potuit, ſed nõ donare. Greg. Nazianz. Baptizauit Iohannes, ſed non omnino ſpiritualiter vt Chriſtus. 15. Int. Ecce Iohannis prædicatio, firmatur Prophetæ teſtimonio.

Sens. Myst. In Cap. III.

1. GReg. in hom quia Iohannes illum prædicare veniebat, qui ex Iudæis quoſdam, & ex gentibus multos redempturus erat per regem gentium, & principem Iudæorum; prædicationis eius tempora deſignantur. 2. Orig. in Prophetis, qui ſolis Iudæis prædicant, ſolum Iudæorum regnum deſcribitur, at in Euangelio toti orbi prædicando eius dominium, qui totius orbis Dominus videbatur, & quia etiam Iudæos oportebat credere, etiam Iudæorum regna deſcribuntur. 4. Greg. in hom. quia Iudæa pro culpa perfidiæ diſpergenda erat, in ea plurimi principabantur 8 Greg. in hom. quia Iohannes illum prædicauit, qui rex eſt & ſacerdos, etiam ſacerdotum mentio fit. 12. Orig. Iordanis. i. deſcendens, illic decebat perambulare qui pœnitentiæ baptiſmum prædicabat.

Addit. Avct. In Cap. III.

2. Qui regnauit annis 22. eius autem duodecimo miſſus Pilatus in Iudæam, cuius anno 3. aut 4. cœpit Iohannes prædicare. a. Græc. [illegible], præſidem agente. ſ. poſtquàm Archelaus decimo anno regni ſui miſſus eſt ab Auguſto in exilium Viennam in Gallia. Dati enim Iudæa præſides Coponius, Marcus, Annius Rufus, ſub quo obijt Auguſtus, Valerius Gratus, & Pilatus, ſub quo obijt Tiberius. 4. Erat Syria diuiſa in quatuor partes, ſingularumq; præſides tetrarchæ vocabantur, quod nomen retentum, etiam v. plures eſſe cœperunt. Plinius enim in Cœleſyria ait fuiſſe tetrarchias 17. erant autem inſtar regnorum. Tres vero iſtas, de quibus hic dicitur, Agrippa poſtea à Caio obtinuit, putarunt autem quidam, vt Euſeb. in Chronicis, etiam Lyſaniam fuiſſe Herodis filium: at alij negant, dicentes filium Ptolemæi Minæi apud Libanum tyranni, eique ſucceſſiſſe, non autem in vlla Herodis regni parte. huic enim ſoli filij tres ſucceſſerant, Auguſto teſtamentum eius confirmante, nempe Archelaus, Herodes, & Philippus. 8. ante à Pilato largitionibus obtinuerant, vt Pontifices fierent viciſſim, vel Cayphas coadiutor erat Annæ, aut Anna Cayphæ. 10. i. iuſſio, vel inſpiratio. b. pro, ad. q. i. Dominus eſt Iohannem allocutus. c. Græc. [illegible], id eſt, circa regionem ſcilicet finitimam Iordani. 12. qui effluit ab Antilibano ex Ior, & Dan fontibus, facitq; primum lacum Samachoniten, deinde Tiberiaden, abſorbeturq; tandem lacu Aſphaltite, ſeu mari mortuo: interpretatur fluuius Iudicij. Ieor enim fluuius, Dan Iudicium.

Eſaiæ

Eſaiæ Prophetæ: [16] Vox clamantis in [*] deſerto: [17] parate viam Domini, [18] rectas facite ſemi-
tas eius: omnis [19] vallis [20] implebitur, & omnis [21] mons & collis humiliabitur, & erunt [d] praua
in [e] directa, & [f] aſpera in vias [22] planas: & [g] videbit omnis [23] caro [24] ſalutare [25] Dei. Dicebat ergo
ad [26] turbas [27] quæ exibant vt baptizarentur ab ipſo. [28] Genimina [29] viperarum, [30] quis [31] oſtendit
vobis fugere à ventura [32] ira? [33] Facite ergo [34] fructus [35] dignos pœnitentiæ: & ne cœperitis
dicere, Patrem [36] habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens eſt [37] Deus de lapidi-
bus iſtis ſuſcitare filios [38] Abrahæ. Iam enim [39] ſecuris ad radicem [40] arborum poſita eſt.
Omnis ergo [41] arbor non faciens fructum bonum, excidetur: & in ignem

SENS. LIT. IN CAP. III.

16. Int. Iohannes eſt verbi vox. *. Greg. ſ. relictæ, & deſtitutæ Iudææ ſolatium redemptionis annunciantis. 17. Int. q. d. prauitates abiicite, ndem, & bona opera accipite. 18. Int. ſ. vt non pro terrenis ſeruiatis. 19. Int. Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur. 20. Orig. ſ. bonis operibus, & Spiritus ſancti fructibus. 21. Int. Et qui ſe exaltat, humiliabitur. Chry. mõtes, ſuperbi; colles, oper ib. ſteriles; collis enim nullos fructus producit. Orig. montes & colles aduerſatiæ poteſtates Chriſti aduẽtu proſtratæ. Greg. in hom. vallis, gentilitas; montes & colles, Iudæi. 22. Cyril. Aduentu Chriſti explanata ſunt omnia, & reddita ad eundũ facilia. Chry. ſignificatur facilis via ad ſalutem. Greg. in ho. praua fiunt directa, cùm detorta per iniuſtitiam corda, ad iuſtitiæ regulã diriguntur; aſpera verò plana, cùm immites ad manſuetudinem redeunt. 23. Int. ſ. homo Iudæus, & gentilis, vir & mulier, iuuenis & ſenex. Greg. in hom. Chriſtum in die Iudicij omnes & electi, & reprobi videbunt. 25. Int. ſ. Chriſtum. 25. Cyril. ſ. Patris, qui Filium miſit ſaluatorem. 26. Int. Beda. ſ. Phariſæorũ & Saducæorum; qui pœnitentia & correctione maximè indigebant. 28. Int. q. d. venenati venenatorum filij, qui bonis inuidetis, & perſequimini. Greg. ¶ Chry. imponit Scriptura nomina ſecundùm paſſiones, procaces, canes vocans; luxui deditos, equos; dementes, aſinos; rapaces, & petulantes, leones & pardos; doloſos, aſpides. 29. Chry. ferunt viperam marem coëundo necare, perimi verò exereſcente fœtu, prodit enim is ſciſſo parentis vtero. Sic Iudæi ſpirituales patres occidebant. 30. Int. Beda. q. d. quare non priùs deponitis venenum, vt ſic ad baptiſmum veniatis? Auctor videtur legiſſe, oſtendet. 31. Int. q. d. nemo, cùm non pœniteatis, ſed ego demonſtro, & hoc eſt, Facite ergo fructus dignos. 32. Int. i. vindicta. Greg. in hom. i. animaduerſione vltionis extremæ. 33. Greg. in hom. fugere enim ab ira non valet, qui ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. 34. Chry. non ſatis eſt peccata dimittere, ſed opus eſt fructus ferre, Declina à malo, & fac bonum, euulſa ſagitta, oportet vulneri medicamen apponere. Dicit autẽ non fructum, ſed fructus copiã deſignans. 35. Int. ſ. pro æqualitate culpæ. Greg. in hom. q. d. tanto maiora ſint bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto grauiora damna illata per culpam. 36. Greg. in hom. ideò ſe nolebãt agnoſcere peccatores, quia de Abrahæ ſtirpe deſcenderant.. Chry. quid cõfert carnalis generoſitas, niſi cõſimilibus ſtudiis fulciatur? 37. Int. Beda. i. de gentilibus, quorum corda inſenſibilia. Amb. Gẽtiles, vt lapides, quia lapidibus ſeruiebant, ſic & infra homines arboribus comparantur: mutatur autem comparatio, vt profectus aliquis intelligatur. Lapides enim deformes ad vſum: nudi, ad ornatum, ſteriles, ad fructum: arbores verò decoræ ad vſum; venuſtæ ad aſpectum; opimæ ad fructum. 38. Int. de quibus dictum, Si autem vos Chriſti, ergo Abrahæ ſemen eſtis, quia ſemini eius Chriſto per fidem vniti.

39. Int. i. ſeueritas iudiciaria ad funditus extirpandos infructuoſos præparata eſt. Orig. Iſraelitici populi præciſio ſignificatur. Cyrill. deciſi fuerunt rami, non radicitus planta extirpata, reliquiæ enim Iſrael ſaluæ fient. 41. Int. vt gentiles, & hypocritæ, qui nullum; & hæretici, qui malum.

SENS. MYST. IN CAP. III.

27. Orig. Non venit ritè ad baptiſmum, qui mores priſtinos, & conſuetudinem non reliquit; qui vult baptizari egrediatur. 40. Greg. in hom. arbor, genus humanum; ſecuris, Chriſtus, qui ex manubrio, & ferro, id eſt, humanitate, & diuinitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

20. *pro, impleatur, futurum pro imperatiuo, more Hebr. & ſic in ſequentibus, vt ſit explicatio ſuperiorum, ſcilicet, quomodo paranda via, &c.* d. *Græc.* σκολιὰ, *obliqua, tortuoſa.* e. *Græc.* εὐθεῖαν, *rectam ſcilicet viam.* f. *Græc.* τραχεῖαι, *aſpera, ſcilicet via.* 22. *Græc.* λείας, *id eſt, leuis.* g. *ſcilicet, etiam oculis carnis.*
26. *quibus permiſti Phariſæi & Saducæi, vt patet Matth. 3.* 28. *aliàs vertit progenies.*
31. *præteritum eſt.*

mittetur.[42] Et interrogabant[41] eum turbæ,dicentes,[44] Quid ergo faciemus? Reſpondens autem,dicebat illis: Qui habet duas[45] tunicas,det[46] non habenti:[h] & qui habet eſcas,ſimiliter faciat. Venerunt autem & publicani[47] vt baptizarentur,& dixerunt ad illum, Magiſter quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil ampliùs, quàm quod conſtitutum eſt vobis faciatis. Interrogabant autem eum & milites,dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis,[48] neque[49] calumniam[50] faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis[51] veſtris. Exiſtimante[m] autem populo,& cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Iohanne, ne fortè[52] ipſe eſſet Chriſtus: Reſpondit[53] Iohannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo[54] vos: veniet autem fortior[55] me,cuius[n] non ſum dignus[56] ſoluere corrigiam[57] calceamentorum eius: ipſe vos baptizabit in Spiritu[58]

Sens. Lit. In Cap. III.

42. Amb.faciat ergo fructum,qui poteſt,gratiæ;qui debet,pœnitentiæ. 43. Int.ex verbis Iohannis terrore perculſi,conſilium quærunt.Greg.in ho. 44. Int.ſ.ne excidamur,& in ignem mittamur.

45. Int.i.ſuperfluas. Baſil.hic docemur ex omni quod affluit debere nos erogare ei qui non habet. Greg.in ho.idcirco de diuidendis duabus tunicis datur præceptum,quia ſi vna diuiditur, nemo veſtitur. 46. Greg.in ho.neceſſaria vſui noſtro cum proximis diuidere ad fructum pœnitentiæ pertinet; quantum verò valent miſericordiæ opera,quæ hic præ cæteris præcipiuntur? Amb.miſericordiæ communis eſt vſus,ideò commune præceptum,miſericordia plenitudo virtutum eſt. 47. Beda.i.vectigalium exactores,ſeu conductores,vel qui huius ſeculi lucra per negotia ſectantur. 48. Beda ſ.per violentiam 49. Int.i.timore,aut amore. 50. Beda.per fraudulentam malitiam. 51. Amb.ideò conſtituta ſtipendia,ne dum ſumptus quæritur,prædo graſſetur. Aug.22.cont.Fau.c.74.Si bellum non liceret,reſpondiſſet,arma abiicere, militiam deſerere;milites ſalutis publicæ defenſores ſunt;nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas,implacabilis animus,libido dominandi,& ſimilia in bellis iure culpantur. Chry. in Matth.publicanos & milites ad maiora traduxiſſet,ſi idonei fuiſſent. 52. Int.i.an.Glo.erat Iudæis notum ſecundum Scripturas,Meſſiæ tempus adeſſe, ſed mira cæcitate, quæ in Iohanne ſponte credebant,in Chriſto tantis ſignis & virtutibus approbato,Iohanne etiam teſtante,non credunt. 53. Beda. miſſis enim ad eum Sacerdotibus & Leuitis, an eſſet Chriſtus inquirebant (vt ait alius Euangeliſta) Amb.videbat Iohannes cordis occulta. 54. Int.q.d.tingo corpora aqua,& inſtituo vſum baptizandi, donec veniat qui abluat animas per Spiritum. 55. Iot.q.d.Etſi ego magnus reputor,tamen ille fortior,quia Deus. Amb.non facit comparationem,quia nulla comparatio inter Dei filium,& hominem: itaque addit,cuius non ſum dignus,&c. 56. Aug.2.de conſ.Euang.Matthæus, calceamenta portare, eadem tamen ſententia eſt,ſignificatur enim Chriſti excellentia,& Iohannis humilitas. 58. Iot.Beda.Spiritu qui ſanctificat,& accendit amorem Dei; hîc Spiritu,in futuro igni purgatorio permundabit. Ambroſ.aqua corpus abluitur, Spiritu animæ delicta mundantur. Baſil. Non eſt putandum integrum eſſe baptiſma,in quo ſolius Spiritus ſancti nomẽ inuocaturi.oportet enim ſemper manere illibatam traditionem,& ſicut credimus,ita baptizare,in nomine Patris,& Filij,& Spiritus ſancti.addere enim,vel minuere quidquam,excludit à vita perpetua.

Sens. Myst. In Cap. III.

57. Int.i.ligaturam myſterij.Greg.Calceamenta enim ex mortuis animalibus fiunt.itaque Chriſtus, qui noſtram mortalitatem aſſumpſit,quaſi calceatus apparuit; vel,quaſi dicat: Redemptoris veſtigia denudare nõ valeo, qui ſponſi mihi nomen non vſurpo. Soluebat olim calceamentum ſponſam ſibi competentem repudianti,qui eam accipiebat propinquitatis iure.

Addit. Auct. In Cap. III.

h. Græ. μεταδότω,impartiatur,ſeu communicet,nempe det è duabus vnam. 47. ſ.qui Pop.Rom.vectigalia conducebant,dicti à publico,id eſt,Pop.Rom.bonis,infame hominum genus,ob auaritiam,& rapinas,odioſumq; Iudæis,qui tributa iniqua cenſebant. l. Græ. πράσσετε, quod etiam verti poterat exigatis. 48. i.per terrorem poteſtatis pecuniam extorqueatis. id enim ſignificat interdum & verbum id Latinum & Græcum διασείω. 49. ſ.deferendo apud Præſidem prouinciales falſo crimine impoſito. m. videtur legiſſe δοκοῦντος nũc legitur, προσδοκῶντος, expectante,ſeu ſperante. 55. ſ.virtute ad ſaluandũ. n. Græ. ἱκανὸς,idoneus,ſufficiens

ſancto,

ſancto[59], &[n] igni: cuius ventilabrum[60] in manu[61] eius, & purgabit[62] aream[63] ſuam:[64] & congregabit[65] triticum[o] in horreum ſuum: paleas[66] autem comburet igni inextinguibili[67]. Multa quidem & alia exhortans[p], euangelizabat[q] populo. Herodes[68] autem tetrarcha cùm corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris ſui Philippi, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit[69] Iohannem in carcerem. Factum[70] eſt autem cùm baptizaretur omnis populus, & Ieſu baptizato[71], & orante[72], apertum[73] eſt cælum, & deſcendit Spiritus[74] ſanctus corporali[75] ſpecie ſicut columba[76] in ipſum: & vox[77] de cœlo facta eſt, Tu[78] es filius[79] meus dilectus, in te

Sens. Lit. In Cap. III.

59. Chry. ſignificatur virtus gratiæ, ſcilicet, feruor, & peccatorum conſumptio. 60. Int. i. diſcretio iuſti examinis. Græc non ſolùm munificus, ſed etiam vltor; eſt autem ventilabrum iudicij promptitudo, in inſtanti enim ſeparat damnandos à ſaluandis. 61. Int. quia omne iudicium dedit Pater Filio. 62. Int. ſ. à paleis. Beda. dum vel in præſenti ob manifeſta peccata eiicitur quis ab Eccleſia, ſacerdotali caſtigatione; vel poſt mortem, ob occulta, damnatur. 63. Int. i. præſentem Eccleſiam. 64. Cyrill. eſt enim Chriſtus Eccleſiæ Dominus. 65. Iot. i. immobiles à ſpe æternorum. Amb. Solida merita, fructúſque virtutis 66. Amb i. infructuoſam leuitatem. Cyril. inanes, & vento peccati volubiles. Baſil. Conferunt hi bonis, vt paleæ tritico, non tamē faciunt intuitu charitatis. Orig. tentatio oſtendit ſit ne quis palea, an triticum. Glo. paleæ ſacramentis imbuti, ſed non ſolidi: zizania enim, id eſt, profeſſione etiam ab electis ſeparati, non ventilantur, quia iam iudicati ſunt. 67. Int. Beda. quia nec extinguetur, nec extinguet cruciatos, ſed æternaliter puniet. dicitur autem ſic ad differentiam illius, de quo dicitur, Igne nos examinaſti. Greg. 15. Mor. cap. 14. corporalis eſt ille ignis, & ſemel creatus, inextinguibilis durat. 68. Euſeb. duxerat hic filiam Aretæ Regis Arabum, Philippi fratris ſui vxorem ſacrilego more; habebat enim prolem ex priori viro. Auctor. vide Additionem Matth. 14. 69. Beda. Factum hoc poſt aliqua geſta à Chriſto, ſed eſt præoccupatum à Luca ad exaggerandam Herodis maliciam, qui cùm videret confluere multos ad Iohannem, & baptiſma ſuſcipere, non ſolùm contemnit, ſed in vincula conijcit, & occidit. 71. Int. ſ. à Iohanne, quod alij plenius dicunt Ambr. non mundari volente, ſed mundare aquas, vt batiſmatis ius haberent. Greg. Nazianz. vt totum veterem hominem immergeret aqua. Chry. Baptiſma Iudaïcum ſordes carnis amouebat, non cōſcientiæ crimina, vt noſtrum, Iohannis baptiſma monebat à vitio in virtutem conuerti, nec remiſſionem exhibebat. 73. Chry. hactenus recluſum, Beda. virtus baptiſmatis oſtenditur, inde enim egredienti, cæleſtis ianua aperitur. 74. Aug. 15. de Trin. cap. 26. habebat quidem Chriſtus Spiritum ſanctum, ſed voluit præfigurare corpus ſuum. id eſt, Eccleſiam, in qua baptizati præcipuè accipiunt Spiritum ſanctum. 75. Int. quia in natura diuinitatis à mortalibus non poterat videri. Amb. 76. Chry vt Chriſti manſuetudinem ad ignoſcendum declararet, in Pentecoſte autem, ſpecie ignis, reſtat enim examinis & iudicij tempus. Cypria. de ſimpl. Prælat. Columba ſimplex, & lætum animal, non felle amarum, non morſibus ſæuum, non vngulæ laceratione violentum; vnius domus noſſe conſortium, conuerſatione communi vitam degere, oris oſculo concordiam pacis agnóſcere; legem circa omnia vnanimitatis implere. 77. Ambr. Patrem quem videre non poſſumus, audiamus. 78. Int. non Iohannes. 79. Int. Conſubſtantialis. Athanaſ. lib. de Syn. Nic. additur articulos, vt ſignificetur filius ſecundum naturam.

Sens. Myst. In Cap. III.

72. Chry. Suſcepto baptiſmate, opportuna eſt iugis oratio. Beda. Etſi peccata baptiſmo laxata ſunt, manet tamen carnis fragilitas; quaſi enim tranſito mari rubro gratulamur ſubmerſos Ægyptios, ſed occurrunt alij hoſtes in deſerto mundanæ conuerſationis, qui ſunt duce Chriſti gratia, noſtro ſudore vincendi.

Addit. Avct. In Cap. III.

59. ſic dictus Spiritus ſanctus ob efficaciam, & quia in igne apparìturus. 60. id eſt, iuſtum iudicium. 62. ſ. tribulatione, hic, vel poſtea die Iudicij. Græ. διακαθαριεῖ perpurgabit, permundabit. 63. ſcilicet, Iudæos, vel totam Eccleſiam. o. i. regnum cælorum. 67. vt eſt Iſaiæ vltimo. p. ſ. ea bona opera. q. ſcilicet, de Chriſto, & regno Dei. 69. pro, vt includeret. Heb.

compla

Digitized by Google

[80] complacuit mihi. Et ipſe Ieſus [r] erat incipiens [s] quaſi annorum [t] triginta: vt [81] putabatur
filius [82] Ioſeph, qui fuit [83] Heli, qui [u] fuit [84] Mathat, qui fuit [85] Leui, qui fuit [86] Melchi, qui fuit
[87] Iannæ, qui fuit [88] Ioſeph, qui fuit [89] Mathatiæ, qui fuit [90] Amos, qui fuit [91] Naum, qui fuit [92] Heſli,
qui fuit [93] Nagge, qui fuit [94] Mahat, qui fuit [95] Mathatiæ, qui fuit [96] Semei, qui fuit [97] Ioſeph, qui
fuit [98] Iuda, qui fuit [99] Iohanna, qui fuit [100] Reſa, qui fuit [101] Zorobabel, qui fuit [102] Salathiel, qui fuit
[103] Neri, qui fuit [104] Melchi, qui fuit [105] Abdi, qui fuit [106] Coſan, qui fuit [107] Elmadam, qui fuit [108] Her, qui
fuit [109] Ieſu, qui fuit [110] Heliezer, qui fuit [111] Iorim, qui fuit [112] Mathat, qui fuit

SENS. LIT. IN CAP. III.

80. Int i.placitũ meum conſtitui, ſ.per te facere quod mihi placet. ¶ in Adam diſplicuit. Greg ſuper Ezechielem, Pœnitet me, inquit, feciſſe hominem. quaſi enim ſibi diſplicuit in peccatoribus, quos creauit, in ſolo autem Chriſto ſibi placuit, quia nõ inuenit culpam. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus, Hic eſt Filius meus, ſed eadem eſt ſententia. indicauit autem Matth. factam vocem propter eos qui aderant, Chriſto enim non erat neceſſe, qui ſciebat ſe Filium Dei. r. Chry. vſq; ad illam ætatem, quæ peccata cuncta recipit, expectat, totam legem perficiens; ne quis dicat legem ſoluiſſe, quod non poſſet perficere. 81. Int. quia natura nõ erat, ſed putabatur, quia Maria eum genuit, quæ Ioſeph erat deſponſata. Amb. Erant verò ex eadem tribu & patria, ideóq; Ioſeph generatio explicatur, nempe viri, more Scripturæ. 83. Int. ſecundùm legem Ioſeph filius eſt Heli, ſed ſecundùm carnem, Iacob. Greg. Nazian. abſurdum eſt, quod quidam dicunt, eoſdem eſſe qui à Luca & Matthæo numerauint, à Dauid vſq; ad Ioſeph. initium enim eſt Nathan, & Salomon, itaque diuerſæ generationes. Euſeb. Emiſſ. Ioſeph. verò Iacob filius, vt ait Matth. putatiuè verò, (vt ait Luc.) Heli, plurimi enim hoc putabant. Aug. 2. de q. Euan. aut vnus Euangeliſta Patres nominauit, alter verò auũ maternũ, vel aliquem de cognatis maioribus: aut vnus erat pater naturalis, alter per adoptionem; aut cùm vnus ſine liberis diſceſſiſſet, alter filium à ſe genitũ mortuo deputauit. Amb. Mathan Iacob filiũ genuit, & vxore ſuperſtite deceſſit, ex qua poſtea Melchi genuit Heli, qui ſine liberis decedente Iacob fratre ſuo genuit ex eius vxore Ioſeph. Beda. Iacob ex fratris Heli ſine liberis decedentis vxore genuit Ioſeph. Aug. de q. nou. & vet. Teſta. q. 56. Filiũ dicit Lucas per adoptionem. ſuſcepit enim deſcriptionem originis adoptionis, per hanc enim efficimur filij Dei. v. Glo. non dicit genuit, ſed qui fuit, deſignans ſe etiam adoptiuos filios interponere, & meritò, per adoptionem enim efficimur filij Dei credendo in Filium Dei.

SENS. MYST. IN CAP. III.

t. Gtæ. ſignificatur ſpiritualis regeneratio, viros perfectos parere. Beda. ſignificatur baptiſmi myſterium, ſ. ob Trinitatis fidem, & operationem decalogi. Greg. Nazian. Baptizandus eſt tamen infantulus ſi neceſſitas vrgeat, nam Chriſtus baptiſmo non indigebat. Glo. reprimuntur temerarij, qui omnem ætatem ad docendum idoneam credunt. 82. Int. i. auctus. 83. Int i. Deus meus, vel aſcendens. 84. Int. id eſt, donans. ſ. peccata. 85. Int. i. additus. 86. Int. i. Rex meus. 87. Int. i. dexter. 88. Int. i. auctus.
89. Int. i. donum Dei. 90. Int. i. onerans. 91. Int. i. conſolatio, vel conſolator. 92. Int. i. adiuua me.
93. Int. i. meridies, vel meridianum. 94. Int. i. deſiderium. 95. Int. i. donum Dei. 96. Int. i. obediens.
97. Int. i augmentum. 98. Int. i. confitens. 99. Int. i. Dominus gratia eius, vel Dominus miſericors.
100. Int. i miſericors. 101. Int i. Princeps, vel magiſter Babylonis. 102. Int. i. petitio mea Deus.
103. Int. i. lucerna mea. 104. Int. i. regnum meum. 105. Int. i. robuſtus, vel violentus. 106. Int. i. diuinans. 107. Int. i. Dei menſura. 108. Int. i. vigilans, vel vigilia, vel pelliceus. 109. Int. i. Deus meus adiutor. 111. Int. i. Dominus exaltans. 112. Int. vt ſuprà.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

80. pro, tu mihi places, ſeu gratus es. Heb. r. pro, incipiebat eſſe, ferè, &c. poteſt etiam intelligi cœpiſſe tunc prædicare. ſic trigeſimo anno ætatis cœperunt imperare Ioſeph, & Dauid, vterque Chriſti figura.

s. ὡσεὶ, apud quoſdam non legitur, putant quidem Chry. & alij completo trigeſimo anno, ad baptiſmum veniſſe. Epiphan. ait menſe Nouembris fuiſſe baptizatum, quod verò Eccleſia canit die Epiphania, Hodie Chriſtus baptizari voluit, ſolum probat eo die celebrari ab Eccleſia Chriſti baptiſmum. 83. id eſt, patris Mariæ, qui dictus Ioachim, & Eliacim, & Eli: ſenſus eſt, Chriſtus putabatur filius Ioſeph, ſed re vera erat Eli patris Mariæ, ſeu potius qui Ioſeph erat gener Eli: vt enim ad Ioſeph referatur, Græca poſtulant. 101. & iſte, & Salathiel, alij ſunt ab alijs qui apud Matthæum leguntur.

Leui

[113] Leui, qui fuit [114] Simeon, qui fuit [115] Iuda, qui fuit [116] Ioſeph, qui fuit [117] Iona, qui fuit [118] Heliachim, qui fuit [119] Melcha, qui fuit [120] Menna, qui fuit [121] Methata, qui fuit [122] Nathan, qui fuit [123] Dauid, qui fuit [124] Ieſſe, qui fuit [125] Obeth, qui fuit [126] Booz, qui fuit [127] Salmon, qui fuit [128] Naaſſon, qui fuit [129] Aminadab, qui fuit [130] Aram, qui fuit [131] Eſron, qui fuit [132] Phares, qui fuit [133] Iudæ, qui fuit [134] Iacob, qui fuit [135] Iſaac, qui fuit [136] Abrahæ, qui fuit [137] Thare, qui fuit [138] Nachor, qui fuit [139] Saruch, qui fuit [140] Ragau, qui fuit [141] Phaleg, qui fuit [142] Heber, qui fuit [143] Sale, qui fuit [144] Caynan, qui fuit [145] Arphaxat, qui fuit [146] Sem, qui fuit [147] Noë, qui fuit [148] Lamech, qui fuit [149] Mathuſalé, qui fuit [150] Enoch, qui fuit [151] Iared, qui fuit [152] Malalehel, qui fuit [153] Cainan, qui fuit [154] Enos, qui fuit [155] Seth, qui fuit [156] Adam, qui fuit [157] Dei.

Sens. Lit. In Cap. III.

136. Chry. Matthæus qui Iudæis ſcribebat, non vlteriùs ſcripſit, contentus oſtendere proceſſiſſe Chriſtum ex Abraham & Dauid. Lucas verò, qui omnibus loquebatur, vlteriùs procedit. 144. Beda. nomen huius, & generatio non inuenitur iuxta Hebraicam veritatem, in qua Arphaxat dicitur genuiſſe Sela, ſeu Sale. ſumpſit ergo Lucas ex LXX. editione hanc generationem. 147. Amb. non erat prætermittendus typus Chriſti fabricatoris Eccleſiæ. 157. Amb. pulchrè à Dei Filio generatio incipiens, ad Dei Filium ducitur, præcedit que creatus in figura, vt natus in veritate ſequeretur. Aug. 2. de conſ. Euang. Ex hoc apparet Lucam non dixiſſe Ioſeph filium Heli, quaſi de illo genitum. nec enim Adam genitus ex Deo, ſed factus.

Sens. Myst. In Cap. III.

113. Int. i. additus. 114. Int. i. audiens triſtitiam, vel ſignum. 115. Int. i. confitens. 116. Int. i. augmentum. 117. Int. i. columba, vel dolens. 118. Int. i Dei reſurrectio. 119. Int. i. Rex eius. 120. Int. i. viſcera mea. 121. Int. i. donum. 122. Int id eſt, dedit, vel dans. 123. Int. i. manu fortis. 124. Int. i. incenſum 125. Int. i. ſeruitus. 126. Int. i. fortis. 127. i. ſenſibilis, vel pacificus. 128. Int. i. augurium, vel ſerpentinus. 129. Int. i. populus voluntarius. 130. Int. i. excelſus. 131. Int. i. ſagitta. 132. Int. i. diuiſio. 133. Int. i. confitens. 134. Int. i. ſupplantator. 135. Int. i. riſus, vel gaudium. 136. Int. i. pater multarum gentium, vel videns populum. 137. Int. i. exploratio, vel paſtura, ſiue nequitia. 138. Int. i. requieuit lux. 139. Int. i. lorũ, vel corrigia, vel dependens vel perfectio. 140. Int. i. ægrotans, vel paſcens. 141. Int i. diuidens, vel diuiſus. 142. Int. i. tranſitus. 143. Int. i. tollens. 144. Int. i. lamentatio, vel poſſeſſio eorum. 145. Int. i. ſanans depopulationem. 146. Int. i. nomen, vel nominatus. 147. Int. i. requies. 148. Int. i. humiliatus, vel percutiens, vel percuſſus, vel humilis. 149. Int. i. mortis emiſſio, vel mortuus eſt, & interrogauit. 150. Int. i. dedicatio. Beda. pulchrè ſeptuageſimo gradu Enoch ponitur qui tranſlatus eſt; ſignificatur enim regeneratos in æternam requiem ſuſcipiendos. ſeptem enim requies, decem decalogi impletio. 151. Int. i. deſcendens, ſiue continens. 152. Int. i. laudatus Dei, vel laudans Deum. 153. Int. i. lamentatio, vel poſſeſſio eorum. 154. Int. i. homo, vel deſperans, vel violentus. 155. Int. i poſitio, ſiue poſuit. 156. Int. i. homo, vel terrenus. 157. Theoph. Finit in Deum vt credatur Chriſti generatio ſine ſemine fuiſſe. fuit enim ſine ſemine Adam factus. Aug. 2 de conſ. Euang. Lucas Chriſtum tamquam Sacerdotem peccata mundantem aſſignans; aſcendit ad Deum, cui expiati reconciliamur; numerat verò ſeptuaginta ſeptem perſonas, quo numero ſignificatur peccatorum remiſſio; vndecim enim peccatum, tranſgreſſio enim denarij. i. perfectionis; ſeptem, numerus hominis, qui tranſgreditur. tria enim, pars incorporea, quatuor corpus, ſepties verò vndecim ſeptuaginta ſeptem; multiplicatio verò numeri, motum ſignificat hominis, quo tranſgreſſio fit.

Addit. Avct. In Cap. III.

144. *Sumptum id ex Septuaginta, nam ſecundùm Heb. Arphaxat genuit Sale,*

CAPVT IIII.

IESVS autem plenus Spiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane, & agebatur in Spiritu in deſerto diebus quadraginta,& tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis:& cõſummatis illis,poſtea eſuriit. Dixit autem illi diabolus, Si filius Dei es: dic lapidi huic vt panis fiat. Et reſpondit ad illum Ieſus, Scriptum eſt,Quia non in pane ſolo viuet homo,ſed in omni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelſum: & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.Et ait illi,Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam illorum

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. ORIG.Et Apoſtoli pleni Spiritu ſancto,ſed non æquales Saluatori; ſic & vaſa multa plena;ſed inæqualia. 2. Græc.vt locum daret tentanti. Amb.vt diabolum prouocaret, vt oſtenderet nobis diabolũ ad meliora tendentibus inuidere. 3. Glo.in deſerto,quod eſt inter Ieruſalem & Hiericho,vbi figuraliter dixerat victum Adam à diabolo. 4. Baſil.per quadraginta dies manſit intentatus, non enim audebat accedere dæmon ad ieiunantẽ,& non faméſcentem.Orig.Tentabatur quadraginta diebus,ſed quibus tentationibus,neſcimus. e. Glo.non erat indignum tentari,qui occidi venerat. 5. Baſil.oſtendens ſobrietatem neceſſariam ei qui ſe ad pugnas tentationum accingit.Greg.Nazian. nihil manducauit,erat enim Deus,nos ieiuniorum poſſibilitati accommodamus. 6. Chry.non exceſſit numerum Moyſis & Heliæ,ne videretur non veram carnem ſumpſiſſe. 7. Baſil. Conceſſit naturæ pati quæ ſua ſunt,prouocans diabolum ad duellum,vbi enim fames,ibi imbecillitas. Glo. Eſurit humilis Deus homo, ne inimico innoteſcat ſublimis homo Deus. 8. Int.tentatio à gula, Amb. Inde cœpit, vnde vicit Adam; tria præcipuè tela diaboli,gulæ,iactantiæ,ambitionis. 9. Ambr.cognouerat Filium Dei eſſe venturum,ſed veniſſe per hanc infirmitatem corporis nõ putabat,profitetur ſe credere,& homini conatur illudere. 11. Int.quia ſciuit ſcriptum,Ipſe dixit,& facta ſunt. 13. Int.ſ.in Deuteronomio.q.d.perſuaſio tua tentatio eſt,quia agis de cibo corporis,& non de cibo mẽtis.Glo.docet pugnare magis doctrina,quàm miraculis; humilitate,quàm potentia. f Ambroſ.oſtendit hominem eſſe tentatum,nõ diuinitatem. 14. Cyril.Terrenis cibis alitur corpus,Dei verbo anima.Amb.non poteſt qui Dei verbum ſequitur,panem deſiderare terrenum. 15.Glo.Lucas narrat ordine, vt geſtum eſt, Matthæus autem non ſequitur ordinem hiſtoriæ,ſed tentationem Adæ.Aug.2.de conſ.Euan.incertum eſt quo ordine geſtum eſt. 16. Greg.in hom.non mirum permiſiſſe ſe à diabolo in montem duci, qui ſe pertulit ab eius membris crucifigi. 17. Int.tentatio de ambitione.Theoph.tentat de cupiditate, ſeu auaritia,oſtendit verò,vt quidã dicunt,imaginationi; ego verò dico quòd ſenſibiliter apparere fecit. Tit.deſcripſit orbem verbo. 18. Orig.ſ.quomodo in mundo regnaret per gulam, vel ſuperbiam,&c. 16. Orig.ſcilicet,ſtatim vt Chriſtus aciem mentis ad cõtemplandum vertit,& peccata regnantia,& eos qui regnarentur vitiis,cõſpexit. 20. Int.non quia hæc poſſit. 21. Int.i.Regem te faciam horum.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

3. INT.in quo Adam exulauerat,nec quomodo redire poſſet,habebat. dux ergo ad erroneum accedit.Glo.ſic nos accepta in baptiſmo remiſſione contra inſidias diaboli accingi,& ſeculum debemus deſerere,vt quaſi mãna deſerti,ſola æterna eſuriamus. 6. Amb.myſticus numerus,tot enim diebus Aquæ abyſſi effuſæ,& percepta lex:totq; annis in deſerto panem Angelorũ Patres conſecuti ſunt. Augu.2.de con.Euang.numerus hic laborioſi huius temporis Sacramẽrum,quo ſub Chriſti diſciplina dimicamus: tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt: quadraginta autẽ quater habẽt decem.Glo.decem ſunt præcepta legis, quatuor partes mundi. 12. Int. duritiam ſignificat diaboli. Orig.hæretici lapides comedunt pro pane. 19. Amb.in momento cuncta illa prætereunt,& ſæpe honor ſeculi abiit,antequàm venerit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

a. Græc.ὑπέστρεψεν,reuertit. b. pro,vi ſpiritus. c. apparet etiam illis diebus fuiſſe tentatum,idq; etiam ſentit Orig. 16. intellige dies naturales, quibus etiam noctes includuntur. d. pro,cibo. Hebr. e. pro, viuere ſolet. Heb. 14. pro,re, quam Deus voluerit, ſeu iuſſerit,aut dixerit. 19. Græc. στιγμῇ, puncto 21. ſ.gloriam quæ ex illorum adminiſtratione proficiſcitur.

quia

quia mihi [22] tradita [23] ſunt;& cui volo do illa. Tu ergo procidens ſi [24] adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et reſpondens Ieſus, dixit illi, [25] Scriptum eſt, Dominum [26] Deum tuum adorabis,& illi ſoli [27] ſeruies. Et [28] duxit illum in Hieruſalem,& ſtatuit eum ſuper [g] pinnam templi:& dixit illi, Si [29] Filius Dei es, [30] mitte te hinc deorſum. [31] Scriptum eſt enim quòd Angelis ſuis mandabit [32] de te, vt conſeruent te: & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et [33] reſpődens Ieſus, [h] ait illi, Dictű eſt, [34] Non tentabis [35] Dominum Deum tuum. Et conſummata [36] omni tentatione, diabolus [37] receſſit ab illo vſque ad [38] tempus. Et [39] regreſſus eſt Ieſus in [40] virtute [k] Spiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuerſam [l] regionem de illo. [m] Et ipſe docebat in [41] Synagogis eorum,& [n] magnificabatur ab omnibus. Et venit [42] Nazareth vbi erat [43] nutritus:& intrauit

Sens. Lit. In Cap. IV.

22. Amb. à Deo poteſtas eſt, à malo ambitio poteſtatis. Glo. omnis dignitas ſeculi diabolicæ ſubiacet poteſtati. 23. Titus In vtroque mentitur, nec habet, nec conferre poteſt. 25. Int. ſ. in Deuteronomio. 26. Int. qui ſolus remunerat fructu ampliſſimo. 27. Beda. ſeruitus debita Deo, vocatur latria, at quæ etiam hominibus exhibetur, dulia. 28. Orig. ſequebatur quaſi athleta ſponte. 29. Amb. ſequitur iactantiæ telum. Glo. in omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat ſitne filius Dei. 30. Amb. diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. 31. Ambr. diabolus de Scripturis ſæpe fidelibus laqueum parat, ſic & hæretici Scripturas citant. 32. Orig. nő de Chriſto, ſed de Sanctis generaliter ſcriptum eſt: non enim ille indiget Angelorum auxilio, qui, ſi non adiuuaret, offenderent Angeli pedem:& tu ideo diabole cecidiſti, quia credere in Dei filium noluiſti: quare autem ſiles quod ſequitur, Super aſpidē & baſiliſcű ambulabis, niſi quia tu baſiliſcus es, tu draco, tu leo? 33. Amb. non putans de ſe prophetizata, ad arbitrium diaboli eſſe facienda. 34. Int. O homo. Chry. diabolicum eſt ſe iniicere ad pericula,& tētare an eripiat Deus. Glo. pertinet ad ſanam doctrinam quando habet homo quid faciat, non tentare Deum: quādo verò deficit humana prouidentia, ſe totum diuinæ committere potentiæ non eſt tentatio. 35. Int. ſ. Patrem & Filium, quia ego & Pater vnum ſumus. 36. Amb. in tribus enim præmiſſis eſt omnis materia delictorum. ſ. carnis obiectatione, ſpe gloriæ, auiditate potentiæ. Glo. vicerat diabolus Adam, quem tentauit de gula, vt ſcilicet, ederet; & de vana gloria, eritis ſicut Dij,& auaritia, ſcientes bonum & malum. 37. Ambr. cedit diabolus virtuti,& formidat inſtare, ne triumphetur. 38. Int. ſ. paſſionis, quando non tantùm dolis, ſed apertè impugnauit. Sic etiam nos ille antiquus hoſtis aliquādo tentare intermittit, vt quaſi ſecuros repentè rediēs, faciliùs irrumpat. Amb poſtea nő tentaturus, ſed apertè pugnaturus venit. Theoph. in crucis tempore de triſtitia tentaturus erat. Maximus. Poſtea prouocauit ad illius inſidias Phariſæos & Scribas.

39. Int. cùm iam traditus eſſet Iohan. iterum venit in Galilæam. De primo autem Lucas aduentu tacet. 40. Int. i. ſignis miraculorum. Beda. 41. Synagoga, Latinè congregatio, quo nomine etiam ſignificatur domus in quam conueniebatur à Iudæis. ſic Eccleſias nos.& loca, & choros fidelium vocamus. vtimur verò potius nomine Eccleſiæ, id eſt, conuocationis, quàm Synagogæ. congregantur enim etiam & pecora, conuocantur ſolùm ratione vtentia. 43. Int. vnde illis vileſcebat.

Sens. Myst. In Cap. IV.

24. Int. qui diabolum adorat, antè corruit. Tit. habet forenſis gratia domeſticum periculum, vt dominetur aliis, priùs ſeruit. 30. Amb. nemini poteſt diabolus nocere, niſi ipſe deorſum ſe miſerit. 36. Int. Goliath proſtratus tribus lapidibus de torrente, id eſt, teſtimoniis de lege. 43. Theoph. docemur priùs benefacere propriis.

Addit. Avct. In Cap. IV.

28. pro, iam autem duxerat, & ſtatuerat. g. ſcilicet, faſtigium quod planum erat. h. pro, dixerat. 38. rediturus, ſcilicet, ad tentandum, vel oppugnandum. vnde Iohan. 14. Venit princeps huius mundi. 40. ſ. apertius ſe exerente prædicatione & miraculis. l. Græ. περίχωρος, finitimam regionem. m. pro, ipſe enim. n. id eſt, glorificabatur. Græ. δοξαζόμενος.

ſecundùm conſuetudinem ſuam die ſabbathi[44] in ſynagogam:[45] & ſurrexit[46] legere. Et tra-
[47] ditus eſt illi liber Eſaiæ Prophetæ. Et vt reuoluit[48] librum, inuenit locum vbi ſcri-
ptum erat, Spiritus Domini[49] ſuper me, propter quod vnxit me euangelizare pauperi-[50]
bus, miſit me ſanare[p] contritos corde, prædicare captiuis[51] remiſſionem,[q] & cæcis[52] viſum,[r]
dimittere[53] confractos[54] in remiſſionem,[s] prædicare[55] annum Domini acceptum, &[56] diem
retributionis.[57] Et cùm plicuiſſet librum, reddidit[58] miniſtro, & ſedit. Et omnium[59] in ſy-
nagoga oculi erant intendentes[t] in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie
[60] impleta eſt hæc ſcriptura[u] in auribus veſtris. Et omnes[x] teſtimonium[61] illi dabant, &
mirabantur in verbis gratiæ[aa] quæ procedebant de ore ipſius:[62] & dicebant,[63] Nonne[64]
hic eſt[65] filius Ioſeph? Et[bb] ait illis, Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem,[cc] Medice[66] cu-
ra teipſum:[67] quanta audiuimus[68] facta in Capharnaum,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

44. Int. quando, ſcilicet, omnes confluebant ad legis monita quieto corde meditanda. Ad publicos Chriſtus conuentus accedit, vbi doctrina illius à multis audiatur. 45. Amb. ne lectoris quidem aſpernatur officium. 46. Glo. vt quos ſignorum operatione non conuerterat, propheticæ lectionis atteſtatione corrigeret. 47. Int. ſ. ab illis qui Chriſti aduentum deſiderantes, etiam ipſius aduentus manifeſta indicia reliquerũt. 49. Athanaſ. ſ. hominem. 50. Int. vt, beati pauperes ſpiritu. Orig. pauperes gentes, non poſſidentes legem, nec Deum, nec virtutes. p. Cyril. ſ. debiles, & reſiſtere inſultibus paſſionum non valentes. Baſil. habentes contritum cor per peccatum, hoc enim cor humanum proſternitur. Beda. Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit, qui ſanat contritos corde. 51. Theoph. ſ. Iudæis & Gentibus, vel mortuis, qui inferni dominio ſoluti ſunt per Chriſti reſurrectionem. 52. Int. tam Iudæis quàm Gentibus. 53. Int. miſit. 54. Beda. Legis pondere importabili depreſſos. 55. Orig. Annus Domini, tempus Eccleſiæ, quo peregrinatur à Domino. Beda. Ecce nunc tempus acceptabile. 56. Int. ſ. prædicare. 57. Int. ſ. Iudicij Beda. quando reddet vnicuique ſecundum opus ſuum. 59. Cyril. ſtupentium litteras noſſe quas non didicerat. 60. Int. impleta eſt, quia ſicut illa prædixerat, & magna faciebat, & maiora euangelizabat. Beda. 61. Beda ſ. eum eſſe de quo Propheta ceciner at. 62. Int. pro, & tamen. 63. Int. ſ. Scribæ & Phariſæi inuidentes. 64. Int. Beda. magna cæcitas eum quem verbis & factis Chriſtum eſſe cognoſcunt, ob ſolam generis notitiam contemnunt, quia apud ſe nutritum, & per ætatum tempora profeciſſe viderant. 65. Glo. verè filius fabri, id eſt, mundi fabricatoris. 66. Cyril. commune prouerbium apud Hebræos, ad improperium excogitatum. 67. Int. quid prouerbium contineat aperit. ſ. quanta audiuimus, &c. 68. Int. q. d. non credimus quod incerta fama vulgauit, cùm apud nos nihil tale feceris, quibus conuenientiùs talia impendenda erant beneficia.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

48. Glo. i. myſterium incarnationis in Prophetis obſcurum aperuit. 55. Int. Annus Domini quatuor habet tẽpora. i. quatuor Euangelia, duodecim menſes. i. duodecim Apoſtolos. 58. Beda. ad cæleſtia reuerſurus his qui ab initio viderant, & miniſtri ſermonis fuerant, euangelizandi officiũ tradidit, plicatum verò librum reddit, non enim omnia omnibus dicenda, ſed pro captu audientium diſpenſandum eſt verbum à doctore: reddito libro, reſidet, id eſt, ſe supernæ quietis ſolio reſtituit: prædicator etiam ſurgat & legat, id eſt, operetur & prædicet, & reſideat, id eſt, præmia quietis expectet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

45. *ſtans legit, ob authoritatem Scripturæ, eiq; debitam reuerentiam.* 46. *Græ. ἀναπτύξας. i. cùm explicuiſſet. o. pro, nam. p. pro, fracto animo præditus. q. i. dimiſſionem, liberationem. r. Græ. ἀνάβλεψιν, q. d. reuidentiam. s. pro, per. q. d. dimittendo, vel abſoluendo illos. 55. i. tempus quo Deus homines in gratiam per Chriſtum recepit. ſic Iſa. 49. In tempore placito exaudiui te. vide Pſal. 68. 2. Cor. 6. dicitur & dies retributionis, ſeu vltionis reſpectu hoſtium ſuperatorum. vide etiam Iſa. 35. t. expectabant, ſcilicet, aliquam nouam doctrinam. v. pro, vobis audientibus. Heb. q. d. ego ſum de quo dicit. x. pro, plerique. 61. id eſt, illum commendabant, laudabantq; bono teſtimonio. a a. id eſt, gratioſis, ſeu plenis gratia. b b. Græ. γινώσκεις αὐτῷ. c c. Græ. παραβολὴν, prouerbium.*

[69] fac & hîc in patria tua. Ait autem, Amen dico vobis, quia [70] nemo Propheta acceptus eſt in patria [71] ſua. In veritate dico vobis, multæ [72] viduæ erant in dieb. Heliæ in Iſrael, quando clauſum eſt cælum annis tribus, & menſibus ſex, cùm [73] facta eſſet fames magna in omni terra; & ad nullam illarum [74] miſſus eſt Helias, niſi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem [75] viduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Heliſæo Propheta, & nemo eorum mundatus eſt, niſi [76] Naaman Syrus. Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira, hæc audientes. Et ſurrexerunt, & [77] eiecerunt illum extra ciuitatem: & duxerunt illũ vſque ad ſupercilium montis, ſuper quem ciuitas illorum erat ædificata, vt [78] præcipitarent eum. Ipſe autem [79] tranſiens per medium illorum, [dd] ibat. Et [80] deſcendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ: ibíque docebat illos [81] Sabbathis, & ſtupebãt in doctrina eius, quia in [82] poteſtate erat ſermo ipſius. Et in [83] ſynagoga erat [84] homo habens dæmonium [ee] immundum,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

69. Chry. abſtinuerat à miraculis, ne prouocaret ad maiorem inuidiam. 70. Int. q. d. ideo non operor inter vos, quia vos increduli, non quia patriam oderim. Amb. aſperoator eſt Deus inuidorum.

71. Cyril. familiaris, quia ſemper præſto eſt, debita reuerentiâ priuatur à notis. Glo. propemodum naturale eſt ciues ciuibus inuidere, nec virtutem conſiderant, ſed fragilem recordantur infantiam. Orig. omnium Prophetarum patria circumciſionis populus. 72. Amb. i. quibus Helias operatus eſt.

73. Baſil. per famem illis ieiunium attulit, quo culpa cohiberetur, facti autem ſunt iuſto corui miniſtri cibi, qui aliorum pabula vſurpare conſueuerunt. 74. Chry. fecit eum Deus per longum iter pergere, vt viſa mundi peſte, poſceret à Domino pluuiam. 77. Amb. Non mirum perdidiſſe ſalutem, qui eiecerunt Saluatorem. Glo. oſtendunt facto vera Chriſtum dixiſſe. 78. Beda. Peiores iſti diabolo, ille enim ait, Mitte te deorſum, iſti mittere conãtur. 79. Beda. ſ. illorum mente mutata ſubitò, vel ſtupefacta. Ambr. quando vult, capitur; quando vult, elabitur. Beda. Nondum venerat hora Paſſionis, nec hoc mortis genus elegerat, nec hunc paſſioni locum. Glo. quod non tenetur, ſed tranſit, maieſtatis eſt; dicitur autem ad tactum veſtis Domini ſubterfugiſſe ſaxum, & inſtar ceræ æqualem locum dediſſe Chriſto, in quo vſque hodie apparent rugæ veſtis Domini expreſſæ. 80. Ambroſ. Immemor iniuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc ſanando, corda demulcet. Cyril. Sicut bonus medicus, vltima laborantes ægritudine, ſanare tentat. 81. Chry. vacabant enim tunc. 82. Chry. Imperio ſanabat, nec dicebat, more Prophetarum, Hæc dicit Dominus ſed tamquam legis Dominus loquebatur Beda. Sermo Doctoris eſt in poteſtate cùm operatur quæ docet. 83. Cyril. dogmatibus plerumque admiſcet ardua opera, vt quos ratio non diſponit ad cognoſcendum, ſigna moueant.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

69. Orig. erit cùm dicet populus Iſrael, quæ oſtendiſti vniuerſo orbi, oſtende & nobis. 75. Ambr. vidua, typus Eccleſiæ. Beda. Sydonia, venatio inutilis; Sarepta, incendium, vel anguſtia panis. i. gentilitas negotiis ſeculi ſeruiens, & carnalium cupiditatum incendium, paniſque ſpiritualis anguſtias patiens. Helias, Propheticus ſermo, qui receptus, paſcit corda credentium. Baſil. viduata anima virtute & notitia diuina receptum verbum diuinum, nutrit virtutum panibus. Glo. filium pauperem vidua nutriebat. i. verbum ſecularis ſcientiæ. 76. Beda. Naaman. i. decorus, ſepties lauatur, baptiſma enim ſeptiformi ſpiritu regenerat. 81. Amb. ibi noua creatura incipit, vbi vetus deſierat. oſtẽdit ſe etiam Creatorem, proſequens opus quod cœperat. 84. Amb. ſ. populus Iudæorum, qui Spiritum ſanctum amiſerat. Theoph. & nunc multi dæmonia habent, qui, ſcilicet, dæmoniorum deſideria implent, Dominus verò in Synagogam venit, cùm fuerit hominis mens congregata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

dd. ſcilicet, quò voluit. 82. *id eſt, auctoritate, ſic infr.* *ee. id eſt, qui immunditia delectatur.*

[85] & exclamauit voce magna, dicens: [ff] Sine, [86] quid nobis & tibi Ieſu Nazarene? [gg] veniſti perdere nos? [87] ſcio te qui ſis, [88] Sanctus Dei. Et increpauit illum Ieſus, dicens, [89] obmuteſce, [90] & exi ab eo. Et cùm [91] proieciſſet illum dæmonium in medium, exiit ab illo: nihilque illum [92] nocuit. Et factus eſt [hh] pauor in omnibus, & colloquebatur ad inuicem, dicentes, Quod eſt hoc [93] verbum, quia in [94] poteſtate & virtute imperat immundis ſpiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. Surgens autem Ieſus de Synagoga, [ll] introiuit in [mm] domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & [95] rogauerunt illum pro ea. Et [nn] ſtans ſuper illam imperauit febri, & dimiſit illam. Et [96] continuò [97] ſurgens miniſtrabat illis. Cùm autem [98] ſol occidiſſet, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille ſingulis manus [99] imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia à multis,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

85. Cyril. non ferebant dæmones congreſſum Deitatis. 86. Chry. quæ communicatio Chriſti ad Belial? Beda. q.d. paululum à me vexando quieſce, cui nulla eſt ſocietas cum noſtra fraude. 87. Int. i. vehementer opinor. Glo. Extorta confeſſio non habet meritum, ſed eſt veluti fugitiui ſerui, qui poſt multum tempus videns dominum, de verberibus deprecatur. 88. Athanaſ. cum articuli adiectione, eſt enim naturaliter ſanctus: non dicebat autem hoc quaſi veraciter noſſet, ſed ſe cognoſcere fingebat. Cyril. putabant dæmones huiuſmodi laude alliciendum, vt deſiſteret eis repugnare. Chry. voluit dæmon Apoſtolorum rapere dignitatem. 89. Athan. nefas eſt cùm adſit nobis Scriptura, à diabolo inſtrui.

90. Glo. occluditur ſerpentina lingua, ne virus vltra ſpargat. 91. Beda. Permiſſione diuina, vt Saluatoris virtus appareret: hoc eſt autem quod Marcus ait, diſcerpens eum. 92. Int. ſ. nullum membrum amputauit. Beda. 93. Int. i. res digna verbo. 94. Beda. ſ. propria, Sancti enim in Dei verbo. ll. Chry. manebat Chriſtus apud diſcipulos, honorans ipſos, & ob hoc animoſiores reddens. Cyril. manet apud pauperem virum Chriſtus. 95. Int. alij Euangeliſtæ non dicunt quod rogaſſent. 96. Chry. id ars medicinæ efficere non poteſt, poſt febris enim ſedationem multo opus eſt tempore vt quis reſtituatur priſtinæ ſanitati. Glo. Sanitas quæ Domini datur imperio, tota ſimul redit. 98. Theoph. magnum turbæ deſiderium quæ Solis occaſu non impeditur. Orig. circa Solis occaſum ducebant, quia verecundabantur, vel timebant Phariſæos, vel quia de die intenti erant circa alia, vel quia putabant non licere ſanari in Sabbatho. 99. Cyril. poterat verbo ſanare, ſed tangit, oſtendens propriam carnem efficacem ad præſtanda remedia, erat enim Dei caro: ſic ignis vaſi æneo imprimit caliditatis effectum.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

85. Glo. omnis amaritudo, ira, & clamor immundi ſpiritus furor eſt. mm. Amb. poſt liberatum virum, ſubſtituitur feminæ ſanitas. vtrumque enim ſexum Dominus curaturus aduenerat, ſed prior ſanari debuit, qui prior creatus eſt. Beda. Vir liberatus à dæmonio, anima eſt, ab immunda cogitatione purgata: femina verò à febribus, caro à concupiſcentiæ feruore per continentiæ præcepta frenata. Gl. domus Petri, circumciſio eius Apoſtolatui commiſſa: Socrus, Synagoga quodammodo mater Eccleſiæ Petro commiſſæ: febris, inuidiæ æſtus. 95. Hier. in Matth. modò rogatus, modò vltrò curat ægrotos, annuit enim ſemper contra peccatorum paſſiones fidelium precibus, & quæ ipſi non intelligunt, in ſe vel intelligenda dat, vel non intellecta dimittit. 97. Glo. membra quæ ſeruierant immunditiæ, ſeruiunt iuſtitiæ. 98. Glo. Solis occaſus, Chriſti paſſio, per quam plures ſanantur, quàm dum viueret Chriſtus. 99. Int. miſericordiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

ff. id eſt, dimitte nos, vel ſine torquere. 86. pro, quid tibi nobiſcum eſt negotij? gg. q.d. an nos veniſti mittere in infernum? nondum tempus eſt. vide Matth. 8. 87. adulatur vt deſiſtat. 88. Græ. ὁ ἅγιος, ille Sanctus. ſ. de quo Propheta, præcipuè Dan. 9. Neſciebat quidem certò, ſed ſuſpicabatur. hh. ſ. ſtuporis. q.d. expauerunt ſtupentes. Græc. θάμβος, quod aliàs vertit, ſtupor & Marci 1. ἐθαμβήθησαν, vertit, mirati ſunt. 93. i. res, vel doctrina. vide Mar. 1. nn. flexo, ſ. corpore ſic 2. Regum 1. Sta ſuper me, & interfice. Græ. ἐπιστὰς, adſtans.

claman

Digitized by Google

clamantia & dicentia, Quia tu es [100] Filius Dei, & [101] increpans non ſinebat ea [oo] loqui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum. Facta autem [102] die, [103] egreſſus ibat in deſertum locum: & [104] turbæ requirebant eum, & [105] venerunt vſque ad ipſum:& detinebant illum ne diſcederet ab eis. Quibus ille [106] ait, Quia & [pp] aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei:quia ideo [107] miſſus ſum. Et erat prædicans in [108] Synagogis Galilææ.

Sens. Lit. In Cap. IV.

100. Beda. dæmon cùm fatigatum ieiunio videret, hominem verum eſſe intellexit:cùm nõ præualeret tentando, an eſſet Dei Filius dubitauit. Per ſignorũ verò potentiam intellexit, vel potius, ſuſpicatus eſt eſſe Filium Dei. Perſuaſit autem Iudæis crucifigere, quia ſe morte illius non præuidit damnandum. hoc enim (vt ait Apoſtolus) ſi cognouiſſet, nunquam crucifixiſſet. 101. Chry. non oportebat eos ſurripere officij Apoſtolici gloriam, nec decebat Ieſu myſteriũ lingua fœda publicari. Theoph. nolebat inuidiam accendere Iudæorũ, ex hoc quòd ab omnibus laudaretur. Glo. prohibet ne dum quis audit vera prædicantem, ſequatur errantem. 103. Chry. maiora putantur miracula poſt abſentiam operantis. 104. Chry. Phariſæi ſcandalizabantur, populi ſequebantur. 105. Græc. Apoſtolorum veſtigia ſequentes. 106. Græc. quaſi tempore ſuæ præſentiæ non multum duraturo, gaudebat quidem detentus, ſed volebat etiam alios ſuæ doctrinæ eſſe participes. 107. Græcus. Marcus, ad hoc veni, oſtendens diuinitatis celſitudinem, & voluntariam exinanitionem. Lucas, Ad hoc miſſus ſum, incarnationem oſtendens, & Patris beneplacitum miſſionem appellans.

Sens. Myst. In Cap. IV.

102. Beda. Solis occaſus, mors Domini; dies rediens, reſurrectio, cuius manifeſtata luce, à credentium turbis requiritur, & in gentium deſerto inuentus, ne abeat retinetur; maximè cùm id contigerit prima Sabbathi, qua reſurrectio celebrata eſt. p p. Chry. Exemplum dat vt perambulemus, & requiramus ouem perditam: vna enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere.

Addit. Avct. In Cap. IV.

o o. pro, dicere ſe ſcire ipſum eſſe Chriſtum.

CAPVT V.

FACTVM eſt autem cùm turbæ [1] irruerent in eum, vt audirent verbum Dei, & [2] ipſe [a] ſtabat ſecus [3] ſtagnum [b] Genezareth. Et vidit [4] duas naues ſtantes

Sens. Lit. In Cap. V.

1. CHRY. Diligebant, mirabantur, tenere cupiebant. 2. Int. qui magna fecit in terra, tranſit ad mare, vt & ibi faciat, & Dominus maris terræque appareat. 3. Beda. idem dicitur mare Galilææ, à prouincia adiacente, & mare Tyberiadis, à proxima ciuitate. eſt autem hauſtu dulcis & ad potandum habilis: vocant autem Hebræi omnem congregationem aquarum, mare.

Sens. Myst. In Cap. V.

1. INT. Conuentus turbarum, fidem deſignat populorum. 3. Int. i. legem. Glo. præſens ſeculum. 4. Beda. ſ. circumciſionem & præputium: vidit autem, quia nouit in vtroque populo qui ſint eius; piſcatores, doctores rectæ fidei, comprehendentes nos, & terræ viuentium aduehentes; retia modò laxantur in capturam, modò lota plicantur, non enim omne tempus doctrinæ habile, nunc exercenda eſt lingua doctori, nunc ſui cura gerenda. Petri nauis, Eccleſia primitiua, vna dicitur, quia credentium erat cor vnum, & anima vna. Aug. 2. de con. Euan. Inde Chriſtus docet turbas, i. de authoritate Eccleſiæ gentes Reducitur à terra puſillum, turbis enim nec terrena præcipienda, nec profunda ſacramentorum committenda: vel primùm proximis regionibus prædicandum erat, deinde in altum, i. ad remotiores gentes eundum. Amb. Fluctuat Petri nauis apud Matthæum, ſecundùm Lucam, repletur piſcibus, vt principia Eccleſiæ fluctuantis, & poſteriora exuberantis agnoſcas.

Addit. Avct. In Cap. V.

a. Proſtare. b. Heb. Cinereth, vel Cineroth, Num. 34. Deut. 3. Ioſ. 11. & 12. Chald. Ginoſar. itaque Geneſar. vel Genezareth, corruptum eſt.

ſecus[5] ſtagnum:[6] piſcatores autem deſcenderant, & lauabant[7] retia.[8] Aſcendens autem in vnam nauim quæ erat Simonis, rogauit[9] eum à terra reducere[10] puſillum. Et ſedens docebat de nauicula turbas. Vt ceſſauit autem loqui, dixit[11] ad Simonem, Duc in altum,[12] & laxate retia[13] veſtra in capturam. Et reſpondens Simon, dixit illi, Præceptor,[c] per totam noctem[15] laborantes, nihil[d] cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cùm hoc feciſſent, cōcluſerunt piſcium[16] multitudinem copioſam, rumpebatur[17] autem rete eorum. Et annuerunt[18] ſociis qui erant in alia naui, vt venirent, & adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt ambas[19] nauiculas; ita vt plenè mergerentur.[20] Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Ieſu, dicens, Exi[e] à me Domine, quia homo peccator[21] ſum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piſcium quam cœperant. Similiter[22] autem Iacobum & Iohannem filios Zebedæi, qui erant ſocij Simonis.[23] Et ait ad Simonem Ieſus, Noli[24] timere:

Sens. Lit. In Cap. V.

6. Int. ſ. à naui in littus. 7. Chry. ſecundùm Matthæum reficiebant, adeò pauperes erant. 8. Chry. vt omnes facie ad faciem cernerent. 9. Theoph. vide Chriſti manſuetudinem. 10. Chry. exiſtens in mari piſcatur exiſtentes in terra. Greg. Naz. vult extrahere piſcem. i. hominem natãtem in mobilibus rebus, & amaris huius vitæ procellis. 12. Chry. ſicut magos per ſidus vocauit, ſic piſcatores per piſcatoriam artem. 13. Theoph. nō ſine mercede Dominum nauiculæ relinquit. primò enim dat multitudinem piſcium, tum diſcipulum facit. 17. Aug. 4. de conſ. Euang ad hoc reſpexit Iohannes, cùm dixit, ad mare Tyberiadis poſt reſurrectionem non dirupta retia. 18. Theoph. ex ſtupore loqui non poterant. 21. Cyril. reducebat ad conſcientiam patrata delicta. 22. Int. ſ. circumdederat ſtupor. 23. Aug. 2. de con. Euang. non nominat Andream, ſed illic erat ſecundum Matthæum & Marcum.

Sens. Myst. In Cap. V.

5. Int. ſ. legem. 10. Int. ſ. ab amore terrenorum. 12. Int. ſcilicet, ad Chriſtum aſcendentem in altum. Ambr. ſoli Petro dicitur, duc in altum. id eſt, in profundum diſputationum. 13. Int. quia boni & gentiles parati erant accipere legem. Amb. Apoſtolica inſtrumenta retia ſunt. non enim captos perimunt, ſed reſeruant, & fluctuantes de infimis ad ſuperna traducunt. Glo. retia dicta quaſi retinentia. 15. Int. q. d. per veterem legem laborantes, nullum duximus ad vitam. Amb. non eſt humanæ facundiæ opus, ſed ſupernæ vocationis munus. 16. piſces ſunt, qui hanc vitam enauigant. Cyril. figura hoc futuri: Euangelicæ enim doctrinæ rete tendentes, greges gentium erant aggregaturi. Aug. 2. de q. Euang. tanta erat carnalium multitudo futura in Eccleſia, vt per hæreſes & ſchiſmata ſcinderentur. Beda. rumpitur rete, ſed non labitur piſcis, ſeruat enim Dominus ſuos inter ſcandala perſequentium; quando verò rumpitur rete, vocantur alij; aliis enim retrò abeuntibus, alij vocantur. 18. Cyril multi ſequuntur Apoſtolorum labores. 19. Int. quia Eccleſiam & Synagogam conuertit. Amb. omnes in Ieſu nomine genu flectunt, ſiue Iudæus, ſiue Græcus 20. Beda. non ſubmerguntur, ſed periclitantur, in nouiſſimis enim diebus erunt tempora periculoſa, &c. e. Aug. 2. de q. Euang. Eccleſia turbis carnalium impleta, & eorum moribus penè ſubmerſa, regnum ſpiritualium, in quibus maximè Chriſti perſona eminet, à ſe quodammodo repellit. 24. Beda. Confortat Dominus carnalium timorem, ne quis de ſua culpæ conſcientia tremens, vel aliorum innocentia ſtupens, ſanctitatis iter formidet aggredi. Aug. 1. de q. Euang. Spirituales turbarum peccatis commoti, vt ſecuriùs & tranquilliùs viuant, munus Eccleſiaſticum deſerere non debent.

Addit. Avct. In Cap. V.

12. id eſt, profundiorem locum. ſub. nauim. c. Græ. ἐπιστάτα. q. d. præfecte. d. pro. tuo iuſſu. Heb. 18. ſcilicet, non valentes clamare, aut loqui præ admiratione.

ex hoc

ex [25] hoc iam eris homines [26] capiens. Et ſubductis ad [27] terram nauibus, [28] relictis omnibus, ſecuti ſunt eum. Et factum eſt, cùm [29] eſſet in [30] vna ciuitatum, & ecce vir [f] plenus lepra videns Ieſum, & [31] procidens in faciem ſuam, rogauit eum dicens, Domine, ſi [32] vis, [33] potes me mundare. Et extendens manum, [34] tetigit [35] eum dicens, [36] Volo, [37] Mundare. Et [38] confeſtim [39] lepra diſceſſit ab illo, & ipſe præcepit illi vt [40] nemini diceret: Sed [41] vade, & oſtende te Sac[…]oti, & [42] offer pro [43] emundatione tua ſicut præcepit Moyſes, in [44] teſtimonium illis. Perambulabat autem magis ſermo de [45] illo: & [46] conueniebant turbæ multæ vt audirēt, & curarentur ab infirmitatibus ſuis. Ipſe autem [47] ſecedebat in deſertum, & [48] orabat. Et factum eſt in vna dierum; & ipſe [49] ſedebat docens. Et erant Phariſæi ſedentes, & legis

SENS. LIT. IN CAP. V.

25. Int. nondum eligitur in Apoſtolatum, ſed prædicitur quòd aliquādo ſit eligendus. Aug. 2. de con. Euang. Matthæus & Marcus hoc narrant ambobus fratribus dictum; ſed potuit hoc priùs Petro dici, poſtea ambobus; vel priùs factum eſt quod Lucas commemorat, deinde quod Matthæus & Marcus, cùm ſ. non ſubductis nauibus ad terram, tamquā cura redeundi; ſed ita ſunt ſecuti, tamquam vocātem aut iubentem ſequi: remeauerāt etiam ad propria Petrus & Andreas, cùm fuiſſent ſecuti Chriſtū iuxta Iordanem, vt ait Iohannes. 26. Amb. Quàm bonus Deus qui hominibus viuificandī tribuit poteſtatem. 27. Int. quia adhuc habent voluntatem redeundi. 38. Cyril. talem obedientiā requirit à nobis Chriſtus, vt eam non prætermittamus, etiamſi aliquid neceſſarium valde vrgeat. 29. Int. aliàs veniſſet in vnam ciuitatem. 31. Amb. humilitatis & pudoris ſignum. 32. Int. Beda. Ambr. voluntati poteſtatem tribuit, nec quaſi incredulus dubitat, ſed ſuæ colluuionis conſcius, non præſumit. 33. Cyrill. viderat ipſe alios curari. 34. Int. Beda. non quòd ſine tactu ſanare non poſſet, ſed vt indicet ſe nō ſubiectum eſſe Legi. Amb. non timebat contagium, vt homines. 35. Int. in hoc humilitas. 36. Int. in hoc pietas. 37. Int. In hoc maieſtatis potentia. Amb. dicit volo, propter Photinū, imperat propter Ariū, tangit propter Manichæum. 38. Int. quia dixit, & facta ſunt. Theoph. Chriſti caro purgatiua, & vitā tribuēs, vtpote verbi Dei caro. 39. Int. Ambr. nihil medij inter præceptum & opus. 40. Amb. meliores putabat qui fide magis ſpōtanea, quàm ſperatis beneficiis credidiſſent. 41. Int. mittit ad ſacerdotes, propter humilitatem; & vt videntes, credant ei; vel non credentes, inexcuſabiles ſint. Amb. vt intelligeret ſacerdos gratia Dei ſupra Legem eſſe curatum. 42. Amb. oſtendit ſe legem non ſoluere, ſed adimplere. 43. Int. pro emundatione offerebant tortam panis, turtures duos, & ſextarium olei. 44. Chryſ. ſ. quòd maior eſſet Chriſtus Moyſe, qui ſororem lepra non potuit liberare, ſed orauit Dominum. Cyril. ad reprehenſionem eorum, & probationem quòd legem reuereor. 45. Int. ſ. de ſanitate & doctrina. 46. Beda. vnius perfecta ſaluatio, multas ad Dominum cogit turbas. 47. Greg. 6. Mor. prædicatoribus innuens, ne contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant, ſed contemplantes ſorbeant, quod loquentes profundant. Greg. Nazian. oſtendit licere parum quieſcere, vt mente ſincera cum Deo colloquamur. 49. Glo. in ciuitate ſua, ſecundū Matth. Marcus dicit in Capharnaū, quam non natiuitate, ſed miraculorum operatione ſuam fecerat virtutibus illuſtrando.

SENS. MYST. IN CAP. V.

30. Ambro. non exprimitur certus locus: non enim vnus populus, ſed omnes ſanati. f. Beda. leproſus, humanum genus, omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. extenſa manu, id eſt, verbo Dei humanam contingente naturam, mundati offerunt corpora hoſtiam viuam. Theoph. vbi qui mundatus eſt, dignus eſt offerre corpus & ſanguinem Domini. 32. Titus. Diuino beneplacito totum committamus. 40. Amb. ne lepra tranſeat in medium, vitanda iactantia eſt. 48. Glo. quādo orat, theoricam vitam; quàndo ſanat, actiuam informat: ſanat vt Deus, orat vt homo. docet verò nec pro cura proximi amorem Dei, nec pro amore Dei, curam proximi dimittendam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

30. *vel iuxta vnam. Leproſi non poterant in ciuitatibus habitare. Leu. 13. ſed poterant tranſire.* 37. *paſſiuum eſt imperatiuum.* 44. *ſcilicet, quod verè mundatus ſis, & ego Legem ſeruo, & Lege maior ſim, qui talia poſſum.* g. *ſ. Sacerdotibus.*

doctores qui venerant ex omni caſtello Galilææ, & Iudææ, & Hieruſalem, & virtus Domini erat ad ſanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inueniẽtes qua parte illum inferrent præ turba, aſcenderunt ſupra tectum, & per tegulas ſummiſerunt eum cum lecto in medium ante ipſum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Phariſæi, dicentes, Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Vt cognouit autem Ieſus cogitationes eorum, reſpondens, dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus veſtris? Quid eſt facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge, & ambula? Vt autem ſciatis quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, ſurge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et cõfeſtim cõſurgens coram illis, tulit lectũ in quo iacebat, & abiit in domum ſuam, magnificans Deum. Et ſtupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum. Et repleti ſunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie. Et poſt hæc exiit,

SENS. LIT. IN CAP. V.

51. Chry. & paralyticus credebat, alioqui non ſe permiſiſſet inferiùs ſubmitti. Amb. aliorum merito ignoſcit aliis Dominus. 52. Aug. de conſ. Euan. eo ipſo quòd homo, non poterat dicere, non peccaui. 53. Beda. primò peccatorum vincula abſoluit, oſtendens ob culpas ægrotare. 54. Chry. metu multitudinis ſuam intentionem aperire non audebant. n. Beda. verum dicunt, nam & per eos dimittit Deus, quibus dimittendi tribuit poteſtatem. o. Glo. videbat magnus Sacerdos lepram in cordibus Iudæorum. p. Amb. ex occultorum cognitione Deum ſe eſſe demonſtrat. 55. Amb. ab ipſis teſtimonium accipit, validius enim eſt ad fidem quod confitentur inuiti. 56. Cyril Facilius quidem eſt corpus conſolidare, ſed apertius & illud quod non credebant demonſtrans. Glo. non minoris potentiæ eſt ſignum hoc viſibile. 57. Int. i. dicto facere. 58. Int. quod ſolus noui, qui dimitto. 59. Int. quod vos etiam videre poteſtis. 60. Int. quia idem eſt filius hominis, & Deus. 61. Theoph. dum ſumus in terra peccata delere poſſumus, poſtea clauditur ianua. q. Cyril. Sortiti ſumus & nos ab eo tam mirabilem gratiam, quorum, inquit, remiſeritis peccata, remittuntur eis. 62. Int. vt quod fuit teſtimonium infirmitatis, ſit probatio ſanitatis. Cyril. ne reputetur apparenter, & non verè factum. 64. Cyril. tuam curtectutus familiam. 65. Int. Beda. magna virtus vbi ſine mora ſalus imperium comitatur, vnde meritò qui aderant, relictis blaſphemiis, ſtupentes ad laudem conuertuntur tantæ maieſtatis. 66. Chry. paulatim ſerpunt Iudæi, non tamen putant eum Deum eſſe. Amb. ſi credidiſſent, non timuiſſent, ſed dilexiſſent, perfecta enim dilectio timorem excludit.

SENS. MYST. IN CAP. V.

l. Aug. de q. Euang. Paralyticus, anima diſſoluta membris i. operationibus, Chriſtum quærit, i. voluntatem Dei, impeditur à turbis. ſ. cogitationum, per tecta. i. operta Scripturarum aperta ad Chriſti notitiam peruenit, ad eius humilitatem fidei pietate deſcendens. Ponitur à bonis Eccleſiæ doctoribus cum lecto, i. in carne iſta adhuc conſtitutus; iubetur tollere lectum, vt non in carnalibus gaudiis, tamquam in lecto requieſcat anima, ſed magis affectiones contineat, & tendat in domum ſuam. i. requiem ſecretorum cordis ſui. Amb. Sanat Dominus totum, plenam reſurrectionis ſpem oſtendens: domum repetere, eſt ad paradiſum redire, ea enim verè domus quæ hominem prima ſuſcepit, non iure amiſſa, ſed fraude: reſtituitur ergo per Chriſtum, qui venerat nexum fraudis abolere, & ius reformare. 50. Int. i. diuinitatem cognitam. 63. Int. i. ne Chriſtiana fide curatus, morêris in perfidia Iudæorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

h. pro, ſe exerebat. 51. ſ. & portantium, & ægroti. m. ſ. coniunctam fiduciæ ſanitatis impetrandæ. 66. i. glorificabant, ἐδόξαζον. r. Græ. παράδοξα, incredibilia. s. ſ. ad mare, vt patet ex Marco.

& vidit

[67] & vidit publicanum nomine [68] Leui,[69] ſedentem ad [70] telonium,& ait illi, [71] Sequere [72] me. Et [*] relictis [t] omnibus, [71] ſurgens ſecutus eſt eum. Et fecit ei [74] conuiuium [v] magnum Leui in domo ſua: & erat [75] turba multa publicanorum, [76] & aliorum qui cum illis erant [77] diſcumbentes. Et [78] murmurabant Phariſæi & [79] Scribæ eorum, dicentes ad diſcipulos eius, [80] Quare cum publicanis & peccatoribus [81] manducatis & bibitis? Et reſpondens Ieſus dixit ad illos, [82] Non egent [83] qui ſani [x] ſunt, medico: ſed [84] qui malè habent. Non veni vocare [85] iuſtos, [86] ſed peccatores ad [87] pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum, Quare [aa] diſcipuli Iohannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Phariſæorum: tui autem [88] edunt & bibunt? Quibus ipſe ait, [89] Numquid [bb] poteſtis filios ſponſi, dum cum illis eſt [90] ſponſus, facere ieiunare? Venient autem dies, & cùm ablatus fuerit ab illis

SENS. LIT. IN CAP. V.

67. Int.non tam corporeo, quàm miſerantis intuitu. 68. Beda.Lucas & Marcus propter nomen Euangeliſtæ nomen tacent vulgatum. Matthæus ſe etiam publicanum nominat, ne quis ſalutem deſperet. Cyril. fuerat vir auarus, alieni amator: hoc enim publicanorum officium. 69. Int.pertinaciter lucris inhiantem. 71. Amb non greſſu corporis, ſed mentis affectu. 72. Int.amodò nõ lucra. *. Amb. propria dereliquit, qui rapiebat aliena. 73. Int.non leuitate ductus, ſed virtute operum, & diuina potentia intus operante, ſequitur tam corpore quàm mente. Chry. nec in propriam domum ire voluit, vt ſuis intimaret. Baſil. etiam pericula contempſit quæ ſibi & ſuis accidere poterãt, dum calculos telonij dimittit imperfectos. 74. Chry. vocatum Dominus honorauit, & hoc ei maiorẽ præſtabat fiduciam.
75. Int. Beda. viderant publicanum à peccatis ad meliora conuerſum, locum inueniſſe pœnitentiæ, & ob id etiam ipſi non deſperant ſalutem. Chry. iſte glorians de præſentia Chriſti, conuocauit omnes.
76. Nec publicanos vitabat propter vtilitatem ſequentem, niſi enim tangeret ſaniem, non liberaret à morbo. 77. Chry. Chriſtus non ſolùm diſputando, ſanando, redarguendo, ſed etiam comedendo errantes corrigebat, inſtruens quodlibet opus & tempus poſſe vtilitatem afferre. Amb cum peccatoribus manducando, etiam cum Gentibus non prohibet nos inire conuiuium. 78. Int.dupliciter errant qui & ſe iuſtos putant, cùm ſint ſuperbi, & illos reos, cùm iam pœniteant. 79. Int.ſ.de ieiunio gloriantes.
80. Amb. hanc primam vocem ſerpens emiſit, patris ergo ſui venena diffundunt. 81. Cyril cùm lex iubeat immundo non communicare. Aug. 2. de conſ. Euan. Matthæus & Marcus narrant obiectum diſcipulis de Chriſto: magis enim ei obiiciebantur, quàm diſcipulis qui eum ſectando imitabantur.
82. Int.q.d.ideo vos declino, quia putatis vos non egere. 83. Int.ſ.qui gratiam non quærunt. x. Glo. Chriſtus miro medicandi genere vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. 84. Int.q.d.hos inuo, qui pœnitẽdo dant locum gratiæ. 85. Int.ſ.qui iuſtitiæ ſuæ confidunt. Chry. Ironicè, ſicut illud, Ecce Adam ſicut vnus noſtrum. Greg. Nyſſ. Angelos. 86. Int.ſ.conuerti volentes. Greg. Nyſſ. homines.
87. Aug. 2. de conſ. Euang. non diligit Chriſtus peccatores, hoc ipſo quòd peccatores ſunt, ſed vult ab iniquitate conuerti. Amb. Si gratia eſt ex pœnitentia, qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam.
aa. Aug. 2. de conſ. Euang. Matth. ait acceſſiſſe diſcipulos Iohannis ad Chriſtum, aderant enim & ipſi, & omnes certatim, vt quiſque poterat, hoc obiecerunt. 89. Aug. 2 de conſ. Euang. duplex ieiunium, vnum in tribulatione, aliud in gaudio; de vtroque reſpondet Chriſtus, ſed de illo priùs. bb. Aug. 2. de conſ. Euang. indicatur illos facturos vt lugentes filij ſponſi ieiunarent, erant enim ſponſum occiſuri. 90. Chry q.d. præſens tempus lætitiæ eſt, non ſunt ergo admiſcenda triſtia. Cyril. Saluatoris in hoc ſeculo apparitio quædam fuit feſtiuitas copulans illi naturam noſtram quaſi ſponſam: filij ergo ſponſi ſunt, qui ab eo ſunt vocati per Euangelicam diſciplinam. Glo, Sponſus, Chriſtus; Sponſa, Eccleſia, de hoc connubio Apoſtoli creati, vnde Marcus filios nuptiarum appellat.

SENS. MYST. IN CAP. V.

68. Int. Leui additus, vel aſſumptus, quia diuina eum dilectio aſſumpſit, & in numero Apoſtolorum addidit. Beda. Matthæi electio, fides gentium, quæ priùs mundanis inhiabant, Iudæorum autem inuidia de gentium ſalute torquetur. Amb libenter Chriſtus in eius recumbit affectu, qui ſe recipit.

ADDIT. ACVT. IN CAP. V.

t. ſ.negotiis, poſtea verò etiam rebus. v. id eſt, ſplendidum.

CAPVT IIII.

IESVS autem plenus[1] Spiritu ſancto, regreſſus[a] eſt à Iordane, & agebatur[2]
in Spiritu[b] in deſerto[3] diebus quadraginta[4],& tentabatur[c] à diabolo. Et nihil
manducauit[5] in diebus[6] illis:& cõſummatis illis,poſtea[7] eſuriit. Dixit autem
illi diabolus[d], Si[8] filius[9] Dei[10] es: dic[11] lapidi[12] huic vt panis fiat. Et reſpondit ad illum Ieſus,
Scriptum[13] eſt,Quia non in pane[d] ſolo viuet[e] homo[f],ſed in omni verbo[14] Dei. Et duxit[15] il-
lum diabolus[16] in montem excelſum: & oſtendit[17] illi omnia regna[18] orbis terræ in mo-
mento[19] temporis.Et ait illi,Tibi dabo[20] poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam[21] illorum

Sens. Lit. In Cap. IIII.

1. ORIG.Et Apoſtoli pleni Spiritu ſancto,ſed non æquales Saluatori; ſic & vaſa multa plena;ſed inæqualia. 2. Græc.vt locum daret tentatori. Amb.vt diabolum prouocaret, vt oſtenderet nobis diabolũ ad meliora tendentibus inuidere. 3. Glo.in deſerto,quod eſt inter Ieruſalem & Hiericho,vbi figuraliter dixerat victum Adam à diabolo. 4. Baſil.per quadraginta dies manſit intẽtatus, non enim audebat accedere dæmon ad ieiunantẽ,& non fameſcentem.Orig.Tentabatur quadraginta diebus,ſed quibus tentationibus,neſcimus. c. Glo.non erat indignum tentari,qui occidi venerat.
5. Baſil.oſtendens ſobrietatem neceſſariam ei qui ſe ad pugnas tentationum accingit.Greg.Nazian. nihil manducauit,erat enim Deus,nos ieiunium poſſibilitati accommodamus. 6. Chry.non exceſſit numerum Moyſis & Heliæ,ne videretur non veram carnem ſumpſiſſe. 7. Baſil. Conceſſit naturæ pati quæ ſua ſunt,prouocans diabolum ad duellum,vbi enim fames,ibi imbecillitas. Glo. Eſurit humilis Deus homo, ne inimico innoteſcat ſublimis homo Deus. 8. Int.tentatio à gula, Amb. Inde cœpit, vnde vicit Adam; tria præcipuè tela diaboli,gulæ,iactantiæ,ambitionis. 9. Ambr.cognouerat Filium Dei eſſe venturum,ſed veniſſe per hanc infirmitatem corporis nõ putabat,profitetur ſe credere,& homini conatur illudere. 11. Int.quia ſciuit ſcriptum,Ipſe dixit,& facta ſunt. 13. Int.ſ.in Deuteronomio.q.d.perſuaſio tua tentatio eſt,quia agis de cibo corporis,& non de cibo mẽtis.Glo.docet pugnare magis doctrina,quàm miraculis; humilitate,quàm potentia. f Ambroſ.oſtendit hominem eſſe tentatum,nõ diuinitatem. 14. Cyril.Terrenis cibis alitur corpus,Dei verbo anima.Amb.non poteſt qui Dei verbum ſequitur,panem deſiderare terrenum. 15.Glo.Lucas narrat ordine, vt geſtum eſt, Matthæus autem non ſequitur ordinem hiſtoriæ,ſed tentationem Adæ.Aug.2.de conſ.Euan.incertum eſt quo ordine geſtum eſt. 16. Greg.in hom.non mirum permiſiſſe ſe à diabolo in montem duci, qui ſe pertulit ab eius membris crucifigi. 17. Int.tentatio de ambitione.Theoph.tentat de cupiditate, ſeu auaritia,oſtendit verò,vt quidã dicunt,imaginationi; ego verò dico quòd ſenſibiliter apparere fecit. Tit.deſcripſit orbem verbo. 18. Orig.ſ.quomodo in mundo regnaret per gulam, vel ſuperbiam,&c.
16. Orig.ſcilicet,ſtatim vt Chriſtus aciem mentis ad cõtemplandum vertit,& peccata regnantia,& eos qui regnarentur vitiis,cõſpexit. 20. Int.non quia hæc poſſit. 21. Int.i.Regem te faciam horum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

3. INT.in quo Adam exulauerat,ecce quomodo redire poſſet,habebat. dux ergo ad erroneum accedit.Glo.ſic nos accepta in baptiſmo remiſſione contra inſidias diaboli accingi,& ſeculum debemus deſerere,vt quaſi mãna deſerti,ſola æterna eſuriamus. 6. Amb.myſticus numerus,tot enim diebus Aquæ abyſſi effuſæ,& percepta lex:totq; annis in deſerto panem Angelorũ Patres conſecuti ſunt. Augu.2.de con.Euang.numerus hic laborioſi huius temporis Sacramẽtum,quo ſub Chriſti diſciplina dimicamus: tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt: quadraginta autẽ quater habẽt decem.Glo decem ſunt præcepta legis, quatuor partes mundi. 12. Int. duritiam ſignificat diaboli. Orig.hæretici lapides comedunt pro pane. 19. Amb.in momento cuncta illa prætereunt,& ſæpe honor ſeculi abiit,antequàm venerit.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

a. Græc.ὑπέστρεψεν,reuertit. b. pro,vi ſpiritus. c. apparet etiam illis diebus fuiſſe tentatum,idq; etiam ſentit Orig. 26. intellige dies naturales, quibus etiam noctes includuntur. d. pro,cibo. Hebr. e. pro, viuere ſolet. Heb. 14. pro,re, quam Deus voluerit, ſeu iuſſerit,aut dixerit. 19. Græc. στιγμῇ, puncto 21. ſ.gloriam quæ ex illorum adminiſtratione proficiſcitur.

quia

quia mihi [22]tradita ſunt;[23]& cui volo do illa. Tu ergo procidens ſi [24]adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et reſpondens Ieſus, dixit illi, [25]Scriptum eſt, Dominum [26]Deum tuum adorabis, & illi ſoli [27]ſeruies. Et [28]duxit illum in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſuper [g]pinnam templi: & dixit illi, Si [29]Filius Dei es, [30]mitte te hinc deorſum. [31]Scriptum eſt enim quòd Angelis ſuis mandabit [32]de te, vt conſeruent te: & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et [33]reſpōdens Ieſus, [h]ait illi, Dictū eſt, [34]Non tentabis [35]Dominum Deum tuum. Et conſummata [36]omni tentatione, diabolus [37]receſſit ab illo vſque ad [38]tempus. Et [39]regreſſus eſt Ieſus in [40]virtute [k]Spiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuerſam [l]regionem de illo. [m]Et ipſe docebat in [41]Synagogis eorum, & [n]magnificabatur ab omnibus. Et venit [42]Nazareth vbi erat [43]nutritus: & intrauit

Sens. Lit. In Cap. IV.

22. Amb. à Deo poteſtas eſt, à malo ambitio poteſtatis. Glo. omnis dignitas ſeculi diabolicæ ſubiacet poteſtati. 23. Titus In vtroque mentitur, nec habet, nec conferre poteſt. 25. Int. ſ. in Deuteronomio. 26. Int. qui ſolus remunerat fructu ampliſſimo. 27. Beda. ſeruitus debita Deo, vocatur latria, at quæ etiam hominibus exhibetur, dulia. 28. Orig. ſequebatur quaſi athleta ſponte. 29. Amb. ſequitur iactantiæ telum. Glo. in omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat ſitne filius Dei. 30. Amb. diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. 31. Ambr. diabolus de Scripturis ſæpe fidelibus laqueum parat, ſic & hæretici Scripturas citant. 32. Orig. nō de Chriſto, ſed de Sanctis generaliter ſcriptum eſt: non enim ille indiget Angelorum auxilio, qui, ſi non adiuuaret, offenderent Angeli pedem: & tu ideo diabole cecidiſti, quia credere in Dei filium noluiſti: quare autem ſiles quod ſequitur, Super aſpidē & baſiliſcū ambulabis, niſi quia tu baſiliſcus es, tu draco, tu leo? 33. Amb. non putans de ſe prophetizata, ad arbitrium diaboli eſſe facienda. 34. Int. O homo. Chry. diabolicum eſt ſe iniicere ad pericula, & tētare an eripiat Deus. Glo. pertinet ad ſanam doctrinam quando habet homo quid faciat, non tentare Deum: quādo verò deficit humana prouidentia, ſe totum diuinæ committere potentiæ non eſt tentatio. 35. Int. ſ. Patrem & Filium, quia ego & Pater vnum ſumus. 36. Amb. in tribus enim præmiſſis eſt omnis materia delictorum. ſ. carnis oblectatione, ſpe gloriæ, auiditate potentiæ. Glo. vicerat diabolus Adam, quem tentauit de gula, vt ſcilicet, ederet; & de vana gloria, eritis ſicut Dij; & auaritia, ſcientes bonum & malum. 37. Ambr. cedit diabolus virtuti, & formidat inſtare, ne triumphetur. 38. Int. ſ. paſſionis, quando non tantùm dolis, ſed apertè impugnauit. Sic etiam nos ille antiquus hoſtis aliquādo tentare intermittit, vt quaſi ſecuros repentè tediēs, faciliùs irrumpat. Amb poſtea nō tentaturus, ſed apertè pugnaturus venit. Theoph. in crucis tempore de triſtitia tentaturus erat. Maximus. Poſtea prouocauit ad illius inſidias Phariſæus & Scribas.

39. Int. cùm iam traditus eſſet Iohan. iterum venit in Galilæam. De primo autem Lucas aduentu tacet. 40. Int. i. ſignis miraculorum. Beda. 41. Synagoga, Latinè congregatio, quo nomine etiam ſignificatur domus in quam conueniebatur à Iudæis. ſic Eccleſias nos. & loca, & choros fidelium vocamus. vtimur verò potius nomine Eccleſiæ, id eſt, conuocationis, quàm Synagogæ. congregantur enim etiam & pecora, conuocantur ſolùm ratione vtentia. 43. Int. vnde illis uileſcebat.

Sens. Myst. In Cap. IV.

24. Int. qui diabolum adorat, antè corruit. Tit. habet forenſis gratia domeſticum periculum, vt dominetur aliis, priùs ſeruit. 30. Amb. nemini poteſt diabolus nocere, niſi ipſe deorſum ſe miſerit. 36. Int. Goliath proſtratus tribus lapidibus de torrente, id eſt, teſtimoniis de lege. 43. Theoph. docemur priùs benefacere propriis.

Addit. Auct. In Cap. IV.

28. *pro, iam autem duxerat, & ſtatuerat. g. ſcilicet, faſtigium quod planum erat. h. pro, dixerat.* 38. *rediturus, ſcilicet, ad tentandum, vel oppugnandum. vnde Iohan.* 14. *Venit princeps huius mundi.* 40. *ſ. apertius ſe exerente prædicatione & miraculis. l. Græ. περίχωρου, finitimam regionem. m. pro, ipſe enim. n. id eſt, glorificabatur. Græc. δοξαζόμενος.*

[69] fac & hîc in patria tua. Ait autem, Amen dico vobis, quia [70] nemo Propheta acceptus eſt
in patria [71] ſua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in [72] dieb. Heliæ in Iſrael, quando
clauſum eſt cælum annis tribus, & menſibus ſex, cùm facta eſſet [73] fames magna in omni terra; & ad nullam illarum [74] miſſus eſt Helias, niſi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem
[75] viduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Heliſæo Propheta, & nemo eorum mundatus eſt, niſi [76] Naaman Syrus. Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira, hæc audientes. Et
[77] ſurrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem: & duxerunt illũ vſque ad ſupercilium
montis, ſuper quem ciuitas illorum erat ædificata, vt [78] præcipitarent eum. Ipſe autem
[79] tranſiens per medium [dd] illorum, ibat. [80] Et deſcendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ:
ibíque docebat illos [81] Sabbathis, & ſtupebãt in doctrina eius, quia in [82] poteſtate erat ſermo ipſius. Et in [83] ſynagoga erat [84] homo habens dæmonium [ee] immundum,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

69. Chry. abſtinuerat à miraculis, ne prouocaret ad maiorem inuidiam. 70. Int. q. d. ideo non operor inter vos, quia vos increduli, non quia patriam oderim. Amb. aſpernator eſt Deus inuidorum.
71. Cyril. familiaris, quia ſemper præſto eſt, debita reuerentia priuatur à notis. Glo. propemodum naturale eſt ciues ciuibus inuidere, nec virtutem conſiderant, ſed fragilem recordantur infantiam. Orig. omnium Prophetarum patria circumciſionis populus. 72. Amb. i. quibus Helias operatus eſt.
73. Baſil. per famem illis ieiunium attulit, quo culpa cohiberetur, facti autem ſunt iuſto coruí miniſtri cibi, qui aliorum pabula vſurpare conſueuerunt. 74. Chry. fecit eum Deus per longum iter pergere, vt viſa mundi peſte, poſceret à Domino pluuiam. 77. Amb. Non mirum perdidiſſe ſalutem, qui eiecerunt Saluatorem. Glo. oſtendunt facto vera Chriſtum dixiſſe. 78. Beda. Peiores iſti diabolo, ille enim ait, Mitte te deorſum, iſti mittere conãtur. 79. Beda. ſ. illorum mente mutata ſubitò, vel ſtupefacta. Ambr. quando vult, capitur; quando vult, elabitur. Beda. Nondum venerat hora Paſſionis, nec hoc mortis genus elegerat, nec hunc paſſioni locum. Glo. quod non tenetur, ſed tranſit, maieſtatis eſt; dicitur autem ad tactum veſtis Domini ſubterfugiſſe ſaxum, & inſtar ceræ æqualem locum dediſſe Chriſto, in quo vſque hodie apparent rugæ veſtis Domini expreſſæ. 80. Ambroſ. Immemor iniuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc ſanando, corda demulcet. Cyril. Sicut bonus medicus, vltima laborantes ægritudine, ſanare tentat. 81. Chry. vacabant enim tunc. 82. Chry. Imperio ſanabat, nec dicebat, more Prophetarum, Hæc dicit Dominus ſed tamquam legis Dominus loquebatur Beda. Sermo Doctoris eſt in poteſtate cùm operatur quæ docet. 83. Cyril. dogmatibus plerumque admiſcet ardua opera, vt quos ratio non diſponit ad cognoſcendum, ſigna moueant.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

69. Orig. erit cùm dicet populus Iſrael, quæ oſtendiſti vniuerſo orbi, oſtende & nobis. 75. Ambr. vidua, typus Eccleſiæ. Beda. Sydonia, venatio inutilis; Sarepta, incendium, vel anguſtia panis. ſ. gentilitas negotiis ſeculi ſeruiens, & carnalium cupiditatum incendium, paniſque ſpiritualis anguſtias patiens. Helias, Propheticus ſermo, qui receptus, paſcit corda credentium. Baſil. viduata anima virtute & notitia diuina receptum verbum diuinum, nutrit virtutum panibus. Glo. filium pauperem vidua nutriebat. i. verbum ſecularis ſcientiæ. 76. Beda. Naaman. i. decorus, ſepties lauatur, baptiſma enim ſeptiformi ſpiritu regenerat. 81. Amb. ibi noua creatura incipit, vbi vetus deſierat. oſtẽdit ſe etiam Creatorem, proſequens opus quod cœperat. 84. Amb. ſ. populus Iudæorum, qui Spiritum ſanctum amiſerat. Theoph. & nunc multi dæmonia habent, qui, ſcilicet, dæmoniorum deſideria implent, Dominus verò in Synagogam venit, cùm fuerit hominis mens congregata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

dd. ſcilicet, quò voluit. 82. *id eſt, auctoritate, ſic infr.* *ee.* *id eſt, qui immunditia delectatur.*

[85] & exclamauit voce magna, dicens: [ff] Sine, [86] quid nobis & tibi Ieſu Nazarene? [gg] veniſti perdere nos? [87] ſcio te qui ſis, [88] Sanctus Dei. Et increpauit [89] illum Ieſus, dicens, [90] obmuteſce, & exi ab eo. Et cùm proieciſſet illum dæmonium in medium, exiit ab illo: nihilque illum [92] nocuit. Et factus eſt [hh] pauor in omnibus, & colloquebatur ad inuicem, dicentes, Quod [93] eſt hoc verbum, quia in [94] poteſtate & virtute imperat immundis ſpiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. Surgens autem Ieſus de Synagoga, introiuit in domum [ll] Simonis [mm] Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & [95] rogauerunt illum pro ea. Et [nn] ſtans ſuper illam imperauit febri, & dimiſit illam. Et [96] continuò [97] ſurgens miniſtrabat illis. Cùm autem ſol [98] occidiſſet, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille ſingulis [99] manus imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia à multis,

SENS. LIT. IN CAP. IV.

85. Cyril. non ferebant dæmones congreſſum Deitatis. 86. Chry. quæ communicatio Chriſti ad Belial? Beda. q.d. paululum à me vexando quieſce, cui nulla eſt ſocietas cum noſtra fraude. 87. Int. i. vehementer opinor. Glo. Extorta confeſſio non habet meritum, ſed eſt veluti fugitiui ſerui, qui poſt multum tempus videns dominum, de verberibus deprecatur. 88. Athanaſ. cum articuli adiectione, eſt enim naturaliter ſanctus: non dicebat autem hoc quaſi veraciter noſſet, ſed ſe cognoſcere fingebat. Cyril. putabant dæmones huiuſmodi laude alliciendum, vt deſiſteret eis repugnare. Chry. voluit dæmon Apoſtolorum rapere dignitatem. 89. Athan. nefas eſt cùm adſit nobis Scriptura, à diabolo inſtrui.

90. Glo. occluditur ſerpentina lingua, ne virus vltra ſpargat. 91. Beda. Permiſſione diuina, vt Saluatoris virtus appareret: hoc eſt autem quod Marcus ait, diſcerpens eum. 92. Int. ſ. nullum membrum amputauit. Beda. 93. Int. i. res digna verbo. 94. Beda. ſ. propria, Sancti enim in Dei verbo. ll. Chry. manebat Chriſtus apud diſcipulos, honorans ipſos, & ob hoc animoſiores reddens. Cyril. manet apud pauperem virum Chriſtus. 95. Int. alij Euangeliſtæ non dicunt quod rogaſſent. 96. Chry. id ars medicinæ efficere non poteſt, poſt febris enim ſedationem multo opus eſt tempore vt quis reſtituatur priſtinæ ſanitati. Glo. Sanitas quæ Domini datur imperio, tota ſimul redit. 98. Theoph. magnum turbæ deſiderium quæ Solis occaſu non impeditur. Orig. circa Solis occaſum ducebant, quia verecundabantur, vel timebant Phariſæos, vel quia de die intenti erant circa alia, vel quia putabant non licere ſanari in Sabbatho. 99. Cyril. poterat verbo ſanare, ſed tangit, oſtendens propriam carnem efficacem ad præſtanda remedia, erat enim Dei caro: ſic ignis vaſi æneo imprimit caliditatis effectum.

SENS. MYST. IN CAP. IV.

85. Glo. omnis amaritudo, ira, & clamor immundi ſpiritus furor eſt. mm. Amb. poſt liberatum virum, ſubſtituitur feminæ ſanitas, vtrumque enim ſexum Dominus curaturus aduenerat, ſed prior ſanari debuit, qui prior creatus eſt. Beda. Vir liberatus à dæmonio, anima eſt, ab immunda cogitatione purgata: femina verò à febribus, caro à concupiſcentiæ feruore per continentiæ præcepta frenata. Gl. domus Petri, circumciſio eius Apoſtolatui commiſſa: Socrus, Synagoga quodammodo mater Eccleſiæ Petro commiſſæ: febris, inuidiæ æſtus. 95. Hier. in Matth. modò rogatus, modò vltrò curat ægrotos, annuit enim ſemper contra peccatorum paſſiones fidelium precibus, & quæ ipſi non intelligunt, in ſe vel intelligenda dat, vel non intellecta dimittit. 97. Glo. membra quæ ſeruierant immunditiæ, ſeruiunt iuſtitiæ. 98. Glo. Solis occaſus, Chriſti paſſio, per quam plures ſanantur, quàm dum viueret Chriſtus. 99. Int. miſericordiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IV.

ff. id eſt, dimitte nos, vel ſine torquere. 86. pro, quid tibi nobiſcum eſt negotij? gg. q.d. an nos veniſti mittere in infernum? nondum tempus eſt. vide Matth. 8. 87. adulatur vt deſiſtat. 88. Gra. ὁ ἅγιος, ille Sanctus. ſ. de quo Prophetæ, præcipuè Dan. 9. Neſciebat quidem certò, ſed ſuſpicabatur. hh. ſ. ſtuporis. q.d. expauerunt ſtupentes. Græc. θάμβος, quod aliàs vertit, ſtupor & Marci 1. ἐθαμβήθησαν, vertit, mirati ſunt. 93. i. res, vel doctrina. vide Mar. 1. nn. flexo, ſ. corpore ſic 2. Regum 1. Sta ſuper me, & interfice. Gra. ἐπιστὰς, adſtans.

clamau

clamantia & dicentia, Quia tu es Filius[100] Dei, & increpans[101] non ſinebat ea loqui[oo], quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum. Facta autem die[102], egreſſus[103] ibat in deſertum locum: & turbæ[104] requirebant eum, & venerunt[105] vſque ad ipſum: & detinebant illum ne diſcederet ab eis. Quibus ille ait[106], Quia & aliis[pp] ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo miſſus[107] ſum. Et erat prædicans in Synagogis[108] Galilææ.

Sens. Lit. In Cap. IV.

100. Beda. dæmon cùm fatigatum ieiunio videret, hominem verum eſſe intellexit: cùm nõ præualeret tentando, an eſſet Dei Filius dubitauit. Per ſignorũ verò potentiam intellexit, vel potius, ſuſpicatus eſt eſſe Filium Dei. Perſuaſit autem Iudæis crucifigere, quia ſe morte illius non præuidit damnandum. hoc enim (vt ait Apoſtolus) ſi cognouiſſet, nunquam crucifixiſſet. 101. Chry. non oportebat eos ſurripere officij Apoſtolici gloriam, nec decebat Ieſu myſteriũ lingua fœda publicari. Theoph. nolebat inuidiam accendere Iudæorũ, ex hoc quòd ab omnibus laudaretur. Glo. prohibet ne dum quis audit vera prædicantem, ſequatur errantem. 103. Chry. maiora putantur miracula poſt abſentiam operantis. 104. Chry. Phariſæi ſcandalizabantur, populi ſequebantur. 105. Græc. Apoſtolorum veſtigia ſequentes. 106. Græc. quaſi tempore ſuæ præſentiæ non multum duraturo, gaudebat quidem detentus, ſed volebat etiam alios ſuæ doctrinæ eſſe participes. 107. Græcus. Marcus, ad hoc veni, oſtendens diuinitatis celſitudinem, & voluntariam exinanitionem. Lucas, Ad hoc miſſus ſum, incarnationem oſtendens, & Patris beneplacitum miſſionem appellans.

Sens. Myst. In Cap. IV.

102. Beda. Solis occaſus, mors Domini; dies rediens, reſurrectio, cuius manifeſtata luce, à credentium turbis requiritur, & in gentium deſerto inuentus, ne abeat retinetur; maximè cùm id contigerit prima Sabbathi, qua reſurrectio celebrata eſt. p p. Chry. Exemplum dat vt perambulemus, & requiramus ouem perditam: vna enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere.

Addit. Auct. In Cap. IV.

o o. pro, dicere ſe ſcire ipſum eſſe Chriſtum.

CAPVT V.

FACTVM[1] eſt autem cùm turbæ irruerent[a] in eum, vt audirent verbum Dei, & ipſe[2] ſtabat[a] ſecus[3] ſtagnum Genezareth[b]. Et vidit duas[4] naues ſtantes

Sens. Lit. In Cap. V.

1. CHRY. Diligebant, mirabantur, tenere cupiebant. 2. Int. qui magna fecit in terra, tranſit ad mare, vt & ibi faciat, & Dominus maris terræque appareat. 3. Beda. idem dicitur mare Galilææ, à prouincia adiacente, & mare Tyberiadis, à proxima ciuitate. eſt autem hauſtu dulcis & ad potandum habilis: vocant autem Hebræi omnem congregationem aquarum, mare.

Sens. Myst. In Cap. V.

1. IN T. Conuentus turbarum, fidem deſignat populorum. 3. Int. i. legem. Glo. præſens ſeculum. 4. Beda. ſ. circumciſionem & præputium: vidit autem, quia nouit in vtroque populo qui ſint eius; piſcatores, doctores rectæ fidei, comprehendentes nos, & terræ viuentium aduehentes; retia modò laxantur in capturam, modò lota plicantur, non enim omne tempus doctrinæ habile, nunc exercenda eſt lingua doctori, nunc ſui cura gerenda. Petri nauis, Eccleſia primitiua, vna dicitur, quia credentium erat cor vnum, & anima vna. Aug. 2. de con. Euan. Inde Chriſtus docet turbas, i. de authoritate Eccleſiæ gentes Reducitur à terra puſillum, turbis enim nec terrena præcipienda, nec profunda ſacramentorum committenda: vel primùm proximis regionibus prædicandum erat, deinde in altum, i. ad remotiores gentes eundum. Amb Fluctuat Petri nauis apud Matthæum, ſecundùm Lucam, repletur piſcibus, vt principia Eccleſiæ fluctuantis, & poſteriora exuberantis agnoſcas.

Addit. Auct. In Cap. V.

a. Proſtare. b. Heb. Cinereth, vel Cineroth, Num. 34. Deut. 3. Ioſ. 11. & 12. Chald. Ginoſar itaque Geneſar, vel Genezareth, corruptum eſt.

secus

Digitized by Google

ſecus [5]ſtagnum:[6]piſcatores autem deſcenderant,& [7]lauabant retia. Aſ[8]cendens autem in vnam nauim quæ erat Simonis,[9]rogauit eum à terra [10]reducere puſillum. Et ſedens docebat de nauicula turbas. Vt ceſſauit autem loqui,dixit ad Simonem, Duc in al[12]tum,& laxate [13]retia veſtra in capturam. Et re[14]ſpondens Simon,dixit illi, [c]Præceptor, per totam [15]noctem laborantes, [d]nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cùm hoc feciſſent,cõcluſerunt [16]piſcium multitudinem copioſam, rum[17]pebatur autem rete eorum. Et an[18]nuerunt ſociis qui erant in alia naui,vt venirent,& adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt am[19]bas nauiculas;ita vt plenè mer[20]gerentur. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Ieſu, dicens, [e]Exi à me Domine, quia homo pec[21]cator ſum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piſcium quam cœperant. Si[22]militer autem Iacobum & Iohannem filios Zebedæi, qui erant ſocij Si[23]monis. Et ait ad Simonem Ieſus,[24]Noli timere:

SENS. LIT. IN CAP. V.

6. Int.ſ.à naui in littus. 7. Chry.ſecundùm Matthæum reficiebant, adeò pauperes erant. 8. Chry. vt omnes facie ad faciem cernerent. 9. Theoph. vide Chriſti manſuetudinem. 10. Chry. exiſtens in mari piſcatur exiſtentes in terra. Greg.Naz. vult extrahere piſcem.i.hominem natãtem in mobilibus rebus,& amaris huius vitæ procellis. 12. Chry. ſicut magos per ſidus vocauit,ſic piſcatores per piſcatoriam artem. 13. Theoph.nõ ſine mercede Dominum nauiculæ relinquit. primò enim dat multitudinem piſcium,tum diſcipulum facit. 17. Aug.4.de conſ.Euang ad hoc reſpexit Iohannes,cùm dixit, ad mare Tyberiadis poſt reſurrectionem non dirupta retia. 18. Theoph. ex ſtupore loqui non poterant. 21. Cyril.reducebat ad conſcientiam patrata delicta. 22. Int.ſ.circumdederat ſtupor. 23. Aug.2. de con.Euang.non nominat Andream,ſed illic erat ſecundum Matthæum & Marcum.

SENS. MYST. IN CAP. V.

5. Int.ſ legem. 10. Int.ſ.ab amore terrenorum. 12. Int.ſcilicet,ad Chriſtum aſcendentem in altum. Ambr.ſoli Petro dicitur,duc in altum.id eſt,in profundum diſputationum. 13. Int.quia boni & gentiles parati erant accipere legem. Amb. Apoſtolica inſtrumenta retia ſunt.non enim captos perimunt, ſed reſeruant,& fluctuantes de infimis ad ſuperna traducunt. Glo.retia dicta quaſi retinentia. 15. Int. q.d.per veterem legem laborantes,nullum duximus ad vitam. Amb.non eſt humanæ facundiæ opus, ſed ſupernæ vocationis munus. 16. piſces ſunt, qui hanc vitam enauigant. Cyril. figura hoc futuri: Euangelicæ enim doctrinæ rete tendentes, greges gentium erant aggregaturi. Aug. 2. de q. Euang. tanta erat carnalium multitudo futura in Eccleſia, vt per hæreſes & ſchiſmata ſcinderentur. Beda. rumpitur rete,ſed non labitur piſcis,ſeruat enim Dominus ſuos inter ſcandala perſequentium; quando verò rumpitur rete,vocantur alij; aliis enim retrò abeuntibus, alij vocantur. 18. Cyril multi ſequuntur Apoſtolorum labores. 19. Int.quia Eccleſiam & Synagogam conuertit. Amb. omnes in Ieſu nomine genu flectunt,ſiue Iudæus,ſiue Græcus 20. Beda.non ſubmerguntur,ſed periclitantur,in nouiſſimis enim diebus erunt tempora periculoſa,&c. e. Aug. 2. de q. Euang. Eccleſia turbis carnalium impleta,& eorum motibus penè ſubmerſa, regnum ſpiritualium, in quibus maximè Chriſti perſona eminet, à ſe quodammodo repellit. 24. Beda. Conſortat Dominus carnalium timorem,ne quis de ſua culpæ conſcientia tremens, vel aliorum innocentia ſtupens, ſanctitatis iter formidet aggredi. Aug.2.de q. Euang. Spirituales turbarum peccatis commori, vt ſecuriùs & tranquilliùs viuant,munus Eccleſiaſticum deſerere non debent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

12. id eſt, profundiorem locum.ſub.nauim. c. Gr. ἐπιστάτα. q.d.præfecte. d. pro,tuo iuſſu. Heb. 18. ſcilicet,non valentes clamare,aut loqui præ admiratione.

ex [25]hoc iam eris homines [26]capiens. Et ſubductis ad terram [27]nauibus, relictis [28]omnibus,
ſecuti ſunt eum. Et factum eſt, cùm [29]eſſet [30]in vna ciuitatum, & ecce vir [f]plenus lepra vi-
dens Ieſum, & [31]procidens in faciem ſuam, rogauit eum dicens, Domine, ſi [32]vis, [33]potes
me mundare. Et extendens manum, tetigit [34]eum [35]dicens, [36]Volo, [37]Mundare. Et [38]confeſtim
[39]lepra diſceſſit ab illo, & ipſe præcepit illi vt [40]nemini diceret: Sed [41]vade, & oſtende te
Sacerdoti, & [42]offer pro [43]emundatione tua ſicut præcepit Moyſes, in [44]teſtimonium illis.
Perambulabat autem magis ſermo de [45]illo: & [46]conueniebant turbæ multæ vt audirēt,
& curarentur ab infirmitatibus ſuis. Ipſe autem [47]ſecedebat in deſertum, & [48]orabat. Et
factum eſt in vna dierum, & ipſe [49]ſedebat docens. Et erant Phariſæi ſedentes, & legis

Sens. Lit. In Cap. V.

25. Int. nondum eligitur in Apoſtolatum, ſed prædicitur quòd aliquādo ſit eligendus. Aug. 2. de con. Euang. Matthæus & Marcus hoc narrant ambobus fratribus dictum; ſed potuit hoc priùs Petro dici, poſtea ambobus; vel priùs factum eſt quod Lucas commemorat, deinde quod Matthæus & Marcus, cùm ſ. non ſubductis nauibus ad terram, tamquā cura redeundi; ſed ita ſunt ſecuti, tamquam vocātem aut iubentem ſequi: remeauerāt etiam ad propria Petrus & Andreas, cùm fuiſſent ſecuti Chriſtū iuxta Iordanem, vt ait Iohannes. 26. Amb. Quàm bonus Deus qui hominibus viuificandi tribuit poteſtatem. 27. Int. quia adhuc habent voluntatem redeundi. 38. Cyril. talem obedientiā requirit à nobis Chriſtus, vt eam non prætermittamus, etiamſi aliquid neceſſarium valde vrgeat. 29. Int. aliàs veniſſet in vnam ciuitatem. 31. Amb. humilitatis & pudoris ſignum. 32. Int. Beda. Ambr. voluntati poteſtatem tribuit, nec quaſi incredulus dubitat, ſed ſuæ colluuionis conſcius, non præſumit. 33. Cyrill. viderat ipſe alios curari. 34. Int. Beda. non quòd ſine tactu ſanare non poſſet, ſed vt indicet ſe nō ſubiectum eſſe Legi. Amb. non timebat contagium, vt homines. 35. Int. in hoc humilitas. 36. Int. in hoc pietas. 37. Int. In hoc maieſtatis potentia. Amb. dicit volo, propter Photinū, imperat propter Ariū, tangit propter Manichæum. 38. Int. quia dixit, & facta ſunt. Theoph. Chriſti caro purgatiua, & vitā tribuēs, vtpote verbi Dei caro. 39. Int. Ambr. nihil medij inter præceptum & opus. 40. Amb. meliores putabat qui fide magis ſpōtanea, quàm ſperatis beneficiis crediidiſſent. 41. Int. mittit ad ſacerdotes, propter humilitatem; & vt videntes, credant ei; vel non credentes, inexcuſabiles ſint. Amb. vt intelligeret ſacerdos gratia Dei ſupra Legem eſſe curatum. 42. Amb. oſtendit ſe legem non ſoluere, ſed adimplere. 43. Int. pro emundatione offerebant tortam panis, turtures duos, & ſextarium olei.
44. Chryſ. ſ. quòd maior eſſet Chriſtus Moyſe, qui ſororem lepra non potuit liberare, ſed orauit Dominum. Cyril. ad reprehenſionem eorum, & probationem quòd legem reuereor. 45. Int. ſ. de ſanitate & doctrina. 46. Beda. vnius perfecta ſaluatio, multas ad Dominum cogit turbas. 47. Greg. 6. Mor. prædicatoribus innuens, ne contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant, ſed contemplantes ſorbeant, quod loquentes profundant. Greg. Nazian. oſtendit licere parum quieſcere, vt mente ſincera cum Deo colloquamur. 49. Glo. in ciuitate ſua, ſecundū Matth. Marcus dicit in Capharnaū, quam non natiuitate, ſed miraculorum operatione ſuam fecerat virtutibus illuſtrando.

Sens. Myst. In Cap. V.

30. Ambro. non exprimitur certus locus: non enim vnus populus, ſed omnes ſanati. f. Beda. leproſus, humanum genus, omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. extenſa manu, id eſt, verbo Dei humanam contingente naturam, mundati offerunt corpora hoſtiam viuam. Theoph. vbi qui mundatus eſt, dignus eſt offerre corpus & ſanguinem Domini. 32. Titus. Diuino beneplacito totum committamus. 40. Amb. ne lepra tranſeat in medicum, vitanda iactantia eſt. 48. Glo. quādo orat, theoricam vitam; quàndo ſanat, actiuam informat: ſanat vt Deus, orat vt homo. docet verò nec pro cura proximi amorem Dei, nec pro amore Dei, curam proximi dimittendam.

Addit. Avct. In Cap. V.

30. *vel iuxta vnam. Leproſi non poterant in ciuitatibus habitare. Leu. 13. ſed poterant tranſire.*
37. *paſſiuum eſt imperatiuum.* 44. *ſcilicet, quod verè mundatus ſis, & ego Legem ſeruo, & Lege maior ſim, qui talia poſſum. g. ſ. Sacerdotibus.*

doctores qui venerant ex omni caſtello Galilææ, & Iudææ, & Hieruſalem, & virtus Domini [h] erat ad ſanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus [i]: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inueniẽtes qua parte illum inferrent præ turba, aſcenderunt ſupra tectum, & per [50] tegulas ſummiſerunt eum cum lecto in medium ante ipſum. [51] Quorum [m] fidem vt vidit, dixit, [52] Homo, remittuntur [53] tibi peccara tua. Et cœperunt [54] cogitare Scribæ & Phariſæi, dicentes, Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt dimittere peccata, niſi [n] ſolus Deus? Vt cognouit [o] autem Ieſus cogitationes eorum, reſpondens, dixit ad illos, [p] Quid cogitatis in cordibus veſtris? [55] Quid eſt [56] facilius [57] dicere, [58] Dimittuntur tibi peccara tua, an dicere: [59] Surge, & ambula? Vt autem ſciatis quia Filius hominis [60] habet poteſtatem in [61] terra [q] dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, ſurge, [62] tolle lectum tuum, & [63] vade in [64] domum tuam. Et [65] cõfeſtim cõſurgens coram illis, tulit lectũ in quo iacebat, & abiit in domum ſuam, magnificans Deum. Et ſtupor apprehendit omnes: & [66] magnificabant Deum. Et repleti ſunt timore, dicentes, Quia vidimus [r] mirabilia hodie. Et poſt [s] hæc exiit,

SENS. LIT. IN CAP. V.

51. Chry. & paralyticus credebat, alioqui non ſe permiſiſſet inferiùs ſubmitti. Amb. aliorum merito ignoſcit aliis Dominus. 52. Aug. de conſ. Euan. eo ipſo quòd homo, noo poterat dicere, uon peccaui. 53. Beda. primò peccatorum vincula abſoluit, oſtendens ob culpas ægrotare. 54. Chry. metu multitudinis ſuam intentionem aperire non audebant. n. Beda. verum dicunt, nam & per eos dimittit Deus, quibus dimittendi tribuit poteſtatem. o. Glo. videbat magnus Sacerdos lepram in cordibus Iudæorum. p. Amb. ex occultorum cognitione Deum ſe eſſe demonſtrat. 55. Amb. ab ipſis teſtimonium accipit, validius enim eſt ad fidem quod confitentur inuiti. 56. Cyril Facilius quidem eſt corpus conſolidare, ſed apertius & illud quod non credebant demonſtrans. Glo. non minoris potentiæ eſt ſignum hoc viſibile. 57. Int. i. dicto facere. 58. Int. quod ſolus noui, qui dimitto. 59. Int. quod vos etiam videre poteſtis. 60. Int. quia idem eſt filius hominis, & Deus. 61. Theoph. dum ſumus in terra peccata delere poſſumus, poſtea clauditur ianua. q. Cyril. Sortiti ſumus & nos ab eo tam mirabilem gratiam, quorum, inquit, remiſeritis peccata, remittuntur eis. 62. Int. vt quod fuit teſtimonium infirmitatis, ſit probatio ſanitatis. Cyril. ne reputetur apparenter, & noo verè factum. 64. Cyril. tuam correcturus familiam. 65. Int. Beda. magna virtus vbi ſine mora ſalus imperium comitatur, vnde meritò qui aderant, relictis blaſphemiis, ſtupentes ad laudem conuertuntur tantæ maieſtatis. 66. Chry. paulatim ſerpunt Iudæi, non. tamen putant eum Deum eſſe. Amb. ſi credidiſſent, non timuiſſent, ſed dilexiſſent, perfecta enim dilectio timorem excludit.

SENS. MYST. IN CAP. V.

l. Aug. de q. Euang. Paralyticus, anima diſſoluta membris i. operationibus, Chriſtum quærit, i. voluntatem Dei, impeditur à turbis. ſ. cogitationum, per tecta. i. operta Scripturarum aperta ad Chriſti notitiam peruenit, ad eius humilitatem fidei pietate deſcendens. Ponitur à bonis Eccleſiæ doctoribus cum lecto, i. in carne iſta adhuc conſtitutus; iubetur tollere lectum, vt non in carnalibus gaudiis, tamquam in lecto requieſcat anima, ſed magis affectiones contineat, & tendat in domum ſuam. i. requiem ſecretorum cordis ſui. Amb Sanat Dominus totum, plenam reſurrectionis ſpem oſtendens: domum repetere, eſt ad paradiſum redire, ea enim verè domus quæ hominem prima ſuſcepit, noo iure amiſſa, ſed fraude: reſtituitur ergo per Chriſtum, qui veneral nexum fraudis abolere, & ius reformare. 50. Int. i. diuinitatem cognitam. 63. Int. i. ne Chriſtiana fide curatus, moreris in perfidia Iudæorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

h. pro, ſe exerebat. 51. ſ. & portantium, & ægroti. m. ſ. coniunctam fiduciæ ſanitatis impetrandæ. 66. i. glorificabant, ἐδόξαζον. r. Græ. παράδοξα, incredibilia. s. ſ. ad mare, vt patet ex Marco.

& vidit

[67]& vidit [68]publicanum nomine [69]Leui,ſedentem ad [70]telonium,& ait illi, [71]Sequere [72]me. Er
[*]relictis omnibus, [t]ſurgens [73]ſecutus eſt eum. Et fecit ei [74]conuiuium [v]magnum Leui in
domo ſua: & erat [75]turba multa publicanorum, & [76]aliorum qui cum illis erant diſcu[77]mbentes. Et [78]murmurabant [79]Phariſæi & Scribæ eorum,dicentes ad diſcipulos eius,[80]Quare
cum [81]publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et reſpondens Ieſus dixit ad
illos,[82]Non egent [83]qui [x]ſani ſunt,medico: ſed [84]qui malè habent. Non veni vocare [85]iuſtos,
ſed [86]peccatores ad [87]pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum, [aa]Quare diſcipuli Iohannis ie-
iunant frequenter,& obſecrationes faciunt,ſimiliter & Phariſæorum: tui autem edunt [88]
& bibunt? Quibus [89]ipſe ait, [bb]Numquid poteſtis filios ſponſi, dum cum illis eſt [90]ſponſus,
facere ieiunare? Venient autem dies,& cùm ablatus fuerit ab illis

SENS. LIT. IN CAP. V.

67. Int.non tam corporeo, quàm miſerantis intuito. 68. Beda.Lucas & Marcus propter nomen Euangeliſtæ nomen tacent vulgatum.Matthæus ſe etiam publicanum nominat, ne quis ſalutem deſperet.Cyril.fuerat vir auarus,alieni amator: hoc enim publicanorum officium. 69. Int.pertinaciter lucris inhiantem. 71. Amb.non greſſu corporis,ſed mentis affectu. 72. Int.amodò nō lucra. *.Amb. propria dereliquit,qui rapiebat aliena. 73. Int.non leuitate ductus,ſed virtute operum,& diuina potentia intus operante,ſequitur tam corpore quàm mente.Chry.nec in propriam domum ire voluit,vt ſuis intimaret.Baſil.etiam pericula contempſit quæ ſibi & ſuis accidere poterāt,dum calculos telonij dimittit imperfectos. 74. Chry.vocatum Dominus honorauit, & hoc ei maiorē præſtabat fiduciam.
75. Int.Beda.viderant publicanum à peccatis ad meliora conuerſum, locum inueniſſe pœnitentiæ, & ob id etiam ipſi non deſperant ſalutem.Chry.iſte glorians de præſentia Chriſti,conuocauit omnes.
76. Nec publicanos vitabat propter vtilitatem ſequentem,niſi enim tangeret ſaniem, non liberaret à morbo. 77. Chry.Chriſtus non ſolùm diſputando,ſanando,redarguendo,ſed etiam comedendo errantes corrigebat,inſtruens quodlibet opus & tempus poſſe vtilitatem afferre. Amb cum peccatoribus manducando,etiam cum Gentibus non prohibet nos inire conuiuium. 78. Int.dupliciter errant qui & ſe iuſtos putant,cùm ſint ſuperbi,& illos reos,cùm iam pœniteant. 79. Int.ſ.de ieiunio gloriantes.
80. Amb.hanc primam vocem ſerpens emiſit,patris ergo ſui venena diffundunt. 81. Cyril cùm lex iubeat immundo non communicare.Aug.2.de conſ.Euan.Matthæus & Marcus narrant obiectum diſcipulis de Chriſto:magis enim ei obiiciebantur,quàm diſcipulis qui eum ſectando imitabantur.
82. Int.q.d.ideo vos decliuo,quia putatis vos non egere. 83. Int.ſ.qui gratiam non quærunt. x. Glo. Chriſtus miro medicandi genere vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. 84. Int.q.d.hos iuuo,qui pœnitēdo dant locum gratiæ. 85. Int.ſ.qui iuſtitiæ ſuæ confidunt. Chry.Ironicè,ſicut illud,Ecce Adam ſicut vnus noſtrum.Greg.Nyſſ.Angelos. 86. Int.ſ.conuerti volentes.Greg.Nyſſ.homines.
87. Aug.2.de conſ.Euang.non diligit Chriſtus peccatores, hoc ipſo quòd peccatores ſunt,ſed vult ab iniquitate conuerti.Amb.Si gratia eſt ex pœnitentia,qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam.
aa. Aug.2.de conſ.Euang.Matth.ait acceſſiſſe diſcipulos Iohannis ad Chriſtum,aderant enim & ipſi, & omnes certatim,vt quiſque poterat,hoc obiecerunt. 89. Aug.2.de conſ.Euang.duplex ieiunium, vnum in tribulatione,aliud in gaudio;de vtroque reſpondet Chriſtus, ſed de illo prius. bb. Aug.2. de conſ.Euang.indicatur illos facturos vt lugentes filij ſponſi ieiunarent, erant enim ſponſum occiſuri. 90. Chry q.d.præſens tempus lætitiæ eſt, non ſunt ergo admiſcenda triſtia.Cyril.Saluatoris in hoc ſeculo apparitio quædam fuit feſtiuitas copulans illi naturam noſtram quaſi ſponſam: filij ergo ſponſi ſunt,qui ab eo ſunt vocati per Euangelicam diſciplinam. Glo.Sponſus,Chriſtus; Sponſa,Eccleſia,de hoc connubio Apoſtoli creati,vnde Marcus filios nuptiarum appellat.

SENS. MYST. IN CAP. V.

68. Int.Leui additus,vel aſſumptus,quia diuina eum dilectio aſſumpſit,& in numero Apoſtolorum addidit.Beda.Matthæi electio,fides gentium,quæ prius mundanis inhiabant,Iudæorum autem inuidia de gentium ſalute torquetur.Amb libenter Chriſtus in eius recumbit affectu,qui ſe recipit.

ADDIT. ACVT. IN CAP. V.

t. ſ.negotiis,poſtea verò etiam rebus. v. id eſt,ſplendidum.

ſponſus, tunc ieiuna[91]bunt in illis diebus. Dic[92]ebat autem & ſimilitudinem ad illos, Quia nemo commi[93]ſſuram à nouo veſti[94]mento mittit in veſtime[95]ntum vetus: alioquin & no[96]uum rumpit, & veteri non conuenit commiſſura à n[97]ouo. Et nemo mittit vinum nouum in vtres ve[98]teres: alio[99]quin rumpit vinum nouum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt. ſed vinum n[100]ouum in vtres nouos mittendum eſt, & v[101]traque conſeruantur. Et nemo bibens vetus, ſta[102]tim vult nouũ, di[103]cit enim, Vetus m[cc]elius eſt.

SENS. LIT. IN CAP. V.

91. Int. ſcilicet, ab amore mundi, & non ſolùm à cibis. Aug. 2. de conſ. Euang. q. d. tunc in mœrore & luctu erunt, donec eis per Spiritum ſanctum gaudia conſolatoria retribuantur. Glo. Poſt Paſſionem & Reſurrectionem ieiunabunt deſiderantes Iudicis aduentum. 92. Int. ſcilicet, oſtendens quare nondum conueniat Apoſtolis ieiunium. 93. Int. id eſt particulam. Amb. 94. Int. ſcilicet, ablatum. Amb. 95. Amb. q. d. non ſunt actus noui & veteris hominis miſcendi. 96. Int. ſcilicet, quia incipit diſplicere, etſi antè placuerit. Aug. de q. Euang. pannus nouus, particula doctrinæ, ad nouæ vitæ temperantiam pertinentis, & docentis generale ieiunium non à concupiſcentia ciborum tantùm, ſed ab omni lætitia temporalium delectationum, cuius particulã quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus, adhuc veteri conſuetudini deditis, impartiri. 97. Int. ſ. ablata, ¶ vitæ nouæ myſteria non ſunt committenda mentibus nondum innouatis. 98. Aug. de q. Euang. veteribus vtribus comparãtur Apoſtoli, qui nouo vino, quaſi ſpiritualibus præceptis, faciliùs dirumpuntur, quàm cõtineant. Erunt autem noui vtres, cùm poſt Aſcenſionem innouabuntur. Beda. veteres vtres, Scribæ & Phariſæi; nouus pannus, & nouum vinum, præcepta Euangelij. Greg. Nyſſ. antiqui vtres, id eſt, ob incredulitatẽ inueterati, nouum teſtamentum non capiunt: imò ſcinduntur excellentia doctrinæ. 99. Int. q. d. nec rudes mẽtes hoc pati poſſent, & ipſa doctrina nihil prodeſt, & ipſæ mentes pondere peccatorum ſuffocantur, vel perimuntur. 100. Int. q. d. noua myſteria innouatis mentibus committantur. 101. Int. q. d. doctrina memoriæ traditur, & mens non eſt ſine fructu. 102. Int. vult tamen poſtea, ſi innouatur, quod etiam contigit Apoſtolis. 103. Beda. Iudæis vitæ veteris ſalina imbutis, nouæ gratiæ præcepta ſordebant.

SENS. MYST. IN CAP. V.

91. Beda. Quamdiu ſponſus nobiſcum eſt, in lætitia ſumus, nec ieiunare poſſumus, nec lugere: tùm autem per peccata recedit, tunc indicendum ieiunium, & recipiendus luctus. Ambr. nemo tibi Chriſtum auferre poteſt, niſi te illi auferas. 98. Amb. Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cùm corpora noſtra exuuiis defunctorum animalium comparantur. Glo. hos vtres ſi pleni ſunt, gratia ſeruat; ſi vacui, tinea & ærugo conſumit. 100. Beda. vino intus reficimur, veſte foris tegimur; veſtis ergo, bona opera quæ foris agimus; vinum, feruor fidei, ſpei & charitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

94. pro panno. cc. quaſi dicat, aſſueti veteri legi, non facilè eam poſtponunt noua; priùs ergo aſſuefaciendi noua paulatim. melius autem, pro ſuauius, blandius, Græc. χρηστότερος, ſic Matth. 11. Iugum meum ſuaue. Græc. χρηστὸς.

CAPVT VI.

FACTVM eſt autem in Sabbatho ſecundo primo, cùm tranſiret per ſata, vellebant diſcipuli eius ſpicas, & manducabant confricantes manibus. Quidam autem Phariſæorum dicebant illis, Quid facitis quod non licet in Sabbathis? Et reſpõdens Ieſus ad eos, dixit, Nec hoc legiſtis quod fecit Dauid, cùm eſuriiſſet ipſe, & qui cum illo erant? quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis ſumpſit, & manducauit, & dedit his qui cum ipſo erant, quos non licet manducare, niſi tantùm Sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia Dominus eſt Filius hominis etiam Sabbathi. Factũ eſt autem in alio Sabbatho, vt intraret in ſynagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obſeruabant autem Scribæ & Phariſæi ſi in Sabbatho curaret: vt inuenirent vnde accuſarent eum. Ipſe verò ſciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & ſta in medium. Et ſurgens, ſtetit. Ait autem ad illos Ieſus, Interrogo vos, ſi licet Sabbathis

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. THeoph. Iudæi omnem feſtiuitatem Sabbathum nuncupabant; Sabbathum enim requies. cùm ergo in Paraſceue contingebat feſtiuitas, ſequens Sabbathum vocabant Sabbathum ſecũdò primum. b. Glo. non habentes ſpatium manducandi, ob importunitatẽ turbarum, eſuriebant. c. Beda. alij dicunt hæc fuiſſe obiecta Domino, ſed potuerunt à diuerſis obiici & Domino, & diſcipulis. 3. Int. ſ. ſecundum præceptum legis. Cyrill. Et vos in Sabbatho nónne frangitis panem? quid ergo reprehenditis? 4. Chry cùm Chriſtus pro ſeruis loquitur. i. diſcipulis, ſeruos inducit. ſ. Dauid & Sacerdotes; quando autem pro ſe, Patrem. 6. Int. i. præeſt, non ſubeſt veteri obſeruantiæ. 7. Int. Beda. Sabbathis maximè curat, & docet, non ſolùm propter inſinuandum ſpiritnale Sabbathum, ſed etiam propter celebriorem populi conuentum. 8. Cyril. præcedente doctrina, diuinam oſtendebat virtutem. 9. Beda. vt arguerent vel tranſgreſſionis ſi faceret, vel ſi nõ faceret, crudelitatis, aut imbecillitatis. 10. Int. Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. 11. Cyril. fortè vt excitaret ad pietatem crudelem Phariſæum, & mitigaret liuorem. 12. Beda. præueniens calomniã ſibi ab illis præparatam. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus ait Chriſtum interrogatum ab illis, licerétne Sabbatho curare. priùs enim illi interrogauerunt, poſtea Chriſtus conſtituto in medio ægroto, eos interrogauit.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

2. EPiph. Diſſolutum eſt vinculũ Sabbathi, vbi magnum aduenit Sabbathum. ſ. Chriſtus. b. Amb. ager, mundus ſeges, humani generis, fœcunditas; ſpicæ, fructus Eccleſiæ, quibus Apoſtoli paſcuntur, noſtro ſe alentes profectu. c. Beda. mortificant veterem hominem à terrena intentione extrahendo, atque Eccleſiæ membris incorporant. 5. Amb. figurabatur ſacerdotalem cibum ad vſum tranſire populorum, omnes enim debemus vitam ſacerdotalem imitari, & Deo offerre ſacerdotales hoſtias. g. Beda. ſ. humanum genus fœcunditate boni operis arefactum, manu primi parentis ad pomum extẽſa, quam ſanauit èxtenſa Chriſti manus in Cruce. Et bene in Synagoga arida erat, vbi enim maior ſcientia, grauior tranſgreſſio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. Hoc nomine ſignificatur in Scriptura & dies ſeptimus, & feſta aliqua celebria (quia & in ijs quieſcebatur ab operibus, Sabbathum enim, requies: vide Leuit. 23. quamquam die ſeptima nec cibum licebat parare, licebat autem in alijs feſtis. vide Exod. 12.) & interdum tota hebdomada. Itaq; dicitur prima & ſecunda Sabbathi. vide Marci vltimo. 1. Cor. vlt. 1. ſignificatur feſtum ſuccedens Sabbatho, vel Sabbathum feſto, vel vltimus dies feſti, quod per multos dies durabat, pars enim cũ primo honore celebrabatur. Fortè dies ſeptimus azymorum qui adeò venerabilis erat vt dies Paſcha, excepto eſu agni, vel Sabbathum concurrens cum alia ſolemnitate, adeoq; veluti duplex Sabbathum. f. id eſt, atrium tabernaculi.

[54] consolationem vestram. Væ [55] vobis qui saturati [56] estis: quia esurietis. Væ vobis qui [57] ride-
tis [s] nunc: quia [t] lugebitis & [u] flebitis. Væ cùm [58] benedixerint vobis omnes [x] homines: se-
cundum hæc enim faciebant pseudo[aa]prophetis patres eorum. Sed vobis dico qui au-
ditis, [60] Diligite [61] inimicos vestros, [62] benefacite his qui oderunt vos. [63] Benedicite maledi-
centibus vobis: & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam,
[64] præbe illi & alteram. [65] Et ab eo qui aufert tibi [66] vestimentum, etiam [67] tunicam noli pro-
hibere. [68] Omni autem te petenti, [69] tribue: & qui aufert quæ [70] tua sunt, ne [71] repetas. Et
prout [72] vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Et si diligitis eos
[73] qui vos diligunt, quæ vobis est [bb] gratia?

Sens. Lit. In Cap. VI.

54. Int. s. quam quæritis. 55. Int. quia nullam veri boni famem patimini. 56. Basil. subiectio corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinentiam. Est hæc amorio passionum, & vitæ spiritualis initium: non est autem possibile cunctis eumdem modum & mensuram præscribere; sit tamen communis intentio non expectare repletionem. 57. Basil. cùm Dominus palàm arguat ridentes, nunquam erit fideli tẽpus risus, præsertim cùm tam multi in peccato moriantur, pro quibus lugere oportet. 58. Beda. nutrix peccati, adulatio, ei fomentum vt flammis oleum ministrans. Chry. perniciosum quid inanis gloria: si inde vis diuertere, dirige semper ad Deum aspectum, & esto cõtentus ea quæ est apud Deũ gloria: & si à Deo gloriam cupis, vita laudem humanam, de nullo quidem magis consueuimus admirari, quàm de respuente gloriam. 59. Int. i. benedicebãt pseudoprophetis, qui ob captandum vulgi fauorem, de corde suo prophetabant. 60. Int. hoc perfectum nõ impossibile. Amb. ordinat charitatem Glo. non sufficit non odisse, sed præcipitur diligere, quod vltra naturam humanã est. 61. Int. homines, non vitia. Basil. omnis qui qualitercumq; nocet alicui, dicitur inimicus. 62. Int. ministrando cibum mentis, vel etiam corporis. 63. Int. i. bona optate; hinc Apostolus. maledicimur, & benedicimus; blasphemamur, & obsecramus. Chry. qui percutiunt animas proprias, digni sunt fletibus, non maledictionibus: est tibi datum os, non vt mordeas, sed vt aliorum vulnera sanes: homo es, non aspis. Beda, inueniuntur tamen imprecationes in Prophetis contra inimicos, sed illi futurum cecinerunt, non optantis voto, sed spiritu præuidentis. 64. Chry. & medici cùm calce feriuntur ab insanis, tunc maximè miserentur, & se ad eorum remedia accingunt. Beda. omnes fere contra hoc mandatũ agimus. Glo. cùm charitas patiens sit, debet sustinere: cùm sit benigna, nõ debet respondere maledictis; nec resistere rapienti, cùm non quærat quæ sua sunt; nec odisse inimicum, cùm non æmuletur. 65. Cyril. vult Dominus nos esse rerum contemptores. 66. Int. s. exterius. 67. Int. s. interius vestimentum. 68. Int. quia parum est non nocere, addit de beneficiis. Aug. in Serm. Dom. non dicit omnia petenti; dandum enim quæ iustè & honestè posceris. aliquãdo melius tribuis, cùm iniusta petentem corrigis. 69. Int. s. rem, vel correctionem. Chry. hìc multum peccamus, non solùm nõ dantes, sed etiam increpantes. Cur inquies, ille non laborat, cur otiosus alitur, &c. Abraham quia cunctos recipiebat, recepit & Angelos.

70. Int. s. domum, fundum, & generaliter quamcumque pecuniam. Aug. in Serm. Dom. non oportet autem sic seruum possidere, vt equum aut argentum: si enim honestiùs à te regitur, quàm ab illo qui cupit auferre, non debes contemnere. 71. s. cum lite & contentione. Glo. si de necessariis hoc imperatur, multo magis superflua contemnenda. 72. Chry. est nobis naturalis insita lex, per quam dignoscimus quid sit virtus & vitium. 73. Int. id est, ideo quia.

Sens. Myst. In Cap. VI.

54. Ambr. possumus intelligere Iudæorum populum, vel hæreticos, vel philosophos, qui vbertate verborum, & quodam ambitioso facundiæ patrimonio delectati, veræ fidei simplicitatem supergressi, thesauros inutiles condiderunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

s. scilicet, cùm tempus flendi. t. s. animo. v. s. corpore: x. scilicet, mundani. a a. id est præcessores eorum, scilicet, hominum. 63. id est, bene precamini. 66. Græ. ἱμάτιον, pallium, seu, summam vestem. 72. s. voluntate rationabili. b b. s. habenda, aut quam gratiam facitis.

nam.

nam & [74] peccatores diligentes ſe diligunt. Et ſi benefeceritis his [75] qui vobis benefaciunt, quæ vobis eſt gratia? ſiquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis his à quibus [cc] ſperatis recipere, quæ [76] gratia eſt vobis? nam & peccatores peccatoribus fœ-[77]nerantur, vt recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos veſtros: benefacite, & mutuum date, [78] nihil inde ſperantes: & [79] erit [dd] merces veſtra multa, & eritis [80] filij [81] Altiſſimi: [82] quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Eſtote [ee] ergo [83] miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt. [84] Nolite iudicare, & [85] non iudicabimini. [*] nolite condemnare, & [86] non condemnabimini. [87] Dimittite, & [88] dimittemini. [89] Date, & [90] dabitur vobis, menſuram [91] bonam, & [92] confertam, & [93] coagitatam, & [ff] ſupereffluentem [94] dabunt in ſinum veſtrum. [gg] Eâdem quippe menſura qua menſi fueritis, [95] remetietur vobis. [96] Dicebat autem & illis ſimilitudinem: Numquid poteſt [97] cæcus cæcum ducere: nônne ambo in [98] foueã cadent? [99] Non eſt diſcipulus ſuper [100] magiſtrum: perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem vides [101] feſtucam in oculo fratris tui: [102] trabem autem quæ in [103] oculo tuo eſt, non conſideras? Aut [104] quomodo potes dicere fratri tuo: Frater

SENS. LIT. IN CAP. VI.

74. Int.ſ.ethnici, & publicani. 75. Int.pro, ideo quia. 76. Int.ex hoc ſolo quod ſperatis recipere, nõ pro Deo datis. 77. Int.i.commodant. Beda, mutuant. 78. Int.ſ.vltra ſortem. Greg. Nyſſen. Fœnorum excogitationem ſi quis appellet furtum & homicidium, non peccabit. Baſil. hic auaritiæ modus meritò dicitur τόκος.i.partus. ſtatim enim vt oritur, incipit procreare, cùm animalia non niſi temporis progreſſu pariant. 79. Int.ſ.in cælo. dd. Baſil. quod das pauperi charitatis intuitu, donum eſt; quia non ſperas retributionem, mutuum verò ob munificentiam Domini qui retribuit, Deum tu pro pauperibus perſolutorem repudies? Chry. pauper recipit, Deus obligat ſe. 80. Int. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. 81. Int.& cohæredes Chriſti. 82. Beda. vel temporalia bona largiendo, vel cœleſtia dona inſpirando. 83. Cyril. magnũ præconiũ pietatis, facit enim Deo cõformes. 84. Int.non tantùm in largitate beneficiorum ſitis miſericordes, ſed etiam in iudicando. Chry. non facilè reperies quemquam expertem huius erroris. non ſunt iudicanda incerta qui ſeuerè aliena diſcutit, nunquam propriorum reatuum merebitur veniam. Glo. de apertis, quæ bono animo fieri non poſſunt, permittitur nobis iudicare. 85. Greg. Nyſſ. iudicium vocat damnationem. 86. Int.ſ.à Deo. 87. Int.ſ.iniurias. 88. Int.i.dimittetur peccatum veſtrum. 89. Int.ſ.beneficia. 90. Int.ſ.vita æterna. 91. Int.i.vtilem. 92. Int.i.plenam. 93. Int.i.conquaſſatam. 94. Int.ſ.erunt cauſa vt Deus det, quia occaſio promerendi fuerunt. Aug.2.de q.Euan. per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine diſcipuli dederunt, mercedem cœleſtem recipere merebuntur. gg. Theoph. non dicit tanta, ſuperfluẽtem enim menſuram recipiet. 95. Cyril. qui parcè ſeminat, parcè & metet; qui autem in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Glo. Secundùm opera ſingulorũ reddet Deus. 96. Cyril. erant enim diſcipuli futuri mundi doctores. 97. Int.i.ſtultus ſtultum docere. Beda. q.d. ſi te ita contra violentum, & contra petentem auaritia cæcauerit, numquid mente vitiata vitium eius curare poteris? 98. Int.i. perditionem. 99. ſ.Apoſtolus homo fragilis. 100. Int.ſ.Chriſtum Deum omnipotentem. Beda. ſi Chriſtus cùm poſſet vlciſci iniurias, maluit patiendo perſecutores reddere mitiores, itidem neceſſe eſt faciant diſcipuli, qui ſunt puri homines. 101. Int.ſ.leuius crimen, vel quicquid turbat oculum mentis. 102. Int.ſ.grauius crimen. 103. Int.i.intentione. 104. Int.q.d. non poteſt minus, vt iram in fratre emendare, donec maius, vt odium, vel inuidiam, pepuleris de corde tuo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

*cc. ſimile.ſ.beneficium. 77. i.mutuum dant. 78. ſ.ſimilia beneficij. ee. i.beneficij. miſericordia interdum pro beneficio ſumitur, vt Gen. 20. 21. 24. i. accuſare, ſeu condemnare. * videtur explicatio præcedentium. 88. pro, dimittetur vobis. 91. i.iuſtam. 92. Græc. πεπιεσμένον, preſſam. 93. i. bene concuſſam. ff. i. effuſiſſimam. 94. pro, dabitur.*

ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita eiice primùm trabem de oculo tuo: & tunc perſpicies[105] vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Non eſt enim arbor[106] bona quæ facit fructus[107] malos: neque arbor mala[108] faciens fructum[109] bonum. Vnaquæque enim arbor de fructu[hh] ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo[110] vindemiant vuam[111]. Bonus homo de bono[112] theſauro cordis ſui, profert bonum[113]: & malus homo de malo theſauro[114] profert malum. Ex abundantia[115] enim cordis os[116] loquitur[117]. Quid[118] autem vocatis me Domine[119], Domine: & non facitis quæ dico? Omnis qui venit[120] ad me[121], & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini[122] ædificanti domum[123], qui fodit in altum, & poſuit fundamentum ſupra petram[124]: inundatione[125] autem facta, illiſum eſt flumen[126] domui[127] illi, & non potuit[128] eam mouere: fundata[129] enim erat ſupra petram[130]. Qui autem audit[131], & non facit[132], ſimilis eſt homini[133] ædificanti domum ſuam[134] ſupra terram ſine fundamento, in quam illiſus eſt fluuius[135]: & continuò cecidit[mm], & facta eſt ruina[136] domus[137] illius magna.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

105. Int.non enim eſt doctor alij idoneus mederi, qui nondũ ſe ſanauerit. Glo. ſi ſimilis es ei quem vis reprehendere, pariter ingemiſce, & pariter conari mune: ſi non es ſimilis, non ex odio, ſed ex miſericordia argue. raro, nec ſine magna neceſſitate ſunt obiurgationes adhibendæ, & non niſi reſpectu Dei, remoraque ab oculo trabe. 106. Int.i.voluntas. Beda. quaſi dicat, ſi veram, & non fictam vis habere iuſtitiam, quod verbis oſtentas, facto compenſa. 107. Int.i.opera. 108. Int.i.voluntas. 109. Int. i.opera. h h. non à veſte, ſed ab operibus. 110. Amb. nemo de peccatis fructũ acquirit animæ. Beda. ſpina & rubus, ſeculi curæ. & punctiones vitiorum; ficus & vua, dulcedo nouæ conuerſationis, & feruor dilectionis. Suſtentat quidem palmitem ſepes, ſic aliquando mali proſunt bonis. Gloſſ. ſpina, & rubus, hæretici qui conſcindunt & cruentant approximantes, à quibus non poſſis ſanitatem vel virtutem inuenire. 111. Int.q d. ſed bonus. 1 2. Int.ſ. intentione cogitationis. Beda. idem eſt theſaurus cordis, quod radix arboris. 113. Int i.prouentum operis 115. Int. quaſi ex theſauro. 116. Beda. per oris locutionem inſinuat quæ vel dicto, vel facto, vel cogitatu de corde proferimus. ſolet enim Scriptura verba pro rebus ponere. 117. Int. Deo, etſi non hominibus. 118. Beda. ne quis putaret verba ſolùm, & non magis opera à Chriſtiano requiri. 119. Cyril. ſoli ſupremæ naturæ cõuenit dominationis nomen & res. Athanaſ. non hoc verbum hominis, ſed Dei. 120. Int.ſ. per fidem. 121. Int.ſ. cum deuotione. 122. Int ſ. ipſi Chriſto mediatori. 123. Int.ſ. Eccleſiam, in qua perpetuò manet. ll. Beda. ſ. præceptis humilitatis terrena de cordibus fideliũ eruit. 124. Int. non in terrenis. ¶ petra erat Chriſtus, cuius fidei & dilectioni ſancta Eccleſia nihil præponit. Beda. Fundamentum domus, intẽtio bonæ conuerſationis. Amb. Fundamentum omnium virtutum obediẽtia cœleſtium præceptorum. 125. Int. i.perſecutione inſurgente. Beda. immundorum ſpirituum, vel improborum hominum, vel ipſa mentis aut carnis inquietudine. Glo. hanc inundationem alibi portas inferi appellat. 126. Int. vniuerſæ impulſiones. 127. Int.i.ædificationi virtutum. 128. Int. poteſt irruere, ſed non diruere. ¶ Deus in medio eius non commouebitur. 129 Int. quod ſtat, non ſibi, ſed Deo tribuitur. 130. Int. ſ. Chriſtum.
131. Int.ſ. exterius. 132. Int. ſi fœda eſt conuerſatio, nullam parit fides vtilitatem. 134. Cyril. ſine fundamento ædificat, qui ſuper arenam dubietatis ædificat. m m. Glo. omnes mali, vel fictè boni, ingruente qualibet tentatione, peiores fiunt. 137. Int.ſ. in ignem æternum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

112. *id eſt, ex ijs quæ in corde ſuo coaceruata habet, velut theſaurum.*

Digitized by Google

CAPVT VII.

CVM autem impleſſet omnia verba ſua in aure plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiuſdam ſeruus malè habens, erat moriturus: qui illi erat pretioſus. Et cùm audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & ſaluaret ſeruum eius. At illi cùm veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſollicitè, dicentes ei, Quia dignus eſt vt hoc illi præſtes. diligit enim gentem noſtram: & ſynagogam ipſe ædificauit nobis. Ieſus autem ibat cum illis. Et cùm iam non longè eſſet à domo, miſit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine noli vexari; non enim ſum dignus vt ſub tectum meum intres: propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus vt venirem ad te: ſed dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alij, veni, & venit: & ſeruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito, Ieſus miratus eſt: & conuerſus, ſequentibus ſe turbis dixit, Amen dico

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. INT. ſ. ſtans in loco campeſtri. 2. Int. ad quam deſcenderat de cacumine montis. 3. Aug. de conſ. Euang. prius tamen leproſus mundatus eſt, de quo Matthæus. 2. Euſeb. erat iſte militibus Romanis præfectus. 4. Ambr. ſ. niſi fuiſſet ſanatus à Chriſto. Int. niſi fide precantis Deum, & miſerentis Chriſti pietate, fuiſſet vitæ redditus. 5. Aug. de conſ. Euang. Matthæus dicit eum acceſſiſſe, nempe per alios. Chry. credibile eſt illum voluiſſe ire ad Chriſtum, ſed retractum à Iudæis, promittentibus ſe Chriſtum ducturũ. Glo. diuina prouidentia factum eſt, vt mitterentur, eiſq; præſentibus ſanaretur ſeruus, vt inexcuſabiles ſint, ſi credere noluerint. 6. Bed. i. locũ quo conueniebant. 7. Euſeb. non quia ſynagogam illi ædificauerat, ſed volens generare credulitatem in cunctis mortalibus. Amb. poterat abſens curare, ſed formã humilitatis dare voluit. Ad reguli filiũ noluit ire, ne videretur diuitiis detuliſſe, venit ad Centurionis famulum, ne conditionem ſeruilẽ deſpexiſſe videretur. 8. Int. militari tumore depoſito, reuerentiam ſumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus. Amb. ¶ Amb. conijcit non hominis, ſed Dei poteſtate, dari à Chriſto hominibus ſanitatẽ. 9. Glo. propter vitæ gentilis conſcientiã, grauari ſe magis dignatione putauit, quàm iuuari, nec poſſe habere hoſpitem Chriſtum, cuius nondum erat Sacramentis imbutus: ſed quod infirmitas humana non præſumit, diuina gratia dare nouit. 10. Int magna fides quæ Dei dicere credit eſſe facere. Chry. non dicit ora, ſed iube. 11. Int. ita Angeli tibi ſeruiunt. 12. Int. ſ. quòd ſuam intelligit majeſtatem. Beda. nobis mirãdum eſſe ſignificat, omnes enim tales motus de Chriſto dicuntur: non perturbati animi ſigna ſunt, ſed docentis magiſtri.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

b. AMB. Seruus hic myſticè populus nationum, qui mundanæ ſeruitutis vinculis tenebatur. Beda. Centurio, electi, ex gentibus qui Dominum in carne non viderunt, ſed ad Deum per fidẽ accedunt; Seniores Iudæorum, Summi Eccleſiæ viri, qui nos ad Dominum præceſſerunt, & pro noſtris peccatis intercedunt. Amb. non vult Centurio Ieſum vexari. quem enim Iudæorũ populus crucifixit, inuiolatũ ab iniuria manere deſiderat populus nationum. Beda. ſerui Centurioni obediẽtes, virtutes naturales, quarum copiam multi ad Dominum venientes, deferunt ſecum. Theoph. Centurio, intellectus; ſeruus infirmus, irrationabilis animæ pars; Iudæi, mediatores confeſſionis, cogitationes & verba.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

c. Græc. ἤμελλε τελευτᾷν, quod aliàs vertit, incipiebat mori, ſcilicet, agebat animam, morti proximus. d. id eſt, in pretio habitus, ſeu charus. e. ſ. per Iudæos, qui ſic petierunt. ille enim ſolùm repræſentauerat ſerui neceſſitatem, vt ait Matth. f. Græc. σπουδαίως, ſtudioſè, ſeduló. g. pro, & tamen dico.

vobis,nec in Iſraël[13] tantam fidem inueni.[14] Et reuerſi qui miſſi fuerant, domum, inue-
nerunt ſeruum qui languerat, ſanum.[15] Et factum eſt,deinceps ibat Ieſus in ciuitatem
quæ vocatur Naim:[16] & ibant cum eo diſcipuli[h] eius,& turba copioſa.[17] Cùm autem ap-
propinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus[18] efferebatur[i] filius[19] vnicus matris ſuæ: &
hæc vidua[20] erat,& turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidiſſet Dominus, mi-
ſericordia[21] motus ſuper eam,dixit illi,Noli[22] flere. Et acceſſit, & tetigit[23] loculum. Hi
autem qui portabant,ſteterunt:Et ait:Adoleſcens,tibi dico, ſurge. Et reſedit[24] qui erat
mortuus,& cœpit[25] loqui. Et dedit[26] illum matri ſuæ. Accepit autem omnes timor[27], &
magnificabant[m] Deũ,dicentes,Quia Propheta magnus ſurrexit in nobis: & quia Deus
viſitauit plebem ſuam. Et exiit[n] hic ſermo in vniuerſam Iudæam de eo, & in omnem[o]
circa regionem.Et nuntiauerunt[28] Iohanni diſcipuli eius de omnibus his. Et conuoca-[o]
uit duos de diſcipulis ſuis Iohannes:& miſit ad Ieſum,dicens,Tu[29] es qui

SENS. LIT. IN CAP. VII.

13. Int.ſ.præſentis temporis,inuênit enim in antiquis. Beda. 14. Int. etſi ille à Prophetis edoctus. Beda.hic autem nemine docente,ſpontè credidit. 15. Ambr. poteſt meritum Domini etiam famulis ſuffragati.Beda.dixerat Dominus(vt refert Matthæus)vade,& ſicut credidiſti,fiat tibi:ſed Lucas ſolet quæ plenius alij Euangeliſtæ expoſuerant,abbreuiare,vel etiam prætetire. 16. Beda, Galilææ ciuitas eſt ſecundo miliario à monte Thabor. Glo. eſt ad Meridiem. 17. Beda. factum hoc diuino nutu, vt multi eſſent tāti miraculi teſtes. 18. Greg.Nyſſ.diceret aliquis de puero Centurionis,quòd moriturus non erat: vt igitur temerariam linguam compeſceret, obuiam fit defuncto. 19. Greg.Nyſſ.ærumnæ molem breuiter explicuit. 21. Int miſericordia mouetur,in quo imitandæ pietatis exemplum:poſtea ſuſcitat,in quo fides mirandæ poteſtatis adſtruitur.Beda.22.Int.ſ.mortuum, quem mox reſurgere videbis.Beda. 23. Cyril.vt oſtendat efficax eſſe ſuum corpus,ad humanam ſalutem:vt enim ferrum igni adiunctum,facit opus ignis;ſic caro verbo vnita,viuificat. 25. Tit. indicium hoc veræ reſurrectionis.
28. Beda.inuidia ſtimulante. 29. Int.ſub.hoc dicite.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

18. Beda.defunctus hic,homo lethali funere criminũ ſoporatus; & animæ mortem quaſi per ciuitatis oſtia propalans;vidua mater,Eccleſia. loculus,malè ſecura cõſcientia. qui ſepeliendũ portant, immunda deſideria vel blandimẽta ſociorum,quæ Domino tangentẽ ſtant.i.coërcentur Theoph.vidua,anima virum amittens.i.diuinum ſermonem;filius,intellectus,loculus,corpus.Glo defunctus,Iudaicus populus,quem mater Eccleſia multis populorum turbis circumſepta, pio affectu plorat, & ad vitam lacrymis reuocare laborat,quod interim in paucis, & tandem in plenitudine impetrat. 20. Int. vidua eſt Eccleſia quæ Sponſi morte redempta,ab ipſo peregrinatur tempore ſui incolatus. 22. Chry. monet præſentibus defunctis conſolationem recipere reſurrectionem ſperantes. 23.Amb.poſteaquàm Chriſtus lignum tetigit,proficere cœpit ad vitam;nempe ſalus eſt per Crucis patibulum refuſa.
24. Int.ſ.interna compunctione reuiuiſcens. Glo. ſuſcitauit Dominus filiam Archiſynagogi in domo.i.cogitatione; iſtum in porta.i.verbo; Lazarum in monumento i. opere. 26. Int.Sacerdotali iudicio ſociatus communioni Eccleſiæ. 27. Int quanto deſperatior mors animæ ad vitam reuocatur;tanto plures eo exemplo corriguntur,& pietas Domini maior intelligitur. o. Amb.Iohannes lex Chriſti prænuncia;diſcipuli miſſi, duo populi,ex Iudæis.ſ.& Gentibus. Glo. Lex pectoribus perfidorum quaſi carceribus luce euacuatis incluſa tenebatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

16. non longè à Capharnaum. h. Græ.additur ἱκανοὶ,ſufficientes.i. multi. l. ſcilicet extra ciuitatem ſepeliendus. 19. Græ.μονογενὴς,vnigenitus. 27. ſcilicet,ex ſtupore. m. Græc. ἐδόξαζον, glorificabant. n. id eſt, rumor,ſeu factum.

venturus es,an alium expectamus?Cùm autem veniſſent ad eum viri,dixerunt, Iohan-
nes Baptiſta miſit nos ad te, dicens, Tu es qui [30] venturus es, an alium expectamus?In
ipſa autem hora multos curauit à languoribus ſuis, & plagis,& ſpiritibus malis:& cæ-
cis multis donauit viſum. Et reſpondens dixit illis, Euntes renunciate Iohanni quæ
audiſtis,& [31] vidiſtis: Quia [32] cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi au-
diunt, mortui reſurgunt: [33] pauperes euangelizantur:& beatus eſt quicumque non fue-
rit [34] ſcandalizatus in me.Et cùm [q] diſceſſiſſent nuncij Iohannis,cœpit de Iohanne [35] dicere
ad [36] turbas,Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento [37] agitatam?Sed quid exi-
ſtis videre? [38] hominem [39] mollibus veſtimentis indutum? Ecce, qui in veſte [40] pretioſa ſunt,
& deliciis,in [41] domibus regum [r] ſunt. Sed quid exiſtis videre? Prophetam? vtique dico
vobis,& [42] plus quàm Prophetam:hic eſt de quo [43] ſcriptum eſt, Ecce ego mitto [44] Angelum
meum ante [45] faciem tuam,qui [46] præparabit viam tuam ante te. [47] Dico enim vobis, [s] maior
inter natos [48] mulierum Propheta Iohanne Baptiſta nemo eſt.Qui autem

Sens. Lit. In Cap. VII.

30. Cyr.q.d.tu-ne ille es qui prædictus à Prophetis venturus?nouerat quidē vt præcurſor,ſed voluit conſtare diſcipulis.Chriſtus itaque ſciens quo animo miſiſſet,fecit tūc vberiora miracula. 31. Cyril. q.d.perfici à me vidiſtis,quæ per Prophetas audiſtis. 32. Amb.à Propheta dictū fuerat,Dominus erigit eliſos,ſoluit compeditos,illuminat cæcos.Theoph.Eſaias dicit,Tunc aperientur oculi cæcorū,&c. 33. Int.ſ.ſpiritu,vel opibus,vt in prædicatione nulla ſit diſtantia inter pauperes & diuites. 34. Int.in hoc nuncios percutit.Cyril.oſtendit non latere ſe quid in eorum cordibus verſaretur.Scandalizabantur enim de ipſo.Amb.Crux etiam electis ſcandalum poſſet afferre,ſed nullum maius eſt diuinæ perſonæ teſtimonium.nihil enim magis vltra humana,quàm totum vnū ſe obtuliſſe pro mundo. q. Græ. noluit eis præſentibus Iohannem laudare,ne blandientis verba putarentur. 35. Int.ne turbæ Iohannē leuiore motum ſuſpicarentur, & vt ſciant eum quæſiſſe non ſibi,ſed diſcipulis.Cyril.cognoſcebat aliquos dicturos,Si Iohannes ignorat,quomodo eum oſtēdit.dicens,Ecce Agnus Dei.&c. 36. Int.ſ.quæ neſciebant myſterium interrogationis eius. 37. Int.ſ.qui omni vento agitatur, vt leuitate mentis de me ambigat,quem prædicauit? 38. Int.qui vana gloria ductus,lucra quærat pro dapibus,vel veſtibus, qui locuſtis viuit,& pilis camelorum induitur. 39. Græc.ſignificat in deliciis viuentes Chry.mollis veſtis diſſoluit rigidam animam.Gl.nemo putet in luxu & ſtudio veſtium peccatum non eſſe,nā aliquin de aſperitate veſtium Iohannes non laudaretur. 41. Int.vbi aliquid venentur. 42. Int.qui me venturum non tantùm prædixit, ſed etiam digito demonſtrauit.Cyril. ¶ Iſidor. Abbas. ab ipſo enim matris vtero prophetauit,& poſitus in tenebris lumē quod iā venerat,agnouit. 43. Int.ſ.in Malachia. 44. Int.i.nuncium. 45. Int.i.manifeſtationem.Græc.propinquitas deſignatur.apparuit enim hominibus prope Chriſti aduentum. 46. Int.i.peruia reddet tibi corda auditorum,per pœnitentiam,prædicando & baptizādo.Amb.viam parauit non ſolùm naſcendi ordine,& fidei nuncio,ſed etiam præcurſu quodam paſſionis. 47. Int.vt ſummam virtutem eius comprehendam. s. Glo.non præfertur in hoc Patriarchis,& cunctis hominibus,ſed æquales cæteris Sanctis oſtenditur. 48. Int.non virginis,nulla enim collatio cum Filio Dei.

Sens. Myst. In Cap. VII.

37. Glo.arundo,carnalis animus qui fauore vel detractione tactus in quamlibet partem inclinatur.
39. Amb indumēta mollia,delicioſi actus & mores,quos qui ſequūtur,ſub rectorib.mūdi,& tenebrarum ſunt. 40. Int.ſ.qui ponunt puluinaria ſub cubito,qui vitam peccantium palpant, non pungunt.

Adnot. Auct. In Cap. VII.

p. id eſt,cruciatibus. 40. *Græc. [illegible] ſplendida,glorioſa.* 41. *Græc.βασιλείοις,palatiis regum.*
r. id eſt,verſari ſolent.

Digitized by Google

[49]minor eſt in regno Dei,[50]maior eſt illo.[t]Et omnis populus audiens,& publicani, iuſtifi-
[51]cauerunt Deum,baptizati baptiſmo Iohannis.Phariſæi autem & legiſperiti [52]conſilium
Dei ſpreuerunt [53]in ſemetipſos,nō baptizati ab eo.Ait autem Dominus,Cui ergo ſimi-
les dicam [54]homines generationis [55]huius? & cui ſimiles ſunt?Similes ſunt [56]pueris ſeden-
tibus [57]in foro,& [58]loquentibus ad inuicē,& [59]dicentibus,Cantauimus vobis tibiis,& non
ſaltaſtis:[60]lamentauimus,& non ploraſtis. Venit autem Iohannes [61]Baptiſta [62]neque man-
ducans panem,neque bibens vinum : & dicitis,dæmonium habet.Venit Filius homi-
nis [63]manducans & bibens : & dicitis, Ecce homo [64]deuorator,& bibens vinum, amicus
publicanorum [65]& peccatorum.[66]Et iuſtificata eſt [67]ſapientia ab omnibus

SENS. LIT. IN CAP VII.

49. Int.ſ.tempore.Glo ego quem multorum opinio minorem facit. 50. Int.ſ.dignitate.Beda.duplex ſenſus,alter qui minor eſt in regno Dei,maior eſt illo.maior enim quilibet Angelus quouis iuſto portante corpus quod aggrauat animam;alter,qui minor eſt.ſ.naſcendi tempore , maior eſt illo in regno Dei.i.Eccleſia.eſt enim Chriſtus Deus. Chry.nolebat ex laudibus Iohannis occaſio præberetur præferendi ipſum Chriſtō.Glo.Omnis Sanctus qui eſt iam cum Deo, maior eſt eo qui adhuc eſt in mundo.

t. Beda verba ſunt Euangeliſtæ,vel Chriſti,vt quibuſdam placet. 51. Amb.qui peccat,& confitetur peccatū,iuſtificat Deum,credens ei,& ab eo gratiam ſperans.Euſeb.iuſtificauerūt.i.apparuit eis iuſtus in omnibus quæ fecit. 52. Int.quo mundum per paſſionem Chriſti ſaluare decreuit.Beda.¶ Amb.Dei conſilium in Iohannis baptiſmate. 53. Int i.contra ſe,quia qui gratiā Dei reſpuit,contra ſeipſum facit,vel ad ſeipſos miſſum Dei conſilium ſtulti & ingrati reſpuerunt.Beda. 54. Int.ſ.tot monita ſalutis reſpuentes. 65. Int.ſ.Iudaïcæ. 58. Chry.ſolebant ita ludere Iudæorum pueri,ridentes præſentis vitę rerum mutationem repentinam;canebant.ſ.hinc quidam,inde alij mœrebant ; & nec gaudentib.congaudebant mœrentes, nec ſe flentibus conformabant,gaudentes deinde ſe inuicem arguebant.

59. Greg.Nyſſ.canticum & lamentatio, exceſſus ſunt gaudij,& mœroris. 61. Aug.2.de q.Euang. Illud,lamentauimus,& non ploraſtis,ad Iohannem pertinet , cuius abſtinentia à cibis & potu luctum pœnitentiæ ſignificabāt:illud autem,cantauimus,& non ſaltaſtis,ad Chriſtum,qui vtēdo cum cæteris cibo & potu lætitiam regni ſignificabat. 62. Int.exemplo abſtinentiæ ſuæ pœnitentiam nobis indicens,& noluiſtis humiliari cum illo. 63. Int.cibo & potu lætitiam ſæculi præſignans,& noluiſtis cum illo gaudere,ſed calumniati eſtis.Titus.Noluit Chriſtus ab huiuſmodi cibis abſtinere,ne occaſionem daret hæreticis,qui dicunt creaturas malas, & vituperant carnes & vinum. 64. Cyril.vbi hoc poſſunt oſtendere?vbique enim reprimit immoderantiam,& ad modeſtiam inducit. 65. Cyril.Sol irradians ſuper immunda corpora,non inquinatur;nec Chriſtus læditur conuerſando cum prauis,quilibet tamē propriam fragilitatem conſiderans,vitet conſortia talium. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua. 66. Amb.ſ.per baptiſma,dum non per contumaciam refutatur, ſed per iuſtitiam Dei munus agnoſcitur.Aug.2.de q.Euang oſtendit filios ſapientiæ intelligere,nec in abſtinendo,nec in manducādo eſſe iuſtitiam,ſed in æquanimitate tolerandi inopiam.non enim vſus,ſed concupiſcentia reprehendenda eſt , dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi viuendum eſt.Glo.i. iuſtè facere intellecta eſt. 67. Amb.i.Dei Filius.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

56. Int.i.monitoribus.Beda.habuerunt Iudæi doctores Prophetas,de quibus dicitur, Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem,Glo.i doctoribus ſpiritu humilibus. 57. Glo.i.ſynagoga.

58. Int.ſ ad illos quos mouent. 59. Amb.cantauerunt Prophetæ ſpiritualibus modulis ſalutis oracula,fleuerúntque dura Iudæorum corda, idque in Hieruſalem : ipſa eſt enim Dominicum forum in quo præceptorum cæleſtium iura conduntur. 60. Int.vt connectamini in toto corde veſtro, in ieiunio & fletu,&c.ſed ſtultus populus me non cognouit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

51. i.iuſtum declarauerunt,ſeu confeſſi ſunt, qui Iohannem miſerit. 52. ſ.quod erat in bonum ipſorum.
53. i.contra ſemetipſos.ſ.in ſuam perniciem,vel intra ſe,ſeu,in animo ſuo. 62. q.d.Iohannes cecinit vobis lugubria,& non ploraſtis;Chriſtus læta,& non ſaltaſtis,id eſt,lætati non eſtis.

filiis

Digitized by Google

[68] filiis ſuis. [69] Rogabat autem illum quidam de Phariſæis vt manducaret cum illo. Et in- [70] greſſus domum Phariſæi, diſcubuit. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate [71] peccatrix, vt [72] cognouit quòd Ieſus accubuit in domo Phariſæi, [73] attulit [74] alabaſtrum vnguenti: & [75] ſtans retrò ſecus pedes eius, [76] lacrymis cœpit rigare pedes eius, & [77] capillis capitis ſui [78] tergebat, & [79] oſculabatur pedes eius, & [80] vnguento vngebat. Videns autem [81] Phariſæus qui vocauerat eum, ait intra ſe, dicens,

Sens. Lit. In Cap. VII.

68. Int.id eſt, iuſtis, & poſt iniuſtitiam pœnitentibus. Chry. id eſt, à ſapientibus conſueuit Scriptura bonos filios appellare informantis eos virtutis. 69. Beda. factis oſtendit Euangeliſta iuſtificatam ſapientiam à iuſtis & pœnitentibus. 70. Greg. Nyſſ. vt impartiretur de propria iuſtitia. v. Græc. tres puto fuiſſe mulieres, ſcilicet, Mariam ſororem Lazari, de qua Iohannes, quæ vnxit pedes Ieſu in propria domo: alteram, quæ in Bethania in domo Simonis, effudit vnguentum ſuper caput: tertiam, de qua hîc Lucas. Chry. duæ ſunt; vna de qua Iohannes: altera, de qua tres reliqui Euangeliſtæ. Amb. poteſt eadem eſſe, poteſt & non eſſe eadem. Auguſt. 2. de con. Euang. vna eſt quæ pedes vnxit (vt ait Lucas) & fecit poſtea quod narrant alij tres. 71. Int. ſed iam pœnitens. 73. Int. prætendit præripere gratiam hoſpitis. 74. Int. genus eſt marmoris, in quo incorrupta ſeruantur vnguenta. Beda. eſt autem candidum, variis coloribus interſtinctum. 75. Greg. Nyſſ. indignitatem ſuam oſtendens, ſtabat poſt tergum, deiectis luminibus, & effuſa coma; pedes amplectens, lacrymiſque perfundens, rebus ipſis triſtem animum oſtendebat, veniam implorans. Greg. in hom. quia turpitudinis ſuæ maculas aſpexerat, lauanda ad miſericordiæ fontem cucurrit; & quia ſe grauiter erubeſcebat intus, nihil eſſe credidit, quod vereeundaretur foris. quo dolore ardet, quæ flere etiam inter epulas non erubeſcit?

76. Int. oculos, quibus terrena concupierat, iam per pœnitentiam conterens, plorat. Greg. in hom.

77. Int. quos ad compoſitionem vultus exhibuerat. Greg. in hom. 78. Int. ſ. lacrymas. Greg. in hom.

79. Int. ore quo ſuperba dixerat. Greg. in hom. 80. Int. quod ſibi pro odore ſuæ carnis exhibuerat. Greg. in hom. quot ergo in ſe habuit oblectamenta, tot de ſe inuenit holocauſta. Chry. hæc quidem agebantur exteriùs, ſed quæ interiùs reuoluebat, multo erant his feruentiora. 81. Int. de falſa iuſtitia ſuperbus, nulla compaſſione naturæ motus, ſuæ fragilitatis oblitus.

Sens. Myst. In Cap. VII.

72. Int. in domo Phariſæi peccatrix meretur veniam, quia cognitio peccati per legem, ſic lex mittit ad gratiam. 81. Greg. in hom. Phariſæus, Iudaicus populus de falſa iuſtitia præſumens; mulier peccatrix, gentilitas. Amb. Princeps huius ſeculi quidam leproſus eſt; domus eius, terra in quam Dominus deſcendit, vt ſanaret mulierem. i. animam, ſeu Eccleſiam. Greg. vnguentum, bonus odor opinionis, ex rectis operibus, quo Dei Eccleſia aſpergitur; retro, ſecus pedes Chriſti ſtat, qui Chriſti veſtigia ſequitur, quem impugnabat. Lacrymis pedes Domini rigamus, ſi eius vltimis membris compaſſionis affectu inclinemur. Capillis pedes tergimus, quando ex charitate compatimur, & ex his quæ nobis ſuperfluunt, miſeremur. Oſculamur, ſi ſtudioſè diligimus, vel cùm Incarnationis myſterium ex toto corde diligimus; vngimus, cùm humilitatis Chriſti potentiam, ſacri eloquij bona opinione prædicamus. Videot Iudæi, & inuideot, ſuáque apud ſe malitia tabeſcunt, qui nec oſculum Deo dederunt, id eſt, ex charitate amare noluerunt, ſed ſeruierunt timore, nec aquam pedibus dederunt. i. ea quæ extra ſe erant, pro Domino non tribuerunt; cùm gentilitas pro Domino etiam ſanguinem fuderit; nec vnxerunt oleo caput, quia nec diuinitatem digna laude prædicarunt. Gentilitas autem etiam incarnationis myſterium prædicat. Ambr. in domo Phariſæi. i. Legis, & Prophetarum, non Phariſæus, ſed Eccleſia iuſtificatur. Duo debitores, populi duo, fœneratori illi theſauri cæleſtis obnoxij, qui. ſ. debent ei, non materialem pecuniam, ſed virtutes, quarum merita grauitatis pondere, iuſtitiæ ſpecie, ſono confeſſionis expenduntur: non mediocris autem eſt denarius, in quo Regis imago formatur. Glo. Phariſæus Dominum ad conuiuium inuitat. quem enim venientem non credidit Iudaïcus populus, venturum ſperare non deſiit. Domus, Phariſæi lex & Prophetæ, vbi ſe habitare gloriabatur: hunc Dominus ingreditur, quia non venit ſoluere legem, ſed adimplere. Et diſcumbit, factus eſt enim viſibilis per formam ſerui. cognoſcit mulier. i. gentilitas miſiſſe Deum Filium ſuum, &c. Denarij quingenti, peccata gentium, quinque ſenſibus commiſſa: quinquaginta autem peccata Iudæorum. minus enim debet Iudæus, cui lex per ſeruum datur, quàm Chriſtianus, cui per Filium gratia vitæ committitur: neuter tamen poteſt ſuis viribus reddere quod debet.

Hic

[82] Hic ſi eſſet Propheta, ſciret vtique quæ & qualis eſt [83] mulier quę tangit eum: quia peccatrix [84] eſt. Et reſpondens Ieſus, [85] dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magiſter dic. [86] Duo debitores erant cuidam [aa] fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtriſque. Quis ergo eum plus [bb] diligit? Reſpondens Simon dixit, Æſtimo quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Rectè iudicaſti. Et [87] conuerſus ad mulierem, dixit Simoni, [88] Vides hanc mulierem? [89] Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti: hæc autem [90] lacrymis rigauit pedes meos, & capillis ſuis terſit. Oſculum mihi non dediſti: hæc autem ex quo [cc] intraui, non ceſſauit oſculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxiſti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, [dd] Remittuntur ei peccata multa, * quoniam [91] dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt, qui ſimul accumbebant, dicere intra ſe, [92] Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit? [93] Dixit autem ad mulierem, [94] Fides tua te ſaluam fecit, vade in [95] pace.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

82. Int. Medicum reprehendit, quia ſubuenit. Greg. in hom. 83. Int. q.d. vnguentum eius vitare deberet. 84. Int. ægram reprehendit de ægritudine. Greg in hom. oportet verò cùm peccatores conſpicimus, nos priùs defleamus, quia in ſimilibus, aut lapſi ſumus, aut labi poſſumus, deſtructionem debemus vitiis. compaſſionem naturæ: ſi feriendus eſt peccator, nutriendus eſt proximus: cùm verò ipſe per pœnitentiam percutit quód fecit, iam peccator non eſt. 85. Int. conuincens ſuperbum, & ſub ſpecie mulieris commendans Eccleſiæ meritum. Greg. in hom. aderat Medicus inter duos ægros, ſed vnus in febre ſenſum tenebat, alter ſenſum perdiderat mentis. Titus. cogitationes eius dominus inſpiciebat. 86. Tit. q.d. nec tu abſque debito es. 88. Int. corporaliter quidem vides, ſed myſterium non vides. 90. Chry. vt poſt imbrem vehementem, fit ſerenitas; ita poſt lacrymas effuſas, tranquillitas: peritque caligo reatuum. 91. Greg tanto ampliùs peccati rubigo conſumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. 92. Int. quia intelligunt hoc opus eſſe ſolius Dei. 93. Int. confortans ſanatam per pietatis ſententiam. 94. Greg. quia quod petiit, poſſe ſe accipere non dubitauit. 95. Int. quaſi dicat, ne à via veritatis in viam ſcandali vlteriùs labaris. Theoph. in pace, i. in iuſtitia quæ eſt pax hominum ad Deum, ſicut peccatum eſt inimicitia inter Deum & hominem. q. d. operare omnia quæ ad pacem Dei te ducunt.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

87. Int. ſcilicet, per miſericordiam. 89. Int. iam olim intrauit cùm legem dedit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

*v. Gra. mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix. putant autem quidam id in Galilæa contigiſſe. 71. ſcilicet carnali peccato, quo propriè fœminæ infamantur. 74. id eſt, vas ex lapide alabaſtrite. 45. apparet triclinium more veterum in adito fuiſſe, vt ſtans pedes poſſet attingere. z. id eſt, ſic humectare, vt tergi opus eſſet. 78. pulverulentos. ſ. a a. Græc. δανειστῇ, creditori. b b. Græ. ἀγαπήσει, diliget. c c. apparet illam ſtatim, ingreſſo Domino, ad illius pedes acceſſiſſe. d d. quantum ad pœnam, vel etiam quantum ad culpam, charitas enim in iuſtificatione, eſt cauſa præcipua remiſſionis. * Nota, quòd videbatur dicturus, & ideo dilexit multum. id enim videtur poſtulare conſequentia propoſiti exempli. itaque putarunt quidam poſitum eſſe quoniam, pro, ideoq; ſed ſenſus potius eſt, Cui multum dimittitur, multum diligit: quòd ſi ei remiſiſſem, deberet certè hæc me multum diligere. cùm verò tantum oſtenderit amorem, etiam ante remiſſa (quod ſciat) peccata ſua, facere non poſſum quin ei prorſus omnia remittam. Vide Scholia noſtra in vniuerſam Scripturam. 95. id eſt, bono eſto, ſeu tranquillo animo.*

CAPVT

CAPVT VIII.

ET factum eſt deinceps,& ipſe iter[1] faciebat per ciuitates & caſtella, prædicans, & euangelizans regnũ[2] Dei:& duodecim[3] cum illo,& mulieres[4] aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus malignis,& infirmitatibus: Maria[5] quæ[a] vocatur Magdalene,de qua ſeptem dæmonia[6] exierant, & Iohãna vxor Chuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna[7],& aliæ multæ quæ miniſtrabant[8] ei de facultatibus ſuis. Cùm autem turba[b] plurima cõueniret,& de ciuitatibus properarent ad eum,dixit per ſimilitudinem[9]:Exiit[10] qui[11] ſeminat,ſeminare[12] ſemen ſuum[13]: & dum ſeminat,aliud cecidit[c] ſecus viam[d], & conculcatum[e] eſt,& volucres cæli comederunt[14] illud.Et aliud cecidit ſupra petram[15]: & natum aruit,quia non habebat humorem[16]. Et aliud cecidit inter[17] ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. GREG.Naz.vadit de loco ad locum,non ſolùm vt plures lucretur, ſed etiam vt multa dedicet loca: dormit,& laborat,vt ſomnum & laborem ſanctificet: plorat,vt det pretiũ lacrymis,&c. 2. Iſid.Abbas.Dei dicitur à regnante,cælorum verò, à ſubditis Angelis & ſanctis,qui cæli dicuntur. 3. Beda.more aquilæ,pullos ad volandũ prouocantis,diſcipulos ad ſublimia erigit,&c. 4. Theoph. ne femineus ſexus prohiberetur ſequi Chriſtum. 5. Beda.de cuius pœnitentia proximè dictum eſt. 6. Int.i.vitia vniuerſa,quibus plena fuerat: in figura Eccleſiæ de gẽtibus ſordidæ.Greg.in hom.Septem dæmonia,vniuerſa vitia. ſeptenario enim numero vniuerſitas figuratur, quia ſeptẽ diebus tempus omne comprehenditur. 8. Hier.cont. Vigilant.non ducebatur in culpã apud Iudæos,vt mulieres de ſubſtantia ſua victum & veſtitum præceptoribus darent;ſed id quia gentibus ſcandalo eſſe poterat, Paulus abiecit: oſtẽdebat verò in eo Chriſtus magiſtros victu & veſtitu de diſcipulis debere eſſe cõtentos. b. Glo quoties in Euangelio turba nominatur, vt diuerſitas hominum, ita & voluntatum ſignificatur.Chriſtum quidam bono,alij malo animo ſequebãtur.ſed omnibus beneficia præſtabat,docendo,alendo,ſanando.. 9. Int.ſ.parabolam.Theoph.implet illud:Aperiam in parabolis os meum;loquitur autem per ſimilitudinẽ Dominus,vt attentiores faceret,& ne indigni myſtica caperent.10.Beda.de ſinu Patris egrediẽs,venit in mundum.Chry.per amictum carnis nobis appropinquauit,eramus excluſi à Deo,& eiecti:exiuit ergo,vt recõciliaret,&dignos factos aſpectu regio,introduceret. 11. Int. cuius eſt declarare voluntatem Patris. 12. Theoph.ſæpe agricola ob aliam cauſam exit. Euſeb.exierunt Angeli,& ad homines deſcenderunt, non vt ſererent,ſed in miniſterium miſſi. Moyſes etiam & Prophetæ non inſeruerunt hominibus myſteria regni cælorum,ſed ab errore retrahendo,quaſi in noualia redigebant. 13: Titus,non mutuatum,vt Paulus & Iohannes:profert enim doctrinam ex ſua natura.vnde Iudæi,quomodo hic literas nouit quas non didicit? c. Theoph. non ſeminans proiecit:ſed ſermo diuerſimodè cadit in audientes. d. Cyril.incultæ viæ ſunt frequentatæ immundis ſpiritibus. e. Glo.à peſſimis cogitationibus. 14. Int.vt nec in memoria mens teneat quod opere exercere neglexit. 15. Int.vbi non eſt altitudo terræ.i.ſtudiũ diſciplinæ.Beda.i.durum & indomitũ cor. 16. Int. i.amorem,& perſeuerantiã virtutis. 17. Int.ſ.in corda ſollicitudinibus agitata.Chry.non eſt poſſibile viam non eſſe viam,aut petram terram fieri,aut ſpinas non eſſe ſpinas:in rationabilibus autem ſecus eſt, poteſt enim petra conuerti in terram pinguem,& via non conculcari,& ſpinæ diſſipari.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

7. INT.i.lilium,propter odoriferum cæleſtis vitæ candorem. Beda.& propter aureum internæ dilectionis ardorem.interpretatur verò Maria amarum mare,propter pœnitentiam. Magdalena autem turris,vel turrita,à turre de qua factus eſt:ſpes mea turris fortitudinis; Iohanna,Dominus gratia eius,vel Dominus miſericors. 10. Glo.ſecundùm alios Euangeliſtas hanc parabolam dicturus,de domo exiiſſe dicitur,ſitu corporis ſignificans verbi progreſſum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

a. à Magdalo (vt quidam putant) caſtello Galilææ,quod ad eius virum aiunt pertinuiſſe.Nam Bethania ad illam ex paterna hæreditate. alij tamen vtrumque id negant,& quidem probabiliùs. 6. vel vitia, vel ſpiritus.

[18] bonam : & ortum, fecit [19] fructum [20] centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet [21] aures audiendi, [22] audiat. [23] Interrogabant autẽ eum diſcipuli eius [f] quæ eſſet [24] hæc parabola. Quibus ipſe [25] dixit, Vobis datum eſt noſſe [26] myſterium regni Dei, [27] cæteris autem in parabolis, vt [28] videntes non videant, & audientes non [29] intelligant. [30] Eſt autem hæc parabola: Semen, eſt verbum Dei. Qui autem ſecus viam, hi ſunt qui [31] audiunt : deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes ſalui fiant. Nam qui ſupra petram, qui cùm audierint, cum gaudio [32] ſuſcipiunt verbum, [g] & hi radices non habent : quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in ſpinas cecidit: hi ſunt qui audierunt, & à ſollicitudinibus, & [33] diuitiis, & voluptatibus vitæ, [h] euntes, ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram : hi ſunt, qui in [i] corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in [34] patientia. [35] Nemo autem lucernam accendens operit eam vaſe, aut ſubtus lectum ponit: ſed ſupra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. Non eſt [36] enim occultum

Sens. Lit. In Cap. VIII.

18. Int.mite cor & docile.Cyril.mentem mundam. 19. Int.bonorum operum. 20. Beda.i.perfectum,denarius enim numerus perfectionẽ ſignificat,in decem enim præceptis cuſtodia legis. & quia centenarius fit multiplicatione denarij,magnã perfectionem ſignificat.. 21. Int.i.intelligentiã mentis. 22. Int.i.Spiritualiter hæc verba intelligat. Beda.quoties hæc admonitio in Euangelio ponitur, aut Apocalypſi,myſticum eſſe quod dicitur,& intentiùs quærendum oſtenditur. 23. Beda. cùm eſſet ſingularis.vt ait Marcus. 24. Orig.parabola eſt ſermo quaſi facti,poſſibiliſque fieri ; ænigma autem quaſi facti,ſed non poſſibilis,ſicut quod dicitur in libro Iudicum,ligna iuiſſe,vt vngerent ſibi regem, &c. 25. Int.ſ quia fideles eſtis ; ſed Phariſæis incredulis ſancta non ſunt danda.Greg.Nazianz.vobis, i.volẽtibus,& ſimiliter dignis. 26. Int.ſ.intelligẽtiam Scripturarũ,de quo regno alibi dicitur,auferetur à vobis regnum Dei. 27. Int.ſ.qui foris ſunt (vt Mat.ait) qui nec intueri, nec cognoſcere curant veritatem. 28. Theoph.videre ſe putant,ſed non vident. 29. Theoph.ſ.ne grauiùs puniantur,ſi contemnant. 30. Greg in hom.dignatus eſt exponere,vt ſciamus in aliis quæ per ſe non expoſuit,rerum ſignificationes quærere.Glo.hæc prima parabola, quæ cum ſua interpretatione poſita eſt. 31. Beda. Sed nulla fide,nullo intellectu. 32. Cyr. ſed egreſſi Eccleſiam obliuiſcuntur. 33. Greg. in homi. hæ ſpinæ ſunt,quia cogitationum ſuarum punctionibus mentem lacerant,& cùm ad peccatũ pertrahunt, quaſi inflicto vulnere cruentant ; adiungit verò ſollicitudines & voluptates,quia per curam mentem opprimunt, & per affluentiam reſoluunt ; ſuffocant autem ſemen importunis cogitationibus guttur mentis ſtrãgulantes,nec bonum deſiderium intrare ſinentes.Glo.ab alio Euangeliſta fallaces diuitiæ vocantur,quia mentis inopiam non implent, nec diu manent. 34. Greg.in hom.nulla enim ſunt bona quæ agimus,ſi non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. 35. Beda. oſtendit per eos aliquando etiam cæteris idem myſterium reuelandum.Aug de q.Euang.docet his verbis fiduciã prædicandi, ne quis timore carnalium in commodorum, lucem ſcientiæ abſcondat : vas enim & lectus, caro ; lucerna, verbum, cuius manifeſtationi non eſt caro præponenda ; ſed ſubiiciendum corpus, vt ſuperior ſit prædicatio veritatis. hoc enim eſt ponere lucernam ſuper candelabrum.Maximus.Dominus lucerna,domus mundus,candelabrũ Eccleſia,vas aut lectus,corporalis cultus legis. 36. Euſeb. q.d.quamuis multi videntes nõ videant,&c.propter ſuam incredulitatem,totus tamen ſermo patebit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

21. *pro,cui à Deo donatum audita intelligere. vide Deut.49.* 26. *i.obſcura, quæ ad regnum Dei pertinent.* f. *pro,quid ſignificaret.* g. *pro,at.Hebr.* h. *ſ.poſt diuitias, vel conuerſantes in mundo, vel Hebrais eſt pro temporis progreſſu.* l. *Græc.bono,& bono,ſeu honeſto & bono.i.optimo.Hebr.* 34. *i.per patientiam ſeu patientem expectationem mercedis.* 36. *Quidam ſubaudiunt ex Matthæi 10.Ne timeatis eos.*

quod

quod non manifeſtetur:nec abſconditum quod non cognoſcatur, & in palam[m] veniat. Videte[37] ergo quid audiatis[38]. Qui enim habet[39], dabitur illi:&[40] quicumque non habet, etiam quod putat[n] ſe habere, auferetur[41] ab illo. Venerunt autem ad illum mater & fratres[42] eius: & non poterant adire eum præ turba[43]. Et nunciatum eſt illi, Mater[44] tua, & fratres[45] tui ſtant foris[46], volentes te videre. Qui reſpondens[47] dixit ad eos, Mater[48] mea & fratres mei hi ſunt,qui[49] verbum Dei audiunt, & faciunt[50]. Factum eſt autem in vna dierum,& ipſe aſcendit in nauiculam[p], & diſcipuli[51] eius, & ait ad illos,Tranſfretemus trans ſtagnum. Et aſcenderunt[q]. Et nauigantibus illis, obdormiuit[52]:& deſcendit procella venti in ſtagnum,& complebantur[r], & periclitabantur[53]. Accedentes autem ſuſcitauerunt eum,dicentes,Præceptor[54],perimus[55]. At ille ſurgens[s] increpauit ventum & tempeſtatem aquæ:& ceſſauit,& facta eſt

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

37. Int.q.d.ſtudioſè audite. 38. Int.vt eſt in veſtro pectore continuò ruminetis, & alieno eructare ſufficiatis.Beda. 39. Beda.ſcilicet,amorem verbi. 40. Beda.ſcilicet,ſenſus intelligendi quod amat.
41. Glo.Iudæi ſolam litteram ſequentes,etiam quod videntur habere,perdunt.Beda.Sæpe deſidioſus ingenium accipit,vt de negligentia iuſtiùs puniatur; quia quæ ſine labore aſſequi potuit,ſcire contemnit:ſtudioſus verò tarditate intelligētiæ premitur,vt eò maiora præmia inueniat, quò magis laborat. 42. Int.id eſt,cognati.Titus.putabant fratres dimiſſurum populum reueritum maternum nomen.
o. Theoph.quidam putant iſtos inuidentes,& ſubſannantes hoc dixiſſe, tāquam eum ignobilem demonſtrantes. 47. Chry. quaſi increpando, quale enim eſſet inchoata iam doctrina, & populo ab ore eius pendente,foras exire? 48.Amb.præſcripturus cæteris Dominis relinquendū patrem,matrem,&c. Sententiæ huic primùm ſe ſubiicit;oſtendens ſe paternis myſteriis ampliùs deberē,quàm maternis affectibus,religioſioréſq; eſſe copulas mentiū,quàm corporum. 49. Int.ſ qui dicto vel facto,vel exemplo in cordibus proximorum generant Deum.Beda. 50. Int.voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt. Beda. 51. Cyril. vt & ipſi in ſe etiam Chriſti virtutem experiantur. 52. Cyril. dans locum timori: ſi enim vigilaſſet,non timuiſſent;vel nō credidiſſent eum poſſe tale aliquid facere, ſi vigilante eo accidiſſet tempeſtas. 53. Cyril.ſic manifeſtior fieret diuinæ maieſtatis potentia. 54. Aug.2.de con.Euan. quod Marcus & Matthæus dicunt,eadem eſt ſententia:nec intereſt ad rem, quid eorum quæ commemorant,Chriſtus dixerit;quamquam fieri potuit vt pluribus excitantibus,omnia,aliud autem ab alio diceretur. 55. Cyril.non erat poſſibile perire,exiſtente cum eis Omnipotente.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

43. Int.ſ.Gentium ad fidem Chriſti confluentium. 44. Int.ſ.Synagoga. 45. Int.ſcilicet, populus Iudæorum. 46. Int.ſcilicet, quia non habent ſpiritualem intelligentiam. Amb. non debet foris ſtare qui Chriſtum quærit,foris ſtantes,nec ipſi agnoſcuntur parentes:ſignificatur etiam ſynagoga, ex qua Chriſtus ſecundùm carnem,cui erat Eccleſia præferenda. Beda. docente intus Chriſto, non intrant Iudæi.qui ſpiritualiter dicta negligunt,ſed Chriſtum volunt ad carnalia docenda exire; intrat autem gentium turba. p. Beda. nauicula, arbor crucis, cuius beneficio adiuti, maris,id eſt,mundi fluctibus emerſi,obtinemus littus patriæ cæleſtis,aſcendunt & diſcipuli:ait enim, Si quis vult venire poſt me, tollat crucem ſuam,&c.obdormit Chriſtus tempore.ſ.paſſionis.exorta tempeſtas, id eſt, perſecutio dæmoniacis flatibus excitata;excitant Dominum diſcipuli,cuius mortem viderant, Reſurrectionem optantes:ſurgit celeri reſurrectione;ventum increpat,id eſt,ſuperbiam diaboli:ſedat tempeſtatem, id eſt,inſultantium Iudæorum rabiem labefactat;increpat diſcipulos,exprobrauit enim poſt reſurrectionem incredulitatem eorum. 53. Glo. meritò turbatur nauis in qua proditor eſt; & qui ſuis meritis firmi fuerant,turbantur alienis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

m. i. apertum. n. δοκεῖ ἔχειν,videtur habere. q. ſcilicet, in altum mare.nam Græc. ἀνήχθησαν, ſubducti ſunt,ſcilicet,in altum. r. fluctibus,ſcilicet. s. Græc.ἐγερθεὶς,experrectus.

[56] tranquillitas. [57] Dixit autem illis; [58] Vbi eſt fides veſtra? [59] Qui timentes, mirati ſunt, ad inuicem dicentes, [60] Quis putas hic eſt, quia & [61] ventis & [62] mari imperat, & [63] obediunt ei? Et nauigauerunt ad regionem Geraſ[64]enorum quæ eſt contra Galilæam. Et cùm de naui egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi [t] [65] vir quidam qui habebat dæmonium iam temporibus multis: & veſtimento non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monu[66]mentis. Is vt vidit Ieſum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit, [67] Quid mihi & tibi eſt Ieſu fili Dei Altiſſimi? obſecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim ſpiritui immundo vt exiret ab homine: multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur cathenis & compedibus cuſtoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmo[68]nio in deſerta. Interrogauit [69] autem illum Ieſus, dicens, Quod eſt tibi nomen? At ille dixit, [70] Legio, quia intrauerunt [u] dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum ne

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

56. Cyril. oſtendit ſe eſſe eum cui dicitur, Tu dominaris poteſtati maris, &c. Beda. qui vt homo dormiebat, mare vt Deus coërcet. 57. Cyril. ſoluens tempeſtatem animorum ipſorum. 58. Aug. 2. de conſ. Eua. Matthæus & Marcus aliis verbis, ſed totũ dici potuit. ſ. Quid timidi eſtis, vbi eſt fides veſtra modicæ fidei? 59. Amb. non ignorantes, nouerant enim Deum eſſe; ſed mirantur tantæ poteſtatis abundantiam. Beda. mirantur non diſcipuli, ſed nautæ, & alij qui in naui erant. 60. Amb. i. qualis & quãtus. 64. Tit. veriora exemplaria, Gergeſinorum. eſt autem Gergeſa vrbs iuxta Tyberiacum ſtagnũ. Beda. Geraſa, vrbs Arabiæ trans Iordanẽ, non longè à ſtagno Tyberiadis: eã tenuit tribus Manaſſe. 65. Aug. 2. de conſ. Euã. Matthæus duos dicit fuiſſe dæmoniacos, ſed Marcus & Lucas clarioris & famoſioris meminerunt. Chry. hic ſæuior erat. 66. Chry. vt putarent homines mortuorum animas dæmones fieri. Cyril. permittit Deus quoſdam ſubeſſe dæmonibus, vt ædificentur, plures perpendentes, quales ſint dæmones erga nos, tenuãtque illis ſubiici. 67. Cyril. attende timorem audaciæ, & deſperationi coniunctum. t. Gl. tormentum diaboli eſt, ab hominum læſione ceſſare; & quo diutiùs poſſidet, difficiliùs dimittit. 69. Int. non vt ignarus inquirit, ſed vt confeſſa peſte, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior emineat. Chry. ❡ Beda. & Sacerdotes qui per exorciſmos dæmones eiiciunt, dicunt patientes non poſſe curari, niſi quæ à ſpiritibus pertulerint, confiteantur. 70. Int. ſ. ſumus non vnus ſpiritus tantùm. Greg. Nyſſ. Imitantes legiones Angelicas, dicunt ſe legionem.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

61. Int. ſ. dæmonibus. 62. Int. i. mundanæ motioni. 63. Int. velint, nolint. 64. Beda. Geraſa gentium natio, quas Chriſtus poſt reſurrectionem per prædicatores viſitauit; vnde Geraſa, vel Gergeſi, vt quidam legunt. i. eiiciens colonum. ſ. diabolum, vel aduena propinquans. Amb. dæmoniacus, populus gentilis, multo tempore. i. à diluuio vſque ad Chriſti aduentũ vexabatur, nudus. ſ. virtute. Aug. 2. de q. Euan. non habitabat in domo. i. in conſcientia ſua non requieſcebat, ſed in monumẽtis. i. mortuis operibus, peccatis. ſ. delectabatur. Ferrei compedes, gentium leges duræ peccare prohibentes, ſed quibus diruptis i. trãſgreſſis, agebatur in deſertum. i. ſcelera, vulgarem conſuetudinem excedentia. legio, multitudo dæmonum cui ſeruiebat: porci, immundi & ſuperbi homines dæmonibus ſubiecti: præcipitatio in ſtagnum, cæca & profunda ſubmerſio, fugientes paſtores nunciant. i. impiorum primates quidam potentiam Chriſti, cuius legem fugiunt, ſtupendo & mirando prædicant. Geraſeni Chriſtum rogant vt diſcedat, nolunt enim multi vetuſtate delectari, Chriſti legem pati, quam dicunt ſe non poſſe implere. iubetur autem ſanatus redire in domum, &c. Redeundum enim in conſcientiam bonam poſt remiſſionẽ peccati, & ſeruiendum Euangelio propter aliorum ſalutem. Amb. Geraſeni Iudæi, qui volunt Chriſtum diſcedere, diſceſſitque ad Eccleſiam: 68. Int. ſ. in loca ſpiritualium infœcunda virtutum, ſicut profuſus à lege, diſcretus à Prophetis, remotus à gratia. v. Glo. multa dæmonia, multi cultus idololatriæ in gentium populo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

57. priuſquàm tempeſtatem ſ. daret, vt patet ex Matthæo.

imperaret illis vt in abyſſum[71] irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte[72]: & rogabant[73] eum vt permitteret eis in illos ingredi.[74] Et permiſit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & introierunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus[75] eſt. Quod vt viderunt factum qui paſcebant, fugerunt[76]: & nunciauerunt in ciuitatem, & in villas. Exierunt autem videre quod factum eſt: & venerunt[77] ad Ieſum, & inuenerunt hominem ſedentem à quo dæmonia exierant, veſtitum, ac ſana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nunciauerunt autem illis & qui viderant, quomodo ſanus factus eſſet à legione, & rogauerunt[78] illum omnis multitudo regionis Geraſenorum vt diſcederet ab ipſis: quia magno timore[79] tenebantur. Ipſe autem aſcendens nauim, reuerſus[80] eſt. Et rogauit[81] illum vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo eſſet. Dimiſit[82] autem eum Ieſus, dicens, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus.[83] Et abiit per vniuerſam ciuitatem, prædicans quanta illi feciſſet [84] Ieſus. Factum eſt autem cùm rediſſet Ieſus, [x] excepit illum turba.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

71. Int.i.gehennam. Chry.inſtant, ne citò pœnam ſuſtineant, putabant enim Chriſtum nō expectaturum tempus ſupplicij, propter exceſſum eorum quæ faciebant. Theoph.volebant adhuc eum hominibus conuerſari. Max.vnicuique peccato Deus conſonam pœnam ſtatuit; gehennam, ob carnis incendium, ſtridorem dentium, ob riſum laſciuum; ſitim, ob voracitatem & crapulam; vermem, ob malignum cor; caliginem, ob ignorantiam & fallaciam; abyſſum, ob ſuperbiam: itaque dæmonibus, vt ſuperbis abyſſus delegatur. Glo.Sciebant ex Prophetarum dictis ſe per Chriſti aduentum aliquando in abyſſum mergendos. 72. Aug.2.de conſ.Euang.pars gregis erat in monte, pars verò circa montem, vt Marcus ait. Erant enim duo millia porcorum. 74. Cyril.Immundi, immundum gregē petunt. Athan. in vita Antonij, Si in porcos poteſtatem non habent, multo minus in homines; Deus ergo ſolus timēdus, contemnendi illi. 75. Cyril.dæmones praui ſunt, & hoſtes ſubditis ſibi: itaque permiſit Chriſtus, vt ex euentu appareret eorum crudelitas. 76. Titus.ſ.ne cum porcis perirent. 77. Tit.duxit eos dāni neceſſitas, dum Deus homines punit, in rebus confert beneficium animabus. 78. Titus.Oportebat eos ſupplicare ne recederet, ſed cuſtodiret regionem, ne infeſtarentur à dæmonibus. Glo conſcij fragilitatis præſentia Domini ſe indignos iudicant. 79. Theoph.Timebant ne aliquod damnum paterentur iterum, vt paſſi fuerant in ſubmerſione porcorum. 80. Chry.vide Chriſti humilitatem. Glo.non curat inuitos. 81. Theoph.Timens ne elongatus à Chriſto, inuaderetur à dæmonibus. 82. Int.vt iactantiæ cauſa vitetur. & infidelibus ſit exemplum. 83. Theoph.Formam præbet humilitatis, vt bona referamus in Deum. Titus, iubet vulgari, quia regio illa Deum ignorabat, dæmonum cultibus irretita: & aduerte, quòd, cùm in Patrem refert miraculum, dicit, narra, cùm de ſe loquitur, prohibet dicere.
84. Titus, nouerat Deum eſſe Ieſum.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

75. Amb.niſi quis porci more vixiſſet, non in eum diabolus accepiſſet poteſtatem, aut non vt perderet, ſed probaret. 76. Amb.nec philoſophiæ profeſſores, nec Principes ſynagogæ pereuntibus poterāt ferre medicinam. 80. Glo.Chriſtus qui relictis Iudęis, ad Gentes tranſierat, in patriam reuertitur, vbi enim plenitudo gentiū intrauerit, omnis Iſrael ſaluus fiet. x. Amb.reliquerat Chriſtus ſynagogam, & quē ſui nō receperāt, recipimus alieni. Beda.in fine ſeculi redibit Chriſtus ad Iudęos, & ab eis per fidei confeſſionem excipietur Glo.expectant eum, ſicut ait Propheta, Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris cum viro, Synagoga enim nunc nec Chriſto ſubdita, nec fornicatur cum idolis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

71. *Græca vox ſignificans aquarum profunditatem. ſumitur verò in Teſtamento nouo ferè pro inferno, vbi velut immerſi damnati.* 82. *i. eſt, abs ſe ablegauit.*

Erant autem omnes[85] expectantes eum.[86] Et ecce venit vir cui nomē Iaytus,[87] & ipſe Princeps[88] ſynagogæ erat:& cecidit ad pedes Ieſu,[89] rogans eum vt intraret in domum eius; quia vnica[90] filia[91] erat ei fere annorum duodecim,[92] & hæc moriebatur. Et contigit,dum iret,à turbis comprimebatur.[aa] Et mulier[93] quædam erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem ſubſtantiam ſuam, nec ab vllo potuit curari:acceſſit[94] retrò,& tetigit[bb] fimbriam veſtimenti eius:& confeſtim[95]

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

85. Theoph.ſ.propter doctrinam & miracula. 86. Aug.2.de conſ.Euan.non continuò: prius enim factum eſt conuiuium publicanorum(vt ait Matth.) 87. Tit.ponitur nomen Iudæorū cauſa,qui nouerunt quod accidit. 88. Titus.accedit Princeps,vt magis obturētur Iudæorum ora;accedit verò neceſſitatis cauſa.In chamo & freno maxillas eorum conſtringe,quia nō approximant ad te. 89. Chry. Ignorabat abſentem poſſe liberare;ſi enim ſciuiſſet, dixiſſet vt Centurio,Dic verbo,& curabitur filia mea. 90. Græc.domus fundamentum, ſucceſſio generis. 92. Græc.in ipſo ætatis flore. aa. Cyril. conculcabat Chriſtus ſuperbiam;non enim eum à longè ſequebantur. 93. Amb.Suſcitaturus mortuā, ad faciendum fidem, Hæmorrhoiſſam antè curauit. Glo.ſic Elizabeth ſterilis paritura indicatur, vt conceptura virgo credatur. 94. Cyril.non licebat immundis tangere ſanctos,vel eis appropinquare. Chry.reputabatur hæc paſſio legis ritu immunditia magna. 95. Theoph vt qui oculum lucernæ lucenti adhibet,aut igni ſtipulam,ſtatim operationem experitur; ſic illa fidem afferens potenti curare, ſtatim conſequitur curationem.Chry.non ſola veſtimenta ſanauerunt, nam & milites ea ſortiti ſunt, ſed fidei intentio.Theoph.tetigerat prius Chriſtum mente.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

87. Int.i.illuminans.Moyſes enim dicitur Iayrus,qui diuinis præceptis populū inſtruxit. 88. Amb. Princeps Synagogæ,Lex,cuius contēplatione Dominus Synagogā non penitus dereliquit.Beda.Princeps Synagogæ,Moyſes;vnde Iayrus.i.illuminans,vel illuminatus. Illuminatus enim à Spiritu ſancto, illuminauit cæteros;cecidit verò ad pedes Ieſu;nam eum tota patrum progenie ipſe Chriſtū ſibi præferēdum cognouit;Caput Chriſti,Deus;pedes,incarnatio,qua terrā noſtræ mortalitatis tetigit;rogauit vt intraret in domum ſuam,deſiderabat enim eius aduentū;filia vnica,Synagoga,duodecimo anno tempore pubertatis appropinquante,moriebatur,cùm ſcilicet ſpirituales fructus gignere debebat;& ſi Chriſtus non ſuccurreret,errorum languore conſternata,corruiſſet,comprimitur in via:præbens enim Iudææ ſalutaria monita,carnalium populorum eſt conſuetudine grauatus.Amb.accedit mulier in via. i.Eccleſia gentium,paratâmque Iudæis fide præripuit ſanitatē.Beda.ſanguinis fluxus,idololatriç proſtitutio,& carnis & ſanguinis oblectatione patrata crimina.Amb.hæc duodecim annis laborabat, vt illa duodecimo moriebatur,quamdiu.n.Synagoga viguit,Eccleſia laborauit.Beda.eadē pene ætate ſeculi nata Synagoga in Patriarchis,& Gentes idololatria fœdatæ. Amb.erogauerat omnem ſubſtātiam in medicos,amiſerant enim gētes omnia dona naturæ. Beda. Medici,falſi Theologi, ſeu Philoſophi, legumque ſecularium doctores,multa de virtutibus & vitiis differētes,vel immundi ſpiritus ſe pro Deo colendos ingerentes,quibus audiēdis,quanto magis gentilitas naturalis induſtriæ vires expēdit,tanto minus à ſordibus potuit curari.Amb.audiens ægrotare Iudæorum populū,ſperare cœpit ſaluris remedium,cognoſcens veniſſe tempus venturi de cælo medici,ſurgit vt occurrat,fide promptior,pudore cunctatior,infirmitatē agnoſcens,non deſperans veniam:peccatum erubeſcens vt deſerat,fidē deferēs vt credat,deuotionem exhibens,vt roget:ſapientiam induens, vt ſanitatem ſuam ſentiat, tetro tangit, quia ſcriptum eſt,Poſt Dominum Deum tuum ambulabis. Beda. Si quis mihi miniſtrat,me ſequatur: vel quia præſentem in carne Dominum non videns, per fidem ſecuta eſt.Greg.3.Mor.premēte turba vna tangit,premunt enim carnales,tangūt humiles.Beda.diuerſæ hæreſes inordinatè Chriſtum affligunt,cui Eccleſiæ Catholicæ fideliter quærit.Glo.quidam tangentes,non tangunt,ſicut videntes non vident,audientes non audiunt.Amb.Exiit de Chriſto virtus;Dei enim munus eſt ſalus gentium:tangitur fimbria,non ſuperiora veſtimenta;totus enim non poteſt comprehendi : ſed beatus qui vel extremam partem verbi tangit.Glo.fimbriam tangit, qui incarnationis myſteria perfectè amat, & credit, donec ad maiora capienda perueniat. 91. Int.Synagoga Lege & Prophetis inſtructa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

93. *Amb.lib.de Salomone c.5.putat fuiſſe Martham,ſed aliter Euſeb.l.7.c.14.* bb. *geſtabant Iudæi omnes fimbrias in quatuor angulis veſtis inferioribus, vt à cæteris gentibus diſcernerentur.vide Nu.15.Deut. 22.id ergo potius tetigit,quod eſſet velut inſigne religionis Iudaicæ.*

Digitized by Google

ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus, [96] Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus,& qui cũ illo erant, Præceptor [97] turbæ te cõprimunt,& affligunt: & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Ieſus, [98] Tetigit me aliquis. [99] nam & ego noui virtutẽ de me exiſſe. [cc] Videns autem mulier quia [dd] non latuit, tremens venit,& procidit ante pedes eius,& ob quã cauſam tetigerit eum, indicauit corã omni populo:& quemadmodum confeſtim ſanata ſit. At ipſe [100] dixit ei, Filia, [101] fides tua te ſaluam [102] fecit: [103] Vade in pace. [104] Adhuc illo loquente, venit quidam [ee] ad Principem Synagogæ, dicens ei, quia [105] mortua

Sens. Lit. In Cap. VIII.

96. Cyril. qui cuncta cognoſcit, quaſi neſciret, interrogat. Glo. non quærit vt doceatur, ſed vt fides mulieris appareat. 97. Int. q.d. multi ſunt qui te tetigerunt. 98. Int. q.d. non quæro de tactu corporis, ſed de tactu fidei. Græc. ſic etiam dicebat, Qui habet aures audiendi, audiat, quamuis omnes habeant corporalem auditum. non verè tangit, qui infideliter tangit. 99. Cyril. propalat quod factum eſt, non ambitione gloriæ, qui ſæpe præceperat taceri ſua miracula, ſed quia ſpectabat ad vtilitatem eorũ qui vocabantur per fidem ad gratiam. e c. Chry. vult mulierem prædicare quod factum eſt, vt ſuſpicione miraculum careat. 100. Int. ſ. per fidem. 101. Chry. primò ſoluit femineũ metum, ne remorſum conſcientiæ pateretur, quaſi furata gratiã, correxit etiam eam, quia latere putauerat: denique fidem eius expreſſit, vt & alij imitentur. nec minus fuit miraculum retentione ſanguinis, dum oſtẽdit ſibi cuncta patere. Cyril. Principi etiam ſynagogæ ſic perſuadebat credere liberatum iri filiam. 102. Int. in eo enim ſaluata es, quod credidiſti. 103. Orig. i. eſto ſana. Euſeb. in hiſt. lib. 7. ca. 14. Mulier hæc in Cæſarea Philippi, vnde fuit oriunda, ſtatuit ad limina domus ſuæ ſuper altam baſim ſimulacrum æneũ, mulieris flexis genibus, iunctiſq; manibus, quaſi precantis, aliudque inſtar viri amicti diploide,& manus verſus mulierem extendentis, ante cuius pedes planta quædã ortri ſolita, cùm ad veſtis oras pertingeret, omniũ paſſionum medicina dicebatur. 104. Chry. Expectabat Dominus puellæ mortem, vt appareret reſurrectionis miraculũ. itaq; tardiùs incedebat,& cum muliere diutius loquebatur. 105. Aug. de conſ. Euang. Matthæus ſcribit Archiſynagogum dixiſſe Chriſto filiam mortuam, conſiderans quod Chriſtus fecit; itaque dixit rogatum Dominũ, vt mortuam ſuſcitaret, quia hoc fecit Chriſtus: nempe attẽdit nõ patris de filia verba, ſed voluntatẽ, vnde nec is, venientib. nunciis,& prohibentibus ne Chriſtus veniret, conſenſit; nec eum Chriſtus vt diffidentẽ reprehendit, ſed credentẽ robuſtiùs confirmauit.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

105. Beda. filia Principis mortua nunciatur, id eſt, Synagoga, perfidia ſcilicet & inuidia: ſanata mulier, id eſt, Eccleſia mundata; Principis ſeruus nuncians, qui ſynagogæ ſtatum videntes à Deo deſtitutum, reſtaurari poſſe non credunt; itaque non putant ſupplicandum pro ſuſcitatione; pater puellæ, doctorum legis cœtus, qui, ſi credere voluerit, etiam ſubiecta ei Synagoga, ſalua erit. Ambr. domum veniens, paucos reſurrectionis arbitros aſciuit: non enim à multis Iudæis continuò credita eſt reſurrectio; nam quòd viduæ filius publicè ſuſcitatur, pietas Domini fuit: quòd mater vidua non pateretur moras, ſignificabatur etiam citò Eccleſiam credituram. dicit Chriſtus non eſſe mortuam; vbi enim reſurrectionis fides eſt, non eſt mortis ſpecies, ſed quietis. Beda. Synagoga, quia Sponſi lætitiam amiſit, qua viuere poſſet, quaſi inter plangentes mortua iacet, nec ipſum, cur plangatur intelligens. Amb. tenet Chriſtus manum puellæ: Beatus cuius Sapientia manum tenet, in penetralia ſua inducit, cæleſtem panem manducare iubet. Venite, (inquit Sapientia, quæ corporis & ſanguinis Dei alimentis altaria repleuit) edite panes meos,& bibite vinum, &c. Glo. tenet manum, niſi enim manus Iudæorum, quæ ſanguine plenæ priùs fuerint mundatæ, Synagoga nõ ſurgit. Beda. Surrexit puella, reſipiſcit enim intereo Chriſto confortante. Significat verò Archiſynagogi filia, mortuos cogitatione peccati; filius viduæ, qui opere malum complent; Lazarus, peccati conſuetudine corruptos. quanto autem grauior mors, tanto acrior debet eſſe pœnitentia; iſta leui voce ſuſcitata eſt iuuenis, pluribus priùs dictis; Lazarus, fremitu & lacrymis, vocéque magna: publica etiam noxa, publico eget remediò; leuia peccata ſecreta pœnitentia delentur: vnde hìc pauci arbitri; in aliorum ſuſcitatione, multi.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

d d. putauerat poſſe Chriſtum latere. e e. Græc. à Principe, id eſt, à domo Principis. Sic apud Comicum; exit à nobis, id eſt, domo noſtra.

eſt

eſt filia tua,noli vexare illum. Ieſus autem audito hoc verbo, reſpondit patri puellæ, Noli timere,[106] crede tantùm,& ſalua erit. Et cùm veniſſet domum,non [107] permiſit intrare ſecum quemquam, niſi [108] Petrum,& Iacobum, & Iohannem: & [109] patrem & [110] matrem puellæ.[111] Flebant autem omnes,& plangebant illam. At ille dixit; Nolite flere,non eſt [112] mortua puella,ſed [113] dormit.Et deridebant eum,ſcientes quia mortua eſſet. Ipſe autem [114] tenens manum eius,[ff] clamauit,dicens,Puella ſurge. Et reuerſus eſt [115] ſpiritus eius,& ſurrexit continuò. Et [116] iuſſit illi [117] dare manducare. Et ſtupuerunt parentes eius, quibus [118] præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

106. Athana.fidem exigit,non quia indigeat adminiculo aliorum,ipſe enim fidei largitor eſt,ſed ne videatur ex acceptione perſonarũ ſua dona conferre,credentibus fauet. 107. Theoph.nihil ad oſtentationẽ facit: docet etiam,facturũ miracula non decere eſſe in medio plurimorum,ſed ab aliis ſeparatum. 108. Theoph.Solos intromiſit diſcipulorum vertices, & qui poterant miraculum occultare. nolebat enim reuelari,fortè ob inuidiam Iudæorum. Chry. cæteros diſcipulos non aſſumpſit, pronocans ad appetitum maiorem; & quia nondum erant plenè diſpoſiti. 109. Chry.aſſumpſit & parentes in teſtes,ne quis diceret fallax eſſe reſurrectionis iudiciũ. 111. Chry.excluſit etiam flentes,indignos oſtendens eiuſmodi viſione. 112. Chry.erat enim viuificaturus,quaſi à ſomno ſuſcitans. 113. Int. qui nõ credit,deridet.Amb.¶ Chry.deriſio ipſa fuit mortis iudicium. 114. Chry. vt ſic diſponeret videntes ad reſurrectionis fidem. 115. Chry. eadem anima quæ expirauerat,reſtituta eſt. 116. Int.ad teſtimonium vitæ,vt non phantaſma,ſed veritas crederetur.Chry. 117. Chry.non propinat ipſe, ſed aliis mandat;ſic & in Lazaro dixit,Soluite eum. 118. Græc.oſtendens ſe bonorum largitorem, non gloriæ cupidum,totúmque dare nihil recipientem.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

108. Int.Petrus,Iacobus & Iohannes,fides,ſpes,& charitas. 109. Int.pater,Epiſcopus. 110. Int.mater,Eccleſia.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

ff. abſentem animam vocans,ſimul vocis vim indicans.

CAPVT IX.

CONVOCATIS autem Ieſus duodecim Apoſtolis, dedit illis [1] virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et miſit illos prædicare regnum Dei,& ſanare infirmos. Et ait ad illos,[2] nihil

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. GLo.ſ.vt noua facerent,qui noua prædicarent. Cyril. decebat inſtitutos miniſtros ſacrarum doctrinarum poſſe miracula facere per quæ crederentur Dei miniſtri. dat verò Chriſtus virtutem ex promptuariis propriis. 2.Greg.Nazianz.multa iniungit,quorum ſumma eſt,tales eos debere eſſe, vt nõ minus propter modum viuendi eorum,quàm propter verbum euangelica doctrina propagetur. Chry.Reddit eos inſuſpectos,& à quauis cura ſequeſtrat,vt totum ſtudiũ adhibeant verbo.Euſeb.vult eos carere cupidine rerũ,& ſollicitudinibus vitæ:nullus enim militans Deo,implicat ſe vitę ſecularis negotiis.Amb.Euangelizanti verbum Dei non ſunt ſubſidij ſecularis adminicula requirenda, magis enim ſuppetent,quo minus requiret.Aug.2.de con.Euan.poſſidere hæc Dominus diſcipulos noluit,vt hæc eis deberi monſtraret,ab illis quibus Euangelium annunciarent,quam poteſtatem virgæ nomine ſignificauit,cùm diceret apud Marcum,ne quid tollerẽt in via,niſi virgam.Theoph. iubentur nõ theſaurizare,quod pera ſignificat multa cõgregans;nec eſſe iracundi,quod ſignificat baculus,nec ficti, & duplici corde,quod ſignificat tunica duplex.Glo.ſimplex veſtimentum, quidquid eſt neceſſarium alicui ſecundùm qualitatem loci vel temporis;duplex,quod vltra neceſſitatem eſt.

Addit. Avct. In Cap. IX.

2. id eſt,nihil ad iter tollatis.

tuleritis in viam; neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas[a] tunicas habeatis. Et in quamcumque domum intraueritis, ibi manete[3], & inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum veſtrorum excutite, in teſtimonium[4] ſupra[b] illos. Egreſſi autem circuibant per caſtella euangelizantes,[5] & curantes vbique. Audiuit[6] autem Herodes tetrarcha[7] omnia quæ fiebant ab eo: & hæſitabat[8] eò quòd diceretur à quibuſdam, quia Ioannes ſurrexit[9] à mortuis: à quibuſdam verò, quia Helias apparuit: ab aliis autem, quia Propheta vnus de antiquis ſurrexit. Et ait Herodes: Iohannem ego decollaui.[10] Quis eſt autem iſte de quo ego talia audio? Et quærebat[c] videre[11] eum. Et[12] reuerſi Apoſtoli, narrauerunt illi quæcumque[d] fecerunt: & aſſumptis illis ſeceſſit[13] ſeorſum in locum deſertum,[e]

Sens. Lit. In Cap. IX.

3. Int. ſ. quamdiu in illa ciuitate prædicabitis. Cyril. iubet in vna domo manere, vt nec hoſpitē grauent dimittendo, nec guloſitatis, & leuitatis ſuſpicionem incurrant. Amb. alienum à prædicatore curſitare per domos, inuiolabilis hoſpitij iura mutare. Glo. ſecundùm Matthæum domus eligēda priùs eſt, vt mutandi hoſpitij neceſſitas offeratur. 4. Beda. in teſtimonium laboris veſtri quòd ingreſſi ſitis ciuitatem, & prædicaueritis, vel quòd ab eis nihil accipitis, qui Euangelium ſpernunt. 5. Euſeb. Euangelizant vt doctores, remedia præſtant vt medici. Glo. prædicabant (vt eſt apud Marcum) vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo ægros, & ſanabant. 6. Int. dum hæc fierent à Domino in Galilæa, Herodes decollauit Ioannem. 7. Theoph. Filius Herodis Regis, qui pueros interemit. 8. Chry. peccatores quemuis ſtrepitum pertimeſcunt, nempe reddit peccatum timidos. Aug. 2. de con. Euang. poſt hæſitationem intelligendū eſt confirmaſſe in animo ſuo, quæ ab aliis dicebantur, cùm ait, vt refert Matthæus, hic eſt Ioannes, ipſe ſurrexit à mortuis, vel ita ſunt verba Matthæi pronuncianda, vt adhuc hæſitantem indicent. 9. Glo. Iohānem, cuius nullum ſignum viderant, reſurrexiſſe dicebāt, quod de Chriſto ſumma malitia negabant, cuius multa miracula viderāt. 10. Chry. verbum eſt conſolantis timorem animæ perturbatæ. 11. Int. vt fortè ſi ipſe ſit Ioannes, poſſit cognoſcere. 12. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus & Marcus ex præcedentium occaſione narrant Ioannis mortem: ſed Lucas, qui iam eius meminerat, alia ſubiungit. d. Beda. itemque quid Ioannes eis in docendo occupatis, paſſus ſit. 13. Int. non timore mortis, ſed vt parceret inimicis, ne homicidium homicidio iungerent. Beda. ſimul etiam opportunum paſſioni tempus expectans. c. Theoph. ne quis diceret facto miraculo, de proxima ciuitate fuiſſe panes allatos.

Sens. Myst. In Cap. IX.

e. Amb. Gratiæ cæleſtis alimentum Chriſtus impartitur, non otioſis, aut in ſeculari dignitate reſidentibus; ſed ſe inter deſerta quærentibus. Beda. petentem gentium deſerta Chriſtum fidelium turbæ ſequuntur, relictis priſcæ conuerſationis mœnibus. largitur verò pabula ipſe relicta Iudæa (quæ prophetiæ caput non credendo abſtulerat) in deſerto Eccleſiæ, quæ virum non habebat, die autē declināte, turbam reficit. i. in fine ſæculorum, vel cùm Sol iuſtitiæ pro nobis occubuit. Non erāt Apoſtolis niſi quinque panes Moſaicæ legis, & duo piſces vtriuſque Teſtamenti, i. abdito myſteriorum, quaſi in aquis latentes. Sequuntur quinque millia. i. qui exterioribus vti nouerunt. quinque enim exteriores ſenſus; diuerſi diſcubitus, diuerſi per orbem terrarum conuentus, qui vnicam Catholicā faciūt. Amb. nondum intellexerant Apoſtoli cibum non eſſe venalem, Chriſtus nouerat ſuas epulas eſſe gratuitas; eſt autem panis quem Chriſtus frangit, Dei verbum, quod cùm diuiditur, augetur. Beda. Chriſtus non noua creat cibaria, ſed acceptis quæ habebāt diſcipuli, benedixit. veniēs enim in carnē, non alia quàm quæ prædicta fuerant, prædicat, prophetiæ dicta myſteriis grauida demonſtrans; reſpicit in cælū, docens illuc dirigendam mentem; ibi lucē ſcientiæ quærendam. diſtribuit diſcipulis. Legis enim & Prophetiæ Sacramenta, vt per mundum prædicarent, eis patefecit. implētur duodecim cophini, duodecim enim Apoſtoli & ſequētes doctores, foris quidē deſpecti ſūt, ſed intus ſalutaris cibi reliquiis cumulati.

Addit. Avct. In Cap. IX.

a. i. binas, ſeu mutatorias. b. i. contra. 8. i. perplexo erat animo. c. i. optabat.

qui [14] eſt [15] Bethſaidæ. Quod cùm cognouiſſent turbæ, [16] ſecutæ ſunt illum: & excepit [17] eos, [18] & loquebatur illis de [19] regno Dei, & [20] eos qui cura indigebant, ſanabat. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, Dimitte turbas, vt euntes in caſtella villaſque quæ circa ſunt, diuertant, & inueniant eſcas: quia hîc in loco deſerto ſumus. Ait autem ad illos: Vos [21] date illis manducare. At illi dixerunt, [22] Non ſunt nobis pluſquàm quinque panes, & duo piſces: niſi fortè nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas. Erant autem ferè viri quinque [f] millia. Ait autem ad diſcipulos ſuos, Facite illos diſcumbere per [g] conuiuia [23] quinquagenos. Et ita fecerunt. Et diſcubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piſcibus, reſpexit in [24] cælum, & [h] benedixit [25] illis: & fregit, & diſtribuit diſcipulis ſuis, vt ponerent ante turbas. Et [l] manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſublatum eſt quod ſuperfuit illis [26] fragmentorum cophini [27] duodecim. Et factum eſt, cùm ſolus eſſet orans, erant cum illo & diſcipuli.

Sens. Lit. In Cap. IX.

14. Int.ſ.pertinẽs, & vicinus Bethſaidæ ciuitati Galilææ. 15. Beda.ciuitas Andreæ, Petri, & Philippi, prope ſtagnum Genezareth. 16. Cyrill.alij vt curarentur à dæmonibus, vel languoribus; alij eius doctrina oblectati. Glo.ſequuntur non iumentis, aut vehiculis, ſed proprio labore pedum, vt ardorem mentis oſtendant. 17. Int.fatigatos. Beda. 18. Int.docet inſcios. Beda. 19. Int.non de ſecularibus. Amb. 20. Int.ſ.ægros. Beda. 21. Theoph. hoc dicit volens eos inducere ad dicendum quot panes haberent, vt miraculum appareret. 22. Aug.2.de conſ.Euang. coniunxit Lucas in vnam ſententiam reſponſionem Philippi & Andreæ, quamquam aliqua verborum varietate, in quo docemur nihil quærendum in verbis, niſi loquentiũ voluntatem. f. Cyrill.exceptis mulieribus, & pueris, vt alius Euangeliſta refert. 23. Aug.2.de conſ.Euan.& centenos, vt ait Marcus. 24. Chry.vt crederetur à Patre venisſe. Cyril.docet in principio menſæ panẽ Deo offerre, & dicere ſuper ipſum benedictionẽ ſupernam. 25. Chry.ſ.honorando eos, & ne obliuiſcantur miraculi: non autem facit eſcas ex non entibus, vt obturet os Manichæi, aſſerentis alienam ab eo creaturam, ſéq; oſtendat eſſe qui dixit. Germinet terra, &c. l. Greg Nyſſen. Panis paratur, factus in manibus miniſtrantium. Amb. Inter diuidentium manus, quas non fregerant, particulæ multiplicantur. 26. Chry.fecit ſuperabundare non panes, ſed fragmenta, vt oſtenderetur illorum panum eſſe reliquias. 27. Chryſ.ſcilicet, quot erant diſcipuli.

Sens. Myst. In Cap. IX.

Ambroſius. Soluitur illud populi Iudaici; manus eius in cophino ſeruierunt. colligebat is populus ante lutum in cophinis, ſed tam per Chriſtum cœleſtis vitæ alimoniam operatur. 12. verò numerus omnium tribuum. Glo. Bethſaida, domus fructuum interpretatur; excipit Chriſtus ad ſe venientes, & curat vt plena fides ſtatim præmium conſequatur. ſanati reficiuntur: poſt remiſſionem enim peccatorum, tribuitur alimonia cæleſtis. piſces duo, Legis Reges & Sacerdotes, in quibus non erat plena refectio. quinque panibus alũtur, quos neceſſe eſt legalibus adhuc præceptis inſtrui, & legali timore cõprimi: nam qui quatuor millia ſunt propter Euangelicam doctrinam, ſeptem panibus.i.ſeptiformi Spiritus gratia reficiuntur; quinquageni, qui in pœnitentia peccatorum poſiti. nam quinquageſimus pœnitentiæ Pſalmus. centeni, qui æternæ vitæ deſiderio ſuſpirant: centenarius enim de læua tranſit ad dexterã. quod ſupereſt tribus, diſcipuli tollunt: quod enim rudes non capiunt, perfecti inquirunt. frangendo multiplicat panes Chriſtus.i.legem exponẽdo, ſaturatur populus. fames enim in perpetuũ ab electis repellenda. miniſtrant Apoſtoli: erant enim diuiſuri corpus Dominicũ & ſanguinem.

Addit. Avct. In Cap. IX.

g. Græc. κλισίας, accubitus. h. ſ. imprecans diuinam gratiam, qua multiplicarentur, vel q.d. gratys actis, multiplicauit illos. Hebr.

& inter

& [28] interrogauit illos, dicens, Quem me dicunt eſſe [29] turbæ? At illi reſponderunt, & dixerunt, [m] Iohannem Baptiſtam: alij autem Heliam, alij verò quia vnus Propheta de prioribus ſurrexit. Dixit autem illis, [30] Vos autem quem me eſſe dicitis? [31] Reſpondens Simon Petrus, [32] dixit: [33] Chriſtum [34] Dei. At ille [n] increpans illos, præcepit ne cui [35] dicerent hoc, dicens, [36] Quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus, & Principibus ſacerdotum & Scribis, & occidi; & tertia die reſurgere. Dicebat autem ad omnes, Si [37] quis [38] vult poſt [39] me venire, [o] abneget [40] ſemetipſum, & tollat [41] crucem ſuam [p] quotidie, & ſequatur [42] me. Qui enim [43] voluerit animam ſuam ſaluam facere, [44] perdet [45] illam: [46] nam qui perdiderit [47] animam ſuam propter me, ſaluam facier illam. [48] Quid enim proficit homo ſi lucretur vniuerſum mundum: ſe autem ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat? Nam qui me [49] erubuerit, & meos ſermones: hunc Filius hominis eru[50]beſcet cùm [51] venerit in [q] maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum.

Sens. Lit. In Cap. IX.

28. Cyril.ſ.vt eos à plurium opinione auferret, & rectam eis fidem inſereret. 29. Beda.hoc priùs interrogat, ne diſcipulorum confeſſio vulgi videatur opinione formata. Gl.meritò vocãtur turbæ qui diuerſa de Chriſto ſentiunt. m. Glo.fortè Iohannem, qui in vtero matris Chriſti præſentiam ſenſit; Heliam, quia raptus in cælum, & venturus creditur. Hieremiam, quia ſanctificatus in vtero. 30. Cyr. qui cenſura mea vocari eſtis ad Apoſtolatum, teſtes miraculorum meorum. 31. Int.vnus, pro omnibus. 32. Int.non populi ſententiam, ſed ſuam promens. 33. Cyril.eſt Græcè cum articulo: multi enim fuerunt Chriſti vocati. Amb.in vno hoc nomine diuinitatis & incarnationis expreſſio eſt, & fides paſſionis. 34. Cyr.vnum confeſſus eſt Chriſtum eſſe Filium hominis, & Filium Dei de Patris ſubſtantia procedentem. 35. Amb.iubet eos tacere, vt fallat principem mundi, decliuet iactãtiam, doceat humilitatẽ: ſimul ne imperfecti diſcipoli prædicationis tantæ mole opprimantur. Chry.voluit expectari tẽpus opportunum. Cyril.decebat priùs crucem & reſurrectionem impleri: vnde ſubdit, Oportet Filium hominis multa pati, &c. 36. Amb.fortè id addidit, quia ſciebat diſcipulos paſſionis & reſurrectionis myſterium difficilè credituros. 37. Cyril.duces ſtrenuos ad audaciam prouocat, oſtendens per certamina gradiendum eis gloriam obtinere cupienti. 38. Chry.nullum pius & benignus inuitum aut coactum vult habere famulum, ſed ſpontaneos, & gratias agentes pro famulatu: ideo perſuadendo & benefaciendo attrahit. 39. Baſil.ſ conuerſationis imitatione. o. Beda.niſi quis à ſe deficiat, ad eum qui ſupra ipſum eſt, non appropinquat. Baſil.abnegatio ſui, eſt totalis receſſus à propriis voluntatibus. Orig.Abnegat ſe, qui vitam mutat. 40. Int.non tantùm ſua, ſed etiam ſeipſum, ſecundùm quod fuerat homo vetus. 41. Baſil.ſ.appetitu mortis pro Chriſto, mortificatione membrorum, vitæ præſentis contemptu, &c. Greg.in ho.tollitur crux, dum vel per abſtinentiam affligitur corpus, vel per cõpaſſionẽ animus. Græc.rectè coniungit hæc duo, abneget ſe, & tollat crucẽ: paratus enim crucem aſcendere, ſumit in mentem mortis intentionem, nec ampliùs vitam præſentem æſtimat. 42. Beda.propriam crucem baiulantem. 43. Int.i.qui tempore paſſionis vult præſentem vitam cuſtodire. Orig.qui vult præſentem vitam in ſenſibilibus ſeruare. 44. Int.ſ.in futuro. 45. Int.ſ.vitam æternam. 46. Int.è contrario. 47. Int.vitam præſentem. Orig.qui negligit ſenſibilia pro veritate ſe morti exponẽs. 48. Greg. in ho.perſecutionis tempore ponenda eſt anima, quod proximè dictum eſt: pacis autem tempore frãgenda terrena deſideria, quod nunc docetur. 49. Greg.in ho.plerumque labentia cuncta deſpicimus, ſed humana verecundia præpediti, rectitudinem quam ſeruamus in mente, non valemus voce exprimere. huic ergo vulneri medicamentũ ſubiungit. Theoph.erubeſcit Chriſtũ qui dicit, Numquid credam crucifixo? ſermones verò eius, qui Euangelij ruditatem contemnit. 50. Int.i.abiiciet. Theoph.vt paterfamiliâs ſeruum prauum nominare erubeſcit. 51. Cyril.incutit timorem.

Addit. Auct. In Cap. IX.

n. i.intercedens, ſeu interminatus. p. ſ.quacumque occaſione oblata. 47. i.vitam. q. Gr.δόξῃ, gloria.

[52] Dico autem vobis verè, [r] ſunt aliqui hîc adſtantes, qui non guſtabunt [53] mortem donec videant [54] regnum Dei. [55] Factum eſt autem poſt hæc verba [r] ferè dies [56] octo, & [57] aſſumpſit [58] Petrum, & [59] Iacobum, & [60] Iohannem, & [61] aſcendit in montem vt [62] oraret. Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius,

Sens. Lit. In Cap. IX.

52. Amb. Semper Dominus infirmitatem mentis humanæ præſentium remuneratione ſuſtentat. arduum quippè eſt crucem tollere, animam periculis, morti corpus offerre, negare qui ſis, cùm velis eſſe quod non ſis: tamen quamuis excelſa virtus futuris commutat præſentia. ne quis ergo deſperatione frangatur, aut tædio, continuò ſe videndum fidelibus pollicetur. 53. Int. ſcilicet, temporaliter. 54. Int. ſ. glorificationem corporis in transfigurationem. ¶ repræſentationem futuræ beatitudinis. Theoph gloriam in qua erunt qui me confitentur. Glo. viſa æterna gloria, etſi in tranſitu, & ad breue momentũ, fortiores tamen contra aduerſa facit. 55. Euſeb. ne ſolis verbis credere viderentur, procedit ad opera. Glo. dat Apoſtolis ſignum de cælo, vt fides eorum augeatur, quod Scribis dare noluit vt indurarentur. 56. Damaſc Matthæus & Marcus ſex dicunt, quia non numerant primum & vltimum, ſed licet quo pollicitus eſt, & quo præſtitit. 57. Int. vt tribus idoneis teſtibus totus mundus crederet. Damaſc. quare nõ vocauit omnes? ſolus Iudas indignus erat, ſed ſi ſolus fuiſſet dimiſſus, ad maiorem fuiſſet malitiam prouocatus: itaque alios etiã dimiſit, aſſumpſit verò tres, vt in duobus vel tribus ſtet omne verbum. Glo. Sciebat Chriſtus hos cæteris perfectiores. 58. Int. qui claues regni cælorum accepit. Amb. ¶ Damaſc. vult teſtimonium eius per Patris teſtimonium confirmari: aſſumpſit etiam quaſi præſidem futurum totius Eccleſiæ. 59. Int. qui primus ſolium Sacerdotale conſcendit. Ambr. ¶ Damaſc. tamquam moriturum pro Chriſto ante omnes diſcipulos. 60. Int. cui mater committitur. Amb. ¶ Damaſc. tamquam theologiæ puriſſimum organum, vt viſa gloria Filij, quæ nõ ſubiacet tempori, reſonet illud, In principio erat verbum. Theoph. aſſumit hos tamquam rem hanc celare potẽtes. 61. Theoph. docet nos ſolitarios, & aſcendentes orare, ad nihil terrenorum declinãtes. 62. Damaſc. aliter orabat, quàm ſerui, qui per intellectus aſcenſum ad Deum orant. eius enim intellectus ſecundùm hypoſtaſim Deo vnitus; docet verò ſe Deo aduerſarium non eſſe, & Genitorem veneratur, allicitque tyrannum explorantem an Deus eſſet.

Sens. Myst. In Cap. IX.

r. Amb. Soli non queunt guſtare mortem, qui ſtare poſſunt cum Chriſto. 56. Amb. qui Chriſti verba audit, & credit, reſurrectionis gloriam videbit, quę octaua die facta eſt. Beda. poſt ſex ætates ſeculi, & ſeptimã quietem animarum, quæ interim in alia vita gerũtur, quaſi octaua ætate reſurgemus. Amb. Matth. & Marcus, poſt ſex dies. i. mundi temporibus impletis. ſex enim diebus creatus, reſurrectio erit, & qui mundum hunc tranſcenderit, futuræ reſurrectionis fructus expectabit. Beda. montem aſcendit oraturus, & ſe transfiguraturus. qui enim reſurrectionis fructum exſpectãt, mente in excelſis inhabitare, & continuis precibus debent incumbere. Amb. tres eliguntur. nemo enim reſurrectionis gloriam videbit, niſi Trinitatis myſterium fidei ſinceritate incorruptũ ſeruauerit. Glo. Multi vocati, pauci electi: ſignificantur etiam qui habent fidem, ſpem, & charitatem. vel per Petrum præpoſiti ſeu cõiugati; per Iacobum, pœnitentes, vel actuales; per Iohannem, virgines, vel theorici. Beda. veſtitus Domini, ſanctorum chorus, qui Domino in terris conſiſtente deſpectus videbatur, ſed cùm apparuerit, ſimiles ei erimus. Amb. veſtimenta, ſermones ſcripturarum, & quædam intellectus diuini indumenta, quæ in oculis mentis albeſcunt. Moyſes verò & Helias, Lex & Prophetæ. Glo. per Moyſem infernales, per Heliam cæleſtes, per Apoſtolos terreſtres ad iudicium venturi ſignificantur. Vel per Moyſem mortuum ſancti defuncti vſque ad diem iudicij, in ipſo iudicio reſuſcitandi; per Heliam viuẽtem, qui viui inuenientur. Videntur autem in majeſtate, quia cum Chriſto regnabunt glorioſi. Exceſſum eius dicunt: laudabunt enim tunc Domini miſericordiam pro ipſis mortuis. Vident Moyſem, & Heliam in majeſtate: videbunt enim in gloria ſancti meliùs quomodo Dominus Legem & Prophetas impleuerit. Tria tabernacula, verba, cogitationes & opera. errabat verò Petrus; lex enim Prophetæ, & Euangeliũ, non tria, ſed vnum habent tabernaculum. i. Eccleſiam Dei. Accepit autem nubis obumbraculum, in reſurrectione enim non domorum tegmine, ſed Spiritus ſancti gloria ſancti protegentur. Timuerunt verò: quanto enim quis ampliora quæſierit, tanto magis ad inferiora collabitur, ſi menſuram ſuam ignorauerit. Cernitur autem Ieſus ſolus, ablata nube, & euaneſcentibus Moyſe & Helia: Legis enim & Prophetarum vmbra diſcedente, Euangelij gratia & lumen reperitur.

Addit. Auct. In Cap. IX.

r. *non enim integri.*

altera[63]:& veſtitus eius albus[64] & refulgens.Et ecce[65] duo viri[66] loquebantur cum illo. Erant autem Moyſes & Helias,viſi in maieſtate[67]:& dicebant exceſſum[68] eius,quem completurus erat in Hieruſalem.Petrus verò,& qui cum illo erant,grauati[69] erant ſomno. Et vigilantes[70],viderunt maieſtatem eius,& duos viros qui ſtabant cum illo. Et factum eſt cùm diſcederent[v] ab illo,ait Petrus[71] ad Ieſum, Præceptor ,bonum[72] eſt nos hîc eſſe: & faciamus[73] tria tabernacula,vnum tibi,& vnum Moyſi[x],& vnum Heliæ, neſciens[74] quid diceret.Hæc autē illo loquente,facta eſt nubes[75],& obumbrauit[76] eos: & timuerunt[77] intrantibus illis[aa] in nubē.Et vox facta eſt de nube,dicens,Hic[78] eſt Filius[79] meus dilectus: ipſum audite. Et dum fieret[bb] vox,inuentus eſt Ieſus ſolus[80]. Et ipſi tacuerunt , & nemini dixerunt[81] in illis diebus quidquam ex his quæ viderant.Factum eſt autem in ſequenti die,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

63. ſ.ſicut Sol.Cyril.non mutata humana forma,ſed quadam ſplendida gloria ſuperueniēte.Damaſc. videns diabolus refulgentem,recordatus eſt Moyſi, cuius glorificata facies ; ſed id extrinſecus adueniente gloria;Chriſtus autem innato diuinæ gloriæ fulgore.Beda.qualis nūc apparuit Apoſtolis, poſt iudiciū cunctis apparebit electis. 64. Damaſc.per diuinæ lucis participationem. 65. Damaſc.vt noui & veteris Teſtamenti,itémque viuorum & mortuorum Dominus oſtenderetur. 66. Damaſc.tāquam famuli domino adſiſtētes.Chry.quia vulgus aſſerebat eſſe Heliam,vel Hieremiā, voluit vt appareret differentia,itémque ſe non eſſe aduerſarium Dei & Legis:denique vt horum virtutes diſcipuli imitarentur,manſuetudinem.ſ.Moyſis, Heliæ zelum. 67. Damaſc.oportebat viderent conſeruorum gloriam,vt fortificarentur in laboribus. 68. Cyril.i.ſalutiferam paſſionem. 69. Theoph.infirmi erant. Chry.ſomnum vocat nimium ſtuporem:lucis enim excellentia grauabat oculorum debilitatem.

v. Aug.2.de conſ.Euang.hoc Matthæus & Marcus tacuerunt. 71. Cyr.putabat fortè imminere tempus regni Dei.Chry.audierat oportere Chriſtum mori,& conſiderauit tutum eſſe locum. 72. Int.vnde Apoſtolus,cupio diſſolui,& eſſe cum Chriſto.Damaſc.non eſt tibi bonum Petre quòd Chriſtus ibi moretur,non enim obtineres claues regni,nec mors tyranni abolita eſſet,ne quæras ante tempus felicia,vt Adam deificationem. 73. Amb.ſuum miniſterium pollicetur.Damaſc.non te Dominus tabernaculorum,ſed vniuerſalis Eccleſiæ conſtructorem conſtituit. x. Gloſſ,quomodo noſcunt quem non viderant?per lucem ſuper eos venientem:ſic in reſurrectione vnuſquiſque alterum cognoſcet. 74. Cyril. quomodo oportebat Chriſtum volentem pro mundo pati,deſiſtere?Titus,non oportebat tribus tria tabernacula facere:non enim connumerantur Domino famuli.Amb. quod ignorabat conditionis fuit;quod promittebat,deuotionis.Glo.errabat in hac mortali carne cupiēs regnū. 75. Theop. vt ſe oſtenderet non minorem Patre , in veteri enim Teſtamento in nube Dominus habitare dicebatur.Baſil. erat nubes cauſata à luce. 76. Int.ſ.maiori luce ſuffudit. 78. Amb.ſ.quem ſolum videtis, non Helias,non Moyſes. 79. Cyr.verè & naturaliter,ad cuius exemplar alij adoptiui. 80. Theoph. ne quis putaret de Moyſe vel Helia dictum.Amb.receſſerant illi vbi cœpit Dominus deſignari.

81. Orig.non vult Chriſtus dici ante paſſionem quæ ad ipſius gloriam ſpectant.fuiſſent enim offenſi,præcipuè vulgus videns crucifigi,qui ſic fuerat glorificatus.Damaſc.præcepit id Chriſtus ſciens diſcipulos imperfectos,ne corda eorum qui non viderant,ſubuerterentur triſtitia, & proditor incitaretur ad inuidiæ rabiem.Glo.iuſſit Dominus taceri,ne eſſet pro rei magnitudine incredibile.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

70. Int.nemo niſi vigilans videt gloriam Dei.Ambr. x. Theoph. vſque ad tempus aliquod lex & Prophetæ poſt Euangelium. 75. Beda.vt in Iordane,ita hic Trinitatis myſterium declaratum.gloriam eam quam in baptiſmate confitemur,in reſurrectione videbimus: illic Spiritus ſanctus in columba, hîc in nube lucida. qui enim fidem ſimplici corde ſeruat , clarè poſtea quod credidit , videbit. Baſil. oſtenditur nubis operimento quies futuræ manſionis:nebula enim tranquillitatis ſignum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

68. Græc.ἔξοδον,exitum.i.mortem. 69. ſ.Chriſto orante,antequàm viderent transfiguratum, & cum eo Moyſem & Heliam. v. nondum tamen diſceſſiſſent,ſcilicet , diſcedere incipiebant. aa. ſcilicet , Moyſe & Helia. bb pro,facta eſſet.

descendentib.[cc] illis de mõte,occurrit illis turba[82] multa. Et ecce vir de turba exclamauit, dicẽs,Magiſter,obſecro te reſpice[83] in filiũ meũ,quia vnicus eſt mihi:& ecce[84] ſpiritus[dd] apprehendit eũ,& ſubitò clamat,& elidit,& diſſipat[ee] eũ cum ſpuma, & vix diſcedit dilanians eũ.& rogaui diſcipulos[85] tuos vt eiicerẽt illũ,& nõ potuerũt. Reſpondens autem Ieſus, dixit, O generatio[86] infidelis & peruerſa[87], vſquequò ero apud vos[88],& patiar vos? Adduc[89] huc filiũ tuũ.Et cùm accederet,eliſit[90] illũ dæmoniũ,& diſſipauit[ff]. Et increpauit Ieſus ſpiritũ immundũ,& ſanauit puerũ:& reddidit[91] illum patri eius. Stupebãt autem omnes in magnitudine[gg] Dei:omnibusq́; mirantibus[92] in omnibus quæ faciebat,dixit[91] ad diſcipulos ſuos:Ponite vos[94] in cordibus veſtris ſermones[hh] iſtos. Filius enim hominis futurum eſt vt tradatur[95] in manus hominum. At illi ignorabant[96] verbum[ll] iſtud: & erat velatum ante eos,vt non ſentirent[mm] illud: & timebant[97] eum interrogare de hoc verbo.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

82. Beda.loca rebus congruunt:in mõte orat,transformatur,&c.deſcendẽs,turbæ occurſu excipitur. 83. Titus.ſapiẽter dictũ,ſufficit.n.hoc ad ſalutẽ.ſic Propheta,Reſpice in me,& miſerere mei.84. Titus,explicat paſſionẽ,vt ad pietatẽ moneat. 85. Titus.q.d.nõ leuiter ad te veni, cogor.n.nam diſcipuli nõ potuerũt curare.Glo.latẽter diſcipulos accuſat impoſſibilitatis, cùm hæc aliquando nõ ad curatorẽ,ſed ad curandũ referatur. 86. Titus.non ipſum increpat dæmoniaci patrẽ, ſed genus incredulum. Chry.erat etiã hic infirmus in fide,vt patet ex Euang. Cyr.puto dæmoniaci patrẽ incredulũ reputatũ quòd Apoſtolos obiurgauit,dicẽs,nõ poſſe eos imperare dæmonib.offenditur Chriſtus accuſatis ſanctis:increpet ergo eũ.q.d.ob infidelitatẽ tuam gratia effectum ſortita non eſt. Chry.non ad eum tantùm ſermonẽ dirigit,ſed ad omnes etiã Iudæos. 87. Theoph.nõ naturaliter,ſed per malitiam.Cyr.ſ. neſciẽs procedere rectis inceſſibus. 88. Chry.non illi graue crucis patibulum,ſed magis illorũ cõuerſatio.Beda.nõ tædio ſuperatus,ſed more medici,ægrotũ videntis,cõtra ſua præcepta agẽtis,& dicẽtis, Vſquequò accedã ad domũ tuam? 89. Titus.poterat ſolo viſu liberare,ſed propalat paſſionẽ,ſubiiciẽs infirmum præſentiũ viſioni;vt prodita priùs paſſione,remediũ adhibeatur. 90. Titus.ſ.Dominũ ſentiens,voluit Dominus patrẽ ad fidem futuri miraculi induci,videntẽ dæmonium cõturbari ob ſolam vocationem. 91. Cyril.ſ.antea non patris erat,ſed dæmonis occupantis. 92. Cyr.irradiabat quiddam præcipuũ,& diuinum in qualibet Chriſti operatione,iuxta illud, Gloriã & decorẽ impones ſuper eũ. 93. Cyr.ne poſtea turbarẽtur,eum pati videntes.Glo.ne ſubita veniens paſſio terreat,ſed leuiùs feratur cogitata. 94. Cyr.diſtinguit ab aliis,non enim oportebat vulgares ſcire illum paſſurum.Glo.vos, quibus arcana mea manifeſtiùs aperui. 95. Titus.cunctis admirantibus ſigna ipſe prænunciat paſſionẽ.non enim ſigna ſaluant,ſed crux beneficia præſtat. 96. Theoph.infirmitati eorum condeſcendens, intelligere non permiſit dictum de cruce.Beda.ignorãtia hæc non tam de tarditate eſt,quàm de amore.ſ.carnalis adhuc,quem Deum verum crediderant, moriturum credere nequeunt,ſed figuratiuè,vt ſolebat,loqui putabant. 97. Theoph.vide reuerentiam;timor enim magnæ eſt reuerentiæ.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

cc. Beda.Dominus perfectos ſublimiùs extollẽdo glorificat;de æternis inſtruit,& iis quæ à turbis audiri nõ valẽt:at deſcẽdẽs ad terrenos & inſipiẽtes,cõfortat,docet,& caſtigat. dd. Beda.dęmoniacũ hũc Matthęus Lunaticũ,Marcus ſurdũ & mutũ deſcribit.ſignificãtur ergo hi qui vt luna mutantur,nec fidei ſermonẽ audiũt,nec fidẽ confitẽtur;eliditur antẽ puer accedens ad Dominũ:plerũque.n.grauiùs à dæmonib.pulſantur ad Dominũ cõuerſi,vt odiũ virtutis incutiãt,vel ſuæ expulſionis iniuriam vendicent. Increpat Dominus dæmoniũ:vitium enim arguendo & odiendo depellere debet,qui peccantem emendare deſiderat;hominẽ verò amando fouere donec emẽdatum Eccleſiæ precibus reddere poſſit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

cc. Grae. καταβάντων, vbi deſcendiſſent. ee. i.lacerat. 87. i.diſtorta. ff. i.concerpſit. gg. Grae.μεγαλειότητι,magnificentia,ſeu maieſtate,quam.ſ.per Chriſtum oſtendebat. 94. pro,diligenter auſcultate. Heb. hh, i.quæ iam dicam. ll. i.rationem,modum,myſterium.alioqui enim quæ dicebantur intelligebant.vide Matth.17. mm. i.planè intelligerent. 97. ſ.ne reprehenderentur vt Petrus,aut ne audirent quæ nollent.

Intrauit

[98] Intrauit autẽ cogitatio[aa] in eos,[99] quis[100] eorũ maior eſſet.At Ieſus videns[101] cogitationes cordis illorum,apprehendit puerum,[102] &ſtatuit illũ ſecus ſe:& ait illis,Quicumq; ſuſceperit puerum iſtum[103] in nomine[104] meo,me recipit:& quicumque me[105] rcceperit,recipit eum[106] qui me miſit.Nam qui minor[107] eſt inter vos omnes, hic maior[oo] eſt. Reſpondens[108] autem Iohannes,dixit,Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia,& prohibuimus eum:quia non ſequitur[109] nobiſcum.Et ait ad illum Ieſus,Nolite[110] prohibere:qui enim non eſt aduerſum nos,pro nobis eſt.[111] Factum eſt autem dum complerentur[112] dies aſſumptionis[113] eius,& ipſe[pp] faciem ſuam firmauit[114] vt iret[115] in Hierusalem.[116] Et miſit nuncios ante conſpectum ſuum:& euntes intrauerunt in ciuitatem[qq]

Sens. Lit. In Cap. IX.

98. Cyril.multis modis diabolus inſidiatur,& cupidinis laqueos effugientibus,gloriæ ſuſcitat paſſionem. 99. Cyril.nõ in omnes puta,ſed ne quemquã nominaret,indeterminatè loquitur. 100.Theophil.videtur ortum hoc quòd dæmoniacũ curare non valuerant,nempe altercantibus,& vno dicente, nõ propter ſuam impotentiam, ſed alterius,non potuiſſe curari,accenſa contentio quis eorum,&c.Beda.quia viderant tres illos ſeorſum ductos in montem,& Petro claues regni cælorum promiſſas.Glo. vel quia in tributi ſolutione Petrum Domino parificatũ viderant, cæteris præferendũ arbitrabantur. Eſt autem quæſtio iſta,& ante tributum , & poſt tributum ſolutum facta. 101. Int. intelligens cauſas errorum,vult deſideriũ gloriæ humilitatis cõtentione ſanare. Cyril.amaritudinis radicem priuſquàm creſcat radicitus euellit;cùm inchoatur paſſio,facilè vincitur;aucta , difficiliùs.eſt autẽ ſolius Dei rimari corda & renes. 102. Cyril.depaſcitur inanis gloria vtplurimũ eos qui præeminent aliis;puer ſincera eſt mente,immaculato corde,ſimplici cogitatione,nõ ambit honores,&c.tales Dominus amplexatur & diligit. 103. Cyril.q.d.eadem eſt merces,ſiue minimus ſit,ſiue præclarus,qui Chriſti nomine ſuſcipitur. 104. Beda. ſe in puero ſuſcipi docet. 105. Int. non ſolùm ſecundùm quod homo extra videor,ſed etiam ſecundũ Deitatem qua ſum Patri æqualis.Beda.talem ac tãtum ſe credi vult,qualis & quantus Pater. 106 Int.quia idem ſum cum illo. 107. Cyr.nihil de ſe ſublime putans. 108. Theoph. timebat Iohannes ne fortè malè feciſſet prohibendo; qui enim prohibet,videtur aliquid maius ſapere. 109. Amb.excludendum putat beneficio,qui non vtatur obſequio. Cyril.putabant ſolis ſibi licere.

110. Amb.docetur,vt nouerit infirmorum eſſe,firmorúmque diſtantiam. remunerat Dominus fortiores,nõ excludit infirmos.Ioſeph & Nicodemus occulti diſcipuli propter metum,in tempore Chriſto officium nõ negauerunt.Glo.docentur neminem à bono quod ex parte habent,eſſe arcendum,ſed potius ad id quod non habet prouocandum. 11. Chry.at alibi,qui non eſt mecum,contra me eſt, &c. illic de diabolo,& Iudæis ſibi cõtrariis loquebatur.Theoph.Chriſti gratia etiam per indignos,& non diſcipulos operatur;ſic per Sacerdotes nõ ſanctos,ſanctificantur homines.Beda.in hæreticis & malis non Sacramenta in quibus nobiſcum ſunt,ſed diuiſio paci & veritati cõtraria deteſtanda eſt,& prohibenda. 112. Int.id eſt,imminente tempore quo pati debuerat. 113. Int.id eſt,paſſionis. Beda. tempus crucifixionis quaſi Deus præuidebat. 114. Titus.ſ.non huc & illuc ibat,ſed rectà verſus Hieruſalem.

115. Int.obfirmata,& imperterrita mente,locum quo pati decreuerat , petit. Beda. 116. Tit.oportebat verum agnum offerri,vbi figuralis immolabatur.

Addit. Avct. In Cap. IX.

xx. Amb.vulpes,hæretici fallaces, inſidiis intenti ac rapinis , vulpes etiam nunquam manſueſcit, vnde Apoſtolus,hæreticum poſt vnam correptionem deuita,volucres verò,ſpirituales nequitiæ, quæ nidos ſtruunt in pectoribus improborum; itaque dominante verſutia , nulla eſt diuinitatis poſſeſſio: habitat enim mentem innoxiam.

Addit. Avct. In Cap. IX.

98. ſcilicet,occaſione eorum quæ dixerat de morte ſua & reſurrectione, ſic poſtea eadem occaſione de primatu cogitarunt , ſeu primo loco in Chriſti regno. n n. verti etiam pote. at diſputatio. 100. *pro, quis eorum maior futurus eſſet.* 103. *i. ſimilem puero iſti.vide Matth.& Marc.* o o. *Græc.magnus erit.* 109. *ſcilicet,te.*

112. *ſ.incipiebat impleri, poſt ſex namque menſes paſſus.* 113. *ſ.ex mundo per mortem. p p. abundat,more Hebraico.* 114. *i. iter inſtituit imperterrita mente morti occurſurus , conſtantiam etiam vultu præferens. q q. κώμην,caſtellum,vicum,oppidum.*

Samaritanorum vt [117] pararent [118] illi. Et non [119] receperunt eum, [120] quia facies eius erat euntis in Hieruſalem. Cùm vidiſſent autem diſcipuli eius [rr] Iacobus & Iohannes, dixerunt, Domine, vis [ſſ] dicimus vt ignis [121] deſcendat de cœlo, & conſumat illos? Et conuerſus [122] increpauit illos, dicens, [123] Neſcitis cuius ſpiritus [tt] eſtis. Filius hominis non venit animas perdere, ſed [124] ſaluare. Et abierunt in aliud caſtellum. Factum eſt autem ambulantibus illis in [uu] via, dixit quidam ad illum, [125] Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Ieſus, [xx] Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis nõ [126] habet vbi caput ſuum reclinet. Ait autem ad [a] alterum, [*] Sequere me: ille autem dixit, Domine, [127] permitte mihi primùm ire, & ſepelire patrem meum. Dixitque ei [128] Ieſus, Sine vt

SENS. LIT. IN CAP. IX.

117. Int. ſ. hoſpitium. 118. Cyril. & comitantibus. 119. Int. Samaritani, quia conſpiciunt eum ire Hieruſalem, non receperunt; quia non coütuntur Iudæi Samaritanis. Beda. ¶ Amb. recipi noluit ab his quos ſciebat nõ ſimplici mente cõuerſos. nam ſi voluiſſet, ex indeuotis deuotos feciſſet; ſed Deus, quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit. Cyr. ſciebat quidem nõ recepturos, ſed iuſſit præcedere ſuos, volens præmittere quaſi quoddam præludium paſſionis, Samaritanorũ repulſam, docénſque patientiã adde quod erant futuri diſcipuli doctores mundi, quos non eſſent aliqui recepturi. docuit igitur plenos eſſe debere patientia, & manſuetudine, non hoſtiles & iracundos. 120. Theoph. q. d. nõ iuit in Samariam, quia Hieroſolymam volebat ire. 121. Ambr. ſciebant Phinees reputatum ad iuſtitiam quòd ſacrilegos interemerat, & ad preces Heliæ ignem deſcendiſſe de cœlo ad iniuriæ vindictam. Tit. cenſent iuſtius eſſe Samaritanos petitè Dominũ non admittentes, quàm quinquaginta Heliam excludere tentantes. Bed. Sancti quorumdã peccata morte punierunt, vt aliis metus incuteretur, & ne in illis peccatum ſi viuerent, augeretur. 122. Tit. nõ habet vltionis ſtudium perfecta virtus, nec vlla iracundia vbi plenitudo eſt charitatis, nõ excludenda infirmitas, ſed iuuanda. 123. Beda. non amabant correptionem, ſed odio deſiderabant vindictã. 124. Beda. vos ergo qui eius ſpiritu ſignati eſtis, acta eius imitamini. Amb. non ſemper in peccatores vindicandum, nõnunquam ampliùs prodeſt clementia, tibi ad patientiã, lapſo ad correptionem: denique Samaritani à quibus ignis arcetur, citiùs crediderunt.

125. Cyril. plenus oſtenditur impudentia, non enim ſimpliciter Chriſtum ſequi petebat, ſicut plures de populo, ſed inſiliebat ad Apoſtolicas dignitates. Athanaſ. Auſus eſt æquiparare ſe incõprehenſibili Saluatoris poteſtati, qui loco nõ circumſcribitur. dicit enim, ſequar te quocumque ieris. 126. Int. q. d. in tuo humili pectore, nõ habet diuinitas vbi familiari mãſione quieſcat. Cyril. decebat eum accipere crucem ſuam ad ſequendum Chriſtum, & abrenũciare præſentis vitæ affectibus. Theoph. viderat Dominum multum populum adducentem: putauit ergo ſi Chriſtum ſequeretur, poſſe pecuniam congregare. Beda. q. d. quid me propter diuitias & lucra ſeculi cupis ſequi, cùm nec hoſpitiolum habeam? Glo. miraculis motus, ob inanem iactantiam ſequi voluit, quam ſignificant aues; & obſequium finxit, quæ finctio per vulpem ſignificatur. Chry. vide Domini paupertatem. Cyril. q. d. aſtutæ dæmonum poteſtates in te habitant, qualiter Chriſtus in te requieſcet? quid luci commune & tenebris? a. Amb. reſpicitur iſte. Dominus enim non obſequiorum ſpeciem, ſed puritatem quærit affectus; & qui repudiauit fraudulentum, elegit innocentem. * Amb. Dominus quos miſeratur, etiam imprudentes aduocat.

127. Beda. expleta paterni funeris pietate, liberior ſequi deſiderat. Cyril. erat pater ſenectute granatus, putauit ergo honeſtum obſeruare ei debitam pietatem, & decrepitum ſuſtentare vſque ad mortem. nec enim Dominus impediſſet defunctum patrem ſepelire volentem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

117. hoſpitium, ſcilicet. 120. Samaritani aſcendentes feſtiuitatis cauſa Hieroſolymam non recipiebant, indignè ferentes alibi adorari quàm in templo ſuo, in monte Garizim. rr. fortè hi duo miſſi ad parandum.

*ſſ. εἴπωμεν, dicamus, id eſt, iubeamus. tt. pro, eſſe vos oporteat, ſeu ad quem ſpiritum delecti ſitis, ſcilicet manſuetudinis & tolerantiæ. poteſt & interrogatiuè legi, quaſi dicat, an ignoratis debere vos eſſe manſueto ſpiritu? vv. non illa de qua proximè, ſed alia. vt patet ex Matth. 8. * non iubet ſtatim ire, ſed ſenſus eſt, aſſume officium prædicandi Dei regnum*

mortui

mortui[129] ſepeliant mortuos[130] ſuos: tu[131] autẽ vade,[132] & annuncia regnũ Dei.[133] Et ait alter, Se-
quar te Domine, ſed permitte mihi primũ renunciare[134] his qui domi ſunt. Ait ad illum
Ieſus,[135] Nemo mittens manus ſuas ad aratrum, & aſpiciens[b] retrò,[136] aptus eſt regno Dei.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

129. Int. i. non credentes. Amb. docet humana poſth benda diuinis, priùs ſunt obeunda quæ maxima. Apoſtoli ne occuparentur ſtudio diſpenſandi, miniſtros pauperibus ordinarũt. qui diuidit curam, differt profectum; non prohibet Dominus ſepulturã paterni funeris, ſed diuinæ religionis pietatem neceſſitudini patris vult anteferri; adde quòd nõ reuocatur ab officio patris filius, ſed fidelis à perfido cõmunicatione ſecernitur. Chry. docet præferre ſpiritualia cunctis admodũ neceſſariis, inſiſtit diabolus volens aliquem aditum inuenire, & per modicam negligentiã plurimùm obeſt. Cyril. docet pietatẽ qua Deo tenemur, præferendã amori parentum. 130. Int. hoc conſortibus relinquitur. Amb. 131. Int. i. qui de corpore ſine fide exierũt. Amb. mors altera naturæ, altera culpæ, eſt & tertia qua peccato morimur, Deo viuimus. 132. Chry. oſtendit hunc non eſſe mortuum ipſius, puto enim fuiſſe infidelem. 133. Int. hoc mandatur electis. Amb. ¶ Glo. maius eſt animas mortuorũ prædicando ſuſcitare, quàm corpus mortui terra abſcondere. 134. Auguſt. 2. de conſ. Euang. ne fortè, vt fieri ſolet, quærant me. 135. Cyril velle conſulere proximos non conſenſuros, erat vtcumque laběris, appoſuit manũ aratro, qui habet affectum ſequendi, tamen reſpicit retrò qui dilationẽ petit occaſione redeundi domum, & cum propinquis conferendi. Aug. de verb. Dom. q. d. vocat te Oriens, & tu attendis Occidentem? Beda. manum ad aratrum mittit, qui quaſi compunctionis inſtrumento, ligno, & ferro Dominicæ paſſionis duritiam cordis atterit, & ad operum fructus aperit: ſed non eſt cum vxore Loth ad ea quæ relìqueris reſpiciendum, etſi ſecuturus Dominũ; quia vel domi renunciare vult, arguitur quid fier illis qui ſæpe nulla vtilitatis gratia eorum quos in mundo reliquerunt domos viſitant. Græc crebri intuitus eorum quæ deſeruimus propter conſuetudinem trahit. violentum enim quiddam vſus eſt ex quo habitus, ex habitu autem natura naſcitur, quam amouere, vel alterare difficile, redit enim ad ſeipſum velociter.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

136. Glo. arans ſi retrò reſpiciat, aut inutilem, aut tortuoſum faciet ſulcum, aut boum veſtigia vulnerabit: ita qui ſpirituali vomere vitia perſulcat, ſi ſe ad impia & vana conuertat, corpus & animam vulnerabit, & itineris periculoſum incurret errorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

134. *i. vale dicere datis mandatis. vide Act. 8. vbi idem verbum Græcum.* b. *vitæ melioris institutum.*
136. *ſcilicet, cogitatione, ſolicitudine, &c.*

CAPVT IX.

POST hæc autem deſignauit Dominus & alios[1] ſeptuaginta duos: & miſit illos[2] binos ante faciem ſuam in

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. BEDA. quia totidem mundi gentibus Euangelium prædicandum erat. ſic primùm duodecim propter 12. tribus Iſraël, vt autem in duodecim, forma Epiſcoporum, ſic in his Presbyterorum: tametſi in principio Eccleſiæ vtrique & Presbyteri, & Epiſcopi vocabantur, quorum altero ſapientiæ maturitas, altero verò paſtoralis induſtria ſignificatur.

SENS MYST. IN CAP. X.

1. AVG. de q. Euang. 24. horis totus orbis luſtratur, ſic illuſtrandum orbem Euangelio Trinitatis in 72. diſcipulis intimatur, ter enim 24. 72. Cyril. huius figura fuit cùm iubẽte Deo, elegit Moyſes 70. & in Elim duodecim erant fontes aquarum, & 70. palmæ; nempe ſignificabantur 12. Apoſtoli, & qui nunc à Chriſto 72. deſtinantur. 2. Greg. in hom. duo enim præcepta charitatis. Dei ſ. amor, & proximi, & minus quàm inter duos charitas haberi non poteſt. inſinuatur verò qui charitatem non habet, ſuſcipere prædicationis officium non debere. Orig. binos famulari Dei verbo antiquum eſt. Eduxit Iſraël per manus Moyſi & Aaron, Ioſue & Caleph concordant, frater à fratre adiutus, vt ciuitas vallata. Glo. bina animalia miſſa in arcam, immunda priùs in carnali generatione, ſed mundata Eccleſiæ ſacramento, per ſpiritualem gratiam in diſcipulorum prædicatione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

1. *Græc. Septuaginta, & ſic legit Hier. lib. de manſionibus. & Amb.*

[3] omnem ciuitatem & locum quò erat ipſe venturus. Et dicebat illis, Meſſis quidem [4] multa, operarij autem [5] pauci: [a] rogate ergo Dominum meſſis vt [6] mittat operarios in meſſem ſuam. Ite: ecce ego mitto [7] vos ſicut [8] agnos inter [9] lupos. [10] Nolite portare [b] ſacculum, neque [c] peram, neque calceamenta: & neminem per [11] viam ſalutaueritis. In quamcumque domum intraueritis, primùm [12] dicite, [13] pax huic [14] domui:

Sens. Lit. In Cap. X.

4. Theophyl. ideo multos deſignauit. Chryſoſt. vocat Euangelium meſſem, quaſi dicat, mitto vos ad paratam collectionem fructuum; eodem die & ſerere poteſtis, & metere, ite ergo alacriter, &c. 5. Gregorius in homil. plenus eſt mundus ſacerdotibus, ſed in meſſe Dei rarus operator; officium ſacerdotale ſuſcipimus, opus officij non explemus. Beda. meſſis multa, turba credentium; operarij pauci, Apoſtoli, & eorum imitatores. Gloſſ. licet meſſis Dei verbo ſata ſit, tamen culturæ laborem requirit, & ſollicitum operarij munus. a. Chryſoſtom. magnum donum, operarios mitti in meſſem, quando ſuper hoc Dominus rogandus eſt. Greg. debent ſubditi pro paſtoribus rogare, vt digna valeant operari, ſæpe pro ſua nequitia prædicantium lingua reſtringitur; ſæpe autem ex ſubiectorum culpa id contingit. 6. Cyril. ipſe Chriſtus poſtmodum hoc egit, ipſe ergo eſt Dominus meſſis. 7. Erat inter omnia pericula ſolatium, virtus mittentis. Ergo, inquit, mitto vos. 8. Iſid. Abbas. denotat ſimplicitatē, & innocentiam. 9. Int. lupi, Scribæ & Phariſæi. Beda. ¶ Amb. lupi, hæretici. qui more luporum Chriſti ſtabula intrare non audent, & ideo non ſanantur, ſicut curatus eſt ille in ſtabulo, qui incidit in latrones, ſed circa caulas nocturno tempore fremunt; ſemper enim perfidis nox eſt, explorant ſomnum canum, paſtoris abſentiam, aut deſidiam. præſentibus enim paſtoribus oues Chriſti incurſare non poſſunt, ouium guttur inuadunt, vt citò ſtrangulent; feri, rapaces, natura rigidiores: non enim à ſuo errore deflectunt: ſi priùs hominem vidēt, vocem eripiunt, verſuta, ſcilicet, diſputatione præuenientes. faciunt obmuteſcere: quod non accidit ſi priùs deprehendūtur impietatis eorum cōmenta. Greg. in Paſtorali. multi cùm regiminis iura ſuſcipiunt, ad lacerandos ſubditos inardeſcunt, terrorē poteſtatis exhibēt; domini videri appetunt, diſcipuli vt agni inter lupos mittuntur, vt ſenſum ſeruantes innocentiæ, morſum malitiæ nō habeant. prædicator mala inferre non debet, ſed tolerare: & qui ſubditum foris quaſi inſequendo caſtigat, intus paterna pietate diligat. Chry. manifeſtum indicium præclari triumphi circūdatos eſſe diſcipulos Chriſti ab hoſtibus vt agnos inter lupos, eoſque cōuertere. Amb. Bonus paſtor lupos gregi timere nō nouit, efficitque vt lupi in agnos audere nihil poſſint. 10. Greg. in Ezech. Prædicator Deo fidere debet, & ſcire ſibi non defuturos vitæ ſumptus, ne dum occupatur mens eius ad tēporalia, minus aliis prouideat æterna. 11. Int. q. d. in via non ſalutetis, ſed in domo. Cyril. diſtractionem ſtudij prohibet. q. d. rectà ad opus procedite, nec ſalutationibus impediamini. Amb. non Chriſto diſplicet beneuolentiæ officium, ſed proſequendæ deuotionis intentio plus placet, nec ſalutationis officium aufertur, ſed deuotionis obſtaculum. Greg Naz. vult eos eſſe ſollicitos, nec verbis detineri. Glo. feſtinare iubet, & confabulationibus non detineri. quando diuina mandantur, pauliſper ſequeſtranda humana. 12. Int. offerte pacem, & ipſe ingreſſus pacis benedictione celebretur. Amb. 13. Chryſo. bonorum omnium mater pax. 14. Tit. id eſt, domum habitantibus.

Sens. Myst. In Cap. X.

3. Int. vbi verba prædicationis præcurrunt, venit Dominus ad mentis habitaculum. Grego. in hom. vnde prædicatoribus dicitur, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. 10. Greg. in ho. pecunia in ſacculo, ſapientia occulta, eum ſcilicet quis proximo erogare negligit. pera, onera ſeculi; calceamenta, mortuorum operum exempla, quibus non ſe debet concionator munire: quaſi autem in itinere ſalutat, cùm non amore æternæ patriæ, ſed præmiorum ambitu ſalutem audientibus prædicat. Amb. nihil Dominus in nobis mortale vult; calceamentum iubetur Moyſes ſoluere, iubentur verò in Ægypto calceati agnum comedere; cauendi enim morſus ſerpentis ab eo qui eſt in Ægypto, & qui miniſter eſt veritatis, venena non trepidat.

Addit. Auct. In Cap. X.

b. id eſt, crumenam. c. ſ. ad reponendos cibos. 11. *id eſt, inter eundum non prohibet officia humanitatis, ſed id quod poſſit remorari, aut præpedire. vide 4. Regum 4.*

& ſi ibi fuerit [15] filius pacis, [d] requieſcet ſuper illum pax veſtra: ſin [16] autem, ad vos [17] reuerte-
tur. In eadem autem domo manete, [18] edentes & [e] bibentes quæ apud illos ſunt. dignus
eſt enim operarius [19] mercede ſua. [20] Nolite tranſire de domo in domum. Et in quācum-
que ciuitatem intraueritis, & ſuſceperint vos, mãducate [21] quæ apponuntur vobis: & cu-
[22] rate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis, Appropinquauit in vos [23] regnum Dei. In
quamcumque autem ciuitatem intraueritis, & non ſuſceperint vos, exeuntes in [g] plateas
eius, dicite, Etiam puluerem [h] qui adhæſit nobis de ciuitate veſtra, exter[24]gimus in [l] vos:
tamen hoc ſcitote, quia [25] appropinquauit regnum Dei. Dico vobis, quia [26] Sodomis in die
illa remiſſiùs erit, quàm illi ciuitati. Væ tibi [27] Corozaim, væ tibi [27] Bethſaïda: quia ſi in
[28] Tyro & [28] Sidone factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, [m] olim in [29] cilicio, & ci-
nere ſedentes [n] pœniterent. [30] Verumtamen Tyro & Sidoni remiſſiùs erit in iudicio, quàm
vobis. Et tu Capharnaum vſque ad cœlum [31] exaltata, vſque ad [32] infernum [33] demergêris.

Sens. Lit. In Cap. X.

15. Int.ſ.prædeſtinatus ad vitam, ſequitur cæleſte verbum quod audit. Greg. 16. Int.i.ſi audire noluerit. Gre. 17. Int.i.laboris veſtri fructu non priuabimini. Greg. pro labore operis merces vobis recompenſabitur. 18. Greg qui peram & ſacculũ portare prohibuit, ſumptus & alimenta ex prædicatione concedit dignum eſt vt terrena ab eis ſtipendia cõſequamur, quibus patriæ cæleſtis præmia offerimus. Chry. maiora illi ſuſcipiunt, quã dent. 19. Int.i.cibo ſuo. Greg. vni operi noſtro duæ merces debentur, vna in via quæ in labore ſuſtentet, alia in patria quæ remuneret. Prædicator non ideo debet prædicare, vt hîc mercedem accipiat, ſed mercedem accipere, vt prædicare valeat. 20. Amb. ſed amore hoſpitali ſeruate conſtantiam. 21. Theoph. quamuis modica & vilia ſint, nihil ampliùs inquirentes. 22. Theoph. ſic enim credent per miracula attracti. 23. Chry. non bona terrena prædicant, qualia in Moyſe & Prophetis; ſed noua & mirabilia. Maxi. Regnum Dei potentia eſt in omnibus credẽtibus, actu verò in his qui dicere poſſunt, Viuo, non ego, ſed in me Chriſtus. 24. Beda ad cõteſtationem laboris pro illis ſuſcepti, vel nihil ab eis terrenum ſe quærere oſtendat. 25. Theoph aduentus Regis, quibuſdam eſt ad pœnam, aliis ad honorem. 26. Euſeb. non enim illic defuit, qui Angelos ſuſciperet hoſpitio. Beda Loth, iuſtus quidem, ſed non talia docuit, aut fecit qualia Apoſtoli. Gloſ. cui multum donatum eſt, multũ ab eo quæretur. 27. Beda. hæ ciuitates ſunt Galilææ in littore lacus Genezaret, qui ab Euangeliſtis mare Galilææ, vel Tyberiadis appellatur. 28. Beda. hæ poſtea euangelizantibus, Chriſti diſcipulis credidere, cùm illæ, præſente Domino, credere noluerint, itaque impletum eſt quod hîc dixit Dominus. 29. Beda. cilicium, quod de pilis fit caprarum, aſperã peccati pungentis memoriam ſignificat; cinis, mortis conſiderationem, per quam in puluerem redigimur; ſeſſio humilitatem conſcientiæ. n. Glo. quare ſit prædicatum non credituris, & nõ prædicatum credituris, nouit ille qui omnia nouit. 30. Chry. hoc & ad nos dicitur, niſi receperimus prædicatores. 31. Chry. habitabat in ea Dominus, multaque ſigna faciebat. 32. Chry. reſpondet punitio exaltationi. 33. Beda. quia te in cælum exaltaſti per ſuperbiam, vel quia meo hoſpitio & ſignis exaltata, credere noluiſti.

Sens. Myst. In Cap. X.

g. Orig. Ciuitates quæ non recipiunt ſanam doctrinam, plateas habent, iuxta illud, Lata eſt via quæ ducit ad perditionem. h. Beda. puluis terrenæ cogitationis leuitas, à qua & ſummi doctores immunes eſſe nequeunt. qui ergo ſpreuerit doctrinam, docentium labores & pericula ad ſuæ damnationis teſtimonium inflectunt. Orig extergendo puluerem quodammodo dicunt, puluis peccatorum veſtrorum meritò veniet ſuper vos.

Addit. Avct. In Cap. X.

15. pro dignus pace. Heb. vide Matth. 10. *d. i. bonam veſtram precationem conſequetur. 16. pro, ſin minus. e. Gra. ab illis, ſcilicet, offeruntur. 33. id eſt, Meſſias, Rex à Deo promiſſus. f. regnum pro Rege, vel gratia, qua regnum cæleſte acquiritur, & per quam Deus in ſuis regnat. l. q.d. vobis ipſis habete. m. id eſt, iampridem.*

Qui vos [34] audit,me audit:& qui vos [35] ſpernit,me ſpernit. Qui [36] autem me ſpernit , ſpernit eum qui miſit [37] me. Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta duo cum [38] gaudio dicentes, Domine,etiam dæmonia [39] ſubiiciuntur nobis in [o] nomine tuo. Et [40] ait illis,Videbam [41] ſathanam [42] ſicut [43] fulgut [p] de cœlo [44] cadentem. Ecce , [q] dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra [45] ſerpentes & [46] ſcorpiones , & [47] ſuper omnem [r] virtutem inimici , & nihil vobis [48] nocebit. Verumtamen in hoc nolite [49] gaudere,quia ſpiritus vobis [50] ſubiiciuntur : [52] gaudete autem quia [53] nomina veſtra [51] ſcripta ſunt in cælis. In ipſa hora [54] exultauit in Spiritu [55] ſancto , & dixit : [56] Confiteor tibi Domine,[57] Pater [58] cæli & [59] terræ , quia abſcondiſti hæc à [60] ſapientibus & [61] prudentibus,& [s] reuelaſti ea [62] paruulis.

Sens. Lit. In Cap. X.

34. Beda.extenditur increpatio ad eos qui Euãgelium deſpiciunt. 35. Cyril. ineuitabilis imminet hæreticis pœna,qui Apoſtolorum verba ſpernunt. 36. Int.ſ.nolens credere in Filiũ Dei.Beda. 37.Int. quia ego & pater vnũ ſumus.Beda. 38. Cyril.ſ.magis quòd miraculorum eſſent authores,quàm quòd prædicationis miniſtri. 39. Int.quod in lege non fuit. 40. Greg.24.Mor.ſ.elationẽ eorum cõprimens exemplo magiſtri elationis. 41. Int.ſ.tunc quando corruit, præſens eram. 42. Baſil.ita dicitur, quia aduerſatur bono;diabolus verò,quia cooperatur in malo,&accuſat:eſt autẽ natura eius incorporea,locus aëreus. 43. Int.ſ.ita præcipitem de ſupernis ad ima lapſum.¶ vel ſicut fulgur,quia deiectus adhuc transformat ſe in Angelũ lucis.Beda.¶Titus.natura fulgidus erat vt fulgur,ſed factus eſt tenebroſus. Baſil.non cecidiſſet ſi natura fuiſſet inſuſceptibilis mali. 44. Cyril.ſ.à ſuperna potentia , in extremam fragilitatem;ante Chriſti enim aduentũ ab omnib.colebatur,poſt à fidelib.conculcatur;vnde ſequitur, Ecce dedi vobis,&c. 45. Int.qui dente apertè lædunt.Beda. 46. Int.qui cauda clàm inſidiantur. Beda. intelligũtur verò per ſerpentes qui incohoãdis virtutibus,venena prauæ perſuaſionis obiiciũt,per ſcorpiones,qui cõſummatas virtutes,ad finẽ vitiare cõtendunt.Theoph.ſerpentes qui viſibiliter nocẽt,vt fornicationis & homicidij dæmon,ſcorpiones qui inuiſibiliter,& in vitiis ſpiritualib. Greg. Nyſſ.ſerpens,voluptas,cui caput.i.principium amputandũ. Athanaſ.deludunt nunc per Chriſti virtutem pueri voluptatem,quæ quondam ſeducebat grandæuos;& virgines perſeuerant,& quidam ſcorpionis.i.diaboli aculeum conculcantes,mortem non timuerunt.vt martyres pleriq; poſtpoſitis terrenis , conuerſantur in cælis , principem aëris non timentes. 47. Chry.id ſubiungit ne putares dictum de beſtiis.

48. Beda.Paulus à vipera nihil mali patitur,nec Iohannes hauſto veneno. 49. Titus.gaudebãt quaſi ſublimes effecti,eorúmque lætitia inanem gloriam ſapiebat. 50. Beda.ſpiritus eiicere, & alias virtutes facere,interdum non eſt meriti eius qui operatur. 51. Cyril.ad maius gaudium erigit. Beda.q.d. non de dæmonum humiliatione,ſed de veſtra ſublimatione gaudere. 52. Int.quæ mundo vileſcunt.

53. Baſil.quod dicitur,deleantur de libro viuentium,intelligitur de his qui digni putabãtur in libro Dei conſcribi.Theoph.nomina Sanctorũ ſcripta in libro vitæ,nempe Dei memoria & gratia. 54. Int. ſ.de ſalute humilium,quibus loquebatur.Theoph exultat,quia Apoſtoli tantis bonis facti ſunt digni.

55. Cyril.ſ.in effectibus Spir.S.quaſi amator hominum gaudet de horum conuerſione, videns plurimos per Apoſtolos conuertendos. 56. Beda confeſſio aliquando gratiarum actionem ſignificat. Tit. Confiteor.i.glorifico te, ſolus Filius,cùm Deus ſit perfectè ſimilis Genitori , perfectè glorificat Patrem. 57. Int ſ.meus conſubſtantialis. 58. Int.non Pater, ſed Creator. 59. Epiph. Euangelium à Marcione editum tacet hoc;itémque omittit,Pater:habens ſolùm; Gratias ago tibi Domine cæli , ne intelligatur Chriſti Pater Creator cæli & terræ. 60. Theoph.ſ.Phariſæis & Scribis. 61. Theoph ſ his qui à Scribis fuerunt docti.62. Int.ſ qui ſe exaltare non norunt.Amb.¶ Theoph.paruulos vocat ſuos diſcipulos. Beda. Apoſtolis aperta ſacramenta quæ ignorarunt Scribæ & Phariſæi , qui ſibi ſapientes videbantur & prudentes.oppoſuit autem ſapientibus & prudentib.Chriſtus nõ inſipientes,& hebetes, ſed paruulos.i humiles.non enim acumen damnat , ſed tumorem. Chry non lætatur , & gratias agit quòd myſteria illos lateant,ſed quòd hi nouerunt;agit verò gratias oſtendens dilectionem in nos.

Addit. Avct. In Cap. X.

34. ſ.credens,& obtemperans. o. pro, ope & auxilio tuo. Heb. 43. ſub. extinctumq; eius fulgorem ſubitò. p. poteſt intelligi ſignificare poteſtatem à qua deiectus per Chriſtum & Apoſtolos.q.d.videbã cùm vos miſi ad prædicandũ,ruituras vires Sathanæ. q. Græ.δίδωμι,do. 45. i. animalia venenata. r. i. poteſtatem. 49. ſ. vobis complacendi,vt facitis,vel nolite præcipuè gaudere. 53. ſ.in libro vitæ,vbi ſcripti electi. 55. id eſt,per Spiritum ſanctum,ſcilicet,ad id mouentem.Græc.exultauit Spiritu S.ſuo,nempe animo.

Etiam

[t] Etiam pater quoniam ſic [63] placuit ante te. [64] Omnia mihi [65] tradita ſunt à Patre meo,& ne-
[66] mo [67] ſcit quis ſit filius,niſi Pater,& quis ſit Pater,niſi [68] Filius,& cui voluerit Filius [69] reue-
lare.Et [70] conuerſus ad diſcipulos ſuos,dixit,Beati [71] oculi qui [72] vident quæ [73] vos videtis. Di-
co enim vobis,quòd multi [74] Prophetæ & [75] Reges voluerunt videre quæ vos videtis, &
[76] non viderunt:& audire quæ auditis,& non audierunt. Et [u] ecce quidam [77] Legiſperitus
ſurrexit [78] tentans illum,& dicens, [79] Magiſter, quid faciendo [80] vitam æternam poſſidebo?
At ille dixit ad eũ, In [81] lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Ille reſpondens, dixit,
[x] Diliges Dominum Deum tuum ex toto [82] corde tuo,& ex tota anima tua, & ex omnibus
[83] viribus tuis,& ex omni [84] mente tua:& proximum tuum [85] ſicut teipſum. Dixitque illi. Re-
[86] ctè reſpondiſti,hoc [87] fac,& viues.

SENS. LIT. IN CAP. X.

63. Int.iniuſtum eſſe non poteſt quod iuſto placuit. Chry. oſtendit huius rei primam cauſam Dei voluntaté.Greg.Exemplum humilitatis accipimus,ne temerè diſcutiamus de aliorum vocatione,aliorum repulſione;iniuſtum enim eſſe non poteſt quod placuit iuſto. *64*. Chry.id ſubiungit,ne putares Chriſtum illud non poſſe facere quod præceſſit. 65. Athan.hoc non intelligentes Arriani,aiunt fuiſſe tempus,cùm non habuit dominium creaturæ;ſed delirant. Omnia enim per ipſum facta ſunt,& in ipſo conſiſtunt.nec hîc ſignificatur creaturę dominium,ſed diſpenſatio in carne.Factum eſt enim verbum caro,vt omnia reſtauraret;data ergo ei ſunt omnia,nõ quia poteſtate careret, ſed vt reſtauraret. Beda.data ei non elementa,ſed hi quibus Sacramenta reuelata,de quorum ſalute exultauit. *66*. Amb. oſtendit ſe in nullo à Patre ſuperari. 67. Amb.i.comprehendit,quid Deus ſit incomprehenſibile eſt.
68. Athanaſ.contradicunt Arriani,negantes videri à Filio Patrem. 68. Titus ſ.iuxta proportionem naturæ cuiuſque.Orig.intelligitur hoc etiam ad tempus præteritum;nefariũ enim eſt dogma illorum qui dicunt Patrem Ieſu ignotũ fuiſſe Patribus antiquis.Amb.reuelat & Pater quibus vult Filiũ, vnde, Beatus es Simon Bariona,&c. 70. Cyril.Iudæos repellens ſurdos;nec videre volentes. 71. Int.ſ.interiores,non exteriores Phariſæorum qui corpus meum viderunt. 72. Int.i.agnoſcunt illa Sacramenta quæ reuelantur paruulis. 73. Int.quibus me & Patrẽ reuelaui. 74. Int.ventura prædicando. 75. Int. ſe,& alios regendo. 76. Chry.nouerunt quidẽ venturum,& diſpenſaturum quæ diſpenſauit, ſed non viderunt eum hominibus conuerſantem, vnde Chriſtus dicit,quæ vos videtis. Beda.illi à longè viderunt per ſpeculum,& in ænigmate,Apoſtoli verò in præſentia. 77. Int.verba Legis tenens,vim Legis ignorãs.Amb. 78. Beda.occaſionem ſumpſit,quia Chriſtus dixit nomina diſcipulorum ſcripta in cælis.Cyril.volebat vt aliquid diceret contra Moyſem.Glo.oſtendit in ſua tentatione quàm illud verum ſit,Abſcondiſti hæc à ſapientibus,&c. 79. Cyril.Magiſtrum vocat,& doceri non vult. 80. Cyril.quia Dominus ſolebat de vita æterna loqui,vſus eſt iſte hoc principio. 81. Int.Interrogat quod ſcriptum eſt, vt ex ſuis reſponſis iuſtificetur, vel damnetur. x. Baſil.ſeminalis quædam ratio nobis inſita eſt, quam ſi quis doctrina diligenter colat,& foueat,ad perfectionem perducetur;naturaliter enim bonũ amamus & benefactores,quorum autem Deus nobis tradidit ſemen,eorũ fructus requirit. 82. Greg. Nyſſen.cordis nomine nutritiua,animæ ſenſitiua,mẽtis intellectiua potẽtia ſignificatur. 83. Theoph. non remiſsè diligendus eſt Deus. 84 Baſil.proprium noſtræ naturæ,inuicem diligere,& communicare. 85. Greg.29.Mor.quomodo alteri miſerando pius eſt,qui adhuc iniuſtè viuẽdo fit impius ſibi?
86. Int.laudat reſponſionem,non laudat factum.Glo.iſte non impleuerat quod ſcriptum erat.
87. Gloſſ.per ſolam dilectionem venitur ad vitam æternam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

t, Græ.vai. aduerbium confirmantis,quod aliàs vertit vtique.q.d.Sanè id feciſti,quoniam,&c. v. non ſtatim poſt præcedentia ſed alio tempore. x. pro,dilige.Heb. 83. i.quantum potes. No.quod ex toto corde comprehendit reliqua,ſed adduntur ad maiorem explicationem.Cor quidem animam includit.i.mentem & affectum,toto autem dicitur.i.integro & perfecto,non diuiſo,vide 4.Reg.10. 85. ſ.volendo bonum, nolendo malum,benefaciendo,non male agendo. 87. ſ.vita interna,de qua quæſiſti.

Ille autem volens [88]iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum, Ec [89]quis eſt meus proximus? [aa]Suſcipiens autem Ieſus, [90]dixit: [91]Homo quidam [92]deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in [93]latrones, qui etiam [94]deſpoliauerunt eum: & [95]plagis impoſitis, [96]abierunt, [97]ſemiuiuo [98]relicto. Accidit autem vt [99]Sacerdos quidam deſcenderet eadem via: & viſo illo, præteriuit. Similiter & [100]Leuita, cùm eſſet ſecus locum, & videret eum, [101]pertranſiit. [102]Samaritanus autem quidam [103]iter faciens, venit [104]ſecus eum: & videns eũ, [105]miſericordia motus eſt. Et [106]appropians [107]alligauit vulnera eius, infundens

Sens. Lit. In Cap. X.

88. Cyril. laudatus iſte à Chriſto prorupit in ſuperbiam, nullum ſibi proximum putans eſſe, & in iuſtitia comparandum. 89. Glo. proximum non habebat, qui numquam forſitan miſericordiam fecerat. Cyril. vacuus à dilectione proximi oſtenditur, qui non æſtimat aliquem ſibi proximũ eſſe, & per conſequens à dilectione diuina; qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum, quem non videt, nõ poteſt diligere. 90. Theoph. docet omnes qui eadem natura communicant, proximos eſſe. 91. Aug. de q. Euang. Homo iſte Adam, ab Hieruſalem ciuitate pacis. i. à beatitudine lapſus, Hiericho. i. luna, nempe mortalitas noſtra. Idem contra Pelag. Hieruſalem paradiſus vbi pax erat, & lætitia ante peccatũ, Hiericho mundus in quo omnia orta occidunt, ſicut luna. 92. Baſil. Hieruſalem in loco editiori eſt, Hiericho in conuallibus. 93. Amb. i. Angelos noctis & tenebrarum, in quos non incidiſſet, niſi eis mãdati cæleſtis deuius, ſe feciſſet obnoxium. Aug. contra Pelagium. i. diabolum, & angelos eius, qui per inobedientiam primi hominis, humanũ genus ſpoliauerunt morum ornamentis, & vulnerauerunt dono poſſibilitatis liberi arbitrij perdito. Idem de q. Euan. Spoliauerunt immortalitate, reliquerũt ſeminiuum; ex qua enim parte poteſt Deũ cognoſcere, viuit; ex qua verò peccatis premitur, mortuus eſt: impoſuerunt autem plagas peccata ſuadendo. Idem contra Pelagium. In primo homine plaga, in nobis plagæ, cùm per vnum peccatum quod contrahimus, ſuperaddimus multa. 94. Amb. ſ. indumẽtis gratiæ. Baſil. priùs plagas impoſuerant, præcedit enim vulnus. i. peccatum, nuditatem. i. gratiæ carentiam. 95. Bed peccata, plagæ, quia his naturæ integritas violatur. 96. Beda. nõ ab inſidiis ceſſando, ſed inſidiarũ fraudes occultando. 97. Theoph. anima enim immortalis, corpus verò mortale; vel. quia ſperabat per Chriſtum ſalutem conſequi. 98. Aug contra Pelag. vires ei propriæ ad ſurgendum non ſufficiebant. 99. Chry. non profuit ſacrificium. 100. nec lex potuit ſubuenire. Aug. cont. Pelag. in Sacerdote lex per quam ſacerdotium & ſacrificia inſtituta, in Leuita vaticiniũ Prophetarũ. 101. Theoph. Lex ſtetit vſque ad tempus præfixũ, & non valens curare, abiit. nec ad hoc data eſt, vt curaret; ideò dicitur, accidit quod ſolemus dicere in his quæ non præmeditatè fiũt. 102. Aug. de verb. Dom. ſe Chriſtus voluit intelligi, Samaritanus enim cuſtos interpretatur, & cùm ei dictum eſſet, Samaritanus es, & dæmonium habes, non ſe negauit Samaritanum. Ambr. Chriſtus Samaritanus deſcendens. quis enim deſcendit de cælo, niſi qui aſcendit Filius hominis, &c. 103. Theoph. ſ. ex propoſito vt nos curaret. 104. Aug. con. Pelag ſ. in ſimilitudine carnis peccati. 105. Aug. cont. Pelag. quia nullum meritũ inuenit, quo curari dignus eſſet. Glo. hoc de Sacerdote & Leuita non eſt dictum; quia Lex nõ habet miſericordiam, ſed iudicium & vindictam. 106. Aug. de verb. Dom. quid tam remotum quàm Deus ab hominibus? cùm haberet Deus in ſe duo bona, iuſtitiam & immortalitatem, & nos duo mala, iniquitatem & mortalitatem, factus eſt mortalis, & ita propè nos, non id quod nos. i. peccator, ſuſcipiendoque pœnam, & non culpã, culpam deleuit & pœnam. 107. Int. ſ. in baptiſmo. Aug. 2. de q. Euang. alligatio vulnerum, cohibitio peccatorum; oleum, conſolatio ſpei propter indulgentiã datam ad reconciliationem pacis; vinum, exhortatio ad operandum. Amb. conſtringit vulnera auſteriore præcepto; fouet, vt oleo remiſſione peccati; cõpungit, vt vino denunciatione iudicij. Gre. 20. Mor. in vino morſus diſtrictionis, in oleo mollities pietatis, miſcẽda ergo lenitas eſt cũ ſeueritate. Theoph. oleũ, conuerſatio ſecundùm hominẽ, vinum autem ea quæ ſecundùm Deum, quædam eſt operatus humanè, quædam diuinitus, noſq; humanitate & diuinitate ſaluauit. Chry. vinũ ſanguis paſſionis, oleũ chriſmatis vnctio.

Addit. Avct. In Cap. X.

88. i. oſtendere ſe iuſtum, vt qui eſſet ſolliritus de Legis intelligentia. vide Luc. 16. aa. Gr. ὑπολαβὼν. q. d. ſuccedens in vicem reſpondendi. ſic Virgil. Excepit Aſcanius. 92. Hieruſalem enim editiori loco.

oleum

[108] oleum & [109] vinum:& imponens illum in [110] iumentum ſuum,duxit in [111] ſtabulum , & [112] curam eius egit. [113] Et altera [114] die protulit duos [115] denarios:& dedit [bb] ſtabulario,& ait,Curam illius habe, & quodcumque [116] ſupererogaueris , ego cùm [117] rediero,[118] reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi [cc] proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones ? At ille dixit, Qui fecit miſericordiam in illum.Et ait illi Ieſus, [dd] Vade, & tu [119] fac ſimiliter. [120] Factum eſt autem dum irent , & ipſe intrauit in quoddam [121] caſtellum : & mulier quædam Martha nomine, [122] excepit illum in domum ſuam,& huic erat ſoror nomine Maria, quæ [ee] etiam ſedens [123] ſecus pedes Domini,audiebat verbum illius.

SENS. LIT. IN CAP. X.

108. Int.ſ.Chriſma ſancti Spiritus. 109. Int.ſ.calicem ſuæ paſſionis. 110. Aug.de q.Euang.iumentum Chriſti caro:imponi iumento, eſt in ipſam incarnationem credere. Amb. iumento imponit dum peccata noſtra portat.Theoph.membra ſua nos fecit,& participes corporis ſui. 111. Chry. Eccleſiam quæ in itinere mundi laſſatos,& ſarcinis delictorum defeſſos ſuſcipit; &, depoſito onere peccatorum, reficit.Beda.iumento impoſitum,induxit in ſtabulum;nemo enim niſi per baptiſmum Chriſti corpore adunatus,Eccleſiam intrat. 112. Int.ſ.ſpiritualem. 113.Amb.quia redeundum ei erat vnde deſcenderat. 114. Amb.ſ.Dominicæ reſurrectionis. 115. Ambr.duo teſtamenta , quæ in ſe imaginem tenent æterni Regis expreſſam.Glo.poſt reſurrectionem Apoſtolis ſenſum aperuit, vt intelligerēt Scripturas ad regendum populũ.Aug.de q.Euang.1.duo præcepta charitatis,quam acceperunt Apoſtoli ad euangelizandum,vel promiſſionem vitæ præſentis,& futuræ. 116. Aug.de q.Euang. ſtabularius fuit Apoſtolus, qui ſupererogauit conſilium de virginibus dans,manibus operans,&c. multum etiam ſupererogauerunt qui Scripturam expoſuerunt. 117. Ambr.ſ.die iudicij. 118. Amb. reddes Domine quod debes,beati quibus es debitor. 119. Cyril.inutilis eſt ſacerdotis dignitas,& Legis ſciētia, niſi per opera bona confirmetur. Chry.q.d.quem vides oppreſſum , adiuua , quicumque is ſit.Aug.1.de doctrina Chriſtiana,cap.30.hinc intelligimus illum eſſe proximũ,cui exhibendum eſt officium miſericordiæ, ſi indigeat,à quo nemo excipitur,dicente Domino,Benefacite his qui vos oderunt.continentur ergo etiam Angeli hoc præcepto quo iubemur diligere proximũ:impendunt enim nobis miſericordiæ officia,& Dominus ſe proximum noſtrum dici voluit,opitulatus eſt enim ſemiuiuo iacenti. Ambr.non cognatio facit proximum,ſed miſericordia quæ eſt maximè ſecundùm naturam. 120. Beda.Dilectio Dei & proximi rebus ipſis deſignatur. 121. Orig.ſ.Bethaniam. 122. Aug.de verb Dom. ne quis putet beatos ſolos,qui Chriſtum in ſua perſona ſuſcipere meruerunt.Dictum enim eſt ab ipſo,quod vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis. 123. Aug.de verb.Dom.Martha paſcere Dominũ , iſta paſci magis elegit,&quanto humiliùs ad pedes ſedebat,tanto ampliùs capiebat:confluit gratiæ aqua ad humilitatis conuallem.Chry.ſignificatur Mariæ diligentia & ſolertia in auditione;& multa ad Dominum reuerentia,docet verò Dominus diſcipulos ſuſceptos,debere ſuſcipientes replere ſacris doctrinis,eos verò qui ſuſcipiunt,hilariter id facere & feruenter.Martha inquit ſatagebat,&c.

SENS. MYST. IN CAP. X.

122. Aug.de q.Euang.Excipit nunc Eccleſia Chriſti in cor ſuũ , Maria eamdem Eccleſiam ſignificat,ſed in futuro ſæculo,vbi ſola ſapiētia perfruetur,& quò per miniſterij merita peruenitur. Greg.6. Moral.c.28 Maria vita cōtemplatiua,Martha actiua.magna ſunt actiuæ merita,ſed cōtemplatiuæ potiora:actiuæ opera corpore trāſeunt,contemplatiuæ gaudia meliùs ex fine cōualeſcunt. Glo.intrante Chriſto in domũ,vita iniqua,ſi aliquando fuerat,fugit:remanent duæ vitæ innocentes , laborioſa,& otioſa,inter quas medius eſt fons vitæ.ſedet Maria,id eſt,mentis quiete fruitur,pacatis vitiorum tumultibus;Martha ſtat,deſudat enim in certamine:illud verò,non eſt tibi curæ,&c.ex illorum perſona dicitur,qui diuinæ contemplationis ignari,ſolùm fraternæ dilectionis opus Deo placitum, omnéſq; huic mancipandos putant:non aufertur Mariæ pars,ſed magis perficitur ; at actiuæ cum corpore deficit:in æterna enim patria non erunt neceſſaria pietatis opera,tranſit labor multitudinis,remanet charitas vnitatis, meritò igitur contemplationi omnia virtutum ſtudia poſtponuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

108. *ſ.ad leniendum.* 109. *ſ.ad corrodendum humorem,lauandumq; vulnus.* 111. *id eſt, diuerſorium.* 114. *i.poſtridie.* *b b. i. hoſpiti.* *c c. i. proximi officio functus.* *d d. pro agedum.Heb.* 121. *i. pagum.ſ. Bethaniam , quæ in latere montis Oliueti diſtans ab Hieruſalem duobus milliaribus.* *e e. ſ. cum aliis feminis, vel q.d.totam ſe etiam compoſuerat ad attentionem quieto etiam corpore.*

[124] Martha autem ſatagebat circa [ff] frequens [gg] miniſterium:quæ ſtetit,& [125] ait, Domine, non eſt tibi curæ quòd ſoror mea [126] reliquit me ſolã miniſtrare? Dic [hh] ergo illi vt me adiuuet. Et reſpondens dixit illi Dominus,[127] Martha,Martha, ſollicita es, & [128] turbaris erga plurima.Portò [129] vnũ eſt neceſſarium;[130] Maria [131] optimam partem elegit,quæ nõ [132] auferetur ab ea.

Sens. Lit. In Cap. X.

124. Int.ſ.miniſtrans neceſſaria mortali carni qua inducus erat Dei Filius. 125. Int.ſ.conquerens de ſorore. 126. Aug.de verb.Dom.erat enim intenta dulcedini verbi Domini.laborabat illa, vacabat iſta,mitáque ſuauitare tenebatur,quæ maior eſt mentis quàm ventris,cauſámque ſuam iudici maluit committere.ne ſi reſponderet,audiendi intentionem remitteret. 127. Aug de ver.Dom.repetitio nominis indiciũ dilectionis,aut repetit vt attentiùs audiat. 128. Aug.de verb.Dom. vult qui miniſtrat, quod aliquando non poteſt, & queritur quãdo deeſt.diſtenditur animus quia temporalia multa ſunt, & diuerſa ſunt,non reprehendit autem Dominus Marthæ miniſterium, & hoſpitalitatis curam, alioqui dimittenda eſſet, & vacandum verbo, & vni inſtandum ſcientiæ omiſſis operibus miſericordiæ; ſed munera diſtinxit. Theoph.non prohibet Dominus hoſpitalitatem, ſed plurimorum turbationem & tumultum. 129. Int.ſ.Deo iugiter inhærere.Aug.de verb. Dom. vnum ſunt Pater, Filius & Spir.S. ad hoc vnum nos non perducit,niſi multi habeamus cor vnum.Baſil.vniformis eſt vita Chriſtiani, & ad vnum intendens.ſ.Dei gloriam.Glo.præponitur vnum multis,ſed multa tamẽ neceſſaria ſunt tendentibus ad vnum. 130. Int Mariæ factus eſt aduocatus qui iudex fuerat interpellatus. 131. Aug. de ver Dom.non tu malam,ſed illa meliorem.Amb. ſapientiæ deſiderium maius & perfectius opus: ne ergo miniſterij cura cognitionem verbi cæleſtis auertat, nec otioſos iudices quos videas ſapientiæ ſtudere. 132. Aug de ver.Dom.auferetur à te labor,vt requies detur,dulcedo veritatis in hac vita augetur,in illa perficietur,nunquam auferetur.

Addit. Avct. In Cap. X.

ff. id eſt,anxiè torquebatur,diſtrahebatur,ſeu diſtendebatur. gg. Græc. multum. hh. alioqui enim non auelletur. 127. repetitio ad attentionem,vel ex beneuolentia. 128. id eſt,tumultuaris. 129. id eſt,vno opus eſt.ſ.ſtudio rerum diuinarum. 131. Græc.bonam illam,nempe optimam.

CAPVT XI.

Et [1] factum eſt, cùm eſſet in quodam loco [2] orans, vt [3] ceſſauit, [4] dixit vnus ex diſcipulis eius ad eum: Domine,doce nos [5] orare, ſicut docuit Iohannes diſcipulos ſuos.Et ait illis,Cùm oratis,dicite,[6] Pater,

Sens. Lit. In Cap. XI.

2. Cyril. vt comedit & bibit,quia homo,ita oratione vtitur:docet verò nos attentè orationibus inſiſtere.Glo.ideo ſæpe Chriſtus inducitur orans,vt diſcipulos ad orationis ſtudium inducat.
3. Int ſ.orare. 4. Titus.nouam conuerſationem videntes, nouam orationis formam poſtulant.
5. Titus.ſ.vt ea petamus, atq; eo modo quo decet. 6. Baſil. Duo ſunt orandi modi. Vnus laudis cum humilitate.Secundus,petitionis:ab illo autem priori exordium ſumendum eſt.Aug. de verb.Dom.ex malo ſeruo factus es bonus filius.non eſt arrogantia,ſed fides, & deuotio prædicare quod acceperis. dic ergo Pater,quaſi filius,ſed noli tibi aliquid ſpecialiter vindicare;ſolius Chriſti ſpecialis eſt Pater, quia genuit.nobis autem communis, quia creauit; ideo ſecundùm Matthæum dicitur Pater noſter. Greg.Nyſſ.non oportet eſſe corruptæ vitæ qui Deum Patrem vocat.

Sens. Myst. In Cap. XI.

1. Beda. Poſt hiſtoriam ſororum quibus duæ Eccleſiæ vitæ ſignificantur, orat, & orare docet; oratio enim quam docuit, vtriuſque vitæ myſterium continet,& vtriuſque vitæ perfectio non noſtris viribus,ſed precibus obtinenda eſt.

Addit. Avct. In Cap. XI.

a. ſcilicet, ex Septuaginta. Apparet Chriſtum bis docuiſſe orandi modum,ſemel in monte,& iterum iſto interrogante.

ſancti

[7] ſanctificetur nomen tuum, [8] Adueniat regnum tuum, Panem noſtrum [9] quotidianum da nobis [d] hodie, Et dimitte nobis [10] peccata noſtra, [11] ſiquidem & nos dimittimus debitoribus noſtris: Et ne nos [12] inducas in [13] tentationem. Et ait ad illos, [14] Quis veſtrum habebit [15] amicum, & ibit ad illum [16] media nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres [17] panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam

SENS. LIT. IN CAP. XI.

7. Greg. Nyſſ. omnium bonorũ caput eſt, glorificare nomen Dei in vita noſtra; glorificatur verò per vitam puram. Chry. vt qui videt pulchritudinẽ cæli, Deum laudat, ita qui videt alicuius virtutẽ. Aug. de verb. Dom. Sanctificetur. i. ad nos eius ſanctificatio perueniat. Titus. Sãctificetur. i. nota ſit toti mũdo ſanctitas tua, & te laudet, rectos autem decet collaudatio: iubet ergo orare pro emẽdatione totius mundi. Orig. Sanctificetur. i. tibi ſoli Dei nomen tribuatur, nõ creaturis, vt ab errãtibus ſolet. 8. Orig. vt euacuetur regnum mũdi & peccati. Greg. Nyſſ. petimus liberari à corruptione, vel, ſecũdùm quoſdam, vt veniat ſuper nos Spiritus ſanctus, & purificet nos. Aug. de verb. Dom. Tunc venit regnũ Dei, quãdo ſumus Dei gratiam conſecuti: ait enim, Regnum Dei intra vos eſt. Cyril. qui hoc dicũt, videntur optare Chriſti aduentum ad iudiciũ, quo coronandi ſunt qui bene vixerũt. vnde apud Matthæum additur, Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Chry. quaſi dicat, da nobis imitari cæleſtem conuerſationem. Greg. Nyſſen. in carne non carnaliter viuendũ eſt, ſed diſponenda vita ad eam quæ ſperatur. Aug. in Enchi. cap. 115. apud Matthæum. Septẽ petitiones ſunt in oratione Dominica. Apud Lucã verò quinque. 9. Aug. de verb. Dom. in Græco ἐπιούσιον epiuſion. i. ſuperſubſtantialem, qui ſcilicet animę noſtræ ſubſtantiam fulcit. Si quotidianus eſt panis, cur poſt annũ ſumes? accipe quotidie quod quotidie tibi proſit. ſic viue, vt quotidie merearis accipere. qui vulnus habet, medicinã quærit: medicina eſt cæleſte & venerabile Sacramentum; ſi quotidie accipis, quotidie tibi eſt hodie. Cyril. Ex eo quod iubet panem petere. i. quotidianum alimentum, videtur velle eos colere paupertatem. petũt enim panem non qui habent, ſed qui penuria opprimuntur. Baſil. Exponenda eſt Deo neceſſitas naturæ, & petendus panis. Chry. Petenda ſunt vitæ neceſſaria, non quæ delectant, ſed quæ ſubſtantiã corporis ſuſtentant. 10. Tit. ſ. ne impediamur à ſacra cõmunione propter humana peccata, additum eſt autem hoc, quia nullus ſine peccato reperitur. 11. Titus. fit iuſtè à Deo dimiſſio, quando nos relaxamus his qui nobis nocuerunt. Cyril. vult, vt ita dicam, patientiæ noſtræ imitatorem fieri Deum, vt talis in nos ſit, quales fuerimus in conſeruos. gratiæ verò ſunt agendæ debitoribus noſtris, vt qui nobis fiant (ſi ſapimus) cauſa indulgentiæ maximæ. 12 Aug. de verb. Dom. quam ſcilicet ferre non poſſumus. Titus. petimus non derelinqui à Deo: nam non tentari eſt impoſſibile. dicitur verò Deus aliquando facere quod permittit. 13. Chry. ſ. oſtendens patienter orandum eſſe. 14. Int. pro, ſi quis.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

15. Theoph. Amicus eſt Deus, qui omnes amat, & ſaluos vult fieri. Amb. quis nobis amicior, quã qui pro nobis corpus ſuum tradidit? 16. Amb. Docemur etiã noctibus orare. Media nocte, inquit Dauid, ſurgebam ad confitendũ tibi. non timuit excitare dormientem, quẽ ſcit ſemper vigilantem. 17. Aug. de verb. Dom. tres panes, myſterij cæleſtis alimentum. venit amicus de via. i. vita huius ſæculi, in qua omnes peregrinamur: vel de vita mala. venit, inquam, vt interroget quod tu fortè neſcis, & cõpelleris quærere, vbi obſcurè ſcriptum eſt fortè in Paulo, aut Petro, &c. quos non potes interrogare. requieſcunt enim cum Domino, nox media eſt huius ſeculi valida ignorantia: adis ergo ad Dominum oratione pulſans. Aug. de q. Euang. Amicus ad quem venitur, Deus; media nox, tribulationis tempus; tres panes, intelligentia Trinitatis; amicus veniens de via, appetitus ſeruiens conſuetudini temporali, à qua reuocatur conuerſus ad Dominum, quærenſq; gaudium de doctrina ſpirituali. Aug. de verb. Dom. Cùm perueneris ad intelligentiam Trinitatis habes vnde viuas, vnde paſcas, ne timeas; non enim panis ille finitur. Theoph. Media nox, finis vitæ in quo multi ad Deum veniunt, vel profundum tentationum, tres panes, neceſſitas corporis, animæ, & ſpiritus.

AVDIT. AVCT. IN CAP. XI.

7. pro, celebretur. Hebr. Gra. ἐπιούσιον. i. ſuperſubſtantialem, ſeu craſtinum. vide apud Matthæum. d. Gra. quadam καθ' ἡμέραν. i. quotidie. 14. Parabola hæc ſumpta à diſſimili, vt illa de villico, & de iudice iniquo. Dedit iſte importuno tempore rogatus, quanto magis Deus, cui nullum tempus importunum?

ante illum:& ille deintus reſpondens dicat,[18]Noli mihi moleſtus eſſe, iam [19]oſtium clau-
ſum eſt,& [20]pueri mei mecum ſunt in cubili: non poſſum ſurgere,& dare tibi. Et ille ſi
[21]perſeuerauerit pulſans: dico vobis,etſi non dabit illi ſurgens,eo quòd amicus eius ſit,
propter [22]improbitatem tamen eius ſurget, & [23]dabit illi [24]quotquot habet neceſſarios.
Et ego [25]dico vobis,[26]Petite,& dabitur vobis: [27]quærite,& inuenietis:[28]pulſate,& aperietur
[29]vobis. Omnis enim qui petit, [30]accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti [c]aperietur.
[d]Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid [31]lapidem dabit illi? Aut [32]piſcem:
numquid pro piſce [33]ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit [34]ouum, numquid porriget illi
[35]ſcorpionem? Si ergo vos cùm ſitis [36]mali, noſtis bona [37]data dare filiis veſtris,

Sens. Lit. In Cap. XI.

21. Int.non pudore perterritus,ſed neceſſitate coactus. 22. Aug.de q.Euang.quaſi dicat,quãto magis Deus;qui ſine tædio largiſſimè donat quod petitur? 25. Cyrill.hoc vim habet iuramenti. 26. Int. orando. 27. Int.ſ.rectè viuendo.Chry.petitio orationem oſtendit;inquiſitio ſtudium,& diligentiam; ſollicitè quærẽdus eſt Deus,vt aurum perditum quæri ſolet. 28. Int.ſ.perſeuerando.Chry ſi immoraberis,recipies. ob hoc clauſum eſt oſtium,vt pulſes.Græc.pulſatur manu.i.bonis operibus. 26.Aug.de verb.Dom.non hortaretur nos tantopere vt peteremus,niſi dare vellet. 30. Orig.l.nihil omiſerit eorum quæ conferunt ad petitorum obtentum; alioquin,vt ait Iacobus,petitis,& non accipitis,eo quòd malè petatis.Baſil.non impetrat,ſed magis Deũ irritat, qui remiſsè, & vagante mente diuinũ implorat auxilium; oportet coram Deo attentum, & tremebundũ aſſiſtere;cùm autem quis non ex negligentia,ſed ex fragilitate vagatur,ſeque,quãtum poteſt,cohibet,Deus ignoſcit. Petunt quidam,& non accipiunt,quia infideliter petunt,vel leuiter,vel non conferentia,vel non perſeuerãter,&c Gloſſ.ſi petenti datur,& quærenti,& pulſanti,&c. cui non datur, non bene petiit: quæſiuit & pulſauit, propè eſt Dominus inuocantibus eum in veritate:& voluntatem timẽtium ſe facit. d. Int pro,ſi quis. 32. Cyrill.ſ.ſi petierit. 36. Beda. Etiã Apoſtoli ſupernæ bonitatis reſpectu mali. ſolus enim Deus per ſe bonus. Gloſſ.Apoſtoli nondum immunes à delictis, quæ quotidianis orationibus iubentur curari.
37. Int.ſ.veſtra datis.

Sens. Myst. In Cap. XI.

18. Aug.de ver.Do.Qui differt dare,vult ampliùs deſideres dilatũ,ne vileſcat citò datum. Baſil.differt vt agnoſcas Dei eſſe donum,& in timore cuſtodias.Quod multo labore acquirimus,cuſtodimus, ne,ſi perdiderimus,laborem amittamus. Glo.Non aufert ſpẽ impetrandi,ſed vehementiùs accẽdit deſiderium orandi,oſtenſa difficultate conſequendi. 19. Beda.Hoc eſt oſtium quod ſibi Paulus expoſcit aperiri populi orationibus,ad loquendũ myſterium Chryſti: & fortè illud eſt quod apertum vidit Iohannes,cui dictum,Aſcende huc,&c.Aug.de q Euang.ſignificatur tempus famis verbi, cùm intelligẽtia clauditur. 20. Aug.de q.Euang.ſignificantur iam eſſe in quiete cum Domino prædicatores verbi, & tamen orando efficitur,vt accipiat deſiderans intellectum à Domino,etiamſi homo deſit,per quem ſapientia prædicetur.Greg.Nyſſen cubile,ſaluatorum requies. 23. Int.ſ.per ſe inſpirando,vel doctorẽ mittendo. 24. Int.etſi non quantum ille voluerit. 31. Aug de q.Euang panis,charitas,ſine qua cætera nihil ſunt,vt ſine pane menſa inops; lapis,cordis duritia; piſcis,fides inuiſibilium,quæ mũdi fluctibus circumiactata non frangitur;& de inuiſibilibus locis capitur:ouum ſpes,ouum enim nondum perfectus fœtus,ſed ſperatur.Glo.Fides inuiſibiliter in corde gignitur,vt piſcis ſub aquis naſcitur, & inuiſibili gratia per baptiſmum conſecratur; inuiſibili auxilio Dei nutritur; & inuiſibilium præmiorum intuitu operatur. 33. Int.id eſt,infidelitatem quam ſerpens primo homini inſpirauit. 34. Int.id eſt,ſpem. 35. Int.id eſt,deſperationem. Aug.de q.Euang. Scorpionis aculeus venenatus retrò timendus eſt,contrarium ſpei retrò reſpicere; ſpes enim in illa quæ antè ſunt ſe extendit.

Addit. Avct. In Cap. XI.

22. *Græc. ἀναίδειαν, impudentiam, quaſi dicat,inuerecundiam, & vrgentem perſeuerantiam. c. pro, aperiri ſolet.* 35. *Græc.δόματα.i.dationes.*

quanto

quanto magis Pater veſter cæleſtis de cælo dabit ſpiritum bonum[38] petentibus ſe? Et
erat[e] eiiciens dæmonium,& illud erat mutum[39]. Et cùm eieciſſet dæmonium,loquutus
eſt mutus:& admiratæ ſunt turbæ[40].Quidam[41] autem ex eis dixerunt,In Belzebub[42] prin-
cipe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et alij[43] tentantes, ſignum[44] de cœlo quærebant ab
eo. Ipſe autem vt vidit cogitationes[45] [f] eorum, dixit eis, Omne[46] regnum in ſe diuiſum
deſolabitur,& domus ſupra[g] domum cadet. Si[47] autem & Sathanas in[h] ſeipſum diuiſus
eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis in Belzebub me eiicere dæmonia. Si
autem ego in[l] Belzebub eiicio dæmonia; filij[48] veſtri in quo[m] eiiciunt? Ideo ipſi iudices[49]
veſtri erunt. Porrò ſi in digito[50] Dei eiicio dæmonia,profectò peruênit in vos[51] regnum[52]
Dei, Cùm[n] fortis[53] armatus[o] cuſtodit atrium[54] ſuum,in pace[55] ſunt ea quæ poſſidet.

Sens. Lit. In Cap. XI.

38. Beda.ex quo bona omnia. Athanas.non ſic diceretur,niſi eſſet de ſubſtantia Dei,qui ſolus bonus, quãdoquidem & Dominus renuit dici bonus in eo quod homo factus eſt. e. Glo. miracula operatur, vt qui prædicanti non credunt,viſis miraculis credant. 39. Int.i.mutum faciens. Theoph.Græ.κωφὸς, id eſt,qui nec audit,nec loquitur,& quidem qui à natiuitate non audiuit,neceſſariò non loquitur,iſte ſanè & mutus erat & ſurdus.Beda.iſte apud Matthæum cæcus fuiſſe dicitur,itaque tria ſigna ſimul facta ſunt in vno homine, cæcus videt,mutus loquitur, poſſeſſus à dæmone liberatur: ſic quotidie in conuerſione expulſo dæmone illuminatur homo,& Deũ laudat. 40. Beda. quæ minùs eruditæ videbantur. 41. Int.ſ.Scribæ & Phariſæi, non ſimplex turba. Beda. 42. Beda.is Deus erat Acharon.Glo. Ninus Belo patri ſtatuam cõſecrauit,Chaldæi Bel vocabant,Palæſtini Baal,Moabitæ Beelphegor, Iudæi Beelzebub.Bel enim vir,Zebub muſca,quaſi vir muſcarum, ſeu muſcas habens,ob ſordes;ſcilicet cruoris,qui in eius templo immolabatur. 43. Cyril.Pari liuore ſtimulati. 44 Glo.vt ignem ſicut Eliæ tempore;aut manna,vt ſub Moyſe,aut tonitrua & imbres,vt ſub Samuele.nõ exhibuit verò Chriſtus; nam & illa etiam fuiſſent calumniati.proprium Iudæorũ,quærere ſigna,vnde Paulus,Iudæi ſigna petunt. 45. Chry.metu multitudinis nõ audebant diuulgare quod ſentiebant. Beda.ad cogitata reſpondit,vt vel ſic credant eius potentiam, qui corda nouit. 46. Oſtendit regnum ſuum indiuiſum, & perpetuum.Beda.vnum regnũ Patris,Filij,& Spir S & vna maieſtas. 47. Chry.ſecunda ſolutio. 48. Chry. non dicit,diſcipuli mei,ſed filij veſtri, volens eorum permulcere furorem. Beda. ſignificat exorciſtas Iudæorum,qui ad inuocationem Dei eiiciebant dæmones. 49. Chry.i condemnabunt non credentes, ex vobis enim orti mihi obediunt.Glo.Iudices non poteſtate, ſed comparatione, dum expulſionem non diabolo, ſed Deo aſſignant. 50. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus ſpiritum dicit. Aug. 2. de q. Euang.Spir.S. digitus Dei,ob partitionem donorum, quæ in eo cuique dantur; in nullis enim membris magis apparet partitio,quàm in digitis.Cyril.Spir.S.digitus;manus & brachium Filius; per eum enim Pater cuncta operatur,& Filius per Spir. S. ſibi conſubſtantialem. Glo. hoc digito ſcripta lex in tabulis;hunc digitum Magi confeſſi ſunt in Ægypto. Amb.ad formam vnitatis, non ad diſtinctionem poteſtatis referenda digiti nuncupatio. Athanaſ. gratia humanitatis ſe dicit minorem Spiritu ſancto, & in eius virtute dæmonia eiicere. 51. Chry.q.d.cur veſtra bona faſtiditis? 52. Amb. oſtendit imperialem eſſe Spiritus ſancti poteſtatem, in quo regnum eſt Dei, eóſque in quibus habitat Spir.S.eſſe regalem domum.Glo.Regnum Dei,id eſt,iudiciaria poteſtas,qua bonos à malis ſecernet in die iudicij;vel peruenit regnum Dei,id eſt, patefactus eſt aditus regni cæleſtis. n. Glo. oſtendit ſe non conſentire cum diabolo,ſed ſuperare & eiicere à fidelibus. 53. Chry.fortis diabolus,non naturaliter, ſed noſtra puſillanimitate. 54. Beda.ſ.mundum. 55. Beda. vſque ad Chriſti aduentum in infidelium cordibus,diabolus ſine contradictione quieſcebat.

Addit. Auct. In Cap. XI.

39. *i. faciens hominem mutum. f. i. periculum eius potentia facere cupientes. g. pro contra.ſ.diuiſa, domus autem pro familia. h. i. contra ſe,pro,ſecum ipſe diſſidet. l. pro,Beelzebub præſidio. m. pro, cuius præſidio,& ope.* 50. *i. virtute, vel Spiritu ſancto,vt patet ex Matth.*12. 52. *A Iohanne,& à me prædicatum.ſ. cùm ſic dæmones expelluntur nouo miroq; modo.* 55. *pro ſalua ſunt. Hebr.*

Si autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum , vniuerſa arma[56] eius auferet in quibus confidebat:& ſpolia[57] eius diſtribuet[58]. Qui[59] non eſt mecum , contra me eſt : & qui non colligit mecum , diſpergit[60]. Cùm[61] immundus ſpiritus exierit de homine , ambulat per loca inaquoſa[o] , quærens requiem. Et non inueniens dicit , Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cùm venerit, inuenit[p] eam ſcopis mundatam[62]. Tunc vadit , & aſſumit[q] ſeptem[63] alios ſpiritus ſecum , nequiores ſe , & ingreſſi habitant ibi. Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora[64] prioribus. Factum eſt autem cùm hoc diceret , extollens[65] vocem quædam mulier de turba , dixit[66] illi , Beatus venter qui te portauit, & vbera[67] quæ ſuxiſti. At ille dixit, Quinimò[68] beati qui audiunt[69] verbum Dei,& cuſtodiunt[70] illud. Turbis autem concurrentibus[71] cœpit dicere , Generatio hæc[72], generatio nequam[73] eſt:

Sens. Lit. In Cap. XI.

56. Theoph.i.ſpecies peccatorum.Beda.i.aſtutias,& dolos. 57. Beda.ſ.homines ab eo deceptos. 58. Baſil.ſ.exhibēs fideles cuſtodias Angelorum.Beda.quoſdam dedit Apoſtolos,alios Euangeliſtas, &c. 59. Chry.quarta ſolutio. 60. Cyril.Sathanas tentat diſpergere à Chriſto congregata.Chry.videtur Iudæos tangere,connumerans eos cum diabolo.nam & ipſi agebant contra eum, & diſpergebant quos congregabat.Glo.Poſſunt hæc de omnibus hæreticis & ſchiſmaticis intelligi,qui omnes excluduntur à regno Dei. 61. Chry.oſtendit vnde Iudæis contingat ad huiuſmodi de Chriſto opiniones labi : itaque apud Matthæum additur , ſic erit & generationi huic peſſimæ. quamdiu erant Iudæi in Ægypto,viuentes ritu Ægyptiorum,habitabat in eis diabolus,qui eſt expulſus mactato agno in figura Chriſti,&c.Amb.A Iudæis per legem ſpiritus immundus exierat;ſed quia in gentibus priùs quidem aridis,ſed poſt per baptiſma humeſcentibus,requiem non potuit inuenire,regreſſus eſt ad Iudæos.

62. Amb.ſ.forenſi & perfunctoria ſpecie compiam.Gloſſ.ſuperfluis obſeruationibus & ceremoniis legis,quæ nihil valent poſt Chriſti aduentum. q. Glo.ſ.vt firmiùs poſſideat. 63. Amb.vt nobis multiplicatur ſeptiformis Spiritus gratia;ita illis immundorum ſpirituum omnis cumulatur iniuria. vniuerſitas enim hoc numero ſignificatur. 64. Chry.Maior nunc penuria virtutis in Iudæis, & ærumna vehementior;& dæmonum poteſtas ſæuior.Glo.deteriores nunc Iudæi blaſphemātes Chriſtum,quàm olim in Ægypto;maior enim infidelitas venientem non ſuſcipere,quàm venturum non credere.Cyr. Fiunt nouiſſima peiora,iuxta illud,Melius erat viàm veritatis non agnoſcere, quàm poſt agnitam retroire Beda.Accidit hoc malis à quibus exierat diabolus tempore baptiſmatis ; exploratis enim fidelium cordibus quæ ſunt inaquoſa.i.à fluxis cogitationibus expurgata,redit ad vacantes,& bonis operibus non ſtudentes;ſecumque affert vniuerſa vitia.Chry Grauior eſt pœna ſequentium peccatorum.

68. Int.Magna fiducia inter blaſphemos confiteri Dei Filium.Beda. 67. Beda.cuius lacte nutritus eſt,eius & ſemine conceptus;ex eodem enim fonte,ſecundùm Phyſicos,vtrumque manat. 68. Chry. non eſt reſponſum repudiantis matrem, ſed oſtēdētis quòd nihil ei partus profuiſſet, niſi fidelis fuiſſet.Beda.Dei genitrix inde quidem beata,quia verbi incarnandi miniſtra temporalis; ſed inde multo beatior,quia eiuſdem ſemper amandi cuſtos æterna. 69. Int.i.anteriori ore percipiunt. 70. Int.ſ.opere Beda.Iudæos percurit,qui verbū Dei non audire,& cuſtodire,ſed negare & blaſphemare quærebāt. 71. Int.quaſi ad videnda miracula quæ ab eo audiebant fieri. 72. Int.ſ.Iudæorum. 73. ſ.adultera.

Sens. Myst. In Cap. XI.

66. Int.figura Eccleſiæ quæ in medio gentium confitetur Creatorem.

Addit. Avct. In Cap. XI.

58. ſ.committens oues Apoſtolis,& ſucceſſoribus. 61. Senſus parabolæ eſt,cùm dæmon ab homine pellitur, quieſcere non poteſt,vt qui pulſus domo,non poteſt quieſcere in locis deſertis,ſed redit,reperienſq; paratum ad ſe recipiendum,vt eſt parata domus purgata,& ornata,ingreditur,idq; multis comitatus dæmonibus,vt tutius poſſideat ſic Iudæis accidet. o. ſ.ſolitudines. p. præſens tempus. 68. Græ.μενοῦνγε,verti poteſt certè. 70. Indicatur neceſſaria perſeuerantia. 71. Græ.i τῶν ἐπαθροιζομένων,id eſt,condenſantibus ſe.

ſignum[74] quærit,& ſignum[75] non dabitur ei niſi ſignum[76] Ionæ Prophetæ. Nam ſicut fuit Ionas ſignum[r] Niniuitis:ita erit & filius hominis generationi iſti. Regina[77] auſtri ſurget in iudicio cum viris[s] generationis huius,& condemnabit[78] illos;quia venit à finibus terræ audire Sapientiam Salomonis: & ecce pluſquàm Salomon hic[79]. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac,& condemnabunt illam:quia pœnitentiam[80] egerunt in prædicatione Ionæ,& ecce pluſquàm[81] Ionas hîc. Nemo[82] lucernam[83] accendit, & in abſcondito ponit,neque ſub modio[t]:ſed ſupra candalabrum,vt[v] qui ingrediuntur lumen videant. Lucerna[x] corporis[84] tui,eſt oculus[85] tuus. Si oculus[86] tuus fuerit ſimplex[87],totum[88] corpus tuum lucidum[89] erit:ſi autem

SENS. LIT. IN CAP. XI.

74. Int.quaſi illa quæ viderant ſigna non fuerint.Baſil.Signum eſt res manifeſta, occulti continens declarationem;ſicut Ionæ ſignum,deſcenſum Chriſti ad inferos,& aſcenſum à mortuis repræſentat. 75. Int.ſ.de cælo quo indigni ſunt.Beda.ſed de profundo inferni.ſ.paſſionis,nō glorificationis.Glo. Diſcipulis dedit ſignum diuinitatis,transfiguratus in monte,& ſubleuatus in cælum. 76. Amb.quod ſignum eſt Dominicæ paſſionis,& ſceleris Iudæorum,qui exemplo Niniuitarum, non deberēt deſperare indulgentiam, ſi vellent agere pœnitentiam. 77. Int.Electa fuiſſe non dubitatur.Beda. s. Beda. Vna erit reſurrectio omnium,bonorum ſcilicet & malorum;idque in ipſo iudicio. 78. Beda.non poteſtate iudicij,ſed comparatione facti melioris. 79. Int.i.in hoc loco.Beda.in præſentiarū inter vos conuerſatur.Chry.q.d.Feſtinauit mulier barbara per longum iter auditura ſcientiam animantium,vires herbarum:vos cùm audiatis ipſam Sapientiam de cæleſtibus inſtruentem,& verba ſignis comprobantem,alienamini,&c. 80. Int.quod Iudæi non fecerunt ad prædicationem Chriſti.Chry.Niniuitæ, barbari,qui numquam acceperant auditum diuinum,conuerſi ad vocem ſerui, non cælorum regnum annunciantis,ſed euerſionem vrbis. 81. Ionas paucis diebus prædicauit,& peregrinis,& ſignum non fecit;Chriſtus diu,& ciuibus,& multa ſigna fecit. 82. Int.de ſeipſo hoc dicit.Beda.Oſtendens non eſſe occultandam fidelibus lucis ſuæ claritatē.Cyr.Dicebant Iudæi Chriſtum facere miracula ob applauſus audientium,hanc igitur calumniam reprobat. v. Glo.condēnātur Iudæi, qui ſigna exteriùs quærendo, apertam lucis iannam nolunt ingredi credendo. x. q.d.ego lucernam fidei in veſtris ſenſibus accendo,& in Eccleſia pono;vos,quantum in vobis eſt,lucernas veſtras accendite, id eſt, intentiones cordis mundate. 84. Int.i.totius tuæ operationis. 85. Int.i.mentis intentio.Theoph.Iudæi Chriſti miracula accuſabant,cùm deberent agnoſcere.ad hoc enim lucernam à Deo.i.intellectum acceperāt, vt intelligerent.Orig.oculus dicitur intellectus,qui corpus,id eſt,totam animam illuſtrat. 86. Int.id eſt,intentio.Greg.Naz.Eccleſiæ lucerna,& oculus,prælatus. 87. Int.ſ.pura,& recta. 88. Int.etſi coram hominibus aliquid imperfectionis habere videaris. 89. Greg.28.Mor.cap.28.Bona intentio opus illuſtrat,peruerſa obſcurat.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

77. Ambr.Exprimit Eccleſiæ myſterium, quæ de orbis finibus congregatur, vt pacifici Salomonis verba cognoſcat;regina planè cuius regnum eſt indiuiſum,de diuerſis & diſtantibus populis in vnum corpus aſſurgens.Greg.Nyſſ.vt illa regina Æthiopum,& longè diſtans:ſic Eccleſia nigra in principio, & diſtans à Dei notitia;ſed Chriſto offert poſtea pietatis aromata,aurum diuinæ notitiæ,& gemmas. i.obedientiam præceptorum. 80. Amb.ſignificatur Eccleſia quæ ex duobus conſtat, vt aut peccare neſcias,quod pertinet ad Auſtri reginam,aut deſinas,quod ad Niniuitas:pœnitentia delictum abolet, ſapientia cauet. 83. Int.i.fidem.Beda. Flamma diuinitatis ſuæ Dominus humanæ naturæ teſtam impleuit,quæ non eſt credentibus abſcondenda, nec modio.i.legis menſura includenda, aut intra vnius gentis Iudææ terminos:ſed ſupra candelabrum,id eſt,Eccleſiam ponenda, noſtriſque frontibus fides incarnationis aſſigenda.Amb.Lucerna,fides:qua repetitur drachma quæ perierat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

r. ſ.quòd à Deo miſſus eſſet. t. id eſt,vaſe.

[90] nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebroſum erit. Vide ergo ne [91] lumen quod in te eſt, tenebræ ſint. Si ergo [92] corpus tuum totum [93] lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, [aa] erit lucidum totum; & ſicut lucerna fulgoris [94] illuminabit te. Et cùm [95] loquetetur, rogauit illũ quidam Phariſæus vt prãderet apud ſe. Ieſus autem [96] ingreſſus, recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non [97] baptizatus eſſet ante prandium. Et ait Dominus ad illum, [98] Nunc vos Phariſæi quod deforis eſt [bb] calicis & [cc] catini [99] mundatis: quod autem intus eſt veſtrum, [100] plenum eſt rapina, & iniquitate. [101] Stulti, [102] nónne qui fecit quod deforis eſt, etiam id quod deintus eſt fecit? Verumtamen quod [dd] ſupereſt, [ee] date eleemoſynam: & ecce omnia [103] munda ſunt vobis. Sed væ vobis Phariſæis, qui [104] decimatis [105] mentam & rutam & [ff] omne olus: & præteritis

SENS. LIT. IN CAP. XI.

90. Int.ſi peruerſa intentio præceſſerit, prauum opus ſequetur, etſi iuſtum aliquando videatur.

91. Int.i.ipſa intentio, quæ animi lumen eſt, vitiorum tenebris fuſcetur. 92. Int ſ.ſi bonum bona intentione facis, non habens in tua conſcientia aliquam partem malæ cogitationis. Beda. 93. Beda.i. omnia opera. 94. ſ.hîc, & in futuro gratia lucis donabetis. Beda. Hæc autem dicta ſpecialiter contra hypocriſin Phariſæorum ſub dolo ſigna quærentium. 95. Beda. non ait, cùm hæc loqueretur: nõ enim ſtatim finitis illis, ſed aliquot interpoſitis inuitatus eſt; nempe poſtquàm nunciatum eſſet foris matrẽ & fratres eſſe; & reſpondiſſet, qui fecerit voluntatem, &c. 96. Cyril. vt more optimorum medicorum, grauibus infirmitatibus remedium afferret. 97. i.lauatus more Iudæorum. Aug. de verb. Dom. quotidie Phariſæi antequàm prandetent, abluebant ſe aqua. 98. Cyril. ex his quæ erant præ manibus contexit documentum. Aug. de verb. Dom. Apud ſe Phariſæus cogitauerat, ſed audiuit qui interiora cernebat. bb. Glo calix, vas vitreum, catinus fictile de terra. 99. Int.i.munditiam carnis exteriùs obſeruatis. 100. Int.i.animæ turpitudinem retineatis. Aug. de verb. Dom. quomodo nõ pepercit ei, à quo fuerat inuitatus? magis obiurgando pepercit; vt correcto in iudicio parceret. 101. Glo. Latiùs explicatur quod ſupra dictum eſt de mundando cordis oculo. 102. Int. q.d. qui fecit vtramque naturam, vtramque mundari voluit. Beda. eſt autem hoc contra Manichæos, qui animam tantùm à Deo, carnem autẽ à diabolo putant creatam; & contra eos etiam qui peccata corporalia deteſtantur, ſpiritualia vt leuia contemnunt. dd. Beda.ſ.neceſſario victui & veſtimento: nec enim ita præcipitur eleemoſyna, vt te conſumas inopia, ſed vt corporis tui cura expleta, inopem, quantum vales, ſuſtentes; vel quod ſupereſt.i.quod tam multo ſcelere præoccupatis remedium reſtat, eſt vt detis eleemoſynam, &c. 103. Amb. mundat nos miſericordia, mundat Dei ſermo, iuxta illud, Iam vos mundi eſtis propter ſermonẽ quem locutus ſum vobis. Cyr. facit eleemoſyna omnia munda, & ieiunio eſt præſtantior, non paruum eleemoſynæ cataplaſma, cùm valeat omnib. apponi vulneribus. Beda. Eleemoſyna eſt, quicquid vtili miſeratione fit, vt parcendo, orando, corripiendo, &c. Aug de ver. Dom. Facere eleemoſynam, eſt facere miſericordiam: quomodo autem es miſericors alteri, ſi crudelis es tibi? Miſerere, inquit, animæ tuæ placens Deo. 105. Int. non triticum ſolummodò & vinum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

aa. pro, vt quod ſit lucidum totum, ſicut lucerna te illuminabit. 94. *Græc. vt cùm lucerna fulgore illuminat te: poteſt ſenſus eſſe, ſic erit lucidum corpus tuum, vt eſt lucida domus accenſa lucerna.* 95. *i. cùm aliquando diceret, non enim id factum poſt dicta proximè, ſed alio tempore.* 97. *i. lotus. bb. Parabolicus ſermo, ſignificans munditiam exteriorem. cc. catinus, ſeu catinum, vas eſt eſcarium. dd. Græc. τὰ ἐνόντα, quæ ſuppetunt, ſeu adſunt. q.d. de iis quæ habetis. ee. Quidam ironicè dictum putant, at veteres præceptum eſſe. ſeu conſilium.* 103. *ſ. ſi eleemoſyna rectè fiat, & adſint reliqua ad ſalutẽ neceſſaria, vt pœnitentia: ſic enim intelligendæ ſimiles ſententiæ quæcumque ſalutem promittunt: quidam tamen dicunt per eleemoſynam intelligi omnia opera bona. q.d. date operam bonis operibus.* 104. *i. decimas datis, vel exigitis. vtrumque enim ſignificant verbum Latinum, & Græcum ἀποδεκατοῦν, & Heb. עשר. videtur autem hic pro dare accipi. nam exigere potius ſacerdotum, & Leuitarum. vide Leu. 18. ff. pro, quoduis.*

[106] iudicium & charitatem [ll] Dei.[107] Hæc autem [108] oportuit [109] facere,& [110] illa non omittere. Væ vobis Phariſæis,[111] qui [hh] diligitis primas cathedras in Synagogis,& ſalutationes in foro. [112] Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ,quia eſtis vt [113] monumenta quæ [114] non [115] parent,& homines ambulantes ſupra,[*] neſciunt.[116] Reſpondens autem quidam ex Legiſperitis, ait illi,Magiſter hæc dicens etiam [117] contumeliam nobis facis. At ille ait,Et vobis Legiſperitis [118] væ:qui [ll] oneratis homines [119] oneribus [120] quæ portari non [121] poſſunt, & ipſi vno [122] digito veſtro [mm] non tangitis [123] ſarcinas. Væ vobis qui [124] ædificatis monumenta Prophetarum: patres autem veſtri occiderunt illos. Profectò [nn] teſtificamini & conſentitis operibus patrum veſtrorum:quoniam quidem ipſi eos occiderunt, vos autem [125] ædificatis eorum ſepulcra.Propterea & [126] ſapientia Dei [127] dixit,[128] Mittam ad illos [129] prophetas &

Sens. Lit. In Cap. XI.

106. Aug.de ver.Dom.quid eſt iudicium?diſplicere tibi.Quid eſt charitas?diligere Deum & proximum.hanc eleemoſynam ſi prætermittis,nihil facis,quando tuum non facis. Theoph. Per iudicium dilectionem proximi innuit: quod enim aliquis iuſtè iudicet proximo, ex eius dilectione prouenit. Glo.q.d.deberetis de veſtra miſeria iudicare,& Dei charitatem quam vobis donauit, diligere, vt piè viuatis,iuſtum Dei iudicium contimentes,quia miſeri facti eſtis; & gratias referentes charitati qua liberati eſtis Breuiter autem perſtrinxit multa eorum vitia:futuri enim iudicij metum non habebant, nec Dei charitatem,&c. 107. Int.ſ.iudicium, & charitatem. Ambr.perfectionem fidelis viri breuiter concludit,vt & fide, & operibus approbetur. 108. Int. vel oportet. 109. Int.ſ.primo loco. 110. Int. ſ.eleemoſynas fructuum.Chry.nondum erat tempus expreſsè abolendi legalia. 111. Int.arrogantiam redarguit qua primatus appetuut. 112. Arguit de hypocriſi. 113. Cyril. Iulianus Apoſtata ait vitanda eſſe ſepulcra quæ Chriſtus immunda eſſe ait; ſed ignorauit vim verborum,non enim iubet Chriſtus à monumentis diſcedere,ſed eis comparat Phariſæos. 115. Int.legendum parent,vel pateot. 116. Cyril Redargutio manſuetos transfert in melius,ſuperbis eſt intolerabilis. 117. Beda.quàm miſera conſcientia,quæ audito Dei verbo,ſibi contumeliam fieri putat, 118. Int.ſ.ſicut Phariſæis. Theoph. Phariſæi diuiſi ab aliis quaſi religioſi,Legiſperiti Scribæ erant & doctores,Legis quæſtiones ſoluentes.

119. Int.ſ.Legis. 120. Int.ſ.ſecundum quod intelligitis,& imponitis. 121. Theoph quando doctor facit quæ docet,faſcem alleuiat,ſe tradens ad exemplũ;quando verò non facit,graues videntur faſces auditoribus,vt quæ neque à doctore poſſunt portari. 122. Int.id eſt,neque in minimis perficitis,quia gratiã meam nõ quæritis,& iugum leue repellitis;ſed lex ſine gratia nequit impleri.Beda. mm. Greg. tales modò plures ſunt,intolerabiles Legiſlatores,& debiles portatores. 123. Int.ſ.Legis. 124. Int.ſ. ambitioſè ornando. Beda. Simulabant ſe patrum ſuorum horrere perfidiam,memorias Prophetarum ab illis occiſorum magnificè ornando,ſed oſtendunt ſe paternæ nequitiæ conſentire,dum ſunt iniurij in Chriſtum à Prophetis prænunciatum.Glo.perſequendo Chriſtum & Apoſtolos,imitabantur ſcelera patrum,& ſententiam damnationis quam in patres proferebant,in ſeipſos retorquebant. 125. Int.ſ. ambitioſè ornando. 126. Amb.ſ.Chriſtus, vnde apud Matth. Ecce ego mitto ad vos Prophetas & ſapientes. 127. Int.ab æterno diſpoſuit. 128. Int.Matthæus, Ecce ego mitto ad vos. 129. Int. qui priùs Prophetas,pòſt Apoſtolos miſit. Beda. Ceſſent ergo hæretici Chriſto ex virgine principium dare; & alium Legis & Prophetarum, alium noui Teſtamenti Deum prædicare. Intelliguntur quidem aliquando in Scriptura Prophetæ non ſolùm qui Chriſtum prædixerunt,ſed etiam qui futura cæli gaudia;ſed hos non crediderim Apoſtolis in catalogi ordine præferendos.

Addit. Auct. In Cap. XI.

106. i.iuſtitiam.ſ.ad proximum. gg. i. in Deum. 107. *ſ.iudicium & charitatem.* 110. *ſ.decimationes. eas quidem quæ ex Lege neceſſariò, aliàs ex abundanti. h h. id eſt,optatu,ambitis.* * *Quid ſ.contineant intus: vel loquitur de monumentis quæ ſub terra latent. ll. ſ. & rigidè legem interpretantes, & addentes grauia præcepta,exactamq; obſeruantiam requirentes. n n. ſ. per opera quibus eſtis ſimiles patribus: Itaque perinde agitis vt ſi in gloriam patrum,& non Prophetarum ædificaretis.*

Apoſto

Apoſtolos[oo], & ex illis[130] occident & perſequentur[131]: vt inquiratur ſanguis[pp] omnium Prophetarum,qui effuſus eſt à conſtitutione mundi à generatione iſta[132], à ſanguine Abel, vſque ad ſanguinem Zachariæ[133], qui periit[qq] inter altare & ædem[rr]. Ita dico vobis,requiretur ab hac generatione[134]. Væ vobis Legiſperitis, quia tuliſtis[135] clauem[136] ſcientiæ, ipſi non introiſtis;& eos qui introibant,prohibuiſtis[ſſ]. Cùm autem hæc ad illos diceret,cœperunt Phariſæi & Legiſperiti grauiter[137] inſiſtere, & os eius opprimere[138] de multis inſidiantes ei:& quærentes aliquid capere[139] de ore eius,vt accuſarent eum.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

130. Int. vt Iacobum. 131. Int. vt nec recepti ab eis,inſtè ad gentes migrent. 132. Int.ſ.malorum. Glo.omnes mali vna generatio ſunt,vna ciuitas,vnum corpus diaboli: ſicut omnes boni vna generatio. Cyril.exprimit non ſolùm adſtantes,& audientes,ſed quemlibet homicidam. 133. Theoph. hunc quidam dicunt eſſe filium Iniadæ Sacerdotis.Beda.ſignificantur vtriuſque gradus martyres.ſ.laici, & altaris officio mancipati.Abel enim paſtor ouium,Zacharias ſacerdos.Greg.Nyſſ. quidam dicunt Zachariam patrem Iohannis,ſpiritu prophetiæ Mariæ virginitatem intelligentem, non eam ſeparaſſe à loco templi virginibus deputato, eaque cauſa fuiſſe occiſum, præſertim cùm diceret Regem mundi naſciturum.metuebant enim ſubiectionem. Græc. quidam dicunt, cùm à cæde infantium Elizabeth eripuiſſet Iohannem in eremum abiens, Herodis ſatellites ob id indignatos, Zachariam in templo miniſtrantem occidiſſe. 134. Baſil.Conuenit hæc vox detrudendis paulo pòſt in graue ſupplicium.

135. Int.i.abſtuliſtis.Cyril. 136. Cyril.i.Legem quæ erat figura iuſtitiæ Chriſti; eſt etiam fides clauis ſcientiæ:per eam enim fit veritatis cognitio,iuxta illud,niſi credideritis, non intelligetis. iſti ergo nec legem ad Chriſtum ducentem,vt oportebat,interpretabantur; nec homines in Chriſtum credere permittebant.Aug.2.de q. Euan.Clauis ſcientiæ humilitas,quam nec ipſi intelligere,nec ab aliis intelligi volebant.Idem 2.de conſ.Euang.Notandum verò Matth. narraſſe hæc dicta poſtquàm Dominus veniſſet in Hieruſalem.Lucas verò dum eò iter haberet:.videntur ergo ſimiles eſſe ſermones, quorum ille alterum,iſte alterum narrauit. 137. Cyril.i.inſtare, vel ſæuire. 138. Theoph.cùm pluribus interrogantibus diuerſa,vnus non poſſit ſemel reſpōdere de omnibus, videtur inſipientibus quòd dubitet. 139. Theoph.quod dixit opprimere,nunc capere;interrogabant autem nunc de Lege, vt arguerent quaſi blaſphemum;nunc de Cæſare,vt accuſarent tamquam hoſtem Cæſareæ maieſtatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

126. ſ.Ego, vide Matth. 127. ſ.per prophetas,vel decreuit. oo. aliquot.ſ. pp. i.vltio de ſanguine effuſo. Nota quòd Deus ſolet punire eos in quibus completur iniquitas. vide apud Matth. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. 132. coniungendum cum exquiratur. 133. de quo 2.Par.24. qq. ſ.holocauſtorum quod erat in atrio. rr. Gra.ναὶ adüerb. vehementer affirmantis. 135. à tollo.q.d.recepiſtis in vos,ſeu vobis vendicaſtis. ſſ. ſ. auocando à fide in me. 137. id eſt,vrgere variis quæſtionibus. 138. id eſt,obruere quærendo multa.ſ.id agebant,vt videretur indoctus.

CAPVT XII.

MVltis[a] autem turbis concurrentibus[b],ita vt ſe inuicem cōculcarent,cœpit dicere ad diſcipulos ſuos,Attendite[c] à fermento[1] Phariſæorū, quod eſt hypocriſis[2].

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. INT id eſt,ſimulatione.Cyril.cauillatores erant.Greg. Nazianz. Fermentum ſignificat vetuſtam & acidam malitiam. 2. Theoph. hypocriſis fermentum dicitur, quia intentiones hominum corrumpit & mores.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

a. Gra.innumera turba multitudine. b. ἐπισυναχθεισῶν,i.ſimul aggregatis. c. i.cauete. Gra. additur vobis, πρόσέχετε ἑαυτοῖς. t. ne ſ.inficiamini,aut decipiamini. 2. quæ more fermenti vitiat omnia opera.

[d] Nihil enim opertum eſt, quod non [3] reueletur: neque abſconditum, quod non ſciatur. Quoniam quæ in [4] tenebris dixiſtis, in [5] lumine dicentur: & quod in [6] aure locuti eſtis in [e] cubiculis, prædicabitur in [7] tectis. Dico autem vobis [8] amicis meis, Ne [9] terreamini ab his qui occidunt corpus, & [10] poſt hoc non habent ampliùs quod faciant. Oſtendam autem vobis quem timeatis: [11] timete eum qui poſtquàm occiderit, habet poteſtatem [12] mittere in gehennam. [f] Ita dico vobis, [13] hunc timete. Nónne quinque [g] paſſeres væneunt [14] dipondio: & [15] vnus ex illis non eſt in [16] obliuione coram Deo? [17] Sed & [h] capilli capitis veſtri omnes [18] numerati ſunt. Nolite ergo timere: multis paſſeribus [19] pluris eſtis vos. [20] Dico autem vobis, Omnis quicumque [21] confeſſus fuerit

Sens. Lit. In Cap. XII.

3. Int. q.d. nequitia diſcooperietur; & veſtra intentio ſoli Deo modò cognita, ab omnibus ſcietur. Orig. aut loquitur de tempore, cùm iudicabit Deus occulta hominum, aut ſignificat nō poſſe occultari bonum aliorum calumniis. Chry. q.d. etſi vocent vos ſeductores, omnia tempus deteget, veſtrámque virtutem declarabit: & aliorū calumniam arguet. ¶ Int. ſ. myſterio. Beda. quod Apoſtoli inter tenebras preſſurarum, & carcerū vmbras loquuti, vel paſſi ſunt: nunc per orbem in Eccleſia prædicatur. 5. Int. i. apertè. 6. Int. i. priuatim. 7. Int. i. publicè. Beda. loquitur iuxta morem Palæſtinæ, vbi ſolent in tectis reſidere. ſunt enim plana in tectis. ergo. i. palā. Theoph. vel intelligitur de Phariſæis. q.d. O Phariſæi, quod in opacis cordibus veſtris intentare conamini, in me luce notum fiet: & quiquid mutuis ſuſurris veſtris auribus inſtillaſtis, mihi notum erit, ac ſi eſſet in tectis prædicatum. 8. Int. ſ. qui nihil terrenum cupitis. Cyrill. conuenit hic ſermo his qui Deum ex tota mente diligunt, qui dicere poſſunt, Quis ſeparabit nos à charitate Chriſti? 9. Int. ſ. propter multitudinem, vel ferocitatem eorum. Amb. docet mortem non eſſe terribilem, quam ſit locupletiori fœnore immortalitas redemptura. Glo. Notādum, duo eſſe perſecutorum genera. ſ. apertè perſequentium, de quibus nunc: & fraudulenter blādientium, de quibus ſuprà. 10. Int. q.d. non poſſunt efficere, quin animam Deus reddat corpori, & ipſum corpus reſuſcitet. Beda. 11. Int. i. ei ſeruite in timore. 12. Theoph. non dicit qui mittit, ſed qui poteſt mittere. non enim quicumque moriūtur peccatores mittuntur in gehennā. proſunt quidē oblationes & eleemoſynæ quæ fiūt pro defunctis, etiā iis qui in grauibus peccatis mortui ſunt. Auctor. intellige mortuos in peccatis. i. cùm remiſſa à Deo culpa, nondū pro pœna ſatisfecerint. 13. Int. q.d. nolite timere mortem corporis, qui mori non poteſtis ſine nutu Dei. 14. Beda i. duobus aſſibus. 16. Int. ſed ſunt omnia ſub prouidētia Dei: quanto magis vos ad imaginem Dei facti? Orig. diuina prouidentia vſque ad minima procedit. 17. Int. q.d. etiam minimæ veſtrum particulæ Dei prouidētia conſeruantur. 18. Cyril. ſignificatur diligentia curæ adhibitæ. Amb. quæ volumus ſeruare, numeramus. 19. Int. id eſt, maioris pretij, quia rationales, quia æterni. 20. Beda. oſtendit vbi ſit facienda reuelatio operū, & verborum, de qua ſuprà, nempè in conſpectu æterni Iudicis. 21. Int. ore fit confeſſio ad ſalutem. Chryſ. non eſt Deus contentus intrinſeca fide, ſed exteriorem confeſſionem poſtulat. Gloſ. non ſufficit tempore perſecutionis fides cordis, eſt autem confitendum fide, quæ per dilectionem operatur.

Sens. Myst. In Cap. XII.

7. THEOPH. Lux eſt Euangelium; tecta verò, altæ Apoſtolorum animæ: præco Spiritus ſanctus. g. Orig. quinque paſſeres, ſpirituales ſenſus, Deum intuentes: vocem diuinam audientes, guſtantes panem vitæ, olfacientes odorem vnguētorum Chriſti, palpantes viuum verbum: d: pondio væneunt. i. vilipēduntur ab his qui ea quæ ſunt ſpiritus, ſtultitiā iudicant, ſed nō ſunt in obliuione coram Deo. Theoph. quorum ſenſus traduntur verbo vitæ, horum Deus ſemper eſt memor: duo aſſes, nouum & vetus teſtamentum. h. Cyril. Caput, hominis intellectus: capilli, cogitationes, quæ Deo patent. Theoph. caput, apta Chriſto conuerſatio: capilli, mortificatiua corporis opera, quæ numerātur à Deo.

Addit. Auct. In Cap. XII.

d. vel redditur ratio, vel noua eſt doctrina qua diſcipulos prædicaturos inſtruit, & tunc, enim, pro autem. 3. ſ. hic, aut in futuro. 5. i. palàm. e. i. penetralibus, ſeu intimis adium. Græc. ταμείοις. 7. hæc in Palæſtina plana. 8. i. dilectis. f. Græ. ναὶ, ſanè. 14. conſtat duobus aſſibus.

[22] me coram hominibus, & Filius hominis [23] confitebitur illum coram Angelis Dei. Qui autem [24] negauerit [25] me [26] coram hominibus, [27] negabitur coram Angelis Dei. [28] Et omnis qui dicit verbum in [29] Filium hominis, [30] remittetur illi: ei autem qui in Spiritum ſanctum [31] blaſphemauerit, non [32] remittetur. [33] Cùm autem [34] inducent vos in [35] ſynagogas, & ad [36] magiſtratus, & [37] poteſtates; nolite [38] ſolliciri eſſe [m] qualiter, aut quid [39] reſpondeatis, [40] aut quid [41] dicatis. [42] Spiritus enim ſanctus docebit vos in ipſa hora quid oporteat vos dicere. [43] Ait autem ei quidam de turba, Magiſter, [n] dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

22. Chry. vt Deum, & Dominum. 23. ſ. dicẽdo, Venite benedicti Patris mei. Euſeb. quid erit glorioſius hac Chriſti atteſtatione? reddet verò teſtimonium intra ſuos manens, & implens eos lumine ſuo. 24. Cyril. negant hæretici. Chry. negant etiam quidam factis, vt ait Paulus, & qui ſuorum curam nõ habent; tot verò ſunt cõfeſſionis modi, quot negationis. 25. Int. ſ. Deum, vel hominem eſſe. 26. Int. ſ. vbi prodeſſe debet mei nominis cõfeſſio. 27. Int. non perducetur ad viſionem Patris, qua perfruuntur ſancti. Chry. & in damnatione maius ſupplicium; & in bonis maior recõpenſatio ponitur; hîc enim homo confitetur aut negat, illic verò Chriſtus. 28. Beda. hoc ſubiicit ne putetur eadem eſſe conditio eorum qui infirmitate, vel ignorantia, & qui ſtudio negant. 29. Amb. i. Chriſtum, cuius parens in terris ſola virgo. 30. Cyril. ſ. pœniteat. 31. Athan. lib. de peccatis in Spiritum ſanctum. Quidam Antiquorum, vt Orig. & Theognoſtus, blaſphemare dicunt Spiritum ſanctum, qui poſt baptiſmum regrediuntur ad peccandum, & ob hoc, veniam non obtinere, iuxta illud Pauli, Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, &c. prolapſos reuocari ad pœnitentiam. ſed apertè hoc loco Chriſtus de illis loquebatur, qui nondum erant baptizati: deinde poſt baptiſmum qui peccant, in ſanctam Trinitatem peccant, in cuius nomine baptizati ſunt; & non ſolùm in Spiritum ſanctũ. Præterea ſi peccantibus poſt baptiſma non remittitur peccatum, quomodo Paulus condonat Corinthio pœnitẽti; & Galatas parturit donec formetur in eis Chriſtus? Et cur Nouatum arguimus negantem pœnitentiã poſt baptiſmum? Nam Paulus ad Hebræos non negat pœnitentiam peccatorum, ſed vnicam dicit ſolam renouationem eſſe per baptiſma, & non ſecundùm ritum legis multa baptiſmata. peccãt ergo in Filium hominis qui tamquàm in hominem obloquuntur, & per pœnitentiam veniam accipiunt, quòd fragilitas corporis eis occaſio fuerit: ſed qui diuinitatis opera tribuunt diabolo, meritò irreuocabilem ferunt ſententiã, atque hæc erat Phariſæorũ perfidia, vnde Chriſtus non ampliùs eos ſuſtinet, cùm tamen ſuſtinuerit dicentes, Nónne hic eſt fabri filius? & quomodo literas ſcit quas nõ didicit? tamquàm enim in Filium hominis peccabant. ſic eorum patres ſuſtinuit quamdiu murmurabãt, cauſa panis & aquæ: vbi verò vitulum adorauerunt, ei tribuentes quæ ſunt Dei, puniuit. 32. Beda. non quòd non poſſit dimitti à Deo ſi agat pœnitentiam, ſed quia exigentibus meritis, numquam perueniet ad dignæ pœnitentiæ fructus, iuxta illud, Excæcauit oculos eorum ne cõuertantur. Cyril. ſi creatura eſſet Spiritus ſanctus, quomodo in eum contumelia tãtam pœnã ferret? Beda. non tenentur hac irremiſſibili blaſphemia, qui ex ignorantia humana, non autem diabolica inuidentia (vt principes Iudæorum) negant Spiritum ſanctum Deum eſſe, aut Patri, aut Filio æqualem. Aug. de ver. Dom. non de omni blaſphemia intelligitur: non enim dicitur, qui blaſphemauerit quamcumq; blaſphemiam, ſed qui blaſphemauerit, quodam ſcilicet modo, ſicut Deus dicitur neminem tentare, quodam ſcilicet tẽtationis modo. eſt autem hæc blaſphemia impœnitentia, loquitur enim impœnitens cor contra donum Spiritus ſancti, quæ eſt remiſſio peccatorum. Gloſſ. blaſphemia Spiritus eſt, cùm quis opera Dei intelligit, & ex inuidia calumniatur, attribuens ea Belzebub. 33. Int. contra terrores cõſolatio. Theoph. metum pœnarum ſuprà excluſit, nunc verò timorem ignorantiæ. 34. Int. ſ. vt me negetis. 35. Int. i. publicos conuentus. 36. Int. i. Principes ſynagogæ. 37. Int. i. Regiam poteſtatem. Gloſſ. q. d. voluntatem veſtram pro Chriſto offert, Chriſtus verò pro ſe loquetur. 39. Int. ſ. interrogantibus. 41. Int. ſ. diſcedere volẽtibus. 42. Int. q. d. non ex ingenio vel arte veſtra verba procedunt, ſed ex Spiritus ſancti gratia. 43. Amb. auaritiæ abolendæ præceptum ſubiicitur, & exemplum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

22. *Græc. in me, pro me. Hebr. ſic Pſalm. 43. In nomine tuo confitebimur, pro, nomen tuum confitebimur. Pſalm. 16. In nomine ſancto tuo inuocabimus, pro, nomen ſanctum tuum. l. ſ. modum. m. ſ. rem. 39. pro, reſponſuri ſitis, ſcilicet, accuſantibus, id enim ſignificat verbum Græcum. n. pro, præcipe. Hebr.*

At ille-

Digitized by Google

At ille [44] dixit ei,Homo [o] quis me conſtituit iudicem aut [45] diuiſorem [46] ſupra vos? [p] Dixitque ad illos, [47] Videte,[48] & cauere ab omni [49] auaritia: quia non in [50] abundantia cuiuſquam [q] vita [r] eius eſt,ex [51] his quæ poſſidet.Dixit autem ſimilitudinem ad illos dicens, Hominis cuiuſdam diuitis [52] vberes fructus ager attulit:& cogitabat [53] intra ſe dicens:Quid faciam,quia non habeo quò congregem fructus meos?Et dixit,[54] hoc faciã: [55] Deſtruã horrea mea,& [56] maiora faciam:& illuc congregabo omnia quæ nata ſunt [57] mihi; [s] & bona [58] mea : & dicam animæ meę,Anima,habes multa bona poſita in annos [59] plurimos:[60] requieſce;[61] comede,bibe,[62] epulare.[63] Dixit autem illi [t] Deus:Stulte,[64] hac nocte animam tuam [65] repetunt à te : quæ autem paraſti,cuius erunt? [66] Sic eſt [67] qui ſibi theſaurizat,& non eſt in [68] Deum

Sens. Lit. In Cap. XII.

44. Theoph.docens nos non oportere ad terrena flecti. o. Beda.cùm ſit inter vos zelus & cõtentio, nónne homines eſtis? 45. Int.ſ.litium. 46. Int.ſ.facultatum,&c. Amb.bene terrena declinat,qui propter diuina deſcenderat;maioribus intento non eſt minoribus obſtrependum. Gl.q.d.non ſum diſſenſionis Deus,ſed pacis & vnitatis. 47. Int.ſ.tam ad turbas,quàm ad diſcipulos. 48. Int.q.d.ratione prouidete,contra quam ſi caro ſuggerit,cauete. 49. Cyril.ſ.magna & parua. 50. Theoph.refellit auarorum intentiones,qui coaceruant diuitias quaſi diu victuri. r. Glo.non in ſolo pane viuit homo, nec temporalis vita multitudine diuitiarum protenditur. 51. Int.pro his.ſ. 52. Int.ſ.plus ſolito.Baſil.Extendit Deus bonitatem ſuam etiam vſque ad malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. 53. Int.Ecce nimia ſollicitudo ex auaritia.Baſil.plena erant horrea,ſed animus non implebatur.Greg.15.Mor.ca.13. O anguſtia ex abundantia nata. 54. Int.ex ſollicitudine deliberatio. Baſil.non cogitauit oportere diſpenſare ſuperflua egentibus,veteribus non vult cedere ob auaritiam ; noua verò non poteſt ſuſcipere ob multitudinem,in promptu erat dicere,aperiam horrea,conuocabo egenos,ſed hoc non cogitat.

55. Baſil.digna erant deſtructione nequitiæ promptuaria. 56. Baſil.& ſi impleueris hæc, numquid iterum deſtrues?quid ſtultius quàm laborare in infinitum;horrea tibi ſunt ſi vis,domus pauperum.

57. Int.i.meo labore,vel propter me ſolum.Cyril.non cogitat ſe diuinitus obtinere,ſed fructus eſſe laborum ſuorum. s. Chry.& in hoc errat,bona putans quæ ſunt indifferentia,& media dicuntur.

58. Baſil.diuites communia præoccupantes ſua æſtimant,vt ſi quis veniens ad ſpectacula,alios prohiberet.Si ſolùm quis neceſſaria ſumeret,& indigentibus ſuperflua relinqueret,non eſſent diuites nec pauperes.ſpoliator eſt qui cùm diſpenſanda ſuſceperit,propria reputat,panis eſt famelici quem tenes, nudi tunica quam ſeruas,indigentis argentum quod poſſides , quare tot indigentibus iniuriam facis quot dare poſſes. 59. Cyril.habes quidem in horreis fructus,ô diues,ſed annos plurimos vnde habes? Athan.qui ſic viuit quaſi quotidie moriturus,non peccabit:iſte qui ſibi longam vitam promittebat,ad voluptates aſpirabat,vnde ait,requieſce. 60. Int.ſ.à labore.Glo.cum peſte auaritiæ iungitur peſtis deſidiæ. 61. Int.i.eſuriem & ſitim pelle. 62. Int.ſ.magno apparatu.Baſil.totus iſte carnalis erat.Chry. non ſolùm animæ,ſed & corpori nocent deliciæ,faciunt enim debile,ægrum,graue,& deforme.

63. Baſil.examinata ſunt huius propoſita in cælo. Glo.dicere Dei ad hominem,eſt eius prauas machinationes ſubita animaduerſione compeſcere. t. Glo.quia longa tibi tempora diuitiarum promittebas. 64. Greg.22.Mor.c.12.qui ſibi longa tempora promittebat,diem ſequentem non vidit.Idem 15.Mor.In nocte ablata eſt anima quæ conſiderationis lucẽ habere noluit. 65. Int.ſ.exactores.Chry. ſcilicet,terribiles virtutes ad hoc miſſæ. 66. Int.ſcilicet,ſtultus,& in nocte rapiendus.Beda. 67. Beda. qui vult eſſe in Deum diues,non ſibi theſaurizet,ſed pauperibus poſſeſſa diſtribuat. Ambr.non noſtra ſunt quæ non poſſumus auferre nobiſcum,ſola virtus comes eſt defunctorum,ſola nos ſequitur miſericordia,quæ tabernacula defunctis acquirit æterna. 68. Glo.in Deum diues eſt,cuius expectatio eſt Dominus,cuiúſque ſubſtantia eſt apud Deum.

Addit. Avct. In Cap. XII.

p. ſub.diſſidentes de re terrena. 49. Gr.non eſt omni.Fortè legit Interpres,aut addidit,quia auaritia non in ſola pecunia intelligitur. 50. Senſus eſt,non eò quis viuit diutius, quòd amplas habeat facultates.
q. [illegible] alicuius hominis. 62. [illegible],lætare,gaude.

Digitized by Google

diues. Dixitque ad [69]diſcipulos ſuos, [70]Ideo dico vobis: Nolite [71]ſolliciti eſſe [72]animæ ve-
ſtræ quid manducetis: neque corpori veſtro quid induamini. Anima [73]plus eſt quàm
eſca,& corpus plus quàm veſtimentum. Conſiderate [74]coruos, quia non ſeminant, ne-
que [75]metunt, quibus non eſt cellarium neque [76]horreum: & Deus paſcit illos. Quan-
to magis [77]vos [u]pluris eſtis illis? [78]Quis autem veſtrum [79]cogitando poteſt [80]adiicere ad ſta-
turam ſuam cubitum [81]vnum? Si ergo neque quod [82]minimum eſt, poteſtis: quid de cæ-
teris ſolliciti eſtis? [83]Conſiderate lilia [x]quomodo creſcunt: non [84]laborant, neque [85]nent.
Dico autem vobis, nec [aa]Salomon in omni [bb]gloria ſua veſtiebatur, ſicut vnum ex iſtis.
[cc]Si autem [86]fœnum quod hodie eſt in agro, & [dd]cras in [87]clibanum mittitur, Deus ſic [88]ve-
ſtit: [89]quanto magis [90]vos puſillæ fidei? Et [91]vos [92]nolite quærere quid [93]manducetis, aut quid
bibatis: [94]& nolite [ee]in ſublime tolli. [95]Hæc autem omnia [96]gentes mundi [ff]quærunt.

Sens. Lit. In Cap. XII.

69. Int.quos ſpecialiter ad contemptum mundi inuitat. 70. Int.Ideo temporalium ſollicitudinem veto,ne cum diuitibus ſeculi vobis theſaurizare conuincamini. 71. Chry.i.nolite rebus mundanis mente affigi.Glo.non prohibet prouidentiam,ſed vetat ſollicitudinem quæ mentem perturbat, & ab æternis reuocat. 72. Int.i.vita quæ cibo ſuſtentatur. Theoph.nutritiuæ parti animæ. 73. Cyril.q.d. Deus qui dedit quod maius eſt,dabit quod minus. 74. Int. quorum anima mortalis.¶hoc ad eſcam. ¶ Matthæus volatilia. hic ergo eſt ſpecies pro genere.Theodoret.in Pſal.146.Ideo coruorum mētionem fecit,quia ſpeciali prouidentia Deus coruorum pullos nutrit. corui enim negligūt pullos quibus miro modo pabulū aura delatum ad os peruenit,quod hiantes ſuſcipiunt,& ſic nutriuntur.Euſeb.aliis volatilibus colligentibus legumina promptius eſt alimentum:at iis quæ veſcūtur carnibus,vt coruis, difficiliùs,non tamen deeſt propter Dei prouidentiam. 75. Cyril.ſ.ad acquirendū cibum. 76. Cyril. ſ.ad conſeruandum. 77. Int.ſ.propter rationem,propter immortalitatem quæ vobis promittitur,plus valetis.Beda. ¶Amb.cauſa inopiæ noſtræ auaritia.volatilibus ſine labore pabula exuberant, quia fructus ad eſcam communem datos, non ſibi ſpeciali vendicant dominatu: nos communia amiſimus, dū propria vendicamus. 78. Int.hoc de veſtimēto. 79. Int.i.ſua ſollicitudine & ſagacitate. 80. Int. illi ergo curam tegendi corpus relinquite,qui illud ad hanc menſuram fecit peruenire.Beda. 81. Int. q.d.nullus. 82. Aug.de q.Eu.ſ.Deo.Glo.eſt hæc operatio minima Deo ad comparationem ſpiritualis creaturæ. 83. Int. vt de minoribus perſuadeantur maiora. Chry.ſupra de alimentis, nunc de veſtitu.
84. Int.ſ.coloribus ſe ornando. 85. Int.ſ.vt faciant ſibi indumenta. Chry. non reprobat Dominus opus,ſed ſuperfluam curam. bb. Glo.quæ purpura regum,quæ pictura textricum poteſt floribus cōparari? cc. Si iſta quæ ad vſum corporis tantùm ſunt,& citò decidua,igne cremabuntur, Deus tā venuſtè adornat,quanto magis,&c. 86. Chry.declaratio ab infirmitate rerum; vnde non vocat lilia,vt ſuprà,ſed fœnum; nec dicit,cras non futurum,ſed in clibanū mittetur. dd. Glo.cras in Scriptura pro futuro ponitur. 88. Chry.magnam hoc habet emphaſim. 89. Int.ſ.veſtiet. 90. Int.qui ad imaginē Dei facti eſtis,& ab æterna vocati. 91. Int.pro,ergo vos. 92. Int.ſi enim de his diffiditis,quomodo æterna ſperetis? 93. Beda.arguuntur hinc qui ſpreto victu cōmuni, lautiora præ his cum quibus vitam ducunt,alimenta acquirunt. 94. Int.q.d.etſi hæc abundauerint,ne inde ſuperbiatis. Aug.2. de q. Euang.tale eſt ſuperbire,cùm quis abūdat alimētis,vt ſi vulneratus ſe iactet quòd multa domi habeat emplaſtra; cui bonum eſſet ne vno quidē indigere. 95. Baſil.ſ.voluptatem, diuitias, & huiuſmodi.
69.Int.quibus nulla cura eſt de futuris;ſed filiorum eſt quærere regnū Dei. Greg.Nyſſ.adhibere ſollicitudinem rebus temporalibus,eſt eorum qui non habent ſpem futuri ſeculi,neque metum iudicij.

Addit. Auct. In Cap. XII.

72. pro, vita veſtra. v. Græ. διαφέρετε, i.præcellitis. 79. Græc. μεριμνῶν. i.ſollicitè cogitans. x. pro, flores, ſpecies pro genere. bb. i.magnificentia. 86. i.gramen, ſeu herbam. 90. ſ. veſtiet. ee. Græ. μὴ μετεωρίζεσθε, ne curiosè cæleſtes curſus ſerutemini, & obſeruetis, indeq; euentus præſagiatis, vel anxiè oculos in cælum tollatis præ ſollicitudine, aut dubitantes de diuina prouidentia. ff. pro, curant.

[97] Pater autem veſter [98] ſcit quoniam his indigetis. Verumtamen [99] quærite primùm [100] regnum [101]
Dei,& iuſtitiam eius:& hęc omnia [102] adiicientur [103] vobis. Nolite timere [104] puſillus grex:quia
complacuit [105] Patri veſtro dare vobis [106] regnum. Vendite quæ poſſidetis,& date eleemo-
ſynam. [107] Facite vobis [108] ſacculos qui non vete[gg]raſcunt: theſaurum non deficiẽtem in [109] cælis,
[110] quò fur non appropiat,neque tinea [111] corrumpit. Vbi enim [112] theſaurus veſter eſt , ibi &
cor veſtrum erit. Sint lumbi veſtri [113] præcincti,& [114] lucernæ [hh] ardentes in manibus veſtris,&
vos [115] ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum quando reuertatur à [116] nuptiis, vt
cùm [117] venerit,& [118] pulſauerit,confeſtim [119] aperiant ei.

Sens. Lit. In. Cap. XII.

97. Int.ne dubites de voluntate Patris.Chry.non dixit Deus, ſed Pater,vt ad maiorem permoneret fiduciã,quis enim pater negat filio neceſſaria? 98. Int.i. videt hæc omnia in via vobis eſſe neceſſaria. Amb.nouit quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat,& veſtiat. 99. Int.q.d. tamen non eſt in his finis ponendus:ſed in regno,propter quod & iſta. 100. Int.i.omnibus præponite,hoc ſit finis,propter hoc omnia agite. 101. Int.i.bona æterna. Amb.indecorum eſt homines curare de cibo, qui militant de regno. 102. Int.non dabuntur quaſi propter ſe,ſed ſuperaddentur quaſi neceſſaria ad aliud. Beda. debet eſſe in intentione æternitas,in vſu temporalitas. 103. Glo.ſ.etiam non quærentibus,ſubtrahuntur:hæc tamen aliquando ad probationem. 104. Theoph.in hoc ſeculo ſancti parui videntur.Beda. puſillus grex ob humilitatem:vel ad comparationem maioris numeri reproborum. 105. Int.qui etiã propter regnum adiecit temporalia. 106. Cyril.q.d.qui tam pretioſa largitur,quomodo non erit clemens erga vos?Beda.q.d.nolite timere defutura neceſſaria vitæ,quin etiã poſſeſſa vendite ob eleemoſynam:hoc tunc dignè fit,quando omnibus ſpretis, ex labore manuum quis viuit,& eleemoſynã dat.

107. Int.ſ.operando eleemoſynas.Chry. Eleemoſyna abolet omne peccatum , & impoſſibile eſt ſine eleemoſyna videre regnum.Greg.Nazian.terrent me hœdi ad ſiniſtram ſtatuti,non quia rapuerũt,ſed quia egentibus non tribuerunt. 108. Int.i.repoſitiones quarum merces durat in æternum.Beda.non præcipitur vt nihil pecuniæ reſeruetur propriis aut pauperũ vſibus, cùm & Dominus ipſe loculos habuerit ad conſeruanda oblata à fidelibus:ſed ne ob iſta ſeruiatur Deo,& inopiæ timore iuſtitia deſeratur. 109. Int.i.in ſpiritualibus,& æternis. 110. Int.quia ibi aduerſus electos Dei nulla fraus diaboli præualebit. 111. Int.quia diuitiæ ſanctorum futuræ incorruptibiles ſunt. 112. Beda.hoc non ſolùm de pecunia,ſed de cunctis animæ paſſionibus ſentiẽdum eſt. 113. Theoph.i.ſemper procliues ad exequenda opera Domini.Cyril.prompti ſitis ad ſuſtinenda mala.Greg.in ho.i.carnis luxuriam per continentiam coarctate;viris enim luxuria in lumbis,feminis in vmbilico: à principali ergo ſenſu lũborum nomine luxuria deſignatur. 114. Int.cõtra noctem huius vitæ.Theoph.adſit vobis lux rationis, & diſcretionis donum,vt dignoſcatis quid & quomodo agendum ſit.Max.Lucernæ accenſæ,oratio,& contemplatio,& ſpiritualis dilectio.Cyril.ne patiamini aliquos in tenebris ignorantiæ viuere. Greg. in ho.per bona opera proximis lucis exempla monſtrate. Aug.2.de q.Euang. Lumbi præcincti continentia rerum ſecularium;lucernæ ardentes,id vero fine,& recta intentione facere.Gl.non placet Deo vel bona agere non refrenata luxuria,vel caſtè viuere non exercendo bona opera. 115. Int.ſ.ſitis.

116. Greg in hom Aſcendens Dominus in cælum , Angelos ſibi nouus homo copulauit. Theoph. quotidie cælum deſponſat Sanctorum animas , veniet verò à nuptiis vniuerſaliter in fine mundi , & forſan venit ſingulis horis in cuiuſque fine. 117. Int.ſ.ad iudicium.Greg.in ho. 118. Int.ſ per ægritudines mortem propinquam deſignando.Greg.in ho. 119. Int.ſ.læti eum ſuſcipiendo.Greg.in hom. aperire Iudici pulſanti non vult,qui eum videre formidat,& exire de corpore trepidat:confeſtim verò aperit,qui de ſua ſpe & oratione ſecurus eſt.de gloria enim retributionis hilareſcit.

Addit. Avct. In Cap. XII.

104. *ſ.ob paucitatem , & imbecillitatem.* gg. *ſed retinent pecuniam repoſitam. q.d.In tuto loco reponite theſauros.* 113. *ſ.ad iter,ne veſtium prolixitas ſit impedimento.* 114. *ſed ob tenebras , ne in via impingatis.* hh. *pro lucentes,vel intelligitur non ſolùm ſplendor fidei,ſed etiam charitatis ardor.* 115. *Hæc alia parabola eſt.* 116. *id eſt,nuptiais conuiuio.*

Beati ſerui illi, quos cùm venerit Dominus, inuenerit vigilantes.[120] Amen[121] dico vobis, quòd præcinget[122] ſe,& faciet illos diſcumbere,[123]& tranſiens[ll] miniſtrabit[124] illis. Et ſi venerit in ſecunda[125] vigilia,& ſi in tertia[126] venerit,& ita inuenerit,[127] beati ſunt ſerui illi. Hoc autem ſcitote,[128] quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora fur[129] veniret,[mm] vigilaret[nn] vtique, & non ſineret perfodi domum ſuam. Et[130] vos eſtote[131] parati:[132] quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.[oo] Ait autem ei Petrus,[133] Domine, ad nos[pp] dicis hanc parabolam:[134] an & ad omnes?[135] Dixit autem Dominus, Quis,[136] putas, eſt fidelis[137] diſpenſator & prudens,[138]

SENS. LIT. IN CAP. XII.

¶ 120. Greg. in hom. vigilat, qui ad aſpectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, & qui ſeruat operando quod credit. Greg. Nyſſ. ideo ſuprà monuit vt eſſent lumbi præcincti. reddit enim vigilantẽ caſtitas, & pura conſcientia, & vt lucernas haberent ardentes. lumẽ enim oppoſitum oculis ſomnolentiam pellit. 121. Int. verè beati, quia. 122. Int. ſ. præparans ſe ad retributionem. Greg. ¶ Orig. erit præcinctus iuſtitia, ſecundum Eſaiam. Theoph. non totam bonorum vbertatẽ largitur, ſed hanc cohibet ſecundũ certã menſurã. 123. Int. i. in æterna beatitudine refoueri, ſeu in regno quieſcere. Theop. vt diſcumbẽtis corpus totum quieſcit, ita Sancti totaliter quieſcunt anima & corpore. Cyril. quaſi feſſos refocillabit, apponens ſpirituales delicias. Dionyſ. ad Titũ Epiſt. 9. diſcubitus, quies à laboribus, vita ſine læſione, conuerſatio diuina, & copioſa donatio omnium donorũ, ſecundũ quam lætitia beati implentur. ll. Greg. in hom. i. de iudicio ad regnum rediens, vel ab humanitatis forma in diuinitatis contemplationem eleuans. 124. Theoph. quaſi vicem reddens his qui ipſi miniſtrarunt. 125. Int. adoleſcentia. Cyr. diuidunt excubantes in mœniis ciuitatis noctẽ in tres aut quatuor vigilias: non facit verò mentionẽ de prima vigilia, quia pueritia non punitur à Deo, ſed veniã meretur. Græc. prima vigilia eſt diligentiùs viuentiũ, qui ſunt quaſi primum gradum ſortiti. Theoph. vigiliæ ſunt horæ noctis prouocantes ſoporem; ita in vita ſunt horæ, quibus ſi vigilemus, beati erimus, vt cùm aliquis rapit facultates, accuſat, &c. vigilas, ſi non facis quidquam contra Dei mandata. Greg. in ho. prima vigilia, pueritia, in qua qui noluit vigilare, cuſtodiat ſecundam. i. adoleſcentiã, in qua qui euigilare noluit, vel tertiam. i. ſenectutis remedia non amittat. 126. Int. i. ſenectute. ¶ in quacumque ætate poſſumus promereri. 127. Int. ſaltem tunc. Glo. in nocte huius mundi ſemper debemus eſſe contra hoſtem ſolliciti, & expectare lucẽ. i. Iudicis aduentum. 128. Int. per ſimile probat quòd debent vigilare. 129. Theoph. non intelligitur diabolus, vt quidã aiunt, comparatur enim Domini aduentus tamquam ex inopinato proueniens, furi. Dies Domini (inquit Paulus) ſicut fur. Greg. in ho. Dum ad ſui cuſtodiã ſpiritus dormit, improuiſa mors irrumpit: voluit Dominus horam vltimam eſſe incognitam, vt ad eam ſine intermiſſione præparemur. nn. Int. ſ. illa hora quæ ſibi ſuſpecta eſſet. 130. Int. pro, ergo &. 131. Int. poſt ſimilitudinem apponit exhortationem. 132. Int. ſine macula & ruga. 133. Theoph. Petrus, cui iam commiſſa Eccleſia fuerat, quaſi curam omnium gerens, inquirit. pp. Beda. ſ. Apoſtolos, & noſtri ſimiles. 134. Int. ſ. vendite, facite ſacculos qui non veteraſcunt. Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes, vigilate. Beda. 135. Cyril. oſtendẽs mandatum præmiſſum conuenire admiſſis in gradũ diſcipulorum. Validam mẽtem habentibus conueniunt ardua mandatorum. 136. Int. difficultatem notat, non impoſſibilitatẽ virtutis. Amb. ſuperioris præcepti in omnes formas eſt generalis: quæ ſequuntur, ſacerdotibus videntur propoſita. Theoph. q. d. prædicta parabola, omnes fideles attingit, ſed quid vobis Apoſtolis & doctoribus conueniat, audiatis. Chry. indicat raritatem rei, & Præſulatus magnitudinem. Glo. q. d. vobis qui diſpenſatores eſtis inſtituti, conuenit ſpecialiùs, vt vos & alios præparetis in aduentum iudicis. 137. Int. ſ. pecuniam domini ſui bene erogando. Glo. rarus eſt qui Domino propter dominum ſeruiat, ouéſque Chriſti amore paſcat. 138. Int. ſ. diſcernens capacitatem ſingulorum. Theoph. opus eſt in rebus diuinis fidelitate & prudentia, noui multos fideles, ſed per imprudentiam Eccleſiæ poſſeſſiones & animas deſtruentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

ll. i. præteriens miniſtrantium more, & videns ne quid accumbentibus deſit. 126. *q. d. Beati qui ſemper vigilant, vt quocumq; tempore venerit Dominus, parati inuenientur. videtur autem hic noctem in tres tantùm vigilias diſtribuiſſe.* 129. *vide 1. Theſſ. 5. & 5. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.* *mm. pro, venturus eſſet.*
oo. ſ. ad iudicium vniuerſale, vel particulare, in cuiuſq; morte, creditur enim tunc adeſſe ſaltem quibuſdam vt fidelibus, cum Angelis iudicaturus, certè per imperium, adeſt, iubens animam à corpore diſcedere.
136. *Significatur raritas.*

quem

Digitized by Google

quem conſtituit [139] Dominus ſuper [140] familiam ſuam, [141] vt det illis in [142] tempore tritici [143] menſu-
ram? Beatus ille ſeruus, quem cùm venerit Dominus, inuenerit ita [144] facientem. Verè di-
co vobis, quoniam ſupra [145] omnia quæ poſſidet [146] conſtituet illum. Quòd ſi dixerit ſeruus
ille in corde ſuo, Moram facit Dominus meus venire: & cœperit [147] percutere [148] ſeruos &
ancillas, & edere, & bibere, & [149] inebriari: veniet [150] dominus ſerui [151] illius in die qua nō ſpe-
rat, & hora qua neſcit: & [152] diuidet eum, partémque eius cum [153] infidelibus ponet. [154] Ille au-
tem ſeruus qui cognouit voluntatem domini ſui, & non ſe præparauit: & non fecit
ſecundùm voluntatem eius, vapulabit [155] multis. Qui autem non [156] cognouit, & fecit di-
gna [157] plagis, vapulabit [158] paucis. [159] Omni autem cui multum datum eſt, [160] multum quæretur
ab eo: & cui [161] commendauerunt * multum, plus [162] petent [qq] ab eo. Ignem veni

Sens. Lit. In Cap. XII.

139. Int. ſcilicet, Chriſtus. 140. Int. id eſt, Eccleſiam. 141. Int. ſcilicet, pro qualitate auditorum menſuratum cibum diuini verbi, vel exempli. 142. Iſid. Beneficium non ſuo tempore datum, redditur caſſum; panis eſurienti appetibilis, non autem ſatiato. 143. Aug. 2. de q. Euang. ſcilicet, pro cuiuſque capacitate. 144. Baſil. ſcilicet, vt habet in mandatis. 145. Int. ſcilicet, cæleſtis regni gaudia. Beda. quanta inter bonos auditores & doctores eſt meritorum diſtantia, tanta præmiorum; illos faciet diſcumbere; hos abundantiùs æterna poſſeſſione frui. Theoph. Faciet ei terrena & cæleſtia obedire, vt Ioſue, & Heliæ. Ierem. vt omnia per ſpeculatiuum intellectum intueatur. 146. Int. id eſt, econtra ſi diſſimulauerit iudicium in proximo venturum, ſecuritatem ſibi faciens. Beda. inter vitia ſerui numeratur, tardum putare Domini aduentum; non autem inter virtutes boni ſerui citum ſperare; ſed tantùm fideliter miniſtrare. Theoph. ſi cogitaremus præſto eſſe terminum vitæ, minus peccaremus. 147. Int. id eſt, ad vitia incitare, vel conſcientias infirmorum prauo verbo vel exemplo laniare. Beda. vel iniuriis ſtimulare. 148. Int. quorum ætas vel ſexus quanto infirmior, tanto eſt ad ruinam facilior. 149. Beda. id eſt, facinoribus, & ſeculi illecebris, quæ hominem dementant, occupati.

150. Int. in quo omnes mali præpoſiti intelliguntur. 151. Int. ſ. iudicij, vel mortis. Beda. 152. Int. à conſortio fidelium ſegregando; & eis qui nec fidem habuerant ſociando, quia qui non habet curam ſuorū, negat fidem, & eſt infideli deterior. Beda. 153. Theoph. quia perfecta caruit fide. 154. Theoph. maius aliquid, & terribilius oſtendit. 155. Chry. maior cognitio maioris fit pœnæ materia. Cyril. inexcuſabile peccatum eius qui ob malitiam peccat. 156. Int. non cognoſcere dicendus eſt, qui apprehendere vult, ſed non valet. Glo. qui ſe auertunt ne audiant veritatem, non neſcientes, ſed contemptores iudicantur. 157. Theoph. quia cùm ſcire potuiſſet, noluit. 158. Baſil. differentiam pœnarum ſignificat, torquebuntur enim aliqui mitiùs, aliqui fortiùs, ſed ſine fine. Beda. mitiſſima erit eorum pœna, qui cum ſolo originali diſceſſerunt. 159. Theoph. oſtendit quare ſcientibus grauior pœna debeatur.

160. Theoph. oportet doctores multiplicare verbi talentum. 161. Int. ſ. diuina iudicia. * Beda. gregis paſcēdi curam. 162. Int. i. feruorem Spir. S. qui corda illuminans ad ſuperiora prouocat, vitia conſumit, vaſa domus probat, qui etiam accendit lucernas quas ſuperiùs ardere monebat. Glo. oſtendit gratiam virtutum, quam mundo attulerat, à ſingulis quantum poteſt eſſe ſectandam. Ambr. hic ignis bonæ voluntatis. Author. vaſa aurea meliorat, fœnum & ſtipulam conſumit. Cyril. Ignis, diuini ſermones quibus abſtergitur intellectus, & incaleſcunt homines ad pietatis vitam. q q. Int. ſ. de cælo.

Addit. Avct. In Cap. XII.

140. *Grac. famulitium.* 143. *coniungendum, cum tritici.* 146. *pro, cogitauerit. Heb.* 152. *Grac. διχοτομήσει. i. diſſecabit. ſ. medium occidens illum: vel, pro ſ parabit. ſ. à familia?* 153. *cum infidis ſeruis in piſtrinum, aut carcerem conijciens, aut aliter puniens, vel cum infidelibus, vt ſit applicatio parabola ad inſtitutum ſuum: ſic enim ſolet Chriſtus à parabolis digredi ad ſuum propoſitum.* 156. *ſ. cui non ſit datum cognoſcere vt alteri.* 159. *Solet Chriſtus ſæpe vti vulgaribus ſententiis ad id quod vult demonſtrandum.* 161. *ſ. aliis diſpenſandum. vide* 1. *Pet.* 4. *Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam, &c.* 162. *i. charitatem vel Euangelicam prædicationem. Ignitum eloquium tuum vehementer.*

mitte

mittere in terram[163]:& quid volo[164] niſi vt accendatur[165] ? Baptiſma[rr] autem habeo baptizari,[166] & quomodo[167] coarctor[168] vſque dum perficiatur[169]?Putatis quia pacem[170] veni mittere in terram?non,dico vobis,ſed ſeparationem. Erunt enim ex hoc quinque[171] in domo[172] vna diuiſi,tres in duos[173],&[174] duo in tres[175]:diuidentur pater in filium,& filius in patrem ſuũ: mater in filiam,& filia in matrem:ſocrus[ff] in[ss] nurum ſuam , & nurus in ſocrum ſuam. Dicebat autem ad turbas[uu]:Cùm[176] videritis nubem orientem ab occaſu,ſtatim dicitis[xx],nimbus[a] venit:& ita fit[b].& cùm Auſtrum flantem,dicitis,Quia æſtus erit , & fit. Hypocritæ , faciem cæli & terræ noſtis probare : hoc autem tempus[177] quomodo non probatis[178]? Quid autem & à vobis[179] ipſis non iudicatis[180] quod

Sens. Lit. In Cap. XII.

163. Glo.i.in omnes credentes. Chry.i.hominem ad cõſumptionem peccatorum & innouationem animarum.Greg.in Ezech.hom.2.id eſt, in terrenam mentem. ſ. vt eius deſideria carnalia concremet. 164. Int.ſ.aliud. 165. Int.ſ.in cordibus fidelium. Glo.ita igneſcat,ne aliquo impetu ventorum extinguatur.Cyril.credebant iam quidam ex Iſraël;igniſque in Iudæa accenſus,totum orbem occupare debebat conſummata paſſionis diſpenſatione.vnde ſequitur, Baptiſma habeo baptizari. 166. Beda.i.ſanguinis proprij tinctione perfundi. 167. Int.q.d.multum. 168. Int.i.angor. Ambr.Qui corpus ſuſcepit , omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt,vt eſuriret,ſitiret,angeretur, & cõtriſtaretur. 169. Int.ſ.ipſa paſſio. 170. Chry.quandoque pax damnoſa eſt;& ſeparans ab amore diuino,per quam.ſ.conſentitur diſſidentibus à Deo. 171. Amb.ſex videntur eſſe perſonæ , ſed quinque ſunt. Nam eadem mater quæ ſocrus:quæ enim mater filij,ſocrus vxoris eius eſt. 172. Glo.vnaquæque domus habuit fideles & infideles;his contra fidem,illis pro fide pugnantibus. 173. Int.aliàs duo. 174. Int.pro,& è contra. 175. Glo.i.pater & mater in filium,filiam,& nurum. v v. Glo.in quibus erant Phariſæi,vt Matthæus indicat. x x. Baſil. neceſſaria ſunt vitæ humanæ ſiderum coniecturæ , modò ne vltra menſuram eorum indicia perquirantur;intereſt nautæ præuidere procellarum pericula ; viatori mutationem aëris; colono fructuum copiam. 177. Int.ſ.mei aduentus. 178. Int.ſ.certis argumentis Scripturarum, & operum. 179. Int.i.ex naturali ratione. Beda. naturali ingenio poterant dignoſcere Chriſtum eſſe ſupra hominem;& Deum eſſe qui talia operaretur ; & iuſtum eſſe Creatoris iudicium venturum , poſt huius ſeculi iniuſtitias addit verò hoc,ne aliqui cauſarentur ſe non poſſe prophetias intelligere,quòd litteras neſcirent. 180. Int.ſ.me eſſe Deum,& ad iudicium venturum.

Sens. Myst. In Cap. XII.

172.Amb.domus vna,homo vnus;duo,corpus & anima;tres,animæ affectiones , rationalis,concupiſcibilis,& iraſcibilis,per Chriſti autem aduẽtum qui erat irrationabilis,factus eſt rationabilis;& qui carnalis,ſpiritualis;ſunt & quinque in hac domo.ſ.ſenſus, accidiſque vt per ea quæ audimus aut legimus,excludamus guſtus,tactus,& odoris voluptates.Beda.tres qui fidẽ Trinitatis habent;duo infideles,qui à fidei vnitate diſſentiunt;pater olim noſter,diabolus;mater,ſynagoga;cuius filia Eccleſia primitiua:ſocrus,ſynagoga;nurus,Eccleſia de gentib.eius enim ſponſus Chriſtus.filius ſynagogæ ſecundum carnem. 178. Cyril.Si prudentes eſſent,poſſent ſcire tempeſtates futuras poſt vitã præſentẽ;erit enim ventus,& pluuia,& ſupplicium per ignẽ,quod ſignificatur,cùm dicitur,nimbus venit; agnoſcerent etiam ſalutis tempus,ſcilicet Saluatoris aduẽtum,quod ſignificatur,cùm dicitur,æſtus erit. Glo. nubes ab Occaſu oriens, Chriſti caro à morte reſurgens,ex quo tempore imber prædicationis Euangelicæ omnibus terris eſt infuſus:auſter flans ante æſtum,leuiores tribulationes ante iudicium.

Addit. Avct. In Cap. XII.

r r. quaſi dicat,tum verò accendetur,cùm mortuus fuero,id quod vehementer opto , vt breui contingat: vocat paſſionem Baptiſma. Aquæ enim tribulationem ſignificant,adeoq; immerſio in aqua ſummam preſſuram. vide Pſal. 68. 168. ſ. deſiderio ſolent contrahi , & quaſi comprimi corda anxiorum. s s. quæ eadem mater,adeoq; quinque perſonæ. t t. pro,aduerſus,ſic ſuprà. a. Græc. ὄμβρος, imber. b. ſ. vt plurimum.

179. id eſt,ab iis quæ facere ſoletis.

iuſtum

iuſtum[181] eſt[182]? Cùm autem vadis cum aduerſario[183] tuo ad principem[184], in via da operã liberari ab illo[185]: ne fortè trahat[186] te ad iudicem, & iudex tradat te exactori[187], & exactor mittat te in carcerem[188]. Dico tibi[189], non exies[190] inde, donec[c] etiam nouiſſimum[191] minutum reddas.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

181. Orig. numquam hoc diceret, niſi nobis naturâ inſitũ eſſet iudicare quod iuſtum eſt. 182. Theophyl. oſtendit laudabilẽ diſcordiam; nunc docet laudabilem pacem. Chryſ. videtur mihi loqui de præſentibus iudicibus, & carcere huius mũdi, &c. Solet enim ex præſentibus commonere ob rudiores auditores. 183. Amb. aduerſarius noſter diabolus; & omnis vitiorum vſus, & mala conſcientia, quæ & hîc afficit, & in futuro accuſabit: magiſtratus ad quem imus, eſt, penes quem omnis poteſtas eſt: iudex, Chriſtus; exactores, Angeli, qui ſeparabunt malos de medio iuſtorum, &c. Orig. apud Math. Omiſſa eſt perſona principis, & pro exactore poſitus miniſter, pro minuto quadrans. adſunt autem cunctis hominibus duo Angeli: malus, qui ad malum hortatur, & aduerſarius eſt, & bonus, qui optimè perſuadet. Beda. aduerſarius noſter ſermo Dei, qui contrariatur carnalibus deſideriis, in præſenti vita, à quo liberatur qui eius præceptis ſubditur. quòd ſi contemnit, reus tenebitur in examine iudicis, tradetúrque exactori. i. maligno ſpiritui ad vltionem. 184. Orig. ſ. ſeculi huius, qui aduerſarium miſit. 185. Orig. compelluntur nolentes ad condemnationem. 186. Int. ſ. Deum. Orig. ſ. Chriſtum. 187. Int. ſ. diabolo, qui pœnam exhibet pro reatu quem ſuggeſſit. 188. Int. ſ. inferni. 189. Orig. non habet exactor poteſtatem, vel quadrantem concedendi, ſed eſt à Domino præpoſitus ad exhigẽda debita. 190. Int. i. numquam. Beda. pœnas ſemper ſoluet, numquam perſoluet; itaque numquam exibit. c. Orig. & inter peccata tenuia diuerſitas eſt. 191. Int. i. pro minimis peccatis puniatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

181. *ſcilicet, vos facere.* 183. *vel diabolo, vel Deo, qui peccatoribus aduerſatur.*

CAPVT XIII.

ADERANT autem quidam ipſo in tempore[a], nunciãtes illi de Galilæis, quorum ſanguinem Pilatus[b] miſcuit cum ſacrificiis[c] eorum. Et reſpondens dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi[1] præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia paſſi ſunt? Non[2], dico vobis[3]: ſed niſi pœnitentiam habueritis[4], omnes ſimiliter[5]

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. CYRIL. Hi puniti ſunt à Pilato, quòd Cæſarem dominum non faterentur: prohibebant etiam victimas pro ſalute Imperatoris, & populi Romani offerri. credebat autem vulgus iſtos meritò punitos, quaſi ſcandala ſeminantes; itaque volebant à Chriſto intelligere quid ipſi de re hac videretur, ideò ei factum nunciarunt. c. Cyril. Iuſſit Pilatus illos occidi inter ipſas victimas, quas ritu legis offerebant. 2. Int. ſ. qui non ita ſunt puniti. 3. Int. hîc apertè notat illos eſſe peccatores. 5. Chryſoſt. oſtendit ſe permiſiſſe illos talia pati ad aliorum exemplum, & terrorem. punitur quidem quiſque ob propria crimina, ſed fit ex hoc aliis ſalutis materia. Gloſ. puniti ſunt Galilæi iſti ad correctionem viuentium, vt flagellato peſtilente, ſtultus ſapientior fiat, vel ad exemplum corrigi nolentium, ideóq; peſſimè periturorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

b. Beda. Pilatus. i. os malleatoris, nempe diabolus ſemper cædere paratus; ſanguis, peccatum; ſacrificia, bonæ actiones, quas diabolus vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel alia peſte commaculat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

a. *ſcilicet, vt audirent quid de ea re ſentiret.* c. *id eſt, quos Pilatus inter ſacrificandum occiderat.*
5. *ſ. oppreſſi diuina vltione, vel inter ſacrificia à Romanis occiſi, & inter ciuitatis ruinas, quod accidit ſub Tito & Veſpaſiano.*

peribitis.Sicut illi decem & octo ſupra quos cecidit[6] turris[d] in Siloë, & occidit eos:putatis quia & ipſi debitores[7] fuerint præter omnes[8] homines habitantes in Hieruſalem? Non,dico vobis: ſed[9] ſi non pœnitentiam habueritis,omnes ſimiliter peribitis. Dicebat autem hanc ſimilitudinem: Arborem[10] fici habebat quidam plantatam in vinea ſua: & venit[12] quærens fructum[13] in illa, & non inuênit. Dixit autem ad cultorem vineæ, Ecce anni tres[14] ſunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio: ſuccide[15] ergo illam: vt quid[16] etiam terram occupat[e]? At ille reſpondens dixit[17] illi, Domine, dimitte illam & hoc[f] anno, vſque dum fodiam[18] circa illam, & mittam ſtercora. Et ſi quidem[g] fecerit fructum: ſin autem, in futurum[h] ſuccides[20] eam.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

6. Beda.quia pœnitentiam non egerunt Iudæi,Romani à Galilæa vnde cœperat Domini prædicatio incipientes,eos radicitus deleuerunt,templiq; interiora humano ſanguine fœdarunt. 7. Int.i.peccatores. 8. Chry.non omnes Deus hîc punit,ſed dat inducias pœnitendi,non tamen cunctis futuræ punitioni reſeruat,ne multi prouidentiam negent. 9. Int.ſ.vos etiam. 10. Amb.arbor iſta redundat foliis:ita ſynagoga tantùm verbis redundans,& legis vmbra:quidam tamen ficum illam non ſynagogæ, ſed malitiæ, & improbitatis figuram putant. 11. Beda. Synagogam Dominus per Moyſem inſtituit. 12. Int.ſ.incarnatus.Beda. 13. Int.ſ.operum,non vmbram verborum. Amb.ſciebat quidem ficulneæ fructum deeſſe,ſed quærebat, oſtendens ſynagogam iam debere fructum habere. 14. Amb.venit ad Abrahã,venit ad Moyſem,venit ad Mariam.i.venit in ſignaculo,in Lege,in corpore.Circumciſio purificauit,Lex ſanctificauit,Gratia iuſtificauit:Iudæi nec purificari potuerũt,quia nõ circumciſi animo: nec ſanctificari,quia legis virtutem ignorabant;nec iuſtificati, quia pœnitentiam non agẽtes,gratiam neſciebant.Itaque nullus in ſynagoga fructus inuẽtus eſt.Greg.in hom.naturam humani generis Dominus ante legem,ſub lege,ſub gratia,expectando,admonendo,viſitando requiſiuit: ſed quidam nec naturali lege corriguntur,nec præceptis erudiuntur,nec miraculis cõuertuntur.Theoph.trienniũ,ætas puerilis,virilis,& ſenilis. 15. Int.i.annuncia quòd perdituri ſint locum, & gentem, pro quo ſeruando Chriſtum occiderunt, & ſuos. Baſil.præmittit Deus minas, reuocando ad pœnitentiam. 16. Int.i.cur etiam temporali copia vtitur? Greg.in hom.Qui non facit fructum,alterius locũ occupat. 17. Amb. Bonus cultor,& fortè ille in quo Eccleſiæ fundamentum eſt.præſagiens alterum ad gẽtes,ſe autem ad Iudæos mittendum,religioſè,ne excidatur,interuenit,fretus vocatione ſua,etiam Iudæos per Eccleſiã poſſe ſaluari.Greg.in hom.cultor vineæ,præpoſitorũ ordo.Theoph.Paterfamilias,Deus Pater;cultor, Chriſtus,qui eos vult irrigare paſſionibus ſuis,& doctrinis,qui per Legem,& Prophetas fructum pœnitentiæ non dederunt.Aug de verb. Dom.colonus qui intercedit,eſt omnis ſanctus qui intra Eccleſiã orat pro his qui ſunt extra.Glo.Intelligentes Apoſtoli,aliquos ex Iudæis poſſe ſaluari, orant vt differatur vltio Dominicæ Crucis. f. Auguſtin.de verb.Dom.id eſt tempore iſto ſub gratia. 18. Ambroſ. ſcilicet dura eorum corda Apoſtolicis ligonibus,ne radicem ſapiẽtiæ terrarum aceruis obruat,& abſcondat. Augu.de verb.Dom.circumfodere eſt humilitatem & patientiam docere. 19. Ambroſ.i.humilitatis affectum.Aug.de verb.Dom.ſtercus ſordes ſunt,ſed fructum dant; ſordes cultoris, dolor eſt peccatoris.Greg.in hom.ſtercora,peccata carnis,ex quorum cõſideratione ſuſcitatur animus ad bona opera.Glo.mittam ſtercora,i.malorum quæ fecit, abominationem ad animum reducam. g. videbatur addendum, reſeruabitur, vel aliquid ſimile,nihil tamen addit,vt infrà,ſed ſuſpendit ſententiam, quia procliniores ad negandum,quàm ad credendũ videbat. h. Aug.de verb.Dom.quãdo ad iudiciũ veneris. 20. Beda.hoc per Romanos factum,à quibus Iudæi ſucciſi,& à terra promiſſionis expulſi.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

d. Beda. turris,Chriſtus; Siloë.i.miſſus, nempe qui miſſus à Patre venit in mundum, omnes, ſuper quos ceciderit, conteret.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

e. Græc.onerat.ſ.inutili onere. g. ſub.bene quidem, vel, ſinemus eam.

Erat autem docens in ſynagoga eorum ſabbathis.[21] Et ecce mulier quæ habebat ſpiritum[22] infirmitatis annis decem & octo: & erat inclinata,[23] nec omninò poterat ſurſum reſpicere.[24] Quam cùm videret[25] Ieſus, vocauit[26] eam ad ſe, & ait illi, Mulier dimiſſa[l] es ab infirmitate tua. Et impoſuit[27] illi manus, & confeſtim erecta[28] eſt, & glorificabat Deum. Reſpondens[m] autem archiſynagogus, indignans[29] quia ſabbatho curaſſet Ieſus, dicebat turbæ: Sex dies ſunt in quibus oportet operari. in his[30] ergo venite, & curamini: & non in die ſabbathi.[31] Reſpondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocritæ,[32] vnuſquiſque veſtrum ſabbatho non ſoluit bouem[n] ſuum aut aſinum à præſepio, & ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Sathanas, ecce decem & octo annis, non oportuit ſolui à vinculo iſto[o] die ſabbathi? Et hæc cùm diceret, erubeſcebant[p] omnes aduerſarij eius: & omnis[q] populus gaudebat in vniuerſis quæ glorioſè[33] fiebant ab eo. Dicebat[34] ergo:

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

21. Cyril. quia tunc Iudæi legi vacabant. 22. Cyril. patiebatur propter crimina propria, vel Adæ tranſgreſſionem. dat Deus diabolo hanc poteſtatem, vt homines aduerſitate preſſi, velint ad meliora tranſire. 27. Cyrill. erat in carne virtus diuina. 29. Int. vt æmulator literæ legis. Cyrill. inuidebat. 30. Cyril. at erant tunc diſperſi, & operibus propriis vacantes. 31. Cyril. an in die ſabbathi non licebat comedere, & potare? loqui, & pſallere? cur non ergo feminā verbo erigere? Glo. Lex in ſabbatho nō hominē curare, ſed ſeruilia opera facere prohibuit. 32. Beda. hypocrita eſt qui in theatro alienam ſumit perſonam; ſic quidam aliud gerunt in corde, aliud oſtēdunt opere. Chry. Iſte faciē habebat legis cultoris, mens verò eius erat verſuti, & inuidi; nō enim turbatur, quia ſabbathū violatur, ſed quia Chriſtus glorificatur. aduertendū autē, Chriſtum cùm iuſſit fieri opus, vt cùm paralytico iuſſit grabbatum tollere, tranſtuliſſe ſermonē ad maius: Pater meus, inquit, vſque modò operatur, & ego operor; hîc verò vbi totum facit verbo, calumniā aliter ſoluit ex his. ſ. quæ ipſi faciebant. Glo. iſti, cùm magiſtri plebium videri appeterent, ſanationem hominis non verebantur poſtponere curæ pecoris. p. Glo. nec apertè veritati contradicere poſſunt, nec propter inuidiam credere volunt. 33. Cyril. claritas operum Chriſti omnē quæſtionē ſoluebat apud eos qui non erant mentibus peruerſis. 34. Glo. ſ. ad commendationē, & inſtructionem illorum qui erant per humilitatē, & fidei feruorē exaltandi in Eccleſia.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

22. Int. i. amorem terrenorum. Greg. in hom. hoc ſignificat mulier iſta, quod ficulnea infructuoſa, quia enim humana natura fructū obedientiæ ferre noluit, ſtatū rectitudinis amiſit. decē & octo anni ſignificāt hominis qui ſexto die factus eſt infirmitatē, ante legē, ſub lege, & in exordio gratię: ter enim ſex decem & octo. Amb. mulier iſta Eccleſiæ figura quæ curari non potuit, niſi legem implens, & gratiam: in decē verbis legis perfectio eſt, in octauo numero reſurrectionis plenitudo. 23. Int. ſ. à rectitudine mentis. 25. Int ſ prædeſtinando per gratiam. 26. Int ſ. illuſtrando per doctrinam. Greg. in hom. aliquando vocat Dominus, & non erigit; quia plerumque videmus quæ agenda ſunt, ſed opere non implemus. 27. Int. ſ. Spiritualibus donis adiuuando. 28. Int. ſcilicet, ad glorificandum Deum vſque in finem, perſeuerando in bonis operibus. n. Glo. bos qui cognouit poſſeſſorem ſuum, & aſinus qui præſepe Domini, Iudaicus, & Gentilis populus; qui peccati vinculis abſoluti, mundi ſitim & æſtum, per hauſtum diuini fontis depoſuerunt. q. Gloſſ. ſunt iſti figura gentium, quæ excæcatis Iudæis, congregandæ erant ad fidem per humilitatem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

21. quibus Iudæi ſolebant conuenire in ſynagogam ad Dei legem audiendam. 22. ſcilicet, eam dæmon alligauerat ea infirmitate. 23. id eſt incurua. l. pro, liberata es, id eſt, iamiam liberaberis, videtur enim dictum inter tangendum. m. pro, locutus. Hebr. o. ſcilicet tam miſero.

Cui ſimile eſt regnum[35] Dei, & cui ſimile æſtimabo illud? Simile eſt grano[36] ſinapis,
quod acceptum[37] homo[38] miſit in hortum[39] ſuum: & creuit[r], & factum eſt in arborem[40]
magnam[41], & volucres cæli quieuerunt in ramis eius. Et iterum[42] dixit, Cui ſimile æſti-
mabo regnum Dei? Simile eſt fermento[43] quod acceptum[44] mulier[45] abſcondit[46] in farinæ
ſata[47] tria[48]: donec fermentaretur totum. Et ibat per ciuitates[s] & caſtella[49] docens, &
iter faciens in Hieruſalem[50]. Ait autem illi quidam, Domine, ſi pauci ſunt qui ſaluantur?
Ipſe autem dixit ad illos[51], Contendite[52] intrare[53] per

Sens. Lit. In Cap. XIII.

35. Int.i.fidem per quam venitur ad regnum. Amb. Fides eſt regnum cælorum quod intra nos eſt. Cyril. Regnum Dei, Euangelium, per quod adquirimus poſſe regnare cum Chriſto. 36. Int.ſ.ob feruorem fidei, vel quia venena dicitur expellere.i.omnia dogmata prauitatis. Amb. Granum ſinapis, res vilis & ſimplex, ſi teri cœperit, vim ſuam fundit; ſic fides ſi atteratur aduerſis, gratiam ſuæ virtutis effundit, martyres habebant odorem fidei, ſed latebant, contriti gratiam ſparſere martyrij. & Chriſtum granum ſinapis, qui captus & ſepultus, reſurrexit, & factus eſt arbor, mundum obumbrans, cuius rami Petrus & Paulus, in quorum ſinus, & diſputationum receſſus, qui etamus longè aſſumptis virtutum remigiis aduolamus. Glo. Rami exſparſi prædicatores per totum mundum miſſi, in quorum dictis & conſolationibus fideles à fatigatione mundi reſpirant. 37. Int.ſ acceptabile habens. 38. Int.i.iuſtus vir, qui in corde ſuo granum prædicationis fouet. Beda. Homo, Chriſtus; hortus, Eccleſia. 39. Int. vbi creſcunt germina virtutum. Theoph. hortus, cuiuſque anima. r. Beda. nemo repentè fit perfectus. Glo. creuit prædicatio, quia mentibus hominum quantæ virtutis eſſent, innotuit. 40. Int. vbi folia cum fructu, & in cuius diuerſis ſententiis ſpirituales quieſcunt, qui pennis virtutum in alta conſcendunt. Beda. non herbarum quæ velociter areſcunt, ſed arborum inſtar Euangelij prædicatio exurgit; rami, dogmatum diuerſitates; aues, animæ caſtę. Theoph. aues, qui terrenis ſupereminent, & in ramis, id eſt, expanſis conſiderationibus requieſcunt. 41. Cyril. Doctrina Chriſti in principio penes paucos erat, ſed poſtea recepit augmentum. 42. Int. vt pro varietate morborum varia ſit medicina. 43. Int. vt fermentum eſt charitas ob feruorem, vel ſancta doctrina. Amb. Plerique fermentum Chriſtum putant, quia fermentum ex farina, vi, nō ſpecie generi ſuo præſtat. ſic & Chriſtus Patribus æqualis corpore, ſed diuinitate incomparabilis præeminet; me ſequi iuuat quod Dominus docuit, fermentum eſſe Eccleſiæ ſpiritualem doctrinam. 44. Int.à gratia Dei, vel ſapientia. 45. Int.ſ. Sancta mater Eccleſia. Amb. ¶ Glo. nos mulieris.i. Eccleſiæ farina ſumus, qui timoris & ſpei exercitio, quaſi mola ſuperiore, & inferiore conterimur, vt vnus panis multi ſimus in Chriſto. 46. Int.i. commendat hominibus de tribus Noë filiis originem ducentibus, quos Eccleſia ad fidei vnitatem colligit. Ambr. in interioribus noſtræ mentis Chriſtum abſcondit, donec noſtra penetralia ſapientiæ cæleſtis color obducat. 47. Beda. Satum genus menſuræ, vnum & dimidium modium capiens. 48. Amb. Renatum hominem Eccleſia in corpore, & anima, & ſpiritu, fermento ſpirituali ſanctificat. Theoph. Femina, anima; tria ſata, pars eius trina, rationabilis, iraſcibilis, & concupiſcibilis, vbi ſi condatur verbum Dei, facit totum hoc ſpirituale. Aug. de verb. Dom. mulier, Dei ſapientia; tria ſata, genus humanum de tribus Noë filiis reparatum. Euſeb. Fermentum, Spir. S. quaſi virtus procedens ex ſemine.i. verbo Dei; tria ſata, notitia Patris, Filij, & Spir. S. mulier, diuina ſapientia. Beda. Fermentum, dilectio quæ feruere facit, & excitat mentem; mulier, Eccleſia; ſata tria, iubemur enim diligere Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute. & hoc donec fermentetur totum.i. charitas mentem totam in ſui perfectionem commutet, quod hîc inchoatur, in futuro perficitur. 49. Theoph. non ſola parua loca viſitabat, vt faciunt qui ſimplices fallere volunt, nec ſolas ciuitates, vt qui gloriam quærunt; ſed ſicut communis Dominus, & Pater omnibus prouidens, omnia circuibat. 50. Theoph. vbi plures erant ægroti, ibi ſe medicus magis ingerebat. 51. Int. quia ille vnus pro omnibus quæſierat. 52. Glo. q.d. vere pauci, & illi cum magnis laboribus. Cyril. nō videtur Dominus reſpondere quæſtioni. ſic autem ſolet, quando aliquid inutile quęritur: quid.n. refert ſcire an multi ſint qui ſaluentur? illud potius reſpōdet quod erat magis neceſſarium ſcire. ſ. quomodo perueniatur ad ſalutē. Aug. de ver. Dom. indicat paucos ſaluari, pauci.n. intrāt per anguſtam portam. vnde alibi, Arcta eſt via, & pauci ſunt qui ingrediuntur per illam. 53. Int.ſ. ad vitam.

Addit. Auct. In Cap. XIII.

s. ſ. qui 70. diſcipulos præmiſerat. c. 10. 52. i. omnibus viribus conamini. 53. ſ. in regnum cælorum.

anguſtam

Digitized by Google

anguſtam portam:quia multi dico vobis quærent intrare,& non poterunt. Cùm autē intrauerit paterfamilias,& clauſerit oſtium:incipietis foris ſtare,& pulſare ad oſtium, dicentes:Domine,aperi nobis,& reſpondens dicet vobis:Neſcio vos vnde ſitis.Tunc incipietis dicere,Manducauimus coram te & bibimus,& in plateis noſtris docuiſti.Et dicet vobis,Neſcio vos vnde ſitis.Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & ſtridor dentiū.Cùm videritis Abrahā,& Iſaac,& Iacob,& omnes Prophetas in regno Dei,vos autē expelli foras.Et veniēt ab Oriente,& Occidēte,& Aquilone,& Auſtro:& accumbent in regno Dei.Et ecce ſunt nouiſſimi,qui erant primi:& ſunt primi,qui erant nouiſſimi.In ipſa die acceſſerunt quidam Phariſæorum,dicentes illi, Exi, &vade hinc:quia Herodes vult te occidere.Et ait illis,Ite,& dicite vulpi

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

54. Int.ſ.labores,& ieiunia;tamen amantibus iugum ſuaue eſt. Baſil.Rectum iter anguſtum,& quælibet declinatio periculoſa;vt ſi à pōte diuertas,flumine immergeris.Cyrill.Anguſta porta ærumnam & patientiam ſanctorum ſignificat.Chry.quomodo Dominus dicit iugum meum ſuaue,& onus meū leue?his.ſ.qui affectu amplectuntur,alioqui anguſta via propter tentationum naturā,eſt etiam via ſalutis anguſta in introitu,ſed per eam venitur ad latitudinem. 55. Int.ſ.ſaluris amore & præmiorum prouocati. 56. Int.ſ.itineris aſperitate perterriti.Beda. ¶ Aug.de verb.Dom.alibi dicit multos vēturos ab Oriente & Occidente,&c.multi quidem erunt in ſocietate Angelorum,ſed pauci ſunt in comparatione perditorū. 57. Cyril. oſtendit quàm ſint deteſtabiles qui intrare non poſſunt. 58. Beda ſ.Chriſtus,qui intus eſt illis quos ſua viſione lætificat,quaſi foris verò peregrinantibus:intrabit autem,cùm Eccleſiam totam ad ſui contēplationē perducet;claudet oſtium,cùm reprobis locū pœnitentiæ tollet, qui fruſtrà pulſabunt.i.miſericordiam quam contempſerunt,implorabunt. 59. Int.i.apud vos fidei,& dilectionis meæ characterem non approbo. Greg.11.Mor.neſcire Dei improbare eſt, ſicut vir verax dicitur neſcire mentiri. 60. Cyril.hoc Iudæis conuenit,qui victimas edebant,& gaudebant, & Moyſi libros in ſynagogis audiebant. Theoph.Iudæi cum Chriſto comedebant , & bibebant, & eum prædicantem audiebant:cōgruunt & hæc Chriſtianis.comedimus enim Chriſti corpus,& bibimus ſanguinem quotidie ad menſam myſticam accedentes,docetque in plateis animarum noſtrarum. Beda.Scriptura in obſcurioribus cibus eſt, qui quaſi exponendo frangitur, & manducādo glutitur : in apertioribus potus,vbi ita ſorbetur ſicut inuenitur. Glo.occulta & aperta ſe intellexiſſe teſtantur. 61. Int.q.d. hoc non ſufficit. Beda. ſcientia Scripturarum non facit Deo notum quem operum iniquitas indignū oſtendit. Baſil ſi charitatem,inquit Paulus,non habuero,nihil mihi prodeſt. 62. Beda.ſ.de ardore. 63. Beda.ſ.de frigore,vel ſtridor prodit indignantis affectum. Glo.flebunt oculi qui per concupiſcētias vagabantur,ſtridebunt dentes qui de edacitate gaudebant.Nota hic per fletū,& ſtridorem veram impiorum reſurrectionem. 64. Int.à quibus ſucceſſionem carnis non fidei trahitis. 65 Int.ſ quieſcentes. 66. Cyril.Iudæis,qui primum locum tenebant,prælatæ ſunt gentes. 67. Int.vt Iudas. Theoph. nos primi,qui ab ipſis incunabulis rudimenta accepimus,& fortè erimus nouiſſimi reſpectu gentiliū, qui circa finem vitæ crediderunt. 68. Int.vt latro.Beda multi priùs feruentes,poſtea repēt,multi priùs frigidi,ſubitò inardeſcunt,& multi in ſeculo deſpecti,in futuro ſunt glorificandi. Gloſſ.Gentiles,qui diu ſine fide vixerunt,ad fidē vocandi,Iudæi execrandi. 69. Chry ſ.ſimulantes ſe diligere,cùm tamē eſſent ad iram prouocati,quia populus Chriſto adhærebat. 70. Int.ſ.de Galilæa,vbi dominatur Herodes,& tranſi in locum vbi non habet poteſtatem. 71. Beda.Vulpes,animal fraudulentum,in fouea propter inſidias latens,odore fœtens,numquam rectis itineribus incedens:tales hæretici, quorum figura Herodes,qui Chriſtum in credentibus conantur extinguere. Cyril.videtur ſermo non pertinere ad Herodem,ſed ad Phariſaïcas fictiones,vnde Græcè,Dicite vulpi huic.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

t. ſ.poſt hanc vitam. v. videtur legiſſe ἐγερθῇ, vel εἰσέλθῃ, nunc enim ἐγερθῇ, ſurrexerit. x. ſenſus eſt,Tunc nil ei proderit cognouiſſe aut fuiſſe familiares , &c.Non enim neceſſe intelligere iſta tunc dicenda, ſed ſic euenturum,ac ſi dicerentur. 61. q.d.perinde accidet vobis,ac prorſus ignotis. aa. pro,addicti iniquitati. bb. i.tum,vel eo loco quò cogemini ire. 62. ſ.dolor. 63. ſ.horror. cc. pro,erunt,vel q.d.accidet vt ſint,&c.Loquitur verò de Iudæis & Gentilibus. dd. ſcilicet,ſictè,vt videtur.

[ee] illi, Ecce [72] eiicio dæmonia,& ſanitates perficio hodie,& [ff] cras, & [74] tertia die conſummor.
Verútamen [75] oportet me [76] hodie & cras,& ſequẽti die [77] ambulare : quia [78] nõ capit [gg] Prophe-
tam perire extra [79] Hieruſalẽ.[80] Hieruſalẽ,[81] Hieruſalẽ quæ [82] occidis Prophetas,& [83] lapidas eos
qui [84] mittũtur ad te:Quoties * volui [85] congregare filios tuos [86] quemadmodũ [hh] auis [ll] nidũ ſuũ
ſub [87] pennis,& [mm] noluiſti? [88] Ecce relinquetur [89] domus veſtra [nn] deſerta.Dico autem vobis,quia
non [90] videbitis me donec [91] veniat cùm [oo] dicetis, [92] Benedictus qui venit in nomine Domini.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

72. Int.ſ.vt homines ſua peccata,& errores damnent in quibus vixerunt.Aug.2.de con.Euang.c.75. ¶ Glo.q.d nec Herodes,nec hæretici,quorum ipſe figura eſt,poterunt turbare quod intendo facere.

73. Int.ſ.vt viuant ſecundum præcepta mea,quæ ſunt vera ſanitas.Aug. 74. Int.q.d.& ſic præparatos in reſurrectione mea glorificabo. Aug. ¶ Cyril.indicat imminere tempus crucis.Theoph.q.d.de morte mea cogitatis? ecce fiet poſt modicum. 75. Cyril.non oſtendit neceſſitatem ſibi ingruentẽ,ſed arbitrium voluntatis pergendi quò vellet. 76. Theoph.hodie,& cras,multos dies ſignificat. 77. Int. hæc ambulatio ad litteram intelligitur qua ibat in Hieruſalem. Theoph. coniungendum hoc non cũ hodie,& cras,ſed cum ſequenti die. 78. Int.i.non conuenit,vel non capit Herodes.Theoph.i.non decet,ibi oportebat perire Dominum Prophetarum,vbi morabantur qui ſolebant Prophetas occidere.

79. Theoph.Illi dicebant vt exiret ex Galilæa, ne occideretur,ipſe ſibi dicit in Hieruſalem patiendum.Glo.vbi non Herodes,ſed Pilatus dominatur. 80. Int.homines,non ſaxa plangit affectu Patris. Beda.¶ Aug.2.de conſ.Euan.c.75.præoccupat Lucas,aut talia reſpondit Dominus Hieruſalem appropinquans,monentibus vt caueret Herodem, qualia Matthæus dicit Chriſtum locutum cùm peruenisſet Hieruſalem. 81. Chry.geminatio verbi,miſerantis eſt,aut nimium diligentis.Græc.nominis geminatio vehementem reprehenſionem oſtendit. 82. Int.Dominum Prophetarum nũciantes. 83. Int. i.duritia cordis à te repellis,vel corporaliter,vt Stephanum. 84. Int.i.hactenus ad te miſſi ſunt.

85. Int.ſ.in vnitate fidei.Cyril.manu duxit eos per Moyſen,monuit per Prophetas. 86. Int.Patriarcharum hæredes.Glo.oſtendit omnes retrò Prophetas eſſe à ſe miſſos. 87. Cyril.ſub tegmine virtutis. 88. Int.ſ.in proximo. 89. Beda.i.ciuitas quam Romani diripuerunt. Theoph. Templum,vel tota gens Iudæorum,iuxta illud,Domus Iacob benedicite Domino. 90. Int.ſ.poſt paſſionem. Theoph.q d. poſtquàm crucifixeritis me , non me ampliùs videbitis,donec iterum veniam.Beda.q.d.niſi pœnitentiam egeritis,& confeſſi fueritis me Filium omnipotentis Patris , in ſecundo aduentu faciem meam non videbitis. 91. Int.ſ.hora qua confiteamini Filium Omnipotentis , quem benedictum.i.à peccato immunem miſit Pater ad glorificandum ſuum nomen. Aug.de conſ.Euang.Loquitur de aduentu ſuo quo in claritate venturus eſt. 92. Theoph.tunc confitebuntur Saluatorem eum,& Dominum.ſ.quando nullus erit inde profectus.Cyril.Hoc,redeunti Hieroſolymam,turba occurrens dixit.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

76. Glo.Prima dies,abrenunciare vanitatibus;ſecunda,concordare veritati,moribus,& vita; tertia, vltima glorificatio.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

*71. vel Herodi,vel ei qui mendacium illud finxerat. ee. Gr. τούτῃ, huic. 72. præſ.pro futuro.q.d.paucos adhuc dies victurus ſum,& miracula perpetraturus,poſtea interficiar. ff. pro,breui quodam tempore. Heb. 74. i.non multo poſt moriar. 76. Idem ſignificatur quod proximè.ſ.breue tempus. 78. Gr.οὐκ ἐνδέχεται.i.non conuenit,non decet,non eſt poſſibile. gg. vel ſe intelligit,vel quemuis Prophetam.q.d.Non decet Prophetam alibi occidi,quàm vbi viſitatiſſimum occidi Prophetas.In quo illorum crudelitatem notat,& impietatem. 81. Repetitio amantis eſt , & miſerantis. * Sermo eſt de voluntate non beneplaciti,ſed ſigni, vt dicunt Theologi. hh. ὄρνις,etiam gallinam ſignificat,vt vertit in Matth. ll. i.pullos. mm. ſimile quiddam Ezech.24. 89. i.ciuitas,vel regio. nn, ſ.habitatore,vel Deo qui ſolebat protegere.Itaque dicitur,vobis relinquetur. oo. ſ.in die iudicij quo me agnoſcere cogemini eum eſſe de quo prædictum eſt , Benedictus qui venit,&c.Sic Matth.26.dixit ſe ab illis videndum die iudicij,vel intelligit , illud tunc ex animo dicturos,qui ex Iudæis credituri erant. 92. id eſt,celebrandus,ſeu felix.*

CAPVT XIV.

ET factum eſt, cùm introiiſſet Ieſus in domum cuiuſdam Principis Phariſæorum ſabbatho manducare panem, & ipſi obſeruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus dixit ad Legiſperitos, & Phariſæos, dicens: Si licet ſabbatho curare? At illi tacuerunt. Ipſe verò apprehenſum ſanauit eum, ac dimiſit. Et reſpondens ad illos dixit, Cuius veſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die ſabbathi? Et non poterant ad hæc reſpondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cùm inuitatus fueris ad nuptias, nō diſcumbas in primo loco, ne fortè honoratior te ſit inuitatus ab illo: & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum

SENS. LIT. IN CAP. XIV.

1. CYRIL. Cognoſcebat quidem malitiam Phariſæorum, ſed fiebat eorum conuiua, vt prodeſſet præſentibus per verba, & miracula. 2. Int. ſ. Phariſæi. 3. Int. ſ. ſi ſabbathum ſolueret. Cyril. an quidquam prohibitorum faceret in die ſabbathi. 4. Int. ſ. inſidioſis obſeruatoribus. Beda. nouerat eorum cogitationes. 5. Int. à Legiſperitis legis iudicium quærit. 6. Int. i. opera charitatis facere, vt non ſoluatur ſabbathum. 7. Beda. ſi enim dicant licere, cur obſeruant Chriſtum? ſi non licet, cur ipſi pecora curant ſabbatho? 8. Cyril. metu Phariſæorum remedium non petebat propter ſabbathum, ſed ſtabat, vt Chriſtus miſertus ſanaret. 9. Theoph. non curans ſcandalum Phariſæorum, vbi enim magna reſultat vtilitas, non eſt curandum ſi ſtulti ſcandalizentur. 10. Int. q. d. omnes in hac auaritia ſimiles eſtis. 11. Int. non animali, ſed ſuæ auaritiæ conſulens. Beda. violabant illi ſabbathum in opere cupiditatis, qui Chriſtum violare arguebant in opere charitatis. 12. Int. non intelligens in hoc violationem ſabbathi. 13. Amb. docet humilitatem. 14. Int. ſ. ab ipſo principe. 15. Int. aliud myſticè ſignificantem. 16. Int. id eſt, intelligens quomodo illi de primis accubitibus laborarēt, vnde reprimuntur. Glo. intendit quomodo debeant accubitus in Eccleſia eligi. 18. Int. id eſt, quia poteſt contingere. 19. Int. id eſt, gratioſior inuitatori, etſi aliis occultus.

SENS. MYST. IN CAP. XIV.

b. BEDA. Hydropicus eſt quem fluxus carnalium voluptatū exuberans aggrauat; eſt enim morbus ab aquoſo humore nominatus. Glo. Hydor aqua, vnde hydropis morbus aquoſus ſubcutaneus de vitio cutis natus, cū inflatione & anhelitu fœtido. Aug. 2. de q. Euan. hydropicus diues auarus, qui, quo magis abundat, magis ſitit. 9. Greg. 14. mor. Sanatur hydropicus ante Phariſæū, per ægritudinem enim corporis illius, huius cordis ægritudo exprimitur. c. Beda. per bouem & aſinum ſignificātur ſapientes & hebetes; vel Iudæi iugo legis preſſi, & gentes nulla ratione domitæ; omnes enim à puteo cōcupiſcentiæ demerſos, Dominus extrahit. Aug. 2. de q. Euan. congruēter hydropicū animali cadenti in puteum comparauit, humore enim laborabat, ſicut mulierem quam ſoluit, cōparauit iumento quod ſoluitur, vt ad aquam ducatur. 17. Int. nuptiæ Chriſti & Eccleſiæ coniunctio. Beda. membris Eccleſiæ per fidem coniunctus, non ſe extollat quaſi ſublimior cæteris. 20. Int. i. per gratiam ſuam, te & illum oſtendens. 21. Int. ſ. Deus qui corda ſingulorum nouit. 22. Int. i. intellige te minorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIV.

a. abundat more Heb. 3. ſcilicet, ſi quid fortè faceret, quod poſſent accuſare. b. illorum opera vt videtur, illuc adductus, quærentium occaſionem calumniandi. 4. ſcilicet, ad eorum cogitationes, vel pro dixit, Hebr. 15. qua latenter volebat humilitatem docere. 16. id eſt, attendens, obſeruans. d. prô, elegiſſent, vel ſoliti eſſent eligere. 17. vbi celeberrimum ſolet eſſe conuiuium, & incertum qui alij ſint inuitati. e. ſcilicet vltrò.

rubore nouiſſimum locum tenere.Sed cùm vocatus fueris, [23] vade recumbe in nouiſſimo loco,[f] vt cùm [24] venerit qui te inuitauit, dicat tibi, [25] Amice,[26] aſcende ſuperiùs. Tunc erit tibi gloria [27] coram ſimul diſcumbentibus: [g] quia omnis qui ſe [28] exaltat [29] humiliabitur, & qui ſe [30] humiliat,[31] exaltabitur. [32] Dicebat autem & ei qui ſe inuitauerat, Cùm facis prandium aut [34] cœnam, noli [h] vocare [35] amicos tuos; neque fratres tuos; neque cognatos; neque vicinos [36] diuites: ne [l] fortè & ipſi te reinuitent, & fiat tibi [37] retributio. Sed cùm facis conuiuium, voca [38] pauperes, debiles, claudos,& cæcos:& beatus eris; quia non [39] habent retribuere tibi:[40] retribuetur enim tibi in [41] reſurrectione iuſtorum.[42] Hæc cùm audiſſet quidam de ſimul diſcumbentibus,[m] dixit illi,Beatus qui [43] manducat [44] panem in regno Dei.At ipſe dixit ei,

Sens. Lit. In Cap. XIV.

23. Baſil. occupare in conuiuiis locum vltimum iuxta Domini mandatum conueniens eſt, ſed in hunc contentioſe irruere reprobatur;tollit enim id ordinem,& cauſat tumultum,& eſt ex repugnantia,ſuperbiæ indicium. 28. Int.ſ.incautè de meritis.Beda.ex concluſione hac manifeſtè apparet, præcedentem ſermonem myſticè intelligendum. 29. Int.ſcilicet,à Deo,etſi non coram hominibus.

30. Int.ſcilicet,prouidè de beneficiis. 31. Int.ſcilicet, à Deo. 32. Theoph. admonuerat inuitatos, nunc inuitantem.Glo.videtur iſte inuitaſſe,vt iterum inuitaretur. 33. Int.ſ. quacumque hora diei.

34. Int.ſcilicet,veſpere. 35. Int.id eſt,carnali affectu, vel cognatione coniunctos. 36. Int. ſcilicet, propter hoc quod diuites.Beda.non prohibet fratres,amicos, & diuites alterutrum conuiuia celebrare,ſed dicit nihil valere ad cæleſtia præmia. 37. Int.non ait,& fiat tibi peccatum,ſed fiat tibi retributio. Beda. ſunt tamen quædam conuiuia fratrum & vicinorum quæ damnationem percipient in futuro. 38. Int.à quibus nihil in præſenti potes expectare.Chry.ſi pauperem vocaueris, Deum habebis debitorem,& quanto minor eſt frater,tanto magis per eum Chriſtus accedit & viſitat, qui magnum ſuſcipit,ſæpe ob gloriam aut vtilitatem facit.Sed dicis,immundus eſt pauper,& ſordidus,laua eum,& fac in menſa tecum ſedere;ſi veſtes immundas habet,mundum veſtimentum ei exhibe: ſed ſi non vis ſurſum recipere in ſolario,vel vbi famuli ſunt ſuſcipe:ſi non vis tecum ſedeat, mitte de menſa fercula. 39. Int.ſcilicet,vnde poſſint. Chry. non turbemur ergo cùm non recipimus beneficij recompenſationem,ſed cùm receperimus,tunc enim non ampliùs recipiemus. 40. Int. ſcilicet, à Deo. 41. Int. aliàs retributione.Beda.etiam qui amicos,fratres,& diuites propter Deum recipit, mercedem à Deo recipiet. 42. Int.ſcilicet,quòd in reſurrectione eſſent beatificandi pauperum ſuſceptores. m. Glo ſcilicet,illectus dulcedine auditæ reſurrectionis. 43. Cyril. erat iſte animalis, putans corporeas eſſe remunerationes ſanctorum.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

23 Int.quanto maior es,humilia te in omnibus. 24. Int.ſ.ad iudicium,vel quotidie augendo gratiam humilibus,quam auferet ſuperbis.Glo quotidie Dominus dum conuiuas ſuos viſitat, humilibus dona præſtat,quod admirantes qui vident,eos glorificant, & Deum laudant. 25. Int.i.ex humilitate te amicum recognoſcat. 26. Int.ſ.ad maius præmium æternæ gloriæ, vel hîc ad maiora dona Sancti ſpiritus,recipiendum.Beda 27 Int.ſ.in eadem beatitudine,vel in eadem fide quieſcentibus. Beda. ne nunc quærere incipias quod tibi ſeruatur in fine. 28. Orig.qui vanam gloriã vitat, vocat ad ſpirituale conuiuium pauperes.i.imperitos vt ditet;debiles.i.læſam conſcientiam habentes vt ſanet;claudos.i. declinantes à ratione vt rectè incedant;cæcos, vt videant veritatem. 44. Int. Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi. Aug.de verb. Dom.Recumbebat ante illum panis quem deſiderabat.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

f. q.d.ſatius id tibi quàm illud:non ſignificatur autem cauſa finalis,ſed quod ſequi poſſit. g. q.d. verum eſt quod vulgo dici ſolet. 29.i. ſolet humiliari. h. ſ.ſi vis apud Deum mereri. 36. coniungendum cum omnibus præcedentibus. l. Græ. Nequando. 38. Coniungendum cum omnibus ſequentibus. 39. pro.poſſunt.

[45] Homo quidam fecit cœnam [n] magnam,& [46] vocauit multos. Et miſit [47] ſeruũm ſuum hora
[48] cœnæ dicere inuitatis vt venirent,quia iam [49] parata ſunt omnia. Et [o] cœperũt ſimul om-
[50] nes [p] excuſare. Primus dixit ei, Villam [51] emi,& neceſſe habeo [52] exire,& [53] videre illam;rogo
te [54] habe me excuſatum.Et alter dixit, Iuga [55] boum emi quinque,& eo [56] probare illa , ro- [57]
go te habe me excuſatum. Et alius dixit, [58] Vxorem duxi,& ideò non [59] poſſum venire. Et
reuerſus ſeruus,nunciauit hæc domino ſuo.Tunc [r] iratus paterfamilias, dixit ſeruo ſuo,
[60] Exi citò in [s] plateas & vicos ciuitatis : & [61] pauperes ac [62] debiles , & [63] cæcos & [64] claudos in-
troduc huc: Et ait [65] ſeruus,Domine factum eſt vt imperaſti:& adhuc [66] locus eſt.

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

45. Int. quaſi dicat,verè beati qui comedent,ſed dediti terrenis,vel curioſitati,vel volũtatibus huius mundi,non comedent.Cyril.Homo iſte Deus eſt Pater,qui magnã in Chriſto cœnam parauit, qui nobis dedit proprium corpus comedere.Chryſ.quãdo Deus vult miſericordiam ſuam exprimere,homo dicitur. Greg.in hom. Cœna magna,ſatietas dulcedinis æternæ.Auguſt.de verb.Dom. Homo iſte Chriſtus. n. Gloſſ. poſt prandium , de quo Matth.cœna reſtat , poſt cœnam nullum conuiuium reſtat,de prandio multi,de cœna nullus eiicitur. 46. Greg.in hom.Corporales deliciæ cùm non habentur,deſiderium accendũt:cùm verò habitæ eduntur, faſtidiũ patiunt.Spirituales verò cùm nõ habentur,in faſtidio ſunt:cùm habentur,in deſiderio Deus ergo inuitat,vt faſtidium repellamus. 47. Int.ſ. Ordinem prædicatorum.Greg.in hom.¶ Cyril.ſ.Chriſtum.Aug de verb.Dom.Prophetas primò miſit, deinde Apoſtolos , parata iam cœna.i.immolato Chriſto. 48. Int.ſ.in fine ſeculi. Cyril.in nouiſſimo tempore verbum eſt incarnatum. 49. Cyril.ſ.peccatorũ amotio,Spiritus ſancti participatio , adoptionis ſplendor. Glo.Chriſto immolato introitus regni patet. 50. Int.ſ.qui venire noluerunt. p. Gloſ. nemini intercluditur regnũ,niſi quem ſuæ vocis profeſſio excluſerit. 51. Int. i.magno labore acquiſiui.Aug.de ver.Dom.villa,dominatio. Primus homo dominari voluit,qui Dominum habere noluit. Greg.in hom.villa,terrena ſubſtantia,ad quã exit qui ſola exteriora cogitat. 52. Int.ſ.ab interna cõtemplatione. 53. Int.i.totum ſtudium ad eam applicate. 54. Int.q.d.ora pro me,quia peccator ſum.

55. Aug.de verb.Dom.Iuga quinque,quinque ſenſus carnis,in quibus iuga:nam duo oculi,duæ aures,geminæ nares,& guſtus linguæ,& palati tactu fit, & carnis voluntas fit forinſecus, & intrinſecus: dicuntur autem boum,quia per ſenſus terrena acquiruntur,& homines terrenis dediti,nolunt credere niſi quod vident. 56. Aug.de verb.Dom.non ait paſcere , ſed probare. notatur enim curioſitas , non delectatio. 57. Greg.in hom. & iſte,& qui propter villam ſe excuſat, vterque humilitatis verba permiſcet,& vterque venire contemnit:humilitas ſonat in voce,ſuperbia in actione. 58. Int.coniugium non reprehenditur,ſed integritas ad maiorem honorem vocatur. Amb. ¶Aug.de verb.Dom.qui dixit, Vxorem duxi,carnem amplexatur.Sunt verò hęc tria de quibus Iohannes,Cõcupiſcentia carnis,vxorẽ duxi,cõcupiſcentia oculorũ,iuga boum quinque emi:ſunt enim in ſenſibus principales oculi,ideò per eos cæteri ſenſus ſignificantur,ambitio ſæculi,villam emi.Greg.in hom.Bonum enim coniugium,ſed quidam per hoc voluptatem experiunt,ideo per rem iuſtam non incongruè ſignificantur iniuſta.Glo. amor terrenarum rerum viſcus eſt ſpiritualium pennarum. 59. Baſil.debilitant illecebræ intellectum.

r. Beda.non eſt paſſio iræ in Deo, ſed operatio quæ in nobis ab ira fit. 60. Aug.5.ſuper Geneſim ad literam,cap.19.Non indiget Deus nunciis,ſed ipſis vtitur propter nos,& propter ipſos.

s. Amb.vt de viis latioribus,ad anguſtam viam veniant. 61. Int.ſ.humiles.Greg.in hom. 62. Int. qui ſuo iudicio apud ſe infirmi ſunt.Greg.in hom. 63. Int.qui lumen ingenij non habens.Greg.in ho.

64. Int.qui rectos greſſus non habent in opere.Greg.in hom. ¶Amb.nullum corporis debilitas excludit à regno. remittit etiam Deus per miſericordiam peccatorum infirmitatem.Greg.in hom. Hos eligit Dominus,quos deſpicit mundus,quia plerumque ipſa deſpectio hominem reuocat ad ſeipſum. Gloſſ.introducit Dominus bonos,& malos ; bonos,vt augeat; malos,vt mutet. 65. Int.ſcilicet , ordo prædicatorum. 66. Greg.in hom.Iudæi conuiuij locum non impleuerunt,ſed vacat locus vbi ſuſcipi debeant gentes.

Addit. Auct. In Cap. XIIII.

o. i.ſimiliter. q. Gracè ἀγρὸν , rus , prædium , agrum.

Et ait dominus ſeruo, Exi in [67] vias & [t] ſepes: & [68] compelle intrare, vt [69] impleatur domus mea. [u] Dico autem vobis, quia nemo virorum [70] illorum qui vocati ſunt, [71] guſtabit cœnam meam. Ibant autem [72] turbæ multæ cum [73] eo: & [74] conuerſus dixit ad illos, Si quis venit ad me, & non [75] odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & [76] animam ſuam: non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et [78] qui nō baiulat [79] crucem ſuam, & venit [x] poſt me: non [80] poteſt meus eſſe diſcipulus. [81] Quis enim ex vobis [82] volens [83] turrim ædificare, nónne priùs [84] ſedens [85] computat [86] ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum: ne poſtquàm poſuerit [87] fundamentum, & non [88] potuerit perficere, [89] omnes qui vident, incipiant [90] illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare? Aut quis Rex iturus [91] committere bellum aduerſus alium Regem, non ſedens priùs cogitat

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

67. Amb. hi apti regno cælorum, qui nullis præſentium cupiditatibus occupati ad futura feſtinant, & qui modò ſepis quæ ab incultis culta ſecernit, & incurſus arcet beſtiarū, norūt bona & mala diſtinguere, & aduerſus tentamenta fidei munimen prætendere. Aug. de verb. Dom. Venerunt de plateis, & vicis gentes, de ſepibus hæretici. Sepes enim qui conſtruunt, diuiſiones quærunt. Gloſ. de vicis vocātur quos temporalium coarctat inopia. 68. Greg. in hom. qui aduerſitatibus fracti, ad Dei amorē redeūt, compelluntur intrare. 69. Int. ſ. numero prædeſtinatorum. 70. Int. ſ. excuſantium. 71. Int. etſi per ſeram pœnitentiā aliquando intrare quærant, vnde fatuis dicitur virginibus, Amen dico vobis, neſcio vos. nemo ergo vocatus excuſet ſe. Greg. in hom. nemo contemnat, nemo vocatus excuſet, ne cùm voluntatē habuerit, intrare non valeat. 72. Int. ſ. captæ dulcedine prædicationis & miraculorū. 73. Int. ſ. diſcedente à domo conuiuij. 74. Theoph. quia multi non ex toto affectu, ſed tepidè ſequebantur, oſtendit qualem deceat eſſe ſuum diſcipulum. 75. Int. diligamus quod ſunt, odio habeamus quòd in Dei itinere nobis obſiſtunt. Amb. Si Dominus propter te renunciat matri. Quæ eſt, inquit, mater mea, & fratres mei? cur tu Domino tuo cupias anteferri? ita indulgendum naturæ, vt venereris authorē, nec à Deo parentum amore deſciſeas. 76. Greg. in hom. tunc bene animā noſtram odimus, cùm eius voluptatibus reluctamur. 78. Greg. in hom. oſtendit quomodo odio habenda ſit anima. 79. Int. Crux à cruciatu dicitur, quia ſemper eſt portanda vt amor Chriſti oſtendatur. Greg in hom. Crux baiulatur carnis abſtinentia, vel proximi compaſſione, quod faciendū eſt ſtudio æternæ intentionis: additur enim, & venit poſt me. Greg. in hom ad magna præmia perueniri non poteſt, niſi per magnos labores. 81. Greg. in hom. quia ſublimia præcepta data ſunt, cōparatio ædificandæ ſublimitatis adiungitur. 82. Int. per aſſumptam patientiam. 83. Int. humilitatis. Baſil. turris, alta ſpeculatio, ad cuſtodiam & perceptionem hoſtilium occurſuum. 84. Int. i. quieſcens à tumultibus mundi. 85. Int. Omne quod agimus, præuenire per ſtudium conſiderationis debemus. Greg. in hom. ¶ Gloſſ. ille ſumptus computat, qui diſcernit eſſe erogandam pecuniam, cor auertendum à cupiditatibus, præparādam animam contra aduerſa. 86. Int. terrenum ædificium congregando expenſas conſtruitur, cæleſte autem expenſas diſpergendo. 87. Int. ſcilicet fidei. 88. Int. ſcilicet, non habens conſummationem operum, quæ conueniunt fidei. 89. Int. ſcilicet maligni ſpiritus, qui gratulantur de noſtro defectu.

90. Gregor. in hom. ipſos irriſores patimur, quos ad malum perſuaſores habemus. 91. Cyril. incumbit nobis prælium contra dæmones, & paſſiones varias. Gloſſ. oſtendit per impletionem præcedentium mandatorum, nullum ad gloriam poſſe pertingere, niſi ſeueri Iudicis ſententia temperetur per miſericordiam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

68. *Significatur deſiderium ardens patrisfamilias ſua quamplurimis communicandi.* t. *pro, in loca ſepibus cincta. i. in pagos & domos ruſticas.* v. *applicat Chriſtus parabolam.* 75. *ſcilicet quatenus Chriſto contrarij ſunt.* 76. *id eſt, vitam.* x. *ſcilicet, imitatione.* 81. *confirmat exemplo, ædificij & belli: eſt enim id de quo agit ædificium. ſ. ſpirituale, & prælium contra animæ hoſtes.*

ſi poſſit

ſi poſſit cum [92] decem millibus occurrere ei,qui cum viginti millibus venit [aa] ad ſe? alio- [93] quin adhuc illo [94] longè agente,legationem [95] mittens, rogat ea quæ pacis ſunt. [bb] Sic ergo omnis ex vobis qui non [96] renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſci- [97] pulus.[98] Bonum eſt [99] ſal. Si autem ſal [100] euanuerit,in [101] quo [cc] condietur? Neq; in [102] terram,neque in [103] ſterquilinium vtile eſt,ſed [104] foras mittetur.[105] Qui [106] habet [dd] aures [107] audiendi audiat.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

93. Int.ſ.ſi intelligit ſe ex æquo nõ poſſe occurrere. 94. Int.i.patienter expectante. Greg. dum adhuc præſens per iudicium non videtur. 95. Greg.mittamus legationem,lacrymas, miſericordiæ opera,hoſtias placationis. 96. Aug.ad Lætum,epiſt. 38.cõtinetur hic illud, vt oderint patrem & matrem, &c.hæc enim ſunt propria alicuius,quæ plerumq; impticant,& impediunt ad obtinenda cæleſtia. Beda.Paucorum eſt relinquere omnia.i.curas mundi poſtponere,cunctorum autem fidelium renunciare omnibus i ſic tenere quæ mundi ſunt,vt tamen non teneantur in mundo. 97. Glo oſtenditur concluſione hac turrim ædificare,& facere pacem cum fortiore, non eſſe aliud quàm eſſe diſcipulũ Chriſti: parare verò ſumptus,vel mittere legationem,eſſe renunciare omnibus. 98. Glo.q.d. ſi omnib. renunciauerit, bonum erit ſal ad condienda corda auditorũ ſpirituali ſapientia. 99. Beda.ſ.ſapientiæ ſpiritualis.Euſeb.Sal cõſtat ex aqua & ſpiritu,modicum quid terreſtreitatis participans,corporáq; conſeruat,& Chriſti diſcipuli regenerati per aquam & ſpiritũ, hominéſq; in terra degentes condiebant ſpirituali vita. 100. Theoph.i.ſi fiat reprobus,qui aliis futurus eſt vtilis. Beda. Si illuminatus redierit ad apoſtaſiam,quo alio doctore corrigetur? Glo.Si illi per quos alij cõdiendi ſunt, proſperis vel aduerſis ceſſerint,per quos eis error auferetur? 101. quis medicabitur incantatori percuſſo à ſerpente? 102. Int. quam ſuo infectu germinare prohibet. Beda.¶ Glo.Sal ſterilem terrã facit,vnde ira victorũ deſtructas vrbes ſale ſeminabat,ne in eis germen oriretur. 103. Int.quod nõ ſinit fœcundare. 104. Int.ſ.ab vnitate Eccleſiæ.Beda. 105. Theoph.quia ſermo erat obſcurus, auditores excitat. 106. Int. quibus verbum Dei percipere poſſit.Theoph.aures,vis cognoſcitiua animæ, & intelligendi aptitudo. 107. Int.ſ. obediendo & faciendo quod didicit. Beda.¶ Theoph q.d.cui ſapientia ineſt intelligat.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

92. Aug.de q. Euang. ſignificatur ſimplicitas Chriſtiani hominis dimicaturi cum duplicitate diaboli.Theoph.Rex,peccatum,dæmones ſatellites,qui nobis comparati, maiorem fortitudinem habere cenſentur. Greg.cum duplo exercitu venit Dominus, contra ſimplum. nos enim vix in ſolo opere præparatos,ſimul de opere & cogitatione diſcutiet.

Addit. Auct. In Cap. XIV.

aa. id eſt,contra ſe. bb. ſ.vt oportet odiſſe patrem, &c. 96. i. dicto vale dimittit omnia ſaltem affecta. 97. vel ſimpliciter,vel perfectus. 100. ſ.perdito vigore redditum fuerit inſipidum. Gra. infatuatus fuerit i.ſaporem amiſerit. cc. pro,qua re ſapor ei reſtituetur. dd. pro,ad audiendum,id eſt,attendendum.

CAPVT XV.

ERANT [1] appropinquantes ei publicani & peccatores vt audirent illum, & [2] murmurabant Phariſæi & Scribæ,dicentes,[3] Quia hic peccatores recipit,& manducat cum illis.

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. INT. id eſt,qui publica vectigalia exigunt,vel conducunt; & qui lucra ſeculi per negotia ſectantur.Theoph.id exequebatur cuius cauſa carnem ſuſceperat, admittens peccatores vt medicus ægrotos. 2. Int.dupliciter errant,qui & ſe iuſtos putant,cùm ſint ſuperbi; & illos reos,cùm iam pœniteant.Greg in hom.vera iuſtitia compaſſionem habet, falſa indignationem, quamuis & iuſti ſoleant rectè peccatoribus indignati,non ex ſuperbia, ſed ex zelo; & dum foris increpant, intus charitatem ſeruant. 3. Int.q.d.contrarius eſt legi,quæ hoc prohibet.

Et [4] ait ad illos parabolam iſtam, dicens, [a] Quis ex vobis homo qui habet [5] centum oues:
& ſi diſperdiderit [6] vnam ex illis, nónne dimittit [7] nonagintanouem in [8] deſerto, & [9] vadit
ad illam quæ [b] perierat donec [10] inueniat eam? Et cùm inuenerit eam, [11] imponit in hume-
ros ſuos gaudens: & [12] veniens domum conuocat [13] amicos & vicinos, dicens illis, Con-
gratulamini [14] mihi: quia inueni ouem meã quæ perierat. Dico vobis quòd ita [15] gaudium
erit in [16] cælo ſuper vno peccatore [17] pœnitentiam agente, quàm ſupra nonagintanouem
[18] iuſtis qui non indigent pœnitentia. Aut quæ [c] mulier habens [19] drachmas decem,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

4. Greg. in hom. ægros cæleſtis medicus blandis fomentis curat. a. Glo. q.d. murmuratis, quia peccatores recipio, ſed ego nõ veni, niſi vt aberrantes colligam; ſicut vnuſquiſq; veſtrum errantem ouem reducere laborat. 15. Ambr. Angeli, quia rationabiles ſunt, hominum redemptione lætantur. proficit hoc ad incentiua probitatis, ſi cõuerſionem ſuam quiſque gratam fore credat Angelis, quorũ affectare patrocinium, aut vereri debet offenſam. 16. Int. vel coram Angelis Dei. 17. Int. pœnitentiam agere, eſt perpetrata mala plãgere, & plangenda non perpetrare. Greg. in hom. qui enim alia plorat, alia cõmittit, pœnitentiam agere aut ignorat, aut ſimulat. cogitandum verò, vt Deo ſatisfaciat qui cõmiſit prohibita, abſtinendum etiam ſibi à quibuſdam cõceſſis, & ſe debere reprehendere in minimis, qui deliquit in maximis. 18. Greg. in hom. plerumque pigriores ſunt, qui nõ grauiter peccarunt, & quidem dux in prælio plus eum militem diligit, qui poſt fugam reuerſus, hoſtem fortiter premit, quàm qui numquam terga vertit, nec aliquid fortiter geſſit. & agricola plus terram diligit, quæ poſt ſpinas vberes fruges profert, quàm quæ numquam ſpinas habuit, nec fertilem meſſem producit. conſiderandum verò quantum Deo gaudium faciat humiliter plangens iuſtus, ſi tantum in cœlo facit pœnitens iniuſtus. 19. Int. drachma eſt nummus certæ quantitatis, habens imaginem regis. Cyril. Superiori parabola docebamur eſſe creaturæ Dei qui fecit nos, & cuius paſcuæ oues ſumus; nunc oſtendimur ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

5. Greg. in hom. Centenarius perfectus eſt numerus, Deus ergo centũ oues habuit, cùm ſanctorum Angelorum & hominum naturam poſſedit. 6. Int. Diues paſtor, cuius nos omnes centeſima portio ſumus. Amb. & Cyril. errauit vna. ſ. genus humanum. 7. Int. Angelicam naturam in ſumma beatitudine exiſtentem quaſi reliquit, dum ſeipſum exinaniuit. Glo. in nonagintanouem iuſtorum numerus intelligitur, in vna oue, peccatorum; vnde, Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. 8. Int. i. in cœlo, quod deſertum eſt ab homine peccante. Aug. de q. Euan Superbos reliquit qui ſe ſolos videri volunt, quibus ad perfectionem vnitas deeſt. 9. Int. ſ. dum per prædicationem vocat. b. Greg. periit ouis, quando homo peccando paſcua vitæ reliquit: tunc homo cæliũ deſeruit, cùm peccauit. 10. Int. Inuenit dum conuertitur aliquis. 11. Greg Nyſſ. non punit, nec vrgendo ad gregem ducit, ſed clementer portat. Greg. in hom. Peccata noſtra ipſe portauit. 12. Greg. in hom. Reparato homine ad regnum cæleſte rediit.

13. Greg. in hom. ſ. Angelorũ choros qui eius voluntatem ſemper cuſtodiunt, & eius viſione fruuntur. Theoph. Angeli dicũtur oues, omnis enim natura reſpectu Dei beſtialis eſt, vicini autem & amici, quia rationales. 14. Greg. in hom. Non dicit oui, ſed mihi; eius enim eſt gaudiũ vita noſtra. c. Greg. in hom. Qui ſignatur per paſtorem, ipſe per mulierem. ſ. Chriſtus, qui Deus, & Dei ſapientia; nouem drachmæ, nouem ordines Angelorũ, & vt compleretur electorũ numerus, homo decimus creatus eſt; perdita verò drachma, quando homo ad Dei imaginem conditus ab eo peccando receſſit; accenſa lucerna: ſapientia enim Dei apparuit in humanitate; lumen in teſta, diuinitas in carne; euerſa domus, noſtra cõſcientia concuſſa, vel vt legitur in aliis codicibus, euerrit. i. emundat. ſ. à vitiis, à quib. mundatur praua mens, vbi priùs fuerit præ timore euerſa Aug. 2. de q. Euan. Nouem drachmæ, de ſe præſumentes; vnum. n. deeſt vt decem ſint. Greg. Nyſſ. Drachmæ, virtutes, quarũ nullam oportet nobis deeſſe; lucerna, verbum diuinum, vel pœnitentiæ lampas; vicinæ, rationabilis, concupiſcibilis, & iraſcibilis, & ſi quæ aliæ ſunt vires animæ. Glo. mulier, Dei ſapientia; reperitur drachma, dum in homine ſimilitudo conditoris reparatur; conuocantur amicæ. ſ. ſupernæ virtutes, dum ad amorem Dei vehementiùs accenduntur; mulier etiam Eccleſia, quæ vt mater drachmam requirit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV. 15. *maius. ſ. actualiter. & ſenſibiliter.*

ſi per

ſi perdiderit drachmã vnam, nónne accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit, conuocat amicas [d] & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita, dico vobis gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiã agẽte. Ait autem, [20] Homo quidam habuit duos filios: [21] & dixit adoleſcentior ex illis patri, Pater da [22] mihi portionẽ ſubſtantiæ [23] meæ quæ me contingit. [e] Et diuiſit [24] illis ſubſtantiam. Et non poſt multos dies, congregatis omnibus adoleſcentior filius peregrè profectus eſt in regionem longinquam: [25] & ibi diſſipauit ſubſtantiam [26] ſuam viuendo luxurioſè. [f] Et poſtquàm omnia [27] conſummaſſet, [g] facta eſt fames [28] valida in regione [29] illa: & ipſe cœpit egere. [30] Et abiit, [31] & adhæſit [32] vni [33] ciuium regionis illius: & miſit illum in villam [h] ſuam vt paſceret [l] porcos. Et cupiebat implere ventrem ſuum de

SENS. LIT. IN CAP. XV.

20. Int. hæc parabola de Iudæo eſt & Gentili; generaliter autẽ de pœnitente & iuſto, vel qui ſibi iuſtus videtur, accipi poteſt. Amb. tres parabolæ, vt triplici remedio prouocati, vulnera noſtra curemus. Beda. Iſta parabola murmur inuidentium reprehendit. 21. Chry. Sunt qui intelligant per ſeniorẽ Angelos, per iuniorem homines, videtur quidem ſenſus pius, ſed neſcio an verus ſit. Cyrill. quidã per ſeniorem intelligunt Iudæos, per alterum gentes. Aug. 2. de q. Euan. Duo filij, populi duo. ſ. qui permãſit in Dei cultu, & qui, deſerto Deo, idola coluit. Cyril. filij duo iuſti, & peccatores. 22. Aug. de q. Euang. Tamquã poteſtate ſua delectata anima, ea vti vult per liberum arbitrium. Titus. Petit vt nõ ex neceſſitate ſeruiat, ſumus enim animalia liberum arbitrium habentia. Glo. vult homo ſuo ſenſu delectatus, ſemper liberum arbitrium regere. 23. Theoph. hominis ſubſtantia rationalitas eſt, quam comitatur libertas arbitrij. 24. Amb. nulla Dei regno infirma ætas; vtinam ille iunior non receſſiſſet à patre, impedimentum neſciſſet ætatis. Chry. Oſtenditur libertas arbitrij, pater enim nec diſcedere volentẽ retinuit, ne auferret arbitrij poteſtatem, nec manere cupiẽtem coëgit recedere. Gl. impertiuit fidelibus gratiæ ſuæ protectionẽ quam deſiderabant: infidelibus autẽ naturalia quibus contenti erant. 26. Int. ſ. vſque ad obliuionẽ Dei. Chry. non loco recedit, ſed affectu. Aug. 2. de q. Euang. non multo poſt humani generis inſtitutionẽ placuit animæ per liberum arbitrium ferre ſecum velut quamdam potentiam naturæ ſuæ, & Deum deſerere, fidẽs de viribus ſuis. Amb. Quid longinquius quàm à ſe recedere?

26. Int. Luxuria conſumit omnia bona naturæ. Amb. meritò prodegit patrimonium, qui receſſit ab Eccleſia. Tit. diſſipauit ſubſtantiam. i. intellectum rectum, veritatis notitiam, genitoris memoriam &c.

f. Glo. prodiga vita fundere amat, & ſpatiari in pompis exterioribus, Deum relinquẽs qui ſibi eſt interior. 27. Int. ſ. ornamenta naturæ. 28. Int. bonorum operum atque virtutum, ſeu verbi Dei.

29. Int. omnis locus abſente patre penuriæ eſt. 30. Amb meritò, theſauros enim ſapientiæ & ſciẽtiæ Dei dereliquit. Qui recedit à verbo Dei, eſurit, quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei. Qui recedit à theſauro, eget: eget etiam iſte, quia nihil prodigæ ſatis eſt voluntati. Glo. Voluptas ſemper habet famem ſui. 31. Int. ſ. ſponte. 32. Int. iam illaqueatus. Amb. qui hæret, in laqueo eſt.

33. Aug. 2. de q. Euang. alicui aëreo principi ad militiam diaboli pertinẽti; cuius villa eſt modus poteſtatis ipſius; porci, immundi ſpiritus qui ſub ipſo ſunt; quos paſcere, eſt ea quibus immundi ſpiritus gaudent, operari. Amb. ciuis iſte, princeps huius mundi. Beda. In villam mitti, eſt ſubſtantiæ mundialis cupiditate ſubiugari. Glo. Ciuis iſte eſt concupiſcentiis terrenis præpoſitus princeps mundi.

l. Chry. vt ſordidas & immundas cogitationes in animo nutriat.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

d. Theoph. Angeli & amici, quia Dei voluntatem exequuntur, & vicini, quia incorporei, vel amici Angeli omnes, vicini verò Throni, Cherubin & Seraphin.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

e. id eſt, ad me pertinet, ſeu mihi obuenit. f. ſ. luxu veſtium, & conuiuiorum, itemq; cum meretricibus expendens. g. ſ. conſumpſiſſet. h. ſ. agrum.

[34] ſiliquis quas porci manducabant,& nemo illi dabat.[m] [35] In ſe autẽ reuerſus dixit, [36] Quanti [n] mercenarij in domo patris mei abundant panibus: [37] ego autẽ hic [38] fame pereo! [39] Surgam, [40] & ibo ad patrem meum, & [41] dicam ei, [42] Pater, [43] peccaui in [44] cælum & coram [45] te: iam non [46] ſum dignus vocari filius tuus:fac me ſicut vnum de mercenariis tuis. Et [47] ſurgens [48] venit ad patrem ſuum. [49] Cùm autem adhuc longè [50] eſſet, [51] vidit illum pater ipſius:& miſericor- [52] dia motus eſt,& [53] accurrens [o] cecidit ſuper collum eius,& [54] oſculatus eſt eum.

Sens. Lit. In Cap. XV.

34. Int.ſiliqua genus leguminis,ſonoris foliis & vacuis,quod ventrem magis onerat, quàm reficit. Aug.2.de q.Euang.ſiliquæ,ſeculares doctrinæ ſteriles,vanitatem perſonantes, vbi iſte aliquid ſolidũ & rectum ad vitam beatam pertinens,inuenire volebat,at non poterat. Chry.ſiliquæ,carnalium delectationum illecebræ.Amb.ſiliquis cupit implere ventrem.non enim alia cura luxurioſis,quàm vt vẽtrem impleant. m. Theoph.ſ.ſaturitatem malorum,ſtudent enim dæmones ne hæc proueniat.Gloſſ. diabolus cùm aliquem ſuum facit,ei vitiorum abundantiam non procurat, ſciens eſſe iam mortuum.

35. Int.bene ad ſe reuertitur, qui à ſe receſſit. Ambr.qui ad Deum regreditur,ſe ſibi reddit;qui recedit à Chriſto,ſe ſibi abdicat. Aug.2.de q Euang.ab eis quæ forinſecus illiciunt & seducũt,in conſcientiæ ſuæ interiora intentionem reduxit. 36. Int.i.quanti ex Iudæis ob præſentia bona tantùm legem cuſtodiunt,non ex dilectione? Amb.ſunt etiam mercenarij boni qui conducuntur ad vineam, iſti non ſiliquis ſed panibus abundant.Aug.2.de q Euang.Iſta recogitatio reſipiſcentis eſt, & aduertentis eſſe inter prædicatores qui non amore veritatis ducti,ſed cupiditate ſecularium commodorum veritatem annuncient. n. Glo.i.qui futuræ mercedis intuitu dignè operari ſatagunt,quotidianis ſupernæ gratię reficiuntur alimentis;ſeruus eſt,qui timore pœnæ temperat à vitiis;mercenarius, qui ſpe, & deſiderio regni cælorum;filius,qui amore boni. 37. Chry.ſ.non alienus,ſed filius & liber. 38. Int.in idololatria omni veritate deſtitutor.Greg.Nyſſ.non priùs rediit ad priſtinam felicitatem, quàm in ſe rediens ſentiret opprimentem ærumnam, & pœnitentiam meditaretur. 39. Int.quia me iacere cognoui.

40. Int.qui longè receſſi,ad patrem,qui ſub principe porcorum miſerabili egeſtate tabeſco.

41. Aug.2.de q.Euang.pœnitentiam meditatur, nondum agit,promittit enim ſe dicturum cùm venerit ad patrem in Eccleſiam,vbi peccatorum legitima,& fructuoſa confeſſio. 42. Amb.quàm miſericors qui offenſus,nec paternum nomen dedignatur audire. 43. Amb.hæc prima apud Deum confeſſio,qui etſi omnia nouit,vocem tamen tuæ confeſſionis expectat.ore fit confeſſio ad ſalutem,alleuiat pondus erroris,quiſquis ſe onerat,fruſtra velis occultare quem nihil fallit, ſine periculo prodas quod ſcias eſſe iam cognitum: confitere,vt pro te interueniat Chriſtus,roget Eccleſia,&c. 44. Int.i. coram Angelicis ſpiritibus,ſanctiſque animabus in quibus Deus ſedet.Amb.Peccato animæ dona ſpiritus cæleſtia imminuta ſignificantur;& deuiatio à gremio matris Hieruſalem,quæ eſt in cælo.Chry. In cælum peccat qui in Chriſti humanitatem,quæ vt cælum ſuperna eſt,& viſibilis. 45. Chry.qui ſolus es conſpector omnium,à quo nec in corde meditata abſcondi poſſunt. Aug.2.de q.Euang.vel hoc eſt in cælum quod coram te,vel in cælum.i.coram ſanctis animabus, coram te.i.in ipſo conſcientiæ penetrali. 46. Beda.Ad filij affectum aſpirare non præſumit. 47. Int.ſicut deliberauit,ita implet.

48. Chry.ſi voluerimus,fiet regreſſus celer,& facilis,modò peccatum deſeramus. 49. Int.in Eccleſia conſtiturus,vbi iam peccatorum fructuoſa poſſit eſſe confeſſio. 50. Aug 2.de q Euang.piè tamẽ quęreret. 51. Int.ante oculos haberi non niſi qui diliguntur dici ſolent:impios enim & ſuperbos Deus nõ videre dicitur.Aug.2.de q.Euan. 52. Int.Dum pro homine reducendo verbũ in carne miſit. 53. Int.ne quis impediat venientẽ.In occurſu præſentia,in amplexu clementia. Chry. Senſit pater pœnitentiam, nõ expectauit cõfeſſionem,ſed præuenit,accurrit autẽ,quia nos peccatis impediẽtibus,noſtra virtute ad eum peruenire non poteramus,ipſe ergo ad inualidos peruenit.Greg Nyſſ.Confeſſionis meditatio placauit ei patrem. o. Amb.vt iacentem erigeret.Aug.2.de q.Euang.Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.nec enim Pater Filium ad nos miſſum deſeruit:cadere ſuper collum eſt humiliari in amplexum,ſeu brachium Dei.ſ.Chriſtum: oſculum dare, eſt ad ſpem indulgentiæ peccatorum verbo gratiæ conſolari. 54. Chry.oſculatur os per quod emiſſa de corde confeſſio pœnitentis exierat.

Addit. Avct. In Cap. XV.

34. *fructus eſt arboris ſiliqua,quæ Græ.* [illegible]*,ac* [illegible]*,oblongus,& latus,colore ſubnigro,ſapore prædulcis,optimum porcorum pabulum, veſcuntur eo etiam homines. Hiſpani Algarrouam vocant, prouenit in magna copia in regno Valentia.* 36. *pro,quàm multi.* 44. *i.in Deum.* 45. *id eſt,in te.*

Dixit

[55] Dixitque ei filius, Pater, peccaui in [56] cælum, & [57] coram te: iam non ſum [58] dignus vocari
filius [59] tuus. Dixit autem [60] pater [61] ad ſeruos ſuos, [62] Citò proferte [63] ſtolam primam, & induite
illum: & date [64] annulum [65] in manum eius, & [66] calceamenta in pedes eius: & adducite vi-
[67] tulum ſaginatum, & [68] occidite, & manducemus, & [69] epulemur: quia hic filius meus, mor-
[70] tuus erat, & [71] reuixit: [72] perierat, & [73] inuentus eſt. Et [74] cœperunt epulari. Erat autem [75] filius
eius ſenior in [76] agro. & cùm veniret, & [77] appropinquaret domui, audiuit [78] ſymphoniam &
[p] chorum: & vocauit [79] vnum de ſeruis, & interrogauit quid hoc eſſet. [80] Iſque

SENS. LIT. IN CAP. XV.

55. Int. In Eccleſia conſtitutus incipit peccatum confiteri. Aug. 2. de q. Euan. 56. Int. quia cœleſtem Hieruſalem reliqui. 57. Int. qui te deſerto idola colui. 58. Int. cupit per gratiam fieri, quo fatetur indignum ſe eſſe per meritum. 59. Aug. de q. Euan. non addit quod dixerat, Fac me ſicut vnum, &c. id enim poſt patris oſculum iam generoſiſſimè dedignatur. 60. Int. Pater ex natura & ſubſtantia quam aliquando dedit, non ergo pater iuſtis tantùm. 61. Int. i. coadiutores in excolenda vinea. Chry. non filio reſpondit, ſed miniſtris loquitur, miſericordiam præſtans in effectu. Theoph. ſerui, vel Angeli, vel Sacerdotes. Aug. 2. de q. Euan. Serui reconciliationis prædicatores. 62. Int. q. d. certificate de hæreditate immortalitatis habenda. 63. Int. i. veſtem Spir. S. Aug. 2. de q. Euang. dignitatem quam perdidit Adam. Amb. amictum ſapientiæ. 64. Int. i. ſignaculum ſimilitudinis Chriſti, & expreſſionem veritatis. Aug. 2. de q. Euan. i. Spir. S. pignus: gratiæ enim participatio digito ſignificatur. Chry. ſignaculi ſalutaris ſymbolum, ſeu deſponſationis inſigne, & nuptiarum pignus. Glo. ſignaculum fidei, quo ſignantur promiſſa in cordibus credentium. 65. Int. i. operibus. Beda. vt per opera fides clareſcat, & per fidem opera confirmentur. 66. Aug. 2. de q. Euang. præparatio eſt euangelizandi, ad non tangenda terrena Chry. ſ. vt per lubricum mundi fixus incedat; vitæ curſus in Scripturis pes appellatur; calceamenta, exempla priorum. 67. Int. Chriſtus vitulus ſaginatus, omni ſpirituali virtute opimus, vt pro totius mundi ſalute ſufficiat. Chry. Chriſtus vitulus dicitur ob immolati corporis hoſtiã. ſaginatus, quia pro totius mundi ſalute ſufficit. Aug. 2. de q. Euan. Chriſtus vitulus ſaginatus. i. opprobriis ſatiatus: præcipit pater abduci. i. prædicari, & occidi. i. eius mortẽ inſinuari: tunc enim cuique occiditur, cùm credit occiſum.
68. Int. ſemper Chriſtus credentibus immolatur. Chry. non pater immolauit, ſed immolandum tradidit, eo enim permittente Filius crucifixus. 69. Int. Gaudiũ eſt coram Deo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Amb. Paternus eſt cibus ſalus noſtra, & Patris gaudium noſtrorum redemptio peccatorum. Glo. refectio Dei & Sanctorum, eſt ſalus peccatorum. & nota, quòd poſt datam ſtolam, annulum & calceamenta, vitulus immolatur. niſi enim quis ſpem primæ immortalitatis induerit, & annulo fidei opera munierit, & fidem confitendo prædicauerit, cæleſtibus non poteſt Sacramentis intereſſe.
70. Int. ſ. per infidelitatem. 71. Int. ſ. per fidem. 72. Int. ſ. recedendo à conſortio iuſtorum. Amb. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; periit ille, & omnes in eo perierunt. 73. Int. redditus matri Eccleſiæ. Amb. qui lapſus fuerit per pœnitentiam reuiuiſcit. 74. Int. hoc in primitiua Eccleſia; ſed epulæ huius feſtiuitatis iam dilatata Eccleſia in orbe terrarum celebrantur. Aug. 2. de q. Euan. Vitulus enim ille in corpore & ſanguine Dominico offertur Patri, & paſcit totam domum. 75. Aug. 2. de q. Euan ſ. populus Iſraël. 76. Int. i. terrenis operibus. ſ. longè à conſilio patris. Aug. de q. Euan. In hæreditatia opulentia legis & Prophetarum terrena operans. Glo. non erat in domo, quia legis interiora non penetrabat.
77. Aug. 2. de q. Euan. labore ſeruilis operis improbato, ex Scripturis Eccleſiæ libertatẽ conſiderauit.
78. Int. ſymphonia eſt collatio quorumcumq; ſonorum, & chorus vocum. Aug. de q. Euang. Audiuit Spir. S. plenos conſonis vocibus Euangelium prædicare. Amb. i. plebis concordiam concinentis, & de peccatore ſaluato lætitiæ ſuauitatem reſultantis. Glo. diuerſarum ætatum & virtutum concordiam.
79. Aug. 2. de q. Euan. legit aliquem Prophetarum, & in eo quærens quodammodo interrogat, vnde iſta feſta in Eccleſia celebrentur, in qua ſe eſſe non videt. 80. Int. ſ. Propheticus ſermo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

63. genus eſt veſtis talaris. Græc. τὴν στολὴν, τὴν πρώτην, illam ſtolam, illam inquam primam. ſ. qua ille indui priùs ſolebat. 67. Græc. τὸν μόσχον, τὸν σιτευτὸν, vitulum illum, illum inquam ſaginatum. Nempe certus quidam & inſignis ſignificatur. 78. id eſt, concentum muſicum. p. id eſt, ſaltationes, vel multitudinem concinentium.

Digitized by Google

dixit illi,[81] Frater tuus venit,& occidit pater tuus vitulum ſaginatum:quia ſaluum illum recepit.[82] Indignatus eſt autem,& nolebat introire.[q] Pater ergo[83] illius egreſſus,[84] cœpit rogare illum. At ille reſpondens dixit patri ſuo, Ecce tot annis ſeruio tibi,& nunquam[85] mandatum tuum præteriui: & nunquam dediſti[86] mihi hœdum vt cum[87] amicis meis epularer: ſed poſtquam filius tuus hic,[r] qui deuorauit ſubſtantiam[s] ſuam cum meretricibus,[88] venit,[89] occidiſti illi vitulum ſaginatum. At ipſe dixit illi,Fili,tu ſemper mecum es,[90] &[t] omnia mea tua ſunt[91]: epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat,& reuixit:perierat,& inuentus eſt.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

81. Int.ſ.ab extremis terræ,vnde maior exultatio.Aug.2.de q.Euan. 82. Amb. Gentibus Iudæi beneficium paternæ benedictionis inuiderunt. Aug.2.de q.Euan.Indignatur & nunc,& non vult intrare. Cùm verò plenitudo gentiũ introierit,egredietur pater,vt etiam omnis Iſraël ſaluus fiat.Chry.nullus ſanctorum dolet in proſperis aliorum, ſed non oportet omnia parabolæ ad litteram pertractare, ſed ſenſum elicere cuius cauſa componitur:hæc autem compoſita eſt vt non diffidant peccatores reuerti: conſequentur enim tanta bona, vt poſſint aliis facere inuidiam. Theoph.volebat Dominus corrigere Phariſæos,quaſi d[illegible]cens,nõ debetis indignari quòd peccatores admittãtur à flagitiis redeuntes. Cyril. Accidit quibuſdã,vt ægrè ferant quòd peccatores aliqui in extremo vitę ad Deum cõuertantur.Amb. qui ſibi iuſti videntur, indignantur quando alicui peccatum fatenti venia laxatur. q. Amb. foris ſtat, eo quòd meleuolentia eum excludat. 83. Int. etiam hunc bonus pater ſaluare cupit. Amb. 84. Aug.2. de q.Euan.manifeſtatio vocationis Iudæorum ad ſalutem, eſt egreſſus patris ad rogandum. 85. Int.ſ. quod eſt de vno Deo colendo.Aug.de q.Euan.nõ enim dixit nullum mandatum:intelliguntur autem hîc non omnes Iudæi,ſed qui numquã idôla coluerunt.Amb. Similis eſt iſte publicano iuſtificanti ſe.

86. Int.i.numquã te mihi ad refectionem dediſti,eo ipſo quòd te hœdum.i.peccatorem,&legis prophanatorem exiſtimaui.Aug.de q.Euan.Amb Iudæus hœdum requirit,Chriſtianus agnum, ideo illis Barrabas ſoluitur,nobis agnus immolatur. Hier.i.nullus ſanguis Prophetæ vel Sacerdotis à Romano imperio nos liberauit. Theoph.Hœdum.i.perſequentẽ me peccatorem numquam decreuiſti mei cauſa mactandum eſſe. 87. Int. hoc ex perſona principum cum plebe, vel ex perſona populi Hieroſolymitani cum aliis tribus Iſraël.Aug.2.de q.Euan. 88. Aug.i.ſuperſtitionibus gentilium. 89. Hier. confitetur veniſſe Chriſtum,ſed inuidia non vult ſaluari. 90. ſ.lege qua ſtringeris. t. Glo.omnia,nõ ſemper ad totum,ſed ad partem maximam refertur, vt omnes declinauerunt, omnes qui venerunt fures ſunt,omnibus omnia factus ſum,omnes quæ ſua ſunt quærunt. 91. Int.ſ.ſi deſinas inuidere.Amb.

¶ Aug.Cupiditas nihil ſine anguſtia,nihil cum anguſtia charitas tenet,cùm beatitudinem illam obtinuerimus,noſtra erunt ad videndum ſuperiora,ad conuiuendum æqualia, ad dominandum inferiora.Glo.In æterna baritudine & omnium ſingula,& ſingulorum omnia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

r. id eſt,turpiter prodegit. s. Græ.ſuam. 91. pro in tua poteſtate,vel tibi communia.

CAPVT XVI.

D[1]ICEBAT autem & ad diſcipulos ſuos: Homo quidam erat diues qui habebat villicum[2]:& hic diffamatus[3] eſt apud illum,quaſi

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. BEda Poſtquàm murmurantes de pœnitentiũ receptione tribus parabolis redarguit, quartam & quintam de eleemoſyna danda, & parſimonia ſequẽda ſubiungit. Glo.Phariſæi ſuperbi & auari, vt pœnitentibus veniam,ita egentib.pecuniam negabant. 2. Beda Villicus,villæ gubernator eſt. Glo. Villicus hic ponitur pro œconomo i.diſpẽſatore vniuerſę ſubſtãtiæ domus.Chry.Erronea opinio eſt, poſſideri à nobis vt dominis res huius vitæ, & vt bona præcipua, ſumus n.velut hoſpites & aduenæ, quib.hinc diſcedendum eſt,& diſpenſatores alienorum,quare nobis humilitas villici, & modeſtia ſumenda eſt. 3. Int. Hæc accuſatio fit quando non exercet quis opera pietatis erga illos quibus debuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

2. Græc.οἰκονόμον,diſpenſatorem. 3. Græc.delatus eſt,διεβλήθη.

diſſi[4]paſſet bona illius. Et [5]vocauit illũ, & ait illi, Quid hoc audio de te? [6]redde rationem [a]villicationis tuæ: [7]iam enim non poteris [b]villicare. Ait autem [8]villicus intra ſe, Quid fa-[9]ciam quia Dominus meus aufert à me villicationem? fodere non [10]valeo, mẽdicare erubeſco. Scio quid [11]faciam, vt cùm amotus fuero à villicatione, re[12]cipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaque ſingulis debitoribus [13]domini ſui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit, centum [14]cados olei. Dixitque illi, Accipe [c]cautionem tuam, & ſede, citò ſcribe quin[15]quaginta. Deinde alij dixit; Tu verò quantum debes? qui ait, Centum [16]coros tritici. Ait illi, Accipe literas tuas, & ſcribe [17]octoginta. Et lau-[18]dauit dominus [d]villicum iniquitatis, quia [19]prudenter feciſſet: [e]quia filij huius ſeculi [20]prudentiores filiis lucis in [21]generatione ſua ſunt. Et ego vobis dico, Facite vobis [22]amicos de [23]mammona [24]iniquitatis: vt dum defeceritis,

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

4. Int. diſſipatio eſt, vel quando malè congregatur, vel non bene expenditur. 5. Int. vocat quando incutit timorem æternæ damnationis. 6. Int. q. d. dum viuis cogita qualiter debeas operari. 7. Int. ſ. à tẽpore mortis. 8. Int. ſ. timore perterritus. Chry. cuius ſunt vota terrena anxiatur in exitu. 9. Int. ſ. vt pœnas euitem. 10. Chry. impotentem eſſe in opere, eſt vitæ inertis. Glo. poſt hanc vitam non eſt locus fodiendi compunctione terram noſtram ad ferendum fructum: eſt etiam tunc cõfuſibile mendicare, vt fecerunt fatuæ virgines. 11. Int. ſ. tẽpore huius villicationis. 12. Int. ſ. illi, quibus miſericordiam hìc impendero. Chry. quoties quis relaxat debita, vel largitur inopibus, conciliat amicos coram iudice teſtimonium præbituros; non vocibus, ſed operum oſtenſione. 13. Chry. Nihil eſt noſtrum, ſed omnia ditionis Dei. 14. Beda. cadus amphora eſt, continens vrnas tres. 15. Int. dimidiam partem dimittit. Beda. 16. Beda. Corus modios triginta complectitur. 17. quintam partem dimittit. Beda. Intelliguntur ergo qui pauperis indigentiam ex dimidia vel quinta parte alleuiant. Aug. 2. de q. Euãg. Cùm Iudæi decimas darẽt, iſte dimidias dat, ſicut fecit Zachæus, aut duas decimas, ſ. quintã. Glo. iuſtè à Deo miſericordiam expectat, qui eam indigenti præſtat. 18. Int. non de fraude, ſed de prouidentia. Glo. quãto magis Chriſtus laudabit diſcipulos, ſi in ſibi credito miſericordes fuerint? Aug. 2. de q. Euã. Laudauit quòd ſibi in futurum proſpexerit, non tamen debemus omnia imitari, nec enim facienda eſt fraus, vt de ipſa eleemoſynas faciamus. 19. Orig. i. callidè, aliquãdo enim prudẽtia ſignificat aſtutiã, ſerpẽs, inquit, erat prudẽtiſſimus. Auct. ſic legitur apud LXX. 20. Beda. cuius quis opera agit, eius cognominatur filius. ſic dicuntur filij regni, & filij perditionis. Theoph. filij huius ſeculi qui cogitãt quæ ſibi commoda ſunt in terra. 21. Int. ſ. carnali. 22. Int. non quoſlibet pauperes, ſed eos qui poſſunt vos recipere in æterna tabernacula. 23. Aug. de ver. Dom. i. diuitiis. ſic enim eas Hebræi appellant. Gloſ. mammona lingua Syrorum diuitiæ. 24. Aug. de verb. Dom. Non ſunt faciendæ eleemoſynæ de vſuris, & rebus alienis; ſed de iuſtis laboribus diuitiæ iniquitatis dicuntur diuitiæ ſæculi, quia veræ diuitiæ non ſunt, ſed paupertate plenæ, & caſibus obnoxiæ: ſi veræ eſſent diuitiæ, ſecuritatẽ darent. Aug. 2. de q. Euang. iniquitatis dicuntur, quia diuitiæ non ſunt niſi iniquis, & qui in eis ſpem conſtituunt: iuſtis enim non ſunt diuitiæ, niſi cæleſtes & ſpiritales. Amb. Iniquum mammona, quia variis illecebris tentat, vt ei ſeruiamus. Baſil. In pluribus prædeceſſoribus diuitiis neceſſe eſt reperire aliquem, qui iniuſtè vſurpauerit aliena. Theoph. nequitiæ opes dicuntur, quæ cùm ſint à Deo datæ ad neceſſitatem conſeruorum noſtrorum, nos nobis nequiter retinemus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. Græ. οἰκονομίας. i. diſpenſationis. b. i. diſpenſare. 14. Græ. βάτους ab Hebr. בת. *Differt autem Batus à Cado, ſeu Metreta, ſecundùm Ioſephum: at Hier. pro eodem ſumit. 2. Par. 2. Ezech. 45. c. Græc. γράμμα. i. ſcriptum. q. d. ſyngrapham obligatoriam accipe, eaq; lacerata, aliam ſcribe. 16. Heb.* כור *&* חמר*, cuius decima pars Batus in liquidis, in aridis verò Ephi. 18. Ingenio, vt fit, delectatus. d. pro, villicum iniquum. e. pro, certè, Hebr. 20. pro, mundani. 21. id eſt, in genere ſuo, ſcilicet, in rebus ad ſe pertinentibus, ſeu quæ gerunt. 23. Syriaca vox diuitias ſignificans. 24. pro, iniquo. iniquæ autem dicuntur diuitiæ, quod iniquitati collectæ, aut quia iniquitatis materia, aut quia iniquè ſibi diuitiarum nomen vendicant. Itaque infrà dicitur, quod verum eſt, &c.*

recipiant[25] vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in minimo,[26] & in maiori[27] fidelis eſt: & qui in modico[f] iniquus[28] eſt, & in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo mammona[29] fideles non fuiſtis, quod verum[30] eſt, quis credet vobis? Et ſi in alieno[31] fideles non fuiſtis, quod veſtrum[32] eſt quis dabit vobis? Nemo[33] ſeruus poteſt duobus dominis[34] ſeruire: aut[35] enim vnum[36] odiet, & alterum[37] diliget: aut vni[38] adhærebit, & alterum[39] contemnet: non[40] poteſtis Deo ſeruire,[41] & mammonæ. Audiebant autem omnia hæc Phariſæi,[42] qui erant auari: & deridebant[g] illum. Et ait illis, Vos eſtis qui iuſtificatis[43] vos coram hominibus, Deus autem nouit corda[h] veſtra: quia quod hominibus altum eſt, abominatio[44] eſt ante Deum. Lex[45] & Prophetæ vſque ad

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

25. Greg. 21. Mor. patronis ergo, cùm eleemoſynas facimus, potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur. Aug. de verb. Dom. qui recipiunt in æterna tabernacula eos qui ſibi neceſſaria miniſtrarunt, ſunt qui omnia ſua dimiſerũt, vt Chriſtum expediti ſequerentur. Amb. Largiẽdo pauperibus, Angelorum cæterorúmque ſanctorum gratiam cõparamus. Chryſ. Ars artium eſt elemoſyna, quæ non domos fabricat luteas, ſed vitam perennem. 26. Int. i. in carnalibus, in vſus fratrũ bene expenſis. Cyrill. Terrenæ diuitiæ ſuperna ſapientibus nihil eſſe videtur, in his fidelis eſt qui egentibus impartitur. 27. Int. i. in ſpiritualibus erogandis. 28. Int. ſ. non dando fratribus. Glo. qui non cõmunicat fratribus, quod eſt à Deo pro omnibus creatum, iniquus erit in ſpirituali pecunia diuidenda, vt non pro neceſſitate, ſed pro perſonis doctrinã Domini diuidat. 29. Int. i. in diuitiis quibus præeſt iniquus mammon, vt de eis teneret homines. Auctor. indicat Mammon eſſe nomen dæmonis, ita enim quidam putarunt. 30. Int. i. veræ vitæ gaudia, vel virtutes quibus ad vitam venitur. 31. Int. alienum eſt à nobis quidquid ſeculi eſt, quia præter naturam. Amb. alienæ nobis diuitiæ, quia præter naturam: & nec nobiſcum naſcuntur, nec nobiſcum tranſeunt. 32. Int. i. ea quæ propriè homini deputata ſunt. Amb. Chriſtus noſter eſt, quia hominum vita eſt. 33. Theoph. hoc ſubiungit, quia non poſſunt opes ſecundùm Deum diſpenſari, ſi quis ad eas ſit affectus. 34. Int. ſcilicet inter ſe diſſidentibus. 35. Int. q. d. nihil eſt mediũ. 36. Int. ſ. diabolum. 37. Int. ſ. Deum. 38. Int. ſ. diabolo. Aug. 2. de q. Euang cùm quaſi eius præmia temporalia ſectatur. Glo. nemo diabolum diligit, ſed cupiditate ſua implicitus ei adhæret, vt ſi quis alienæ ancillæ coniunctus, ſeruitutem patiatur eius quem non diligit, ſed ancillam. 39. Int. ſ. Deum cuius mandata poſtponit. Aug. 2. de q. Euang. ſolent Dei minas poſtponere cupiditatibus ſuis, qui de eius bonitate, ad impunitatem ſibi blandiuntur. Glo. Nullius conſcientia Deum odiſſe poteſt, ſed contemnere. 40. Int. exponit qui ſint duo domini. 41. Beda. qui diuitiarum ſeruus eſt, eas cuſtodit vt ſeruus: qui ſeruitutis iugum excuſſit, diſtribuit vt dominus. Glo. qui æternitatem diligit, temporalia in vſu, non iam affectu poſſidet. 42. Int. intelligentes parabolam aduerſus ſe dictam, & carnalia præſentia, ſpiritualibus futuris, quaſi incertis præponentes. g. Beda. quaſi contraria Legi præciperet, vbi multi ditiſſimi Deo placuerunt, & legem ſeruantibus terrena promittebãtur, ſed Dominus oſtendit inter Legem & Euangelium eſſe vt promiſſionum, ſic & præceptorum non minimam differẽtiam: vnde ſubdit, Lex & Prophetæ vſque ad Iohannem. 43. Theoph. ſimulabant iſti iuſtitiam. Beda peccatores contemnebant, & ſe tamquam perfectos eleemoſynarum remedio opus non habere credebant. 44. Int. quaſi dicat, veſtra altitudo diſplicet Deo. 45. Int. vbi temporalia dabantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

25. ſ. recipit Chriſtus propter eleemoſynas illis factas, & pauperes ſi ſancti ſunt, adiuuant apud Deum. Denique Sancti omnes ſic fiunt amici, & adiuuant apud Deum, pauperibus propter Deum benefacientes. 27. ſ. vt plurimum, ſic enim ſimiles ſententia vulgares, quibus Chriſtus ſæpe vſus, intelligendæ. Græ. ἐν πολλῷ, i. multo, ſeu magno. f. Græc. ἐλαχίστῳ, id eſt, minimo. 30. id eſt. ſpirituales diuitias, quæ ſolæ veræ. 31. ſcilicet, temporalibus diuitijs, quæ & iniuſtis eripi poſſunt, & à Deo acceptæ, diſpenſandæ.

32. i. vera bona, ad quæ, creati vel mercedem veſtram quam eratis habituri ſi bene diſpenſaſſetis diuitias. g. Græc. ἐξεμυκτήριζον, id eſt, ſubſannabant, naſi ſcilicet geſtu, vt fit, ſeu vultus. 43. id eſt, iuſtos facitis, ſeu iuſti vultis videri. h. eaq; reprobat, & abominatur.

Iohannem

[46] Iohannem,[47] ex eo regnum Dei [48] euangelizatur, & omnis in [49] illud [50] vim facit. [51] Facilius eſt
autem cælum & terram præterire, quàm de lege vnum [52] apicem cadere. [53] Omnis qui di-
[54] mittit vxorem ſuam,& alteram ducit,[55] mœchatur: & qui dimiſſam à viro ducit, mœ-
chatur.[56] Homo quidam [57] erat diues qui [58] induebatur [59] purpura & byſſo:&

Sens. Lit. In Cap. XVI.

46. Int.qui pœnitentiam,& vitæ auſteritatem,verbo & exemplo propter cæleſtia docebat.¶qui eſt finis Legis,& initium gratiæ.Chry.q.d.Ego ſum qui veni,non enim deſtitiſſent Prophetæ, niſi veniſſem ego,loquitur autẽ de Prophetis qui prædixerunt Chriſti aduentum.Beda.non potuit vltra venturus prophetari,qui Iohannis præconio iã veniſſe clarebat. 47. Int.i.à tempore eius. 48. Euſeb Nullus priorum Prophetarum expreſsè annunciauit regnum cælorum,erat enim Iudæorum mẽs puerilis 49. Int.ſ.tendens. 50. Amb.Lex multa ſecundùm naturam tradidit,vt naturalibus deſideriis indulgentior ad iuſtitię ſtudium nos vocaret;Chriſtus naturales amputat voluptates,ideo vim facimus naturæ,vt ſe ad ſuperna erigat.Euſeb.magna nobis pugna incumbit in aſcenſu cælorũ: ſubiugãdæ enim voluptates,& vita Angelica imitanda.an regno cælorum vim non inferunt qui ſe mortificant?qui pro Chriſto vitam ponunt Glo.magna vis de terra genitum cælum quærere poſſidere per virtutem quod non potuit tenere per naturam. 51. Beda.hoc addit,ne putetur Legis & Prophetarum deſtructionem prædicare. 52. Beda. Nec minima legis à Sacramẽtis vacant. 54. Theoph.Lex cum imperfectis imperfectè loquebatur,duris Iudæorum præcordiis dicens, Si vir odio habeat coniugem,dimittat eam, erant enim homicidæ,& ſanguine gaudebant,adeo vt filios dæmonibus mactarent. 55. Int.Matthęus addit excepta cauſa fornicationis.Amb.Si alienos,multo magis vxoris debes tolerare,&emẽdare mores,periculoſum adoleſcentiæ ætatem errori offerre;impiũ,ſenectutem eius deſtituere,cuius defloraueris iuuentutem.Si repudiata nubat,neceſſitas illius tuum crimen eſt, & quod coniugiũ putas adulterium eſt. 56. Int.quaſi ignotus apud Deum nomine non deſignatur. Glo. quod propoſuit contra deriſores auaros,exemplo adſtruit. 57. Chry.non eſt,præterit enim quaſi vmbra fugiens. 58. Int.hoc non niſi ad inanẽ gloriam. 59. Amb. epiſt. 38. purpura color eſt regij habitus, è cõchis marinis ferro circumciſis emiſſa;byſſus verò genus lini candidi,& molliſſimi Greg.in hom.Si ſubtiliũ & pretioſarum veſtium cultus culpa non eſſet, non id Chriſtus tam vigilanter exprimeret: nemo enim veſtimenta pretioſa,niſi ad inanem gloriam quærit, itaque nemo ſic induitur vbi ab aliis nõ poſſit videri.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

55 Amb. vir, Chriſtus;Eccleſia,vxor charitate,integritate virgo, quem ergo Deus traxit ad Filiũ, nihil ſeparet;adulteri ſunt omnes,qui adulterare cupiunt fidei & ſapientiæ veritatẽ. 56. Aug. 2.de q.Euan.diues,ſuperbi Iudæi;purpura & byſſus,dignitas regni;epulatio ſplendida,iactantia Legis; Lazarus.i.adiutus,gentilis vel publicanus,qui tãto magis adiuuãtur,quãto minus de ſuis viribus præſumunt;canes,homines nequiſſimi qui laudant opera mala,quæ in ſe alius gemens deteſtatur;quinq fratres,Iudæi ſub lege,quæ quinque libris ſcripta,vel Lazarus Dominus,ad ianuã diuitis iacẽs.i.apud Iudæos incarnationis humilitate deiectus,cupiẽs micas.i.minima opera iuſtitiæ à Iudæis quærẽs,quæ de menſa caderẽt,id eſt,vel caſu fierent ab eis,nec ipſi menſæ, id eſt,poteſtati ſuæ per ſuperbiam vſurparent;canes,gentes,quos Iudæi immundos dicebant,qui vlcera,id eſt, paſſiones Domini in eius corporis & ſanguinis Sacramento,per totum orbem ſuauitate deuotiſſima lambunt,ſinus Abrahæ ſecretum Patris,quo Chriſtus reſurgens aſſumptus eſt.Dicitur autem portatus ab Angelis,quia hoc Angeli annunciauerunt diſcipulis.Greg.in ho.Lazarus,gentilis populus,vulnerum ruptio, peccatorũ confeſſio.non dantur ei micæ diuitis:gentiles enim ad cognitionem legis ſuperbi Iudæi non admittebãt:canes,prædicatores & doctores,qui dum inſtruunt,quaſi vulnus mentis per linguam tangunt: Abrahæ ſinus,ſecreta requies.videt ibi Lazarum diues:infideles enim ſuper ſe in requie fideles attẽdunt,idque à longè,quia per meritum eò non attingunt; ardent in lingua, quia verba legis in ore tenuerunt,ſed non ſeruauerunt.Chry.quinque fratres,quinque ſenſus,qui in tormenta mittunt, nec poſſunt ſaluari, niſi aliquis ab inferis reſurrexerit,Chriſtus.ſ.Ambroſ.Lazarus pauper,Apoſtolicus aliquis, pauper in verbo,locuples in fide:micæ,dogmata fidei;diues,hæretici,qui diuitibus abundant ſermonibus.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

46. ſ.locum habuerunt,poſthac alia bona promittuntur,violentiaq; opus eſt, & abnegatione omnium rerum temporalium,&c. 47. ſ.tempore. 48. id eſt,annunciatur.

[60] epulaba·ur quotidie [l] ſplendidè. Et erat quidam mendicus nomine [61] Lazarus, qui [m] iacebat ad ianuam eius, [62] vlceribus plenus: [63] cupiens ſaturari de micis quæ [64] cadebant de menſa diuitis, & [n] nemo illi dabat: ſed & [65] canes veniebant, & lingebant vlcera eius. Factum eſt autem vt moreretur mendicus, & [66] portaretur ab [67] Angelis in [68] ſinum Abrahæ. [69] Mortuus eſt autem [o] & diues, & ſepultus eſt in [70] inferno. [71] Eleuans autem oculos ſuos cùm eſſet in [72] tormentis, [p] vidit [73] Abraham à longè, & [74] Lazarum in ſinu eius: & ipſe [75] clamans dixit, [76] Pater Abraham, miſerere mei, & [77] mitte Lazarum vt intingat [78] extremum digiti ſui in aquam, vt refrigeret [79] linguam meam, quia

Sens. Lit. In Cap. XVI.

60. Int.ecce voracitas.Greg.primo Mor.cui poſſunt ſine culpa celebrari conuiuia; penè ſemper epulas comitatur voluptas. 61. Amb.narratio magis quàm parabola videtur, quando etiã nomen exprimitur. Chry.Parabola eſt vbi exemplum ponitur, & tacentur nomina. interpretatur autem Lazarus adiutus, illum enim Dominus adiuuabat. Cyril.Refert traditio Iudæorum, fuiſſe tunc tẽporis Lazarum quemdã Hieroſolymis, extrema preſſum inopia, & infirmitate, cuius meminit Dominus in hac parabola, introducens in exemplum ad maiorem ſermonis manifeſtationem. Greg.in hom.Dominus nomen pauperis dicit, diuitis tacet: nouit enim humiles, & approbat, ſuperbos ignorat. m. Chry. Ideò iacebat ad ianuam, ne diues diceret, non vidi, nemo mihi nunciauit: videbat eum exiens & reuertẽs. Gr. Cõſpiciebat ille quotidie cui miſereretur; videbat pauper quotidie de quo probaretur, nẽpe diuitẽ ab obſequentibus circumfulciri, ſe infirmum & inopem à nullo viſitari. 62. Greg.in hom.non ſolùm pauper, ſed etiam æger.Chry.ideò vlceribus plenus, vt crudelitatem diuitiis ſuo corpore demõſtraret.
63. Chry.quanta in iſto penuria, inter tanta vulnera. 64. Chry.q.d.quod proiicis de menſa, hoc mihi præbe in eleemoſynam, fac damna lucrum. n. Amb.ſunt diuites cõditionis humanæ immemores, rident inopes, & egentibus inſultant; & quorum miſereri decet, his auferunt. 65. Int.hos nec à ſe remouere poterat, nec erat qui remoueret.Chry.feræ mites lãbunt vlcera, quæ nullus dignabatur lauare, & contrectare. 66. Chry.ne ſaltem ambulans laboraret. 67. Chry.plures veniunt vt chorum lætitiæ faciant, libenter Angeli talibus oneribus prægrauantur, vt ducant homines ad regna cælorum.
68. Aug.lib.2.de orig.anim.cap.16.i.remotam ſedem quietis, atque ſecretã, vbi eſt Abraham: dicta verò eſt Abrahæ, quia is multarum gentium pater. 69. Chry.corpore tunc, ante enim illi anima mortua erat. 70. Chry & anima eius dum viueret, ſepeliebatur corpore, quaſi ſepulcrò obruta. Aug.2.de q.Euang.Sepultura inferni pœnarum profunditas eſt.Baſil.Infernus eſt locus quidam in intimo terræ, obumbratus vndique & opacus. 71. Chry.vt inſpiceret, non vt deſpiceret, Lazarus enim ſurſum erat.
72. Chry.oculos ſolos liberos habebat, vt alterius lætitia inſpecta magis torqueretur. 73. Greg.erat adhuc in inferni clauſtris Abraham requieſcens, necdum enim interceſſio mediatoris aduenerat. Glo. Credendum eſt ante iudicium conſpici ab iniuſtis iuſtos, quoſdam in requie, vt de illorum bono crucientur; iuſti verò ſemper in tormentis iniuſtos intuentur, vt eorum gaudium creſcat, dum malum conſpiciunt quod miſericorditer euaſerunt. 73. Chry.multi erant pauperes iuſti; ſed qui iacuit ad limina eius, occurrit aſpectui ad eius triſtitiam. 75. Chry. magna pœna magnam vocem reddebat. Theoph.Sermonem non direxit ad Lazarum, quia fortè erubeſcebat, & putabat eum reminiſci malorum. 76. Chry.Tormenta te cogunt, nõ mẽtis affectus. 77. Chry.erras miſer, Abraham mittere non poteſt, ſed ſuſcipere; ecce diues indiget paupere, adueniente morte & ſoluto ſpectaculo huius vitæ; omnes laruis egeſtatis & diuitiarum depoſitis, ex ſolis operibus diiudicantur, quinam verè ſint diuites, qui pauperes. 78. Greg in hom.guttam aquæ petit, qui micas panis negauit. 79. Int.in qua ampliùs crucior; in hoc nota, quòd ſicut mos eſt etiam inter conuiuia, loquacitati ſtuduit. Chry.multa lingua eius ſuperba locuta eſt, vbi peccatum, ibi & pœna.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

60. Græc. εὐφραινόμενος. i.oblectatus.ſ.conuiuiis, muſicis, & huiuſmodi rebus. l. non ſolùm exquiſitis cibis, ſed ſplendido conuiuij apparatu. 61. Interpretatur, ad adiutorium.ſ.Dei relictus, vel reſpiciens.
m. Græc. ἐβέβλητο. i. proiectus erat. 65. quos præ debilitate repellere non poterat. 68. i.locum quietis: ſic dicitur in mari locus aptus nauibus, vel q.d.exceptus eſt ab Abraham benignè, vt ſolent filij dilecti in ſinum à parentibus. o. q.d non eum diuitiæ à morte liberare potuerunt. 70. Græc.coniungitur cum ſequentibus. 71. corporaliter deſcribuntur res ſpirituales, vt meliùs intelligantur. 72. ſ.multis. p. ſ.reuelatione.

crucior

[80] crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham, [81] Fili, recordare quia recepiſti [82] bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter [83] mala: nunc autem hic conſolatur, tu verò cruciaris: & [q] in his omnibus, [84] inter nos & vos [85] chaos magnum [86] firmatum eſt : vt hi [r] qui volunt hinc [87] tranſire ad vos, non poſſint, neque [ſ] inde huc [88] tranſmeare. Et ait, Rogo [t] ergo te Pater , vt mittas [89] eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres; vt [u] teſtetur illis, ne & ipſi ve-[90]niant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham, Habẽt [91] Moyſem & Prophetas, audiant illos. At ille dixit, [92] Non pater Abraham: ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait [x] autem illi, Si Moyſem & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, [93] credent.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

80. Baſil. condignum præmium redditur diuiti, vice lyræ ſonantis, gemitus; vice potus, deſiderium ſtillæ. Chry. non quia diues fuerat, torquetur, ſed quia miſertus non fuit. Greg. in ho. quantũ punietur qui aliena diripit, ſi damnatur qui propria non largitur? 81. Chry. vide Patriarchæ bonitatem, filium vocat, non tamen præbet auxilium ei qui ſe remedio priuauerat. Greg. Nyſſ. quia non fuit miſertus pauperis, non exauditur. 82. Chry. quæ vera bona putabas: ſignificatur etiam, iſtum ſi quid boni fecit, recepiſſe in hoc mundo eius præmium , Lazarum verò ſi quid peccauit, dediſſe pœnas. Greg. in hom. mali in hac vita bona recipiunt: omne enim ſuum gaudium felicitatẽ tranſitoriam putant. 83. Chry. diuitis iudicio qui mala æſtimabat. Aug. 2. de q. Euan. Lazarus intellexit ſeculi labores & ærũnas pœnam eſſe peccati. 84. Iot. inter pauperem & diuitem chaos eſt, quia poſt mortẽ, nequeunt merita mutari. Ambr. ¶ Chry. poſt miſericordiam Dei, in propriis ſtudiis ſperandum eſt de ſalute. 85. Theoph. χάσμα μέγα, i. ingens hiatus, ſignatur verò iuſtorum & peccatorum vt affectus diuerſi fuerunt, ita & manſiones non parum differre. 86. Chryſ. non enim diſſolui poteſt , vel concuti. 87. videmus nos quid fugerimus, vos quid perdideritis , & noſtra gaudia cumulant veſtra tormenta, veſtra autem tormenta noſtra gaudia. Greg. in ho. Tranſire iuſtorum eſt per miſericordiam ire, & velle liberare, ſed ita Dei iuſtitiæ coniunguntur, vt nulla ad reprobos compaſſione moueantur. Aug. 2. de q. Euang. per incommutabilitatem diuinæ ſentẽtiæ nullum miſericordiæ auxilium iuſti, etiamſi velint præbere, poſſunt peccatoribus. nam illud, vt recipiant vos in æterna tabernacula, non de ſuperbis & immiſericordibus ſcriptum eſt. Glo. Iuſtorum beatitudinem nõ offuſcat aſpecta pœna reproborum, quia cùm iam compaſſio miſeriæ non erit, minuere bonorum lætitiam non valebit. 88. Theoph. conuincũtur hinc Origenis ſequaces, qui dicunt terminum eſſe imponendum ſuppliciis. 89. Aug. 2. de q. Euang. non credit ſe poſſe laxari ab inferis ad prædicandam veritatem. 90. Greg. in ho. Reproborum mentem pœna ſua quandoque erudit ad charitatem. Notandum verò, ad pœnam ſeruatam huic cognitionem & memoriam; cognouit enim Lazarum in gloria quem deſpexit, vt magis puniretur ; meminit etiam fratrũ quos reliquit. Greg. Nyſſeo. Lazari anima non eſt de rebus relictis ſollicita, diues etiam poſt mortẽ à vita carnali detinetur. Aug. de cura pro mortuis. Erat iſti cura de viuis, quamuis quid agerẽt omnino neſciret , ſicut nobis eſt cura de mortuis , quamuis quid agant omnino neſciamus. Abraham verò ſciebat eſſe hîc libros Prophetarum, & diuitem fuiſſe in deliciis, Lazarum autem in doloribus, indicãte ei hoc Lazaro, aut Angelis, vel Dei ſpiritu reuelante. Glo. Seruatur diuiti ad pœnã & cognitio pauperis quem deſpexit, & memoria fratrum quos reliquit, vt de viſa deſpecti gloria, & de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur. 91. Chry. i. ſcripta Moſaica, & Prophetica. Ambr. apertè declarat Dominus verus teſtamentum eſſe fidei firmitatem, retundens perfidiam Iudæorum , & hæreticorum nequitias. 92. Int. qui verbã Dei deſpexerat, hæc audire non poſſe ſuos ſequaces æſtimabat. Greg. in hom ¶ Chry. ex his quæ paſſus ipſe fuerat ſcripturas contemnens, de fratribus diiudicabat. 93. Chry. Hoc oſtenderunt iudæi qui Lazarum volebant interficere, & conſidera quòd ſi ſciret Deus, mortuos reſurgentes prodeſſe viuentibus, non hoc omitteret, ſed ſi reſurgerent mortui crebrò, contemnerẽtur, & diabolus facilè homines deciperet per fallacias.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

x. Greg. in hom. Iudæi quia Moyſi verba ſpiritualiter intelligere contempſerunt , ad eum de quo Moyſes ſcripſit, non peruenerunt.

Digitized by Google

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

82. Græc.additur tua.q.d.accepiſti dum viueres portionem tuam,nulla ampliùs bona accepturus. q. pro, ſuper hæc omnia,ſeu ad hæc illud etiam accedit.85.Græc.χάσμα.hiatus,vorago.ſ.latiſſima,& altiſſima foſſa. 86. Dei.ſ.decreto,& voluntate. r.pro,ſi maximè vellent. s. pro,iſtinc. t. exprimitur diuitis deſiderium, ſicut & infrà quid ei intus reſponſum,ac ſi inuicem loquerentur. v. i.admoneat,vel teſtimonium ferat de his ſupplicijs. 92. ſ.audient illos. 95. i.perſuadebuntur : certior eſt enim Scripturæ auctoritas, & alioqui poſſint dicere phantaſma eſſe,aut dæmonem quod apparet.

CAPVT XVII.

ET ait ad diſcipulos ſuos,Impoſſibile eſt vt non veniant ſcandala: Væ autem illi per quem veniunt.Vtilius eſt illi ſi lapis molaris imponatur circa collum eius,& proiiciatur in mare,quàm vt ſcandalizet vnum de puſillis iſtis. Attendite vobis:Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum:& ſi pœnitentiam egerit,dimitte illi.Et ſi ſepties in die peccauerit in te,& ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me,dimitte illi. Et dixerunt Apoſtoli Domino, Adauge nobis fidem.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

a GLoſſ.q.d.ne turbemini, ſi iſti deriſores ſcandala mouent:neceſſe eſt enim ita fieri, vt probati manifeſti fiant;cùm Dominus de miſericordia fuiſſet locutus,Phariſæi auari in irriſione perſeuerabant,in quo infirmis ſcandalum faciebant. 1. Int.i.offendicula. Theoph.ſ. impedimenta bonæ conuerſationis,vel prædicationis,& veritatis,obſtacula;dixit autem Dominus, neceſſe eſt vt accidāt, conſiderans hominum voluntatem,vt ſi medicus videns aliquem malè victu vtentẽ,dicat, neceſſe eſt hunc ægrotare. 2 Theoph. procedunt enim ex libero arbitrio ſcandala. 3. Int. Melius eſt pro culpa breuem recipere pœnam,quàm æternis ſeruari cruciatibus:non enim iudicabit Deus bis in idipſũ.4. Bed.apud veteres Iudæos maiorũ criminũ hæc pœna erat,vt in profundũ ligato ſaxo demergerẽtur. 5.Int.magnus enim moueri nõ poteſt.Bed.qui magnus eſt,quodcũq; viderit,quodcũq; paſſus fuerit,nõ declinat à fide.Chry.niſi eſſet Deo nimiũ curæ ſalus vnius animæ, nõ cõminaretur ſcãdalizãtibus tãtã pœnã.Beda.In quãtũ ſine peccato poſſumus euitare proximorũ ſcãdalũ,debemus;ſi autẽ de veritate ſcandalũ ſumitur,vtiliùs ſcandalũ naſci permittitur,quã veritas relinquatur. 6. Int.ſ.ne quẽ lædatis.Theoph.q.d.neceſſe eſt ſcandala cõtingere, ſed non eſt neceſſe perire ſi præcaueritis,vt veniente lupo non eſt neceſſe oues perire, ſi vigiles paſtor.Glo.quo ordine ſcãdala declinare,& væ perpetuum euitare poſſimus,inſinuat. c. Theoph.hoc ſubiũgit,quia ſcandalizãtiũ quidã ſunt inſanabiles,quidam ſanabiles. d. Amb.non æqua conditio eſt in Deum hominémque peccare. 7. Amb. ne ſit remiſſa indulgentia,vel cõniuentia inuitet ad culpam.Glo ita peccat qui peccantem videns,tacet;vt qui pœnitenti non indulget. e. Amb.ſ.inter te & ipſum ſolum,vt alibi dicitur. Plus enim proficit amica correctio,quàm accuſatio turbulenta;illa pudorem incutit,hæc indignationem mouet: faciliùs conſiliis acquieſcitur,quàm iniuriæ ſuccumbitur;infirmus cuſtos timor;qui enim metuit, reprimitur, non emendatur;pudor autem bonus eſt magiſter officij. 8. Bed. non paſſim peccanti dimittere iubet, ſed pœnitentiam agenti:ſic ergo poſſumus ſcandala declinare,ſi nullum lædamus;ſi peccãtem zelo iuſtitiæ corripiamus;ſi pœnitenti miſericorditer dimittamus. g. Bed.ſignificatur omnia peccata dimittẽda,vel ſemper pœnitenti dimittendum; per ſeptem enim ſolet rei cuiuſque aut temporis vniuerſitas indicari.9.Int.ſi.n.in Deũ,non erit noſtri arbitrij.10.Theoph.audiẽtes Dominũ de arduis diſſerẽtem, & de paupertate,& de ſcãdalis euitãdis.11.In.q.d.dicis erogãdã pecuniã,cõdonãda peccata,ſed vt habeamus perfectã notitiã horũ faciendorũ,adauge nobis fidem. Theoph. nihil ſic paupertatis cultum ſuggerit,vt credere,& ſperare in Domino Aug.2.de q.Euang.etiã fides dicitur, quando rebus præſẽtibus creditur,quod erit cũ ſe Deus præbebit ſanctis contẽplandũ per ſpeciẽ manifeſtã:ſic ex fide iſta qua miniſtratur Deo,in eã transferũtur ſancti vbi fruãtur Deo, & augebitur fides rebus apparẽtibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

a. ſuppoſita.ſ.hominum malitia. 1. i.ſalutis impedimenta. 4. genus ſupplicij eſt peculiaris Palæſtinis. b. i impedimentum præbeat ad ſalutem. 5. i.quantumuis abiectis & humilibus. 6. i.cauete ne quem ſcandalizetis,ſcandalóve alterius à bono diſcedatis. f. ſ.agnoſcens peccatum,& veniam petens. 8. ſ.etiam o e quo l iam corde dimiſeras,etiam antequàm pœniteret. g. pro,quotieſcumque.

Dixit autem Dominus, [12] Si habueritis [h] fidem ſicut granum [13] ſinapis, diceris huic arbori [14] moro, Eradicare, & tranſplantare in mare: & [15] obediet vobis. [16] Quis autem veſtrum habens [17] ſeruum arantem aut paſcentem boues, qui regreſſo de agro dicat illi, Statim [18] tranſi, & [19] recumbe: & non [20] dicat ei, [l] Para quod cœnem, & [21] præcinge te, & miniſtra mihi, donec manducem & bibam: & [22] poſthæc tu manducabis & bibes? Numquid gratiam habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non [23] puto. Sic & vos [m] cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, [24] Serui [25] inutiles ſumus: quod [26] debuimus facere, fecimus. Et factum eſt dum iret in Hieruſalem, tranſibat per mediam [27] Samariam & Galilæam. Et cùm ingrederetur quoddam caſtellum, [n] occurrerunt ei decem

Sens. Lit. In Cap. XVII.

12. Theoph. oſtendit eos bene petiſſe, & debere conſtanter credere. 13. Chry. granum ſinapis paruum quãtitate, poteſtate magnũ; inſinuat ergo minimũ fidei magna poſſe. Beda. Fides perfecta vt granũ ſinapis; in facie enim humilis, & in pectore feruens. 14. Int. ſpecies pro genere, quia fides conſummata etiam elementis imperare poteſt. 15. Chry. non fecerunt hoc Apoſtoli, quia opus non erat, ſed maiora fecerunt. Cur verò Dominus tribuit hoc minimæ parti fidei, cùm Paulus montem tranſferre tribuat omni fidei? nõ hoc fecit Paulus, quia tota fides hoc ſolum poſſit, ſed quia carnalib. id magnum videbatur. 16. Theoph. præmonet ne ſuperbiant in ſuis virtutibus. 18. Int. ſ. à labore. 19. Int. ſ. ad menſam. 20. Int. potius. ſ. 23. Int q.d. quid mirum ſi fecerit ſeruus quod debet, cuius eſt laborare, & aſſiduè ſeruire. Cyril. per hoc morbus ſuperbiæ tollitur: ſi enim debitum non perſoluis, periculum imminet; ſi perſoluis, nullam gratiam facis, iuxta illud: Si euangelizauero, non eſt mihi gloria. 24. Int. quia empti pretio. 25. Int. quia bonorum operum non eget Deus. vel quia nõ ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Beda. Hæc eſt igitur in hominibus fidei perfectio, ſi omnibus præceptis impletis, imperfectos ſe eſſe nouerint. Glo. quanto fides eſt foris virtutibus excellentior, tanto conſcientia intus fit humilior. 26. Cyril. Petit Deus à nobis famulatum iure ſeruitij, ſed quia clemens & bonus eſt, honores laborantibus pollicetur. 27. Titus. oſtenduntur Samaritani beneuoli, Iudæi autem prædictis beneficiis ingrati.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

13. GLo. Fides preſſuris trita quantum intus feruear oſtendit. granũ quidem ſinapis tritum & cribratum, tepidæq́; & pingui multæ aquæ admixtum, noxium de capite humorem purgat; ſi ieiunus contra ſolem vel in balneo gargarizes: ſic fides, tentationis piſtillo probata, & à leuium cogitationũ ſuperficie cribro diſcretionis caſtigata, & dilectionis melle dulcorata, vitiorũ ſentinas de corde exhaurit. 14. Beda. Morus, cuius colore ſanguineo fructus & virgulta rubent, Euangelium Crucis, quæ per fidem Apoſtolorũ, de Iudæis vbi velut in ſtirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare gẽtium plantata eſt. Amb. fructus mori primò albet in flore, maturitate nigreſcit: ſic diabolus ex albẽti naturæ flore præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. Chry vt mori frondib. vermes aluntur, ſic diabolus per cogitationes ab eo exortas, alit in nobis vermẽ perpetuum: ſed hunc morum poteſt fides ab animabus euellere, & in abyſſum demergere. Glo. mori folia ſerpenti ſubiecta necem inferunt. & verbũ crucis cuncta noxia tollit. 17. Beda. ſeruus de agro egreditur, cùm intermiſſio ad tempus opere prędicandi, ad conſcientiam doctor recurrit, ſua ſecum acta vel dicta retractans, cui nõ ſtatim Dominus dicit, tranſi de hac vita, & recumbe in æterna ſede. l. Beda. iubet poſt laborem apertæ locutionis, humilitatem quoq; conſiderationis propriæ exhiberei tali cœna Dominus paſci delectatur. Aug 2 de q. Euan. miniſtrantibus. i. euangelizantibus ſeruis ſuis, manducat & bibit Dominus confeſſionem & fidem gentium. 21. Beda. i. mentem à fluctuantibus cogitationibus, quib. operum greſſus impediri ſolent, conſtringe. 22. Int. q d. poſtquàm tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ ſapientiæ epulis reficieris. Beda.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

h. ſ. coniunctam cum fiducia. 13. ſ. ita vehementem, & incendentem, vt incendit ſinapis deuorata. m. pro, etiamſi feceritis, vel cùm in aliqua re feceritis. n. ſ. extra caſtellum, nec enim talibus ingredi licebat.

viri

[28] viri leproſi,qui ſteterunt à longè,[29] & leuauerunt vocem, dicentes,Ieſu [30] præceptor,[31] miſerere noſtri.[32] Quos vt vidit,dixit,Ite, oſtendite vos ſacerdotibus.[33] Et factum eſt dum irent, mundati ſunt. Vnus autem ex illis, vt vidit quia mundatus eſt, regreſſus eſt, cum magna voce [o] magnificans Deum:& cecidit in faciẽ [34] ante pedes eius, gratias agẽs: & hic erat Samaritanus.[35] Reſpondens [p] autem Ieſus,dixit,Nónne decem mundati ſunt? & nouem vbi ſunt?[36] Non eſt inuentus [q] qui rediret,& daret gloriam Deo, niſi hic alienigena.[r] Et ait illi:Surge,vade,[s] quia fides [37] tua te saluũ fecit. Interrogatus autem à Phariſæis,[38] Quando venit [t] regnum [39] Dei? Reſpondens eis, dixit, Non veniet regnum [40] Dei cum obſeruatione:[41] neque dicent, Ecce hîc,[42] aut ecce illic.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

28. Cyril.ab vrbibus & oppidis exeluſi.Tit.fecerat eos vnanimes communitas paſſionis;& præſtolabantur ſollieitè Chriſti tranſitum. 29. Theoph.quaſi verecundantes de immunditia,ſed proximi facti ſunt deprecando, propè eſt Dominus inuocantibus eum in veritate. Titus. lex Iudæorum lepram immundam iudicat,at lex Euangelica internã lepram aſſerit immundam. 30. Tit. Ieſus interpretatur Saluator,& illi ſalutẽ obtinuerunt. 31. Theoph.i.Domine; penè hi videntur opinari Deum. 32. Tit. Non petunt argentum,nec aurum,ſed ſanitatẽ. 33. Theoph.Sacerdotes iudicabant an eſſent mundati à lepra,itaq; ſignificat Dominus eos curandos.Cyril.Lex etiam mundatos lepra iubebat offerre ſacrificiũ. 34. Tit.dedit appropinquandi fiduciã ſuſcepta purgatio, declarat verò fidem ſuã cum beneuolentia. 35. Theoph.Nihil impedit placere Deo,prophanis natum eſſe, ſi quis bonam habeat voluntatem;nec verò natus ex ſanctis ſuperbiat,nouem enim Iſraëlitæ ingrati fuerunt. 36. Int.ingratos,quaſi ignotos, vbi ſunt inquirit. r. Tit.promptiores ad fidem alienigenæ oſtẽduntur quàm Iudæi. 37. Glo. ſ.orationi coniuncta. 38. Cyril.audierant Chriſtum ſæpe regni Dei mentionem facientem, & deridebant;ita ergo interrogãt,q.d.antequàm veniat regnum iſtud de quo loqueris,mors crucis te occupabit;Chriſtus tamen eos nõ dedignatur reſponſo.Glo.exiſtimabant,veniente Domino Hieroſolymam, regnum Dei manifeſtandum. 40. Int.ſ.dies iudicij. 41. Int.ſ.temporis. Beda. Tempus illud nec ab hominibus,nec ab Angelis poteſt obſeruari, ſicut tempus incarnationis Prophetarum vaticiniis, & Angelorum præconiis manifeſtatum eſt. 42. Int.q.d.nec ſcietur determinatus locus.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

28. Aug.2.de q.Euang.leproſi,qui varias doctrinas erroris profitentur, non abſcondentes imperitiam,ſed iactantes,& falſis inordinatè vera permiſcentes, quod eſt velut in corpore lepra; hanc lepram bonus præceptor abſtergit,miſſi iſti ad ſacerdotes à Chriſto,per Eccleſiam enim docet, & catechizat:dum irent,mundantur:gentiles enim prædicante Petro ante baptiſma Spiritum ſanctum receperunt, nouenarius numerus imperfectionem ſignificat:deeſt enim vnum,vt ſint decem,ille qui gratias egit,vnicæ Eccleſiæ ſignificatione approbatus eſt,qui quod accepit, ſcilicet, vnitatem regni deuotè ſeruauit.Samaritanus enim cuſtos interpretatur, Iudæi verò per ſuperbiam amiſerunt regnum cælorum,vbi maximè vnitas cuſtoditur. Beda.cecidit in faciem Samaritanus, nempe erubeſcendum eſt de malis quæ te perpetraſſe memineris.ſurgere, & ire præcipitur, id eſt, ad fortiora opera proficere. Glo.leproſi hæretici,quorum variæ ſectæ, vt colores varij in eodem corpore ſanantur, dum in Eccleſiæ ſocietate doctrinam veram, & integram aſſequuntur, & colorem fidei verum ſimilem aliis oſtendunt;cadit in faciem Samaritanus,id eſt,ſe humiliat, qui bonus eſt,in faciem cadit, videt enim quò cadit;mali qui retro cadunt,non vident,nempe ſe humiliant boni in viſibilibus, vt ad inuiſibilia erigantur; mali cadunt in inuiſibilibus, vbi non vident quid eos ſequatur. 33. Int.qui ſunt figura ſacerdotij futuri in Eccleſia.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

29. ſ.ob lepræ fœditatem. o. i. glorificans. p. pro,ſubijciens.Heb. q. pro,extitit. r. i.alienus à gente Iudaica. s. ſ.ſecurus de incolumitate. t. pro, venturum eſſet. 39. i. Meſſias, regnum, pro rege. 41. ſ.temporis vt poſſit ſciri tempus certum. 42. ſ.regnum Dei.

Ecce enim [43] regnum Dei intra [44] vos eſt. Et ait ad [45] diſcipulos ſuos: [*] Venient [46] dies quando deſideretis videre vnum [47] diem Filij hominis: & non videbitis. Et [48] dicent vobis, Ecce [49] hic, & ecce illic. [50] Nolite [51] ire, neque [52] ſectemini. nam ſicut fulgur [v] coruſcans ſub cælo, in ea quæ ſub cælo ſunt, fulget: [53] ita erit Filius hominis in die [x] ſua. [54] Primùm autem oportet illum multa pati: & reprobari à [55] generatione hac. Et ſicut factum eſt in diebus [56] Noë, [57] ita erit & in diebus Filij hominis. [aa] Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias: vſque in diem qua intrauit Noë in arcam: & venit diluuium, & perdidit omnes. [58] Similiter ſicut factum eſt in diebus

Sens. Lit. In Cap. XVII.

43. Int. Regnum Dei ſeipſum dicit, intra ipſos poſitum, & in cordibus eorum qui crediderunt regnantem. Beda. ¶ Glo. quandoque venturus Iudex omnium nunc regnat in cordibus fidelium. 44. Cyril. i. in veſtris affectibus, & in poteſtate veſtra eſt id capere; poteſt quilibet iuſtificatus, & virtutibus ornatus obtinere regnum cælorum. Greg. Naz. indita eſt nobis lætitia per Spiritum ſanctũ, velut imago, & arrha perennis lætitiæ. 45. Int. quos etiam intelligimus de aduentu quæſiſſe; & iſti ſunt Petrus, Iacobus, Andreas, & Iohannes, vt Marcus teſtatur. Cyril. vult diſcipulos paratos eſſe ad patientiam, vt intrare valeant regnum cœlorum. * Glo. noluit dicere quando veniret, ſed venturum dixit, vt terrorem incuteret. 46. Cyril. ſ. perſecutionis. 47. Cyril. ſ. illius temporis quo conuerſabatur cum illis. Theoph. Cùm eſſent cum Chriſto, ſine ſollicitudine viuebant; etiamque tranquillum tempus illo protegente. Beda. vna dies eſt in gloria, nulla enim illic tenebrarum interruptio: deſideranda quidem dies illa, ſed non debemus ſomnia nobis fingere, quaſi inſtet dies Domini. Glo. fuerunt qui computantes ætates, certum diem & horam conſummationis ſeculi ſe dicerent inueniſſe. 48. Int. ſ. pſeudoprophetæ. 49. Int. i. in hac perſona, vel in hoc tempore eſt Chriſtus. Glo. multi hæretici fuerunt, & futuri ſunt ſe Chriſtos aſſerentes, quorum primus Simon Magus, vltimus Antichriſtus. 51. Int. ſ. cum illis vt credatis quæ dicunt. 52. Int. ſ. vitam eorum. Euſeb. q. d. adueniente Antichriſto, ſi fama volet, quaſi apparuerit Chriſtus, ne ſequamini: non enim Chriſtus ampliùs in terræ angulis cõuerſabitur, ſed ſubitò totum orbem claritas aduentus eius replebit. 53. Int. ſ. ſubitus, coruſcus, vt nullus in ſua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Beda. ¶ Euſeb. Non apparebit Chriſtus ſuper terrã ambulans, ſed vniuerſaliter irradiabit, oſtendens cunctis iubar propriæ Deitatis. Beda. Iudiciũ in aëris medio geretur, iuxta illud, Rapiemur obuiam Chriſto in aëra. poteſt & hæc reſponſio accipi de aduentu quo venit Chriſtus quotidie in Eccleſia, quam in tantùm ſæpe hæretici turbarunt, vt fideles Chriſtum deſiderarent, ſi fieri poſſet, vel vno die redire ad terras, & per ſeipſum docere; ſed hoc dicit non eſſe opus; prædicato nimirum Euangelio per orbem. 54. Int. q. d. ita clarus veniet, ſed ad hanc claritatem oportet venire per paſſionem; & ſi diligitis hanc gloriam, ne pro hac timeatis pati mortem. 55. Int. non tantùm Iudæorum, ſed omnium reproborum à quibus quotidie patitur Chriſtus in ſuo corpore. Beda. inſerit verò, de paſſione ſua loquẽs, de gloria aduentus ſui, vt dolorem paſſionis ſpe clarificationis mitiget. 57. Int. id eſt, ſic fiet impijs. aa. Amb. non damnãtur alimenta, aut coniugia. hic enim ſucceſſionis, illic naturæ ſubſidia ſunt; ſed in omnibus modus quæritur, quidquid abundantius eſt, à malo eſt. 58. Int. ſ. ſic fiet impiis. Euſeb. vtitur ſecundo exemplo, ne putaretur iterum futurum diluuium ex aqua: ſuperueniet enim ira Dei, igne cælitus demiſſo.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

56. Beda. Arcam Noë ædificat. i. Eccleſiam Chriſtus, ligna fideles, ingreditur hanc conſummatam, in die. ſ. iudicij ſua præſentia illuſtrans. & qui luxuriabantur cùm arca ædificaretur, & ſanctis certantibus inſultabant, eis coronatis plectentur.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

43. ſuprà de ſecundo aduentu, nunc de primo loquitur. q. d. quamquam iam venit. vel ecce venit, & non deprehenditis, multò minùs ſecundò venientem poteritis prænidere. 44. i. in medio veſtrum Chriſtus, vel inter vos tamdiu ſuam exerit virtutem. 47. Gre. vnum dierum. ſ. quibus nunc vobiſcum ſum, meaq; eſtis præſentia. vel. q. d. meam vel vno die præſentiam optabitis, in periculis, & dubijs conſtituti: loquitur autem de omnibus fidelibus. v. i. ex vna cæli plaga coruſcans fulget, vſque in alteram. x. id eſt, ſecundò aduentu. 55. ſ. Iudæorum, vel reproborum.

[28] viri leproſi, qui [29] ſteterunt à longè, & leuauerunt vocem, dicentes, [30] Ieſu [31] præceptor, [32] miſerere noſtri. Quos vt vidit, dixit, Ite, oſtendite vos [33] ſacerdotibus. Et factum eſt dum irent, mundati ſunt. Vnus autem ex illis, vt vidit quia mundatus eſt, regreſſus eſt, cum magna voce [o] magnificans Deum: & cecidit in faciē [34] ante pedes eius, gratias agēs: & hic erat [35] Samaritanus. [p] Reſpondens autem Ieſus, dixit, Nónne decem mundati ſunt? & nouem vbi [36] ſunt? Non eſt [q] inuentus qui rediret, & daret glotiam Deo, niſi hic [r] alienigena. Et ait illi: Surge, [s] vade, quia [37] fides tua te ſaluū fecit. Interrogatus autem à [38] Phariſæis, Quando [t] venit [39] regnum Dei? Reſpondens eis, dixit, Non veniet [40] regnum Dei cum [41] obſeruatione: neque dicent, Ecce [42] hîc, aut ecce illic.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

28. Cyril. ab vrbibus & oppidis excluſi. Tit. fecerat eos vnanimes communitas paſſionis; & præſtolabantur ſollicitè Chriſti tranſitum. 29. Theoph. quaſi verecundantes de immunditia, ſed proximi facti ſunt deprecando, propè eſt Dominus inuocantibus eum in veritate. Titus. lex Iudæorum lepram immundam indicat, at lex Euangelica internā lepram aſſerit immundam. 30. Tit. Ieſus interpretatur Saluator, & illi ſalutē obtinuerunt. 31. Theoph. i. Domine; penè hi videntur opinari Deum. 32. Tit. Non petunt argentum, nec aurum, ſed ſanitatē. 33. Theoph. Sacerdotes iudicabant an eſſent mundati à lepra, itaq; ſignificat Dominus eos curandos. Cyril. Lex etiam mundatos lepra iubebat offerre ſacrificiū. 34. Tit. dedit appropinquandi fiduciā ſuſcepta purgatio, declarat verò fidem ſuā cum beneuolentia. 35. Theoph. Nihil impedit placere Deo, prophanis natum eſſe, ſi quis bonam habeat voluntatem; nec verò natus ex ſanctis ſuperbiat, nonem enim Iſraëlitæ ingrati fuerunt. 36. Int. ingratos, quaſi ignotos, vbi ſunt inquirit. r. Tit. promptiores ad fidem alienigenæ oſtēduntur quàm Iudæi. 37. Glo. ſ. orationi coniuncta. 38. Cyril. audierant Chriſtum ſæpe regni Dei mentionem facientem, & deridebant; ita ergo interrogāt, q. d. antequàm veniat regnum iſtud de quo loqueris, mors crucis te occupabit; Chriſtus tamen eos nō dedignatur reſponſo. Glo. exiſtimabant, veniente Domino Hieroſolymam, regnum Dei manifeſtandum. 40. Int. ſ. dies iudicij. 41. Int. ſ. temporis. Beda. Tempus illud nec ab hominibus, nec ab Angelis poteſt obſeruari, ſicut tempus incarnationis Prophetarum vaticiniis, & Angelorum præconiis manifeſtatum eſt. 42. Int. q. d. nec ſcietur determinatus locus.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

28. Aug. 2. de q. Euang. leproſi, qui varias doctrinas erroris profitentur, non abſcondentes imperitiam, ſed iactantes, & falſis inordinatè vera permiſcentes, quod eſt velut in corpore lepra; hanc lepram bonus præceptor abſtergit, miſſi iſti ad ſacerdotes à Chriſto, per Eccleſiam enim docet, & catechizat: dum irent, mundantur: gentiles enim prædicante Petro ante baptiſma Spiritum ſanctum receperunt, nonenarius numerus imperfectionem ſignificat: deeſt enim vnum, vt ſint decem, ille qui gratias egit, vnicæ Eccleſiæ ſignificatione approbatus eſt, qui quod accepit, ſcilicet, vnitatem regni deuotè ſeruauit. Samaritanus enim cuſtos interpretatur, Iudæi verò per ſuperbiam amiſerunt regnum cælorum, vbi maximè vnitas cuſtoditur. Beda. cecidit in faciem Samaritanus, nempe erubeſcendum eſt de malis quæ te perpetraſſe memineris. ſurgere, & ire præcipitur, id eſt, ad fortiora opera proficere. Glo. leproſi hæretici, quorum variæ ſectæ, vt colores varij in eodem corpore ſanantur, dum in Eccleſiæ ſocietate doctrinam veram, & integram aſſequuntur, & colorem fidei verum ſimilem aliis oſtendunt; cadit in faciem Samaritanus, id eſt, ſe humiliat; qui bonus eſt, in faciem cadit, videt enim quò cadit; mali qui retro cadunt, non vident, nempe ſe humiliant boni in viſibilibus, vt ad inuiſibilia erigantur; mali cadunt in inuiſibilibus, vbi non vident quid eos ſequatur. 33. Int. qui ſunt figura ſacerdotij futuri in Eccleſia.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

29. ſ. ob lepra fœditatem. o. i. glorificans. p. pro, ſubijciens. Heb. q. pro, extitit. r. i. alienus à gente Iudaica. s. ſ. ſecurus de incolumitate. t. pro, venturum eſſet. 39. i. Meſſias, regnum, pro rege. 41. ſ. temporis vt poſſit ſciri tempus certum. 42. ſ. regnum Dei.

Ecce enim [43] regnum Dei intra [44] vos eſt. Et ait ad diſcipulos [45] ſuos: Venient [*] [46] dies quando deſideretis videre vnum [47] diem Filij hominis: & non videbitis. Et [48] dicent vobis, Ecce [49] hic, & ecce illic. [50] Nolite [51] ite, neque [52] ſectemini. nam ſicut fulgur [v] coruſcans ſub cælo, in ea quæ ſub cælo ſunt, fulget: [53] ita erit Filius hominis in die [x] ſua. [54] Primùm autem oportet illum multa pati: & reprobari à [55] generatione hac. Et ſicut factum eſt in diebus [56] Noë, [57] ita erit & in diebus Filij hominis. [aa] Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias: vſque in diem qua intrauit Noë in arcam: & venit diluuium, & perdidit omnes. [58] Similiter ſicut factum eſt in diebus

Sens. Lit. In Cap. XVII.

43. Int. Regnum Dei ſeipſum dicit, intra ipſos poſitum, & in cordibus eorum qui crediderunt regnantem. Beda. ¶ Glo. quandoque venturus Iudex omnium nunc regnat in cordibus fidelium. 44. Cyril. i. in veſtris affectibus, & in poteſtate veſtra eſt id capere; poteſt quilibet iuſtificatus, & virtutibus ornatus obtinere regnom cælorum. Greg. Naz. indita eſt nobis lætitia per Spiritum ſanctũ, velut imago, & arrha perennis lætitiæ. 45. Int. quos etiam intelligimus de aduentu quæſiſſe; & iſti ſunt Petrus, Iacobus, Andreas, & Iohannes, vt Marcus teſtatur. Cyril. vult diſcipulos paratos eſſe ad patientiam, vt intrare valeant regnum cœlorum. * Glo. noluit dicere quando veniret, ſed venturum dixit, vt terrorem incuteret. 46. Cyril. ſ. perſecutionis. 47. Cyril. ſ. illius temporis quo conuerſabatur eum illis. Theoph. Cùm eſſent cum Chriſto, ſine ſollicitudine viuebant; et an·que tranquillum tempus illo protegente. Beda. vna dies eſt in gloria, nulla enim illic tenebrarum interruptio: deſideranda quidem dies illa, ſed non debemus ſomnia nobis fingere, quaſi inſtet dies Domini. Glo. fuerunt qui computantes ætates, certum diem & horam conſummationis ſeculi ſe dicerent inueniſſe. 48. Int. ſ. pſeudoprophetæ. 49. Int. i. in hac perſona, vel in hoc tempore eſt Chriſtus. Glo. multi hæretici fuerunt, & futuri ſunt ſe Chriſtos aſſerentes, quorum primus Simon Magus, vltimus Antichriſtus. 51. Int. ſ. cum illis vt credatis quæ dicunt. 52. Int. ſ. vitam eorum. Euſeb. q. d. adueniente Antichriſto, ſi fama volet, quaſi apparuerit Chriſtus, ne ſequamini: non enim Chriſtus ampliùs in terræ angulis cõuerſabitur, ſed ſubitò totum orbem claritas aduentus eius replebit. 53. Int. ſ. ſubitus, coruſcus, vt nullus in ſua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Beda. ¶ Euſeb. Non apparebit Chriſtus ſuper terrã ambulans, ſed vniuerſaliter irradiabit, oſtendens cunctis iubar propriæ Deitatis. Beda. Iudiciũ in aëris medio geretur, iuxta illud, Rapiemur obuiam Chriſto in aëra. poteſt & hæc reſponſio accipi de aduentu quo venit Chriſtus quotidie in Eccleſia, quam in tantùm ſæpe hæretici turbarunt, vt fideles Chriſtum deſiderarent, ſi fieri poſſet, vel vno die redire ad terras, & per ſeipſum docere; ſed hoc dicit non eſſe opus; prædicato nimirum Euangelio per orbem. 54. Int. q. d. ita clarus veniet, ſed ad hanc claritatem oportet venire per paſſionem; & ſi diligitis hanc gloriam, ne pro hac timeatis pati mortem. 55. Int. non tantùm Iudæorum, ſed omnium reproborum à quibus quotidie patitur Chriſtus in ſuo corpore. Beda. inſerit verò, de paſſione ſua loquẽs, de gloria aduentus ſui, vt dolorem paſſionis ſpe clarificationis mitiget. 57. Int. id eſt, ſic fiet impiis. aa. Amb. non damnãtur alimenta, aut coniugia. hic enim ſucceſſionis, illic naturæ ſubſidia ſunt; ſed in omnibus modus quæritur, quidquid abundantius eſt, à malo eſt. 58. Int. ſ. ſic fiet impiis. Euſeb. vtitur ſecundo exemplo, ne putaretur iterum futurum diluuium ex aqua: ſuperueniet enim ira Dei, igne cælitus demiſſo.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

56. Beda. Arcam Noë ædificat. i. Eccleſiam Chriſtus, ligna fideles, ingreditur hanc conſummatam, in die. ſ. iudicij ſua præſentia illuſtrans. & qui luxuriabantur cùm arca ædificaretur, & ſanctis certantibus inſultabant, eis coronatis plectentur.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

43. ſuprà de ſecundo aduentu, nunc de primo loquitur. q. d. quamquam iam venit. vel ecce venit, & non deprehenditis, multò minùs ſecundò venientem poteritis prauidere. 44. *i. in medio veſtrum Chriſtus, vel inter vos iamdiu ſuam exerit virtutem.* 47. *Gre. vnum dierum. ſ. quibus nunc vobiſcum ſum, meaq; eſtis prote[illegible]ti præſent. a. vel. q. ł meam vel vno die præſentiam optabitis, in periculis, & dubijs conſtituti: loquitur autem de omnibus fidelibus.* v. *i. ex vna cæli plaga coruſcans fulget, vſque in alteram.* x. *id eſt, ſecundo aduentu.* 55. *ſ. Iudæorum, vel reproborum.*

[bb] Loth : [59] edebant,& bibebant ; emebant,& vendebant; plantabant,& ædificabant : qua die autem [60] exiit Lotb à Sodomis , [61] pluit ignem & ſulphur de cœlo, & omnes perdidit. [62] Secundùm hæc erit qua die Filius hominis reuelabitur. In [63] illa die qui fuerit in [64] tecto, & [cc] vaſa eius in domo , ne [65] deſcendat tollere illa : & qui in [66] agro , ſimiliter non redeat [67] retrò. [68] Memores eſtote [69] vxoris Loth. Quicumque quæſierit animam ſuam ſaluam facere,perdet illam : & [70] quicumque [71] perdiderit illam, viuificabit eam. Dico vobis,in illa [72] nocte erunt [73] duo in lecto vno : vnus [d] aſſumetur , & alter relinquetur : duæ erunt [ee] molentes in [ff] vnum : vna aſſumetur , & altera relinquetur : [74] duo in agro,vnus aſſumetur , & alter relinquetur.Reſpondentes dicunt illi, [75] Vbi Domine? Qui dixit illis : [76] Vbicumque fuerit [77] corpus, illic congregabuntur & aquilæ.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

59. Beda.omiſſo nefando Sodomorum ſcelere,ea ſola commemorat, quæ leuia,vel nulla delicta putari poterant,vt intelligas,quali pœna illicita punienda ſint,ſi ſic licita immoderatiùs acta puniuntur. 60. Euſeb non priùs perierunt impij,quàm ab eis Noë & Loth receſſiſſent,quamdiu enim cum illis conuerſabantur,Deus iram non irrogabat,ne cum aliis perirent ; ſic non priùs erit finis in ſeculi conſummatione, quàm omnes iuſti ſint ab impiis ſeparati. 61. Int.ſ.Dominus. 62. Int.i.ita ſubitum & ineuitabile erit.Beda.qui interim non apparens omnia videt,tunc apparẽs omnia iudicabit. Theoph. poſtquàm venerit Antichriſtus,erunt homines dediti enormibus vitiis,iuxta illud:Voluptatum amatores magis,quàm Dei,& hoc Dominus innuit per exempla diluuij,& Sodomitarum. 63. Int.ſ.quando expectatur ; nam poſtquàm venerit,non poterit quiſquam velle deſcendere in mũdum, vt aliquid capiat. 64. Amb.i.virtutum culmine.Aug.2.de q.Euang.in tecto eſt,qui excedens carnalia tamquàm in aura libera ſpiritaliter viuit ; vaſa in domo,ſenſus carnales,quibus multi vtentes ad inueſtigãdum veritatem,penitus errauerũt:caueat ergo ſpiritualis ne in die tribulationis rurſus vita carnali delectatus, ad mundũ deſcendat. 65. Amb.i.ad terrena mundi opera non accedat. 66. Int.i.qui operatur, in Eccleſia plãtans,& rigans,non reſpiciat ſpem ſecularẽ cui renunciauit.Aug.2.de q.Euang. 67. Theophyl.hæc Matthæus ſcribit dicta pro captiuitate Hieroſolymorũ;ne.ſ.conſiſtentes domi,deſcenderẽt; vel manentes in agro,domum redirent pro quocumque neceſſario,ſed protinus fugam arriperent;ſed & in Antichriſti aduẽtu & conſummatione ſeculi intolerabilis eſt futura calamitas. 68. Euſ.Indicat futuram perſecutionẽ à filio perditionis. in illo ergo tempore,inquit,qui fugit,nõ reuertatur,& amittens bona nõ curet. 69. Amb.quæ periit,quia retroſpexit.Aug.2.de q.Euang. Statua ſalis facta eſt,vt admonendo homines ne in tribulatione retroſpiciant , & ſe à ſpe diuinæ promiſſionis auertant,tamquàm condiat cor eorum ne ſint fatui. 70. Int.id eſt,qui hic propter Chriſtum perdiderit , exurgẽte Chriſto illic liberã inueniet. 71. Theoph.non ſe tyranno ſubiiciens propter vitæ amorem.Cyril.perdit , qui carnem ſuam crucifigit cum vitiis & concupiſcentiis. 72. Amb.pectoribus hominũ tenebras Antichriſtus infundet cùm ſe dicet Chriſtũ eſſe.Aug.2.de q.Euang.id eſt,in illa tribulatione.Theoph. noctu Dominus veniet. 73. Int.Greg. non de duobus hominibus,ſed de duobus generibus affectionum dictum eſt.Cyr.duo,diuites,lectus, quies in diuitiis:non omnes autem qui diuitiis affluunt impij ſunt , ſed aliqui probi. dd. Glo.ſ.obuiam Chriſto in aëra. 74. Int.i.duæ differentiæ prædicatorum,in Eccleſia,quaſi in agro laborantium,eorum qui Chriſtum ſincerè annunciant,& eorũ qui verbum Dei adulterant.Cyril per molẽtes & exiſtentes in agro,ſignificãtur pauperes,& preſſi laboribus.
75. Int.ſ.aſſumentur,vel relinquentur. 76. Beda.Reſpondet vbi boni aſſumendi:vbi relinquẽdi mali,ſubintelligendum reliquit. 77. Cyril.q.d.vt aues ad cadauer conueniunt,ita ad Chriſtum, cùm venerit,concurrent ſancti.Ambro.Iuſtorum animæ vt aquilæ alta petentes,corpus,eſt Chriſti caro circa quam circumuolant ſpiritualibus alis : ſunt etiam circa corpus aquilæ,quæ credunt Chriſtum in carne veniſſe Glo.vbi fuerit Dominus corporaliter,congregabuntur electi qui eius paſſionem imitando, tamquàm carne eius ſaturantur,quorum per reſurrectionem renouabitur vt aquilæ iuuentus.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

bb. Beda.Loth.i.declinãs,populus.ſ.electorum,qui inter reprobos vt aduena moratur, eorum ſcelera declinans,eo exeunte,perit Sodoma:ſeparatis enim per Angelos de medio iuſtorũ malis,mittentur hi in caminum ignis. cc. Amb.mundus iſte piſtrinum eſt,anima autem velut carcere quodã inclu-

ditur;

Digitized by Google

ditur; quæ ſi ſancta eſt,& nullis maculata delictis,triticum tale molit,quod ſolis æterni calore torridum, bonam Deo ſimilaginem offert; ſi autem eſt obnoxia delictis, triticum madefactum, & graui humore corruptum molitur, nec poteſt interiora ab exterioribus ſeparare. 74. Ambr. duo populi in agro, id eſt, mundo,fidelis.ſ.& infidelis.Aug.2.de q.Euang.Lectus,otium & quies,quam quidam eligunt, nullis negotiis occupati: molentes ſunt,qui in temporalium negotiorum orbe & circuitu verſantur,agentes quæ ſunt huius ſeculi,quos quia regi expedit conſiliis peritorum,feminarum nomine ſignificantur; in agro ſunt,qui in Eccleſiæ miniſterio operantur, de qua agricultura Apoſtolus, Dei adiutores ſumus,Dei agricultura eſtis.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

61. ſ.Dominus. 63. pro illo tempore.ſ.quo cœperit orbis commoueri. cc. pro ſupplex.Heb. 72. Hinc quidam colligũt Chriſtum nocte venturum. dd. ſ.vt eat obuiam Chriſto. ee. q.d.etiã in viliſſimo vitæ genere ſuos habet Chriſtus. ff. i.ſimul. 75. pro quo.ſ.aſſumentur. 77. pro, cadauer. ſic Græ. σῶμα, pro πτῶμα.

CAPVT XVIII.

DICEBAT autem & Parabolam[1] ad illos[a], quoniam[b] oportet ſemper[2] orare, & non deficere[c],dicens: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, & hominem[3] non reuerebatur. Vidua[4] autem quædam erat in ciuitate illa: & veniebat ad eum, dicens: Vindica[d] me de aduerſario[e] meo. Et nolebat per multum tempus. Poſt hæc autem dixit[f] intra ſe; Etſi Deum non timeo, nec[g] hominem reuereor: tamen quia moleſta eſt mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouiſſimo[l] veniens ſuggillet[s] me. Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis[m] dicit: Deus autem non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium[n] ad ſe die ac nocte, & patientiam

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

1. IN T. de iudice,qua ad orandum inuitabat. Theophyl.ærumnarum,& periculorum meminit,horum ergo remedium ſubdit,quæ eſt iugis oratio. Aug.2.de q Euang.parabolæ aliquãdo ſecũdùm ſimilitudinem ponuntur,hic iudex iniquus ex diſſimilitudine adhibetur. 2. Int.ſ.ad declinanda præenumerata incommoda. Chry.vult Dominus te rogando accipere quod impartiri deſiderat. Quanta tibi felicitas conceſſa eſt orationibus fabulari cum Deo;quod deſideras poſtulare? Beda.ſemper orat qui canonicis horis orare non deſiſtit,aut qui ſemper ſecũdùm Deum operatur. Gloſ.ſemper orat, qui ſemper bene agit. 3. Theoph.multi non timent Deum,ſed humano tamen pudore cohibẽtur à peccatis. 4. Glo.q.d.dixi me facturum vindictam iuſtorum, ſed illi erunt valdè pauci, cùm venero ad iudicium. 5. Beda non dubitat Dominus,ſed arguit.ſic & nos aliquando dum increpamus,velut dubitantes loquimur,vt ſi dominus ſeruo dicat,forſitan ſum Dominus tuus.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

4. AVG. 2.de q. Euang.vidua, Eccleſia, quæ deſolata videtur donec veniat Dominus, qui nunc in ſecreto curam eius gerit: cupit verò vindictam,vt omnes ſcilicet mali pereant, aut conuerſione ad iuſtitiam,aut amiſſa poteſtate. Cyril.quoties aliqui contra Dei gloriam peccant, tunc Deum adimus,poſtulantes ſubſidium, & exclamantes contra impugnantes eius gloriam. Theoph.vidua ſecundùm quoſdam,anima,quæ virum priſtinum,id eſt,diabolum excluſit,ob hoc ei aduerſantem,quòd ad Deum accedat; Deus iudex,qui neminem timet,nec hominis perſonam accipit.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

1. ſ.exemplum, ſeu ſimilitudinem. a. ſ.diſcipulos. b. pro, docens oportere. c. id eſt, ob dilationem rei petitæ animo deficere,& ſuccumbere Græc. ἐκκακεῖν. d. id eſt,defende. e.ſ.qui mecum in iudicio certat. f. id eſt, cogitauit. g. non ſolùm impius,ſed etiam impudens. l. pro, tandem,vel perſeueranter.Græc.εἰς τέλος. [illegible]. id eſt,vituperet,ſeu obtundat,& tædio afficiat.eſt autem ſuggillare percutiendo liuidum reddere. Græc. ὑπωπιάζῃ. m. pro, iniquus,Heb. n. pro, ſui.ſ.liberatione.

Digitized by Google

habebit in illis[o]? Dico autem vobis,quia[p] citò faciet vindictam illorum. Verumtamen[q] Filius hominis veniens, putas[r] inueniet fidem[6] in terra? Dixit[7] autem ad quoſdam qui in ſe confidebant[10] tamquam iuſti,& aſpernabantur[11] ceteros, parabolam iſtam, dicens: Duo[12] homines aſcendebant in templum, vt orarent[13]: vnus Phariſæus,& alter Publicanus. Phariſæus ſtans[14] hæc apud[15] ſe orabat: Deus gratias[16] ago tibi, quia non ſum ſicut cæteri[s] hominum: raptores, iniuſti,adulteri:velut etiam hic publicanus[17]. ieiuno bis in ſabbatho[18]: decimas do omnium quæ poſſideo[19]. Et publicanus à longè[20] ſtans[21], nolebat nec oculos ad cælum leuare[22]:ſed percutiebat[23] pectus ſuum, dicens:Deus propitius[t] eſto mihi peccatori[24].Dico vobis,deſcendit[25] hic iuſtificatus

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

6. Int.de perfecta fide dicit.Aug.de ver.Dom.Perfecta enim fides vix inuenitur in terra Beda.Cùm Chriſtus apparuerit,magna erit raritas electorũ.Aug.de verb.Dom.adiecit hoc Dominus,vt oſtenderet orationem perire,ſi fides deficiat:ergo vt oremus,credamus;&vt fides non deficiat,oremus.Fides fundit orationem,oratio fidei impetrat firmitatem. 7. Aug.de verb.Dom. quia fides non eſt ſuperborum,ſed humilium,de humilitate contra ſuperbiam parabolam ſubiicit.Theoph.quia ſuperbia pluſquàm aliæ paſſiones vexat hominum mẽtes,crebriùs de hac monet.Glo.ne quis ob proximè dicta ſibi de fidei cognitione,vel cõfeſſione blandiatur,oſtendit à Deo nõ fidei verba, ſed opera examinanda,inter quæ maximè regnat humilitas. 10. Theoph. & non totum Deo tribuebant. 11. Int.cùm tamen parua bona facerent. 12. Int.vterque fidelis,ſed vnus verbo tenus,alius & facto. 13. Græc. ſuprà docuit orationis diligentiam,nunc quemadmodum orãdum ſit. 14. Theoph. notatur eius elatus animus;ipſo enim habitu ſuperbus videbatur. 15. Baſil. non apud Deum. 16. Int. ſi reprehenditur, qui ſuperbè gratias agit,quid ergo ille qui impugnat gratiam?Aug.de verb.Dom.nec reprehenditur,quia Deo gratias agebat,ſed quia nihil ſibi addi cupiebat.Qui dicit,ego me iuſtum facio, peior eſt Phariſæo,qui ſuperbè ſe iuſtum dicebat, ſed inde tamen Deo gratias agebat. s. Int. quid eſt cæteri homines?niſi omnes præter ipſum.q.d.ſolus ſum iuſtus.Aug.de verb Dom.¶ Greg.23. Mor.cap.7. quatuor ſunt quibus arrogantium tumor demonſtratur,cùm.ſ.bonum,aut à ſe habere exiſtimant, aut pro ſuis meritis accepiſſe,aut ſe iactãt habere,quod nõ habent;aut deſpectis cæteris, ſingulariter videri appetunt habere quod habẽt. 17. Int.ecce ex vicino publicano maior tumoris occaſio,qui aſcendit orare, nõ Deum rogat,ſed ſe laudat,inſuper & roganti inſultat.Aug.de ver.Dom. ¶ Chry. nõ ſatiauerat eius contemptum tota humana natura,ſed & publicanum aggreſſus eſt,multa autem mala facit, qui aliis conuiciatur.Primò,audientem reddit peiorem:ſi enim peccator eſt, lætatur inuento criminis collega:ſi iuſtus,extollitur de ſe magna putans. Secundò, Eccleſiæ communitatem lædit,hanc enim vituperant,qui audiunt.Tertiò,Deum blaſphemari facit. Quartò, illum cui conuiciatur impudentiorem facit,& ſibi aduerſarium. Quintò,ſe ſtatuit pœnæ obnoxium. 18. Theoph.i.hebdomada: ieiunabant verò Phariſæi ſecunda,& quinta feria. 19. Greg.19.Mor.cap.17. ciuitatem cordis inſidiantibus hoſtibus per elationem aperuit,quam fruſtra per ieiuniũ,& orationem clauſit.fruſtra munita ſunt cætera, ſi per vnum locum aditus patet. 20. Aug.de verb.Dom.hunc conſcientia remouebat,ſed pietas applicabat. 21. Theoph.alio tamen animo quàm Phariſæus. 22. Theoph.indignos cenſens ſuperna viſione,qui maluerunt terrena bona ſpectare,& quærere. 23. Theoph.cor quodammodo pungens, & excitans. 24. Chry.audierat contemnentem ſe publicanum,nec indignatus eſt: vulnus detegit, medicinam quærit. 25. Int.ad comparationem illius.Aug.de verb.Dom.quid mirum ſi Deus ignoſcit,quando ipſe agnoſcit?à longè ſtabat,ſed eum Dominus de propè attendebat: Excelſus enim Dominus, & humilia reſpicit. tremebat conſcientia, ſpes ſubleuabat, percutiens pectus, pœnas de ſe exigebat, ideo Dominus confitenti parcebat.Chry.coniunctam cum ſuperbia iuſtitiam ſuperat, humilitas cum peccato,ſuperbia enim facilè iuſtitiam deprimit,at humilitas peccati pondus ſuperat.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

12. Beda Phariſæus Iudæorum populus ex iuſtificationibus legis extollens merita ſua,Publicanus gentilis,qui confitetur peccata ſua.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

9. i. illorum cauſa. p. opportuno.ſ.tempore. r. pro.num.-24. ſic olim orabant. 18. i. hebdomada. vide Leuit.32. t. Græc.ἱλάσθητι,placatus eſto. 25. i.effectus iuſtus,ſeu minus peccator. vide Eſa.16.

in

Digitized by Google

in domum ſuam [26] ab [27] illo,quia omnis qui ſe exaltat [28], humiliabitur : & qui ſe [29] humiliat [30] exaltabitur. [31] Afferebant autem ad illum & infantes,vt eos tangeret.Quod cùm viderent diſcipuli,[32] increpabant illos. Ieſus autem [a] conuocans illos, dixit : [33] Sinite pueros venire ad me,& nolite vetare eos;[34] talium eſt enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei ſicut [35] puer, non intrabit in illud. Et [36] interrogauit eum [37] Princeps quidam, dicens: [38] Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo?Dixit autem ei Ieſus,Quid me dicis [39] bonum?nemo bonus niſi ſolus [40] Deus.[41] Mandata noſti. [x] non occides,non [42] mœchaberis,non [43] furtum facies, non falſum teſtimonium dices:[44] honora patrem tuum & matrem.Qui ait,Hæc omnia [45] cuſtodiui à iuuentute mea.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

26. Int.i.pluſquàm ille.Theoph.cur Phariſæus paucis ſe laudans,condẽnatur,Iob verò ſe plurimùm laudans coronatur?fecit ille criminando alios,Iob verò cogentibus amicis,& preſſuris,idque ad Dei gloriam, ne homines deſiſterent à profectu virtutis. 28. Int.ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur.Baſil.contingit exaltari laudabiliter,mente.ſ.per magnanimitatem erecta,cõtemptis terrenis,conuerſatione cæleſti,&c.Et differt hæc mentis ſublimitas ab elatione arrogantium, vt corporis bene diſpoſiti corpulentia ab inflatione ex hydropiſi. 29. Chry.humilitatis nomen multiplex.eſt enim quædam virtus,iuxta illud,Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Eſt & humilitas ab ærumnis, iuxta illud, Humiliauit in terra vitam meam. Eſt & humilitas à peccatis,&c. quid enim humilius his qui ſe ſubmittunt diuitiis,&c. 30. Chry.humilitas latronem ante Apoſtolos in paradiſum duxit;quòd ſi humilitas iuxta delicta tantum poteſt,quid poterit iuſtitiæ coniuncta? & ſi factus coniunctus iuſtitiæ poteſt deprimere, quid faciet coniunctus peccato? Glo.Publicanus humiliter orans ad illos pertinet,de quibus dicitur, Deus non faciet vindictam electorum ad ſe clamãtium:Phariſæus verò merita iactans ad illos, de quibus dicitur, Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? 31. Glo.humili magiſtro offeruntur infantes,vt oſtendatur innocens,& ſimplex ætas ad gratiam pertinere. 32. Amb.non inuidiæ,aut mentis aſperitate,ſed ne Dominus comprimeretur à turbis.Glo.putabant eum offerentium importunitate laſſari. 33. Int.q.d reſpuenda eſt veſtræ ſeruitutis officioſa ſedulitas,vbi Diuinitatis eſt inuitia. 34. Amb.nõ pueritia,ſed æmula puerilis ſimplicitatis bonitas deſignatur,non enim eſt virtus non poſſe peccare,ſed nolle.Beda.non dicit iſtorum, ſed talium,mores deſignans,non ætatem. Glo.Puer non perſeuerat in ira,læſus nõ meminit,non mulierem concupiſcit,&c. 35. Amb.de quo ſcriptum eſt,Puer natus eſt nobis.Baſ.debemus vt pueri,qui non contradicunt,nec diſputant cum magiſtris,credibiliter,& obedienter doctrinam Chriſti ſuſcipere.Theoph.meritò gentilium ſapientes, qui nolunt fidem ſine probationibus ſuſcipere à regno Dei excluduntur. 36. Beda.audierat tantùm ſimiles puerorum regnum Dei intraturos. 37. Int.hic diues & ſuperbus non voto diſcentis,ſed tentantis interrogat. Chry.auarum hunc dicere non verebor. hoc enim Chriſtus ei improperat,nõ autem tentatorẽ. 38. Amb.Deum bonum dicere debuiſſet. 39. Amb. non ſe negat bonum,ſed Deum deſignat.Aug.2.de conſ.Euang.apud Matthæum:Quid me interrogas de bono? vtrumque ergo intelligitur dictum, quid me dicis bonum? &, quid me interrogas de bono? 40. Ambr.à Deo Filius non excipitur, nec à bono Chriſtus.Tit.intentionem illius attendens Chriſtus,omiſſa quæſtione,in notitiam fidei ducit.hæc enim eſt via ad opera.Glo.quiuis ſanctus homo,comparatione Dei,bonus non eſt. 41. Glo.iuſtitia legis ſuo tempore cuſtodita, non ſolùm bona terræ, ſed & vitam conferebat æternam. 43. Baſil.etiam fures intelligendi ſunt legionum duces, vel ciuitatum gubernatores,ſi quid vi exigant. 44. Theoph.peccare in parentes,quia rarò contingit, vltimò ponit.Amb.honor eſt non ſolùm honorificentiæ,ſed etiam largitatis:paſce parentes,ſi paueris, nondum reddidiſti cruciatus quos pro te mater paſſa eſt.dices, quod eram parentibus collaturus,Eccleſiæ mallem conferre.Non quærit Deus donum de fame parentum,vt autem paſcendi ſunt,ita propter Deum relinquendi,ſi impediant deuotæ mentis affectum. 45. Beda.non eſt putandus mentitus, ſed ſimpliciter confeſſus,vt vixerat exterius.alioqui non eum,vt Mar.ait, Chriſtus intuitus dilexiſſet.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

26. pro,præ illo, ſeu pluſquàm ille.Hebr. v. pro, aduocans. 37. ſ.magna auctoritatis, & potentia apud Iudæos ob diuitias. x. futura,pro imperatiuis.

Quo audito, Ieſus ait ei, Adhuc vnum tibi [46]deeſt: [47]Omnia quæcumque habes [aa]vende, & da [bb]pauperibus, & [48]habebis [49]theſaurum in cælo: & veni, [50]ſequere me. His ille auditis, con[51]triſtatus eſt: quia [52]diues erat valdè. Videns autem Ieſus illum triſtẽ factum, dixit: [53]Quàm difficilè, qui pecunias [54]habent in regnum Dei intrabunt? Facilius eſt enim [55]camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Et [57]dixerunt qui audiebãt, Et [cc]quis poteſt ſaluus fieri? Ait illis: [58]Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, [59]poſſibilia ſũt apud Deum. Ait autem Petrus: [dd]Ecce, nos dimiſimus [60]omnia, & [61]ſecuti ſumus te. Qui dixit eis: [62]Amen dico vobis, [63]nemo eſt qui [64]reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei: & non recipiat multo plura in hoc [65]tempore, & in ſeculo futuro vitam æternam.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

46. Int.ſ.ad perfectionem. 47. Int.non partem. Beda. vt Ananias & Saphira. aa. Baſil.non quia facultates naturaliter malæ: ſunt enim Dei creatura. Non condemnantur diuitiæ, ſed abuſus. 48. Int.ſ. ſic dando. 49. Athan.non magnum putemus ſi mũdum deſpiciamus. tota enim terra in comparatione cæli breuiſſima. Baſil. diſpenſatio facultatum, iuxta Dei mandata, crimina delet, & regnum confert.

50. Chry. pauperibus cuncta erogare ſine dilectione, imperfectum eſt, vt Paulus ait. Theoph. cum paupertate oportet habere cæteras virtutes, & hoc eſt, ſequere me. i. in cæteris eſto meus diſcipulus.

51. Int. hæc eſt triſtitia, quæ mortem operatur, hæ ſunt ſpinæ & tribuli qui ſemen Dei ſuffocant. Cyril. non fuit iſte capax vini recentis, ſed cùm eſſet vetus vter, triſtitia ruptus eſt. Baſi. mercator non triſtatur cùm acquirit ſibi opportunitatu puluerem dans, vt acquiras vitam æternam triſtaris? 52. Int.ſ. poſſidens cum amore. 53. Int. qui multiplicandis diuitiis incumbunt, alterius vitæ gaudia contẽnunt.

54. Int.i. cum amore poſſident, & in eis confidunt, nec impoſſibile, ſed difficile dicit, quia difficulter diuitiæ contemnuntur. Theoph. viſcoſiores ſunt viſco diuitiæ; & vix euellitur animus occupatus ab eis. Chry. non prohibet Dominus ditari, ſed opibus ſeruire. 55. Theoph. nomen Græcum ſignificat, vel camelum, vel rudentem. 56. Theoph. attende impoſſibile ſaluari diuitem, i. à diuitiis captum, & eis ſeruientem, poſſidentem verò diuitias. ſ. tamquam dominium difficile: difficile enim fugere decipulas dæmonis, ideo bonum eſt paupertas. Chry. Faciliùs quis in paupertate, quàm in diuitiis opes contemnit. Aug. 2. de q. Euang. diues hic vocatur temporalium cupidus, & de his ſuperbiens. 57. Chry.ſ. diſcipuli non de ſe, ſed de toto mundo timentes. cc. Aug. 2. de q. Euang. multi quidem ſunt pauperes, ſed intellexerunt omnes qui diuitias amant, etiamſi adipiſci nequeant, in diuitũ numero deputari. 58. Int. ſ. vt per ſe à ſuis cupiditatibus conuertantur. 59. Aug. 2. de q. Euang non intrat in regnum diues cum cupiditate & ſuperbia, ſed poteſt à Deo ad charitatem & humilitatem conuerti. 60. Int. etiam voluntatem habendi. Cyril. paucis renunciantes, propoſito, & obedientia pares habentur opulentis. 61. Int. quod perfectius eſt. 62. Cyril. eleuat ad ſpem iureiurando promittens. 63. Int. non tantùm de vobis Apoſtolis, ſed & de quibuſcumq; fidelibus. 64. Int. i. omnes affectus carnis meæ caritati poſtpoſuerit.

65. Beda. hinc quidam mille annorum Iudaïcam fabulam commenti ſunt. Cyril. qui relinquunt tẽporalia, multiplicia charismatum dona obtinent: pro domo relicta, manſiones ſupernas: pro patre, cæleſtem Patrem; pro fratribus, Chriſtum; pro coniuge, diuinam ſapientiam, à qua procreat ſpirituales fructus; pro matre, cæleſtem Hieruſalem; denique fratres & ſorores in hac vita ſpirituali glutine coniunctos Glo. carnalia pro Chriſto dimittens, ſpiritualia accipiet.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

55. Aug. 2. de q. Euang. Facilius eſt Chriſtum pati pro dilectoribus huius ſeculi, quàm hos ad Chriſtum poſſe conuerti, dicitur Chriſtus camelus, qui ſponte humiliatus, infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit, per acum ſignificantur punctiones & dolores in paſſione ſuſcepti; per foramen, anguſtia paſſionis. Glo paſſione velut acu, naturæ noſtræ quaſi ſciſſa veſtimenta Chriſtus reſarcire, id eſt, nos reparare dignatus eſt. camelus etiam gentilis populus, gibbo peccatorum deformis; diues, Iudæus de meritis glorians, anguſta via, Chriſtus.

[66] Aſſumpſit autem Ieſus duodecim,& ait illis,Ecce aſcẽdimus Hieroſolymam,& conſummabuntur omnia quę ſcripta ſunt per [67] Prophetas de Filio hominis.Tradetur enim gentibus,& illudetur,& flagellabitur,& conſpuetur:& poſtquàm flagellauerint,occident eum,& [68] die tertia reſurget.Et ipſi nihil horum intellexerunt.Et erat verbum iſtud abſconditum ab eis,& non intell [69] igebant quæ dicebantur. [70] Factum eſt autem cùm ap [71] propinquaret Hiericho, [ee] cæcus quidam ſedebat ſecus viam mendicans.Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei, quòd Ieſus Nazarenus tranſiret. Et clamauit, dicens: [72] Ieſu [ff] Fili Dauid [73] miſerere mei. Et qui præibant, [gg] increpabant eum vt taceret.Ipſe verò [74] multo magis clamabat:Fili Dauid miſerere mei. [75] Stans autem Ieſus,iuſſit illum adduci ad ſe.Et cùm

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

66. Theoph.præuidens ex paſſione ſuâ diſcipulos turbandos, longè antè prædixit & paſſionis pœnam,& reſurrectionis gloriam.Chry.ſeorſum de paſſione Dominus confert cum diſcipulis:non enim oportebat eum ſermonem diuulgari multis,ne turbarentur:prædicit verò,vt faciliùs ſuſtinerẽt.Cyril. & vt ſciant illum prænoſcere,& ſponte pati;itaque ſeriatim paſſionis ordinem enarrat. Glo. prædicit, vt cùm morientem cernerent,reſurrecturum non dubitarent. 67. Beda.præuidebat futuros hæreticos qui Chriſtum dicerent Legi & Prophetis docuiſſe contraria. 68. Iſid.ſi tardiùs reſurrexiſſet,impotentiæ eſſe videretur,celeriùs reſurgere,ſummæ virtutis indicium.qui ſpondet ſoluere poſt triduum creditori debitum,nõ fallax eſt,ſi eodem die ſoluat,quamquam Chriſtus non dixit, Reſurgam poſt tres dies,ſed die tertia, reſurrexit verò poſt ſabbathum. 69. Beda. quia eius vitam maximè deſiderabant, mortem eius audire nõ poterant,& quia Deũ ſciebant,nõ putabant poſſe mori;& quia ſæpè parabolicè loquebatur,de paſſione dicta,allegoricè ad aliud referenda eſſe credebant. 70. Greg. in hom. quia carnales diſcipuli,nõ capiebant verba myſterij,venitur ad miraculũ,vt ad fidem ſolidentur. 71. Aug. 2.de q.Euan.bis factum hoc miraculum:ſemel in vno cæco,cùm veniret in eam ciuitatem,vt hîc narrat Lucas:iterum verò in duobus, cùm inde egrederetur, vt narrat Matthæus. 72. Int.q.d.homo pro hominib. factus,miſerere hominis.Chry.Quis te id docuit ô homo?verè Dominus illuminat cæcos. 73. Cyril.non ignorabat in Iudaiſmo nutritus,Deum ſecundùm carnem de progenie Dauid naſciturum.Itaque ei,vt Deo loquitur. 74. Cyril.nocuit fides omnibus repugnare,& vtile eſt pro cultu diuino pudorem deponere. 75. Cyril.ſiſtit Chriſtum vox inuocantis in fide.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

ee. Amb.cæcus,gentilis populus,qui recepit amiſſi luminis claritatem. Greg. in hom. cæcum humanum genus,Iericho luna interpretatur,& defectum ſignificat noſtræ mortalitatis,cui dum appropinquat Dominus carne ſuſcepta,homines lumen recipiunt,qui,ſi credant Redemptorem, qui dixit: Ego ſum via,iuxta viam ſedent: ſi exorant vt lumen recipiant, mendicant: turba venientem Ieſum præcedens, vitiorum tumultus, qui ante aduentum Chriſti ad cor noſtrum cogitationem noſtram diſſipant,& in oratione conturbant;ſed quanto grauiùs premimur, tanto orationi ardentiùs inſiſtere debemus.tranſit Chriſtus,& ſtat:tranſire humanitatis eſt, ſtare diuinitatis. Et tranſiens audiuit clamantem:per humanitatem enim vocibus noſtræ cæcitatis compatiendo miſertus eſt: illuminauit verò ſtans,nempe per diuinitatis potentiam,cæcus non aurum,ſed lucem quæſiuit: ſic nos lucem quam cum Angelis videre poſſimus,petere debemus,ad quam via fides eſt: vnde cæco dicitur, Fides tua te ſaluum fecit,vidit,& ſecutus eſt:eſt enim quod intelligas operandum. Aug.2.de q.Euang. Iericho, luna.ſ.mortalitas:propinquans verò morti Dominus,Iudæis ſolis Euangelium iuſſerat prædicare,quos ſignificat iſte cæcus:reſurgens verò à mortuis,Iudæis & gentibus,quos duos populos ſignificant, duo cæci commemorati à Matthæo.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

71. pro,propè eſſet,Marcus enim narrat factum id in egreſſu ex Iericho,vel aliud eſt id miraculum. ff. ſic Meſſiam appellabant. gg. apparet ſæpè,& valdè clamaſſe.

appro

appropinquaſſet,[76] interrogauit illum,dicens:Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine,[hh] vt videam.Et Ieſus dixit ei,[77] Reſpice,[78] fides tua te ſaluum fecit.Et confeſtim vidit,& ſequebatur[79] illum,magnificans[80] Deum.Et omnis plebs vt vidit,dedit[81] laudem Deo.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

76. Cyril.interrogat,vt ſciant aſtantes nõ illum petere pecuniam,ſed diuinam efficaciam tamquam à Deo.Chry.interrogat,ne calumniatores poſſent dicere,vt in cæco nato:non eſt hic, ſed ſimilis eius. 77. Chry. Quis Prophetarum talia dixit?hinc ergo apparet perfidia Iudæorum. 78. Chry. pro fide venduntur beneficia,& ſecundùm capacitatem intentionis hauritur gratia. 79. Chry Feruens fide ante beneficium;poſt,beneuolentia. Quare verò Chriſtus ſequi permiſit, qui dæmoniacum curatum ſe ſequi prohibuit?illum miſit præconem,vt benefactorem prædicaret;hunc ſequi permiſit ad paſſionem aſcendens,ne exiſtimaret Chriſtum potius infirmitate,quàm miſericordia pati, qui recens miraculo tanto curatus eſſet. 80. Cyril.non glorificaſſet Deum, niſi verè vidiſſet. 81. Beda, non ſolùm pro impetrato munere lucis,ſed & pro merito fidei impetrantis.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

76. Int.interrogabat,vt credamus non niſi confitentem poſſe ſanari.Amb.¶ Greg.in hom. interrogat,vt cor ad orationem excitet.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

hh. Græc.ἀναβλέψω,viſum recipiam. 87. Græc.ἀνάβλεψον,viſum recipe. 81.i.laudauit Deum.

CAPVT XIX.

ET ingreſſus[a] perambulabat[b] Hiericho. Et ecce vir nomine Zachæus[c]: & hic
princeps erat publicanorum[1]; & ipſe diues.[d] & quærebat[2] videre[3] Ieſum, quis
eſſet:& non poterat præ turba,quia ſtatura puſillus[4] erat. Et præcurrens,aſcendit in

Sens. Lit. In Cap. XIX.

1. AMB. Quis de ſe deſperet,quando iſte peruenit ad gratiam,cui cenſus ex fraude? d.Amb.non omnes diuites auari. 2. Tit.pullulauerat in eo ſemen ſalutis. 3. Tit.numquam eum viderat: ſi enim vidiſſet,iam dudum receſſiſſet à nequitia publicana.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

c. BEDA. Zachæus.i.iuſtificatus,ſignificat credentem ex gentibus populum,qui temporalium occupatione depreſſus erat,& minimus, voluit videre Chriſtum intrãtem Hiericho.i.fidem quam Chriſtus mundo attulit,participare:turba,vitiorum conſuetudo,quam obſtantem tranſcendit,terrena relinquendo,& crucis arborem aſcendendo.Sycomorus alta arbor, vnde & celſa nuncupatur,& ficus fatua dicitur.irridetur ſ.ab incredulis crux vt fatua;ſed alit credentes, vt ficus.aſcendit puſillus, cùm quilibet humilis clamat:Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. venit eò Dominus per prædicatores.ſ.ad populum nationum; vidit.i.per gratiam elegit; manet in domo puſilli Zachæi.i.in humilium nationũ corde quieſcit.deſcendit iſte de ſycomoro:etſi enim cognouimus Chriſtum ſecundùm carnem,ſed iam non nouimus,etſi enim mortuus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei.Cyril.turba,imperitæ multitudinis confuſio, quam oportet tranſcendere, ſi velis Chriſtum aſpicere.Amb.Zachæus ſuper arborem,i.ſupra legem. Theoph. Supra ſycomorum.i.voluptatis dulcedinem quæ ſignificatur per ficum,aſcenditur per pœnitentiam,per humilitatem deſcenditur. fit reſtitutio in quadruplum.i.per multiplices virtutes ſanantur priſtina delicta. Greg.27.Mor.c.26.ſycomorum.i.ficum fatuam aſcendit puſillus Zachæus: qui enim mundi ſtultitiam humiliter eligit, Dei ſapientiam ſubtiliter contemplatur. 4. Int.non malitia,ſed fide.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

a. Græc. διήρχετο,pertranſibat. b. diſtat à Iordane, ſecundùm Ioſephum, ſtadiis 60. ab Hieruſalem verò 150. c. interpretatur iuſtificatus,ſeu purus. 2. id eſt,cupiebat.

arborem,

arborem [e] ſycomorum vt videret eum : quia inde erat tranſiturus. Et cùm veniſſet ad locum, ſuſpiciens Ieſus [5] vidit illum, & dixit ad illum, [6] Zachæ, feſtinans deſcende : quia hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & [7] excepit illum gaudens. Et cùm viderent [f] omnes, [g] murmurabant dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertiſſet. [h] Stans autem Zachæus, dixit ad Ieſum : [8] Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus. & ſi quid aliquem defraudaui, reddo [9] quadruplum. Ait Ieſus [m] ad eum, Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quòd & ipſe [10] filius [11] ſit Abrahæ. [12] Venit enim filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Hæc illis audientibus adiiciens, dixit [n] parabolam, eo quòd eſſet prope Hieruſalem; & quia [o] exiſtimarent quòd [13] confeſtim [p] regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo : Homo quidam [14] nobilis abiit in regionem [15] longinquam accipere ſibi [16] regnum, & [17] reuerti. Vocatis autem [q] decem ſeruis ſuis,

Sens. Lit. In Cap. XIX.

5. Cyrill. vidit animam hominis promptiſſimè nitentem ad ſanctè viuendum. 6. Int. non inuitatus, inuitat; quia etſi nondum audierat vocem inuitãtis, audierat affectum. Amb. ¶ Tit. ſolam hic viſionem deſiderauit, ſed qui nouit plus facere quàm quærimus, dedit ei ſupra id quod expectabat. 7. Beda. ecce camelus depoſita ſarcina, per foramen acus tranſit. i. relicto diuitiarum amore, benedictionem Dominicæ ſuſceptionis accipit. Amb. diuitiæ ſunt impedimenta improbis, bonis adiumẽta virtutis. Chry. conſiderа Domini bonitatem, inſons cum ſontibus conuerſatur. 8. Chry. Audi mirabile, nondum didicit, & obedit: nempe Saluator iuſtitiæ radiis nequitiæ caliginem fugauit. 9. Chry. ſciebat legem iubẽtem reſtituere in quadruplum malè ablata, nec expectat legis cenſuram, ipſe ſibi iudex effectus, habebat verò etiã ex patrimonio diuitias, alióqui non potuiſſet in quadruplum reſtituere. 10. Beda. non quia de Abrahæ ſtirpe genitus, ſed quia eius fidẽ imitatus, bona enim partiendo pauperibus, reliquit, vt ille, terram & domum paternam. ait verò & ipſe, ſignificans non ſolùm iuſtos, ſed qui ab iniuſtitia reſipiſcunt, ad promiſſionis filios pertinere. 11. Theoph. anteà nullam habebat ad Abrahã ſimilitudinem. 12. Int. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Chry. q. d. medicus veni, non iudex, ob hoc cõuiua fio languentium, patiorq; fœtorem, vt præſtem remedia. ſed quomodo Paulus iubet cum fratre auaro nec cibũ ſumere? ſ. ſi perſtet in malo. n. Glo. docet ſibi magis pœnitẽtiam peccatorum, quàm iuſtitiam ſuperborũ placere, latiúſq; in humilibus gentibus, quàm in ſuperbis Iudæis ſe regnaturum. 13. Euſeb. putabant quidam in primo Chriſti aduentu regnũ eius venire : oſtendit ergo ſe non priùs recepturum regnum à Patre, quàm ab hominibus iret ad Patrem. Theoph. oſtendit Chriſtus ſe quaſi Deum cognoſcere ſuas cogitationes. Glo. docet ſe fidẽ toto orbe diſperſurum, & in fine ſeculi iudicem omnium, regemq; venturum. 14. Cyril. quamuis ſeruus factus ſit Deus verbum, eſt tamen nobilis ſecundùm ineffabilem ortum à Patre. Baſil. Eſt etiam nobilis, quia ex ſemine Dauid. 15. Baſil. non tam locali diſtantia, quàm rerum conditione. Aug. 2. de q. Euang. ad gentes abiit, vt plenitudo gentium intraret; reuertetur, vt omnis Iſraël ſaluus fiat. Euſeb. aſcendit à terra in cælos, vnde redibit apparitione ſecunda glorioſa. 16. Baſil. ſ. gentium, iuxta illud: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Euſeb. Regnũ obtinui, dante Patre, iuxta illud Danielis : Ecce filius hominis veniebat, & datũ eſt illi regnũ. 17. Int. quia in fine ſeculi omnis Iſraël ſaluus erit. q. Glo. ſ. diſcipulis litera decalogi imbutis.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

g. Beda. manifeſtum eſt Iudæos ſemper gentium odiſſe ſalutem. h. Glo. in ea quam cœperat fidei veritate perſiſtens.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

e. q. d. ficum fatuam, eſt enim ignaui ſaporis. dicitur & ſycaminus, συκάμινος, (Hebr. שקמה, & συκόμορος) quod moro folys ſimilis ſit. f. pro, ferè omnes. ſ. plurimi. l. pro, iam iam dabo, vel ad id deputo. m. pro, de eo, ſic Ro. 10. ad Iſraël. pro, de Iſraël. Pſalm. 3. Multi dicunt animæ meæ, pro de anima mea. 10. ſ. fide, imitatione, q. d. vnus ex electis Dei. o. ſ. diſcipuli. p. quo Meſſiam regnaturum in terra putabant. 16. id eſt, regni poſſeſſionem.

[18] dedit eis [19] decem [20] mnas,& ait ad illos:[r] Negotiamini dum venio.[21] Ciues autem eius ode[22]rant eum : & miſerunt [23] legationem poſt illum, dicentes:Nolumus [24] hunc regnare ſuper nos. Et factum eſt vt [25] rediret , accepto [26] regno : & iuſſit vocari ſeruos : quibus dedit pecuniam : vt [27] ſciret quantum quiſque [28] negociatus eſſet. Venit autem [29] primus , dicens: Domine,mna tua decem mnas acquiſiuit. Et ait illi, [s] Euge bone ſerue, quia in [30] modico fuiſti [31] fidelis , [t] eris poteſtatem habens ſupra decem [32] ciuitates. Et [33] alter venit , dicens: Domine,mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait, Et tu [34] eſto ſuper quinque ciuitates. Et [35] alter venit , dicens : Domine , ecce mna tua quam habui [36] repoſitam in [v] ſudario. Timui enim te,quia homo [37] auſterus es : tollis quod non poſuiſti , & metis quod non ſe[38]minaſti. Dixit ei : De ore tuo te iudico ſerue [39] nequam. Sciebas quòd ego homo auſterus ſum : tollens quod non poſui , metens quod non ſeminaui:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

18. Cyril. Aſcendens diſpenſauit credentibus varia chariſmata. ¶ Cyrill. ſignificat hic numerus in Scriptura perfectionem,ſi quis enim eum excedit numerando,ab vnitate iterũ inchoabit, quaſi denario perducto ad metam.Significantur ergo qui metam attigerũt diuini officij.Aug.2.de q.Euan.ſignificatur lex propter Decalogum. 20. Beda.Mina,quam Græci mnam vocant, centũ drachmis appenditur : ſignificat autem Scripturæ ſermonem;quia vitæ cæleſtis perfectionẽ ſuggerit.Euſeb.datur ſingulis vna, vna enim fides, vnum baptiſma. r. Glo.id eſt,prædicate,& à populis cõfeſſionem fidei, & morum probitatem recipite. 21. Int.ſ.Iudæi,ex quibus Chriſtus ſecundùm carnem,qui eum vſq; ad mortem crucis oderunt. Euſeb. Iudæi , ciues , ex eadem enim progenie,& eodem ritu legis vtentes.
22. Oderunt & me,& Patrem meum. 23. Aug.2.de q.Euan. poſt reſurrectionem miſerunt perſecutores Apoſtolis,& prædicationẽ reſpuerunt. 24. Cyril.Non habemus Regem niſi Cæſarem. 25. Int. hoc erit quãdo ille qui humilis apparuit in manifeſtiſſima claritate iudicaturus adueniet.Aug.2.de q. Euan.¶ Glo.quotidie Chriſtus accepto regno à Patre redit,peregrinantis enim in terra Eccleſiæ ſemper ſtatũ conſpicit. 26. Chry.duo regna Dei. Eſt enim Rex creationis iure,& quia iuſtis dominatur ipſi ſponte ſubiectis,& hoc regnũ dicitur accepiſſe. 27. Int.i.ſciri faceret,tunc enim omniũ opera & cogitationes omnibus palàm oſtendentur. 28.Int.& ſimul de ipſis iudicet. 29.Beda.ſ.ordo Doctorũ in circumciſionem miſſorum , decem mnas acquiſiuit,i.populum ſub lege conſtitutum negotiatione minæ vnius.i.vnius fidei prędicatione. 30. Beda.quicquid in præſenti præcipimus donorum,in comparatione futurorum,modicum eſt. 31. Int non tua quærens. 32. Amb.Animæ ſignificantur, quibus iure præponitur. ſicut enim Angeli præſunt;ita qui vitam meruerunt Angelorũ. Aug.2.de q.Euan.ſignificatur multiplicatio intelligentiæ in ipſa veritate. 33. Beda. ſ.miſſi euangelizare gentibus , quas quinq; ſenſibus corporis antea mãcipatas,cõuerterunt. hoc enim eſt quinq; mnas acquiſiſſe. 34. Int. i.ex earum animarum quas imbuiſti fide & conuerſatione , magnus ſublimiſq; eſto,vt non tantùm de tuis,ſed etiam de auditorum profectibus honoreris. 3. Int.tertius ſeruus , ſunt illi,qui poſt collectos Iudæos & gentes , negligenter vtuntur commiſſo prædicationis officio. 36. Aug.2.de q. Euãg.ſunt quidam ſibi peruersè blãdientes,dum putant ſufficere vt de ſe quiſque rationem reddat,nec eſſe opus alijs prædicare,& miniſtrare. v. Beda.ſ.lenti corporis otio Gloſ.in ſudario pecuniam reponit, qui ad prædicãdum idoneus,officium prædicandi vel ſuſcipere renuit, vel ſuſceptũ non bene gerit. 37. Int. q.d.cogitaui arduam eſſe viam quæ ducit ad vitam,& quòd quãto gradus altior,tanto caſus grauior.
38. Aug.2.de q.Euang.q.d.video etiam inexcuſabiles eſſe apud te,quibus non eſt data lex,neq; Euãgelium prædicatum,per creaturam enim poterant cognoſcere creatorem. 39. Int.quia piger ad exercendum officium,ſuperbus ad accuſandum Domini iudicium. Beda.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

20. *Græ. μνᾶ,Latinè mina,continet centum drachmas.Heb.* מנה*. Eſt autem Mina Hebraica dupla ad Atticam. r. ſ.lucro operam dantes. 23. pro legatos.qui.ſ dicerent,ne ampliùs rediret. 28. pro , lucrifeciſſet negotiando. s. vox laudantis , q.d.rectè ſanè. t. pro , eſto. 38. q.d.tantum abeſt , vt ſinas perire tua, etiam aliena rapis.*

& [40]quare non dediſti [41]pecuniam [x]meam ad [42]menſam, & ego veniens cum [43]vſuris vtique [44]exegiſſem [aa]illud?Et [bb]adſtantibus dixit, [cc]Auferre ab illo mnam, & [45]date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni [46]habenti [47]dabitur, & abundabit: ab eo autem qui non [48]habet, & quod habet, [49]auferetur [dd]ab eo. Verumtamen [50]inimicos meos illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe,adducite huc,& [51]interficite ante me. Et his dictis,præcedebat [52]aſcendens Hieroſolymam. Et factum eſt cùm appropinquaſſet ad [53]Bethphage & [54]Bethaniam, ad montem qui vocatur [55]Olíueti, miſit [56]duos diſcipulos ſuos, dicens: Ite in caſtellum quod [ee]contra vos eſt:in quod introeuntes, inuenietis pullum aſinæ [57]alligatum:cui nemo vmquam hominum ſedit:[58]ſoluite illum,& adducite. Et ſi quis vos interrogauerit, Quare ſoluitis?Sic dicetis ei,[59]Quia Dominus [ff]operam eius deſiderat.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

40. Beda.q.d.ſi me ſciebas aliena ſectari,cur non cogitaſti me mea diligentiùs quæſiturũ? 41. Beda. Eloquia Domini caſta,argentum igne examinatum. x. Glo.non tuam. vnde Apoſtolus,Si quis loquitur,quaſi ſermones Dei. 42. Beda.i.prompta,& parata corda. Aug.2.de q.Euang.i.profeſſionem religionis,quæ eſt tamquam publicè propoſita ad vſum neceſſarium ſaluti. 43. Chry. in diuinis eloquiis nõ ſolùm ad cuſtodiam obligamur,ſed etiam multiplicare monemur.Beda.Verbi auditor neceſſe eſt vt cum vſuris ſoluat operando; vel alia ſtudeat intelligere ex auditis. 44. Int.ſ.merita diſcutiens.
bb. Chry.Deus non ipſe pœnas irrogat,ſed mediantibus Angelis. cc. Glo. collatam gratiam amittit,qui prædicando aliis communicare neglexit,augetur verò illi qui in ea laborauit. 45. Beda. abundantia gratiæ quam modò tepidè exercemus,Iudæorum doctoribus, cùm Iſraël ſaluus fiet, conferetur. 46. Int.i.vtenti eo quod habet. Aug. 2. de q. Euang. 47. Theoph.ſ.vt fiat lucri maioris occaſio, Domino plura decuplans. 48. Int.i.qui non vtitur. Aug. 2. de q Euang. 49. Theoph. ſi inuigilauerimus,virtutes,& dona Dei multiplicabimus:ſi tepeamus,extinguemus. 50. Int.i.Iudæos,& omnes nolentes ad Chriſtum conuerti. 51. Theoph. etiam in hoc mundo mactati ſunt ab exercitu Romanorum.Chry.patet Patrem & Filium eadem facere: Pater enim ad vineam deſtinat exercitum; Filius hoſtes coram ſe trucidari facit;eſt autem hæc parabola alia ab ea quæ narratur de talẽtis à Matthæo.
52. Beda.oſtendens etiam de eius ciuitatis euentu parabolam fuiſſe præmiſſam, quæ & ipſum erat occiſura,& hoſtili gladio peritura. 53. Beda. locus erat Sacerdotum in monte Oliueti, interpretatur autem domus maxillarum,maxillas enim ſacerdotibus dari lex præcipit. 54. Beda.ciuitas eſt, ſeu villula ex latere montis Oliueti,interpretatur autem domus obedientiæ. 59. Tit.non poteſt aliquis reſiſtere Deo,quæ ſua ſunt euocanti.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

55. Int.venit ad montem Oliueti,vt nouellas oliuas in ſublimi virtute plantaret. Amb.& fortè ipſe mons Chriſtus eſt. 56. Int.propter ſcientiam veritatis,& munditiam operis, vel geminæ dilectionis ſacramentum toto orbe prædicandum,vel propter duos ordines prædicatorum;vnum in circumciſione,alterum in gentibus.Theoph.Prophetas & Apoſtolos. 57. Int.alieni alligant,vt poſſideãt;Chriſtus ſoluit,vt teneat. 58. Int.Quæcumque ſolueritis in terra,erunt ſoluta & in cælo.Amb.Solui non poterat, niſi iuſſu Domini; ſoluit manus Apoſtolica pullum.i.gentilem populum,in quo nemo ſedit:quia nullus eum,antequàm Chriſtus ad Eccleſiam vocauit;alligatus verò perfidiæ vinculis tenebatur.Glo. nullus ſederat:nullus enim ſtultitiã eius deprimendo correxerat,& in viam vitæ arctam ire coëgerat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

42. pro,menſariis,qui mutuantes pecuniam, aut commutantes lucrantur. 43. in parabolarum applicatione tantum ſumendum quod propoſito ſeruit.hic ergo non vſura exemplum, ſed Domini voluntas lucrum volentis, & ſerui ignauiam condemnantis. 44. ſ.à menſariis. a a. ſ.quod non poſui,&c.vel pecuniam, qua Græcè neutri generis ἀργύριον. 46. ſ. vt debet. d d. abundat, more Hebræo. e e. pro,ex aduerſo. f f. Græc. αὐτοῦ χρείαν ἔχει,eo opus habet.

Abierunt[60] autem qui miſſi erant,& inuenerunt ſicut dixit illis,ſtantem pullum.[61] Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid ſoluitis pullum? At illi dixerunt: Quia[62] Dominus eum neceſſarium habet. Et[gg] duxerunt illum ad Ieſum. Et[hh] iactantes[ii] veſtimenta ſua ſupra pullum,impoſuerunt Ieſum. Eunte autem illo,[63] ſubſternebant veſtimenta ſua in via.Et cùm appropinquaret iam ad deſcenſum[mm] montis Oliueti,cœperunt omnes turbæ[64] deſcendentium gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus quas viderant[65] virtutibus,dicentes: Benedictus[66] qui venit[67] Rex[68] in nomine Domini,pax[nn] in cælo,& gloria[69] in excelſis. Et quidam Phariſæorum de turbis dixerunt ad illum:Magiſter increpa[70] diſcipulos tuos.Quibus ipſe ait:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

60. Tit.non refutauerunt officium hoc vt paruum.Baſil.quidquid intuitu Dei fit, non eſt paruum, ſed dignum regno cælorum. 61. Aug.2.de q.Euang.Matthæus etiam aſinæ meminit,cæteri tantùm pulli. 62. Titus.Maieſtatis nomen eſt. 63. Beda.non tantùm diſcipuli,ſed & plurimi de turba,iuxta alios Euangeliſtas. 64. Theoph.diſcipulos vocat omnes qui Chriſtum ſequebantur.Auctor ſequitur lectionem Græcam.vide Additionem. 65. Beda.& maximè Lazari reſurrectionem:ob hanc enim,vt ait Iohannes,ei venit obuiam turba. 66. Int.i.ab omni peccato ſingulariter immunis,& immunes faciens.Glo.extorquetur aduerſum ſe teſtimonium inuitis: crucifixerunt enim paulo pòſt quem nunc Regem appellant,& expectatum ſecundùm carnem Dauid filium veniſſe declarant. 67. Int.Ego veni in nomine Patris mei.Beda.poteſt etiam intelligi in nomine ſuo, ipſe enim Dominus eſt. 68. Beda. Rex dicitur non ad exigẽdum tributum,vel ferro exercitum armandum,hoſteſque viſibiliter debellandos;ſed quia mentes regat,& in regnum cælorum credentes perducat. 69. Beda.quia Chriſtus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchrè ſibi inuicem in laude eius concinunt cæleſtia.i. Angeli,qui eo naſcente cantarunt;& terrena,id eſt, homines, qui laudant cùm ſe cælo redditurus eſſet. Theoph;ſignificatur euanuiſſe bellum antiquum quo Deo aduerſabamur, & laudari ab Angelis Deũ in tali recõciliatione,& quidem hoc ipſum quod Deus ambulat in territorio noſtro, ſignificat ipſum nobiſcum habere concordiam. 70. Int.i.turbas laudantes, vel Apoſtolos ad laudandum inſtituentes. Theoph.referebant iſti regis nomen ad ſeditionem,Domini autem ad blaſphemiam.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

61. Glo.Matthæus aſinæ etiam meminit,vt monſtraret Iudæorum(ſi pœnituerint)non deſperandam ſalutem. 62. Amb.cùm Dominus dicitur,vnus agnoſcitur:miſera ſeruitus, cui vagum ius eſt,plures enim habet Dominos,qui vnum non habet.Orig.quando malitiæ ſeruimus,multis ſumus paſſionibus & vitiis ſubiecti. gg. Glo.audito Domini nomine,qui contradicebant,quieuerunt, id eſt,apparente Dei virtute per miracula,ceſſarunt fidei aduerſarij. hh. Orig.ſignificatur impoſitus Dei ſermo ſuper animas audientium.Glo non deſpiciendus hic aſellus:vt enim in veſtitu ouis ſunt lupi rapaces,ita ſub exuuiis corporis, quod nobis eſt commune cum belluis,mens Deo plena vegetatur. ii. Glo.veſtimenta Apoſtolorum, doctrina & gratia ſpiritualis, quibus corda hominum priùs nuda & frigida conregunt,vt mereantur habere ſeſſorem Chriſtum. 63. Glo.diſcipuli corporis exuentes amictum, ſanguine ſuo viam parant ſimplicibus,vt inoffenſo greſſu mentis Hieroſolymam,id eſt,ad veram pacis viſionem quo Chriſtus ducit, perueniant;illi etiam qui martyrum exempla ſequentes carnem domant,parant Domino iter ad montem,& ſequentibus bona præbent exempla. mm. Orig.ad deſcenſum montis occurrunt, vt ſignificent operatorem myſterij ſpiritalis ſibi veniſſe de cælo. Beda.deſcendente Domino de monte Oliuarum,id eſt humiliato miſericordiæ auctore, neceſſe eſt qui miſericordia indigent,eius veſtigia imitari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

64. Græ.μαθητῶν,diſcentium,ſeu diſcipulorum. 65. id eſt,factis potentibus. 66. id eſt,felix,laudandus. nn. q.d.ſit nobis pax cum Deo,experiamur poſthac eum pacatum, & propitium. 69. pro,ab Angelis glorificentur & laudentur.

Dico

Digitized by Google

[71] Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides cla[72]mabunt. Et vt appropinquauit, videns ciui-
tatem, [73] fleuit ſuper illam, dicens: [oo] Quia ſi cognouiſſes & [74] tu, [75] & quidem in hac die [pp] tua,
quæ ad [76] pacem tibi, nunc autem ab[77]ſcondita ſunt ab oculis tuis. [78] Quia venient dies in [qq] te:
& circum[79]dabunt te inimici tui vallo, & circūdabunt te; & [rr] coanguſtabunt te vndique:
& ad terram proſternent te; & [ss] filios tuos qui in te ſunt, & non relinquent in te lapi[80]dē
ſuper lapidem: eo quòd non cognoueris tempus vi[81]ſitationis tuæ. Et ingreſſus in tem-
plum, cœpit ei[82]icere vendentes in illo & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, [tt] Quia do-
mus mea, domus orationis eſt.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

71. Theoph. q.d. non ſine cauſa me ſic laudant, ſed commoniti virtutibus quas viderunt. 72. Beda. factum hoc dum Chriſto crucifixo petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta. Amb. obmuteſcentibus Iudæis poſt Domini paſſionem, viui erant, ſecundum Petrum, lapides clamaturi. 73. Orig. Beatitudines omnes ſuo firmauit exemplo. dixerat: Beati flentes, itaque flet. Cyril. Fletu miſereri ſe eorum declarat, 74. Int. ſ. ruinam quæ imminet. Gregor. in hom. 75. Int. ſub. fleuiſſes, quæ modò exultas. Gregor. in hom. ¶ Cyril. habebant velamine obnubilatum cor, nec digni erant qui in Scripturis Chriſtum intelligerent. 76. Greg. in hom. cùm ſe carnalibus voluptatibus daret, quæ ad pacem eſſe poterant habebat. Euſeb. notat ſuum aduentum ad pacem totius mundi factum, quam iſti, quia recipere noluerunt, dicūtur eis fuiſſe abſcondita, &c. 77. Int. ſ. ſuperuenturæ miſeriæ. Greg. in hom. ſi mala imminentia videret, læta in præſentibus proſperis non eſſet. 78. Int. Ecce pœna, quam imminentem ignorant. 79. Int. ſ. Romani Principes. Gregor. Illa enim ſubuerſio deſcribitur, quæ à Veſpaſiano & Tito facta eſt. Euſeb. Scripſit de his Ioſephus, vt geſta ſunt, conſonè prædictis à Chriſto. 80. Greg. ibi nunc ciuitas conſtructa eſt, vbi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa funditus eſt euerſa. 81. Theop. ſ. mei aduentus, qui veni ſaluaturus. Euaſerunt omnes qui in Chriſtum crediderunt illa pericula. 82. Gregor. in hom. oſtendit ruinam populi maximè ex ſacerdotum culpa fuiſſe. Glo. oſtendit vnde radix perditionis proceſſerit. Theoph. fecit etiam hoc Dominus in principio prædicationis, vt narrat Iohannes, ſed non fuerant ex præcedenti admonitione correcti.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

73. Gre. non ceſſat Chriſtus per electos ſuos plangere, dum quoſdam ex bona vita ad mores reprobos perueniſſe conſiderat: ſuam verò diem hic habet anima peruerſa quæ tranſitorio gaudet in tēpore, cui ad pacem ſunt quæ adſunt, dum ex rebus tēporalibus lætatur. 79. Orig. inimici ſpiritus nequam. Greg. maligni ſpiritus exeuntē à corpore animā obſident, & ante mentis oculos perpetratas iniquitates reducentes, coarctant; videt in extremitate vitæ à quibus hoſtibus circumcluſa ſit; ſed non poteſt euadere, quia iā non poteſt bona operari; tunc ad terram proſternitur, caro enim, quam ſuam vitā credidit, redire ad puluerem vrgetur: tunc lapis non relinquetur ſuper lapidem. i. omnis cogitationū illicitarū conſtructio diſſipabitur; deniq; in extremo vitæ inimicis traditur, quia viſitationis ſuæ tempus non cognouit, viſitat autē Dominus prauā animā aſſiduè præcepto aliquando flagello, aliquando miraculo.
82. Greg. in hom. templum Dei in ciuitate, in plebe fideli vita religioſorum. ſunt autem qui religionis officium in cōmercium terrenæ negotiationis trahunt, & domum Dei ſpeluncam latronū faciunt, qui ibi malitiæ gladiis occidunt proximos, quos orationis interceſſione viuificare deberent: eſt etiam templum mens fidelium. Glo. conſcientiam facit ſpeluncam latronum, qui illud meditatur agere, vnde poſſit innocentem lædere. Orig. eiicitur qui vendit columbas. i. Spiritus ſancti donum. Amb. nummularij ſunt qui de pecunia Domini. i. Scriptura diuina lucrum quærunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

oo abundat phraſi Hebr. & Græc. ſic Hiſpani, la ſi tu ſupieſſes. i. quòd ſi tu ſcires, pro, ſi tu ſcires. pp. quaſ. à Deo viſitaris, coniungendum autem cum quæ ad pacem. 76. ſ. pertinent, vel faciunt: ſi, autem, pro vtinam, ſeu, ò ſi, q.d. ò ſi ſcires in hoc tempore quæ ad pacem tuam, & felicitatem pertinent: at abſcondita tibi ſunt, quia non vis cognoſcere. 78. vel abundat, vel redditur cauſa fletus. qq. i. ſupra, vel contra. 79. Græc. Circumdabunt inimici tui vallum tibi, & cingent te. rr i. anguſtè continebunt. ss. i. ciues, ſic ſilia Ieruſalem, ciuitas enim velut mater ciuium. 80. hyperbole. tt. abundat, vt aliàs ſæpè.

Quo audito,Ieſus ait ei , Adhuc vnum tibi deeſt[46]: Omnia[47] quæcumque habes vende[aa],& da pauperibus[bb],& habebis[48] theſaurum[49] in cælo:& veni,ſequere[50] me. His ille auditis,contriſtatus[51] eſt:quia diues[52] erat valdè. Videns autem Ieſus illum triſtẽ factum,dixit:Quàm[53] difficilè,qui pecunias habent[54] in regnum Dei intrabunt?Facilius eſt enim camelum[55] per foramen acus tranſire,quàm diuitem intrare in regnum Dei.Et dixerunt[57] qui audiebãt, Et quis[cc] poteſt ſaluus fieri?Ait illis:Quæ impoſſibilia[58] ſunt apud homines,poſſibilia[59] ſũt apud Deum.Ait autem Petrus:Ecce[dd],nos dimiſimus omnia[60],& ſecuti[61] ſumus te.Qui dixit eis: Amen[62] dico vobis,nemo[63] eſt qui reliquit[64] domum,aut parentes,aut fratres, aut vxorem,aut filios propter regnum Dei: & non recipiat multo plura in hoc tempore[65],& in ſeculo futuro vitam æternam.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

46. Int.ſ.ad perfectionem. 47. Int.non patrem.Beda.vt Ananias & Saphira. aa. Baſil.non quia facultates naturaliter malæ:ſunt enim Dei creatura.Non condemnantur diuitiæ,ſed abuſus. 48. Int.ſ. ſic dando. 49. Athan.non magnum putemus ſi mũdum deſpiciamus.tota enim terra in comparatione cæli breuiſſima.Baſil.diſpenſatio facultatum,iuxta Dei mandata,crimina delet,& regnum confert.

50. Chry.pauperibus cuncta erogare ſine dilectione,imperfectum eſt , vt Paulus ait. Theoph.cum paupertate oportet habere cæteras virtutes,& hoc eſt,ſequere me.i.in cæteris eſto meus diſcipulus.

51. Int.hæc eſt triſtitia,quæ mortem operatur;hæ ſunt ſpinæ & tribuli qui ſemen Dei ſuffocant.Cyril.non fuit iſte capax vini recentis,ſed cùm eſſet vetus vter,triſtitia ruptus eſt Baſi.mercator non triſtatur cùm acquirit ſibi opportunatũ puluerem dans,vt acquiras vitam æternam triſtaris? 52. Int.ſ. poſſidens cum amore. 53. Int.qui multiplicandis diuitiis incumbunt,alterius vitæ gaudia contẽnunt.

54. Int.i.cum amore poſſident,& in eis confidunt,nec impoſſibile,ſed difficile dicit,quia difficulter diuitiæ contemnuntur. Theoph.viſcoſiores ſunt viſco diuitiæ; & vix euellitur animus occupatus ab eis.Chry.non prohibet Dominus ditari, ſed opibus ſeruire. 55. Theoph.nomen Græcum ſignificat, vel camelum,vel rudentem. 56. Theoph.attende impoſſibile ſaluari diuitem,i.à diuitiis captum,&eis ſeruientem,poſſidentem verò diuitias.ſ.tamquam dominum difficile:difficile enim fugere decipulas dæmonis,ideo bonum eſt paupertas.Chry.Faciliùs quis in paupertate, quàm in diuitiis opes contemnit.Aug.2.de q.Euang.diues hic vocatur temporalium cupidus,& de his ſuperbiens. 57. Chry.ſ.diſcipuli non de ſe,ſed de toto mundo timentes. cc. Aug.2.de q Euang.multi quidem ſunt pauperes, ſed intellexerunt omnes qui diuitias amant.etiamſi adipiſci nequeant,in diuitũ numero deputari. 58.Int. ſ.vt per ſe à ſuis cupiditatibus conuertantur. 59. Aug.2.de q.Euang non intrat in regnum diues cum cupiditate & ſuperbia,ſed poteſt à Deo ad charitatem & humilitatem conuerti. 60. Int.etiam voluntatem habendi.Cyril.paucis renunciantes,propoſito,& obedientia pares habentur opulentis. 61. Int. quod perfectius eſt. 62. Cyril.eleuat ad ſpem iureiurando promittens. 63. Int.non tantùm de vobis Apoſtolis,ſed & de quibuſcumq; fidelibus. 64. Int.i.omnes affectus carnis meæ caritati poſtpoſuerit.

65. Beda.hinc quidam mille annorum Iudaïcam fabulam commenti ſunt. Cyril.qui relinquunt tẽporalia,multiplicia chariſmatum dona obtinent:pro domo relicta, manſiones ſupernas:pro patre,cæleſtem Patrem;pro fratribus,Chriſtum;pro coniuge, diuinam ſapientiam , à qua procreat ſpirituales fructus;pro matre,cæleſtem Hieruſalem;denique fratres & ſorores in hac vita ſpirituali glutine coniunctos.Glo.carnalia pro Chriſto dimittens,ſpiritualia accipiet.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

55. Aug.2.de q.Euang.Facilius eſt Chriſtum pati pro dilectoribus huius ſeculi,quàm hos ad Chriſtum poſſe conuerti.dicitur Chriſtus camelus,qui ſponte humiliatus,infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit,per acum ſignificantur punctiones & dolores in paſſione ſuſcepti;per foramen, anguſtia paſſionis. Glo.paſſione velut acu,naturæ noſtræ quaſi ſciſſa veſtimenta Chriſtus reſarcire , id eſt , nos reparare dignatus eſt.camelus etiam gentilis populus,gibbo peccatorum deformis; diues , Iudæus de meritis glorians;anguſta via,Chriſtus.

Aſſum

[66] Aſſumpſit autem Ieſus duodecim,& ait illis,Ecce aſcẽdimus Hieroſolymam,& conſummabuntur omnia quę ſcripta ſunt per[67] Prophetas de Filio hominis.Tradetur enim gentibus,& illudetur,& flagellabitur,& conſpuetur:& poſtquàm flagellauerint,occident eum,&die [68] tertia reſurget.Et ipſi nihil horum intellexerunt.Et erat verbum iſtud abſconditum ab eis,& non [69] intelligebant quæ dicebantur. [70] Factum eſt autem cùm ap-[71]propinquaret Hiericho,[ee] cæcus quidam ſedebat ſecus viam mendicans.Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei, quòd Ieſus Nazarenus tranſiret. Et clamauit, dicens:[72] Ieſu [ff] Fili Dauid [71] miſerere mei. Et qui præibant,[gg] increpabant eum vt taceret.Ipſe verò [74] multo magis clamabat:Fili Dauid miſerere mei.[75] Stans autem Ieſus,iuſſit illum adduci ad ſe.Et cùm

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

66. Theoph.prænidens ex paſſinne ſuà diſcipulos turbandos, longè antè prædixit & paſſinnis pœnam,& reſurrectionis gloriam.Chry.ſeorſum de paſſione Dominus confert cum diſcipulis:non enim oportebat eum ſermonem diuulgari multis,ne turbarentur:prædicit verò,vt faciliùs ſuſtinerẽt.Cyril. & vt ſciant illum prænoſcere,& ſponte pati;itaque ſeriatim paſſinnis ordinem enarrat. Glo. prædicit, vt cùm morientem cernerent,reſurrecturum non dubitarent. 67. Beda.præuidebat futuros hæreticos qui Chriſtum dicerent Legi & Propheris docuiſſe contraria. 68. Iſid.ſi tardiùs reſurrexiſſet,impotentiæ eſſe videretur,celeriùs reſurgere,ſummæ virtutis indicium.qui ſpondet ſoluere poſt triduum creditori debitum,nõ fallax eſt,ſi eodem die ſoluat,quamquam Chriſtus non dixit, Reſurgam poſt tres dies,ſed die tertia, reſurrexit verò poſt ſabbathum. 69. Beda. quia eius vitam maximè deſiderabant, mortem eius audire nõ poterant,& quia Deũ ſciebant,nõ putabant poſſe mori;& quia ſæpè parabolicè loquebatur,de paſſione dicta,allegoricè ad aliud referenda eſſe credebant. 70. Greg. in hom. quia carnales diſcipuli,nõ capiebant verba myſterij,venitur ad miraculũ,vt ad fidem ſolidentur. 71. Aug. 2.de q.Euan.bis factum hoc miraculum:ſemel in vno cæco,cùm veniret in eam ciuitatem,vt hîc narrat Lucas:iterum verò in duobus, cùm inde egrederetur, vt narrat Matthæus. 72. Int.q.d.homo pro hominib. factus,miſerere hominis.Chry.Quis te id docuit ô homo?verè Dominus illuminat cæcos. 73. Cyril.non ignorabat in Iudaiſmo nutritus,Deum ſecundùm carnem de progenie Dauid naſciturum.Itaque ei,vt Deo loquitur. 74. Cyril.nocuit fides omnibus repugnare,& vtile eſt pro cultu diuino pudorem deponere. 75. Cyril.ſiſtit Chriſtum vox inuocantis in fide.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

e e. Amb.cæcus,gentilis populus,qui recepit amiſſi luminis claritatem. Greg. in hom. cæcum humanum genus,Iericho luna interpretatur,& defectum ſignificat noſtræ mortalitatis,cui dum appropinquat Dominus carne ſuſcepta,homines lumen recipiunt,qui,ſi credant Redemptorem, qui dixit: Ego ſum via,iuxta viam ſedent: ſi exorant vt lumen recipiant, mendicant: turba venientem Ieſum præcedens, vitiorum tumultus, qui ante aduentum Chriſti ad cor noſtrum cogitationem noſtram diſſipant,& in oratione conturbant;ſed quanto grauiùs premimur, tanto orationi ardentiùs inſiſtere debemus.tranſit Chriſtus,& ſtat:tranſire humanitatis eſt, ſtare diuinitatis. Et tranſiens audiuit clamantem:per humanitatem enim vocibus noſtræ cæcitatis compatiendo miſertus eſt: illuminauit verò ſtans,nempe per diuinitatis potentiam,cæcus non aurum,ſed lucem quæſiuit: ſic nos lucem quam cum Angelis videre poſſimus,petere debemus,ad quam via fides eſt: vnde cæco dicitur, Fides tua te ſaluum fecit,vidit,& ſecutus eſt:eſt enim quod intelligas operandum.Aug.2.de q.Euang.Iericho, luna.ſ.mortalitas:propinquans verò morti Dominus,Iudæis ſolis Euangelium iuſſerat prædicare,quos ſignificat iſte cæcus:reſurgens verò à mortuis,Iudæis & gentibus,quos duos populos ſignificant, duo cæci commemorati à Matthæo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

71. pro,propè eſſet,Marcus enim narrat factum id in egreſſu ex Iericho,vel aliud eſt id miraculum.
ff. ſic Meſſiam appellabant. g g. apparet ſæpè,& validè clamaſſe.

appro

appropinquaſſet,[76] intertogauit illum,dicens:Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine,[hh] vt videam.Et Ieſus [77] dixit ei,[78] Reſpice,fides tua te ſaluum fecit.Et confeſtim vidit,& [79] ſequebatur illum,[80] magnificans Deum.Et omnis plebs vt vidit,dedit [81] laudem Deo.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

76. Cyril.iotertogat,vt ſciant aſtaores nõ illum petere pecuoiam,ſed diuinam efficaciam tanquam à Deo.Chry.iotertogat,ne calumniatores poſſent dicere,vt in cæco nato:non eſt hic, ſed ſimilis eius. 77. Chry. Quis Prophetarum talia dixit?hinc ergo appatet perfidia Iudæorum. 78. Chry. pro fide veoduntur beneficia,& ſecuodùm capacitatem intentionis hauritur gratia. 79. Chry Feruens fide ante beneficiom;poſt,beneuolentia. Quare verò Chriſtus ſequi permiſit, qui dæmoniacum curatum ſe ſequi prohibuit?illum miſit præconem,vt benefactorem prædicaret;hunc ſequi permiſit ad paſſiooem aſcendeos,oe exiſtimaret Chriſtum potius infirmitate,quàm miſericordia pati, qui ceecos miraculo tanto curatus eſſet. 80. Cyril.oon glorificaſſet Deum, oiſi verè vidiſſet. 81. Beda. noo ſolùm pro impetrato munere lucis,ſed & pro merito fidei impetrantis.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

76. Int.intertogabat,vt credamus oon oiſi coofitentem poſſe ſanari.Amb.¶ Greg.in hom. interrogat,vt cor ad orationem excitet.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

hh. Græc.ἀναβλέψω,viſum recipiam. 87. Græc.ἀνάβλεψον,viſum recipe. 81.i.laudauit Deum.

CAPVT XIX.

ET ingreſſus [a] perambulabat [b] Hiericho. Et ecce vir nomine [c] Zachæus: & hic princeps erat [1] publicanorum; & ipſe [d] diues.& [2] quærebat [3] videre Ieſum, quis eſſet:& non poterat præ turba,quia ſtatura [4] puſillus erat. Et præcurrens,aſcendit in

Sens. Lit. In Cap. XIX.

1. AMB. Quis de ſe deſperet,quando iſte peruenit ad gratiam,cui cenſus ex fraude? d. Amb. non omnes diuites auari. 2. Tit.pullulauerat in eo ſemen ſalutis. 3. Tit.oumquam eum viderat: ſi eoim vidiſſet,iam dudum receſſiſſet à nequitia publicana.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

c. BEDA. Zachæus.i.iuſtificatus,ſignificat credentem ex gentibus populum,qoi temporaliom occupatione depreſſus erat,& minimus, voluit videre Chriſtum intrātem Hiericho.i.fidem quam Chriſtus mondo attulit,participare:turba,vitiorum conſuetudo,quam obſtantem tranſcendit,terrena relinquendo,& crucis arborem aſcendendo.Sycomorus alta arbor, vode & celſa nuncupatur,& ficus fatua dicitur.irridetur ſ.ab incredulis crux vt fatua;ſed alit credentes, vt ficus.aſcendit puſillus, cùm quilibet humilis clamat:Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. venit eò Dominus per prædicatores.ſ.ad populum nationum; vidit.i.per gratiam elegit; manet io domo puſilli Zachæi.i.in humilium nationũ corde quieſcit.deſcendit iſte de ſycomoro:etſi enim cognooimus Chriſtum ſecundùm carnem,ſed iam non nouimus,etſi enim mortuus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei.Cyril.turba,imperitæ multitudinis confuſio, quam oportet tranſcendere, ſi velis Chriſtum aſpicere.Amb.Zachæus ſuper arborem,i.ſupra legem. Theoph. Supra ſycomorum.i.voluptatis dulcedinem quæ ſignificatur per ficum,aſcenditur per pœnitentiam,per humilitatem deſcenditur. fit teſtitutio in quadruplum.i.per multiplices virtutes ſanantur priſtina delicta. Greg.27.Mor.c.26.ſycomorum.i.ficum fatuam aſcendit puſillus Zachæus: qui enim mundi ſtultitiam humiliter eligit, Dei ſapientiam ſubtiliter contemplatur. 4. Int.non malitia,ſed fide.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

a. Græc. διήρχετο,pertranſibat. b. diſtat à Iordane, ſecundùm Ioſephum, ſtadiis 60. ab Hieruſalem verò 150. c. interpretatur iuſtificatus,ſeu purus. 2. id eſt,cupiebat.

arborem.

arborem [e] ſycomorum vt videret eum: quia inde erat tranſiturus. Et cùm veniſſet ad locum, ſuſpiciens Ieſus [5] vidit illum, & dixit ad illum, [6] Zachæ, feſtinans deſcende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & [7] excepit illum gaudens. Et cùm viderent [f] omnes, [g] murmurabant dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertiſſet. [h] Stans autem Zachæus, dixit ad Ieſum: [8] Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus. & ſi quid aliquem defraudaui, reddo [9] quadruplum. Ait Ieſus [m] ad eum, Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quòd & [10] ipſe filius [11] ſit Abrahæ. [12] Venit enim filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Hæc illis audientibus adiiciens, dixit [n] parabolam, eo quòd eſſet prope Hieruſalem; & quia [o] exiſtimarent quòd [13] confeſtim [p] regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo: Homo quidam [14] nobilis abiit in regionem [15] longinquam accipere ſibi [16] regnum, & [17] reuerti. Vocatis autem [q] decem ſeruis ſuis,

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

5. Cyrill. vidit animam hominis promptiſſimè nitentem ad ſanctè viuendum. 6. Int. non inuitatus, inuitat; quia etſi nondum audierat vocem inuitãtis, audierat affectum. Amb. ¶ Tit. ſolam hic viſionem deſiderauit, ſed qui nouit plus facere quàm quærimus, dedit ei ſupra id quod expectabat. 7. Beda. ecce camelus depoſita ſarcina, per foramen acus tranſit. i. relicto diuitiarum amore, benedictionem Dominicæ ſuſceptionis accipit. Amb. diuitiæ ſunt impedimenta improbis, bonis adiumẽta virtutis. Chry. conſidera Domini bonitatem, inſons cum ſontibus conuerſatur. 8. Chry. Audi mirabile, nondum didicit, & obedit; nempe Saluator iuſtitiæ radiis nequitiæ caliginem fugauit. 9. Chry. ſciebat legem iubẽtem reſtituere in quadruplum malè ablata, nec expectat legis cenſuram, ipſe ſibi iudex effectus; habebat verò etiã ex patrimonio diuitias, alióqui non potuiſſet in quadruplum reſtituere. 10. Beda. non quia de Abrahæ ſtirpe genitus, ſed quia eius fidẽ imitatus, bona enim partiendo pauperibus, reliquit, vt ille, terram & domum paternam. ait verò & ipſe, ſignificans non ſolùm iuſtos, ſed qui ab iniuſtitia reſipiſcunt, ad promiſſionis filios pertinere. 11. Theoph. anteà nullam habebat ad Abrahã ſimilitudinem. 12. Int. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Chry. q. d. medicus veni, non iudex, ob hoc cõuiua fio languentium, patiorq; fœtorem, vt præſtem remedia. ſed quomodo Paulus iubet cum fratre auaro nec cibũ ſumere? ſ. ſi perſtet in malo. n. Glo. docet ſibi magis pœnitẽtiam peccatorum, quàm iuſtitiam ſuperborũ placere, latiúſq; in humilibus gentibus, quàm in ſuperbis Iudæis ſe regnaturum. 13. Euſeb. putabant quidam in primo Chriſti aduentu regnũ eius venire: oſtendit ergo ſe non priùs recepturum regnum à Patre, quàm ab hominibus iret ad Patrem. Theoph. oſtendit Chriſtus ſe quaſi Deum cognoſcere ſuas cogitationes. Glo. docet ſe fidẽ toto orbe diſperſurum, & in fine ſeculi iudicem omnium, regemq; venturum. 14. Cyril. quamuis ſeruus factus ſit Deus verbum, eſt tamen nobilis ſecundùm ineffabilem ortum à Patre. Baſil. Eſt etiam nobilis, quia ex ſemine Dauid. 15. Baſil. non tam locali diſtantia, quàm rerum conditione. Aug. 2. de q. Euang. ad gentes abiit, vt plenitudo gentium intraret; reuerteretur, vt omnis Iſraël ſaluus fiat. Euſeb. aſcendit à terra in cælos, vnde redibit apparitione ſecunda glorioſa. 16. Baſil. ſ. gentium, iuxta illud: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Euſeb. Regnũ obtinui, dante Patre, iuxta illud Danielis: Ecce filius hominis veniebat, & datũ eſt illi regnũ. 17. Int. quia in fine ſeculi omnis Iſraël ſaluus erit. q. Glo. ſ. diſcipulis litera decalogi imbutis.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

g. Beda. manifeſtum eſt Iudæos ſemper gentium odiſſe ſalutem. h. Glo. in ea quam cœperat fidei veritate perſiſtens.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

e. q. d. ficum fatuam, eſt enim ignaui ſaporis. dicitur & ſycaminus, συκάμινος, (Hebr. שקמה, & συκόμορος) quod moro folijs ſimilis ſit. f. pro, ferè omnes. ſ. plurimi. l. pro, iam iam dabo, vel ad id deputo. m. pro, de eo. ſic Ro. 10. ad Iſraël. pro, de Iſraël. Pſalm. 3. Multi dicunt animæ meæ, pro de anima mea. 10. ſ. fide, imitatione, q. d. vnus ex electis Dei. o. ſ. diſcipuli. p. quo Meſſiam regnaturum in terra putabant. 16. id eſt, regni poſſeſſionem.

dedit[18] eis decem[19] mnas[20],& ait ad illos:Negotiamini[r] dum venio.Ciues[21] autem eius oderant[22] eum : & miſerunt legationem[23] poſt illum, dicentes:Nolumus hunc[24] regnare ſuper nos. Et factum eſt vt rediret[25], accepto regno[26]: & iuſſit vocari ſeruos: quibus dedit pecuniam : vt ſciret[27] quantum quiſque negociatus[28] eſſet. Venit autem primus[29], dicens: Domine,mna tua decem mnas acquiſiuit. Er ait illi, Euge[s] bone ſerue, quia in modico[30] fuiſti fidelis[31], eris[t] poteſtatem habens ſupra decem ciuitates[32]. Et alter[33] venit, dicens: Domine,mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait, Et tu eſto[34] ſuper quinque ciuitates. Et alter[35] venit, dicens: Domine, ecce mna tua quam habui repoſitam[36] in ſudario[v]. Timui enim te,quia homo auſterus[37] es : tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti[38]. Dixit ei : De ore tuo te iudico ſerue nequam[39]. Sciebas quòd ego homo auſterus ſum : tollens quod non poſui, metens quod non ſeminaui:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

18. Cyril. Aſcendens diſpenſauit credentibus varia chariſmata. ¶ Cyrill. ſignificat hic numerus in Scriptura perfectionem,ſi quis enim eum excedit numerando,ab vnitate iterũ inchoabit, quaſi denario perducto ad metam.Significantur ergo qui metam attigerũt diuini officij.Aug.2.de q.Euan.ſignificatur lex propter Decalogum. 20. Beda.Mina,quam Græci mnam vocant, centũ drachmis appenditur : ſignificat autem Scripturæ ſermonem;quia vitæ cæleſtis perfectionẽ ſuggerit.Euſeb.datur ſingulis vna, vna enim fides, vnum baptiſma. r. Glo.id eſt,prædicate,& à populis cõfeſſionem fidei, & morum probitatem recipite. 21. Int.ſ.Iudæi,ex quibus Chriſtus ſecundùm carnem,qui eum vſq; ad mortem crucis oderunt. Euſeb. Iudæi, ciues, ex eadem enim progenie,& eodem ritu legis vtentes.
22. Oderunt & me,& Patrem meum. 23. Aug.2.de q.Euan. poſt reſurrectionem miſerunt perſecutores Apoſtolis,& prædicationẽ reſpuerunt. 24. Cyril.Non habemus Regem niſi Cæſarem. 25. Int. hoc erit quãdo ille qui humilis apparuit in manifeſtiſſima claritate iudicaturus adueniet.Aug.2.de q. Euan.¶ Glo.quotidie Chriſtus accepto regno à Patre redit,peregrinantis enim in terra Eccleſiæ ſemper ſtatũ conſpicit. 26. Chry.duo regna Dei. Eſt enim Rex creationis iure,& quia iuſtis dominatur ipſi ſponte ſubiectis,& hoc regnũ dicitur accepiſſe. 27. Int.i.ſciri faceret,tunc enim omniũ opera & cogitationes omnibus palàm oſtendentur. 28.Int.& ſimul de ipſis iudicet. 29.Beda.ſ.ordo Doctorũ in circumciſionem miſſorum, decem mnas acquiſiuit,i.populum ſub lege conſtitutum negotiatione minæ vnius.i.vnius fidei prędicatione. 30. Beda.quicquid in præſenti percipimus donorum,in comparatione futurorum,modicum eſt. 31. Int non tua quærens. 32. Amb.Animæ ſignificantur, quibus iure præponitur. ſicut enim Angeli præſunt;ita qui vitam meruerunt Angelorũ. Aug.2.de q.Euan.ſignificatur multiplicatio intelligentiæ in ipſa veritate. 33. Beda. ſ.miſſi euangelizare gentibus, quas quinq; ſenſibus corporis antea mãcipatas,cõuerterunt. hoc enim eſt quinq; mnas acquiſiſſe. 34. Int. i.ex earum animarum quas imbuiſti fide & conuerſatione, magnus ſublimiſq; eſto,vt non tantùm de tuis,ſed etiam de auditorum profectibus honoreris. 35. Int.tertius ſeruus, ſunt illi,qui poſt collectos Iudæos & gentes, negligenter vtuntur commiſſo prædicationis officio. 36. Aug.2.de q. Euãg.ſunt quidam ſibi peruerſè blãdientes,dum putant ſufficere vt de ſe quiſque rationem reddat,nec eſſe opus aliis prædicare,& miniſtrare. v. Beda.ſ.lenti corporis otio Gloſ.in ſudario pecuniam reponit, qui ad prædicãdum idoneus,officium prædicandi vel ſuſcipere renuit, vel ſuſceptũ non bene gerit. 37. Int. q.d.cogitaui arduam eſſe viam quæ ducit ad vitam,& quòd quãto gradus altior,tanto caſus grauior.
38. Aug.2.de q.Euang.q.d.video etiam inexcuſabiles eſſe apud te,quibus non eſt data lex,neq; Euãgelium prædicatum,per creaturam enim poterant cognoſcere creatorem. 39. Int.quia piger ad exercendum officium,ſuperbus ad accuſandum Domini iudicium. Beda.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

20. *Gra. μνᾶ,Latinè mina,continet centum drachmas.Heb.* מנה. *Eſt autem Mina Hebraica dupla ad Atticam. r. ſ. lucro operam dantes. 23. pro legatos.qui.ſ dicerent,ne ampliùs rediret. 28. pro, lucrifeciſſet negotiando. s. vox laudantis, q.d.rectè ſanè. t. pro, eſto. 38. q.d.tantum abeſt, vt ſinas perire tua, etiam aliena rapis.*

& quare

& qua[40]re non dediſti pe[41]cuniam [x]meam ad men[42]ſam, & ego veniens cum vſu[43]ris vtique exegi[44]ſſem illud[aa]?Et ad[bb]ſtantibus dixit, [cc]Auferte ab illo mnam, & da[45]te illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habe[46]nti dabi[47]tur, & abundabit: ab eo autem qui non habe[48]t, & quod habet, aufe[49]retur ab[dd] eo. Verumtamen ini[50]micos meos illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & inte[51]rficite ante me. Et his dictis, præcedebat aſce[52]ndens Hieroſolymam. Et factum eſt cùm appropinquaſſet ad Beth[53]phage & Betha[54]niam, ad montem qui vocatur Oli[55]ueti, miſit du[56]os diſcipulos ſuos, dicens: Ite in caſtellum quod [ee]contra vos eſt: in quod introeuntes, inuenietis pullum aſinæ alliga[57]tum: cui nemo vmquam hominum ſedit: ſolu[58]ite illum, & adducite. Et ſi quis vos interrogauerit, Quare ſoluitis? Sic dicetis ei, Q[59]uia Dominus [ff]operam eius deſiderat.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

40. Beda. q. d. ſi me ſciebas aliena ſectari, cur non cogitaſti me mea diligentiùs quæſiturũ? 41. Beda. Eloquia Domini caſta, argentum igne examinatum. x. Glo. non tuam. vnde Apoſtolus, Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei. 42. Beda. i. prompta, & parata corda. Aug. 2. de q. Euang. i. profeſſionem religionis, quæ eſt tamquam publicè propoſita ad vſum neceſſarium ſaluti. 43. Chry. in diuinis eloquiis nõ ſolùm ad cuſtodiam obligamur, ſed etiam multiplicare monemur. Beda. Verbi auditor neceſſe eſt vt eum vſuris ſoluat operando; vel alia ſtudeat intelligere ex auditis. 44. Int. ſ. merita diſcutiens.

b b. Chry. Deus non ipſe pœnas irrogat, ſed mediantibus Angelis. c c. Glo. collatam gratiam amittit, qui prædicando aliis communicare neglexit, augetur verò illi qui in ea laborauit. 45. Beda. abundantia gratiæ quam modò tepidè exercemus, Iudæorum doctoribus, cùm Iſraël ſaluus fiet, conferetur. 46. Int. i. vtenti eo quod habet. Aug. 2. de q. Euang. 47. Theoph. ſ. vt fiat lucri maioris occaſio, Domino plura decuplans. 48. Int. i. qui non vtitur. Aug. 2. de q. Euang. 49. Theoph. ſi inuigilauerimus, virtutes, & dona Dei multiplicabimus: ſi tepeamus, extinguemus. 50. Int. i. Iudæos, & omnes nolentes ad Chriſtum conuerti. 51. Theoph. etiam in hoc mundo mactati ſunt ab exercitu Romanorum. Chry. patet Patrem & Filium eadem facere: Pater enim ad vineam deſtinat exercitum; Filius hoſtes eorum ſe trucidari facit; eſt autem hæc parabola alia ab ea quæ narratur de talẽtis à Matthæo.

52. Beda. oſtendens etiam de eius ciuitatis euentu parabolam fuiſſe præmiſſam, quæ & ipſum erat occiſura, & hoſtili gladio petitura. 53. Beda. locus erat Sacerdotum in monte Oliueti, interpretatur autem domus maxillarum, maxillas enim ſacerdotibus dari lex præcipit. 54. Beda. ciuitas eſt, ſeu villula ex latere montis Oliueti, interpretatur autem domus obedientiæ. 59. Tit. non poteſt aliquis reſiſtere Deo, quæ ſua ſunt euocanti.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

55. Int. venit ad montem Oliueti, vt nouellas oliuas in ſublimi virtute plantaret. Amb. & fortè ipſe mons Chriſtus eſt. 56. Int. propter ſcientiam veritatis, & munditiam operis, vel geminæ dilectionis ſacramentum toto orbe prædicandum, vel propter duos ordines prædicatorum; vnum in circumciſione, alterum in gentibus. Theoph. Prophetas & Apoſtolos. 57. Int. alieni alligant, vt poſſideãt; Chriſtus ſoluit, vt teneat. 58. Int. Quæcumque ſolueritis in terra, erunt ſoluta & in cælo. Amb. Solui non poterat, niſi iuſſu Domini; ſoluit manus Apoſtolica pullum. i. gentilem populum, in quo nemo ſedit: quia nullus eum, antequàm Chriſtus ad Eccleſiam vocauit; alligatus verò perfidiæ vinculis tenebatur. Glo. nullus ſederat: nullus enim ſtultitiã eius deprimendo correxerat, & in viam vitæ arctam ire coëgerat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

42. pro, menſariis, qui mutuantes pecuniam, aut commutantes lucrantur. 43. in parabolarum applicatione tantum ſumendum quod propoſito ſeruit. hic ergo non vſura exemplum, ſed Domini voluntas lucrum volentis, & ſerui ignauiam condemnantis. 44. ſ. à menſariis. a a. ſ. quod non poſui, &c. vel pecuniam, quæ Græcè neutri generis ἀργύριον. 46. ſ. vt debet. d d. abundat, more Hebræo. e e. pro, ex aduerſo. f f. Græc. αὐτοῦ χρείαν ἔχει, eo opus habet.

Abierunt[60] autem qui miſſi erant,& inuenerunt ſicut dixit illis,[61]ſtantem pullum. Soluẽtibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid ſoluitis pullum? At illi dixerunt: Quia[62] Dominus eum neceſſarium habet. Et[gg] duxerunt illum ad Ieſum. Et iactantes[hh] veſtimenta[ll] ſua ſupra pullum,impoſuerunt Ieſum. Eunte autem illo,ſubſter[63]nebant veſtimenta ſua in via.Et cùm appropinquaret iam ad deſcenſum[mm] montis Oliueti,cœperunt omnes turbæ[64] deſcendentium gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus quas viderant virtutibus,[65] dicentes: Benedictus[66] qui venit[67] Rex[68] in nomine Domini,pax[nn] in cælo,& gloria[69] in excelſis. Et quidam Phariſæorum de turbis dixerunt ad illum:Magiſter increpa[70] diſcipulos tuos.Quibus ipſe ait:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

60. Tit.non refutauerunt officium hoc vt paruum.Baſil.quidquid intuitu Dei fit, non eſt paruum, ſed dignum regno cælorum. 61. Aug.2.de q.Euang.Matthæus etiam aſinæ meminit,cæteri tantùm pulli. 62. Titus.Maieſtatis nomen eſt. 63. Beda.non tantùm diſcipuli,ſed & plurimi de turba,iuxta alios Euangeliſtas. 64. Theoph.diſcipulos vocat omnes qui Chriſtum ſequebantur.Auctor ſequitur lectionem Græcam.vide Additionem. 65. Beda.& maximè Lazari reſurrectionem:ob hanc enim,vt ait Iohannes,ei venit obuiam turba. 66. Int.i.ab omni peccato ſingulariter immunis,& immunes faciens.Glo.extorquetur aduerſum ſe teſtimonium inuitis: crucifixerunt enim paulo pòſt quem nunc Regem appellant,& expectatum ſecundùm carnem Dauid filium veniſſe declarant. 67. Int.Ego veni in nomine Patris mei.Beda.poteſt etiam intelligi in nomine ſuo, ipſe enim Dominus eſt. 68. Beda. Rex dicitur non ad exigẽdum tributum,vel ferro exercitum armandum,hoſtéſque viſibiliter debellandos;ſed quia mentes regat,& in regnum cælorum credentes perducat. 69. Beda.quia Chriſtus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchrè ſibi inuicem in laude eius concinunt cæleſtia.i. Angeli,qui eo naſcente cantarunt;& terrena,id eſt, homines, qui laudant cùm ſe cælo redditurus eſſet. Theoph;ſignificatur euanuiſſe bellum antiquum quo Deo aduerſabamur, & laudari ab Angelis Deũ in tali recõciliatione,& quidem hoc ipſum quod Deus ambulat in territorio noſtro, ſignificat ipſum nobiſcum habere concordiam. 70. Int.i.turbas laudantes, vel Apoſtolos ad laudandum inſtituentes. Theoph.referebant iſti regis nomen ad ſeditionem,Domini autem ad blaſphemiam.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

61. Glo.Matthæus aſinæ etiam meminit,vt monſtraret Iudæorum(ſi pœnituerint)non deſperandam ſalutem. 62. Amb.cùm Dominus dicitur,vnus agnoſcitur:miſera ſeruitus, cui vagum ius eſt,plures enim habet Dominos,qui vnum non habet.Orig.quando malitiæ ſeruimus,multis ſumus paſſionibus & vitiis ſubiecti. gg. Glo.audito Domini nomine,qui contradicebant,quieuerunt, id eſt,apparente Dei virtute per miracula,ceſſarunt fidei aduerſarij. hh. Orig.ſignificatur impoſitus Dei ſermo ſuper animas audientium.Glo non deſpiciendus hic aſellus:vt enim in veſtitu ouis ſunt lupi rapaces,ita ſub exuuiis corporis, quod nobis eſt commune cum belluis,mens Deo plena vegetatur. ll. Glo.veſtimenta Apoſtolorum, doctrina & gratia ſpiritualis, quibus corda hominum priùs nuda & frigida contegunt,vt mereantur habere ſeſſorem Chriſtum. 63. Glo.diſcipuli corporis exuentes amictum, ſanguine ſuo viam parant ſimplicibus,vt inoffenſo greſſu mentis Hieroſolymam,id eſt,ad veram pacis viſionem quo Chriſtus ducit, perueniant,illi etiam qui martyrum exempla ſequentes carnem domant,parant Domino iter ad montem,& ſequentibus bona præbent exempla. mm. Orig.ad deſcenſum montis occurrunt, vt ſignificent operatorem myſterij ſpiritalis ſibi veniſſe de cælo. Beda.deſcendente Domino de monte Oliuarum,id eſt humiliato miſericordiæ auctore, neceſſe eſt qui miſericordia indigent,eius veſtigia imitari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

64. *Græ.μαθητῶν,diſcentium,ſeu diſcipulorum.* 65. *id eſt,factis potentibus.* 66. *id eſt,felix,laudandus.* nn. *q.d.ſit nobis pax cum Deo,experiamur poſthac eum pacatum, & propitium.* 69. *pro,ab Angelis glorificentur & laudentur.*

Dico

[71] Dico vobis,quia ſi hi tacuerint,lapides [72] clamabunt. Et vt appropinquauit,videns ciui-
tatem,[73] fleuit ſuper illam,dicens:[oo] Quia [74] ſi cognouiſſes & [75] tu , & quidem in [pp] hac die tua,
quæ [76] ad pacem tibi,nunc autem [77] abſcondita ſunt ab oculis tuis. [78] Quia venient [qq] dies in te:
& [79] circumdabunt te inimici tui vallo,& circũdabunt te;& [rr] coanguſtabunt te vndique:
& ad terram proſternent te;& [ss] filios tuos qui in te ſunt,& non relinquent in te [80] lapidẽ
ſuper lapidem:eo quòd non cognoueris tempus [81] viſitationis tuæ. Et ingreſſus in tem-
plum,[82] cœpit eiicere vendentes in illo & ementes,dicens illis: Scriptum eſt , [tt] Quia do-
mus mea,domus orationis eſt.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

71. Theoph.q.d.non ſine cauſa me ſic laudant , ſed commoniti virtutibus quas viderunt. 72. Beda. factum hoc dum Chriſto crucifixo petræ ſciſſæ ſunt,& monumenta aperta.Amb.obmuteſcentibus Iudæis poſt Domini paſſionem,viui erant,ſecundum Petrum,lapides clamaturi. 73. Orig. Beatitudines omnes ſuo firmauit exemplo.dixerat:Beati flentes, itaque flet.Cyril.Fletu miſereri ſe eorum declarat,
74. Int.ſ.ruinam quæ imminet. Gregor. in hom. 75. Int. ſub. fleuiſſes,quæ modò exultas.Gregor.in hom.¶ Cyril.habebant velamine obnubilatum cor,nec digni erant qui in Scripturis Chriſtum intelligerent.76. Greg.in hom.cùm ſe carnalibus voluptatibus daret , quæ ad pacem eſſe poterant habebat. Euſeb.notat ſuum aduentum ad pacem totius mundi factum,quam iſti,quia recipere noluerunt,dicũtur eis fuiſſe abſcondita,&c.77.Int.ſ.ſuperuenturæ miſeriæ. Greg. in hom.ſi mala imminentia videret, læta in præſentibus proſperis non eſſet. 78. Int. Ecce pœna,quam imminentem ignorant. 79. Int. ſ. Romani Principes.Gregor. Illa enim ſubuerſio deſcribitur , quæ à Veſpaſiano & Tito facta eſt. Euſeb. Scripſit de his Ioſephus,vt geſta ſunt, conſonè prædictis à Chriſto.80. Greg.ibi nunc ciuitas conſtructa eſt,vbi extra portam Dominus fuerat crucifixus,prior illa funditus eſt euerſa.81. Theop.ſ.mei aduentus,qui veni ſaluaturus.Euaſerunt omnes qui in Chriſtum crediderunt illa pericula.82. Gregor.in hom.oſtendit ruinam populi maximè ex ſacerdotum culpa fuiſſe. Glo.oſtendit vnde radix perditionis proceſſerit.Theoph.fecit etiam hoc Dominus in principio prædicationis , vt narrat Iohannes,ſed non fuerant ex præcedenti admonitione correcti.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

73.Gre.non ceſſat Chriſtus per electos ſuos plangere , dum quoſdam ex bona vita ad mores reprobos peruenisse conſiderat:ſuam verò diem hic habet anima peruerſa quæ tranſitorio gaudet in tẽpore,cui ad pacem ſunt quæ adſunt,dum ex rebus tẽporalibus lætatur.79.Orig.inimici ſpiritus nequam. Greg.maligni ſpiritus exeuntẽ à corpore animã obſident,& ante mentis oculos perpetratas iniquitates reducentes,coarctant ; videt in extremitate vitæ à quibus hoſtibus circumcluſa ſit; ſed non poteſt euadere, quia iã non poteſt bona operari;tunc ad terram proſternitur; caro enim, quam ſuam vitã credidit,redire ad puluerem vrgetur: tunc lapis non relinquetur ſuper lapidem.i.omnis cogitationũ illicitarũ conſtructio diſſipabitur;deniq;in extremo vitæ inimicis traditur , quia viſitationis ſuæ tempus non cognouit,viſitat autẽ Dominus prauã animã aſſiduè præcepto aliquando flagello,aliquando miraculo.
82. Greg.in hom.templum Dei iñ ciuitate,in plebe fideli vita religioſorum. ſunt autem qui religionis officium in cõmercium terrenæ negotiationis trahunt, & domum Dei ſpeluncam latronũ faciunt, qui ibi malitiæ gladiis occidunt proximos , quos orationis interceſſione viuificare deberent:eſt etiam templum mens fidelium.Glo.conſcientiam facit ſpeluncam latronum,qui illud meditatur agere,vnde poſſit innocentem lædere.Orig.eiicitur qui vendit columbas.i.Spiritus ſancti donum.Amb.nummularij ſunt qui de pecunia Domini.i.Scriptura diuina lucrum quærunt.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

o o abundat phraſi Hebr.& Græc.ſic Hiſpani,la ſi tu ſupieſſes.i.quòd ſi tu ſcires , pro,ſi tu ſcires. p p. quaſ.à Deo viſitaris,coniungendum autem cum qua ad pacem.76. ſ.pertinent , vel faciunt:ſi,autem,pro vtinam, ſeu,ò ſi,q.d.ò ſi ſcires in hoc tempore quæ ad pacem tuam , & felicitatem pertinent:at abſcondita tibi ſunt,quia non vis cognoſcere.78.vel abundat,vel redditur cauſa fletus. q q. i.ſupra , vel contra. 79. Græc. Circumdabunt inimici tui vallum tibi,& cingent te. r r i. anguſtè continebunt. s s. i. ciues,ſic filia Ieruſalem,ciuitas enim velut mater ciuium. 80.hyperbole. t t. abundat,vt aliàs ſæpè.

Vos[83] autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et erat docens[84] quotidie in templo. Principes[uu] autem Sacerdotum, & Scribæ,[85] & Principes plebis quærebant illum perdere: & non inueniebant[86] quid facerent illi. Omnis enim populus ſuſpenſus[xx] erat, audiẽs illum.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

83. Int. qui ad hoc in templo reſidetis, vel vt nõ dantes munera corporaliter perſequamini, vel dantes ſpiritualiter necetis. 84. Int. quia Dominus nec indignis verba prædicationis ſubtrahit, poſt rigorem diſciplinæ perſeuerat in gratia docendi. Greg. in hom. 85. Int. quia quotidie docebat in templo, & eiiciebat latrones, & recipiebat laudem turbarum. 86. Beda. q.d. timebant populi tumultum, & ideo non inueniebant quid facerent: vel ideo quærebant perdere, quia ſuo magiſterio neglecto, plures ad eum audiendum confluere cernebant.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

uu. id eſt, primates ciuitatis. xx. id eſt, pendens ab eius ore.

CAPVT XX.

ET factum[1] eſt in vna[a] dierum docente illum populo in templo,[b] & euangelizante[c]: conuenerunt[2] principes Sacerdotum & Scribæ cum ſenioribus, & aiunt, dicentes ad illum: Dic nobis in qua poteſtate hæc facis? aut, quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatem?[3] Reſpondens autem Ieſus, dixit ad illos, Interrogabo vos & ego vnum verbum. Reſpondete mihi, Baptiſmus Iohannis de cælo[4] erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra ſe dicentes, Quia ſi dixerimus, De cælo,[5] dicet, Quare ergo non credidiſtis[6] illi? Si autem dixerimus,[7] Ex hominibus; plebs vniuerſa[8] lapidabit nos: certi[d] ſunt enim Iohannem Prophetam eſſe. Et reſponderunt ſe neſcire vnde eſſet. Et Ieſus ait illis: Neque ego[9] dico vobis in qua poteſtate hæc facio. Cœpit[10] autem dicere ad plebem[11] parabolam hanc: Homo quidam plantauit

Sens. Lit. In Cap. XX.

1. AVg. 2. de con. Euang. prætermiſit Lucas exitum Chriſti in Bethaniam, & regreſſum in ciuitatem, & quod de ficulnea factum eſt. 2. Euſeb. debuerant iſti cognoſcere per dicta & facta hunc eſſe Chriſtum quem Prophetæ præcinerant. 3. Cyril. q.d. ſecundùm legem ſolis exorciſtis ex Leuitico ſanguine data eſt authoritas docendi, & ſacrorum artiorum poteſtas. Beda. iſti ſubintelligi volunt diaboli eſſe quod facit, & Dei Filium negant, quem non putãt ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere. 4. Int. ſ. ſicut verum eſt. 5. Int. ſ. ſicut verum eſt. 6. Int. ſ. mihi teſtimonium perhibenti. 7. Int. i. ſi ex inuidia iſtius Iohanni etiam derogauerimus. 8. Int. timentes lapidationem, ſed magis timentes veritatis confeſſionẽ. Beda. 9. Int. non dico vobis quod ſcio, quia nõ vultis fateri quod ſcitis. Beda. ob duas maximè cauſas veritas occultanda quærenti, cùm ſ. vel minus capax eſt; vel odio, aut contemptu veritatis indignus cui debeat aperiri. 10. Euſ. congregatis Principibus populi in templo. quæ contra ipſum facturi erant, & superuenturũ eis exterminium, figuratè declarat. 11. Aug. 2. de con. Euan. Matthæus hoc tacuit breuitatis cauſa, dicens ad ſolos Principes parabolam dictam. Gl. plebem alloquitur, Principibus, & Scribis audientibus, quos impietatis arguit per parabolam, & regnum Dei ad gentes transferendum oſtendit.

Addit. Avct. In Cap. XX.

a. pro, quadam die. Hebr. b. ſ. facienda. c. ſ. regnum Dei. 4. q.d. baptizabátne authoritate diuina, an humana? d. i. certo perſuaſi, πεπεισμένος ἐστίν. 11. ſ. conuerſus.

vineam,

vineam,[12] & locauit eam colonis:[13] & ipſe[14] peregrè fuit multis[15] temporibus. Et in tempore miſit ad cultores ſeruum, vt de fructu[16] vineæ darent illi. Qui cæſum[17] dimiſerunt eum inanem. Et addidit alterum[18] ſeruum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes contumelia, dimiſerunt inanem. Et addidit tertium[19] mittere: qui & illum vulnerantes, eiecerunt. Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam[20]? Mittam filium meum dilectum: forſitan[21] cùm hunc viderint, verebũtur. Quem cùm vidiſſent coloni, cogitauerunt intra ſe, dicentes: Hic eſt hæres[e], occidamus illum: vt noſtra fiat hæreditas. Et eiectum[22] illum extra vineam, occiderunt. Quid[23] ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet,[24] & perdet colonos iſtos, & dabit vineam aliis.[25] Quo audito, dixerunt illi,

Sens. Lit. In Cap. XX.

12. Amb. Vinea Domini Sabaoth domus Iſraël eſt, hanc Deus condidit. Beda. qui plantauit vineam, ipſe eſt qui iuxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam ſuam. Glo. huius vineæ ſterilitatem Hieremias deplorat, dicens: Ego te plantaui vineam meam electam, quomodo conuerſa es in prauam vinea aliena? 13. Euſeb. ſ. Seniorib. populi, Principib. ſacerdotũ, doctorib. & optimatibus. 14. Theoph. ſ. dimiſit illos progredi ſuo arbitrio. Amb. Deus vbiq; præſens eſt, ſed præſentior eſt diligentibus, negligentibus abeſt. 15. Amb. ne præpropera videretur exactio. Quò indulgentior liberalitas, eò inexcuſabilior peruicacia. Cyril. poſtquàm viſus eſt in ſpecie ignis deſcendiſſe in monte Syna, nõ ampliùs viſibiliter apparuit; ſemper tamen miſit Prophetas, & iuſtos commonentes. 16. Theoph. non totum fructum, ſed aliquid de fructu volebat, quid enim lucratur Deus à nobis, niſi ſui notitiã, quæ etiam eſt noſtra vtilitas? 17. Beda. ſ. Moyſem, qui primùm miſſus per quadraginta annos, fructum legis à cultoribus requirebat. vexatus eſt propter eos, quia exacerbauerunt ſpiritũ eius. 18. Beda. ſ. Dauidem, Pſalmodiæ modulamine cultores vineæ ad exercitiũ boni operis excitantem, cõtra quem dixerunt: Quæ nobis pars in Dauid? aut quæ hæreditas in filio Iſai? 19. Beda. ſ. Prophetarum chorũ, ſed quem Prophetarum nõ ſunt perſecuti? ſignificantur verò tribus his ſeruorum gradibus, omnes ſub lege doctores. vnde illud: Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſis, & Prophetis, & Pſalmis de me. 20. Int. quod ambigit, nõ de ignorãtia; ſed vt reſeruetur homini libera volũtas. Beda. 21. Theoph. nõ ignorat peius tractaturos filium quàm Prophetas; ſed ſignificat oportuiſſe eos filium ipſius revereri. e. Amb. Hæres Chriſtus eſt, quia morti propriæ ſuperuixit; idémq; teſtator. Beda. probat Dominus Iudæorum Principes, non per ignorantiam, ſed per inuidiam Filium Dei crucifixiſſe. intellexerunt enim hunc eſſe, cui dictum eſt: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. 22. Int. quia Dominus extra portam paſſus eſt, vel quia priùs à cordibus Iudæorum eſt eiectus, & deinde cruci eſt addictus. Beda. ¶ Amb. occiderunt crucifigendo, eiecerunt negando. Theoph. extra vineam. i. extra populi manus paſſus eſt Dominus. non enim eum propriis manibus occiderunt, vel, ſecundùm quoſdam, extra Scripturam. huic enim nõ credentes, Chriſtum necauerũt. Chry. ſi poſt ſeruos venientem filium contempſerunt, multo magis ſi ante veniſſet, quomodo enim maiora audirent præcepta, qui minora non audiebant? Glo. Marcus ordinem mutat, dicens: occiderunt, & eiecerunt. poſt reſurrectionem enim prædicantibus Apoſtolis credere noluerunt, ſed quaſi vile cadauer proiicientes, gentibus ſuſcipiendum dederunt. 23. Amb. interrogat, vt ſua ſe ipſi damnent ſententia. ¶ Baſil. Diuina miſeratio pœnas prædicit, vt ad pœnitentiam reuocet. 25. Cyril. ſ. Noui teſtamenti Sacerdotibus.

Sens. Myst. In Cap. XX.

12. AMB. Vinea, typus noſter. agricola, Deus Pater. vitis, Chriſtus. nos palmites: hanc vineam diligens agricola fodit: & tondet, ne luxuriet foliorum. i. verborum infructuoſa iactantia. Beda. cuique fideli vinea quam excolat locatur, dum baptizatur: mittuntur ſerui tres, cùm legitur lex, pſalmodia, & prophetia, qui contumeliis afficiuntur, vel cæduntur, cùm Dei ſermo contemnitur, vel blaſphematur: miſſum hæredem occidit, qui Filium Dei peccando conculcat: perdito malo, datur vinea alteri, id eſt, humili gratia, quam ſuperbus ſpreuit.

Addit. Avct. In Cap. XX.

20. *expreſſio amoris, ſic Oſeæ 6.* 21. *libertas hominis ſignificatur.*

[26] Abſit.Ille autem aſpiciens eos, ait: [27] Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt, Lapidem quem reprobauerunt [f] ædificantes, hic factus eſt in [28] caput anguli? Omnis qui ceciderit ſupra illum lapidem, [29] conquaſſabitur: ſuper quem autem ceciderit, [30] comminuet illum. Et quærebant Principes ſacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa [g] hora:& [31] timuerunt [32] populum. Cognouerunt enim quòd ad ipſos dixerit ſimilitudinem hanc.Et [h] obſeruantes,miſerunt [i] inſidiatores qui ſe iuſtos ſimularent: vt [33] caperent eum in ſermone,& traderent illum principatui, & poteſtati [34] Præſidis. Et interrogauerunt eum dicentes: [35] Magiſter, ſcimus quia rectè dicis,& doces:& non [36] accipis perſonam,ſed viam Dei in veritate [37] doces. Licet nobis tributum dare Cæſari, an non? Conſiderans autem dolum illorum,dixit ad eos, [38] Quid me tentatis?

Sens. Lit. In Cap. XX.

26. Theoph.Math. refert Iudæos reſpődiſſe,malos malè perdet.primò enim ipſi ſententiam promulgarunt,poſtea ſentientes quò tenderet parabola,dixerunt, Abſit,vt Lucas narrat. Aug. 2. de conſ. Euang. erant in illa turba qui doloſè interrogarunt in qua poteſtate faceret: erant etiam qui fideliter acclamaruni,Benedictus qui venit in nomine Domini, atq; adeò erant qui dicerent, Perdet illos, & vineã dabit aliis.quæ vox rectè Domini fuiſſe intelligitur,vel propter veritatem,vel propter membrorum cum capite ſuo vnitatem.erant etiam qui talia reſpondentibus dicerent, abſit. intelligebant enim contra ſe parabolam dictam. 27. Beda.q.d quomodo implebitur hæc propheria.f.Glo.qui ſuprà coloni,hîc ædificantes dicuntur. qui enim plebem ad ferendos fructus excolere, hanc ipſi Domino, quaſi domum conſtituere iubebantur. 28. Beda.Chriſtus ex vtroq; populo vnũ ſibi templum ædificauit.Euſ.Chriſtus dicitur lapis,ob terreſtre corpus,abſciſſus ſine manibus,iuxta Danielem,propter ortum ex virgine,eſt autem reprobatus ab ædificantibus,quia humilis venerat,& abiectus. Cyril. compegit Chriſtus vtrumq; populum in vnũ nouum hominem. 29. Theoph. ſignificatur animarum condemnatio. 30. Theoph. ſignificatur captiuitas,& exterminium,cõminuet,inquit,ſeu ventilabit. Ventilati enim Iudæi à Iudæa per totũ orbem,vt ab area paleæ. Beda.peccator credens Chriſto, cadit ſupra lapidem,& cõquaſſatur.reſeruatur enim per patientiã ad ſalutem:cui verò lapis irruit.i. qui ipſum negat,cõminuitur,vt nec teſta remaneat in qua hauriatur puſillum aquæ, vel qui modò illum contemnunt,nõ penitus intereunt,ſed conquaſſantur;ſed quibus ſuperueniet, in iudicio comminuentur,& proiicientur tamquam puluis à facie terræ. 31. Cyril.nõ reprimebat eos lex,prohibens innocentem & iuſtum occidi,ſed præferunt diuinæ reuerentiæ humanũ timorem. Beda. fit hoc in Eccleſia quotidie, dum quis ſolo nomine frater eam quam nõ diligit Eccleſiaſticam vnitatem propter bonorum multitudinem vel erubeſcit,vel timet impugnare. 32. Beda.dum quærunt occidere, docent vera eſſe in parabola dicta:ipſe enim herus,illi nequam coloni. 33. Int.vt aliquid velut eo ignorante extorquerent vnde argui poſſet. 34. Int.Pilati,qui in illis diebus erat Hieroſolymis. Glo. quod per ſe non poſſunt, præſidis manibus efficere volunt,vt immunes à morte ipſius videantur. 35. Int.quaſi laudatus, myſterium cordis ſui ſimpliciter eis aperiat, eóſque velit habere diſcipulos. 36. Int.i.non times prælatam perſonam,ſed indiſcretè dicis veritatem maioribus & minoribus. 37. Int.illuc prouocãt,vt Deum magis timeat quàm Cæſarem, & dicat non debere ſolui tributa; vt inde ſeditionis author fiat.Beda. Erat enim in populo magna ſeditio aliis dicentibus,Romanis ſoluenda tributa,quia pro omnium ſecuritate militabant.Phariſæis verò negantibus debere Dei populum humanis legibus ſubiacere. Glo. Phariſæi negabant ſoluenda homini tributa.pro qua ſeditione poſtea regnum,& tota patria deſtructa ſunt. Theoph ſi diceret cenſum dandũ,volebant criminaretur à populo,quaſi ſeruituti gentem ſubiiciens;ſi prohiberet,vt præſidi tamquam ſchiſmaticus præſentaretur. 38. Int.Reſpondet, non ſecundùm eorum verba blandè,ſed ſecundùm conſcientias eorum aſperè.

Addit. Avct. In Cap. XX.

19. Græc.συνθλασθήσεται i.confringetur. g. pro, ſed. Heb. h. i.per obſeruationem. i. adeoq; illum ob iuſtitiam amare,vel id quod iuſtum eſſet ſciendi ſtudioſos. 34. ſcilicet,Pilati.

Oſtend,

[39] Oſtendite mihi [40] denarium. [41] Cuius habet imaginem & inſcriptionem? Reſpondentes dixerunt, [42] Cæſaris. Et ait illis, [43] Reddite ergo quæ [44] ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt [45] Dei, Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere [m] coram plebe: & mirati in [46] reſponſo eius, tacuerunt. [47] Acceſſerunt autem quidam [48] Saducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis: ſi frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem, & hic ſine liberis fuerit, vt [49] accipiat eam fratrer eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. [50] Septem ergo fratres erant: & primus accepit vxorem, & mortuus eſt ſine filiis. Et ſequens accepit illam, & ipſe mortuus eſt ſine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes ſeptem, & non reliquerunt ſemen, & mortui ſunt. Nouiſſimè omnium mortua eſt & mulier. In reſurrectione ergo cuius eorum erit vxor? ſiquidem ſeptem habuerunt eam vxorem. Et ait illis Ieſus, [51] Filij huius ſeculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò qui [52] digni habebuntur ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neque [n] nubent, neque [o] ducent vxores: neque vltrà mori poterunt: æquales enim [53] Angelis ſunt, & filij Dei ſunt, cùm ſint

SENS. LIT. IN CAP. XX.

39. Amb. docet Dominus circumſpectos nos in reſpondendo hæreticis, vel Iudæis eſſe debere, ſicut alibi ait, Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes. 40. Int. qui pro ſenſu ſoluitur, & habet imaginem Cæſaris. 41. Int. non de ignorantia interrogat, ſed vt competenter ad eorum verba reſpōdeat. Beda. alioquin enim poterat ſcire facilè cuius eſſet imago in nummo. 42. Int. Tyberij priuigni Auguſti, ſub quo paſſus eſt Dominus. Beda. omnes Romani reges à primo Caio Cæſare, Cæſares appellati. 43. Tit. q.d. ſubiuiſtis Cæſaris ſeruitutem, ſuſcepiſtis quæ eius ſunt, date ergo illi cenſum; Deo timorem. Theoph. non dicit date, ſed reddite, eſt enim debitum; tuetur te princeps ab hoſtibus, vitam tuam reddit tranquillam, pro his ergo teneris ei in cenſu, ſed & ipſum numiſma ab eo habes. Amb. Si non vis eſſe obnoxius Cæſari, noli habere quæ mundi ſunt. 44. Int. ſ. tributum, pecuniam. 45. Int. ſ. decimas, victimas. Beda. & primitias, atque oblationes. Glo ſicut Cæſar exigit impreſſionem ſuæ imaginis, ſic Deus animam lumine vultus ſui ſignatam. m. Theoph. hoc præcipuè intendebant. ſ. increpare coram populo. 46. Int. qui credere debuerant mirantur quòd non habent locum tentandi. 47. Int. vt vel per frequentiam vincerent. 48. Int. qui interpretantur iuſti, Phariſæi credebant corporis & animæ reſurrectionem, Saducæi, & animas interire cum corpore. Orig. Saducæi non ſolùm reſurrectionē mortuorum negabant, ſed etiam putabant animam interire cum corpore. 49. Amb. ſecundùm legem inuita etiam cogebatur nubere. 50. Theoph. calumniantes dogma reſurrectionis tamquàm impoſſibile, fingunt hanc narrationem. Beda. confingunt hanc fabulam. Gloſ. fieri poteſt vt in gente eorum hoc aliquando acciderit. 51. Auguſt. de q. Euang. connubia propter filios, filij propter ſucceſſionem, ſucceſſio propter mortem: vbi ergo mors non eſt, neque connubia. 52. Beda. etiam peccatores ſine nuptiis erunt in ſæculo illo. ſed Dominus vt ad reſurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tamen voluit facere ſermonem. n. Glo. Reſurgent quidem corpora quæ poſſent nubere, & ducere, ſcilicet cum membris genitalibus. 53. Int. Ecce ſpiritualis conuerſatio. Cyril. vt Angeli non ſunt per generationem propagati, ita his qui reſurgunt, non eſt opus nuptiis. Glo. non ſanctum dat canibus Chriſtus, hæc myſteria loquens: aderant enim multi idonei.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

44. Amb. priùs qu · ſu a Cæſaris, red ſeda decernit: nec enim quis poteſt eſſe Domini, niſi priùs renūciauerit mūdo. Orig. abiiciēda terrena imago, vt poſſis reddere quę ſunt Dei, Deo. ſ. ipſum diligere, &c.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

52. q.d. qui in hoc ſeculo viuunt, mori poterunt, ideo opus matrimonio, ob ſucceſſionem. o. Græc. idem verbum quod proximè vertit, traduntur ad nuptias.

[54] filij reſurrectionis. Quòd verò reſurgant mortui & [55] Moyſes oſtendit, ſecus rubum, ſicut dicit Dominum [56] Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus autē non eſt mortuorum, ſed viuorum: [57] omnes enim [58] viuunt ei. Reſpondentes autem quidā Scribarum, dixerunt ei, Magiſter, benè dixiſti. Et ampliùs non aude[p]bant eum quicquā in[59]terrogare. Dixit autem ad illos, Quomodo dicunt Chriſtum filium eſſe Dauid[60]? & ipſe Dauid dicit in [q] libro Pſalmorum, [r] Dixit Dominus[61] Domino[62] meo, ſede à dex[63]tris meis, [64] donec ponam [65] inimicos tuos ſcab[66]ellum pedum tuorum. Dauid ergo Dominum illum vocat: & quo[67]modo [68] filius eius eſt[s]? Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis, [69] Attendite à Scribis qui volunt ambulare in [70] ſtolis, & amant ſalutationes in foro, & primas cathedras in ſynagogis, & primos diſ[71]cubitus in conuiuiis; qui de[72]uorant domos vid[73]uarum, ſimu[74]lantes [75] longam orationem: hi accipient [76] damnationem [77] maiorem.

SENS. LIT. IN CAP. XX.

54. Int.ſine labe corruptionis viſione Dei fruuntur. Beda. ¶ Theoph. filij Dei dicuntur qui per reſurrectionem regenerantur. 55. Int.quem vos recipitis, alioquin poterat apertiora dare de reſurrectione teſtimonia prophetarū, ſed Prophetas Saducæi non recipiunt. Beda. 56. Int.qui iam mortui erant quando hæc dicebat: probat ergo per hoc poſt mortē animas permanere, quia nō eſt Deus non exiſtētium, & ſic introducitur corporū reſurrectio, quæ cū animabus benè vel malè geſſerūt. Bed. ¶ Theophil. ſi Patriarchæ rediiſſent in nihilum; & non viuerent apud Deum in ſpe reſurrectionis, nō dixiſſet, Ego ſum; ſed fueram. Chry. eſt quidem Deus communis orbis Dominus, ſed ſpecialiter ſe horū Deum dicit. 57. Int.quorum Dominus, & Deus eſt. 58. Theoph. viuunt apud eum in ſpe reſurgendi.

59. Beda. ſed comprehenſum tradiderūt Romanæ poteſtati, venena inuidiæ poſſunt quidem ſuperari, ſed difficilè conquieſcere. 60. Int.non reprehenduntur quia Dauid filium dicunt, ſed quia Dei filium non credunt. Amb. r. Glo. iſtud dicere eſt, æqualem ſibi filium generare. 61. Int.ſcilicet Pater. Amb. 62. Int.ſ. Filio. Amb. non duo tamen Domini, ſed vnus Dominus. 63. Amb. non præfertur qui ad dexterā ſedet, gradus non quæritur dignitatis, vbi plenitudo eſt diuinitatis. Aug. de Symbolo. Dextera eſt poteſtas quā accepit ille homo ſuſceptus à Deo, vt veniat iudicaturus, qui primo venerat iudicandus. Cyril. ſignificatur ſuperna gloria, regnúmq;, & omniū poteſtas, quorū enim thronus ęqualis, & maieſtas. 64. Int.non ad horam. 65. Int.inobedientes. 66. Int.i. ſubiiciam tibi nolentes, & volentes. Amb. ſubiiciuntur à Patre inimici Chriſto, & Filius ſubiicit inimicos Patri, Patrem enim clarificat ſuper terram. ſ. eſt, vna vtriuſque natura, & alter in altero operatur. 67. Int.q.d. repugnantia ſunt hæc ſecundùm veſtrum intellectum. 68. Int.ſ. ſi purus homo eſt. Chry. Dauid Chriſti pater ſecundùm carnē, ſeruus ſecundùm ſpiritum. s. Chry. nihil fortiùs quàm ex Prophetis diſputare, Chriſto facientе miracula ſæpè contradicebant: cùm allegauit prophetiam, tacuerunt. 69. Theoph. quia eos orbis doctores mittebat, meritò monet, ne imitētur Phariſæorum ambitionē. Bed. iubet nec æſtimare bona eſſe quæ iſti faciunt, nec imitari. 70. Int.i. cultioribus veſtimentis induti, in publicū procedere, quod reprehēditur in diuite qui induebatur purpura & byſſo. Beda. ¶ Cyril. paſſiones Scribarum erant amor inanis gloriæ, & lucri. 71. Beda. non vetat primos diſcumbere, quibus id officij ordine competit, ſed docet cauendos qui id indebitè amant. 72. Beda non ſolùm laudes, ſed & pecunias quærebant. Chryſ. non dicit comedunt, ſed deuorant. 73. Int.quæ habent affectū religionis, ſed neſciunt ſibi prouidere.

74. Beda, ſimulantes ſe magni meriti apud Deū, ab infirmis, & peccatorum conſcientia turbatis, quaſi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipiunt. 75. Glo. vt religioſiores appareāt. 76. Glo. oratio iſtorū fit in peccatū. 77. Theoph. quia non ſolùm mala faciunt, ſed orationes prætendunt, & virtutem faciunt prauitatis excuſationē. Sed quia laudes ab hominibus, & pecunias quærunt. Glo. inſinuat eos qui in angulis ſtantes, orant vt videantur ab hominibus, damnationem mereri, ſed iſtos maiorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

54. pro, ad reſurrectionem pertinentes, vel qui per reſurrectionem velut iterum naſcuntur. p. ſ. Saducæi, vel etiam alij, ſed id tamen poſt alteram quæſtionem, de qua Matth. & Marc. q. vel hinc apparet vnus eſſe Pſalmorum liber.

CAPVT XXI.

RESPICIENS autem, vidit eos qui [a]mittebant munera ſua in [1]gazophylacium diuites. [2]Vidit autem & quamdam viduam pauperculam [3]mittẽtem [4]æra minuta duo. Et dixit, Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus [5]quàm omnes miſit: nam omnes hi ex [b]abundanti ſibi miſerunt in munera Dei: hæc autem ex eo [c]quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit, miſit. Et quibuſdam dicentibus de templo, quòd bonis lapidibus & [d]donis ornatum eſſet, dixit: [e]Hæc quæ videtis, [6]venient dies in quibus non relinquetur lapis ſupra lapidem qui non deſtruatur. [7]Interrogauerunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt: & quod ſignum cùm fieri [8]incipient? Qui dixit, [9]Videte me [10]ſeducamini. [11]Multi enim [12]venient in nomine meo dicentes [13]quia [14]ego ſum: & [15]tempus appropinquauit; [16]nolite ergo ire poſt eos.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

1. BEDA. ita appellari ſolet locus, quo diuitiæ ſeruantur. φυλάττειν enim Græcè ſeruare; Gaza, lingua priſca, diuitiæ. Erat autem arca foramen habens deſuper, poſita iuxta altare, ad dexterã ingredientibus templum, in quam mittebãt ſacerdotes omnem pecuniam quæ deferebatur ad tẽplum. Glo. porticus etiam in quo arca ſeruabatur, gazophylacium dicebatur, vnde hæc locutus eſt Ieſus in gazophylacio docens in templo. 4. Cyril. i. duos obolos, quos cum ſudore ad victum diurnum acquiſierat. 5. Cyril. non paucitatem oblati, ſed copiam affectos intuitus eſt Deus. 6. Int. hoc quadrageſimoſecundo anno poſt paſſionem Domini factum eſt à Romanis. Beda. voluit Deus ciuitatem & templum ſubuerti, ne infirmi in fide, illam videntes ſtare, & ſacrificiorum ritum, ſubuerterentur. 7. Cyril. putabant Chriſtum locutum de ſeculi conſummatione. Gloſſa, Petrus, Iacobus, Iohannes, & Andreas ſeparatim (vt Marcus ait) quæſierunt tempus, & ſigna deſtructionis. 8. Ambr. Matthæus etiã de ſeculi conſummatione interrogationem addidit. 10. Int. id eſt, ne quis perſuadeat, quaſi hæc mox ſint ventura. 11. Int. horum primus fuit Simon Magus. 12. ſcilicet, ante horum completionem. Tit. fortè dicit pſeudochriſtos, qui fuere tempore Apoſtolorum. Beda. multi imminente Hieroſolymorum excidio ſe Chriſtos dicebant, & tempus libertatis appropinquare: multi etiam in Eccleſia Hæreſiarchæ diem Domini inſtare prædicarunt, quos Apoſtolus ad Theſſal. damnat. 14. Athanaſ. in vnaquaque hæreſum diabolus dicit: Ego ſum Chriſtus, & apud me veritas eſt. 15. Int. ſ. libertatis & pacis. 16. Cyr. Chriſtus in primo aduentu voluit latere, vt crucem ſuſtineret pro nobis, ſed ſecundus aduentus erit terribilis, & manifeſtus.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

a. BEDA. diuites mittentes munera, Iudæi de legis iuſtitia elati, qui mittunt ex abundanti, præſumunt enim de iuſtitia; vidua, Eccleſia paupercula, quia ſuperbiæ ſpiritum, vel peccata, tamquam mundi diuitias abiecit: vidua autem, quia vir eius pro ea mortuus; hæc in conſpectu Dei, apud quem oblationes conſeruantur, munera ſua defert, omne, quod viuit, Dei eſſe muneris intelligit. Theophil. vidua, quælibet anima orbata quaſi primo viro, priſtina lege, quæ Deo offert fidem, & conſcientiam bonam, quod plus eſt quàm quod offerunt diuites in ſermone, & gentilium virtutibus. 2. Beda. Dominus ſicut operantes in domo ſua diſcutit, ita & dona ferentes reſpicit. 3. Int. non perpendit Deus quantum in eius ſacrificio, ſed ex quanto profertatur. Beda. nec ſubſtantiam, ſed cor penſat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

1. Gaza, Perſicum vocabulum, diuitias ſignificat, φυλάττω, cuſtodio. b. id eſt, ex eo quod ſupereſt.
c. id eſt, ex penuria ſua, vt vertit in Marco. d. ἀναθήματα, ἀνάθημα, donum in templo ſuſpenſum, ἀνατίθεσθαι enim ſeponi, ſuſpendi accipitur & in malam partem, ſicut & ſacrum. e. pro, ex iis quæ videtis.
8. Græ. quando futura ſunt.

Cùm autem [17] audieritis [18] prælia, & [19] ſeditiones,nolite terreri : oportet primùm hæc fieri, ſed nondum [20] ſtatim finis. Tunc dicebat illis, [21] Surget gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum.Et [22] terræmotus magni erunt per loca, & peſtilentiæ, & fames, [g] terroréſque de cælo: & [23] ſigna magna erunt. [24] Sed ante hæc omnia, [25] iniicient vobis manus ſuas : & perſequentur, tradentes in ſynagogas & cuſtodiâs, tradentes ad Reges & Præſides propter nomen meum.Cõtinget autem vobis in [26] teſtimonium. [27] Ponite ergo in cordibus veſtris non præmeditari quemadmodum [h] reſpondeatis. Ego enim dabo vobis [28] os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij veſtri. Trademini autem à [29] parentibus,& fratribus,& cognatis, & amicis,& morte afficient ex vobis,& eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum : & [30] capillus

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

17. Int.ſ.ante exeidium.Greg.in hom.perituri mundi præcurrentia mala denunciat,vt minùs perturbent venientia : præuiſa enim iacula minùs feriunt. 18. Int.ſ.hoſtiũ.Greg.in ho. 19. Int. ſ.ciuium. Greg.in ho.¶.Glo.abundarunt hæc in Iudæa à paſſione Domini. Amb.verborum cæleſtium nos maxime teſtes ſumus,quos mundi finis inuenit : quanta enim prælia, & quas opiniones accipimus præliorũ? 20. Greg.in ho.vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur.Amb.occaſum ſeculi præcedunt quædam ægritudines mundi.ſ.fames, peſtilentiæ,& perſecutiones.Greg.in ho.omnia,quæ ad vſum vitæ accipimus,ad vſum conuertimus culpæ : ad vſum ergo nobis vertuntur vltionis. f. Chry. ciuitatis,vt.ſ.Hieroſolyma capiatur. 21. Int.conſtat hęc omnia cõtigiſſe tempore Iudaicæ ſeditionis, ante vltimã prouinciæ euerſionem.Theoph.Authore pacis perẽpto,meritò in eis ſeditiones & bella locum habuerunt ; ex bellis autem peſtis & fames conſequitur. 22. Chry.eſt id quandoque iræ ſignum,vt cùm crucifixus eſt Dominus : aliquando prouidentiæ,vt cùm orantibus Apoſtolis motus eſt locus. 23. Glo.narrat Ioſephus ſtellam gladio ſimilẽm per annum ſupra Hieroſolymam pependiſſe, & currus,equitéſque armatos quadraginta diebus in aëre certaſſe;& vitulum inter manus immolantium agnam peperiſſe. 24. Glo.quo merito hæc cõtigerint,ſubinfertur. 25. Int.hæc maxima etiam cauſa fuit exeidij Iudæis,quòd poſt occiſionem Domini nominis etiam eius præcones & confeſſores impia crudelitate vexabant. 26. Græc..in martyrij gloriam.Greg.in hom.in teſtimonium eorum,qui vel perſequendo mortẽ inferunt, vel videndo non imitantur,vt inde peruerſi ſine excuſatione pereãt, vnde electi exemplum capiunt, vt viuant. Glo.mors iuſtorum bonis eſt in adiutorium,malis in teſtimonium damnationis. 27. Int.q.d.nolite terreri,vos enim ad certamẽ acceditis, ſed ego prælior: vos verba editis,ſed ego ſum qui loquor.Greg.in ho.quia verò auditis tot terroribus turbari poterant,hęc ad eorum conſolationem ſubdit.Theoph.erant idiotæ,& imperiti,ne ergo turbarentur, reddituri ſapientibus rationem, hoc Dominus dicit. 28. Theoph.id eſt,facundiam. 29. Greg in hom. plus in nobis ea tormenta ſæuiunt, quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præſumebamus ; cum malo enim corporis mala nos cruciant amiſſæ charitatis. Gregor.Nyſſ.erant gẽtiles cognatorum fidelium proditores, & accuſatores. 30. Greg.in hom.quia dura ſunt quæ prædicantur de affectione mortis, conſolatio ſubditur de gaudio reſurrectionis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

21. Beda. poteſt regnum contra regnum, & peſtilentia,& fames audiendi verbi Dei, & commotio terræ in hæreticis intelligi,qui contra ſe inuicem dimicantes,Eccleſiæ victoriam faciunt. Amb.ſunt & diuerſarum cupiditatum pręlia,& ſtudiorum conflictus,grauioreſque ſunt multò domeſtici hoſtes, quàm extranei. 30. Beda. non ſolùm fortia facta, vel dicta ſanctorum, ſed & tenuiſſima cogitatio digna mercede donabitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

g. Græc. φόβητρα, terriculamenta. 26. ſcilicet, quo veſtra probetur conſtantia, & perſequentium malitia condemnetur : vel vt teſtes illis de me ſitis; vel εἰς μαρτύριον, id eſt, martyry gloriam. h. pro, vos defendatis, ſeu cauſam dicatis, vt eſt Græcè. 30 id eſt, nihil mali patiemini. vide ſimilem phraſim. 1. Regum 14.2.Regum 14.3.Regum 1.

de capite veſtrò non peribit.In patien[l]tia veſtra poſſi[31]debitis animas veſtras. C[32]ùm autem videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem : tunc ſcitote,quia appropinquauit deſo[33]latio eius.T[34]unc qui in Iudæa ſunt,fu[35]giant ad montes:& qui in medio eius, diſce[36]dant:& qui in regi[m]onibus,non intrent in eam,quia dies vlti[37]onis hi ſunt,vt imple[*]antur omnia quæ ſcripta ſunt.Væ autem præ[38]gnantibus & nutrientibus in illis diebus : erit enim pre[n]ſſura mag[39]na ſupra terram,& i[o]ra in populo hoc.Et cad[40]ent in o[p]re gladij, & captiui ducentur in o[41]mnes gentes,& Hieruſalem calcabitur à gentibus,donec impleantur tem[42]pora natio[q]num.E[43]t erunt ſ[44]igna in

Sens. Lit. In Cap. XXI.

31. Greg.in hom.dum nobis dominari diſcimus,hoc incipimus poſſidere quod ſumus.eſt autem patientia mala aliena æquanimiter perpeti,& contra irrogantem nullo dolore morderi. 32. Int.hucuſque ea quæ per quadraginta annos,nondum fine adueniente,futura erant:hic finis deſolationis , quæ à Romanis facta eſt.Beda. 33. Euſeb.nulla erat futura poſtea innouatio, ſicut tempore regis Perſarũ, & illuſtris Antiochi , & Põpeij.Aug.ad Heſychium. Lucas hæc Domini verba ideo hîc cõmemorat,vt oſtendat tunc factam abominationem deſolationis,à Daniele prædictã,(de qua Matth.& Mar.)quando eſt expugnata Hieruſalem. 34. Int.i.tempore proximo,ante obſidionem,dum adhuc fugere licebit,dum miles Romanus per Galilæam,& Samariam ſe diffundere cœperit.Beda. 35. Int.i.qui extra ſunt,non fugiant in Hieruſalẽ.Beda.narrat Eccleſiaſtica hiſtoria cunctos,qui erant in Iudæa Chriſtianos,imminente Hieroſolymorum excidio,commonitos à Domino,diſceſſiſſe,& trans Iordanem habitaſſe in ciuitate Pella,donec deſolatio Iudææ compleretur. 36. Beda.ſ.ante obſidionem. 37. Int ſ. Dominici ſanguinis. Beda. 38. Int.quarum vteri,vel manus filiorum ſarcina prægrauatæ,fugæ neceſſitatem impedirent.Beda.¶Theoph.quidam dicunt ſignificatum per hoc filiorum eſum, quem & Ioſephus narrat. 39. Chry.talia eos mala occuparunt,vt nulla deinceps ærumna poſſit eorum calamitatibus adæquari,vt Ioſephus narrat.Gl.hæc preſſura & ira vſque hodie Iudæis per omnes gẽtes diſperſis durat,ſed non ſemper durabit. 40. Euſeb.factum hoc ſub Tito & Veſpaſiano,deinde ſub Adriano. 41. Euſeb.totum orbem repleuerunt,eumque eorum terra ab alienigenis inhabitetur,ſolis ipſis eſt facta inacceſſibilis. 42. Beda.de quib.Paulus:Cæcitas ex parte facta eſt in Iſrael, donec plenitudo gentium introiret,& ſic omnis Iſrael ſaluus fieret;qui eum promiſſa ſalute fuerit poſitus,ad patriũ ſolum rediturus non temerè ſpetatur.Glo.i.donec plenitudo gentium intrauerit. 43. Beda.quid impletis nationum temporibus ſequatur,ex ordine manifeſtat. 44. Amb.hæc Matthæus euidentiùs exprimit.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

33. Amb.abominatio deſolationis aduentus Antichriſti,qui ſibi vendicabit diuinæ ſolium poteſtatis,& ſacrilegiis mentium interiora contaminabit,tunc plerique à vera religione labentur.eſt & alius Antichriſtus.i.diabolus,qui Hieruſalem,id eſt,animam pacificam obſidere nititur ſuæ legionis exercitu: eſt & tertius,Arrius,& Sabellius,& quicumque nos praua interpretatione ſeducunt : prægnantes autem ſunt,quia ruinam ſuæ carnis extendunt,& quibus greſſus pigreſcit animarum. Item,qui in bonorum actuum molimine conſtituti , nec dum aliquos ſuſcepti operis dedere proceſſus , nutrientes, imperfecti,quaſi imperfectorum parentes operum.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

l. Græc.ὑπομονῇ,id eſt,per ſuſtinentiam,tolerantiam,& perſeuerantiam. 31. *pro,lucrabimini ,ſeu obtinebitis, quaſi dicat, ſaluabimini. vide Matth.24. m. pro,peregrè agunt.* *. *planè hinc apparet multa eſſe in Prophetis de vaſtatione Ieruſalem ad Romanorum expugnationem referenda. n. id eſt , coarctatio , anxietas. o. id eſt,graues pœna ſumentur de populo hoc. p. pro,acie. Heb. q. quaſi dicat , dum gentes durabunt, ſcilicet, vſque ad finem ſeculi : vel dum implebuntur tempora ordinata à Deo ad vltionem Iudæorum per gentes.*

[45] ſole,& luna,& ſtellis:& in [46] terris [r] preſſura gentium, præ [47] confuſione ſonitus maris, & fluctuum, [48] areſcentibus hominibus præ timore,& expectatione quæ [49] superuenient vniuerſo orbi.Nam [50] virtutes cælorum mouebuntur:& tunc [51] videbunt Filium hominis venientem in [52] nube cum poteſtate magna,& [53] maieſtate. [54] His autem fieri incipientibus,reſpicite & [55] leuate capita veſtra:quoniam appropinquat [56] redemptio veſtra.Et dixit illis ſimilitudinem, [57] Videte ficulneam,& omnes arbores:cùm producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam propè eſt æſtas:ita & vos cùm videritis

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

45. Int.Sol vertetur in tenebras,& luna in ſanguinem,antequã veniat Dies Domini magnus,& manifeſtus.Euſeb.Chriſtus ipſe vice luminarium fulgebit,eiúſque aduentu ſol, & cætera ſidera occultabuntur.Chry.apparente Chriſto obtenebreſcet ſol. Aug.ad Heſychium, quia hæc etiam ante primum aduentum fieri conſueuerũt,meliùs in Eccleſia exiſtimo intelligi.Eſt enim hæc ſol,luna,& ſtellæ,quę tũc non apparebit perſecutoribus vltra modũ ſæuientibus.erit autem preſſura gentium, non quæ in ſemine Abrahæ benedicentur, ſed quæ ad ſiniſtram ſtabunt & virtutes cęlorum mouebuntur,id eſt, quidam fideles fortiſſimi turbabuntur impiis perſequentibus. Amb plurimis à religione deficiẽtibus clara fides obſcurabitur nube perfidiæ; in perſecutionibus enim lucem diuini Solis plerumque amor vitæ huius excludit;cadunt etiam ſtellæ.i.gloria micantes viri;ſic probantur boni,proruuntur infirmi.

46. Int.ſ.tempore Antichriſti,quando veniet tribulatio magna,qualis nõ fuit ab initio mundi, neque fiet. 47. Theoph.mare terribiliter fremet,& litus tempeſtate agitabitur. 48. Euſeb.i.tabeſcentibus. 49. Aug.ad Heſychium.Eccleſia vniuerſo orbe tribulatur. 50. Theoph.ſtupebunt Angeli tam terribilibus orbis mutationibus.Greg in hom.apparebunt tunc viſibiliter Angeli,exigentque à nobis diſtrictè quod Deus nunc æquanimiter portat.Euſeb.miniſterio Angelorum cæli fores patebunt, vt ſpectentur excelſa;vel Angeli qui præſunt ſenſibilibus partibus orbis, ab eo miniſterio abſoluentur. Chry.Angeli etſi ſibi conſcij non ſint,videntes tamen infinitos condemnari,non intrepidè ſtabunt illic.Beda.contremiſcunt columnæ,vt in Iob dicitur,quid ergo facient tabulæ? 51. Theoph.ſ.tam fideles,quàm infideles:radiabit enim ampliùs ſole Chriſtus,& eius crux. 52. Aug.vel in Eccleſia ſua;in qua,tamquã in nube nunc venire non ceſſat,ſed tunc maior maieſtas,& poteſtas illius apparebit Sanctis,quibus magnam virtutem dabit,ne vincantur, vel in corpore ſuo, in quo ſedet ad dexteram Patris,veniet in nube,ſicut abiit.Chry.ſemper Deus in nube apparet,iuxta illud:Nubes & caligo in circuitu eius.Apparebit ergo Chriſtus vt Deus,& in gloria digna Deo. 53. Greg.in ho.videbunt in maieſtate,quem in humilitate poſitum audire noluerunt, vt eius virtutem tanto tunc diſtrictiùs ſentiãt, quanto nunc ceruicem cordis ad eius patientiam non inclinant. 54. Greg.in hom. præmiſſa contra reprobos dixerat,hunc ad conſolationem electorum conuertitur. 55. Greg.in hom.1.exhilarate corda. In Scriptura enim ſæpè caput pro mẽte ponitur:vt enim à capite reguntur mẽbra,ita à mente cogitationes diſponuntur;leuare ergo capita,eſt mentes ad gaudia cæleſtia erigere.Euſeb.Acceptis Dei promiſſis,quæ ſperamus,erigemur,qui antè curui fueramus, & humiliati. Dicit autem Chriſtus ad diſcipulos,non tamquam durare deberent ipſi vſque ad finem mundi,ſed quia ex ipſis,& omnibus fidelibus vnum fit corpus. 56. Theoph.i.perfecta libertas corporis & animæ.Primus Chriſti aduentus fuit ad reformationem animarum:ſecundus erit ad reformationem corporum. 57. Greg.in ho.quòd calcari mundus,& deſpici debeat,cõparatione declarat.q.d.ſicut ex fructu arboris vicina æſtas agnoſcitur,ita ex ruina mundi propè cognoſcitur eſſe regnum Dei;oſtenditur autem hinc fructum mundi ruinam eſſe,bene autem comparatur æſtati regnum Dei, quia tunc mœroris nubila tranſeunt, cùm vitæ dies æterni ſolis claritate fulgeſcunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

57. Amb.cùm omnis lingua confitetur Deo,confitente etiam populo Iudæorum, ſperare debemus Chriſti aduentum,quo tamquam temporibus æſtiuis reſurrectionis fructus metentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

r. Græc.συνοχὴ,anguſtia. 47. Græc.ἀπορίᾳ,perplexitate,ſeu deſperatione illi ſimili qua qui nauigant afficiuntur,cùm mare æſtuat & fremit. 48. Græc.ἀποψυχόντων,exanimatis,ſeu extabeſcentibus. 55.pro,gaudete,& confidite,mœſti enim in terram vultum demittunt,contra qui reſpirant,à malis eleuant,capita autem.i.mentes. s. i.folia,& gemmas.vt patet ex aliis Euangeliſtis,nec hic Græcè eſt fructus,ſed ſolum προβάλωσιν.i.perduxerint,ſeu proruperint.ſ.in gemmas,aut frondes.

[58] hæc fieri,ſcitote quoniam [59] propè eſt [60] regnum Dei. [61] Amen dico vobis quia non [62] præter-
ibit [63] generatio hæc,donec [t] omnia fiant. [64] Cælum & terra [65] tranſibunt : [66] verba autem mea
non tranſibunt. [67] Attendite autem [u] vobis,ne fortè grauentur [x] corda veſtra [aa] in crapula,&
[68] ebrietate,& [bb] curis huius vitæ:& [69] ſuperueniat in vos repentina dies illa.tamquã [70] laqueus
enim ſuperueniet in omnes qui [71] ſedent [cc] ſuper faciẽ omnis terræ. [dd] Vigilate itaque omni
[72] tẽpore [ee] orantes,vt digni habeamini [73] fugere iſta omnia quę futura ſunt,& [74] ſtare ante Fi-
liũ hominis.Erat autem [75] diebus docens in templo:[76] noctibus verò exiens,[77] morabatur in
[ff] mõte,qui vocatur Oliueti.Et omnis populus [78] manicabat ad eum in tẽplo audire eum.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

58. Aug.ad Heſychium.in his eſt quod ait , Et tunc videbunt Filium hominis venientem.ait enim Matthæus:Cùm videritis hæc omnia. 59. Tit.dũ hæc fient, nondũ vltimus finis rerũ eueniet,ſed iam in finem tendent.Euſeb.ſicut recedente hyeme,& ſuccedente vere,ſol fouet,& viuificat ſemina,pullulántq; vario virore:ſic Chriſti aduentus nonum ſeculũ illuſtrabit , dormientes in puluere potioribus corporibus producens in lucem,&c. 61. Beda.ſi fas eſt dicere,iuratio eſt , Amen quippe interpretatur verum,q.d.verum dico vobis. 62. Int.ſ.de mortalitate ad immortalitatem. 63. Int.i.omne humanum genus,vel gens Iudæorum,quæ non deficiet,donec veniat dies iudicij. Beda.vel nouam Eccleſiæ generationem dicit. 64. Int.ſ.aëreum,non æthereum. Beda. 65. Int.ſ.innouabuntur depoſita priori forma,permanente autem ſubſtantia , vnde dicitur , Terra in æternum ſtat. Beda. 66. Theoph.q.d.etſi cuncta commoueantur, fides tamen in me nõ deficiet. 67. Theoph. contra prædicta mala remedium eſt,cautela.& oratio. Baſil.attendite,vt diſcernere poſſitis à ſalubri nociuũ;dicit verò vobis, quia animæ præcipua cura habenda. 68. Baſil.Ebrietas eſt nimius vſus vini;crapula verò,anxietas , & nauſea, quæ eſt in ebrietate. 69. Int.pro , & ideo. 70. Int.ſ.perpetuò retinens , quod ſemel ceperit. 71. Int.ſ. quibus placent illecebræ huius mundi.Theoph.non capientur ſolertes,& prompti ad bonum,non ſedentes,& ociantes in terrenis,ſed talibus diès illa erit feſtiua,& non laqueus. 72. Int. non quibuſdam certis diebus , vel horis. 73. Aug. 2. de con.Euan.hæc eſt illa fuga quæ non debet fieri in hyeme,ad quam pertinẽt curæ huius vitæ quæ triſtes ſunt velut hyems,nec ſabbatho,ad quod pertinet crapula & ebrietas ; ſabbatho enim Iudæi delicijs affluunt,dum ſpirituale ſabbathũ ignorant. 74. Int. hæc eſt ſumma beatitudinis,in præſentia iudicis ſui ſecurũ conſiſtere.Theoph.hæc angelica gloria ſtare ante Filium hominis Deum noſtrũ,& faciem eius iugiter cernere. 75. Beda.quod verbis præcepetat,confirmat exemplis,doctrina,vigilijs,& precibus inſtans.Cyri. docebat tranſcendentia cultum legis, inſtabat enim tempus,quo erat vmbra in veritatem transformanda.Theoph.multa Chriſti documenta tacuerunt Euangeliſtę,ex pluribus pauca deſcribentes.dederunt ſcilicet nobis quemdam guſtum dulcedinis doctrinæ ipſius.Glo.eos pro quibus paſſurus erat,verbo prouocat,& oratione Patri commendat. 76. Theoph.oſtendit Dominus nobis oportere noctu,& quiete alloqui Deum , & in die prodeſſe hominibus,noctéque collecta,diſtribuere. 77. Theop.non quaſi opus habens oratione, ſed vt exemplum daret. 78. Int.id eſt,manè ire accelerabat. Cyril.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

75. Beda.docet diebus in templo , qui inter proſpera ſobriè & piè , iuſtéque conuerſatur,formam enim boni operis fidelibus præbet , noctibus verò in monte Oliueti moratur , qui in tenebris anguſtiarum ſpirituali conſolatione reſpirat : manicat verò ad hunc populus,cùm eum,diſcuſſis operibus tenebrarum,vel preſſurarum nebulis imitatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

t. ſ.quę prædixi,ſeu promiſi. 67. i.cauete. v. i.nequando. x. i.mens,animus. a a. pro, per crapulam.
68. intellige per hæc reliquas voluptates noxias. b b. i.ſollicitudinibus, de rebus ad vitam hanc pertinentibus. 71. ſ.terrenis affixi. c c. pro, ſufficit.Heb. d d. opera noſtra requiritur. 72. coniungendum cum vigilate,& orantes. e e. à Dei gratia pendendum.ſ.vtroque opus , & Dei gratia & noſtra induſtria. 74. i.confidentes.ſic Sap.5.Stabunt iuſti in magna conſtantia. f f. vel Bethaniam intelligit , quæ ad latus montis,vel ſignificat noctibus in mente orationi incubuiſſe. 78. verbum Græcum in Pſalmis vertitur , de luce vigilate quidam legunt,manè ibat.fortè legendum,manicabat, quaſi manè ibat , quamquam & manicabat videtur poſſe legi.Hiſpanè diceretur madrugaua.

CAP.

CAPVT XXII.

APPROPINQVABAT autem dies feſtus Azymorum[a],qui dicitur Paſcha[1]: [b]& quærebant Principes ſacerdotum & Scribæ quomodo eum interficerent: timebant[2] verò plebem. Intrauit[c] autem Satanas in Iudam[4], qui cognominabatur Scarioth[5], vnum de duodecim[6]. & abiit[7], & locutus eſt cum Principibus ſacerdotum, & magiſtratibus[8],quemadmodum illum traderet[9] eis. Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam[10] illi dare. Et ſpopondit[11].Et quærebat opportunitatem vt traderet illum ſine turbis[d]. Venit autem dies Azymorum[12], in qua neceſſe erat occidi[e] paſcha[13]:& miſit Petrum[15] & Iohannem,dicens:Euntes parate nobis Paſcha,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

1. INT. i prima die azymorũ poſt immolationẽ agni.ſ.decimaquinta dies,quæ erat ſolemnis. Beda. Paſcha Hebraicè phaſe nominatur; non à paſſione,ſed à tranſitu,quia pertranſibat exterminator, videns ſanguinem in foribus Iſraëlitarum, nec eorũ primogenita percutiebat: vel quia Dominus populo ſuo auxilium præbens,deſuper ambulabat.Differt autem Paſcha,& Azyma, quòd Paſcha dicitur dies quo agnus occidebatur.ſ.decimaquarta luna primi menſis: decima verò quinta ſuccedebat feſtiuitas Azymorum;ſed Scriptura vnum pro alio ponere ſolet. b. Beda. hæc ante biduum Paſchæ. congregatis eis in atrio Caypha, Matthæus acta teſtatur. 2. Chry. Moyſes quidem præcepit vnum eſſe Principem ſacerdotum,& illo defuncto,creari alium:ſed tunc, incipientibus diſſolui Iudaicis ritibus, multi erant Principes ſacerdotum annuatim ſuccedẽtes. 3. Int.non metuentes ſeditionem,ſed ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur.Beda.4. Tit.non impellens eum,ſed patulũ inueniens oſtium. Glo.quem priùs intrauerat,vt deciperet poſtmodũ,vt ait Iohannes.accepta buccella,intrauit, vt.ſ.ſibi traditum,pleniùs poſſideret. 5. Chry. Erat enim alius Iudas. 6. Chry. hoc addit ad exaggerandũ peccatum, vt qui eſſet ex Apoſtolorum choro. 7. Int.non à Principibus inuitatur,nulla neceſſitate conſtringitur,ſed propria ſponte ſceleratæ mentis iniit conſilium. 8. Theoph.id eſt, præpoſitis conſtructionem templi:vel præfectis populo à Romanis,ne ſinerent tumultus fieri. 9. Int.ſ.ſine turbis. Chry. facit auaritia impios. 12. Int.ſ.decimaquarta luna.Beda. 13. Int.id eſt,Agnus paſchalis.Beda.¶ Euſe. Chriſtus Paſcha celebrauit prima die Azymorum,id eſt,feria quinta;Iudæi autem in Paraſceue quando paſſus eſt Dominus:vnde non introierunt in atrium Pilati, vt manducarent Paſcha.cùm enim eſſent in aliud attenti, poſtridie eius diei,quo debuerant,Paſcha immolarunt. 15. Theoph. alterum vt diligentem,alterum vt dilectum.Mittit verò ad alienam domum;nam nulla domus erat ei, nec diſcipulis,alioqui apud aliquem illorum celebraſſet.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

a. BEDA. durabat feſtiuitas azymorum ſeptem diebus,nempe toto huius ſeculi tempore,quod ſeptem diebus agitur,in azymis ſinceritatis & veritatis viuendum eſt. 11. Beda.multi Iudæ ſcelus exhorrent,nec tamen cauent:qui enim charitatis & veritatis iura ſpernit,Chriſtum, qui eſt veritas & charitas,prodit. 15. Theoph.Chriſti myſteria parant Petrus & Iohannes.i.actio & contemplatio,feruor,& manſuetudo,his occurrit homo.i.ſtatus hominis creati ad Dei imaginem:amphora,humilitas cordis;aqua,gratia Spir.S.quæ datur humilibus. Amb. Amphora,menſura perfectior;aqua, Chriſti ſacramentum.Beda. Tolluntur crimina viuifici fontis baptiſmate.Glo ſignificabatur per aquam baptiſmi celebrandum Paſchæ myſterium pro mundi ablutione.Orig.in Matth Homo portans amphoram aquæ, Moyſes portans ſpiritualem doctrinam in corporalibus hiſtoriis; paterfamilias,intellectus in homine. Glo.cænaculum magnum dicitur; ſpiritualis enim lex de anguſtiis litteræ egrediens, in ſublimi loco recipit Saluatorem,qui aquæ baiulum,id eſt,gratiæ præconem in domum Eccleſiæ ſequitur,in mentis ſolio refectionem parat Chriſto.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

c. i.inuaſit,ſeu poteſtatem accepit ad nouum facinus,ſicut & Spir.S. dicitur in ſanctos venire ad nouos.ſ. effectus, 8. hos infrà vocat templi magiſtratus. d. pro,ſine tumultu,cùm,ſcilicet, turba abeſſent, quæ tumultum poterant excitare. e. Græc.θύεσθαι,id eſt,immolari.

vt man

vt [16] manducemus. At illi dixerunt: Vbi vis [17] paremus? Et dixit ad eos: Ecce, [f] introeuntibus vobis in [18] ciuitatem, occurret vobis homo [19] quidam [g] amphoram aquæ portans; ſequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamiliâs domus: Dicit tibi Magiſter, Vbi eſt diuerſorium vbi Paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe oſtendet vobis cœnaculum magnum ſtratum: & ibi parate. Euntes autem inuenerunt ſicut dixit illis, & parauerunt Paſcha. [20] Et cùm facta eſſet [21] hora, diſcubuit, & duodecim [22] Apoſtoli cum eo. [23] Et ait illis, [24] Deſiderio deſideraui hoc [25] Paſcha manducare vobiſcum antequàm patiar. Dico enim vobis, quia [26] ex hoc non manducabo [27] illud donec [28] impleatur in [29] regno Dei: Et [30] accepto calice gratias [31] egit, & dixit: Accipite, & diuidite inter vos, dico enim vobis quòd non bibam de generatione vitis, donec [32] regnum Dei veniat. Et [33] accepto pane, [34] gratias egit,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

16. Theoph. oſtendit ſe vſque ad extremum vitæ non aduerſatum eſſe legi. 17. Int. ſ. qui non habemus tabernaculum. Beda. nec domicilium. 18. Amb. Maieſtatem diuinitatis aduerte, nouit quid alibi futurum ſit: intuere deinde dignationem; non enim diues, aut potẽs eligitur, ſed pauper, & anguſtũ hoſpitium pauperis, amplis nobiliũ ædibus anteferrur. Thoph. qui mentem ignoti viri ſubegit, vt eos ſuſciperet, poterat cũ Iudæis quodcumq; voluiſſet tractare. 19. Amb ſine nomine deſignatur, vt ignobilis æſtimetur. Theoph. dicunt quidam ideo tacitum nomen hominis, ne Iudas domũ indicaret Phariſæis, qui venientes cepiſſent eum priuſquàm cœna fieret. Cyril. ne Iudas eum traderet ante feſtũ Paſchæ, non explicauit Dominus domum, vel virũ apud quem Paſcha celebtaret. Orig. in Matthæũ. Erat iſte miniſter patrisfamiliâs, portans mundatoriam aut potabilẽ aquam. 20. Int. i. in quartadecima die primi mẽſis ad veſperam; cùm decimaquinta luna iam terris apparére, iuxta legis edicta inſtabat Paſcha. Beda. licet verò Chriſtus decimaquinta luna ſit crucifixus, tamẽ nocte qua agnus immolabatur, tentus, & ligatus, immolationis. i. paſſionis ſuæ, ſacrauit exordium. 21. Theoph. at Iudæi ſtãtes manducabant Paſcha: quomodo ergo diſcumbit? vbi manducaſſent Paſcha legale, accubuerunt, ſecundùm communem vſum, manducantes alios cibos. 23. Chry. hoc dicit; quia poſt illud Paſcha crux imminebat. 24. Euſeb. ſ. nouum myſterium noui teſtamenti. 25. Theoph. q. d. hæc vltima mihi cœna vobiſcum eſt. Euſ. Ebionitarũ de carnis eſu dementia redarguitur, Chriſto manducante Paſcha Iudæorũ. 26. Int. ſ. tempore. 27. Int. ſ. verus Paſcha. 28. Beda. ſ. ſpiritualiter intellectũ. Glo. vſque hodie manducat Chriſtus Paſcha in Eccleſia, cùm ea, quæ Moyſes rudi populo carnaliter obſeruãda præcepit, in membris ſuis ſpiritualiter exercet 29. Int. id eſt, Eccleſia. 30. Int. Bis dicitur accepiſſe calicem: prior vetus, ſecundus nouus. Glo hic calix ad vetus Paſcha, cui finem imponebat, pertinet. 31. Beda. quia vetera tranſitura, & ventura erant omnia noua. 32. Beda. id eſt, vſque ad tempus reſurrectionis; poſtea enim, vt ait Petrus, manducauit, & bibit cum illis. Theoph. Reſurrectione adueniente, qua, exterminata morte, regnauit Dominus decorem indutus: iterum cum diſcipulis bibit, vt probaret veritatem reſurrectionis. 33. Beda. Finitis Paſchæ veteris ſolemniis, tranſit ad nouum; carnis ſuæ, & ſanguinis ſacramentum in panis, & vini figura ſubſtituens, Sacerdos in æternum factus, ſecundùm ordinem Melchiſedech. 34 Beda. ſicut & de veteribus terminandis gratias egerat, exẽplum dans in omni boni operis inchoatione, & perfectione Deum glorificandi.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

31. Chry. ſignificauit Chriſtus poſt eſcas orandum eſſe.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

f. εἰσελθόντων, ingreſſis. g. Græc. κεράμιον. i. vas fictile. 23. pro, ſummopere. 24. ſ. legale, nempe illa futura vltima cœna, in qua Euchariſtiam inſtituturus, ſeq; poſt in cruce oblaturus. 27. ſcilicet Paſcha, quaſi dicat, non ampliùs in hac vita celebrabo vobiſcum Paſcha, ſed aliud ſpirituale per id ſignificatum in cæleſti regno. ſ. poſt reſurrectionem, cùm à Patre regnum accepero. 30. non bis accepit, etſi Lucas bis narrat, rediens poſtea ad idem magis explicandum.

& fregit[35] : & dedit eis, dicens: Hoc eſt [36]corpus meum quod pro vobis [h]datur. hoc [37]facite in meam [38]commemorationem. [39]Similiter & [40]calicem, [l]poſtquàm cœnauit, dicens : Hic eſt calix [41]nouum Teſtamentum in [42]ſanguine [43]meo,qui pro [44]vobis [45]fundetur.[46]Verumtamen ecce [m]manus tradentis me,mecum eſt in [47]menſa : & quidem Filius hominis, ſecundùm quod [48]definitū eſt,[n]vadit:[49]verumtamen [50]væ homini illi per quē tradetur.Et ipſi [51]cœperūt

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

35. Beda.oſtendens ſui corporis fractionem non ſine ſua ſponte futuram Græc.Fractio panis paſſionem ſignificat; totùm verò Chriſti corpus , & ſanguis ſumitur,etiamſi quis myſteriorum partē accipiat. 36. Greg.Nyſſ.ante conſecrationem panis eſt;ſed vbi conſecratur,corpus Chriſti. Cyril.non dubites,veritas enim non mentitur.Inſaniunt ergo qui dicunt myſticam benedictionē ceſſare,ſi quæ reliquiæ manſerint in diem ſequentem:non enim mutatur ſacroſanctum Chriſti corpus. Decebat Chriſtum noſtris quodammodo vniri corporibus per ſacram eius carnē,& pretioſum ſanguinem, quæ accipimus.Ne autem horreremus carnem & ſanguinem,condeſcendens Deus noſtræ fragilitati,conuertit panem in veritate propriæ carnis. Chry ſuper Ioannem.declarans Chriſtus ſuam erga nos charitatem,ſe nobis palpandum dat,comedendum,& amplectendum.Itaque vt leones flammam ſpirātes, ſic ab illa mēſa diſcedimus terribiles effecti diabolo. 37. Int quotieſcumque manducabitis panem hūc, & calicem bibetis,mortem Domini annunciabitis donec veniat. 38. Baſil.i.in memoriam obedientiæ vſque ad mortem;vt qui viuunt,non ampliùs in ſe viuant;ſed in eo,qui pro eis mortuus eſt. 39. Int.ſ. dedit eis.Beda.ideo verò cœnati communicarunt Apoſtoli,quia neceſſe erat priùs Paſcha typicū conſummati ; at nunc in honorem tanti ſacramēti,ieiuni communicamus. 40. Theoph.duos calices Lucas commemorat;alterum de quo ſuprà,typicum.ſ.alterum de quo hîc.Aug.3.de con.Euan.Quod Lucas bis de calice commemorauit,illud quidem,quod ſuperiùs dixit,præoccupatio fuit. 41. Int.ad diſtinctionem veteris,quod ſanguine hircorum,& vitulorū dedicatum eſt. 42. Theoph.ſignificat nouum Teſtamentum in ſuo ſanguine exordium ſumere. 43. Int.quia impoſſibile eſt ſanguine hircorum peccata tolli. 44. Chry.hic ſanguis effuſus lauit orbē, & adibile fecit cælum ; irrigat hic ſanguis animam,magnamq́ue virtutem inſpirat ; dæmones fugat,Angelos aduocat : ſi quis tamen conſcientia praua accedat,in pœnam,& ſupplicium accedit;pariq; pœna plectetur,cū his qui Chriſtū clauis tranſfoderunt. 46. Int.q.d.ſed tamen vni de vobis non proderit,per quem fundetur ipſe ſanguis.Theoph. oſtendit ſe futura ſcire,docétque nos,vſq; ad finem ſatagere peccatores lucrari.ſimul oſtendit proditoris nequitiam,qui conuiua fieri non erubuit.Chry.Particeps myſteriorum factus,conuerſus non eſt; fuitq; eo grauiùs peccatum,quòd tali propoſito adierit myſteria. Beda.non eum deſignauit ſpecialiter,ne impudentior fieret:prædicit verò pœnam,vt quem pudor nō vicerat,corrigant denunciata ſupplicia.Glo.prædixit proditorem,vt videns ſe latere non poſſe, pœniteat. 47. Int.homo pacis meæ in quo ſperabam,qui edebat panes meos,magnificauit ſuper me ſupplantationem. 48. Theoph.definierat ſibi mortem propter humanam ſalutem. 49. Chry.ne quis putaret innoxium Iudam,quod ageret, quæ ſcripta erant. 50. Beda.& illi væ qui ad menſam Domini indignus accedit. 51. Int.nouerāt vndecim quòd nihil tale cogitauerant,ſed plus credunt magiſtro quàm ſibi,& timentes fragilitatē ſuam, anxij quærunt de peccato,cuius non habent conſcientiam.Beda.¶ Baſil.& infirmi magis credere ſolēt medico quàm ſibi,ſic magis credendum iis,qui plus poſſunt tua cognoſcere peccata.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

40. Theoph. priùs datur panis , deinde calix. in ſpiritualibus enim prior eſt laborioſus actus , velut panis,qui in vultus ſudore acquiritur,& difficilis eſt ad glutiendum;poſt labores verò ſequitur exultatio diuinæ gratiæ,quæ eſt calix.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

h. ſ. ad ſalutem nunc in cibum, vel offertur Patri. obtulit enim Chriſtus in cœna , vel pro , dabitur.ſ.in mortem. 37. ſ.quod facis , accipiens , benedicens.&c. 38. pro , ad renouandam mei memoriam. Græc.ἀνάμνησιν , rememorationem. l. poſt agnum paſchalem comeſtum , inſtituta Euchariſtia cùm iterū accubuiſſent poſt pedum ablutionem. 41. ſ. confirmans per meum ſanguinem quem continet. vide Matth. & Marc. & ſimilem locutionem Gen.17. m. communicauerat Iudas cum alijs , de quo tamen non intelligitur illud, cùm illud bibam vobiſcum,vt nec illud,Sedebitis & vos,&c. Eſt autem ſenſus,etſi vobis do meum ſanguinem,tamen ecce manus,&c. 48. ſ. ab æterno. n. ſubit.& de medio tollitur.

quærere inter ſe quis eſſet ex eis qui hoc facturus eſſet. [52] Facta eſt autem & contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe [o] maior. [p] Dixit autem eis: Reges [53] gentium [54] dominantur [q] eorum: & qui [55] poteſtatem habent ſuper eos, [56] benefici [r] vocantur. Vos autem [57] non ſic: ſed qui [58] maior eſt in vobis, fiat ſicut [59] minor: & qui [60] præceſſor eſt, ſicut [61] miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? nónne qui recumbit? Ego autem [s] in medio veſtrum ſum, ſicut qui [62] miniſtrat: [63] vos autem eſtis qui [64] manſiſtis mecum in [t] tentationibus meis. Et ego [65] diſpono vobis [66] ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum: vt [67] edatis & bibatis ſuper [68] menſam meam in regno meo, & [69] ſedeatis ſuper thronos [70] iudicantes duodecim tribus Iſraël. [71] Ait autem Dominus [72] Simoni,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

52. Græc. cùm eſſet Dominus ex hominibus migraturus, oportebat aliquẽ vicem eius gerere, & aliorum principem fieri, inde ergo orta contentio. Beda. videndum nobis eſt, non quid carnales diſcipuli geſſerint, ſed quid Chriſtus iuſſerit. p. Glo. pius magiſter non initæ contentionis arguit, ſed formam humilitatis quam ſequantur deſcribit. q.d. ad ſummam virtutem non potentia venitur, ſed humilitate.

53. Chry. rem vituperandam oſtendit, gentilium enim eſt ambire primatum. 54. Int. ſ. per potentiam eos humiliantes. 55. Int. ſ. largiendi. 56. Chry. ſ. blandi eis ſermones offeruntur à ſubditis.

57. Int. quia etiam eorum quę diſtribuitis, non authores, ſed diſpenſatores eſtis. 58. Int. ſ. in virtutibus. 59. Int. ſ. humili reputatione. 60. Int. ſ. gradu dignitatis. 61. Baſil. humilitas vera miniſterium plurium eſt, decet etiam corporale obſequiũ ab his qui præſideot offerri exemplo Chriſti lauantis pedes diſcipulorum; nec eſt timẽdum ne in ſubdito ſoluatur humilitatis propoſitum; datur enim humilitatis exemplũ. Amb. non de prælatione debet eſſe iactãtia, ſed de humilitate contẽtio. 62. Theoph. diſtribuit enim eis panem & calicem. Beda. loquitur de miniſterio, quo lauit eorum pedes, quamquam verbo miniſtrandi poſſunt intelligi omnia quæ in carne geſſit. 63. Theoph. pronunciauit proditori væ, diſcipulis remanentibus bona prænunciat. 64. Beda. non inchoatio, ſed perſeuerantia coronatur.

t. Glo. q.d. infirmitas mea non vos conturbauit. 65. Beda. ſi complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. 66. Amb. non æqualitate, ſed ſimilitudine. 67. Int. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã, quoniam ipſi ſaturabuntur, fruendo. ſ. deſiderato olim & amato gaudio veri boni. Beda. ¶ Ambroſ. non victus & potus promittitur, ſed communicatio gratiæ cæleſtis, & vitæ. Theoph. non erunt corporales eſcæ, ſed Angelica cõuerſatio. Cyril. ex his quæ ſunt apud nos, ſpiritalia deſignat, funguntur enim prærogatiua apud reges, qui eis quaſi cõuiuæ conſident. 68. Int. menſa quæ omnibus ſanctis eſt ad fruendum propoſita, eſt cæleſtis vitæ gloria. Beda. 69. Beda. qui hîc in tẽtationibus iniuſtè iudicati cum Domino permanent, venient cum eo ſuper tentatores ſuos iuſti iudices: excipitur autem Iudas: antequàm enim hæc diceret Dominus, exiiſſe credendus eſt, excipiuntur & illi qui retro abierũt. Chry. non ſimpliciter promiſit, ſed permanẽtibus ſecũ in tẽtationibus. 70. Theoph. condemnantes infideles duodecim tribuũ. Amb. Iudices erunt Apoſtoli virtute errorẽ redarguentes. Glo. per duodecim, non duodecim perſonæ, ſed multitudo iudicantium ſignificatur, propter duas partes ſeptenarij, quo vniuerſitas ſignificatur. ſ. tria & quatuor per quas multiplicatas fiunt duodecim.

71. Beda. ne gloriarẽtur Apoſtoli quòd ſoli penè permanſiſſe dicerentur in tentationibus cũ Domino, oſtẽdit eos niſi ipſius gratia fuiſſent protecti, ſimiliter ac cæteros cadere potuiſſe. 72. Theoph. qui fortior aliis erat, & ſuperbire poterat in promiſſis à Chriſto Cyril. venit ad Petrum cæteris prælatum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

52. *audierant enim Chriſtum paulò pòſt glorificandum, vt eſt apud Iohannem* o. *pro, maximus, adeoq́; mortuo Chriſto præficiendus cæteris, vel illo regnante primum locum habiturus.* q. *pro, earum, gens enim Gracè neutri generis.* 56. *q.d. huiuſmodi titulos affectant, vt habeantur munifici, ſeu beneficiorum auctores.* r. *potius quàm ſunt.* 59. *Iunior, ſeu minor natu, nempe abiectior & ſubmiſſior. vt enim presbyter nomen honoris, ita iunior contemptus. Pſalm.* 118. *Adoleſcentulus ſum ego & contemptus.* 60. *Græc.* ἡγού-μενος, *dux, rector.* s. *pro, inter vos.* 62. *Lauerat enim eorum pedes, & ſolebat illis panem frangere, ciboſq́; diſtribuere.* t. *ſ. quas paſſus à Iudais.* 65. *Græc.* Διατίθεμαι, *præparo, ordine conſtituo.* 67. *id eſt, ſummis fruamini delicijs.* 70. *ſ. in die iudicij.* 72. *apertè indicat hunc futurum cæterorum caput. Græc. ait Simon, Simon. ſ. repetitio affectum exprimit, & attentionem excitat.*

Simon, ecce Sathanas [73] expetiuit vos, vt [74] cribraret ſicut triticum; ego autem [75] rogaui pro te, vt [u] non [76] deficiat fides tua: & tu aliquando [77] conuerſus, [78] confirma [79] fratres tuos. Qui [80] dixit ei, Domine, tecum [81] paratus ſum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus donec ter [82] abneges noſſe me. Et dixit eis: [83] quando miſi vos ſine [84] ſacculo, & [85] pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet ſacculum, [x] tollat, ſimiliter & [aa] peram: & qui non [86] habet, vendat [bb] tunicam ſuam, & emat [87] gladium.

Sens. Lit. In Cap. XXII.

73. Beda. nullius fides à diabolo, niſi Deo permittente, tentatur. 74. Beda. i. ventilando concuteret. 75. Cyril. humiliter loquitur, tendens ad paſſionem, vt humanitatem demonſtret. v. Glo. non, ne tenteris, ſed vt poſt lapſum ad priſtinum lapſum pœnitendo reſurgas. vtile eſt ſanctis tentari, vt vel aliis appareat quàm fortes fuerint, vel cognita ſua infirmitate, fortiores ipſi fieri diſcant, & ſic probati accipiant coronam vitæ. 76 Theoph. etſi paululum agitandus ſis, habes tamen reconditum ſemen fidei, & ſi deiecerit tentator folia, viget tamen radix. 77. Theoph. poſtquàm me negato ploraueris, & pœnitueris. Ego quidem pro te rogaui, tu tamen delinques. 78. Int. ſicut ego orando te protexi, ne deficeres, ſic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ conforta, ne de venia deſperent. Beda.

¶ Theoph. corrobora cæteros, cùm te principem Apoſtolorum deputauerim, hoc enim te decet, qui mecum robur es, & petra Eccleſiæ. 79. Theoph. i. omnes fideles vſque ad finem mundi futuros. Nemo verò diffidere debet videns Petrum iterum per pœnitentiam obtinuiſſe, vt eſſet Antiſtes mundi.

80. Beda. conſcius præſentis affectus & fidei, ſed futuri caſus neſcius 81. Theoph. præ nimia dilectione flammeſcit; decebat verò qui audiſſet à Chriſto ſe tentandum, non amplius contendere, & præſumptuosè loqui. 82. Theoph. non ſufficit humanum propoſitum ſine diuino ſubſidio, Petrus derelictus à Deo, ſupplantatus fuit ab hoſte. Baſil. Deo permittente, timorati cadunt quandoque ad faſtus præcedentis remedium. Auguſt. 3. de con. Euang. quod hîc dicitur de Petri negatione, omnes Euangeliſtæ commemorant, ſed Matthæus & Marcus: Poſtquam egreſſus eſt Dominus ex domo, vbi manducauit Paſcha. Lucas verò & Iohannes, ante egreſſum. aut ergo illi recapitulando, aut iſti præoccupando poſuiſſe intelligi poſſent: niſi tam diuerſa eſſent quæ referunt, vt magis intelligendum ſit Petrum ter expreſſiſſe præſumptionem ſuam, diuerſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi à Domino reſponſum ante galli cantum ter eſſe negaturum. 83. Chry. vt qui docent natare, in principio manus ſupponunt, & ſuſtentant diſcipulos, poſt deſerunt: ſic Chriſtus in principio præſto diſcipulis in cunctis aderat, parans eis omnem affluentiam: poſtea verò voluit eos proprias vires oſtendere, & ex ſe nonnulla peragere. 84. Chry quo portatur pecunia. 85. Chry. qua portantur cibaria, q.d. hactenus cuncta vobis vberrime affluebant, nunc volo vos inopiam experiri. Volebat Chriſtus recognoſcerent totum diuinitus emanaſſe, nec de ſe maiora opinari: relaxauit verò prioris legis rigorem, ne grauis eis fieret vita. Beda. In perſecutione permittit Dominus tollere ſibi victui neceſſaria, vſque dum pax redeat, & tempus euangelizandi, vbi qui Euangelium nuntiat, de Euangelio viuere poſſit. Aug. 22. cont. Fauſt. c. 77. pro temporum diuerſitate præcepta, vel conſilia, vel permiſſa mutantur. 86. Ambr. ſ. ſacculū. 87. Amb. vt ſit parata defenſio. Chry. non iubet vt gladios poſſideant. dixerat n. Si quis te percuſſerit in vnam maxillam, præbe ei alteram, & alioqui contra inſidias populorum, tyrannorum, & vrbium, quid eis prodeſſent vel mille arma? Significat ergo Dominus per gladios imminere inſidias Iudæorum. Theoph. volens violentum inſultum innuere, meminit gladij. Baſil. non iubet, ſed prædicit futurum. ſ. quòd Apoſtoli obliti legis Domini, auderent ſumere gladios tempore paſſionis, ſæpè enim Scriptura imperatiuo vtitur loco prophetiæ, in multis tamen libris legitur, tollet, & emet.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

73. Græc. ἐξῃτήσατο, poſtulauit, ἐξαιτεῖν propriè expoſcere ad pœnam, aut torturam. 74. id eſt, tentationum impulſu agitaret. 75. ſ. peculiariter. 76. Petrus aut fidem non perdidit, aut ſtatim recuperauit. 84. ſcilicet, ad reponendam pecuniam. 85. ſcilicet, ad panem, ſeu cibum. x. id eſt, accipiat, aut ſecum ferat, quaſi dicat, ſibi proſpiciat malis ingruentibus. a a. ſcilicet, habens tollat. 86. ſcilicet, gladium, b b. Græc. ἱμάτιον, pallium. 87. Senſus horum omnium eſt, inſtare maximam perſecutionem, vt humano iudicio opus videatur etiam tunica vendita, gladium emere, nedum parare pecuniam in ſacculo, & cibum in pera. vide Ierem. 9. ſimilem dicendi modum.

Dico

Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me: Et
cum [ee] iniquis reputatus eſt: Etenim ea [88] quæ ſunt de me, [89] finem habent. At illi dixerunt,
Domine, ecce [dd] duo gladij hîc. At ille dixit eis: [90] Satis eſt. Et egreſſus [91] ibat ſecundùm con-
[92] ſuetudinem in montem [93] Oliuarum. Secuti ſunt autem illum & diſcipuli. Et cùm per-
ueniſſet ad [94] locum, dixit [ee] illis: Orate, ne [95] intretis in tentationem. Et [96] ipſe [ff] auulſus eſt ab eis
quantum iactus eſt [gg] lapidis: & [97] poſitis genibus, [98] orabat, dicens: [99] Pater, [100] ſi vis, [101] transfer cali-
cem iſtum à me. [102] Verumtamen non [103] mea [hh] voluntas, ſed [104] tua fiat. Apparuit autem illi An-
[105] gelus de cælo, [106] confortans eum. Et factus in

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

ee. Glo.ſ.latronibus, in quorum medio crucifixus. 88. Int.ſ.prædicta. Theoph. 89. Int.i.impletionem. Theoph. 90. Theoph. noluit Dominus eos reprehendere quaſi non intelligentes, ſed dicens, Satis eſt, eos dimiſit; ſic nos cùm videmus aliquem non intelligere, dicimus, Benè. Quidam verò dicunt hoc ironicè dictum. q.d. ſatis ſunt duo gladij ad tantam multitudinem nos inuaſurã. Chry. ſi humano auxilio eos vti volebat, nec centum gladij ſufficerent; ſi nolebat, etiam duo erant ſuperuacui. Gloſſ. ſi nulla alia cauſa eſſet euaginandi gladium, illa ſufficeret, vt amputata ſerui auricula, tactu Domini ſanaretur. 91. Beda. ſ. in locum in quo facillimè repetiri poſſet. 92. Cyril. interdiu conuerſabatur Hieroſolymis, noctu in monte Oliuarum. 94. Int. ſecundùm alios, in villam dicitur Gethſemani. 95. Beda. i. ne tentatio vos ſuperet: nam non tentari animam impoſſibile eſt. 96. Cyril. vbique inuenies orãtem ſemotum, in quo docet attento animo & quieto colloquendum cum Deo. 97. Int. vt humilitatẽ mentis habitu corporis oſtendat. Greg. Nyſſ. ſolemus proni ſupplicare maioribus, facto oſtendentes fortiores eſſe qui rogantur, & excellentiores; Dominus ergo per hominem quem ſumpſit, genuflectit orando, docens adhibendam eſſe oranti humilitatem, Deus enim humilibus dat gratiam. 98. Cyril. vt diſcas in tentationibus non eſſe dormitandum, ſed orationibus inſiſtendum. Beda. Solus orat pro omnibus, qui ſolus erat paſſurus pro omnibus. 99. Chry. iuſſerat orare ne intrarent in tentationem, hoc ergo opere docet. 100. Chry. non quaſi Patris voluntatem ignoret, nouit enim etiam Patris ſubſtantiam; nec quaſi reſpuat paſſionem, reprehendit enim Petrum hanc impedire volentem, Sathanam vocans; ſed ne phantaſma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, itaque mortem recuſat, veram humanitatem demonſtrans. 101. Amb. quaſi homo mortem recuſat, quaſi Deus ſententiã ſuam ſeruat. 102. Int. in ſe reuertens quod ex hominis perſona renuerat trepidanter, ex Dei Filij poteſtate confirmat. 103. Dionyſ. Alex. l. humana. Greg. Nyſſ. quid hic dicat Apollinaris, qui in Chriſto negat humanam voluntatem? 104. Dionyſ. Alex. quæ eadem Chriſti erat ſecundùm Deitatem. Athanaſ. geminum hîc velle oſtendit, alterum carnis paſſionem recuſantis, alterum diuinum affectantes eam ſubiens. Beda. infirmantium in ſe Chriſtus vocem ſumpſit, vt cùm imminet quod fieri nolumus, ſic per infirmitatem peramus ne fiat, vt per fortitudinem ſimus parati ad Dei voluntatem. 105. Theoph. vt innoteſceret orationis virtus. 106. Int. homo factus, eo modo eſt confortatus, quo & contriſtatus: propter nos triſtis eſt, propter nos confortatus. Beda in documẽtum vtriuſque naturæ Angeli & alibi miniſtraſſe Chriſto, & hîc eum confortaſſe dicuntur. Theoph. quidam dicũt Angelum ita ei locutum: Domine tua eſt virtus, tu enim potes contra mortem & infernum genus humanum liberare.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

90. Amb. duo gladij veteris. ſ. & noui Teſtamenti aduerſus diaboli inſidias ſatis ſunt. nihil. n. ei deeſt quẽ vtriuſque Teſtamẽti doctrina munierit. 93. Beda. Corporis ſui myſterio imbutos in montẽ Oliuarum educit, deſignans in morte ſua baptizatos ſancti Spiritus chariſmate cõfirmandos. gg. Aug. de q. Euang. tamquã typicè admonens, vt in eum perducerent intentionẽ legis quæ ſcripta erat in lapide.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

88. *ſ. Scripta.* dd. *his vſi fuerant in agni immolatione, & diuiſione.* 90. *ſignificat eos non intellexiſſe quod dixerat. ſic enim ſolemus, abrumpentes ſermonem eius, qui non intelligit, dicere, ſatis eſt, ſeu bene eſt.*
ee. *omnibus veriſimile eſt dixiſſe, ſed præcipuè tribus, de quibus alij Euangeliſtæ.* 95. *i. ſuperemini.*
ff. *ægrè ab eis diſcedebat ob amorem, & mœrorem. vel ſignificatur doloris magnitudine impulſum quæſiſſe refugium per orationem.* hh. *i. deſiderium naturale.* 105. *in tertia oratione, aut fortè in ſingulis.*
106. *ſcilicet, omni ſolatio deſtitutum, quantum ad partem inferiorem, confortabat autem propoſita Patris voluntate, & Paſſionis fructu.*

Simon, ecce Sathanas [73] expetiuit vos, [74] vt cribraret ſicut triticum; ego autem [75] rogaui pro te, vt [v] non deficiat [76] fides tua: & tu aliquando [77] conuerſus, [78] confirma [79] fratres tuos. Qui [80] dixit ei, Domine, tecum [81] paratus ſum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus donec ter [82] abneges noſſe me. Et dixit eis: [83] quando miſi vos ſine [84] ſacculo, & [85] pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet ſacculum, [x] tollat, ſimiliter & [aa] peram: & qui non [86] habet, vendat [bb] tunicam ſuam, & emat [87] gladium.

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

73. Beda. nullius fides à diabolo, niſi Deo permittente, tentatur. 74. Beda. i. ventilando concuteret. 75. Cyril. humiliter loquitur, tendens ad paſſionem, vt humanitatem demonſtret. v. Glo. non, ne tenteris, ſed vt poſt lapſum ad priſtinum lapſum pœnitendo reſurgas. vtile eſt ſanctis tentari, vt vel aliis appareat quàm fortes fuerint, vel cognita ſua infirmitate, fortiores ipſi fieri diſcant, & ſic probati accipiant coronam vitæ. 76. Theoph. etſi paululum agitandus ſis, habes tamen reconditum ſemen fidei, & ſi deiecerit tentator folia, viget tamen radix. 77. Theoph. poſtquàm me negato ploraueris, & pœnitueris. Ego quidem pro te rogaui, tu tamen delinques. 78. Int. ſicut ego orando te protexi, ne deficeres, ſic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ conforta, ne de venia deſperent. Beda.

¶ Theoph. corrobora cæteros, cùm te principem Apoſtolorum deputauerim, hoc enim te decet, qui mecum robur es, & petra Eccleſiæ. 79. Theoph. i. omnes fideles vſque ad finem mundi futuros. Nemo verò diffidere debet videns Petrum iterum per pœnitentiam obtinuiſſe, vt eſſet Antiſtes mundi.

80. Beda. conſcius præſentis affectus & fidei, ſed futuri caſus neſcius 81. Theoph. præ nimia dilectione flammeſcit; decebat verò qui audiſſet à Chriſto ſe tentandum, non amplius contendere, & præſumptuosè loqui. 82. Theoph. non ſufficit humanum propoſitum ſine diuino ſubſidio, Petrus derelictus à Deo, ſupplantatus fuit ab hoſte. Baſil. Deo permittente, timorati cadunt quandoque ad faſtus præcedentis remedium. Auguſt. 3. de con. Euang. quod hîc dicitur de Petri negatione, omnes Euangeliſtæ commemorant, ſed Matthæus & Marcus: Poſtquam egreſſus eſt Dominus ex domo, vbi manducauit Paſcha. Lucas verò & Iohannes, ante egreſſum. aut ergo illi recapitulando, aut iſti præoccupando poſuiſſe intelligi poſſent: niſi tam diuerſa eſſent quæ referunt, vt magis intelligendum ſit Petrum ter expreſſiſſe præſumptionem ſuam, diuerſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi à Domino reſponſum ante galli cantum ter eſſe negaturum. 83. Chry. vt qui docent natare, in principio manus ſupponunt, & ſuſtentant diſcipulos, poſt deſerunt: ſic Chriſtus in principio præſto diſcipulis in cunctis aderat, parans eis omnem affluentiam: poſtea verò voluit eos proprias vires oſtendere, & ex ſe nonnulla peragere. 84. Chry quo portatur pecunia. 85. Chry. qua portantur cibaria, q.d. hactenus cuncta vobis vbertimè affluebant, nunc volo vos inopiam experiri. Volebat Chriſtus recognoſcerent totum diuinitus emanaſſe, nec de ſe maiora opinari: relaxauit verò prioris legis rigorem, ne grauis eis fieret vita. Beda. In perſecutione permittit Dominus tollere ſibi victui neceſſaria, vſque dum pax redeat, & tempus euangelizandi, vbi qui Euangelium nuntiat, de Euangelio viuere poſſit. Aug. 22. cont. Fauſt. c. 77. pro temporum diuerſitate præcepta, vel conſilia, vel permiſſa mutantur. 86. Ambr. ſ. ſacculũ. 87. Amb. vt ſit parata defenſio. Chry. non iubet vt gladios poſſideant: dixerat n. Si quis te percuſſerit in vnam maxillam, præbe ei alteram. & alioqui contra inſidias populorum, tyrannorum, & vrbium, quid eis prodeſſent vel mille arma? Significat ergo Dominus per gladios imminere inſidias Iudæorum. Theoph. volens violentum inultum innuere, meminit gladij. Baſil. non iubet, ſed prædicit futurum. ſ. quòd Apoſtoli obliti legis Domini, auderent ſumere gladios tempore paſſionis; ſæpè enim Scriptura imperatiuo vtitur loco prophetiæ, in multis tamen libris legitur, toller, & emet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

73. Græc. ἐξῃτήσατο, poſtulauit, ἐξαιτῶ, propriè expoſcere ad pœnam, aut torturam. 74. id eſt, tentationum impulſu agitaret. 75. ſ. peculiariter. 76. Petrus aut fidem non perdidit, aut ſtatim recuperauit. 84. ſcilicet, vbi reponen iam pecuniam. 85. ſcilicet, ad panem, ſeu cibum. x. id eſt, accipiat, aut ſecum ferat, quaſi dicat, ſibi proſpiciat malis ingruentibus. a a. ſcilicet, habens tollat. 86. ſcilicet, gladium, b b. Græc. ἱμάτιον, pallium. 87. Senſus horum omnium eſt, inſtare maximam perſecutionem, vt humano iudicio opus videatur etiam tunica vendita, gladium emere, nedum parare pecuniam in ſacculo, & cibum in pera. vide Ierem. 9. ſimilem dicendi modum.

Dico

Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me: Et cum [ee] iniquis reputatus eſt: Etenim ea [88] quæ ſunt de me, [89] finem habent. At illi dixerunt, Domine, ecce [dd] duo gladij hîc. At ille dixit eis: [90] Satis eſt. Et egreſſus [91] ibat ſecundùm con[92]ſuetudinem in montem [93] Oliuarum. Secuti ſunt autem illum & diſcipuli. Et cùm perueniſſet ad [94] locum, dixit [ee] illis: Orate, ne [95] intretis in tentationem. Et [96] ipſe [ff] auulſus eſt ab eis quantum iactus eſt [gg] lapidis: & [97] poſitis genibus, [98] orabat, dicens: [99] Pater, [100] ſi vis, [101] transfer calicem [102] iſtum à me. Verumtamen non [103] mea [hh] voluntas, ſed [104] tua fiat. Apparuit autem illi An[105]gelus de cælo, [106] confortans eum. Et factus in

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

ee. Glo. ſ. latronibus, in quorum medio crucifixus. 88. Int. ſ. prædicta. Theoph. 89. Int. i. impletionem. Theoph. 90. Theoph. noluit Dominus eos reprehendere quaſi non intelligentes, ſed dicens, Satis eſt, eos dimiſit; ſic nos cùm videmus aliquem non intelligere, dicimus, Benè. Quidam verò dicunt hoc ironicè dictum. q. d. ſatis ſunt duo gladij ad tantam multitudinem nos inuaſurã. Chry. ſi humano auxilio eos vti volebat, nec centum gladij ſufficerent; ſi nolebat, etiam duo erant ſuperuacui. Gloſſ. ſi nulla alia cauſa eſſet euaginandi gladium, illa ſufficeret, vt amputata ſerui auricula, tactu Domini ſanaretur. 91. Beda. ſ. in locum in quo facillimè reperiri poſſet. 92. Cyril. interdiu conuerſabatur Hieroſolymis, noctu in monte Oliuarum. 94. Int. ſecundùm alios, in villam dicitur Gethſemani. 95. Beda. i. ne tentatio vos ſuperet: nam non tentari animam impoſſibile eſt. 96. Cyril. vbique inuenies orãtem ſemotum, in quo docet attento animo & quieto colloquendum cum Deo. 97. Int. vt humilitatẽ mentis habitu corporis oſtendat. Greg. Nyſſ. ſolemus proni ſupplicare maioribus, facto oſtendentes fortiores eſſe qui rogantur, & excellentiores; Dominus ergo per hominem quem ſumpſit, genuflectit orando, docens adhibendam eſſe oranti humilitatem, Deus enim humilibus dat gratiam. 98. Cyril. vt diſcas in tentationibus non eſſe dormitandum, ſed orationibus inſiſtendum. Beda. Solus orat pro omnibus, qui ſolus erat paſſurus pro omnibus. 99. Chry. iuſſerat orare ne intrarent in tentationem, hoc ergo opere docet. 100. Chry. non quaſi Patris voluntatem ignoret, nouit enim etiam Patris ſubſtantiam: nec quaſi reſpuat paſſionem, reprehendit enim Petrum hanc impedire volentem, Sathanam vocans; ſed ne phantaſma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, itaque mortem recuſat, veram humanitatem demonſtrans. 101. Amb. quaſi homo mortem recuſat, quaſi Deus ſententiã ſuam ſeruat. 102. Int. in ſe reuertens quod ex hominis perſona renuerat trepidanter, ex Dei Filij poteſtate confirmat. 103. Dionyſ. Alex. i. humana. Greg. Nyſſ. quid hîc dicat Apollinaris, qui in Chriſto negat humanam voluntatem? 104. Dionyſ. Alex. quæ eadem Chriſti erat ſecundùm Deitatem. Athanaſ. geminum hîc velle oſtendit, alterum carnis paſſionem recuſantis, alterum diuinum affectanter eam ſubiens. Beda. infirmantium in ſe Chriſtus vocem ſumpſit, vt cùm imminet quod fieri nolumus, ſic per infirmitatem petamus ne fiat, vt per fortitudinem ſimus parati ad Dei voluntatem. 105. Theoph. vt innoteſceret orationis virtus. 106. Int. homo factus, eo modo eſt confortatus, quo & contriſtatus: propter nos triſtis eſt, propter nos confortatus. Beda in documẽtum vtriuſque naturæ Angeli & alibi miniſtraſſe Chriſto, & hîc eum confortaſſe dicuntur. Theoph. quidam dicũt Angelum ita ei locutum: Domine tua eſt virtus, tu enim potes contra mortem & infernum genus humanum liberare.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

90. Amb. duo gladij veteris. ſ. & noui Teſtamenti aduerſus diaboli inſidias ſatis ſunt. nihil. n. ei deeſt quẽ vtriuſque Teſtamẽti doctrina munierit. 93. Beda. Corporis ſui myſterio imbutos in montẽ Oliuarum educit, deſignans in morte ſua baptizatos ſancti Spiritus chariſmate cõfirmandos. gg. Aug. de q. Euang. tamquã typicè admonens, vt in eum perducerent intentionẽ legis quæ ſcripta erat in lapide.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

88. ſ. Scripta. dd. his vſi fuerant in agni immolatione, & diuiſione. 90. ſignificat eos non intellexiſſe quod dixerat. ſic enim ſolemus, abrumpentes ſermonem eius, qui non intelligit, dicere, ſatis eſt, ſeu bene eſt.
ee. omnibus veriſimile eſt dixiſſe, ſed præcipuè tribus, de quibus alij Euangeliſtæ. 95. i. ſuperemini.
ff. ægrè ab eis diſcedebat ob amorem, & mœrorem. vel ſignificatur doloris magnitudine impulſum quæſiſſe refugium per orationem. hh. i. deſiderium naturale. 105. in tertia oratione, aut fortè in ſingulis.
106. ſcilicet, omni ſolatio deſtitutum, quantum ad partem inferiorem, confortabat autem propoſita Patris voluntate, & Paſſionis fructu.

Digitized by Google

[107] agonia,[ll] prolixiùs orabat. Et factus eſt [108] ſudor eius ſicut [mm] guttæ [nn] ſanguinis decurrentis in terram. Et cùm ſurrexiſſet ab oratione, & veniſſet ad diſcipulos ſuos, inuenit eos dor- [109] mientes [110] præ triſtitia. Et ait illis: [111] Quid dormitis? Surgite, orate, ne [112] intretis in tentatio- nem. Adhuc eo loquente, ecce turba: & qui [113] vocabatur Iudas, vnus de [114] duodecim, an- [115] tecedebat eos: & appropinquauit [116] Ieſu, vt oſcularetur eum. [117] Ieſus autem dixit illi: [118] Iuda, [119] [oo] oſculo Filium hominis [120] tradis? Videntes autem hi qui circa ipſum erant quod [pp] futurum erat, dixerunt ei: Domine, [qq] ſi percutimus in [121] gladio? Et [122] percuſſit vnus ex illis

Sens. Lit. In Cap. XXII.

107. Chry. vt veram carnem ſe ſuſcepiſſe demonſtret, humana ſuſtinet. Amb. nuſquam magis Chriſti pietatem & maieſtatem demiror, quàm hic, vbi plerique horrent; minùs mihi contulerat niſi meum ſuſcepiſſet affectum: ſuſcepit triſtitiam meam, vt mihi ſuam lætitiã largiretur; confidenter triſtitiam nomino, quia crucem prædico; debuit dolorem ſuſcipere, vt vinceret; non habet fortitudinis laudẽ ſtupor, nos voluit erudire, vt futuræ mortis mœſtitiam vinceremus: & fortè ideo triſtis eſt, quia poſt Adæ lapſum nobis eſt neceſſe mori, itémque quia perſecutores ſciebat immanis ſacrilegij pœnas daturos. Greg. 24. Mor. c. 17. appropinquãte morte, in ſe mentis noſtræ certamen expreſſit, qui valdè timemus morte appropinquante. 108. Theoph. apparet hinc præmiſſam orationem fuiſſe humanæ naturæ, non diuinæ. Beda. nemo ſudorẽ hunc infirmitati deputet, contra enim naturam eſt ſanguinẽ ſudare; declaratur ergo Chriſtum effectum orationis ſuæ obtinuiſſe, vt fidem diſcipulorum infirmam ſuo ſanguine purgaret. 109. Int. præ triſtitia ſomnum vincere non poſſunt. Chry. erat ſomnus non torporis, ſed mœroris, eorum enim oculi præ anguſtia premebãtur. 110. Int. apparet, quia pro illis orauerat, quos monet orationum ſuarum vigilando & orando participes exiſtere. Beda. 112. Theoph. i. ne à tentatione ſuperemini. 113. Cyril. id dicit quaſi eius nomen habeat exoſum. 114. Chry. ſignificatur nequitia proditoris. 115. Int. factum congruit mutatæ menti, iam enim eum fuſtibus, qui quàmdiu cum pace fuit, tranquilliùs ſe egit. Chry. vt vulnera inſanabilia nec auſteris medicamentis obediunt, nec demulcentibus, ſic anima ſemel captiuata. 116. Int. vt hoc ſigno dignoſcerent eum quem tenerẽt. Cyril. præcipuum dilectionis ſignum inſtrumentum facit doli. 117. Chry. admonendus eſt frater, etiãſi non proficias; ſi hodie nõ perſuades, fortè perſuadebis cras; piſcator totam noctem retia trahens, ſerò tandem piſcem capit. Chriſtus ergo, etſi ſciret Iudam non conuertendum, non deſtitit facere quod ſuum erat. 118. Chry. proprium nomen ponit, quod eſt dolentis & reuocantis. 119. Int. q. d. inſtrumento pacis mortem irrogas, ſeruus dominum, diſcipulus magiſtrum prodis? Amb. & amoris pignore vulnus infligis? oſculatus eſt autem eum Dominus, ne proditorem refugere videretur, & vt eum plus afficeret, amoris officia non denegans. oo. Chry. i. manſuetum & mitem, itaque ſi nec eſſet Magiſter & Dominus, tamen quia te tam ſuauiter tractauit, non erat à te prodendus. Amb. oſtẽdit ſe & Deum dum occulta manifeſtat, & hominem qui comprehendatur; caro enim, non diuinitas comprehenditur: illud verò plus confutat ingratum quòd eum tradit, qui propter ipſum Filius hominis factus erat. q. d. propter te ſuſcepi ingrate quod tradis. 120. Amb per interrogationem legendum, quaſi amantis affectu corripiat proditorem. Aug. de conſ. Euang. Chriſtus primùm hoc dixit, tum quod Matthæus, Amice ad quid veniſti? deinde quod Iohannes, Quem quæritis? 121. Theoph. gladios habebant, quia mactauerant agnum, & à menſa diſceſſerant. 122. Int. ſ. Petrus eodem ardore mentis quo cætera, zelatus ſicut Phinees. Amb. ſciebat Phinees reputatum ad iuſtitiam quòd ſacrilegos peremiſſet. Theop. Petrus vbique feruens pro Domino, præceptum non expectat, ſed percutit.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

108. Aug. in ſent. proſp. ſignificabat de corpore ſuo toto, quòd eſt Eccleſia, manatura martyria.

Addit. Auct. In Cap. XXII.

107. *i. angore, mœrore, animiq́; anxietate, ſignificat agonia horrorem illum, quo corripi ſolent homines inſtante & vrgente graui diſcrimine.* ll. *nempe ter, vt alij Euangeliſtæ dicunt.* mm. *Græc.* θρόμβοι, *craſſiores guttæ.* nn. *verè ſanguis erat, additur enim decurrentis. ſ. ob magnam copiam.* pp. *ſ. vt captus duceretur.* qq. *pro, viſne percutiamus?*

[123] ſeruum Principis ſacerdotum, & amputauit [rr] auriculam eius dexteram. Reſpondens autem Ieſus ait: [124] Sinite vſque huc. Et [125] cùm tetigiſſet auriculam eius, ſanauit eum. Dixit autem Ieſus ad eos qui venerant ad ſe, [ſſ] Principes ſacerdotum & [tt] magiſtratus templi, & ſeniores: Quaſi ad [vv] latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus: Cùm quotidie vobiſcum [126] fuerim in templo, non extendiſtis manus in me. Sed hæc eſt [127] hora veſtra, & [128] poteſtas [129] tenebrarum. [130] Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum [131] Principis ſa[132]cerdotum: [133] Petrus verò [134] ſequebatur eum à [135] longè. Accenſo autem igne in medio atrij, & circumſedentibus illis, erat [136] Petrus in medio eorum: quem cùm vidiſſet ancilla

Sens. Lit. In Cap. XXII.

123. Aug. de con. Euan. ſ. Malchum. 124. Int. id eſt, non moueat vos quod futurũ eſt. Aug. de con. Euang. Reſpondit verò Chriſtus hoc, cùm interrogaſſet, Domine, ſi percutimus in gladio? vnde Lucas dicit, Reſpondens Ieſus, ſignificat verò permittendos illos progredi eouſq., vt ipſum cõprehenderent, inter moras autem interrogantium, & reſpondentis Domini Petrus auiditate defenſionis percuſſit.

125. Int. numquam pietatis obliuiſcitur, qui nec hoſtes ſuos patitur vulnerari. ſ ſ. Beda. non per ſeipſos, ſed per eos quos miſerant, iſti venerant; apud alios enim Euãgeliſtas in atrio Caïphæ expectantes miniſtros miſiſſe perhibentur. v v. Glo. ſtultum erat cum gladiis & fuſtibus quærere vltrò ſe offerentem, & in nocte, quaſi latitantem proditorem inueſtigare, qui quotidie in templo docebat.

126. Cyril. oſtendit ſe nunc non potuiſſe capi, niſi ſe ſponte tradidiſſet: cùm enim noluit, nõ eum ceperunt. 127. Int. ſ. noctis, nequitiæ veſtræ congrua. Cyril. i. paruum tempus conceſſum eſt vobis exercendæ in me veſtræ ſuperbiæ. 128. Cyril. ſ. data tenebris. i. diabolo & Iudæis inſurgendi in me.

129. Beda. q. d. ideo aduerſum me in tenebris cõgregamini, quia poteſtas veſtra contra lucem mundi in tenebris eſt. 130. Amb. Tenetur, & ligatur ſecundùm corporis veritatem, non ſecundùm diuinitatem. 131. Beda. ſ. Caïphæ, qui, ſecundùm Iohannem, erat Pontifex anni illius. Glo. emerat ſibi pretio à Romano Pontifice Caïphas vnius anni pontificatũ. Aug. de conſ. Euan. Primò eſt ad Annam ductus, ſocerum Caïphæ. Chry. ideo eò ductus eſt, vt de conſenſu Principis ſacerdotum ſingula facerent.

133. Int. ſ. diuiſus ab aliis. 134. Int. hoc eſt, deuotionis. 135. Int. hoc eſt, timoris naturæ. 136. Ambr. Clauſo Domino calor mentis in Petro refrigueſcat. 138. Int. quod negat Petrus, obreptionis eſt, quod pœnitet, fidei. Chry. credenda erat Petro populorum innumera multitudo: erat autem paulò durior, quod ſerui auricula truncata declarat, permiſſus eſt ergo cadere, vt erga peccantes duriorem ſententiam proprij caſus intuitu temperaret. Glo. permiſſus eſt Petrus hæſitare, vt in Eccleſiæ principe conderetur remedium pœnitentiæ, & nemo auderet de ſua virtute confidere. 139. Chry. Quid ais ô Petre? os plenum fidei & amoris in odium & perfidiam conuerſum eſt? idque nondum admotis tormentis, & muliere ſimpliciter interrogante, nec fortè proditura confeſſum.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

r r. Amb. ſeruus principis mundi auris vulnus excipit, quia non audierit verba ſapientiæ, tollitque Petrus gladio ſpiritali aurem interiorem malè intelligẽtis: Dominus verò refundit auditum, demonſtrans, ſi conuerterentur, ſaluari poſſe, qui in paſſione Domini vulnerati ſunt. Beda. ſeruus iſte populus Iudæorum, ſacerdotum indebito mancipatus officio, qui in paſſione Domini dexteram auriculam. i. ſpiritualis legis intelligẽtiam perdidit diuino iudicio. Eſt verò in eo populo diuina dignatione in his qui crediderunt, auris reſtituta. Glo auris dextera, ſpiritualis intelligentia, quam Petrus nõ tollit, ſed diuino iudicio ablatam pandit; ſiniſtra verò, litteræ vilitas, qua contenti Iudæi, ſignificatur: vel aure amputata & ſanata ſignificatur auditus ablata vetuſtate innouatus, vnde & nomen ſerui Malchus. i. rex, vel regnaturus, regnabit enim cum Chriſto, cui auditus innouatur. 135. Amb. negare non potuiſſet, ſi Chriſto proximus adhæſiſſet. Beda. ſignificatur Eccleſia ſecutura. i. imitatura Domini paſſionem, ſed longè differenter. illa enim pro ſe patitur, Chriſtus pro Eccleſia.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

124. q. d. ne vltrà progrediamini, ſatis eſt hucuſque proceſſiſſe, vel, ceſſate, hucuſque enim eis permiſſum progredi, vt me comprehendant, &c. t t. ſ. militum præfectos, qui templum cuſtodiebant. 127. qua, ſcilicet, vobis permittitur ſic agere. 129. id eſt, dæmonum.

quædam ſedentem ad lumen,[xx] & eum fuiſſet intuita,[a] dixit:[137] Et hic cum illo erat. At ille negauit[138] eum, dicens: Mulier, non noui[139] illum. Et poſt puſillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait, O homo[140] non ſum. Et interuallo[141] facto, quaſi horæ vnius, alius quidam[142] affirmabat, dicens: Verè[143] & hic cum illo erat; nam & Galilæus[144] eſt. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis. Et continuò, adhuc illo loquente, cantauit[145] gallus. Et conuerſus Dominus reſpexit[146] Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini, ſicut dixerat: Quia priùs quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus[b] foras Petrus,[147] fleuit amarè. Et viri qui tenebant Ieſum, illudebant ei, cædentes.[148] Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius: & interrogabant eum, dicentes: Propheti-za,[149]

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

140. Aug. 3. de con. Euang. hnc dixit compellatus etiam ab ancilla, quam commemorant Matth. & Marcus. quod ergo Lucas ait, poſt puſillum, intelligitur iam egreſſo Petro ianuam, & poſt primũ galli cantum, nempe negauit, vt Iohannes ait, vbi rediſſet, & ad focum ſtaret. Beda. Chriſtum negat qui ſe negat eſſe Chriſtianum, cùm ſit. 41. Aug. de con. Euang. de hoc interuallo tacet Iohannes, Matthæus & Marcus dicunt, poſt puſillum. 142. Aug de con. Euang. Lucas & Iohannes vnum dicunt, Matthæus & Marcus plures, ſed vel apud eos plurale vſurpatur pro ſingulari, aut vnus maximè hoc affirmabat, quem cæteri ſequentes Petrum vrgebant. 143. Aug. de con. Euang. Matthæus ait dictum Petro, Nónne te vidi in horto? Marcus & Lucas inter ſe locutos de Petro; ſed vna eſt ſententia: tantum enim valet coram de illo dicere, quantum ſi illi diceretur. aut vtroque modo factum eſt. 144. Beda. Erat quidem Petrus Hebræus, ſed vnaquæque prouincia ſuas habet proprietates, & vſitatum loquendi ſonum vitare non poteſt. 145. Aug. de conſ. Euang. Poſt trinam negationem Petri gallus cantauit, ſicut Marcus expreſſit. 146. Int. Reſpexit Dominus vt recordaretur Petrus. Chry. Admirare curã Magiſtri, cùm enim vinctus eſſet, nutu erexit diſcipulũ. Aug. de con. Euan. quomodo reſpexit Petrum qui in atrio ſedebat foris, ſecundùm Matthæum & Marcum? Videtur mihi illa reſpectio diuinitus facta, ſicut dictum eſt: Reſpice, & exaudi me, & conuertere Domine, & libera animam meam. Beda. Reſpicere Dei, miſereri eſt, quod vt pœnitentia agatur neceſſarium eſt. Glo. Chriſtus intuitu prouocauit Petrum ad lacrymas, quaſi in mentem reducens ei quoties negauerat, nec potuit in tenebris remanere, quem lux mundi reſpexit. b. Chry. non audebat palàm flere, ne deprehenderetur. 147. Amb. quos Ieſus reſpicit, plorant delictum; tu, ſi veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam tuam. Chry. Flebat Petrus, non propter pœnam, ſed quia dilectum negauerat, quod moleſtius erat ei quolibet ſupplicio. 148. Chry. cæſus, ſuſtinet & patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiæ præbens. 149. Beda. hoc quaſi in contumeliam faciebant, quòd ſe Prophetam haberi voluiſſet.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

137. Ambr. primò Petrum prodit ancilla, vt iſte ſexus peccare in nece Domini videretur, & redimeretur per Domini paſſionem. 138. Ambroſ. ibi negat Petrus, vbi Chriſtus ligatus eſt, vbi veritas non eſt: non negauit in monte, non in templo, non in domo ſua, ſed in prætorio Iudæorum. 145. Beda. galli cantus hic doctoris alicuius increpatio ad ſomnolentos dicentis, Euigilate iuſti, & nolite peccare. 147 Beda. Petrus media nocte peccauit, ad galli cantum pœnituit, nempe correxit veræ lucis rememoratione, quod in tenebris obliuionis errauit. 149. Beda. cæditur & nunc Chriſtus blaſphemiis falſorum Chriſtianorum, & illuditur ab his, qui eum reprobis actibus exacerbant, & quaſi ei dicunt: Quis eſt qui te percuſſit? dum ab eo cogitationes ſuas, & opera tenebrarum cognoſci non æſtimant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

x x. pro, ignem. Hebr. a. ſcilicet, fixis in eum oculis, Græcè enim ἀτενίσασα. 146. ſcilicet, ſpiritualibus oculis, & fortè etiam corporalibus, adductus ſcilicet, è domo in atrium, vbi & illuſus, & peſſime tractatus. c. id eſt, conuiciantes.

quis

quis eſt qui te percuſſit? Et alia [150] multa [c] blaſphemantes dicebant in eum. Et vt factus eſt dies, [151] conuenerunt Seniores plebis, & Principes Sacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum, dicentes: [d] Si tu es Chriſtus, dic [152] nobis. Et ait illis, Si vobis di[e]xero, non [153] credetis mihi: ſi autem & [154] interrogauero, non [f] reſpondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit [155] Filius hominis [156] ſedens à dextris [157] virtutis Dei. [158] Dixerunt autem omnes, Tu ergo es Filius Dei? Qui ait; [159] Vos dicitis, quia ego ſum. At illi dixerunt. Quid adhuc deſideramus [160] teſtimonium? ipſi enim [161] audiuimus de ore eius.

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

150. Aug. de con. Eua. Intelligitur paſſus Dominus vſque manè in domo Principis ſacerdotum, quò priùs adductus eſt. 151. Int. vide quàm ſolliciti in malo: tota nocte vigilauerunt, vt facerent homicidium. 152. Beda. non veritatem deſiderabant, ſed calumniam præparabant. Si enim diceret ſe Chriſtum, calumniarentur, tamquàm ſibi arrogaret regiam poteſtatem, Chriſtum enim ex Dauid ſtirpe venturum ſperabant. 153. Theoph. qui operibus non crediderant, multo minùs ſermonibus crederent. Beda. Sæpe ſe dixerat Chriſtum eſſe, & non crediderant. 154. Beda. Interrogauerat eos quomodo dicerent Chriſtum filium Dauid, &c ſed reſpondere noluerunt. 155. Int. quaſi dicat, Ego, quem vt hominem deſpicitis, per ſupplicium crucis ero exaltatus, & habens nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Theoph. q. d. de cætero non eſt tempus ſermonum & doctrinæ, ſed iudicij, cùm videbitis me ſedentem, &c. 156. Cyril. cùm de Deo ſeſſio dicitur & thronus, regia, & vniuerſis imperans dignitas deſignatur. 157. Int. cùm infirmus appaream. 158. Theoph. cùm timere deberent, magis inſaniunt. 159. Amb. Dominus maluit ſe regem probare quàm dicere. Glo. ita temperat reſponſionem, vt & verum dicat, & ſermo calumniæ non pateat. 160. Int. ſcilicet, quòd ſe Chriſtum & Filium Dei dicat. Theoph. mali ex reuelatis ſibi ſecretioribus, nulla commoda referunt, ſed maiorē pœnam. 161. Gloſ. ſua ſe ſententia damnant, qui eum morti tradunt, quem oris & operis ſui teſtimonio Deum eſſe cognoſcunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

151. ſcilicet, ante diem diſceſſerant, matureq́; redierunt. d. id etiam noctu interrogauerant, vt dicunt alij Euangeliſtæ. e. ſcilicet, qui ſint. f. ſcilicet, quod æquum eſt. 159. q. d. verè dicitis, ſum etenim, ſeu ita eſt, vt dicitis, ſeu non nego quod dicitis.

CAPVT XXIII.

Et ſurgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad [1] Pilatum. Cœperunt autem illum [2] accuſare, dicentes: Hunc inuenimus [3] ſubuertentem gentem noſtram, & [4] prohibentem tributa dari Cæſari: & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: [5] Tu es [b] Rex Iudæorum? At ille reſpondens ait: Tu [6] dicis. Ait autem Pilatus ad Principes ſacerdotum, & turbas:

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

1. BEDA. Vt impleretur illud Chriſti, Tradetur Gentibus. Glo. tradiderunt Romanæ poteſtati, vt ſe ab eius interfectione alienos oſtenderent. 2. Int. impij nihil veriſimile quod obiicere poſſent, inuenerunt; & ideo, ſicut Marcus ait, non erant conuenientia eorum teſtimonia. 3. Theoph. euidenter aduerſantur veritati: cùm enim vellent eum eligere in Regem, fugit; nec dari cenſum prohibuit, ſed iuſſit. 4. Int. cùm ipſe dixerit, Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo. 5. illud de tributo, quaſi apertum mendacium, omiſit. Theoph. hoc videtur quæſiſſe per contemptum. q. d. tu pauper, humilis, &c. de regni ambitione accuſaris, ad quod opus eſt multorum adiutorio, & ſumptibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

b Græ. ὁ βασιλεύς, ille rex. ſ. promiſſus & expectatus.

Nihil inuenio [d] cauſæ in hoc homine. At illi [e] inualeſcebant, dicentes: Commouit populum, docens per vniuerſam Iudæam, incipiens à [6] Galilæa vſque [7] huc. Pilatus autem audiens Galilæam, [8] interrogauit ſi homo Galilæus eſſet. Et vt cognouit quòd de [f] Herodis poteſtate eſſet, [9] remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe [g] Hieroſolymis erat illis diebus. Herodes autem viſo Ieſu, gauiſus eſt valdè. Erat enim cupiens ex multo tempore [10] videre eum, eo quòd audiret multa de eo: & ſperabat [h] ſignum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At [i] ipſe nihil illi [11] reſpondebat. Stabant autem [12] Principes ſacerdotum & Scribæ [l] conſtanter accuſantes eum. [13] Spreuit autem illum Herodes cum [m] exercitu ſuo: & [n] illuſit indutum veſte [14] alba, & remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt [15] amici Herodes & Pilatus in ipſa die: nam antea inimici erant ad inuicem. Pilatus autem conuocatis Principibus ſacerdotum, & magiſtratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtuliſtis mihi hunc hominem, quaſi [o] auertentem populum: & ecce ego coram vobis interrogans, nullam [p] cauſam inuenio [16] in homine iſto, ex his in quibus eum accuſaſtis.

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

6. Theoph. volebant incutere timorem Pilato. Galilæi enim ſchiſmatici fuerunt, & noua tentantes, qualis Iudas Galilæus, de quo in Act. Apoſtolor. 7. Beda. non illum, ſed ſe accuſant, docuiſſe enim populum, & tali actu totam terram promiſſionis pertranſiſſe, non criminis eſt, ſed virtutis indicium. 8. Beda. nactus occaſionem cupiebat liberare ſe à Chriſto iudicando. 8. Beda. ne cogeretur contra inſontem ſententiã dare, ad Herodem miſit. Theoph. iubebat lex Romana quemlibet à Principe ſuæ iuriſdictionis condẽnari. 10. Theoph nõ vtilitatis alicuius gratia, ſed curioſitate ductus. 11. Theoph. ſermo prolatus ei, cui nihil proficit, condemnationis cauſa fit, itaq; Chriſtus tacendum potiùs iudicanit. Greg. 22. Mor. quoties auditores noſtri noſtra volunt, quaſi laudãdo cognoſcere, & ſua peruerſa nõ mutare, tacendum nobis eſt. Glo. non reſpondet, ne crimen diluens dimiſſus, crucis vtilitatẽ differret. Pilato quidẽ, qui inuitus ſententiã ferebat, ex aliqua parte reſpondit; Herodi verò, & cæteris cõtra legem innoxiũ dãnantibus, vt indignis nihil dicit. 12. Int. ſed nec his aliquid dicit. 13. Int. ſpreuit Herodes, & exercitus vt omnes in eadem culpa pares monſtrentur. 15. Theoph. quaſi Pilato non vſurpante ſibi ſubditos ditioni Herodis. 16. Amb. Chriſtum abſoluit iudicio, crucifigit miniſterio.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

11. Glo. vbi tacet Chriſtus, quaſi pro grege agnus immolandus, patientiam præſtat; vbi reſpondet, quaſi paſtor pro ouibus contra lupos, & latrones pugnat. 14. Amb. immaculatæ indiciũ paſſionis. Glo. alba veſtis, & purpurea, iuxta alios Euangeliſtas, ſignificãt geminum martyrij genus, vt ſit Eccleſia candida actione, rubicunda ſanguine. 15. Amb. figura eſt quòd per Domini paſſionem Iudæorum & Gentilium ſit futura concordia, ita tamen vt prius Gentes capiant Dei verbum, & ad Iudæos fidei ſuæ deuotionem tranſmittant, vt illi quoque gloria maieſtatis Chriſtum veſtiãt, quem antea deſpexerant. Beda. ſignificatur conſenſus Gentilium & Iudæorum in Chriſtianis perſequendis.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

d. pro, criminis. e. i. inſtabant. f. ſ. Tetrarcha, qui Iohannem interfecit, dicebaturq; Antipas. q.d. quòd ad Herodis ditionem pertineret. g. ſ. cauſa feſti celebrandi. h. i. miraculum. l. Græc. εὐτόνως, *acriter, & intento clamore. m. ſ. Herodis. n. varijs. ſ. modis irridens, & malè tractans. Græc. cùm illuſiſſet, induiſſetq; veſte, &c. 14. Græc.* λαμπρὰν, *ſplendidam, illuſtrem. o. ſub. à Cæſare. p. ſ. mortis, vel pro, nullum crimen.*

Sed

Sed [17] neque Herodes.nam remiſi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum eſt
ei.[18] Emendatum ergo illum dimittam. [19] Neceſſe autem habebat dimittere eis [q] per diem
feſtum vnum. [20] Exclamauit autem ſimul vniuerſa turba,dicens:Tolle hunc,& [21] dimitte
nobis [22] Barrabam:qui erat propter ſeditionem quamdam factam in ciuitate, & homi-
cidium,miſſus in carcerem.Iterũ item Pilatus locutus eſt ad eos, volens dimittere Ie-
ſum.At illi ſucclamabant,dicentes: [23] Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit
ad illos,Quid enim mali fecit iſte?Nullam cauſam mortis inuenio in eo.[24] Corripiã ergo
illum,& dimittam. At illi inſtabant vocibus magnis poſtulantes vt crucifigeretur,&
inualeſcebant voces eorum. Et [25] Pilatus [26] adiudicauit fieri petitionem eorum. [27] Dimiſit
autem illis eum qui propter homicidium & ſeditionem miſſus fuerat in carcerem,
quem petebant, Ieſum verò tradidit voluntati eorum. Et cùm ducerent eum,appre-
henderunt Simonem quemdam [28] Cyrenenſem venientem de villa: & [29] impoſuerunt il-
li crucem portare poſt Ieſum.Sequebatur autem poſt illum multa turba [30] populi

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

17. Theoph.duorum teſtimonio inſons oſtenditur;Iudæi autem qui accuſabant, nullũ teſtem obtulerunt cui credere oporteret. 18. Int.q.d. flagris,& ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo ne ſitiatis innoxium ſanguinem.Beda. 19. Int.non imperiali legis ſanctione,ſed annua gentis,cui per talia gaudebat placere,deuictus cõſuetudine.Beda.¶ Theoph.Romani Iudęis conceſſerant ſecundùm leges & ritus proprios cõuerſari; ſolebant autem petere damnatos à principe, ſic à Saule Ionathã petiuerunt. 20. Int.data optione eligendi quem vellent,quia Pontifices excitauerant turbam, vt magis peterent Barrabam. 21. Amb.non immeritò homicidæ abſolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium;tales iniquitatis leges,vt qui oderit innocentiam,ſcelus diligat.Beda.hæret adhuc Iudæis ſua petitio,qui enim pro Ieſu latronẽ,pro Saluatore interfectorem elegerunt;meritò ſalutem & vitam perdiderunt;ſéque latrociniis,& ſeditionibus in tantum ſubiecerunt,vt patriam, & regnũ perdiderint. 23. Beda. peſſimum genus mortis optant,quo clauis ad lignum pedibus manibúſque confixis pendentes,producta morte necabantur;ſed elegerat Dominus mortem crucis,quam diabolo ſuperato,tamquam trophæum in frontibus fidelium erat poſiturus. 24. Beda.fecit hoc flagellando,vt Iohannes teſtatur. r. Chry.quaſi eſſet deterior latrone,& adeo nequam,vt neque pro pietate, neque pro feſti prærogatiua deberet liberari. 25. Int.videns quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret.

26. Int.Iudex neque inuidiæ cedere debuit,nec timori. 28. Int.à Cyrene ciuitate. 29. Aug.3.de con. Euan.priùs Chriſtus baiulauit ſibi crucem,vt ait Iohannes,deinde impoſita eſt Simoni. 30. Beda.non vna omnes,& eadem mente ſequebantur: qui enim mortem impetrauerunt, vt morientem læti aſpicerent,alij verò de eius paſſione mœſtiſſimi.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

22. Amb.Barrabas Latinè filius patris:illi ergo quibus dicitur,Vos ex patre diabolo eſtis,vero Dei Filio,patris ſui filium.i.Antichriſtum prælaturi produntur. 27. Glo.dimiſſus Iudæis ſeditionis & homicidiorum author diabolus,& ideo pacem habere non poſſunt:quia pacis authorem non elegerunt.

29. Amb.priùs Chriſtus crucis ſuæ trophæa ipſe erexit,deinde martyribus tradidit erigẽda:ſequitur antè qui crucem portat,iuxta illud:tollat crucem ſuam,&ſequatur me.Beda.Simõn,obediens;Cyrene, hæres.deſignantur ergo gentiles,qui quondam peregrini,& hoſpites teſtamentorum,obediendo facti ſunt Dei hæredes:relictis enim ritib. paganis, tamquam à villa egreſſi,veſtigia paſſionis Chriſti amplexi ſunt.Theoph.villa,mundus,qui dimittendus eſt ab eo qui crucem tollit;debet verò, qui magiſter eſt,exemplo Chriſti,priùs ipſe crucem tollere,& ſic ſubditis & obedientibus eam imponere.

30. Theoph.ſignificabatur multitudo Iudæorum,qui eſſent credentes ituri poſt Crucem:itémq; per feminas,infirmæ mentes ſumpta cordis contritione Chriſtum ſecuturæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

18. *id eſt,caſtigatum. q. pro,in die feſto.ſ.Paſcha.Græ.κατ' ἑορτὴν ἕνα,ſingulis feſtis. 24. i. caſtigabo.*

& mulierum, quæ plangebant,[31] & lamentabantur eum. Conuerſus autem ad illas Ieſus,
dixit: Filiæ Hieruſalem, nolite flere ſuper me:[32] ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios[33]
veſtros. Quoniam, ecce, venient dies in quibus dicent, Beatæ ſteriles[34], & ventres, qui
non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus:[35] Cadi-
te ſuper nos: & collibus, Operite nos. Quia ſi in viridi[36] ligno hæc faciunt, in arido quid
fiet? Ducebantur autem & alij duo nequam[37] cum eo, vt interficerentur. Et poſtquàm
venerunt[38] in locum qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt[39]

SANS. LIT. IN CAP. XXIII.

31. Beda. femineus ſexus quaſi contemptibilior liberiùs quod ſentiret oſtentabat. Cyril. femineus ſexus flexibilis ad pietatem. 32. Beda. cuius cita reſurrectio mortem ſoluere poteſt, cuius mors mortem deſtructura eſt, & mortis authorem. Theoph. eum qui vltrò patitur flere non oportet. 33. Cyril. ſignificat mulieres filiis orbandas, peritur óſque paruos & magnos irruente bello. s. Glo. i. Romanæ obſidionis & captiuitatis. 34. Theoph. erant feminæ crudeliter ſuos filios aſſaturæ & comeſturæ.

35. Beda. refert Ioſephus, inſiſtentibus ſibi Romanis, Iudæos cauernas montium, & collium ſpelũcas petiſſe. 36. Greg. 12. Mor. c. 4. Chriſtus in ſe diuinitatem habuit, ideò viride lignum ſe dicit, nos, qui puri homines ſumus, aridum appellamur. Theoph. q. d. ſi in me ita ſæuiunt Romani, quid nõ tẽtabunt in vos? Beda. q. d. ſi ego, qui peccatum non feci, lignumque vitæ ſum ſine paſſionis igne, à mundo non exeo, quæ tormenta manent fructibus vacuos? 37. Theoph. curabat diabolus de Chriſto malám haberi opinionem. Glo. impletur illud, Et cum iniquis deputatus eſt. In morte deputatur cum iniquis, vt iniquos in reſurrectione viuificet. 38. Athan. vbi corruptum eſt genus hominum, ibi Chriſtus proprium corpus expoſuit; vt vbi ſeminata eſt corruptio, ibi incorruptio oriatur. hũc enim locũ doctores Iudæorum aiunt eſſe ſepulcrum Adæ. Beda. extra portam locus, vbi capita damnatorum truncabantur, Caluariæ. i. decollatorium dicebatur. Glo ibi crucifigitur, vt vbi erat area damnatorum, erigantur vexilla martyrij. 39. Euſeb. cauſa mortis Chriſti vna, ad demonſtrandum diuinam virtutem; altera, ad liberandum genus humanum; tertia, vt conſpecta reſurrectione poſt mortem, diſcipuli in ſpem erigerentur, mortémque contemnentes, agonem contra errores inirẽt alacriter. Chry. quia non ſuam mortem, cùm ſit vita, ſed hominum venerat conſumpturus, non propria morte corpus depoſuit, ſed ab hominibus illatam ſuſtinuit; nec erat conueniens ſolui morbo eius corpus, qui venerat aliorum languores ſanare; ſi autem ſine morbo depoſuiſſet, & rurſum ſe obtuliſſet, non crederetur reſurrexiſſe. Itaque oportebat palã mori, qui palã reſurrectionẽ prædicabat: elegit verò ignominioſã mortẽ, vt ſe oſtẽderet habere virtutẽ contra quãlibet mortẽ, mortiſque dominiũ omnino deſtrueret: volebat etiã portare quam incurreramus maledictionẽ, maledictam. ſ. crucis mortem ſuſcipiendo, moriẽs etiam in cruce, à dæmonibus excipiat aërẽ, & aſcenſum nobis pateret in cælum. Theoph. quia per lignũ mors intrauerat, neceſſe erat per lignũ exterminaretur, & per ligni dolores cõfutaretur delectatio proueniẽs ex ligno.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

34. Beda. Beati qui ſe caſtrauerunt propter regnũ cælorum. 35. Beda. memores fragilitatis ſuæ, ingruente tentatione, ſublimium virorum exemplis, monitis & precibus defendi quærũt. 39. Chry. non ei caput amputatur, vt Iohanni, nec ſecatur, vt Eſaias, ſed ſeruatur corpus integrum, & indiuiſibile, ne fiat occaſio volentibus Eccleſiam diuidere: moritur etiã expanſis manibus, vt altera veterẽ populum, altera gẽtes trahat, vtroſque ſibi coniungẽs. Greg. Nyſſ. figura crucis à medio in quatuor extrema partita, ſignificat virtutem, & prouidentiam eius, qui in ea pependit, vbique diffuſam. Aug. de q. nou. & vet. Teſtam. tale mortis genus elegit, vt latitudinis, altitudinis, longitudinis, & profunditatis, de quibus Apoſtolus loquitur, magiſter exiſteret: pertinet autem latitudo crucis ad bona opera, quia ibi extenduntur manus; longitudo ad longanimitatem, ibi enim perſiſtitur & perſeueratur; altitudo ad expectationem ſupernam, profunditas ad gratuitam gratiam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

31. *affectu non ſolùm humano, ſed etiam pio & grato.* 32. *vt ſuper impotenti, vel pro non tam ſuper me. i. mea cauſa, quàm veſtra ipſarum & liberorum veſtrorum.* 34. *matres enim tum filiorum, malis maximè cruciabuntur, fletuq́; impedientur, ne fugiant.* 35. *q. d. optabunt mortem potiùs, quàm in tantu malu verſari.* 36. *i. humido. ſ. gratia, & virtute.* 37. *Græ. κακοῦργοι, malefici, facinoroſi.*

Digitized by Google

eum,& [40] latrones:vnum à dextris,& alterum à ſiniſtris.Ieſus autem dicebat, [41] Pater, di-
[42] mitte illis,non enim ſciunt quid faciunt. Diuidentes verò [43] veſtimenta eius, miſerunt
[44] ſortes.Et ſtabat [45] populus [46] expectans: & deridebant eum [47] principes cum [t] eis,dicentes:A-
[48] lios ſaluos fecit,ſe [49] ſaluum faciat,ſi hic eſt Chriſtus,Dei electus.Illudebant autem ei &
milites accedentes,& [50] acetum offerentes ei,dicentes: Si tu es Rex Iudæorum, ſaluum
te fac.Erat autem & [v] ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum litteris [51] Græcis,& Latinis, & He-
braicis: [52] Hic eſt rex Iudæorum. [x] Vnus autem de his qui pendebant latronibus [aa] blaſphe-
mabat eum,dicens:Si tu es Chriſtus,ſaluum fac te ipſum,& nos.Reſpondens autem

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

40. Chry.vt eorum ſuſpicionis fieret particeps,ſed non ita euenit,de illis enim nihil dicitur. Crux Chriſti vbique honoratur,in regum purpuris,in diadematis,in armis,&c. 41. Chry.dixerat orandum pro perſequentibus,hoc ergo fecit crucem aſcendens.orat verò Patrem, cùm poſſit ipſe relaxare, vt nos doceat pro perſequentibus orare.Gloſſ.quia Lucas Chriſti ſacerdotium ſcribere diſpoſuit, rectè Dominus apud eum pro perſecutoribus iure ſacerdotis intercedit. 42. Chry.ſcilicet, ſi pœnituerint.Beda.non eſt putandum fruſtra oraſſe, ſed in eis qui poſt eius paſſionem crediderunt quod orauit,impetraſſe:orauit verò pro his qui neſciebant quid facerent,zelum Dei habentes, ſed non ſecundum ſcientiam. 43. Ambroſ.victus eſt Adam qui veſtimenta quæſiuit, vicit ille qui tegmenta depoſuit,talis aſcendit,quales nos auctore Deo natura formauit,pulchrè verò aſcenſurus crucem,regalia veſtimenta depoſuit,vt ſcias quaſi hominem paſſum eſſe, non quaſi Deum Regem, etſi vtrumque Chriſtus. 44. Theoph.ad opprobrium videbantur hoc facere, quid enim erat pretioſum in veſtibus? 45. Theoph.qui petierat eum crucifigi. 47. Auguſt.3.de conſ.Euang. Omnes primates generali nomine complexus eſt,vt poſſint intelligi Scribæ,& Seniores. 48. Beda.etiam nolentes confitentur,quòd alios ſaluos fecit. 49. Athanaſ. Dominus non ſaluando ſe, qui opus non habebat ſalute,ſed creaturam liberando volebat cognoſci Saluator: cognoſcitur enim medicus,cùm erga languidos artem probat.Gloſſ.Poterat quidem ſe ſaluare,ſed venerat pro omnibus crucifigendus. 51. Iur. vt omnis lingua confiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Theoph. vide dæmonis ſagacitatem; triplici lingua promulgat accuſationem, ne quiſquam tranſeuntium ignoret ideo ſuſpenſum,quia ſe Regem feciſſet.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

40. Beda.duo latrones,qui ſub fide Chriſti,vel agonem martyrij, vel continentiæ arctioris inſtituta ſubeunt,ſed qui hæc pro æterna gloria faciunt,dexteri latronis,qui autem pro humana laude,ſiniſtri actus imitantur.Glo.Chriſtus bonus,in myſterio,latro,qui inſidiatus eſt diabolo, vt vaſa eius auferret. 43. Amb.nudus aſcendat,qui ſeculum vincere parat,& ſeculi adiumenta non quærat.

44. Beda.In ſorte gratia Dei commendata eſt. 50. Græc.vt vice aceti vinum daret nobis,quod ſapientia miſcuit.Glo.acetum erant Iudæi,à vino Patriarcharum degenerãtes,quorum ſuggeſtione milites Chriſtum morti tradiderunt. v. Glo.titulus qui Chriſtum regem teſtatur, non infra,ſed ſupra crucem ponitur;etſi enim in cruce hominis infirmitate dolebat,ſuper crucem tamen Regis maieſtate fulgebat,nec per crucem perdidit,ſed roborauit imperium;eſt etiam ſupra poſitus,vt cunctis legere,id eſt,credere volentibus,pateat. 51. Theoph.ſignificatur potentiſſimos quales Romani, & prudentiſſimos quales Græci,& religioſiſſimos quales Iudæi, ſubiici debere imperio Chriſti. x. Beda. ablutorum per baptiſmum alij coronantur,alij dono,quod accepere,priuantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

t. id eſt,cum populo. x. ſ.qui à ſiniſtris,vt creditur. aa. id eſt,conuitiabatur,ſcilicet improperans quòd ſe Chriſtum haberi voluiſſet.

[53]alter increpabat eum,dicens:Neque tu times Deum,qui in ea[54]dem dam[bb]natione es? Et nos quidem iu[55]ſtè,nam digna factis recipimus: hic verò nihil [56]mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum,Do[57]mine,memento mei cùm veneris in regnum tuum.Et dixit illi Ieſus, Amen dico tibi:[58]Hodie mecum eris in para[cc]diſo.Erat autem [59]ferè [dd]hora ſexta: & tenebræ fa[60]ctæ ſunt in[ee]vniuerſam terram,vſque in horam nonam.Et obſcuratus eſt [61]ſol: & ve[62]lum templi ſciſſum eſt medium.Et clamans voce [ff]magna Ieſus, ait: [63]Pater, in manus tuas com[64]mendo ſpiritum meum.Et hæc dicens,

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

53. Int.fortè & ille conuiciatus priùs eſt,ſed repentè conuerſus;nec mirum ſi conuerſo iſto ignoſcit qui etiam inſultantibus veniam dabat. Amb.potuit de vno pluraliter dici à Matth.& Marco,qui duos conuiciantes inducunt,ſicut eſt illud,in pellibus caprinis ambulabant, quod de Helia dicitur; & ſecti ſunt,quod de Eſaia 54. Int.q.d.ſaltem hîc deberes quærere liberationem. 55. Chry.fit hîc confeſſio ad ſalutem. 56. Chry.q.d.nos viuentes occidimus,hic mortuos ſuſcitauit;nos aliena furati, hic & ſua iubet tribuere. 57. Chry. Crucifixum aſpicit,& Dominum profitetur,condemnati videt figurã, & Regis prędicat dignitatem. Greg.18.Mor.c.25.manus,& pedes claui ligauerant,liberum cor,& lingua remanſerant:id ergo Deo totum obtulit, corde credens ad iuſtitiam,ore confitens ad ſalutem:credidit Chriſtum regnaturum Deum,ſpem habuit,regni aditum poſtulans,& charitatem tenuit,alterũ de ſua iniquitate redarguens. Glo. magna virtus, confitetur quem videt humana infirmitate morientem, quem negabant Apoſtoli,qui viderant miracula diuina virtute faciẽtem. 58. Amb.& vberior eſt gratia,quàm precatio: ſemper enim Dominus plus tribuit, quàm rogatur. Theoph.prædatus Dominus diabolicarum prædarum portionem, latronem ſecum ducit in paradiſum. Chry.expulit diabolus de paradiſo Adam,Chriſtus latronem impulit,etiam ante Apoſtolos,ne quis poſt errores introitum deſperaret;vide celeritatem à cruce in cœlos.Legunt autem quidam ſic,Dico tibi,hodie mecum eris in paradiſo.Gloſſ.eodem temporis articulo latroni pœnitenti,paradiſum reſerat, quo peccauit Adæ occluſerat. 59. Int.ſ.quando crucifixus eſt. 60. Cyril.lugebat machina propriũ Dominum,& obtenebrata eſt lux in meridie,ſecundum Amos. 61. Aug.3.de ciuitate Dei,c.15.non canonico curſu,erat enim tunc plena luna,regularis autem ſolis defectio in fine lunæ contingit. Dionyſ.epiſt.7. apud Heliopolim præſentes lunam extra tempus coniunctionis,ſoli incidẽtem videbamus. Græc.Factum hoc prodigium,vt pateret, qui mortem ſuſceperat,gubernatorem eſſe totius creaturæ. Gloſſ.Sol retraxit radios,ne pendentem Dominum videret,& ne impij blaſphemantes eius luce fruerentur. Crucifigitur autẽ Chriſtus hora ſexta,reſurgit diluculo. 62. Beda.hoc exſpirãte Domino factum eſt,vt Matthæus & Marcus teſtantur,ſed Lucas præoccupando narrauit. ff. Theoph.quia inerat ei poteſtas ponendi animam ſuam,& eam reſumendi. 63. Beda.Patrem inuocando,Dei filium ſe declarat, ſpiritum commendando,confidentiam eiuſdem cum Patre poteſtatis inſinuat. 64. Amb.caro moritur vt reſurgat, ſpiritus Patri commendatur, vt pax fieret in cælo. Cyril.docet hæc vox ſanctorũ animas apud Deum deinceps futuras, facto eius rei Chriſto principio. Greg.Nyſſ.tempore paſſionis neutram partem humanitatis ſemel vnita diuinitas dimiſit. Damaſc.in ſepulcro erat ſecundùm corpus,in inferno ſecundùm animam,ſed ſicut Deus in paradiſo cum latrone,& in throno cum Patre,& Spiritu ſancto.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

60. Chry.erat hoc indicium manifeſtum,quòd eſſent paſſuræ caliginem crucifigentium animæ.

62. Theoph.ſignificabatur ſancta ſanctorum non vlterius futura inacceſſibilia,ſed tradita in manus Romanorum inquinãda.Item velum quod nos ſequeſtrabat à cæleſtibus.ſ.Dei inimicitiam,& peccatum diſrupta.Amb.duorum populorũ diuiſio,vel ſynagogę profanatio declaratur,ſcinditur velum vetus,vt Eccleſia noua fidei ſuæ vela ſuſpẽdat,itémq; vt religionis interna myſteria reuelata cernamus.

Addit. Auct. In Cap. XXIII.

bb. ſ.mortis,ſeu ſimili genere ſupplicij damnatus.q.d.timere deberes Deum,cùm ſis paulo pòſt moriturus, pœnáſque tuorum criminum daturus. 55. ſ.patimur. cc. ſ.de viſione,cæleſtiumq; bonorum fruitione.

dd. paulo poſt ſextam,vt patet ex Marco, itaque Chriſtus in cruce plus tribus horis pependit viuus,ante ſextam enim crucifixus. ee. ſynecdoche:de ſola enim Iudæa intelligitur. 64. velut depoſitum poſtea recepturus.Græc.[illegible],id eſt deponam,fut.pro præſenti.

expirauit.

expirauit.[65] Videns[gg] autem Centurio[hh] quod factum fuerat, glorificauit[66] Deum, dicens: Verè hic homo iuſtus[67] erat. Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud,& videbant quæ fiebant,percutientes[68] pectora ſua reuertebantur.Stabant autem omnes noti eius à longè[69]: & mulieres quæ ſecutæ eum erant à Galilæa hæc videntes.[70] Et ecce vir nomine Ioſeph[71] qui erat decurio[72], vir bonus[73] & iuſtus: hic non conſenſerat concilio, & actibus eorum, ab Arimathia[74] ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipſe regnum Dei.hic acceſſit[75] ad Pilatum,& petiit corpus Ieſu:& depoſitum inuoluit in ſindone[76],& poſuit[77] eum in monumento exciſo[78],in quo nondum quiſquam[79]

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

65. Ambr.tradidit ſpiritum,quia non inuitus amiſit:quod enim emittitur, voluntarium eſt, quod amittitur,neceſſarium. gg. Glo. quòd ita haberet poteſtatem emittendi ſpiritum, quod non habet niſi conditor animarum. 67. Aug.4.de Trin.cap.13.maximè ſunt mirati,qui aderant, continuò poſt illam vocem tradidiſſe ſpiritum; longa enim morte cruciabantur ligno ſuſpenſi. Idem 3. de conſ. Euang.dicens Lucas quod factum fuerat, incluſit omnia quæ facta erant. 67. Aug.3. de con.Euang. alius Euangeliſta;Filius Dei erat iſte.itaque vel vtrumque dictum eſt à Centurione, vel Lucas Centurionis ſententiam expreſſit, quòd eum Dei Filium dixiſſet, non quia æqualem Patri intellexerat, ſed quia iuſtum crediderat.Theoph.Impletur illud,Cùm exaltatus fuero, omnia ad me traham. Attraxit enim latronem & Centurionem, & quoſdam Iudæorum. 68. Beda. vel quòd dolerent iniuſtè occiſum, cuius vitam dilexerant: vel quòd in morte glorificatum timerent cuius mortem ſe impetraſſe meminerant.Ambr.ô duriora ſaxis pectora Iudæorum!Iudex arguit, credit miniſter, proditor ſcelus ſuum voluntaria morte condemnat, terra concutitur, &c. Iudæorum tamen duritia immobilis manet. 69. Int.Elongaſti à me amicum,& proximum,& notos meos à miſeria.Beda. 70. Theoph. ſic primæ fruuntur iuſtificatione,& benedictione,à paſſione profluente,ſic & reſurrectione. 71. Græ. fuerat occultus Chriſti diſcipulus,ſed vinculum timoris rupit,poſt feruentior factus. 72. Int. Decurio eſt,qui de ordine curiæ eſt, & officium curiæ adminiſtrat. Beda. qui etiam curialis à procurando munera ciuilia ſolet appellari. 37. Int quia& ipſe diſcipulos Ieſu, ſed occultus, vitans priùs inimicitias Iudæorum, ſed in hoc extremo officio minùs curat de illis. Aug. de con. Euang. 74. Int. ipſa eſt Ramatha Elcanæ, & Samuelis ciuitas, in regione Thamitica, iuxta Decapolim. 75. Int.ſi ignotus eſſet,ad principem non accederet,nec corpus impetraret Aug.de con.Euang. fecit hoc fiducia dignitatis,qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. Beda per nobilitatem potentiæ ſecularis, dignus qui impetraret;per iuſtitiam meritorum,qui ſepeliret. 76. Beda. ex ſimplici ſepultura Domini,ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis poſſunt carere diuitiis. Glo. hinc mos Eccleſiæ habet, vt ſacrificium altaris non ſerico, nec tincto panno, ſed puro lineo celebretur. 77. Athanaſ. mortuorum corpora ſepelienda,etiam ſi ſancta ſint, quid enim ſanctius aut maius Domini corpore? 78. Beda ſcilicet,de petra, ne ſi ex multis eſſet lapidibus, ſuffoſſis fundamentis ablatus furto diceretur. 79. Beda.ne alius ſurrexiſſe putaretur.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

67. Beda.per centurionem fides Eccleſiæ deſignatur,quæ Dei Filium,tacente ſynagoga,confirmat. 76 Beda.ille ſindone munda inuoluit Ieſum,qui pura mente ſuſcipit. 77. Ambr. Chriſtus in iuſti monumento conditur,vt in iuſtitiæ habitatione requieſcat,qui in ſe bene humauerit Chriſtum, diligenter cuſtodiat,ne eum perdat. 79. Glo. in monumento nouo ſepelitur, debet enim qui Chriſtum ſuſcipit,in nouitate vitæ ambulare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

hh. id [illegible] *præfectus centuriæ quam habebat Pilatus Ieroſolymis. 68. in deteſtationem ſceleris,ſimulque timentes Dei vindictam. 72. Græc.* [illegible]*,ſenator,ſeu conſul dicebatur in Mancipiis,decuriones qui Romæ Senatores.*

poſitus

poſitus fuerat. Et dies erat [80] paraſceues, & [81] ſabbathũ [11] illuceſcebat. [82] Subſecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa [83] viderunt monumentum : & quemadmodum poſitum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt [84] aromata & vnguenta : & ſabbatho quidem [85] ſiluerunt ſecundùm [86] mandatum.

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

80. Int Paraſceue, ſexta feria qua pręparabantur neceſſaria ſabbatho. Beda. Paraſceue autem præparatio interpretatur; ſexta die factus homo, ea reparatus. 82. Beda. notis Ieſu, poſt depoſitum cadauer, ad ſua remeantibus, ſolæ mulieres, quæ arctiùs amabant, funus ſubſecutæ, vbi poneretur, inſpicere cupiebant. 83. Beda. vt ei tempore debito munus poſſent ſuæ deuotionis offerre. 84. Theoph. quaſi puro homini, nec enim debitam fidem adhuc habebant: ſolebant verò Iudæi talia exhibere defunctis.
85. Beda. quàm diu quidem licebat operari, id eſt, vſque ad ſolis occaſum vnguentis præparandis fuerunt occupatæ. 86. Beda. ſcilicet, à veſpera ad veſperam quieſcendi.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

81. Beda. Sabbatho in ſepulcro requieuit, qui ſeptimo die requieuerat ab opere ſuo. Sexta autem die crucifixus, & ſeptima quieſcens, ſignificat in ſexta mundi ætate oportere nos mundo crucifigi, ſeptima verò, id eſt, poſt mortem corpora quidem in tumulis, animas verò cum Domino requieſcere.
82. Beda. humiles animæ paſſionem Chriſti ſequuntur, vt imitentur ſedula curioſitate perpendentes quo ordine geſtabit, qua lecta, audita, & recordata, ſe ad paranda opera virtutum, quibus Chriſtus delectatur, connectunt, vt finita præſentis vitæ paraſceue, reſurrectionis tempore Chriſto occurrant cum aromatibus ſpiritualium actionum.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

80. ſ. dies, in quo præparabant ad feſtum neceſſaria. 11. pro, incipiebat, à veſpera enim feſta incipiebant. vel, q. d. erat veſpera diei ſabbathi, quam cum nocte tranſacta ſequitur lux prima ſabbathi. 85. pro, quieuerunt, id enim etiam ſignificat verbum Græcum. 86. ſ. non operandi die ſabbathi.

CAPVT XXIV.

V[1]NA autem [2] ſabbathi valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata : & inuenerunt lapidem [1] reuolutum à monumento. Et ingreſſæ non inuenerunt corpus Domini Ieſu.

Sens. Lit. In Cap. XXIV.

1. INT. id eſt, prima. 2. Beda. Sabbatho tranſacto. i. ſole occidente emerunt aromata, & cùm noctis articulo præoccupante monumentum adire nõ poſſent, venerunt prima ſabbathi, quam Chriſtiani Dominicam appellant, valde diluculo ad monumentũ, in quo magnus quærendi & inueniendi Dominum feruor charitatis oſtenditur. Amb. Matthæus dicit, veſpera ſabbathi ad monumentum veniſſe, ſed de aliis loquitur mulieribus. Aug. 3. de conſ. Euang. Matthæus à prima noctis parte, quod eſt veſpere, noctem ſignificauit, cuius fine venerunt ad monumentum. 3. Theoph. reuoluerat Angelus, vt ait Matthæus. Chry. Amotus eſt poſt reſurrectionem, vt videntes mulieres monumentum vacuum, crederent Dominum reſurrexiſſe. Glo. potuit clauſo exire ſepulcro, qui clauſo exiuit vtero.

Sens. Myst. In Cap. XXIV.

2. BEDA. Datur nobis exemplum, diſcuſſis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedendi. nam & ſepulcrum figuram habet altaris, in quo Chriſti corporis myſteria conſecrantur in linteo puro: aromata ſignificant odorem virtutum, & orationum ſuauitatem, quibus altari appropinquare debemus; reuolutio lapidis reſerationem Sacramentorum, quæ tegebantur in lege ſcripta in lapide, cuius ablato tegmine, Chriſti corpus viuum euangelizatur: adſtant verò Angeli tempore conſecrationis corporis Chriſti, & nos humiliter oportet vultum in terram declinare propter angelicam pręſentiam, ſeu ſacræ oblationis reuerentiam, cinerem nos & terram eſſe recolentes.

Addit. Avct. In Cap. XXIV.

1. pro, prima hebdomada die.

Et factum eſt dum mente conſternatæ[a] eſſent de iſto, ecce duo[4] viri ſteterunt ſecus il-
las in veſte fulgenti.[5] Cùm timerent autem, & declinarent[6] vultum in terram, dixe-
runt ad illas: Quid quæritis viuentem[7] cum mortuis?[8] non eſt hîc,[9] ſed ſurrexit: recor-
damini qualiter locutus eſt vobis[b], cùm adhuc in Galilæa eſſet, dicens: Quia oportet
Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia[10] re-
ſurgere. Et recordatæ[c] ſunt verborum eius: & regreſſæ à monumento, nunciauerunt[11]
hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalenæ,[12] & Io-
hanna,[13] & Maria[14] Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ[15] dicebant ad Apoſtolos
hæc. Et viſa ſunt ante illos ſicut diliramentum verba iſta, & non crediderunt[16] illis.
Petrus autem ſurgens cucurrit[17] ad monumentum, &[d] procumbens vidit linteamina

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

a. Glo. quia & lapidem immenſæ magnitudinis reuolutum ſtupebant; & Chriſti corpus non inuentum dolebant. 4. Cyril. propter amorem Chriſti, & adhibitam ſollicitudinem, metuerunt viſionem angelicam. Aug. 3. de con. Euan. poſſumus intelligere vnum Angelum viſum à mulieribus, vt ait Marc. & Matth. vbi eſſent ingreſſæ in aliquod ſpatium ſeptum ante ſaxei ſepulcri locum; deinde viſos duos alios Angelos ſtantes, vt ait Lucas, dum intus inſpicerent locum in quo iacebat corpus Domini. Glo. ſicut poſt tentationem in ſolitudine Angeli miniſtrabant Chriſto, ita nunc poſt deuictã mortem gloriam triumphantis annunciant. 5. Euſeb. Iucunditatis id & gaudij indiciũ. Mites & hilares viſi ſunt, quales decebat conſpici in regno, & gaudio Domini: cùm plagæ quidẽ Ægyptiis præpararentur, viſus Angelus à Moyſe in flamma ignis, & in paſſione eclipſatus eſt Sol in mœroris ſignum. 6. Beda. non in terram ceciderunt, nec legimus quamquam ſanctorum tempore Dominicæ reſurrectionis, vel Domino, vel Angelis viſis proſtratum adoraſſe, vnde mos Eccleſiæ vel in memoriam Dominicæ reſurrectionis, vel in noſtræ ſpem, vt omnibus Dominicis diebus, & toto quinquageſimæ tempore, non flexis genibus, ſed declinatis in terram vultibus oremus. 7. Int. ſ. iam reſuſcitatũ à mortuis. 8. Int. id eſt, in monumento, qui locus eſt propriè mortuorum. Beda. 9. Int. ſ. præſentia corporis. b. Glo. apparet hinc etiã feminis prædixiſſe Chriſtum ſe reſurrecturum. 10. Beda. die enim paraſceue ſepultus, mane prima ſabbathi reſurrexit. Athanaſ. Poterat ſtatim reſurgere, ſed dixiſſet aliquis non plenè fuiſſe mortuum. 11. Cyril. femina quondam mortis miniſtra, reſurrectionis myſterium prima percepit, & nunciat. 12. Int. ipſa eſt ſoror Lazari, quæ vnxit Dominũ vnguento. Beda. 13. Int. vxor Chuſæ procuratoris Herodis. Beda. 14. Int. mater Iacobi minoris, & Ioſeph, ſoror matris Domini, vnde Iacobus frater Domini dicitur. 15. Beda. vt perpetui reatus apud viros mulier opprobriũ non ſuſtineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. 16. Theoph. eſt naturaliter incredibile mortalibus reſurrectionis miraculum. Greg. in hom. hoc non tam illorum infirmitas quàm noſtra, vt ita dicã, futura firmitas fuit: illis enim dubitantibus reſurrectio per multa argumenta mõſtrata eſt. 17. Euſeb. ſolus ipſe credit feminis dicentibus ſe Angelos vidiſſe; & cùm eſſet eximij affectus præ cæteris ſedulitatem promit. Aug. 3. de con. Euan. Lucas hoc recapitulando narrat; tunc enim cucurrit quando & Iohannes, cùm. ſ. nunciatum eis eſſet à mulieribus de corpore ablato; poſtea antẽ facta ſunt illa de viſione Angelorum: commemorauit autem Lucas ſolum Petrum, quia ei primò Maria nunciauerat. d. Aug 3. de con. Euang. primò procumbens vidit, ſed poſtea, vt ait Iohannes, ingreſſus eſt.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

10. Beda. vno die in ſepulcro, & duabus noctibus iacuit, quia lucem ſuæ ſimplæ mortis tenebris duplæ noſtræ mortis adiunxit. c. Gloſ. ſic nos inter Dominicæ paſſionis myſteria non ſolùm paſſionis, ſed & reſurrectionis debemus recordari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

a. Græc. ἐν τῷ διαπορεῖσθ. dum hærerent, ſeu perplexæ eſſent. 4. vel alij ab illis de quibus Matth. & Marc. vel cùm duo eſſent, vnius illi tantùm meminerunt. 5. Græc. ἀστραπτούσαις. i. fulgurantibus, ſeu fulguris inſtar relucentibus. 17. vnà cum Iohanne, vt patet ex Iohanne.

ſola poſita, & abiit ſecum mirans quod [18] factum fuerat. Et ecce [19] duo ex illis ibant ipſa die [20] in caſtellum quod [21] erat in ſpatio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem, nomine [e] Emaus. & [22] ipſi loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum eſt dum [f] fabularentur, & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus [23] appropinquans ibat cum illis: oculi autem illorum [g] tenebantur ne eum [24] agnoſcerent. Et ait ad illos: Qui ſunt hi [25] ſermones, quos confertis ad inuicem ambulantes, & eſtis [h] triſtes? Et reſpondens vnus cui nomen [i] Cleophas, dixit ei: Tu [26] ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt: De Ieſu Nazareno, qui fuit vir [27] Propheta, potens in [28] omni opere & ſermone coram [29] Deo & omni [m] populo: Et quomodo eum tradiderunt ſummi ſacerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. nos autem [30] ſperabamus quia ipſe eſſet [31] redempturus Iſraël: & nunc ſuper hæc omnia [32] tertia dies eſt hodie quòd hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex noſtris [33] terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes ſe etiam viſionem

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

18. Theoph.ſ.qualiter ſola linteamina derelicta,&c. 19. Theoph. quidam alterum horum dicunt Lucam eſſe. Amb.erant Amaon & Cleophas. 20. Aug.3 de conſ.Euang quam Marcus villam vocat. Beda.ipſa eſt Nicopolis ciuitas. 21. Beda.ſtadium octaua pars milliarij, itaque eraot ſeptem millia paſſuum,& quingenti. 22. Theoph non quaſi credentes;ſed ſicut ſtupentes. 23. Beda.vt in eis fidem reſurrectionis inceoderet,& impleret qnod promiſerat,ſcilicet, Vbi eſſent duo vel tres in eius nomioe congregati,ibi ſe in medio eorum adfuturum. 24. Greg.io hom.hoc agebatur foris in oculis corporis,quod intus in oculis cordis: intus enim amabant & dubitabant,de ſe ergo loquẽtibus præſentiam exhibuit,de ſe dubitãtibus cognitionis ſuæ ſpeciem abſcondit.Glo.apparuit quidem in ſpecie propria, ſed ſpeciem quam recognoſcerent,non oſtendit. 25. Græc conferebaot inter ſe quaſi noo ampliùs expectaores Chriſtũ viuentem. 26. Beda.peregrioum putabant,cuius vultũ non agnoſcebant. 27. Beda.Filium Dei tacent,vel nondũ perfectè credeotes,vel ne ioeiderent in manus Iudæorum perſequẽtium. 28. Theoph.primò opus,deiode ſermo, per illud enim hic comprobatur. 29. Theoph.primò placendum eſt Deo,deinde hominibus,vt.ſ.quantum eſt poſſibile, viuamus ſine ſcandalo. 30. Græc. Vox deſperantium,ſperab.mus,inquiũt,oon ſperamus.Beda.non credebant reſurrecturũ. 31. Theophyl.ſ.ab ingruentibus malis, & Romanorum ſeruitute. 32. Int.promiſſam reſurrectionem tacent, timentes eum cui loquebantur. Theoph.videntur non omnioo eſſe increduli,ſed meminiſſe quod eis dixerat ſe tertia die reſurrecturum. 33. Græc.non exiſtimabant firmum quod eis fuerat relatum, ſed ſtuporis & turbationis caoſam inde ſumebant.Glo.q.d.de non inuento corpore,plus mœſtitiæ addiderunt,quàm de nunciata reſurrectione gaudij attulerint.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

26. Beda.Reuera ẽis peregrious erat,à quorum naturæ fragilitate,reſurrectionis gloria loogè diſtabat,& à quorum fide manebat extraneus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

21. *ſtad.a* [illegible] *faciunt miliare.* *f. id eſt, diſputarent, ſeu commentarentur.* *g. ſcilicet, Chriſto impediente.* *h. Græc.* [illegible] *, parum alacri vultu, ſeu triſti.* 26. *quaſi dicat, túne ſolus ſic es in Ieruſalem peregrinus, vt ignores quæ acta ſint in ea; cùm nemo ſit qui ignoret? Solent peregrinis ignota eſſe res ciuitatis.* 29. *id eſt, probante Deo, & etiam populo.* *m. pro, id eſt. Heb.* 31. *ſcilicet, à Romana tyrannide.* 33. *Græc.* [illegible] *, id eſt, attonitos reddiderunt.*

Ange

Angelorum vidiſſe,qui dicunt eum viuere. Et abierunt [34] quidam ex noſtris ad monu-
mentum: & ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt, ipſum verò non inuenerunt. Et
ipſe dixit ad eos: O [35] ſtulti & tardi corde ad credendum in [36] omnibus quæ locuti ſunt
Prophetæ! Nónne hæc [37] oportuit pati Chriſtum, & ita [n] intrare in gloriam ſuam? Et in-
[38] cipiens à [o] Moyſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis
quæ [p] de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello quò ibant:& ipſe ſe [39] finxit lõgiùs ire.
Et [40] coëgerunt illum,dicentes:Mane nobiſcum Domine,quoniam aduesperaſcit, & in-
[q] inclinata eſt iam dies,Et intrauit cum illis.Et factum eſt dum recumberet cum eis,ac-
cepit panem, & [r] benedixit ac fregit,& porrigebat illis.Et aperti ſunt [41] oculi eorum, &
cognouerunt eum:& ipſe [42] euanuit ex oculis eorum. Et [43] dixerunt ad inuicem, Nónne
cor noſtrum [44] ardens erat in nobis,dum loqueretur in via,

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

34. Græ.nec Petri teſtimonium certum æſtimabant, dum diceret ſe reſurrectionem Domini conii-cere,ex eo quòd corpus eius in ſepulcro non eſſet. Aug.3.de con.Euan.indicat Lucas duos ad monumentũ iuiſſe.ſ.Petrum & Iohannem. 35. Theoph.ferè eadem hi dixerant,quæ illi qui adſtantes cruci dicebant,alios ſaluos fecit;ſeipſum non poteſt ſaluum facere. 36. Theoph.nõ ſufficit credere quædã quæ ſunt loquuti Prophetæ,ſed oportet omnibus fidem adhibere. 37. Iſid.rei ſunt tamen qui crucifixerunt,non enim intendebant perficere quod Deus diſponebat;Deus verò eorũ nequitiam in generis humani beneficium cõuertit,quaſi vtens vipereis carnibus ad antidoti ſalutiferi confectionem. 38. Chry.Sacrificium quidem Abrahæ cum Iſaac dimiſſo immolatus eſt aries,& aliæ ſcripturæ propheticæ,crucis & reſurrectionis Chriſti myſteria continent. 39. Aug.2.de q.Euang.non omne quod fingimus,mendacium eſt;cùm enim fictio ad aliquam ſignificationem refertur,mendacium non eſt; alioqui figuratè dicta mendacia eſſent.ſicut autem dicta,ita & facta finguntur ſine mendacio,ad rem aliquam ſignificandam.Greg.in ho.quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide,finxit ſe lõgiùs ire.fingere componere dicimus,vnde compoſitores lutifiguli vocantur.nihil quidem veritas per duplicitatem fecit,ſed talem ſe exhibuit in corpore,qualis apud illos erat in mente. 40. Greg.in ho. peregrini ad hoſpitium non ſolùm inuitandi, ſed & trahendi ſunt. 41. Chry.i.mentis ſenſus.Aug.3. de conſ.Euang.non clauſis oculis ambulabant, ſed inerat aliquid quo non ſinerentur agnoſcere quod videbant;nec incongruenter accipimus impedimentum in oculis eorum à ſathana fuiſſe,ne agnoſceretur Ieſus,quod ablatum eſt veritate corporis eius participata.Theoph Magnam & ineffabilem vim habet Domini caro, eámque ſumentibus aperiuntur oculi. 42. Theoph.Non tale corpus habebat,vt diutiùs eùm eis commorati deberet:augebat etiam hoc eorum affectum.Glo.Subtrahitur carnalibus oculis ſpecies infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria reſurrectionis. 43. Int.iam certi de reſurrectione. 44. Orig.Accendebant Chriſti ſermones cor ad amorem diuinum.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

41. Auguſt. de q.Euang.hoſpitalitatis officio ad Chriſti cognitionem peruenitur.Greg.in hom.qui audita vult intelligere,quæ intellexit opere cõpleat.Ecce Dominus cùm loqueretur, nõ eſt cognitus; dum paſcitur,cognoſci dignatus eſt.Gloſſ.Veritas meliùs operando, quàm audiendo intelligitur,nec agnoſcunt Chriſtum,niſi participes corporis eius,id eſt,Eccleſiæ;cuius vnitatem commendat Apoſtolus in Sacramento panis,dicens:Vnus panis,vnum corpus multi ſumus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

41. Gr.ἀνόητοι.i.amentes, inſenſati. Duriùs loquens reddit attentiores. 36. pro,omnia.Heb. n. pro regnum ſuum inire. o. i.libris Moyſi. p. i.ad ipſum pertinebant. 39. i.ſic ſe compoſuit,quaſi longiùs iturus, idq; vt ab illis detineretur.Gr.προσεποιεῖτο.i.præ ſe ferebat. q. ſ.ad occaſum, ſic dicunt rẽ exaggerantes,vt retineant, alioqui enim tantum adhuc temporis, vt poſſent poſt cœnam redire Hieroſolymam. r. i.gratias egit,vt aliàs ſolebat. 41. q.d.ſublatum impedimentum quo tenebantur,ne poſſent agnoſcere.

& aperiret nobis Scripturas? Et ſurgentes eadem[45] hora, regreſſi[ſ] ſunt in Hieruſalem:& inuenerunt congregatos vndecim[t], & eos[v] qui cum illis erant, dicentes[46]: Quòd ſurrexit[x] Dominus verè, & apparuit Simoni[47]. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in via: & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, ſtetit[48] Ieſus in medio eorum, & dixit eis: Pax[49] vobis, ego ſum, nolite timere. Conturbati verò & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum[50] videre. Et dixit eis, Quid[51] turbati eſtis, & cogitationes[52] aſcendunt in corda veſtra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipſe ſum, palpate[53], & videte: quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Et cùm hoc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes[aa]. Adhuc autem illis non credentibus[54],

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

45. Theoph. per plures tamen horas peruenerunt. 46. Aug. 3. de con. Euang. Iam fama erat reſurrectionis Chriſti à mulieribus facta, & Petro, cui iam apparuerat. x. Aug. 3. de conſ. Euang. Erãt tamẽ aliqui qui non credebant, vt Marcus indicat. 47. Int. Primo omnium virorum apparuit Petro; quod etſi non dicit Euangeliſta quando, vel vbi factum, tamen quia factum ſit non tacet. Chry. Primò apparuit digniori, & qui primò confeſſus eſt eum Chriſtum, primò reſurrectionem videre meretur. Item quia eum negauerat, ei primo voluit apparere ne deſperaret. 48. Cyril. vndique reſurrectionis fama per Apoſtolos diuulgata, & affectu diſcipulorum erecto ad Chriſti viſionem, venit deſideratus. Aug. 3. de conſ. Euang. Intelligendum eſt exiiſſe Thomam antequàm Dominus appareret: nam Iohannes ait non interfuiſſe: quod verò dixerat, Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis; poſt multa cõpletum eſt, vel prophetice accipiendum eſt quod de Galilæa dictum eſt, ſcilicet, de populo Iſraël trãſmigraturos ad Gentes credituras, Domino viã in cordibus præparante. Galilæa enim tranſmigratio interpretatur; vel ſignificabatur viſuros illũ ſicuti eſt in ea forma qua æqualis eſt Patri, cùm ex hoc ſeculo migrarent in æternitatem, quò præceſſerat: nam & Galilæa interpretatur reuelatio. Amb. Mandauerat diſcipulis, vt in Galilæa eum viderent; ſed illis ob metum intra conclaue reſidentibus, primùm ſe obtulit. Græc. non eſt hoc promiſſi tranſgreſſio, ſed feſtinata ex benignitate impletio propter puſillanimitatẽ diſcipulorum. Euſeb. Priùs in Hieruſalem latitantibus viſus eſt ſemel, aut bis ad eorum conſolationem; in Galilæa verò cum multa poteſtate ſe oſtẽdit in multis ſignis, vt Lucas teſtatur in Actibus.

49. Theoph. hoc eos verbo muniebat, cùm ad prædicandum mitteret. Cyril. Pudeat nos pacem deſerere, quam Chriſtus, aſcendẽs, nobis reliquit. Pax Dei dicitur, & Deus pacis, & ipſe pax noſtra. Pax, bonum commendatum ab omnibus, obſeruatum à paucis. 50. Int. non carnem. Beda. Non credebãt tertia die potuiſſe veram carnem de ſepulcro reſurgere; putant ergo ſe videre ſpiritum quem emiſerat in paſſione. Amb. Et Petrus de reſurrectione crediderat, ſed poterant tamen turbari, quòd ſe Dominus, obſeratis veſtibulis, improuiſus infunderet. 51. Theoph. quia non fuerant per verbum pacis ſedati, indicat ſe Filiũ Dei, qui mẽtis arcana cognoſceret. 52 Beda. ſ. falſæ & pernicioſæ. 53. Greg. 13. Moral. cap. 31. In reſurrectione nõ erit corpus impalpabile, & aëre ſubtilius, vt Eutychius dixit, ſed ſubtile quidem per effectum ſpiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatẽ naturæ. aa. Beda. quibus indita clauorum veſtigia. oſtendit etiam, ſecundum Iohãnem, latus, vt oſtẽſa vulnerum cicatrice, dubietatis eorum vulnus ſanaret: voluit quidẽ Dominus manere mortis ſuæ ſigna; primò, vt per hoc diſcipulis fidem ſuæ reſurrectionis adſtrueret; deinde, vt Patri pro nobis ſupplicans, genus mortis quod pro homine pertulit, ſemper oſtẽdat; tertiò, vt ſua morte redemptis, quàm miſericorditer ſint adiuti, inſinuet, poſtremò, vt in iudicio appareat quàm iuſtè damnentur impij. Cyril. Oſtendit eis manus & pedes, & clauorum foramina. Gloſſ. Cicatrices ſeruauit, vt perpetuum victoriæ ſuæ triumphum circumferat.

54. Amb. primò non crediderant, poſtea tamen crediderunt.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

ſ. ſcilicet, celeriter; erant enim ferè octo milliaria. t. ſic vocabantur Apoſtoli, vt antea duodecim, etiamſi aliqui ex eo numero deeſſent. v. ſcilicet diſcipulos alios. 54. Græc. coniungitur, cùm præ gaudio, ſcilicet, qui optant credere, timent ne fortè fallantur, eiſq́; illa voluptas eripiatur; ſolet etiam impedire iudicium, & obſcurare vehemens gaudium.

&

& mirantibus præ gaudio, dixit: [55] Habetis hîc aliquid quod manducetur? At illi obtule-
runt ei partem [bb] piſcis aſſi, & fauum mellis. [56] Et cùm manducaſſet coram eis, ſumens re-
liquias dedit eis, & dixit ad eos: Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos cùm adhuc
[57] eſſem vobiſcum, [cc] quoniam neceſſe eſt impleri [58] omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, &
Prophetis, & Pſalmis de me. Tunc aperuit illis [dd] ſenſum, vt intelligerent Scripturas: &
dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum [59] pati, & [60] reſurgere à mor-
tuis tertia die, & [61] prædicari in [ee] nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum
in [62] omnes gentes, [ff] incipientibus ab [63] Hieroſolyma. [64] Vos autem teſtes [gg] eſtis [65] horum. Et ec-
[66] ce [67] ego mittam [68] promiſſum Patris mei in vos: vos autem

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

55. Cyril. vult magis diſcipulos certificare. Beda. ad inſinuandam reſurrectionis veritatem, non ſolùm tangi à diſcipulis, ſed cum illis veſci dignatur. 56. Beda. poteſtate, & non neceſſitate, aliter abſorbet aquam terra ſitiens, aliter ſol calens: illa indigentia, iſte potentia, manducauit, non cibo indigens, ſed vt naturam corporis reſurgentis adſtrueret. Græc. comedit, non quaſi poſt reſurrectionẽ cibis vtendum ſit, ſed ex quadam diſpenſatione, ſic reliquit clauorum foramina, & lateris cicatricem, cùm tamen ſit reſuſcitaturus noſtra corpora incorrupta. 57. Int. in eadem, ſed mortali carne. Beda. 58. Int. ſ. hæc verba. Aug. primo de conſ. Euang. qui Magicis artibus tribuunt Chriſti opera, attendant vtrum potuerit Magicis artibus Prophetas diuino ſpiritu antequàm in terra naſceretur, implere.
59. Theoph. ſ. per lignum crucis. 60. Beda. perdidiſſet Chriſtus fructum paſſionis, ſi non eſſet veritas reſurrectionis. 61. Beda. poſt commendatam ſui corporis veritatem, commendat Eccleſiæ vnitatem.
ee. Euſeb. oportebat conuerſos expiari à quolibet contagio & macula Chriſti virtute, ideo dicit prædicandam pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum: veram enim pœnitentiam oſtendentibus, veniam commiſſorum donat. Theoph. In hoc etiam baptiſmatis meminit, in quo per depoſitionẽ priorum ſcelerum ſubſequitur venia peccatorum: non intelligitur autem in ſolo Chriſti nomine baptiſma fieri, ſed in Chriſti morte; continet etiam Chriſti nomen in ſe, & Patrem quaſi vnctorem, & Spiritum ſanctum quaſi vnctionẽ, & Filium quaſi vnctum. ſ. ſecundùm humanã naturam. 62. Int. nõ in vna tantùm gente Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum. Euſeb. Dictum erat, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. 63. Beda. Non ſolùm quia Iudæis credita eloquia Dei, & eorum eſt adoptio & gloria, ſed etiam vt Gentes hoc maximè indicio diuinæ pietatis in ſpem veniæ prouocẽtur, quòd eis, qui filium Dei crucifixerunt, venia concedatur. Chry. priùs apud ipſos occiſores pandunt reſurrectionis ſigna, ſic enim hæc plurimùm demonſtratur, cùm vel crucifixores credunt. 64. Int. qui vidiſtis, & audiſtis. 65. Int. ſ. quæ prædicanda ſunt. Euſeb. mortis, & reſurrectionis. 66. Int. vt ſufficiatis ad teſtãdum. Theoph. hoc ſubiungit ne turbarentur quòd idiotæ eſſent. Gentibus & Iudæis prædicaturi.
67. Int. ſ. vobis. 68. Int. ſ. auxilium, Spiritus ſancti gratiam. Theoph. quod per Ioëlem promiſerat, dicens: Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

bb. Beda. Piſcis aſſus, Chriſtus paſſus, latere enim dignatus eſt in aquis generis humani, & capi laqueo mortis noſtræ, & quaſi tribulatione aſſari tẽpore paſſionis, ſed fauus mellis extitit in reſurrectione, mel in cera, diuinitas in humanitate. Theoph. Manducauit partẽ piſcis aſſi: naturã enim humanã in huius vitæ mari natantẽ, aſſans igne propriæ Deitatis, eiúſque humiditatẽ exſiccans à profundis vndis extractam fecit eſcam diuinam, cibumq́ue ſuauẽ, quod ſignificat fauus mellis: vel piſcis aſſus vita actiua conſumens noſtrã humiditatẽ laborum prunis: fauus mellis, cõtemplatio dulcis eloquiorũ Dei. Greg. Nyſſen. Legale Paſcha cum amaritudine edebatur, poſt reſurrectionem verò cibus fauo mellis dulcoratur. Glo. qui hîc aſſantur in tribulationibus pro Deo, vera poſtea dulcedine ſatiabuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

cc. hoc eſt quod eis locutus fuerat. dd. i. mentem. ff. ſ. Apoſtolis, videtur legiſſe ἀρξαμένων, nunc enim ἀρξάμενοι, incipiendo. gg. pro, eritis. 65. paſſionis ſcilicet, & reſurrectionis. 68. Græc. ἐπαγγελίαν, id eſt, promiſſionem.

ſedere[hh] in ciuitate quoaduſque induamini[69] virtute[ll] ex alto.[70] Eduxit[71] autē eos foras in Bethaniā,[72] & eleuatis[mm] manibus ſuis benedixit[nn] eis.[73] Et factum eſt dum benediceret illis, receſſit[74] ab eis, & ferebatur in cœlum. Et ipſi adorantes[oo] regreſſi ſunt in Hieruſalem[75] cum gaudio[76] magno, & erant ſemper[pp] in templo[77] laudantes & benedicentes[qq] Deum.[78] Amen.

SENS. LIT. IN CAP. XXIV.

69. Chry. non vult ad conflictum exeant, niſi armati. Theoph. integram tutelam ſpiritualis armaturæ indicat. 70. Theoph. i. virtute cœleſti, quare non præſente Chriſto, vel eo diſcedente ſtatim Spiritus veniret? decebat fieri priùs rei cupidos, itémque naturam noſtram priùs comparere in cœlo, & fœdera conſummari; ne autem poſt eius reſurrectionem fugerent, hac expectatione quaſi quodam vinculo eos Hieroſolymis detinuit, nec expreſſit quando eſſet miſſurus, vt ſemper eſſent vigiles. Beda. de hac virtute, id eſt, Spiritu ſancto dicit etiam angelus Mariæ: Et virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Amb. at Iohannes ait accepiſſe illos Spiritum ſanctum, vel illis vndecim quaſi perfectioribus inſufflauit, & reliquis poſtea tribuendum promiſit, vel cùm ſint diuiſiones gratiarum, aliam ibi operationem inſufflauit, nempe gratiam remittendorum peccatorum; aliam hic pollicetur, linguarum. ſ. gratiam. Aug. 15. de Trinit. cap. 26. Dominus poſt reſurrectionem dedit Spiritum ſanctum; ſemel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de cœlo propter dilectionem Dei. 71. Beda. prætermiſſis his quæ per quadraginta dies Dominus cum diſcipulis egit, primo diei reſurrectionis coniungit Lucas nouiſſimum, quo aſcendit in cœlum. 73. Beda. quibus præcepta docendi tradiderat. Theoph. Fortè vim conſeruatiuam influens vſque ad aduentum Spiritus, & nos inſtruens, vt quoties recedimus, benedictionibus ſubditos Deo commendemus. 74. Grauia promiſſa aſpectui ſubiicit Dominus; promiſerat reſurrectionem, reſurrexit; promittitur quod in nubibus rapiemur in aëra; hoc etiam per opera oſtendit. Theoph. Aſcendit appariturus diuino conſpectui in ſuo corpore. Iam noſtra natura in Chriſto honoratur ab Angelis. 75. Int. vbi promiſſionem Patris iuſſi ſunt expectare. Beda. 76. Int. quia dominum poſt triumphum reſurrectionis etiam cœlos penetrare vident. Beda. 77. Theoph. Nondum aderat Spiritus, & iam ſpiritualiter conuerſantur, priùs erant recluſi, iam ſtant in medio Principum ſacerdotum, nec aliquo diſtrahuntur mundano, ſed omnibus contemptis, Deum iugiter laudant. Beda. Lucas per vitulum ſignificatus, quia Chriſti Sacerdotium cæteris ampliùs exponendum ſuſcepit, Euangelium quod à miniſterio templi cœpit, in templi deuotione compleuit; ibique Apoſtolos noui ſacerdotij miniſtros futuros, non in victimarum ſanguine, ſed in Dei laude & benedictione concluſit. 78. Theoph. & nos eos imitantes, in ſacra vita ſemper degamus laudantes, & benedicentes Deum, cui eſt gloria, benedictio, & virtus in ſecula. Amen.

SENS. MYST. IN CAP. XXIV.

hh. Greg in Paſtorali, exemplum ſequentibus dat, ne imperfecti prædicare præſumant, ſed in ciuitate ſedeant. i. intra mētium ſuarum clauſtra ſe conſtringant, vt virtute diuina perfectè induti, ad alios inſtruendos exeant. mm. Orig. oportet eum, qui aliis benedicit, variis eſſe ornatum operibus, ſic enim manus tolluntur in altum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIV.

hh. i. quieti manete, dicta hac die aſcenſionis. 69. velut armatura. ll. i. fortitudine. 71. pre, eduxerat. 72. i. montem Oliueti, ad cuius latus Bethania. nn. i. bene precatus eſt, ſeu ſalutem illis precatus.
oo. Græc. [illegible] i. cùm adoraſſent, ſeu ſe in terram inclinaſſent. ſ. poſt apparitionem Angelorum, de quibus Act. 1. pp. pro, aſſiduè. 77. id videtur intelligendum poſt aduentum Spiritus ſancti, antea enim domi ſe continebant. qq. id eſt, prædicantes, celebrantes.

EVANGELIVM SECVNDVM IOHANNEM.

CAPVT I.

IN PRINCIPIO[1] erat[2] Verbum[3], & Verbum[4] erat apud[5] Deum:& Deus[6]
erat[7] Verbum.Hoc[8] erat in principio apud Deum.[9] Omnia[10] per ipſum facta[11]
ſunt:& ſine ipſo[12] factum eſt nihil,

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. IN r. id eſt, in Patre, qui principium ſine principio eſt. vel in principio omniū creaturarū, vel temporū, id eſt, cùm inciperent omnes creaturæ, vel tempora, iam erat Verbum, vel quia ab ipſo habent omnia principium exiſtendi. Aug.6.de Trin.c.2. In principio, id eſt, ante omnia. Chry alij Euangeliſtæ ab incarnatione incipiunt, Iohannes ab æterna generatione. Si quis verò dicat, cur Patrem dimittens, mox de Filio loquitur? erat ille manifeſtus omnibus, ſi non vt Pater, at vt Deus, vnigenitus autem ignorabatur; nec tamen Patrem tacuit, nam Filium Verbum vocauit. 2. Int. nota eſt conſubſtantialitatis. 3. Int. id eſt, Filius, qui eſt principiū de principio. Aug.lib.83.q.63. quod Græci λόγος, Latinè ratio & verbum: ſed hic melius verbum interpretatur, vt ſignificetur reſpectus ad Patrem, & ad facta per Verbum. nam & ratio dicitur etiamſi nihil per eam fiat. Idem 15.de Trin.ca.x. & xj. qui poteſt intelligere Verbum, non ſolùm antequàm ſonet, ſed etiam antequàm ſonorum imagines cogitatione voluantur, poteſt videre aliquam verbi ſimilitudinem, quod erat in principio. Naſcitur Verbum quod loquimur, ex ſcientia quam memoria tenemus, & formata cogitatio à re quam ſcimus. Verbum eſt quod in corde dicimus; quod nec Græcum eſt, nec Latinum, nec alicuius linguæ, & verbum quod foris ſonat, ſignum eſt verbi intus latentis, propter quod & verbum dicitur. Idem 15.de Trin. cap. 13. Verbum Dei, vnigenitus Filius, qui de Patris ſapientia, ſeu qui de Patre ſapientia natus, eſt per omnia Patri ſimilis & æqualis. hoc enim eſt omnino quod Pater, non tamen Pater, ei noſſe de Patre eſt ſicut eſſe: noſſe enim & eſſe ibi vnum eſt, & ideo Patri ſicut eſſe nō eſt à Filio, ita nec noſſe, Pater tamquam ſeipſum dicens, genuit Verbum ſibi æquale per omnia, non enim ſe integrè & perfectè dixiſſet, ſi aliquid minus aut amplius eſſet in eius verbo quàm in ipſo, noſtrum verbum vtcumq; diuino ſimile eſt,

sed

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

a. Iohannes patre Zebedæo. Matth.4. Marc.1. Luc.5. matre Salome, de qua Matth.27. Marc.15. ad Apoſtolatum vocatus admodum iuuenis, vixit enim poſt Chriſti paſſionem 68. annos ſecundùm Hier. Dan.9. & 1. cont. Iouin. Reuocatum à nuptiis quidam putant, vt Hier.1. cont. Iouin. & quidem ab illis quæ in Cana Galilææ. Beda. in præf. in Iohan. & Ruper. lib. 2. in Iohan. At illic iam vt Chriſti diſcipulus aderat, antea ergo vocatus. Virgo fuit, eoq; Chriſto præcipuè charus ſecundùm Hier. Aſia ei obtigit in prouinciarū diſtributione. Epheſi Epiſcopus fuit. Incertum quot annos vixerit, etſi quidam putant centum. Euangeliū ſcripſit præcipuè contra Ebionem & Cherinthū, Chriſti diuinitatem negantes. 1. i. ante omnia ſic in principio dicitur creatum cælum & terra. 2. potius quàm fuit, ſic enim fuit, vt ſemper fuerit, ſit, & futurum ſit. q.d. iam erat Verbum. 3. Filius λόγος, dicitur, id eſt, ratio, definitio, verbum, quod ſine paſſione à Patre procedat, vt ratio ſeu notitia ex animo, quodq; Patri intimus, vt animo ratio. Et quòd velut definitio Patris naturam exprimat, & quòd procedat à Patre vt à mente verbum. Græc. ὁ λόγος, ſcilicet, vnicum illud, & ſingulare verbum.

quod

ſed valdè diſſimile;quandoque enim formabile eſt,nondum formatum,tunc verò formatur & verum fit,cùm res ſcitur,& vt ſcitur,ſic etiã cogitatur; Dei autem verbum nõ ante formabile fuit quàm formatum,& ideo ita dicitur Dei verbũ,vt Dei cogitatio nõ dicatur,ne aliquid putetur volubile in Deo. Idem de verbis Domini,ſerm.38.Eſt Verbum Dei,forma quædam non formata , ſed forma omnium formarum,ſuperans omnia,exiſtens in omnibus.Quærunt verò quidam quomodo naſci potuerit Filius coæuus Patri?nónne ſi ignis æternus eſſet,coæuus eſſet ſplendor?itémque imago quæ de ſpeculo exiſtit,aut aqua,vt ſi aliquid ſuper aquã,exempli gratia,virgultũ ſemper fuiſſet , & imago de eo ſemper eſſet. Baſil. in hom.in princip.Iohan.Verbum hoc quod erat in principio nec humanum erat,nec Angelorũ,ſed ipſe Vnigenitus,qui Verbum dicitur,quia impaſſibiliter natus,& Generãtis imago eſt, totum in ſe Generantem demonſtrans:habet verò verbũ noſtrum diuini Verbi ſimilitudinem quamdam.declarat enim totam mentis cõceptionem: & quidem cor noſtrum quaſi fons eſt , verbum prolatum quaſi riuulus ex ipſo manans:præuidit Spir.S.futuros qui gloriæ Vnigeniti inuidentes,dicerent, antequàm genitus eſſet,non erat;itaque ait,In principio erat Verbum. Chry. non ſimpliciter verbum dixit,ſed cum articulo à reliquis ipſum ſeparans.eſt enim quædam hypoſtaſis,ex Patre impaſſibiliter proueniens;ſignificat verò hoc,In principio erat,ſemper & infinitè extitiſſe ; nam de cælo & de terra non dicitur quòd erant in principio,ſed quòd in principio facta ſunt. Erat,cùm de creaturis dicitur, tempus ſignificat,ſicut & eſt;cùm autem de Deo,æternitatem.Hilar.2.de Trinit.fit in principio,quod creatur,Verbum autem non tempore aliquo concluditur vt cœperit,erat enim,non fiebat.Orig.plura ſignificat principium,eſt enim principiũ itineris,generationis,diſciplinæ,&c. Hîc autem principium accipi poteſt vt ſignificat agens ex quo,vt Verbũ ſit in principio,id eſt Patre , qui eſt principium Filij,& creaturarum.Idem in hom.Verbum,ſum.aliquando ſignificat temporales motus,aliquando ſubſtantiam rei ſine vllo motu temporali,ideo ſubſtantiuum vocatur.Ex geſtis Concil.Epheſ. Dei Filius aliquando vocatur Filius,vt intelligatur vna Patris & Filij ſubſtantia;aliquando Verbũ,vt natiuitatis impaſſibilitas demõſtretur;aliquando Splendor,ne putetur Patre poſterior,ſed coæternus.Alcui.cõtra eos qui propter natiuitatem temporalem dicebant Chriſtum nõ ſemper fuiſſe,incipit Euangeliſta ab æternitate Verbi.Glo.verbum dicitur,& quod profertur,& ipſa cogitatio ſeu conceptio mentis,cuius ſimilitudine ratio Dei,& ſapientia ex Deo nata,Verbum dicitur.Et nota,quòd cùm dicitur,In principio erat Verbũ,ſignificatur æternitas;cùm dicitur & Verbum erat apud Deum,diuinitas;cùm autem, hoc erat in principio apud Deum,coomnipotentia , conſubſtantialitas,& coæternitas. 4. Int.i.Filius, Verbum non prolatum,ſed ſemper apud Deum manens. 5. Int. vt alia perſona , non tamen alia ſubſtantia.Chry.poſuit quod eſt maximè Dei proprium,æternum,& ſine principio eſſe,addidit deinde id ne putaretur ingenitum:dixit verò,erat apud Deum,hypoſtaſis æternitatem oſtẽdens.Hil.2.de Trin. qui abeſt à tempore nõ abeſt ab authore.Orig.in hom.erat apud Deum,quia numquam à patre ſeparatus.Theoph.ſubuerſus eſt ex hoc loco Sabellius,qui Patrem,Filium,& Spir.S.vnam perſonam dixit. hic enim Filius à Deo,id eſt Patre alius eſſe apertè declaratur. 6. Int.id eſt,ipſe Filius erat Deus , ne dicatur eſſe cum Deo,& non Deus.Baſil.excludens accuſationem blaſphemantium quærentium quid eſt Verbum,reſpondet,Deus erat Verbum. Theoph. oſtendit vnam naturam Patris & Filij , eſt enim vna Deitas. Chry. non quia non eſt adiectus articulus,ideo minor eſt Patre.nam Paulus dicit,magni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti:item,qui eſt ſuper omnia Deus;& quidem Romanis ſcribens,ſine adiectione articuli dixit,Pax à Deo Patre noſtro. 7. Int.id eſt , hoc idem Verbũ non eſt nouus Deus, ſed erat apud Deum in principio , id eſt , in Patre exiſtens principium omnium cum Patre. 8. Int.ita erat vnum cum Patre,vt omnium creaturarum principium ſua præiret eſſentia.Alcui. ponit verbum ſubſtantiuum Erat,vt intelligas omnia tempora præueniſſe coæternum Deo patri Verbum. 9. Hil.2. de Trin.ſ.vnum ingenitũ.Theoph.q.d.numquam à Deo fuit ſeparatũ.Chry.numquam fuit ſolitarius à Patre,ſed ſemper Deus apud Deum.Orig.tres propoſitiones præmiſſas reſumit in vnum,dicens hoc Verbum Deus erat in principio apud Deum. 10. Int.id eſt, omnis creatura viſibilis & inuiſibilis , omnis forma,omnis compago,omnis concordia partium.Glo.poſtquàm dixit de natura Filij, dicit de operatione,omnia inquiẽs,id eſt,quicquid eſt in ſubſtãtia,vel naturali proprietate, per ipſum factum eſt. 11. Hil.2.de Trin.Infinitũ eſt per quod fit omne quod factum eſt;& cùm ab eo ſint omnia,etiam tẽpus ab eo eſt.Aug.1.ſuper Geneſ.ad lit.li.1.c.1.quod Deus ait: Fiat lux æternũ eſt:æternum.n.eſt in verbo Dei,quãdo aliquid fieri debeat;fit autẽ,quando fieri debuiſſe , in illo verbo Eſt.Idem in Iohan. Factum nõ eſt per quod facta ſunt omnia; ſi enim factũ eſt,per quod aliud Verbum factũ eſt?Idem 1. de Trin.ca.6.ſi verbum factum non eſt,creatura non eſt,ſed eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ. Theoph. dixit per Verbum facta omnia à Patre,nõ quaſi Patris organum ſit,vt Ariani dicunt;ſed ne intelligeretur ingenitus,& ſine principio.Chry.neminem cõturbare debet præpoſitio Per, nam & de Patre dicitur,per quem vocati ſumus in ſocietatem Filij eius.Item,Paulus Apoſtolus,per voluntatem Dei. Et quidem de Filio apertè in Pſalmo dicitur,quòd omnia fecerit. Initio tu Domine terram fundaſti , & opera manuum tuarum ſunt cœli. 12. Int.id eſt , nulla res ſubſiſtens ſine ipſo eſt facta. 13. Chry. viſibile vel intelligibile , ne putares ſola per ipſum facta , quæ à Moyſe dicta ſunt. Hilar. cùm dicitur

ſine ipſo factum eſt nihil,indicatur non eſſe ſolus,ſed eſſe alius,qui per ipſum omnia fecerit.Orig in hom.id eſt,nihil factum eſt,extra ipſum, ſed omnia ambit & conſeruat. Idem in Iohan. pranitas quæ abſque Deo facta eſt nihil dicitur. putant autem quidam diabolum non eſſe creaturam Dei. In quantùm quidem diabolus creatura Dei non eſt, ſed cui accidit eſſe diabolum, Dei eſt creatura, vt homo quatenus homo,non vt homicida.Aug.de q.non.& vet.Teſt.q.97.Satis oſtendit Verbum non eſſe factum,cùm ſine ipſo Deus nihil feciſſe dicatur.Idem in Ioan.per ipſum non eſt factum peccatũ,quod nihil eſt,& nihil fiunt homines cùm peccant. Idem de natura boni cap.25. Delirant qui dicunt nihil hoc loco aliquid ſignificare,quia poſitum eſt in fine ſententiæ, quaſi verò non idem ſit ſine ipſo nihil factum eſt,& ſine ipſo factum eſt nihil.Gloſ.oſtenditur non eſſe author malorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

5. quaſi reſpondeat quærenti vbi erat? in ſinu Patris erat,& non apparebat,poſtea apparuit, iuxta illud 1.Iohan.1.erat apud Patrem, & apparuit nobis. erat verò apud Patrem vt perſona diſtincta, & indiuulſa. Græc. τὸν θεὸν, ſcilicet, Deum illum qui Pater eſt. Græc. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος,& verbum illud erat Deus. ſignificatur autem identitas naturæ. 7. id eſt, hoc ipſum Verbum, vel id totum quod diximus. 13. Græc. οὐδὲ ἕν, ne vnum quidem,q.d.prorſus omnia per ipſum facta.

CAPVT I.

Quod[14] factum[15] eſt in ipſo[16] vita[17] erat; & vita erat[18] lux hominum[19]: & lux in tenebris[20] lucet, & tenebræ[21] eam non

SENS. LIT. IN CAP. I.

14. Int.pro,& omne. 15. Int.ſ.cum tempore. 16. Int.ſ.in ſpiritualis factoris ratione,ſemper viuit, & vixit.Hil.2.de Trinit.oſtenditur in eo factũ,quod ſine eo factum eſt, omniaq; per ipſum, & in ipſo creata eſſe. 17. Beda.ne quis putaret mutabilem Verbi voluntatem,dicit in æterna Creatoris ſapientia,quando,& quos crearet,ſemper fuiſſe diſpoſitum.Aug.poteſt ſic diſtingui,quod factum eſt in ipſo, vita erat,ſed hoc modo omnia vitam habebunt: diſtinguendũ ergo eſt ſic eſt,quod factum eſt,in ipſo vita erat.Ratio enim qua factũ eſt vnũquodque,vita eſt; ſic arca in opere non eſt vita,ſed in arte vita eſt,viuit enim in anima artificis. Orig.in ho.ſignificatur omnia in ipſo vitam eſſe,& vnũ eſſe:ſubſiſtũt enim in ipſo cauſaliter. Chry.legẽdum ita eſt propter hæreticos,qui dicunt Spiritum ſanctũ creatum, ſine ipſo factum eſt nihil quod factum eſt,& deinde,in ipſo vita erat.q.d.nihil factibilium ſine ipſo factum eſt,vbi excipitur Spiritus ſanctus,qui factibilis nõ eſt;additur autem,in ipſo vita erat,tamquam in fonte qui non minuatur:habet autẽ Filius vitam in ſeipſo ſine cõpoſitione vlla,ſicut & Pater. Orig. Inuenitur alia litera non incongruè habens,quod factũ eſt in eo vita eſt.Gloſ.Orig.& Chry.ita diſtinguunt,ſine ipſo factũ eſt nihil quod factum eſt.Aug.autẽ,quod factũ eſt,in ipſo vita erat. Hil.ſine ipſo factum eſt nihil, quod factũ eſt in ipſo. 18.Int.ſ.hæc ſapientia Dei. 19. Int.non aliarũ rerũ.Theoph. q.d.lux iſta non eſt ſenſibilis,ſed intellectualis,illuminãs animam:non dixit autem ſolùm Iudæorum, ſed omnium hominum; omnes enim inde intellectum & rationem acceperunt. Orig.Lux eſt hominum, ſed non ſolorum; ſic Deus dicitur Abraham, Iſaac, & Iacob; per quod non excluditur quin ſit etiam aliorum.Eſt verbum lux omnis rationalis creaturæ.Chry. non adiecit,& Angelorum; eſt enim ſermo de natura hominum,quibus Verbum veniens euangelizauit.Aug.Ex ipſa vita illuminantur homines qui poſſunt percipere ſapientiam,quod pecora non poſſunt.Glo.Lux erat quantum in ſe eſt,etſi iniqui non ſentiunt. 20. Int.tamen à tenebris non cernebatur.Orig.in hom.lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad ſpem trahens noſtra natura per ſe conſiderata, tenebroſa eſt,ſed capax lucis ſapientiæ.Chry.Tenebras dicit mortem,& errorem;prædicatio enim Chriſti in medio erroris regnantis fulſit, & eum diſparere fecit, mortémque in vitam mutauit.Glo.lucet hæc lux quantum in ſe eſt,etiam in tenebris,ſicut ſol ſuper cæcum. 21. Int.ſ.ante incarnationem, ſicut nec cæcus comprehendit lucem ſuper ſe lucentem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

15. quidam hic finiunt orationem.q.d.nihil ex his quæ facta ſunt, ſine ipſo factum eſt. Eſt autem more Hebraico repetitio eiuſdem per negationem, vt Eſa.39.Ierem.4. 16. Quidam,vt Hilar.hic finiunt ſententiam, vt ſuprà notatum num.17. 17. quam vt hominibus communicaret factus eſt homo. iuxta illud Iohan.10.Ego veni,vt vitam habeant. Vide 1.Ioan.cap.1.& 5.Quidam aiunt ſignificari ab ipſo vitam accipere quæcumque viuunt,vt eſſe accipiunt quæcumque ſunt. 21. id eſt, hominibus qui in tenebris, id eſt, peccatis ſunt. Sic Epheſ.5. Eratis aliquando tenebræ. q.d.Cùm lux ſoleat in tenebris lucere, at lucem hanc multorum hominum tenebræ recipere noluerunt.

comprehenderunt. [22] Fuit [23] homo [24] miſſus [25] à Deo, [26] cui nomen [27] erat Iohannes. [28] Hic [29] venit [30] in teſtimonium, [31] vt [32] teſtimonium perhiberet [33] de lumine, [34] vt omnes [35] crederent [36] per illum. [37] Non erat * ille lux: [38] ſed vt teſtimonium perhiberet de [39] lumine. [40] Erat [41] lux [42] vera: quæ illuminat [43] omnem hominem [44] venientem in hunc mundum. [45] In mundo [46] erat,

Sens. Lit. In Cap. I.

22. Aug.ſtulta corda peccatis aggrauata,lucem iſtam capere non poſſunt;cæcus in ſole,ſoli abſens eſt,ſic ſtultus cæcus eſt,etſi præſens eſt illi ſapientia.Origen.in hom.Lux hæc omni creaturæ incomprehenſibilis eſt.Chryſ.Chriſti prædicationem neque mors,neque error ſuperauit. Orig.hanc lucem perſequutæ ſunt tenebræ;ſed non inualuerunt,nec apprehenderunt;vel quia celeritatē curſus lucis ſequi non valent,vel quia fugantur,luce appropinquante.Aduertendū autem ſumi tenebras aliquãdo in bonam partē, iuxta illud:Poſuit tenebras latibulū ſuū, nēpe ſunt ignota diuina.Glo.Tenebræ ſi comprehenderent, tenebræ non eſſent.Aug.10.de ciu.Dei,cap.29.hoc Euangelij initiū vſque ad hęc verba:& tenebræ,&c.quidam Platonicus aureis literis ſcribendum,& in locis eminentiſſimis per omnes Eccleſias proponendū dicebat. 23. Int.q.d. ſed vt etiã tenebræ comprehenderent fuit,&c. 24. Int.ſ. Præcurſor humanati Verbi.Aug.quia latebat in Chriſto Deus,miſſus eſt ante eum magnus homo,per cuius teſtimonium inueniretur pluſquàm homo.Theoph.homo,non Angelus. 25.Aug.vt poſſet verbum de Deo dicere. 26.Int. non ab hominibus.Chry.non ſua loquitur,ſed quæ mittētis, vnde & Angelus dictus eſt à Propheta:Ego, inquit, mitto Angelum meum.Eſt autem Iohannes miſſus à deſerto ad baptizandum,ait enim: Qui me miſit baptizare,&c. 27. Int.non ab homine impoſitum,ſed à Deo. 29. Int.explicat cur miſſus. 30. Int.agens libera voluntate. 31. Int.cuius rei? vt teſtimonium, &c. 32. Int.quicumque contradiceret. 33. Int.i.Chriſto nato,iam nomen Verbi mutauit in Lumen. 34. Int.quare? vt omnes,&c. 35. Int.ſ.lumen Chriſtum eſſe. 36. Int.teſtificantem. Beda.non dicit vt omnes crederent in illum;ſed per illius teſtimonium in Lucem.Chry.Lumen quidē non indigebat teſtimonio,ſed præconem hominem miſit,vt cognatam vocē audientes,facilius accederent.Theoph. Si aliqui non crediderunt,ipſi ſibi cauſa fuerunt,ſolis radiū nolētes recipere. 37. Int.Magnus quidē erat iſte,non tamen ex ſe lucens,ſunt tamen Sancti lux illuminata Chry.hoc addit,ne quia teſtimonium perhibuit,maior,& fide dignior crederetur.Theoph.poteſt Iohannes & Sancti dici lux,ſed ſine articulo,habent enim lucem ſecundū participationem. 38. Int.ſubaudi,miſſus erat. 40. Int.ſ.Chriſtus.Aug.de quo lumine Iohannes teſtimoniū perhibeat,oſtēdit. 42. Int.quia eſt,& nō vera lux.ſ.quæ non ex ſe,ſed aliūde lucet. Aug.homo illuminatus dicitur lux;ſed vera lux eſt quæ illuminat:nam & oculi noſtri lumina dicuntur,ſed niſi alia lux adſit,fruſtra patent. 43. Int.etiam ipſum Iohannē.Aug. omnes ad quos venerat Chriſtus,minus erãt idonei eū videre,radiauit Iohannē,& per eum cognitus eſt ille qui illuminat;ſic ab oculis ſauciis videtur ſol in aliquo corpore radiato. Int.nō quod omnem, ſed quia nullus ſine illo illuminatur.Aug.de peccator.mer.& remiſſ.cap.25. ¶Chry.illuminat omnem hominem quantum ad eum pertinet:ſed quidam mentis oculos claudunt. 44. Int.i.qui à Deo recedens,& cadens in mundum,cæcatus eſt:alioquin nō indigeret illuminari.Aug.ſi illinc non recederet vbi poterat eſſe illuminatus,non eſſet illuminãdus.Theoph.Erubeſcat Manichæus,qui nos cōditoris maligni & tenebroſi aſſerit creaturas:non enim illuminaremur,ſi veri luminis creatura non eſſemus. Orig.in hom.loquitur de his qui per regenerationem veniunt in mundum virtutū Gloſ.quorum vita & conuerſatio in cœlis eſt, quaſi in alio mundo ſunt: in his ergo,quaſi in quodam mundo ſuperiori vera lux lucet. 45. Int ſub & hæc lux. 46. Int.ſ.præſentia Deitatis, omnibus creaturis infuſus, regens,quas fecit.Orig.in hom.Eſt in mundo ſicut artifex regens quod fecit.

Sens. Myst. In Cap. I.

28. INi.id eſt gratia,qui totum à gratia habet,& gratiam prædicat. Alcui. Gratia Dei vel in quo eſt gratia;qui gratiam noui Teſtamenti,id eſt,Chriſtum primum mundo innotuit;vel Iohannes,id eſt,cui donatum eſt,nempe Chriſtum præcurrere,& baptizare.

Addit. Avct. In Cap. I.

23. *Græc. ἐγένετο, id eſt, exſtitit, quaſi dicat, Exſtitit quidam homo,non vt cæteri,ſed diuinitus datus, & miſſus.* 32. *non quòd Chriſtus egeret,ſed propter homines.* * *Græc. τὸ φῶς, Lux illa.* 42. *per naturam,non per participationem.* 43. *ſcilicet,quicumque illuminatur, vel quantum in ſe eſt, vel dando omnibus lumen naturale.* 44. *ſcilicet,per natiuitatem.In mundum venire, eſt naſci,exire mori.quidam putant ſignificari prorſus omnem.*

& mundus per ipſum [47] factus eſt: & [48] mundus eum non cognouit. In [49] propria [50] venit, &
[51] ſui eum non [52] receperunt. Quotquot autem [53] receperunt eum, [54] dedit eis [55] poteſtatem fi-
[56] lios Dei [57] fieri, his [58] qui credunt [59] in nomine eius. [60] Qui non [61] ex ſanguinibus, neque ex vo-
[62] luntate * carnis, neque ex voluntate [63] viri, ſed [64] ex Deo [65] nati ſunt. [66] Et verbum

Sens. Lit. In Cap. I.

47. Orig. io hom Deus non extrinſecus fabricat ſicut faber, ſed mundo infuſos, & vbique exiſtens. Chry. hoc additum eſt, nè putaretur in mundo eſſe velut ei contemporaneus. Theoph. ſubuertitur hîc Marcionis rabies, qui malignũ conditorem cuncta produxiſſe dicebat: & Arrij, Filium Dei creaturam dicentis. 48. Int. i. dilectores mundi. Aug. per ipſum factus mundus, id eſt, creaturæ; nõ cognouit verò moodus. i. mundi dilectores, qui amando mundum, dicuntur mundus (qui enim mundũ non diligunt, corde inhabitãt cælũ) ſic ſolemus dicere, domus illa mala eſt, aut bona; non parietes intelligentes, ſed iohabitantes. Chry. etiam ante corporalem pręſentiã cognouerunt eum Dei amici: vnde, Abraham exultauit vt videret diem meum. non ergo vt obiiciunt Gentiles, præteritis tẽporibus homines neglexit. omnibus enim dignis cognitus erat, etſi eum nõ cognoſcerent qui mundo affixi ſunt, & quę mundi ſunt ſapientes. 49. Int. i in mundum qui ſuus eſt. Theoph. in mũdum, ſeu Iudæam. Int. in humanam naturam. 50. Int. ſ. Chriſtus per carnem. Aug. qui dum hîc eſſet per diuinitatem, à ſtultis, cæcis, & ioiquis videri non poterat, de quibus dictum eſt: Tenebræ eam non comprehenderuot. Chryſ. quia in mundo exiſtens, noo potabatur adeſſe, dignatus eſt induere carnem. 51. Int. i. quicumque homines, præſertim Iudæi, quos omnibus prætulit. Chry. Iudæos ſuos dicit, vt populum peculiarẽ. Int. oõ quia oulli, ſed quia rari. 52. Int. ſiue Iudæi, ſiue Gẽtiles. Chry. ſiue ſerui, ſiue liberi, ſiue inſipiẽtes, ſiue ſapiẽtes, ſiue mulieres, ſiue viri, ſiue pueri, ſiue ſenes. Glo ab initio mundi fuerũt diuini verbi receptores. 53. Int. ſ. per fidem. 55. Chry. non dicit, fecit filios Dei fieri, ſed dedit poteſtatẽ; oſtendẽs multo eſſe opus ſtudio vt acceptã in baptiſmo adoptionis imaginẽ incõtaminatã ſemper cuſtodiamus; ſimul oſtendens poteſtatem haoc oullum oobis auferre poſſe, niſi nos ipſos; denique gratiam hanc aduenire volentibus, & ſtudentibus; eſt enim io poteſtate liberi arbitrij, & gratiæ operatione filios Dei fieri. Theoph Dedit poteſtatem conſequendi perfectiſſimam io reſurrectione filiationem. 56. Int. ſ. adoptiuos, vt ſint fratres eius, & cohæredes per gratiã, ſicut & ipſe Filius vnigenitus per naturam; vt iam non ſit ſolus. Aug. Magna beneuolẽtia; vnicus oatus eſt, & noluit manere vnus; non timuit habere cohæredes; hæreditas eoim eius non fit anguſta ſi eam multi poſſederint. 57. Int. pro ſ. his. 58. Int. ſ. Deum eſſe & hominem. Chry. Dei eſt dare gratiã, homini præbere fidem. 59. Iot. i. io re eius nominis. ¶ i. Emanuel, quod ioterpretatur nobiſcum Deus. 60. Aug. quomodo naſcantur filij Dei, ſubdit.

61. Int. pluraliter, vt ſignificet maris & fœmioæ materiã. Aug. quia Græcè poſitũ eſt pluraliter, maluit ioterpres minus Latinè loqui ſecundùm Grammaticos, & tamen explicare veritatem; ex ſanguinibus enim maris & feminæ homines naſcuntur. Beda. Sanguis pluraliter io Scripturis peccatũ ſignificare ſolet, vnde: Libera me de ſangoinibus. 62. Int. i. concupiſceotia. *Aug. carnẽ pro femina poſuit. Caro (inquit Adam) de caroe mea. ſic aliquando ponitur ſpiritus pro marito, quia ille imperare debet, iſta ſeruire. Beda carnalis generatio à complexu coniugij ducit originẽ, ſpiritualis verò Spiritus ſancti gratia mioiſtratur. 64. Int. ſ. operãte per baptiſmum. 65. Int. homines ex Deo, & Deus ex homine. 66. Int. id eſt, Filios Dei. Aug ne miraremur, & horreremus tantam gratiam, & nobis incredibile videretur homines ex Deo naſci, quaſi ſecuritatem faciens; hoc dixit, q. d. quid miraris homioes ex Deo naſci? attende ipſum Deum ex hominibus oatum Chry. prædicti honoris cauſam ſubiicit, factus eſt enim Filius Dei Filius homiois, vt filios homioum faceret filios Dei.

Addit. Avct. In Cap. I.

58. *i. maior hominum pars.* 49. *Græc.* τὰ ἴδια, *ſua.* 51. *ſ. homines ab ipſo facti non ei crediderunt, nec obedierunt. poſitum autem eum, pro id. ſ. verbum, niſi malis ſub. Deum.* 52. *ſ. cuiuſcumque ſexus, ætatis, conditionis.* 55. *Græc.* ἐξουσία, *auctoritatem, dignitatem, præeminentiam. ſic Rom. 13. non eſt poteſtas niſi à Deo. Significatur verò hoc ipſo quod ipſum recipiunt, per fidem charitate formatam, Dei filios fieri, ſeu, eſſe. eſt enim Græc.* γενέσθαι, *quod ſignificat & fieri, & eſſe.* 56. *ſ. per charitatem, vel gloriam cæleſtem.* 59. *Græ.* εἰς τὸ ὄνομα, *in nomen, pro, in ipſum. Heb.* 61. *q. d. non ex ſanguine & carne. i. carnaliter, nec opera viri, ſed ex Deo, ſeu ſupernaturaliter, & ſpiritualiter nati. Eſt autem illud, nec ex voluntate viri, præcedentium explicatio. Quidam per voluntatem intelligunt concupiſcentiam. q. d. non ex concupiſcentia carnali. ſolet quidem Scriptura carnalia ſignificare nomine carnis & ſanguinis. ſic illa: Caro & ſanguis non reuelauit tibi. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Non acquieui carni & ſanguini. poſitum verò ſanguinibus, pro ſanguine, more Hebræo.* 65. ἐγεννήθησαν, *geniti ſunt.*

caro [67] factum [68] eſt: & habitauit [69] in nobis, & vidimus [70] gloriã [71] eius, gloriam [72] quaſi [73] vnigeni-
ti * à Patre, plenum [74] gratiæ [75] & veritatis. [76] Iohannes [77] teſtimonium [78] perhibet * de ipſo: [79] &
clamat, [80] dicens: [b] Hic [81] erat quem [82] dixi,

SENS. LIT. IN CAP. I.

67. Int.i hom. Aug. contr. ſerm. Arrianorum cap. 9. Caro pro homine poſita eſt, ſic: Ad te omnis caro veniet, &: Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Theoph. volens oſtendere inenarrabilem Dei benignitatẽ carnis meminit, alioqui etiam animam aſſumpſit; quod enim nõ aſſumpſit, nõ ſanctificauit, neq; decebat omitti quod principalius eſt. 68. Chry. non ſubſtantiam conuertit in carnem, ſed manens quod eſt, ſerui formam aſſumpſit. Aug. 15. de Trin. cap. 11. Sicut verbum noſtrum vox fit, nec mutatur in vocem, ita Dei Verbum caro factum eſt, nõ mutatum in carnem. Ex geſtis Concilij Epheſ. Vt cùm ſermo induerit litteras & elementa, viſibilis fit & tractabilis; ſic verbũ Dei tractabile inuenitur. Theoph. Apollinaris in hoc verbo hæreſim ſtatuit, dicens Chriſtum animam rationalem non habuiſſe, ſed carnem tantùm, & pro anima diuinitatem; ſubuertitur autem hinc Neſtorius, qui dixit non Deum ipſum factum hominem, ſed coniunctum homini ex Virgine concepto, ſecundùm gratiam & amorem, at Euangeliſta dixit ipſum Verbum factum hominem; itaque Dei genitrix nũcupatur, tamquàm quæ Deum genuerit. Cyril. ad Neſtoriũ epiſt. 8. Carnem animatam anima rationali vniens verbum ſibi ſecundùm ſubſiſtentiam, ineffabiliter factus eſt homo. Hil. 10. de Trin. Verè Dei Filius, verè hominis Filius natus eſt, ex Virgine corpus, & ex ſe ſibi animam aſſumens. Glo. Verbum factum eſt caro, quaſi mutatum in lac propter paruulos. 69. Chry. hoc dixit, ne ſuſpicareris diuinitatis cõuerſionem: quod enim habitat, aliud eſt ſecundùm naturam ab habitaculo. nec enim ſubſtantiarum confuſio facta eſt, neque deſtructio. Alcui. id eſt, inter homines conuerſatus eſt. 70. Int. ſ. nos, quos elegit, cognouimus Deum eſſe glorioſum. Chry. non vidiſſemus, niſi per cõſortium humanitatis apparuiſſet, quomodo enim aliter inaceeſſibilem diuinitatem ſufferre poſſemus? Aug. Natiuitate iſta collyriũ fecit, vnde tergerentur oculi cordis noſtri; eius gloriam nemo poſſet videre, niſi carnis humilitate ſanaretur; caro te obcæcauerat, caro te ſanat; ſic venit medicus, vt de carne vitia carnis extingueret. 71. Int. i. altitudinem, & maieſtatem eius per humanitatem in qua docuit, & miracula fecit, in qua trãsfiguratus eſt, in qua ſurrexit. 72. Greg. 18. Mor. cap. 4. In ſacro eloquio quaſi, aliquando non pro ſimilitudine ponitur, ſed pro veritate. 73. Int. non vt cuiuſlibet Sancti. Chry. q. d. non vt Prophetæ, aut alterius hominis, vel Angeli, ſed quaſi ipſius naturalis Filij, qualem decebat habere Vnigenitũ, ſic ſolemus dicere Regis apparatum narrantes. Quid multa? quaſi Rex ibat. Apparebant enim Angeli vt ſerui, ſtella Magos vocauit; puer exultauit in vtero; Pater de cælis teſtatus eſt, & ſuper ipſum Paracletus aduenit; fugiebant dæmones, morbi ſoluebantur, ſuſcitabantur mortui; & animæ à malitia ad virtutes cõuertebantur. 74. Int. ſ. illũ hominem. Orig. in hom. poteſt accipi de humanitate, & diuinitate, vt plenitudo gratiæ ad humanitatẽ referatur, ſecundũ quã eſt caput Eccleſiæ; plenitudo verò veritatis referatur ad diuinitatẽ, vel vtrumq; ad nouum Teſtamentũ, vbi & plenitudo gratiæ donata, & legaliũ ſymbolorum veritas impleta. 75. Int. ſecundùm humanitatẽ. 76. Int. ſecundùm Deitatẽ. Theoph. Erant Chriſti verba gratioſa, & (cùm Prophetæ in figura operati ſint) in veritate. Glo. nullis præcedentibus meritis fuit Deitas in Chriſto implens hominẽ illum omni plenitudine: hæc autem gratia dicitur, & veritas, quia quod fuerat olim promiſſum, exhibitũ eſt. 77. Int. q. d. nõ ſolùm ego dico, ſed etiã Iohannes Baptiſta. Chry. ſæpe meminit teſtimonij Iohannis, erat enim in multa admiratione apud Iudæos. 78. Int. ſ. quòd Verbũ caro factum eſt, quia ipſe præmiſſus ei, teſtatur & celſitudinẽ humanitatis, & æternitatem diuinitatis. 79. Int. ſ. Chriſto. 80. Int. apertè, non obſcurè, vt lex. Chry. cum libertate. Aduertendũ autem, Iohannem non ſtatim Iudæos ad alta duxiſſe, ſed paulùlum à terra euolare docuiſſe, dicens eum ſe meliorem, &c. b. Glo. apparet hinc Chriſtum tunc adfuiſſe, ſæpè enim adhuc ignotus antequàm baptizaretur, & prædicaret, ad Iohannem ſolitus erat venire. 81. Int. ſ. ab æterno. 82. Int. ſ. vobis quærentibus an eſſem Chriſtus. Chry. dixerat de Chriſto antequàm appareret, vt faciliùs ſuſciperent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

*67. Carnis nomine potiùs vſus, quàm hominis. 1. ad demonſtrandam Dei benignitatem, qui ſe ad carnem vſq; demiſerit. 2. ne incredibile putaretur homines Dei filios fieri. 3. vt intelligatur verè factus homo, non apparenter. 4. vt indicaretur caro etiam per Chriſtum reparata. 68. ſignificatur vna eademq; perſona eſſe Dei & hominis. 69. i. in noſtra natura velut tabernaculo. Græc. ἐσκήνωσεν. Indicatur autem diuerſitas naturarum poſt factã vnionem, vel habitauit in nobis, i. inter nos, iuxta Zach. 2. Habitabo in medio tui. 70. Græ. ἐθεασάμεθα ſpectauimus velut rem nouam, & admirandam. * ſub. datam, ſic 2. Petr. 1. Accipiens à Deo Patre honorem, & gloriam. vel coniunge cum vnigeniti. 74. coniungi poteſt cum illo, Verbum caro factum eſt, vel illo, Habitauit in nobis. vt reliqua per parentheſim legantur. * pro, perhibuit, certè quod ſequitur, clamat. Græc. κέκραγε, Clamauit, ſcilicet publicè & liberè, Chriſtum prædicans.*

Qui

Qui[83] poſt me venturus eſt,[84] ante me factus eſt:[85] quia[86] prior me erat,[87] & de plenitudine[88] eius
nos[c] omnes accepimus,&[89] gratiam[90] pro[91] gratia, quia lex per Moyſem[92] data eſt:[93] gratia &
veritas[94] per Ieſum Chriſtum[95] facta eſt.[96] Deum[97] nemo vidit vnquam. Vnigenitus[98] Filius
qui[99] eſt in ſinu Patris,[100] ipſe enarrauit.

Sens. Lit. In Cap. I.

83. Theoph. ſex enim menſibus prior Iohannes natus eſt. Chry. de aduentu Chriſti loquitur ad prædicationem. Gloſſ. poſt me venturus in prædicatione, in morte, ſed non in reſurrectione. 84. Int. i. mihi præpoſitus eſt, etiam in humanitate. Aug. antepoſitus eſt mihi. Chry. clarior eſt, & honorabilior.

85. Int. enī quia, &c. 86. Int. ſ. æternitate Deitatis. Chry. ex hoc apparet illud, Ante me factus eſt, de honore intelligi; ſi enim de productione intelligeretur, potius dicendum erat, prior me erat; quia ante me factus eſt. 87. Orig. verba ſunt Baptiſtæ vſque ad, ipſe enarrauit. Chry. coniungit teſtimonium ſuum Baptiſtæ teſtimonio; ſunt enim hæc verba Euangeliſtæ. Gloſ. Expoſito teſtimonio Præcurſoris, redit Euangeliſta ad teſtimonium ſuæ aſſertionis. 88. Int. quia illi Spiritus eſt datus, non ad menſuram, nobis ab eo ſecundùm menſuram. Orig. q. d. ex hoc conicčto eum me priorem, quia de plenitudine eius ego, & ante me Prophetæ gratiam accepimus: c. Chry. ſ. nos duodecim, & omnes fideles.

90. Int. i. pro bono bonum. Aug. Primò accepimus fidem, quæ gratia vocatur; quia gratis datur, & pro gratia hac, in qua ex fide viuimus, recepturi ſumus aliam. i. vitam æternam, quæ quaſi merces eſt fidei. non erat iſta gratia in veteri Teſtamento, lex enim minabatur, non opitulabatur; iubebat, non ſanabat; languorem oſtendebat, non auferebat, ſed præparabat medico venturo cum gratia & veritate. Gl. pro fide quæ per dilectionem operatur, ex qua iuſtus viuit, gratiam. i. beatitudinē, quæ merces iuſtitiæ dicitur, & etiam gratia, quia meritum ex gratia. Chry. pro gratia veteri, nouam, pro typo, veritatē: gratiæ enim etiam fuit legem ſuſcipere. 91. Int. verè ab eo accepimus, quia lex mala non tollit, ſed oſtendit, & reos conuincit, vt humilient ſe medico. 92. Chry. quod erat miniſtrantis. 93. Aug. 13. de Trinit. c. 19. Gratia ad ſcientiam refertur, veritas ad ſapientiam, in rebus enim per tempus ortis, illa ſumma gratia eſt quòd homo in vnitate perſonæ coniunctus eſt Deo; in rebus verò æternis, ſumma veritas rectè tribuitur Dei verbo. Chry. Gratia, quia cum poteſtate remittebat peccata, & regenerabat, &c. Veritas autem quia figuras adimpleuit. 94. Int. qui eſt Dominus liberans. Glo. per Moyſem ſeruum prænunciatio, per Dominum Ieſum ſalutis impletio. 95. Chry. quod eſt Regis cum poteſtate operantis.

96. Int. hæc gratia per Chriſtum omnibus eſt data. i. videre Deum qui numquam viſus eſt. 97. Int. i. nullus homo, nec Moyſes. Glo. nullus purus homo viuens in hoc corpore, vidit Deum vt eſt, vnde: nō videbit me homo, & viuet. Apparuit autem Deus aliquibus per ſubiectam creaturam. Greg. 18. Mor. c. 37. & 38. Quamdiu hîc viuitur, videri per quaſdam imagines Deus poteſt, ſed per naturæ ſuæ ſpeciē non poteſt; nec Iacob Deum vidit, ſed Angelum, & Moyſes qui cū Deo loquebatur, petit vt videat; cœperat enim per imagines videre, & naturæ claritatem cernere cupiebat. quiſquis autem Deum videt, vt videri poteſt à viuentibus in hac corruptibili carne, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur: fuere tamen qui negarent Deū in regione beatitudinis in natura ſua videri, ſed ſunt decepti. Aug. ad Paulinam epiſt. 12. Nemo Deum vidit in hac vita ſicut eſt; nec Dei plenitudinē quiſquam aliquando ipſa mente comprehendit. Idem x 12. ſuper Geneſ. ad litt. ca 27. Niſi quis ab hac vita quodammodo moriatur, ſiue omnino exiens de corpore, ſiue alienatus à ſenſibus nō in illam ſubuehitur viſionem. Chry. Antiqui Patres Deum viderunt, non quidem eius naturam ſicuti eſt, ſed ſicuti poſſibile eis erat videre. 98. Int. ſub. ſed. Hil. 6. de Trinit. Adoptionis ſuſpicio excluditur Vnigeniti nomine.

99. Int. i. in ſecreto Chry. Nullus Deum nouit vt Filius, qui in ſinu conuerſatur, & nihil ignorat, ſignificauit enim Euangeliſta per ſinum, Filij familiaritatem, & coæternitatem cum Patre. Aug. quia ſinus noſter intus eſt, ſecretum Patris ſinus vocatur. 100. Chry. Maiorem doctrinam per vnigenitum accepimus. Beda. Homo factus, enarrauit quid de veritate Trinitatis ſentiendum, qualiter ad eius contemplationem properandum, quibus actibus perueniendum ſit, enarrabit etiam cùm electos ad claritatem ſuæ viſionis inducet.

Addit. Auct. In Cap. I.

86. q. d. meritò quidem mihi prælatus, me enim multo erat præſtantior. 87. verba Euangeliſtæ coniungenda cum, Plenum gratiæ & veritatis. c. ſ. quæcumque accepimus. 89. pro, nempe gratiam pro gratia. i. pro operibus ex gratia gloriam. 92. non facta. 97. ſ. in natura ſua dum hic viueret, qui enim leguntur vidiſſe, per ſpeciem aliquam viderunt. 99. eſt velut explicatio illius, erat apud Deum, ſignificaturq; coniunctiſſimus Patri & conſubſtantialis. Græc. 100. ἐξηγήσατο, latentia in lucem protulit, ſcilicet, expreſſius, & certiùs declarauit.

Digitized by Google

[101] Et hoc eſt [102] teſtimoniũ [103] Iohannis:quãdo [104] miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis [105] Sacerdotes & [d] Leuitas ad eũ,vt [106] interrogarent eum.[107] Tu quis [e] es?Et [108] cõfeſſus eſt,& non [109] negauit:& con-[110]feſſus eſt,Quia non ſum egoChriſtus.Et [111] interrogauerunt eum,[112] Quid ergo?[113] Helias es tu? Et dixit:[114] Non [115] ſum.[116] Propheta es tu?Et [117] reſpondit,non.[118] Dixerunt ergo ei , [119] Quis es? vt re-[120]ſponſum demus his qui miſerunt nos.Quid dicis de te ipſo?Ait, [121] Ego [122] vox [123] clamantis in [124] deſerto:[125] Dirigite viam [126] Domini,ſicut dixit Eſaias Propheta.[127] Et qui miſſi fuerãt,erant ex [128] Phariſæis.Et [129] interrogauerunt eum,& dixerunt ei:[130] Quid ergo baptizas,ſi tu non es

Sens. Lit. In Cap. I.

101. Int.iterum.Orig.hoc eſt ſecundum Baptiſtæ teſtimonium.Theoph.dixerat teſtificatũ de Chriſto:nunc ſubiungit quando id fecerit.Glo.hæc,& cætera ſequentia teſtimonia Iohannis exhibita ſunt poſt baptizatum Chriſtum. 103. Int.vt lucernæ. 104. Int.cùm eius auctoritatis excellentia mouerẽtur,quia auſus eſt baptizare.Aug. 105. Int.i.ſapientes in lege. 106. Int.vt confeſſione ipſius Iohannis ſcirent quis eſſet.Chry.tantum ei tribuebant,vt de ſeipſo dicenti crederent. 107. Int.quid?quod ſequitur. 108. Int.ſ.quòd non eſt Chriſtus.Orig.aderat iam tempus aduentus Chriſti, idque legiſperiti ex Scripturis colligebant,itaque Theudas & Iudas Galilæus quaſi Chriſti , magnam multitudinem congregarunt.Chry:indignum putabant Iudæi ſubiici Iohãnem Chriſto, qui eſſet genere ſacerdotali illuſtris,& ſanctitate,cùm Chriſtus genere humilis haberetur , victuque & veſtimentis communibus vteretur;malebant ergo Iohannem habere magiſtrum,itaque eum alliciebant vt confiteretur ſe Chriſtũ, & ideo miſerunt honorabiliores;Iohannes ergo ad eorum mentem reſpondit.Glo.Putabant Iudæi Iohannem eſſe Chriſtum in lege promiſſum. 109. Int.ſ quòd erat præcurſor. 110. Chry.repetit Euangeliſta,indicans Baptiſtæ virtutem,& malitiam Iudæorum. 111. Int.remota priori opinione.Chry.niſi mens eorum fuiſſet eum attrahere vt ſe diceret Chriſtum,dixiſſent ad eius reſponſionem,non hæc venimus interrogaturi:deprehenſi ergo,ad aliud tranſeunt. 112. Int.ſ.es. 113. Aug.nouerant Heliam præceſſurum Chriſtum.Orig.vel Iudæi credebant migrationẽ animárum, vel quærũt an ſit ipſe Helias qui aſſumptus eſt,vel an ſit qui prænunciet Chriſtum vẽturum. 114. Greg.in hom.7.Iohannes in ſpiritu Helias erat,præuenit enim primum Chriſti aduentum,ſicut Helias ſecundum præueniet,in perſona Helias non erat. 116. Int.ſ.Heliſæus.Orig.ille de quo Moyſes, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus, &c.vnde articulus additur,putabant verò Iudæi eum Prophetam,alium à Chriſto fore. 117. Int.quia non prænũcio,ſed oſtendo.Nõ ſum Propheta,quia plus quàm Propheta,nõ ſum vnus de illis Prophetis,de quibus me eſſe putatis. 118. Chry.vehementiùs inſiſtunt. 119. Int.q.d.die,quis es?ne aſqi reſponſo redeamus ad illos qui nos miſerũt. 120. Int.audiuimus de Chriſto te prædicate,ſed de te ipſo nil manifeſtum aſſeris. 121. Int.ſ.ſum. 122. Int.ſ.Verbi incarnati.Greg ho.4.per Iohannis miniſterium Dei verbum ab hominibus auditum eſt,vox priùs ſonat , vt verbum poſſit audiri. 123. Int.ſ.in me.Orig.Chriſti ſe dicit vocẽ,qui clamabat:Si quis ſitit,veniat ad me. 124. Int.i.deſertæ Iudææ ſolatium annuncians.Greg.ho.7. 125. Int.i.parate in vobis. 126. Int.ſ.per fidem,per opera,per quæ Dominus ingreditur.Greg.Via Domini ad cor dirigitur,cùm veritatis ſermo humiliter auditur. 127. Int.iterum miſſum eſt à Phariſæis,eſt enim hoc tertium teſtimonium.Interrogauerant autem Sacerdotes & Leuitæ manſuetè,iſti verò contumelioſè,nec quaſi ſcire volentes, ſed prohibere à baptiſmo;ad quẽ tamen leguntur acceſſiſſe, verùm non credentes, ſed ex hypocriſi , eum populum timerent. Chry.ipſi iidem Sacerdotes & Leuitæ ex Phariſæis erant;cùm ergo blanditiis ſupplantare non valuiſſent, accuſationem intẽtant. 128. Glo.Veniunt hi ad Iohannem, quia audiunt prædicaſſe reſurrectionem quam credebant. 129. Int.ex inuidia quærebant. 130. Int.q.d.audaciæ eſt.¶ hic planè inuidia patet.

Addit. Avct. In Cap. I.

d. ſ.munere,officio,dignitate.Sciebant enim filium Zacharia. 108. *ſ.veritatem.* 109. *frequens in Scriptura repetitio , idq; interdum addita poſt affirmationem negatione. ſic ſuprà , Et ſine ipſo factum eſt nihil. Et infr.Et tenebra in eo non ſunt vlla. e. apparet id eos interrogaſſe.* 113. *videntur Iudai crediaiſſe* μετεμψύχωσιν. *Itaque Chriſtum multi putabãt Eliam,aut Ieremiam.* 116. *Grac.*ὁ προφήτης,*ille.ſ.de quo Deut.* 18. 117. *Prophetarum ferè officium futura pradicere: talis Iohannes non erat.* 125. *Grac.*εὐθύνατε,*quod aliàs vertit,rectas facite.*

Chri

[131] Chriſtus,neque Helias,neque [132] Propheta? [133] Reſpondit eis Iohannes dicens : Ego [134] bapti-
[135] zo [136] in aqua:medius autem veſtrum [137] ſtetit,quem vos [138] neſcitis. Ipſe eſt [139] qui [140] poſt me ven-
[141] turus eſt,qui [142] ante me factus eſt : cuius ego non ſum dignus vt [143] ſoluam eius corrigiam
calceamenti.Hæc in [145] Bethania facta ſunt trans [146] Iordanem,vbi erat Iohannes baptizans.
[147] Altera [148] die [149] vidit Iohannes Ieſum [150] venientem ad ſe,& ait:Ecce [151] agnus

SENS. LIT. IN CAP. I.

131. Int.qui habet auctoritatẽ baptiſmi. Glo.intelligebant ex Scripturis Chriſtum baptizaturum. 132. Int.ſ.Heliſæus. Glo. Sciebant Heliam & Heliſæum qui ſiccis pedibus Iordanem tranſierant, figuram baptiſmi geſſiſſe,vnde eos ſurrexiſſe putabant. 133. Int.etiam inuidis, ex bonitate veritatem dicit.Greg.hom.7.Sanctus enim quiſque,etiam cùm peruerſa mẽte requiritur,à bonitatis ſuæ ſtudio non mutatur. 134. Int.i.lauo. 135. Greg.hom.7.Peccata ſoluere non valebat , ſed qui naſciturum naſcendo præuenerat,baptizaturum baptizando præuenit. 136. Int.id eſt, præſens vobis apparet Orig. præſens eſt cuilibet,& per totum orbem diffuſus eſt , etiam in medio hominum , cor enim in medio corporis eſt. 137. Int.ſ.corpore. 138. Int.quia humilis,& ideo ego lucerna præaccendor.Aug.¶ Greg. Dominus viſibilis extitit corpore,inuiſibilis maieſtate.Chry.neſciebant quis,& vnde eſſet. Theoph. Scripturas nõ intelligebant,nec ſciebant illũ eſſe Mediatorem,qui eos Deo volebat cõiungere.Orig. illud,Ego baptizo in aqua,eſt reſponſum ad,Quid ergo baptizas?hoc antẽ,ad illud:Si tu non es Chriſtus,quem iſti neſciebant,quia hominem tantùm putabant futurum Chriſtum. 139. Int.i.ante tempora definitum eſt,quòd poſt me veniret. 140. Int.ſicut naſcẽdo , ita prædicando. 141. Orig. apparitturus.Chry.q.d.ſi meum baptiſma perfectum eſſet,alius non veniret poſt me aliud baptiſma daturus,ſed hæc præparatio eſt illius.Greg.poſt Iohannem venit,quia poſt eum natus. 142. Int.i.mihi præpoſitus eſt dignitate.Greg.in hom. 7. Orig. 143. Chry.i.in infimis miniſtrem. 145. Chry. quia res quæ non ita pridem contigerant,narrat,loci meminit;quædam autẽ exemplaria certiùs habent Bethabora:Bethania enim non vltra Iordanem,nec in deſerto,ſed prope Hieroſolyma.Glo.duæ ſunt Bethaniæ, vna trans Iordanem,altera non longè ab Hieruſalem. 146. Chry.non in domo,neque in angulo , ſed Iordanem tranſiens in media multitudine,Chriſtum prædicabat. 149. Int.ſ.intuitu mentis & corporis.

150. Orig. Iuerat Maria ad Elizabeth,Chriſtus ad Iohannem,maiores ad minores , in quo exẽplum datur opitulandi minorib.& modeſtiæ:venit autẽ de Galilæa,vt Matthæus ait. Chry. Matthæus ſcripſit aduentum ad baptiſmum,Iohannes autem poſt baptiſmum;vnde:Vidi,inquit,Spiritum Dei aſcendentem,&c. Venit autẽ Chriſtus vt amoueret ſuſpicionem,quòd fuiſſet ſicut alij baptizatus, ſ.ad pœnitentiam;itaque Iohannes eam ſuſpicionem correxit. 151. Int.i.innocens,immolandus ; præfiguratus in agno Paſchali. Aug.ſolus ille Agnus qui non in iniquitate conceptus. Orig. noſtros languores accipiens,mortem quaſi baptiſmum ſuſcepit.

SENS. MYST. IN CAP. I.

137 Orig. Stat verbum Dei ad ſaluandum continuò. 143. Greg.hom.7 mos erat,vt ſi quis,quæ ſibi competeret,accipere vxorem nollet,ille ei calceamentũ ſolueret, qui ad hanc ſpõſus iure propinquitatis veniret;Chriſtus autẽ Eccleſiæ Sponſus.Iohannes ergo dicit ſe ſibi ſponſi nomẽ non vſurpare,vel ſe dicit non ſufficere inueſtigare incarnationis myſteriũ. Incarnatus enim Dominus , quaſi calceatus apparuit,mortalitate noſtra aſſumpta:calceamẽta enim ex mortuis animalib. fiunt, corrigia ergo calceamenti,eſt ligatura myſterij.Glo.non dicit , non ſoluam , multa enim de diuinitate & humanitate Chriſti aperuit,ſed indignũ ſe ad hoc agendum reputat. Orig.quidam ſic intelligunt,nec ineptè,non tanti ego ſum,vt cauſa mei deſcendat , & carnem quaſi calceamentum ſuſcipiat. 145. Int.i.in domo obedientiæ baptizat,vt ſignificet obedientiam cõuenire baptizatis.Alcui.¶ Orig Bethabora interpretatur domus præparationis,& conuenit cum baptiſmo,qui præparat Domino plebem perfectam.

146. Orig. Iordanis.i.deſcenſus eorũ:ſignificat verò Chriſtum,per quem mundari conuenit.Hic ſegregat ſortes donatas à Moyſe,à donatis per Ieſum,huius riuuli lætificant ciuitatẽ Dei:latet in Ægyptiaco fluuio draco,in iſto Deus,hic mundamur à lepra , & loti præparamur ad perceptionem hæreditatis opprobrio Ægypti depoſito. 147. Glo. altera die.i.poſt legem cognoſcit Iohannes,i. populus gratiæ,agnũ quo redimitur. 151. Orig. Agnus quotidie immolabatur , & quotidiano oblatio noſtra debet eſſe verbum vigens. Glo.miniſtrat Agnus poſſidentibus ſe lac ſimplicis doctrinæ , quo paruuli nutriuntur;lanam,id eſt,incrementa virtutum,eſum carnis ſuæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

137. *pro , ſtat , vt legit Cyp.& Hier.* 145. *hanc Ioſeph.* 17. *Antiq.Bethaneam vocat.* 147. *Græ.τῇ ἐπαύριον,poſtridie eius diei.*

Dei,

[152] Dei,[153] ecce qui [154] tollit [155] peccatum mundi.[156] Hic eſt de quo ego dixi,[157] Poſt [158] me veniet [f] vir, [159] qui
[160] ante me factus eſt: [161] quia prior [162] me erat.& [163] ego neſciebam eum; ſed vt [164] manifeſtetur in
Iſraël: [165] propterea veni ego in [166] aqua baptizans. Et teſtimonium perhibuit Iohannes, di-
cens: Quia vidi [167] Spiritum deſcendentem [168] quaſi columbam [169] de cælo,& [170] manſit

Sens. Lit. In Cap. I.

152. Theoph. dantis Filium ſuum pro noſtra ſalute in mortem. Orig. hunc Agnum obtulit Deus in homine recōditus, magnus ſacerdos qui dixit: Nemo tollit animam ſuam à me, ſed ego pono eam.
153. Int. quid confert? Tollit,&c. 154 Int. non de loco ad locum, ſed vt omnino non ſint. Theoph. non dixit tollet, ſed tollit, ſemper enim hoc facit. Greg. 8. Mor. c. 22 Tunc plenè peccatū tolletur, cùm per incorruptionis gloriā noſtra corruptio permutabitur; nō enim poſſumus eſſe liberi à culpa quamdiu in corporis morte tenemur Aug. qui de natura noſtra peccatū non aſſumpſit, ipſe eſt qui tollit noſtrum peccatū. 155. Theoph. i. omne peccati genus. Beda. Originale, quod eſt commune totius mundi, quod Chriſtus etiam ſuperaddita per gratiam relaxat. 156. Int. hîc determinat quis ille medius ſit, de quo ſuprà dixit. 157. Int. ſ. id quod ſequitur. 158. Int. natiuitate, & cæteris. ¶ poſt Præconem Iudex. Aug. poſterior natus eſt. 159. Theoph. perfecta enim ætate baptizatus eſt, eſt etiā ſpiritualis animæ vir,& Eccleſiæ Sponſus, vnde: Deſpondi vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. Glo. Chriſtus eſt vir, in quo nobis cōgruit, & pro nobis ſoluit,& Filius Dei in quo Patri cōgruit,& peccata dimittendo nos ei recōciliat. 160. Int. ſ. dignitate. Aug. i. prælatus eſt mihi. 161. Int. ſ. Deitate. Greg. hom. 7. Sine tempore à Patre generatus. Theoph. auſculta Arrie, nō dixit, Creatus eſt, ſed erat: audiat & Samoſathenus, ſi enim ex Maria primordiū ſumpſit, quomodo prior extitit præcurſore? 162. Chry. hoc addit, ne videatur propter cognationem ei teſtimonium perhibere. 163. Chry. Fuerat enim in deſerto, apparent autem hinc ſigna illa quæ quidam dicunt à Chriſto facta in pueritia, mendacia eſſe, & fictiones: alioqui nec Iohannes Chriſtum ignoraſſet, nec populus eguiſſet eius teſtimonio. 164. Int. ſcilicet, vſu baptizandi,& oſtenſione humilitatis Chriſti. Chry. Iſta via facilior erat ad inducendum turbas, non enim concurriſſent omnes, ſi ſine baptiſmate prædicaret. Aug. demonſtratus eſt Dominus humilis, qui vt daret nobis humilitatis exemplum, ſuſcepit baptiſmum ſerui, & ne præponeretur baptiſmus ſerui baptiſmo Domini, baptizatos baptiſmo ſerui oportebat baptizari baptiſmo Domini, non contrà. Glo. ne baptiſma Iohannis ſanctius putaretur baptiſmo Chriſti, non ſolus Chriſtus eo baptizatus eſt. 165. Int. non in ſpiritu peccata tollens. 166. Chry. poſſet aliquis dicere, quomodo tu cognouiſti eum? reſpondet, per deſcenſum Spiritus ſancti. 167. Aug. 15. de Trinit. cap. 27. non tunc vnctus eſt Spiritu ſancto, quando ſuper eum velut columba deſcendit; ſed tunc Eccleſiam ſuam præfigurare dignatus eſt, in qua baptizati accipiunt Spiritum ſanctum. 168. Int. ſcilicet corporali ſpecie columbæ. Auguſt. de Agone Chriſtiano cap. 22. non erat difficile Spiritui ſancto, verum corpus columbæ, ſine aliarum columbarum miniſterio figurare, ſicut ei non fuit difficile verum corpus in vtero Virginis ſine virili ſemine fabricare. Idem in Iohan. Apparuit ibi ſancta Trinitas, Pater in voce, Filius in homine, Spiritus ſanctus in columba. In iſta Trinitate miſſi ſunt Apoſtoli baptizare.

169. Int. vt Iohannes excellentiùs de Chriſto intelligeret. 170. Greg 2. Mor. cap. 41. in ſolo Mediatore Spiritus ſanctus ſemper ſingulariter permanet, manet etiam in electis omnibus, in his donis, ſine quibus ad vitam perueniri non poteſt, vnde illud: Apud vos manebit, in aliis autem aliquando ſe ſubtrahit, vt humiliùs eius virtutes habeantur.

Sens. Myst. In Cap. I.

168. Aug. duobus modis viſibiliter oſtendit Dominus Spiritum ſanctum, per columbam ſuper Chriſtum, in quo ſimplicitas demonſtratur, ne. ſ. in Spiritu ſanctificati, dolum habeant: & per ignem ſuper diſcipulos, vbi feruor oſtenditur, ne. ſ. ſimplicitas frigida remaneat. debet eſſe quiſque ſimplex ſicut columba,& pacem habere cum fratribus, quam ſignificant oſcula columbarum. gemunt etiam columbæ in amore,& Spiritus ſanctus nos gemere facit, dum peregrinamur à Domino: ſignificatur itaque etiam humilitas per auem ſimplicem,& gementem.

Addit. Avct. In Cap. I.

152. *Græc. ὁ ἀμνὸς, Agnus ille, de quo. ſ. Iſa. 53. à Deo deſtinatus ad victimam, pro ſalute hominum.*
154. *& in ſe recipit, & penitus tollit, tollit verò perpetuò, idq; propria virtute. ſic ſolemus dicere: id purgat choleram. i. purgandi vim habet.* 155. *fortaſſè poſitum pro peccata. ſ. præſens eſt.* 163. *id, ne quis putaret ob familiaritatem, tam præclarum de Chriſto teſtimonium dediſſe.*

ſuper

[g] ſuper eum.Et [171] ego [172] neſciebam eum. Sed qui miſit me baptizare in aqua,ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem,& manentem ſuper eum,hic [173] eſt [174] qui baptizat in [175] Spiritu ſancto.Et ego [176] vidi, & teſtimonium perhibui quia hic eſt [177] Filius Dei. [178] Altera die iterum [179] ſtabat Iohannes,& ex diſcipulis eius [180] duo. Et [181] reſpiciens Ieſum am[182]bulantem,[183]dicit: [184] Ecce [185] Agnus Dei. Et [186] audierunt eum duo [h] diſcipuli loquentem: & ſe[187]quuti ſunt Ieſum. [l] Conuerſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dixit eis:

Sens. Lit. In Cap. I.

g. Chry.quia Pater vocem emiſit,ne eam quis putaret dictam de Iohanne,venit Spiritus ſanctus ſuper caput Chriſti.Sed quomodo Iudæi non crediderunt ſi viderunt Spiritum? opus eſt nõ ſolùm oculis corporis,ſed magis viſione mentis; nam & miracula videntes non crediderunt; quidam verò dicunt non omnes vidiſſe Spiritum,ſed Iohannẽ ſolum,& eos qui deuotiùs diſpoſiti erant. 171. Chry.oſtẽdit Spiritus ſancti deſcenſum, ſolùm fuiſſe ad manifeſtationem. 172. Int.ſ.comparatione huius cognitionis;nã ex viſu & auditu,licet corporali.multũ proficiebat in cognitione majeſtatis,& poteſtatis, reuelatis oculis. Aug.quomodo neſciebat eũ à quo miſſus eſt? nouerat certè cùm diceret,Ego à te debeo baptizari;nouerat quidẽ Dominum & Filium Dei,& quòd baptizaret in Spiritu ſancto,neſciebat autẽ baptiſmi poteſtatem ſibi retenturum (ne quis diceret baptiſmus meus,ſicut Euangelium meum) ſed miniſterium tranſiturũ in bonos& malos;quid faciat tibi malus miniſter,vbi bonus eſt Dominus? poſt Iohãnem baptizatum eſt,poſt homicidam non eſt baptizatum, quia ille dedit baptiſmum ſuum, hic baptiſma Chriſti,quod tam ſanctum eſt,vt nec homicida miniſtrante polluatur. Chryſ.cùm dicit, neſciebam,tempus dicit ante baptiſma,non illud quo prohibebat illum,dicens:Ego à te debeo baptizari. Aug.at ex aliis Euangeliſtis conſtat columbam poſt baptiſma deſcendiſſe. 173. Int.non alius.
174. Int.ecce quid didicit. 175. Int.in quo eſt remiſſio. Glo.Baptizat Chriſtus in Spiritu, non ſolùm remittendo peccata in aqua, ſed & poſt purgando, amorem accendendo,& donis implendo.
176. Int ſcilicet illum Spiritum. 177. Int.ſ.vnicus vnde poteſt baptizare. Augu.vnicus habet poteſtatem,adoptati miniſterium. 178. Chry.quia multis dictis Iohãnis non attẽderant,iterũ eos excitat.
176. Chry.Stabat circa flumen,exſpectãs vt oſtenderet venientẽ:ſi enim circuiẽs Galilæam hoc dixiſſet,videretur factum humano ſtudio,& eſſe ſuſpectum teſtimonium. 180. Int.firmiter eius adhærentes magiſterio. 181.Int.ex dilectione.Theoph.quaſi oculis innuẽs gaudiũ quod habebat de Chriſto. 183. Int.ſ.diſcipulis. 184. Int.q.d.quid me ſequimini? illum ſequimini qui eſt Agnus Dei pretiũ mundi.Aug.Iohannes non quęrebat gloriã ſuam:noluit ergo diſcipulos apud ſe remanere,ſed oſtẽdit quem ſequerentur.Chry.non lõgum facit ſermonẽ, ſolùm enim volebat Chriſto coniungere. loquitur autem cum admiratione præſentis Chriſti,& nota,quòd Chriſtus nihil loquitur.nam Spõſus cum ſilentio adeſt,alij eum inducũt,& Sponſam in manu eius ponunt;quam cùm acceperit,de ea diſponit; Chriſti Sponſa Eccleſia,& ſicut in nuptiis non puella ad ſponſum vadit,ſed cõtrà:ſic Chriſtus ad homines deſcendit,& ad domum paternam duxit. 185. Chry.additur articulus ad excellentiã oſtẽdendam.Aug.iſte ſingulariter Agnus,ſolus ſine macula,hũc lupi timent,hic leonem occiſus occidit. Beda. vellus dedit,ex quo veſtem nuptialem facere poſſemus, id eſt,exempla viuendi, quibus in dilectione calefieremus. 187. Int.ſ.imperio Magiſtri.Chry.Aduerte fuiſſe,alios Iohãnis diſcipulos,qui non ſunt ſequuti, nempe qui meliores erant,ſequuti ſunt.Aug.de conſ.Euan.lib.2.cap.17.non ei inſeparabiliter adhæſerunt,ſed ad propria remearunt.

Sens. Myst. In Cap. I.

179. Int.Immobilis in culmine perfectionis. Beda.ho.vigil.S.Andr.illam virtutum arcem conſcẽderat, à qua tentationibus nullis deiici poſſet.Alcui.Stat Iohãnes,ceſſat enim lex;venit Ieſus,id eſt,gratia Euangelij,cui lex teſtimonium perhibet. 182. Int.in carne ad nos venientem.Glo.ambulat Ieſus, id eſt,gratia hinc inde colligens. h. Glo.qui ſequuntur,gemina charitate debent accendi. 187. Int. ſequentes Euangelium,legem amiſerunt,cuius vſi teſtimonio. l. Glo.de majeſtate deſcendit,vt poſſet videri.Theoph.ſequentibus ſe faciem conuertit,niſi per bonam operationem Chriſtum ſequutus fueris, ad viſionem faciei eius nunquàm pertinges, nec ad donum eius poteris peruenire.

Addit. Avct. In Cap. I.

178. *ſcilicet,ſequenti. nam Græc. τῇ ἐπαύριον.* 179. *Indicat conſtitiſſe vt Chriſtum ad ſe venientem, aut illac tranſeuntem,intueretur.*

[189] Quid quæritis? Qui [190] dixerunt ei, [191] Rabbi, quod dicitur interpretatum [192] Magiſter, vbi ha-[193]bitas? Dicit eis, [m] Venite, & videte. Venerunt, & viderunt vbi [194] maneret: & apud eum [195] manſerunt [196] die illo: hora autem erat quaſi [197] decima. Erat autem [198] Andreas frater [199] Simonis Petri [200] vnus ex duobus qui audierant à Iohanne, & ſequuti fuerant eum. [n] Inuenit hic primum fratrem ſuum Simonem, & dicit ei, [202] Inuenimus [203] Meſſiam, quod eſt inter-[203]pretatum [204] Chriſtus, & [205] adduxit eum ad Ieſum: [206] Intuitus autem eum Ieſus dixit:

Sens. Lit. In Cap. I.

189. Int. dat fiduciam interrogandi. Chry. vide diſcipulorum ſtudium cum verecundia, noo mox interrogant, neque publicè, ſed ſingulariter ei loqui volebãt: interrogat verò Chriſtus vt eos magis familiares faciat, & fiduciam det, & oſtendat auditione dignos, cùm bene velle inceperimus, dat nobis Deus multas ſalutis occaſiones. Gloſ. non dicit quem, ne ſe videatur oſtendere. 191. Int. hoc nomine fidem ſuam indicant. ¶ Iam ſequuntur vt Magiſtrum. 193. Int. nolunt eo tranſitoriè vti, ſed ſcire locum quò frequenter veniat, & ſecretò inſtrui. Gloſ. ſecuti ſunt, non penitus adhærentes, ſed vt videãt vbi habitet, perfectè verò ſunt ſecuti, quãdo de naui vocati ſunt. 194. Chry. nõ habebat Chriſtus vbi caput reclinaret, quia habitaculum proprium non habebat, ſed erat ei tamen vbi maneret. 196. Aug. Quàm beatum diem, quàm beatam noctem duxerunt? 197. Theoph. docet hoc doctrinam non eſſe propter tempus prætermittẽdam. Chry. ſignificatur magnum eorum ſtudium, qui nec auerſi ſunt, cùm ſol eſſet ad occaſum. 199. Glo. frater iunior prior credidit, non enim eſt ordo fidei in annis, & fortè ad dignitatem dicitur frater eius, ſuper quem erat fundãda Eccleſia. 200. Chry. quare alterius nomen non ponit? quidã dicunt, quia eſt ipſe qui ſcribit: alij, quia ille non erat inſignis. Alcui. alter erat Philippus. n. Gloſ. ſtatim inuentum theſaurum annunciat fratri. 201. Int. hoc verbo innuit, quòd diu eum quæſierunt. Chryſoſt. hoc verbum eſt patientis moleſtiam poſt abſentiam, & exultantis poſtquàm apparuit quod expectabatur, non refert autem Euãgeliſta quæ eis Chriſtus dixerit, ſed hinc apparet eis perſuaſiſſe. 202. Chry. additur articulus. 204. Aug. Hebraicè Meſſias, Græcè Chriſtus, Latinè Vnctus, ille ſingulariter vnctus eſt. vnde, Vnxit te Deus oleo exultationis præ participibus tuis. 205. Int. non dedignatur maior ſequi minorem. Chryſ. conſidera ex ipſo principio obedientem Petri mentẽ, ſtatim enim occurrit, nec in eo videri debet facilis, intelligendum enim eſt priùs à fratre diligenter audiſſe de Chriſto, præterea ad Chriſtum ibat à quo poſſet diſcere. 206. Int. ſ. ſecretum cordis, ex quo cognito, mutat nomen. Beda. hom. 1. temp. hyem. Æterno diuinitatis intuitu vidit cordis eius ſimplicitatem, animi ſublimitatem, quibus meritò cunctæ Eccleſiæ præferendus eſſet.

Sens. Myst. In Cap. I.

193. Glo. volunt ſibi oſtendi in quibus Chriſtus habitet, vt ſe illis aſſimilent, vel qui incarnationem vident, piè quærunt ſibi oſtendi æternam manſionem, quomodo ſit apud Patrem. m. Glo. quaſi dicat, non poteſt ſermone explicari, ſed opere demonſtratur, venite credendo & operando, & intelligetis. Orig. dicens, venite, ad actionem inuitat, dicens autem, videte, ad contẽplationem. 195. Int. Non eſt nox vbi eſt lumen Chriſtus, ad quem poſtquàm peruenitur, ibi eſt manendum. 197. Aug. iſte numerus eſt legis, data enim hæc in decem præceptis & tempus venerat, vt impleretur per dilectionẽ, quæ à Iudæis impleri non poterat per timorem. Gloſ. Decalogus ad Chriſtum miſit, neque alius legem docet, niſi qui eam dedit. 198. Int. id eſt virilis, quia conſtans & fortis. 199. Int. id eſt, obedientis.
201. Beda. hom. 1. temp. hyem. hoc eſt, verè Dominum inuenire, vera illius dilectione feruere, & fraternæ ſalutis curam gerere.

Addit. Avct. In Cap. I.

191. *id eſt, Magiſter mi. Oſtendunt ſe velle eſſe diſcipulos.* 193. *volunt eſſe familiares, & domeſtici. m. Non differendum, ſemper nocuit differre paratis.* 196. *vel per reliquam diei partem, vel vſque ad diei ſequentis veſperam, ſaltem per totam noctem.* 200. *veriſimile eſt alterum non fuiſſe Apoſtolum, etſi quidam putant fuiſſe Iacobum fratrem Iohannis. n. præſens eſt: ſignificatur autem primus omnium ei occurriſſe Simon.* 202. *Græc.* τὸν μεσσίαν, *illum Meſſiam, ſcilicet, tam diu expectatum. Hebr.* משיח, *id eſt, Vnctus. vngebantur autem Sacerdotes, Prophetæ, & Reges.*

Tu es [207] Simon filius [208] Iona:tu [209] vocaberis Cephas, quod interpretatur [210] Petrus. In [211] craſtinum voluit [212] exire in [213] Galilæam:& inuenit [214] Philippum. Et dicit ei Ieſus: [215] Sequere me. Erat autem Philippus à [216] Bethſaida,ciuitate Andreæ,& Petri. Inuenit Philippus Na[217]thanaël,& dicit ei:Quem [218] ſcripſit Moyſes in Lege & Prophetæ: Inuenimus Ieſum filium [219] Ioſeph,à [220] Nazareth.Et dixit ei [221] Nathanaël;A [222] Nazareth poteſt aliquid boni eſſe?

Sens. Lit. In Cap. I.

208. Glo.Iona dicitur & Ioanna;Iona,columba;Ioanna,gratia interpretatur. 209.Int.nondum ponit nomen,ſed præſignat. Alc.tunc enim ei impoſitum,cùm dictum eſt à Domino,Tu es Petrus,& ſuper hanc petram,&c. Chry.Incipit Dominus reuelare Deitatem. futura enim prædicare cum certitudine maxime opus Dei,quod neque imitari dæmones poſſunt. Aug non eſt magnum quòd Dominus dixit,cuius filius eſſet:illud magnũ,quòd mutauit ei nomen,& fecit de Simone Petrum.Idem de con. Euan hic Petrus nomen accepit,non vbi et dixit Dominus.Tu es Petrus, & ſuper hanc petrã ædificabo Eccleſiam meam. 210. Beda ho.t.temp.hye m.idem eſt Græcè & Latinè Petrus,quod Syriacè Cephas.vocatur autẽ Petrus ob firmitatem fidei,quia illi petræ adhæſit,de qua, petra autẽ erat Chriſtus; qui que ſperantes in ſe, ab hoſtis inſidiis tutos reddit,& ſpiritualium chariſmatum fluenta miniſtrat. Chry.nomẽ mutauit,vt ſe oſtenderet eſſe qui vetus Teſtamentum dedit,& nomina mutauit, vt Abraham,& Saræ.Quibuſdam à natiuitate nomina impoſuit,vt Iſaac,Samſon,&c.quorum.ſ.virtus à prima ætate debebat clareſcere,quorum autem poſtea debebat augeri,eis poſtea nomen poſitũ eſt. 212. Int.ſ.à Iudæa vbi erat Iohannes baptizans.Alcui.voluit verò deferre honorem Baptiſtæ;ne videretur eius magiſteriũ minuere,dum ſtatum habebat.Chry.vbi accepit duos illos diſcipulos,venit ad conuertendum altos.ſ.Philippum,& Nathanaël.215.Chry.Philippum vocat ſibi magis notum,erat enim in Galilæa nutritus;audiſſe vero Philippũ à Iohanne de Chriſto intelligẽdum eſt,vel Chriſti vox hoc operata eſt, vt ſtatim ſequeretur. Theoph. Chriſti verba inflammabant fidelium corda ad eius amorem, & in corde Philippi cogitatio inerat de Chriſto, & in libris Moyſi aſſidua lectio vt eum expectaret; itaq; ſtatim vt vidit,credidit,fortè autẽ ab Andrea & Petro aliquid de Chriſto audierat,quod videtur Euangeliſta innuere,dum dicit ex eadẽ patria fuiſſe. 216. Chry.apparet Chriſti virtus,qui à terra nullum ferente fructum(à Galilæa enim Propheta nõ ſurgit) inclytos diſcipulorum elegit. 217. Int.fratrem ſuum. 218. Chry.meditabatur continuè quæ ſunt Moyſi, & expectabat aduentum Chriſti; facit verò credibilem ſuam prædicationẽ,quòd circa Legem & Prophetas ſollicitus erat,& omnia perſcrutatus cum veritate.Aug.Nathanaël eruditum & peritũ legis noluit Dominus inter diſcipulos ponere, quia idiotas elegit,vnde confunderet mundũ.volens enim ſuperborum frangere ceruices, non quæſiuit per oratorem piſcatorẽ,ſed de piſcatore lucratus eſt Imperatorem:magnus Cyprianus orator,ſed priùs Petrus piſcator,per quem poſtea crederet,nõ tantùm Orator,ſed Imperator. 219. Int.ſ.de ſemine Dauid. 220. patriam ponit,vt notet eum,de quo Propheta,Nazaræus vocabitur. Theoph. In Nazareth erat nutritus,quod multis erat cognitum,generatio autẽ multis incognita. Chry. Nazaræum, eum vocant Prophetæ ab educatione, & conuerſatione. 222. Aug. poteſt dupliciter intelligi, vel vt ſit confirmantis,vel vt ſit dubitantis vox. Chry. audierat in Scripturis ex Bethlehem exiturum Chriſtum;itaque dubitauit,& interrogauit,ſciens Philippum poſſe circa locum falli.

Sens. Myst. In Cap. I.

207. Int.ſcilicet, per ſpiritum obedientiæ. 208. Int.i.columbæ.ſ.ſancti Spiritus, ex quo humilis, dum maior ſequitur minorem; 211. Int poſt reſurrectionem ad Gentes. 213. Alcui. id eſt, tranſmigrationem,vel reuelationem,docens ſuos exire,& proficere in virtutibus, & per paſſiones ad gaudia tranſmigrare debere.Glo.vbi quis de vitiis ad virtutes tranſmigrauerit, & de virtute in virtutem,fiet ei reuelatio vt videat Deum deorum in Sion. 214. Int.id eſt, os lampadis. 216. Int.id eſt; venationis domus.Alcui.domus erat venatorum, nempe erant capturi animas. 221. Glo. Nathanaël,id eſt, donum Dei,eſt verus populus Iſraël dono Dei.

Addit. Auct. In Cap. I.

209. ſ. poſthac. 210. ἡ πέτρ. *Græ. idem quod πέτρος. Hebr.* כיף. *Chal.* כיפא. *Cui deinde Græci addun.ſ. ita ſit Cephas.* 211. *reſpectu.ſ.diei quo Petrus ad Chriſtum venit.* 214. *quem animo quærebat, vt Apoſtolum faceret.* 217. *ſ.diligenter à ſe quæſitum.Quidam putant hunc fuiſſe Bartholomæum,quòd ſemper Philippo cõnumeretur,vt Petrus Andreæ;& quòd eius mentio fiat inter Apoſtolos Iohan.vlt.Aiuntq; id eſſe nomen proprium,Bartholomæũ verò vt Bar-Iona.* 222. *q.d.poteſtne à tam ignobili loco aliquid boni prodire?*

Dicit ei Philippus, V[223]eni, & vide. Vidit Ieſus Nathanael venientem ad ſe, & dicit de eo: Ecce, verè Iſraelita in quo dol[224]us non eſt. Dicit ei Nathanael, V[p]nde me noſti? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Priuſquàm te Philippus vocaret, cùm eſſes ſub fic[225]u, vid[226]i te. Reſpondit ei Nathanael, & ait: R[227]abbi, tu es F[228]ilius Dei, tu es R[229]ex Iſrael. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quia dixi tibi, V[230]idi te ſub ficu, credis, m[231]aius his videbis. Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, amodò vide[232]bitis cælum aper[q]tum, & Angelos Dei aſcende[233]ntes, & deſcendentes ſupra Fil[234]ium hominis.

Sens. Lit. In Cap. I.

223. Chry. trahit ad Chriſtum, ſciens eum non contradicturum, ſi verba & doctrinam illius guſtet.
224. Chry. quia nihil ad gratiam, vel odium loquebatur. Aug. An peccator non erat? aut medicus illi non erat neceſſarius? abſit. nemo ſic natus eſt, vt medico Chriſto non egeret, ſi ſe iuſtum diceret, dolus eſſet in ore eius; laudatur ergo in Nathanaële confeſſio peccati, non indicatur non eſſe peccator. Glo. Dolus in eo non eſt, id eſt, ſimulatio; ſi enim habet peccata, cōfitetur. Phariſæi doloſi, qui ſe bonos prędicant, cùm ſint mali. p. Glo. non ex indignatione quærit, ſed admirando. 225. Int. i. ſub arbore fici.
226. Chry. vidi te deſuper cognoſcens vt Deus, vidi morum tuorum manſuetudinem, cùm ſolus eſſes cum Philippo; oſtendit ſe Chriſtum, per hoc quòd præſens erat loquentibus. 228. Int. Ecce eadē vox Nathanaëlis & Petri; vnde & Petrus meruit vocari. Aug. de verb. Dom. ſerm. 40. agnouit in illo diuinitatem. Chry. verba eadem locutus eſt Petrus & Nathanaël, ſed non eadem mente. Petrus enim confeſſus eſt Filium Dei, & verum Deum, vnde & beatificatur tamquam à Patre reuelationem acceperit: hic autem vt hominem nudum dicit Filium Dei; vnde addit, Rex Iſrael, Dei autem Filius totius orbis Rex eſt; itaque Chriſtus eum ad maiora educit, ne ſcilicet vltrà exiſtimet purum hominem ſolum, cui Angeli miniſtrant. 229. Chry. q. d. Tu es qui expectabaris, tu es qui quærebaris. Oſtendit verò Nathanaël in mota priori diligentiam, in poſteriori autem confeſſione deuotionem. 231. Int. quia per iſtud paruum veniſti ad fidē, venies ad maiora. Aug. Plus eſt quòd nos Dominus vocatos iuſtificauit, quàm quòd vidit iacentes ſub vmbra mortis. 232. Int. hoc maius. Glo. ſæpè hoc miraculum apparuit, quòd Angeli aſcendebant, & deſcendebant ſuper Chriſtum. q. Glo. Poſtquàm homo Deus aſcēdit, credētibus in eum aperitur aditus cæli. 233. Aug. de verb. Dom. ſerm. 40. Si ad illum aſcendunt, & deſcendūt, & ſurſum eſt, & deorſum; ſurſum in ſe, deorſum in ſuis. cùm Iacob vidiſſet in ſomnis ſcalam, & Angelos aſcendentes, & deſcendentes, &c. Intelligēs quod viderat, lapidē vnxit, agnoſcitis chriſma, agnoſcite Chriſtum. Ipſe eſt lapis quem reprobauerunt ædificantes. ſomnium ergo Iacob, qui Iſrael dictus eſt, in Nathanaele verè Iſraelita, apparuit. Idem in Iohan. Angeli Dei, boni prædicatores, qui aſcēdunt ſicut Paulus ad tertium cælum, & deſcendunt ad lac potum paruulis dandum. Glo. Prædicatores nunc arcana Deitatis conſiderant, & prædicant, nunc infimis ſe contemperant, & humana de eo prædicant.
234. Glo. Chriſtus ſe dicit hominem, Nathanael eius diuinitatem confitetur; ſic vtraque natura in Chriſto confirmatur.

Sens. Myst. In Cap. I.

225. Int. i. ſub legis litera. Greg. 18. Mor. cap. 23. ¶ Aug. Cùm Adam & Eua peccaſſent, de foliis ficus ſuccinctoria fecerunt, folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. quaſi ergo dicat Chriſtus, ô quiſquis ſine dolo es, & fidelis, antequàm per Apoſtolos vocarem te, cùm eſſes ſub vmbra mortis, & me non videres, ego te vidi. 226. Int. id eſt, elegi. Greg. 18. Mor. cap. 23.

Addit. Auct. In Cap. I.

224. *q. d. Iacob refert probitate morum, & animi candore.* 233. *q. d. videbitis ei inſeruientes Angelos, ſcilicet ad eum à cælo deſcendentes, eoq; ipſo iubente, reuertentes. Id verò quando factum, incertum.*

CAPVT II.

E[a]T [b]tertia die nuptiæ factæ ſunt in [1]Cana Galilææ:[c]& [2]erat mater Ieſu ibi. [3]Vocatus eſt autem & Ieſus,& diſcipuli eius ad nuptias. Et [4]deficiéte vino, dicit [5]mater Ieſu ad [e]eum,Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus,[6]Quid mihi &tibi eſt [7]mulier?nondum venit [8]hora mea.

SENS. LIT. IN CAP. II.

a. GLo.oſtenſus per teſtimonia Iohannis,& ſe ipſe oſtendit miraculo. 1. Alcui.viculus eſt. 5. Chry. vocarunt eum non tamquàm magnificum aliquem,ſed tamquàm notum,& vnum multorum. ſicut enim matrem vocauerant,ita & filium:ſed qui non eſt dedignatus formam ſerui accipere, non eſt dedignatus ad nuptias venire ſeruorum. Aug.de verb.Dom.ſer.41. Erubeſcat homo eſſe ſuperbus,quoniam factus eſt humilis Deus.ecce venit ad nuptias,qui cùm apud Patrem eſſet, inſtituit nuptias. Beda.confirmat hic aduentus fidem rectè credentium: Tatiani, Marcionis, & eorum qui nuptiis detrahunt,perfidiam damnat:ſi nuptiis debita caſtitate celebratis culpa ineſſet,non ad eas Dominus veniſſet.bona caſtitas coniugalis,melior continentia vidualis,optima perfectio virginalis:itaq; Chriſtus ex virgine naſcitur,à prophetico viduę Annæ ore benedicitur,ad nuptias inuitatus venit. 4. Beda. vt meliore per Chriſtum facto,eius gloria manifeſtaretur. 6. Int.Aug.q.d.quid eſt commune Deitati meæ, & tibi matri ſecundùm carnem?Chry.Ita loquitur,ne ſuſpectum eſſet miraculum. ab his enim qui indigebant,rogari oportuerat,non à matre.Aug.Secundùm quod Deus matrem non habebat, miraculũ autem ſecundùm diuinitatem facturus erat,non ſecundùm infirmitatem humanam. quaſi ergo dicat, non tu genuiſti Deitatem meam,quæ facit miraculum. 7. Int.eſt nomen ſexus.Aug. 8. Int.opportunitas oſtendendi naturam,quam ex te habeo: ſed oſtenſa diuina per miracula, oſtendetur & humana natura per paſſionem. Auguſt.q.d.cùm infirmitas pendebit in cruce,cuius mater es,tunc te agnoſcam: commendauit enim tunc matrem diſcipulo. non eſt autem quòd hìc Mathematici occaſionem ſumãt erroris,quaſi Chriſtus ſub fato fuerit, nec enim ſub neceſſitate ſyderum eſt eorum Conditor,in poteſtate habebat quando moreretur ſed ea vti nondum erat opportunum.vocandi erant diſcipuli, annũciandum regnum cælorum,faciendæ virtutes, commendanda diuinitas in miraculis, & humilitas in paſſione mortalitatis.vbi verò tantum fecit,quantum ſufficere iudicauit, venit hora,non neceſſitatis, ſed voluntatis,non conditionis,ſed poteſtatis. Chry.nondum venit hora.i.nondum ſum cognitus his qui adſunt,nec ſciunt defeciſſe vinum: ſine eos primùm hoc ſentire. qui enim neceſſitatem non præſenſit,nec beneficium magnopere ſentiet.

SENS. MYST. IN CAP. II.

b. BEda.prima dies ſeu ſeculum,ante legem,Patriarcharum exemplo, ſecunda ſub lege, Prophetarũ ſcriptis,tertia ſub gratia,præconiis Euangelicis,quaſi luce refulſit,& in hac die Dominus incarnatus apparuit. 1. Beda.in Cana Galilææ.i.zelo tranſmigrationis nuptiæ celebrantur, nempe digni ſunt Chriſti gratia qui zelo feruent piæ deuotionis,& de vitiis ad virtutes, & de terrenis ad æterna tranſmigrant. 2. Int.Mater eſt figura ſynagogæ. 3. Aug.Venit & in hunc mundum ad nuptias. Verbi enim ſponſa humana caro,thalamus,vterus Virginis,vbi ſibi eam coniunxit,pignúſque dedit Spiritũ ſanctum.Glo.vocatus deſiderio præcedentium patrum. 4. Glo.Senſus legis per carnalem expoſitionẽ Phariſæorum,à priſca virtute cœperat deficere:ſed Chriſtus quæ carnalia videbantur,ſpiritualia oſtẽdit,& qui in Prophetis nondum manifeſtatus, quaſi vinum in aqua latuit: cùm aperuit ſenſum vt intelligerent Scripturas,mentes vino inebriauit,& à carne alienauit.Aug.fecit de aqua vinum Chriſtus, cùm aperuit ſenſum,& expoſuit Scripturas Sic enim ſapit quod non ſapiebat. 5. Alcui.Prouocat ſynagoga Chriſtum ad faciendum miraculum,familiare enim,Iudæis miracula quærere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

b. tertia ab aduentu in Galilaam,vel à die quo ad Chriſtum venerat Nathanael. erat autem 13.à natiuitate. Anno 30.vita Chriſti,etſi Epiphan. putat contigiſſe id die Natiuitatis. 1. ſ.In tribu Aſſer, erat enim altera Galilaa iuxta Sidonem. 2. ſ.mortuo iam Ioſepho,vt ait Epiphanius. 3. ſ.tamquam notus,& amicus. 4. i.dum inciperet deficere,quamquam Græc. ὑστερήσαντος.i.cum defeciſſet. c. ſufficiens,ſcilicet.

6. i.omitte me.Hebr.ſic Matth 8.vide etiam 2.Reg.16.& 4.Reg.9.Quidam tamen interpretantur, Quid mihi tecum ſeu,Quid tibi mecum? 8. i.opportunitas:oportebat enim apparere prius neceſſitatem,vel nondũ tempus eſt paſſim edendi miracula:quòd tamen anteuertit in gratiam matris,& ne videretur tepori ſumptus.

[9] Dicit matet eius miniſtris:[10] Quodcumque dixerit vobis,facite. Erāt autem ibi lapideæ [11] hydriæ ſex poſitæ, ſecundùm [12] purificationem Iudæorum , capientes ſingulæ [13] metretas [14] binas vel ternas. Dicit eis Ieſus,[d] Implete hydrias aqua. Et [15] impleuerunt eas vſque ad ſummum.Et dicit eis Ieſus,[16] Haurite nunc,& ferte [e] architriclino:Et tulerunt. Vt autem guſtauit [17] architriclinus aquam vinum factam,& non [18] ſciebat vnde eſſet:[19] miniſtri

Sens. Lit. In Cap. II.

9. Int.erſi videtut negare Filius,ſcit mater pietatem eius, & ideo fiducialiter imperat miniſtris.
10. Beda.q.d.licet videatur negare,tamen faciet.nouerat enim eum pium,& miſericordem.Chry.etſi dixit nondum veniſſe horam,tamen fecit,oſtendens ſe non eſſe ſubiectum horæ, ſimul etiam propter honorem matris,ne ei contradicere videretur,eámque faceret tot præſentibus erubeſcere. adduxerat enim illa miniſtros , vt à pluribus fieret petitio. 11. Int.i.vaſa aquaria.Beda.Græcè enim aqua ὕδωρ. Chry.replebant hydrias aqua,vt eam haberent propè cùm fierent immundi, nec opus eſſet ad flumina currere. 12. Alcui.inter alias Phariſæorum traditiones,hoc etiam obſeruabant,vt ſe crebrò lauarent. Chry.ne quis ſuſpicaretur fæce vini intus remanente,aqua deinde immiſſa,vinum factum,oſtēdit illa vaſa numquam vinum habuiſſe. 13. Int.metron Græcè,Latinè menſura dicitur.Aug.metretas.i.menſuras.q.d.vrnas,ſeu amphoras. 14. Beda.eædē capiebant binas,vel ternas,non aliæ binas,aliæ ternas.
d. Chry.non ex nihilo facit miraculū,ſed ex creatura,ne contrarius putetur mundi conditori,ſi enim contrarius eſſet,non eius operibus vteretur ad ſuæ virtutis demonſtrationem. 16. Chry.non ipſe haurit,ſed iubet hoc miniſtros facere,vt teſtes ſint miraculi. Hil.3.de Trin.qui infuderūt,hauriri aquā exiſtimant:qui hauriunt,vinum infuſum arbitrantur. e. Chry.hoc iuſſit ferri,& non diſcumbentibus,ne quis diceret conuiuas ebrios diſcernere non potuiſſe,vtrū aqua eſſet an vinū.At hi quibus adminiſtratio conuiuarū credita eſt,ſobrij ſunt,vt omnia ordinatè diſponāt. 17. Int.i.princeps triclinij. Alcui.triclinium ordo trium lectorum,κλίνη enim lectum ſignificat.olim enim in lectis diſcumbebant : Architriclinus autem primus inter conuiuas , vnde quidam intelligunt fuiſſe aliquem ex Sacerdotibus Iudæorum,qui nuptiis intereſſe poterat,vt eos inſtrueret quemadmodum nuptiis vti deberent.

Sens. Myst. In Cap. II.

11. Aug.hydriæ ſex,ſex ætates.ſ.ab Adam ad Noë , hinc ad Abraham,inde à Dauid,inde ad tranſmigrationem Babylonis,inde ad Iohannē Baptiſtam, inde ad finē ſeculi:impletæ Prophetiæ , plenæ ſunt hydriæ,metretæ binæ, vel ternæ.nominato enim Patre & Filio, etiam Spiritus ſanctus intelligitur: vel quia in duobus hominum generibus.ſ.Iudæis & Græcis, tres Noë filij ſignificantur.Alcuin.miniſtri, doctores noui Teſtamenti,qui Scripturas ſpiritualiter interpretantur.Architriclinus,aliquis legiſperitus,vt Nicodemus,Gamaliel,Saulus,cui dum Euangelij verbum committitur, quaſi vinum de aqua factum Architriclino propinatur:tres verò ordines diſcumbentium,tres in Eccleſia fidelium ordines, coniugatorum,continentium,& doctorum.Glo.aqua,Lex,Prophetæ.& Pſalmi, quæ ſecundùm litterā aqua inſipida,ſecundùm ſpiritum, vinum:hydriæ ſex,in ſex mundi ætatibus corda hominum receptiua ſcripturarum,parata & propoſita in exēplum viuendi & credendi,vt in prima Abel,in ſecunda Noë, &c.lapidea i.fortia in Chriſto lapide,ſecundùm purificationem Iudæorum:lex enim Iudæis data,gratia per Chriſtum omnibus facta,metretæ binæ,vel ternæ:binæ,dum Patre Filio nominato Spiritus intelligitur;ternæ,dum nominato etiam Spiritu,manifeſtiùs trinitas intelligitur,vt cùm dicitur:Baptizantes eos in nomine Patris,Filij,& Spiritus ſancti,aqua vinum fit dum aufertur velamen,& Chriſtus apparet. d. Aug ſi iuſſiſſet aquam effundi,& ipſe vinum mitteret, videretur ſcripturas veteres improbaſſe:cùm autem aquam conuertit in vinum,oſtendit Scripturam veterem ab ipſo eſſe , in qua tamen nihil ſapit,ſi non Chriſtus intelligatur.Glo.Voluit non ex nihilo,ſed ex aqua vinum facere, vt doceret ſe non ſoluere legem,ſed implere , nec in Euangelio alia facere vel docere , quàm quæ prophetia prædixit. 15. Int.quia nullum tempus fuit à ſalutari doctrina vacuum. 18. Iur. vt Paulus priùs neſciuit ſpiritum in litera. 19. Int.vt Eſaias,& cæteri.

Addit. Avct. In Cap. II.

9. Fortè ſpiritu Prophetico,quid Chriſtus facere vellet,præuidit. 12. ſ.introductam à Iudæis.vide Mar.7.
13. i.Cados.Cadus autem continet congios decem.Congius autem ſex ſextarios. Sextarius autem 12.cyathos,quanquam alij maiores faciunt.Cyathus,vncia dua. e. i.præfecto conuiuij Eſt autem triclinium locus tribus conſtratus lectis ad diſcumbendum:olim enim in lectis accumbebant.

autem ſciebant qui hauſerant aquam:[f]vocat ſponſum architriclinus,& dicit ei:Omnis
[20]homo primùm bonum vinum ponit, & cùm [21]inebriati fuerint, tunc id quod deterius
eſt. Tu autem ſeruaſti [22]bonum vinum vſque [23]adhuc. Hoc fecit initium [24]ſignorum Ieſus
in Cana Galilææ.& manifeſtauit [25]gloriam ſuam, & [26]crediderunt in eum diſcipuli eius.
Poſt hæc [27]deſcendit [28]Capharnaum ipſe & mater eius, & [29]fratres eius,& [30]diſcipuli eius:
& ibi [31]manſerunt non [32]multis diebus.Et propè erat Paſcha [33]Iudæorum,&

Sens. Lit. In Cap. II.

22. Chry.non ſimpliciter vinũ,ſed optimum Chriſtus fecit:talia enim ſunt Chriſti miracula,vt his quæ per naturam fiunt ſpecioſiora, & vtiliora fiant. 23. Chry. veriſimile eſt ſponſum aliquid reſpondiſſe,ſed Euangeliſta hoc prætermittit,tangens ſolùm quod eſt neceſſariũ ſcire.ſ.vinum ex aqua factum. 24. Chry.tunc maximè neceſſarium ſigna facere,cùm diſcipuli congregati erant,& attendentes his quæ fiebant:eſt autem hoc initium ſimpliciter miraculorũ Chriſti, nec enim antè miraculum fecit. Aug.miraculũ hoc mirum non eſt eis qui nouerunt Deũ feciſſe. ille fecit vinum illo die in hydriis,qui omni anno facit in vitibus;ſed hoc aſſiduitate amiſit admirationẽ;itaque ſeruauit ſibi inuſitata quædam quæ faceret,vt tamquàm dormientes homines ad ſe colendum mirabiliter excitaret.

25. Int.ſ.latentem Deitatem.Aug.id eſt, ſe Regem gloriæ, qui ſicut Dominus elementa mutabat. Chry.manifeſtauit quantũ eſt ex parte ſua,etſi tunc multi non cognouerunt,ſed tamen omnes poſtea miraculum erant audituri. 26.Aug.de con.Euan.lib.2.ca.17.ſic dictum eſt vocatos diſcipulos ad nuptias,vt illud,Paulus Apoſtolus in Tarſo Ciliciæ natus ; nec enim tunc erat Apoſtolus : ita diſcipuli Chriſti dicuntur ad nuptias inuitati,non qui diſcipuli eſſent, quandoquidem in eum nondum credebant,ſed qui diſcipuli futuri erant. 27. Chry.quia paulo pòſt aſcenſurus erat Hieroſolymã, Capharnaum adiit,ne vbique fratres & matrem ſecum ducat.Aug.de con.Euan.lib.2.ca.17.tres alij Euangeliſtæ prætermiſerunt primum Domini aduentum inGalilæã,poſtquàm baptizatus eſt,quando aquam conuertit in vinum;ſed meminerũt eius qui fuit poſt Iohannem traditum in carcerem. Euſeb.in hiſt. lib.3.ca.24. tres alij Euangeliſtæ ea enarrauerunt quæ geſta ſunt anno quo Iohannes in carcerem incluſus eſt,itaque ab illis omiſſa Iohannes conſcripſit. 29. Int. i. cognati. Aug.fratres in Scriptura dicuntur,non ſolùm qui ex eodem vtero aut patre naſcuntur , vnde Abraham & Loth, Iacob & Laban fratres dicuntur. 30. Int.ſ.qui non fratres,Aug.de con. Euan.lib.2.c.17. Incertum eſt an illi iam adhæſerant Petrus & Andreas, & Filij Zebedæi , & Scriptura diſcipulos appellat non ſolùm illos duodecim,ſed omnes qui in Chriſtum credentes,ad regnum cælorum magiſterio eius erudiebantur.

31. Chry.nullum ibi tunc miraculum operatus eſt.Erant enim homines valdè corrupti , acceſſit cò tamen,& manſit propter matris honorem 32. Beda.Appropinquabat enim feſtum Paſchæ. 33.Orig. eſt enim quoddam aliud Paſcha in ſpiritu & veritate.

Sens. Myst. In Cap. II.

20. Int.carnalis à veris ad falſa deſcendit. 21. Int.mundana prudentia priùs docet homines blanda,deinde ſubdit inutilia,& inhoneſta. 22 Int.quia olim bonum,etſi in figuris quaſi cum aqua occultum,nunc verò in Euangelio manifeſtum.Alcui.dilatum Euangelium vſque ad ſextam ætatem.

28. Int.i.villa pulcherrima,vel ager conſolationis. Orig. oportebat poſt vini alacritatem ad agrum conſolationis venire Chriſtum,conſolaturum in agrorum multitudine ſuſcipientes eius diſciplinam. Alcui.Capharnaum villa pulcherrima,ſcilicet,mundus in quem verbum Patris deſcẽdit. Glo.deſcendit in mundum Filius Dei , ſecundùm quod habet matrem,& fratres. 32. Beda. non multo tempore cum hominibus conuerſatus eſt.

Addit. Avct. In Cap. II.

f. apparet ſponſum non recubuiſſe cum cæteris:quòd ſi quis velit accubuiſſe etiam ipſum menſæ , vocauit poſitum pro compellauit.ſ.ad illum accedens , non illum ad ſe vocans. 21. Hebr. pro egregiè biberint. 23. i. vſque nunc, [illegible]. 24. ſignificatur id fuiſſe primum omnium Chriſti miraculorum. 25. i.potentia claritatem. 26. i.perfectiùs. 27.ſ.antequàm Iohannes in carcerem conijceretur. Itaq; aliud eſt de quo Matth.4.

29. ſ.Iacobus minor , Ioſeph , Simon , & Iudas,filij Alphæi & Mariæ Cleophæ.ſ.filia,quæ ſoror erat matris Domini. 33. Non ſed Paſcha de quo Matth.21.Marc.11.Luc.19.hoc enim in primo prædicationis anno, illud in vltimo:dicit verò Iudæorum,ad differentiam Paſcha Chriſtianorum.

ascen

a[34]ſcendit Ieſus Hieroſolymam,& inuenit in templo[35] vendentes oues & boues[36], & co-
lumbas, & numu[37]larios ſedentes. Et cùm feciſſet quaſi flagellum[38] de funiculis,omnes
[g]eiecit de templo,oües quo[39]que & boués, & numulariorum effudit æs[40], & menſas[41] ſub-
uer[42]tit.& his qui colu[43]mbas vendebant,dixit: [h]Auferte iſta hinc,& no[44]lite facere domum
[45]Patris mei domum nego[46]tiationis.

SENS. LIT. IN CAP. II.

34. Int.docet nos ſeruare inſtituta illius Eccleſiæ ad quam venimus,ſi nõ fuerit cõtra fidem.Alcui. bis legitur aſcendiſſe,ſemel anno quo Iohannes nondũ miſſus in carcerẽ,de quo nunc agitur;iterum anno quo eſt paſſus.ſi autẽDei Filius legis decreta ſeruat,celebrans ſolennitates cum cęteris,quanto nos ſtudio oportet ſolennitates celebrare? 35. Beda.cõtinuò templum orationis adiit, exemplũ dans, quocumq; properemus, domũ Dei priùs ingrediendi orationis cauſa. 36. Int.ſ.vt in ſacrificiis offe-rentur. Aug.talia populo illi ſacrificia data ſunt,quib.teneretur,ne ad idola deflueret. 37. Int.ſ.ne de-eſſent pretia emptoribus.Beda.quia de longinquo venientes,quæ immolarentur ſecum ferre nõ pote-rant,pretia deferebant.itaq; Scribæ & Phariſæi in templo vendi animalia inſtituerunt,& vt inter em-ptores & venditores prompta eſſet pecunia, numularij ſedebant. 38. Aug.Flagellandus ab eis,prior eos flagellauit. g. Aug.Ecce templum illud figura erat; Et eiecit Dominus inde vendentes neceſſaria ad ſacrificia;quid ſi ibi ebrioſos inueniſſet?ſi negotiationis nõ debet fieri domus Dei, potationis fieri debet? 39. Int.ſ.eiecit. 40. Int.ſ.materiam venditionis. 41. Theoph.ſ.numularias. 42. Orig. Maior hìc demonſtrata potentia quàm in miraculo mutationis aquæ in vinum; illic enim inanimata ſub-ſiſtit materia,hìc verò hominum domantur ingenia.Aug.de con.Euan.Fecit hoc bis Dominus, ſemel vt narrat Iohannes,atque iterum vt narrant cæteri. 45. Int.hìc apertè ſe Filium Dei dicit.Beda.com-mendatur vtraq; Chriſti natura; humana,quia matrem communem dicitur habuiſſe; diuina, quia verus Dei Filius demonſtratur.Chry.Patrem vocat,& non iraſcuntur: putant enim eum ſimpliciter dicere, poſtea verò cùm manifeſtiùs loqueretur,ſæuiebant. Aduertendum autem quòd cùm Dominus multa eſſet facturus,quæ eis viderẽtur legis tranſgreſſio,fecit rem hanc,dans intelligere quòd qui periculis ſe exponit pro bono ornatu domus,Dominum eius nõ contemnit.itaque non dixit domum ſanctam, ſed domum Patris mei. 46. Chry.Veniens ad paſſionem(vt Matthæus narrat)cùm eos de templo eii-ceret,dicebat:Nolite facere domum meam ſpeluncam latronum,durioribus ſermonibus vtens, nunc verò in principio ſignorum non ita aſperè loquitur.

SENS. MYST. IN CAP. II.

34. Glo. Paſcha agimus dum à vitiis ad virtutes tranſimus; ad hæc venit Chriſtus, dum Eccleſiam quotidie viſitat,& actus cuiuſque conſiderat. 38. Int. qui peccata peccatis addit, quaſi funem conne-ctit quo flagelletur & ligetur.Aug.quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates ſuas, agnoſcunt, quia Dominus facit flagellum de reſticulis; & admonet vt mutent ſe,alioqui audient in fine.Ligate illi manus & pedes. 42. Orig.ſignificantur diſſoluenda,& diſpergenda,quæ ſecundùm le-gis ſcripturam honeſta videbantur,tranſlato regno ad gentes.Aug.vendentes in Eccleſia ſunt,qui ſua quærunt,non quæ Ieſu Chriſti;in columba ſignificatur Spir.S gratia;in bobus,Apoſtoli & Prophetæ, qui nobis Scripturas diſpenſarunt,in ouibus,plebes. Qui ergo Scripturis fallũt populos à quibus ho-nores quærunt,vendunt boues,vendunt & oues i.ipſas plebes, idque diabolo. Beda. columbas ven-dunt,qui gratias non gratis(vt præceptum eſt)ſed ad præmium dant, oues autem qui humanæ lau-dis gratia,pietatis opera exercent,numulatij qui apertè rebus terrenis in Eccleſia deſeruiunt. Faciunt etiam Dei domum negotiationis,hi qui gratiam perceptam,non ſimplici intentione,ſed cura huma-næ retributionis exercent. Eiiciuntur verò omnes de templo.i.de parte ſortis Sanctorum, itémque oues & boues,quia talium vita,pariter & doctrina reproba oſtenditur.Effunditur æs, quia damnatis in fine rerum quas dilexerunt,figura tolletur.Orig.Templum anima ſtudioſi, In qua ante doctrinam Chriſti,boues.i.terreſtres motus, oues.i.motus inſenſati, columbæ.i.inconſtantia mentis,æra,i.quæ bona videntur.Glo.boues vendunt,qui pro quæſtu temporali prædicant. 43. Int.ſpecialiter Simonia-ca damnatur hæreſis. h. Beda. gratiam Spiritus ſancti quæ gratis accipitur, gratis dari vult. 44. Int. Gratiam Spiritus prohibet vendi,quia gratia eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

35. *i.atrio templi.* 37. *Qui pecunias commutabant maiores.ſ.minoribus, vel contrà. Græc. κερματιςὰς, κέρμα enim æris minutia.* 38. *Græc.φραγέλλιον,voce Latina aliquantum mutata.*

Quod

[47] Recordati ſunt verò diſcipuli eius quia ſcriptum eſt: [48] Zelus domus tuæ comedit me.
[49] Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: [50] Quod ſignum oſtendis nobis * quia hæc fa-
cis? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: [51] Soluite [52] templum hoc, & in [53] tribus diebus [54] excitabo
illud. Dixerunt ergo Iudæi, [55] Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc,
& tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem [56] dicebat de [57] templo corporis ſui.

SENS. LIT. IN CAP. II.

47. Iot.ſ.hoc viſo. 48. Int. quia zelo domus Dei eiecit impios.Beda. ¶Alcui.Zelus cùm in bono accipitur,eſt quidam feruor animi,quo mens relicto humano timore,pro defenſione veritatis accenditur.Aug.comeditur zelo domus Dei,qui quæ ibi peruerſa videt,cupit emendare,& ſi non poteſt,tolerat,& gemit. non eſt patiendum in domo Dei quidquam peruerſi:ſed ſi amicus eſt,admoneatur leniter;ſi vxor,ſeueriſſimè frenetur; ſi ancilla,etiam verberibus compeſcatur. 49. Int. non audentes ibi reſiſtere,quia viderunt diuinum quid in facie eius irradiare. 50. Chry.quid opus erat ſignis, vt quæ malè fiebant, facere ceſſarent? an non zelus talis pro domo Dei magnum erat ſignum virtutis? dolebant autem iſti de ſuo turpi lucro impedito,eúmque prohibere volebant. 51. Int.non imperat, ſed quaſi diceret,vos ſoluetis. Theoph.non illos ad homicidium prouocat,ſed hoc eis affectantibus, non ſibi eſſe abſconditum demonſtrat. ¶Beda.q.d.ſicut templum inanimatum veſtris commerciis & ſceleribus mea expio poteſtate,ita hoc corporis mei templum,cuius iſtud ſignum geſtat, veſtris manibus diſſolutum tertia die reſuſcitabo. 54. Int. ego vt Deus cum Patre. Aug. Reſuſcitauit eum & Pater,cui dicit,excita me,& reddam illis,ſed quid fecit Pater ſine Verbo? Theoph. audiant Arriani Dominum mortis deſtructorem,excitabo,inquit.ſ.virtute propria. Chry.hoc ſignum maximè oſtendebat eum non eſſe purum hominem. 55. Alcui. prima ædificatio à Salomone perfecta eſt ſeptem annis,reædificatio autem ſub Zorobabel,quadraginta & ſex annis. 56. Aug.Ille ſpiritualiter loquebatur,Iudæi quia caro erant, carnalia ſapiebant. 57. Orig.ſicut templum gloriam Dei continebat in ipſo habitantem,ſic corpus Chriſti vnigenitum,qui eſt imago Dei & gloria.

SENS. MYST. IN CAP. II.

52 Orig.& corpus Ieſu,& templum exemplar Eccleſiæ,quæ ex viuis lapidibus conſtruitur,& quamuis videatur diſſipari aduerſitatibus tribulationũ,inſtaurabitur tamen die tertia. 53. Int.ſ.in virtute Trinitatis. 55. Orig.quatuor elementa mũdi,& homo ſexta die creatus eſt. Aug.4.de Trin.cap.5.numerus hic perfectioni corporis Chriſti congruit. quadrageſies.n.ſexies ſeni,ducenta ſeptuaginta ſex. ſ.nouem menſes, & ſex dies: tanto autem tempore perfectio corporis Chriſti ad partum perducta, conceptus enim octauo Kal.Aprilis,quo & paſſus,natus octauo Kal.Ianuarij. Idem lib.83.q.36.dicitur conceptio humana ſex primis diebus lactis habere ſimilitudinem, ſequentibus nouem conuerti in ſanguinem,deinde duodecim ſolidari,reliquis 18.perfectè formari,deinde vſque ad partum augeri. qui numerus facit 45.addito vno 46.quæ multiplicata per ſenarium,qui eſt huius ordinationis cauſa,fiunt ducenti ſeptuaginta ſex. itaque quot anni fuerũt in fabricatione templi,tot fuerunt in perfectione corporis Domini. Idem in Iohan.Chriſtus de Adam corpus accepit, Græcè autem ἀνατολὴ Oriens, δύσις Occidens, ἄρκτος Septemtrio, μεσημβρία Meridies,quorum primæ literæ faciunt nomen Adam,nempe à quatuor ventis colligendi electi, cùm venerit Dominus ad iudicium.Habent & literæ nominis Adam numerum 46.ſecundum Græcos, α enim vnum, δ quatuor: rurſum α vnum, μ quadraginta. ita fiunt quadraginta ſex.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

*48. id eſt, ſtudium ardentiſſimum gloriæ domus tuæ, ſimile illud Pſal.118. Defectio tenuit me,&c.& illud: Tabeſcere me fecit zelus meus. poteſt & zelus pro indignatione iuſta accipi ob indignè.ſ.habitam domum Domini. 49. pro,dixerunt. Hebr. 50. quaſi verò paruum ſignum fuiſſet ſic omnes eyicere, nemine reſiſtere audente. * i.quod auctoritatem habeas id faciendi. 51. pro, ſoluetis. Hebr.q.d. Tum dabo cùm ſoluetis,&c. 55. à primo anno Cyri quo facta poteſtas templum ædificandi vſque ad 6. Dary Hyſtaſpis quo perfectum eſt,45.anni numerantur. Nam Cyrus regnauit 30. Cambyſes 8.Magi vnum, addunt verò Iudæi vnum, quod ſeptimo Dary inchoante perfectum. Aly aliter.ſ.cœptum ædificari templum primo anno Cyri, perfectum ſexto Dary. Imperaſſe enim Cyrum annis 20. & totidem ſucceſſorem Aſſuerum, atque huic Darium ſucceſſiſſe. Vary enim ſunt doctiſſimorum virorum de Perſarum regibus ſententiæ,quot,nam ve fuerint,& quanto quiſque tempore regnauit.*

Cùm ergo reſurrexiſſet à mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius quia hoc dicebat: & crediderunt Scripturæ, & ſermoni quem dixit Ieſus. Dùm autem eſſet Hieroſolymis in Paſcha in die feſto, multi crediderunt in nomine eius, videntes ſigna eius quæ faciebat. Ipſe autem Ieſus non credebat ſemetipſum eis, eo quòd ipſe noſſet omnes: & quia opus ei non erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine. Ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.

Sens. Lit. In Cap. II.

l. Glo. Apoſtoli quod intelligere non poterant, patiẽter tolerabant vſq; ad Spiritus ſancti reuelationem: vnde exemplum accepimus, vt humiliter expectemus, orantes, & exercẽtes mẽtes noſtras, donec intelligamus. Latent quædam in Scriptura, ne citò intellecta iactantiã generent, & exercitio acquiſita delectent, carnali ſenſui claudũtur, ſpiritualiter laboranti, & diligẽter attendenti dãtur. 58. Int. ſ. corpus ſuum morte ſoluendum, & à ſe ſuſcitandum. 59. Int. ſ. Prophetarum, qui dixerunt Chriſtũ tertia die reſurrecturum. Alc. ante reſurrectionem non intelligebãt ſcripturas, quia nondũ acceperant Spiritum ſanctum. 60. Int. ſ. Soluite templum hoc. 61. Orig. vide an in miraculis deputandum ſit, quod cunctos de templo eiecit. Chry. prudentiores diſcipuli, qui ad Chriſtum acceſſerunt, nõ propter ſigna, ſed propter doctrinam; craſſiores per ſigna trahuntur, rationabiliores per prophetias ſeu doctrinam.
63. Int. non quòd eſſent aliquid facturi nolenti, qui habet poteſtatem ponendi animã ſuam, &c. ſed quia occulta in eis nouit, & ſciebat eos nõ firmiter credere. Chry. non cõfidebat in eis, vt in diſcipulis perfectis, neq; cõmittebat eis omnia dogmata, vt iam firmiter fidelibus fratribus. 65. Int. ſ. vt Deus.
67. Int. q. d. ita noſſet, vt à nullo quidquam acciperet, cùm ſciret de homine, quod non ipſe homo de ſe. 68. Chry. Scire ea quæ ſunt in corde hominum, eſt Dei qui corda plaſmauit. Aug. plus nouerat artifex quid eſſet in opere ſuo, quàm ipſum opus. Beda. numquam ſimus de noſtra conſcientia ſecuri, ſed ſemper ſolliciti formidemus. quod enim nos latet, æternum arbitrum latere non poteſt.

Sens. Myst. In Cap. II.

l. Orig. Complementa fidei attingemus in magna reſurrectione totius corporis ſui. i. Eccleſiæ eius.

Addit. Avct. In Cap. II.

m. id eſt, magis firmiuſq; crediderunt. Adde quòd intelligebant quòd priùs non intellexerant. n. pro, in die feſto Paſchæ. ſ. 7. illis diebus, vt quidam interpretantur. 61. pro in eo. Notandum verò apud Euangeliſtas pro eodem ſumi, credere Chriſto, in Chriſtum, in Chriſto, in nomen Chriſti. vide Iohan. 3. 5. 6. 1. Iohan. 4. Exod. 14. Act. 8. 63. ſ. non illis fidebat qui ſciret facilè mutandos. o. pro, de aliquo. Hebr.

CAPVT III.

ERAT autem homo ex Phariſæis Nicodemus nomine, Princeps Iudæorum. Hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei:

Sens. Lit. In Cap. III.

1. INT. qui credunt reſurrectionẽ, per hoc ab aliis diuiſi. 2. Aug. erat iſte ex his qui credebãt in nomine eius. 3. Int. i. vnus de Principibus. 4. Beda. cupiebat ſecreta locutione pleniùs diſcere myſteria fidei, cuius iam rudimenta ſignorum oſtenſione perceperat. 5. Chry. Adhuc Iudaica detinebatur infirmitate, timens in die venire, vnde alibi: Ex principibus multi crediderunt in eum, ſed propter Iudæos non confitebantur, &c. Glo. fortè cùm eſſet Magiſter in Iſraël, palàm diſcere erubeſcebat.

Sens. Myst. In Cap. III.

1. GLoſ. Nicodemus, victoria populi, vel victor populi. figura eorum qui ex Iudæis credẽtes, per fidem vincunt mundum. 4. Int. Lucem. 5. Aug. nondum erat natus, vnde in nocte dicitur veniſſe; renatus ab Apoſtolo dicitur, fuiſtis aliquando tenebræ, nunc lux in Domino. Aimo. hom. in octau. Pentec. tenebris ignorantiæ obnubilatus, nondum eò peruenerat vt perfectè crederet. nox enim in Scriptura pro ignorantia ponitur. Glo. figura erat iſte catechumenorum, qui fidem habẽt, ſed nondum baptizati in quadam nocte Sacramentorum accedunt, vel eorum qui perfectè credunt, ſed lucem perfectorum operum nondum habent.

Addit. Avct. In Cap. III.

a. pro, quidam. Hebr. 3. Principes dicebantur, vel capita familiarum, vel nobiliſſimi.

[6] Rabbi, ſcimus quia à Deo [7] veniſti Magiſter: [b] nemo [8] enim poteſt hæc [9] ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. [10] Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, niſi quis [11] renatus fuerit [12] denuò, [13] non poteſt videre [c] regnum [14] Dei. Dicit ad eum [15] Nicodemus, [d] Quomodo poteſt homo renaſci, cùm ſit [16] ſenex? [17] numquid poteſt in ventrem matris ſuę iteratò introire, & renaſci? [18] Reſpondit Ieſus, [e] Amen, amen dico tibi, [19] niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt [20] introire in regnum Dei. [21] Quod natum eſt ex * carne, [22] caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, [23] ſpiritus eſt.

SENS. LIT. IN CAP. III.

6. Aimo. Magiſtrum appellat, & Deum tacet. credebat enim à Deo miſſum, ſed Deum non cognoſcebat. 7. Int. à Deo ad cæleſte magiſterium veniſſe credebat, & cùm illo Deũ eſſe, ſed ipſum Deum eſſe non cognouit. Chry. adhuc humanam de Chriſto mẽtem habens, vt de Propheta loquitur, Et alieno auxilio indigenti. 8. Aug. hinc apparet ex illis fuiſſe qui crediderant in nomine eius. Gl. quia prudenter ſigna notauerat, pleniùs myſteria fidei requirit, ideo meruit doceri de Chriſti Deitate, vtraque Natiuitate, Paſſione, Reſurrectione, Aſcenſione, &c. 9. Int. quæ vidit in Paſcha fieri ab eo. 10. Glo. Secundam ei natiuitatem exponit, ne crederet ſolam fidem qua ob ſigna viſa, in Chriſtum crediderat, ſufficere ad ſalutem abſque regeneratione. Item quia putabat Chriſtum purum hominem, cœpit eum inſtruere de regeneratione qua intelligat eũ eſſe Filium Dei, & ſe poſſe filiũ Dei fieri. 11. Aug. his qui nati fuerint denuò, ſe credit Ieſus. 12. Int. Græcè de ſurſum. 13. Chry. q. d. niſi natus fueris deſuper, longè es à regno cælorum; in quo ſe ipſum oſtendit, & indicat non tantùm eſſe quod videtur, ſed aliis oculis opus eſſe ad eum videndum. 15. Int. qui ſolùm carnalem natiuitatem nouit, quæ non poteſt denuò fieri, ideo modum ſecundæ quærit. Chry. Veniens ad Chriſtum vt ad hominem, & audiens maiorem quàm ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quæ dicuntur; Infert ergo impoſſibilitatem vt in apertiorem doctrinam prouocet; admirabatur verò natiuitatem talem, & regnum; nec enim audita erant apud Iudæos, ſed circa prius inſiſtit, quod eius mentem maximè concutiebat. d. Chry. quærere quomodo, eſt eorum qui non valdè credunt; & multi ſic quærentes, à fide exciderunt. 16. Beda. Senex erat, & ideo de ſe protulit exemplum, quaſi dicat, quomodo ego poſſum iterum renaſci? 17. Auguſt. Spiritus loquitur, & ille carnem ſapit, nouerat natiuitatem ex Adã & Eua, ex Deo & Eccleſia non nouerat; ſic tamen tu intellige natiuitatẽ ſpiritus, quomodo ille natiuitatẽ carnis. vt enim vterus non poteſt repeti, ſic nec Baptiſmus. 18. Int. modũ ſecundæ natiuitatis oſtendit. Chry. 19. Aug. propter hæreditatẽ patris hominis tẽporalis, naſcitur aliquis ex viſceribus matris carnalis; propter hæreditatẽ Patris Dei ſempiternam, naſcitur ex viſceribus Eccleſiæ. Glo. Neceſſarium eſt viſibile Sacramentũ aquæ ad ablutionẽ viſibilis corporis, ſicut eſt neceſſaria doctrina inuiſibilis fidei ad ſanctificationem animę inuiſibilis. Chry. Sicut in principio ſubiiciebatur elementum terra, opus verò totum plaſmantis erat; ita nunc ſubiicitur elementum aqua, totum verò eſt Spiritus, & gratiæ; tunc datus paradiſus in conuerſationem, nunc cælum aperitur; perficiuntur verò in aqua diuina ſymbola. vt enim in ſepulcro quodã ſubmerſis capitibus in aqua, vetus homo ſepelitur & occultatur, deinde nouus aſcẽdit; quod ergo matrix fœtui, hoc eſt, fideli aqua. niſi quod illic plaſmatur tẽpore indigens, hîc omnia in momento fiunt; ex quo itaque à Iordane Dominus aſcendit, animas ſpirituales aqua reddit. 20. Int. idem eſt, intrare quod videre; qui enim videt, intrat, & qui intrat videt. Aug. de Baptiſmo paruulorum cap. 30. vnde imago Dei non intrat in regnum Dei, niſi impedimento prohibente peccati? 21. Aimo. hom. in oct. Pent. Tanta myſteria capere non valenti, ex carnali natiuitate ſimilitudinem dat. 22. Int. i. carnale eſt, habens naturam generantis. Gl. nomine carnis carnalis homo ſignificatur, & Spiritus nomine ſpiritualis. 23. Int. i. ſimile ſpiritui. Aimo. vbi ſuprà: Sicut caro carnem procreat, ita ſpiritus ſpiritum. Chry. quod natum eſt ex ſpiritu ſpirituale eſt. Glo. natus eſt ex Adam ad mortem, verbo & ſacramento naſcitur filius Dei ad vitam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

*b. nominatiuus eſt. 10. apparet hinc illũ interrogaſſe de reb. ad ſalutem neceſſariis, etſi ſcriptum non eſt, aut Chriſtus reſpondit intelligẽs quid ille vellet. 11. Gr. natus γεννηθῇ, ſic inf. naſci γεννηθῆναι. 12. Gr. ἄνωθεν, quod etiam ſignificat è ſupernis, ſed hic pro iterum accipi apparet ex reſponſo Nicodemi. c. pro particeps eſſe. Heb. ſic inf. c. 8. & Pſ. 15. & Luc. 2. 26. propter ſe id dicit. e. i. verè, ſic Mar. 12. & Luc. 21. Alibi tamen ſignificat, ſeu ita ſit, optantis modo. vt Num. 5. Deut. 27. Pſ. 40. 71. 88. 105. & aliquando idem quod verus, ſeu veritas, vt Iſa. 65. Geminatur autem more Hebræo ad confirmationem, vel ad faciendum ſuperlatiuum, quo Hebræi carent, faciuntq́; geminato nomine, vel aduerbio. Itaq́; amen amen idem eſt quod veriſſimè. 19. nemo, etiam paruulus. * i. carnali generatione. 22. i. carnalis. 23. i. ſpiritualis.*

Non miretis[24] quia dixi tibi, oportet vos naſci denuò.[25] Spiritus[26] vbi[27] vult ſpirat: & vocem[28] eius audis*, ſed neſcis[29] vnde veniat, aut quò vadat[f]: ſic[30] eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu.[31] Reſpondit[32] Nicodemus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc[33] fieri? Reſpondit[34] Ieſus, & dixit ei, Tu[35] es magiſter* in Iſraël, & hæc ignoras[36]? Amen, amen dico tibi, quia quod ſcimus[37] loquimur, & quod vidimus[38] teſtamur[39]: & teſtimonium noſtrum non accipitis[40].

Sens. Lit. In Cap. III.

24. Int.q.d.non putes impoſſibile. Chryſ.dicendo ne miretis, oſtendit animi eius turbationem.
25. Int.id eſt, ſpiritualiter. 26. Chry.quaſi dicat, ſi ventum nullus detinet, ſed quò vult fertur; multò magis ſpiritus actionē naturæ leges detinere non poterunt. 27. Int.id eſt, in quibus vult operatur, & quando. Beda. Spiritus ſanctus in poteſtate habet, cuius cor gratia ſuæ viſitationis illuſtret. Theoph. Confundatur Macedonius qui ſeruum Spiritum aſſeruit. propria enim poteſtate vbi vult, & qualiter vult operatur. 28. Chry.id eſt, ſonitum. * Beda.ſcilicet, cùm te præſente loquitur is qui Spirito ſancto repletus eſt. Aug.cùm ſonat Pſalmus, Euangelium, & ſermo diuinus, vox ſpiritus eſt. 29. Int.ſcilicet, quamuis vocem eius audias. Chry.q.d.ſi venti quem ſentis viam neſcis, quomodo diuini Spiritus operationes ſcruteris? Alcui.quia etſi te præſente Spiritus ad horam quempiam repleuerit, non poteſt videri quomodo in eum intrauerit, vel quòmodo redierit. Aimo.quomodo credentes ad fidem introducat ignotas? & quomodo fideles ad ſpem perducat. Glo.neſcit infidelis, qua gratia veniat quis in adoptionem filij, & vadat in regnum Dei. f. Glo.id eſt, ad quam perfectionem ducat naſcentem ex ſe. 30. Aimo.quaſi dicat, Spiritus ſanctus inuiſibilis eſt, ita qui in ſpiritu naſcitur, inuiſibiliter naſcitur. 31. Int.quod nondum es tu. 32. Aimo. non animo reprehendentis, ſed affectu diſcentis Dominum interrogat. 33. Int.ſ.quod dicis, vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat.
34. Chry.quia adhuc in Iudaica vilitate manet, & propoſito tam manifeſto exemplo, adhuc interrogat, aſperiùs ad eum Chriſtus loquitur. 35. Aug.Volebat Dominus illū naſci de Spiritu; nemo autem ex Spiritu naſcitur, niſi humilis fuerit, ille autem magiſterio inflatus erat: deponit ergo eius ſuperbiam, vt poſſit naſci de Spiritu. Chry.non eius nequitiam accuſat, ſed inſipientiam & ruditatem.
36. Int.q.d inflatus neſcis, humilis ſcies. Chry.miracula facta per aquam, vt quod Heliſæus ferrum de aqua eduxit; & Iudæi mare tranſierunt; & Naaman in Iordane purgatus eſt, natiuitatē ſpiritualem figuraliter perſonabant. Itemque illa: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, &: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. hunc natiuitatis modum oſtendunt, & Iſaac etiā figura erat huius natiuitatis. 37. Int. ego.ſ cum Prophetis & Apoſtolis. Chry. de certiſſima cognitione loquitur, & quod ait ſcimus, de ſe ſolo dicit. Aimo hoc dicit oſtendens Patrem in Filio, & Filium in Patre, & Spiritum ſanctum ab vtroque procedentem. Alcui.ſcimus ego, ſcilicet, & qui modò ſpiritu ſunt renati. Gloſ.ipſe eſt ſcientia, locutio, & ſermo Patris; ipſe viſio & verum teſtimonium & veritas Patris; quòd verò pluraliter loquitur, myſterium Trinitatis innuit. 38. Int.ſcilicet, in abſcondito Dei. Alcui.apud Patrem in abſcondito. 39. Int.ſcilicet, foris mundo Alcui. 40. Int id eſt, teſtimonio noſtro vos carnales non creditis. Alcui. ¶ Theoph.non de Nicodemo dicit, ſed de genere Iudæorum, qui vſque ad finem in perfidia permanſerunt.

Sens. Myst. In Cap. III.

36. Inter. litera occidit.

Addit. Avct. In Cap. III.

24. *coniungenda hæc cum ſuperioribus, quaſi dicat, Ne ergo mireris quod dixi, oportere denuò naſci, loquebar enim de natiuitate quæ fit ex ſpiritu, non de carnali.* 28. *ſic tonitrui vox dicitur, id eſt ſonus.*
29. *ſ.determinatè.* 30. *Itaque non mirum ſi non percipitur ſenſu, vtpote res ſpiritualis.* 33. *ſcilicet, quæ dixiſti de noua natiuitate.* * *ὁ διδάσκαλος, doctor ille.ſ.celebris.* 36. *de quibus tam multa in Scriptura, & dicta, & figurata, vt in tranſitu maris rubri, ablutione Naaman, purgatione diluuij, vt Pſalm. 50. 112. Ezech. 11. 37. Zach. 13.* 37. *ſ.Ego & Spiritus ſanctus & Pater. Itaque paulò poſt vocat teſtimonium, vel plurale pro ſingulari. Eſt autem ſenſus, ea ſolemus affirmare quæ ſcimus. Itaque ne dubita quæ tam aſſeueranter affirmaui vera eſſe.* 39. *Teſtimonium autem fidem facit, non ſcientiam.* 40. *vel Iudæos intelligit, vel eos qui cum Nicodemo venerant, dixit enim is ſuprà, Scimus quia à Deo, &c.*

Si [41] terrena dixi vobis,& non [42] creditis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis? Et
[43] nemo [44] aſcendit in cælum,niſi [45] qui deſcendit de cælo, [46] Filius hominis [47] qui eſt in cælo. Et
[48] ſicut Moyſes exaltauit [49] ſerpentem in deſerto, ita [50] exaltari oportet Filium hominis: vt
omnis qui [51] credit in ipſo non pereat,ſed habeat vitam

Sens. Lit. In Cap. III.

41. Int.ſ.ſi terreni corporis ſolutionem,& reſurrectionem non credis,quid quæris aperiri myſteria ſpiritualis natiuitatis? Aug.ſi non creditis quòd templum à vobis deiectum poſſum ſuſcitare, quomodo credetis per ſpiritum ſanctum homines regenerari? Chry. Baptiſmum terrenum dicit, quia in terra perficitur;& comparatione natiuitatis ex ſubſtantia Patris,terrena eſt gratiæ natiuitas.Gl.Cæleſtis eſt Chriſti aſcenſio ad vitam,terrena exaltatio in cruce ad mortem. 42. Chry.non dicit,non intelligitis; cùm enim aliquis non poteſt intelligere, amentiæ vel ignorantiæ deputatur: cùm autem non credit, quod fide ſolùm ſuſcipiendum eſt, infidelitatis eſt accuſatio. dicebantur autem hæc; etſi non credebantur,quia poſteri ea erant ſuſcepturi. 43. Int.q.d.attamen dicam cæleſtia.Chry.ne putaretur à Nicodemo,qui dixerat,à Deo veniſti Magiſter, Magiſter eſſe vt multi Prophetarum de terra, hoc ſubiungit. 44. Int.Aſcendit Chriſtus ſecundùm quod homo.Glo. 45. Int.ſecundùm quod Deus.Greg.27. Mor.c.11.quia nos vnum cum illo facti ſumus, qui ſolus venit in ſe,ſolus etiam redit in nobis.

46. Int.quia & idem eſt Filius Dei. Aug.de peccat.mor.& remiſſ. Diuinitatem ſuam qua in cælo manens deſcendit ad terram,non indignam cenſuit nomine Filij hominis: ſicut carnem ſuam dignatus eſt nomine Filij Dei, per vnitatem enim perſonæ qua vtraque ſubſtantia vnus eſt Chriſtus, & Filius Dei ambulabat in terra,& idem ipſe Filius hominis manebat in cælo. fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis; ſi enim diuina ſubſtantia potuit propter nos ita noſtram ſuſcipere, vt vna perſona fieret, quanto credibiliùs Sancti ſuos cum homine Chriſto vnus Chriſtus? vt omnib.aſcendentibus,ipſe vnus aſcendat,qui de cælo deſcendit. Theoph.non ergo deſcendit de cælo,eſt enim hoc hæreticorum dogma,Chriſti corpus de cælo ſumptum tranſiſſe per Virginem.Chry.à minori ſubſtantia totum nominauit,vt aliquando ſolet à diuinitate totū vocare.Beda.ſi quis nudus de monte deſcendat,& aſſumptis veſtimentis,aſcendat,rectè idem qui priùs deſcendit,aſcendiſſe dicetur. 47. Int.ſ.ſecundùm quod Deus.Hil.x.de Trinit. quod hominis Filius eſt, ſuſceptæ in Virgine carnis eſt partus; quod autem in cælis eſt,naturæ ſemper permanentis poteſtas eſt. in forma enim ſerui manens,ab omni intra extraque cæli mundique circulo,cæli & mūdi Dominus non abfuit. Aug.Si Paulus ambulabat in terra,& conuerſabatur in cælis,Deus cæli & terræ non poterat eſſe in cælo & in terra? Chry.non ſolùm in cælo eſt,ſed vbique,& omnia replet. 48. Chry.Inducit baptiſmi cauſam.ſ.Crucem.Beda.Magiſtrum legis ad eius ſpiritualem ſenſum inducit, veterem hiſtoriam in ſuæ paſſionis figuram,& humanæ ſaluationis factam ediſſerens. 50. Int.ſ.in cruce. Theoph.ſ.vt ſanctificaret aërem qui terram, ambulando in ea,ſanctificauerat,intellige etiam per exaltationem,gloriam.Crux enim Chriſti gloria facta eſt,in quo enim voluit iudicari,qui peccatum non fecerat,mundi Principem iudicauit,& Adam à morte liberauit. 51. Int.i.vera fide innitetur in ipſum.

Sens. Myst. In Cap. III.

49. Aug.de pecca.mor.l.1.c.32.Exaltatus ſerpens,eſt mors Chriſti,à ſerpēte quippe mors venit, qui peccatum homini perſuaſit:Dominus autem in carnem ſuam non ſerpētis venenum,i.peccatum tranſtulit,ſed mortem,vt eſſet in ſimilitudine carnis peccati pœna ſine culpa, vnde & pœna ſolueretur,& culpa.Theoph.in illo ſerpente ſpecies quidem beſtiæ,ſed non venenum:ſic in Chriſto ſimilitudo carnis peccati,non peccatum.Glo.Igniti ſerpentes ſignificabant incentiua vitiorum.

Addit. Avct. In Cap. III.

41. q.d.ſi non capitis quæ dixi de his quæ in terra hac,& vita præſenti fiunt,quomodo capietis ſi velim dicere de his quæ fiunt in cælo? Fortè ſignificat quæ per parabolas è terra ſumptas aliquando docuerat, poſſunt enim & cæleſtia intelligi quæ proximè dixerat. 42. *Græc.* οὐκ ἐπιστεύσατε,*non credidiſtis.* 43. *q.d.poſſum verò etiam de cæleſtibus loqui vt nemo alius. Nullus enim hominum in cælum adhuc aſcendit. At ego de cælo deſcendi,ſemperq́; in cælo ſum,vbi non ſe dicit in cælum aſcendiſſe,nec id ex eius verbis colligitur neceſſariò, ſolùm enim ille dicendi modo ſignificat quæ diximus. quòd ſi quis contendat apertè ſignificare ſe in cælum aſcendiſſe,concedi poteſt,eo quòd anima beatus erat,quæ magna eſt in cælum,imò in cælum cælorum aſcenſio.*
44. *præteritum eſt.* 45. *naturam.ſ.humanam aſſumendo,nec enim cælum deſeruit,ideoq́; ſequitur,Filius hominis qui eſt in cælo.* 46. *apparet hic vna Filij Dei & hominis perſona.* 47. *poterat verti qui erat in cælo,* ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

[52]æternam. [g]Sic enim Deus dilexit [53]mundum,[54] vt Filium ſuum [55]vnigenitum [56]daret: vt omnis qui credit in [57]eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. [58]Non enim miſit Deus Filiũ ſuum in [59]mundum, vt [h]iudicet mundum, ſed vt [60]ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in [61]eum, non [62]iudicatur: qui autem non credit, iam [63]iudicatus eſt: [64]quia non credit in nomine [65]vnigeniti Filij Dei. Hoc eſt autem [66]iudicium: quia [67]lex [68]venit in mundum, & [69]dilexerunt [70]homines magis [71]tenebras quàm [72]lucem: [71]erant enim [74]eorum

Sens. Lit. In Cap. III.

52. Int. hoc per Filium hominis, quia idem eſt Filius Dei ex dilectione Dei ad hoc miſſus, ſic enim Deus, &c. Aug. de peccat. mor. l. 1. c. 32. vt qui exaltatum ſerpentem conſpiciebat, à veneno ſanabatur, & à morte liberabatur, ita qui cõformatur ſimilitudini mortis Chriſti per fidem & baptiſmum, à peccato per iuſtificationem, & à morte per reſurrectionem liberatur, & quid opus eſſet vt morti Chriſti per baptiſmum conformaretur paruulus, ſi morte ſerpentis non eſſet venenatus? Chry. Paſſionẽ obumbratè propoſuit, ne contriſtaretur auditor, fructum verò manifeſtè. Si autẽ qui credunt in crucifixum non pereunt, multo magis non perit qui crucifixus eſt. 53. Chry. ne quis mortem quam occultè ſignificauerat, exiſtimaret non eſſe ſalutarem, Filium Dei dicit eum qui datur ad mortem, eiúſque mortem cauſam eſſe vitæ æternæ. q. d. Ne mireris quòd debeam exaltari, vt vos ſaluemini, & Patri enim hoc videtur, qui ita vos dilexit, vt pro ſeruis Filium dederit, dicendo autem, Sic Deus dilexit, amoris vehementiam indicat, itẽque ea quæ ſequuntur. non enim ſeruum dedit, non Angelum, ſed Filium, eúmque vnicum. Glo. aperit cauſam humanæ ſalutis, dilectionem. ſ. Dei Patris. 54. Int. i. humanam naturam.

55. Theoph. propter vnam perſonam in Chriſto, quæ Dei ſunt attribuuntur homini, vt cùm dicitur deſcendiſſe de cælo, & quæ hominis de Filio, vt cùm dicitur datus in mortem. 56. Int. ſ. in mortem.

58. Int. verè ſalus per Filium Dei, non enim alia cauſa venit, niſi vt ſaluet, non vt iudicet, i. dãnet. Alcui. 59. Int. i. humanam naturam. h. Glo. iudicium intelligitur æterna damnatio. 60. Int. vnde Saluator mundi dicitur. Auguſt. ergo quantum in medico eſt ſanare venit ægrotum, ipſe ſe interimit, qui præcepta medici ſeruare non vult. Chry. duo Chriſti aduentus, prior, vt dimittat peccata per baptiſmũ primò, & poſtea per pœnitentiam; ſecundus, vt iudicet. 61. Chry. ſ. quid ſi vitam habeat immundam? talis non fidelis eſt ſecundùm Paulum, qui confitetur ſe noſſe Deum, factis autem negat. ſignificatur ergo in eo quod credit, non iudicandum, nec infidelitatis cauſa torquendum, operum tamen pœnam ſuſtinebit. Alcui. In eum credit qui ei adhæret, vt membrum capiti. 63. Aug. nondum apparuit iudiciũ, & iam factum eſt iudicium, nouit enim Dominus qui ad coronam, & qui ad flammam permaneant. Chry. ipſum diſcedere, & extra lumen eſſe, maximum ſupplicium eſt, vel quod futurum eſt prænunciat: ſicut enim homicida etſi nondum ſententia, rei tamen natura condemnatus eſt, ita incredulus, ſic & Adam qua die comedit de ligno, mortuus eſt. Greg. 26. Mor. c. 24. in extremo iudicio eorũ cauſa non diſcutitur, qui cum damnatione ſuæ infidelitatis diſcedunt, at qui fidem habent & non opera, redarguuntur vt pereant. 65. Int. in quo ſolo eſt ſalus. Aug. de peccat. mor. li. 1. c. 33. Paruulos baptizatos, inter eos ponimus qui crediderunt, hoc enim eis acquiritur per virtutem Sacramenti, & offerentium reſponſionem. 66. Glo. i. cauſa damnationis. 67. Int. ſ. Verbum in carnẽ. Beda. Lucem ſeipſum appellat, de qua ſuprà: Erat lux vera: tenebras verò, peccata. Glo. Venit lux homines excitans, & admonens cognoſcere ſua mala. 68. Chry. q. d. non ipſi eam quæſierunt, vel laborauerunt vt inuenirent, ipſa ad eos venit, nec ei occurrerunt. 69. Chry. omni eos priuat excuſatione. Quis eius qui non vult accedere miſerebitur? 70. Int. ſ. carnales. 71. Int. ſ. peccata quæ habebant. 72. Int. ſ. peccata arguentem.

74. Int. quæ ex ſe.

Sens. Myst. In Cap. III.

69. Beda. & illi magis tenebras diligunt quàm lucem, qui prædicatores bene docentes odiis & detractionibus inſequuntur.

Addit. Avct. In Cap. III.

g. verba Chriſti, vel Euangeliſtæ. h. id eſt, condemnet. 62. id eſt, non eſt condemnationi obnoxius.
66. id eſt, condemnationis cauſa.

[75] mala opera. [76] Omnis enim qui [77] malè agit, [78] odit lucem, & [79] non venit ad lucem, vt non arguantur [80] opera eius. Qui autem facit [81] veritatem, venit ad lucem vt manifeſtétur opera eius: quia in [82] Deo ſunt facta. Poſt [83] hæc venit Ieſus & diſcipuli eius in terram [84] Iudæam: & illic morabatur cum [85] eis, & [86] baptizabat. Erat autem & Iohannes [87] baptizans [88] in Ennon iuxta [89] Salim: quia [90] aquæ multæ erant illic, & veniebant, & [91] baptizabantur. [92] Nondum enim miſſus fuerat Iohannes in [93] carcerem.

SENS. LIT. IN CAP. III.

75. Beda ſi veniſſet ad iudicium, haberet hoc aliquam rationem, fugiunt enim malorum ſibi conſcij, iudicem, at parcenti qui deliquerunt, occurrunt, itaq; publicani & peccatores veniebant ad Ieſum. 77. Int.i.cui placet malum. Alcui. ¶ Beda.qui eligit in malitia permanere. 78. Int.quæ aperit mala. Alc. ¶ Aug.quia falli nolunt, & fallere volunt; amant eam cùm ſe indicat, oderunt cùm eos indicat: ſed inde retribuetur eis, vt eos nolentes manifeſtet, & eis ipſa non ſit manifeſta. 79. Int. non coniungitur luci, ſed fugit eam. 80. Int. mala quæ diligit. 81. Int.i.bona opera quæ veritas iubet. Aug. quomodo quidam fecerunt veritatem, ſi omnia opera Deus mala inuenit? dilexerunt quidē peccata multi, ſed ea confeſſi ſunt. Initium operum bonorum eſt confeſſio malorum; & tunc facis veritatē, quia non te palpas, non tibi blandiris, venis autem ad lucem, quia hoc quod tibi diſplicuit peccatum tuum, non tibi diſpliceret niſi Deus tibi luceret: facit & quis veritatem confeſſionis, etiam propter illa quæ videntur minuta peccata, ſed minuta plura ſi negligūtur, vt multæ guttæ obruunt, & vt multa arenæ grana opprimunt, & venit ad lucem in operibus bonis quibus agitur, ne obruāt peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoſcendo. 82. Aug. de peccat. me. li. 1. c. 33. Intelligit enim iuſtificationem ſuam, non ad ſua merita, ſed ad Dei gratiam pertinere. 83. Int.ſ.quæ hic narrauit facta. Beda. non ſtatim poſt diſputationem cum Nicodemo, quæ facta eſt Hieroſolymis, ſed poſt aliquantum temporis de Galilæa in Iudæam rediit. 84. Chry. nihil veritate apertius, neque fortius, quæ nec latère vult, neque periculum formidat. Dominus in ſolemnitatibus Hieruſalem aſcendebat vt plures doceret. 85. Int.i.diſcipulis, vel credentibus in eum Iudæis. 86. Int.ſ.per Apoſtolos. Chry. ¶ Int. ſuo baptiſmo, non eo quo baptizatus eſt. Aug. Baptizatus eſt enim à ſeruo, oſtendens humilitatis viam, & perducens ad baptiſmum Domini.i.ſuum. 87. Int. præcurrens, & præparans baptiſmo Chriſti. 88. Beda. non debuit præcurſor ceſſare, donec veritas manifeſtaretur. 89. Int. eſt ciuitas. Beda. oppidum eſt iuxta Iordanem, vbi olim Melchiſedech regnauit. Hier. ad Euang. non refert vtrum Salem, an Salim nominetur. vocalibus enim in medio litteris rarò vtuntur Hebræi, & pro voluntate lectorum ac regionum varietate, eadem verba diuerſis ſonis & accentibus proferuntur. 91. Beda. quantum catechumenis nondum baptizatis, prodeſt doctrina fidei, tantum profuit baptiſma Iohannis ante baptiſmum Chriſti; vt enim ille prædicabat pœnitentiam, & ad baptiſmum Chriſti & veritatis cognitionem attrahebat; ſic miniſtri Eccleſiæ primò docent fidem, pòſt peccata redarguunt, & eorum per baptiſmum remiſſionem promittunt, &c. 92. Chry. ſignificat eouſque baptizaſſe Iohannem dum in carcerem conijceretur, in quo miniſterio non ſibi gloriam, ſed Chriſto acquirebat, eratque eius teſtimoniū ſine ſuſpicione, & maioris apud omnes authoritatis quàm diſcipulorū Chriſti. exiſtimo verò ob hoc ſublatum de medio Iohannem, vt omnis multitudinis affectio ad Chriſtum tranſiret. 93. Beda. Expoſuit Iohannes facta Chriſti ante Iohannem Baptiſtam incarceratum, quæ alij prætermiſerunt.

SENS. MYST. IN CAP. III.

84. Int. ſignificat confitentes quos viſitat Chriſtus. Alcui. vbi enim eſt peccatorum confeſſio, vel diuinarum laudum, illuc venit Chriſtus, & diſcipuli, id eſt, doctrina eius, & illuminatio, & ibi moratur purgando à vitiis. 92. Int. nondum erat conſummatio literæ legis, ſed dum pendens in cruce dixit, Conſummatum eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

78. ſ. quatenus malè agit, peccatum enim luci aduerſatur. 81. *pro, iuſtitiam. Hebr. ſic* 4. *Reg.* 20. 82. *pro, ſecundùm Deum, vel Dei inſtinctu, adeoq; ei grata.* 84. *ſ. vnde diſceſſerat poſt ſermonem cum Nicodemo habitum, vel ex Ieroſolyma in reliquam Iudæam.* 86. *ſ. per diſcipulos, vt poſtea dicitur. l. ciuitas eſt.* 89. *Eſt enim alia Ennon terminus Damaſci: vt dicitur Ezech.* 47. *Salim autem ſeu Salem vrbs Sichimorum, de qua Gen.* 33. *cuius Rex Melchiſedech, ſecundùm Hier. quamquam alij de hoc aliter. vide Scholia noſtra in Geneſ.*

Facta eſt autem quæſtio ex [94]diſcipulis Iohannis cum [95]Iudæis de purificatione. Et venerunt ad [96]Iohannem, & dixerunt ei: [97]Rabbi, [98]qui erat tecum trans Iordanem, cui [99]teſtimonium perhibuiſti, ecce hic [100]baptizat, & [101]omnes [102]veniunt ad eum. [103]Reſpondit Iohannes, & dixit: Non [104]poteſt [105]homo accipere quidquam, niſi fuerit ei [106]datum de cælo. [107]Ipſi vos mihi teſtimonium perhibetis, quòd dixerim, Non ſum ego Chriſtus: ſed quia [108]miſſus ſum ante illum. [109]Qui habet [110]ſponſam, ſponſus eſt: [111]amicus autem ſponſi qui [112]ſtat, & [113]audit eum, gaudio [114]gaudet propter [115]vocem ſponſi.

Sens. Lit. In Cap. III.

94. Int. defendentibus baptiſmum Magiſtri, & putantibus Iohannem maiorem Chriſto. Glo. Dum Iohannes prædicaret, & ſchola eius duraret, Chriſtus latenter prædicabat & operabatur, ſed palàm baptizabat, vt oriretur quæſtio de baptiſmo, & Iohannis teſtimonio ſolueretur. 95. Int. dicentib. meliorem baptiſmum Chriſti ad quem Iohannes inuitabat homines, nō Ieſus ad Iohannem. Aug. dicebant Iudæi Chriſtum maiorem, & ad eius baptiſma debere concurri. 96. Int. vt ſolueret hanc quæſtionem.

97. Int. quaſi inſtigarent in inuidiam contra Ieſum. 98. Int. q. d. quem baptizaſti. Chry. non dixerunt verò, quem tu baptizaſti, quia coacti eſſent meminiſſe vocis ſuper eum delatæ, ſed qui erat tecum. q. d. qui diſcipuli ordinem habebat. 99. Int. dicens, Ecce Agnus Dei. Chry. q. d. quem tu clarum oſtendiſti.

100. Int. vnde valde miramur. q. d. quid tibi de hac præſumptione videtur? 101. Int. ſ. in Iudæa.

102. Int. te dimiſſo, qui cum baptizaſti. Alcui. 103. Chry. non vehementer diſcipulos increpauit, ne ab eo ſeparati, aliquid ſecus facerent. 104. Chry. q. d. non eſt quod miremini, Deus enim eſt qui hæc facit, nec ſunt humanitus adinuēta, ſed diuinitus ordinata; terret ergo eos, & oſtendit ad impoſſibilia conari. Glo. q. d. putaris me vltra homines eſſe quia natus ſum ex parentibus prouectæ ætatis, ſcitote quia purus homo ſum, & ille Deus, à quo habeo quicquid habeo. 105. Aug. de ſe dicit. q. d. de cælo accepi vt aliquid eſſem, inanem me vultis eſſe vt loquar contra veritatem? 107. Chry. quod illi propoſuerant in Chriſti ſubuerſionem, id in eos conuertit. 108. Int. maior ergo illo? Non, ſed miſſus antè vt præco, & ſeruus, parare viam ei. Chry. q. d. miniſter ſum, & Patri eius qui me miſit miniſtrans.

109. Int. Quid ergo es tu? quid ille? ego amicus ſponſi, qui zelo ſponſam ei, non mihi. 110. Int. ſ. Eccleſiam, quæ generat, & virgo permanet. Beda. Sponſam hanc Chriſti in thalamo vteri virginalis ſibi ſociauit, eámque ſuo ſanguine redemit. Theoph. Animæ ſponſus Chriſtus, ſponſalium locus Eccleſia, Arrha peccatorum remiſſio per Spir. S. communionem: perfectiora verò in futuro ſeculo retribuet, Paranymphi, doctores. 111. Alc. Ille ſponſus eſt, ego amicus ſponſi, miſſus vt per me ſpōſa præparetur ſuo ſponſo, ſponſa verò Eccleſia, ex omnibus gentibus congregata, quæ virgo eſt integritate mentis, perfectione charitatis, &c. Beda. Sponſam ſuam Dominus amico, id eſt, ordini prædicatorū commendauit. Chry. qui ſe dixit non eſſe dignū ſoluere corrigiam calceamenti, nunc amicū vocat, nō propter æqualitatē honoris, ſed vt magnitudinē gaudij repræſentet, ſimul vt eorū imbecillitati cōdeſcendat.

112. Chry. indicat ſua iam ceſſaſſe, & ſe de reliquo ſtare oportere, & audire. 114. Int nō de ſe, ſed de Deo. Aug. qui vult gaudere de ſe, triſtis erit; qui de Deo, ſemper gaudebit. Deus enim ſempiternus eſt.

115. Int. i. Teſtimoniū quo perhibet ſe Filiū Dei, & Sponſum Eccleſiæ. Aug. Non gaudeo, inquit, propter vocē meam, ſed propter vocē Sponſi, gaudeo ego in audiendo, ille in dicendo; ego auris, ille verbum, ſi cuſtos ſponſæ vel vxoris amici ſui ſe amari pro amico voluerit, quàm deteſtandus eſt? Chry. indicat ſponſalia fieri per vocem & doctrinam, fides enim ex auditu, auditus autem per verbum Dei.

Sens. Myst. In Cap. III.

112. Aug. non cadit. quia humilis eſt. Non ſum, inquit, dignus corrigiam calceamenti ſoluere.
113. Int. intus docentem.

Addit. Avct. In Cap. III.

94. ſ. cœpta diſputatio à diſcipulis Iohannis ſuper purificatione. i. baptiſmo. Eſt enim baptiſmus quadam purificatio, & quidem Marc. 7. vocantur baptiſmata etiam purificationes legales. Hic verò diſputabatur vter potior eſſet, baptiſmus ne Chriſti, an Iohannis. 104. vel de Chriſto dicit, vel de ſe potius. 105. pro, quiſquam. Heb. 110. potius quàm vxorem, quia conſeruat virginitatem, aut quia in cælo velut conſummabitur matrimonium vbi perfecta fruitio.

Hoc

Digitized by Google

[116] Hoc ergo gaudium meum [117] impletum eſt. [118] Illum oportet [119] creſcere, me autem minui.
[120] Qui [121] deſurſum [122] venit, [123] ſuper [124] omnes eſt. [125] Qui eſt [126] de terra, de [127] terra eſt,& de [128] terra loqui-
tur. [129] Qui de [130] cælo [m] venit, [131] ſuper omnes eſt:& quod [132] vidit & [133] audiuit, hoc [134] teſtatur:& teſti-
monium eius [135] nemo accipit. [136] Qui autem acceperit eius teſtimonium, [137] ſignauit, quia
[138] Deus [139] verax eſt. [140] Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad [n] menſuram

Sens. Lit. In Cap. III.

116. Int quaſi dicat, ita ergo & ego gaudeo ad vocẽ Sponſi, quia ipſe me illuminat. 117. Int. quaſi dicat, habeo gratiam meam, ſufficit mihi gratia mea, plus mihi non aſſumo, ne quod accepi amittam. Auguſt.¶ Chry. i. perfectum eſt à me opus quod fieri oportebat. Theoph. Gaudeo quòd omnes illum attendunt. Glo. in hoc gaudium meũ plenum eſt, quòd factus ſum amicus Sponſi, & quia ſto, & audio.

118. Int. & ne miremini quia plures baptizat, quàm ego. Illum, &c. Chry. quaſi dicat, noſtra ſteterũt, & ceſſauerunt, de reliquo quæ ſunt illius, creſcunt. 119. Aug. At Deus neque creſcit, neq; minuitur, & Iohannes & Ieſus quod ad carnem attinet, coæui erant, ſex enim menſes qui intererant, nullam diſtinguunt ætatem. magnum eſt hoc Sacramẽtum, antequàm veniret Dominus gloriabantur de ſe homines, venit ille vt minueretur hominis gloria, & augeretur gloria Dei: ſic enim venit, vt dimitteret peccata, & homo confiteretur. confeſſio hominis, humilitas; miſeratio Dei, altitudo Dei: creſcat in nobis Dei gloria, & minuatur noſtra, vt in Deo creſcat & noſtra. quanto magis intelligis Deũ, videtur in te creſcere; ſic videtur lux creſcere ei qui curatur ex priſtina cæcitate, & videre incipit, pluſquàm in dies videt. Theoph. vt aliorũ luminariũ lumen adueniente Sole extingui videtur, quia occultatur; ſic præcurſor minui dicitur; creſcit autẽ Chriſtus non in virtutibus, ſed ſe per miracula manifeſtans. Glo. ille inuenietur eſſe Chriſtus, qui putabatur eſſe Propheta, ego Propheta inueniar, qui Chriſtus putabar.

120. Int. ſ. Chriſtus. Chry. vana gloria nutrientem ſe animã perdit vt vermis ligna, & ærugo ferrum; ideo multo ſtudio opus eſt vt hanc deſtruamus; & Iohannes multis rationibus vtitur ad diſcipulos ſuos, hac paſſione laborantes. 121. Int. i. de Patre. Theoph.¶ Chry. de cælo. Alc. de altitudine humanæ naturæ, quam habuit ante peccata, inde enim naturam aſſumpſit. 122. Int. ſ. in mundũ. 123. Int. ideo meritò creſcit. 124. Int. ſ. homines, & Angelos. 125. Int. ſ. Iohãnes. 126. Int. ſ. natus. Glo. de terrenis parentibus natus, à quibus peccata, & pœnam peccati contraxit, ex ſe nihil eſt niſi terra. 127. Int. id eſt, terrenus eſt ex ſe. Chry. ſignificat ſe paruum eſſe velut in terra natum. 128. Int. ſ. ex ſe terrena ſapit, & dicit: ſi verò diuina, ex illuminante eſt. 129. Chry. extincta diſcipulorum paſſione apertiùs multò de Chriſto loquitur. 130. Int. hoc eſt quod ante de ſurſum. Aug. de Patre. m. Int. ſ. Chriſtus.

131. Aug. & ſuper omnia, eſt enim Patri æqualis. 132 Int. ſ. apud Patrem. Chry. rurſus ad humiliora ſermonem ducit, ſignificat autem omnia quæ à Chriſto dicuntur, vera eſſe, & ipſi ſoli manifeſtè nota, itaque ſe indigere ab eo audire. 133. Int. ſ. à Patre. Theoph. Non à Patre indiget diſcere, ſed ſignificatur omnia quæ nouit, à Patre habere. 134. Int. ſ. de Deitate ſua. Aug. Quomodo tu verbum, id eſt, rei quam vis dicere, conceptionem in corde habes, ſic Deus edidit Verbum, id eſt, genuit Filium; is ergo cùm verbum Patris nobis locutus eſt, ſe eſt locutus. 135. Int. ſ. de populo ſiniſtræ. Aug. de populo præparato ad iram Dei, & cum diabolo damnando, vidit, ſ. Iohannes duos populos, infidelium, & fidelium. Chry. nemo, id eſt, pauci. tangit verò in hoc diſcipulos ſuos nondum in eum credentes; ſimul & Iudaicam oſtendit inſenſibilitatẽ, ſicut in principio dictum eſt, Sui eum non receperunt. 136. Int. ſ. de populo dextræ. 137. Chry. id eſt, monſtrauit. Alc. Signum poſuit in corde ſuo, quaſi ſingulare aliquid & ſpeciale, hunc eſſe verũ Deum qui ad ſalutem humani generis paſſus eſt. 138. Int. ſ. ipſe qui de cælo deſcendit, & ſuper omnes eſt. 139. Int. verè verax, quia loquitur verbum Dei. Aug. Deus verax, homo mendax; nec poteſt veritatem dicere, niſi illuminetur ab eo qui mentiri non poteſt; Chriſtus autem Deus, & miſit illum Deus, & ambo vnus Deus. Chry. timorem auget, oſtẽdens qui non credat, falſi Deum arguere qui miſit illum. 140. Int. ſcilicet, Chriſtum.

Sens. Myst. In Cap. III.

118. Aug. hanc veritatẽ ſuis paſſionibus Chriſtus & Iohannes ſignificauerunt; Iohannes enim capite minutus eſt, itemque natus cùm inciperent dies minui; Chriſtus autẽ in cruce exaltatus, & natus cùm inciperẽt dies creſcere. Gloſ. Iohannes figura legis, Chriſtus veritas, lux minuitur apparente veritate.

Addit. Avct. In Cap. III.

119. *ſcilicet, auctoritate.* 124. *homines, vel res.* 126. *id eſt, terrenus.* 127. *pro, vt qui terrenus ſit.* 128. *id eſt, terrena, & humilia.* 133. *id eſt, à Patre accepit.* 137. *id eſt, ſigno confirmauit Deum ſtare promiſſis: vt qui ſigillo addito, certam rem facit.* n. *i. parcè, vel non omnibus certa & æquali menſura.*

[141] dat Deus ſpiritum. [142] Pater [143] diligit [144] Filium, & omnia dedit [145] in manu [o] eius. Qui credit [146] in Filium, [147] habet vitam [148] æternam: qui autem [149] incredulus eſt Filio, non [p] videbit vitam, [150] ſed [151] ira [152] Dei [153] manet [154] ſuper ipſum.

Sens. Lit. In Cap. III.

141. Int.ſ.Filio.Aug.Chriſtus quæ dat nō ad menſuram accepit. 142. Chry.i.Spiritus ſancti actionem,quomodo itaque ſuſpectus erit Chriſtus qui nihil dicit,quod non Dei ſit,& quod nō Spiritus ſit? 143. Int.pro quia Pater,&c. 144. Int.ſingulariter,non vt adoptiuos.Aug. 145. Int.ſ.vt tātus ſit Filius,quantus & Pater,æqualem enim ſibi genuit.Aug. ¶Theoph. Secundùm diuinitatem omnia dedit natura,non gratia,dedit etiam omnia ſecundùm humanitatem,dominatur enim omnium. 146. Beda ſ.fide quæ operibus adimpletur. Chry.non ſufficit fides ad ſalutem,ſed opus vita & conuerſatione recta. ait enim: Non omnis qui mihi dicit Domine,Domine,intrabit in regnum cœlorum. 147. Int. qui eſt vita æterna. 149. Chry.Sciens non ita promiſſione bonorum,multos adduci vt terribilium minis,ita ſermonem concludit. 150. Int.ſ.ipſum Filium. Chry.hoc dixit, ne quis exiſtimaret mortem eſſe temporaneam. 151. Aug.de qua Apoſtolus: Eramus natura filij iræ,&c. 152. Chry.non dixit filij,quāuis ipſe ſit iudex,ſed ad Patrem reduxit ſupplicij ſermonē,magis terrere volens. 153. Aug. non dixit venit; omnes enim qui naſcuntur mortales, habent ſecum iram Dei quam accepit primus Adam. 154. Chry.ſcilicet numquam ab eo recedet.

Addit. Avct. In Cap. III.

141. *ſ. Filio. o. i. poteſtate.* 148. *nempe ius ad vitam æternam.* 149. *Græc. ἀπειθῶν. inobediens, ſeu,vt vertit Cypr. dicto non audiens. p. pro. particeps non erit. Hebr.* 151. *i. ſempiterno ſupplicio addictus erit Dei iudicio. Hebr.*

CAPVT IIII.

VT ergo cognouit Ieſus quia audierunt Phariſæi [1] quòd Ieſus [2] plures diſcipulos facit,& baptizat,quàm Iohannes: quamquam Ieſus non [3] baptizaret, ſed diſcipuli eius, [4] reliquit Iudæam, & abiit iterum in

Sens. Lit. In Cap. IIII.

1. INt.Quorum conſilio Iohannes eſt captus,vel diſcipuli Iohannis,qui maximè fuerunt de Phariſæis. 2. Int.vnde magis inuidebāt.Chry.non Chriſtus baptizabat,ſed æmuli ad conciliandā inuidiam hoc dicebant; non baptizabat autē Chriſtus,quia nondū Spiritum ſanctum dabat, ſed diſcipuli id agebant, volentes multos ad Chriſtum adducere. nihil autem ampliùs eorum habebat baptiſma, quàm Iohannis,vtrumque enim expers gratiæ,& vtriuſque cauſa vna.ſ.ad Chriſtum adducere.Alcui. dabatur quidem Spiritus ſanctus in baptiſmo diſcipulorū Chriſti,licet nō ea manifeſtatione qua poſt aſcenſionē in linguis igneis datus eſt. 3. Int.Aug.baptizabat Chriſtus.i.mundabat,ſed non baptizabat.i.non tingebat,ſed diſcipuli.Idē ad Seleucianū epiſt.108.intelligimus diſcipulos Chriſti iam fuiſſe baptizatos,ſiue baptiſmo Iohannis (vt quidam arbitrātur) ſiue,quod magis credibile eſt,baptiſmo Chriſti. 4. Aug. quia cognouit eorum ſcientiam, ſimul & inuidentiam; non enim didicerant vt ſequerentur,ſed vt perſequerentur,poterat quidem præſens non teneri ab his ſi nollet,ſed vt homo.hominibus in ſe crediturīs, ſe præbebat in omnibus exemplum. non peccat qui ſecedit in alium locum, videns furorem ſe perſequentium;fecit ergo hoc vt doceret,non quia timeret.Chry.conueniebat hoc facere,ne ſi tenerius effugiſſet,in dubium veniret veritas carnis. fecit etiam, vt eorum inuidiam mitigaret. Glo Reliquit Iudæam,id eſt,Phariſæos incredulos,qui eum perſequi cogitabāt,ob baptiſma quod creſcebat,& doctrinam qua legem euacuari intelligebant.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

4. INt.ſignificat tranſitum de Iudæis ad Gentes.Gloſ.poſtquàm paucos ex Iudæis ſuſcepit, reliquit incredulos,legis literam ſequentes, quæ neminem ad perfectum ducit: & abiit in Galilæam.i. ſpiritualem literæ intelligentiam. Hîc transfiguratio.i.humanæ naturæ tranſmutatio in priſtinam gloriam.Hîc data doctrina in monte,per quam ad vitam tranſitur. Alcui.relictis infidelibus, abit per Apoſtolos in Galilæam,id eſt,mundi huius volubilitatem, docens ſuos migrare de vitiis ad virtutes.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

1. *ſ. Qui Chriſtum odio perſequebantur.* 2. *q.d.ita audierunt,quaſi Chriſtus ipſe per ſe baptizaret, qui tamen per diſcipulos ſolùm baptizabat,alijs.ſ.grauioribus occupatus,vt docendo, & miracula faciendo. baptizauit tamen ipſe Apoſtolos ſecundùm Aug.*

Galilæam[5], oportebat[6] autem eum tranſire[7] per mediam Samariam[8]. Venit ergo in[9] ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sichar[10]: iuxta prædiū[11] quod dedit Iacob Ioſeph[12] filio ſuo. Erat autem ibi fons[13] Iacob. Ieſus autem fatigatus[14] ex itinere[15], ſedebat[16] ſic ſupra[17] fontem. Hora autem erat quaſi ſexta[18]. Venit[19] mulier[20] de Samaria[*] haurire aquam[21].

Sens. Lit. In Cap. IV.

5. Int.quia de Galilæa venerat in Iudæam. 6. Int.oſtendit quòd ſicut prædicauit Iudæis, prædicauit & gentibus. Chry.vt Apoſtoli expulſi à Iudæis ad gentes venerunt, ita Chriſtus ad Samaritanos accedit; ſed omnem à Iudæis auferens excuſationem, non ad eos principaliter vadit, ſed quaſi tranſiens, quod Euangeliſta occultè indicat. 7. Beda.ſita enim Samaria inter Iudæam & Galilæam. 8. Beda.à Samaria inſigni prouinciæ Palæſtinæ ciuitate tota regio ei ſociata Samaria dicta. Chry.mōs Samariæ Somer dicebatur, ab eo qui poſſedit. indéque nominata Samaria, quam habitauerant priùs Iſraëlitæ, poſtea Samaritani, eò miſſi à rege Aſſyriorum. 10. Chry.locus erat vbi pro Dina Leui & Simeon grauem cædem fecerant. Theoph.hanc ciuitatem deſertam dedit Iacob in ſortem Ioſeph, dicens: Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli.&c. 11. Int.i.agrum. 13. Aug.puteus erat, ſed omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Theoph.fit de prædio & fonte mentio, vt memineris, cùm mulier dicit datum ſibi fontem à Iacob. Item vt intelligas quæ Patriarchæ ob fidem adepti ſunt, Iudæos propter impietatem perdidiſſe, & eorum loca gētibus tradita. 14. Int.Suſcepit enim omnia quæ ſunt noſtræ infirmitatis ſine peccato. Chry.Chriſtus delicioſam vitam abiiciens, laborioſam ſequens; ſic incedit, vt ex itinere fatigetur. Aug.Ieſus fortis, quia in principio erat Verbum, ſed infirmus, quia Verbum caro factum eſt, itaque ex itinere fatigatur. 16. Theoph.ne quis incuſaret Dominum quòd in Samariam veniſſet, qui hoc diſcipulis prohibuerat, dicitur ſediſſe illic de itinere feſſum. Chry.ſedebat ob laborem, & vt diſcipulos expectaret. 17. Chry.non in throno, aut puluinari, ſed ſimpliciter, vt contingebat, ſuper terram. 19. Chry.ne putaretur Chriſtus facere contra ſuum præceptum, Samaritanis loquens; ponit Euangeliſta multas cauſas collocutionis cum muliere; & quidem ad ſe venientem expellere non oportebat.

Sens. Myst. In Cap. IV.

9. Int i.collectionem fidelium ex gentibus. 12. Int.in figura Chriſti, qui eſt legitimus hæres Patriarchæ, habens hæreditatem in gentibus. Alcui.Ioſeph. Chriſti figura, quem verè ſol, luna, & omnes ſtellæ adorant. 13. Int.ſ.naturalis intellectus. Glo.Naturalis ratio non aliundè ſurgit, niſi à cauſa omnium bonorum, ideò fons Iacob dicitur.i.à Patris altitudine procedens. 15. Int.iter Chriſti, incarnatio Aug.iter ipſius, caro pro nobis aſſumpta; ideo fatigatus ab itinere, quia fatigatus in carne. Glo.homo, Dei potentia creatus, eius infirmitate leuatus eſt. 16. Aug.lib.83.q.quod ſedet, humilitatem ſignificat, vel magiſtri perſonam demonſtrat; ſolent enim ſedere Doctores. 18. Int.per quam ſignificatur feruens fides Samaritanorum. Aug.ſ.ætate ſeculi ſexta. Vna ætas ab Adam vſque ad Noë; ſecunda, ad Abraham; tertia, ad Dauid; quarta, ad tranſmigrationem Babylonis; quinta, ad Baptiſmum Iohannis; inde ſexta agitur. Idem lib.83.q.q.64. venit ad puteum hora ſexta.i.in mundi infimas partes, ſexta humani generis ætate, tamquam ſenectute veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo; prima enim ætas, infantia; ſecunda, pueritia; tertia, adoleſcentia; quarta, iuuentus; quinta, grauitas; ſexta, ſenectus. Venit etiam ſexta hora.i. medio die, vnde ſol incipit declinare in occaſum: nobis enim vocatis à Chriſto, viſibilium delectatio minuitur, vt inuiſibilium amore homo interior recreatus, ad interiorē lucem, quæ numquam excidit, reuertatur. 20. Aug.hæc mulier.forma Eccleſiæ non iuſtificatæ, ſed iam iuſtificandæ: venit autem ab alienigenis; ventura enim Eccleſia de Gentibus. Gloſſ.Eccleſia priùs hauriebat aquam.i.voluptatem de profundo ſeculi: vel mulier, id eſt, Synagoga venit haurire aquam, id eſt, diſcere hiſtoriam literæ legis. 21. Glo.aqua, voluptas ſeculi, quaſi de profundo extracta, ſubmiſſis ad eam & inclinatis hominibus, præmiſſa cupiditate quaſi hydria.

Addit. Avct. In Cap. IV.

8. *id nomen primùm montis in ſorte Ephraim, à Somer poſſeſſore, deinde ciuitatis in eo ædificatæ.* 3. *Reg.*16. *qua diruta, ædificata Sebaſte, ſeu Auguſta, aliquando tamen Samaria nomine ſignificat Scriptura decem tribus.* 9. *Prope ciuitatem.* 10. *eadem & Sichem dicta à filio Hemor,* Ge.34. 17. *ſ.vt ſe offerebat locus, vel ſic fatigatus: vel ſic, pro itaque, vel ergo. vt Pſ.60. Sic Pſalmum dicam nomini tuo.* * *i.Samaritana: erat autem de Sichem; nam vrbs Samaria longè aberat.*

Digitized by Google

Dicit ei Ieſus, Da[22] mihi bibere. Diſcipuli enim[a] eius abierant in ciuitatem, vt cibos[23] emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudæus[24] cùm ſis, bibe-
re à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? non[25] enim coütuntur[26] Iudæi Samarita-
nis. Reſpondit[27] Ieſus, & dixit ei: Si ſcires donum[28] Dei, & quis eſt[29] qui dicit tibi, Da[30] mihi bibere: tu forſitan petiſſes[31] ab eo, & dediſſet[32] tibi aquam viuam[33]. Dicit ei mulier, Domine, nec in[b] quo haurias habes, & puteus altus[34] eſt: vnde ergo habes aquam[35] viuam? Nunquid tu maior[36] es patre[c] noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum[37]: & ipſe[38] ex eo bibit[39], & filij[40] eius, & pecora[41] eius? Reſpondit[42] Ieſus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua[43] hac, ſitiet[44] iterum: qui autem biberit ex aqua quam[45] ego dabo ei,

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

22. Theoph. ſitiebat propter laborem & æſtum. Aug. lib. 83. q.q. 64. ſitiebat autem mulieris fidem. 23. Chry. vide circa cibaria negligentiam, non enim deferebant ſecum diſcipuli. vide etiam Chriſti humilitatem, qui ſolus relinquebatur. 24. Int. ex habitu eum cognouit. Chry. Iudæum æſtimauit à figura & locutione, 25. Int. cur hoc dixit? Non enim, &c. 26. Int. quia de loco orationis diſcrepabāt. Chry. Iudæi à captiuitate reuerſi, ſe habebāt ad Samaritanos vt alienigenas, & impugnatores. Prophetas enim non ſuſcipiebant, ſed ſolùm ea quæ Moyſes. Aug. non vtebātur Iudæi vaſculis Samaritanorū, itaque mirata mulier Chriſtum à ſe aquā petere. Chry. petiit Chriſtus, quia indifferēs erat de reliquo tales obſeruātias præterire. Glo. execrabātur Iudæi Samaritanos, quòd ſe hæreditate Iacob priuaſſent. 27. Glo. pedetentim, & ſimplicibus verbis inſtruit, vt tandem donum Dei poſſit accipere. 28. Int. quod eſt Spiritus Dei. 29. Int. dator Spiritus. 30. Int. id eſt, petit à ſe fidem. 31. Int. ſub. aquam viuam. i. Spiritum, per quem daretur etiam fides. Orig. quaſi dogma quoddam eſt, neminem accipere diuinum donū ex non quærentibus illud. vnde, Petite, & dabitur vobis. 32. Int. merito fidei. Aug. li. 83. q.q. 64. in quo oſtendit ſe non talem aquā petiiſſe, qualem ipſa intellexerat; ſed quia ipſe ſitiebat fidē eius, eidem ſitienti, Spiritum ſanctum dare cupiebat. 33. Aug. vulgò aqua viua dicitur, quæ de fonte exit. Chry. gratia ſpiritus quandoque ignis dicitur, quia peccata conſumit; quandoq; aqua, quia purgat & refrigerat. 34. Int. i. profundus. 35. Int. quæ niſi hauriatur de imo putei, haberi nō poterit. 36. Int. maius aliquid nobis dando. c. Theoph. vide vt ſe in Iudaicam nobilitatem intrudat. Beda. vocat patrem Iacob, quia ſub lege Moyſi vixerat, & Iacob prædium poſſidebat. 37. Int. ſ. hunc. 38. Chry. non alium dedit nobis, alio ipſe meliore vſus eſt. 39. Int. ſ. hauritorio aquam extrahens. 41. Theoph. ſignificatur abundantia aquarum quæ pecorum multitudini ſufficeret. 42. Chry. non ſe dicit maiorem Iacob, ne videatur gloriari, ſed hoc per ea quæ ſubdit, oſtendit. 43. Int. ſ. figurali. 45. Int. promittit ſatietatem ſpiritus, quæ fiet in reſurrectione, quia apud eum eſt fons vitæ, quo inebriabuntur.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

23. Glo. cibi, corda quæ prædicatione fidei Deo præparātur. 30. Gloſ. petit Ieſus à primitiua Eccleſia potum fidei, qua in eum credatur: & à natura potum rationis, qua conditor inueſtigetur. 34. Glo. puteus altus, profunditas myſteriorū legis. 40. Int. i. perfectiores in Eccleſia. 41. Int. i. minores, vel prorſus ignorantes. Orig. fons Iacob, Scripturæ; vbi ſimplices & rudes bibunt more pecorū Iacob. Gl. de puteo. i. ratione; bibunt quidam vt homines, qui. ſ. ea ad bonum vtuntur: qui autem ad malū, vt Philoſophi, bibunt vt pecora: ratio autem quia deprauata, & obſcurata, magno labore foditur, & exercetur. 44. Int. ſ. voluptatem ſeculi, quam talis aqua ſignificat. Aug. aqua in puteo, voluptas ſeculi in profunditate tenebroſa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

a. quaſi dicat, ſolus erat, ideo potum ab illa petijt: vel, enim, pro, autem. 26. *i. commercium habent.* 28. *i. quæ ſoleat Deus donare: vel quantum tibi collatum ſit mea præſentia; id quod ſtatim explicat, dicens: Et quis eſt. &c. q. d. non ſum ſolùm homo Iudæus vt tu putas, ſed etiam Deus.* 33. *id eſt, vitalem.* *b. Græc. ἄντλημα, hauſtrum.*

non

non [46]ſitiet in æternum:ſed aqua quam ego dabo ei, [47]fiet in eo fons aquæ [d]ſalientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier, Domine, [48]da mihi hanc aquam, vt nõ [49]ſitiam: neque [50]veniam huc haurire. Dicit ei Ieſus, Vade, voca [51]virum tuum, & veni huc. Reſpondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Ieſus, Bene [52]dixiſti, quia non habeo virum: [53]quinque enim viros habuiſti: & nunc quem habes, non eſt tuus vir. hoc verè dixiſti. Dicit ei mulier: Domine, [54]video [55]quia [56]Propheta es tu. [57]Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, & [58]vos dicitis quia Hieroſolymis eſt [60]locus vbi

Sens. Lit. In Cap. IV.

46. Aug. quomodo ſitient qui inebriabuntur ab vbertate domus Dei? 47. Chry. qui intra ſe habet fontẽ, nõ afficitur ſiti. Theoph. aqua quam Chriſtus dat, ſemper multiplicatur: ſemina enim, & principiũ boni Sancti ſumunt per gratiã, ipſi verò negotiantur & operantur ad eius augmentũ. Orig. habet quilibet Angelorum in ſe fontem aquæ ſcaturientis in vitam æternã ab ipſo verbo. Glo. qui prædicationi Chriſti cor accommodat, & gratiæ donum cognoſcit, fides quæ per dilectionem operatur, in eo naſcitur, & ſic tandem tranſibit in vitam æternam. d. Gloſ. aqua corporalis deorſum fluit, ſpiritualis ſurſum ſalit, & in æternam gloriam bibentes ſubuehit. 48. Chry. vide vt paulatim ducitur ad dogmatum altitudinem. 46. Aug. adhuc mulier carnem ſapit, putabat ſibi hoc ſecũdùm carnem promiſſum. 50. Aug. ad laborem indigẽtia cogebat, laborem infirmitas recuſabat, & quidem illud dicebat Ieſus, vt iam non laboraret, ſed illa nondum intelligebat. 51. Theoph. hoc dicit, quaſi oſtendens & illũ oportere his participare. 52. Int. quia verè dixiſti. Glo. non bonum opus, ſed veritatis laudat cõfeſſionem. 35. Int. dum dicit quod ab ea nõ audiuit, probat ſe ex diuinitate ſcire. 54. Chry. reprehenſa, non eſt cõtriſtata, nec abiit, ſed admiratur, & immoratur. 55. Intpro, quod. 56. Int. verè es Propheta, qui omnia noſti. Chry. in hoc quod mihi occulta dicis, oſtẽderis Propheta eſſe. 57. Int. ſ. Iacob, & filij eius. Aug incipit quærere, quod illam ſolebat mouere, erat enim de adoratione cõtentio inter Iudæos & Samaritanos. Chry. Patrem intelligit Abraham. 59. Int. ſ. templum.

Sens. Myst. In Cap. IV.

51. Int. i. rationalem intellectum. Orig. ſecundùm Apoſtolum, vir animæ, lex eſt. Aug. videns illam non intelligere, Voca, inquit, virum tuum. i. præſentem intellectum tuum: loquebatur Lex eum muliere, ſed in illa intellectus non aderat. Glo. q. d. quæ dico, non carnaliter, ſed ſpiritualiter ſunt intelligenda, ideóque para mihi intellectum. 53. Aug. quinque viri priores, quinque corporis ſenſus, quibus quiſque regitur antequàm poſſit vti ratione, cuius capax anima, aliquando regitur ab errore, vt iſta, quæ adhuc errabat: error autem nõ eſt legitimus vir, ſed adulter, nec regit, ſed perdit. Idem. 83. q. q. 64. quidam intelligunt per viros quinque, libros quinque Moyſis. & illud, nunc quem habes, non eſt tuus vir. i. in me, quẽ audis, nondum credis: verùm & illa adhuc librorum illorũ copulatione tenebatur, nec illi relinquuntur tranſeuntibus ad Chriſtum, ſed ſpiritualiter intelliguntur. Glo. quinque viri, leges quinque naturæ humanæ datæ: prima in paradiſo ante peccatum, in prohibitione ligni: ſecunda, poſt præuaricationem, & expulſionem, de multiplicatione humanæ propaginis: tertia, ante diluuium, de fabricanda arca: quarta, poſt, de diuiſione gentium: quinta, de circumciſione. his legibus humana anima vſque ad Moyſen ſubiecta, poſtea data lex quæ nullam ſalutẽ contulit: dicuntur & quinque ſenſus viri, quia in minori ætate legitimi, naturaliter enim regitur illa ætas ad iſta temporalia, appetenda ſi mulcent; vitanda, ſi offendunt.

Addit. Avct. In Cap. IV.

46. *non enim conſumitur, aut corrumpitur gratia vt aqua, vt neceſſe ſit iterum bibere, ſed ſemel accepta ſitim ſedat, & perducit in vitam æternam: niſi quis peccato illam amittat, ſed id vitio proprio ſit, non gratiæ natura.* 52. *negauerat illa ſe virum habere, fortè vt ſtatim à Chriſto acciperet quod ei promittebat, non expectato viro ſuo, cuius Chriſtus præſentiam requirebat. Et ſi autem decipere voluit Chriſtum, tamen verum dixit imprudens, nam illum ipſa pro viro habebat: quod ſi ſciebat non eſſe virum legitimum, negauit tamen ſe virum habere, ſeu verum ſeu putatum. q. d. ſola ſum.* 53. *an iſti fuerint legitimi, incertum: ferè doctores putant legitimos. Chry. tamen in Pſal.13. ait fuiſſe adulteros, eodemq́; tempore à muliere iſta habitos.*

adorare[60] oportet. Dicit[61] ei Ieſus, Mulier, crede[62] mihi, quia veniet[63] hora[*], quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis[e] Patrem. Vos adoratis quod neſcitis[64]: nos[65] adoramus quod ſcimus[66], quia ſalus ex Iudæis eſt[67]. Sed[68] venit hora[69], & nunc eſt[70], quando[71] veri[72] adoratores adorabũt Patrem in ſpiritu[73] & veritate[74]. Nam & Pater tales[75] quærit[76], qui adorent eum. Spiritus[77] eſt Deus[f], & eos qui adorant eum, in ſpiritu[78] & veritate[79] oportet adorare[80]. Dicit[81] ei mulier, Scio, quia Meſſias[82] venit[83],

Sens. Lit. In Cap. IV.

60. Int. quaſi alibi nemo poſſit placere Deo. 61. Int. quia iam cœpit intelligere, ſuperaddit. Chry. non ſtatim quæſtionem ſoluit, ſed ad altiora trahit. 62. Aug. cœpiſti adeſſe intellectu, ſed niſi credideris, non intelliges. Chry. vbique opus eſt nobis fide bonorũ matre, ſine qua, qui magna volũt poſſidere perinde agunt, vt qui nauigant ſine naui, citóque merguntur. 63. Int. cùm ablata vmbra, lux veritatis irradiauerit, vt appatet in locis non eſſe Deũ, ſed in puris mentibus. 64. Int. quia veri Iudæi non eſtis. Glo. nullus adorat Patrem, niſi Filium adoret, per quem ad notitiam Patris venitur. 65. Int. quorum patribus promiſſus eſt Chriſtus. 66. Int. per Legem & Prophetas. Chry. Samaritani quod neſciebant adorabant. Deum enim localem æſtimabant, ideóque eius cultum cum dæmonum cultu miſcuerunt, quo errore liberati erant Iudæi, quibus ſe connumerat ſecundùm opinionem mulieris, dicitque adoramus, cùm ipſe ſit qui ab omnibus adoratur. 67. Chry. Scire Deum, & idola deteſtari, aliáque eiuſmodi dogmata à Iudæis principium habuerunt, & Chriſtus ex Iudæis eſt, ex quibus, inquit Paulus, eſt Chriſtus ſecundùm carnem, vide autem vt ſe oſtendit non eſſe legi cõtrarium. Gl. Ex Iudæis orta eſt fides, & primitiua Eccleſia. Aug. multum dedit Chriſtus Iudæis, ex quorũ perſona dicit, nos adoramus quod ſcimus, ſed ex perſona non reproborum, ſed quales Apoſtoli & Prophetæ. 68. Chry. q. d. verùm & hic adorationis modus iam finem habebit. 69. Int. ſ. cùm Spiritus poſt reſurrectionem meam dabitur.

70. Chry. q. d. res inſtat, & in ianuis eſt. Orig. bis dicitur, venit hora, & in primo notatur adoratio in perfectione futura, & non additur, & nunc eſt, ſicut in ſecundo quo notatur vitæ præſentis adoratio.

72. Chry. falſi ſunt qui temporalia & caduca quærunt in oratione, & qui contra hoc quod orãt, agere non ceſſant. 73. Orig vnde Paulus, Cui ſeruio in ſpiritu meo. 74. Int. non de vanis. Gl. non in templo, non in hoc monte, ſed in intimo templo cordis, & in veritate cognitionis. 75. Int. ſ. adorantes in ſpiritu, & veritate agnitionis. Chry. olim conceſſit figuram condeſcendens, & per hoc ad veritatem inducens. 76. Orig. ſ. per Ieſum, qui venit quærere & ſaluare quod perierat. 77. Int. ſub. quia. Chry. Incorporeus Deus eſt, talemque oportet eſſe eius cultum. i. animæ & intellectus puri, Iudæi animam negligebant, multum circa corpus occupati. 78. Hil. 2. de Trinit. libertatem adorantium oſtendit, vbi enim Spiritus Domini, ibi libertas. 79. Chry. priora figura erant, nunc totum veritas. Theoph. Adorandus eſt Chriſtus in veritate, & non vt fit ab hæreticis; vel per ſpiritum actio inſinuatur, per veritatem contemplatio vel contra Samaritanos qui localiter adorabant Deum, ſpiritu, cõtra Iudæos qui ſub figura tantùm & vmbra, in veritate dicit Deum adorandum. 80. Aug. quærebas montem fortè ad adorandum, vt Deo eſſes propinquior, ſed qui in altis habitat, humilibus appropinquat. 81. Chry. eorum quæ dicta ſunt altitudine fatigata. 82. Aug. Latinè Vnctus, Græcè Chriſtus, Hebraicè Meſſias. Sciebat iſta quis eam poſſet docere, ſed iam docentem nondum agnoſcebat. 83. Int pro, veniet. Chry. Nouerant Samaritani Chriſti aduentum ex lege Moyſi, illic enim eſt: Non deficiet Princeps de Iuda, &c. &, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus. Orig. Surrexit aliquando ex Samaritanis quidam Doſitheus nomine, qui ſe Chriſtum aſſerebat.

Addit. Avct. In Cap. IV.

60. id eſt, colere cultu à Moyſe præſcripto, ſcilicet, ſacrificiis: nam ſimpliciter adorare vbique licebat.
** ſ. tempus Euangelicæ doctrinæ. e. de omnibus id hominibus dictum. 65. nos, id eſt, Iudæi. q. d. Iudæi bene adorant, vos autem cum errore. 67. q. d. Deus qui ex Iudæis natum miſſurus erat Saluatorem, & ſalutem mundi, illis dedit ſui veram cognitionem, vel id dictum, quia Chriſtus ex Iudæis, qui ſalus mundi. Adde quòd vera Dei cognitio ex Iudæis ad alios manauit. f. pro, ideo. Heb. 83. i. propè eſt vt veniat, fortè et iam rumor ſparſus erat iam veniſſe, & prædicare in Iudæa. eſt autem venit, præſentis temporis.*

qui dicitur Chriſtus:[84] cùm ergo venerit ille,nobis nunciabit omnia. [85] Dicit ei Ieſus,[86] Ego ſum qui loquor tecum. Et [g] continuò venerunt diſcipuli eius,& [87] mirabantur quia cum muliere loquebatur:[88] Nemo tamen dixit, Quid quæris, aut [h] quid loqueris cum ea? [89] Reliquit ergo [90] hydriam ſuam mulier:& abiit in ciuitaté,& dicit illis hominibus: [*] Venite, & videte [91] hominem qui dixit mihi omnia [92] quæcumque feci, [93] numquid ipſe eſt Chriſtus? [94] Exierunt ergo de [95] ciuitate, & [96] veniebant ad eum. Intereà [97] rogabant eum [98] diſcipuli, dicentes: Rabbi, [99] manduca. Ille autem dixit eis:Ego [100] cibum habeo manducare quem vos [101] neſcitis. Dicebant ergo diſcipuli ad inuicem,[102] Numquid

Sens. Lit. In Cap. IV.

84. Iot. Finis Legis & Prophetarum. 85. Int.ſ.quæ ad cultum ſuum, & Patris pertinent. 86. Glo. q.d.quem venturum exſpectas, veniſſe cognoſce.Chry.ſi hoc in principio dixiſſet, videretur ex vanitate loqui:nunc verò paulatim in memoriam Chriſti adducens,opportunè ſe reuelauit; & quidem Iudæis quærentibus,Si tu es Chriſtus,dic nobis palàm,nō ſe apertè reuelauit, quia nō diſcendi cauſa, ſed iniuriandi quærebant. Hæc verò ſimplici mente loquebatur. 87. Chry. Mirabātur ſuperabundantem Chriſti māſuetudinem,& humilitatem. Aug.bonum mirabantur,non malum ſuſpicabantur. Glo. non mirantur quòd cum muliere loquatur,id enim cōſueuerat:ſed quòd cum alienigena, ignorantes myſterium Eccleſiæ de gentibus futuræ. 88. Chry.Chriſtum timebant,& venerabantur; alibi quidem confidenter interrogant ad ſe pertinentia;id verò quod fiebat,nihil ad eos pertinebat. 89. Orig. quaſi quodam Apoſtolo vſus eſt Chriſtus hac muliere ad ciues illus. 90. Int. hydor Græcè, aqua Latinè; inde hydria,quaſi aquarium.Chry.ſicut Apoſtoli vocati dimiſerunt retia, ita hæc hydriam; & Euangeliſtarum opus fecit.Orig.omittenda corpora,& negligenda, ad impartiendum aliis animæ vtilia. l. Chry.volebat,vt ipſi etiam audirent Chriſtum,nec dubitabat illos,cum guſtaſſent de fonte,eadem paſſuros quæ & ipſa. 91. Orig.conuocat ad videndum hominem, continentem verbum ſupra hominem.Alc.paulatim adducit,primò vocans hominem,ne ſi diceret Chriſtū,nollent illi exire. 92. Chry. non eſt verecundata hoc dicere,anima enim diuino igne incenſa,ad nihil terrenorū aſpicit.93.Chry. nec apertè nunciat Chriſtum, nec omnino tacet. 96. Int. nota facilitatem gentium ad fidem,& duritiam Iudæorum. 97. Int. aliàs interrogabant. Chry. erat hoc amoris cura circa Magiſtrum. 98. Int. qui attulerant cibus. Aug. 99. Orig. putabant opportunum tempus ad prandium poſt receſſum mulieris,& ante acceſſum Samaritanorum. ideo Euangeliſta dixit, interea. 100. Int.ſ.conuerſionem Samaritanorum.Chry.vt nobis concupiſcibile eſt comedere, ita Chriſto ſaluare nos; vide autem vt non ſtatim reuelat,ſed vbique in quæſtionem immittit auditorem,vt incipiens quærere,& laborans, maiori ſuſcipiat deſiderio. 101. Theoph.neſcitis quòd cibum vocat ſalutem hominum, vel quòd Samaritani credituri ſunt. 102. Aug quid mirùm ſi mulier non intelligebat aquam? ecce diſcipuli non intelligunt eſcam.Chry.conſuetam reuerentiam Magiſtro præbent inter ſe loquentes, non ipſum præſumentes interrogare.Glo.non ſunt auſi interrogare Dominum,timentes ne reprehenderentur, ſi incautè interrogarent.

Sens. Myst. In Cap. IV.

84. Aug.lib. 83.q.q.64.fortè vt indicaretur,quinq; corporis ſenſus, quinq; virorum nomine ſignificari;poſt quinque carnales reſponſiones, ſexta nominatur Chriſtus. 89. Glo. diſcant euangelizaturi priùs deponere curam,& onus huius ſeculi. Aug.lib.83.q.q.64.oportet Chriſto credētes ſeculo renunciare,& relinquere cupiditatum hydriam. 94. Int.Exitur à ciuitate,cùm exitur à mundanis. Orig.vbi quis reperit verbum ſincerum, relinquit alias diſciplinas,quaſi dogmatum ciuitatem. 95. Int.ſ.ignorantiæ. 99. Orig.alendum verbum, vt corroboratum perſeueret apud eos qui ipſum nutriunt; non autem idem cibus omnibus congruit,ſed infantes appetunt lac:perfectorum eſt ſolidus cibus, qui dicere poſſunt infirmis, cibum habeo manducare quem neſcitis.

Addit. Avct. In Cap. IV.

g. Græc. ἐπὶ τούτῳ,in hoc.i.dum hæc dicerentur. 87. fortè quòd ſolus cum ſola:vel quòd cum muliere præter morem: vel quòd cum Samaritana. h. pro,cur loqueris. 93. relinquit illis examinandum quod ipſa iam crediderat.

aliquis

aliquis [103] attulit ei mãducare? [104] Dicit eis Ieſus, Meus cibus eſt vt faciam [m] voluntatem eius qui miſit me, vt [105] perficiam opus eius. [106] Nónne vos dicitis quòd [n] adhuc quatuor menſes ſunt; & [107] meſſis venit? Ecce [o] dico vobis, leuate [108] oculos veſtros, & videte [109] regiones: quia [110] albæ ſunt iam ad meſſem. [111] Et qui metit, mercedem accipit, [p] & congregat fructum in vitam [q] æternam: vt & qui [112] ſeminat, [113] ſimul gaudeat, & qui [114] metit. [r] In hoc enim eſt [115] verbum verum: quia [s] alius eſt qui [116] ſeminat, & alius eſt qui metit. Ego [t] miſi vos metere quod vos non [117] laboraſtis: alij [u] laborauerunt, & vos in [118] labores eorum [119] introiſtis. Ex ciuitate autem illa [120] multi crediderunt in eum Samaritanorum,

Sens. Lit. In Cap. IV.

103. Theoph. ſolebat ab aliis oblatos cibos ſuſcipere, qui dat eſcam omni carni, vt deferẽtes meritũ conſequerentur, & ne quis erubeſcat paupertatem, nec graue putet ab aliis nutriri; proprium enim & neceſſariũ doctoribus alios habere procuratores ciborum, vt ipſi de nullo curantes, verbi miniſtrationem proſequantur ſolicitè. 104. Aug. audiuit cogitationes diſcipulorum, inſtruit ergo eos nõ per circuitũ, vt mulierẽ, ſed apertè. m. Int. ſ. iſtos credere. Glo. voluntas Patris eſt, vt credatur in Filiũ quem miſit, opus Patris noſtra ſalus. Facit ergo voluntatẽ docendo credere in ſe; facit opus, maturando opus redemptionis. 105. Int. ſ. per mortem, & paſſionem. Orig. Solus Filius perfectè operatur paternã voluntatem. Theoph. Perfecit Chriſtus opus Dei, noſtram naturam in ſe oſtendens perfectã & incorruptam; perfecit etiam Legem corporali cultu in ſpiritalem reducẽs. 106 Chry. oſtendit quæ ſit voluntas Patris. n. Glo. q. d. putatis quatuor menſes eſſe vſq; ad meſſem, ſed ego aliam meſſem oſtendo vobis albam, & paratam. 107. Theoph. ſ. materialis. Ego autem dico vobis quòd intelligibilis adeſt.

o. Orig. ſæpè hoc in Scripturis legitur, iubẽre nobis verbo diuino extollere cõſiderationes. Glo. q. d. conſiderate trãſacta hyeme. i. infidelitate, adeſſe calorẽ fidei, & eſſe parata corda ad iuſtitiæ opera, iuuate ergo ad implendũ Patris voluntatem. 108. Int. ſ. mentis. Chry. & etiam corporis, videbant enim multitudinem Samaritanorum venientem. 109. Int. ſ. corda hominum. Chry. regio & meſſis hîc indicant multitudinem animatum, quæ præparatæ erant ad prædicationis ſuſceptionẽ. 110. Int. q. d. ſicut iam vicina eſt meſſis terræ, & ita meſſis hominũ. Chry. præparationes hominum regiones albas vocat, ſpicæ. n. albæ ad meſſem paratę; loquitur verò ita, vt ſub viſum proponãtur dicta, & vt dulcior ſit narratio, & permanentior dictorũ memoria. Orig. albeſcunt regiones illuſtrante Dei verbo. 111. Aug. in opus feruebat, & operarios mittere feſtinabat. Glo. quos mittit, exhortatur propoſita mercede. 112. Int. id eſt, Prophetæ. 113. Chry. hoc dicit ne quis putaret Prophetas ſeminantes priuandos mercede, in ſenſibilibus quidem aliter accidit, non enim ſimul ſeminans & metens lætantur. 114. Int. i. Apoſtoli, qui (etſi diſpares temporis labores) tamen eamdem mercedem habuerunt. Aug. ¶ Orig. in futuro ſeculo ſimul gaudebunt Prophetæ & Apoſtoli, transfigurato Chriſto ſimul cum Petro, Iacobo, & Iohanne, Moyſe & Elia. 115. Chry. Sermonẽ prouerbialem inducit, hoc enim vulgariter dicebatur. s. Glo. niſi eſſent parati per Prophetas, non audirent Apoſtolos. 116. Int. ſ. Prophetæ, qui præparauerunt, vnde & iſta mulier iam præparata dixit: Scio quia Meſſias venit. Orig. in qualibet doctrina ſeminat, qui principia iacit; & in arte artium ſeminatores ſunt Moyſes & Prophetæ; ſemen, reuelatio myſterij; regiones, Propheticæ ſcripturæ nondum albæ his qui aduentus verbi non erant capaces. 117. Aug. iam in Iudæa meſſis erat, quando tot milia hominũ pretia rerum ſuarum offerebant ad pedes Apoſtolorum, Chriſtũmq; expediti ſequebantur; de qua meſſe eiecta pauca grana, ſeminarunt orbem terrarum. Chry. q. d. quod laborioſius erat, fuit Prophetarum, vobis maior delectatio reſeruata, oſtendit autem Prophetarum voluntatem fuiſſe homines ad ſe adducere, multámque eſſe cognationem noui ad vetus Teſtamentum. v. Int. ſ. ad fidem Chriſti inuitando. 118. Aug. in omnibus Prophetarum laboribus, eſt prophetia Chriſti. Glo. multa paſſi ſunt Patriarchę, & Prophetæ, quaſi in frigore ſeminationis.

119. Int. ſ. inuitatos Iudæos ad fidem congregando. 120. Chry. vt in meſſe cum facilitate fructus congregantur, & in momento area manipulis repletur, ita nunc fit.

Addit. Avct. In Cap. IV.

p. pro, nam. Heb. q. ſ. congregantis, & congregati. r. q. d. huc poteſt accommodari illa vulgaris ſententia. t. miſiſſe dixit, pro, deſtinaſſe mittere. ſic Matth. 10. dicitur miſiſſe, & Marc. 3. dediſſe poteſtatem, pro, paraſſe mittere, & dare. 11. id eſt, coluiſtis.

propter

[121]propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia quæcum-
que feci. Cùm veniſſent ergo ad illum Samaritani, [122]rogauerunt eum vt ibi maneret.[123] Et
[124]manſit ibi [125]duos dies. Et multò plures crediderunt in eũ propter [126]ſermonẽ eius. Et mu-
lieri dicebant: Quia [x]iam non propter tuam loquelã credimus: ipſi enim audiuimus, &
ſcimus quia hic eſt verè [127]Saluator mundi. Poſt duos autẽ [128]dies exiit inde: & abiit in Ga-
[129]lilæam. [130]Ipſe enim Ieſus teſtimoniũ [131]perhibuit, quia Propheta in ſua [aa]patria honorẽ non
habet. [132]Cùm ergo veniſſet in Galilæã, [133]exceperunt eũ Galilæi, cùm omnia [134]vidiſſent quæ

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

121. Chry. conſiderabant mulierem non eum gratanter fuiſſe admiraturam, qui eius delicta redarguerat, niſi magnus aliquis eſſet & excellens. 122. Chryſ. iſti nullum ſignum viderant, & rogant, vt apud ſe maneat; Iudæi miracula videntes, eum abiecerunt. (nihil inuidia deterius, nihil inani gloria difficilius. 123. Int. gratiam eis impartiendo. 124. Orig. illud, In viam gentium ne abieritis, ſignificat vitãda eſſe gentilia dogmata; ciuitatem autem Samaritanorum nõ intrare, eſt non acceptare falſam doctrinam recipientium Scripturam; nam cùm deſeruerint propriam doctrinam, & venerint ad Ieſum, licet cum eis manere. 126. Chry. Quare hæc verba Euangeliſtæ non ſcripſerunt? vt ſcias eos multa magna tranſcurrere; ſuaſit verò Chriſtus per ea quæ dixit toti ciuitati, vbi autẽ auditores non perſuadentur, tunc Euangeliſtæ dicta narrant, ne quis illud imputet defectui prædicantis. 127. Chry. Intellexerunt venire vt orbem terrarum liberaret, quamquàm ad communem ſalutem veniens, non debebat in Iudæis ſuam concludere prouidentiã, ſed vbique ſeminare ſermonem; fatentur etiã mundum perditum, veréque Chriſtum ſaluare, qui non ſolùm temporalem ſalutem, ſed & æternã tribuat. dicunt autem ſe ſcire, non ſuſpicari. ſolùm verba audierunt, & hoc dixerunt: quid ſi miracula multa & magna vidiſſent? 128. Int. ſcilicet, quibus moratus eſt in Samaria. 129. Int. ſcilicet, in patriã ſuam, vbi nutritus fuerat. 130. Aug. hoc addit quia cùm in Samaria biduo fuiſſet, crediderunt in eum Samaritani: cùm autem diu fuiſſet in Galilæa, non crediderunt Galilæi. Chry. hoc adiectum, quia non in Capharnaum abiit, quæ eius patria dicta, quòd in ea plus fuerit conuerſatus. Theoph poſſet quis dubitare, cur non ſemper in Galilæa maneret? huic ergo quæſtioni Euangeliſta reſpondet. Orig. patria Prophetarum Iudæa, vbi conſtat honorem non fuiſſe conſecutos, iuxta illud; Quem Prophetarum non ſunt perſecuti Patres veſtri? Int. id eſt, affirmauit. 132. Chry. honorantur & quidam apud ſuos, ſed hoc raró contingit, & ſi qui in propria patria honorantur, multò magis in aliena: facit facilè conſuetudo homines contemptibiles. 133. Chryſ. vides qui mali dicebantur maximè ad Chriſtum accedere, ob Galilæos enim dictum; Propheta ex Galilæa non ſurgit, ob Samaritanos verò: Samaritanus es, & dæmonium habes, ſed ecce Samaritani & Galilæi credunt in confuſionem Iudæorum. 134. Int. ſcilicet, miracula.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

125. Int. duo præcepta caritatis. Aug. 126. Aug. ſic hodie agitur cùm his qui foris ſunt, tamquàm enim muliere, id eſt, Eccleſia nunciante, ad Chriſtum veniunt, multóque plures, & firmiùs in eum credunt. x. Glo. poſtquàm Dominus, carnis præſentia, Iudæis ſpiritualiter edoctis, gratiam ſuæ cognitionis infudit: mulieri. i. Legi, dicebant: Iam non propter tuam loquelam credimus. 129. Beda. ſolidatis in fide gentibus, duobus charitatis præceptis, Chriſtus circa finẽ mundi reuertetur ad patriam. i. ad Iudæos. aa. Glo. patria Chriſti, populus Iudæorum, vbi ſine honore eſt, quia pauci de his credunt. 134. Orig. principium recipiendi Dei Filium, videre ſingula quæ peragit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

126 id eſt, doctrinam. x. quaſi dicat, potiùs ob eius verba, quàm ob tua credimus. ſic illud: Miſericordiam volo, & non ſacrificium, id eſt, miſericordiam potiùs quàm ſacrificium. 127. Meſſiam confitentur, & qui ſalutem mundo afferat toti. 129. ſub relicta Nazareth. 131. id Chriſtus aliquando dixit, vt patet Matth. 13. Marc. 6. Luc. 4. 132. ſcilicet, vt plurimùm. 133. quod Iudæi non fecerant, exceperunt hi Chriſtum libenter, honorificè, & vt Prophetam, ſeu virum ſanctum.

[135] fecerat Hieroſolymis in die feſto: & ipſi enim venerant [136] ad diem feſtum. [137] Venit ergo iterum in [138] Cana Galilææ vbi [139] fecit aquam vinum. Et erat quidam [140] regulus, cuius filius infirmabatur [bb] Capharnaum. [141] Hic cùm audiſſet quia Ieſus adueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum vt deſcenderet, & ſanaret filium eius: incipiebat enim mori. [142] Dixit ergo Ieſus ad eum, Niſi ſigna & [143] prodigia videritis, non [144] creditis. Dicit ad eum regulus, Domine [145] deſcende [146] priuſquàm moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus, [147] Vade, filius tuus [cc] viuit. [148] Credidit homo ſermoni quem dixit ei Ieſus, & ibat.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

135. Orig. ſcilicet, eiiciens vendentes de tẽplo, in quo non minor eius potentia oſtenſa, quàm ſanatis cæcis & ſurdis, fecit etiam illic & alia ſigna. 137. Aug. cùm cõuertit aquam in vinũ, ſoli diſcipuli crediderunt, redit ergo vt qui per priora non crediderant, modò credant. Chryſ. venerat eò primum vocatus ad nuptias, nunc autem ſponte propria, patria dimiſſa, vt magis attrahat, & vt fidẽ priori miraculo in eis initiatam fortiorem faciat ſua præſentia. 139. Theoph meminit Euageliſta huius miraculi, vt oſtenderet Galilæos, non ſolùm propter miracula facta Hieroſolymis, recepiſſe Chriſtum, & Regulum propter hoc miraculum crediđiſſe. 140. Orig. Erat hic fortè de familia Cæſaris, exercens tunc temporis aliquid in Iudæa. Chry. Regulus dicitur, aut quia generis regalis, aut quia dignitatẽ aliquam principatus habens; aut quia ſic vocabatur. Quidam putant hunc eſſe Centurionem, de quo eſt apud Matthæum, ſed alius eſt; ille enim nolentem ad ſe Chriſtum ire, rogat vt maneat; hic ad domum trahit; ille ad Ieſum deſcendentem de monte in Capharnaum venit; hic ad venientem in Cana; illius puer paralyſi, huius filius febre detinebatur. 142. Aug. arguit hominem in fide tepidum, aut frigidũ, aut omninò nullius fidei, ſed tentare cupientem qualis eſſet Chriſtus, quantumque poſſet. 143. Aug. prodigium, quod portò dicat, & futurum aliquid portẽdat. 144. Int. & tamen ſine ſignis, & prodigiis crediderunt Samaritani. 145. Greg. hom. 28. minùs in illum credidit, quem nõ putauit poſſe ſalutem dare, niſi præſentem corpore. Chry. nihil mirum, non credentẽ veniſſe & rogaſſe. conſueuerunt enim Patres loqui etiam medicis, de quibus non confidunt, nihil volentes prætermittere eorũ quæ ad ſalutem filiorum pertinent: ſi hic Chriſti virtutem valdè crediđiſſet, non neglexiſſet etiam in Iudæam ire.
147. Greg. vbi ſuprà indicans ſe non deeſſe, vbi inuitatur, ſolo iuſſu ſalutem reddidit. retunditur hîc ſuperbia noſtra, qui in hominibus, non naturam, qua ad imaginem Dei facti ſunt, ſed honores, & diuitias veneramur. Chriſtus ad filium Reguli ire noluit, ad ſeruum Centurionis ire paratus fuit. Chry. illic fides confirmata erat, ideo promiſit Chriſtus ire, hic adhuc imperfecta erat. 148. Int. Iam incipit credere quòd ſermone ſanet: & ſic meruit ſalutem filio, & ſibi. Chry. credidit, non tamen integrè.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

140. Theoph. Regulus eſt omnis homo, non ſolùm quia regi vniuerſorum propinquus ſecundùm animam, ſed quia ſuper omnia principatum ſumpſit: eius filius, mens febricitans voluptatibus prauis, & deſideriis; deſcenſus Chriſti, condeſcenſus miſericordiæ. dicit autem, vade, id eſt, profectum continuum circa bonum oſtende, & tunc filius viuet, alioquin morietur, ſi ambulare ceſſaueris. Glo. Regulus, gentis Iudaicæ doctor, qui poſt plenam Eccleſiæ gentium cõuerſionem, pro Iudaico populo orat, vt de longa perfidiæ infirmitate ſanetur. bb. Orig. in agro conſolationis curatur filius reguli, ſ. genus quoddam debilium, non tamen omnino fructibus priuatorum. 143. Int. iſte Regulus, eſt figura Iudæorum difficilè ad fidem venientium. 144. Glo. per huius duritiam ſignificatur duritia Iudæorum, qui nec viſis miraculis credunt: contrà, per Samariam, fides Gentium, quæ ſolo verbo crediderunt.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

140. quidam Gentilem fuiſſe putant, alij (quod eſt probabilius) Iudæum, id quod ex eius parua fide apparet. Græc. Βασιλικὸς, regalis, ſeu regius, ſcilicet regio genere, vel regis miniſter, ſeu de aula regia, vel potens aliquis, & clarus vir, vel denique qui Cæſaris nomine magiſtratu fungeretur. Interpres videtur legiſſe Βασιλίσκος. 144. quaſi dicat, miraculis opus eſt, vt ad fidem adducamini, qui aliter credere non vultis. Eſt autem prodigium, vt quibuſdam placet, in re præter naturam, vt mortui ſuſcitatio: ſignum verè, in re naturali, vt ægroti curatio. cc. pro, incolumis eſt. Heb. ſic viuificare, pro, liberare à malis.

Iam

Iam autem eo de[149]ſcendente,[150]ſerui occurrerunt ei,& nunci[151]auerunt,dicentes : quia filius eius viueret. [152]Interrogabat ergo horam ab eis in qua meli[dd]ùs habuerit. Et dixerunt ei, Quia heri hora [153]ſeptima [154]reliquit eum febris. [155]Cognouit ergo pater, quia illa hora erat qua dixit ei Ieſus, Filius tuus viuit. & [156]credidit ipſe, & [157]domus eius tota. [158]Hoc [159]iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus cùm [160]veniſſet à Iudæa in Galilæam.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

150. Orig.oſtenditur eius dignitas,& officium;ex hoc quod ei ſerui occurrerunt. 151. Chry.æſtimantes iam eſſe ſuperfluã Chriſti præſentiam. 152. Int.non diffidit de miſericordia Domini,ſed deſiderat vt virtus diuina,ſeruorum cõfeſſione plurimis innoteſcat.Chry.apparet nõ integrè credidiſſe; interrogat enim,volens ſcire vtrum caſu,an præcepto Chriſti hoc factum eſſet. 154. Chry.ſ.repentè, & ſimul. 155. Int.comparauit horam nunciantium, horæ prænunciantis,ſcilicet Chriſti. 156. Aug.ſi propterea credidit,quando rogabat,nondum credebat.Beda.datur intelligi eſſe in fide gradus,ſicut in aliis virtutibus,quibus eſt initium,incrementum, & perfectio : huius fides initium habuit, cùm filij ſalutem petiit; incrementũ,dum credit ſermoni Domini;perfectionem verò obtinuit, nunciantibus ſeruis. 157. Aug.ad ſolum ſermonem crediderunt plures Samaritani : ad illud miraculum ſola illa domus. 158. Chry.hoc addit,oſtendens ſecundo ſigno facto, nondum ad altitudinem Samaritanorum,nullum ſignum videntium,Iudæos perueniſſe. 159. Orig.duplex ſenſus;alter Chriſtum duo feciſſe miracula cùm veniſſet à Iudæa in Galilæam;alter duo in Galilæa miracula feciſſe; & eorum ſecũdum,cùm veniſſet à Iudæa in Galilæam:& hic ſenſus verus eſt. Glo.de omnibus miraculis à Chriſto factis ante Iohannis mortem,non facit Iohannes mentionem niſi de iſtis,& de diſputatione Chriſti cum Iudæis,de qua ſuprà;cæteri enim Euangeliſtæ,quæ hic reticet,planè dixerunt.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

153. Int.in figura ſancti Spiritus ſeptiformis, in quo omnis ſalus. Orig.Septenarius, numerus eſt quietis. Ale.per ſeptiformem ſpiritum eſt remiſſio peccatorum;ſeptenarius enim in tria & quatuor diuiſus,ſignificat ſanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus. 160. Orig.quòd Chriſtus bis in Galilæam venit,ſignificat duplicem in mũdum aduentum;alterum miſericordiæ,quo vino facto conuiuas exhilaret; alterum,quo ad mortem penè deductum, ſuſcitet filium reguli.i.populum Iudæorum, qui ſaluabitur in fine.Chriſtus magnus Rex Regum,qui conſtitutus eſt à Deo in monte Sion: reguli autem, qui eius diem viderunt,& gauiſi ſunt, vt Abraham:fuit verò præcedẽtibus ſanctis caro exutis,Iſraëliticus populus cora ; vnde legitur in Machabæis : Hic eſt Ieremias Propheta Dei: qui plurimum orat pro populo.Abraham igitur obſecrat adiuuari à Saluatore populum infirmum. Poſſunt & ſignificari duo aduentus Chriſti ad animam : alterum quo facto vino, præbet animæ gaudium ſpiritualis conuiuij : alterum quo omnes languores & mortis reliquias amputat.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

d d. pro, habuiſſet. 159. *ſcilicet, in Galilæa.*

CAPVT V.

P[1]OST hæc erat [2]dies feſtus Iudæorum, & a[3]ſcendit Ieſus Hieroſolymam. Eſt autem Hieroſolymis

Sens. Lit. In Cap. V.

1. AVG. de conſ.Euang.lib.4.cap.10. poſt factum miraculum in Galilæa, redit Hieroſolymam. 2. Chry.ſcilicet,Penteceoſtes;ſolet verò Chriſtus in feſtis aſcendere Hieroſolymam, vt cum Iudæis feſtos dies agens,non videatur Legi contrarius ; ſimul vt multitudinem ſimplicem, quæ tunc maximè ſolebat concurrere, per ſigna & doctrinam attrahat. 3. Int.ſolemnitatem celebrat cum hominibus homo.

Addit. Avct. In Cap. V.

2. *ſcilicet, Pentecoſtes, ſecundùm Chryſ. ſecundùm Iren. & alios, Paſcha.*

[4] probatica [5] piſcina,quæ cognominatur Hebraicè [a] Bethſaida , quinque porticus habens In his iacebat [b] multitudo magna languentium,cæcorum,claudorum,[c] aridorum , expe- [6] ctantium aquæ motum. [7] Angelus autem Domini deſcendebat [d] ſecundùm tempus in piſcinam : & mouebatur aqua. [8] Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ , ſanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi [10] triginta & octo annos habens in infirmitate ſua.[11] Hunc

Sens. Lit. In Cap. V.

4. Alc προβάτῳ,probaton Græcè,ouis:probatica ergo pecualis , vbi ſacerdotes cadauera hoſtiarum abluebant. 5. Chry. Baptiſmatis imago erat in piſcina,& in aliis pluribus,vt in aqua purgante corpora à ſordibus contractis,à funere & lepra,&c. 7. Chry.non ſanabat aqua niſi in Angeli deſcenſione , ſic baptiſmi aqua non operatur,niſi cùm Spiritus ſancti gratiã ſuſceperit,tunc verò omnia ſoluit peccata. Deſcendebat ergo Angelus,& ſanatiuam imponebat virtutem,vt diſcerent Iudæi multo magis Angelorum Dominum omnes animæ ægritudines ſanare poſſe. 8. Chry. Nunc vnuſquiſque accedere poteſt,etſi orbis terrarum vniuerſus veniat,gratia nõ conſumitur , vt nec lux ſolis minor fit ob multam communicationem. 11. Aug.plus eſt quod Chriſtus ſanauit vitia animarum , quam quòd languores corporum moriturorum: ſed quia anima non eum nouerat à quo ſananda erat , & oculos habebat in carne,vnde corporalia videret,& nondum in corde ſanos habebat,vnde Deum latentem cognoſceret, elegit Chriſtus vnum quem ſanaret,fecitque quod videri poterat, vt ſanaretur vnde videri non poterat:& quidem ſi humano ingenio conſideremus miraculum hoc,& quod ad poteſtatem pertinet, non magnum aliquid fecit,& quod ad benignitatem , parum fecit; poterat quippe vno verbo omnes erigere,ſed poteſtas illa & bonitas magis agebat, quid animæ in factis eius pro ſalute æterna intelligerent,quàm quid pro temporali ſalute corporis mererentur. Animæ ergo credituræ,cuius peccata dimittere venerat,de hoc languido ſanato magnum ſignum dedit.

Sens. Myst. In Cap. V.

4. Beda Iudæorum populus ouis nomine ſignificatur, iuxta illud:Nos populus tuus,& oues gregis tui.Aug.Aqua illa.i.populus ille,quinque libris Moyſi,tamquam quinque porticibus claudebatur,ſed illi libri prodebant languidos,non ſanabant; lex enim peccatores conuincebat , non abſoluebat.Glo.populus Iudæorum,vt aqua,modò quietus,modò ventis tentationum turbatus. b. Beda.multa genera languentium,illic cæci.i.ſcientiæ lumine carentes;claudi.i.ad ea quæ videntur implenda,vires non habentes;aridi.i.ſupernæ dilectionis pinguedine carentes.6. Int.i.mortem Chriſti,& inde redemptionem. Aug.venit Chriſtus ad populum Iudæorũ, & faciendo magna,docendo vtilia, turbauit aquam.i.peccatores præſentia ſua,& excitauit ad paſſionem ſuam,ſed latens turbauit; ſi enim cognouiſſent,numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.Deſcendere in aquam turbatam, eſt humiliter credere in Domini paſſione:quòd verò ſanatur vnus,ſignificatur Eccleſiæ vnitas;ſi quis poſtea veniat.ſ. præter veritatem ſit,ſanari non poteſt. 8. Int.etſi plures ſanantur morte Chriſti, propter vnitatem tamen vnus dicitur ſanari. 10. Int.ſignificat multis,& magnis peccatis oppreſſum. Aug.hic numerus ad languorem pertinet,quadragenarius enim numerus nobis in quadam perfectione commendatur,lex enim in decem præceptis data,prædicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus cõmendatur:& Euangelium per quod impletur lex,quatuor libros habet.ſi ergo in quadragenario legis perfectio,& hæc non impletur niſi in gemino præcepto charitatis,mirum non eſt languere,qui quadraginta minus duos habebat:Chriſtus itaque duo quædam iubendo,quod minus erat impleuit; in duobus enim Domini iuſſis, duo præcepta charitatis ſignificata ſunt , Dei dilectio prior ordine præcipiendi, proximi autem prior ordine faciendi:dicit ergo ei,tolle grabatum,q.d.cùm eſſes languidus, portabat te proximus tuus , ſanus factus porta proximum tuum : dicit etiam, ambula.ſ.ad Dominum Deum tuum:porta eum cum quo ambulas,vt ad eum peruenias cum quo manere deſideras.

Addit. Auct. In Cap. V.

4. Græc.ἐπὶ τῇ προβατικῇ,in probatica , ſeu ſuper probatica. Hier.tamẽ & Theoph.legunt ſine præpoſitione: erat ergo piſcina in qua oues lauabantur. Alij fuiſſe forum ouium,alij locum vbi oues aſſeruarentur offerendæ. 5. Græc. κολυμβήθρα.i.natatoria.erat autem locus in quo aqua pluuia colligebatur. a. ſic legit Hier. Alij Betheſda.i.domum,ſeu locum effuſionis,quòd,ſcilicet,in eam aqua aliunde influeret. c. id eſt, contractorum, ſeu aliquam partem corporis habentium aridam. 7. Græc. Angelus enim. d. i.certo quodam tempore,ſed hominibus ignoto,ideoq; multi illic diu expectabant.

Digitized by Google

cùm vidiſſet Ieſus iacentem,& cognouiſſet quia iam [e] multum tempus haberet, dicit
ei, Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus: [f] Domine, [13] hominem non habeo, vt cùm
turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam: dum venio enim ego, alius ante me
deſcendit. Dicit ei Ieſus: [14] Surge, [15] tolle grabatum tuum, & [16] ambula. Et [17] ſtatim ſanus
factus eſt homo ille: & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſabba-
thum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: [18] Sabbathum eſt, non
licet tibi [g] tollere grabatum tuum. Reſpondit eis: [19] Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit,
Tolle grabatum tuum,& ambula. [20] Interrogauerunt ergo eum, Quis eſt ille homo qui
dixit tibi, Tolle grabatum tuum,& ambula? Is autem qui ſanus fuerat effectus, [h] neſcie-
bat quis eſſet. Ieſus enim [21] declinauit à turba conſtituta in loco. Poſtea inuenit eum [i] Ie-
ſus in [22] templo,& dixit illi: Ecce ſanus factus es, [l] iam noli

Sens. Lit. In Cap. V.

12. Gloſſ. accendit ad morem ſanitatis, de qua iam deſperabat. Chyſoſtom. non ſtatim ſanat, ſed primùm familiarem ſibi facit per interrogationem, futuræ fidei faciens viam: non expectat verò fidem, vt in aliis, qui eius virtutem agnouerant; hic enim nondum eum nouerat manifeſtè quis eſſet: interrogat etiam, vt oſtenderet iſtius patientiam, qui nihil turbatus ad talem interrogationem, manifeſtè reſpondit: vnde intelligere licet, cur aliis dimiſſis ad hunc venerit. 13. Chryſoſtom. fortè putabat Chriſtum vtilem fore ad mittendum eum in aquam. 14. Auguſt. Tria dixit, ſurge, quod fuit operatio ſanitatis; &, tolle grabatum tuum; &, ambula, quæ duo ſano imperauit.

15. Chryſoſtom. hoc iuſſit, vt credibile fieret miraculum, nec putarent apparentiam eſſe quod factum erat, niſi enim certiſſimè, & vehementer compacta eſſent membra, lectum ferre non poſſent.

17. Chryſoſt. non deriſit Chriſti imperium languidus, quòd cùm Angelus deſcendens, & aquam turbans, vnum ſolum ſanaret, Chriſtus, qui homo eſſet, ſolo verbo ſperaret plus ſe poſſe Angelis, ſed audiuit, & non fuit incredulus. 18. Auguſtin. non calumniabantur Chriſto, quia ſanum fecerat ſabbatho, poſſet enim reſponderi, & iumentum in puteum cadens poſſe inde extrahi die ſabbathi; ſed quòd portaretur grabatum die ſabbathi. 19. Aug. q. d. quare non acciperem iuſſionem à quo acceperam ſanitatem? 20. Chryſoſt. malignè, nec dicunt, quis eſt qui te fecit ſanum, ſed hoc dicunt quod videbatur tranſgreſſio. 21. Chryſoſt. vt eo abſente teſtimonium ſine ſuſpicione eſſet, & ne plus accenderetur eorum furor ſi præſens eſſet; ſolet enim eius qui inuidetur præſentia, inuidentium animos accendere. 22. Chry. curatus homo non receſſit ad nundinas, nec ſe voluptati dedit; ſed in templo conuerſabatur, quod maximè religionis eſt ſignum.

Sens. Myst. In Cap. V.

13. Aug. homo illi ad ſanitatem neceſſarius erat, ſed homo qui & Deus eſſet. 14. Int. à vitiis. 16. Int. de virtute in virtutem. Beda. Surge à torpore, & ignauia in quibus priùs iacebas, & in bonis operibus proficere ſtude. Glo. diligendo Deum, feſtinánſque ad viſionem eius, nec fratrem propter amorem eius ad quem pergis deſerens, nec propter fratrem ab illo quærendo ceſſans. 21. Aug. Et nos credimus in eum quem non videmus, & vt non videatur, declinat à turba. Quadam ſolitudine intentionis videtur Deus, turba ſtrepitum habet, viſio iſta ſecretum deſiderat. Glo. qui vult ad viſionem Dei peruenire, fugiat turbam ſuorum affectuum, & malorum hominum, & adeat templum internæ orationis. Cæcus in turba poſitus, Ieſum non agnouit, ſed poſt in templo.

Addit. Auct. In Cap. V.

e. id eſt, diu fuiſſe morbo vexatum. f. [illegible] cauſa, more Hebræo, etſi Chriſtum non noſſet. 15. id eſt, tolle lectum tuum. g. id eſt, geſtare. l. Gra [illegible], ne p[illegible]ſthac.

probatica[4] piſcina[5], quæ cognominatur Hebraicè Bethſaida[a], quinque porticus habens In his iacebat multitudo[b] magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum[c], expectantium aquæ[6] motum. Angelus autem[7] Domini deſcendebat[d] ſecundùm tempus in piſcinam: & mouebatur aqua. Et qui[8] prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ, ſanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta[10] & octo annos habens in infirmitate ſua. Hunc[11]

Sens. Lit. In Cap. V.

4. Ale προβατικῇ, probaton Græcè, ouis: probatica ergo pecualis, vbi ſacerdotes cadauera hoſtiarum abluebant. 5. Chry. Baptiſmatis imago erat in piſcina, & in aliis plutibus, vt in aqua purgante corpora à ſordibus contractis, à funere & lepra, &c. 7. Chry. non ſanabat aqua niſi in Angeli deſcenſione, ſic baptiſmi aqua non operatur, niſi cùm Spiritus ſancti gratiã ſuſceperit, tunc verò omnia ſoluit peccata. Deſcendebat ergo Angelus, & ſanatiuam imponebat virtutem, vt diſcerent Iudæi multo magis Angelorum Dominum omnes animæ ægritudines ſanare poſſe. 8. Chry. Nunc vnuſquiſque accedere poteſt, etſi orbis terrarum vniuerſus veniat, gratia nõ conſumitur, vt nec lux ſolis minor fit ob multam communicationem. 11. Aug. plus eſt quod Chriſtus ſanauit vitia animarum, quam quòd languores corporum moriturorum: ſed quia anima non eum nouerat à quo ſananda erat, & oculos habebat in carne, vnde corporalia videret, & nondum in corde ſanos habebat, vnde Deum latentem cognoſceret, elegit Chriſtus vnum quem ſanaret, fecitque quod videri poterat, vt ſanaretur vnde videri non poterat: & quidem ſi humano ingenio conſideremus miraculum hoc, & quod ad poteſtatem pertinet, non magnum aliquid fecit, & quod ad benignitatem, parum fecit; poterat quippe vno verbo omnes erigere, ſed poteſtas illa & bonitas magis agebat, quid animæ in factis eius pro ſalute æterna intelligerent, quàm quid pro temporali ſalute corporis mererentur. Animæ ergo credituræ, cuius peccata dimittere venerat, de hoc languido ſanato magnum ſignum dedit.

Sens. Myst. In Cap. V.

4. Beda. Iudæorum populus ouis nomine ſignificatur, inxta illud: Nos populus tuus, & oues gregis tui. Aug. Aqua illa. i. populus ille, quinque libris Moyſi, tamquam quinque porticibus claudebatur, ſed illi libri prodebant languidos, non ſanabant, lex enim peccatores conuincebat, non abſoluebat. Glo. populus Iudæorum, vt aqua, modò quietus, modò ventis tentationum turbatus. b. Beda. multa genera languentium, illic cæci. i. ſcientiæ lumine carentes; claudi. i. ad ea quæ videntur implenda, vires non habentes; aridi. i. ſupernæ dilectionis pinguedine carentes. 6. Int. i. mortem Chriſti, & inde redemptionem. Aug. venit Chriſtus ad populum Iudæorũ, & faciendo magna, docendo vtilia, turbauit aquam. i. peccatores præſentia ſua, & excitauit ad paſſionem ſuam, ſed latens turbauit; ſi enim cognouiſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Deſcendere in aquam turbatam, eſt humiliter credere in Domini paſſione: quòd verò ſanatur vnus, ſignificatur Eccleſiæ vnitas, ſi quis poſtea veniat. ſ. præter veritatem ſit, ſanari non poteſt. 8. Int. etſi plures ſanantur morte Chriſti, propter vnitatem tamen vnus dicitur ſanari. 10. Int. ſignificat multis, & magnis peccatis oppreſſum. Aug. hic numerus ad languorem pertinet, quadragenarius enim nomerus nobis in quadam perfectione commendatur, lex enim in decem præceptis data, prædicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus cõmendatur: & Euangelium per quod impletur lex, quatuor libros habet: ſi ergo in quadragenario legis perfectio, & hæc non impletur niſi in gemino præcepto charitatis, mirum non eſt languere, qui quadraginta minus duos habebat: Chriſtus itaque duo quædam iubendo, quod minus erat impleuit; in duobus enim Domini iuſſis, duo præcepta charitatis ſignificata ſunt, Dei dilectio prior ordine præcipiendi, proximi autem prior ordine faciendi: dicit ergo ei, tolle grabatum, q. d. cùm eſſes laliguidus, portabat te proximus tuus, ſanus factus porta proximum tuum: dicit etiam, ambula. ſ. ad Dominum Deum tuum: porta eum cum quo ambulas, vt ad eum peruenias cum quo manere deſideras.

Addit. Avct. In Cap. V.

4. Græc. ἐπὶ τῇ προβατικῇ, i. probatica, ſeu ſuper probatica. Hieron. tamē & Theoph. legunt ſine præpoſitione: erat ergo piſcina in qua oues lauabantur. Alij fuiſſe forum ouium, alij locum vbi oues aſſeruarentur offerendæ. 5. Græc. κολυμβήθρα, i. natatoria. erat autem locus in quo aqua pluuia colligebatur. a. ſic legit Hier.: Alij Betheſda. i. domum, ſeu locum effuſionis, quòd, ſcilicet, in eam aqua aliunde influeret. c. id eſt, contractorum, ſeu aliquam partem corporis habentium aridam. 7. Græc. Angelus enim. d. i. certo quodam tempore, ſed hominibus ignoto, ideoq; multi illic diu expectabant.

cùm

cùm vidiſſet Ieſus iacentem,& cognouiſſet quia iam [e]multum tempus haberet, dicit ei, Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus: [f]Domine, [13]hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam: dum venio enim ego, alius ante me deſcendit. Dicit ei Ieſus: [14]Surge, [15]tolle grabatum tuum, & [16]ambula. [17]Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille: & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſabbathum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: [18]Sabbathum eſt, non licet tibi [g]tollere grabatum tuum. Reſpondit eis: [19]Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum,& ambula. [20]Interrogauerunt ergo eum, Quis eſt ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum,& ambula? Is autem qui ſanus fuerat effectus, [h]neſciebat quis eſſet. Ieſus enim [21]declinauit à turba conſtituta in loco. Poſtea inuenit eum Ieſus in [22]templo,& dixit illi: Ecce [l]ſanus factus es, iam noli

Sens. Lit. In Cap. V.

12. Gloſſ. accendit ad morem ſanitatis, de qua iam deſperabat. Chyſoſtom. non ſtatim ſanat, ſed primùm familiarem ſibi facit per interrogationem, futuræ fidei faciens viam: non expectat verò fidem, vt in aliis, qui eius virtutem agnouerant; hic enim nondum eum nouerat manifeſtè quis eſſet: interrogat etiam, vt oſtenderet iſtius patientiam, qui nihil turbatus ad talem interrogationem, manifeſtè reſpondit: vnde intelligere licet, cur aliis dimiſſis ad hunc venerit. 13. Chryſoſtom. fortè putabat Chriſtum velle fore ad mittendum eum in aquam. 14. Auguſt. Tria dixit, ſurge, quod fuit operatio ſanitatis; &, tolle grabatum tuum; &, ambula, quæ duo ſano imperauit.

15. Chryſoſtom. hoc iuſſit, vt credibile fieret miraculum, nec putarent apparentiam eſſe quod factum erat, niſi enim certiſſimè, & vehementer compacta eſſent membra, lectum ferre non poſſent.

17. Chryſoſt. non deriſit Chriſti imperium languidus, quòd cùm Angelus deſcendens, & aquam turbans, vnum ſolum ſanaret, Chriſtus, qui homo eſſet, ſolo verbo ſperaret plus ſe poſſe Angelis, ſed audiuit, & non fuit incredulus. 18. Auguſtin. non calumniabantur Chriſto, quia ſanum fecerat ſabbatho, poſſet enim reſponderi, & iumentum in puteum cadens poſſe inde extrahi die ſabbathi; ſed quòd portaretur grabatum die ſabbathi. 19. Aug. q. d. quare non acciperem iuſſionem à quo acceperam ſanitatem? 20. Chryſoſt. malignè, nec dicunt, quis eſt qui te fecit ſanum, ſed hoc dicunt quod videbatur tranſgreſſio. 21. Chryſoſt. vt eo abſente teſtimonium ſine ſuſpicione eſſet, & ne plus accenderetur eorum furor ſi præſens eſſet; ſolet enim eius qui inuidetur præſentia, inuidentium animos accendere. 22. Chry. curatus homo non ſeceſſit ad nundinas, nec ſe voluptati dedit; ſed in templo conuerſabatur, quod maximè religionis eſt ſignum.

Sens. Myst. In Cap. V.

13. Aug. homo illi ad ſanitatem neceſſarius erat, ſed homo qui & Deus eſſet. 14. Int. à vitiis. 16. Int. de virtute in virtutem. Beda. Surge à torpore, & ignauia in quibus priùs iacebas, & in bonis operibus proficere ſtude. Glo. diligendo Deum, feſtinánſque ad viſionem eius, nec fratrem propter amorem eius ad quem pergis deſerens, nec propter fratrem ab illo quærendo ceſſans. H. Aug. Et nos credimus in eum quem non videmus, & vt non videatur, declinat à turba. Quadam ſolitudine intentionis videtur Deus, turba ſtrepitum habet, viſio iſta ſecretum deſiderat. Glo. qui vult ad viſionem Dei peruenire, fugiat turbam ſuorum affectuum, & malorum hominum, & adeat templum internæ orationis. Cæcus in turba poſitus, Ieſum non agnouit, ſed poſt in templo.

Addit. Avct. In Cap. V.

e. id eſt, diu fuiſſe morbo vexatum. f. [illegible] cauſa, more Hebræo, etſi Chriſtum non noſſet. 15. id eſt, tolle lectum tuum. g. id eſt, geſtare. l. Gra [illegible], ne p[illegible]ſthac.

[23] peccare,[24] ne deterius tibi aliquid contingat.[25] Abiit ille homo,& [26] nunciauit Iudæis, quia Ieſus eſſet qui [27] fecit eum ſanum.Propterea [28] perſequebantur Iudæi Ieſum, quia hæc faciebat in ſabbatho. Ieſus autem reſpondit eis, [29] Pater meus [30] vſque modò operatur, & [31] ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere; quia non ſolùm [32] ſoluebat ſabbathum,ſed & Patrem ſuum dicebat Deum,[33] æqualem ſe [34] faciens Deo. Re-[35] ſpondit itaque Ieſus,& dixit eis:Amen,amen dico vobis,non [36] poteſt Filius à ſe

SENS. LIT. IN CAP. V.

23. Chry.apparet ex peccatis natam ei ægritudinem; ſolet Deus corpus punire pro his quæ anima delinquit.Vide verò vt hic pro peccato diu cruciabatur,nec enim tẽporis menſura peccata vindicantur,ſed ipſa delictorũ natura.Nec verò miremur ſi non omnes pro peccatis hîc torquentur.nihil enim hîc pro peccatis pati,ſignum eſt maioris illic futuri ſupplicij.Accidunt autem & ægritudines propter probationem,ſicut in Iob,&c.Aduerte autem Chriſtũ ſe oſtendere Deum, qui omnia ſciat quę ab iſto facta fuerant delicta.Gl.iſtum Ieſus,ſicut exteriùs,ita intus ſanauit. 24. Chry.ſi grauem ſuſtineamus pœnam pro prioribus peccatis,deinde in eadem incidamus,meritò grauiora patiemur. 25. Int.noto Ieſu non eſt piger in annunciando. 26. Int.iſte nunciat ſalutem vt ſequantur, ſed illi è contra perſequuntur. 27. Chry.non maligna mente dicebat;ſi enim detrahere vellet,ſanitatem tacens, id dixiſſet quod videbatur Iudæis tranſgreſſio. 28. Aug.ille annunciabat,iſti inſaniebant. 29. Aug.q.d.ne puteris ſabbatho ita requieuiſſe Patrem meum,vt ex illo non operetur;operatur enim ſine labore,& ego operor. Ideo autem dicitur requieuiſſe Deus,quia iam creaturam nullam condebat,quod quietem vocat Scriptura;vt nos admoneat poſt opera quieturos:nec ſperandã requiem,niſi redeas ad ſimilitudinẽ in qua factus es; quieuit enim Deus poſt factum hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Idem 4. ſuper Gen.poteſt intelligi requieuiſſe Deus,quia vltrà non cõdidit aliqua genera noua rerũ;operatur verò vſque nunc rerum adminiſtratione:ſi enim eius potentia à mundi gubernatione ceſſaret, omnia continuò dilaberentur.nec enim ſicut ſtructuram ædiũ cùm fabricauerit quis,abſcedit,illóq; ceſſante, ſtat opus eius,ita mundus à Deo cõditus eſt.Glo.operatur Deus ſemper gubernando,ſuſtentando,renouando,propagando,vt permaneant condita.Itaque conſtat Sacramẽtum eſſe quod de requie ſabbathi legitur. 30. Aug.4.ſuper Gen.ad litt.c.12.ſignificatur cõtinuatio quædam operis eius,quæ vniuerſam creaturam continet,& adminiſtrat,ex quo condita eſt. 31. Int.Sapientia per quã facit Pater omnia.Aug.Quid expectaſis vt non operer ſabbatho?per me enim facta ſunt omnia, verbo enim facta,& ego Verbum:per me fecit cùm fecit Pater mundum,per me regit cùm regit.Chry.Chriſtus cùm diſcipulos excuſat,Dauid conſeruum eorum in medium adfert:cùm autem de ipſo erat accuſatio,ad patrẽ confugit.notandũ verò ſe excuſare quandoque vt hominẽ,quandoque vt Deum, vt hoc loco, vtrumque enim credi volebat:vocat ergo Patrẽ ſuum ſingulariter,ſéque eadẽ dicit cum illo agere.Aug.Pater ſine Filio non operatur.Chry.q.d.ſicut Pater operans ſabbatho abſolutus eſt à crimine,ita & Filius, cuius par dignitas eſt cum Patre. 32. Int.quãtum ad opinionem illorum. 33. Int.non vt nos,qui Patrem eum vocamus,ſed æqualẽ ſe faciens Deo.Aug.Ecce intelligunt Iudæi,quod non intelligunt Arriani.Chry.verè hoc ſignificabat Chriſtus,& non Iudęi inaniter ſuſpicabantur,alioquin mentem illorum correxiſſet. 34. Aug.non ipſe ſe faciebat æqualẽ,ſed Pater illum æqualem genuerat. 35. Hil.7. de Trin.ſuprà reſpondit ſuum opus Patris eſſe,nunc natiuitatem ſuam confirmat,& naturæ virtutem.

36. Int.i.Filius ſecundùm hoc quod eſt homo,nihil poteſt, niſi quod Pater dat,& docet.Aug.non vt Arriani volunt,ſe negat hoc loco æqualẽ Patri.ſi enim Deus erat Verbum,& eſt Deus maior,& Deus minor,duos Deos colimus,non vnum Deum:hoc ergo ſignificat,ita ſe æqualem,vt à Patre ſit,& ab eo vt ſubſtantiam,ita potentiam habeat.Chry.i.nihil contrarium Patri,nihil ab eo alienum Filius facere poteſt:quod non Filij imbecillitatem,ſed multam virtutem oſtendit, vt cùm dicimus Deum peccare non poſſe.Aug.cont ſermonem Arrianorum,non deficientis hoc eſt,ſed in eo quod de Patre natus eſt permanentis,non enim deficienter non poteſt,ſed potenter.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

26. *ſimplici animo, tamquam diuinum hominem.* 32. *ſ.illorum opinione.* 33. *dum ſe.ſ.dicit proprium eius Filium.Gracè enim ἴδιον,vbi dicitur ſuum,vel quia ſe dicebat perinde vt Patrem operari.*

facere quidquam, [*]niſi quod [17]viderit Patrem facientem. [m]quæcumque enim [18]ille fecerit, [19]hæc & [n]ſimiliter Filius facit. [o]Pater [40]enim diligit Filium, & omnia [41]demonſtrat ei quæ ipſe facit, & [o]maiora [42]his [43]demonſtrabit ei [p]opera, vt vos [44]miremini. Sicut enim Pater ſuſcitat [45]mortuos, & [46]viuificat: [*]ſic & Filius [47]quos vult viuificat. [48]Neque enim Pater iudicat quidquam, ſed [49]omne iudicium [50]dedit Filio, [51]vt omnes honorificent [52]Filium,

Sens. Lit. In Cap. V.

37. Aug. videre Filij eſt natum eſſe de Patre: non alia viſio eius, alia ſubſtantia, totum quod eſt, de Patre eſt. Hil. 7 de Trin. non corporalibus modis Deus videt, ſed viſus ei omnis in virtute naturæ eſt.

39. Int. à Patre habet quod poſſit; quia à Patre habet quod ſit. Aug. ne quis putaret quaſi duos fabros, vnum magiſtrum, alterum diſcipulum, qui illum imitetur, nõ dicit, ſimilia facit, ſed hæc eadem: addit verò ſimiliter, ne alius error naſceretur, quòd facerent diſſimiliter, vt cùm idem facit animus & corpus, ſed ille vt Dominus, hoc vt ſeruus. Hil. 7. de Trinit. omnia & eadem dixit ad oſtendendam eamdem naturam; ſimiliter verò ad excludẽdum ſolitudinem operantis: itaque eadem facta naturam, ſimiliter facta natiuitatem teſtantur. 40. Aug. pertinet hoc ad id quod ſupra dictum eſt, niſi quod viderit Patrem facientem. 41. Int. ſicut ſuprà ait, Viderit Patrem facientem. Aug. vbi demonſtrat Filio quod facit, niſi in ipſo Filio per quem facit? non priùs faciendo demonſtrat Filio, ſed videt Patrem Filius demonſtrantem antequàm aliquid fiat, & ex demonſtratione Patris, & viſione Filij fit, quod fit à Patre per Filium: dicit Pater Filio, & ipſe Filius eſt verbum Patris. demonſtrans Pater Filij viſionem gignit: demonſtratio quippe generat viſionem, nec aliud eſt Pater, aliud eſt demonſtratio; aliud Filius, aliud eius viſio: videre Patrem, hoc eſt, illi eſſe Filium: videndo natus eſt, & ab eo eſt illi videre à quo eſſe. Hil. 7. de Trinit. demonſtratio operum nihil aliud nobis quàm natiuitatis fidem ingerit, vt ſubſiſtentem Filium, ex ſubſiſtente Deo Patre credamus. 42. Int. ſ. corporalibus curationibus. Aug. maiora opera ſunt mortuos ſuſcitare, quàm languidos ſanare. 43. Glo. demonſtrabit ei. i. per eum faciet.

44. Int. quaſi de æquali Patri quem non creditis æqualem. 45. Int. ſ. quos vult. 46. Int. ſ. in animabus. 47. Aug. ne quis putaret minus potentem Filium, aut tamquam miniſtrum agere; eadem enim Patris & Filij poteſtas, & voluntas. 48. Aug. ſignificat ſe de reſurrectione illa loqui, quæ futura eſt in iudicio: vel ſuprà de reſurrectione animarum locutus, nunc de reſurrectione corporum loquitur: vide autem vt Chriſti verbum mentem noſtram verſando exerceat, vt exercendo, mundet, mundando, capaces reddat; capaces factos, impleat; paulo enim antè videbam quaſi Patrem facientem, & Filium expectantem: modò video Filium facientem, & quaſi Patrem vacantem. 49. Aug. 1. de Trin. cap. 13. Pater ſecundùm hoc quod æqualem genuit Filium cum Filio iudicat, vnde de illo dicit Filius, Eſt qui quærat, & iudicet: ſed dicitur non iudicare, ſed omne iudicium dediſſe Filio; quia Filius in iudicio non in Dei, ſed Filij hominis forma apparebit: non iudicat ergo Pater, ſed Filius; nemo enim in iudicio videbit Patrem, ſed omnes Filium. Hil. 7. de Trin. in eo quod omne iudicium datum eſt natiuitas demonſtratur; quia omnia habere ſola natura poteſt indifferens, nec natiuitas aliquid habere poteſt, niſi datum ſit. 50. Chry. ſicut dedit vitam, id eſt, genuit viuentem, ita dedit iudicium, id eſt, genuit eum iudicem. poſitum enim Verbum, dedit, ne ingenitum Filium ſuſpiceris, aut duos Patres: dicit verò omne iudicium, quia Dominus eſt & puniendi, & honorandi, vt voluerit. Hil. 7. de Trin. non eſt ademptum Patris iudicium, Filij enim iudicium ex iudicio eſt paterno. 51. Chry. ne audiens Patrem habere authorem, diſſimilitudinem ſubſtantiæ putares, & honoris, eumdem oſtendit eſſe honorem Patris, & Filij. Aug. priùs Filius videbatur vt ſeruus, Pater honorabatur vt Deus: apparebit Filius æqualis Patri, vt omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem. 52. Int. non vt minorem, ſed ſicut honorificant Patrem.

Addit. Auct. In Cap. V.

** pro, ſed ſolùm. ſic Iohan. cap. 15. & Gal. 2. & Matth. 12. 37. ſcilicet, à Patre habet vt faciat. m. ſcilicet, ſecum ſimul. n. ſ. quantum ad potentiam, libertatem, ſcientiam, &c. 41. i. communicat, vel ſignificatur Filium videndo ſimul accipere faciendi poteſtatem, & quidem ei idem eſt videre quod poſſe, & Patri idem oſtendere, quod communicare. p. ſ. ſuſcitare mortuos, iudicare mundum, iuſtificare peccatores. 45. vt dicitur 1. Reg. 2. Deuter. 32. Pſal. 67. * pari, ſcilicet, cum Patre, non ſolùm poteſtate, ſed etiam libertate.*

48. Ex ſummare ſiui communicata probat ſuperiora, proprium enim Deo mundum iudicare. Dicitur verò Pater non iudicare, ſcilicet, modo ſenſibili vt Filius qui in iudicio apparebit. 49. id eſt, vniuerſale, vel de omnibus.

ſicut

ſicut honorificant Patrem.[53] Qui non honorificat Filium,non honorificat Patrem,qui
miſit[54] illum. Amen , amen dico vobis, quia qui verbum[q] meum audit,[r] & credit[55] ei[56] qui
me miſit , habet[57] vitam æternam: & in iudicium[58] non venit , ſed tranſiet[59] à morte in
vitam.[60] Amen , amen[61] dico vobis,quia venit[62] hora,[63] & nunc[64] eſt,quando mortui[65] audient[66]
vocem[67] Filij Dei:& qui audierint,[68] viuent.[69] Sicut[70] enim Pater habet vitam[71] in ſemetipſo;[72]
ſic dedit[73] & Filio habere vitam in

Sens. Lit. In Cap. V.

53. Aug.ſi Filium tamquam minorem honorificas,ibi tollis honorem Patris,vbi minorem das Filio;quaſi Pater æqualem Filium generare aut noluerit,aut non potuerit:ſi noluit , inuidit;ſi non potuit,defecit.Glo.honorat Deum,qui credit Creatorem,Omnipotentem , Æternum: honorat Patrem, qui credit eum habere Filium æqualem ſibi:honorat Filiũ,qui credit eum eſſe æqualemPatri. 54.Aug. miſſionem audi,non ſeparationem , Pater qui miſit Filium,non receſſit à filio. vnde: Non ſum ſolus, quia Pater meeum eſt.Idem 4.de Trinit.non ideo miſſus dicitur , quòd de Patre natus , ſed vel quia apparuit mundo,Verbum caro factum. vnde, A Patre exiui , & veni in mundum,vel quia ex tempore alicuius mente percipitur.vnde,Mitte illũ vt mecũ ſit,& mecum laboret.Hil.7.de Trin. concluſa ſunt omnia aduerſum hæretici furoris ingenia, Filius eſt,quia à ſe nihil,Deus eſt,quia eadẽ facit quæ Pater;vnum ſunt,quia exæquantur in honore;non eſt Pater ipſe,quia miſſus eſt. r. Int.id eſt , intelligit. Glo.i.qui credit me Filium,& eum Patrẽ : hæc eſt enim vita æterna,vt cognoſcant te Deũ verum,&c.

55. Int.ſ.me miſſum ad ſalutem hominum. 56. Aug. non dixit mihi , ſed ei qui miſit me, ſignificans verbũ eius eſſe in ſe.q.d.cùm illi credit,verbo eius credit,mihi credit;quia Verbum Patris ſum.Chry. nõ dixit,credit mihi,ne putaretur tumor,& gloriatio;ſed ei qui me miſit,vt ſuſceptibilis ſermo fieret.

57. Int.ex Patre,cui credit,& ſimiliter ex me,qui ſum vna vita cum eo:& hoc eſt quod dicit , & qui audierint, viuent. 58. Int.ſ.damnationis. Aug. Secundùm iudicium diſcretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Chriſti: hîc verò iudicium damnationis intelligitur. 59. Aug.nõ nunc tranſit, ſed iam tranſiit,à morte infidelitatis,ad vitam fidei;à morte iniquitatis,ad vitam iuſtitiæ,vel ne quis putaret credendo non ſe moriturum ſecundum carnem,hoc dicitur,cùm enim perſolueris mortem veteris hominis,quæ debetur ſupplicio Adam,trãſitum facies de morte ad vitam æternam,quæ ſola vera vita eſt. 60. Aug. de verb. Dom.Si tanto labore & cura agitur,vt aliquanto plus viuatur,quomodò agendum eſt vt ſemper viuatur ? etſi prudentes ſunt qui omnibus modis agunt vt mortem differant, & viuant paucos dies; quàm ſtulti ſunt qui ſic viuunt vt perdant æternum diem ? 63. Aug.adhuc agitur hora iſta,& vſque ad finem ſeculi ipſa hora vna agitur,& vt Iohannes dicit,nouiſſima hora eſt.

64. Chry.hoc addit,ne longum fortè ſuſpiceris tempus.Theoph.hoc dixit de mortuis,quos erat ſuſcitaturus; vt filio archiſynagogi,filio viduæ & Lazaro. 65. Int.ſcilicet, ſine fide in peccatis. 66. Int. ſcilicet,credendo.Aug.id eſt,obedient;qui enim credunt,& ſecundùm veram fidem agunt , viuunt.
67. Aug.de verb. Dom.ſcilicet , Euangelium. 68. Int.ſcilicet , obediendo. 68. Int. nunc & ſemper. Aug.de verb.Dom.iuſtificabuntur. 70. Aug.oſtendit Filium vitam habere vnde viuant credentes. Hil. lib de Synodis, quidam Filio tribuunt, vt Patri tantùm virtute ſimilis ſit, non autem natura, non intelligentes , non niſi ex naturæ ſimilitudine, ſimilitudinem eſſe virtutis. poteſt Filius idem cum Patre; quęcumque enim Pater facit, &c. habétque naturæ ſimilitudinem. ſicut enim Pater habet vitam, &c. in vita enim naturæ , & eſſentiæ ſignificatio eſt, quæ ſicut habetur , ita data eſſe docetur ad habendum:eſſentia quæ de eſſentia naſcitur,non diſſimilis naſcitur. 72. Aug. Ipſe ſibi vita eſt , non particeps vitæ,quæ non ſit quod ipſe. 73. Aug. 15.de Trinit.cap.27.ſcilicet,gignendo ſine tempore.Hil. 7.de Trinit.habet Filius natiuitatis perfectionem ſine nouitate naturæ. Aug.dedit Filio,tale eſt, ac ſi diceretur genuit Filium,generando enim dedit.Hil.lib. de Synodis. Diſcernitur perſona accipientis, & dantis.Glo.dedit.i.vita genuit vitam.

Addit. Avct. In Cap. V.

53. *i.eodem honore. q. i. doctrinam.* 57. *ſ. ſpe, & merito.* 59. *Græc. præteritum eſt, ſed pro futuro,vel ſignificatur tranſiſſe iam à morte anima ad vitam.ſic 1.Iohan.3. tranſlati ſumus de morte ad vitam, &c.* 62. *i.aduentat, appropinquat.* 64. *i.propè eſt,vel ſignificatur incœpiſſe iam nouiſſimam horam.i.tempus,ſic enim vocatur atque Euangelij.* 65. *vt Lazarus,& alij.* 66. *i.ſentient vim vocis,vel obedient veluti ſi audiſſent.* 72. *tamquam fons vitæ.*

ſemet

[74] ſemetipſo: & [75] poteſtatem dedit ei [76] iudicium facere; [77] quia Filius hominis eſt. Nolite [78] mirari hoc, [79] quia venit hora [80] in qua omnes qui in [81] monumentis ſunt, [82] audient vocem Filij Dei, & [83] procedent qui [84] bona fecerunt, in [85] reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in reſurrectionem [86] iudicij. [87] Non poſſum ego à meipſo facere quidquam. Sicut [88] audio, iudico: * & [89] iudicium meum iuſtum eſt, quia non quæro voluntatem [90] meam, ſed voluntatem [91] eius qui miſit me.

SENS. LIT. IN CAP. V.

74. Aug. vt ipſe eſſet plenitudo vitæ, vnde credentes viuerent, dum viuerét, hoc tamen intereſt, quia Pater dedit, Filius accepit. Glo. Pater eſt vita non naſcẽdo, Filius eſt vita ex Patre naſcendo. 75. Glo. poſtquàm dixit de reſurrectione animæ, ſubdit de reſurrectione carnis. 76. Chry. cõtinuè circa hæc verſatur, Iudicium dico, Reſurrectionem, & Vitam; hæc enim maximè poſſunt, etiã inflexibilem auditorem permouere. perſuaſus enim ſe reſurrecturum, & peccatorum pœnas daturum, benignum ſibi curabit iudicem facere. 77. Chry. ita legendum, quia Filius hominis eſt, nolite mirari, & nõ vt Paulus Samoſatenus legit: dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. non enim ſuſcepit iudicium, quia homo eſt, ſed quia ineffabilis Dei Filius, ideo iudex. Aug. animas ſuſcitat Deus per Chriſtum Filium Dei, corpora verò per eumdem Filium hominis: vnde additur, quia Filius hominis eſt, nã ſecundùm quod Dei Filius eſt, ſemper habuit. Idem de verb. Dom. Serm. 64. ad iudicium ventura eſt forma hominis: forma illa iudicabit, quæ iudicata eſt: ſedebit iudex, qui ſtabat ſub iudice: conueniens erat vt iudicandi viderent Iudicem, formaq; ſerui bonis, & malis oſtenderetur, at forma Dei ſolis bonis ſeruatur. 78. Int. ſ. quod Filius hominis habet poteſtatem iudicij: mirum enim videtur, cùm hoc magis conueniret Filio Dei. Chry. cauſam ſubdit quare non ſit mirandum, ea ſubiungens, quæ declarent eſſe Filium Dei, & Deum, reſurrectio enim propriũ Dei opus. 79. Int. ſ. in fine ſeculi. Aug. de verb. Dom. Serm. 64. itaque nõ addidit, & nunc eſt. 80. Int. ſ. tam boni quàm mali. Aug. ſuperius nõ dixit, omnes mortui, loquebatur enim de iniquis, Non omnes autem iniqui obediunt Euangelio. 81. Int. ſ. corpora, non animæ. Aug. 82. Int. non vt viuant ſicut ſuprà, ſed vt reſurgant. 83. Int. adhuc indiſcretio. Aug. non dixit, & viuent, vt ſuprà, vbi vitam æternam intelligebat, & beatam, quam nõ omnes habebunt. 84. Int. ecce diſcretio iudicij. Chry. quia ſuprà dixerat, Qui audit ſermonem meũ, & credit ei qui miſit me, in iudicium non venit, ne quis putaret fidẽ ſufficere ad ſalutem, adiecit hoc. 85. Int. vt videant Deum ſicuti eſt. 86. Int. ſ. damnationis. Aug. iudicium pro pœna poſuit. 87. Aug oſtendit ſe ſecundùm Patrem iudicaturum. Chry. oſtendit impoſſibile eſſe ſe aliud velle quàm Pater velit, ſéque ita iudicaturum, ac ſi Pater ipſe eſſet; qui iudicaret. Glo. qui non eſt à ſe, non facit à ſe, & ita qui culpat eum de opere ſabbathi, culpat Patrem. 88. Aug. loquẽs ſuprà de reſurrectione animarum, vſus verbo video, nunc verbo audio; loquitur enim vt homo. Idem in Serm. cont. Arrianos in illa incommutabili, & ſimplici natura, quæ ſic eſt Filij, vt tamẽ ei de Patre ſit, non aliud eſt audire, aliud videre, aliud eſſe: vnde ab illo eſt ei audire & videre, à quo & ipſum eſſe; & ideò ſicut audit, iudicat, quia ſicut genitũ eſt verbum vt idem ſit veritas, ita ſecundùm veritatẽ iudicat. Glo. audio: i. ſcio; nõ eſt enim aliud audire, quàm ſcire, vel eſſe. 89. Int. quo iudico cum Patre; quia non quæro voluntatem meam i. propriam Filij hominis, ſed quæ cum Patre Filio eadem eſt. 90. Int. ſ. hominis. Aug. Serm. cont. Arr. cap. 18. hoc dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem noſtram, qui voluntatem ſuam quærendo, non eius à quo factus eſt, non habuit iuſtum iudicium de ſeipſo, ſed iuſtum iudicium habitum eſt de ipſo; dicitur autem Chriſtus non quærere volũtatem ſuam, non quia eius in iudicando nulla voluntas eſt, ſed quia non eſt à voluntate Patris aliena. Idẽ in Iohan. Non quæro voluntatem meã propriam, quæ reſiſtat Deo: vel hoc dicit, quia non eſt de ſe, ſed de Patre. Filius vnicus dicit, non quæro voluntatem meam, & homines volunt facere voluntatem ſuam? 91. Int. ſ. Dei Patris. Glo. quæ eſt de ſalute hominum; quia ad hoc me miſit. i. incarnari fecit, loquitur Chriſtus aliquando ſecundùm quod eſt æqualis Patri, vt probetur in eo vera Deitas: aliquando ſecundùm quod minor, vt probetur vera humanitas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

*77. quatenus homo eſt, coniungendum cum præcedentibus, accepit enim vt homo poteſtatem iudicandi. Filius hominis pro homine. Heb. 78. eoq; minus credere. 81. pro, mortui. 82. de qua 1. Cor. 15. 1. Theſſ. 4. Matth. 25. formabitur autem miniſterio Angelorum. 83. Græc. ἐκπορεύσονται, prodibunt. ſ. è monumentis. 1. ſ. beata. 87. oſtendit ſe iuſtè iudicaturum. 88. ſ. à Patre. * pro, propterea. Heb. 90. quæ ſcilicet ſit aliena à Patris voluntate.*

Digitized by Google

Si [92] ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt [93] verum. [94] Alius
eſt qui teſtimonium [95] perhibet de me: & [t] ſcio [u] quia [96] verum eſt teſtimonium eius quod
perhibet de me. Vos [97] miſiſtis ad Iohãnem, & teſtimonium [98] perhibuit [99] veritati. Ego au-
tem [100] non ab homine teſtimonium [101] accipio: [102] ſed hæc dico vobis, vt vos ſalui ſitis. [103] Ille
[104] erat [105] lucerna [106] ardens, & [107] lucens: vos autem voluiſtis ad [108] horam [u] exultare in [109] luce eius.
Ego autem habeo teſtimonium maius [x] Iohanne. [110] Opera enim quę dedit mihi Pater vt
perficiam ea: ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium [111] perhibent de me, quia [112] Pater mi-
ſit me: [113] & qui [114] miſit me Pater, ipſe teſtimonium [115] perhibuit de me. [116] neque [117] vocem eius
vmquam [118] audiſtis, neque [119] ſpeciem eius [120] vidiſtis,

Sens. Lit. In Cap. V.

92. Int.ſ.homo. Alc.ſi ego homo de me teſtimonium perhibeo. 93. Int.id eſt, vobis incredibile videbitur. Chry.loquitur quantum ad illorum opinionem: itaque teſtes inducit eorum quæ dicta ſunt, opera à ſe facta, Patris teſtimonium, & Iohãnis prædicationem. Auctor. Vide additionem. 94. Int.ſ. Pater, quod poſt aperiet ibi, qui miſit me Pater. Chry.ſ. Iohãnes. Aug.de verb.Dom.Serm.43. nouerat ipſe verum eſſe de ſe teſtimoniũ ſuũ, ſed propter infirmos, & incredulos, qui fulgorẽ Solis ferre non poterant, quærebat Sol lucernas: ideo quæſitus eſt Iohãnes, qui teſtimoniũ perhiberet veritati: ſed ſi diligentiùs inſpicimus, quando martyres perhibent Chriſto teſtimoniũ, ipſe ſibi perhibet teſtimoniũ, habitat enim in martyribus, vt perhibeant teſtimoniũ veritati. 95. Int.vt in baptiſmo, & in monte.
96. Int.quia eſt à veritate, quæ eſt Deus. 97. Int.ſ.Sacerdotes & Leuitas. Chry.q.d.non miſiſſetis, niſi eum dignũ fide opinaremini. 98. Int.q.d.Iohannes etiã, qui ex Deo eſt, teſtatur de me. 99. Int. non ſibi. 100. Int.q.d.non ſum contentus teſtimonio Iohannis. 101. Beda.i.indigeo. 102. Chry. q.d.Ego quidem humano teſtimonio non egebam; ſed quia ei magis attenditis, vobis eius teſtimonium commemoro. 105. Int. propter quod debetis ei credere. ¶ non lux. Chry.oſtendit non ex ſe habuiſſe lumen, ſed à Spiritus ſancti gratia. Alcui. Erat Iohannes lucerna, illuminatus à Chriſto luce; ardens fide & dilectione; lucens verbo & actione, qui præmiſſus eſt, vt inimicos Chriſti confunderet ſecundùm illud: Paraui lucernam Chriſto meo, inimicos eius induam cõfuſione. Glo.omnes Prophetæ & Apoſtoli ſunt lucernæ; Chriſtus verum lumen, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mũdum. 106. Int.ſ.Spiritus charitatis. Glo.qui me exteriùs oculis hominum viſibilem exhibuit; interiùs corda hominũ ad me cognoſcendũ accendit. 107. Int.ſ.lumine veritatis. 108. Chry. facilitatem credendi oſtendit, & quàm citò ab eo reſilierint: quod ſi non feciſſent, citò eos ad Ieſum manu duxiſſet. 109. Int.cùm ipſe tamen ſequi Solem moneret. 110. Int. verè maius. 111. Int.quia talia opera non niſi à Deo poſſunt fieri. 112. Int.qui opera dedit. 113. Hil.6.de Trin.quia opera nõ ſufficiunt incredulis ad teſtimonium. 114. Beda.miſſio, incarnatio eius debet intelligi. 115. Int.inuiſibiliter in cordibus hominum. 116. Int.ſed vos. Alcui.poſſent dicere Iudæi, nos ſoliti ſumus Dominum audire in Syna, & eum vidimus in ſpecie ignis: ſi ergo de ſe teſtimonium perhiberet, intelligeremus vocem eius. 117. Int.quæ non aure carnali, ſed tantùm ſpiritualiter capitur. Chry.oſtendit circa Deum nec vocem eſſe, nec ſpeciem, ſed ſuperiorem eſſe figuris & loquelis. 118. Alc.vocem ſpiritualem non audiebant; quia eum amare, & præceptis eius obedire nolebant. 119. Int. quia ſubſtantia diuinitatis eſt inuiſibilis. 120. Alcui.fide, & dilectione videtur.

Addit. Avct. In Cap. V.

93. quaſi dicat, Ego ſi de me teſtimonium perhibeam, ſcio quòd dicetis, vt ſoletis, Teſtimonium tuum non eſt verum. 94. ſ.Iohannes, vel Pater. t. nec veſtram incredulitatem moror. 102. ſ.mea cauſa. 105. accepto lumine fulgens. Grac. ὁ λύχνος, illa lucerna fortè de qua Pſal.131. paraui lucernam Chriſto meo.
108. id eſt, ad breue tempus, poſteà enim dicebant.q.d.eius lucem magno cum gaudio, ſed ad breue tempus excepiſtis, multum eius teſtimonio tribuentes. v. vt quibus tantus vir contigiſſet. x. id eſt, Iohannis teſtimonio. 117. Dei enim non eſt propriè vox, vt nec os, aut labia, nam quæ in vet. Teſt. audita aliquando Patribus, Angelorum opera in aëre formabatur.

& ver

&[121] verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem miſit ille; [122] huic vos non credítis. [123] Scrutamini Scripturas, quia vos [124] putatis in [aa] ipſis vitam æternam habere: [bb] & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me, [125] & non [126] vultis [127] venire ad me vt [128] vitam [129] habeatis: [130] Claritatem ab hominibus non [131] accipio. [132] Sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. [133] Ego veni in [134] nomine Patris mei, & non [135] accepiſtis me: ſi [136] alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. [137] Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & [138] gloriam quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis? [139] Nolite [140] putare quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem: eſt qui [141] accuſat vos, Moyſes, in quo vos ſperatis. [142] Si

SENS. LIT. IN CAP. V.

121. Int. quod erat in principio. Chry. Præcepta, Legem, & Prophetas. 122. Int. quia his quæ auditis à me, non creditis, nec amatis. Alcui. Verbum quod erat in principio non habent in ſe manens, qui verbum Dei quod audiunt, memoria tenere, & opere implere contemnunt. 125. Alcui. quaſi dicat, vos qui me quaſi cõtrarium Moyſi repudiatis, eius teſtimonio me Deum eſſe intelligere poteſtis. Chry. poſſent illi dicere, ſi vocem eius non audiuimus, qualiter de te Deus teſtatus eſt? per Scripturas, inquit, de me eſt teſtatus: teſtatus quidem erat in Iordane, & in monte; ſed hanc vocem illi non audierunt: factam verò in Iordane audierunt, ſed non attenderunt; ideo ad Scripturas mittit: dicit verò, ſcrutamini; erant enim de ipſo dicta in Scripturis recondita, veluti theſaurus quidam. 124. Chry. oſtendit illos nõ magnum fructum capere ex Scripturis, ſola lectione ſe putantes ſaluari, cùm fide eſſent priuati. 125. Iot. pro, & tamen. 126. Int ſcilicet, per illas. 127. Int. id eſt, credere in me. Beda. quòd venire, pro credere ponatur, illud oſtendit, accedite ad eum, & illuminamini. 128. Int. quam in Scripturis quæritis. 129. Beda. Si anima quæ peccat moritur, ipſi mortui erant: promittebat ergo illis vitam animæ, vel felicitatis æternæ. 130. Int. id eſt, humanam laudem non quæro, nec honorem, qui veni dare ſpiritualem. Chry. quia meminerat Iohannis, & Dei teſtimonij, & operum ſuorum; probabile erat multos ſuſpicari illum per hæc humanam gloriam captare. 131. Chry. non indiget ſol lucernæ lumine. Alcui. non veni vt honorem ab hominibus carnalem acciperem, ſed eis darem ſpiritualem: non itaque loquor gloriam quærens, ſed vobis errantibus condoleo, & reducere volo ad viam veritatis. 132. Chry. quaſi dicat, ideo hoc dixi, vt conuincam vos, quòd propter Dei amorem me non perſequimini, ipſe enim mihi atteſtatur, & per opera, & per Scripturas. 133. Chry. oſtendit illos Deum non amare. 134. Alcui. ſcilicet, vt per me glorificetur nomen Patris; quia Patri omnia attribuo. 135. Alc. quia Iudæi noluerunt accipere Chriſtum, pœna peccati huius congruet vt recipiant Antichriſtum; & qui nolunt credere veritati, credant mendacio. 136. Alc. ſcilicet, Antichriſtus. Int. qui dicet ſe eſſe Deum. 137. Chry. ponit cauſam infidelitatis eorum. 138. Alc. magnum vitium iactantia, & humanæ laudis ambitio. Beda. hoc vitium meliùs caueri non poteſt, quàm ſi nos puluerem eſſe conſideremus: & ſi quid boni in nobis eſſe deprehendimus, Deo adſcribamus. Glo. humilitas ſolius Dei gloriam quærit, & ei ſoli placere appetit. 140. Int. quia non veni damnare, ſed ſaluare. Chry. 141. Int. quia voci eius non creditis, qua ait: Prophetam ſuſcitabit vobis Deus, ipſum audietis ſicut me. 142. Chry. dicerent qualiter nos accuſabit, quid tibi, & Moyſi commune, qui ſabbathum ſoluiſti? Ideo id ſubdit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

121. *quaſi dicat, ex eo apparet Dei verba non eſſe in cordibus veſtris inſculpta, non altè infixa, quia mihi non creditis.* 123. *& Græcè & Latinè poteſt eſſe indicatiuum & imperatiuum.* a a. *ſcilicet per earum intelligentiam, fidem & obſeruantiam.* b b. *pro, etenim illa. Hebr.* 130. *Græc.* δόξαν, *gloriam, quaſi dicat, non indigeo, non requiro, non magni facio.* 134. *id eſt, illius nomine, & ad eius gloriam faciens omnia.* 136. *quaſi dicat, ſi quis ad vos propheta falſus venerit, illum recipietis.* 139. *q. d. non erit opus vt ego vos accuſem, ipſa vos Moyſi lex, cui tantopere fiditis, accuſabit vt tranſgreſſores, & qui ei de me prædicenti non credatis.*

enim crederetis Moyſi,crederetis forſitan[143] & mihi.de me[144] enim ille ſcripſit[145].Si autem illius litteris[146] non creditis,quomodo verbis meis[147] credetis[148]?

Sens. Lit. In Cap. V.

145. Alc.Prophetam ſuſcitabit vobis Deus,&c.Chry.ſcripſit oportere ei obedire,ſigna facięti,& ad Deum ducenti,futuráque cum veritate prædicenti, quæ omnia Chriſtus fecit. Aug.contra Fauſt.lib. 16.c.9.quidquid Moyſes ſcripſit de Chriſto eſt.i.ad Chriſtum pertinet:ſiue quod eum figuris prænunciet,ſiue quod eius gratiam,gloriamque commendet. 146. Int.ſ.quæ de me teſtantur.Theoph.Libros reliquit,vt facilè recordari poſſetis.Chry.ſi attenderent his quæ dicebantur,oportebat iſtos quærere, & à Chriſto diſcere quæ illa eſſent quæ Moyſes de ipſo ſcripſiſſet,ſed ſilent,talis enim eſt nequitia,vt quidquid aliquis dicat,vel faciat,maneat proprium venenum conſeruans. 147. Int.qui à Lege prædictus ſum. 148. Alc.ex hoc colligitur,qui Legis præcepta implere negligūt,Euangelij dicta,quæ perfectiora ſunt,non poſſe implere.

Addit. Avct. In Cap. V.

145. *Gen.40.Deut.18.* 146. *cuius tanta apud vos auctoritas.* 147. *quem præ Moyſe nullius eſſe pretij putatis.*

CAPVT VI.

Poſt[1] hæc abiit[2] Ieſus trans[3] mare[4] Galilææ[5] quod eſt Tyberiadis: & ſequebatur eum multitudo[a] magna:quia videbant ſigna[6] quæ faciebat[7] ſuper his qui infirmabantur[8].Subiit[9] ergo in montem Ieſus,& ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Erat autem proximum[10] Paſcha[b],dies

Sens. Lit. In Cap. VI.

1. Int.ſ.interfecto Iohanne. 2. Chry.iacula vbi in durum aliquid inciderint, cum magno impetu reſiliūt:ita audaces ſi duriùs tractes,ſæuiunt magis:ſi cedas,facilè mollitur eorum inſania.Chriſtus ergo furorem ex præmiſſis ſermonibus natum ſecedendo mitigat. 3. Chry.non ad eadem loca vnde Hieroſolymam aſcenderat.Theoph.tranſit Chriſtus de loco ad locum, probando populi voluntatem,& auidiorem,ſolicitioremque reddens. 4. Alc.Hebraico more congregationes aquarum maria vocantur. 5. Alc.Galilææ dicitur à prouincia,Tyberiadis autem à ciuitate. Glo.Tyberias & Capharnaum in eodem littore ex parte vna:in oppoſito verò littore,locus eſt vbi miraculum iſtud factum.
6. Chry.ſignis mouentur magis qui craſſiori mente ſunt.vnde Paulus : Signa non fidelibus, ſed infidelibus.Sapientiores autem,vt eſt apud Matthæum,ſtupebant in doctrina eius. 7. Chry.non dicit Euangeliſta,quæ illa fuerint; maiorem enim partem libri in Domini ſermonibus conſumere inſtituit.
8. Alcui.quoſcumque in corpore ſanabat,omnes reformabat in anima. 9. Chry.Aſcendit in montem propter ſignum quod fieri debebat:nos etiam erudiens à tumultibus,& ea quæ in mundo eſt turbatione ſecedere;apta enim ad philoſophiam ſolitudo. 10. Chry.vide vt integro anno Euangeliſta de ſignis Chriſti,paralyticum ſanatum,& filium reguli tantùm,nos docuerit. b. Beda.apparet vnius anni ſpatium fuiſſe inter decollationem Iohannis,& paſſionem Domini,Dominus enim, ſicut ait Matthæus,audita nece Iohannis, ſeceſſit in deſertum, vbi turbas pauit:erat verò(vt ait Iohannes)proximum Paſcha,qua feſtiuitate euoluto anno,paſſus eſt Chriſtus.

Sens. Myst. In Cap. VI.

4. ALe.mare,turbidum ſeculum,quod Chriſtus adiit naſcendo, calcauit moriendo, tranſiit reſurgendo,ſequutæ autem ſunt eum turbæ,credendo,& imitando. 9. Aug.Dominus in monte,Verbum Dei eſt in alto.Beda.ſubiit in montem quando cælum aſcendit. Alcui.quod turbis inferioribus relictis ad altiora cum diſcipulis aſcendit,oſtendit ſimplicibus minora præcepta committenda, perfectioribus altiora.

Addit. Avct. In Cap. VI.

a. Græc.ὄχλος πολὺς,id eſt,turba multa,ſic infrà.

feſtus

[11] feſtus Iudæorum. Cùm ſubleuaſſet [12] ergo oculos Ieſus, & vidiſſet quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, [13] Vnde [14] ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebant [15] tentans [16] eum; ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Reſpondit [17] ei Philippus, Ducentorum [e] denariorum panes non ſufficiunt eis, vt vnuſquiſque modicum quid accipiat. Dicit ei [18] vnus ex diſcipulis eius, Andreas [d] frater Simonis Petri: Eſt puer [19] vnus hîc qui habet quinque panes hordeaceos [20], & duos * piſces: ſed [21] hæc

Sens. Lit. In Cap. VI.

11. Chry. non aſcendit ad diem feſtum, paulatim enim ſoluebat legem, occaſionẽ capiens à Iudaïca nequitia. Theoph. quia Iudæi eum perſequebantur, occaſionẽ receſſus accipiens, legẽ abrogare cœpit, innuens veritate adueniẽte ceſſare figuras, ſéque legi non ſubiici. 12. Beda. non ſolebat oculos erigere huc atque illuc, ſed pudicè ſedebat attentus cũ diſcipulis. Chry. loquebatur cum his diligẽter, eos ad ſe conuertens. 13. Chry. indigebat iſte amplio ri doctrina, itaque eum priùs erudit. Aug. de con. Euan. alij Euangeliſtæ narrant rogatum à diſcipulis Dominum vt turbas dimitteret, quibus reſpondit, ſecũdùm Matthæum, non habent neceſſe ire: poſt quæ verba intelligendum eſt inſpexiſſe multitudinẽ, & dixiſſe Philippo quod Iohannes cõmemorat. Chry. alia ſunt illa, alia hæc, non eiſdẽ facta temporibus. 14. Chry. priùs cogit confiteri inopiam, vt certiùs diſcat miraculi magnitudinem. ſi enim ſimpliciter eſſet factum, non tantum appareret. 15. Alc. vt diſcipulo rudi propriam tarditatẽ oſtẽderet, quam ipſe in ſe perpẽdere non valebat. 16. Int. fidem illius de futuro miraculo conſulens. 17. Theoph. homanis adhuc ſubiacens paſſionibus. Alc. tarditatem ſuam oſtendens, alioquin non diffideret de creatoris potentiæ largitate. Aug. de con. Euan. Marcus dicit reſponſum à diſcipulis: vel ergo ex ore cæterorũ Philippus reſpondit, vel Marcus pluralem numerum poſuit pro ſingulari. 18. Int. eadem ſimplicitate qua Philippus. d. Aug. de con. Euang. cæteri Euangeliſtæ pluralem numerum pro ſingulari ponẽtes, quod Andreas ſubiecit, ex diſcipulorum perſona retulerunt. 19. Int. puer hic, vel vnus ex diſcipulis fuit, vel aliquis de turba. 20. Int. audierat Eliſæum paniſſe de viginti panibus hordeaceis centum homines: aſcendit igitur mente in aliquod excelſum, ſed ad ſummum non potuit peruenire. Videant autem qui voluptati attendunt, quid comedebant mirabiles illi, quantáque illis menſæ frugalitas. 21. Int. neque iſte adhuc perfectus in fide. Chry. putabat de paucioribus pauciora, de pluribus plura facturũ: at Chriſtus nec materia ſubiecta indigebat, ſed ne viderentur creaturæ alienæ eſſe ab eius ſapientia, eis vtitur ad miracula. Theoph. confundantur Manichæi, qui dicunt panes, & alia huiuſmodi creata à malo Deo. nam ſi creaturæ malæ eſſent, numquam bonus mala multiplicaſſet.

Sens. Myst. In Cap. VI.

13. Gl. Philippus, qui interpretatur os lampadis, figuram gerit prædicantiũ, quibus in altitudine cum Chriſto conſtitutis, de carnalium hominum turba paſcẽda, Dominus quotidie loquitur. 16 Aug. quia ignorantia populi erat in Lege, propterea tẽtatio Domini ignorantiam diſcipuli demõſtrabat. c. Gl. Cẽtenarius duplicatus, perfectio bonæ actionis, & rationalis ſcientiæ, quæ erudiendis in fide nõ ſufficiunt, niſi theologiæ altitudo addatur, quæ animas purgatas per bonam operationẽ, & per creaturarũ ſcientias illuminatas, ad refectionis ſpiritualis plenitudinem perducit. 19. Gl. puer Moyſes qui vnus vnitatem Eccleſiæ præfigurabat, hîc. i. in veteri Teſtamento. 20. Aug. lib. 83. q. q. 61. Quinque panes hordeacei, lex vetus, ſiue quòd adhuc carnalibus data. i. quinque corporis ſenſibus deditis. Nã & turba quinque milia hominum, ſiue quia quinque libris ſcripta, & in lege quidẽ vt in hordeo medulla palea tegitur. Nempe vitale alimentum animæ corporalibus ſacramentis tegebatur, & populo nondum ſpoliato carnali deſiderio, tamquam palea cordi eius inhærebat. Idẽ ſuper Iohann. portabat puer i. puerili ſenſu Iſraeliticus populus legẽ, nec manducabat. illa enim ſacramẽta clauſa onerabant, non paſcebant. Beda. hordeum iumentorum pabulum, & cibus ſeruorum, & lex ſeruis data, & iumentis. i. carnalibus. * Aug. lib. 83. q. q. 61. Duo piſces ſuauem ſaporem pani dantes, duæ illæ perſonæ quibus Iudæus populus regebatur, & Chriſtus figurabatur, regia. ſ. & ſacerdotalis. 21. Int. non perfectè intelligentes legem dicent, quid cõfert lex ſaluti? Beda. Lex vetus parum proficiebat, quouſque eam Chriſtus ſuis manibus ſuſcepit. i. opere impleuit, & eam ſpiritualiter intelligendam docuit.

Addit. Avct. In Cap. VI.

13. *veluti rudiorem, & qui opus haberet ſic erigi ad ſublimia, & excitari.* c. *faciunt viginti aureos.*

quid ſunt inter tantos? [22] Dicit ergo Ieſus, Facite homines [23] diſcumbere. Erat autem fœ-[24]num multum in loco. [25] Diſcubuerunt ergo [26] viri numero quaſi [e] quinque millia. Accepit ergo Ieſus panes, & cùm [27] gratias egiſſet, [28] diſtribuit diſcumbẽtibus: ſimiliter & ex piſcibus quantum volebant. Vt autem [*] impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis: [29] Colligite quę ſuperauerunt [30] fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt [31] duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piſcibus quæ ſuperfuerant his qui manducauerant. Illi ergo [32] homines cùm vidiſſent quod Ieſus fecerat ſignum, dicebant: Quia hic eſt verè [33] Propheta

Sens. Lit. In Cap. VI.

22. Chry. nondũ apparentibus panibus; vocat enim ea, quæ non ſunt (vt Paulus ait) tamquam ea quæ ſunt. 23. Alcui. olim homines iacendo comedebant. 24. Theoph. viridis erat herba; Paſcha enim in primo menſe veris. 26. Theoph. ſolos viros nominat, legali conſuetudine. 27. Chry. nec paralyticum ſanans, nec ſuſcitans mortuos, nec mare quietans, orat: ſed hic, docens ſ. ante cibũ gratias agere oportere, itẽ orat in minoribus, vt ſcias quòd nõ propter indigẽtiã orat (alioquin in maioribus hoc multo magis feciſſet) ſed condeſcendens nobis, & vt multitudini præſenti ſuaderetur, non eũ Deo contrarium, ſed ſecundùm eius voluntatẽ aduenisse. Itaque cùm occultè miraculũ faciebat, non orabat. Glo. oſtendit ſe de noſtra refectione & ſalute gaudere. 28. Int per ſe, & per Apoſtolos. Hi. 3. de Tri. Surrepunt in frangentium manus quædam fragmentorum procreationes, & eſt quod non erat, videturque quod nõ intelligitur, ſolùm ſupereſt, vt Deus omnia poſſe credatur. Aug. inde multiplicauit quinque panes, vnde multiplicat de paucis granis ſegetes: poteſtas erat in manib. Chriſti, panes autẽ illi quaſi ſemina. Quia miracula quibus Deus totum mundum regit, aſſiduitate viluerũt, ſeruauit ſibi quædam quæ faceret opportuno tempore præter vſitatum curſum naturæ, vt non maiora, ſed inſolita videndo ſtuperẽt, quibus quotidiana viluerunt, maius enim miraculũ gubernatio totius mũdi, quàm ſaturatio quinque millium hominum de quinq; panibus, & tamen hoc nemo miratur, illud mirantur homines, non quia maius, ſed quia rarum. 29. Chry. non id ad oſtentationem, ſed ne apparentia exiſtimaretur quod factum erat, idcirco etiam ex materia ſubiecta miraculum fecit: iuſſit verò, non turbã, ſed diſcipulos fragmenta portare, hos enim orbis terrarum magiſtros futuros maximè erudire volebat.

31. Chry. miror non ſolùm multitudinem panum, ſed & rem hanc, tantum enim ſuperfuit quantum voluit. ſ. duodecim cophini, iuxta numerum duodecim Apoſtolorum. 32. Beda. nondum Chriſtum Deum eſſe cognoſcentes. 33. Alc. Prophetam vocant, quia nondum Deum dicere nouerant. Auguſt. Chriſtus Propheta, & Dominus Prophetarum, ſicut Angelus, & Dominus Angelorum.

Sens. Myst. In Cap. VI.

23. Gl. Magiſter veritatis priùs in ſimplicitate literæ, & viſibilis creaturæ quia in infimis locis auditores erudit, vt ſic in altitudinẽ contẽplationis erigantur. 24. Int. Legis litera multiplex in ſymbolis. 25. Int adhuc in eis caro viuebat Aug. carnaliter ſapiebãt, & in carnalibus quieſcebãt, nam caro fœnum. Glo. quibus venit Chriſtus, carnẽ calcant, vt ſpiritualiter reficiantur. 26. Theoph. in lege viri ſoli numerantur: quod enim virile, dignũ & honorabile apud Deum. e. Alc. quinarius ad quinque ſenſus corporis refertur, mille ad perfectionẽ: qui verò quinque ſenſus corporis perfectè regunt, viri dicuntur, quos feminea molliries non corrũpit, & cæleſtis ſapientiæ dulcedine merentur recreari. 28. Aug. frangendo panes multiplicati ſunt, quinque enim libri Moyſi, multos libros cùm exponuntur tamquã frangendo, i. diſſerendo fecerunt. Idẽ lib. 83. q. q. 61. Dominus tamquam frangendo, & aperiẽdo quod durum erat, & clauſum in lege, per diſcipulos impleuit, cùm eis poſt reſurrectionẽ aperuit ſcripturas. Alc. quod nouos panes noluit facere, ſed allatos cumulauit, ſignificat quòd veterẽ ſcripturã nõ reprobauit, ſed aperiendo patefacit. * Aug. implentur de panibus Domini, qui, quod auribus audiunt, operibus implent. 30. Int. illa ſubtilia ſacramenta, quæ non poſſunt imperfecti capere, committuntur Apoſtolis. Aug. f. Alc. cophinis ſeruilia implentur officia; cophini igitur Apoſtoli, & eorum imitatores, qui licet in præſenti ſint deſpicabiles, ſpiritualium Sacramentorum diuitiis ſunt interiùs referti.

Addit. Avct. In Cap. VI.

33. *Græc. ὁ προφήτης, ille, ſcilicet, Propheta promiſſus & expectatus, nempe Meſſias.*

[34] qui venturus eſt in mundum. Ieſus ergò cùm cognouiſſet quia venturi eſſent vt rape-
rent eum, [35] & facerent eum Regem, [36] fugit [37] iterum in [38] montem ipſe ſolus. Vt autem [39] ſerò
factum eſt, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare. Et cùm aſcendiſſent nauim, [40] venerunt
trans mare in [g] Capharnaum. & [41] tenebræ iam factæ erant: [42] & non venerat ad eos Ieſus.
[43] Mare autem, [44] vento magno flante, [45] exurgebat. [46] Cùm remigaſſent ergo quaſi ſtadia vi-
[47] gintiquinque aut triginta, [48] vident Ieſum ambulantem ſupra mare, & proximum naui
fieri, & [49] timuerunt. Ille autem dicit eis:

SENS. LIT. IN CAP. VI.

34. ſcilicet, magnæ ſalutis mundo præco futurus. Chry. Prophetam quemdam principalem expectabant; & ideo in Græco Prophetæ hîc additur articulus. 35. Int. pro miraculo panum, volentes ſub hoc eſſe, ſub quo non videbantur egere. Chry. quanta eſt gulæ vis, nec illis iam de ſabbathi tranſgreſſione cura eſt, nec pro Deo zelant ampliùs, omnia remota ſunt ventre repleto, etiam apud eos Propheta erat, & regem eſſe volebant: fugit autem Chriſtus, docens nos mundanas contemnere dignitates. Beda. intellexerant pium, & potentem, talem verò volunt homines Regem habere, pium ad regendum, potentem ad tuendum. 36. Beda. aſcendit celeriter. Aug. de con. Euang. non repugnat quod Matthæus dicit: Aſcendit ſolus orare, nec enim cauſæ orandi, contraria cauſa fugiendi, quandoquidem Dominus hinc docet, hanc eſſe nobis magnam cauſam orandi, quando eſt cauſa fugiendi. Idem in Iohan. Rex erat Chriſtus, ſed non qui ab hominibus fieret, ſed qui eis regnum daret Int. fugit nunc, qui poſt occurrit crucifixoribus. 38. Int. à quo deſcenderat paſcere turbas. 39. Aug. de conſ. Euang. recapitulando dixit Iohannes, poſtea factum à diſcipulis, quod iam Ieſus iuſſerat (vt eſt apud Matthæum) antequàm fugiſſet in montem. 40. Int. ſummatim proponit, quod poſtea explicabit. Aug. g. Chry. veniebant eò, exiſtimantes ſe illic eum inuenturos. 42. Int. exponit quid veniendo contigerit. 49. Chry. dimiſerat, maiorem amorem excitans, apparet verò ſuam oſtendens virtutē. Theoph. non in principio periculi adſtitit, ſed in fine; permittit enim nos in mediis eſſe periculis, vt certantes probatiores fiamus, & ad ipſum ſolum recurramus, qui potens eſt liberare, & liberat cùm intellectus humanus ſibi prouidere non poteſt.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

38. Int. docens proſpera mundi fugere, & contra ea orare. Aug. fugiendo ſignificauit non potuiſſe eius altitudinem intelligi. 39. Glo. ſerò mundi eſt poſt Chriſti aſcenſionem, in quo diſcipuli deſcendunt ad labores mundi, & regunt nauem, id eſt Eccleſiam. 41. Int. meritò tenebræ ſunt, quia lux nondum venerat. Aug quantum accedit finis mundi, creſcunt errores & iniquitas. Lux charitas eſt, ſecundùm illud: Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt: ipſi fluctus nauem turbantes, & tempeſtates, & venti, clamores ſunt maledicorum, inde charitas refrigeſcit, augentur fluctus, & nauis turbatur, ſed nec mergitur, nec impeditur quo minùs promoueatur. 43. Int. i. mundus. 44. Int. i. omni genere tentationum. 45. Int. ſ. aduerſus Eccleſiam. 46. Int non deſiſtebant pro aduerſis, quia qui perſeuerauerit vſq; in finem, ſaluus erit. Beda nauicula hæc non torpentes vehit, ſed fortiter remigantes. in Eccleſia enim non deſidioſi & molles, ſed fortes, & in bonis operibus perſeuerantes, ad æternæ ſalutis portum perueniunt. 47. Aug. quinarius numerus ad legem pertinet, quinque enim libri Moyſis: legem ergo ſignificat numerus vigintiquinque; quinquies enim quinque, vigintiquinq; ſed Legi antequàm Euangelium veniret, deerat perfectio, quæ in ſenario numero comprehenditur: quinque ergo per ſex multiplicentur, vt lex per Euangelium impleatur, fiántque triginta. Ad eos igitur qui legem implent, venit Ieſus calcans fluctus. i. rumores mundi ſub pedibus habens, & altitudines premens, & tamen tantæ ſunt tribulationes, vt etiam ipſi qui credunt in Ieſum, expaueſcant, ne deficiant. 49. Int. non in ſeipſis confidentes. Glo adhuc hodie multi in Eccleſia cùm audiunt ſibi perſuaderi, vt præſentia & caduca pro æternis dimittant, timent, & ſe deceptos credunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

34. i. de quo prædictu r, eſſe venturum, ſeu qui venturus erat. 36. Græc. ἀνεχώρησε, receſſit, ſeu ſubduxit ſe, fortè ſe faciens lo inuiſibilem, itaq; nemo ſecutus. g. ſed priùs, vt alij Euangeliſtæ dicunt, in Bethſaida.

47. adeo q; maiorem partem lacus, eſt enim quadraginta ſtadiorum latitudo (ſtadium autem octaua pars milliarij) longitudo verò centum.

Ego

[50] Ego [51] ſum, nolite timere. Voluerunt [52] ergo eum accipere [53] in nauim:& [54] ſtatim nauis fuit
ad terram in [55] quam ibant. Altera die, turba quæ ſtabat trans [56] mare,vidit quia nauicula
alia non erat [57] ibi, niſi vna, & quia non [58] introiſſet cum diſcipulis ſuis Ieſus in [59] nauim,
ſed ſoli diſcipuli eius abiiſſent:aliæ verò ſuperuenerunt [60] naues à Tyberiade, iuxta locum
vbi [61] manducauerant panem, [62] gratias agentes Deo. Cùm ergo [h] vidiſſet turba quia
[63] Ieſus non eſſet ibi,neque [64] diſcipuli eius,aſcenderunt in [65] nauiculas,& venerunt Capharnaum,quærentes
Ieſum.Et cùm inueniſſent eum trans mare,dixerunt ei:Rabbi, [66] quando
[67] huc [68] veniſti? Reſpondit ei Ieſus,& dixit,Amen, amen dico vobis,quæritis me, non
quia vidiſtis [69] ſigna, [70] ſed quia manducaſtis ex panibus,& ſaturati [71] eſtis.Operamini

SENS. LIT. IN CAP. VI.

50. Beda.Non dixit,ego ſum Ieſus,facilè enim poterant ex voce cognoſcere. 52. Int. agnoſcentes. 53. Chry.noluit nauim aſcendere,vt maius miraculũ fieret. 54. Chry. tranquillam præbuit eis nauigationem. 56. Int.vnde venerant diſcipuli. 57. Int.ſ.in præcedente veſpera. 58. Chry.dedit Dominus turbæ ſuſpicari,quòd ſuprà mare ambulaſſet.Aug.inſinuatum eſt illis tam magnum miraculum. 59. Int.illam. 60. Int.quibus ipſæ turbæ tranſportarentur.Aug. 61. Aug.& adhuc ibidem erant. 62. Int.quia naues habent. 63. Int.qui non intrauerat nauim. 64. Int.qui intrauerant nauim. 65. Int. quæ venerant à Tyberiade. 66. Chry. non interrogant qualiter pertranſierit,nec curant miraculum addiſcere,niſi,quando,pro qualiter poſitum ſit.conſideranda verò inſtabilis iſtorum mens; qui enim dicebant,hic eſt Propheta,& Regem facere volebant,inuenientes eum, nihil tale moliuntur. 67. Int. quia nauem non intraſti. 68. Int.non ad quæſtionem,ſed ad intentionem.Aug.quorum ſatiauit panibus ventrem,ſatiat ſermonibus mentem. Alc.qui dedit exemplum fugiendæ laudis, & terreni imperij, dat exemplum doctoribus inſiſtendi prædicationi. Chry. redarguendo reſpondit. blandientibus manſuetudo, & lenitas non ſemper vtilis, ſed ſtimulo aliquando opus eſt ad deſides. 69. Int. quibus potuiſtis me cognoſcere. 70. Int.i.non propter ſpiritum,ſed propter carnem, ne oporteat vos laborate.Aug.multi non quærunt Ieſum, niſi vt illis benefaciat, vix quæritur Ieſus propter Ieſum. 71. Int. operibus meremini.Chry.poſt reprehenſionem doctrinam adiungit,q.d. vos eſcam exquiritis temporalem,ego autem corpora veſtra nutriui, vt per hoc exquireretis eſcam, quæ tribuit vitam æternam: eſt autem operari cibum qui perit,affici ſecularibus rebus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

50. Glo.timentes ne deficiant,conſolatur Ieſus, dicens, Ego ſum. 51. Theoph. cùm homines,vel dæmones nos per timorem nituntur mouere,audiamus Chriſtum dicentem, Ego ſum.i.ſemper exto, & ſicut Deus permaneo,& nũquam pertranſeo, nolite timere. 53. Int.de fluctu ad ſoliditatem portus, quæ eſt in æterna pace. 54. Theoph.Si Chriſtum in nauicula noſtra i.corde ſuſceperimus, ſtatim inueniemur in terra ad quam ire volumus.i.cœlo. 55. Alc.altera die.i.poſt aſcenſionem Chriſti turba ſtans in bonis operibus,nõ in terrenis voluptatibus iacens expectat,vt veniat ad eos Ieſus,nauis vna, vna Eccleſia: aliæ autem quæ ſuperueniunt,hæreticorum conuenticula, qui ſua quærunt, non quæ Chriſti:vnde eis dicitur,quæritis me,quia manducaſtis ex panibus. b. Beda.ſignificantur illi, qui cognoſcentes errores hæreticorum.relinquunt eos,& ad veram fidem veniunt. 70. Greg. 23. Mor.c.77. per horum perſonam deteſtatur dominus eos qui in ſacris ordinibus non virtutum merita, ſed vitæ præſentis ſubſidia quærunt.Beda qui in oratione non quærunt æterna,ſed temporalia,Ieſum non propter Ieſum,ſed propter aliud quærunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

54. eo ſcilicet in nauim ſuſcepto. 55. Græc.ἐπαύριον,poſtridie. 69. q.ex illis perſuaſi quis ego ſim, loquitur verò ad carnales. 71. id eſt,operando quærite ſeu date operam vt quæratis & paretis: ſic Paulus, veſtram ſalutem operamini.

ooo

non cibum,[72] qui perit, ſed qui per[73]manet in vitam æternam, quem Filius[74] hominis dabit vobis. H[75]unc enim Pater [76]ſignauit Deus. Dixe[77]runt ergo ad eum, Q[78]uid faciemus vt operemur o[l]pera Dei? R[79]eſpondit Ieſus, & dixit eis: Hoc eſt opus De[80]i, vt cred[81]atis in [82]eum quem miſit ille.D[83]ixerunt ergo ei:Q[84]uod ergo tu facis ſignũ,vt vide[85]amus, & credamus tibi?quid o[86]perariſ?Patres noſtri manducauerũt m[m]anna in deſerto,ſi[87]cut ſcriptũ eſt:Panem de cælo dedit eis manducare.Di[88]xit ergo eis Ieſus:Amen amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panẽ de cæ[89]lo:ſed Pater meus dat vobis pa[90]nẽ de cælo ve[91]rum.

Sens. Lit. In Cap. VI.

72. Iot.non paoes,vt priùs. 73. Int.ſ.Verbum quo viuunt Angeli.Aug.quaſi dicat,quærite me propter me; ſeipſum enim cibum iſtum inſiouat, vt io ſequeutibus paret. 74. Int.nullus alius;ipſe enim & per ſacerdotes vobis dat.Aug.ſicut Samaritanæ dixerat,ſi ſcires qui petit à te bibere,&c & dares tibi,&c. ita dicit,quem Filius hominis,&c.Ale.Sacerdos diſpenſator eſt huius cibi,non autbor. 75.Int. verè Filius bominis vobis.dabit;huoc enim,&c.Ale.quaſi dicat,iſte Filius hominis,eſt etiam Dei Filius;itaque nolite contemoere quia Filius hominis ſum. 76. Int.præ conſortibus ſuis.Ale ſignate,eſt ſignum ponere;ſignauit autem Pater, id eſt, proprium aliquid dedit,vt per me liberaretur humanum genus.Gl.proprio ſigno à cæteris diſcreuit.Chry.i.in boc miſit,vt hanc vobis eſcã ferret;vel ſignauit, id eſt,reuelauit per ſuum teſtimooium.Hil.8.de Trin.ſignaculorum oatura eſt,vt omnẽ in ſe impreſſæ ſpeciei formam explicent,oihilque eo minùs habeant, vnde ſignantur. & Filius omnem in ſe paternæ formæ plenitudinẽ continet. 77. Int.quia intellexerunt cibum illũ eſſe opus Dèi.Ale. 78.Int. quid obſeruando hoc præceptum facere poterimus?Beda.¶Chry.hoc dicunt,non vt diſcant,& faciant, ſed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. 79. Tbeoph.ob communem vtilitatem, iſlis enim videbat nõ profuturum. 80. Int.non bominis,ne quis hoc ſe putet habere niſi à Deo.Aug.non dixit, hoc eſt opus veſtrum,ſed Dei,vt qui gloriatur,in Domino glorietur. 81. Auguſt.credere in eum,eſt manducare cibum qui permaoet in vitam æternam. vt quid paras dentem,& ventrem?crede,& manducaſti. 82. Aug.non dicit ei,ſed in eum,etiam dæmones credebãt ei,non autem in eum,& nos Paulo credimus,& non io Paulum. credere enim io eum,eſt credendo amare,& in eum ire,ciuſque membris incorporari,ipſa eſt fides quam à nobis exigit Deus,quę per dilectionem operatur,itaque noluit diſcernere ab opere fidem,ſed ipſum dixit eſſe opus Dei. 83. Chry.quàm irrationabiliter,quaſi nullo ſigno facto ita loquuntur,nec verò Domino ſigni electionem permittunt,ſed tale poſtulant,quale in eorum patrum tempore factum eſt. 84. Glo.quia ad fidem eos inuitabat,quęrunt ſigna quibus inducantur ad credendum, vnde Apoſtolus: Iudæi ſigna quærunt, iſti quaſi pro minimo habebant quod Cbriſtus fecerat de panibus hordeaceis,cùm Moyſes de cælo panẽ dediſſet. 85. Int.ſ.illud. 86. Int. hîc apertè oſtendunt ſe comparare miraculum Moyſi,miraculo Chriſti,quaſi minori. Chry.multis ſignis factis in Ægypto,& mari rubro,& in deſerto,huius meminerunt,quod ex gula valde concupiſcebant.Aug q.d.nobis promittis cibum qui non perit, & tamen non talia operatis qualia Moyſes, qui non panes hordeaceos dedit,ſed manna de cælo. 87. Int.q.d.non paruum quid eſt manna,quod Pſalmiſta vocat panem cæli.Ale. 88. Cbry.licebat Chriſto dicere,maiora ſe quàm Moyſem miracula feciſſe, ſed oon erat borum verborum tempus: vnum id volebat, eos ad eſcam ſpiritualem inducere.

89. Int.etſi de aëre,non tamen illum de quo viuunt Angeli.Chry.de cælo quidem dicitur manna,ſicut & volucres cæli dicuntur, &:Intonuit de cælo Dominus. 90. Iot.i.verbum quod verſum in lac dum deſcendit io carnem. Gloſ.Angeli putum verbum,ſolidum cibum comedunt,nos in lac verſum, niſi enim incarnaretur,à nobis non guſtaretur. 91. Cbry.manna,figura erat,non veritas.Aug.quaſi dicat,illud manna cibum hunc ſignificabat.ſigna dilexiſtis,quod ſignificatur contẽnitis. Theoph.principale ſignificatum per manna,eſt Chriſtus,de quo cuilibet quærere contingit,quid eſt hoc?quomodo Dei Filius,Filius hominis? quomodo ex duabus naturis vna perſona?

Addit. Avct. In Cap. VI.

72. pro, non ſolùm cibum,vel non præcipuo ſtudio. 76. Græc. ἐσφράγισεν., ſigillauit, quaſi dicat, confirmauit & declarauit Filium ſuum velut ſigillo appoſito voce de cælo, & miraculis. 78. pro, quid facere debemus,ſeu poſſumus. l. pro, Deo grata.Heb. 81. fides enim fundamentum bonorum operum. m. Chaldaica vox eſt.Heb.Man. dixerunt enim in Manhu, pro, Mahu quid hoc.ſ.eſt? Exod.16.29.id eſt,verè cæleſtem, qualem ego dabo. 91. non figuratum & imperfectum.

Panis enim [92] verus eſt, qui de cælo [93] deſcendit, & [94] dat vitam [95] mundo. [96] Dixerunt ergo ad eum, [97] Domine, ſemper da nobis panem hunc. [98] Dixit autem eis Ieſus: [99] Ego ſum [100] panis [101] vitæ, qui venit [102] ad me, non [103] eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet in æternum. Sed dixi [104] vobis, quia & [105] vidiſtis me, & non creditis. [106] Omne quod [107] dat mihi [n] Pater, ad me [108] veniet: & eum qui [109] venit ad me, non [110] eiiciam foras: quia [111] deſcendi de cælo non vt faciam voluntatem [112] meam, ſed voluntatem [113] eius qui miſit me. [114] Hæc eſt enim voluntas eius qui miſit me, Patris: vt [o] omne quod [p] dedit mihi, non [115] perdam ex eo,

Sens. Lit. In Cap. VI.

92. Int cor iuſtificans. 93. Int.dum homo fit. 94. Int quod non manna. 95. Beda.i.mundi habitatoribus.Chry.non Iudæis ſolùm,ſed orbi terrarum. Alc qui per aſſumptam humanitatem deſcendit de cælo,per aſſumentem diuinitatem dat vitam mundo. Theoph.ſicut panis de terra naturam carnis conſeruat,ſic Chriſtus animam viuificat per Spiritus operationem. 96. Chry.adhuc humi recumbẽtes,& ventrem implere cupientes. 97. Aug.ſicut Samaritana carere indigentia volens,dixit,Domine, da mihi,&c.ſic iſti,Da nobis panem qui reficiat,& non deficiat. 98. Chry.myſteriorum traditionem inducens Glo.ad ſe reuocans,& quem panem dixerit,euidentiùs aperiens. 99. Chry.de diuinitate loquitur,in fine autem de corpore ſuo dicet,Panem quem ego dabo,caro mea eſt. 100. Glo.Igne Spiritus ſancti in clybano vteri virginalis coctos, & formatus,& mundo ad pellendam famem donatus.

101. Theoph.non dixit nutrimenti, ſed vitæ, viuificati enim ſumus per Chriſtum;eſt autem panis non conſuetæ vitæ,ſed æternæ. 102. Int.hoc eſt,qui credit in me,& comedit me. 103. Int.idem eſt, non ſitiet;vtroque enim ſignificatur æterna ſatietas.Aug. 104. Glo.q.d.non dixi hoc quòd vos ſciam hoc pane ſatiandos,ſed ad improperium veſtræ infidelitatis,quia videtis,& non creditis. 105. Chry. ſ.per ſigna,& teſtimonia Scripturarum,de quibus ſuprà dixerat,Illa ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. 106. Int.q.d.Si vos non creditis,non ideo inutiliter veni,non ideo alios perdo,ſed venientes recipio.Aug.abſolutè dicit,omne, vt fidelium plenitudinem oſtendat. 107. Aug.per occultam inſpirationem faciens in me credere.Chry.non eſt res fortuita credere in Chriſtum, nec humanis cogitationibus perficitur, ſed ſuperna reuelatione indiget; eſt tamen etiam opus adhibere propriã voluntatem ad credendum. n. Chry.tangit incredulitatem eorum,oſtendens qui ei non credit,voluntatem Patris tranſgredi. Paulus verò dicit,Filium tradere Patri,cùm tradiderit (inquit) regóum Deo & Patri,per Filium enim ad Patrem adducimur:ſed & de Patre dictum eſt, per quem vocati eſtis in ſocietatem Filij eius. 108. Int.id eſt,per fidem mihi vnitur. 109 Int.ſ.paſſibus fidei,& bonæ operationis. Alc. 110. Alcui.i.in ſecreto puræ cõſcientiæ mecum morabitur, & tandem recipiã eum in æternam beatitudinem.Aug.illud intus vnde non eiicitur foras,eſt magnum penetrale,dulce ſecretum ſine tædio,& amaritudine malarum cogitationum,& ſine interpellatione tentationum, & dolorum, de quo dicitur,Intra in gaudiũ Domini tui. 111. Int.factus ſum homo,vt humilem Deum ſequatur ille, quẽ pudet ſequi humilem hominem. Aug.ſuperbia eiecti ſumus, humilitate regredimur. Vt cauſa omniũ morboiũ curaretur.ſ.ſuperbia,deſcendit,& humilis factus eſt Filius Dei. quid ſuperbis homo? Filius D.i propter te humilis factus eſt:puderet te fortaſſe imitari humilẽ hominẽ, ſaltẽ imitare humilem Deum. 112. Aug.hæc eſt cõmendatio humilitatis:ſuperbia facit voluntatẽ ſuã,humilitas voluntatẽ Dei:humilis veni humilitatẽ docere.qui ad me venit humilis fit,ideo non eiicietur foras. 113. Int.ſ. Dei Patris. Hil.3.de Trinit. Obedientiam ſuam ſub effectu paternæ voluntatis oſtendit. 114. Chry. ne quis ſuſpicetur aliam ſuam,& aliam Patris volontatem,hoc ſubiungit: nec enim aliud venit acturus,quàm quod Pater vult. 115. Aug.non eſt voluntas Patris vt pereat vnus de puſillis.Idem de corrept.& grat.cap.9. Qui in Dei prouidentiſſima diſpoſitione præſciti, prædeſtinati, vocati, iuſtificati, glorificati ſunt,etiam nondum nati,iam filij Dei ſunt, & omnino perire non poſſunt. Ab illo ergo datur etiam perſeuerantia in bono vſque in finem;qui enim non perſeuerauerint,peribunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

95. *toti, vel electis per mundum diſperſis.* 97. *carnaliter intellexerant, vt Samaritana de aqua dicta.* 101. *i.viuificans.* 103. *ſ.in altera vita; nec verò hic aliud quidquam magnopere deſiderabit.* 104. *ſcilicet,aliàs.* 105. *ſ.facientem per ea quæ credere deberetis.* 107. *ſcilicet, prædeſtinando & vocando.* 110. *id eſt, mea cura non deſtituam.* 114. *pro,Hæc eſt autem,contra inſ.Hæc eſt autem,pro,Hæc eſt enim.* o. *pro, nihil ex eo quod dedit mihi perdam.Heb.*

ſed

ſed [116] reſuſcitem illud in nouiſſimo die. Hæc eſt autem voluntas [117] Patris mei, qui miſit me: vt omnis qui videt Filium [q], & credit in eum [118], habeat vitam [119] æternam, & [r] ego reſuſcitabo [120] eum in nouiſſimo die. Murmurabant [121] ergo Iudæi de illo [s], quia dixiſſet [122], Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi: & dicebant: Nónne [123] hic eſt filius Ioſeph, cuius [124] nos nouimus patrem [125] & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo deſcendi? Reſpondit ergo Ieſus [126], & dixit [127] eis: Nolite [t] murmurare in inuicem: nemo poteſt [128] venire [129] ad me, niſi Pater, qui me miſit, traxerit [130] eum: & ego [131] reſuſcitabo [132] eum in nouiſſimo die. Eſt ſcriptũ [133] in Prophetis [134]: Et erunt omnes [135] docibiles [136] Dei [137]. Omnis [138] qui audiuit [139] à Patre,

Sens. Lit. In Cap. VI.

116. Chry. ſæpè reſurrectionem inducit, vt aliam expectent vitam. 117. Int. per me mediatorẽ vult Pater dare credentibus vitamque vitam. 118. Aug. non dixit, & in Patrem, vt ſuprà; hoc enim eſt credere in Filium, quod & in Patrem. 119. Int. credendo in eum, & tranſeundo in vitam. Aug. 121. Chry. non ſunt turbati vſquequò diffiſi ſunt ſe potituros cibo carnali: non contradicebant autem manifeſtè, quia terens erat ſignum. 122. Chry. videbantur quidẽ de hoc turbari, reuera autem turbationis cauſa erat quam diximus. 123. Int. ignominioſè indignantes, & eius opprobria quærẽtes, in humilitate generationis eius offendunt. Chry. nondum eius mirabilem generationem ſciebant. 124. Int. ſ. Chriſti. 125. Int. ſed non cæleſtem. 126. Int. quem nihil latet, qui abſcondita cordium intuetur. 127. Chry. non dixit, non ſum filius Ioſeph; non enim poterant illum mirabilẽ partum audire. t. Glo. quaſi non ſim panis qui de cælo deſcẽdi, quia verè ſum: ſed nemo poteſt venire ad me, niſi à Patre attractus. ideo vos non creditis me eſſe panem, quia non eſtis tracti. 128. Aug. q. d. ſcio quare non eſuritis iſtum panem. 129. Int. i. credere in me, niſi gratia eum præuenerit, niſi Pater ei reuelauerit, quæ reuelatio, eſt attractio. 130. Aug. magna gratiæ commendatio, nemo venit niſi tractus: quem trahat, & quem non trahat; quare illum trahat, & illũ non trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare: ſi non traheris, ora vt traharis. Non inuiti trahimur, nec enim inuiti credimus, ſed voluntate trahimur; & ſi Poëtæ dicere licuit, Trahit ſua quemque voluptas, quanto potiùs dicere debemus trahi ad Chriſtum, qui delectatur veritate, iuſtitia, ſempiterna vita, quod totum Chriſtus eſt: & ſi trahunt quæ inter delicias terrenas reuelãtur amantibus, quãto magis Chriſtus à Patre reuelatus? Quid enim fortius deſiderat anima quàm veritatem? Idem de quæſt. no. & vet. Teſt. q. 79. Trahit Pater ad Filium per opera quæ facit per illum. Chry. non ſignificat Chriſtus nihil in nobis poſitum eſſe, ſed multam pati oppugnationem, & diuino auxilio indigere. Glo. reuelat Pater, & trahit per Filium, ideo alibi dicitur nemo cognoſcere Patrẽ, niſi per Filium. 132. Aug. q. d. ſaturabitur. Chry. oſtendit æqualitatem virtutis cum Patre. Gloſſ. q. d. Ego æqualis Patri faciã eum videre quod credit, manducare quod eſuriit, habere, quod amauit. 133. Chry. oſtẽdit modum ſecundùm quem Pater trahit. 134. Bed. omnes Prophetæ vno eodémque ſpiritu repleti, licèt diuerſa prophetauerunt, tamen ad idem tendebãt. 135. Aug. de prædeſt. Sanct. c. 8. Solemus dicere de aliquo literarum magiſtro, omnes iſte hic literas docet, non quia omnes diſcũt, ſed quia nemo niſi ab illo illic diſcit: ita Deus docet omnes ad Chriſtũ venire, non quia omnes veniunt, ſed quia nemo aliter venit. Chry. omnes pro pluribus poſitũ eſt, vel omnes qui volunt. Aug. omnes regni illius homines docibiles erunt Dei, non ab hominibus audient; & ſi hic ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur. 136. Int. qui facilè doceantur à Deo, quod non Iudæi. 137. Chry. vides fidei dignitatem quam oporteat à Deo addiſcere? 138. Aug. de prædeſt. Sanct. c. 8. omnes autem docibiles Dei veniunt ad Filium. 139. Int. quod eſt trahi à Patre. Aug. trahit Pater docendo veritatem, non imponendo neceſſitatem, Filius dicebat, & Pater docebat, ille enim docere dicitur cuius verbum audis: vnde ſequitur, non quia Patrem vidit quiſquam. Idem de prædeſt. Sanct. Cùm Pater docet, ibi & Filius eſt: eſt enim Verbum eius per quod Pater docet, eſt & Spiritus ſanctus; inſeparabilia enim opera Trinitatis; ſed hoc Patri tribuitur, quia de ipſo procedit Filius, & Spiritus ſanctus.

Addit. Avct. In Cap. VI.

q. ſ. me hominem factum. r. pro, nam. Heb. vel & pro. i. ſic etiã inf. vel reſuſcitabo, pro, reſuſcitẽ. s. ſ. Chriſto, vel ſermone. 130. *efficaciter. ſ. mentem mouendo, quod inf. dicitur datum à Patre.* 134. *præſertim Iſa.* 54. *Ier.* 31. 135. *ſ. Eccleſiæ filij, vt patet ex Iſa.* 136. *Gra.* διδακτοὶ τοῦ θεοῦ, *docibiles Dei, ſeu docti à Deo.*

& didicit, [140] venit ad me. [141] Non quia Patrem [142] vidit quiſquam, niſi is qui eſt à [v] Deo: hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, [143] habet vitam æternam. [144] Ego [145] ſum panis [146] vitæ. [147] Patres [148] veſtri manducauerunt manna in [149] deſerto, & [150] mortui ſunt: [151] Hic eſt panis de cælo [152] deſcendens, vt ſi quis ex ipſo [153] manducauerit, non [154] moriatur. Ego ſum panis [x] viuus qui de cælo [155] deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in [156] æternum: [157] & panis quem ego [aa] dabo, [158] caro mea eſt, pro [159] mundi [160] vita. [161] Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes: [162] quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducãdum? Dixit ergo eis Ieſus: Amen, amen [163] dico vobis, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non [164] habebitis

Sens. Lit. In Cap. VI.

140. Aug. de prædeſt. Sanct. cap. 8. & ſeq. ergo qui non venit, nõ audit à Patre, nec didicit. Gratia quæ occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro reſpuitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur; non omnes quidem Deus docet, ſed quos docet, miſericordia docet, quos non docet, iudicio nõ docet. 141. Aug. q. d. ne fortè dicatis, numquam vidimus Patrem, quomodo ab eo diſcere poterimus? ego illum noui, ab ipſo ſum, à me ipſo audite. 142. Glo. i. nouit. 143. q. d. habet me; vita enim æterna eſt verbum. 144. Int. pro, quia ego. 145. Int. qui paſco donec paſtos iungam vitæ. 146. Chry. vitam noſtram ſuſtentat, & præſentem & futuram. 147. Aug. hoc ſubiungit, quia de manna ſuperbiebant. 148. Aug. murmuratores illi, vt vos. 149. Chry. indicat non diu datum eſſe manna, nec in terra promiſſionis. 150. Int. non morte carnali communi cum Moyſe & aliis, ſed morte ſpirituali. Aug. mortui ſunt, quia quod non videbant, non credebant, nec intelligebant. 151. Int. quem manna ſignificauit. Aug. itaque Apoſtolus, Omnes eamdem eſcam ſpiritualem manducauerunt. 153. Int. intus in corde intelligendo, & amando. 154. Aug. morimur quidẽ & nos corpore vt illi, ſed illi etiam ſpiritualiter mortui ſunt, niſi qui cibum viſibilem ſpiritualiter intelligebant, & guſtabant, vt Moyſes, & multi qui Domino placuerunt, & nunc multi de altari accipiunt, & accipiendo, moriuntur. Iudicium, inquit Apoſtolus, ſibi manducat & bibit. 155. Theoph. per hoc deſcendit quòd eſt incarnatus. Aug. de cælo deſcẽdit & manna, ſed vmbra erat, iſte veritas eſt. 156. Int. non tantùm in præſenti per iuſtitiam. Alc. 157. Aug. oſtendit ſe panem non tantùm ſecundùm diuinitatem, ſed etiam ſecundùm humanitatem. aa. Theoph. dicens, dabo, poteſtatẽ ſuam oſtendit, ſéque voluntariè crucifixum; ſe enim tradidit. Beda hunc panem dedit quando myſterium corporis, & ſanguinis ſui tradidit, & quando ſe Patri obtulit in cruce. 158. Theoph. non dixit figuram gerit carnis meæ, ſed caro mea eſt; panis enim qui in myſteriis à nobis ſumitur, non ſolùm gerit figuram carnis Chriſti, ſed ipſe eſt vera caro Chriſti: trãſmutatur enim panis in carnem Domini inenarrabilibus verbis per myſticam benedictionem; non videmus autem carnem, ne nos in aſſumptione horror inuadat. Aug. norũt fideles corpus Chriſti, qui vult viuere, accedat, credat, incorporetur, vt viuificetur: fiat portus Chriſti, qui vult viuere de Spiritu Chriſti. 159. Beda. i. hominum. 160. Theoph. intellige reſurrectionem; hãc enim toti generi humano mors Domini miniſtrauit, vel vitam, quę in ſanctificatione, & beatificatione conſiſtit: & quamuis non omnes ſanctificentur, tamen quantum eſt in Domino, totus mundus ſanctificatur; tradidit enim ſe pro mundo. 161. Aug quia panem concordiæ non intelligebant, qui hunc panem manducant, non litigãt ad inuicem; per hunc enim habitare facit vnanimes in domo. 162. Beda. putabant Dominum particulatim carnem ſuam diuiſurum, & ad manducandum daturum. 163. Int. q. d. etſi ignoretis quis modus ſit dandi, vel manducandi, tamen niſi, &c. Auguſt. ¶ Chry. quia dicebant eſſe impoſſibile carnem ſuam dare ad manducandum, oſtendit eſſe valde neceſſarium. 164. Int. ſine hac, vita poteſt haberi temporalis, ſed non æterna.

Addit. Avct. In Cap. VI.

v. ſ. natus, vel miſſus, loquitur autem de ſe. 150. *q. d. illis manna non potuit vel corporis vitam perpetuam dare, hic autem panis & corpori & animæ dat.* x. *pro, viuificans, vel viuens vita, qua poſſum viuificare.* 159. *Græc. quam ego dabo pro mundi vita. ſ. daturus erat in mortem & in cibum.* 161. *ſcilicet, verbis altercantes ſuper his quæ audierant. Alijs ſcilicet, accuſantibus, alijs defendentibus.*

[165] vitam in vobis. [166] Qui manducat meam carnem,& bibit meum ſanguinem, [167] habet vitam [168] æternam: [169] & ego reſuſcitabo [170] eum in nouiſſimo die. [171] Caro enim mea [172] verè eſt cibus , & ſanguis meus verè eſt potus. Qui [173] manducat meam carnem,& bibit meum ſanguinem, in me [174] manet,& ego in illo. [175] Sicut [bb] miſit me viuens Pater, & ego viuo propter [176] Patrem: [cc] & qui manducat me,& ipſe [177] viuet propter me. [dd] Hic eſt panis qui de cælo [178] deſcendit. Nō [179] ſicut manducauerunt patres veſtri manna, & [180] mortui ſunt. [181] Qui manducat hunc panem, [182] viuet in æternum. Hæc dixit in [183] ſynagoga,docens in [184] Capharnaum.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

165. Int.ne autem de hac vita intelligerent,& inde litigarent,ſubdit,Qui manducat,&c. Aug.

166. Beda.ne crederetur illis ſolis hoc dixiſſe,generalem ſententiam intulit. 167. Int.i.ſecūdùm ſpiritum,nec caro eius fraudabitur ea ſuo tempore. 168. Theoph. non enim eſt puri hominis caro,ſed Dei & hominis. Aug.22.de ciu.Dei,c.19.Quidā propter hoc quod dicitur hîc, promittunt baptizatis, qui participes ſunt corporis Chriſti, liberationē ab æterno ſupplicio quomodolibet vixerint,ſed contradicit eis Apoſtolus,dicens: Manifeſta ſunt opera carnis,&c.qui talia agunt,regnum Dei non poſſidebunt;ille verò manducat corpus,& bibit ſanguinem Chriſti , qui in eius eſt corporis vnitate,cuius Sacramentum fideles de altari ſumere conſueuerunt. Non debent in perditis moribus eſſe ſecuri,qui per vitæ iniquitatem ipſam vitæ iuſtitiam,quæ Chriſtus eſt,deſerunt,non enim dicendi ſunt manducare corpus Chriſti,qui nec in membris computandi ſunt Chriſti. Idem in Iohan.de Dominica menſa ſumitur ſacramentum quibuſdam ad vitam,quibuſdam ad exitium. Res verò ſacramenti.i.vnitas corporis & ſanguinis Chriſti omnibus eſt ad vitam,nulli ad exitium,qui eius particeps fuerit.Glo.qui comedit cum fide operante ex dilectione,comedit in vitam æternam,qui verò aliter,in mortem.

169. Int.hoc dicit,ne quis putet manducantem non mori corpore.Aug. 170. Aug.vt interim tamen habeant vitam æternam ſecundùm ſpiritum in requie,quæ ſanctorum Spiritus ſuſcipit. 172. Chry.id dicit,ne putent ſuperiora eſſe ænigma,& parabolam,vel ſignificat eſſe verum cibum,qui animam ſaluat.Aug.cùm cibo & potu id appetant homines,vt non eſuriant,neque ſitiant,hoc veraciter nō præſtat , niſi iſte cibus & potus , qui eos à quibus ſumitur immortales , & incorruptibiles facit. Hil.6.de Trin.de veritate carnis non eſt relictus ambigendi locus. 173. Chry.promiſerat ſe manducātibus vitam æternam,id ergo confirmat. 174. Aug.in quo id non eſt ad iudicium ſibi ſacramentū manducat, & bibit. 175. Int.q.d.ſicut ego homo viuo propter Patrem viuum cui vnior, ſic qui me manducat, & mihi vnitur,viuet propter me. bb. Glo.me æqualem ſibi miſit.i.hominem fecit. 176. Chry.Patrem ſibi eſſe principium occultè inſinuat.Aug.illud propter Patrem dictum eſt,quia ipſe de illo eſt.Poteſt & accipi dictum , iuxta illud , Pater maior me eſt.q.d.vt ad Patrem , tamquam ad maiorem referam vitam meam,exinanitio mea fecit,in qua me miſit : vt autem quiſque viuat propter me , participatio facit,quia manducat me. 177. Hil.8.de Trin.Hæc vitæ noſtræ cauſa eſt,quòd in nobis manentē per carnem Chriſtum habemus.Chry.viuet vita glorioſa. Aug.participatione Filij per vnitatem corporis eius,& ſanguinis,efficimur meliores. dd. Glo.ſ.Filius hominis. 178. Aug.vt eum manducando viuamus.Theoph.non puri hominis carnem comedimus,quæ nihil poſſet proficere, ſed Dei carnem,quæ idcirco viuificatiua eſt, vt ferrum ignitum ignis actum habet.Glo.idem ergo Filius hominis,& Filius Dei. 179. Int.non ſic morientur in anima, qui me cæleſtem panem dignè manducant. 180. Aug.vt non viuant in æternum,nam temporaliter etiam morientur , qui Chriſtum manducant. 181. Int. pro,ſed qui. 182. Int.in me,qui ſum vita. Chry.ſi fuit poſſibile ſine meſſe,& frumento,& aliis huiuſmodi quadraginta annis vitam illorum conſeruare,multo magis cibo ſpirituali,cuius illæ erant figuræ,hoc fieri poterit. ſæpe autem vitam promittit , quia nihil hominibus ita delectabile , ſimul etiam oſtendit ſententiam ſe mortis pro peccato latam ſoluere. 183. Chry.docebat in ſynagoga,& templo, multitudinem volens attrahere,ſeque oſtendere non eſſe Patri contrarium.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

184. Beda.Capharnaum,quæ interpretatur villa pulcherrima, ſignificat mundum , Synagoga verò, Iudaïcum populum, ſignificatur ergo Dominum per incarnationis myſterium mundo apparentem, Iudaïcum populum multa docuiſſe.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

170. *ſ.felici reſurrectione.* 174. *ſ.intimè coniunctus.* cc. *pro,ſic & qui.Hebr.*

Multi ergo [185]audientes ex [186]diſcipulis eius,[187]dixerunt,[188]Durus eſt hic ſermo : & quis poteſt eum [189]audire?Sciens autem [190]Ieſus apud [191]ſemetipſum quia murmurarent de hoc diſcipuli eius,[192]dixit eis:[193]Hoc vos ſcandalizat? [194]Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem [195]vbi erat priùs?[196]Spiritus eſt qui [197]viuificat,[198]caro non [199]prodeſt quidquam : verba [ee]quæ ego locutus ſum vobis,ſpiritus & vita [200]ſunt:ſed ſunt quidam ex [201]vobis qui non [202]credunt. Sciebat enim ab [203]initio Ieſus qui eſſent [204]credētes,& [ff]quis traditurus eſſet eum. Et dicebat,[205]Propterea dixi vobis,quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei [206]datum à Patre meo. [gg]Ex hoc [207]multi diſcipulorum eius abierunt [208]retro:& iam non

Sens. Lit. In Cap. VI.

185. Auguſt. intelligentes Chriſtum,carnem ſuam conciſam velle diſtribuere in ſe credentibus.

186. Int.quid ergo inimici?Aug.¶ Theoph.non intelligas hos qui verè erant diſcipuli,ſed qui videbantur,& diſcipuli dicebantur,quia cum eo vt diſcipuli diu manſebant. 187. Aug.apud ſe,vt ab illo nō audirentur , ſed ille apud ſeipſum audiebat. 188. Int.ſapiunt ſecundùm carnem , & ideo mouentur. Chry.i.difficilè ſuſceptibilis. 189. Int.i.ei obedire. 190. Int.quem nihil latet. 191. Int.quia ſic dixerant vt ab illo non audirētur.Aug. 192. Chry.erat hoc Deitatis ſignum,occultè in medium proferre.

193. Int.quod dixi de carne mea & ſanguine.Alc. 194. Chry.ſub.quid diceris?Aug.ſoluit quod illos commouerat.q.d.cùm videritis me aſcendentem in cælum integrum, tūc videbitis,nō eo quo putatis modo,me cōciſum erogaturum corpus. 195. Int.quia verbum & homo vnus eſt Chriſtus, dicitur in cælo eſſe,dū in terra loquitur.Aug.hoc dicitur, vt intelligamus vnam perſonam eſſe Chriſtum Deum & hominē,non duas,erat Filius Dei in terra in ſuſcepta carne,Filius hominis in cælo in vnitate perſonæ.Theoph.non Chriſti corpus de cælo deſcendit , ſed hoc dicitur,quia vnus & idē erat Filius Dei & hominis. 196. Int.ſ.Dei. 197. Chry.q.d.ſpiritualiter oportet de me dicta audire, qui carnaliter audit, nihil proficit. 198. Chry.non de carne ſua dicit,ſed de eo qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur.

199. Aug.nō prodeſt caro vt illi intellexerūt.ſ.quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello vēditur:ſi caro nihil prodeſſet,Verbum caro non fieret,vt habitaret in nobis.Idē 10.de ciuit.Dei,ca.24. caro non per ſeipſam mundat,ſed per verbum à quo ſuſcepta eſt. ee. Glo.ſ.quibus dixi manducandū me eſſe,& manducantem manere in me,& me in ipſo. 200. Int.ſpiritualiter intellecta viuificant,ſed non eum qui carnaliter accipit,vnde ſubdit,ſed ſunt quidam, &c.Chry.i.ſpiritualia ſunt,nihil habētia carnale.Aug.ſi intellexiſti ſpiritualiter,Spiritus & vita tibi ſunt:ſi carnaliter, etiā Spiritus & vita ſunt, ſed tibi non ſunt. 201. Chry.dicens quidam,diſcipulos excepit,ſuam verò diuinitatē oſtendit,occulta reuelans. 202. Aug.cauſam dicit quare non intelligant,ait enim Propheta:Niſi credideritis,non intelligetis.aduerſarius radio lucis quo penetrandus eſt,non aduertit aciem,ſed claudit mentem,credat & aperiat,& illuminabitur. 203. Theoph.ante conſtitutionem mundi omnia cognoſcebat. 204. Int.ſ.Apoſtoli qui non ſunt ſcandalizati. ff. Glo.ſ.Iudas,quem nec ſilet,nec apertè oſtendit, vt omnes timeant,dum vnus petit. 205. Int.ſ.quidam non credunt. Chry.q.d.non me turbant , nec mouent,qui non credunt;noui quibus dedit Pater.Glo.cauſam,quare quidam non credunt,ſubdit. 206. Aug.ergo & credere datur nobis.Idem de prædeſt.Sanct.c.9.hoc donum quibuſdam datur , quibuſdam non datur,non datur omnibus,nec vlla in eo eſt Dei iuſta reprehenſio,etiamſi nullum liberaret, gratia enim eſt quòd aliqui liberentur:cur autem iſtum potiùs,quàm illum liberet, inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. 207. Int.non pauci,qui videbantur,& non verè fuerant diſcipuli. 208. Int. non poſt Chriſtum,ſed poſt Sathanam.Aug.ſic de quibuſdam feminis dicit Apoſtolus quòd conuerſæ ſunt retro poſt Sathanam.Chry.quam habebant olim fidem perdiderunt.Aug.præciſi à corpore,vitam perdiderunt.Chry.oportebat iſtos non ſcandalizari,ſed interrogare.

Addit. Avct. In Cap. VI.

199. *ſ.per ſe ſola.* 200. *ſ.ſpiritualiter intellecta vitam dant.* 203. *ſ.conuerſationis cum diſcipulis, vel ab illo initio de quo in principio erat Verbum.ſ.ab æterno.* ff. *indicatur hic Iudam parum tunc credidiſſe.* gg. *ſ.tempore.* 208. *ſ.à Chriſto deſciuerunt.*

cum

cum illo ambulabant.[209] Dixit ergo Ieſus ad duodecim[210], Numquid & vos vultis abire?[211] Reſpondit ergo ei Simon Petrus[212]: Domine[213], ad quem[214] ibimus?[215] verba vitæ[216] æternæ[217] habes: & nos[218] credimus, & cognouimus[hh] quia tu[219] es Chriſtus Filius Dei[ll]. Reſpondit[220] ei Ieſus: Nónne[mm] ego vos duodecim[nn] elegi[221], & ex vobis vnus diabolus[222] eſt?[223] Dicebat autem de Iuda[224] Simonis Iſcariotis[225]: hic enim erat traditurus eum, cùm eſſet vnus ex duodecim.

Ssns. Lit. In Cap. VI.

209. Int. vt præciſi non iam cum illo erant. Aug. factum hoc fortè ad conſolationem noſtram; contingit enim aliquando vt homo dicat verum, & quod dicit non capiatur, ſed qui audiunt ſcandalizentur, & diſcedant. 210. Beda. ſciebat quidem, an qui remanſerant, vellent abire, ſed interrogauit, vt eorum fides monſtraretur, & aliis imitanda proponeretur. 211. Chry. ſi eos laudaſſet, paſſi eſſent aliquid humanum, exiſtimantes ſe gratiam Chriſto facere, eum non relinquendo; non dixit verò, abite, hoc enim eſſet eos expellere, ſed interrogat an velint abire, auferens eis vim, & neceſſitatem. 212. Int. vnus pro omnibus. Chry. pro toto reſpondet collegio. 213. Int. ſimilis tibi enim non ſit. 214. Aug. quaſi dicat, repellis nos à te, da nobis alterum te: ad quem ibimus, ſi te relinquimus? 215. Chry. multæ amicitiæ verbum, honorabilior enim illis Chriſtus quàm patres & matres. 216. Int. non eſt à te eundum, quia verba, &c. 217. Int. in miniſtratione corporis & ſanguinis tui promittis vitam. Chry. oſtendit ſe recordari illorum Chriſti verborum, Reſuſcitabo eum, & habebit vitam æternam. 218. Int. prius eſt credere, & pòſt cognoſcere. Aug. ſi priùs cognoſcere, deinde credere vellemus, nec cognoſceremus, nec credere valeremus. 219. Int. id eſt, quia tu es vita æterna, & ideo in carne, & ſanguine tuo, non das niſi quod es. Aug. 220. Chry. quia Petrus dixerat, nos credimus, excipit Dominus de credentium collegio Iudam; quod autem dicit tale eſt, ne exiſtimetis quòd quia ſecuti eſtis me, non redarguam malos. nn. Aug. conſecratus eſt duodenarius numerus eorum qui per quatuor cardines mundi trinitatem fuerant denunciaturi, non autem quia periit inde vnus, ideo illius numeri honor ademptus, in locum enim pereuntis alius ſubrogatus eſt. 221. Int. id eſt, vocaui, electione illa qua dicitur: Multi vocati, pauci electi. Chry. Electio Dei vim non infert his quæ futura ſunt, ſed in voluntate poſitum eſt ſaluari, & perire. Beda. ad aliud elegit vndecim, ad aliud vnum, illos, vt in Apoſtolica dignitate perſeuerarent; iſtum, vt per proditionis eius officium ſalutem humani generis operaretur. Aug. Electus eſt iſte de quo nolente & neſciente, magnum aliquid boni fieret; ſicut enim iniqui malè vtuntur bonis operibus Dei, ſic è contrà Deus bene vtitur malis operibus hominum, malo Iuda bene vſus eſt Dominus, tradi ſe pertulit, vt nos redimeret. 222. Greg. 13. Mor. cap. 17. Capitis nomine cenſetur corpus. Chry. conſidera Chriſti ſapientiam, nec Iudam manifeſtum facit, ne fiat inuerecundus, nec latere permittit, ne ſine timore agat. 223. Chry. quare nunc diſcipuli nihil dicunt, vt poſtea: Numquid ego ſum Domine? nondum Petrus audierat, Vade retrò me Sathana; itaque non timuit hîc, adde quod non dixit, Vnus ex vobis me tradet, ſed diabolus eſt, quod illi non intelligebant, putantes malitiam ſolùm vituperari. 224. Int. ſ. Filio.

Addit. Avct. In Cap. VI.

217. id eſt, æternam vitam conferentia iis qui ſuſcipiunt. hh. id eſt, certò perſuaſi ſumus, vel re ipſa experti ſumus. ll. Græc. Dei viui. ſ. non vt idola, mortui. mm. q. d. non iſta eſt omnium veſtrum de me ſententia. 221. ſ. ad Apoſtolatum. 222. pro, diabolicus, ſeu diaboli miniſter, vel delator, ſeu calumniator, qui me eſt apud Principes delaturus.

CAP.

Digitized by Google

CAPVT VII.

POST[1] hæc autem [a]ambulabat Ieſus in [b]Galilæam, non enim [2]volebat in [3]Iudæam ambulare: quia [4]quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies [c]feſtus Iudæorum, [5]Scenopegia. [6]Dixerunt autem ad eum [7]fratres eius: [8]Tranſi hinc, & vade in [9]Iudæam, vt & [10]diſcipuli tui [11]videant opera tua quæ facis. [12]Nemo quippe in occulto [d]quid facit, & [e]quærit ipſe in palàm eſſe: [13]ſi hæc [14]facis, [15]manifeſta te ipſum mundo. Neque enim fratres eius [16]credebant in eum. [17]Dixit ergo eis Ieſus:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. BEDA. hæc verborum connexio talis eſt, vt intelligamus in medio multa fieri potuiſſe. 2. Int. non tamen timens quia habet poteſtatem, ſed infirmis dat exemplum. Aug. futurum erat vt aliquis fidelis Chriſti abſconderet ſe ne à perſecutoribus inueniretur, & ne illi pro crimine obiiceretur latibulũ, præceſſit in capite quod in membro confirmaretur. Poterat quidem ambulare inter Iudæos, & non occidi, ſed infirmitati noſtræ præbebat exemplũ, noſtrámque fragilitatem conſolabatur. Chry. Fugiebat perſecutores vt homo, eis apparebat vt Deus, vtrumque verè exiſtens. Theoph. nondum. ſ. paſſionis tempus aduenerat, itaque nolebat in medio inimicorum manere, ne magis eos ad odium incitaret. 3 Beda. non ſolùm illa regio quam tribus Iuda, ſed illa quam tribus Benjamin poſſidebat, Iudea dicta eſt, quia reges ex tribu Iuda. c. Aug. appellabatur dies feſtus cùm non eſſet vnus, ſed plures. Glo. ſeptem erant, ſed vnus dicuntur propter vnam feſtiuitatem. 5. Int. i. tabernaculorum conſtructio, ſiue dedicatio. Aug. faciebant tabernacula ad ſimilitudinem tabernaculorum in quibus habitauerunt cùm peregrinarentur in eremo. Glo. Septimo menſe Iudæi habitabant in tabernaculis. Chry. oſtendit Euangeliſta ſe multum tempus prætermiſiſſe: cùm enim Dominus ſedit in monte, erat propè dies Paſchæ. 6. Theoph. videntes eum non eſſe paratum ad aſcendendum. 7. Aug. cùm fratres audis, conſanguineos intellige, vt enim in ſepulcro, vbi poſitum eſt corpus Domini, nec antè, nec pòſt mortuus iacuit: ſic vterus Mariæ nec antea nec poſtea quidquam mortale concepit. 8. Int. humanam gloriam quærunt, & ideo non credunt in eum, vt ipſe poſt eis dicit. 9. Int. vbi eſt principatus gentis, & ciuitas caput regni Beda. q. d. tranſi ad regiam vrbem, vbi ſunt principes, vt viſis ſignis laudem conſequaris ab eis. 10. Beda. non enim omnes diſcipuli ſemper Dominum ſequebantur, ſed eorum multi in Iudæa erant. Theoph. non de duodecim dicunt, ſed de aliis qui cum Chriſto conuerſabantur. 11. Aug. opera Domini diſcipulos non latebant, ſed iſtos latebant. 12. Aug. prouidentia carnis loquitur. Chry. eſt, id; formidinem incuſantium, & ſimul ſuſpicantium quæ fiebant, non verè facta eſſe. d. Chry. amorem gloriæ in eo notant. 13. Int. pro, ſi ergo. 14. Int. i. ſi verè facis, vel, quia hæc facis. 15. Aug. q. d. appare hominibus, vt laudari poſſis ab hominibus. 16. Aug. Chriſtum conſanguineum habere potuerunt, credere autem in eum ipſa propinquitate faſtidierunt. Chry. Dignum eſt mirari Euangeliſtarum morem veritatis amicum, non enim verecundantur dicere, quæ magiſtro videntur contumelioſa. 17. Int. corripiens cupidos gloriæ. Chry. manſuetè reſpondet, docens, non indignè ferendum, ſi nobis aliqui viles conſilium dent.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

b. GLO. Frequenter Dominus in Galilæam ambulabat, vt eum imitari volentes, de vitiis ad virtutes tranſmigrare diſcant, vel vt illius temporis ſancti de Iudæa ad gentes verbi Dei tranſitum expectarent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

a. id eſt, verſabatur, ſic infrà. 2. Graues quidam auctores legunt, non valebat, ſeu non poterat, vt Chry. Cyril. Auguſt. c. Græc. ἑορτὴ, feſtum, durabat autem per ſeptem dies. 5. Græc. σκηνοπηγία, à figendis tentoriis, ſeu tabernaculis. σκηνὴ enim tabernaculum, πηγῶ, ſeu πηγνύω, figo, conſtruo, itaq; ſcribendum ſcenopegia. 7. non erant hi Apoſtoli. 10. ſcilicet, qui in Iudæa ſunt. d. ſ. egregium, ſingulare, ſic Matth. 10. petens aliquid ab eo. e. id eſt. vult eſſe celebris. 13. pro, cùm talia facias. 16. ſcilicet, vt par erat, ſed nimis de eo humiliter ſentiebant.

Tempus

[18] Tempus meum nondum aduenit, tempus autem [19] veſtrum ſemper eſt paratum. [20] Non poteſt mundus odiſſe vos, me autem odit, quia ego teſtimonium [21] perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt. [22] Vos aſcendite ad [23] diem feſtum hunc, ego [24] enim non [25] aſcendam ad [26] diem feſtum iſtum: quia meum [27] tempus nondum [28] impletum eſt. Hæc cùm dixiſſet, ipſe [29] manſit in Galilæa. Vt autem aſcenderunt fratres eius, [30] tunc & ipſe aſcendit ad diem feſtum, non [f] manifeſtè, ſed quaſi in [31] occulto. Iudæi ergo [32] quærebant eum in die feſto, & dicebant, Vbi eſt [33] ille? Et murmur multus [34] erat in turba de eo. [g] Quidam enim dicebant: Quia bonus eſt. Alij autem dicebant, Non, ſed [35] ſeducit [h] turbas.

Sens. Lit. In Cap. VII.

18. Int.ſ.gloriæ, reſurrectionis, & aſcenſionis, ad quam veniendũ, impleta priùs humilitate paſſionis. Beda. Eſt id referendum ad tẽpus glorificationis. Aug. dabant illi conſilium conſequendæ gloriæ, ſed Dominus voluit ad celſitudinem per humilitatem viam ſternere. dicit ergo, tẽpus meum, id eſt, gloriæ meæ, qua veniam in altitudine iudicaturus. Glo. non eſt nunc tempus meum, ſed veſtrũ, quia non ſum amator mundi, vt vos, ſed accuſator. 19. Int.ſ.gloriæ mundi, quam affectatis. Aug. cùm nobis inſultant amatores huius ſeculi, dicamus eis, tempus veſtrum adeſt paratum, noſtrũ nondum aduenit: excelſa enim patria, humilis via: qui recuſat viam, quid quærit patriam? Chry. fortè eum Iudæis tradere volebant. ait ergo: tempus meum, id eſt crucis, & mortis nondum aduenit; veſtrum autẽ ſemper eſt paratum: etſi enim ſitis cùm Iudæis ſemper, non vos interficient, vnde ſequitur, Non poteſt, &c. 20. Int. pro, quia non. 21. Chry. q.d. intantum gloriam hominum nõ quæro, vt non prætermittam redarguere, etſi ſciam ex hoc odium naſci, & mihi mortem intentari: indicat verò Iudæorum odium contra ſe ex publica redargutione cõcitatum, non ex ſabbathi ſolutione. Theoph contra formidinem de qua eum arguebant, hoc inducit, quòd eorum qui mundana ſapiunt opera redarguat. 22. Int. ſub. & ideo. Theoph. contra inanem gloriã de qua eum arguebant hoc inducit; ſi enim vanæ gloriæ paſſione detineretur, eos ſecum retinuiſſet. 23. Int.ſ. vbi quæritis humanam gloriam, carnalia gaudia, non æterna. 24. Int. pro, verò. 25. Int.ſ. ſicut vos quærens gloriam, quia tẽpus gloriæ meæ nondum eſt, in quo erit mea feſtiuitas. Chry. id eſt, non aſcendam modò vobiſcum. 27. Aug. q.d. dies feſtus meus non diebus iſtis tranſit, ſed permanet in æternum. 28. Chry. in futuro enim Paſcha, crucifigendus erat. 29. Theoph. noluit in principio aſcẽdere, vitans iram fremẽtium Iudæorum. 30. Int. poſt non vbi illi. Aug. non gloriari tẽporaliter, ſed aliquid docere ſalubriter, & de feſto æterno admonere cupiebat. Chry. aſcendit non vt patiatur, ſed vt erudiat. 31. Int. non quærens fauorem. Chry. poterat manifeſtè aſcendere, & eorum inordinatũ impetum cohibere, ſed noluit, vt incarnatio certior eſſet, & vt diſceremus, quid nos oporteat facere, qui non poſſumus perſecutores cohibere. Glo. quod latuit, exemplum eſt vitandi malos, quod palàm loquitur, & non tenetur, poteſtatis eſt. 32. Int. quia non aſcendit cum fratribus, aſcendit autem poſt, in medio die feſtiuitatis. 33. Chry. ex multo odio, & inimicitia, nominatim vocare nolebãt. 34 Int. de hac cõtentione. ſ. quia quidam, &c. Aug. 35. Aug. dicunt & id modò de Chriſti ſeruis quicumque eminuerit in aliqua gratia ſpirituali profectu: alij dicunt bonus eſt; alij non, ſed ſeducit turbas; quod autem dictum eſt de Deo, valet ad conſolationem de quocumque hoc dictum fuerit Chriſtiano. Chry. turbæ dicebant bonum, principes verò & ſacerdotes ſeductorem turbarum.

Sens. Myst. In Cap. VII.

29. Beda. carnalibus humanam gloriam quærentibus, Dominus manet in Galilæa. i. iis qui migrant de vitiis ad virtutes; poſtmodum verò aſcendit, quia Chriſti membra non huius vitæ, ſed æternæ gloriam quærunt. occultè verò, quia omnis gloria eius ab intus. i. de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. 31. Aug. in die feſto latebat, id eſt, membris peregrinantibus, ille enim eſt in tabernaculis, qui ſe in mundo intelligit peregrinum. Glo. Chriſtus occultus aſcendit in feſtiuitatem, quia in omnibus illis figuralibus latuit, qui modò eſt manifeſtus nobis.

Addit. Avct. In Cap. VII.

18. *i. aſcendendi opportunitas.* 20. *ſ. ea ratione qua me odit.* 25. *Græc. nondum aſcendo, οὔπω ἀναβαίνω.* 28. *i. aduenit.* f. *ſ. vt ſolebat comitatus diſcipulis.* 31. *odium Iudæorum interficere volentium declinans.* 33. *per contemptum.* 35. *vox Sacerdotum, & Phariſæorum.* h. *q.d. vulgus indoctum.*

[36] Nemo tamen palàm [l] loquebatur de illo, propter metum [37] Iudæorum. Iam autem die
feſto [38] mediante, [39] aſcendit Ieſus in [40] templum, & [41] docebat. Et [42] mirabantur Iudæi, dicẽtes:
[43] Quomodo [m] hic literas ſcit, cùm nõ [44] didicerit? [45] Reſpondit eis, & dixit: [46] Mea doctrina [47] non
eſt mea, ſed eius qui miſit me. Si [48] quis voluerit [49] voluntatem eius facere, [50] cognoſcet de
doctrina, vtrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar. [51] Qui à [52] ſemetipſo loquitur, glo-
riam [53] propriam [n] quærit: qui [o] autem quærit gloriam eius qui miſit eum, hic [54] verax eſt, &
[55] iniuſtitia in illo non eſt. [56] Nónne Moyſes dedit vobis [57] legem: & nemo ex vobis [58] facit

SENS. LIT. IN CAP. VII.

36. Int.ſ.eorum qui dicebant, bonus eſt. Aug. ſeducit turbas, clariùs ſonabant, bonus eſt, preſſiùs ſuſurrabant. 37. Int.ſ.tales execrabantur, & extra Synagogã faciebant. Chry. Principes corrupti, ſubditi verò ſani quidẽ iudicio, ſed non habebant libertatem dicendi, quod multitudinis eſt. 38. Int.ſ.quarta die feſti. Aug. quantum datur intelligi, ipſam feſtiuitatẽ diebus pluribus celebrabant. 39. Int. maximè feruẽte zelo Iudæorum. Chry. Dominus tardatione ſua auditores attẽtiores facere volens, non in primis diebus aſcẽdit, ſed circa ſolemnitatis medium. 40. Int. ſicut non manifeſtè aſcendit, nõ palàm docet, ſed quaſi latenter. 41. Int. vtens auctoritate Scripturarũ. Chry qui primis diebus eũ quæſierunt, repentè eum præſentem videntes, magis intendebant doceri; illi quidem, qui bonum dicebant, vt aliquid lucrarentur, qui autem malum, vt cõprehenderent. Theoph. in principio feſti, his quæ feſti erant, magis attendebant, vnde poſtea Chriſtũ attentiùs audierunt. Aug. ille qui priùs latebat, docebat, palàm loquebatur, & non tenebatur. illud enim quod latebat, erat cauſa exẽpli, hoc poteſtatis.

42. Int. omnes mirabantur, ſed non omnes conuertebantur. Aug ¶ Chry. tanta erat virtus docentis, vt qui dixerant, ſeducit turbas, trãſmutati mirarẽtur. 43. Chry. Admiratio, nequitiæ plena. 44. Aug. multi nouerant vbi natus, & quemadmodum fuerat educatus; numquam eum viderãt literas diſcentem, audiebant tamẽ de lege diſputantẽ, & legis teſtimonia proferẽtem, quæ nemo poſſet proferre niſi legiſſet, nemo legere, niſi literas didiciſſet. Chry. ex hoc debebant cognoſcere non eſſe in eo ſcientiam hanc humanitus, ſed diuinitus. 45. Int. admiratio, inſinuãdæ veritatis eſt occaſio. 46. Int. ecce quomodo ſcit literas. 47. Aug. quæ eſt doctrina Patris, niſi verbũ Patris, Chriſtus ipſe? & quid tam tuum eſt, quàm tu? ſed dixit doctrinã non ſuam, quia Patris eſt verbum. quid tam non tuum quàm tu, ſi alicuius eſt quod es? breuiter ergo hoc ſignificat, ego non ſum à meipſo. Chry. ſuam dicit, quia eã docet; non ſuã, quia Patris erat; ſed & omnia Patris eius ſunt. vehemẽter autẽ ſic oſtẽdit, ſui & Patris vnã eſſe doctrinã, vt nõ æſtimetur aliquid præter Patrem dicere, vel agere. Aug 1. de Trin. cap. 11. ſuã dicit ſecundùm formã Dei, nõ ſuam ſecundùm formã hominis. 48. Aug ſi quis illud parũ intellexerit, audiat conſilium hoc. 49. Int. i. credere in eum quẽ miſit, quod alibi dicit opus Dei. i. quod Deo placet. Aug. ¶ Chry. q. d. auferte iram, & inuidiã, & odiũ quod in me habetis, & nihil erit quod prohibeat vos cognoſcere, quoniã Dei verba ſunt quæ loquor. 50. Aug. cognoſcere, eſt intelligere; ergo noli quærere intelligere, vt credas, ſed crede vt intelligas, quia niſi credideris, non intelliges. 51. Int. ſ. Antichriſtus. Glo. Antichriſtus nõ eſt miſſus, ſed venire permiſſus. Chry. aliud argumentũ inſolubile: qui enim propriã vult inſtituere doctrinã, non ob aliud hoc vult, quàm vt gloriã acquirat. 52. Int. Non à Deo.

53. Int. non Dei, vnde Apoſtolus: Extollitur ſuper omne quod dicitur Deus. n. Aug. qui quærit gloriam propriã, Antichriſtus eſt. o. Chry. homilia. de ſe dicit, vt credant quòd non deſiderat gloriam, neque principatum; ſimul etiam propter imbecillitatem audientium, & vt doceat homines nihil magnum de ſe dicere, ſed ſemper humile. Glo. exemplũ humilitatis tribuit, vt omnia bona Deo tribuamus. 54. Theoph q. d. verax ſum, quia doctrina mea continet veritatem. 55. Theoph. q. d. iniuſtitia in me non eſt, quia alterius gloriam non vſurpo. 56. Chry. duo criminabantur, alterũ quòd Patrem ſuum Deum diceret, oſtendit ergo ſe æqualem Deo Patri, & eadem docere; alterum, quod ſabbathum ſolueret, ad hoc ergo reſpondet. 57. Glo. q. d gloriamini in lege, & contra legem, quæ vetat occidere, quæritis me interficere. 58. Int. quia quæritis me interficere. Chry. q. d. Lex dicit, Non occides, vos autem occiditis. Aug. Si legem facerent, in ea Chriſtum agnoſcerent, & præſentem non occiderent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

l. Græ. παῤῥησίᾳ. i. liberè, in defenſionem. ſ. & laudem. 37. *quibus Chriſtus inuiſus.* 38. *ſ. die quarto.* *m. i. ſcripturam legere, vel etiam interpretari.* 44. *apparet ſolitum in Ieruſalem ſolitas diſci vbi Scribæ.* 46. *q. d. quod doceo, non eſt à me primò, ſed à Patre.* 50. *quippe ſana mente, beneq; diſpoſitus.* 65. *ſanans. ſ. languidum in ſabbatho.* 66. *pro, tumultuamini quaſi ſabbathum violarim.*

legem?

legem?[59] Quid me quæritis interficere?[60] Reſpondit turba,& dixit:[61] Dæmonium habes: [62] quis te [63] quærit interficere? [64] Reſpondit Ieſus,& dixit eis: [65] Vnum opus feci: & omnes [66] miramini.[p] Propterea Moyſes dedit vobis [67] circumciſionem: non quia ex Moyſe eſt,[68] ſed ex [69] patribus,& in [70] ſabbatho circumciditis hominem. [71] Si circumciſionem [72] accipit homo in ſabbatho, vt non ſoluatur [q] lex Moyſi: [73] mihi indignamini quia [74] totum hominem ſa[75]num feci in [76] ſabbatho? [77] Nolite iudicare ſecundùm [78] faciem: ſed iuſtum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Ieroſolymis: [79] Nónne hic eſt quem quærunt interficere? Ecce palàm loquitur, & nihil ei dicunt. [80] Numquid verè cognouerunt principes, quia

SENS. LIT. IN CAP. VII.

59. Int.quæ cauſa eſt? Chry.q.d.etſi ego ſolui legem,ſed ſalutis hominis cauſa,vos autem tranſgredimini ad malum. 60. Int.non pertinẽtia ad ordinem,ſed ad perturbationem.Aug. 61. Int.hoc non dicerent,niſi dæmonium haberent.Aug.dicunt habere dæmonium,qui dæmones expellebat. 62. Int. negant quod facere volebant. 64. Int.non turbatus,vt illi, ſed tranquillus,non reddens maledictum, pro maledicto.Aug.¶Beda.patiẽtiæ exemplum dat,vt cùm nobis falſa obiiciuntur, patiẽter feramus, & vera quæ poſſumus nõ obiiciamus,ſed ſalutaria moneamus. 65. Aug.q.d quid ſi opera mea omnia videretis? 66. Chry.ſ.turbamini,tumultuamini. p. Aug.q.d.bene factum eſt vt acciperetis à Moyſe circumciſionem (quę tamen non ex ipſo eſt primo)conuincit enim vos ipſe Moyſes,ſecundùm enim legem oportet aliquando in ſabbatho circumcidere. 67. Int.quæ ſignificat ſanationẽ animæ & corporis,quam ego facio.Glo.ob tres cauſas data circumciſio, in ſignũ fidei Abrahæ,ad diſtinctionem à cæteris nationibus,ad indicandum mentis caſtitatem obſeruari debere. 68. ſ.incœpta. 69. Int.quia Abrahã priùs accepit à Deo. 70. Int.quo iubemini vacare,ſi occurrit octauus dies,iubemini circumcidere.Aug.pertinet circumciſio ad aliquod ſignaculum ſalutis,& non debẽt homines vacare à ſalute.

71. Int.pro,ſi ergo. 72. Int.quæ ad ſalutem inſtituta eſt,q.d.ſi in ſigno veræ ſalutis non eſt violatio ſabbathi. 73. Int.qui veram ſalutem operor.Glo.qui in lege gloriamini,contra legem quæ me nunciat, de morte mea tractatis. 74. Chry.oſtendit circumciſionem eſſe particularem ſanitatem.ſ.ſolius animæ. 75. Int.curatus eſt vt ſanus eſſet in corpore,& credidit vt ſanus eſſet in mẽte.Aug. 76. Aug. eſtis prohibiti ſeruilia opera facere ſabbatho,numquid ſeruile eſt homines ſanare in ſabbatho?mãducatis quidem,& bibitis ſabbatho,quod pertinet ad ſalutem,per quod oſtenditis opera ſalutis non eſſe die ſabbathi omittẽda.Glo.non eſt cõtra legẽ quod ſanat in ſabbatho Dominus ſabbathi. 77. Chry. q.d.nõ quia Moyſes apud vos maiorem habet gloriam,quàm ego,& à perſonarũ dignitate ſentẽtiam feratis,ſed à rerum natura,hoc enim eſt iuſtè iudicare. 78. Aug.magni laboris eſt in hoc ſeculo non ſecundùm faciem iudicare,ſed rectum;non acceptando perſonas iudicium retinere.non eſt autem timendũ ne perſonas accipiamus;cùm homines diuerſo modo pro ſuis gradibus honoramus. 79.Aug. apparebat poteſtas quæ antea putabatur timiditas,nouerãt iſti qua ſæuitia quęrebatur,mirabãtur qua potẽtia non timebatur. 80. Aug nõ plenè intelligentes Chriſti potentiã,putauerũt eſſe principũ ſciẽtiã quòd ei pepercerũt.Chry.miſerabiles qui Deitatis ſignũ vidẽtes maximũ,quod.ſ.non tenetetur ab his qui eũ maximè quæſierãt,vt interficerẽt,omnia tamen iudicio corruptorũ principũ permittebant.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

74. Int.i.humanum genus totum innouo. Aug.Fortè illa circumciſio ipſum Dominum ſignificabat. quid enim circumciſio,niſi carnis expoliatio? ſignificauit ergo expoliationẽ à corde cupiditatũ carnalium.itaque data in generationis mẽbro; per vnum enim hominem peccatũ introiuit in mundum. ideo autẽ quiſque cum præputio naſcitur,quia omnis cum vitio propaginis naſcitur, & non mundatur niſi per Chriſtum, vnde & cultellis petrinis circumcidebant, petra Chriſtum figurantes, octauo autem die ob reſurrectionem Domini quæ nos circumcidit,id eſt, abſtulit deſideria carnalia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

p. particula hac Hebraico more non cauſam reddit, ſed auditorem excitat.q.d.aduertite itaque ne miremini.vide Ier.3 ..& 32.vel pro,propterea quod,vt ſit ſenſus,ideo ſabbatho circumciditis,quia Moyſes dedit legem de circumciſione faciẽda octauo die.Gra. διὰ τοῦτο. i.ob id.ſ.quia Moyſes,&c.vel propterea.ſ.miramini quod præceſſit. 67. i.lege lata præcepit circumcidi. 68. pro,quamquã non ipſe primus inſtituter. q.ſ.de circumciſione facienda die octauo. 78. i.perſonæ qualitatem.q.d.qui Moyſi paretis,ne me accuſate.

hic eſt Chriſtus ? Sed hunc ſcimus vnde ſit[81] : Chriſtus autem cùm venerit , nemo ſcit[82]
[r] vnde ſit. Clamabat ergo Ieſus in templo docens , & dicens:[s] Et me ſcitis,&[83] vnde ſim
[84] ſcitis:& à [85] meipſo nó veni,ſed eſt [86] verus qui miſit me,[87] quem vos neſcitis.Ego ſcio eum,
&ſi dixero quia [88] neſcio eum,ero ſimilis vobis,mendax:ſed ſcio eum,quia ab ipſo [89] ſum,
& ipſe me miſit. [90] Quærebant ergo eum apprehendere : & nemo miſit in illum ma-
nus,[91] quia nondum [t] venerat hora eius. De turba autem multi [92] crediderunt in eum , &
[93] [v] dicebant : Chriſtus cùm venerit num[94]qnid plura ſigna faciet,quàm quæ hic facit ? Au-
dierunt Phariſæi turbam murmurantem de illo hæc : & [95] miſerunt Principes ſacerdo-
tum & Phariſæi [96] miniſtros vt apprehenderent Ieſum.[97] Dixit ergo eis Ieſus, Adhuc [98] mo-
[99] dicum tempus [100] vobiſcum [x] [101] ſum:& [102] vado ad

Sens. Lit. In Cap. VII.

81. Int.i.cuius filius ſit. 82. Aug orta erat hæc apud Iudæos opinio,quòd nemo ſciret vnde ſit,quia per Eſaiam dictum eſt , Generationem eius quis enarrabit ? prædixerant quidem Scripturæ ſecundum hominem vnde eſſet,at ſecundùm Deum latebat impios,& quærebat pios, Chriſtus ad vtrumque reſpondit,& quòd noſſent,vnde eſſet,& quòd non noſſent. 83. Aug ſecundùm carnem, erat enim à Nazareth,cuius etiam parentes nouerant. 84. Aug.ſecundùm diuinitatē. 85. Chry.reuelat,quæ in mente habebant.q.d.non ſum de numero eorum qui ſine cauſa venerunt,ſed me miſit qui verax eſt, & veracem miſit. 86. Aug q.d.vnde ſim neſcitis.Hil.6.de Trin.ignorari vnde ſit non poteſt, quidquid ſubſiſtit ex nihilo,non intelligit autem Filium natum qui putat eum ex nihilo ; & qui natum negat non confitetur Filium. 87. Aug. oſtendit eis vnde poſſint ſcire. q.d. à me quærite,vt ſciatis eum. Patrem enim nemo nouit niſi Filius,& cui voluerit Filius reuelare. Hil. 6. de Trinit. Proprietas cognitionis eſt ex proprietate generationis. 88. Int.quod eſt impoſſibile.Chry.89.Aug.quia Filius de Patre,quod autem me videtis in carne,ipſe me miſit. 90 Chry. irritati dictis Chriſti,dixerat enim eos neſcire,ipſi autem ſimulabant ſe ſcire. 91. Int.i.quia nondum volebat. Aug. non enim Dominus ſub fato natus eſt,hoc enim nec de te credendum,quanto minùs de illo per quem factus es ? ſi tua hora voluntas eſt illius,illius hora quæ eſt niſi voluntas ſua:non ergo horam dixit qua cogeretur mori, ſed qua dignaretur occidi.Glo.non eſt neceſſitas fati,ſed opportunitas voluntatis;voluit opportuno tempore naſci, præmiſſa longa ſerie præconum;ſimiliter prædicato Euangelio,opportuno tempore mori.Chry.refrenabat quidem eorum furorem inuiſibiliter,ſed Euangeliſta hoc non dixit,humiliùs locutus, vt Chriſtus homo putaretur. 92. Int.prædicatione,& miraculis moti , ſimplices credunt , & verba , & facta Domini glorificant.Aug humiles,& pauperes ſaluos faciebat Dominus, turba quædam ſuam ægritudinem citò vidit,& illius medicinam ſine dilatione cognouit. 93. Chry.adhuc in his non erat ſana fides,nec enim hoc dicerent , ſi firmiter credidiſſent hunc eſſe Chriſtum. 94. Int. q. d. non Aug. q.d.ſi duo non erunt,hic eſt Chriſtus. 95. Aug.Medicum non ſolùm non agnoſcebant , ſed etiam occidere cupiebant. Chry.maximè eos mordebat,quòd turbæ Chriſtum glorificabant,prætendebant autem ſolutionem ſabbathi. 96. Chry ipſi non audebant Chriſtum capere,periculum timentes. 97. Aug. quia non poterant apprehendere nolentem, miſſi ſunt vt audirent docentem. 98. Chry.q.d. quid feſtinatis me interficere?expectate paruum tempus.Aug quod modò vultis facere,facturi eſtis, ſed non modò, quia nolo;implere enim debeo diſpenſationem , & ſic peruenire ad paſſionem. 99. Chry per hoc ſtudioſiorem turbam magis auidam faciebat ad audiendum,quaſi paruo tempore reliquo,in quo poſſent doctrina potiri. 100. Chry.q.d.etſi me perſequamini,non tamen ceſſabo ſalutaria docere, & monere.

101. Int tunc.ſ. 102.Int.i.patiar,quia ſponte patiar.Beda.q.d.reuertens aſcendo ad Patrem, qui me incarnari præcipit.Chry oſtendit paſſionem ſuam voluntariam eſſe.

Addit. Avct. In Cap. VII.

82. *pro, nemo ſciet. r. ſ. quibus ortus parentibus , fortè ob illud aliquibus malè intellectum, Generationem eius quis enarrabit? & ea quæ Mich. 5. & Pſal. 109. dicuntur. s. pro,dictis quòd me ſcitis, &c. at ego à Patre ſum, &c. 8.. i.promiſſi ſeruans. 86. ſ.me miſiſſe,vel eſſe Patrem meum,denique cùm ſitis mali , non vt par eſt,agnoſcitis. 90. pro,cùm ergo quærerent. t. ſ.tempus opportunum moriendi. v. q.d.cogitet qui adhuc expectat venturum, Num ille, &c. x. pro,ero. 101. pro, & poſtea abibo.*

[103] eum qui me [104] miſit. [105] Quæretis me,& [106] non inuenietis:& [107] vbi [108] ego [109] ſum,vos non [110] poteſtis ve-
nire. [111] Dixerunt ergo Iudæi ad [112] ſemetipſos:Quò hic iturus eſt,quia nō inueniemus eum?
numquid in [113] diſperſionem gentium iturus eſt,& [114] docturus eſt gentes? Quis eſt hic ſer-
mo quem dixit, [115] Quæretis me,& non inuenietis:& vbi ſum ego,vos non poteſtis veni-
re?In [116] nouiſſimo autem die magnò feſtiuitatis ſtabat Ieſus , & [117] clamabat,dicens:Si [118] quis
[119] ſitit, [120] veniat ad me,& bibat. [121] Qui credit in me,ſicut dicit Scriptura,

Sens. Lit. In Cap. VII.

103. Int.per paſſionem ad eum vadit,à quo tamen non receſſit. 104. Theoph.tamquam Patri ſit de ipſis conqueſturus. miſſum enim opprobriis afficientes,& mittenti fecerunt iniuriam. Chry.hoc eos poterat terrere. 105. Int.ſ.poſt compuncti de ſcelere mortis meæ. Chry dicit Lucas quòd mulieres plangebant ſuper eum,& probabile eſt multos alios hoc eſſe paſſos , & probabile dum ciuitas caperetur,meminiſſe eos miraculorum Chriſti, & eius præſentiam quæſiſſe. Aug.quæſituri erant illum poſt reſurrectionem compuncti,vnde multi dixerunt,quid faciemus ? viderunt Chriſtum ſuo ſcelere morientem,& crediderunt in eum , ſuis ſceleribus ignoſcentem. 106. Int.ſ.fide, vel corporaliter.

107. Int.quare?quia vbi,&c. 108. Int.incommorabilis cum Patre. 109. Aug.non dixit,ero:ſemper enim ibi erat,quò fuerat rediturus.erat Chriſtus ſecundùm carnem viſibilem in terra,ſecundùm inuiſibilem maieſtatem,in cælo & in terra.Glo.vnde alibi, Filius hominis qui eſt in cælo. 110. Int nunc ſ.Aug.tales tunc erant qui non poſſent,ſic & Petro dixit , Non potes me ſequi modò, ſequêris autem poſtea.Chry.hæc induxit omnia,volens eos attrahere.ſ.modicum tempus relinqui,poſt receſſum deſiderandum eſſe,non poſſe de cætero inueniri. 111. Int. more ſuo verba Domini carnaliter intelligentes. 112. Int.non ad ipſum. 113. Int.id eſt,ad gentes , ad vana,& diuerſa diſperſas. Chryſoſtom. ſic gentes vocabant , quæ vbique diſſeminatæ erant quaſi exprobrantes , ſed hoc opprobrium poſtea ipſi ſuſtinuerunt.vbique enim diſperſi ſunt. Aug.Dixerat Dominus de ſinu Patris,quod iſti nullo modo intellexerunt:ſed tamen occaſione hac ſalutem noſtram prædixerunt, quòd iturus eſſet ad gentes non præſentia corporis,ſed tamen pedibus ſuis : miſit enim ad nos membra ſua , & fecit nos membra ſua. 114. Chry.non dixerunt lædere,ſed docere,iam enim iram ſubmiſerant,& his quæ dicta erant, crediderant. neque enim ſi non crediſſent , id inuicem quæſiſſent, quis eſt hic ſermo,&c.

115. Glo.cùm prophetaſſent veritatem replicantes eamdem quæſtionem oſtendunt ſe prophetaſſe ex ignorantia. 116. Chry.cùm eſſent receſſuri domum , dat eis viaticum ad ſalutem,erat autem vltima & prima feſtiuitatis dies celeberrima ſecundùm legem, vnde & Euangeliſta magnum diem appellat,medios autem dies ad voluptates conſumebant , itaque antea hoc non dixit , ne eis voluptati vacantibus excideret. 117. Chryſoſtom.propter turbæ multitudinem. Theoph.vt audiretur , & vt confidentiam largiretur,& quia neminem formidabat. 118. Chry.quaſi dicat,neminem cogo,ſed ſi quis deſiderat,hunc voco. 119. Int.ſ.interiùs credere, & diligere,& verba Dei audire.Auguſt eſt ſitis interior,quia eſt homo interior,ſi ſitimus, veniamus,non pedibus,ſed affectibus, non migrando, ſed amando.Chryſoſtom.de intellectuali potu loquitur,addit enim,Qui credit in me,&c.

120. Int.ſ.affectibus amoris,& paſſibus fidei,recedendo ab amore mundi. 121. Int.ſ.Eſaiæ. Chry. hoc Scriptura nuſquam dicit,itaque oportet in dictione,Scriptura,diſtinguere,vt deinde ſequatùr,flumina de ventre,&c.tamquam verba Chriſti , ſignificat enim credendum in ipſum ſecundùm Scripturam,vnde & ſuprà,Scrutamini Scripturas.Hiero.in prologo Geneſis , de prouerbiis videtur ſumptum teſtimonium,vbi dicitur,Deriuentur fontes tui foris,&c.

Addit. Avct. In Cap. VII.

105. *id eſt,optabitis præſentiam,vel pro,ſi me quæratis,ſic illud,Quæres locum eius, & non inuenies,pro,ſi quæras locum eius.* 107. *pro,eò vbi ero,non poteritis venire.* 112. *id eſt,inter ſe.* 113. *i.gentes per orbem diſperſas.* 116. *octauo.ſ.quo operari non licebat,dicebaturq́; collecta, quòd populus collectus detineretur ad celebrandam feſtiuitatem.*עצרת*,retentio,quia.ſ.retinebatur.* 119. *ſimile illud Iſaiæ.*55. *Omnes ſitientes venite ad aquas. &c.* 121. *coniungit Chryſoſtom.cum illo, Qui credit in me. Alij cum ſequentibus , putantq́; ſumptum vel ex* 1. *Prou.*5. *vel Iſa.*41.42.43.44.48. *Ezech.*36. *vel ex tota Scriptura , quæ ſæpe loquitur de Spiritu ſancto dando.*

[122] flumina de [123] ventre eius fluent [124] aquæ [125] viuæ. Hoc autem [126] dixit de Spiritu quem [127] acceptu-
ri erant credentes in eum. [128] Nondum enim erat Spiritus [aa] datus : quia Ieſus nondum
erat [129] glorificatus. Ex [130] illa ergo turba cùm audiſſent hos ſermones eius, [131] dicebant: Hic
eſt verè [132] Propheta. [133] Alij dicebant:Hic eſt Chriſtus. [134] Quidam autem dicebant : [135] Num-
quid à Galilæa venit Chriſtus? Nónne Scriptura dicit, quia ex [136] ſemine Dauid, & de
Bethlehem caſtello, vbi [bb] erat Dauid, venit Chriſtus? [137] Diſſenſio itaque facta eſt in tur-
ba propter eum. Quidam autem ex [138] ipſis volebant apprehendere eum:ſed nemo [139] miſit
ſuper eum manus. Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices & Phariſæos. Et dixerunt eis
[140] illi:Quare non adduxiſtis illum? [141] Reſponderunt miniſtri,

Sens. Lit. In Cap. VII.

122. Chry.Flumina dicit,non flumen,copioſitatem & vbertatem inſinnans. 123. Aug.venter interioris hominis,conſciẽtia cordis,quæ iſto liquore purgata,fontem habebit,& ipſa fons erit:eſt autem fons,& fluuius manans,beneuolentia qua vult conſulere proximo, & ideo non ſiccatur, quia manat. Greg.in Ezech.hom.10.cùm à mente fidelium,ſanctæ prædicationis verba defluunt, quaſi aquæ viuæ flumina decurrunt;ventris autem viſcera ſunt,recta intentio,ſanctum deſiderium, humilis ad Deũ,& ad proximum pia voluntas. 124. Chry.i.ſemper operantis,Spiritus enim gratia in mente omni fonte vberiùs manat,& non deficit,neque euacuatur,quod videre eſt in ſapientia Stephani, Petri lingua,& Pauli affluentia. 125. Int.exponit ad quem vocaſſet potum. Aug. 126. Int.ſ.ſancto. Aug. 127. Int. quando poſt reſurrectionem inſufflauit,& poſt aſcẽſionem in igneis linguis dedit. 128. Int.acceptu-ti,nondum enim,&c.Ang.4.de Trin.c.20.erat quidem datus Spiritus ſanctus.Dicitur enim Iohannes repletus Spiritu ſancto,& Zacharias,& Maria,& Simeon,& Anna,ſed certa quædã Spiritus ſancti datio poſt clarificationem Chriſti futura erat qualis numquam antea fuerat, nuſquã enim legimus linguis quas non nouerant homines locutos veniente in ſe Spiritu ſancto.Idem in Iohan.Cur modò nemo loquitur linguis omnium gentium cùm accipit Spiritum ſanctum? quia ipſa Eccleſia linguis omnium loquitur,ſi amas vnitatem,tibi habet quiſquis in illa aliquid habet.tolle inuidiam, & tuum eſt quod habeo:liuor ſeparat,charitas iungit,ipſam habeto,& cũcta habebis. Noluit Dominus dare Spiritum ſanctum,niſi poſt reſurrectionem,vt in reſurrectionẽ charitas noſtra flagraret, & ab amore ſeculi ſepararetur,totáque in eum curreret.Glo.ex eo tempore quo Apoſtoli Domino crediderunt, Spiritum ſanctum habuerunt,ſed pro modulo atque mẽſura:poſt reſurrectionẽ verò fuit donationis modus apertior,& plenior. 129. Int.ſ.reſurrectione,& aſcenſione.Chry.gloriam Chriſti crucem vocat, oportebat priùs pro nobis offerri hoſtiam,& tũc factos Dei amicos,ſuſcipere donum. Gl.quæ ſit hæc gloria,in ſequẽtibus aperit Chriſtus,dicens:Pater clarifica me claritate,&c. 130. Int.cùm hoc loqueretur,& incitaret credentes,nata eſt de illo in turba diſſenſio.Beda. 131. Int.ſ.aliqui qui cœperãt bibere. 132. Theoph.qui.ſ.expectabatur. 133. Theoph.ſ.populus. 134. Int.hi nondum inceperant bibere,neſcientes hæc eſſe impleta in Chriſto,quæ Prophetæ prædixerant,quia erat in Nazareth Galilææ nutritus. 135. Int.qui nouerant in Nazareth nutritum,natiuitatis locum non attendunt. 136. Chry. an neſciebant iſti Chriſtum ex domo & familia Dauid natum?ſed omnia obumbrant, per educationem in Nazareth,omnia malitiosè loquentes.itaque Chriſtus eis nihil reſpondit,quia nec diligenter attendebant,nec diſcere volebant:at Nathanaelem laudauit,qui erat verè Iſraelita,& veritatis inquiſitor.137.Theoph.non in principibus,erant enim hi vnius voluntatis, vt eum non reciperent tãquam Chriſtum. 138. Int.non tantùm credere nolebant,ſed perſequi volebant. 139. Int.quia nondum ipſe voluit.Chry.ſufficiens hoc erat eos in compunctionem adducere,ſed nequitia ad vnum aſpicit ſolum, vt eum cui inſidiantur,interficiat. 140. Int.ſ.Phariſæi. 141. Int.qui miſſi fuerunt.

Addit. Avct. In Cap. VII.

122. *i.copia ſpiritualium gratiarum,& operationum.* 123. *i.corde, ſeu mente. aa.ſ.copioſè. q.d. nondum impleta quæ Prophetæ prædixerant de effuſione Spiritus ſancti. bb. pro,habitabat,ſeu habitauit.*

Num

[142]Numquam ſic locutus [143]eſt [cc]homo, ſicut [144]hic loquitur. [145]Reſponderunt ergo eis Phariſæi: [146]Numquid & vos [147]ſeducti eſtis? Numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? ſed turba hæc quæ non [148]nouit legem, [149]maledicti ſunt. Dixit [150]Nicodemus ad eos (ille qui [151]venit ad eum [152]nocte, qui vnus erat ex [153]ipſis) Numquid lex [dd]noſtra iudicat hominem, niſi prius [154]audierit ab ipſo, & [155]cognouerit quid faciat? [156]Reſponderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu [157]Galilæus es? [158]Scrutare Scripturas, & vide, quia à Galilæa Propheta [ee]non [159]ſurrexit. Et [160]reuerſi ſunt vnuſquiſque in [161]domum ſuam.

Sens. Lit. In Cap. VII.

142. Chry. ecce Phariſæi & Scribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, nihil profecerunt, miniſtri verò vna ſola allocutione ſunt capti, & abeuntes vt eum ligarent, redierunt ligati miraculo, & præcones efficiuntur Chriſti ſapientiæ. Admiranda verò iſtorum nō ſolùm prudentia, quia ſignis non eguerunt, ſed ſola doctrina ſunt capti; ſed etiā ſecuritas, qui ita ad Phariſæos, Chriſti aduerſarios, ſint locuti. 144. Int. quia erat Deus, & homo. Aug. 145. Int. hoc teſtimonium repellentes. Aug. 147. Glo. laudabiliter ſeducti erant, qui dimiſſo malo infidelitatis, tranſierunt ad fidem. 148. Aug. qui non nouerant legem, credebant in eum qui miſerat legem. eum verò condemnabant qui legem docebant, vt illud impleretur, ego veni, vt non videntes videant; & videntes cæci fiant. 149. Chry. vos potiùs maledicti eſtis. Theoph. blandè Phariſæi miniſtris reſponderunt, ne ab eis ſegregati, ad Chriſtum tranſirent. 150. Chry. hoc ſubiungitur ad excludendū quod dixerant, nullum Principū crediꝺiſſe. 151. Int. volens illuminari Aug. 152. Int. timens ſcire. Aug. 153. Int. non tamen incredulus. Aug. d d. Aug. 22. de ciuit. Dei. Legem noſtram dicit, eo quòd eſt ab illo data hominibus. 154. Aug. credebat, ſi tantummodo patienter vellent audire, fortè ſimiles futuros his qui miſſi fuerant tenere, & maluerant credere. Glo. auctoritate legis volebat eos inducere, vt eum audirent. 155. Aug. malebant autem eſſe damnatores, quàm cognitores. 156. Chry. cùm oporteret rationē reddere cur miſiſſent, pro eo iracūdiùs contradicunt. 157. Int. i. à Galilæo ſeductus. Aug. Dominus enim Galilæus dicebatur, quia de Nazareth erat mater eius. 158. Int. cùm ſis Legis doctor. Chry. iniuriosè hoc dicunt, quaſi neſcienti Scripturas. q. d. vade, & diſce. 159. Int. tamen Dominus Prophetarum inde ſurrexit, qui dicitur Nazaræus. Aug. 160. Int. ſ. nullo perfecto negotio.

Sens. Myst. In Cap. VII.

161. Int. id eſt, malitiam ſuam.

Addit. Avct. In Cap. VII.

cc. i. quiſque. Heb. ſic infr. Hominem. i. quemquam. 157. *q. d. Numquid tu ex Galilæa es, vt ei ob patriam communem faueas? e e. ſ. quiſquam.* 159. *ſ. vmquam.*

CAPVT VIII.

IESVS autem [1]perrexit in montem [2]Olìueti: & [3]diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum: & ſedens docebat eos.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

1. Glo. Solebat die docere in templo, veſperi reuerti in Bethaniam.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

2. AVG. in montem vnguenti, montem chriſmatis à quo Chriſti nomen: vnxit autem nos, quia luctatores contra diabolū fecit. Glo. mons, altitudo miſericordiæ, vnde nobis chriſma. i. vnctio. 3. Glo. manè ortus nouæ lucis, poſt tenebras legis, quo miſericordiā venit fidelib. date, ſeſſio autem eſt incarnationis humilitas, qua miſeretur, & docet, vnde libentiùs populus venit ad eum. Beda. poſtquàm per gratiam cœpit habitare in templo ſuo. i. in Eccleſia, ex omnib. gentibus crediderunt in eum.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

2. Græc. ἐλαιῶν, oliuarum.

Addu

Adducunt autem Scribæ & Phariſæi [a] mulierem in adulterio deprehenſam : [4] & ſtatuerunt eam in [b] medio,& [5] dixerunt ei,Magiſter,hæc mulier modò deprehenſa eſt in adulterio. In lege autem Moyſes mandauit nobis huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis?Hoc autem dicebant tentantes eum,vt [c] poſſent accuſare eum. Ieſus autem [d] inclinans ſe [6] deorſum,[e] digito [7] ſcribebat in terram. Cùm ergo perſeuerarent interrogantes eum,[8] erexit ſe,& [9] dixit eis, [10] Qui [11] ſine peccato eſt veſtrum,primus in illam lapidem mittat.Et [12] iterum [13] ſe inclinans,ſcribebat in terram.Audientes autem hæc,vnus poſt vnum [14] exibant,incipientes à [f] ſenioribus:& [g] remanſit [15] ſolus [16] Ieſus,& [17] mulier [18] in medio ſtans.Erigens autem ſe Ieſus,[19] dixit ei,Mulier vbi

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

4. Int.ſ.recenter. 5. Aug.animaduerterant eum nimium eſſe mitem. dixerunt ergo apud ſe, ſi eam dimitti cenſuerit,iuſtitiam non tenebit quam lex iubet ; vt verò manſuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus eſt, eam dimitti debere dicturus eſt,ita nos ad accuſandum occaſionem inueniemus.ſed Dominus & in reſpondendo iuſtitiam ſeruauit,& à manſuetudine non receſſit.7. Int. ſcilicet,peccata eorum.Aug.de conſ.Euang.lib.4.cap.10.tamquam illos in terra ſcribendos significaret,non in cœlo,vbi monuit diſcipulos,vt ſe ſcriptos eſſe gauderent ; aut tempus eſſe, vt in terra quæ fructum daret,non in lapide ſterili ſicut antea, lex eius conſcriberetur. Beda.Illum ſe eſſe monſtrat, qui quondam legem in lapide inſcripſit. 8 Int.qui inclinatus ſcripſit, erectus ſalua miſericordia iuſtitiam iudicat. 10. Aug.non dixit,non lapidetur,ne contra legem dicere videretur,abſit autem vt diceret,lapidetur;venit enim non perdere quod inuenerat,ſed quærere quod perierat. Reſpondit ergo, qui ſine peccato,&c.q.d.puniatur peccatrix,ſed non à peccatoribus;impleatur lex, ſed non à præuaricatoribus legis.Glo.q.d.priùs ſitis iuſti,vt pòſt ream puniatis ; ſi enim lex iubet punire reos, non tamen à ſimiliter puniendis. 11. Greg.14.Mor.cap.15.qui priùs ſe non iudicat, quid in alio rectum iudicet,ignorat. 12. Int.oſtendit dimiſſa peccata mulieris. 13. Aug. non eſt dignatus, cùm telo iuſtitiæ percuſſiſſet,cadentes attendere,ſed auertit ab eis obtutum.Glo.iterum ſcribit,vultum aliò vertens,vt illis liberum ſit exire. 14. Aug.tamquam iuſtitiæ telo percuſſi,ſeſe inſpicientes, & reos inuenientes, receſſerunt. 16. Int.miſericordia. 17. Int.miſeria. Aug.Relicti ſunt duo,miſeria & miſericordia.

18. Int.ſcilicet, diſcipulorum. 19. Aug. leuans in illam oculos manſuetudinis, qui iuſtitiæ lingua aduerſarios eius repulerat.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

a. Glo.mulier in adulterio deprehenſa, Synagoga quæ adulterauit legem Moyſi, ſequendo traditiones Patrum,vel quæ dimiſſa lege Moyſi,iam ſequitur fidem Chriſti, vnde Iudæus eam quaſi adulteram accuſat,vel ſignificatur Eccleſia,quæ relinquens Deum,fornicata erat cum dæmonibus, quam Iudæus accuſat quòd ad Chriſtum accedat. 6. Int.ſ.de ſinu Patris in mundum, ad reclinanda peccata humani generis. e. Glo docet nos,auditis aliquibus malis,non temerè iudicare, ſed priùs digito diſcretionis nos ipſos intus diſcutere,ſicut illis dicit:Qui ſine peccato eſt veſtrum, &c. 8. Int. vt erigat illos qui in peccatis curuabantur. 13. Glo. docet nos ſicut ante correctionem ; ita & poſt nos ipſos humiliter inueſtigare, ne idem, aut ſimile in nobis ſit. 15. Int. remanet ſolus Ieſus cum muliere in domo,id eſt,cum Eccleſia in mundo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

b. ſcilicet, coram Chriſto. c. captantes occaſionem accuſandi. d. incipit facere quod erat iteraturus, vt eis daret poſtea liberiorem diſcedendi locum : quod ſi tunc ſolùm feciſſet, fortè illos rei nouitas detinuiſſet, ſecundum verò quoſdam, illorum peccata ſcribebat, coniecturus inde,ſi opus fuiſſet, quòd illi timentes diſceſſere. 10. Græc. ἀναμάρτητος*, quo ſignificatur etiam qui non poteſt peccare. f. vel aliis honoris cauſa cedentibus,aut quia hi grauiorum ſibi conſcij peccatorum. g. Græc.* κατελείφθη*, relictus eſt. 15. ſ. ſine vllo accuſatorum, ſeu tentatorum.*

ſunt

ſunt qui[h] te accuſabant?[20] Nemo te condemnauit?[21] Quæ dixit, Nemo Domine. Dixit au-
tem Ieſus,[22] Nec ego[23] te condemnabo[l]: vade, & iam[m] ampliùs noli peccare. Iterum ergo
locutus[24] eſt eis Ieſus, dicens: Ego ſum lux[25] mundi, qui[26] ſequitur[27] me, non[n] ambulat in te-
nebris[28]: ſed habebit[29] lumen vitæ.[30] Dixerunt[31] ergo ad eum Phariſæi, Tu[32] de temetipſo te-
ſtimonium perhibes: teſtimonium tuum non[o] eſt verum. Reſpondit[33] Ieſus, & dixit eis:
Etſi ego teſtimonium perhibeo de meipſo, verum[34] eſt teſtimonium meum: quia ſcio[p]
vnde[35] veni, & quò[36] vado. Vos autem neſcitis vnde venio, aut quò vado. Vos ſecundùm
carnem[37] iudicatis: ego[38] non iudico[39] quemquem: & ſi iudico ego, iudicium[40] meum
verum[q] eſt; quia ſolus[41] non ſum, ſed ego & qui miſit[42] me Pater. Et[43] in lege

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

h. Int. hos fugauit iudicio iuſtitiæ. 20. Int. aliàs accuſarunt. 21. Int. ſ. ſciens ſe ſimiliter inquinatur. 22. Aug. vox manſuetudinis. 23. Aug. à quo te fortè condemnari timuiſti, quia in me peccatum nõ inueniſti. ne verò putentur Dominus fauere peccatis, addit: Vade, &c. Damnauit ergo peccatũ, nõ hominem. intendant qui amant in Domino manſuetudinem, & timeant veritatem: etenim dulcis, & rectus Dominus. 28. Glo. ſubdit quid poſſit ex diuinitate, ne ambigatur quòd poſſit peccata dimittere. 25. Beda. ſ. hominum in tenebris commorantiũ, ſecundùm illud: Illuminare his qui in tenebris, & vmbra mortis ſedent. Chry. obiiciebant ei Galilæam, de ipſo dubitantes: oſtendit ergo ſe non eſſe vnũ Prophetarum, ſed orbis terrarum dominatorem. Aug. putarunt Manichæi ſolem iſtum viſibilem eſſe Chriſtum, nõ eſt Chriſtus ſol factus, ſed per quem ſol factus eſt: omnia enim per ipſum facta ſunt, & propter nos ſub ſole factum eſt lumen, quod fecit ſolem, carnis nube tegitur, nõ vt obſcuretur, ſed vt temperetur. Theoph. nota hinc cõtra Neſtoriũ, quòd non dicit, in me eſt lux mundi; ſed, ego ſum lux mundi. 26. Int. pro, ideo qui. 27. Int. ſ. per fidẽ, & iuſſis obedit, &c. 28. Int. ſ. ignorantiæ, vel peccatorum. Chry. i. non manet in errore. 29. Int. ſ. nunc & in futuro. Aug. modò per fidẽ, pòſt per ſpeciem.

30. Aug. concordant hæc verba cum illis Pſalmi, In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te eſt fons vitæ. In iſtis corporalibus aliud lumen, aliud fons, apud Deum quod lumen hoc fons, qui tibi lucet vt videas, ipſe tibi manat vt bibas, ſi ſequaris iſtum ſolem viſibilem, te deſerit in occaſu, à Deo ſi non facias caſum, numquam ad te ille faciet occaſum. 31. Int. quia Deum ſe ſignificauit. 32. Glo. putant non eſſe ei credendum, quaſi ſolus de ſe teſtetur, obliti præmiſſarũ lucernarum, & Iohannis Baptiſtæ. 33. Int. oſtendens ſe & Patrem cui gloriam dat. 34. Aug. Verum eſt teſtimoniũ luminis, ſiue ſe oſtendat, ſiue alia. p. Glo. q. d. meum teſtimonium verum eſt, quia teſtimonio Patris confirmatur.

35. Int. ſ. à Patre. Aug. Patrem volebat intelligi. Chry. i. ex Deo ſum, Deus, & Dei filius. 36. Aug. nec veniendo inde diſceſſit, nec redeundo nos dereliquit. ſicut autem Sol iſte illuſtrat faciem videntis, & cæci, ſed videt ille, iſte non videt; ſic ſapiẽtia Dei vbique præſens eſt, etiam infidelibus; ſed iſti quibus eam videant, oculos cordis non habent: itaque ſubiungit, Vos, &c. velut inter fideles ſuos, & inimicos diſtinguens. 37. Theoph. q. d. quia in carne ſum, carnem me ſolam putantes, non autem Deum, falsò iudicatis. Aug. videbant hominem, & Deum non credebant. Chry. vt ſecundùm carnẽ viuere, eſt malè viuere, ita ſecundùm carnem iudicare, eſt iudicare iniuſtè. Gloſ. i. hominem putatis, cui in laude ſua credendum non ſit. 38. Chry. quia poſſent dicere, ſi iniuſtè iudicamus, cur non conuincis? hoc ſubiungit. 39. Aug. ſ. modò, ſic alibi dicit, Non veni vt iudicem mundum, vel non iudico, vt vos, ſecundùm carnem: alioqui (vt ſequitur) iudicat. 40. Chry. q. d. ſi iudicarem, iuſtè vos condemnarem: ſed nunc tempus iudicij non eſt. 41. Int. i. etſi homo, Patrem non deſerui, etſi miſſus per carnem, tamen ego & Pater ſimul per Deitatem. Chry. oſtendit quòd non ipſe ſolus eos condemnabit, ſed & Pater: hoc autem ad eorum opinionem loquitur, non enim exiſtimabant dignum fide, niſi Patris teſtimonium aſſumpſiſſet. Aug. formam ſerui accepi, ſed formam Dei non amiſi. 42. Int. i. incarnari conſtituit. Aug. miſſio tua Domine, incarnatio tua eſt. 43. Aug. dixit de iudicio, vult de teſtimonio dicere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

l. Græc. κατακρίνω, condemno. m. Græc. μηκέτι ἁμάρτανε, ne poſt hæc preces. n. Græc. ambulabit. i. conuerſabitur. 30. i. vitam dans, vel ad vitam ducens æternam. o. i. non habendum pro vero. 36. pro, quò iturus ſim. ſ. ex hoc mundo. 37. ſ. carnali iudicio. 39. ſ. nunc, vel ſolus, vel à meipſo. q. ſ. pro, verum habendum.

[44] veſtra ſcriptum eſt, quia [45] duorum hominum teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui te-
ſtimonium [46] perhibeo de meipſo: & teſti[47]monium perhibet de [48] me, qui miſit me, Pa-
ter. Dicebant ergo ei, [49] Vbi eſt Pater tuus? Reſpondit Ieſus, [50] Neque me ſcitis, neque Pa-
trem meum: [51] ſi me ſciretis, [52] forſitan & Patrem meum [53] ſciretis. Hæc verba [54] locutus eſt
Ieſus in [55] gazophylacio, docés in [56] templo. & nemo apprehendit eum, quia nec dum ve-
[57] nerat hora eius. Dixit ergo [e] iterum eis Ieſus: Ego [58] vado, & [59] quæreris me, & in [60] peccato

Sens. Lit. In Cap. VIII.

44. Int. id eſt, vobis à Deo data. Aug. cont. Fauſt. lib. 16. cap. 13 ſic Apoſtolus dicit, Euangelium ſuum.
45. Aug. magnam habet quæſtionem, & valde videtur res in myſterio conſtituta, vbi Deus dixit: In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. nam & Suſanna duobus falſis teſtibus vrgebatur, & vniuerſus populus mentitus eſt contra Chriſtum. per myſterium ergo hoc modo Trinitas commendata eſt, in qua eſt perpetua ſtabilitas veritatis. ſi vis habere bonam cauſam, habe duos, vel tres teſtes; Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum. 46. Int. nunc etſi differo iudicium, nõ differo teſtimonium.
47. Int. ſi duobus teſtibus creditur, qui poſſunt falli & mentiri, quare non mihi & Patri, vbi eſt ſtabilis veritas? 48. Beda multis in locis, vt eſt illud: Hodie genui te, item, Hic eſt filius meus dilectus.
49. Aug. Patrem Chriſti carnaliter acceperunt. q. d. nos ſolum te videmus, oſtende nobis tecum eſſe Patrem tuum. Theoph. quidam notant hoc prolatum, velut ad contumeliam, & contemptum, quaſi ſ. ex fornicatione genito, & proprium genitorem ignoranti; vel tamquam viri, vt cuius pater putaretur Ioſeph. quia ergo non interrogabant ſcire volentes, non reſpondet ad eam quæſtionem. 50. Aug. q. d. quæritis de patre, quaſi me iam ſciatis, ſed me nõ noſtis, hominem quippe putatis, ideo patrem vobis non oſtendo. Orig. contrarium huic videtur quod ſuprà ſcriptum eſt, & me ſcitis, & vnde ſim ſcitis, ſed illud ad quoddam Hieroſolymitarum dictũ eſt, hoc verò ad Phariſæos. 51. Orig. at ſuprà dictum eſt quoſdam illum ſcire, & neſcire Patrẽ, ad hoc dicẽdum, Chriſtum quandoq; de ſe vt homine loqui, & ita ſciebatur; quandoque autem ſecundum diuinam naturã, & ita neſciebatur. Aug. quid eſt; ſi me ſciretis, & Patrẽ meũ ſciretis, niſi ego & Pater vnũ ſumus? ſic enim ſolemus de ſimilibus dicere, ſi hũc vidiſti, illũ vidiſti. Theoph. erubeſcat Arrianus; ſi. n. creatura Filius, & nõ conſubſtãtialis, quomodo qui nouit creaturam, Deum nouit? 52. Aug. increpatiuè, ſic cùm indignatur Dominus ſeruo, ſolet dicere, contemnis me, forſitan ſum Dominus tuus. 53. Orig colebant quidem Iudæi Deum, ſed ſolet Scriptura, qui malè viuunt, eos dicere Deum nõ agnoſcere; ſic de filiis Heli dicitur, quòd Deum ignorabant. Adde quod negantes filium, non agnoſcebant eſſe Patrem. 55. Alc. gaza Perſica lingua diuitiæ, φυλάττειν ſeruare. erat autem locus in templo vbi ſeruabãtur diuitiæ. Orig Gazophylacium eſt locus pecuniarum in honorem Dei, & diſpenſationem pauperum oblatarum. 56. Chry. in templo loquebatur, in ordine magiſtri. 57. Int. non fatalis, ſed oportuna, & voluntaria. Aug. nonnulli hoc audientes ſub fato fuiſſe Chriſtum credunt, ſed quomodo factum habet, per quem factum eſt cælum & ſydera, cùm tua voluntas ſi recta ſapias, tranſcendat & ſydera? nondum ergo venerat hora, nõ qua cogeretur mori, ſed qua dignaretur occidi. e. Beda. hæc verborum connexio talis videtur, vt hæc vno tempore & loco, vel alio geri potuerint. 58. Int. de futuro quaſi de præſenti loquitur. Aug. Chriſto mors profectio fuit. Glo. vado ſponte, & ideo fruſtrà laboratis. 59. Int. ſ. perſequendo in Apoſtolis. Orig. de perſequentibus aliquando dicitur, quòd quærant Ieſum. Aug. quæretis me non pro deſiderio, ſed odio. quæſierunt Chriſtum poſtquàm abſceſſit ab oculis hominum, & qui oderunt, & qui amabant; illi perſequendo, iſti habere cupiendo. t. Gloſ. pœnam eis prædicit. 60. Int. ſ. permanentes.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

55. Bed. in gazophylacio Chriſtus loquitur, in parabolis enim ad Iudæos loquebatur. cœpit autem tunc quaſi gazophylacium aperiri, quando diſcipulis cæleſtia reſerauit. Orig. numiſmata ſunt diuina verba, imaginẽ Regis magni impreſſam habentia: conferat autem vnuſquiſque in ædificationẽ Eccleſiæ, portans ad intellectuale gazophylacium quidquid poteſt ad honorem Dei, & vtilitatẽ cõmunem.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

53. pro, vtique, nam Græc. ἂν potiùs affirmat. 55. ſ. in atrio maiore vbi arca pecuniaria quam primus inſtituerat rex Ioas. s. idem enim ſuprà dixerat. 58. pro, abiturus ſum mox ſ. ad Patrem.

[61] veſtro [62] moriemini. Quò ego vado, [63] vos nō [64] poteſtis venire. [65] Dicebant ergo Iudæi, Num-
quid [66] interficiet ſemetipſum, quia dicit, Quò ego vado, vos non poteſtis venire? Et di-
[67] cebat eis, Vos de [x] deorſum [68] eſtis, ego de [69] ſupernis ſum; vos de [70] mundo hoc eſtis, [71] ego non
[72] ſum de hoc [73] mundo. [74] Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis veſtris: ſi enim non
[75] credideritis quia ego [76] ſum, moriemini in peccato [77] veſtro. [78] Dicebant ergo ei, [79] Tu quis es?
[80] Dicit eis Ieſus, [81] Principium, [x] qui & [82] loquor vobis. [83] Multa habeo

Sens. Lit. In Cap. VIII.

61. Beda. dixit peccato, in ſingulari, & veſtro in plurali, vt idem omnium ſcelus oſtenderet. 62. Aug. hoc eſt Chriſtum malè quærere, in peccato ſuo mori. Orig. non ad omnes præſentes hoc dicit, multi enim (vt infrà dicitur) crediderunt in eum. 64. Orig. non poſſunt, quia non volunt: ſi enim voluiſſent, & non potuiſſent, non diceret, In peccato veſtro moriemini. Aug. hoc diſcipulis alibi dicit, non tamen eis dixit, In peccato veſtro moriemini, ſed, quò vado, non poteſtis venire modò: non abſtulit ſpem, ſed prædixit dilationē. 65. Int. omnia carnaliter ſapientes, & quod dixit nō intelligentes. Aug. 66. Aug. ſtulta verba, quid enim? non poterant illi venire, quò ille perrexiſſet, ſi ſe interficeret? numquid non erant morituri? quò vado dixit, non quò itur ad mortem, ſed quò ipſe ibat poſt mortem. Theoph. ſignificauit ſe reſurrecturum in gloria, & ſeſſurum ad dextram Dei. Orig. Fortè iſti loquebantur ſecundùm aliquam traditionem quam de eius morte habebant, quòd ſe eſſet voluntariè morti traditurus; puto autem eos ignominioſè hoc protuliſſe. 67. Orig. tamquam terrena ſapientibus. 68. Orig. id eſt, terram ſapitis, ſurſum cor non habetis. Chry. q. d. mirum non eſt talia cogitare carnales, & nihil ſpirituale intelligentes. 69. Int. ſcilicet, à Patre, eum eo excedens omnia. Aug. de quibus ſupernis? à Patre, quo nihil ſuperius. 70. Int. ſ. in peccato nati, adhuc in eo viuitis. quod non iam ij qui de mundo electi ſunt, pertinentes ad eum qui fecit mundum. 71. Int. ſ. prior mundo. 72. Aug. quomodo de mundo eſſet per quem factus eſt mundus? Theoph. nihil mundanum, ſeu terrenum affectans, itaque nullo modo ad tantam inſaniam deuenirem, vt me occiderem. 73. Theoph. Apollinaris hinc malè colligebat Chriſti corpus cæleſte eſſe, & de ſurſum deſcendiſſe; quaſi verò Apoſtoli, quibus dictum eſt, Non eſtis de hoc mundo, cæleſtia corpora habuerint. ſenſus ergo eſt, non ſum de numero veſtro, qui mundana curatis. 74. Aug. exponit quid voluerit intelligi, cùm dixit, Vos de hoc mundo eſtis, quia. ſ. peccatores erant. 75. Aug. erant in illis, & qui credituri erant, quos his verbis ad ſpem reuocat, quæ erat ablata illis verbis, quaſi ad omnes dictis, In peccato veſtro moriemini. 76. Auguſt. multum eſt quod commendauit. ſic & Moyſi dixerat, Ego ſum qui ſum: ſed quid eſt, Ego ſum qui ſum, quaſi alia non ſint? verè non eſt quidquid mutabile eſt. hoc ergo eſt, niſi credideritis, quia ego ſum, niſi credideritis, quia Deus ſum. Dixit autem credideritis, non autem ceperitis, quis enim hoc capiat? Glo. q. d. qui miſi Moyſen ad liberandum filios Iſraël, ego per me ipſum veni liberare perditos. 78. Int. carnaliter ſapientes, æternæ eſſentiæ ignari. 79. Int. quia dixiſti, Ego ſum, & non addidiſti quid. nunc ergo dic quis es, vt credamus. Aug. 80. Aug. Sciebat ibi eſſe quoſdam credituros. 81. Aug. q. d. Principium me credite, ne moriamini in peccatis veſtris. eſt Pater principium, & Filius principium, non tamen duo principia, vt nec duo Dij. Glo. Pater principium non de principio. Filius principium à principio, i. Patre, qui omnia per Filium operatus eſt. Ipſe manus dextra, fortitudo, ſapientia, & verbum Patris.

x. Beda. quædam exemplaria habent, qui: ſed congruentius eſt, ſi legatur, quia, vt ſit ſenſus; principium me eſſe credite, quia propter vos ad hæc verba deſcendi. 82. Int. Factus homo propter vos, vt poſſetis me intelligere. Aug. humilis propter vos factus, ad iſta verba deſcendi, & vt credatis vobis loquor. Chry. apparet magna Iudæorum amentia, poſt tantum tempus, & ſigna, & doctrinam interrogantium, tu quis es? itaque eis Chriſtus ait, à principio loquor vobis. 83. Aug. ſuprà dixit, ego non iudico quemquam. ſ. ad præſens, nunc autem futurum iudicium dicit.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

62. ſcilicet, qui eſtis increduli. v. ſcilicet, terra. 76. id eſt, qui ſum, vel quòd ſim Meſſias.

81. ſcilicet, Deus. Nota quòd Graecè eſt accuſatiuus: itaque Auguſtin. ſubaudit, credite me eſſe, legit autem, quia & loquor vobis, quaſi dicat, quia & vt credatis vobis loquor: humilis enim propter vos factus, ad iſta verba deſcendi. 82. quaſi dicat, & etiam homo. 83. pro, poſſum Graecis, poſſum autem, pro, poſſem.

de vobis loqui,& [aa]iudicare:[bb]ſed qui me [84]miſit verax eſt:& ego quæ [85]audiui ab eo,hæc [86]lo-
quor in mundo.[87]Et nó cognouerunt,quia [cc]Patrem eius dicebat Deũ. Dixit ergo eis Ie-
ſus,Cum [88]exaltaueritis Filiũ hominis,tũc [89]cognoſcetis quia ego [90]ſum, & à [91]me ipſo facio
nihil:ſed ſicut [92]docuit me Pater,hæc loquor.Et [93]qui me miſit, [dd]mecũ [94]eſt, & non [95]reliquit
[96]me ſolũ:[97]quia ego [98]quæ placita ſunt ei,facio [99]ſemper.Hæc illo loquente, [100]multi credide-
runt in eum.[102]Dicebat ergo Ieſus ad eos qui crediderunt ei,Iudæos:Si vos [103]manſeritis in
[104]ſermone meo,[105]verè diſcipuli mei [106]eritis:& [107]cognoſcetis [108]veritatem:& [109]veritas [110]liberabit

Sens. Lit. In Cap. VIII.

aa. Glo. qui modò non iudico,ſed ſaluo,habeo poſt iudicare,habeo inquam ex Patre, qui verax eſt ex ſe,ex quo ego ſum Veritas quam genuit,& ideo vera dico & iudico. 84. Aug. ideo verus in iudicio ego,quia Filius veracis. Veritas ſum. Theoph. futuro ſeculo ſignificat ſe iudiciũ reſeruare. q.d. etſi vos infideles eſtis,Pater meus verax eſt,qui diẽ ſtabiliuit in quo vobis retributio fiet. 85. Int. idẽ eſt audire ab eo,quod eſſe ab eo. Aug. dat gloriã Patri æqualis Filius. q.d. do gloriã ei cuius ſum Filius,quomodo tu ſuperbis aduerſus eum,cuius es ſeruus? 86. Int. ſ. veritatẽ. Chry. ſ. quæ ſunt ad ſalutẽ,nõ quæ ad iudicium. 87. Glo. adhuc habebãt clauſos oculos. 88. Int. q.d. priùs eſt paſſio implẽda per manus veſtras, pòſt ex vobis aliqui credẽt;ne quis ergo deſperet de quantocũque ſcelere. Aug. q.d. differo cognitionẽ veſtrã,vt impleã paſſionem meam. 89. Int. aliqui ex vobis. nota, inter eos fuiſſe aliquos,qui credituri erant. Aug. videbat ibi,aliquos poſt paſſionem ſuã credituros. Dicit verò hoc illis,ne quiſquã ſibi malè conſcius deſperet,quando eis condonatur homicidium,qui occiderunt Chriſtum. 90. Chry. ex ſignis, reſurrectione,& captiuitate veſtra cognoſcitis me eſſe Chriſtum Filiũ Dei. 91. Chry. i. non ſum contrarius Patri. Aug. hoc ſubiungit ne fortè ſubintraret error Sabellianorum. q.d. à meipſo non ſum.

92. Int. i. ſcientem genuit. Aug. non ſic Pater Filium docuit,quaſi indoctum genuerit,ſed hoc eſt docuiſſe,ſcientem genuiſſe:hoc eſt Filio eſſe quod noſſe. Pater gignendo dedit,ſicut eſſe,ita & noſſe.

93. Int. idem iam dixerat,ſed quia res eſt magna,aſſiduè commemorat. Chryſ. rurſus ad humilia ſermonem reducit. dd. Aug. miſſio,incarnatio,quæ Filij tantùm eſt,nòn Patris,qui me miſit. i. cuius auctoritate tamquam paterna incarnatus ſum. 94. Int. non tamen miſſus, vt ego,quia non incarnatus. Chry. hoc addit,ne Patre minor putaretur,ob dictũ proximè:illud diſpẽſationis,hoc Deitatis eſt. Aug. Miſit Pater Filium,ſed non receſſit à Filio. 95. Int. Pater. 96. Int. Filium. 97. Int. quare nõ reliquit? quia &c. 98 Int. in ſalute humani generis,quæ eſt voluntas Patris. Chry. quia dicebãt ex Deo nõ eſſe, qui ſabbathũ nõ cuſtodiret,ſæpe oſtendit ſe non eſſe Patri cõtrarium. 100. Int. non omnes. Chry crediderunt quidam,ſed non vt oportebat,quod Euangeliſta in ſequẽtibus oſtendit,narrans quòd ei rurſum iniuriam faciebãt. 102. Int. quia crediderunt,promittit quò ex fide perueniatur. Aug. voluit Dominus in profundum fundare fidem,vt non ſuperficie tenus crederent. 103. Aug. oſtendit quæ in eorum corde erant,ſciebat enim crediditſſe quoſdam. Aug. de verb. Dom. Ser. 48. oportet manere in illo,ſi non manſerimus,cademus. Quid eſt in verbis Dei manere,niſi nullis tentationibus cedere? 104. Int. i. in fide quæ in vobis eſſe cœpit per ſermonem. 105. Aug. magnum quid eis promittit,verè diſcipulos eius fieri. 106. Int. quid prodeſt eſſe diſcipulos? Cognoſcetis,&c. 107. Aug. q.d. nunc credentes eſtis, manendo videntes eritis,quid eſt fides,niſi credere quod non vides? veritas eſt,quod credidiſti videre.

108. Int. ſ. ſicuti eſt,quã nec oculus vidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit. Aug. Veritas incommutabilis,verbum Dei;panis eſt mẽtis,reficit,nec deficit, mutat veſcentem,non ipſe in veſcentem mutatur. Chry. veritatem. i. me. Iudaica enim omnia typus erant. 109. Int. quam modò creditis, quæ modò carne tecta loquitur vobis,& latet vos. Aug. Latebat in carne veritas, non vt negaretur,ſed vt differretur,vt in carne pateretur,vt caro peccati redimeretur. 110. Int. cognita,liberos vos faciet. Aug. de verb. Dom. Serm. 48. q.d. ſi non delectat veritas,delectet libertas,liberari propriè dicitur liberũ fieri,vt ſanari,ſanum fieri. Aug. 4. de Trin. c. 18. Liberabit à morte,à corruptione,à mutabilitate.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

bb. pro , nam. Hebr. vel quaſi dicat, interim tamen id dicam. cc. id eſt, quaſi de Patre Deo eis loqueretur. 103. *pro, perſeuerauerítis.* 110. Græc. ἐλευθερώσει, *liberos faciet, exemptos ſeruitute peccati, & diaboli.*

vos. [ee] Reſponderunt ei: [111] Semen Abrahæ ſumus, & nemini [112] ſeruiuimus vmquam: quomodo tu dicis, liberi [113] eritis? Reſpondit eis Ieſus: Amen, [115] amen dico vobis, quia [116] omnis qui [117] facit peccatum, [118] ſeruus eſt peccati: [119] ſeruus autem non [120] manet in [121] domo in æternum: [122] filius autem manet in æternum. Si ergo vos [123] Filius [124] liberauerit, [ff] verè [125] liberi eritis. [126] Scio quia [127] Filij Abrahæ eſtis, ſed [128] quæritis me interficere, [129] quia [130] ſermo meus nõ [131] capit in vobis. [132] Ego quod [133] vidi apud Patrem, [134] loquor: & vos quæ vidiſtis apud [gg] patrem veſtrum, [135] facitis. Reſponderunt, & dixerunt ei: [136] Pater noſter Abraham eſt.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

ee. Aug. non illi qui iam crediderant, ſed qui in turba nondum erant credentes. 111. Int. efferunt genus ſuperbi. 112. Chry. non aliam ſeruitutem nouerant niſi mundanam. Auguſt. quid? Ioſephus nõ eſt venumdatus? Prophetæ ſancti nónne in captiuitatem inducti? nónne vobis aſſiduè imputat Deus, quòd vos de ſeruitutis domo liberauit? quomodo tributa Romanis ſoluitis, ſi nemini vmquã ſeruiſtis? 113. Int. exponit eis quæ ſit ſeruitus, quæ libertas quam promittit. 115. Int. ingeminat, vt attentiores fiant. Aug. Multum commẽdat, quod ſic pronũciat quodammodo ſi dici fas eſt, iuratio eius eſt. Amen, verbum eſt Hebræum, quod verum ſignificat, non eſt autem interpretatum Græcè, aut Latinè, non vt eſſet ligatum, ſed ne vileſceret nudatum. Veritas dicit, verum dico vobis, quæ mentiri omnino non poteſt, tamen inculcat, dormientes excitans. 116. Aug. ſ. Iudæus, Græcus; diues, pauper; imperator, & mendicus. 118. Greg. 4. Mora. cap. 42. qui ſe prauo deſiderio ſubjicit; iniquitatis dominio dudum libera mentis colla ſupponit, ſed huic Domino contradicimus, cùm iniquitati, quæ nos ceperat, reluctamur. Idem 25. Mor. cap. 20. quanto aliquis liberiùs peragit peruerſa quæ vult, tanto iniquitatis ſeruitio obnoxiùs obligatur. Aug. O miſerabilis ſeruitus, ſeruus hominis aliquando domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requieſcit; ſeruus peccati quò fugiat? ſecum ſe trahit quocumque fugerit, peccatum enim intus eſt, voluptas tranſiit quæ delectabat, remanſit peccatum quod pungat. 119. Int. i. peccator.

120. Int. etiam ſi intret. 121. Int. id eſt, Eccleſia. Aug. Eccleſia, domus; ſeruus, peccator: multi intrant in Eccleſiam peccatores. 122. Int. ſ. Chriſtus in domo ſua cui cohærent filij liberati. Aug. in hoc quod dicit Filius, caput & corpus eſt. 123. Int. qui ſolus liberat à peccatis. 124. Aug. terruit, ne peccatum amaremus, ſpem dedit, ne de peccati abſolutione diffideremus, hæc ergo eſt ſpes noſtra, vt à libero liberemur, ipſe enim pretium dedit, ſolus de peccato liberare poteſt, qui venit ſine peccato, & factus eſt ſacrificiũ pro peccato. Aug. de verb. Dom. Serm. 48. liberauerit, ſcilicet, à diabolo, & animæ iniquitate.

ff. Chry. oſtendit humanam libertatem de qua gloriabantur, non eſſe veram libertatem. Auguſt. erit voluntas tua libera, ſi fuerit pia; eris liber, ſi fueris ſeruus iuſtitiæ. 125. Int. vt hic peccatum non dominetur, & poſt corruptionem vt omnino non ſit. Aug. prima libertas carere criminibus. ſed iſta inchoata eſt, non perfecta libertas, caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum. libertas plena & perfecta erit, cùm nullæ erunt concupiſcentiæ. 127. Int. ſ. per carnem, ſed non per imitationem. Aug. carnis origine, non cordis fide. 128. Chry. hoc addit, ne dicant, peccatum non habemus. 130. Int. qui eſt vt hamus, qui capit dum capitur. 131. Int. ſ. cor, quia non capitur à corde veſtro. Aug. i. non capit cor veſtrum, quia ab eo non recipitur: ſic eſt ſermo Dei fidelibus, tamquam piſci hamus. tunc capit, quando capitur; nec fit captis iniuria, ad ſalutem quippe, non ad perniciem capiuntur. Chry. non dixit, non capitis, ſed non capit, altitudinem ſuorum dogmatum oſtendens. 132. Chry. hoc ait, quia poſſent dicere, quid ſi à teipſo loqueris? 133. Theoph. i. cognoui. 134. i. veritatem quæ ego ipſe ſum, & ideo ſermo meus vos debet capere. Aug. quaſi dicat, Veritatem vidi, veritatem loquor, quia Veritas ſum.

gg. Glo. de diabolo dicit, cuius filij erant, non natura, ſed imitatione, adeóque verè ſerui. 135. Chry. quaſi dicat, ſicut ego verbis, & veritate oſtendo Patrem, ita vos à rebus oſtendite Abraham. 136. Aug. quaſi dicat, quid tu dicturus es contra Abraham? videntur prouocare, vt aliquid mali de Abraham dicat, quod eis occaſio ſit faciendi quod cogitabant.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

111. id eſt, genus. 118. ab illo velut vinculis detentus, & ſeruire coactus. 120. i. non ſolet manere, vel non habet ius manendi. 131. Græc. ὐ χωρεῖ, non habet locum.

Dicit eis Ieſus: [137] Si filij Abrahæ eſtis, [138] opera Abrahæ [139] facite. Nunc autem quæritis me in[140]terficere [141] hominem, qui [142] veritatem vobis locutus ſum, quam [143] audiui à Deo: [hh] hoc [144] Abraham [ll] non fecit. [145] Vos facitis opera patris veſtri. Dixerunt itaquè ei, Nos ex [146] fornicatione non ſumus nati, vnum [147] Patrem habemus, Deum. Dixit ergo eis Ieſus: Si [148] Deus [mm] Pater veſter eſſet, diligeretis vtique me. ego enim ex Deo [149] proceſſi, & [150] veni: [151] neque enim à me ipſo veni, ſed ille me miſit. [152] Quare loquelam meam non cognoſcitis? Quia non [153] poteſtis [154] audire ſermonem meum. [155] Vos ex patre diabolo [156] eſtis: & [nn] deſideria patris veſtri vultis facere. [157] Ille, [158] homicida erat ab initio,

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

137. Aug. non negat eorum originem, ſed facta condemnat, caro eorum ex illo erat, ſed vita non erat. Glo. Abraham laudat, & iſtos degeneres damnat. 138. Int. credidit Abraham Deo. Orig. non vnum opus dicit, ſed cuncta Abrahæ opera, ſpiritualiter tamen intellecta; nec enim oportet adire ancillarum coniugia, aut in ſenectute aliam vxorem ducere. 139. Int. q. d. factis probare, non verbis.

140. Int. in quo probamini non eſſe filij Abrahæ. Glo. non dicit quod poterat, ſe eſſe Dominum Abrahæ ne ſit occaſio calumniæ. 141. Orig. Verbum non moritur, ſed hoc quod videbant, quod videbant, poterant occidere; & quem non videbant, offendere. 142. Chry. ſ. quòd ſim æqualis Patri, ob hoc enim volebant eum interficere. 143. Chry. hoc ait, vt oſtendat quod dixit, non eſſe Patri contrarium.

144. Int. cuius filios vos facitis. 145. Int. ſed eſt vobis alius pater, cuius opera facitis. Chry. volebat Dominus eis ſuadere ne ſpem ſalutis haberent in cognatione Abrahæ naturali; hanc enim putabant ſibi ſufficere ad ſalutem. 146. Aug. cœperunt cognoſcere quòd non de carnis generatione, ſed vitæ inſtitutione loqueretur; ſolet autem Scriptura fornicationem appellare, cùm Diis multis & falſis anima tamquam proſtituta ſubiicitur. Orig. atrociùs reſpondent, latenter deſignantes ex adulterio natum Chriſtum. 147. Int. q. d. etſi non ſimiles Abrahæ ſimus, ſaltem ſemper Deum colimus, qui Iſrael ſuum primogenitum nominat. Orig. Dicunt ſe habere maiorem patrem quàm Abraham. 148. Chry. Multi eorum ex fornicatione nati erant, ſed hoc omiſſo, Chriſtus oſtendit eos non eſſe ex Deo. Hilar. 6. de Trin. Temerariam Iudæorum vſurpationem patrem ſibi Deum præſumentium, per id quod ſe non diligerent, obiurgat. mm. Orig. Deus alicuius ſit Pater, quando eius mandata cuſtodit. 149. Int. Deus. Aug. quod de Deo proceſſit verbum, æterna proceſſio eſt, venit autem ad nos, quia Verbum caro factũ eſt, aduentus eius, humanitas eius. 150. Int. ſ. in carnem. 151. Hil. Docet non ſibi à ſe eſſe originem. Orig. hoc dicit propter quoſdam per ſe venientes, & non miſſos à Patre, de quibus in Hieremia: Non mittebam eos, & ipſi currebant. 152. Chry. hoc ſubdit, quia ſemper quærebãt, quid eſſet, quod diceret, Quò ego vado, &c. 153. Int. ſ. in hoc ſtatu manentes. 154. Int. l. credere. Aug. ideo audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. Glo. ita res eſt vt dico, ſed non poteſtis cognoſcere, quia non poteſtis audire, cùm nolitis credendo corrigi, ſed quia ex diabolo eſtis, in eo perſeuerare elegiſtis.

155. Chry. quia auſi ſunt patrem ſuum Deum dicere, ita eos percutit. 156. Aug. cauenda eſt hic Manichæorum hæreſis mali quamdam naturam ponentiũ, & gẽtem tenebrarum, vnde caro noſtra originem ducat Iudæi filij erant diaboli, imitando, non naſcendo; itaque ſequitur, Et deſideria Patris, &c. Gl. erant filij diaboli imitatione, ſic illud dictum, Pater tuus Amorrhæus, & mater Cetthæa. nn. Chry. non dixit opera, ſed deſideria; oſtendens vehementer & illum, & ipſos cædibus delectari. Glo. q. d. occidere me vultis in carne, quia non poteſtis in mente. 158. Int. ſ. ex quo fuit homo qui poſſet occidi. Aug. Diabolus verbum malum ſeminauit, & hominem occidit. non ad eum venit ferro accinctus, ne ergo putes non eſſe homicidium cùm fratri tuo mala perſuades. Orig. Diabolus totum genus hominum peremit, omnes enim in Adam moriuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

hh. pro, tale quid. ll. verti etiam poterat, non feciſſet. 146. *q. d. idololatræ non ſumus, tales enim vocantur filij fornicationem. Oſeæ* 2. 153. *q. d. ideo ſermones meos non intelligitis, quia ferre me dicentem non poteſtis, adeò vobis ſum inuiſus.* 157. *occidit enim hominem ſuaſione peccati, & peccato in mortem induxit.*
158. *ſ. mundi, vel hominis, vel ipſe eſt primus homicida, quiq; ex quo cœpit occidere, ſemper itidem facit.*

& in

& in [159] veritate [160] non ſtetit : quia non eſt [161] veritas [oo] in eo. [162] Cùm loquitur mendacium , ex
[pp] propriis loquitur , quia mendax eſt , [163] & [qq] pater eius. Ego autem ſi [164] veritatem dico,non
[165] creditis mihi. [166] Quis ex vobis [167] arguet me de peccato? [168] Si veritatem dico,[169] quare vos non
creditis mihi?Qui ex [170] Deo eſt,verba [171] Dei audit.[172] Propterea vos non auditis,quia ex [173] Deo
non eſtis.Reſponderunt ergo Iudæi,& dixerunt ei: [174] Nónne bene dicimus nos quia Sa-
[175] maritanus es tu,& [176] dæmonium habes?Reſpondit Ieſus,[177] Ego [178] dæmonium

Sens. Lit. In Cap. VIII.

159. Int.in qua fuit,ſed tamen cecidit.Aug.11.de ciuit.Dei,ca.13. non dicit à veritate alienus fuit, ſed in veritate non ſtetit,à veritate lapſum ſignificans. Vnde & Eſaias : Quomodo cecidiſti qui mane oriebaris?& Ezechiel:In deliciis paradiſi Dei fuiſti,nempe fuit in veritate , ſed non permanſit. Illud autem Iohannis,Ab initio diabolus peccat,ſic eſt intelligendum.non ex quo creatus eſt,ſed ab initio peccati,cœpit enim in ipſo peccatum. 161. Int.à qua lapſus eſt.Orig.Seductus eſt à ſeipſo, in hoc deterior,quod alij ab eo falluntur,ipſe ſibi deceptionis auctor.Aug.11.de Ciuit. Dei,cap.14. oſtendit in veritate non ſtetiſſe,ex eo quòd veritas in eo non eſt , eſſet enim in eo ſi in ipſa eſſet. p p. Glo. homo quòd mendax eſt,non habet de proprio,ſed ab alieno,id eſt,à diabolo. 163. Aug.non omnis qui mentitur,eſt pater mendacij,ſed qui aliunde mendacium non accepit,vt diabolus. Orig.Diabolus mendacium genuit. 164. id eſt,me verbum , & veritatem Patri coæternam. 165. Int. vos qui eſtis ex patre mendacij. 166. Theoph.q.d.ſi me non poteſtis de peccato arguere, manifeſtum eſt quòd propter veritatem me odio habetis. Chry.quia eſtis inimici veritatis , vultis me interficere. 167. Int. vt ego arguo vos , & patrem veſtrum. Orig. nullus hominum verè hoc dicere poſſit , niſi ſolus qui peccatum non fecit. Greg. in hom.18. vide manſuetudinem Dei , non dedignatur ex ratione oſtendere ſe peccatorem non eſſe,qui poterat ex diuinitatis virtute peccatores iuſtificare. 169. Int.niſi quia eſtis filij diaboli. 170. Int.non natura,ſed fide. 171. Int.id eſt,amat.Greg. in hom.18. Interroget ſe quiſque, ſi verba Dei aure cordis percipit,& intelliget vnde ſit , verba Dei non audiunt,qui etſi ea libenter ſuſcipiunt,opere tamen exercere contemnunt. 173. Int.per vitium non ſunt ex Deo , qui tamen per naturam ſunt ex Deo.Aug.Eſt autem hoc illis dictum , qui non ſolùm peccatores erant, ſed etiam præcogniti,quòd non erant credituri ea fide,qua poſſent à peccatis liberari. 174. Chry ſi quid Dominus altum dicebat,Iudæis inſania videbatur.Glo.conuicti eſſe filij diaboli,conuitia ingerunt, quia nō poterant reſiſtere. 175. Int.hoc non negando recipit,quia cuſtos.Orig.quomodo vocant Samaritanum, qui de reſurrectione & iudicio tot & tanta docuerat ? fortè improperantes hoc dicunt. vel indicant eum ſentire quidem cum Samaritanis,ſed fictè , vt Iudæis placeat de reſurrectione docere. Theoph. Samaritanum dicunt,tamquam ritus Iudaicos diſſoluentem.aduerte autem , multa eſſe ab Euangeliſtis prætermiſſa, nec enim legimus vbi eum vocauerint Samaritanum. 176. Int. hoc vt falſum negat, ſed vt patiens conuitium non reddit. Orig. id dicunt illi , vel quia eius ſermones tranſcendebant capacitatem humanam;dicebat enim Deum Patrem ſuum,ſéque de cælo deſcendiſſe,&c.vel quia putabant eum in principe dæmoniorum , dæmonia eiicere. Theoph. quia eorum cogitationes reuelabat, dæmonium habere ſuſpicabantur. 177. Greg. in hom.18.Ecce iniuriam ſuſcipiens Deus , non contumelioſa verba reſpondet,cùm à proximis contumeliam accipis,etiam eorum vera mala tacere debes, ne miniſterium iuſtæ correptionis,in arma vertatur furoris. Chry. vbi oportebat Dominum eos docere,& contra eorum ſuperbiam inuehi,aſper erat:vbi verò exprobrantes ſufferre,multa manſuetudine vtebatur,vt.ſ.diſceremus,quæ ad Deum pertinent vindicare,quæ verò ad nos,deſpicere. Aug imitemur eius patientiam , vt perueniamus ad potentiam. 178. Aug. cùm duo Domino obiecta eſſent, non ſe negauit Samaritanum nouerat enim noſtrum eſſe cuſtodem , & quidem ipſe eſt Samaritanus, qui acceſſit ad ſaucium,& miſericordiam impendit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

159. i.perfectione,& integritate qua creatus,ſic verum dicitur aurum , quod perfectum, non adulteratum,& verus Iſraëlita in quo dolus non eſt,vel.q.d.ipſe mendax ſe primos homines decepit. 160. q. d. quod ex eo apparet,quia,&c.ſic illud Pſal.Clamaui,quoniam exaudiſti me.q.d.hinc apparet me clamaſſe. o o. id eſt,eius affectu. p p. corrupte.ſ.affectu. q q: ſ.mendacij.ſic Prouerb.14.In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis eius.ſ.timentis Deum,&c. Pater autem dicitur.i.auctor. 164. ob quod ipſum credere deberetis.

167. Græc.ἐλέγχει,conuincit,pro,poteſt conuincere. 170.i.Dei ſpiritu præditus. 171.ſ.libenter,delectabiliter. 174. apparet id aliàs dixiſſe. 175. vel ſic ſolebant per contemptum vocare quemcumque odiſſent , vel ita vocant,quòd videretur eis legem ſoluere.

non habeo[179] : ſed honorifico[180] Patrem[181] meum , & vos inhonoraſtis[182] me. Ego[183] autem non[184]
quæro gloriam meam:eſt[185] qui quærat,&[186] iudicet.[187] Amen amen dico vobis, ſi quis[qq] ſer-
monem meum[rr] ſeruauerit , mortem[188] non videbit[189] in æternum.[190] Dixerunt ergo Iudæi,
Nunc cognouimus quia dæmonium[191] habes. Abraham[192] mortuus[193] eſt , & Prophetæ : &
tu dicis,Si quis ſermonem meum ſeruauerit,non guſtabit[194] mortem in æternum.Num-
quid tu maior es patre[195] noſtro Abraham , qui mortuus[196] eſt ? & Prophetæ mortui ſunt?
Quem[197] te ipſum facis?Reſpondit Ieſus:Si[ſſ]

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

179. Orig.ſolius Chriſti vox;Ego dæmonium non habeo,nec habui.ſicut & illud : Venit princeps huius mundi,& in me non habet quidquam. 180. Aug.q.d.ne vobis arrogans videar,habeo quem honorificem. 181. Theoph.ſ.non tolerans homicidas & mendaces , ſe Dei filios appellari. Orig. Solus Chriſtus veriſſimè veneratus eſt Patrem. 182. Int.ſ.per falſa opprobria. Aug.q.d. Ego facio quod debeo,vos non facitis quod debetis.Greg.in hom. Quiſquis Dei zelo vtitur , à prauis dominis dehoneſtatur. 183. Quid nobis contra iniurias faciendum ſit , ſuo nos exemplo admonet. 184. Int. ſicut ſimulatores, qui volunt videri quod non ſunt. Glo. Vt homines , qui illatis contumeliis aliquid reddunt.Chry.q d.ex honore quem Patri defero,hæc ſum vobis locutus,& me dehonoratis, ſed nulla eſt mihi huius contumeliæ cura,ille curabit propter quem patior. 185.Int.ſ.Pater. Aug. quomodo ergo alibi dicit,Pater non iudicat quemquam,ſed omne iudicium dedit Filio?iudicium aliquando pro damnatione accipitur,hic ſecundùm diſcretionem poſitum eſt. q. d. Eſt Pater qui gloriam meam à veſtra diſcernat.Glo.Duæ ſunt tentationes;vna probationis, de qua : Tentat vos Deus.altera,deceptionis,de qua:Deus intentator malorum eſt.ſic duo timores : vnus quem charitas foras mittit : alter qui permanet in ſeculum ſeculi.ſic & duo iudicia:vnum damnationis,quod Pater dedit Filio:alterum diſcretionis , iuxta illud; Iudica me Deus , diſcerne cauſam meam. hic ergo iudicet.i.diſcernat à gloria veſtra,qui ſecundùm ſeculum gloriamini. 186. Int.diſcernit Pater à gloria hominum, gloriam Filij, quem vnxit præ participibus ſuis. 187. Greg. hom. 18. Creſcente malorum peruerſitate , non debet prædicatio frangi , ſed augeri.ſic Dominus hic cùm dæmonium habere dictus eſſet , largiùs prædicationis ſuæ beneficia impēdit. r r. Chry.non ſolùm fide, ſed etiam per vitam puram. 188. Int. ſcilicet, veram,ſed Iudæi verè mortui,non intelligentes eam,putant dici , numquam morietur , & iraſcentes dicunt Abraham mortuum eſſe. 189. Aug.i.eſt,experietur,loquitur verò de morte æterna,quæ vera mors eſt;nam iſta,qua corpus relinquitur,migratio eſt.Orig.ſic eſt dictum hoc,vt ſi diceretur: ſi quis lucem meam cuſtodierit, tenebras non videbit. Chry. indicat occultè quòd ei nihil poſſunt facere. ſi enim qui ſermonem eius ſeruabit,non morietur in æternum,multo magis ipſe non poteſt mori.

190. Orig.coniungendum eſt cum vtroque præcedentium, qui enim in æternum ſeruauerit ſermonem Chriſti,mortem non videbit in æternum,eò vſque enim quis mortem non videt, quouſq; Chriſti verbum cuſtodit.quòd ſi cuſtodire ceſſet , ſubinde mortem videt. Itaque à Chriſto inſtructi , Prophetæ quærenti,Quis eſt homo qui viuet,& non videbit mortem?reſpondere poſſumus , Qui cuſtodit verbum Chriſti. 191. Greg.in hom. 18. vt boni per contumelias meliores exiſtunt,ita reprobi beneficio priores fiunt. 192. Int.prouocant,vt aliquid diceret contra Abrahā. 193.Int ſed non illa morte quam Dominus dixit. 194. Glo.quod dicitur , videbit,vel guſtabit , nihil aliud eſt quàm experietur.

195. Chry.Rurſus ad cognitionem confugiunt , poterant verò dicere , Numquid tu maior es Deo, cuius ſermonem qui audierunt,mortui ſunt?ſed non dicunt hoc, quia etiam Abraham eum minorem putabant. 196. Orig. falſum dicunt, & de Abraham,& de Prophetis. Verbum enim Domini audierunt,& cuſtodierunt.Greg.in hom.18.Solùm carnis mortem aſpicientes,in veritatis ſermone caligabant. Beda. Abraham mortuus erat corpore, anima autem viuebat. 197. Int. vt dicas ex ſermone tuo non mori , cùm ſcias illos mortuos. Beda. q. d. cuius meriti & dignitatis, vis credi?Orig. cæcutientium ſermo, nec enim ſe fecit Ieſus id quod eſt, ſed ex Patre recepit. Glo. ſecundùm illos ſe faciebat Filium Dei, quaſi non eſſet, verè autem erat,vnde Apoſtolus:non rapinam arbitratus eſt,&c. ſ s. Aug. Reſpondet ad illud, Quem teipſum facis ? gloriam ſuam referens ad Patrem de quo eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

184. *ſcilicet,quatenus homo.* 186. *ſcilicet,vleiſcendo.*

[198]ego glorifico meipſum, gloria mea [199]nihil eſt. eſt Pater meus qui [200]glorificat me, quem [201]vos dicitis quia [201]Deus veſter eſt, [202]& non [202]cognouiſtis eum, ego autẽ [203]noui eũ. Et ſi dixero quia non [204]ſcio eum, ero [205]ſimilis vobis, mendax. Sed [206]ſcio eum, & [207]ſermonem eius ſeruo. [208]Abraham pater veſter [209]exultauit vt [210]videret [211]diem meum; [212]vidit, & [213]gauiſus eſt. [214]Dixerunt ergo Iudæi ad eum, [215]Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Dixit [216]eis Ieſus: Amen, amen dico vobis, antequàm Abraham [217]fieret, [218]ego ſum. [219]Tulerunt ergo [220]lapides vt [221]iacerent in eum. [222]Ieſus autem [223]abſcondit ſe, & [224]exiuit de [225]templo.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

198. Int.ſcilicet, tantùm: 199. Chry.ſ.quantum ad iſtorum opinionem. ſic ſuprà, teſtimoniũ meum non eſt verum. 200. Glo. Vox Patris glorificat Filium in baptiſmo, in monte; & in aliis huiuſmodi. Aug. dicunt Arriani, ergo maior Pater qui Filiũ glorificat. hæretici non legiſtis & ipſum Filiũ dicentem quòd glorificet Patrem ſuum? tt. Aug. quidã hæretici dicunt Deum in veteri teſtamento nunciatum, non eſſe Patrem Chriſti, contra iſtos Chriſtus dicit, Patrem ſuum, quẽ Iudæi dicebant Deum ſuum. 201. Chry. volebat oſtendere quòd non ſolùm Patrem ſuum neſciebant, ſed neque Deum.

202. Int. Quia ſi cognouiſſent, Filium eius recepiſſent. Aug. ¶ Theoph. Deum contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit, aduerſus Chriſtum clamantes. Glo. non cognouiſtis ſpiritualiter, dũ pro terrenis ſeruiſtis. 203. Aug. ſecundùm carnẽ iudicantibus, poterat videri arrogãtis quod dixerat, ideo hoc ſubdit. Arrogantia ita cauenda eſt, vt veritas non relinquatur. 204. Int. cùm ſciam. 205. Int. qui dicitis vos ſcire, & neſcitis. 206. Theoph. Naturaliter ipſius cognitionẽ obtinens. 207. Int. Sermonem Patris, vt Filius loquebatur: & ipſe erat verbũ Patris, qui hominibus loquebatur. Aug. ¶ Theoph. vocat ſermonem mandata. Sumitur autẽ &, pro, quia: quaſi dicat, quia eius ſermonẽ ſeruo. 208. Chry. nihil de morte dicens, ſe maiorẽ oſtendit Abraham. 209. Aug. non timuit, ſed exultauit. credẽs exultauit, ſperando, vt videret intelligẽdo. 210. Int. non quia vidit. 211. Aug. incertũ eſt dixerítne diem Domini quo erat venturus in carne, an diẽ qui neſcit ortũ nec occaſum. ſed ego non dubito Abraham vtrumque ſciuiſſe. ait enim ſeruo ſuo: pone manũ ſub fœmore meo, & iura mihi per Deum cæli, quo ſignificabatur de genere Abrahæ venturum in carne Deum cæli. Chry. Diem ſuum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis & Iſaac præfigurauit. Oſtendit verò per hoc ſe non inuitũ ad paſſionem venire. 212. Greg. hom. 18. nam in figura ſummæ Trinitatis, tres Angelos hoſpitio ſuſcepit. 213. Chry. ſ. propter beneficium quod à me habet vt à maiore. Aug. quale gaudiũ fuit videntis. Verbum apud Patrem manens, & aliquãdo in carne venturum, nec de Patris gremio receſſurũ. 214. Int. irati, in eo ſolam carnis ætatem penſantes, non diuinã naturã. Greg. carnales Iudæorum mentes oculos à carne non ſubleuant. 215. Theoph. Erat Chriſtus triginta triũ annorum: quare ergo non dixerunt, quadraginta annos nondum habes, ſed quinquaginta? Superuacua eſt quæſtio hæc, dixerũt enim quod eis occurrit. 216. Int. ab intuitu carnis, ad diuinitatem trahens. Greg. 217. Int. non dicit eſſet, ſed fieret, quia creatura. Aug. 218. Int. non dicit factus, ſed ſum; quia creator. Aug. ¶ Greg. hom. 18. nõ dixit fui, in diuinitate enim nec præteritũ, nec futurum. 219. Int. quia putãt hoc eſſe blaſphemiam.

220. Aug. quò curreret tanta duritia, niſi ad lapides. Greg. quem intelligere non poterant, obruere quærebãt. 221. Int. ipſi duri vt lapides. 222. Int. vt homo humilis. 223. Int. quia cõmendanda erat patientia, non exercenda potentia. Greg. hom. 18. Si potentiam exercere voluiſſet, eos in ſuis actibus ligaret, aut eos in pœnas ſubitæ mortis obrueret: ſed qui pati venerat, iudicium exercere nolebat. Aug. Magis erat commendanda ſapientia, quàm exercenda potentia. deſerit eos quaſi correctionem non ſuſcipientes: non abſcondit autem ſe in angulo templi, quaſi timens, aut in domunculam fugiens, aut poſt murum, aut columnam diuertens: ſed cælica poteſtate inuiſibilem inſidiantibus ſe conſtituens, per medium illorum exiuit, tamquam homo à lapidibus fugit, ſed væ illis à quorum lapideis cordibus Deus fugit. 224. Int. & ſic à duris eorum cordibus fugit. Greg. hom. 18. Docemur hoc exemplo iram ſuperbientium, etiam cùm reſiſtere poſſumus, humiliter declinare.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

220. Beda. quotquot malas cogitationes quis aſſũmit, quaſi tot lapides in Ieſum mittit. & quantum ad ſe pertinet, ſi ad deliberationem tranſit, Ieſum extinguit. 224. Greg. hom. 18. abſconditur veritas eis, qui eius verba ſequi contemnunt. 225. Glo. id eſt, de figuris Iudæorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

198. *ſ. ſine Patre.* 199. *id eſt, pro nihil habenda eſſet. vel, quaſi dicat, veſtra opinione nihil eſt.*

Addit. Avct. In Cap. VIII.

v v. pro, & tamen. Heb. 209. *id eſt, geſtiuit, magnopere concupiuit, vel exultando optauit.* 211. *ſcilicet, aduentum in carnem.* 212. *ſcilicet, oculis mentis, dum viueret in carne, vel in limbo exiſtens.* 217. *pro, eſſet, vel fuiſſet.*

CAPVT IX.

ET præteriens Ieſus vidit hominem cæcum à natiuitate: & interrogauerunt eum diſcipuli eius, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus naſceretur? Reſpondit Ieſus, Neque hic peccauit, neque parentes eius: ſed vt manifeſtentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui miſit me, donec dies eſt: venit nox, quando nemo poteſt operari. Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mundi. Hæc cùm dixiſſet

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. CHRY. Exiens de templo, curauit cæcum, ſui abſentia Iudæorum furorem mitigans, & per ſigni operationem eorum duritiam molliens. 2. Int. i. miſertus eſt. Chry. ipſe vidit cæcum, non cæcus ad eum acceſſit. Reſpexit verò ita attentè, vt diſcipuli interrogarent quod ſequitur. 3. Int. Magiſtrum appellant, quia ſcire deſiderant. Aug. 4. Chry. venerunt ad hanc interrogationem, quia ſuprà paralytico dixerat: ecce ſanus factus es, ne ampliùs pecces. 5. Aug. non quidem hic aut ſine peccato originali natus erat, aut viuendo nihil addiderat. habebat ergo peccatũ ipſe, & parentes eius; ſed non ipſo peccato factum eſt vt cæcus naſceretur. b. Glo. ſ. vt cæcũ illuminando, & per eum quid in cæcitate humani generis facturus ſit, ſignificando, Filius Dei manifeſtetur. 6. Chry. de ſe dicit, non de Patre: illius enim gloria iam manifeſtata erat. non eſt autem iſte iniuſta paſſus, ſed beneficiũ accepit per cæcitatem; per hanc enim interioribus reſpexit oculis; & quidem qui eum ex non ente ad eſſe deduxit, poterat abſque iniuria eum ita dimittere. Dicunt verò quidam, vt, hoc loco non cauſam ſignificare, ſed euentum, vt & illic, Lex ſubintrauit, vt abũdaret delictum. Secutum eſt enim, vt huius oculis apertis Dei virtus demõſtraretur. Greg in Præf. Mor. c. 9. alia eſt percuſſio qua percutitur peccator vt puniatur, alia vt corrigatur; alia vt ſaluatoris virtutem cognitã ardètius amet. 7. Int. pro me enim. 8. Int. ſ. prædicare, illuminare cæcos. 9. Int. quia Filius de illo, ipſe de nullo gloriam dat illi. Aug. ¶Chry. q. d. oportet me facere, quæ manifeſtent me eadem cum Patre facere. Beda. aſſerens ſe operari opera Patris, ſua & Patris opera eadem eſſe demonſtrauit. 10. Int. ecce ille miſſus in quo cæcus oculos lauit. 11. Int. id eſt, dum ſum in mundo. Aug. dies eſt vſque dum veniat nox, de qua ſtatim ſequitur. 12. Int. quare dum dies eſt? quia venit, &c. 13. Int. id eſt perſecutio Apoſtolorum, vel perſecutio Antichriſti. Aug. nox eſt, de qua dicitur: Proiicite eum in tenebras exteriores. Ibi ergo nox vbi nemo poteſt operari, ſed recipere quod operatus eſt. dum viuis, operare, ne illa nocte præueniaris. 14. Int. Ecce quis eſt dies, in eo cæcus lauat oculos, & videt diem. Aug. Dies qui circuitu ſolis impletur, paucas habet horas, dies præſentię Chriſti vſque ad ſeculi conſummationem extenditur. Ecce, ego vobiſcum ſum (inquit) vſque ad conſummationem ſeculi. 15. Int. monens bonos, & terrens malos.

Sens. Myst. In Cap. IX.

1. BEna Expulſus de cordibus Iudæorũ, mox tranſiuit ad gentilem populum, eius etiam iter eſt de cælis in terram deſcenſus; vidit autem cæcum, cùm miſericorditer reſpexit humanũ genus. Aug. contigit cæcitas in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus. cæcum ergo humanum genus à natiuitate. Glo. præteriens ſcilicet ſecus viam noſtræ mortalitatis.

Addit. Avct. In Cap. IX.

2. *attentè aſpexiſſe apparet ex diſcipulorum interrogatione.* 4. *vel errando id dicunt, quippè rudes, vel ſenſus eſt, Quomodo huic malum id accidit, cui nec proprium, nec parentum peccatum cauſam dare potuit?* a. *ſ. ideo cæcus natus.* 9. *oſtendit ſua & Patris opera eadem eſſe.* 11. *i. dum ſeculum durat; vel dum ago in mundo corporaliter.* 14. *ideò me oportet illuminare, docere.*

exp[16]uit in terram,& fecit lu[17]tum ex ſputo, & liniuit lutum ſuper ocu[18]los eius, & dixit
ei,[c] Vade,[19] laua in natatoria Siloë,[d] quod [20]interpretatur miſſus. Abiit ergo,& lauit:& venit
vid[21]ens. Itaque vicini,& qui viderant eum prius quia mendicus erat,dicebant: No[22]nne
hic[e] eſt qui ſedebat,& mendica[23]bat? Alij dicebant,[24] Quia hic eſt. Alij autem, Nequaquam,[25]
ſed ſimilis eſt ei. Ille verò dicebat, Quia e[26]go ſum. Dicebant ergo ei, Quo[27]modo aperti
ſunt tibi oculi? R[28]eſpōdit, Ille homo qui dicitur Ieſus,[29] lutum fecit,& vnxit oculos meos:
& dixit mihi, Vade ad natatoriam Siloë,& laua. Et abij,& laui,& [f]video. Et dixe[30]runt ei,
V[31]bi eſt ille? Ait, Ne[32]ſcio. Addu[33]cunt eum ad Phariſæos qui cæcus fuerat. Erat autem
ſabba[34]thum quando lutum fecit Ieſus,& aperuit

Sens. Lit. In Cap. IX.

16. Chry. Sermonem quem dixerat per opera credi fecit. 17. Chry. poterat qui res de nihilo produxit, oculos ſine luto ſanare, ſed noluit docere ſe Creatorem, qui hominem ex luto formauit. nō eſt autem vſus aqua ad lutū faciendum, ſed ſputo; vt nihil adſcriberetur foti, ſed virtuti oris eius. nam & lauari iuſſit, ne putaretur ex terræ virtute eſſe curatio. 18. Int. nondum lotus. Theoph. quidam dicunt lutum fuiſſe in oculos conuerſum. c. Chry. quare eum mittit ad Siloë? vt omnes viderent euntem, & lutum ſuper oculos habentem. non erat autem timendum ne Siloë curatio adſcriberetur. multi enim lauerant ibi,& curati non fuerant. adde quòd fides cæci demonſtrata eſt, qui non contradixit, nec apud ſe ita cogitauit, lutum magis excæcat, ſæpè laui in Siloë,& nihil adiutus ſum. ſi virtutem Chriſtus haberet, præſens curaſſet; ſed ſimpliciter obediuit. 19. Int. i. in piſcina quæ dicitur Siloë. d. Glo. Siloë, fons eſt ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis, ſed certis horis ebullit per concaua terrarum.

20. Chry. ſignificat quòd in Siloë erat virtus Chriſti, quæ cæcum curauit: ſicut enim Apoſtolus dixit Chriſtum petram ſpiritualem, ita & Siloë ſpiritualis erat. 21. Glo. quomodo iſte ſine fide ſanatus eſt, cùm nemo legatur à Chriſto ſanatus exteriùs, ſine ſanatione interiori? hoc de illis dicitur, qui propter peccata infirmabantur, at iſte propter Dei gloriam languebat. 22. Chry. magnitudo facti incredulitatem inducebat. 23. Chry. mirabilis Dei clementia, eos qui mendicabant cum multa deuotione curabat, ignobiles etiam ſua dignos ducens prouidentia, pro ſalute enim omnium venerat. 24. Chry. Diligenter inſpicientes per longam viam euntem, non poterant negare eū eſſe. 25. Int. quia aperti oculi vultum mutauerant. Aug. 26. Int. vox grata ne damnaretur ingratus. Aug. ¶ Chry. non pudet prioris cæcitatis, nec furorem plebis formidat, ſed benefactorem prædicat. 27. Chry. modum ille neſciebat, ſed factum nouerat. 29. Chry. nōn dixit quòd expuiſſet in terram, id enim non nouerat. 31. Aug. cæcus confitebatur,& cor impiorum frangebatur. Chry. hoc dicebant, quia iam aduerſus ipſum cōſpirauerant, recedebat Chriſtus vbi curaſſet, non enim quærebat gloriam, nec ſe oſtentare. 33. Chry. volebant Chriſtum inuenire vt ad Phariſæos ducerent, ſed quia non potuerunt, cæcum ducunt, vt eū vehementiùs interrogent. 34. Chry. hoc addit demonſtrans illorum malam mentem. quærebant enim occaſionem contra eum,& volebant miraculo detrahere per apparentem legis præuaricationem.

Sens. Myst. In Cap. IX.

17. Int. ecce collyrium quo vngitur genus humanum. Aug. fecit lutum de ſaliua, quia Verbum caro factum eſt; vnxit oculos cæci, ſed nondum videbat: quādo enim vnxit, fortè catechumenum fecit. Mittit ad piſcinam Siloë: baptizatus enim in Chriſto illuminatur. Commendauit autem Euangeliſta piſcinæ nomē, dicens interpretari miſſum. niſi enim ille fuiſſet miſſus, nemo noſtrum eſſet ab iniquitate dimiſſus. Glo. Saliua eſt ſapientia quæ ex ore Altiſſimi prodiit; terra, caro Chriſti, vngere oculos, catechumenum facere: qui credit Verbum carnem factum, mittitur vt lauet. i. baptizetur, in miſſo. i. Chriſto, baptizatus autem, lumen recipit. d. Glo. aquæ Siloë, vt eſt apud Eſaiam, vadunt cum ſilentio. nullus autem infidelium poteſt à cæcitate liberari, niſi doctrina Chriſti, quæ ſine ſtrepitu,& clamore verborū leniter fluit. 28. Int. videns, euangelizat gratiam. 32. Beda. figuram tenet catechumenorum, qui etſi credunt in Ieſum, tamen, nondum loti, eum quaſi neſciunt.

Addit. Auct. In Cap. IX.

d. Fons eſt ad radices montis Sion, vnde excepta aqua faciunt natatoriam, ſeu piſcinam. 20. שלח, *mittere* שלוח, *miſſus. e. ſ. ante templum, vt ille de quo Act. 3. f. Græc.* ἀνέβλεψα, *viſum recepi.*

oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Phariſæi quomodo vidiſſet. [35] Ille autem dixit eis, Lutum mihi poſuit ſuper oculos,& laui, & video. Dicebant ergo ex Phariſæis [36] quidam, Non eſt hic homo à Deo, qui [37] ſabbathum non [g] cuſtodit. [38] Alij autem dicebant, Quomodo poteſt homo peccator hæc [39] ſigna facere? Et [40] ſchiſma erat inter eos. [41] Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid [42] dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, [43] Quia [44] Propheta eſt. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuiſſet, & vidiſſet; donec vocauerunt parentes eius qui [45] viderat, & interrogauerunt eos, dicentes: Hic eſt filius veſter, quem vos dicitis quia cæcus natus eſt? [h] Quomodo ergo nunc videt? Reſponderunt eis parentes eius, & dixerunt: [46] Scimus quia hic eſt filius noſter, & quia cæcus natus eſt: quomodo autem nunc videat, neſcimus; aut quis eius aperuit oculos, nos neſcimus: ipſum [47] interrogate: ætatem habet, [48] ipſe de ſe lo[l]quatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis eum [m] confiteretur eſſe Chriſtum, extra [49] ſynagogam fieret. [50] Propterea parentes eius dixerunt, Quia ætatem habet, ipſum interrogate.

Sens. Lit. In Cap. IX.

35. Chry. vide vt non turbatur in magno periculo conſtitutus, nec negat, nec dicit contraria prioribus. dicit verò ſuccinctè ad eos qui iam audierant: itaque iſti paſſi ſunt contrariũ eius quod volebãt, duxerunt enim vt negaturum, & certiùs didicerunt. 36. Int. non omnes, quia iam quidam inungebãtur: iſti nec videntes, nec inuncti. Aug. 37. Aug. ipſe potius cuſtodiebat qui ſine peccato erat. Sabbathum enim obſeruare ſpiritualiter eſt non habere peccatum. Omne opus ſeruile, inquit, non facietis, omnis autem qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. iſti carnaliter ſabbathũ obſeruabant, ſpiritualiter violabant. Chry. Vide malitiam, tacent curationem, nõ enim dicunt ſabbatho curat, ſed ſabbathũ non ſeruat. 38. Int. iam inuncti. 39. Chry. à ſignis inducebantur, ſed necdum eſſe Deum credentes, vt poſſent reſpondere, Dominum ſabbathi illud feciſſe, nec quiſquã audebat manifeſtè dicere quod ſentiebat, ſed ambiguè. 42. Int. i. æſtimas. Theoph. vide vt beneuolè quærunt. non enim dicunt, quid dicis de illo ſabbathum non obſeruante, ſed miraculum cõmendant. q. d. bene fecit tibi, vnde debes eum prædicare. Auguſt. quærebant quomodo hominem calumniarentur, vt eum de ſynagoga eiicerent.

43. Int. conſtanter exprimit quod ſentit. Aug. 44. Aug. adhuc inunctus in corde, nondum Dei Filium confitebatur, non tamen mentiebatur. ipſe enim Dominus de ſe ait, Non eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua. 45. Int. id eſt, qui cæcus fuerat, & viderat. Aug. h. Theoph. quaſi dicat, aut falſum eſt quod nunc videat, aut quod primùm cæcus fuit, conſtat autem videre, falſum ergo quod dicitis cæcum fuiſſe. 46. Chry. hæc eſt veritatis natura, vt per quæ putatur inſidias pati, fortior fiat, quod & nunc accidit, parentes enim in medium ducuntur, qui maximè ſuum filium cognoſcebant.

47. Int. vt inſtruamini, quid nobis calumniamini? 48. Auguſt. quaſi dicat, iuſtè cogeremur loqui pro infante, quia ipſe pro ſe loqui non poſſet. 49. Auguſt. iam non erat malum fieri extra ſynagogam, illi expellebant, Chriſtus ſuſcipiebat. 50. Theoph. imbecilliores erant filio, qui teſtis aderat intrepidus veritatis.

Sens. Myst. In Cap. IX.

40. Int. dies ille diuiſit inter lucem & tenebras. Auguſt. dies erat Chriſtus, qui inter lucem & tenebras diuidit.

Addit. Avct. In Cap. IX.

g. i. obſeruat. 40. i. diſſenſio. 44. i. à Deo miſſus, & verax. l. Græc. λαλήσει loquetur. m. id eſt, pro Meſſia haberet. 49. Græc. ἀποσυνάγωγος q. d. nunc excommunicatus, ſcilicet, interdictus templo & commercio reliquorum.

Vocauerunt ergo rurſum hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Da gloriam[51] Deo. nos ſcimus[52] quia hic homo peccator eſt. Dixit ergo eis ille, Si peccator eſt neſcio[53]: vnum ſcio, quia cæcus cùm eſſem, modò video. Dixerunt[54] ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit[55] tibi oculos? Reſpondit eis: Dixi vobis iam, & audiſtis, quid[56] iterum vultis audire? numquid & vos[57] vultis diſcipuli eius fieri? Maledixerunt[58] ergo ei, & dixerunt: Tu[n] diſcipulus illius ſis: nos autem Moyſi[59] diſcipuli ſumus. Nos[60] ſcimus quia Moyſi[61] locutus[62] eſt Deus, hunc autem neſcimus[63] vnde[64] ſit[65]. Reſpondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim[o] mirabile eſt[p], quia vos neſcitis vnde ſit, & aperuit[66] meos oculos. Scimus[67] autem quia peccatores Deus non audit[68]: ſed ſi quis Dei cultor[70] eſt, & voluntatem[71] eius facit, hunc exaudit. A ſeculo[72] non eſt auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. Niſi[73] eſſet hic à Deo, non poterat[q] facere quidquam. Reſponderunt, & dixerunt ei, In peccatis

Sens. Lit. In Cap. IX.

51. Int.q.d.nego quod accepiſti, quod eſt blaſphemare, non Deo gloriam dare. Aug.¶ Chry.ſub prætextu religionis ad hoc volunt eum inducere, vt neget ſe à Chriſto curatum. Glo. Dare gloriam Deo, eſt veritatem de aliquo quaſi præſente Deo dicere.q.d.confitere iſtum non eſſe Deum, ſicut nos, ſed peccatorem. 52. Chry.quare ergo non arguitis dicentem, Quis ex vobis arguet me de peccato? 53. Int. nec pater calumniæ, nec veritatem celat. Chry.quomodo dixit, Propheta eſt, qui nunc dicit, ſi peccator eſt, neſcio. non hoc dicit, quòd timeret, ſed quia volebat Chriſtum à rei teſtimonio, non à ſua voce ab incuſatione eripi.q.d.nihil modò de hoc dico verũ ſit peccator, ſed quod ſcio, quia cæcus, &c. 54. Chry. modum curationis iterum inquirunt, more canum, qui venationem nunc huc, nunc illuc inueſtigant.
55. Chry.nõ dicunt quomodo vidiſti, ſed quomodo aperuit tibi oculos, occaſionem detrahendi contra eius operationem dantes. 56. Chry.q.d.inaniter interrogatis, non volentes addiſcere, ſed cauillari. 57. Int.ſicut ego iam video, & non inuideo. Aug. Loquebatur autem hæc iam ſtomachans aduerſus duritiam Iudæorum, & ex cæco videns, non ferens cæcos. 58. Aug.maledictum eſt ſi cor diſcutias, nõ ſi verba perpendas: tale autem maledictum ſit ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 59. Aug.ſi crederent Moyſi, crederent & Chriſto, de quo ille ſcripſit. 60. Int.ſub.quia. 61. Int.ſeruum Deo præferunt.
62. Int.q.d.quod Moyſes docuit à Deo accepit. 63. Chry.at demonſtrauit ſe à Deo veniſſe per miracula quæ vidiſtis. Gloſſ.ſuprà dixerant: Hunc ſcimus vnde ſit, nunc dicunt ſe neſcire, ſed neſcire nos dicimus quæ abiicimus. 65. Int.i.vnde hoc acceperit. 66. Chry.vbique ſignum inducit. quia hoc deprauare non poterant, ſed ab eo conuincebantur. 67. Aug.hæc adhuc inunctus loquitur. nam & peccatores Deus exaudit, alioqui fruſtra publicanus diceret, Deus propitius eſto mihi peccatori, ex qua confeſſione meruit iuſtificationem, ſicut & cæcus ipſe illuminationem. 68. Theoph.cùm peccatores implorant veniam tranſlati ſunt de gradu peccantium ad ſtatum pœnitentium. 70. Chry.apparet quod ſuprà dixit, ſi peccator eſt, neſcio, non quaſi dubitantem dixiſſe, nunc enim Deo valde placentem oſtendit. 71. Chry.non ſufficit Deum cognoſcere, ſed oportet voluntatem eius facere.
72. Int.q.d.magna res eſt. 73. Aug.liberè, conſtanter, veraciter.

Addit. Avct. In Cap. IX.

51. Modus obteſtandi apud Hebræos in veritatis inquiſitione, quaſi dicat, ad Dei gloriam fatere veritatem. vide Ioſ.7. 1.Reg.6. 53. quaſi dicat, de hoc nolo nunc diſputare, vel illum ego eſſe peccatorem neſcio, vel iudicare de illo an ſit peccator, ad me non pertinet. 57. ſ.ſicut ego, videtur autem ironicè loqui. 58. Græc. ἐλοιδόρησαν, conuitiati ſunt. ſic 1.Cor.4. maledicimur, &c. n. quaſi dicat, ſis ſanè tu talis hominis diſcipulus, vt ſolemus de re quam execramur 64. ſ.quo ſpiritu agatur. o. pro, ſanè. pro, accidit. 66. pro, cùm tamen aperuerit. 68. in peccato.ſ.perſeuerantes, audit autem, pro, exaudit.ſ.regulariter. 72. adeoq; nec Moyſes, quo vos tantopere gloriamini, tale quid fecit. q. pro, non poſſet, ſeu potuiſſet, ἐν ἰδιώτῃ, q.d.nihil tale facere poſſet.

natus es totus[74],& tu doces nos? Et eiecerunt[75] eum foras. Audiuit Ieſus quia eiecerunt eum foras[r]:& cùm inueniſſet eum,dixit ei,Tu[76] credis in Filium[77] Dei? Reſpondit ille ,& dixit , Quis[78] eſt Domine,vt credam in eum?Et dixit ei Ieſus. Et vidiſti[79] eum : & qui loquitur tecum ipſe[80] eſt.At ille ait[81],Credo Domine[82].Et procidens adorauit[83] eum[84]. Et dixit[85] ei Ieſus,In iudicium[86] ego in hunc mundum veni:vt[s] qui non vident[87],videant[88] : & qui vident[89],cæci fiant. Et audierunt quidam ex Phariſæis qui cum ipſo erant:& dixerunt ei, Numquid & nos cæci ſumus?Dixit eis Ieſus ;Si cæci[90] eſſetis , non haberetis peccatum[91], nunc verò dicitis,Quia videmus[92],peccatum veſtrum manet[93].

Sens. Lit. In Cap. IX.

74. Chry.i.à prima ætate in peccatis es;exprobant cæcitatem , quaſi peccato contigerit. 75. Aug. magiſtrum illum fecerant,& vt diſcerent,ſæpè interrogauerant,& ingrati,docentẽ proiecerunt. Chry. eiecerunt eum ex templo Iudæi,ſed inuenit eum Dominus templi, & ſuſcepit. 76. Chry interrogat, volens ſe notum facere,ob hoc enim eum inuenit. 77. Hil.6.de Trinit.ſi ſola Chriſti qualiſcumque confeſſio fidei eſſet conſummatio,dixiſſet,Credis in Chriſtum:ſed quia nomen Chriſti,hæreticis penè omnibus futurum erat in ore,cùm tamen Dei filium quidam negent,ideo ad fidem poſcitur,vt credatur in Filium Dei. 78. Chry.deſiderantis verbum.Glo.habebat iamdudum cor paratum ad credendũ, ſed in quem credere deberet,ignorabat. 79. Int.ſ.corporaliter.Theoph.reducit ei in memoriam ſanitatem,& quòd ab ipſo virtutem vidẽdi acceperat. 80. Theoph idem qui ex Maria natus eſt,Dei filius eſt,non alius,& alius ſecundùm errorem Neſtorij. Aug.modò lauat faciem cordis eius. 81. Int.ecce miſſus in quo lota facie,iam Filium Dei agnoſcit in Filio hominis.Auguſt.iam mundata conſcientia, agnoſcit illum non Filium hominis tantùm ,ſed Filium Dei. 82. Beda.non erecta ceruice rogandus Dominus,ſed ſuppliciter eius miſericordia imploranda.83.Int.qualem credit,indicat.Aug.¶Chry.per hoc eius diuinam virtutem oſtendit. 84. Int.ſ.vt Deum. 85. Chry.feruentiorem illum circa fidem faciens,& eos qui ſequebantur,erigens. 86. Int.ſ.diſcretionis,non vltimæ retributionis.¶ecce dies inter lucem & tenebras diſcernit.Chry.in iudicium.i.maius ſupplicium,qui enim condemnarunt ipſum, ipſi condemnati ſunt. 87. Int.ſ.humiles cæci. 88. Int.per me lumen.Aug.videant,inquit,quia de tenebris liberat. 89. Int.ſ.ſapientes ſuperbi,vt Phariſæi ex iſtis verbis commoti.Aug.¶Chry.gentes quæ non quærebant iuſtitiam,iuſtitiam inuenerunt,Iſrael autem ſequens legem iuſtitiæ,in legem iuſtitiæ non peruenit. Theoph.cæcus à natiuitate iam videt anima & corpore , qui verò videbant , excæcati ſunt intellectu. 90. Aug.i.ſi vos cæcos diceretis,& ad Medicum recurreretis. Chry.ſi cæci eſſetis , tolerabilius vobis fieret ſupplicium.Theoph.ſi eſſetis inſcij Scripturarum, non tam grauiter peccaretis.

91. Int.quia ego veni tollere peccata. 92. Int.propter quod Medicum non quæritis.Aug. 93. Int.& ita cæci permanetis.Aug.hoc eſt quod paulo antè dixit,Vt qui non vident.i.ſe non videre confitẽtur, & Medicum quærunt,videant;& qui vident.i.ſe putant videre,& Medicum non quærunt, in ſua cæcitate permaneant,iſtam diſcretionem vocauit iudicium.

Addit. Avct. In Cap. IX.

74. *ſ.& corpore,& anima.q.d.totus quantus es,peccatum es,idq; inde iam à natiuitate.* r. *ſ.& extra illũ locum vbi cum eo diſceptabant,& extra ſynagogam.* 86. *ſ.vt per me Dei iudicium inſcrutabile impleatur.* s. *conſecutiuè accipiendum,non finaliter.* 91. *ſ.quantum habetis,qui ex ignorantia non peccatis.*

CAPVT X.

AM[1]EN amen dico vobis, qui nō intrat[2] per oſtium[3] in ouile ouium[4], ſed aſcen-
dit aliunde[5], ille fur[6] eſt & latro[7]. Qui[8] autem intrat[9] per oſtium, paſtor eſt ouium[10].
Huic[11] oſtiarius aperit, & oues[12] vocem[13] eius audiunt[14]: & proprias oues vocat[15] nominatim,
& educit[16] eas. Et cùm proprias oues emiſerit[17], ante[18] eas vadit: & oues illum[19] ſequuntur[20],
quia ſciunt vocem eius. Alienum[21] autem non ſequuntur,

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. CHRY. ne dicerent ſe ad Chriſtū non accedere, non quidē ex cæcitate, ſed eum vt deceptorem fugientes, oſtendit ſe paſtorem eſſe, indicans primò quis ſit fur. Aug. quia multi dicuntur boni homines, qui tamen Chriſtiani non ſunt; & ſe iactant ſicut Phariſæi, numquid & nos cæci ſumus? quę faciunt, quia neſciunt ad quem finē referant, inaniter faciētes, Dominus de grege & oſtio ouilis ſimilitudinem proponit. Glo. contra Phariſæorū qui ſe videre iactabant, arrogantiam, ſimilitudinem proponit, oſtendens nec ſapientiam, nec bonam vitam quidquam valere, niſi per eum. 2. Chry. i. Scripturas, hæ enim Dei cognitionem aperiunt, oues cuſtodiunt, lupos prohibent, hæreticis aditū præcludentes. Glo. i. per me. 3. Int. i. in Catholicam Eccleſiam, ſeu in conſortium fidelium. 4. Int. i. caſurus ex alto. Aug. humilis ianua eſt Chriſtus, qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem eſſe, vt ſano capite poſſit intrare. qui ſe non humiliat, ſed per maceriam vult aſcendere, ideo exaltatur vt cadat. 5. Int. quoquo modo propter Chriſtum, vel non bene de eo ſentiendo, vel non eius gloriam, ſed ſuam quærendo. Aug. dicant pagani, vel Iudæi, vel hæretici, bene viuimus; ſi per oſtium nō intrent, quid eis prodeſt? non bene viuere dicendi ſunt, qui finem bene viuendi, vel cæcitate neſciunt, vel inflatione contemnunt. Chry. i. qui nō Scripturis vtitur, ſed aliam ſibi & non legitimā viam facit; dicens verò, aliunde, Scribas ſignificat, qui docebant mandata, & doctrinas hominū, & legem tranſgrediebantur. 6. Aug. quia quod alienum eſt, ſuum dicit. Glo. oues Dei ſuas faciendo. 7. Aug. quia quod furatur occidit.

8. Int. i. qui rectè ſentit de Chriſto, & non ſua, ſed quæ Chriſti ſunt, quærit. 9. Aug. de ver. Dom. Ser. 49. intrat per oſtium, qui intrat per Chriſtum, eiúſque paſſionem imitatur & humilitatem. a. Glo. omnes qui veritatē tenent, & docent in Chriſto paſtore, ſunt vnus paſtor; ſibi Chriſtus ſoli tenuit quod oſtiū eſt, per quem oues intrent ad Deum; intrat autem paſtor per oſtium: Chriſtum enim & Chriſtus ipſe, & alij paſtores prædicant. 10. Int. i. prædeſtinati ad vitam. 11. Chry. ſ. Moyſes, cui Dei eloquia credita ſunt. Theoph. Spir. S. per quem nobis Scripturæ reſeratæ Chriſtū indicant. Aug. Dominus ipſe oſtiarius, & paſtor, & oſtium, ipſe ſe aperit qui ſeipſum exponit. vel oſtiarius Spir. S. de quo Dominus: Ipſe vos docebit omnem veritatem. oſtium eſt Chriſtus, qui eſt Veritas, quam qui docet, oſtium aperit. Glo. Oſtiū Scriptura quæ ducit ad Chriſtum. 12. Int. i. prædeſtinati ad vitam. 13. Int. in quocumq; ſonat vox verbi Dei. 14. Int. ſ. obediendo. Chry. oſtendit illos qui ei non attendebāt, ex ordine ouium excludi. 15. Int. quia habet nomina ſcripta in libro vitæ, vnde & dicitur: Nouit Dominus qui ſunt eius. Aug. Nouit Dominus nomina prædeſtinatorum, vnde diſcipulis ait, Gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo. 16. Int. quaſi de Ægypto in doctrinam vel regnum. Chry. cæcum ſignificat, quem eduxit vocans ex medio Iudæorum. 17. Int. ſ. de tenebris ad lucem ante eos vadens, quaſi in columna nubis & ignis. Aug. Quis alius oues emittit, niſi qui eorum peccata dimittit, vt eum ſequi duris liberatæ vinculis poſſint? 18. Int. exemplum eis faciens quod docuit, vel ad regnū præcedit. Chry. Paſtores ſolent oues ſequi, ſed Chriſtus præcedit, deducens ad veritatem. Aug. Quis eſt qui oues præceſſit, niſi qui ſurgens à mortuis, iam non moritur, & Patri dixit, quos dediſti mihi, volo vt vbi ego ſum, & ipſi ſint mecum? 19. Int. quocumque ierit. 20. Int. perſeuerando vſque ad finem. 21. Int. ſin quo non eſt vox Chriſti, etiamſi bonus videatur. Chry. per multa ſe Chriſtus à talibus ſeparat, primò per doctrinam Scripturarum, per quas homines ad ſe adducebat: ſecundò, per ouium obedientiam, in Chriſtum enim etiam mortuum homines crediderunt, illos autem ſtatim reliquerunt. Theoph. ſignificatur Antichriſtus, qui non obtinebit ſequaces poſt mortem. Aug. at vocem Chriſti, & audit, nō eius, vt Iudas, qui lupus erat & non audiunt oues, vt quidam eorum qui Chriſtum crucifixerunt. Si enim quis dicat non fuiſſe oues, cùm non audirēt, legat apud Ezechielem errantem ouem. Errat, quia vocem paſtoris non audit, & ouis tamen appellatur. dicendum ergo, nouiſſe Dominum qui ſunt eius: nouit enim prædeſtinatos. multæ oues foris ſunt, multi lupi intus: eſt & vox aliqua paſtoris, in qua oues non audiunt alienos, nec qui non oues, Chriſtum, nempe iſta, qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

2. *id eſt, rectam & iuſtam viam.* 3. *Græc.* αὐλὴ, *ſtabulum.*

ſed

ſed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Ieſus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Ieſus, Amen amen dico vobis, quia ego ſum oſtium ouium: omnes quotquot venerunt, fures ſunt & latrones: ſed non audierunt eos oues. Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Fur non venit niſi vt furetur, & mactet, & perdat. Ego veni vt vitam habeant, & abundantiùs habeant. Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ,

Sens. Lit. In Cap. X.

23. Int. ſcilicet, exercet obſcuris; paſcit etiam manifeſtis, dum exponit. 24. Int. in quo conniocuntur cæci eſſe. 25. Chry. attentiores volens Iudæos facere. 26. Int. vt credens quæ dixit, & piè quærens intelligat. 27. Int. per me ergo intrat, qui intrat. Aug. ecce quod clauſum poſuerat, aperuit. Ipſe eſt oſtium, intremus, vt nos intraſſe gaudeamus. 28. Chry. non de Prophetis dicit, ſed de ſeditioſis.

29. Int. ſcilicet, præter me, nam Prophetæ præmiſſi eum eo. i. eum veritate. Aug. Prophetæ non præter Chriſtum venerunt, venerunt enim cum verbo Dei; venturus præcones miſit, & eorum quos miſerat corda poſſidebat. 30. Aug. ſ. ad furandum & occidendum venerunt. Glo. fur eſt, qui per Simoniam, vel alio modo contra Chriſtum intrat, & poſtquam intrauerit, malo exemplo occidit, & fit apertè latro. 31. Int. ſ. veræ. Aug. ſ. illi de quibus dictum eſt, Nouit Dominus qui ſunt eius. 32. Aug. quare ſe oſtium dixerit, aperit. 33. Int. ſ. non fictus. 34. Int. ſ. perſeuerando. 35. Aug. ingredimur, cùm aliquid interiùs cogitamus, egredimur, cùm exteriùs aliquid operamur. ſecundùm illud, Exibit homo ad opus ſuum. Theoph. ingreditur, cui eſt curæ homo interior; egreditur, qui hominem exteriorem. i. membra quæ ſunt ſuper terram, mortificat. Greg. ſuper Ezech. hom. 13. Ingredietur ad fidem, egredietur ad ſpeciē, & paſcua inueniet in æterna ſatietate. 36. Chry. i. futuram delectationem & quietem. 37. Theoph. ſ. in futuro ſeculo. 38. Int. pro fur autem. 39. Glo. alienam rem vſurpando.

40. Glo. à fide retrahendo. 41. Int. & ideo non audiunt eum oues. Chry. accidit hoc ad litteram ſeditioſis, vt Iudæ & Theudæ, occiſi enim & perditi qui eos ſequebantur. 42. Int. Hic iuſtus ex fide viuit. Aug. vitam habent ingredientes per fidem quæ per dilectionem operatur. 43. Int. ſ. de hac vita tranſmigrando. Aug. egredientes. i. cùm moriuntur veri fideles, abundantiùs vitam habent, vbi numquam deinde moriantur. 44. Int. ſ. in futuro. 45. Aug. aperuit ſe oſtium, nunc paſtorem. 46. Int. ſicut oſtium. Aug. ſicut ipſe per ſe nouit Patrem, nos autem per illum: ſic intrat in ouile per ſe ipſum, nos autem per ipſum. quomodo autem vnus paſtor eſt, ſi Eccleſiæ præpoſiti paſtores ſunt? omnes illi vnius paſtoris membra ſunt, paſtoris nomen aliis communicauit, oſtij ſibi propriè tenuit. 47. Int. ad differentiam furis vel mercenarij. Aug. 48. Int. exprimit quid ſit proprium boni paſtoris. Greg. in hom. 14. formam quam imitemur adiungit. 49. Int. i. vitam. Greg. hom. 14. fecit quod monuit Chriſtus, pro ouibus animam poſuit: qui autem non dat pro ouibus ſubſtantiam ſuam, quomodo pro his daturus eſt animam ſuam? Aug. de verb. Dom. Serm. 50. Non omnes qui corpora ſua in paſſionibus etiam igni tradunt, æſtimandi ſunt ſanguinem fudiſſe pro ouibus. Si tradidero, inquit Apoſtolus, corpus meum ita, vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt: non habent autem charitatem qui non amant vnitatem. 50. Chry. oſtendit ſe ad paſſionem venire non inuitum. 51. Greg. hom. 14. ſ. qui plus terrenam ſubſtantiam quàm oues diligit, & ob temporales mercedes paſcit. 52. Int. etſi videatur, quia veritatem prædicat vt paſtor. Greg. hom. 14. paſtoris locum tenet, ſed lucrum animarum non quærit. 53. Int. quia non amore earum, ſed pro ſua mercede.

Addit. Auct. In Cap. X.

23. id eſt, parabolam. ſic Parabola Salomonis dicuntur Prouerbia. ſ. ſententiæ arcanæ, ſeu occultæ. b. ſcilicet, non miſſi, vel Chriſti ſe nomine obtrudentes. c. pro, fuerunt. 35. pro, conuerſabitur, ſeu aget. Hebr. vide Pſal. 120. 1. Reg. 18. vel ingredietur per fidem in Eccleſiam, & egredietur per mortem è mundo in cælum iturus. 42. ſcilicet. hic, & abundantius in futuro, vel creſcentes in virtute. 43. fortè, pro, abundanter.

46. Græc. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, Ille bonus paſtor.

videt

Sens. Myst. In Cap. X.

38. Theoph. fur, diabolus qui venit tentando, vt furetur per cogitationes illicitas, & mactet per conſenſum,& deinde per opera deſtruat.

videt lupum[54] venientẽ,[55] & dimittit oues,& fugit:[56] & lupus rapit,& diſpergit oues.Mer-
*cenarius autem fugit, quia mercenarius eſt,[57] & non pertinet ad eum de ouibus. Ego[58]
ſum Paſtor bonus,& cognoſco[59] oues meas,& cognoſcũt[60] me meæ.Sicut nouit me Pa-
ter,& ego agnoſco Patrem:[61] & animam meam pono pro ouibus meis.Et alias[62] oues ha-
beo quæ non ſunt ex hoc ouili[63]: & illas oportet[d] me adducere,[64] & vocẽ meã[65] audient,&
fiet vnũ[66] ouile,& vnus paſtor.Propterea[67] me diligit Pater,quia[68] ego pono[69] animã meã vt[e]

Sens. Lit. In Cap. X.

54. Greg.hom.14.in neceſſitatis occaſione cognoſcitur sítne quis paſtor an mercenarius. Aug.de verb Dom.Serm.49.lupus,diabolus,& qui illũ ſequuntur. 55. Greg.hom.14.lupus ſuper oues venit, cùm iniqui fideles opprimunt. 56. Greg.hom.14.non mutando locum, ſed ſubtrahendo ſolatium. Aug.quidam corpore ſtant,animo fugiunt.affectiones enim motus animorũ ſunt;lætitia diffuſio eſt, triſtitia cõtractio,cupiditas progreſſio,timor fuga. Aug. Ad Honoratũ epiſt.180. Fugiãt ſerui Chriſti de ciuitate in ciuitatem, quando eorum quiſquã ſpecialiter à perſecutoribus quæritur;& ab aliis qui non ita requiruntur,non deſeratur Eccleſia; cùm autem omniũ eſt commune periculum; aut omnes ad loca munita trãſeant,aut ſi quos neceſſe eſt manere,illi non deſerãtur ab eis quorũ opera indigẽt, ſi enim manente plebe,miniſtri fugiant,mercenariorũ eſt illa fuga dãnabilis,quibus non eſt cura de ouibus.* Aug.de verb.Dom.Ser.49 Diligendus paſtor,cauendus latro,tolerandus mercenarius.tamdiu enim vtilis eſt;quãdiu non videt lupũ,furẽ,vel latronem.Idem in Iohan. Filius patris hæreditatem patiẽter expectat,mercenarius tẽporalem mercedem feſtinãter exoptat; & inde lædit,vnde mala facit,nõ vnde bona dicit;bottrum carpe,ſpinã caue,multi in Eccleſia cõmoda terrena ſectantes,Chriſtum prædicant, audiúntque oues paſtoris vocem per mercenarium. 57. Greg.hom.14 In eo quod in ouibus præeſt,non oues diligit,ſed lucrum terrenũ quærit,quod ne amittat,opponere ſe cõtra periculum trepidat. 58. Chry.Suprà ſe ab illis diſtinxit qui furantur & mactant ſ.ſeditioſis,dicẽs ſe veniſſe vt vitam habeant,&c.Itemque ab his qui non prohibent,quales erant magiſtri Iudæorũ, dicens ſe pro ouibus animam ponere.nunc ergo concludit. 59. Int.i.diligo.Greg in hom.¶Chry. ſic Paulus, non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit. Theoph. mercenarius oues ignorat, rarò enim viſitat. 60. Int.i.diligunt & obſequuntur.Greg.in hom. 61. Greg.in hom.14.q.d.in hoc cõſtat quòd cognoſco Patrem & à Patre cognoſcor.Charitate enim qua pro ouibus morior, quantũ Patrẽ diligam, oſtendo.Glo.Hæc eſt probatio dilectionis ad Patrem & oues.ſic Petrus confitẽs amorem, iubetur paſcere oues,& pro eis mori. 62. Int.ſ.de gentibus. Aug.de ver.Do.Ser.57.Erant in gentibus aliqui prędeſtinati,nondum congregati. 63. Int.ſ.de populo Iſraël. Aug.de verb.Do.Ser.57. d. Chry.non eſt hoc verbum neceſſitatis demonſtratiuum, ſed eius quod fiet omnino. 64. Int.ſ.per Apoſtolos. Aug. Præſentiam ſuam corporalẽ non exhibuit niſi populo Iſraël, iuxta illud:Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël,ad gentes autem non perrexit ipſe,ſed miſit.Glo.per ſuos adduxit,in quibus ipſe eſt. 65. Int.non illorum.Glo.non dicit meorum,quia in ipſis ille loquitur. 66.Greg.in ho.14.Iudaicum enim populum & Gentilem in ſua fide coniungit.Theoph.attendant Manichæi, vnum enim ouile,& vnus paſtor eſt noui & veteris Teſtamenti. 67. Int.Pono animam pro ouibus, propterea,&c.Chry.hoc ſubiungit,quia eum dicebant à Patre alienum. 68. Int.quaſi dicat,ideo me Pater diligit,quia morior vt reſurgam. Aug.¶Theoph.Non dilexit Pater Filium,tamquàm dilectionem tribuens vt ſtipendium mortis,ſed ſubſtantiam ſuam in Filio intuens, qui ex eadem cum Patre charitate,pro nobis voluit mortem ſubire. 69. Aug non glorientur ergo Iudæi,ſæuire quidem poterunt, ſed ſi ego noluero animam ponere,quid ſæuiendo facturi ſunt?

Addit. Avct. In Cap. X.

55. Græc. οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων, non curat oues. 63. quo, ſcilicet, nunc congregatæ ſunt oues, id eſt fideles. 64. per Apoſtolos, ſcilicet. 69. nemo enim ab inuito poteſt auferre. pono verò, pro, poſiturus ſum, vel, ſum paratus ponere ſuo tempore. e. pro, ita tamen vt.

iterum ſumam eam. [70] Nemo tollit eam à me:ſed ego ponam eam à [f] meipſo. [g] poteſtatem habeo ponendi eam : & poteſtatem habeo iterum [71] ſumendi eam. [72] Hoc [73] mandatum accepi à [74] patre meo. [75] Diſſenſio iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos. Dicebant autem [76] multi ex ipſis, [77] Dæmonium habet, & inſanit:quid eum auditis ? [78] Alij dicebant, Hæc verba non ſunt dæmonium habentis. [79] numquid dæmonium poteſt cæcorum oculos [h] aperire ? Facta ſunt autem [80] Encænia in Hieroſolymis:& [81] hyems erat. Et ambulabat [82] Ieſus in [83] templo in [84] porticu Salomonis. [85] Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei : [86] Quouſque animam noſtram [87] tollis? ſi tu es [88] Chriſtus, [89] dic nobis [90] palàm? Reſpondit eis Ieſus ? [91] Loquor vobis, & non creditis. opera quæ ego facio in [l] nomine

SENS. LIT. IN CAP. X.

70. Int.pro,nemo enim.Chry.oſtendit ſe non inuitum ad paſſionem venire.Aug.3.de Trinit.cap.13. Venit ad mortem quia voluit,quando voluit,& quomodo voluit. g. Int. pro,quia poteſtatem. Aug. Caro ponit animam.& ſumit,non poteſtate ſua,ſed Verbi. 71. Chry.reſurrectionem demonſtrat indubitabilem. 72. Int.ſ.de omnibus prædictis, & pónendi,& ſumendi animam. Chry.hoc ait, ne cùm interfecerint,putent à Patre derelictum. Oſtendit verò per hæc verba ſe voluntariè mori, & non eſſe Patri contrarium. 73. Chry.Mandatum eſt cum Patre concordia.Alcui. Non verbo accepit mandatum,ſed in verbo Patris eſt omne mandatum:& cum accipere dicitur,non Filij poteſtas minuitur,ſed generatio oſtenditur. 74. Int.Non quòd inferior,ſed quia genitus æqualis ; quidquid habet, à Patre habet. 75. Int.quia tenebræ lucem non comprehendunt. 76. Int. Iſti ſunt tenebræ. 77. Chry.hoc dicunt quia ſupra hominem erant, quæ dicebantur. 78. Int. iſtorum oculi iam cœperant aperiri. 79. Int.q.d.dæmonium non ſolet bona operari. h. Chry.Dominus, quia per res demonſtrationem tribuerat,ſilebat,& quia digni non erant illi reſponſione. 80. Aug. Encænia, feſtiuitas dedicationis templi. καινὸν enim Græcè nouum. Chry.Dedicatum templum in reditu ex Babylonia. Glo.facta eſt dedicatio à Iuda Machabæo tempore hyemis,à Zorobabele autem & Ieſu ſacerdote in Vere,à Salomone verò in Autumno. 81.Theoph hoc dicit Euangeliſta ad ſignificandum proximum tēpus paſſionis : in vere enim ſequenti paſſus eſt Dominus. 83. Gloſ.porticus quibus templum cingebatur, ſolent ſignificari nomine templi. 84. Int.ſcilicet,vbi Salomon ſtare ſolebat ad orandum. 86. Aug. non veritatem deſiderant, ſed calumniam præparant. Glo.calumniam præparant, Chriſtus autem ſic reſponſum temperat,vt nec calumniæ locus ſit,& fidelibus conſtet ipſum eſſe Chriſtum Dei Filium. 87. Int.dum incertos nos relinquis. 88. Int.id eſt,ille Meſſias qui venturus eſt in mūdum. 89.Chry. vide peruerſitatem. cùm per ſermonem docet, dicunt, quod ſignum oſtendis ? cùm per opera,ſi tu es Chriſtus,dic nobis. 90. Chry.at palàm Chriſtus omnia dicebat,& nihil occultè loquebatur.Aug.quærebant audire,Ego ſum Chriſtus,quod ſi diceret, calumniarentur, quòd ſibi arrogaret regiam poteſtatem. 91. Int.ſcilicet,vt verbum Dei,& probo per opera quid ſim.

SENS. MYST. IN CAP. X.

81. Glo.ſignificatur Iudæorum frigiditas, qui non accedunt ad ignem, id eſt, in Chriſtum credunt. Aug.Iudæi frigebant diligendi charitate,& ardebant nocendi cupiditate,non accedebāt proſequendo, ſed premebant perſequendo. Theoph.tu etiam dum hyems eſt,id eſt,vita præſens turbinibus iniquitatis concutitur, ſpiritualia Encænia templi tui celebra renouando teipſum ſemper,& aſcenſiones in corde tuo diſponens, eritque tibi Ieſus præſto in porticu Salomonis, pacificum ſtatum tribuens. 82. Int.ecce ignis de quo deberent accendi. 85. Int.Ecce hyems in Iudæis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

70. *ab inuito ſcilicet. f. i.vltrò,* 80. *i.feſtum dedicationis.* καινὸν, *nouum*, ἐγκαινίζω, *&* ἐγκαινόω *innouo,dedico,initio,* ἐγκαίνια, *quaſi initialia : erat autem dedicatio de qua 1. Mach. 4. menſe Nouembri facta,non de qua 3.Reg.8.qua Septembri,aut 1.Eſd.6.qua Februarie, & quidem ſola hæc, qua altaris celebrabatur quotannis.* 84. *ita dicta quòd eodem loco & forma,qua quæ olim Salomonis dicebatur.* 85. *ſ.ne poſſet elabi priuſquàm reſponderet.* 87. *Græc.* αἴρεις, *ſuſpendis,q.d.quamdiu nos tenebis ſuſpenſos?* 88. *Græ.* ὁ χριστὸς. *Meſſias ille tamdiu expectatus.* 90. *Græ.* παῤῥησίᾳ, *liberè,confidenter.* 91. *Græ.* εἶπον, *dixi,ſcilicet, quis ſim. l. id eſt,mandato,poteſtate,vel ad honorem & gloriam.*

Patris

[92] Patris mei, hæc teſtimonium [93] perhibent de me : ſed vos non creditis , [94] quia non [95] eſtis
ex ouibus [m] meis , ſicut dixi vobis. [96] Oues [97] meæ vocem meam [98] audiunt : & ego [99] cognoſco
eas,& [100] ſequuntur me : & ego [101] vitam æternam [102] do [n] eis,& non [103] peribunt [104] in æternum, [105] &
non rapiet eas quiſquam de [106] manu mea. [107] Pater meus qui [108] dedit mihi, [109] maior [110] omnibus
eſt : & [111] nemo poteſt rapere de [112] manu Patris mei.[113] Ego & Pater [114] vnum ſumus.[o] Suſtulerũt
ergo iterum [115] lapides Iudæi,vt lapidarent eum. [116] Reſpondit eis [117] Ieſus, Multa bona opera
[p] oſtendi vobis ex [118] patre meo : propter quod eorum opus me [q] lapidatis ? Reſponderunt
ei Iudæi,De bono [119] opere non lapidamus te : ſed de [120] blaſphemia,& [r] quia tu homo cùm
ſis , [s] facis teipſum [121] Deum. [122] Reſpondit

Sens. Lit. In Cap. X.

92. Int.cuius,& non ſuam gloriam quærit. 93. Chry.q.d.ſi operibus non creditis, qualiter verbis credetis? 95. Aug.videbat eos ad ſempiternum interitum prædeſtinatos. 96. Theoph.inducit eos,vt oues ipſius efficiantur. 98. Int.i.obediũt præceptis. 100. Int.& imitatione,& beatitudine. 101. Int. quia vos de præſenti vita cogitatis,& calumnias quæritis. 102. Int.hæc ſunt paſcua de quibus ſuprà. Aug Bona verò paſcua vita æterna,ibi nulla herba areſcit, totum viret. 103. Int.q.d.vos peribitis in æternum,quia non eſtis de ouibus.Aug. 104. Int.etſi in præſenti videãtur perire.Theoph.periit Iudas , quia non permanſit vſque ad finem , loquitur autem Chriſtus de perſeuerantibus. 105. Int.fur & latro nihil poſſunt contra illos quos Deus nouit eſſe ſuos. Aug. oſtendit quare non pereãt de ouibus enim de quibus dicitur,nouit Dominus qui ſunt eius, nec lupus rapit,nec fur tollit, nec latro interficit. 106. Int.id eſt,poteſtate. 107. Int.pro quia Pater. 108. Int. ſ.gignendo dedit eſſe vnigenitum Filium,coæqualem,coæternum.Hil.7.de Trin.quod à Patre accepit,accepit naſcendo. Aug.non creſcendo,ſed naſcendo æqualis eſt , qui ſemper natus eſt,de Patre Filius,de Deo Deus. 109. ex hoc quòd ſum ex Patre, maior ſum ad protegendum , quàm illi ad impugnandum. Aug dedit mihi Pater quod omnibus maius eſt,vt ſim verbum eius , ideo nemo rapit oues de manu mea, quia nec de manu Patris. 110. Int.ſcilicet,omnibus creaturis & Angelis. 111. Int.virtutem & gloriã huius rei, quòd nemo rapit de manu eius,Patri attribuit. 112. Int.id eſt,poteſtate,quæ vna eſt mihi & Patri,vel de me, qui ſum manus patris. Auguſt.ſolent enim & homines dicere manus ſuas,illos per quos faciunt, quod volunt. 113. Chry.hoc ſubdit, ne putetur imbecillis, aut Patre minor. 114. Aug.à Charybdi & Scylla liberat; cùm dicit vnũ, ab Arrio;cùm dicit ſumus,à Sabellio. Aug.6.de Trin.cap.2.Vnum ſunt, ſecundùm eſſentiam, non ſecundùm relatiuum. Hil.8.de Trin.Vnum ſunt Pater & Filius,non ſolùm voluntate,& vnanimitate,vt dicunt hæretici,ſed natura, honore,& virtute. 115. Aug. more ſuo duri ad lapides cucurrerunt. Hilar.7 de Trinit. Et nunc etiam hæretici verborum lapides iniiciunt, & Chriſtum,ſi poſſent,de throno ſuo detraherent. 116. Theoph. oſtendens nullam illos habere occaſionem iuſtam furendi contra eum. 117. Int.non verbis,ſed factis eorum. 118. Int. cuius gloriam quærit vbique. 119. Int.non poſſunt negare bona accepiſſe. 120. Int.non poſſunt ferre quòd Filius Dei dicatur. 121. Aug. Ecce Iudæi intellexerunt quod Arriani non intelligunt , ſenſerunt enim non poſſe dici,Ego & Pater vnum ſumus,niſi vbi æqualitas eſt Patris & Filij. 122. Chry. non deſtruens Iudæorum opinionem,exiſtimantium quòd ſe Deo parem diceret , ſed magis confirmans. Glo.Videns illos non ferre ſplendorem veritatis, temperat verbis ſequentibus.

Addit. Avct. In Cap. X.

m. ſcilicet, electis. n. pro, dabo. 108. *ſ.eues.* 109. *Alij (in quibus Auguſt.) legunt , quod dedit mihi maius,intelliguntq́; datam naturam & poteſtatem.* 111. *pro,& ſicut nemo, &c. ita, ſcilicet nec de mea.* *o. apparet quo animo interrogauerint. p. pro , feci in veſtri gratiam , ſic illud : Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam.* 118. *id eſt , Patris mandato & poteſtate. q. pro , vultis lapidare , & fortè iam cœperant lapides iacere.* 119. *pro , ob opus bonum. r. pro , id eſt. s. pro , vſurpas tibi diuinitatem.*

eis Ieſus, Nónne ſcriptum eſt in lege[123] veſtra, quia ego dixi, Dij[124] eſtis? Si illos dixit[r] deos,[125] ad quos[n] ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui[126] Scriptura[127], quem Pater ſanctificauit,[128] & miſit[129] in mundum, vos dicitis, Quia blaſphemas[130]: quia dixi, Filius Dei ſum. Si[131] non facio[132] opera Patris mei, nolite[133] credere mihi. Si autem facio[134], & ſi mihi non vultis credere[135], operibus credite[136], vt cognoſcatis, & credatis, quoniam pater in me eſt[137], & ego in Patre. Quærebant ergo eum apprehendere[138]: & exiuit[s] de manibus[139] eorum. Et abiit[140] iterum trans Iordanem[141], in eum locum vbi erat Iohannes baptizans primùm[142]: & manſit illic, & multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Iohannes quidem ſignum[143] fecit nullum[z]. Omnia[146] autem quæcumque dixit Iohannes de hoc, vera erant: & multi crediderunt[147] in eum.

Sens. Lit. In Capo X.

123. Int.ſ.Pſalmo. Aug. Legem appellat generaliter omnes illas ſcripturas, quamuis alibi à Prophetis diſtinguat, cùm dicit, in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Aliquando etiam à Pſalmis diſtinguit, cùm dicit: Oportebat impleri quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me. 124. Glo. tribus modis dicitur Deus, natura, adoptione, vt hic, & falsò, vt dæmones, & idola. 125. Glo.ſ. participatione. 126. Int. id eſt, falſitatis argui. 127. Int. ſcilicet, Dauid. 128. Int.ſ. gignendo, vt ſanctus eſſet dedit; quia ſanctum genuit. Aug. ¶ Hil. 7. de Trin. Sanctificatus eſt in Filium, dicente Paulo, quòd prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute ſecundùm Spiritū ſanctificationis. Theoph. id eſt, ſanxit ſacrificari pro mundo. in quo ſe oſtendit non eſſe Deum, vt cæteri: ſaluum enim facere mundum, Dei opus eſt, non autem hominis deificati per gratiam. 130. Aug. ſi per ſermonem Dei homines participando fiunt dij, verbum vnde participatur non eſt Deus? 131. Chry. vt ſermo ſuſciperetur, humiliùs locutus eſt, nunc ad maiora reducit. 132. Int. quæ nemo poteſt facere niſi Filius. Chry. oſtendit ſe nihilo eſſe minorem Patre ab operum qualitate. ſubſtantiam enim eius videre non poterant. 133. Int. quaſi dicat, ſi ſolis verbis prædico, nō credatis. 134. Int.ſ. opera illa. 135. Int.ſ. verbis, & innocentia vitæ. 136. Glo. fidem adhibere operibus, vt merito fidei ampliùs cognoſcendo opera, veniatis ad fidem veritatis. 137. Hil. 7. de Trin. hoc eſt illud, Ego & Pater vnum ſumus. Aug. in iuſtis Deus eſt per gratiam, at Filius in Patre eſt, & Pater in Filio, tamquam æqualis. 138. Aug. non credendo & intelligendo, ſed ſæuiendo, & occidendo, tu apprehende vt habeas, illi apprehendere volebant vt non haberent. 139. Aug. non apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. 140. Chry. vt eorum furor per abſentiam ſedaretur. Theoph. Sæpè Dominus ducit populos ad ſolitaria loca, de perfidorum ſocietate eripiens, vt magis fructificent. ſic legem veterem daturus, eduxit populum in deſertum. 145. Aug. i. miraculum. 146. Chry. q.d. etſi ſignum nullum fecit, tamen omnia de hoc veraciter dixit. ſi ergo ei credi oportebat, multo magis huic, cum illius teſtimonio ſigna facienti. 147. Aug. apprehenderunt permanentem, nō quomodo Iudæi volebant apprehendere diſcedentem: & nos ergo per lucernam veniamus ad diem. Iohannes enim lucerna erat, & diei teſtimonium perhibebat.

Sens. Myst. In Cap. X.

141. Theoph. à plebe Iudaica ad loca fontes habentia ſe transfert. i. ad Eccleſiam ex gentibus quæ habet fontem baptiſmi, per quem multi ad Chriſtum accedunt, quaſi tranſeuntes Iordanem.

Addit. Avct. In Cap. X.

123. i. libro vbi ſcripta etiam lex. r. Scriptura. ſ. v. i. quibuſdam Deus familiariter locutus, aut quibus aliqua reuelauit. 126. i. irrita eſſe, vel negari, vel argui falſitatis. 128. ſingulariter, ſcilicet. 132. ſ. quæ ſolus Pater poteſt facere. s. ſ. reddens ſe inuiſibilem. &, autem pre, ſed. Hebr. 143. ſcilicet, in Bethabara.
z. ſub. cùm iſte tam multa faciat.

CAPVT XI.

ERAT autem quidam langués Lazarus[1] à Bethania, de caſtello[a] Mariæ & Marthæ ſororis[b] eius[2]. Maria autem erat quæ vnxit Dominum[c] vnguento, & extercſit pedes eius capillis ſuis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miſerunt[3] ergo ſorores eius ad eum[4], dicentes: Domine[5], ecce quem amas, infirmatur[6]. Audiens autem Ieſus, dixit eis. Infirmitas[7] hæc non eſt ad mortem[d], ſed pro gloria[8] Dei[9]: vt[10] glorificetur Filius Dei per eam[11]. Diligebat autem Ieſus[12] Martham, & ſororem[13] eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc[14] quidem manſit in eodem loco duobus[15] diebus. Deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis: Eamus[16] in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli, Rabbi, nũc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Reſpondit

SENS. LIT. IN CAP. XI.

1. AVg. Inter omnia miracula quæ fecit Dominus, Lazari reſurrectio præcipuè prædicatur. Beda. Cùm abiiſſet Dominus trans Iordanem, contigit Lazarum infirmari. 2. Int. ne erremus, cùm multæ ſint huius nominis, oſtenditur ex notiſſima actione. 3. Int. Sufficit amanti nunciare, qui non deſerit quem amat. Chry. ideo non iuerunt ad Chriſtum ſicut Centurio & Regulus, ſed miſerunt, quia vehementer de Chriſto confidebant, propter multam familiaritatem, & quia luctu detinebantur. Theoph. non decet mulieres facilè domo exire. 4. Int. vt ſe à dolore, illum liberet ab ægritudine.

5. Int. q. d. ſi dignaris, veni, & ſana. Aug. q. d. ſufficit vt noueris, non enim amas & deſeris. 6. Chry. ad miſerandum volunt adducere, adhuc enim quaſi homini loquuntur. Theoph. multam deuotionem, & fidem exprimũt, quaſi ſ. mirum eſſet dilectum Chriſti infirmari. 7. Int. quia nec ipſa mors quæ imminebat, ad mortem fuit, ſed ad miraculum quo omnes crederent in Chriſtum. 8. Int. quæ non eum auxit, ſed nobis profuit. 9. Theoph. Se Deum indicat, ſequitur enim vt glorificetur Filius Dei, &c.

10. Chry. non eſt cauſale, ſed euentus, euenit enim infirmitas, eáque vſus eſt in gloriam Dei. 11. Int. ſ. infirmitatem. 12. Int. triſtium conſolator. 13. Int. quæ triſtes erant. Aug ille languens, illæ triſtes, omnes dilecti. habebant ergo ſpem, quoniam diligebantur ab eo, qui eſt dolentium conſolator, languentiúmque ſanator. Chry. per hos nos docet Euangeliſta nõ triſtari, ſi boni, & Dei amici infirmentur. 14. Int. diſtulit ſanare, vt poſſet reſuſcitare. Auguſt. 15. Int. vt quatriduum impleretur. Auguſt. ¶ Chry. vt dici poſſet, fœtet: nec putaretur non verè fuiſſe defunctus qui ſuſcitabatur. 16. Int. quod diſceſſit, infirmitatis fuit; quod redit, poteſtatis eſt. Aug. diſceſſit vt homo, ne lapidaretur, ſed in redeundo quaſi oblitus infirmitatem, oſtendit poteſtatem. Chry. Nuſquam alibi Dominus prædixit diſcipulis quò iturus eſſet, niſi hîc, quia valde formidabant, vt ne repentè conturbarentur: formidabant verò, & pro ipſo, & pro ſe, nondum enim erant in fide firmati.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

1. BEda. Lazarus interpretatur adiutus. Gloſſ. Lazarus languidus, figura Iudæorum infirmorum in fide Chriſti; Martha & Maria, doctrina bonorum Iudæorum, vel Iudæi in æterna iam beatitudine recepti, qui pro fratre ſanando. i. pro reliquiis in tenebris ignorantiæ adhuc errantibus, Domino ſupplicãt. vel Lazarus, peccator qui à Domino amatur; non enim venit vocare iuſtos, ſed peccatores: ſorores, bonæ cogitationes, quæ pro peccatis diſſoluendis orant. 16. Glo. ſignificatur fides reditura ad Iudæos in fine per Heliam & Enoch.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

a. i. vico, cuius quidam putant fuiſſe dominas Mariam & Martham: ſed probabilius ſignificari incolas, vel inde oriundas. ſic enim dicitur ciuitas Andreæ & Petri Bethſaida. b. Marthæ. ſ. nam Græc. αὐτῆς. c. ſ. vt dicetur pòſt. d. in qua. ſ. ſit ei manendum, quod illæ timebant.

eis Ieſus, Nónne ſcriptum eſt in [123] lege veſtra, quia ego dixi, [124] Dij eſtis? Si illos [s] dixit [125] deos, ad [u] quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt [126] ſolui [127] Scriptura, quem Pater [128] ſanctificauit, & [129] miſit in mundum, vos dicitis, Quia [130] blaſphemas: quia dixi, Filius Dei ſum. [131] Si non facio [132] opera Patris mei, [133] nolite credere mihi. Si autem [134] facio, & ſi mihi non vultis [135] credere, operibus [136] credite, vt cognoſcatis, & credatis, quoniam pater in me [137] eſt, & ego in Patre. Quærebant ergo eum [138] apprehendere: & [x] exiuit de [139] manibus eorum. Et [140] abiit iterum trans [141] Iordanem, in eum locum vbi erat Iohannes baptizans [142] primùm: & manſit illic, & multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Iohannes quidem [143] ſignum fecit [z] nullum. [146] Omnia autem quæcumque dixit Iohannes de hoc, vera erant: & multi [147] crediderunt in eum.

Sens. Lit. In Cap. X.

123. Int.ſ.Pſalmo. Aug. Legem appellat generaliter omnes illas ſcripturas, quamuis alibi à Prophetis diſtinguat, cùm dicit, In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Aliquando etiam à Pſalmis diſtinguit, cùm dicit: Oportebat impleri quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me. 124. Glo. tribus modis dicitur Deus, natura, adoptione, vt hic, & falsò, vt dæmones, & idola.
125. Glo.ſ.participatione. 126. Int.id eſt, falſitatis argui. 127. Int.ſcilicet, Dauid. 128. Iot.ſ.gignendo, vt ſanctus eſſet dedit; quia ſanctum genuit. Aug. ¶ Hil.7.de Trin. Sanctificatus eſt in Filium, dicente Paulo, quòd prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute ſecundùm Spiritũ ſanctificationis. Theoph. id eſt, ſanxit ſacrificari pro mundo. in quo ſe oſtendit non eſſe Deum, vt cæteri: ſaluum enim facere mundum, Dei opus eſt, non autem hominis deificati per gratiam. 130. Aug. ſi per ſermonem Dei homines participando fiunt dij, verbum vnde participatur non eſt Deus? 131. Chry. vt ſermo ſuſciperetur, humiliùs locutus eſt, nunc ad maiora reducit. 132. Iot. quæ nemo poteſt facere niſi Filius. Chry. oſtendit ſe nihilo eſſe minorem Patre ab operum qualitate. ſubſtantiam enim eius videre non poterant. 133. Iot. quaſi dicat, ſi ſolis verbis prædico, nõ credatis. 134. Int.ſ.opera illa. 135. Int.ſ.verbis, & innocentia vitæ. 136. Glo. fidem adhibete operibus, vt merito fidei ampliùs cognoſcendo opera, veniatis ad fidem veritatis. 137. Hil.7. de Trin. hoc eſt illud, Ego & Pater vnum ſumus. Aug. in iuſtis Deus eſt per gratiam, at Filius in Patre eſt, & Pater in Filio, tamquam æqualis. 138. Aug. non credendo & intelligendo, ſed ſæuiendo, & occidendo, tu apprehende vt habeas, illi apprehendere volebant vt non haberent. 139. Aug. non apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. 140. Chry. vt eorum furor per abſentiam ſedaretur. Theoph. Sæpè Dominus ducit populos ad ſolitaria loca, de perfidorum ſocietate eripiens, vt magis fructificent. ſic legem veterem daturus, eduxit populum in deſertum. 145. Aug.i. miraculum. 146. Chry.q.d. etſi ſignum nullum fecit, tamen omnia de hoc veraciter dixit. ſi ergo ei credi oportebat, multo magis huic, cum illius teſtimonio ſigna faciẽti. 147. Aug. apprehenderunt permanentem, nõ quomodo Iudæi volebant apprehendere diſcedentem: & nos ergo per lucernam veniamus ad diem. Iohannes enim lucerna erat, & diei teſtimonium perhibebat.

Sens. Myst. In Cap. X.

141. Theoph. à plebe Iudaica ad loca fontes habentia ſe transfert. i. ad Eccleſiam ex gentibus quæ habet fontem baptiſmi, per quem multi ad Chriſtum accedunt, quaſi tranſeuntes Iordanem.

Addit. Auct. In Cap. X.

123. i. libro vbi ſcripta etiam lex. t. Scriptura. ſ. v. i. quibuſdam Deus familiariter locutus, aut quibus aliqua reuelauit. 126. i. irrita eſſe, vel negari, vel argui falſitatis. 128. ſingulariter, ſcilicet. 132. ſ. quæ ſolus Pater poteſt facere. x. ſ. reddens ſe inuiſibilem. &, autem pre, ſed. Hebr. 143. ſcilicet, in Bethabara.
z. ſub. cùm iſte tam multa faciat.

CAPVT

CAPVT XI.

ERAT autem quidam languẽs Lazarus à Bethania, de caſtello Mariæ & Marthæ ſororis eius. Maria autem erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis ſuis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miſerunt ergo ſorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Ieſus, dixit eis. Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei: vt glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Ieſus Martham, & ſororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem manſit in eodem loco duobus diebus. Deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis: Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli, Rabbi, nũc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Reſpondit

SENS. LIT. IN CAP. XI.

1. AVg. Inter omnia miracula quæ fecit Dominus, Lazari reſurrectio præcipuè prædicatur. Beda. Cùm abiiſſet Dominus trans Iordanem, contigit Lazarum infirmari. 2. Int. ne erremus, cùm multæ ſint huius nominis, oſtenditur ex notiſſima actione. 3. Int. Sufficit amanti nunciare, qui non deſerit quem amat. Chry. ideo non iuerunt ad Chriſtum ſicut Centurio & Regulus, ſed miſerunt, quia vehementer de Chriſto confidebant, propter multam familiaritatem, & quia luctu detinebantur. Theoph. non decet mulieres facilè domo exire. 4. Int. vt ſe à dolore, illum liberet ab ægritudine.

5. Int. q. d. ſi dignaris, veni, & ſana. Aug. q. d. ſufficit vt noueris, non enim amas & deſeris. 6. Chry. ad miſerandum voluit adducere, adhuc enim quaſi homini loquuntur. Theoph. multam deuotionem, & fidem exprimũt, quaſi ſ. mirum eſſet dilectum Chriſti infirmari. 7. Int. quia nec ipſa mors quæ imminebat, ad mortem fuit, ſed ad miraculum quo omnes crederent in Chriſtum. 8. Int. quæ non eum auxit, ſed nobis profuit. 9. Theoph. Se Deum indicat, ſequitur enim vt glorificetur Filius Dei, &c.

10. Chry. non eſt cauſale, ſed euentus, euenit enim infirmitas, eáque vſus eſt in gloriam Dei. 11. Int. ſ. infirmitatem. 12. Int. triſtium conſolator. 13. Int. quæ triſtes erant. Aug ille languens, illæ triſtes; omnes dilecti. habebant ergo ſpem, quoniam diligebantur ab eo, qui eſt dolentium conſolator, languentiúmque ſanator. Chry. per hos nos docet Euangeliſta nõ triſtari, ſi boni, & Dei amici infirmentur. 14. Int. diſtulit ſanare, vt poſſet reſuſcitare. Auguſt. 15. Int. vt quatriduum impleretur. Auguſt. ¶ Chry. vt dici poſſet, fœtet: nec putaretur non verè fuiſſe defunctus qui ſuſcitabatur. 16. Int. quod diſceſſit, infirmitatis fuit; quod redit, poteſtatis eſt. Aug. diſceſſit vt homo, ne lapidaretur, ſed in redeundo quaſi oblitus infirmitatem, oſtendit poteſtatem. Chry. Nuſquam alibi Dominus prædixit diſcipulis quò iturus eſſet, niſi hîc, quia valde formidabant, vt ne repentè conturbarentur: formidabant verò, & pro ipſo, & pro ſe, nondum enim erant in fide firmati.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

1. BEda. Lazarus interpretatur adiutus. Gloſſ. Lazarus languidus, figura Iudæorum infirmorum in fide Chriſti; Martha & Maria, doctrina bonorum Iudæorum, vel Iudæi in æterna iam beatitudine recepti, qui pro fratre ſanando. i. pro reliquiis in tenebris ignorantiæ adhuc errantibus, Domino ſupplicãt. vel Lazarus, peccator qui à Domino amatur; non enim venit vocare iuſtos, ſed peccatores: ſorores, bonæ cogitationes, quæ pro peccatis diſſoluendis orant. 16. Glo. ſignificatur fides reditura ad Iudæos in fine per Hliam & Enoch.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

a. i. vico, cuius quidam putant fuiſſe dominas Mariam & Martham: ſed probabilius ſignificari incolas, vel inde oriundas. ſic enim dicitur ciuitas Andreæ & Petri Bethſaida. b. Martha. ſ. nam Græc. αὐτῆς. c. ſ. vt dicetur poſt. d. in qua. ſ. ſit ei manendum, quod illa timebant.

Ieſus,[17] Nónne [18] duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulauerit in [e] die, non [19] offendit: quia [20] lucem huius mundi videt: ſi autem ambulauerit in [21] nocte, [22] offendit: quia [23] lux non eſt in eo. Hæc [24] ait: & poſt hæc dicit eis; Lazarus [25] amicus noſter [26] dormit, ſed vado vt à ſomno excitẽ eum. [27] Dixerunt ergo diſcipuli eius, Domine, ſi dormit [28] ſaluus erit. Dixerat autem Ieſus de morte eius: illi autẽ [29] putauerunt quia de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo Ieſus dixit eis [30] manifeſtè, Lazarus [31] mortuus eſt: & gaudeo propter vos, vt [32] credatis, quoniam nõ [33] eram ibi, ſed eamus ad eum. Dixit ergo [34] Thomas qui dicitur [35] Didymus, ad condiſcipulos: Eamus & nos, [f] & [36] moriamur cum [g] eo. Venit itaque Ieſus: & inuenit eum

SENS. LIT. IN CAP. XI.

17. Iut.q.d.non vos detis mihi conſilium, ſed me ſequimini, & in me die ambulate. & nõ offendetis. Aug. cùm vellent dare conſilium homines Deo, diſcipuli magiſtro, corripuit eos. 18. Auguſt. vt ſe diem oſtenderet, duodecim diſcipulos elegit: in hoc autem verbo non ipſum Iudam, ſed eius ſucceſſorem præuidebat. Glo. ſe dicit Chriſtus diem in quo debent ambulare, ne offendant, & ſine quo ambulantes, offendunt, vt modò diſcipuli nolentes eum mori, qui pro hominibus venit mori: illos autẽ dicit horas eſſe quæ diem ſequuntur. 19. Aug. q.d. me ſequimini, ſi non vultis offendere. 20. Iut. id eſt, me. 21. Int. i. in tenebris peccatorum vel ignorantiæ. 22. Chry. quaſi dicat, non oportet formidare, nihil enim dignum morte geſſimus, vel, ſi quis lucẽ huius mundi videt, ſecurus eſt; multo magis qui mecum eſt, niſi ſe amouerit à me. Theoph. quidam diem intelligunt tempus præcedens paſſionem, noctem verò ipſam paſſionem, quaſi dicat, dum dies eſt, id eſt, dum non imminet paſſionis tempus, non offendetis: non enim vos Iudæi perſequentur; cùm autem venerit, tunc poſſidebitis anguſtiarum noctem. 23. Iut. ſ. ego. 25. Chry. Oſtendit neceſſarium ſuum aduentum. 26. Aug. Domino dormiebat, qui eum tanta facilitate excitarit de ſepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto, hominibus autem mortuus erat, qui eum ſuſcitare non poterant. ſic Paulus mortuos dormiẽtes appellat, quia ſunt reſurrecturi. 27. Aug. quomodo intellexerunt, ſic reſponderunt. 28. Int. quia ſolet eſſe ſomnus ægrotanti ſalutis iudicium. Chry. 29. Chry. quomodo non intellexerũt mortuum, cùm diceret ſe velle ire vt eum excitaret? ſtultum enim erat tantum iter ſuſcipere, vt à ſomno excitaretur; putabant eſſe ænigma, qualia multa loquebatur. 30. Iut quia obſcurè dixerat, dormit. Aug. 31. Chry. non addidit, vado vt reſuſcitem; non enim volebat verbis prædicere, quod per opera erat confirmaturus, vanam gloriam nos vbique fugere docens. 32. Int. ſcilicet, me nihil latere. Auguſt. adhuc diſcipulorum fides miraculis ædificabatur, non vt eſſe inciperet, ſed vt creſceret. Vt credatis (inquit) id eſt, amplius robuſtiúſque credatis. 33. Int. Et tamen ſcio quia mortuus eſt. Aug. quomodo lateret eum qui creauerat? ad cuius manus anima morientis exierat? Theoph. ſi adſtitiſſet Dominus ægrotanti, curaſſet, quod eſſet modicum ſignum ad potentiam ſuam declarandam; magis enim roborat in fide, defunctum putreſcentem reſuſcitare. 34. Chry infirmior tunc aliis, & poſtea fortior omnibus factus eſt, qui ſolus orbem terrarum percurrit. Beda. Thomas præ omnibus ſocios hortatur, vt eant, & moriantur cum illo, in quo magna eius apparet conſtantia. 35. Iut. i. geminus. 36. Iut. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo viuere, vel cum eo mori.

ADDIT. AVGT. IN CAP. XI.

18. *quaſi dicat, mutari illi poſſunt, vel, q.d. vt oportet diem finiri, ita & meum tempus, nec id poſſunt Iudæi impedire. Loquitur autem more Palæſtinæ, vbi dies omnes duodecim horarum ſ. inæqualium.* e. *q.d. dum quis mecum fuerit, non eſt quod timeat: at in nocte. i. vbi mortuus fuero, tum multa patiemini. Cùm ablatus fuerit ſponſus, tunc ieiunabunt.* 26. *Somnus erat mors illa Chriſto ſuſcitaturo.* 33. *cum hoc coniungendum quod præcedit: & gaudeo, quaſi dicat, gaudeo me non adfuiſſe, vt tanto magis credatis qui abſentia nuntiem, & ſuſcitem mortuum, qui ſi adeſſem, non fuiſſet mortuus, aut ſepultus, adeoq; non feciſſem tantum ego miraculum, vel ne ſi me præſente obyſſet, dubitaretis de mea potentia.* f. *aly legunt, vt. quaſi dicat, ſi imus, certa nobis mors eſt.* g. *Lazaro, ſcilicet, vt quidam interpretantur, poteſt tamen ad Chriſtum referri.*

[17] quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem [18] Bethania iuxta Hieroſoly-
mam quaſi [h] ſtadiis quindecim. [19] Multi autem ex Iudæis venerunt ad Martham & Ma-
riam, vt conſolarentur eas de fratre ſuo. Martha ergo vt audiuit quia Ieſus venit,oc-
[41] currit illi:Maria autem domi [42] ſedebat.Dixit ergo Martha ad Ieſum , Domine ſi [43] fuiſſes
hîc , frater meus non fuiſſet mortuus.ſed & nunc [44] ſcio quia quæcumque [l] popoſceris à
Deo,dabit tibi Deus.Dicit illi Ieſus,[45] Reſurget frater tuus. [46] Dicit ei Martha , Scio quia
reſurget in [47] reſurrectione in nouiſſimo die. [48] Dicit ei Ieſus, Ego ſum [49] reſurrectio & vi-
ta.Qui [m] credit in me,etiam ſi mortuus [50] fuerit,[n] viuet:& omnis qui [51] viuit, & [52] credit in me,
non morietur in [53] æternum. [54] Credis hoc ? Ait illi, [o] Vtique Domine:ego [55] credidi quia tu
es [p] Chriſtus filius Dei viui,qui in hunc [56] mundum [q] veniſti. Et cùm hoc dixiſſet, [57] abiit,&
vocauit Mariam ſororem ſuam [58] ſilentio,dicens ,Magiſter adeſt,

Sens. Lit. In Cap. XI.

37. Chry.Venit nuncius quo die Lazarus eſt defunctus,duobus ſequentib.manſit Dominus, quarto acceſſit. h. Chry.ſ.circiter milliaria duo;dicitur verò hoc , vt oſtendatur pat fuiſſe multos Iudæorum ab Hieroſolymis adeſſe. 39. Chry.Erant fortè hi ex illis qui credebant. Addit autem hoc Euangeliſta,ad oſtendendum verè Lazarum fuiſſe mortuum. 43. Chry.credebat in Chriſtum , ſed non vt oportebat.nondum enim cognoſcebat eſſe Deum,propriáq. virtute poſſe ſuſcitare,vnde dicit, Quæcumque popoſceris, &c. 44 Aug.non rogat vt ſuſcitet,vnde enim ſciret an illud vtile eſſet fratri? ſed tantùm dicit,Scio quia potes ſi vis:vtrum autem facias,iudicij tui eſt , non præſumptionis meæ.

45. Chry.non dicit petam,vt reſurgat. 46. Int.ambiguè dictum,non determinans quando , & ideo illa ſic reſpondit.Aug. 47. Int.q.d.de illa certa ſum,de hac incerta.Aug. 48. Int.q.d.quòd reſurget, & verum eſt,ſed per quem tunc reſurget,poteſt & modò, quia ego ſum reſurrectio. 49. Int.ideo reſurrectio,quia vita. m. Chry.Illa dicebat , quæcumque petieris , Chriſtus autem oſtendit ſe eſſe à quo oporteat petere. 50. Int.vt modò eſt Lazarus. n. Aug.Viuet in anima donec reſurgat,caro numquam poſtea moritura.Glo.viuet,vt viuit Abraham,Iſaac,Iacob , quorum Deus dicitur ſicut viuorum.

51. Int.ſ.in carne. 52. Int.iam viuens in anima. 53. Int.etſi ad tempus moriatur ſecundùm carnem. Aug. 54. Int.ſciens fidem,quærit vt confeſſionem. 55. Int.q.d.omnia hæc credo,quia , &c. Aug.q.d. quando credidi quòd Filius es Dei,credidi quia tu es reſurrectio & vita;& qui credit in te , etiam ſi moriatur,viuet;& qui viuit,& credit in te,non morietur in æternum. Chry. videtur mihi mulier non intellexiſſe quod dictum eſt , intellexit tamen quòd magnum quid erat. 56. Int.ſ.miſſus ad ſalutem mundi. 57. Chry.Sermo Chriſti,Marthæ luctum diſſoluit. 58. Int.i.ſuppreſſa voce. Aug ¶ Chry. occultè vocat,ne ſi ſciant Iudæi adueniſſe Chriſtum,recedant,& teſtes non ſint miraculi.

Sens. Myst. In Cap. XI.

37. Glo.Primus dies mortis quo naſcimur cũ originali.Secundus,quo ad annos rationales venientes,naturalem legẽ tranſgredimur.Tertius,quo legem contemnimus.Quartus,quo etiã Euangelium. Alc.Primum peccatum,elatio in corde. Secundum,conſenſus.Tertium,factum. Quartum,cõſuetudo.

38. Glo.in Bethania,i.domo obedientiæ vicina Hieroſolymis,ſuſcitatur mortuus:Iudęi enim,qui in fine ſeculi conuertentur,citò ad Hieruſalem.i.pacis viſionem peruenient. 41. Int.actiua vita primùm occurrit per opera miſericordiæ. 42. Int.quia contemplatio quietem deſiderant.

Addit. Avct. In Cap. XI.

h. faciunt ſtadia 8 milliare vnum. 39. Apparet fuiſſe nobiles, & multis ob virtutem etiam charos.

l. nondum Deum eſſe Chriſtum credebat. 49. i. fons, & auctor reſurrectionis, & vita. 50. ſcilicet, corpore. n. ſ. beata vita, & aliquando etiam corpus reſumet. o. credo.ſ.quæ dicis vera eſſe. 55. ſ.iamdudum, vel præteritum pro præſenti. p. ſ.verus , naturalis , & vnicus. 57. plena ſpe, fore vt frater reſurgeret. q. Græc. ὁ ἐρχόμενος,qui venturus eras,ſeu,qui expectabaris venturus,nempe Meſſias. 58. Græc.λάθρᾳ.i.clanculum. ne.ſ.Iudæi ſi ſcirent quò vellet ire,impedirent.

& vocat

[59] & vocat te. Illa vt audiuit, [60] ſurrexit citò: & venit ad eum, nondum enim venerat Ieſus in caſtellum: ſed erat [61] adhuc in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & conſolabantur eam, [62] cùm vidiſſent Mariam quia citò ſurrexit, & exiit, [63] ſecuti ſunt eam, dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo cùm veniſſet vbi erat Ieſus, videns eum, cecidit ad [64] pedes eius, & dixit ei: Domine ſi fuiſſes hîc, non eſſet [65] mortuus frater [66] meus. Ieſus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea, plorantes, [67] infremuit ſpiritu: & [68] turbauit ſeipſum, & dixit, [69] Vbi poſuiſtis eum? Dicunt ei, Domine, [70] veni, & [71] vide. Et [72] lacrymatus [73] eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo [74] amabat eum. Quidam autem ex ipſis dixerunt, Non [75] poterat hic qui [76] aperuit oculos cæci nati, facere vt

Sens. Lit. In Cap. XI.

59. Aug. non dixit Euangeliſta vbi, quando, vel quomodo Mariam Dominus vocauerit, ſed voluit breuitatis cauſa ex Marthæ verbis intelligi. Theoph. Chriſti præſentiam vocationem reputauit.

60. Chry. nec dignitas, nec luctus, nec aſſidentes eam ſunt remorati. Aug. Non illam præueniſſet Martha ſi ſciniſſet aduentum Ieſu. 61. Chry. lentè procedebat, ne videretur ad miraculum feſtinare, vel indicatur Mariam citò cucurriſſe, vt venientem anticiparet. 63. Aug. pertinuit ad Euangeliſtam hoc narrare, vt videamus qua occaſione plures ibi fuerint cùm Lazarus eſt reſuſcitatus, miraculi teſtes. 64. Chry. feruentior erat ſorore, non enim eſt turbam verecundata, nec Iudæorum de Chriſto opinionem timuit, ſed omnia humana contempſit præſente Magiſtro. 65. Int. quia te præſente nulla infirmitas auſa fuit apparere, apud quas vita nouerat hoſpitari. 66. Beda. non dixit omnia quæ Martha, lacrymis nimirum impedita. 67. Chry. Mariæ nihil loquitur vt Marthæ, aderat enim turba multa, & non erat tempus illorum verborum, ſed lacrymatur, humanam naturam oſtendens. 68. Auguſt. quis eum poſſet niſi ipſe turbare? turbatus eſt, quia voluit; eſuriuit, quia voluit: in illius poteſtate erat ſic vel ſic affici. Theoph. oſtendit verum hominem, & non apparentem, & nos docet compati.

69. Aug. de verb. Dom. Serm. 52. non locum ſepulti ignorat, ſed fidem populi probare vult. Chry. Non vult ſe ingerere, ſed omnia ab aliis diſcere, & rogatus facere, vt omni ſuſpicione miraculum careat. Glo qui abſens ſciuit mortuum, ſcit & vbi ſepultus ſit. 70. Chry. ita videbatur iturus, vel lacrymaturus, non vt reſuſcitaturus. 71. Int. id eſt, miſerere. Aug. videt Dominus quando miſeretur. vnde, Vide humilitatē meam, & laborem meū, & dimitte omnia peccata mea. 72. Int. ploret ergo ſe peccator. Aug. Fleuit, homines flere docens. 73. Int. ſ. humanitus. 74. Beda. Solent enim homines charos mortuos lugere. 75. Int. potuit, ſed noluit, quia plus eſt ſuſcitare mortuum, quàm ne moreretur facere. Aug. plus eſt quod factutus vt mortuus ſuſcitetur. 76. Int. inuidi, hoc quod confitebantur, non credebant. Chry. Erant ex inimicis qui hoc dixerunt, qui vnde oportebat admirari eius virtutem, ſcilicet, ex illuminatione cæci, inde ei detrahunt.

Sens. Myst. In Cap. XI.

68. Aug. turbat ſe Chriſtus, vt tibi ſignificet quomodo turbari debeas cùm mole peccati premeris.

69. Aug lib. 83. q. 65. interrogatione ſignificat ſe ignorare peccatores, iuxta illud: Non noui vos. Glo ſic dicens, Adam vbi es? ſignificat ſe Deus quaſi neſcire perditum hominem. 74. Int. vnde dicitur: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Aug. quid eſt, amabat eum? Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam: ſi peccatores non amaret, de cælo ad terram non deſcenderet.

Addit. Avct. In Cap. XI.

59. *apparet Chriſtum dixiſſe, vt vocaret ſororem.* 67. *fremitum emiſit virtute ſpiritus, lacrymas cohibens, ne flens interrogaret, vel ſpiritu. i. animo, ſeu affectu humano.* 68. *ſ. non inuitus turbatus eſt, ſed ſponte ſuſcepit eum affectum, mutato. ſ. vultu, & voce præ dolore.* 72. *ſ. commotus lacrymis Mariæ & Marthæ fuſis iterum ad ſepulcrum.*

hic

hic non moreretur? Ieſus [r] ergo [77] rurſum [78] fremens in ſemetipſo, venit ad monumentum. erat autem [s] ſpelunca: & [79] lapis ſuperpoſitus erat ei. Ait Ieſus, [80] Tollite lapidem. Dicit ei Martha ſoror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam [81] fœtet: quatriduanus eſt enim. Dicit ei Ieſus: [82] Nónne dixi tibi, quoniam ſi credideris, videbis [83] gloriam [84] Dei? [85] Tulerunt ergo lapidem. Ieſus autem [86] eleuatis ſurſum oculis, dixit: Pater, gratias [87] ago tibi, quoniam [t] audiſti me. ego autem ſciebam quia ſemper me audis: ſed [88] propter populum qui circumſtat, [v] dixi, vt credant quia tu me [90] miſiſti.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

77. Glo. difficultatem oſtendit viuificationis talis peccatoris. 78. Chry. Frequenter dicit quod lacrymatus eſt, & quòd fremuit, vt diſcas verã naturam induiſſe, & quidem Euangeliſta hic de Chriſto maiora præ cæteris loquitur, & humiliora. s. Beda. ſcilicet, rupes cauata. 80. Chry. poterat quidem voce lapidem mouere Dominus, ſed vult eos teſtes eſſe miraculi, ne poſteà dicant ſicut in cæco, non eſt hic. 81. Aug. de verb. Dom. Serm. 52. non credebant Maria & Martha fratrem ſuum poſſe reſuſcitari. Theoph. Diffidebat Martha fratrẽ poſſe reſuſcitari, ob dierum diuturnitatem Beda. non ſunt hęc verba deſperationis, ſed potiùs admirationis. Glo. timet, remoto lapide potiùs excitari fœtorẽ, quàm fratrem reſuſcitari. Chry. teſtãtur miraculum manus tollentes lapidem; auditus, vocem Chriſti audiens; viſus, Lazarum exire videns; odoratus, fœtorem excipiens. 82. Chry. non erat memor mulier eius quod Chriſtus dixerat, Qui credit in me, etiamſi mortuus, &c. 83. Aug. in hoc eſt gloria Dei, quia & fœtentem, & quatriduanum reſuſcitat. 84. Chry. ſuprà dixit, Vt glorificetur Filius Dei, ſed hîc nolebat turbare adſtantes. 85. Orig. mora tollendi lapidem ex ſorore defuncti cauſata eſt, quæ dixit, iam fœtet, &c. 86. Orig. pro impletione orationis gratias agit. 88. Chry. oſtendit ſe non indigere oratione, eadem eſt enim eius, & Patris voluntas. Hil. 3. de Trinit. Nõ prece egnit, nobis orauit, ne Filius ignoraretur; non ipſe eſt auxilij inops, ſed nos doctrinæ inopes; ad profectum noſtræ fidei loquebatur. 89. Glo. ſe Patris gloriam quærere oſtendit. 90. Chry. non dicit, vt credant me minorem, aut non poſſe ſine oratione facere, ſed quòd me miſiſti, vt ne putetur Deo contrarius, ſed ex Deo eſſe, & ſecundùm eius voluntatem opus fieri.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

78. Aug. fides hominis ſibi diſplicentis, fremere debet in accuſatione malorum operum, vt violentiæ pœnitentis cedat conſuetudo peccandi. In voce frementis, apparet ſpes reſurgentis. 79. Int. mortuus ſub lapide, reus ſub lege; quia rei ſub lege, boni cum lege. Aug. Lex data Iudæis in lapide ſcripta eſt, mortuus ergo ſub lapide, reus ſub lege; omnes autem rei ſub lege ſunt, iuſto autem non eſt poſita lex. Glo. Lazarus mortuus, figura Iudæorum in Chriſtum non credentium, & lapide, id eſt, onere legis oppreſſorum; ſorores pro eo rogantes, fideles in populo Iudæorum: peccator etiam quiſque peccatorum mole premitur, & conſuetudine mala fœtet, alióſque malo exemplo corrumpit; ſorores, cogitationes. quandoque enim cogitans ſe malè feciſſe, dolet. Aug. fœtor, eſt peſſima peccatoris fama, tamquàm odor teterrimus. Greg. 4. Mor. cap. 29. Suſcitauit Dominus puellam in domo, viduæ filium extra portam, Lazarum in ſepulcro, iacet mortuus in domo, qui iacet mortuus in peccato; extra portam ducitur, qui publicè iniquitatem operatur; ſepulturæ aggere premitur, qui vſu conſuetudinis grauatur. Aug. intus mors eſt, cùm cogitatum malum nondum proceſſit in factum: ſi autem malum feciſti, quaſi mortuum extra portam extuliſti. Idem lib. 83. q. 65. Lazarus in monumento, anima terrenis peccatis obruta. 80. Int. i. onus legis remouete, prædicate gratiam. Aug. 81. Int. ſ. cõſuetudine peccati. 83. Int. omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. 86. Orig. neceſſe eſt ad exemplar orationis Chriſti orare volentem, eleuare oculos cordis ſurſum, eóſque à præſentibus rebus erigere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

r. continuatiua particula, non cauſalis. 80. non tollit ipſe miraculo, quia poterat id per homines fieri. 82. apparet dixiſſe, etſi tacuit Euangeliſta more Scripturæ, ne idem bis dicatur. t. ſcilicet, cùm id anteà vellem. vel, pro, audis, id eſt, audire ſoles. v. ſcilicet, gratias ago tibi.

Hæc cùm dixiſſet, voce [91]magna clamauit, [92]Lazare, [91]veni foras. [94]Et ſtatim prodiit qui fuerat mortuus, [95]ligatus manus & pedes [x]inſtitis, & facies illius [aa]ſudario erat [96]ligata. Dixit eis Ieſus, [97]ſoluite eum, & [98]ſinite [bb]abire. [99]Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Ieſus, [100]crediderunt in eum. Quidam autem ex [101]ipſis [102]abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus. Collegerunt ergo [cc]Pontifices & Phariſæi [103]concilium, & dicebant, [104]Quid facimus? quia hic [105]homo multa ſigna [106]facit. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum:

Sens. Lit. In Cap. XI.

91. Theoph. altiùs clamauit propter gentilium errorem, fabulantiũ in tumulis eſſe animas defunctorum. quaſi enim longè manentem vocat per clamorem. Eſt autem vox hæc Domini Lazarũ ſuſcitantis indicium tubæ magnæ ſonaturæ in communi reſurrectione. 92. Aug. de verb. Dom. Vocat tamquàm viuũ, & audire paratum. 93. Chry. non dicit, veni in nomine patris, aut reſuſcita eum Pater, ſed per ſes auctoritatem oſtendit. 94. Theoph. ſicut vniuerſalis reſurrectio in ictu oculi fiet, ita & hæc, impleri que incipit illud, Venit hora cùm mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint, viuẽt. Orig. & illud, Sicut Pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & Filius quos vult viuificat. 95. Int. ſicut potẽtia eſt quod ſurgit, ita quod ligatus adhuc prodiit, id eſt, foras proceſſit. Chry. exit ligatus, ne putaretur phantaſma, ſed & hoc quod exibat ligatus, non minùs videbatur eſſe quàm ſuſcitati. 96. Chry. hoc dicit, vt tangentes, & appropinquantes videant quia verè eſt ille. 98. Chry. hoc dicit propter humilitatem, non enim ducit eum, nec iubet ſe ſequi ad ſui demonſtrationem. 99. Inter. non omnes.
100. Orig. dixerat ſuprà, vt credant, præſcius futurorum. 101. Int. ſ. qui venerant, vel qui crediderant. Orig. Videntur mihi iſti non fuiſſe ex credentibus, & voluiſſe irritare inuidum Phariſæorum zelum in ipſum. 102. Glo. ſiue annunciando vt crederent; ſiue prodendo, vt ſæuirent. 103. Int. aduerſus Ieſum. Theoph. cùm admirari deberent, & extollere talia peragentem miracula, occidere cogitãt.
104 Int. q. d. cur non prouidemus nobis? Aug. plus cogitabant perditi homines quomodo nocerent & perderent, quàm quomodo ſibi conſulerent, ne perirent. 105. Chry. hominem adhuc vocant, qui tantàm Deitatis eius demonſtrationem ſuſceperant. 106. Orig. quanta inſipientia & cæcitas, qui cùm reſtificentur multa pereg iſſe miracula, ſe putent contra illum poſſe aliquid, quaſi ab eorum inſidiis non ſe poſſet eximere.

Sens. Myst. In Cap. XI.

93. Greg. 22. Mor. cap. 13. ab excuſatione & occultatione peccati ad accuſationem proprio ore faciendam, peccator prouocatur. 95. Int. ſ. vinculis peccatorum. Glo. dum peccator contemnit, ſepultus iacet; quando pœnitet, ſurgit; quando confitetur, prodit: ſed adhuc ligatus, & dicitur miniſtris, Soluite illum, & ſinite abire, vnde: Quæ ſolueritis ſuper terrã, erunt ſoluta & in cælis. Aug. omnis qui peccat, moritur, ſed Deus magna miſericordia animas ſuſcitat, ne moriantur in æternum. Fremuit Dominus, lacrymauit, voce magna clamauit. difficilè enim ſurgit quem moles conſuetudinis premit. quando contemnis, mortuus iaces; quando confiteris, procedis: ſed vt confitearis Deus facit magna vocẽ clamando, id eſt, magna gratia vocando. 96. Int. ſ. velamen ſuper cor. 97. Aug. hoc eſt, quæ ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis. Idem lib. 83. q. 65. Lazarus exiens de monumento, anima recedens à carnalibus vitiis, ſed ligata, id eſt, nondum aliena à moleſtiis carnis, dum in corpore viuit, facies ſudario tecta, plena enim cognitio in hac vita haberi non poteſt: ſed dicitur, Soluite eum, poſt hanc enim vitam auferentur velamina, vt facie ad faciem videamus. 102. Beda. Significantur per hoc nonnulli, qui videntes bona ſeruorum Dei opera, odiis inſequuntur, & infamare conantur.

Addit. Avct. In Cap. XI.

91. ſ. ob magnitudinem operis, & quia ad abſentem animam. 93. q. cum dormiente loquitur. x. id eſt vinculis ſepulcralibus, ſeu funereis faſciis. aa. Græc. σουδαρίῳ, vſus eſt Græcè Latina voce. bb. ſ. ſuis pedibus incedere. 100. ſ. illum eſſe Meſſiam. cc. Græc. ἀρχιερεῖς, Principes ſacerdotum. 104. pro, quid miramur? 105. per contemptum.

& venient

&[107] venient Romani,& tollent[d] noſtrum locum,& gentem. Vnus autem ex ipſis,Cai-[108]phas nomine,cùm eſſet Pontifex[ee] anni illius,dixit[109] eis,Vos neſcitis[ff] quidquam, nec cogitatis quia expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.Hoc[gg] autem à ſemetipſo non dixit,ſed cùm eſſet Pontifex anni illius, propheta-[110]uit quia Ieſus moriturus erat pro gente: & non[111] tantùm pro gente, ſed vt filios[112] Dei qui erant diſperſi, congregaret[113] in vnum. Ab illo[114] ergo die cogitauerunt[hh] vt interfice-[115]rent eum. Ieſus ergo iam non palàm ambulabat[116] apud[ll] Iudæos: ſed abiit[117] inde in regionem iuxta deſertum,in ciuitatem quæ dicitur[mm] Ephrem:& ibi

Sens. Lit. In Cap. XI.

107. Aug.timebant ne ſi omnes in Chriſtum crederent,nemo maneret qui contra Romanos ciuitatem,templúmq; defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitauerunt,ac ſic vtrumq; amiſerunt. Tulerunt autem Romani & locum,& gentem, expugnando & transferendo. Chry. Volebant populũ concitare,vt periclitaturũ ex ſuſpicione tyrannidis,q.d. ſi viderint Romani eum turbas ducentem,ſuſpicabuntur tyrãnidem,& deſtruent ciuitatem. at quos Chriſtus armigeros circumferebat & equites? 108. Int. inueſtigans, vel ſagax interpretatur. e e Aug. quomodo Pontifex erat anni illius,cùm Dominus cõſtituerit vnum ſummum ſacerdotem,cui mortuo vnus ſuccederet? Intelligendũ eſt per ambitiones & contentiones,inter Iudæos poſtea conſtitutum, vt plures eſſent Pontifices,qui per annos ſingulos miniſtrarent,& fortè plures vno anno miniſtrabant, quibus alij alio anno ſuccederent. Alc. de hoc refert Ioſephus,quòd ſibi pretio Sacerdotiũ vnius anni emerit.

109. Chry. impudenter & temerariè. ff. Orig. nihil nouerant,qui Ieſum ignorabant. 110. Theoph. dixit quidem ipſe praua intentione, ſed Spir. S. ore eius vſus eſt ad futuri præſagium. Orig. non quicumq; prophetat,propheta eſt; prophetauit Caiphas,ſed Propheta non erat,ſicut & Balaam. Aug. docemur,etiam homines malos prophetiæ ſpiritu futura prædicere. Chry. vide quanta ſit Spir. S. virtus. A mente enim mala verba prophetiæ protulit. vide etiam quanta ſit virtus Pontificalis poteſtatis. Pontifex enim etſi indignus,tamẽ prophetauit,neſciens quid diceret, ore enim eius ſolùm vſa eſt gratia,cor contaminatum non tetigit. 111. Aug. Caiphas de ſola gente Iudęorum prophetauit,ſed nouerat Euãgeliſta alias eſſe oues, quas oportebat adduci, & ideo hoc addidit. 112. Aug. ſecũdùm prædeſtinationem hoc dicitur,nõ enim adhuc erant filij Dei. 113. Greg. 6. Mor. c. 13. Intulerunt illi mortem,vt ab eo abſcinderent fideliũ deuotionem,ſed fides inde creuit, vnde ſe hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. 114. Int. non quin & priùs,ſed modò definitè. Chry. quærebant quidem priùs interficere,nunc & ſententiam firmatunt. 115. Orig. ſicut ſacram Scripturam ad vtilitatem prolatam, aliqui prauè ſuſcipiunt ad conſtituendum errorem,ſic editam pro Saluatore prophetiam, non debito modo percipientes,conſiliati ſunt vt eum interficerent. 116. Int. non quòd hoc non poſſet, ſed docet ſuos cedere furori perſequentium. Aug. non defecerat eius potentia,ſed exemplum demõſtrabat, quo appareret non eſſe peccatum, ſi fideles oculis perſequentium ſe ſubtrahant, & furorem ſceleratorum latendo potiùs euitent,quàm ſe oſtendendo magis accendant. Orig. æquum eſt non tradere occaſionem tentationi,& vt alij magis impij & noxij fiant.

Sens. Myst. In Cap. XI.

117. Int. ſignificat tranſitum ad gentes in Ephrem, quæ interpretatur fructificatio, i. Eccleſia. Orig. conuerſabatur Ieſus dudum inter Iudæos, verbum ſ. diuinum per Prophetas,ſed abiit, nec eſt apud illos: acceſſit autem ad villam quæ eſt prope deſertum,de qua dicitur, multi filij deſertæ magis quàm coniugatæ,interpretatur autem Ephrem fertilitas. Fuit verò Ephraim frater Manaſſe, ſenioris populi obliuioni traditi,poſt populum enim obliuioni datum prętermiſſum,prodiit ex gentibus abundantia; diſcedens ergo Dominus à Iudæis,venit in terram totius orbis propè deſertam Eccleſiam, quæ dicitur ciuitas fœcunda,ibique moratur cum diſcipulis vſque nunc.

Addit. Avct. In Cap. XI.

d d. ſ. occupantes vel perdentes. e e. Græc. ἀρχιερεὺς, Summus ſacerdos, adeoq́; multum auctoritate valeret, vel, q.d. cùm plus deberet ſapere. g g. quatenus ſ. verum bonumq́, poterat ſenſum habere. 110. ſ. Spiritu Dei prædixit. 112. id eſt, electos. h h. i. poſt deliberationem firmiter decreuerunt. l l. pro, inter. m m. dicta etiam Ephron. Erat autem iuxta Iordanem.

morabatur cum diſcipulis ſuis.[118] Proximum autem erat Paſcha[119] Iudæorum[120] : & aſcende[121]runt multi Hieroſolymam de regione ante[122] Paſcha vt ſanctificarent[123] ſeipſos. Quæ[124]rebant ergo Ieſum,& colloquebantur[125] ad inuicem in templo ſtantes. Quid putatis, quia non venit[00] ad diem feſtum iſtum? Dederant autem Pontifices[126] & Phariſæi mandatum vt ſi quis cognouerit vbi ſit,[00] indicet, vt apprehendant[127] eum.

Sens. Lit. In Cap. XI.

118. Chry.permanebant cum eo,iuxta illud:Qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis.
119. Aug.qui de cælo venerat pati,propinquare voluit loco paſſionis , quia eius hora imminebat.
120. Aug habebant Iudæi Paſcha in vmbra,nos in luce,ſanguine occiſi pecoris illotum poſtes ſignatæ,frontes noſtræ Chriſti ſanguine. 122. Theoph.Aſcenderunt ante vt purgarentur: qui enim peccauerant,Paſcha nõ celebrabant,niſi priùs expiati ablutionibus,ieiuniis,raſura,oblationibus. 123. Int ſicut præceperat Deus,vndique conueniēte ad Paſcha,vt illius diei ſanctificarentur celebratione.Aug
124. Chry tempus feſti faciebant tempus occiſionis. Orig.propter hoc non dixit Paſcha Domini, ſed Iudæorum,Chriſto enim inſidiabantur.Alc.illi quærebant Ieſum non benè,nos quærimus ſtantes in templo Dei;mutuò nos conſolando,& orando,vt veniat ad diem feſtum noſtrum , & ſua præſentia nos ſanctificet. 125. Int.obliti ſuæ ſanctificationis, in ipſo loco orationis tractant de nece agni.
126. Theoph.ſi vulgus ſolùm talia ageret,videretur ex imperitia factum:at Phariſæi ſunt qui præcipiunt. 127. Int.ſ.ad occidendum.Auguſt.nos autem indicemus modò Iudæis vbi ſit,vtinam velint audire & apprehendere.

Sens. Myst. In Cap. XI.

00. Orig inſidiantes Ieſu,ignorant vbi ſit.

Addit. Avct. In Cap. XI.

120. *ad differentiam Paſcha Chriſtianorum.* 123. *i.purgarent ab immunditiis contractis, ſecundùm legem,per cerimonias & ſacrificia,ſeq; ad Paſcha celebrationem præpararent.* *un.* *ſcilicet,ſolebat, vt cæteri, ante feſtum venire.*

CAPVT XII.

IEsvs[1] ergo ante ſex[2] dies Paſchæ venit Bethaniam,[3] vbi Lazarus fuerat mortuus,quem ſuſcitauit Ieſus,Fecerunt[a] autem ei cœnam ibi:& Martha[4]

Sens. Lit. In Cap. XII.

1. IN r.Sciens eos conſpiraſſe,venit quaſi agnus ad victimam,vt verũ Paſcha habeamus. 2. Theoph. decima die menſis agnum Iudæi capiebant in Paſcha immolandum,& cœna nonæ diei , quæ erat ante ſex dies Paſchæ,epulabantur lautiùs,& Ieſus quoque pergit Bethaniam vt cœnaret. 3. Gl.venit priùs in Bethaniam,vt reſuſcitatio Lazari altiùs memoriæ hominum traderetur, & inexcuſabiles Iudæi confunderentur,tractantes de morte tanti ſuſcitatoris. 4. Int.ſ.ſoror Lazari. Theoph.indicaq; in huius domo fuiſſe conuiuium.attende verò mulieris fidem,non enim famulabus miniſterium imponit,ſed ipſa ſuſcipit.

Sens. Myst. In Cap. XII.

2. GLo.Sex diebus omnia fecit,ſexta die hominem condidit,ſexta ætate redimere venit,ſexta feria paſſus eſt,ſexta hora mortuus. 3. Venit in Bethaniam,i.domum obedientiæ,ipſe Patri obediẽs vſque ad mortem,obedientiam docens Eccleſiam , quæ eſt in monte Olei.i.miſericordiæ , nec poteſt abſcondi,in qua ſuſcitat ſepultos à peccaris grauibus,ibi fit cœna in fide & deuotione iuſtorum;Martha miniſtrat dum quilibet fidelis opera deuotionis Domino impẽdit. Lazarus.i.ſuſcitati cum iis qui manſerunt in iuſtitia,læti epulantur de præſentia Domini.

Addit. Avct. In Cap. XI.

2. *pro.ſex diebus ante Paſcha.* *a.* *pararunt.ſ.qui ipſum exceperant,ſeu inuitarant , idq; in domo Simonis leproſi.*

miniſtra

miniſtrabat, Lazarus[5] verò vnus erat ex diſcumbentibus cum eo. Maria[6] ergo accepit libram[7] vnguenti nardi[b] piſtici[c] pretioſi, & vnxit pedes[8] Ieſu, & extertſit pedes eius capillis ſuis: & domus[9] impleta eſt ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus[10] ex diſcipulis eius Iudas[11] Scariotis, qui erat eum traditurus, Quare hoc vnguentum non væniit trecentis denariis, & datum eſt egenis? Dixit[12] autem hoc, non quia de egenis pertinebat[13] ad eum, ſed quia[14] fur erat, & loculos[15] habens, ea quæ mittebantur[16] portabat.[17] Dixit ergo Ieſus, Sinite[18] illam, vt in diem

SENS. LIT. IN CAP. XII.

5. Int. vt non phantaſma, ſed vera eius reſurrectio probetur, comedit, loquitur, &c. Aug. viuebat, loquebatur, epulabatur, veritas oſtendebatur, infidelitas Iudæorũ confundebatur. 6. Int. altera ſoror Lazari. Chry. Maria honorem ſoli Ieſu impendit, accedens, non vt ad hominem, ſed vt ad Deum. b. Glo. pretioſum vnguentum fit de nardo, maximè de ſpicis. c. Aug. locum aliquem credere debemus, vnde erat hoc vnguentum. Glo. piſtici. i. fidelis, non alia admixtione corrupti. 8. Aug. de con. Euang. cùm Matthæus & Marcus caput Domini vnguento perfuſum dicant. Ioannes autẽ pedes, non ſolùm caput, ſed & pedes Domini accipiamus perfudiſſe mulierem. 10. Aug. de con. Euang. quod alij Euangeliſtæ dicũt diſcipulos murmuraſſe, puro diſcipulorum nomine Iudam ſignificatum, plurali numero pro ſingulari vſurpato; vel alij etiã hoc ſenſerunt, aut dixerunt, ſed Iudas ideo dixit, quia fur erat, cæteri verò ob pauperum curam. Voluit autem Ioannes ſolùm Iudam commemorare, cuius hac occaſione furandi conſuetudinem erat intimaturus. Glo. Iudas, etſi malus, tamen inter Apoſtolos numeratur. 11. Int. à loco. 12. Int. ne eum cura pauperũ putaremus dixiſſe, determinat Euangeliſta cur dixerit. 13. Glo. ſ. i. de ipſis non curabat, etſi commiſſum ei eſſet diſpenſare pauperibus. 14. Aug. non tunc periit Iudas, quãdo accepit à Iudæis pecuniam, vt Dominum traderet; iam fur erat, Dominũ perditus ſequebatur, non corde, ſed corpore, admonuit autem per hoc Dominus tolerãdos malos, ne corpus Chriſti diuidamus; tolera malum bonus, vt venias ad præmium bonorum. 15. Int. ſ. Domini loculorum cuſtos. Aug. loculos habuit cui Angeli miniſtrabãt, quia Eccleſia ipſius loculos habitura erat, fures admiſit, vt eius Eccleſia fures, dum patitur, toleraret. 16. Int. ſ. in loculos. 17. Int. ſ. miniſterio, ſed furto exportabat. Chry. commiſit furi Dominus loculos, vt omnem ei abſcinderet proditionis occaſionem, ne videretur ob pecuniarum defectum facere. Theoph. Quidam dicunt Iudam, vt omnium minimum, adminiſtrationem pecuniæ ſuſcepiſſe. 18. Glo. nouit furem, ſed non prodit, docens tolerare malos, tantum obſequium Mariæ commendat, oſtendens ſe moriturum, & aromatibus vngendum. Mariæ cui non licuit mortuum vngere, datum eſt viuentem officio funeris donare, vnde Marcus: quod habuit, id eſt, potuit, hoc fecit, præuenit vngere corpus meum.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

7. Aug. vnguentum quo vnxit, iuſtitia fuit, ideo libra fuit, erat autem vnguentum nardi piſtici, *πίστις* Græcè, Latinè fides dicitur. Iuſtus ex fide viuit; vnge pedes Ieſu bene viuendo, Dominica ſectare veſtigia, capillis terge pedes Domini, id eſt, ſuperflua da pauperibus. 8. Glo. Maria olim pœnitens vnxit pedes, nunc verò vbi non pœnitentium rudimenta, ſed perfectorum iuſtitia deſignatur, caput & pedes vngit, vnde libra dicitur vnguenti, id eſt, iuſtitiæ perfectio: caput vngit, qui alta de Chriſto prædicat, pedes, qui infima veneratur. Alc. Caput diuinitatis ſublimitas, pedes humilitas incarnationis, vel caput ipſe Chriſtus, pedes, pauperes, qui ſunt membra eius. 9. Aug. mundus impletur bona fama, reuoca ad Apoſtolum intentionem, qui dicit, aliis ſumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem, quod & hic accidit, vt patet ex ſequentibus. Dixit ergo vnus ex diſcipulis, &c. 10. Int. iſte moritur bono odore, de quo alij viuunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

c. Græc. πιστικῆς, i. fidelis. ſ. nulla miſtura vitiati, ſed germani. dicitur & Nardum genere neutro, quod ſecutus interpres. 8. ſ. poſtquàm lauiſſet aqua, & exterſiſſet. 13. pro, curaret. 15. i. marſupium.

Digitized by Google

ſepulturæ[19] meæ ſeruet[20] illud. Pauperes enim ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper[21] habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic eſt: & venerunt, non propter Ieſum tantùm, ſed vt Lazarum viderent[22], quem ſuſcitauit à mortuis. Cogitauerunt[23] autem Principes ſacerdotum vt & Lazarum interficerent[24]: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ieſum. In craſtinum[25] autem turba[26] multa quæ venerat ad diem feſtum, cùm audiſſent quia venit Ieſus Hieroſolymam: acceperunt ramos[27] palmarum, & proceſſerunt obuiam ei, & clamabant, Oſanna[28], benedictus qui venit in nomine Domini[29], Rex[30] Iſrael. Et inuenit[31] Ieſus aſellum[32], & ſedit[33] ſuper eum, ſicut ſcriptum[34] eſt: Noli[35] timere

Sens. Lit. In Cap. XII.

19. Chry. meminit ſepulturæ, propter proditorem, q.d. grauis ſum tibi, ſed expecta parum, & abibo. 20. Int. vt ſi non re, impleat tamen deuotione poſt meam mortem. 21. Aug. ſ. præſentia corporis, vel in Iudæ perſona ſignificati ſunt mali, qui etſi videantur habere Chriſtum in præſenti per fidem & ſacramentum, baptizati enim ſunt & accedunt ad altare; at quia malè viuunt, non ſemper habebunt. 22. Aug. curioſitas eos adduxit, nõ caritas. Theoph. cupiebant audire aliquid de inferis Lazaro referente. 23. Int. quia propter Lazarum veniebant. 24. Aug. miraculum tanta erat euidentia diffamatũ vt nec occultare poſſent, nec negare. O cæcam ſæuitiam, quaſi nõ poſſit ſuſcitare occiſum, qui mortuum ſuſcitauit! vtrũque fecit, & Lazarum mortuũ, & ſeipſum ſuſcitauit occiſum. Chry. nullum Chriſti miraculũ eos ita furere fecit, erat enim hoc mirabilius, & corã multis factum, cúmque hîc nõ poſſint queri contra Dominum, contra Lazarum irritantur: hoc etiam eos malè habebat, quòd feſtiuitatẽ inſtantem omnes dimittentes, Bethaniam veniebant. 25. Int. ſ. in die Dominica. Chry. præceptum legis erat vt decima luna primi menſis agnus in domo recluderetur vſque ad decimã quartam, in cuius veſpera immolabatur; Agnus ergo ſine macula pro populi ſanctificatione immolandus, decima luna Hieroſolymam aſcendit. 26. Aug. apparet hinc fructus prædicationis Chriſti quantus fuerit, quãtúſque grex vocem Paſtoris audierit. 28. Int. i. ſalua obſecro. Chry. maiorem de illo, quàm de Propheta opinionẽ habebant, ſalutem enim ſoli Deo Scriptura tribuit. 29. Int. ſ. Patris, etiam poſſent dicere in ſuo, quia ipſe Dominus. Beda. Verba tamen eius melius noſtrum dirigunt intellectum, Ego veni inquit, in nomine Patris mei. 30. Aug. Quid magnum fuit Regi ſeculorum Regem fieri hominum? quod Rex eſſe voluit Iſrael, dignatio eſt, non promotio, miſerationis indicium, non poteſtatis augmentũ, Rex eſt Iſrael, quòd mentes regat & in regnum cælorum perducat. Theoph. Iudæi illum Regem Iudæorum nuncupabant, quaſi temporalem regem. expectabant enim regem quemdam qui eos à Romanis eriperet. 31. Int. breuiter dicit quod alij latiùs quomodo factum ſit, narrant. Aug. 34. Int. ſ. in Zacharia. 35. Int. huic facto adhibetur propheticum teſtimonium. Aug. vt appareat quòd maligni Principes Iudæorum, eum non intelligebant, in quo implebantur quæ legebant.

Sens. Myst. In Cap. XII.

27. Int. per ramos mortificatio carnis, vel exempla præcedẽtium patrum. Aug. rami palmarum laudes ſunt, ſignificantes victoriam, qua erat Dominus mortem moriendo ſuperaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. 32. Int. i. populum Iudæorum. Auguſt. pullum aſinæ in quo nemo ſederat, intelligimus gentium populum, qui legem Domini non acceperat, aſinam verò (vtrumque enim adductum eſt) populum Iſrael. 33. Int. ſ. per confeſſionem fidei.

Addit. Auct. In Cap. XII.

20. *q.d. ſinite facere, id enim ei ſeruatum & perfectum nunc, quod poſtea facere non poterit. ſ. tempore ſepulturæ. quod ideo nunc præuenit.* 23. *Græc. ἐβουλεύσαντο. i. conſilio habito decreuerunt.* 24. *qui cùm Chriſtum comitaretur, expectarunt vt cum illo rediret.* 25. *ſ. poſtridie ſabbathi. i. decima luna, cùm quiſque agnum in Paſcha immolandum, domum inferebat.* 27. *ſic ſolebant in ſolemnibus gaudiis. vide 1. Mach. 11. & 2. Mach. 10.* 29. *miſſus à Domino.*

[36] filia Sion:ecce Rex tuus venit ſedens ſuper pullum aſinæ. Hæc non[37] cognouerunt diſcipuli eius primùm, ſed quando glorificatus[38] eſt Ieſus, tunc recordati[39] ſunt, quia hæc erant ſcripta de eo,& hæc[40] fecerunt ei. Teſtimonium[41] ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & ſuſcitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba:quia audierunt eum feciſſe hoc ſignum. Phariſæi[42] ergo dixerunt ad ſemetipſos[d]: videtis quia nihil proficimus? ecce[43] mundus totus poſt eum abiit[e]. Erant autem quidam Gentiles[44] ex his qui aſcenderant vt adorarent in die feſto. Hi ergo acceſſerunt ad Philippum[f][45], qui erat à Bethſaida Galilææ,& rogabant eum,dicentes: Domine, volumus Ieſum videre[46]. Venit Philippus, & dicit Andreæ[47]. Andreas rurſum & Philippus dixerunt Ieſu. Ieſus autem reſpondit[48] eis,dicens: Venit hora[g],vt clarificetur[49] Filius hominis.Amen amen dico vobis, niſi granum[50] frumenti cadens in terram,mortuum fuerit,ipſum ſolum[h] manet:ſi autem mortuum[51]

Sens. Lit. In Cap. XII.

36. Aug.ipſa eſt Hieruſalem, quaſi dicat, illum agnoſce qui à te laudatur, & noli trepidare cùm patitur,quia ille ſanguis funditur,per quem tuum delictum deleatur,& vita redimatur.Chry.quia reges eorum iniuſti fuerant,& bella mouentes,confidere iubet,quia non hic talis eſt,ſed mitis & manſuetus,quod ex aſina oſtenditur, nec enim intrat cum exercitu. 37. Int. ſcilicet, fieri ſecundùm prophetiam,quòd in pullo ſederit.Chry.non pudet Euangeliſtam priorem ignorantiam diuulgare.Ignorabant verò quia ipſe non reuelauerat,ne ſcilicet, ſcandalizarentur audientes Regem paſſurum, regnúmque temporale intelligerét. 38. Int.ſcilicet,in reſurrectione. 39. Int.Recolentes,quæ viderant. 40. Int. non alia quàm quæ ſcripta erant de eo.Aug. 41. Int. ſimplices mirabile factum efferebant, ſed Phariſæi turbidè loquuntur. 42. Int.ſcilicet, turbati. Aug Turba turbauit turbam. 43. Int. prophetant neſcientes.Aug.quid inuidet cæca turba, quia poſt eum abiit mundus, per quem factus eſt mundus?Chry.mundum turbam dicunt. 44. Int.ſcilicet,proſelyti.Beda.adeo erat famoſum templum, vt diebus feſtis etiam ex longinquis regionibus Gentes conuenirent,ſicut de Eunucho Candacis Reginæ Apoſtolorum actus declarant.Chry.cùm propè eſſet vt proſelyti fierent, ad feſtum venerant.

46. Auguſt.Iudæi volunt occidere,Gentiles videre; ſed & ex Iudæis erant qui clamabant, Benedictus qui venit in nomine Domini. iſti ex circumciſione, illi ex præputio, velut duo parietes de diuerſo venientes in vnam Chriſti fidem pacis oſculo concurrunt. 47. Chry. quaſi priori diſcipulo Chriſti. 48. Auguſt. audiamus vocem lapidis angularis. 49. Int. ſed priùs ſum moriturus. Auguſt. videbat Gentiles poſt paſſionem & reſurrectionem ſuam in omnibus gentibus credituros, occaſione igitur iſtorum gentilium,annunciat futuram plenitudinem gentium, & promittit iam adeſſe horam glorificationis ſuæ,qua facta in cælis,gentes fuerant crediturꝗ, iuxta illud. Exaltare ſuper cælos Deus,& ſuper omnem terram gloria tua, ſed altitudinem glorificationis oportuit præcedere humilitatem paſſionis, itaque adiungit: Amen amen, &c. 50. Auguſt. ſe dicit granum mortificandum in infidelitate Iudæorum, & multiplicandum in fide populorum. Beda. Seminatus eſt ipſe ex ſemine Patriarcharum,in agro mundi huius,id eſt,incarnatus, ſolus mortuus eſt, cum multis ſurrexit. Glo. ipſe eſt frumentum quo viuere debet fidelis anima, granum de quo ſpiritualis ſeges ſurgere. 51. Int. in infidelitate Iudæorum. Auguſt.

Sens. Myst. In Cap. XII.

45. Glo.oſtenditur Gentes per prædicationem Apoſtolorum conuerſas.

Addit. Auct. In Cap. XII.

d. i.ad ſe mutuò,ſeu inter ſe. 43. Hyperbole. e. i.illum ſequitur. f. i.cupimus. 46. i.ſalutare,colloqui.vide Prou.7. 2 Paral.25. g. i.tempus. 49. per aſcenſionem ſ.& miſſionem Spir.S. h. id eſt,ſine fructu.

fuerit

fuerit, multum fructum[52] affert. Qui[53] amat[54] animam ſuam, perdet[55] eam:& qui odit ani-nam[56] ſuam in hoc mundo[57], in vitam æternam cuſtodiet eam. Si[58] quis mihi miniſtrat[59], me[60] ſequatur,& vbi[61] ſum[62] ego, illic & miniſter meus erit. Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit[63] eum Pater[64] meus. Nunc[65] anima mea turbata eſt:& quid[66] dicam[67]? Pater[68] ſaluifica me ex hac hora[69]. Sed propterea[70] veni in horã hanc. Pater, clarifica[71] nomen tuum.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

52. Int.in fide populorum.Aug. 53. Glo.ad paſſionem exhortatur.Chry. oſtendit proximè tempus eſſe veniendi ad crucem, & quia de morte ſua præuidit diſcipulos ſuos contriſtandos, oſtendit oportere etiam ipſos mori. 54. Int.ſ.vero amore. 55. Int.ſ.morietur cum Chriſto. Aug.poteſt hoc duobus modis intelligi, vno, Qui amat, perdet; ſi cupis vitã tenere cum Chriſto, noli mortẽ timere pro Chriſto. altero, Qui amat, perdet. noli amare in hac vita, ne perdas in æterna: atq; huic ſenſui magis cõſonat quod ſequitur. 56. Int.i.temporalem vitã. Aug nemini hinc ſubrepat ſeipſum debere interimere, vt quidam malè intellexerũt, peruerſi ſui homicidæ; hoc Chriſtus nõ docuit, ſed diabolo præcipitium ſuggerenti reſpondit, Vade Sathana. at cum articulus venerit, vt faciendũ ſit contra Dei præceptum, aut ab hac vita migrandum, comminante mortem perſecutore, id potiùs eligatur. 57. Aug.ergo quod ſuprà dictum eſt, qui amat. ſubintelligitur in hoc mundo. Chry. amat animam in hoc mundo, qui deſideria eius incõuenientia facit. odit autẽ, qui nõ cedit ei noxia cõcupiſcenti. dixit verò, odit; ſicut enim eorum qui odio habentur, nec vocem audire ſuſtinemus, ita animam contraria Deo volentem, cum vehementia auertere oportet. Theoph. quia graue erat audire odio habendam animam, cõſolatur, dicens: in hoc mundo, in quo temporis breuitatem indicat, emolumentum æternum ſubiungens. Glo. odit animam in hoc mundo, qui diligendo Deum potiùs quàm in eum peccet, eligit occidi. 58. Chry. quia ad cælum bonáq; ibi repoſita reſpiciens, facilè contemnit vitã præſentem, ideo hæc ſubdit Dominus. 59. Int.i.quærit non quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti, quæcumq; bona, ſiue in temporalibus, ſiue in ſpiritualibus propter Deum faciens. Aug. 60. Chry.i.imitetur morte & operibus. Aug. Vias ambulet meas, & non ſuas. 61. Aug. Ecce fructum & mercedem: gratis amatur, & operis quo miniſtratur illi, pretium eſt eſſe cum illo. 62. Chry. Erat Chriſtus in cælis ante reſurrectionem. 63. Int. vt ibidem ſit adoptatus, vbi eſt vnicus. Aug. 64. Chry non dixit, ego honorificabo eum, nondum enim de eo decentem opinionem habebant, ſed maiorem de Patre. 65. Int. q.d. Tunc honorificabitur anima mea, nunc verò &c. Chry. exhortatus fuerat ad paſſionem, ne ergo dicant extra dolorem exiſtentem, facilè de morte philoſophari; oſtendit etiam ſe in agonia eſſe, tamen mortem non recuſare. 66. Int. quod eſt ex voluntate. Aug. ſequi iubes animam meam, ſed turbari video animam tuam, quale fundamentum quæram ſi petra ſuccumbit? agnoſco miſericordiam tuam Domine: nam qui charitatis voluntate turbaris, infirmos ne deſperando pereant, cõſolaris: in ſe caput noſtrum ſuſcepit membrorum ſuorum affectũ. Chry. Erant in Chriſto humanæ paſſiones & neceſſitates, vt eſurire, præſentem vitam appetere, &c. 67. Int.q d.ſcis quid agam. Glo.q.d. conturbatur anima mea, quid dicam? quò confugiam? quem inuocem? in quem ſperem? in Patrem qui ſaluat. Chry.q.d. nõ habeo quid dicam ereptionem quærens. propterea enim veni in horam hanc. 68. Aug. docuit te quem inuoces, cuius voluntatem tuæ præponas, docet dicere, non quod ego volo, ſed quod tu. 69. Int.ſ.paſſionis. 70. Glo. ſ. vt hæc patiar, vnde & clarificatio mihi ſit, & membris meis. 71 Int.ſ.ſuſcitando. Aug. paſſione, & reſurrectione. Chry. quòd pro veritate moritur, gloriam Dei vocat. futurum enim erat, vt poſt crucem cognoſceretur ab orbe nomen Dei. Glo. ſaluationem quæro, ſed paſſionem non recuſo, propter quam paſſionem clarifica me, quod eſt gloria nominis tui.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

59. id eſt, ſe miniſtrum meum profitetur. 60. etiam vſque ad mortem. l. pars animalis, non ſpiritus. 65. ſcilicet, mortis horrere naturali. 67. quaſi dicat, quò me vertam in hac turbatione?

68. quaſi dicat, num id petam, vt liberer, ſeu ſaluer? 69. id eſt, à morte imminenti. 70. velut corrigit quod dixerat, vel dicere poterat ex naturali animæ deſiderio: ſimile illud, Verumtamen non mea, ſed tua voluntas fiat, quaſi dicat, ideo veni vt moriar. 71. id eſt, per mortem & reſurrectionem meam glorifica te, propter tuam enim gloriam libenter moriar. Nota verò conciſas eſſe ſententias velut animi turbati & æſtuantis.

Venit ergo [72] vox de [m] cælo,dicens : Et [73] clarificaui,& iterum [74] clarificabo. Turba ergo quæ ſtabat & audierat,[75] dicebat tonitruum eſſe factum. [76] Alij autem dicebant,Angelus ei locutus eſt. Reſpondit Ieſus,& dixit : [77] Non propter me hæc vox venit,ſed propter vos. [78] Nunc [79] iudicium eſt mundi: [80] nunc [81] Princeps huius mundi [82] eiicietur foras. [83] Et ego [n] ſi exal-[84]tatus fuero à terra , [85] omnia [86] traham ad [87] meipſum (hoc autem dicebat ſignificans qua [88] morte eſſet moriturus.) [89] Reſpondit ei turba. Nos audiuimus [o] ex lege , quia Chriſtus [*] manet in æternum : & quomodo tu [p] dicis , oportet [90] exaltari [91] Filium hominis ? Et [92] quis

Sens. Lit. In Cap. XII.

72. Greg.28.Mor.cap.2.ſ.per Angelum. 73. Int.ſ.antequàm mundus eſſet, vel in omnibus mirabilibus quæ hucuſque egit in homine, vt in reſurrectione Lazari.Aug. 74. Int.ſ.in reſurrectione,& aſcenſione.Aug. 75. Chry.aperta quidem & ſignificatiua erat vox,ſed à craſſis & carnalibus citò euolauit, tantúmque ſonum tenuuerunt. 76. Chry.qui,quòd articulata quidem eſſet,nouerant,ſed non quid ſignificaret. 77. Aug.oſtendit illa voce non ſibi indicatum quod iam ſciebat , ſed eis quibus indicari oportebat. ſicut autem vox illa non propter ipſum facta eſt, ſed propter eos:ſic anima eius nõ propter ipſum,ſed propter eos turbata eſt.Chry.quia ſemper dicebãt ipſum non eſſe ex Deo,vox Patris adfuit. quomodo autem qui à Deo glorificatur,non eſt ex Deo? 78. Chry.oſtendit mundum clarificationis.

79. Int.ſ.diſcretionis.Aug.iudicium quod in fine expectatur, erit præmiorũ & pœnarum:hic autem iudicium vocat diſcretionem,& à ſuis redemptis diaboli expulſionũ. 80. Int.q.d.nunc patior,turbor, & per hoc Princeps,&c. 81. Int.ſ.diabolus,qui dominatur in malis mũdo deditis. Aug.Princeps malorũ,qui habitant in mundo. appellatur & mundus in bonis,cùm dicitur,Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi,hi ſunt ex quorum cordibus princeps mundi eiicietur foras. 82. Aug.præuidebat poſt paſſionem & glorificationem ſuam per vniuerſum mundũ multos populos credituros,è quorum cordibus diabolus,quando ei ex fide renunciant,foras eiicitur. Eſt quidem & de veterum iuſtorum cordibus eiectus, ſed dicitur nunc eiiciendũ, quia quod in pauciſſimis factum eſt tunc,in multis magniſque populis mox erat futurũ. Eiicitur quidẽ diabolus foras,attamen tẽtare non ceſſat,ſed aliud eſt intrinſecus regnare,aliud forinſecus oppugnare.Chry.vti ſi quis debitores feriat,& in vincula mittat,eademque demẽtia eum,qui nihil debet,in carcerem ducat,is eorum quæ in alios fecit,pœnas dabit;ſic diabolus per ea quæ in Chriſtum auſus eſt,eorũ etiã quæ in nos fecit,pœnas dedit. 83. Chry. ne quis dicat,quomodo mittetur foras ſi te ſuperabit? hoc ſubiungit. n. Auguſt.id eſt,cùm exaltatus fuero,non enim dubitat futurum,quod venit implere. 84. Int.ſ.in cruce.Aug.Exaltationem dicit,ſuã in cruce paſſionẽ,vnde ſubditur,hoc autem dixit,&c. 85. Aug.ſ.ex quibus diabolus eiicitur foras.nõ dixit verò omnes,non enim omniũ eſt fides,ſed omnia,id eſt,ſpiritum, animam,& corpus, aut ſi omnia ipſi homines intelligendi ſunt,omnia prædeſtinata ad ſalutem dicere poſſumus,vel omnia hominum genera. 86. Chry.plus hoc eſt quàm ſi dixiſſet,reſurgam: dixit autem traham , cùm ſuprà dixerit,Pater trahit,quia Filio trahente,Pater trahit.Dicit verò traham,quaſi à tyranno detẽtos,& per ſeipſos non volentes accedere,& illius manus effugere. 87. Int.vt ſim caput, & illi membra. 88. Int.ſ. in cruce. 89. Aug.intellexerunt Iudæi quòd de morte ſua dixiſſet,quærunt ergo quomodo ſe diceret moriturum. * Chry.vide vt malitioſè interrogant,non enim dicunt quia Chriſtus nihil patitur, in multis enim Scripturæ locis paſſio & reſurrectio ſimul ponitur. 90. Aug.q.d.quomodo crucis paſſione morietur? intellexerunt eum hoc dixiſſe , quod facere cogitabant, nec verborum obſcuritatem eis aperuit infuſa ſapientia,ſed ſtimulata conſcientia.Chry hinc eſt videre multa eorum intellexiſſe, quæ parabolicè dicebantur. 91. Aug.memoriter tenebant aſſiduè Dominum dicere ſe Filium hominis,& ſuperiùs dixerat,Venit hora vt clarificetur Filius hominis. 92 Chry.& hoc malitioſè,quaſi dicat,ne putes nos propter odium tuum hoc dicere,nec enim nouimus de quo dicas.

Addit. Aucti. In Cap. XII.

m. id eſt, eſt è ſupernis audita. cælum enim pro aëre,more Scripturæ. 73. per te, ſcilicet nomen meum. 79. ſcilicet, quo homines eripientur à diaboli tyrannide. 82. id eſt, ſuo imperio deiicietur. 85. Græc. πάντας , omnes ſcilicet electos,ſeu omne hominum genus. 86. ſ.uicto diabolo. o. id eſt,Scriptura, ſcilicet Mich.5.Dan.4.Iſa.9.Ezech.37,Pſal.71.& 109.Dicit quidem Scriptura perpetuò regnaturum,ſed nõ negat moriturum. p. quidam putant Chriſtum id etiam dixiſſe,etſi ſcriptum non eſt. intellexerunt autem Iudæi ſignificari crucem. ſic enim apud eos vocabatur. 92. q.d.quis iſte,cui duo hæc inter ſe contraria conueniant?

eſt iſte Filius hominis? [93] Dixit ergo eis Ieſus. [94] Adhuc modicum lumen in vobis eſt. [95] Ambulate dum lucem habetis, vt non vos [q] tenebræ [96] comprehendant, & [r] qui [97] ambulat in tenebris, [s] neſcit quò vadat. [98] Dum [99] lucem habetis, credite in [100] lucem, vt filij [101] lucis ſitis. Hæc locutus eſt Ieſus, & abiit, & [102] abſcondit ſe ab [103] eis. Cùm autem [t] tanta ſigna feciſſet coram eis, non [104] credebant in eum: [u] vt ſermo Eſaiæ Prophetæ [105] impleretur, quem dixit: [x] Domine, [106] quis credidit [107] auditui noſtro: & [108] brachium Domini cui [109] reuelatum eſt? Propterea [110] non poterant credere, quia iterum [111] dixit [112] Eſaias: Excæcauit

Sens. Lit. In Cap. XII.

93. Chry. oſtendens paſſionem non prohibere eum in æternum manere. 94. Int. q.d. cùm intelligetis quòd Chriſtus manet in æternum, hæc pars fidei & veri luminis per ſe non ſufficit. Chry. q.d. adhuc paruo tempore ego lux vobiſcum ſum. per quod oſtendit mortem ſuam eſſe migrationem; lux ſolis non interimitur cùm recedit, ſed rurſum apparet. Aug. modicum in eis lumen erat, per hoc quòd intelligebant Chriſtum manere in æternum. 95. Aug. Ambulate, accedite, totum intelligite, & moriturum, & victurum in æternum. 96. Aug. ſi ſcilicet eo modo credideritis Chriſti æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem. Glo. Ambulate, dũ Chriſtum vobiſcum habetis, ne tenebrę ignorantiæ & mortis perpetuæ vos comprehendant. 97. Int. i. qui non credit mortem Chriſti. Chry. Quanta Iudæi nunc agunt, in tenebris ambulantes? s. Glo. qui non credit in mortem Chriſti, offendit in petram ſcandali, quod eſt Chriſtus, Iudæis contemnentibus, & irridẽtibus mortuum. 99. Aug ſ. aliquid veri. 100. Aug. id eſt, veritatem, vt renaſcamini. 101. Chry. id eſt, mei. dictum eſt autem ſuprà, ex Deo nati ſunt, id eſt ex Patre; vna enim actio Patris, & Filij. 102. Int. ſicut corporaliter, ſic & ſpiritualiter. Aug. cùm ſe abſcondit, noſtræ infirmitati cõſuluit, non ſuæ poteſtati derogauit. Chry. quare ſe abſcondit, cùm nec lapides tollerent, nec blaſphemarent? nouerat furorem in eorum cordibus ſæuientem, & non expectauit vt in opus exiret, ſed ſe occultauit, mitigans eorum inuidiam. 103. Aug. non ab eis qui credere, & diligere cœperant, ſed qui videbant, & inuidebant. 104. Theoph. non paruæ iniquitatis fuit tantis ſignis non credere. 105. Glo. quem impleri neceſſe eſt, non tamen neceſſitate faciendum, ſed voluntate, præſciuit enim Deus, & prædixit non credituros, ſed non ad hoc coëgit. Aug. quidam inter ſe muſſitant quæ culpa fuit Iudæorum, ſi neceſſe erat ſermonem Iſaiæ impleri? prędixit Deus infidelitatem Iudæorum, non fecit; fecerunt illi peccatum, quod facturos prædixit, quem nihil latet. Chry. illud, vt non cauſale eſt, ſed euentus; non enim quia dixit Eſaias, non crediderunt; ſed ideo dixit, quia non erant credituri. 106. Int. q.d. rari, & cum difficultate. 107. Int. id eſt, iis quæ nos à te audiuimus, vel ipſi nos de te nunciantes, audiunt. 108. Int. ſ. Filius, per quem omnia fecit. Aug. ſi enim quis tanta poteſtate præualeret, vt ſine vllo motu corporis quod diceret fieret, verbum eius, brachium eius eſſet. 109. Int. ſ. per fidem, quod cùm eſſet in carne, paucis contingit, ſcilicet, humilibus, non ſuperbis Iudæis. 110. Aug. ſi non poterant, quod peccatum eſt, non facientis quod non poteſt? non poterant, quia nolebant: ſicut enim quod Dominus negare ſe non poteſt, laus eſt voluntatis diuinæ: ita quod illi non poterant credere, culpa eſt voluntatis humanæ. Chry. non poterãt, quia impoſſibile eſt mentiri Prophetam. 111. Int. quando prædicebat incarnationem Chriſti, prædicebat etiam excæcationem Iudæorum. 112. ſcilicet, Deus deſerendo eos, qui cùm poſſent videre, noluerunt, & cùm poſſent cogitare, & intelligere, noluerunt. Aug. quòd excæcati ſunt, hoc meruerunt. excæcat verè Deus & obdurat, deſerendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere poteſt, iniquo non poteſt. Chry. non derelinquit nos Deus, niſi nos voluerimus, ſecundùm illud Oſeæ: Oblitus eſt legis Dei tui; obliuiſcar & ego tui. nos derelictionem incipimus, & cauſa ſumus perditionis.

Addit. Avct. In Cap. XII.

94. q.d. non diu me, qui lux ſum, vobiſcum habebitis. Græc. μικρὸν χρόνον, *modicum tempus. in vobis autem, pro, vobiſcum,* μεθ᾽ ὑμῶν. *95. i. credite, vel, ſequimini me, qui ſum lux. q. ſ. errorum. 96. i. occupent. r. pro, nam. Heb. 101. adeoq́; participes. 102. i. ſubtraxit, ſecedens ſcilicet, in Bethaniam, vt dicunt alij Euangeliſtæ. t. Græc.* τοσαῦτα, *tot, tantaq́;. 104. ſcilicet, multi. v. non cauſam ſignificat, ſed conſequutionem. q.d. Itaque impletum illud Eſaiæ. vel, ſub. Deo ita permittente vt impleretur. x. ſumptum id ex LXX. noſtra enim editio non habet Domine, nec eſt Heb. 107. i. ijs quæ à nobis audierunt, ſeu prædicationi noſtræ. Heb. 108. i. Dei virtus quæ in Chriſto operabatur. 110. ob obſtinatam ſcilicet voluntatem à Propheta prædictam, in quam Dei iudicio ob peccata deſerentis inciderunt. 112. Senſum magis reddit, quàm verba, ſecutus partim Hebraica, partim LXX.*

oculos

oculos eorum,& indurauit cor eorum , [aa]vt non videant oculis & non intelligant cor-
de:& [113]conuertantur,& ſanem eos.[114]Hæc dixit Eſaias,quando [115]vidit [116]gloriam [117]eius , & lo-
[118]cutus eſt de [bb]eo.Verumtamen & ex principibus multi [119]crediderunt in eum:ſed propter
Phariſæos non [120]confitebantur,vt de ſynagoga non eiicerentur: [121]dilexerũt enim [122]gloriam
hominum magis quàm [123]gloriam Dei.Ieſus autem clamauit,& dixit: Qui [124]credit in me,
[125]non credit in [126]me,ſed in [127]eum qui miſit me.[128]Et qui [cc]videt me,videt [dd]eũ qui miſit me. [129]Ego
[ee]lux in mundum veni,vt omnis qui credit in [130]me,in [131]tenebris non maneat. [132]Et ſi quis au-
dierit [133]verba mea , & non [134]cuſtodierit : [135]ego non [136]iudico eum.[137]non enim veni [138]vt iudicem
mundum,ſed vt [139]ſaluificem mundum.

Sens. Lit. In Cap. XII.

113. Int.i.vt non conuertantur ,vel vt aliquando ſic confuſi conuertantur,& ſanem eos. Aug.vel eſt ſubaudiendum,non.ſ.non cõuertantur,vel intelligitur diuinæ miſericordiæ factũ ,vt quia ſuperbè iuſtitiam ſuam ſtatuere volebant , desererentur,& excæcarentur,vt offenderent in lapidem offenſionis; & impleretur facies eorũ ignominia,atque humiliati quærerent non ſuam, qua inflatur ſuperbus,ſed iuſtitiam Dei,qua iuſtificatur impius:multi enim eorum de ſuo ſcelere cõpuncti, in Chriſtum poſtea crediderunt. 114. Int. ſ.de execratione Iudæorum. 115. Int.non ſicut eſt,ſed aliqua ſpecie. Aug. eſt quidem inuiſibilis Pater & Filius,qui vt ab hominibus videretur,formã ſerui accepit, & antequã carnem ſuſciperet,ſe oſtendit ſicut voluit,non ſicut eſt. 116. Chry. gloriam dicit viſionem ſedentis in throno excelſo,& alia quæ ibi dicuntur. 117. Int.ſ.Chriſti. 118. Chry hoc.ſ. vidi,Dominũ ſedentem, &c. 119. Int. etſi alij non crederent. 120. Int. ergo hoc credere fuit eis quaſi non credere. 121. Int. hos credentes improbat. 122. Int. quæ in mundanis. 123. Int.quæ cruce. Glo.ideo crux in fronte figitur,vbi eſt ſedes verecundiæ, ne de Chriſti nomine erubeſcamus,magiſq; Dei quàm hominum gloriam quæramus. 124. Int.ſ.veraci,& ſpirituali intellectu. 125. Int.ſ.ſecũdùm quod videt exterius. Aug.nõ à ſe abſtulit credẽtis fidem,ſed noluit in forma ſerui remanere credentem. Chry.qui fluminis aquam accipit,nõ ea quæ eſt fluminis accipit,ſed ea quæ fontis. 126. Int.ſ.ſolum,ſed etiã in Patrem. 127. Int.ſ. Patrem.Chry.q.d.quid formidatis credere in me, in Deum fides peruenit per me. Auguſt. quia homo apparebat hominibus,cùm lateret Deus,ne putarent eum eſſe tantùm quod videbant,talẽ ac tantũ ſe credi volens,qualis & quantus eſt Pater,inquit,Qui credit in me,nõ credit in me.i.in hoc quod videt,ſed in eum qui me miſit.i. Patrem. 128. Aug.ne putarent ſic intelligendum Patrem,tanquam multorum filiorum per gratiam generatorem,& nõ vnici verbi æqualis ſibi,hoc ſubiecit,oſtẽdens vſque adeo nihil diſtare inter ſe & Patrem,vt qui ſe videret,videret Patrem. cc. Int. ſ.ſpirituali viſione.Chry.conſiderationem veri,quæ eſt per intellectum viſionem dicit. dd. Gloſſ.nõ ait,non videt me,ſed eum qui me miſit,vt ſuprà dixit,Non credit in me,&c.Illud enim dixit ne ſicut videbatur, crederetur tantùm filius hominis,hoc autem,vt crederetur æqualis Patri. 129. Int.quaſi illi dicerent, quis enim es tu? ee. Chry.quia Pater lux vocatur,nomine hoc vtitur;vocat autem ſe lucem, quia ab errore eripit,& ſpirituales tenebras ſoluit. 130. Int.quod nõ in alia lumina.Aug.credimus Apoſtolo, ſed non in Apoſtolum. 131. Int.ſ. in quibus inuentus eſt.Aug.Satis manifeſtat,ſe omnes in tenebris inueniſſe,in quibus ne maneant,debent credere in lucem quæ venit in mundum. 132. Chry. ne putent propter imbecillitatem,ſe contemnentes,impunitos dimiſſurum,hoc ſubdit. 133. Int.ſ.exterius.
134. ſ.interius. 135. Int.cui Pater dedit omne iudicium Aug. 136. Int.ſ.modò.Aug.quare autẽ modò non iudicat,oſtẽdit ſtatim.Chry. non iudico.i nõ ſum cauſa perditionis eius, ſed ipſe qui verba mea ſpernit. 137. Int.cur non modò,non enim,&c. 138. Int. quia primus aduentus non iudicij,ſed miſericordiæ eſt. 139. Aug.i.ſaluum faciam,nunc tempus eſt miſericordiæ,poſt autem iudicij.

Addit. Avct. In Cap. XII.

aa. pro ita factum eſt vt. 115. dixitq; , Vidi Dominum ſedentem, &c.Ex hoc loco Chriſti diuinitas cõfirmatur. bb. ſ.Chriſto. 119. ſ.eum eſſe Meſſiam. 122. i.gloriam apud homines, quàm apud Deum,ſeu quæ à Deo obtinetur. 126. ſ.tantùm.vide ſimilem exaggerandi modum,1.Reg.8.Marc.9.1.Theſſ.5.
cc id eſt,fide contemplatur ſeu mente,ὁ θεωρῶν. 131. indicat omnes alioqui eſſe in tenebris. 136. id eſt, condemno,ſcilicet,nunc.

[140] Qui [141] ſpernit me,& non accipit verba mea, habet qui [143] iudicet eũ. [144] Sermo quem [145] locutus ſum, [ff] ille iudicabit eum in nouiſſimo die: [146] Quia ego [147] ex meipſo nõ ſum loquutus,ſed qui [148] miſit me Pater, ipſe mihi [149] mandatum dedit quid [150] dicam , & quid [151] loquar. Et ſcio quia mandatũ eius vita [152] æterna eſt. Quæ ergo [153] ego loquor, ſicut [154] dixit mihi Pater,ſic [155] loquor.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

140. Int.de iudicio verò nouiſſimo ſubdit.Chry.ne pigriores fiãt,terribile ſubdit iudiciũ.. 142.Int. i.non credit me eſſe Deum. 143. Int.quiſnam ille ſermo,&c. 144. Int.i.ego.Aug.ſeipſum in nouiſſimo die iudicaturũ dicit; ſeipſum quippè locutus eſt,ſeipſum annũciauit. 145. Int.ſ.extrà hominibus. ff.Chry.accuſans & omnẽ tollẽs excuſationem. 146. Int.ideo iudicabit,quia ego Filius ex Patre. 147. Int.non loquitur ex ſe,quia non eſt ex ſe.Aug.1.de Trinit. Non iudicabit Chriſtus ex poteſtate humana,ſed ex poteſtate verbi Dei. 148. Int.ſ.ad hoc,vt loqueret. 149. Aug.in ſapientia Patris,quod eſt Verbum,omnia mandata ſunt Patris;dicitur autem mandatum datum , quia non eſt à ſeipſo is cui dicitur datum;eſt autem dare Filio,Filium gignere. Chry.omnia hæc propter eos dicebantur,vt nullam habeant excuſationem.Glo.mandatum dedit Pater Filio,ipſum Verbum & Sapientiam, in qua ſunt omnia mandata gignendo, ſicut ei vitam dedit,ipſum,qui Vita eſt,gignendo. 150. Int.ſ. intra. 151. Int.ſ.extra. 152. Aug.ſi vita æterna eſt,ipſe Filius,& vita æterna eſt mandatũ Patris;quid aliud dictum eſt;niſi,ego ſum mandatũ Patris? 153. Int.i.qui meipſum Verbum annuncio. 154.Aug. non per verba locutus eſt Pater vnico Verbo. 155. Int.i.ſicut Verax, me Veritatem genuit, ſic Veritas me Veritatem annuncio. Aug. ita ille dixit vt Verax , ita iſte loquitur vt Veritas, Verax genuit Veritatem. Glo.intelligentibus mentibus loquitur Veritas intus ſine ſono, ſed vt crederent homines, quod nondum poſſunt intelligere,ex ore carnis verba ſonuerunt,quæ prolata, & literis figurata , nos ad ipſam Veritatem aliquatenus erigunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

ff. i.condemnabit,vt qui ſpretus ſit, 149. *i.præcepit.* 152. *i.vitam æternam confert obedientibus.*

CAPVT XIII.

ANTE [1] diem feſtum [2] Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit [3] hora eius vt [4] tranſeat ex hoc [5] mundo ad Patrem : cùm [6] dilexiſſet ſuos qui erant in

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. INt.ſ.figuralem.Glo.ſ.diem paſſionis,dic enim ſequẽte immolationem,faciebant Iudæi magnum feſtum quod hìc Paſcha vocatur:Græci verò diem immolationis agni dicunt ſolum vocari Paſcha,atque in eo Chriſtum crucifixum, anticipaſſe verò vnum diem, vt cùm diſcipulis agnum comederet , quod ex illo loco confirmant,ne contaminarentur;ſed vt manducarent Paſcha,id eſt agnum,vt ipſi interpetantur,ſed errant. 2. Beda.celebrior inter Iudæorum feſtiuitates erat dies Paſchæ. Aug.nõ eſt Paſcha,vt quidam exiſtimant,Græcum nomen,ſed Hebræum,quod tranſitum ſignificat.tunc enim primùm celebratum eſt,cùm fugientes ex Ægypto rubrum mare tranſierunt. 3. Int.ipſe dies Paſchæ quo tranſiret per crucem , quæ eſt veritas illius figuræ. Aug.completa eſt illa figura tranſitus populi Dei,cùm ſicut quis ad immolandum ducitur Chriſtus, cuius ſanguine illitis poſtibus noſtris.i.eius crucis ſigno ſignatis frontibus,à perditione ſeculi,tamquàm captiuitate Ægyptiaca liberamur,& agimus ſaluberrimum tranſitum de diabolo ad Chriſtum , & ab inſtabili ſeculo , ad eius fundatiſſimum regnum. 4. Aug.veluti interpretatur Paſchę nomen Euangeliſta. Chry.tranſitũ eius mortem vocat. 5. Int. quomodo tranſiit populus de Ægypto. Gloſ.ſicut Iudæi de Ægypto, ſic Chriſtus de mundo tranſiuit. 6. Int.pro eis factus homo.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

4. GLO.& nos tranſimus de vitiis ad virtutes,de mundo ad cælum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

4. *Alluſio ad nomen Paſcha,quod tranſitum ſignificat.*

Digitized by Google

[a]mundo, in [7]finem [8]dilexit eos. Et [b]cœna [9]facta, cùm diabolus iam [10]miſiſſet in [11]cor, vt tra[12]deret [13]eum Iudas Simonis [c]Scariotis:[14]ſciens quia [15]omnia [16]dedit [d]ei Pater in [17]manus,[18]& quia à [19]Deo exiuit,& ad [20]Deum vadit:[21]ſurgit à cœna, & ponit [22]veſtimenta ſua, & cùm accepiſſet [23]linteum,[24]præcinxit ſe. Deinde miſit aquam in peluim:& [e]cœpit lauare [25]pedes diſcipulorum, & [26]extergere [27]linteo quo erat præcinctus.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

a. Chry.ſui etiam erant defuncti,vt Abraham,Iſaac, & Iacob,ſed in mundo non erant. 7. Int.pro eis moriens.Chry.nihil reliquit eorum,quæ valde amantem facere decet, perfectum amorem in eos oſtendens,& hoc eſt,in finem dilexit eos.Aug. In finem dilexit, vt & ipſi de hoc mundo ad ſuum caput dilectione tranſirent.quid eſt enim in finem,niſi inChriſtum?Finis enim legis Chriſtus,finis perficiens,non interficiens.vel in finem.i.vſque ad mortē;non tamen dilectionē morte finiuit: vel vſque ad mortē dilexit.i.vſque ad mortem illum dilectio ipſa perduxit. 8. Int.vt eius dilectione ipſi tranſirent de mundo. 9. Int.i.parata,nōdum tranſacta,quia poſtea recubuit,& buccellam Iudæ dedit.Aug. non enim debemus intelligere tranſactam cœnam,adhuc enim cœnabatur cùm ſurrexit. 10. Int.ſ. ſpirituali ſuggeſtione.Aug.quæ non fuit per aurem,ſed per cogitationem. 11. Int.ſ.Iudæ. 12. Chry. hoc Euangeliſta quaſi ſtupens interſeruit, eum enim qui iam prodere ſtatuerat,Dominus lauit.

13. Int.non credens eſſe Deum. 14. Aug.locuturus Euangeliſta de tanta Domini humilitate,priùs eius celſitudinem voluit commendare. 15. Int.etiam traditorem,quo vtitur vt vult, & de malo bonū facit.Greg.3.Moral.c.12.In manu ſua etiam perſecutores acceperat, vt ad vſum pietatis intorqueret, quidquid eorum contra ſe permiſſa malitia ſæuiret. 16. Chry.traditionem hîc ſalutem fidelium vocat,ſicut verò Pater ei tradidit,ita ipſe Patri.vnde Paulus: Cùm tradiderit regnum Deo & Patri.

17. Orig.i.poteſtatem. 18. Int.ſ.ſciens. 19. Int.non eum deſerens. 20. Int.non nos relinquens.Aug. nec Deum,cùm inde exiret,nec nos deſerens,cùm rediret. 21. Chry.dignum erat qui à Deo exiuit, vniuerſum conculcare timorem,vide autem hùmilitatem : poſtquàm reſediſſent omnes,ſurrexit,nec ſolùm lauit,ſed veſtimenta deponens,linteum præcinxit,ipſe peluim impleuit. e. Orig.poſtmodum finiuit lotionem,fuerunt enim Apoſtolorum pedes poſtea contaminati,iuxta illud: Omnes ſcandalizabimini iſta nocte,purgauit ergo poſtea,vt vltrà non fœdentur. 25. Aug.cùm Pater illi omnia dediſſet,& cùm ſe ſciret à Deo exiſſe,& pergere ad Deum,hominis ſerui impleuit officium.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

b. Orig.prandium ante terminum diei ſpiritualis,fit in præſenti vita,eſtque eorum qui introducūtur, cœna verò his qui iam vltra progreſſi ſunt, apponitur, vel prandium in ſcripturis antiquis,cœna verò in noui Teſtamenti myſteriis reconditis.Glo.cœna ſignificat paſſionē,vt enim poſt cœnam non fit prandium,ſic Chriſtus poſtquam ſemel paſſus eſt, non iterum patitur. 28. Int.ſignificat quòd de cæleſtibus deſcendit,& quòd ſeipſum exinaniuit,& quòd formam ſerui induit. Glo.ſurgens à cæleſti refectione qua cum Angelis reficiebatur,depoſuit gloriam æternæ beatitudinis. 22. Aug poſuit veſtimenta,qui cùm in forma Dei eſſet,ſemetipſum exinaniuit:præcinxit ſe linteo,formam ſerui accipiēs, non tamen eam,quam habebat depoſuit:miſit aquam in peluim, ſanguinem in terram fundens, quo immunditiam ablueret peccatorū:linteo pedes terſit,carne qua erat indutus,Euangeliſtarum veſtigia confortans.Glo.poſt cœnam.i.poſt paſſionem prioris infirmitatis,veſtimenta depoſuit,ſeque immortalitate induit, aqua in peluim baptiſmi gratia, veſtimenta poſtea accepta,Iudæi in fine ſeculi quos priùs excæcatos depoſuit. 23. Int.ſ.carnem mundam. 24. Int.ſ.humilitate. 25. Int.veſtigia Euangeliſtarum firmat & purgat. 26. Int.quia tota eius paſſio noſtra eſt purgatio.Aug. 27. Int.i.corporis. Orig.in proprium corpus ſuſcepit Chriſtus immunditiam pedum diſcipulorum:ipſe enim languores noſtros portauit.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

7. pro, in finem vſque. 9. i.cœpta,vel apparata ſic Iob.2.dicitur factum prandium.i.paratum.& 1.Reg. 25.arietes facti.i.parati,nos legimus cocti. 11. i.perſuaſiſſet. c. pro, Iſſachariote.i.de tribu Iſſachar.

d. quatenus Deus per æternam generationem,quatenus homo per vnionem hypoſtaticam. 21. pro,veſtimentum.ſ.exterius. 23. Græc.λέντιον,vox Latina aliquantum immutata. e. factum hoc poſt eſum agni, & ante Euchariſtia inſtitutionem.

[28]Venit ergo ad Simonem Petrum.Et [29]dicit ei Petrus,[30]Domine,[31]tu [32]mihi [f]lauas pedes? Reſpondit Ieſus,& dixit ei:[33]Quod ego facio,tu [g]neſcis modò,ſcies autem [h]poſtea. Dicit ei Petrus,Non [34]lauabis mihi pedes in [35]æternum.[36]Reſpondit ei Ieſus,Si non lauero [37]te, [38]non habebis [39]partem mecum.Dicit ei Simon Petrus, [40]Domine, non tantùm [41]pedes meos, ſed & [42]manus,& [43]caput. Dicit ei Ieſus: [44]Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, [*]ſed eſt mundus [45]totus.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

28. Int nō poſt alios,ſed priùs ad Principem Apoſtolorum,ideo expaueſcit, quòd Deus lauet pedes homini.Orig.vt medicus multorum ægrotorum curæ intentus, ab his incipit qui magis indigent:ſic Chriſtus exorſus ab his qui magis erant fœdi, vltimò venit ad Petrum,quaſi minus aliis lotione indigentem.Chry.credibile eſt ſtultum proditorem ante Petrum recubuiſſe, quod Euangeliſta ſignificauit,dicens, Cœpit lauare,deinde venit ad Petrum. 29.Glo.pauore perterritus. 30. Chry.quare nullus aliorum prohibuit,ſed ſolus Petrus? videtur mihi ſolum proditorem ante Petrum lauiſſe , alios verò diſcipulos per Petrum fuiſſe monitos quid eſſet faciendum.Orig. omnes porrigebant pedes,exiſtimātes non ſine cauſa Chriſtum id facere,ſolus autem Petrus non præbet pedes,more ſuo feruidus ad dicendum quod ſentit.Aug.à Petro,vt Apoſtolorū primo,cœpit Dominus,expauitque Petrus quòd cæterorū quilibet expauiſſet. 31. Int.Deus. Aug.quid eſt,tu,& quid eſt,mihi,cogitanda ſunt potiùs quàm dicenda,ne fortè quod concipit anima,non explicet lingua. 32. Int.ſeruo. 33. Int.ſ.myſterium huius rei.Chry.humilitatem huius doctrinæ,& quomodo humilitas ſufficit in Deum perducere. 34. Aug. exterritus facti altitudine non permittit fieri,quod cur fieret,ignorabat;nec poteſt ſuſtinere vſque ad ſuos pedes humilem Chriſtum videre. 35. Int.i.numquam hoc patiar, hoc enim in æternum non fit, quod numquam fit.Orig.in hoc Petrus non tantùm Ieſum arguit,ſed & cōdiſcipulos ſuos pedes porrigentes. 36. Int.terrens de periculo ſalutis. 37. Int.te dicit,pro ſolis pedibus.Aug.ſic ſolet dici,calcas me,quando ſola planta calcatur. 38. Chry.non dixit qua cauſa faceret,ſed minatur. Petrus enim non fuiſſet perſuaſus, timens verò ſeparari à Chriſto,permiſit.Orig.hoc dicto vtendum cōtra eos qui aliquid facere ſtatuerunt quod non prodeſt, admonendi enim ſunt malè decretum omittere,etiamſi iureiurando firmaſſent. 40. Aug.amore & timore perturbatus,plus expauit Chriſtū ſibi negari,quàm vſque ad ſuos pedes humiliari. 44.Gloſſ.Intelligimus ex his verbis baptizatos Apoſtolos,etſi non legimus vbi,vel quando. 45. Int.ſ.præter pedes quibus tangit terram.Aug.Totus homo abluitur in baptiſmo,verūtamen cùm in rebus humanis poſtea viuitur,vtique terra calcatur,ipſi igitur humani affectus quaſi pedes ſunt,vbi humanis rebus afficimur, & ſi dixerimus,quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus.ſi autem confitemur peccata noſtra,qui pedes diſcipulorū lauit,nobis peccata dimittit.Orig.impoſſibile puto non contaminari extrema animæ,etiam in viris qui perfecti putātur.Gloſſ. Qui in otio ſtudet veritati,dū in aliis pulſanti ſponſo aperire pergit,pedes inquinat,veritas enim humiliter auditur,ſed ſine periculo non poteſt prædicari.Aug ad Seleucianū epiſt. 108. Ex hoc quod hic dicitur,intelligimus Petrum baptizatū,cæteróſque diſcipulos Chriſti,per quos baptizabat,ſiue baptiſmo Iohannis(vt quidam putant)ſeu quod magis credibile eſt,baptiſmo Chriſti.Nec enim tenuit miniſteriū baptizandi,vt haberet baptizatos ſeruos,per quos ceteros baptizaret,qui non defuit humilitatis miniſterio,quando eis pedes lauit.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

39. Gloſſ. Qui non lauatur per baptiſmum & confeſſionem pœnitentiæ, non habet partem cū Ieſu. 41.Int.ſ.affectionis. 42. Int.ſ.opera. 43. Int.ſ.cogitationes.

Addit. Auct. In Cap. XIII.

f. pro,lauabis,ſeu lauare vis? g. i.non intelligis. h. ſ.poſt lotionem,vel aduentum Spiritus ſancti.

34. q.d.numquam patiar. 37. vel corporaliter vel ſpiritualiter: ſolet enim Chriſtus à corporalibus ad ſpiritualia transferre orationem:ſic cum Samaritana ab aqua ſenſibili ad intelligibilem. 39. ſ.in cæleſti regno.q.d.non eris meus cohæres,pars enim pro hæreditate. 43. ſub.potiùs quàm me tuo conſortio eyciat.

*44. q.d.vt lotus in balneo ſolùm opus habet pedum ablutione , ita qui ſpiritualiter,vt vos,ſola affectuum purgatione,quam per id ſignifico. * pro,eſt enim,vel,q.d.vt qui ſit.*

Et vos

Et vos mundi[l] eſtis, ſed non omnes. Sciebat[46] enim quiſnam eſſet qui traderet eum,
propterea dixit, Non eſtis mundi omnes. Poſtquàm[47] ergo lauit pedes eorum, accepit[48]
veſtiméta ſua, & cùm recubuiſſet[49], iterum[50] dixit eis, Scitis[51] quid[m] fecerim vobis? Vos vo-
catis me Magiſter, & Domine, & bene[52] dicitis, ſum[53] etenim. Si ergo laui[54] pedes veſtros,
Dominus[55] & Magiſter[56]: & vos debetis[n] alter alterius lauare[o] pedes. Exemplum[57] enim de-
di vobis, vt quemadmodum[58] ego feci vobis, ita & vos faciatis[59]. Amen amen dico vo-
bis, non[60] eſt ſeruus maior Domino ſuo, neque Apoſtolus[p] maior eſt eo qui miſit illum.
Si[61] hæc[62] ſcitis, beati eritis ſi feceritis ea. Non[63] de omnibus vobis dico[q]: ego ſcio quos[64]
elegerim. Sed[65] vt adimpleatur Scriptura[r], Qui manducat[66] mecum panem,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

l. Orig. Lauat pedes poſtquàm mundi erant, quoniam gratia tranſcendit neceſſitatem, & ſicut dixit Iohannes, Mundus mundificetur adhuc. 46. Int. quare hoc dixit, exponit Euangeliſta. Auguſt. 51. Aug. promiſerat Petro facti ſcientiam, dicens: Scies autem poſtea, docere ergo nunc incipit. Glo. vt priùs exemplo, ita nunc verbo inſtruit. 53. Aug. homini præceptum eſt, Non te laudet os tuum, periculoſum eſt enim ſibi placere, cui cauendum eſt ſuperbire: ille autem qui ſuper omnia eſt, quantumcumque ſe laudet, non ſe extollit excelſiùs, nec poteſt arrogans dici, nobis expedit Deum noſſe, nec poſſumus, niſi ſeipſe indicet; quomodo autem arrogantiam veritas timeat? Glo. quod Dominus de ſe magna dicit, non eſt arrogantia, ſed veritas, quæ prodeſt auditoribus, ſicut facit & Paulus. Quidam incauti ſe mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant, ſéque contra veritatem erigunt, quam relinquunt. qui neceſſitate cogente, vera de ſe, & bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur, quanto veritati ſociatur. 55. Int. quia Deus. Chry. nos ad conſeruos facimus, ſi fecerimus. 56. Int. quia veritas. n. Aug. Eſt apud pleroſque conſuetudo huius humilitatis, cùm ſe inuicem hoſpitio ſuſcipiunt. Non dedignetur quod fecit Chriſtus, facere Chriſtianus; cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipſo excitatur, vel ſi iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. 57. Aug. hoc eſt beate Petre quod neſciebas, hoc tibi poſtea ſciendum promiſit. 58. Int. ſicut ego patior, & vos patiamini, ſicut me humilio, ita vos humiliemini. 59. Int. manu, vel corde. 60. Int. debetis facere quod ego, quia non eſt, &c. 61. Beda. quia ſcire bonum, & non facere, ad condemnationem pertinet, hoc ſubiungit. 62. Int. ſ. quæ feci, & doceo. 63. Int. q. d. non omnes vos beatos dico. Aug. q. d. eſt inter vos qui non erit beatus, nec faciet ea. 64. Auguſt. quos niſi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit? erat quidem electus Iudas, iuxta illud: Nónne ego vos duodecim elegi, ſed non ad beatitudinem, de qua dicit: Beati eritis, ſi feceritis ea. Glo. Electus eſt Iudas ad ſalutem aliorum. 65. Chry. hæc ſubiungit, ne multos contriſtet. r. Glo. ſcilicet, quæ hoc prædixit, non quòd cogat, ſed quia quod futurum erat, non tacuit. 66. Chry. id eſt, qui à me nutritus eſt, & mea menſa participauit. Aug. manducabat iſte panem Domini contra Dominum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

47. Int. impleta purgatione per ſanguinem. 48. Int. ſurgens, immortalis factus eſt. 49. Int. ad dexteram Patris ſedens. 50. Int. per Spiritum miſſum in linguis docet. 54. Int. id eſt, dimiſi peccata veſtra. o. Int. id eſt, alter alteri peccata dimittere, & pro inuicem orate. Auguſtin. confiteamur inuicem delicta noſtra, inuicem delicta donemus, inuicem oremus, ac ita inuicem quodammodo pedes noſtros lauemus. Orig. lauacrum ſpirituale pedum principaliter fit à Ieſu, ſecundariò verò à diſcipulis eius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

l. ſ. per baptiſmum. m. pro, quid ſibi velit quod feci. o. aliaq; humilitatis & charitatis officia exhibere.
p. ſ. legatus, miſſus. q. ſ. quòd beati eritis. 64. ſ. ab æterno. 65. ſub. permiſi eſſe, vel fero talem vnum inter vos. 66. pro, qui ſumit mecum cibum. Hebr.

leuauit

[s] leuauit contra me [67] calcancum ſuum. [68] Amodò dico vobis,priuſquàm fiat:vt cùm factum fuerit,[t] credatis,quia ego [69] ſum. [70] Amen amen dico vobis, qui [71] accipit ſi quem miſero,me accipit.qui autem me accipit,accipit eum qui me miſit. Cùm hæc dixiſſet Ieſus , tur[72]batus eſt [73] ſpiritu,& [74] proteſtatus eſt , & dixit : Amen amen dico vobis: quia [75] vnus ex vo[76]bis tradet me. [77] Aſpiciebant ergo ad inuicem diſcipuli,hæſitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens [78] vnus ex diſcipulis eius in [79] ſinu Ieſu,quem [80] diligebat Ieſus. [81] Innuit ergo huic Simon Petrus,& [82] dixit ei:Quis eſt de quo dicit? Itaq; cùm recubuiſſet ille ſupra [83] pectus Ieſu,dicit ei,Domine,quis eſt? Reſpondit Ieſus, Ille eſt cui ego intinctum

Sens. Lit. In Cap. XIII.

67. Chry.oſtendit non ignorare ſe quòd tradatur,id quod maximè poterat Iudam continere, dixit autem,leuabit;& non, tradet, dolum & inſidias ſignificans. Aug. Leuabit calcaneum ſuper me,id eſt, conculcabit me. 68. Glo. q. d. hucuſque toleraui,& tacui , ſed iam noto proditorem antequàm fiat, quod mox faciendum eſt,vt cùm factum fuerit,&c. t. Orig.id eſt,vt perſeuerantes in fide operemini.

69. Aug. de quo ſcilicet illa Scriptura proceſſit. 70. Chry. quia diſcipuli multa erant paſſuri , eos conſolatur.Glo.conſolatur eos,ex eo quòd ipſe & Pater in eis recipitur. 71. Orig.ergo & qui miſſum à Ieſu recipit,Patrem recipit.Aug.qui Chriſtum accipit,accipit Patrem , vnius enim naturæ ſunt Pater & Filius. 72. Aug.turbauit cum imminens paſſio , & periculum proximum , & traditoris impendens manus,cuius fuerat præcognitus animus,ſignificare etiam turbatione dignatus eſt, quòd quando ex falſis fratribus aliquos à Dominico grege ſeparari vrgens cauſa compellit,fieri id ſine Eccleſiæ turbatione non poſſit. 73. Int.humano.Aug.turbatus eſt non carne , ſed ſpiritu ; ſpiritus enim in huiuſmodi ſcandalis charitate turbatur , ne fortè in ſeparatione aliquorum zizaniorum aliquod eradicetur & triticum;ſiue ergo Iudam pereuntem miſerando,ſiue ſua morte appropinquante turbatus eſt, non animi infirmitate,ſed poteſtate turbatur.non enim aliquo cogente turbatur: ſed turbauit ſemetipſum,vt ſuprà dictum eſt,in quo infirmos conſolatur,ne ſe reprobos putent, ſi ſuorum morte imminente turbantur. Pereant ergo argumenta Philoſophorum , qui negant in ſapientem cadere perturbationem animi;turbetur animus Chriſtiani,non miſeria , ſed miſericordia. 74. Int. quod occultum fuerat manifeſtauit. 75. Int.numero,non vinculo ſpiritus.Aug.numero,non merito ; ſpecie , non virtute. 76. Int.ſcilicet,exiturus. 77. Int.quia etſi nota fuit cuique ſua conſcientia , alterius tamen ſibi erat ignota. Chry. quia nominatim non dixit , in omnes induxit timorem , & licet ſibi mali conſcij non eſſent,tamen Chriſto magis quàm propriis cogitationibus credebant.Orig. recordabantur velut homines mutabiles eſſe affectus etiam prouectorum. 78. Int.de ſe,quaſi de alio dicit,vt rerum geſtarum ſcriptor,non ſui prædicator.Aug. Erat hæc conſuetudo eorum qui ſacras litteras nobis miniſtrarunt,vt de ſe,tamquam de alio loquerentur. 79. Aug.hic eſt vtiq; pectoris ſinus , ſapientiæ ſecretum. Glo.ſignificat ſecretum,de quo bibit diuinitatis Sacramentum. 80. Int.non plus omnibus , ſed familiariùs,vt per pacem de vita exiret,non per paſſionem.Chry.familiaritatis cauſa amor erat,plus enim cæteris amabatur:hoc etiam dicit, ne putes Petrum ei vt maiori innuiſſe. 81. Int. non loquendo , ſed innuendo motu corporis,pòſt ſono vocis. 82. Aug.innuendo dixit,ſi enim cogitando aliquid dicitur, ſecundùm illud:Dixerunt apud ſemetipſos,quanto magis innuendo? Orig primò innuit,deinde dixit.

83. Aug.quod nunc ſupra pectus dicit,ſuprà dixerat in ſinu.Beda.quod in ſinu, & ſupra pectus recubuit,non ſolùm fuit præſentis amoris indicium,ſed etiam futuræ rei ſignum,quòd,ſcilicet , inde vocem ſumeret,quam poſtea cunctis ſeculis inauditam emitteret.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

s. pro,dolum parauit,vel oppreſſit,vt ſolet qui calcaneo trudit,aut calcat. 68. *Græc.ἀπ' ἄρτι,ex nunc.*

69. *ſcilicet,de quo id ſcriptum,vel quem me vobis ſæpe eſſe dixi,denique Deum,qui omnia nouerim.*

70. *redit ad charitatis & officij mutui commendationem.* 72. *ſcilicet , præ horrore ſceleris Iudæ,eiuſq; vicem dolens.* 73. *id eſt , animo.* 74. *pro,teſtatus.* 79. *ſcilicet , capite ſuper pectus inclinato.* 80. *ſcilicet , ob virginitatem,modeſtiam,manſuetudinem; & in ſe eximiam dilectionem.* 82. *ſignificauit , ſcilicet , per nutum,fortè ſcire volebat vt impediret.*

panem

[v] panem porrexero. Et cùm [84] intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Scariotæ. Et poſt buccellam, [85] introiuit in [86] eum ſathanas. Et dicit [87] ei Ieſus, Quod facis, [88] fac citiùs. Hoc autem [89] nemo ſciuit diſcumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia lo[90]culos habebat Iudas, quod dixiſſet ei Ieſus, Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum: aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergo accepiſſet [91] ille buccellam, [92] exiuit continuò. Erat autem [93] nox. Cùm ergo exiſſet, dixit Ieſus, [94] Nunc [95] clarificatus eſt [96] Filius hominis: [97] & Deus [x] clarificatus eſt in eo. Si Deus clarificatus eſt [98] in eo,

Sens. Lit. In Cap. XIII.

84. Aug. non tunc Iudas (vt quidam dicunt) Chriſti corpus accepit: iam enim omnibus diſtribuerat Dominns Sacramenta corporis & ſanguinis ſui, vbi & ipſe Iudas erat, fortè antè hìc per panis tinctionem ſignificata eſt eius fictio: quædam enim non vt abluantur, ſed vt inficiãtur, tinguntur. quod ſi bonum aliquod tinctio hæc ſignificat, eidem bono ingratũ meritò eſt ſecuta damnatio. 85. Int. quia bono malè eſt vſus, & hæc præſumptio peccatum auxit. Orig. primò immiſit in cor eius vt proderet, poſteà verò etiã ingreſſus eſt; cauẽda nobis ergo diaboli tela ignita, inſidiatur enim vt deinde intret.

86. Int. vt pleniùs poſſideret in quem intrauerat, vt deciperet. Aug. intrauit in eum, vt ſibi traditum pleniùs poſſideret; nec enim in illo non erat, quando ad Iudæos de pretio pactus eſt, cùm Lucas dicat, Intrauit Sathanas in Iudam, & abiit, &c. 87. Orig. vel Sathanæ dicit ad pugnã prouocãs aduerſariũ, vel Iudæ, nolens paſſionem ampliùs tardari. 88. Aug. Non præcepit facinus, ſed prædixit, non tam in perniciẽ perfidi ſæuiendo, quam ad ſalutem fidelium feſtinando. Chry. non eſt præcipiẽtis hoc, aut cõſulentis, ſed exprobrantis, & oſtendentis ſe nolle ſuam proditionem impedire. 89. Chry. At interroganti dixerat Dominus, Cui ego intinctum, &c. dicẽdum eſt Dominum hoc latenter dixiſſe, vt nullus audiret; fortè enim ſi manifeſtum feciſſet, Petrus proditorem interfeciſſet; nec verò Iohannes etiã intellexit, non enim putauit diſcipulum in tãtum iniquitatis proditurũ: quia enim procul erat à tali iniquitate, non hoc de aliis ſuſpicabatur. 90. Aug. habebat Dominus loculos, & à fidelibus oblata cõſeruans, ſuorum neceſſitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primùm Eccleſiaſticæ pecuniæ forma eſt inſtituta, vt intelligeremus quod præcepit non eſſe cogitandũ de craſtino, non ad hoc eſſe præceptum, vt nihil pecuniæ ſeruetur à ſanctis, ſed ne Deo propter iſta ſeruiatur, & propter inopiæ timorem iuſtitia deſeratur. Chry. per hoc inſinuatur quòd quædam mulieres Chriſtum de ſuis facultatibus nutriebant. Qui autem iubet non peram, non æs deferre, loculos ferebat ad inopum miniſterium, vt doceret valdè pauperes, & mundo crucifixos, huius rei magnam curam habere. 91. Int. malus bonum.

9.2 Int. à Domino apertè recedit. Orig. non ſolùm de domo, ſed omnino egreſſus eſt à Ieſu: ingreſſus enim in eum Sathanas, non ſinebat in eodem loco eſſe cum Ieſu. 93. Chry. hoc ſubditur vt diſcas Iudæ temeritatem, quando nec tempus eum tenuit. Glo. congruit nox Sacramento, erat enim qui exiuit filius tenebrarum, faciens opera tenebrarum. 94. Int. abſente palea iam triticum quadammodo eſt purgatũ. Aug. Exeunte in mundo, omnes mundi cum ſuo mundatore manſerunt, velut triticum zizaniis ſeparatis. 95. Aug. tamquàm diceret, ecce in illa mea clarificatione quid erit vbi malorũ nullus erit, vbi bonorum nullus perit: nõ antè dictum nunc eſt. ſignificata clarificatio Filij hominis, ſed nũc eſt clarificatus Filius hominis; ſicut non eſt dictum, petra ſignificabat Chriſtum, ſed petra erat Chriſtus: ſolet enim in Scriptura res ſignificans, tamquàm illa quæ ſignificatur appellari. 96. Orig. non immortalis vnigeniti Verbi, ſed hominis facti ex ſemine Dauid, gloria hîc narratur. Hil. 9. Trin. Gloria non Verbo, ſed carni acquirebatur. 97. Aug. Filij hominis clarificatio eſt, vt Deus clarificetur in eo. 98. Int. quia non quæſiuit niſi gloriam Patris. Aug. quia non venit facere voluntatem ſuam, ſed eius qui miſit eum. Hil. 15. de Trin. hoc ad gloriam corporis ſpectat, per quã intellecta eſt Dei gloria.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

v. Græc. ψωμίον, *buccellam, offulam.* 85. *ſcilicet, ad perficiendam traditionem, antea enim introierat ad promittendam & deſignandam, ſcilicet, maiorem in illum nunc poteſtatem accipiens.* 88. *id eſt, expedi citò quod moliris, vel quod facturus es, citò fac.* 89. *ſcilicet præter Iohannem; fortè tamen, nec is, præ turbatione aduertit quid ea verba ſignificarent.* 95. *pro, iamiam glorificabitur, ſcilicet, per paſſionem. per eam enim diabolum vicit, & hominem eripuit.* x. *pro, glorificabitur per eum.*

Digitized by Google

& Deus clarificabit[99] eum in ſemetipſo:[100] & continuò[101] clarificabit eum. Filioli,[102] adhuc modicum[103] vobiſcum ſum: Quæretis[104] me, & ſicut[105] dixi Iudæis, Quò ego vado,[106] vos non poteſtis[107] venire: & vobis dico[108] modò.[109] Mandatum[110] nouum do[111] vobis,

Sens. Lit. In Cap. XIII.

99. Aug. vt natura humana à Verbo immortalitati donetur. 100. Chry. per ſeipſum, non per alium. Hilar. 9. de Trinit. quem in ſeipſo Pater glorificat, in eius gloria cõfitendus eſt; & qui in Patris gloria glorificandus eſt; in his intelligendus eſt eſſe, in quibus eſt Pater: ſecundùm enim naturæ veritatẽ verus Deus Chriſtus eſt: non enim extra ſe eſt quod glorificat in ſeipſo. 101. Aug. Reſurrectionẽ ſuam, non ſicut noſtram in fine ſeculi, ſed continuò futuram prædicit, de quo & illud poteſt intelligi, Nunc clarificatus eſt Filius hominis, tamquàm fuerit factum quod erat tam proximè futurum. Chry. quaſi dicat, non poſt longum tẽpus, ſed confeſtim in ipſa cruce ea quæ clara ſunt apparebunt: ſol enim auerſus eſt, petræ ſciſſæ ſunt. Orig. nomen gloriæ non accipitur hic iuxta quoſdam paganorum, qui gloriã definiunt eſſe à pluribus collata præconia: dicitur enim gloria Dei repletum tabernaculũ, & aſpectus Moyſi glorificatus. diuinior enim quædam apparitio in illis contigit: glorificata eſt facies Moyſi, eo facto diuino ſecundùm intellectum; eſt autem Filius totius diuinæ gloriæ fulgor, vt Paulus ait, vnde ſplendores perueniunt ad totã rationalem creaturam: totum enim diuinæ gloriæ fulgorẽ capere ſolus Filius poteſt. cùm ergo non eſſet mundo Filius notus, nondum erat in mundo glorificatus: eſt autem glorificatus in his, quibus Pater eius notitiam tradidit, cùm ergo appropinquaret ad diſpenſationem, qua mundo notus, debebat gloriam promereri, ait: Nunc clarificatus eſt Filius hominis. 102. Aug. ne putarent ſic eſſe clarificandum, vt non eis coniungeretur vlterius ea conuerſatione, quæ in terra eſt, hoc addit, quaſi dicat, continuò quidẽ reſurrectione clarificabor, non tamen continuo aſcendo in cælum. quadraginta enim dies manſit cum eis, de quibus hic dicit, adhuc modicũ vobiſcum ſum. Orig. Filiolos vocat; animarum adhuc paruitatem ſignificans. quos autem nunc filiolos dicit, vocat poſt reſurrectionẽ fratres, ſicut & antequã eſſent filioli, fuerunt ſerui. 103. Aug. Poteſt hoc ſic intelligi, adhuc ſicut & vos in hac infirmitate carnis ipſe ſum; fuit quidem cum illis poſt reſurrectionem, exhibitione præſentiæ corporalis, ſed non conſortio infirmitatis humanæ, vnde apud aliũ Euãgeliſtam, Hæc locutus ſum vobis, cùm adhuc eſſem vobiſcum. i. in carne mortali, ſicut & vos: eſt & alia diuina præſentia ſenſibus ignota mortalibus, de qua dicit, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi, de qua non intelligitur hoc quod dicit: non enim modicum eſt vſque ad conſummationem ſeculi, nec poſt eam quò ipſe vadit, venire illi non poſſunt, de quibus dicitur, Volo vt vbi ego ſum, ipſi ſint mecum. Orig. poſt modicum ſcandalizati ſunt, & ſic non fuit cum eis Ieſus, qui cum dignis tantummodo conuerſatur; erant tamen ipſi (vt dicitur hîc) quæſituri Ieſum, velut Petrus poſt negationẽ grauiter plorabat, quærẽs, puto, Ieſum. 104. Int. i. volentes ſequi me. Orig. quærere Ieſum, eſt quęrere Verbum, ſapientiam, iuſtitiã, veritatẽ, diuinam virtutem, quæ omnia Chriſtus eſt. 105. Aug Iudæis cùm hoc diceret, non addidit, modò; diſcipuli autẽ non poterant tunc venire, ſed poſteà. 107. Orig. volentibus ſequi diſcipulis, iuxta illud: Qui non tollit crucem ſuam, & ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus, ait nondum eſſe validos ad hoc, cùm nondum eſſet Spiritus datus. Aug. vel illos ſignificat minus idoneos ſequi moriturum pro iuſtitia, vtpotè martyrio nondum maturos, aut non poſſe iterũ ad immortalitatem, ita ſequi quomodo erant in fine ſeculi reſurgentes ſecuturi. Chry. Diſcipulorum in ſe amorem erigit: exardeſcimus enim cùm viderimus dilectiſſimos deſcendentes, & maximè cùm non poſſumus in eum locum quò abeunt, venire; ſimul oſtendit mortem ſuam tranſlationem eſſe ad meliora loca. 108. Orig. dicit eis non abſque additione huius aduerbij, modò. Iudæi quidem in ſuis facinoribus morituri, non poterant pergere quò Ieſus ibat, ſed diſcipuli poterant poſt breue tempus ſequi. 109. Int. ne deſperent additur, modò. Chry. ne putarent audientes, ſicut dixi Iudæis, ſimiliter in ſe dici, adiecit Dominus filioli. 110. Aug. docens quomodo idonei eſſe poſſunt pergere quò ille antecedebat, nempe ad felicitatem in qua nemo poteſt eſſe, niſi perfectus in charitate, hoc ſubiungit.

111. Aug. erat quidem hoc in antiqua lege, vt proximum tamquam nos ipſos diligamus, ſed nouum mandatum appellatur, quia exuto vetere, induit nos hominem nouum.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

99. ſcilicet, Reſurrectione, Aſcenſione, Miſſione Spiritus ſancti, & Euangelij prædicatione. 100. *i. per ſemetipſum, ſeu, ſua virtute.* 103. *ſ. vſque ad mortem, vel ad aſcenſionem.* 107. *ſ. nunc, prædicaturi enim prius Euangelium.* 111. *id eſt, renouatum, alioqui enim vetus, vt dicitur 1. Iohan. 2. ſed in hominũ mentibus obliteratum, vel nouum, quia legis nouæ proprium, certè nouum diligere vt Chriſtus dilexit.*

vt diligatis inuicem, ſicut [112] dilexi vos, [aa] vt & vos [113] diligatis inuicem. In [114] hoc cognoſcent
omnes quòd [115] diſcipuli mei eſtis, [116] ſi [117] dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon
[118] Petrus, Domine, quò vadis? Reſpondit Ieſus, [119] Quò ego vado, [120] non potes me [bb] modò
ſequi, [121] ſequêris autem poſtea. Dicit ei Petrus, Quare non poſſum te ſequi modò: ani-
[122] mam meam pro te ponam. [123] Reſpondit ei Ieſus, Animam tuam pro me [124] pones? Amen,
amen dico tibi: [cc] non cantabit gallus, donec ter me [125] neges.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

112. Int. innuit ſe conferre diligendo uos, vt mutua dilectione inter nos conſtringamur. Aug. Dilectionem iſtã, vt à carnali & mundana omni dilectione diſtingueret, addit: Sicut dilexi vos. quid enim niſi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, ſed vt haberemus; ſic ergo & nos inuicem diligamus, vt, quantum poſſumus, inuicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus. Chry. Sicut dilexi vos, non præcedentibus veſtris iuſtitiis, debitum reddens; ita & vos oportet benefacere etiam nihil debẽtes. 113. Aug. non eſt prætermiſſum illud magnum mandatũ de diligendo Deũ; qui enim ſpiritualiter diligit proximũ, quid in eo diligit niſi Deum? ſic & qui Deum diligit, nõ poteſt cõtemnere præcipientem vt diligat proximũ. bene itaque intelligentibus vtrumque mandatum inuenitur in ſingulis. 114. Int. non in aliis, quæ etiam non mei habent. Chry. prætermittens miracula quæ erant facturi, ab amore eos deſignat. 115. Chry. hoc maximè homines ſanctos oſtẽdit, hos enim dicit eſſe diſcipulos. 117. Int. Hic eſt fons in quo alienus non communicat, vt ait Salomon. Aug. q. d. alia munera mea habent vobiſcũ, etiã nõ mei, non ſolùm naturã, vitam, ſenſum, rationem; ſed etiã linguã, ſacramenta, prophetiam, ſcientiã, fidem, diſtributionem rerum ſuarũ pauperibus, & traditionem corporis ſui vt ardeant, ſed quoniam charitatem non habent, vt cimbala concrepant, nihil eis prodeſt.
118. Chry. ardentiſſimus. 119. Int. q. d. non feſtines, quia nondum es indutus virtute ex alto: & ideo ne interim præſumas. Aug. ſic Petrus dixerat, Domine, quò vadis? tamquàm ſequi paratus. 120. Int. nõ poterant Apoſtoli nondum ſpiritu ſolidati. 121. Int. ne deſperes. Aug. dilationem intulit, non ſpem abſtulit, quid feſtinas Petre. nondum petra ſpiritu ſolidatus? noli extolli præſumendo, nõ potes modò, noli deiici deſperãdo, ſequêris enim poſteà. 122. Chry. dixerat Dominus, nõ potes; ille ſe poſſe dicit. experientia ergo ſciuit nihil eſſe ſuum amorem, niſi præſente ſuperna liberatione. Glo. multum præſumit, qui animam pro eo ponere promittit, qui nondum pro Petro animã dedit, quaſi præire poſſit, voluntatem ſuam, ſed non vires cognoſcens, vt infirmus voluntatem ſuam iactat, ſed medicus in valetudinem inſpiciebat, ille promittebat, ille prænoſcebat, & qui neſciebat, audiebat; qui præſciebat, docebat. 123. Int. qui totum nouit. 124. Int. ſ. quandoque, ſed prope eſt vt neges timore mortis vitam; & occidas tuam animam. Beda. Duobus modis poteſt pronunciari; vno modo affirmando, alio modo inſultando. Aug. q. d. itáne facies pro me, quod ego nondũ pro te? præire potes, qui ſequi non potes; quid præſumis? audi qui ſis. Amen, amen dico tibi, &c. cc. Glo. Petrus ante primum galli cantum trinam negationem incepit, totam verò perfecit ante ſecundũ galli cantum. 125. Int. ſ. Chriſtum quidquid in verbis ſonet. Aug. qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam, volũtatem ſuã iactabat infirmus, ſed inſpiciebat valetudinem medicus. notandũ autem propter eos qui Petrum peruerſo fauore excuſare nituntur, quaſi Chriſtum non negauerit, quia interrogatus reſpondit ſe hominẽ neſcire, Dominum apertè dicere, donec me neges. Non accuſemus Chriſtum dum Petrum defendimus, agnouit planè peccatum ſuum infirmitas Petri, & quantum malum Chriſtum negando cõmiſerit, plorando monſtrauit, quem intuendo admoneri nos oportet, ne de humanis viribus fidamus. Chry. Dominus caſum Petri permiſit vt propriã imbecillitatem diſceret, & ne quid tale pateretur orbis terrarum diſpenſatione ſuſcepta propriæ fragilitatis recordatus. Aug. de conſ. Euang. lib. 3. cap. 2. hãc negationis Petri prædictionem omnes Euangeliſtæ, quamquàm non eadem occaſione cõmemorant: Matthæus enim & Marcus eam ſubnectunt poſtquàm Dominus egreſſus eſt ex domo vbi manducauerat Paſcha. Lucas verò & Iohãnes, antequàm inde eſſet egreſſus; ſed debemus intelligere ter eum expreſſiſſe præſumptionem ſuam, diuerſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi à Domino reſponſum, quòd eum eſſet ante galli cantum negaturus.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

112. ſ. verè, ſpiritualiter, perfectè. aa. ad hoc. ſ. dilexit vt. vel repetitio eſt more Scripturæ. 119. Reſpondet non ad verba, ſed ad animum quò interrogauerat. ſ. ſequendi Chriſtum quocumque iret. bb. vel quia imbecillis, vel quia nondum tempus à Deo definitum. cc. pro, non complebitur gallicinium.

CAPVT XIV.

E[1]T ait diſcipulis ſuis,Non t[2]urbetur c[3]or veſtrum,neque formidet.Creditis in D[4]eum,& in m[5]e credite. In d[6]omo Patris mei manſiones m[7]ultæ ſunt.[8]ſi quominus dixiſſem vobis:Q[10]uia vado p[11]arare vobis locum.E[12]t ſi abiero, & p[13]ræparauero vobis locum : iterum

Sens. Lit. In Cap. XIV.

2. AVG. ne mortem Chriſti tamquam homines timerent,& ideo turbarentur,cõſolatur eos,Deum ſe eſſe conteſtans. 3. Int.ſ.pro morte mea carnis , quia Deus ſum qui ſuſcitabo carnem. Aug. mortem metuitis huic formæ ſerui,non turbetur cor veſtrum,ſuſcitabit illam forma Dei.Chry.Diuinitatis virtutem oſtendit ea prodens,quæ illi habebant in mente. 4. Int.quia ſi creditis in Deum,conſequitur,vt & in me credatis,quia ego Deus ſum.Aug. 5. Chry.q.d.fides in me,& inPatrem,potentior eſt his quæ ſuperuenient,& nihil cõtra eam poteſt præualere. 6. Aug.hoc ſubiungit, quia ſibi diſcipuli metuebant,cùm Petro dictum eſſet,Non cantabit gallus , &c. vt à turbatione recrearentur , fidentes etiam poſt pericula tentationũ ſe apud Chriſtum cum Deo eſſe manſuros.Chry. quia Dominus dixerat Petro,ſequêris autẽ poſtea,ne exiſtiment ei ſoli hanc promiſſionem datam,oſtendit,& illos etiam in eam regionem ſuſcipiendos. 7. Int.i.diuerſa præmia meritorum. Aug.manſionem pro ſuo quiſque accepturus eſt merito;eſt quidem denarius æqualis.i.vita æterna,quod ad æternitatẽ pertinet,ſed ſunt diuerſæ meritorum dignitates. Fiet quidẽ per charitatem, vt quod habent ſinguli,cõmune ſit omnibus.ſic enim quiſquam etiam ipſe habet,cùm amat in altero,quod ipſe non habet. Reſpuendus eſt autem illorum error,qui putant ideo dictum multas eſſe manſiones , quia extra regnum cælorũ erit aliquid vbi beati maneant;paruuli ex hac vita diſcedentes ſine baptiſmo; abſit enim vt regnantiũ quiſquam ſit extra regnum,nec Dominus dixit in beatitudine,ſed in domo Patris mei. Greg.ſuper Ezech. ho.61.Etſi alius minus,alius amplius exultant, omnes tamen vnũ gaudium conditoris ſui viſione lætificat. Glo.in eadem æterna vita,diuerſæ dignitates.alia enim claritas ſolis, alia lunæ,alia ſtellarum.

8. Int.i.ſi non eſſent.Chry.hoc ſubdit,ne putentur manſiones præparatione indigere. Aug.oſtendit ſe ideo hoc illis nõ dixiſſe,quia ibi iam manſiones multæ ſunt,& nõ eſt ei opus aliquã præparare. Glo.i. ſi nõ prædeſtinaſſem manſionem,(quod eſt inconueniens quantũ ad Deum,qui omnia bona ante tempora prædeſtinauit)modò præpararem.i.prædeſtinarem, quod etiam eſt inconueniens Deum aliquid præſentialiter prædeſtinare. 10. Int.ſi non eſſent paratæ,vel prædeſtinatæ,ſed eſſent præparandæ, vel prædeſtinandæ,tunc vado,&c. 11. Int.Vadit parare , non vt paratæ ſunt,ſed vt parandæ. 11. Theoph. q.d.turbari vos non oportet,ſiue paratæ ſint,ſiue non:nam ſi paratæ non eſſent,ego illas præparaſſem.

13. Aug.quomodo parat,ſi iam multæ ſunt?nondum ſunt,ſicut parandæ ſunt,eaſdem quas prædeſtinando præparauit,præparat operando.Iam ergo ſunt in prædeſtinatione,alioqui dixiſſet, ibo, & præparabo.i.prædeſtinabo:ſed quia nondum ſunt in operatione,dicit,ſi abiero,& præparauero,&c. Parat modò manſiones præparando manſores:domus enim Dei,de qua Apoſtolus,Templum Dei ſanctum, quod eſtis vos,adhuc ædificatur,adhuc præparatur;dicitur verò abire,vt præparet,quia iuſtus ex fide viuit:ſi autẽ vides non eſt fides;id ne videatur,latet vt credatur;tunc locus paratur, ſi ex fide viuatur, creditus deſideretur,vt deſideratus habeatur,vt vadit latendo,venit apparendo,ſed etſi maneat regendo,vt proficiamus bene viuendo,non parabitur locus vbi poſſimus permanere perfruendo. Glo. credenti colligitur meritum,cunti redditur præmium,deſiderium dilectionis, præparatio eſt manſionis. Alc.abiit per carnis abſentiam,venit per diuinitatis præſentiam.

Sens. Myst. In Cap. XIV.

6 INT.ſ.in iuſtis.Glo.regnũ cælorum ſunt homines iuſti , in quibus ſunt multæ differentiæ inter ſe, & hæ ſunt manſiones iam paratæ in prædeſtinatione,quia elegit nos,inquit,ante mundi conſtitutionem,& parandæ in operatione,quos prædeſtinauit,inquit,hoc eſt,vocauit & iuſtificauit,& magnificauit:& ſecundùm hoc dicitur,facit Deus,quæ futura ſunt,id eſt,quæ facturus eſt.

Addit. Auct. In Cap. XIV.

7. nempe perpetuò illic manendum. 8. ſenſus eſt. Alioqui dixiſſem , ſeu dicerem me ire,vt parem , & ſi abiero,&c.ſed id dicere opus non eſt, quia parata ſunt,vel q.d. Quando aliud non eſſet , vel hoc deberet vos conſolari,quod vado parare,&c.vide inf.ſimilem ſignificationem. Alioqui,vbi dicitur, Alioqui propter opera credite,q.d.quando aliud non eſſet,vel ipſa opera ſufficere deberent ad credendum. ſenſus ergo eſt, in cælo multa ſunt manſiones , quod vel ſolùm debet vos conſolari , eo enim parare, &c. 12. quidam hic incipiunt nouam clauſulam,etſi autem,pro,poſt quam verò.

[14] venio, & [15] accipiam vos ad meipſum,vt vbi [a] ſum ego,[16] & vos ſitis. Et quò ego vado ſcitis,[17] & viam ſcitis. [18] Dicit ei Thomas, Domine,neſcimus [19] quò vadis: & quomodo poſſumus viam ſcire? Dicit ei Ieſus, Ego ſum [20] via,veritas,[21] & vita. Nemo venit ad Patrem [22], niſi per [23] me. [24] Si cognouiſſetis [25] me,& [b] Patrem meum vtique cognouiſſetis [c]:& [d] amodò cognoſcetis eum:& [26] vidiſtis eum. Dicit ei [27] Philippus, Domine,[28] oſtende nobis Patrem [29],

Sens. Lit. In Cap. XIV.

14. Int.i.apparebo in iudicio. 15. Int.i.iotroducam in manſiones,vt maneatis perfruendo. 16. Int. ne quærant vbi ſit,hoc ſubdit,quò.i.ad Patrem,& nota quòd & ibi eſt vt Deus,& illuc vadit vt homo, cùm ſit vna perſona Deus & homo. Alc.hoc ſubiūgit,quia ſciebat ioterrogaturos,quò iret. Chry.hoc diceos,deſiderium quod in eorum mente erat,oſtendit,& dat eis interrogaodi occaſionem. 17. Int.i. me. 18. Chry.ſi Iudæi volentes à Chriſto ſeparati,quærebant quò iturus eſſet,multo magis diſcipuli oumquam ab eo ſeparari volentes,hoc diſcere cupiebant, & interrogaut ex multa dilectione, & timore. 19. Aug. At Dominus vtrumque dixerat illos ſcire, ſciebant quidem,ſed ſe ſcire neſciebant. 20. Int. via ſine errore quærentibus,veritas ſine falſitate inuenientibus,vita ſine morte permanentibus. Augu.de verb.Dom.ſerm.4. q.d. quà vis ire? Ego ſum via,quò vis ire? ego ſum Veritas, vbi vis permanere? ego ſum vita,veritatem & vitam omnis homo capit, etiam philoſophi Deum eſſe vitam quamdam & veritatem viderunt, viam oon omnis inuenit. Verbum ergo Dei quod apud Patrem eſt veritas & vita,aſſumendo hominem factum eſt via:ambula per hominem,& peruenies ad Deum:melius eſt io via claudicare, quàm præter viam fortiter ambulare. Hil.7.de Trin.non nos in via ſeducit qui via eſt,nec illudit per falſa qui veritas eſt, oec in mortis relinquit errore qui vita eſt. Theoph. cùm exerces actiuam, fit tibi Chriſtus via.veritas autem cùm in contemplatiua perſeueras, adiecta eſt autem vita, quia ad Deum eſt referenda actio & contemplatio. Auguſt.per formam ſerui Dominus venit ad nos, & rediit ad ſe, carnem de morte ad vitam reducens, venerat per carnem Deus ad homines,veritas ad mendaces:eſt enim Deus verax, omnis autem homo meodax.non reliquit autem ſe cùm veniret ad nos, oam & qui loquitur quodammodo ad auditores procedit, nec ſe relinquit,cùm autem tacet,veluti ad ſe redit,& cum illis manet,ſi teneaot quod audierunt. Ipſe Dominus per ſeipſum,& ad ſeipſum, & ad Patrem,& nos per ipſum, & ad ipſum,& ad Patrem imus. 21. Int. quaſi & cùm ſim via nemo veſtrum,&c. 22. Int.eum quo ſum veritas & vita. 23. Int.viam.Chry. noo eſt poſſibile alia venire via,exæquat verò ſe Patri nunc,qui ſuprà dixit, Nemo poteſt venire ad me,niſi Pater traxerit illum. 24. Chry.oſtendit qualiter dixerit, quò vado ſcitis,& viam ſcitis,q.d. ſi meam ſciretis ſubſtantiam & dignitatem,& eam quæ à Patre eſt ſciretis, nouerant quidem eum,ſed non perfectè,vt poſt aduentum Spiritus, vnde dicit,amodò cognoſcetis. Gloſſ.ne quærerent quis eſt Pater,oſtendit eis ſe noto naſci Patrem. 25. Int.qui idem ſum cum Patre. Beda.at ſuprà dixit, Quò ego vado,ſcitis,&c. Sciebant quidam eorum, quidam verò neſciebant, quorum vnus erat Thomas. Glo.quidam eorum etſi ſcirent iſtum Filium,illum Patrem,non putabant Filium ex toto ſimilem Patri, & ita nec Patrem nec Filium ſciebant. c. Glo.ſ.per me cognitum. 26. Int.non tamen oculis corporeis. Chry.vidiſtis eum.ſ.per me carne indutum. Glo.ſolemus de duobus ſimilibus dicere,ſi iſtū vidiſti,illum vidiſti. 27. Int.non intelligens ipſum omnino ſimilem Patri. Hil.7.de Trin.commouit Philippum nouitas dictorum. 28. Hil.7. de Trin. demonſtrationem intelligendi eius qui viſus eſt poſtulat. Chry.corporeis oculis Patrem volebat videre. 29. Int.q.d.qui maior te eſt.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

a. pro,ero,ſcilicet, tunc. 17. ſcilicet, qua me ſequi debeatis. Sciebant quidem illi aliquo modo, perfectè neſciebant. 20. Senſus eſt, ſum via vera per quam itur ad vitam, vel via per quam itur ad veram vitam,vel via per quam itur ad veritatem, & vitam, vel via & lux per quam itur ad vitam,additur autem Græc.omnibus articulus,quaſi dicat,illa vera,& vnica via, & veritas, & vita. 23. ſcilicet,per meritum mortis meæ,ſeu per mei imitationem,oſtendit autem ſe eſſe cum Patre dicens venit,non vadit.

24. ſ.perfectè. b. adeòque quo videam, d. id eſt,ex hoc tempore,ſeu paulo pòſt,ſcilicet,adueniente Spiritu ſancto. Græc.tamen cognoſcitis,fortè præſens pro futuro. 26. ſcilicet, in me. q.d.quanquam iam illum aliquo modo cognoſcitis.

& [30] ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus, Tanto tempore vobiſcum ſum, & non [31] cognouiſtis me?
[32] Philippe, qui [33] vidit me, vidit [34] Patrem. Et [35] quomodo tu dicis, oſtende nobis Patrem? Non
[36] credis quia [37] ego in Patre, & Pater in me [38] eſt? Verba quæ ego loquor vobis, à meip[39]ſo nõ
loquor. Pater autem in me manens, ipſe [40] facit opera. Non [41] creditis quia ego in Patre, &
[42] Pater in me eſt? [43] Alioquin propter opera ipſa [44] credite. [45] Amen, amen dico vobis, • qui credit in [46] me, [47] opera quæ ego [48] facio & ipſe [49] facier,

Sens. Lit. In Cap. XIV.

30. Int. quia in eo ſufficientia erit nobis. Glo. q.d. in quo ſufficientia, & non in te. Chry. i. nihil plus quærimus. Aug. 1. de Trin. c. 8. Illa lętitia qua nos adimplebit eum vultu ſuo, nihil amplius requiretur, quod bene intellexerat Philippus vt diceret, Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis, ſed nõdum intellexerat ſe poſſe dicere, Domine, oſtende nobis te, & ſufficit nobis, quod vt intelligeret, reſponſum eſt ei, tanto tempore vobiſcum ſum, &c. 31. Int. quia nec Filium nouit, quia Patrem meliorem credit. Aug. quomodo hoc dicit, cùm dixerit, quò vado ſcitis, & viam ſcitis? quia eorum quidam ſciebant, aliqui neſciebant, de quibus erat Philippus. Chry. non me cognouiſtis. ſ. quantũ ad hoc quod Filius in ſe oſtendit eum qui genuit. Hil. 7. de Trin. arguit Apoſtolum in cognoſcendo ſe ignorantẽ, cùm ea quæ gereret propria Deo eſſent, calcare vndas, iubere ventis, peccata dimittere, mortuis vitã reddere. 32. Int. verè me non nouiſtis, quia ſi me nouiſſetis, nouiſſetis & Patrem. 33. Int. ſ. ſpiritualibus oculis. Hil. 7. de Trin. non hic viſum oculorum carnaliũ ſignificat, intellectus Dei Filius id præſtat, vt intellectus & Pater ſit, dum ita imago eſt, vt non differat natura. 34. Int. quia omnino ſimiles. Aug. non quòd ipſe ſit Pater & Filius, ſed quòd à Patris ſimilitudine in nullo prorſus diſcrepet Filius. Solemus de duobus ſimillimis dicere, vidiſtis iſtum, vidiſtis illum. Hil. 7. de Trinit. cùm dicitur & Patrem, excluſa eſt ſingularis, & vnici intelligentia. Chry. diuidit hypoſtaſes, ne quis dicat ipſum eſſe Patrem, qui Filius. Apparet verò hinc non eſſe Filium creaturam, non enim qui creaturam videt, Deum videt; conſubſtantialitatem voluit Dominus repręſentare, nec enim ſi alterius ſubſtantię eſſet, diceret, qui videt me, videt & Patrem, nec in argento auri ſubſtãtia videri poteſt, nec alia per aliam naturam apparet. 35. Aug. numquid obiurgandus eſt, qui cùm ſimilem viderit, illũ qui eſt ſimilis vult videre? videbat Dominus cor poſtulãtis, qui Patrẽ tamquam melior eſſet Filio, noſſe cupiebat, vnde additur, Non credis quia ego ſum, &c. Glo. q.d. video quo animo dicas, nõ quæris alterum ſimilem, ſed putas meliorem. 36. Aug. q.d. ſi ad te multum eſt hoc videre, ſaltem quod non vides crede. Aug. 1. Trinit. c. 8. volebat eum ex fide viuere, antequàm illud poſſet videre, viſio merces eſt, cui mercedi per fidem corda mundantur. 37. Int. cur ergo inſeparabiles, ſeparatim vis noſcere? Hil. 7. de Tri. quæ ignorandi Patrem, aut oſtẽdendi ignorantibus, neceſſitas relinquebatur, cùm Pater in filio viſus eſſet, & ex proprietate naturæ, & indifferentia vnitatis vnũ ſint natus & generans? 38. Hil. 7. de Tri. ſ. per natiuitatem viuentis naturæ ex viuente, dũ non aliud ex Deo quàm Deus naſcitur. Hil. 5. de Trinit. ſubſiſtentem in eo Dei naturam intelligimus, cum in Deo Deus ſit. 39. Int. ſic eſt æqualis alter alteri, vt tamẽ alter ex altero. Aug. i. à meipſo non ſum qui loquor, ei tribuit quod facit, de quo eſt ipſe qui facit. Hil. 7. de Trin. natiuitatẽ in ſe Dei à Deo teſtatur. 40. Chry. apertè demonſtratur vna ſubſtantia, ſic & alibi: Si non facio opera Patris mei, non credatis mihi. Hil. 7. de Tri. manere in Filio Patrem, nõ eſt ſingularis & vnici, operari per Filium non eſt differentis aut exteri. 41. Int. & cùm facit in me, non creditis quia ego in Patre? Hic oſtenditur non ſolùm Philippus arguẽdus. Aug. antea ſolus Philippus arguebatur. 42. Hil. 7. de Trin. per naturæ quæ ſecundum natiuitatem eſt proprietatem. 43. Chry. q.d. ſi non ſufficit hoc ad oſtendendam conſubſtantialitatem, ſaltem ab operibus diſcite. 44. Int. ſ. quòd ego in Patre, & Pater in me eſt. ſi enim ſeparati eſſemus, nullo modo inſeparabiliter operari poſſemus. Aug. 45. Chry. oſtendit nõ ſolùm poſſe, ſed quod eſt mirabilius, poſſe aliis dare vt maiora faciãt. e. Glo. quicumque, ne de ſolis Apoſtolis hoc acciperetur. 46. Int. Ecce fides quæ operatur per dilectionem. 48. Int. priùs ego, poſt ipſe, quia ego facio vt ipſe faciat. 49. Glo. non tamen ex ſe, ſed ex me, non eſt ſeruus maior Domino; ipſe ſine eis multa, illi ſine eo nihil, niſi peccatum.

Addit. Auct. In Cap. XIV.

31. *Græc. cognouiſti,* ἔγνωκας. 40. *adeoq́; & verba loquitur.*

& maio

Digitized by Google

& [50]maiora horum faciet:[51]quia ego ad Patrem vado.[52]Et quodcumque [53]petieritis Patrem, in nomine meo,[54]hoc faciam:[55]vt glorificetur Pater [f]in Filio. Si quid petieritis me in nomine meo,hoc faciam.[56]Si diligitis me,[57]mandata mea ſeruate.[58]Et ego [59]rogabo

Sens. Lit. In Cap. XIV.

50. Aug. quæ ſunt iſta maiora? an fortè quòd ægros vmbra ſanabant? maius eſt enim quòd ſanet vmbra quam fimbria;ſed quando iſta dicebat, verborum ſuorum facta commendabat. cùm enim dixit,Pater in me manens ipſe facit opera,opera dicebat verba quæ loquebatur, quorum fructus erat fides illorum, euangelizantibus autem diſcipulis, non tam pauci quàm illi erant, ſed gentes etiam crediderunt:diſceſſit ab ore Domini diues triſtis,& tamen poſtea quod ille vnus non fecit, fecerunt multi,cùm per diſcipulos loqueretur,non de Apoſtolis autem tantùm loquebatur,dicens: Qui credit in me,&c.Ipſum quidem credere in Chriſtum opus eſt Chriſti, quod operatur in nobis, non vtique ſine nobis: ipſe facit vt faciamus.i.vt ex impiis iuſti fiamus, & hoc maius eſſe dixerim quàm creare cælum & terram,hæc enim tranſibunt,prædeſtinatorum autem ſalus & iuſtificatio permanebit. Sunt & in cælis Angeli opera Chriſti,etſi æqualis ſit potentiæ iſtos creare,& impios iuſtificare, hoc maioris eſt miſericordiæ Quamquam omnia Chriſti opera intelligere,vbi ait maiora horum faciet, nulla neceſſitas cogit:horum enim fortè dixit quæ tunc faciebat, faciebat autem verba fidei, minus eſt autem verba iuſtitiæ prædicare,quod fecit propter nos,quàm impios iuſtificare,quod ita facit in nobis,vt faciamus & nos.Glo.quod facit in nobis, non ſine nobis, maius eſt his quæ ſine nobis facit in cælo,terra,&c.In illis enim eſt tantùm opus Dei,in iſtis imago Dei. 51. Chry. q.d. veſtrum eſt de cætero miracula facere,ego enim vado.oſtendit autem ſe non perire, ſed in propria manere in cælis dignitate. 52. Aug.hoc adiicit,vt illa etiam opera maiora ſeipſum facere oſtenderet, ne quiſquam ſibi illa tribueret. 53. Int.id eſt,ad ſalutem.Chry.omnia ſigna quæ fecerunt Apoſtoli,ipſe faciebat,itaque dicebant,In nomine Chriſti ſurge,& ambula.Theoph.per orationem & inuocationẽ nominis Chriſti mira fiunt. 54. Int.ſtatim,vel poſt.Aug.qui dixerat faciet,ait faciam, q.d. non vobis hoc impoſſibile videatur,ego enim ſum facturus,& tunc maiora quàm nunc. Quæri autem poteſt, quid eſt quod dicit,Quodcumque petieritis,&c.plerumque enim fideles petunt,& non accipiunt, an fortè quia malè petunt?an fortè ſolis Apoſtolis dictum hoc debemus accipere?at ſuperiùs dixerat, Qui credit in me, &c.nec verò ipſi Apoſtoli omnia quæ petierunt,acceperunt;rogauit Paulus vt diſcederet angelus Sathanæ,nec tamen accepit; ſed vide dictum eſſe in nomine meo, quod eſt Ieſus. quod enim petimus contra ſalutem,non petimus in nomine Saluatoris, & tamen ipſe Saluator eſt. Nouit medicus quid pro ſua,quid contra ſuam ſalutem poſcat ægrotus,& ideo contraria poſcentis non facit voluntatem, vt faciat ſanitatem; aliquando verò etiam quædam eorum quæ in nomine eius petimus, non tunc quando petimus facit, ſed tamen facit. differuntur enim, non negantur. 55. Interlin. non facit ſine Patre Filius,quandoquidem ideo facit vt in eo Pater glorificetur. Auguſt. ¶ Chryſoſt. cùm Filius oſtenditur magna poſſe,glorificatur qui genuit. Theoph. In nomine Ieſu fiebant ſigna per quæ credebatur Apoſtolorum ſermonibus,dúmque qui credebant ad notitiam Patris peruenirent, glorificabatur Pater in Filio. 56. Chry.hoc inducit ne putent omnem ſimpliciter petitionem valere, ſed tunc ſe facturum quod petant,ſi mandata ſeruent,vel.q.d.ne meo diſceſſu turbemini,hoc enim non eſt me amare,ſed facite mandata mea. hoc enim eſt amor, obedire & credere ei qui diligitur. 57. Int.ſcilicet,vt faciam quæ petitis. 58. Chry.hoc dicit, quia conſequens erat, eos vehementer requirere eius præſentiam, & illam conſolationem quam priùs habuerant. Aug. quomodo mandata ſeruabimus vt eum accipiamus,quem niſi habuerimus, mandata ſeruare non poſſumus? habet Spiritum ſanctum qui diligit,& habendo meretur,vt plus habeat,& plus habendo plus diligat. iam itaque Spiritum habebant diſcipuli,ſed dandus eis erat ampliùs,habebant occultè, accepturi erant manifeſtè.Chry. purgatis diſcipulis per paſſionem,& ad pericula, agonéſque miſſis, oportebat Spiritum ſanctum abundanter dari. 59. Int. rogat inquantum homo, inquantum Deus dat. Chry. dicit, rogabo Patrem,vt credibilem ſermonem faceret,ſi enim dixiſſet,Ego mittam, non ita crediſſent. Aug.cont. Arrianos cap.19.alibi,vt ſua & Patris opera inſeparabilia demonſtraret,ait: Cùm abiero, mittam eum ad vos. Alc.Rogabo dicit,vt inferior ſecundùm humanitatem.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

50. *vt conuertere mundum.* 51. *vnde illa per vos faciam,concedamq́; cum Patre quodcumq́; petieritis.* 53. *i.per mei inuocationem,& meritorum meorum,ſeu propter me. f. i.per Filium.*

Patrem

Patrem,& [60] alium [61] paracletum dabit vobis,vt [62] maneat vobiſcum in [63] æternum , [64] Spiritum
[65] veritatis [66] quem [67] mundus non poteſt accipere , quia non [68] videt eum, [69] nec ſcit eum. Vos
autem cognoſcetis eum, quia apud vos [s] manet , [70] & in [71] vobis erit. [72] Non relinquam vos
[73] orphanos: [74] veniam ad [h] vos. [75] Adhuc [76] modicum:& mundus me iam non [77] videt. Vos autem
[l] videtis me:quia ego [78] viuo, [m] & vos [79] viuetis.In illo [80] die vos [81] cognoſcetis

Sens. Lit. In Cap. XIV.

60. Aug.oſtendit & ſeipſum eſſe paracletum,id eſt,conſolatorem,& aduocatum;Aduocatum habemus,inquit Paulus, apud Patrem Ieſum Chriſtum. Didy. de Spiritu ſancto non aliam dixit naturam. Chry.cùm dicit alium , hypoſtaſeos differentiam oſtendit. 61. Int.id eſt, aduocatum vel conſolatorem,ſicut ego ſum vobis præſens carne.Aug.cont.ſermonem Arrianorum, cap.19. Non eſt (vt dicunt Arriani) conſolatoris officium Spiritus ſancti tamquam infimæ perſonæ in Trinitate: tribuit enim Deo hoc Apoſtolus;qui conſolatur,inquit,humiles,conſolatus eſt nos Deus. 62. Int. hic ad quædam vt illuſtret , & alia huiuſmodi faciat , poſt vt ad videndum ſpeciem introducat. 63. Chry. nec enim poſt mortem recedit. 64. Int. ſcilicet , ſanctum , qui Patri & Filio coæternus eſt,& conſubſtantialis. Aug. 65. Chry. manifeſtat enim figuras veteris Teſtamenti. Beda. cùm dicit veritatis , ſuum eſſe ſpiritum oſtendit;cùm à Patre dari , Patris eſſe, ac per hoc à Patre & Filio procedere. 66. Chry. hoc ſubiungit, ne aliam ſuſpicarentur incarnationem , & paracletum putent oculis videndum. 67. Int. id eſt,amator mundi,dum talis remanet. Chry. mundum hic malos dicit. Aug. ſic dicit mundi dilectores non poſſe accipere Spiritum ſanctum , vt ſi dicamus , iniuſtitia iuſta eſſe non poteſt. 68. Int. id eſt , non habet inuiſibiles oculos,quibus inuiſibiliter videtur Spiritus ſanctus. Aug ¶ Chry. viſionem vocat certiſſimam cognitionem. Greg. 5. Mor.cap. 20. Spiritus ſanctus quem replet ad deſideranda inuiſibilia , accendit mundana corda , quia ſolùm inuiſibilia diligunt , eum non accipiunt, quanto enim ſe foras per deſideria dilatant,tanto ad receptionem illius ſinum cordis anguſtant.

69. Int.id eſt,nec ſciendo intelligit. g Greg.2.Mor.cap.41. in his donis , ſine quibus ad vitam perueniri non poteſt , Spiritus ſanctus in electis omnibus ſemper manet, in aliis non ſemper. aliquando enim ſe à ſignorum oſtenſionibus ſubtrahit , vt eo humiliùs virtutes eius habeant. 70. Auguſt. hoc addit , ne putent ita manſurum , vt apud homines ſolet hoſpes viſibiliter manere. 71. Chry. in veſtris habitabit animabus. Auguſt. expoſitio eſt illius , apud vos manebit. 72. Auguſt. hoc adiecit ne putaret quiſquam ita Spiritum ſanctum daturum , vt non eſſet ipſe futurus cum eis. 73. Int. indicat ſe Patrem illis eſſe. Auguſt.orphanus Græcè , Latinè pupillus. 74. Int. ſcilicet , poſt reſurrectionem carnis.Auguſt. promittit eis ſuam præſentiam , quàm maximè quærebant h. Chry. ad vos ſolos , Iudæis enim dixerat , Amodo non videbitis me. 75. Chry.ne rurſus eamdem quærant præſentiam,qualem & priùs habuerunt, id ait , quaſi dicat, veniam quidem ad vos, ſed non vt priùs.

76. Int. ſcilicet tempus. 77. Auguſt. videbat tunc eum mundus carneis oculis , ſed poſt reſurrectionem carnem ſuam non ſolùm videndam,ſed etiam contrectandam demonſtrauit ſuis , noluit demonſtrare non ſuis,auferetur etiam in fine ſeculi ab oculis damnatorum,dixit autem modicum, quia quod videtur prolixum hominibus, breuiſſimum eſt ante oculos Dei. 78. Theoph. q.d. etſi mortem ſubiero,tamen reſurgam. 79. Int.ſuam vitam illis promittit.Theoph.q.d.cùm me videritis , lætabimini,& tamquam mortui reuiuiſcetis apparitione mea.Aug.de præſenti ſe dixit viuere, illos de futuro victuros,eius enim mox futura erat reſurrectio,illorum autem in ſeculi finem differenda: quia verò viuit ille,ideo & nos viuemus,per hominem quippe mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorum.

80. Aug.ſ.quo viuetis. Chry. quo reſurgam, cùm enim viderunt reſurrexiſſe , & eſſe cum eis , tunc certiſſimè crediderunt. 81. Int.quod modò creditis.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

63. quaſi dicat,non diſcedet,vt ego nunc per mortem, ſed per totam vitam vobiſcum erit. 65. i. qui veritatem docet. 67. i.mundani. 68. pro,non optat videre & noſſe. 69. ſ.perfectè,& cum affectu, ſic. 1.Iohan. 4.Qui non diligit , non nouit eum. g. ſic Græc. & Syr. Quidam tamen legunt manebit, vt Aug. 73. i. mea præſentia orbatos & deſtitutos. 74. ſ.poſt reſurrectionem corporaliter , & miſſo Spir.S.ſpiritualiter. 77. pro, videbit,nec corporalibus,nec ſpiritualibus oculis. l. pro videbitis. 78. pro , viuam.ſ.poſt reſurrectionem. m. pro.ſic & vos etiam. 80. ſ.cùm reſurrexero.

quia

quia ego ſum in [82] Patre meo, & [83] vos in me, & [84] ego in vobis. [85] Qui habet mandata mea, [86] & ſeruat ea, ille eſt qui [87] diligit me. [88] Qui autem diligit me, [n] diligitur à Patre meo: [89] & ego [90] diligam eum,& [91] manifeſtabo ei [92] meipſum. Dicit ei [93] Iudas,non ille Scariotis: Domine, [94] quid factum eſt, quia manifeſtaturus es nobis teipſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus,& dixit ei: Si [95] quis [96] diligit me,ſer[o]monem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum [97] veniemus, & [98] manſionem apud eum [99] faciemus. [100] Qui non diligit me, ſermones meos non [101] ſeruat. [102] Et ſermonem quem audiſtis, [103] non eſt meus: ſed eius qui miſit me Patris. Hæc [104] locutus

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

82. Int.vt radius io ſole vnum eum ipſo. 83. Int.vt palmites in vite. 84. Int.vt ait Apoſtolus, ſi autem Chriſtus in nobis. Aug.quãdo viuemus ea vita qua mors abſorbetur,tunc perficietur hoc,quod inchoatum eſt iam per ipſum,vt ſit in nobis,& nos in ipſo. Hil.8.de Trinit. Ille in Patre per naturam diuinitatis, nos in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rurſum in nobis per Sacramenti myſterium; ait enim, Qui edit carnem meam,& bibit meum ſanguinem, in me manet,& ego in eo. Gloſ. nunc cognoſcitur per fidem, tunc cognoſcetur per ſpeciem, quando hæc coniunctio perficietur quæ modò inchoatur. 85. Glo.non ſolùm vos Apoſtoli viuetis & cognoſcetis,ſed quicũque,&c. 86. Int. hoc enim opere oſtẽditur dilectio.Aug.qui habet in memoria,& ſeruat io vita,qui habet in ſermonibus,& ſeruat in operibus,qui habet audiendo,& ſeruat faciendo,qui habet faciendo,& ſeruat perſeuerando. 87. Aug.opere eſt demõſtranda dilectio,ne ſit infructuoſa nominis appellatio.Theoph.ſignũ dilectionis, mandata ſeruare. 88. Int.hic fructus. 89. Int. Pater, & Filius inſeparabiliter diligunt.

90. Aug.i.ad hoc diligam, vt manifeſtem, nec enim tunc non diligebat. nunc ad hoc nos dilexit vt credamus,tunc ad hoc vt videamus:nunc diligimus credendo quod videbimus,tunc diligemus videndo quod credidimus. Glo.diligit nunc ad hoc vt credamus,& mãdata ſeruemus, vt mereamur quod poſt capiamus. 91. Int.hæc viſio erit merces fidei. Aug. 92. Aug.ad Paulinam,cap.1.ſcilicet,cum Patre Deum vnum,non quomodo in hoc ſeculo viderunt etiã mali. 93. Aug.cuius inter ſcripturas canonicas epiſtola legitur. 94. Aug.cauſam quærit quare nõ ſe mundo,ſed ſuis manifeſtaturus ſit. Reſpondet autẽ Dominus, quia hi diligunt, illi verò non diligunt. 95. Int.Apoſtolus vel quicumque.

96. Int.dilectio probatur cuſtodia ſermonum. Greg.homilia 30.probatio dilectionis, exhibitio eſt operis.numquam amor Dei eſt otioſus,operatur enim magna ſi eſt;ſi verò operari renuit,amor nõ eſt.

97. Int.Ego,& Pater,& Spiritus ſanctus.Aug.Dilectio ſanctos diſcernit à mũdo, quæ facit vnanimes habitare in domo, in qua facit Pater,& Filius manſionem, qui & dilectionem donant,quibus in fine donabunt ſuã manifeſtationem. veniunt ad nos dum venimus ad eos: veniunt ſubueniendo,illuminando,implendo,venimus obediendo,intuendo,capiendo. 98. Int.& erit manſio nõ tranſitoria,ſed æterna.Aug.¶ Greg.hom.30.quidam per compunctionem reſpectum Dei percipiunt,ſed tentationis tempore ad peccata redeunt,in eorũ corda venit Deus,ſed manſionẽ non facit. Ille verè amat,cuius mentem delectatio praua ex conſenſu non ſuperat,ſed ſic eũ diuinitatis amor penetrat,vt ab eo tentationis tempore non recedat. 99. Aug.non eſt ab hac manſione Spiritus ſanctus excluſus, de quo ſuprà dictum eſt,apud vos manebit,& in vobis erit:in eadem ergo mãſione cum Patre & Filio erit in æternum,quia nec ille ſine ipſis venit,nec illi ſine eo. 100. Int.hi ſunt qui numquã vident Patrem & Spiritum,ſed nec Filium in forma Dei,etſi in forma ſerui. 101. Greg.hom.30.tanto quiſque à ſuperno amore diſiungitur, quãto inferiùs delectatur.de dilectione ergo Dei,lingua,mens & vita requiratur.

102. Chryſoſt.quaſi dicat, non me ſolùm,ſed nec Patrem amat, qui meum non ſuſcipit ſermonem.

103. Int.quia non eſt ſuum verbum,ſed Patris.Aug.Sermonem dixit ſingulariter,& non ſuum, ſed Patris,ſe intelligi volens qui Patris eſt verbũ,imago & Filius,rectè auctori tribuit quod facit æqualis, à quo habet hoc ipſum quòd illi eſt æqualis. Chryſ.ſignificat ſe nihil extra Patrem loqui, nec præter id quod illi videtur. 104. Chry.hoc adiungit,quia eorum quæ dixerat,quædam non intellexerunt.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

n. ſcilicet, quantum ad effectus maiores,alioqui enim Dei dilectio noſtram præcedit.Ipſe enim prior dilexit nos. 94. pro,quid accidit,aut quid cauſa eſt. o. id eſt,præceptum.

ſum vobis apud vos [105] manens. [106] Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in [107] nomine meo, ille vos [108] docebit omnia, & [109] ſuggeret vobis omnia quæcumque di[110]xero vobis. [111] Pacem [112] relinquo vobis, pacem meam [113] do vobis: [114] non quomodo [115] mundus dat, ego do vobis. Non [116] turbetur cor veſtrum, [117] neque formidet. Audiſtis quia ego dixi vobis, [118] Vado & [119] venio ad vos.

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

105. Int.ſcilicet, corporali præſentia, quæ ſi iam aufertur, ne timeatis, quia Paracletus, &c. Aug. alia eſt manſio, quam promiſit futuram; ſpiritualis, ſcilicet, & interioſecus mentibus reddita, alia quam præſentem teſtatur, corporalis, forinſecus oculis & auribus exhibita. 106. Chryſ. vt eius corporalem receſſum faciliùs ſuſtinerent, præparat eos promiſſo Spiritu ſancto. Greg. hom. 30. Paracletus Græcè, Latinè Aduocatus, vel conſolator; Aduocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud iuſtitiam Patris interuenit, id eſt, eos quos replenerit exorantes facit; Conſolator autem quia de peccati perpetratione mœrentibus, dum ſpem veniæ præparat, ab afflictione triſtitiæ mentem leuat. Chry. Frequenter eum Paracletum vocat propter eorũ triſtitiam. Glo. cùm ſit conſolari Trinitatis opus, ad Spiritum ſanctum tamen pertinet, quia is in Scriptura bonitatis, per quam nos Deus conſolatur, nomine deſignatur. 107. Didy. de Spiritu ſancto. Filij tantummodò eſt in nomine Patris venire, veniunt quidem alij in nomine Domini Dei, & Omnipotentis, ſerui, ſcilicet, at in nomine Patris ſolus Filius, in Filij autem nomine à Patre mittitur Spiritus ſanctus. 108. Int. Docebit, vt ſciatis; ſuggeret, vt velitis. Didy. de Spiritu ſancto. Docebit omnia in Chriſti fide perfectos, ſpiritualia, & intellectualia Sacramẽta; docebit autem inuiſibiliter menti diuinorum ſcientiam infundens. Greg. hom. 30. niſi Spiritus ſanctus cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo doctoris: nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit, niſi intus ſit qui doceat, doctoris lingua exteriùs in vacuũ laborat. Aug. non Filius ſine Spiritu ſancto dicit; nec docet ſine Filio Spiritus ſanctus, ſed omnis dicit & docet Trinitas. ſed niſi hæc ſigillatim commendaretur, eam nullo modo humana caperet infirmitas. 109. Int. aliâs commemorabit vobis, id eſt, faciet vos memores omnium. Greg. hom. 30. Suggeret, id eſt, ſubminiſtrabit ex occulto. Aug. Suggeret, id eſt, commemorabit vos. pertinet enim ad gratiam, etiam non obliuiſci ſaluberrima monita. Theoph. Docuit Spiritus ſanctus quæcumque non dixerat Chriſtus, tamquã non valentibus portare: cõmemorauit autẽ quæ dixerat Dominus, ſed obſcuritatis cauſa, vel intellectus tarditate commendare memoriæ nequiuerunt. 111. Chry. quia turbabantur cogitãtes odia, & prælia ſibi imminere. poſt eius receſſum rurſus conſolatur. Aug. de verb. Dom. non poterit ad hæreditatem Domini peruenire, qui teſtamentum pacis noluerit obſeruare, nec poteſt concordiam habere cum Chriſto, qui diſcors voluerit eſſe cum Chriſtiano. pax eſt ſerenitas mentis, ſimplicitas cordis, amoris vinculum, conſortiũ charitatis. 112. Iot. Iturus ad Patrem. 113. Int. perducturus ad Patrem. Aug. pacem reliquit in hoc ſeculo, in qua manentes, hoſtem vincimus, pacem dabit in futuro, quando ſine hoſte regnabimus. pax nobis ipſe eſt, & cùm credimus quia eſt, & cùm videbimus cum ſicuti eſt. notandũ verò cùm dicit, dabo, addidiſſe meam, pacem ſuam volens intelligi, qualem habet ipſe, in quo nihil repugnat, quia nullum habet peccatum; pax verò quam nobis reliquit, noſtra potiùs dicenda eſt, quàm ipſius, talem habemus pacem nunc in qua adhuc dicamus, Dimitte nobis debita noſtra. Eſt & inter nos ipſos nobis pax: inuicem enim credimus, & diligimus, ſed nec ipſa plena eſt, quia cogitationes cordis inuicem non videmus. Poſſunt & Domini verba ſic accipi, vt eiuſdem ſententiæ repetitio videatur. 115. Auguſt. id eſt, qui diligunt mundum, qui propterea ſibi dant pacem, vt ſine moleſtia mundo fruantur. Chry. pax exterior ſæpè ad malum fit. 116. Chry. hoc dicit, quia verbum, relinquo, quod erat recedentis, eos poterat conturbare. Gloſſ. quaſi dicat, non turbetur de eo quod dixi vado, quaſi paſtore abſente lupus inuadat, quia vt homo vado, vt Deus præſens ſum. 117. Iot. quod plus eſt. 118. Int. ſcilicet, à vobis corpore, quaſi dicat, ſi dixi vado, quod vos terret, dico, venio, quod mulcet. Aug. Ibat per id quod homo erat, manebat per id quod Deus erat, cur ergo turbetur cor, quod non deſerebat? 119. Int. ſcilicet, corpore in iudicio.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

106. pro, Paracletus ille qui eſt Spiritus ſanctus. 107. id eſt, loco mei. 109. Grac. ὑπομνήσει, commonefaciet, faciet recordari. 110. Grac. εἶπον, dixi. 111. ſcilicet ne turbemini ijs qua accident, vel, q. d. relinquo vobis meam benedictionem. 119. pro, venium, quaſi dicat, ab eo, mox rediturus.

Si

[120] Si diligeretis me, gauderetis vtique, [121] quia [122] vado ad Patrem, quia Pater [123] maior me eſt:
Et nunc [124] dixi vobis priuſquàm fiat; vt cùm factum fuerit, [125] credatis. Iam non [126] multa lo-
quar vobiſcum: [127] venit enim [128] princeps [129] mundi huius, [p] & in me non habet [130] quidquam. [131] Sed,
vt cognoſcat [q] mundus quia diligo Patrem; & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic fa-
cio. [132] Surgite, [133] eamus hinc.

Sens. Lit. In Cap. XIV.

120. Aug. hoc ſubiicit, vt intelligant ſecundùm quod homo erat eum dixiſſe: per hoc enim erat ad Patrem iturus, per quod non eſt ei æqualis, per illud enim in quo eſt æqualis, numquam ab eo recedit.
121. Int. id eſt, de eo quod. Aug. gratulandum naturæ humanæ, eo quòd ſic aſſumpta eſt à verbo, vt immortalis conſtitueretur in cælo, atque ita fieret terra ſublimis, vt ſederet ad dexteram Patris. quis non ſuam naturam iam immortalem gratuletur in Chriſto, atque id ſe ſperet futurum eſſe per Chriſtum? 122. Int. ſecundùm quod minor vadit & veniet iudicare. Chry. nondum de eo diſcipuli, quam oportebat opinionem habebant. Patrem verò magnum eſſe æſtimabant. Ait ergo ob eorum imbecillitatem, ſi non confiditis poſt crucem rurſum vos viſurum, tamen lætari oportet, quia ad Patrem vado, potentem omnia moleſta diſſoluere. 123. Aug. Filius in forma Dei etiam ſeipſo maior eſt, maior enim forma Dei quæ amiſſa non eſt, quàm forma ſerui quæ accepta eſt, in vtraque enim natura non duo, ſed vnus eſt Chriſtus, ne ſit quaternitas, ſed Trinitas Deus. Hil. 9. de Trinit. Maior eſt donans donantis auctoritate, ſed minor non eſt, cui vnum eſſe donatur. 124. Int. ſcilicet, quia vado ad Patrem. 125. Aug. & hæc eſt laus fidei, ſi quod creditur non videtur; ſed ex rebus quæ videntur acquiritur in nobis, vt ea credantur quæ non videntur: viſuri erant diſcipuli poſt mortem viuentem, & ad Patrem aſcendentem, eóque credituri Filium eſſe Dei, qui hoc poſſet facere, & prædicere antequam faceret; credituri autem fide non noua, ſed aucta, aut certè cùm mortuus eſſet, defecta; cùm reſurrexiſſet, refecta. 126. Beda. hoc dicebat, quia inſtabat tempus mortis. 127. Int. ſcilicet, accepta licentia à Deo. 128. Int. ſcilicet, diabolus. 129. Int id eſt, peccatorum, non creaturarum. Aug. vnde Apoſtol. cùm dixiſſet Rectores mundi, expoſuit, ſubiungens tenebrarum harum, id eſt, hominum impiorum.
130. Int. quod ad ſe pertineat, ſcilicet, nullum omnino peccatum. Aug. neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine Virgo pepererat. 131. Aug. quaſi ei diceretur, cur ergo morieris ſi non habes peccatum, cui mors debetur, id ſubiecit. 132. Int. quia diſcumbens dicebat diſcumbẽtibus hoc. Chry. timebant diſcipuli, & à tempore, erat enim nox profunda; & à loco manifeſto, erant enim in villa. itaque conſequens erat non attendere his quæ dicebantur, ſed circumuoluere oculos, & imaginari ſe aggrediendos, præſertim audientes, venit princeps mundi huius. ducit ergo in alium locum, vt cum otio reliqua audiant, magna enim dogmata erant audituri. 133. Int. ſcilicet, ad locum vnde tradendus ad mortem erat. Auguſt.

Addit. Avct. In Cap. XIV.

120. pro, ſi me diligitis, debetis gaudere. 123. ſ. quatenus homo ſum, adeoq; ad dignitatem & honorem aſcendo. 125. ſ. firmius in me. 127. pro, iam venturus eſt, ſcilicet, per ſuos ſatellites. p. pro, ſed in me. 130. i. ſuum, vel iuris ſui. q. i. electi qui ſunt in mundo. 132. id quidam cum ſuperioribus iungunt. 133. non ſtatim diſceſſit, ſed in principio cap. 18. itaque reliqua ad eum vſque locum in cœnaculo dicta, fortè ſtando.

CAPVT XV.

EGo[1] ſum vitis[2] vera[3],& Pater[4] meus agricola[5] eſt. Omnem palmitem[6] in me non ferentem fructum, tollet[7] eum[a]:& omnem qui fert[8] fructum, purgabit[9] eum[*],vt fructum plus[b] afferat. Iam vos mundi[10] eſtis propter ſermonem[11] quem locutus ſum vobis.Manete[12] in me[13],&[c] ego in vobis[15]. Sicut[16] palmes non poteſt[17] ferre fructum à ſemetipſo, niſi[d] manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis. Ego[18] ſum vitis[19],vos palmites,qui[e] manet[20] in me,& ego in eo[22],hic[f] fert fructum multum: quia ſine me nihil[21] poteſtis facere. Si quis[23] in me non manſerit[24], mittetur foras ſicut palmes[g],& areſcet,& colligent[25] eum,& in

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. HIl.q.de Trinit. ad conſummanda paſſionis Sacramenta exurgens corporeæ aſſumptionis myſterium pandit,per quam ei tamquam viti palmites inſumus.Glo.q.d.me præcedentẽ ad paſſionem debetis ſequi,quia ego ſum vitis.i.caput veſtrum eiuſdem naturæ vobiſcũ,&c. 2. Int.ſecundùm quod homo caput Eccleſiæ vnius naturæ cum palmitibus.Aug. 3. Int.quia eſt alia in amaritudine conuerſa.Aug.quomodo enim eſt vitis vera,quæ expectata vt faceret vuam,fecit ſpinas? 4. Int.cum quo idem eſt Filius. 5. Int.non tantùm extra operando,ſed etiam intus incrementum dando.Aug.de verb.Dom.ſerm.59.Colimus Deum adorando,non arando,& colit nos Deus meliores reddendo; extirpat enim verbo ſuo mala ſemina de cordibus noſtris, aperit cor noſtrum tamquã aratro ſermonis, plantat ſemina præceptorum,exſpectat fructum pietatis. 6. Chry.quia Chriſtus ſibi ſufficit,diſcipuli autem multo egent auxilio,de vite nihil dicit,ſed de palmitibus. 7. Chry.oſtendit ſine operibus non poſſe aliquem eſſe in eo. 8. Int.propter hoc mundatus eſt. 9. Int. mundando corda,Spiritum charitatis infundendo.Chry.etiam valde boni indigent agricolæ opera.Aug.quis in hac vita ſic mũdus eſt, vt non ſit magis magiſque mundandus? mundat itaq; mundos vt tanto ſint fructuoſiores,quanto mũdiores. 10. Int. atque iterum plus mundandi, vt fructum plus feratis. 11. Aug. Chriſtus ſecundùm hoc vitis eſt,quod ait,Pater maior me eſt, ſecundùm autem illud: Ego & Pater vnum ſumus, & ipſe agricola eſt,vnde etiam ſe mundatorẽ palmitum dicit;ſed quare non dicit;propter baptiſmum mundi eſtis? quia & in aqua verbum mundat, detrahe verbum,& quid eſt aqua, niſi aqua? accedit verbum ad elementũ,& fit ſacramentum. vnde tanta virtus aquæ,vt corpus tangat,& cor abluat,niſi faciente verbo; non quia dicitur, ſed quia creditur? tantum valet fidei verbum in Eccleſia Dei,vt per ipſam credentem,offerentem,tingentem,mundet infantem,quamuis credere non valentem. 12. Int. cùm ego ſim vitis vera. 13. Int.à quo totum accipitis. 15. Int.vt ampliùs fructificetis.Aug.non eo modo illi in ipſo,quo ipſe in illis, ſic ſunt in vite palmites, vt viti non conferant, ſed inde accipiant vnde viuant;ita eſt vitis in palmitibus, vt eis alimentum ſubminiſtret,non ſumat ab eis. 16. Int.pro quia ſicut. 17. Aug.magna gratiæ commendatio corda hic inſtruit humilium, ora obſtruit ſuperborum,huic veritati reſiſtunt liberi arbitrij non aſſertores,ſed præcipitatores; qui à ſemetipſo fructũ ſe exiſtimat ferre,In vite non eſt. 18. Int.pro,quia ego. 19. Int.totum vobis dans,nihil à vobis recipiens. e. Glo.quicumque non ſolùm vos. 20. Glo.ſ.credendo,obediendo,perſeuerando. 21. Glo.ſ. illuminando,ſubueniendo,perſeuerantiam dando. 22. Int.nec parum.Aug. ¶ Chry.vide Filium non minus Patre conferentem. Pater enim purgat, ipſe palmites in ſe tenet, quod eos facit fructificare, quamquam & purgare Filij eſt,& tenere Patris,qui radicem genuit. 23. Int.pro,ſi quis autem. 24. Int.quod eſt in poteſtate liberi arbitrij. 25. Int.ſ.meſſores Angeli.

Addit. Avct. In Cap. XV.

*3. i.eximia,præcipua, ſeu veritatis fructum proferens. Denique cuius comparatione vites omnes velut vmbræ ſunt. 7. i.auferet,reſecabit. * abundat more Hebræo. b. pro,copioſiorem. 11. i.doctrinam,cui credidiſtis, & obediſtis. c. pro,ſicut & Heb. 15. ſub.curate vt maneam. d pro,ſed ſolùm ſi. f. q.d. hic ſolus,& non alius. 24. ſ.conſtanti fide, & dilectione. g. ſ.inutilis, foras autem, id eſt, extra conſortium ſanctorum. 25. ſ.Angeli.*

ignem

[26] ignem mittent,& ardet. [27] Si manſeritis in me,& [h] verba mea in vobis [28] manſerint: quod-
[29] cumque volueritis,petetis,& [30] fiet vobis. In [31] hoc clarificatus eſt Pater meus,vt fructum
plurimum [32] afferatis,& [33] efficiamini mei [34] diſcipuli. [35] Sicut dilexit [m] me Pater, [n] & ego [36] dilexi
vos. [37] Manete [o] in dilectione mea. [38] Si præcepta mea ſeruaueritis, [39] manebitis [p] in dilectione
mea,ſicut & ego Patris mei præcepta ſeruaui,& [40] maneo in eius [41] dilectione. Hæc locu-
tus ſum vobis, vt [42] gaudium meum in vobis [q] ſit, & gaudium veſtrum [43] impleatur. [44] Hoc
[45] eſt præceptum [r] meum,vt diligatis inuicem,ſicut

Sens. Lit. In Cap. XV.

26. Aug.ligna vitis tanto ſunt contemptibiliora ſi in vite non manſerint, quanto glorioſiora ſi mã-ſerint,palmes ſi in vite non eſt,in igne erit. 27. Int.manete in me,& ſi manſeritis,&c. 28. Int.nõ tantùm fuerint.Aug.tunc dicenda ſunt verba eius in nobis manere,quando facimus quæ præcepit,& diligimus quæ promiſit,quando verba eius manent in memoria,nec inueniuntur in vita, non computatur palmes in vite,quia vitam non attrahit ex radice. 29. Int.quia manentes in Ieſu, non poſſunt velle niſi quod eſt ſalutis.Aug. 30. Aug.ad verba eius pertinet oratio quam nos docuit,ab huius verbis & ſenſibus non recedamus in petitionibus noſtris,& quidquid petemus fiet nobis. 31. Chry.q.d.ſi ad gloriam Patris pertinet quod fructificetis,non contẽnet gloriam ſuam. Aug.ne hoc gloriæ noſtræ tribuamus,tamquam ex nobis habeamus,eius enim hæc eſt gratia,à quo enim faciemus fructum,niſi ab illo cuius miſericordia præuenit nos? 32. Int.ſ.per prædicationẽ,& paſſionem, ſicut ego.Theoph. Fructus Apoſtolorum ſunt gentes per eorum doctrinam appoſitæ fidei. 34. Chry.qui fructum facit, ille eſt diſcipulus Chriſti. 35. Aug.hoc ad hominem in Chriſto referendum eſt,gratiam enim oſtendit qua mediator eſt Dei & hominum. 36. Aug.Ecce vnde ſunt nobis opera bona. vnde enim nobis eſſent,niſi quia fides per dilectionem operatur?vnde autem diligeremus,niſi priùs diligeremur?

37. Int.& ideo perſeuerate.Chry.hoc ſubdit ne pigros eos faceret. o. Aug.illam dilectionem dicit quã dilexit eos.hoc eſt ergo manere in eius dilectione, in eius gratia manere. 38. Int.quaſi diceretur,quomodo in ea manebimus? 39. Aug.præcedit dilectio obſeruationem præceptorum. vnde enim præcepta ſeruet non habet qui non diligit.quod ergo hîc ait,oſtendit,nõ vnde dilectio generetur,ſed vnde monſtretur,vt nemo ſe fallat dicendo quòd eam diligat, ſi eius præcepta non ſeruet, quamquã hoc ad dilectionem,qua nos diligit,referẽdum eſt,vt ſenſus ſit, ex hoc ſcietis quòd in dilectione qua vos diligo,manetis,ſi mea præcepta ſeruatis: non enim vt nos diligat priùs præcepta ſeruamus, ſed niſi nos diligat,ſeruare non poſſumus,hæc eſt gratia quæ humilibus patet,ſuperbos latet. 40. Int.& per hoc oſtẽdor diligi à Patre ego homo. 41. Aug.qua me diligit. 42. Aug.quod eſt gaudium Chriſti in nobis,niſi quòd dignatur gaudere de nobis? 43. Chry.q.d.etſi incidat triſtitia,hanc auferam,vt ad finem veniat gaudium.Auguſt.quod eſt gaudium noſtrum quod dicit implendum,niſi eius habere conſortium?gaudium quidẽ ipſe perfectum de nobis habebat,quando nos præſciendo & prædeſtinãdo gaudebat, ſed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos eramus, cœpit autem eſſe in nobis quando vocauit nos,inchoatur in fide renaſcentium,implebitur in fide reſurgentium. 44. Int.vt verò impleatur,hoc eſt,&c. Gloſſ.& ſuprà dixerat de dilectione proximi,ſed repetitio eſt confirmatio,ibi tamen dicit,mandatum do,quaſi non ante fuerit,hîc autem,hoc eſt, quaſi non aliud ſit,ibi nouum,ne in vetuſtate remaneamus;hic meum,ne contẽnatur. 45. Int.non aliud,quia in hoc ſunt omnia.Greg. hom.27.Omne mandatum de ſola dilectione eſt:quidquid enim præcipitur, in ſola charitate ſolidatur,& vt multi rami ex vna radice prodeunt,ſic multæ virtutes ex vna charitate generantur, nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis,ſi non manet in radice charitatis.Aug.vbi charitas eſt,quid eſt quod poſſit deeſſe?vbi non eſt,quid eſt quod poſſit prodeſſe?

Addit. Auct. In Cap. XV.

26. *ſ.gehenna. h. i.doctrina & præcepta.* 28. *ſ.affectu,& obſeruatione.* 31. *pro,in hoc glorificabitur. l. Græc.πολὺν,multum.* 32. *pro,ſi attuleritis.* 33. *ſ.opere. m. ſ.hominem. n. pro,ſic &. o. ſ.qua vos diligo.* 41. *ſ.qua me diligit.* 41. *ſ.quo gaudeo de Dei gloria,& ſalute hominum. q. i.permaneat.* 43. *ſ.in cæleſti gloria. r. ſ.proprium,& peculiare,quodq; vt maximè neceſſarium,maximè ſoleo commendare.*

dilexi[46] vos. Maiorem[47] hac dilectionem nemo habet, quàm[s] vt animam[48] ſuam ponat quis pro amicis[49] ſuis. Vos[50] amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam[51] non dicam vos ſeruos[52]: quia ſeruus[53] neſcit[t] quæ faciat[u] dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia[54] quæcumque audiui[55] à Patre meo, nota feci[x] vobis. Non[56] vos me elegiſtis, ſed ego elegi[57] vos, & poſui[58] vos vt eatis[59], & fructum[60] afferatis[61], & fructus[62] veſter maneat[63]: vt quodcumque petieritis Patrem in nomine meo[64], det vobis.

Sens. Lit. In Cap. XV.

46. Int. ſ. vt Deum habeatis. Aug. vt quid nos diligit Chriſtus, niſi vt poſſimus regnare cum Chriſto? ad hoc ergo nos inuicem diligamus, qui ſe propter habendum Deum diligunt, ipſi ſe diligunt, qui aliter diligunt, non verè diligunt. 47. Int. vt ſicut poſui animam meam pro vobis, ita & vos pro fratribus, vt me imitemini, ſed non mihi comparemini. Gloſſ. Definit plenitudinem mutuæ dilectionis, quam habere præcipit. 48. Int. ponere animam pro amicis, non eſt dilectio, ſed effectus dilectionis.

49. Greg. hom. 27. vna eſt, & ſumma probatio charitatis, ſi & ipſe diligatur qui aduerſatur, mori Dominus pro inimicis venerat, & tamen poſiturũ ſe animam pro amicis dicebat, vt oſtẽderet quia cum diligendo lucrum facere de inimicis poſſumus, etiam amici ſunt qui perſequũtur, qui verò trãquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam ſuam, quomodo in perſecutione daturus eſt animam ſuam? charitatis ergo virtus vt inuicta ſit in perturbatione, nutriatur per miſericordiã in trãquillitate. Aug. ſicut Chriſtus pro nobis animã poſuit, & nos debemus animas pro fratribus ponere, hoc martyres ardenti dilectione fecerunt. 50. Aug. 8. de Trin. cap. 8. cùm duo ſint præcepta charitatis, Scriptura plerũque pro vtroque vnum ponit. Qui enim diligit Deum, conſequens eſt vt impleat, vt hîc dicitur quæ præcipit Deus, adeóque vt proximum diligat. 51. Int. etſi priùs. 52. Aug. ſicut ſunt duo timores, ita & duæ ſeruitutes. Eſt timor quẽ perfecta charitas foras mittit, eſt & timor caſtus permanens in ſeculum ſeculi: ad primam ſeruitutem ſeruos pertinentes Dominus intuebatur, dicens: Iam nõ dicam vos ſeruos. 53. Int. ſ. ille qui ſolo timore ſeruit, nõ ille de quo dicitur, Euge ſerue, &c. qui ſeruit ex amore. Aug. 54. Aug. omnia nota ſe feciſſe diſcipulis ait, quæ ſe nouit nota eſſe facturum in illa plenitudine, de qua dicit Apoſtolus, Tunc cognoſcã, ſicut & cognitus ſum, alioquin enim multas eis nõ dixit, quia ſciebat portare non poſſe. Chry. Omnia. ſ. quæ eos audire oportebat. 55. Int. ego homo. Chryſ. per hoc quod dicit ſe audiſſe, oſtendit ſe nihil loqui alienum à Patre. 56. Aug. hæc eſt ineffabilis gratia, quid enim eramus quando Chriſtum nondum elegeramus, niſi iniqui & perditi? vana eſt enim illorum ratiocinatio, qui nos dicunt electos, quia præſciuit nos Deus futuros bonos. non eligit Deus bonos, ſed quos elegit, facit bonos; alioqui gratia non eſſet gratia. nõ potes dicere, ideo electus ſum quia iã credebam, ſi enim credebas in eum, iam elegeras eum: nec dicere, antequàm crederẽ bona operabar, ideo electus ſum: quid enim eſt boni operis ante fidem? mali eramus, & electi ſumus, vt boni per gratiam nos eligentis eſſemus. Aug. de præd. Sanctorum cap. 17. Electi ſunt quidã ante mundi conſtitutionem ea præſeſtinatione, qua Deus ſua futura facta præſciuit, electi autẽ de mundo ea vocatione qua Deus Deus quod prædeſtinauit impleuit, quos enim prædeſtinauit, hos & vocauit. 57. Int. miſericordia præueni vos. 58. Aug. hinc apparet quòd non eligit bonos, ſed quos eligit, facit bonos. 59. Int. ſ. volendo. ¶ per me viã, & hoc iterum gratia. Aug. Ipſe eſt via in qua nos poſuit vt eamus. Greg. hom. 17. velle, ire eſt. 60. Aug. de quo iam dixerat, Sine me nihil poteſtis facere. 61. Int. ſ. perſeuerando. Gregor. in hom. ſ. operando. 62. Int. i. dilectio, quæ eſt fructus noſter, quæ modò eſt in deſiderio, nondum in ſaturitate, & ipſo deſiderio quodcũque petieritis, &c. Aug. 63. Greg. in hom. quod pro æterna vita agitur, etiam poſt mortem ſeruatur. 64. Int. quodcũque petierimus in nomine Ieſu, dabit nobis pater. Aug. hoc petimus nomine Saluatoris, quod pertinet ad rationem ſalutis.

Addit. Avct. In Cap. XV.

46. ſ. vſque ad mortem. 47. pro, nullum maius amoris ſignum. s. nec eſt, in Græcis, nec in Latinis correctioribus, & quidem ſenſum impedit. 49. i. à ſe dilectis, etſi alioqui inimicis. 50. i. vos mihi dilecti eritis. 51. q. d. etſi ſerui eſtis, habeo tamen loco amicorum. t. communiter, ſeu vt plurimum. v. i. facere intendat. q. d. ignorat Domini conſilia. 55. ſ. dicenda vobis. x. fortè præteritum pro futuro. ſ. faciendum ad miſſo Spiritu ſancto. 58. i. conſtitui. 59. ſ. ad prædicandum, vel, pro, proficiatis, creſcatis.

Hæc

[65]Hæc mando vobis,vt diligatis inuicem.[66]Si [67]mundus vos [aa]odit: [bb]ſcitote quia [68]me [cc]priorem vobis [69]odio habuit.[70]Si de [71]mundo [dd]fuiſſetis,mundus quod ſuum [ee]erat [72]diligeret. Quia verò de mundo non [73]eſtis,[74]ſed ego [75]elegi vos de mundo,propterea [76]odit vos mundus.[77]Mementote ſermonis mei quem ego dixi vobis,[78]Non eſt ſeruus [ff]maior domino ſuo.[79]Si me perſecuti ſunt, & [80]vos [81]perſequentur.Si ſermonem meum [82]ſeruauerunt,& [83]veſtrum ſeruabunt. [84]Sed hæc [85]omnia facient vobis propter [86]nomen meum: quia [87]neſciunt eum qui miſit me.[88]Si non veniſſem,& locutus fuiſſem [89]eis,[90]peccatum non [91]haberent:

Sens. Lit. In Cap. XV.

65. Aug. dixerat, poſui vos vt fructum afferatis, fructus autem noſter eſt charitas;Fructus(inquit Apoſtolus)ſpiritus charitas, de hac ergo mandat; meritò verò dilectionem ſæpè commendat, tamquam ſola præcipienda ſit, vt ſine qua non poſſunt prodeſſe cætera bona, & quæ non poteſt haberi ſine cæteris bonis,quibus homo efficitur bonus.Glo.oſtendit qui ſit fructus quem dixerat.Chry.quaſi dicat,quæ dixi,ad dilectionem vos inducens dixi,vt diligatis inuicem. 66. Glo.oſtendit pro charitate omnia patienter ſuſtinenda. 67. Glo.mundi nomine aliquando boni,aliquando mali deſignantur, vna enim eſt maſſa,quæ tota in Adam periit,de qua,ſunt alia vaſa in honorem, alia in contumeliam.

a a. Aug.aliquando Eccleſia mundi nomine appellatur,vt illic, Deus erat in Chriſto (inquit) mundum reconcilians ſibi mundus igitur odit mundum,inimicus reconciliatum,damnatus ſaluatum, inquinatus mundatum. 68. Int.grandis conſolatio membri ex capite. Aug. recuſat eſſe in corpore, qui non vult mundi odium ſuſtinere cum capite: debemus pro dilectione etiam mundi odium ſuſtinere: neceſſe eſt enim vt oderit nos, quos cernit nolle quod diligit. 69. Int.id eſt, contemptu. 70. Chry. aliam cauſam adiicit,oſtendens eſſe virtutis argumentum,à mundo odio haberi, malitiæ verò diligi. 71. Int.ſ.damnato. 72. Aug. at mali etiam perſequuntur malos, ſcilicet, impij reges & iudices homicidas & adulteros puniunt:odit quidem mundus quod ſuum eſt, ex ea parte qua ſceleratis nocet,& diligit quod ſuum eſt,ex ea parte qua ipſis fauet. 73. Int. nunc. 74. Int.quia tunc de eo fuiſtis.

75. Int.gratis.Aug.vt de mundo damnato non eſſent electi,ſunt inde,non meritis ſuis,quorum nulla bona opera præceſſerant, non natura quæ tota in ipſa radice fuerat vitiata, ſed gratia. 76. Greg. hom.9.ſuper Ezech peruerſorum derogatio,vitæ noſtræ approbatio eſt, oſtenditur enim nos aliquid iuſtitiæ habere,ſi illis diſplicere incipimus, qui non placent Deo. 77. Aug. de ſe proponit exemplum ad mundi odia perferenda. ff. Aug. ſignificat ſeruum pertinentem ad timorem caſtum,qui permanet in ſeculum ſeculi. 80. Int.in quibus ego. 81. Int .non poteſt placere ſeruus, cui diſplicet Dominus. 82. Theoph.quod cùm non fecerint,nec veſtrum ſeruabunt. 83. Int. qui etiam meus. 84. Chry. aliam conſolationem proponit.ſ.Patrem cum eis contumeliam pati. 85. Int. quæ dixit odio habebunt,perſequentur, ſermonem contemnent. Aug. 86. Int. q. d. me in vobis odio habebunt,& perſequentur,& ſermonem,quia meus eſt, contemnent. Aug. tanto igitur miſeriores qui propter hoc nomen iſta faciunt, quanto beatiores qui patiuntur, quæri autem poteſt quomodo propter Chriſti nomen faciant, qui non propter iuſtitiam faciunt, ſed propter iniquitatem? Faciunt propter iuſtitiam quam oderunt,ſicut & boni perſequuntur malos propter iniquitatem, quam in illis oderunt. 87 Int. ſ.ea ſcientia,de qua ſcriptum eſt,ſcire autem te, ſenſus eſt conſummatus. Aug. 88. Chry. ponit aliam conſolationem,oſtendens iniuſtè & in ſe, & in diſcipulos talia operaturos. 89. Aug. Iudæis locutus eſt Chriſtus,non aliis gentibus,in eis ergo voluit intelligi mundum,qui Chriſtum odit,& diſcipulos eius. 90. Aug.magnum quoddam peccatum vult intelligi,quo tenentur cuncta peccata, quod ſi quis non habet,dimittuntur ei cuncta peccata,quod eſt non credere in Chriſtum,hoc peccatum ſi non veniſſet,non haberent. 91. Int.ſ.illi,de quibus ſuprà,Si me perſecuti ſunt,&c.

Addit. Avct. In Cap. XV.

65. quaſi dicat, ecce præcepta mea vnico & facili concludo.ſ.mutuæ dilectionis præcepto. b b. pro, cogitate. c c. id eſt, priusquam vos, vel pro vobis excellentiorem, ſic ſuprà, quia prior me erat. 72. id eſt, mundani. d d. pro,eſſetis. e e. pro,eſſet. 86. id eſt,odio nominis mei. 90. ſcilicet, incredulitatis, & perſecutionis nominis mei.

nunc

nunc autem excuſationem[92] non habēt de peccato[93] ſuo. Qui[94] me odit,& Patrem[95] meum
odit.Si opera non feciſſem[96] in eis,[97] quæ[gg] nemo[hh] alius fecit,peccatum[98] non habetent;[99] nunc
autem & viderunt[100], & oderunt[101] & me & Patrem meum. Sed[ll] vt adimpleatur ſermo
qui in lege[102] eorum[103] ſcriptus eſt: Quia odio habuerunt me gratis[104]. Cùm[105] autem venerit[106]
Paracletus[107],quem ego mittam[108] vobis à Patre ſpiritum veritatis[109],qui à Patre[110]

Sens. Lit. In Cap. XV.

92. Int.quia veni,& locutus ſum eis. Aug. habent de peccato hoc quod in Chriſtum non crediderunt,excuſationem,ij ad quos non venit Chriſtus,nec locutus eſt eis, ſed in eo numero non ſunt, ad quos per diſcipulos venit,non effugient tamē etiam illi damnationem.nemo enim ſaluatur,niſi in eo qui venit quærere quod perierat;quamquam alij leniùs,alij grauiùs punientur. 93. Glo. quia nō credunt me,ſed oderunt,quod peccatum etiam in Patrem redundat:nam qui me odit,&c. 94. Chry.quia cauſabantur propter Patrem,ſe Chriſtum perſequi, hanc excuſationē deſtruit. 95. Aug. cùm ſuperiùs dixerit;neſciunt eum qui me miſit,quomodo poſſunt odiſſe quem neſciunt?Non diligunt quidem Patrem veritatis,qui habent odio veritatem;nolūt enim ſua facta damnari,& hoc habet veritas, vt talia damnērut:neſciunt autem illam eſſe veritatem,quę tales,quales ipſi ſunt,damnat:oderunt ergo quam neſciunt,& eum de quo nata eſt,& quia veritatem qua iudicante damnantur,de PatreDeo natam neſciunt,etiam ipſum neſciunt,& oderunt. 96. Glo.non ſolùm veni, & locutus ſum, ſed opera feci quæ videntes oderunt me & Patrem. 97. Int.non inter eos,vel coram eis, ſed in eis:quia eos ſanauit pro quibus debuerunt eum amare,nō odiſſe.Aug hh. Aug.Nemo tam multa tanta poteſtate fecit in eis.ſ. eos ſanans,& quicumque aliquid eorum fecit,ipſo faciente fecit;ipſe verò fecit non illis facientibus; quod ſi hæc & Spir.S.fecit,nemo alius fecit,vna enim totius Trinitatis ſubſtātia. 98. Aug.ſ.hoc quod in eum loquentem & operantem non crediderunt. 99. Aug cum beneficiis,iis amorem retribuere deberent. 100. Int.ſ.illa opera. 101. Int. etſi neſcientes.Glo.ſicut oderunt ſuam pœnam,ita & veritatem, quæ irrogat pœnam. 102. Int.ſ.in Pſalmis.Aug.15.de Trin.ca.17.Legis nomine aliquando omnia veteris Teſtamenti eloquia ſignificantur,& ita Dominus dicit, in lege ſcriptum, quod legitur in Pſalmis, 103. Int.i.quæ eſt eis data.Aug. 104. Aug. gratis odit, qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit.ſic oderunt Deum impij,ſic diligunt iuſti, vt alia præter ipſum bona non expetant. Greg.25. Mor.c.16. Sicut nonnumquam grauius eſt peccatum diligere quàm patrare;ita nequius odiſſe iuſtitiam quàm non feciſſe. 105. Chry. hoc addit ne turbarentur diſcipuli, ita apud ſe dicentes,ſi oderunt & Patrem & te,ſi eis verba tua,& opera non profuerunt,quare nos mittis?quomodo fide digni erimus?Aug.q.d.me odio habuerunt,& occiderunt videntes,faciet autem Paracletus eos in me credere,non videntes. 106. Int. ſponte, vt Deus. 107. Int. vt ſit fiducia conſolationis. Dyd. de Spir.S.ab operatione nomen imponit, reddit enim à perturbatione alienos, & incredibile gaudium tribuit:ſempiterna enim lætitia in eorum corda verſatur,quorum Spir.S.habitator eſt. 108. Int. ecce quod & Filius mittit à Patre,à quo ipſe eſt. Dyd. de Spir. S. Mittitur Spiritus à Filio vt à ſapientia & virtute.Theoph.aliàs dicit Patrem mittere Spiritum,nunc autem ſe miſſurū, æqualitatem denotans.

109. Int. vt ſit fiducia prædicatoris. Chry. Veritatis enim vocat ſpiritum, vt oſtendat quòd erit fide dignus. 110. Int.ecce quòd & Pater mittit.Theoph.Eſt autem proceſſio ſingularis ſpiritus proprietas, vt naturalis ſubſiſtentia.Aug.Spir.S.Patris eſt & Filij.Spiritus Patris veſtri,inquit,qui loquitur in vobis.& Apoſtolus : Miſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra. nam & ideo propriè vocatur Spiritus nomine Patri & Filio communi,vt in quo amborum communitas apparet. procedit quidem & à Filio Spir.S.cùm eius etiam Spiritus ſit: vnde & poſt reſurrectionem inſufflauit,dicēs:Accipite Spir.S.dixit autem,de Patre procedit,ad eum referens, quod ipſius eſt, ſicut cùm dicit, mea doctrina non eſt mea,ſed eius qui me miſit.Si igitur eius doctrina intelligitur quam dixit non ſuam,ſed Patris,quanto magis intelligendus eſt de ipſo procedere Spir.S.de quo non dixit,de me non procedit? à quo autem habet Filius vt ſit Deus, ab illo habet vt procedat ab eo Spir. S.& ſicut Pater cùm habeat vitam in ſemetipſo,dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo,ſic ei dedit vitam procedere de illo,ſicut procedit & de ſeipſo.

Addit. Avct. In Cap. XV.

97. i.inter eos,ipſiſq; videntibus. gg. pro qualia. ll. ſub.id faciunt.ſ. vel me oderunt, vel Deus id permiſit. 102. i.veteri Teſtamento. 104. i. ſine cauſa. 110. non per hoc negatur procedere etiam à Filio, ſed iudicatur Filium à Patre habere,quod etiam ab ipſo Spiritus ſanctus procedit.

procedit

procedit,ille teſtimonium [111] perhibebit de me: [112] & vos teſtimonium [113] perhibebitis, quia [114] ab initio mecum eſtis.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

111. Int.ſcilicet,manifeſtatione ſui,tantóque miraculo,vt qui putabatur mortuus,reſurrexiſſe & viuere probatus ſit. 112. Aug.dabit enim vobis fiduciam teſtimonium perhibendi,charitas Dei diffuſa in cordibus,&c. 113. Int.ſ.per eum. Aug.Ille cordibus veſtris inſpirando perhibebit teſtimoniū, vos vocibus veſtris ſonando. 114. Int.ſ.prædicationis meæ,ideo prædicare poteritis quod noſtis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

111. *& per miracula,& interius in mente.* 113. *ſcilicet ,prædicatione.*

CAPVT XVI.

[a] HÆc locutus ſum vobis,vt [1] non ſcandalizemini. Abſque [2] ſynagogis facient vos: [3] ſed venit hora, vt [4] omnis qui interficit vos, arbitretur [b] obſequium ſe [5] præſtare Deo.& [6] hæc facient vobis,quia non nouerunt [7] Patrem, neque [8] me. [9] Sed hæc locutus ſum vobis: vt cùm venerit [10] hora,[11] eorum [12] reminiſcamini, quia ego [13] dixi vobis. [14] Hæc autem vobis ab initio non [c] dixi,quia vobiſcum [15] eram: [d] Et nunc vado

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

a. GLo.ſ.de odio mei,de Spiritu qui confirmabit,&c. 1. Aug.meritò promiſſo Spiritu ſancto, hæc ſubiungit:nam cùm charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum,fit pax multa diligentibus legem Dei,vt non ſit illis ſcandalum. 2. Chry.Iam enim decreuerāt,vt ſi quis cōfiteretur Chriſtū,extra ſynagogā fieret. Aug.Quid mali erat expellere Apoſtolos de ſynagogis, quaſi non fuerint inde exituri etiamſi eos nullus expelleret?ſed hoc voluit denunciare Iudæos Chriſtū non recepturos,à quo iſti non erant receſſuri. Si cognoſcerent illi Chriſtū,non aliæ fierent Eccleſiæ Chriſti,aliæ ſynagogæ Iudæorum,quod,quia noluerunt, reſtabat vt remanentes extra Chriſtum,extra ſynagogam facerent eos qui non relinquerent Chriſtum. 3. Aug.q.d.nolite ſolitudinem formidare,ſeparati enim ab eorum congregationibus,tam multos in meo nomine cōgregabitis,vt illi metuentes ne tēplum & legis ſacramenta deſerantur,ſic interficient vos, vt Deo arbitrentur ſe præſtare obſequiū, zelum Dei habentes,ſed non ſecundùm ſcientiam. 4. Int.ex ſtulta ignorantia. 5. Aug.occiſi ſunt & à gentibus martyres,ſed non illi arbitrati ſunt Deo,ſed diis ſuis falſis obſequium ſe præſtare,at Iudæi Deo ſe putabant præſtare obſequiū,credebant enim deſeri Deum ab his,qui conuerterentur ad Chriſtum. 6. Chry.conſolationem inducit,quòd propter ſe & Patrem hæc patiantur. 7. Int.ſ.eſſe. 8. Int. ſ.Filium. 9. Int.hæc fient,ſed ego prædixi,ne ignaros hæc & improuiſa turbarēt,ſed præuiſa patienter ferantur. Aug. 10. Int.i.opportunitas. Aug.hora tenebroſa,nocturna, ſed nox Iudæorum ſeparatū à ſe diem Chriſtianorum nulla confuſione fuſcabit. 11. Int.ſ.malorum. 12. Int.& caueatis vobis.

13. Chry.prædixit,ne dicerent quòd non præuidit futura,aut blandientem ea quæ erant ad gratiam ſolùm dixiſſe. 14. Int.ſ.de aduentu paracleti. c. Aug.at alij Euangeliſtæ prædixiſſe iſta demonſtrāt, antequàm vētum eſſet ad cœnam,qua peracta,ſecundùm Iohannem iſta locutus eſt. quin etiam Matthæus,non ſolùm imminente paſſione, verùm etiam ab initio hæc denunciata commemorat. ſignificatur ergo non dicta ab initio quæ dicit de Spiritu ſancto quòd ſit venturus, & teſtimonium perhibiturus quādo mala paſſuri eſſent,hoc non dixit ab initio,quia eius præſentia cōſolabantur. Chry. prædixit quidem paſſuros flagella,ſed non eorum mortem putandam Dei cultum, quod eos maximè terrere poterat, vel prædixit paſſuros à gentibus, hic autem etiam à Iudæis. 15. Int.ego Paracletus veſter. Chry.quia in cuſtodia mea eratis, & licitum erat interrogare quando volebatis, & in me totum prælium vertebatur. d. Glo.ita palàm vt nemo interroget,quod viſu corporali cernat.Aug.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. ſ.de odio mundi,& perſecutionibus. 1, adeoq; à fide,aut patientia excidatis. 2. q.d.excōmunicabunt vos Iudæi. 3. pro,ſed & venit,ſeu,propè eſt tempus. b. Græc. λατρείαν*,id eſt,cultum,q.d.ſacrificium ſe putabit Deò facere. 11. coniungendum cum reminiſcamini,vt patet ex Græco. 13. pro,quòd ego ea dixerim. c. ſcilicet,ita apertè,& diſtinctè. 15. cuius præſentia tuti eratis. d. ideò hæc vobis dico.*

ad eum[16] qui miſit me,& nemo ex vobis interrogat[17] me, Quò[18] vadis[19]? Sed quia hæc[20] locutus ſum vobis, triſtitia impleuit[21] cor veſtrum. Sed ego veritatem dico vobis; expedit vobis vt ego vadam[22]: ſi enim[23] ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos. ſi autem abierò, mittam[e] eum ad vos. Et cùm venerit[24] ille, arguet[25] mundum de peccato[26],& de iuſtitia[27],& de iudicio[28]. De[29] peccato[30] quidem[31],quia non[32] crediderunt[33] in me: de iuſtitia[f] verò, quia ad Patrem vado[34],& iam non videbitis

Sens. Lit. In Cap. XVI.

16. Int. & ideò opus eſt prædicare de illo. 17. Chry.audientes qui ſe interficerent,opinaturos obſequium præſtare Deo,ita ceciderunt animo,vt nihil poſſent loqui.Aug.quia ſuperiùs interrogauerãt quò eſſet iturus,& reſponderat ſe iturum quò ipſi tunc venire nõ poſſent, nũc ita ſe promittit iturum, vt nullus eorum quò vadat interroget,euntem enim in cælũ,non verbis quæſierunt,ſed oculis deduxerunt. 18. Int.ſ.iturum à vobis. 19. Int.ſ.à nobis. 20. Int.i.me iturum à vobis. 21. Aug. videbat Dominus quid ſua verba in eorum cordibus agerent, ſpiritualem enim conſolationem nondum interiùs habentes,quam per Spiritum ſanctũ fuerant habituri,id quod exteriùs in Chriſto videbant,amittere metuebant;& quia ſe amiſſuros illo denunciante dubitare non poterant,contriſtabatur humanus affectus,quia carnalis deſolabatur aſpectus.Chry.non parua hæc erat conſolatio,ſcire quod Dominus ſciret eorum triſtitiæ abundantiam,& propter abſentiam eius,& propter mala quę audierant ſe paſſuros,& neſciebant an poſſent viriliter ferre. 22. Int.vt ſpiritualiter iam me noſcaris,& carnaliter iam me noſſe deſiſtaris,ne verbo carne facto,quaſi lacte cõtenti ſitis.Aug.1.de Trin.cap.9.oportebat vt auferretur ab eorũ oculis forma ſerui, quam intuentes, hoc ſolùm Chriſtum eſſe putabant quod videbant. 23. Int.ſi carni qua alui carnaliter hæſeritis, capaces Spiritus non eritis.Aug.numquid hîc poſitus non poterat mittere?poterat quidem,ſed illi non poterant capere Spiritum, quamdiu ſecundùm carnem Chriſtum noſſe perſiſtebãt. Greg.8.Mor.cap.17.q.d.ſi ab intentionis veſtræ oculis corpus nõ ſubtraho,ad intellectum vos inuiſibilem per conſolatorium Spiritum non perduco.Chry.quid hîc dicunt qui non cõuenienter de Spiritu ſancto ſentiunt? numquid expedit Dominum abire,& venire ſeruum? e. Glo.Spirituales ex carnalibus facti,capaciùs fuerant Trinitatẽ habituri. 24. Chry.oſtendit quæ ſit vtilitas aduenientis Spiritus. 25. Int.ſ.per vos,qui modò timidi.Aug.numquid Chriſtus non arguit mundum? arguit quidem non ſolùm Spiritus ſanctus,ſed & Chriſtus per ſuos diſcipulos mundum.An experimentum,inquit,quęritis eius qui in me loquitur Chriſtus?dixit ergo de Spiritu ſancto, ille arguet mundũ,q.d.diffundet in cordibus veſtris charitatẽ.ſic enim timore depulſo, arguẽdi habebitis libertatem. 26. Int.ſ.quod habet mundus. 27. Int.ſ.quam non imitatur.Glo.non de ſua, ſed de credentium iuſtitia mundus arguitur,quorum comparatione damnatur. 28. Int.ſcilicet,quod non timet. 29. Int.exponit quod dixerat. 30. Int.ſ.ſuo. 31. Int.ſ.arguet. 32. Int. hoc ſpecialiter ponit, quia,hoc manente,cætera manent. Aug. ¶Chry.q.d.omnẽ eorum excuſationem abſcindet,& oſtendet eos peccaſſe, non credentes in me,dũ videbunt Spiritus ſancti donationem ineffabilem me inuocato fieri. Aug.de q.nou.& vet.Teſt.q.89.arguit Spiritus ſanctus de peccato:quia in nomine Saluatoris qui reprobatus eſt à mundo,virtutes operatus eſt. 33. Aug.de verb.Dom.Serm.61. Ipſum eſſe Chriſtum & dæmones crediderunt,ille verò credit in Chriſtum,qui & ſperat in Chriſtum, & diligit Chriſtum.

34. Aug.arguitur mundus de peccato, quia in Chriſtum nõ credit;de iuſtitia verò eorũ qui credunt; fidelium enim comparatio, infideliũ eſt vituperatio;quia verò infidelium vox eſſe conſueuit,quomodo credimus quod non videmus; ideò credentium iuſtitiam ſic definiuit,quia ad Patrem vado,& iam non videbitis me;beati enim qui non vident & credunt.Erit itaque veſtra iuſtitia de qua mundus arguitur,quoniã in me quem non videbitis,credetis.Aug.de verb.Dom.Ser.61.Illi non crediderunt,ipſe ad patrem vadit. illorum ergo peccatũ,ipſius autẽ iuſtitia: quod enim ad nos venit,miſericordia eſt; iuſtitia verò quod ad Patrem vadit,ſecũdùm illud Apoſt.Propter quod & Deus exaltauit illum.Aug. de q.nou.& vet.Teſt.q.89.per id quod regreſſus eſt,probauit ſe inde veniſſe.Chry.Ire ad Patrem argumentum fuit,quòd irreprehenſibilem vitam egiſſet,ne poſſint dicere,peccator eſt,& non eſt ex Deo.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

17. q.d.iam præ triſtitia nihil quæritis, vt paulò anteà, id eſt, reprehendet, vel conuincet. 33. Græc. credunt. f. mea, ſcilicet, qua iuſtus ſum,& poſſum iuſtificare.

me.

me.[35] de iudicio[36] autem,[37] quia Princeps mundi huius iam iudicatus[38] est. Adhuc multa[39] habeo vobis dicere, ſed non[40] poteſtis portare[g] modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit[41] vos omnem[h] veritatem.[42] Non[43] enim loquetur à ſemetipſo[44], ſed quæcumque audiet[45] loquetur: & quæ

Sens. Lit. In Cap. XVI.

35. Int.iam talem non videbitis,& Paulus enim & Stephanus poſtea viderunt eum, ſed iam alium. Aug.videbitis,non mortalem,ſed ſempiternum. 36. Int.ſ.futuro. 37. Aug.i.diabolus princeps iniquorum,qui corde in hoc mundo habitant, quem diligunt. 38. Int.ſ.foras miſſus, iudicio ignis reſeruatus.Aug.de verb.Dom.ſer.60.hoc ipſo quod foras miſſus eſt,iudicatus eſt, & de hoc iudicio mũdus arguitur,quia fruſtra de diabolo queritur,qui non vult credere in Chriſtum, quem iudicatum.i. foras miſſum,& propter noſtram exercitationem forinſecus expugnare permiſſum, non ſolùm viri, ſed etiam mulieres & pueri martyres vicerunt. Idem in Iohan.Iudicatus.i.iudicio æterni ignis irreuocabiliter deſtinatus,& de hoc iudicio mundus arguitur,quia cum ſuo principe iudicatur,quem ſuperbum & impium imitatur.credant itaque homines in Chriſtum, ne arguantur de peccato infidelitatis,quo peccata omnia detinentur;tranſeant in numerum fideliũm,ne arguantur de iuſtitia eorum, quos iuſtificatos non imitantur;caueant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur,quẽ imitantur.Chry.ſi Chriſtus peccator eſſet,non expugnaſſet aduerſarium. non poſſunt ergo iam dicere,Dæmonium habet.ſeductor eſt.Auguſt.de q.vet.& non.Teſt.Videntes dæmones animas de inferis ire ad cælos,cognouerunt adiudicatum eſſe principem huius mundi, vt reus factus in cauſa Saluatoris,quæ tenebat,amitteret. hæc quidem aſcendente Saluatore viſa ſunt, ſed ſuperueniente in diſcipulos Spiritu ſancto manifeſtata. 39. Aug. omnes hæretici figmenta ſua huius ſententiæ occaſione colorare conantur, quaſi hæc ſint quæ tunc diſcipuli portare non poterant. 40. Int. quia nondum venit Spiritus.Auguſt.quis noſtrum audeat eorum ſe dicere iam capacem, quæ illi capere non valebant?non ergo à me expectanda ſunt, vt dicantur. Abſurdiſſimè autem mihi videtur dici, tunc non potuiſſe portare diſcipulos, quæ de altiſſimis rebus inuenimus ſcripta poſtmodum in Apoſtolicis literis. Quid enim eſt ferre non poſſe,niſi æquo animo non habere? certè vel catechumeni æquo animo legunt & audiunt,etiamſi non intelligunt,quæ poſt aſcenſionem Domini ſcripta ſunt.Didym. aliqua eis tradens,maiora in poſterum diſtulit, adhuc etiam legis vmbris & imaginibus ſeruientes, non poterant veritatem inſpicere,cuius lex vmbra erat. 41. Int.ſ.intus ſine ſono, aliàs, deducet in omnem veritatem.Aug.Docebit vos omnem veritatem, vel,deducet in omnem veritatem,quo verbo intelligimus,eius nobis plenitudinem in vita alia reſeruari.Didym.id eſt,diriget, transferens vos à morte literæ ad ſpiritum viuificantem. 42. Int.ſ.ſaluti neceſſariam. 43. Chry.hæc addit ne ob ea quæ dixerat,putarent maiorem Spiritum ſanctum. 44. Aug.ſimile eſt hoc illi, non poſſum à meipſo facere quidquam;ſic itaque debemus hoc accipere,vt intelligamus Spiritum ſanctum non eſſe à ſeipſo.Didym.non loquetur à ſemetipſo,id eſt,non ſine meo & Patris arbitrio, quia non ex ſe eſt,ſed ex Patre & me eſt,& quod ſubſiſtit, & loquitur,à Patre & à me illi eſt. 45. Aug audire illi ſcire eſt, ſcire verò eſſe.Ab illo à quo procedit,illi eſt eſſentia,ſcientia,& audientia,ſemper audit Spiritus ſanctus,quia ſemper ſcit.Didy.loqui Patrem,& audire Filium eiuſdem naturæ in Patre & Filio, conſenſuſque ſignificatio eſt;Spiritus verò ſanctus, qui eſt Spiritus veritatis & ſapientiæ, non poteſt Filio loquente audire quæ neſcit, cùm hoc ipſum ſit quod profertur à filio.i.procedens veritas à veritate, conſolator à conſolatore,Deus de Deo.Aug.2.de Trinit.ca.3. non hinc efficitur vt minor ſit Spiritus ſanctus,ſecundùm hoc enim dictum eſt quòd de Patre procedit.Aug.in Iohan.non moueat quòd verbum futuri temporis poſitum eſt.eſt enim illa ſempiterna audientia, quia ſempiterna ſcientia:in ſempiterno autem ſine initio & fine cuiuſlibet temporis verbum ponitur, nec mendaciter dicimus,fuit, & eſt,& erit;fuit,quia numquam defuit;erit,quia numquam deerit;eſt,quia ſemper eſt.

Addit. Auct. In Cap. XVI.

36. *ſcilicet,per me facta.Nota verò facta hæc per Apoſtolorum doctrinam & ſigna, & eodem ſpiritu operante in mentibus hominum.* 39. *ſic ſolemus dicere,habeo quæ tibi dicam.Erant autem hæc multa de fidei myſteriis,& Eccleſiæ gubernatione.* g. *id eſt,capere.* 41. *Græc.ὁδηγήσει,ducet, vnde Eccleſia inducat in omnem,ſicut tuus promiſit Filius,veritatem.* h. *ſcilicet,ſaluti neceſſariam.* 45. *fortè,pro,audit,id eſt,accipit à Patre & Filio.*

[46] ventura ſunt annunciabit vobis. Ille me [47] clarificabit, quia de [48] meo [49] accipiet, & annunciabit vobis. [50] Omnia quæcumque [51] habet Pater, [52] mea ſunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. [53] Modicum, & [m] iam non [54] videbitis me: & iterum, modicum, & [n] videbitis me: quia [55] vado ad Patrem. [56] Dixerunt ergo ex diſcipulis eius ad inuicem, Quid eſt hoc quod dicit nobis: [57] Modicum, & non videbitis me? & iterum, modicum, & videbitis me, &, quia vado ad Patrem? Dicebant ergo, Quid eſt hoc quod dicit, Modicum? [57] neſcimus quid loquitur. [58] Cognouit autem Ieſus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me; & iterum, modicum & videbitis me.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

46. Int. non ſolùm quæ futura in tempore, ſed magis æterna, quorum amore inflammat. Didy. per Spiritum veritatis futurorum ſanctis ſcientia certa conceditur, vnde & Prophetæ futura quaſi præſentia intuebantur. Bed. ventura annunciabit, id eſt, gaudia cæleſtis patriæ ad memoriā reducet; nunciabit etiam mala quæ vobis pro confeſſione Chriſti ventura ſunt. Chry. excitauit per hoc eorū mentem: ad nihil enim ita auidum genus humanum, vt ad ſciendum futura, ab hac ergo eos ſollicitudine liberauit, oſtendens futura eis annuncianda, ne incauti errarent. 47. Aug. diffundendo in cordibus charitatem, & ſpirituales faciendo, declarauit eis Filium Patri eſſe æqualem, quem ſecundùm carnem priùs tantummodo nouerant. Item per ipſam charitatem fiducia repleti Apoſtoli, & timore depulſo annunciauerunt hominibus Chriſtum, & ſic eius fama toto orbe diffuſa eſt: quod enim facturi erant in Spiritu ſancto, hoc eumdem ſpiritum dixit facturum. 48. Int. ſ. Patre à quo ego. Chry. id eſt, quæ ego dixi, dicet, & accipiet quæ ego ſcio, vna enim vtriuſque ſcientia. 49. Didym. dans Filius non priuatur his quæ tribuit, nec cū damno ſuo impartitur aliis, nec Spiritus ſanctus accipit quod antè nō habuit: ſic eſt intelligendus Spiritus ſanctus à Filio accipere, vt vna cognoſcatur dantis & accipientis ſubſtātia: ſic & Filius à Patre accipit ea in quibus ſubſiſtit. Aug. non propterea minor eſt Filio Spiritus ſanctus, quia Filius à Patre accipit, Spiritus ſanctus à Filio. Itaque Chriſtus ipſe cur dixerit, de meo accipiet, in ſequentibus declarat. 50. Didy. q.d. licet à Patre procedat Spiritus veritatis, tamen omnia quæ habet Pater, mea ſunt, & ipſe meus eſt, & de meo accipiet. 51. Didy. Patris nomine ſe Filiū declarauit.

52. Didy. quæ Pater habet iuxta ſubſtantiam, id eſt, æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & Filius. Hil. 8. de Trin. docet à Patre accipienda, à ſe tamen accipi, quia omnia quæ Patris ſunt, ſua ſunt, nō habet vniuerſitas diuerſitatem. 53. Chry. eos aſſuefacit æquo animo ferre ſuam ſeparationem, id enim audientes, & animo voluntantes, rem ipſam, poſtmodùm facilè laturos credibile erat. 54. Beda. ſequenti enim die crucifixus & ſepultus ab humanis eſt ſecluſus obtutibus. 55. Chry conſolatur, oſtendens ſe non perire, ſed mortem eſſe trāſlationem. Glo. q.d. tempus eſt vt depoſita mortalitate, humanam naturam cælis inferam; eundo ad Patrem facturus erat, vt non eum vlteriùs mortalem viderent, poſt modicum verò tempus viſuri erant eum æterna viſione. Aug. modicum eſt hoc totum ſpatium, quo præſens peruolat ſeculum. eſt autem illud, quia vado ad Patrem, referēdum ad priorem ſententiam, ſcilicet modicum, & non videbitis me: quod autem poſteà dicit, modicum, & videbitis me, vniuerſæ promiſit Eccleſiæ. videtur quidem hoc modicum nobis lōgum, quoniam adhuc agitur; ſed cùm fuerit finitum, ſentiemus quàm modicum fuerit. 56. Int. quia obſcurè dixit. Auguſt.

57. Chry. non intelligebant, vel propter triſtitiam, vel quia obſcura erant quæ dicebantur. Aug quod illis tunc obſcurum fuit, iam nobis manifeſtum eſt. poſt paululum enim paſſus eſt, & non viderunt eū; rurſus poſt paululum reſurrexit, & viderunt eum. Glo. modico tempore, id eſt, triduo quo clauſus fuit, non eſt viſus; & iterum paruo tempore, id eſt, quadraginta diebus, viſus eſt. 58. Int. in hoc oſtendit ſe Deum, cùm ſine verbis eorum intellexit dubitationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

46. *ſ. quæ ſcire expedit.* 47. *i. clarum reddet.* 48. *ſ. eſſentia, ſcientia.* 53. *i. paulò pòſt.* *m.* ***iam***, *non eſt Græcè.* *n.* *ſ. poſt reſurrectionem.* 55. *adeoq; mori debeo, & reſurgere.*

[59] Amen amen dico vobis,quia [60] plorabitis & flebitis vos , [61] mundus autem [o] gaudebit : vos
autem contriſtabimini , ſed triſtitia veſtra [62] vertetur in gaudium.Mulier cùm parit,tri-
ſtitiam habet , quia venit [63] hora eius : [64] cùm autem peperit puerum , iam non meminit
preſſuræ,propter gaudium,quia natus eſt [p] homo [65] in mundum. [66] Et vos igitur nunc qui-
dem [67] triſtitiam habetis. [68] Iterum autem [q] videbo vos, & gaudebit cor veſtrum , & gau-
dium veſtrum nemo [69] tollet à vobis. Et in illo [70] die me non [71] interrogabitis quidquam.
[r] Amen amen dico vobis,ſi [72] quid [s] petieritis Patrem in nomine meo,

Sens. Lit. In Cap. XVI.

59. Int.exponit quod dixerat.ſ.ſe moriturum,& reſuſcitandum. 60. Aug. contriſtati enim ſunt de morte Domini. 61. Aug.ſ.inimici, à quibus Chriſtus occiſus eſt.Gloſſ.plorant omnes boni io ærumnis huius ſeculi,ſed mundi amatores gaudent. 62.Int.in.ſ.reſurrectione & aſcenſione. Alc.Fideles per lacrymas & preſſuras ad gaudia æterna contendunt. 63.Int.ſ.pariendi. Aug.parturitio triſtitiæ partus gaudio comparatur.64.Aug.tunc maius gaudiũ eſſe conſueuit,quando non puella,ſed puer naſcitur. p. Chry.non dixit puer,ſed homo,occultè ſuam reſurrectionem inſinuans. 66. Ior. adaptat ſimilitudinem.67.Aug.non ſumus ſine gaudio triſtes,ſed ſicut dicit Apoſtolus , Spe gaudentes.nam & mulier parturiens(cui cõparati ſumus)plus gaudet de mox futura prole, quàm triſtis eſt de præſenti dolore. 68. Int.quaſi dicat,poſt triſtitiam victo Impugnatore , remunerabo. q. Alcui.i.adſumam vos ad meipſum;vel iterum videndus apparebo. Aug.totius laboris ſui fructũ Eccleſia nunc parturit deſiderando,tunc eſt paritura cernendo. 69. Int.quia gaudium ipſorum Chriſtus eſt,qui iam non moritur.Aug.nec verò finis nobis ſufficit, niſi cuius nullus eſt finis. 70. Int. ſ.æternæ viſionis.Chry.ſ.cùm reſurrexero. 71. Int.id eſt,non petetis,vel interrogabitis,quia tunc erit plena cognitio,& ſufficiẽtia. Aug.verbum Græcum & petere,& interrogare ſignifiat.Chry.non rogabitis quidquam.i.non dicetis, oſtende nobis Patrem,&,quò vadis?ſcietis enim per Spiritum ſanctum;vel,non rogabitis.i.non indigebitis mediatore ad impetrandum , ſed ſufficiet nomen meum,quod inuocantes omnia accipieris. Aug.at poſtquàm reſurrexit,interrogatum legimus à diſcipulis,quãdo regnum reſtitueret Iſrael,rogatus eſt etiam à Stephano cùm eſſet in cælo,vt ſpiritum eius ſuſciperet.puto ergo quod hîc dicit referendum eſſe ad tẽpus quando videbimus eum ſicuti eſt,vbi nihil deſiderandũ remanebit,nihil quærendum latebit. r. Glo.q.d.in futuro non rogabitis,ſed modò petite,& dabitur vobis. 72. Int.ſ.quod ſit aliquid nonnihil.Aug.i.aliquid quod non in beatæ vitæ comparatione ſit nihil. s. Aug.non petitur In nomine Saluatoris quidquid petitur contra rationem ſalutis,& qui ſentit de Chriſto,quod non eſt de vnico Dei Filio ſentiendum,non petit in eius nomine,accipit autem qui vt debet petit,quando debet accipere,quædam enim non negantur,ſed vt congruo dentur tempore,differuntur.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

64. Int.non feminam,ſed maſculum;quia ad fructum æternæ contemplationis cunctæ actiones referuntur,non ad mollitiem huius ſeculi. Alc.mulier, Eccleſia,propter fœcunditatem bonorum operũ, & quia ſpirituales Deo filios generat,hæc dum parit.i.virtutum profectibus inſiſtit,dum tentatur vndique & affligitur,triſtitiam habet:nemo enim carnem ſuam odio habuit,cùm autem peperit i.deuicto laborum certamine,ad palmam peruenit,non meminit preſſuræ præcedentis propter gaudiũ perceptæ retributionis , quia natus eſt homo , fidelium.ſ.populus in vitam æternam. 65. Int.i.in vitam æternam. Beda.non debet videri nouum ſi natus dicatur, qui ex hac vita migrauerit , vt enim procedens de matris vtero,in hanc lucem ingreditur,ita ſolutus à carnis vinculis,ad lucem æternam ſublimatur,vnde Sanctorum ſolemnia,non funebria,ſed natalitia vocantur.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

60. *ſcilicet,me patiente,& abſente.* o. *quaſi me victo, & ſublato.* 67. *ſcilicet,de meo diſceſſu.*
69. *Græcè,aufert,tollit.i.tollere poteſt.* 70. *ſcilicet,poſt aduentum Spiritus ſancti, vel in cælo.*
71. *docti,ſcilicet.ſenſum Scripturarum.*

dabit[73] vobis. Vſque modò non petiſtis[74] quidquam[75] in nomine[76] meo. Petite,[77] & accipietis: vt[t] gaudium veſtrum ſit ple[v]num. Hæc[x] in prouerbiis[aa] locutus ſum vobis. Venit hora[78] cùm iam non in prouerbiis loquar vobis, ſed palàm[bb] de Patre meo annunciabo[79] vobis. In illo[cc] die in nomine[80] meo petetis,[81] & non dico vobis quia ego[82] rogabo Patrem de vobis. Ipſe enim Pater amat[83] vos, quia vos me amaſtis,[84] & credidiſtis[85]

Sens. Lit. In Cap. XVI.

73. Chry.oſtendit nominis virtutem, ſolùm enim nominatus apud Patrem, facit mirabilia, q.d.nō exiſtimetis de reliquo non me futurum vobiſcum, aut vos derelictos. nomen enim meum magnam dabit ſecuritatem. Aug. beneficia ſignificantur quæ ad eos qui petunt propriè pertinent: exaudiuntur enim Sancti pro ſeipſis, non autem pro omnibus; non enim dictum eſt dabit, ſed, dabit vobis.

74. Int.conſiſi meæ præſentiæ. 75. Int.quod aliquid ſit comparatione rei permanentis.

76. Int.quod non cognouiſtis ſicut cognoſcendum eſt. Aug.vel non petiſtis quidquam, in comparatione enim rei quam petere debuiſtis, pro nihilo habendum eſt quod petiſtis. 77. Int.nunc autem petite, vt gaudium veſtrum ſit plenum, quod eſt in æternis, & verè accipietis. v. Aug.gaudium ſpirituale plenum erit, quando tantum erit, vt ei non ſit aliquid addendum. quidquid petitur ad hoc gaudium conſequendum pertinens, hoc eſt in Chriſti nomine petendum: quidquid autem aliud petitur, nihil petitur. quia in tanta rei comparatione nihil eſt. Aug.1.de Trinit. Hoc eſt plenum gaudium quo amplius non eſt, frui Deo, Trinitate, ad cuius imaginem facti ſumus. x. Glo.quæ hucuſque dixi quaſi in prouerbiis (quæ ſolent homines audire, & non intelligere) dixi, quia animales eſtis, animalis autem, quæ de incorporea & immutabili ſubſtantia dicuntur, habet quaſi prouerbia. 78. Chry. tempus reſurrectionis dicit. Glo.dato Spiritu, faciam vos ſpirituales, vt certiſſima intelligentia mentis, Deum, etſi non vt in futuro videatis, mèque eiuſdem ſubſtantiæ intelligatis. Greg.30.Moral.ca.8. venturum tempus dicit quo de Patre palàm annunciet, id eſt, per patefactam ſuæ maieſtatis ſpeciem, quomodo gignenti non impar oriatur, & quomodo vtrorumque ſpiritus vtrique coæternus procedit, oſtendat. Aug.dicerem loqui de futuro ſeculo, vbi videbimus facie ad faciem, ſed hunc ſenſum impedit, quod ait, in illo die in nomine meo petetis: quid enim petemus cùm ſatiabitur in bonis deſiderium? petitio enim alicuius eſt indigentiæ, ſignificat ergo ſe diſcipulos de animalibus ſpirituales facturum, animali homini prouerbia ſunt, quæ de incorporea immutabilíque ſubſtantia dicuntur, non enim intelligit: at ſpiritualis factus, certiſſima mentis intelligentia capit, Deum non corpus eſſe, ſed ſpiritum. Ita palàm de Patre annunciante Filio, vt eiuſdem ſubſtantiæ conſpiciatur, & ipſe qui annunciat, in eius nomine petunt qui petunt, poſſuntque cogitare Dominum in quantum homo eſt, pro nobis interpellare Patrem, in quantum Deus eſt, nos exaudire cum Patre, quod ſignificauit, dicens: Et non dico vobis, quia rogabo Patrem pro vobis. 79. Int.intus in corde, non aure.

80. Gloſſ.Cognoſcetis enim verè, & ſcietis, quòd ſi vt homo rogo Patrem, vt Deus exaudio cum Patre. Theoph.præbet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium deſuper.

81. Theoph.q.d.adeo vobis Patrem fauere aſſero, quòd nec interuentu meo vlteriùs indigebitis.

82. Int.quia nihil tunc deerit. 83. Int.ideo ita exaltamini. 84. Theoph. cùm itaque excideritis ab amore meo, confeſtim & à Paterno decidetis. Aug.numquid ideo amat ille, quia nos amamus? an potiùs quia ille amat, nos amamus? Diligamus (inquit in epiſtola ſua Euangeliſta) quia ipſe prior dilexit nos. Amat ergo nos Pater, quia nos amamus Filium, cùm à Patre & Filio accepimus, vt & Patrem amemus & Filium, amauit quod fecit, ſed non in nobis faceret quod amaret, niſi antequàm id faceret, nos amaret. 85. Hil.6. de Trinit. caret apud Patrem interceſſionis neceſſitate perfecta de Filio fides, quæ, quod à Deo exiuit, credit atque amat, & per ſe ipſam iam & audiri meretur, & amari, natum ex Deo Filium, miſſúmque confeſſa.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

76. i.propter me, ſeu merita mea, ſeu, inuocatione nominis mei. ſ. nondum eam formam orandi fuerant edocti. t. pro, atque ita fiet vt gaudium. aa. i.obſcuriùs, & velut per prouerbia, quæ ſolent eſſe obſcura.

78. pro, inſtat tempus. bb. i.apertè. cc. poſt aduentum Spiritus ſancti cœperunt Apoſtoli petere in Chriſti nomine. 81. q.d.non eſt opus vt dicam me pro vobis Patrem rogaturum. 84. cumulat Deus amantes donis maioribus.

quia ego à [86] Deo exiui. [87] Exiui à Patre, & [88] veni in mundum, iterum [89] relinquo mundum,
& [90] vado ad Patrem. Dicunt ei diſcipuli eius, Ecce, nunc [91] palàm loqueris, & prouerbium
nullum dicis: nunc ſcimus quia ſcis [92] omnia, & non opus eſt [93] tibi vt quis te interroget.
In [94] hoc credimus quia à Deo [95] exiſti. Reſpondit eis Ieſus, Modò [96] creditis? Ecce venit [97] ho-
ra, & [dd] iam venit, [ee] vt diſpergamini vnuſquiſque in [98] propria, & me ſolum relinquatis: [99] &
non ſum ſolus, quia [100] Pater mecum eſt. [ff] Hæc locutus ſum vobis, vt in [101] me [gg] pacem habea-
tis. In [102] mundo preſſuram habebitis: ſed [103] confidite, [104] ego [105] vici mundum.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

86. Int. ſ. carne ſumpta, non tamen deſerui. 88. Int. ſ. viſibiliter. Hil. 6. de Trin. alterum in diſpenſatione, alterum in natura eſt: exiuit enim à Deo in ſubſtantiam natiuitatis, & in mundum venit ad conſummanda ſalutis noſtræ ſacramenta. cùm autem exire à Deo ſit ex natiuitate ſubſiſtere, quid aliud quàm Deus eſſe poſſet? 89. Aug. Exiit à Patre qui de Patre eſt, in mundum venit, quia mundo ſuum corpus oſtendit; mundum reliquit corporali diſceſſione, perrexit ad Patrem hominis aſcenſione, nec mundum deſeruit præſentiæ gubernatione; ſic enim exiens venit vt non deſereret Patrem.

90. Glo. Relinquit mundum, ab aſpectu amatorum mundi quod viderant auferens; redit ad Patrem amatoribus ſuis, ſe æqualem Patri credēdum docens; relinquit mundum corporali præſentia, vadit ad Patrem, humanitatem ad inuiſibilia Paternæ maieſtatis inducens. 91. Int. palàm loqui æſtimant, cùm dictorum eius nequeant cōprehendere myſteria. Aug. cùm promitteretur hora, in qua ſine prouerbiis locuturus eſſet, hoc dicunt, quia vſq; adeo nō intelligunt, vt nec intelligant ſe nō intelligere, quæ Dominus, eis non intelligentibus, ſcit eſſe prouerbia. 92. Chry. hoc dicunt quia ad id quod erat in eorum mente reſpondit; vide autem eorum imperfectionem, qui poſt tot, & tanta demonſtrata dicunt, nunc ſcimus. Glo. confitentur eum ſcire omnia, quaſi Deum, & Dei Filium. 93. Int. ſ. ſcient quid quæſiturus velit, aliis opus eſt interrogare; quia aliter neſciunt quid quæſitor ſcire vellet. Aug. videntur dicere debuiſſe, non eſt opus vt quidquam interroges: ſoluitur autē hoc, non enim Chriſto interrogare, aut interrogari opus eſt, ſed aliis; nec enim interrogabat vt diſceret, ſed vt doceret, & qui interrogabāt eum, illis id opus erat, vt ſcirēt ab eo aliqua, qui nouerat omnia; ille verò priuſquàm interrogaretur, interrogatorum nouerat voluntatem. 94. Int. ſ. quòd ſcis omnia. Aug. non erat magnum Domino præuidere cogitationes hominum, ſed magnum paruulis erat. Hil. 7. de Trinit. per id credunt à Deo exiſſe, quia ea quæ Dei ſunt, agit. 95. Hil. 7. de Trinit. Filij à Deo, exitio potiùs quàm partus eſt; eſt enim vnius ex vno, non portio, nō defectio, non diminutio, non deriuatio, non protenſio, non paſſio, ſed viuentis naturæ ex viuente natiuitas; Deus ex Deo exiens eſt; & exiſſe ſignificationem habet natiuitatis, non inchoationis. 96. Beda. poteſt pronunciari vel inſultando, quaſi tardiùs ad credendum euigilaſſent, vel affirmando. 97. Glo. venit hora paſſionis, in qua ita perturbemini, vt quod modò creditis, relinquatis. 98. Int. in veſtræ infidelitatis torporem. Aug. quando cōprehenſus eſt, non ſolùm carne ſua eius carnem, ſed & mente fidem reliquerunt. Chry. tantùm vobis dominabitur timor, vt nec ſimul poſſitis recedere. 99. Chry. q. d. ſed ex hoc nullum patiar malum. Aug. volebat eos ad hoc extendi & creſcere, vt non ſic Filium à Patre cogitarent exiſſe, vt putarent etiam receſſiſſe. 100. Glo. hoc intelligenti eſt verbum, non intelligenti prouerbium. ff. Aug. non recentiora paulo antè ab eo dicta debemus accipere, ſed quæcumque illis locutus eſt, ex quo eos cœpit habere diſcipulos, ſiue ex quo poſt cœnam exorſus eſt hunc mirabilem, prolixúmque ſermonem. 101. Chry. id eſt, vt non abiiciatis me à mente veſtra. gg. Aug. hæc pax finem temporis non habebit, ſed omnis piæ noſtræ intentionis actioniſque finis ipſa erit. 102. Int. contra preſſuras hortatur. Chry. quaſi dicat, non ſolùm quando comprehendat accident vobis aduerſa, ſed donec eritis in mundo. Greg. 26. Mor. cap. 11. quaſi dicat, ſit vobis de me interiùs quod conſolando reficiat, quia erit de mundo exteriùs quod ſæuiendo grauiter premat. 103. Int. id fecerunt dato Spiritu, & vicerunt; non vt priùs reliquerunt ſolùm. Aug. non vult eos tales eſſe in preſſura, quam poſt eius aſcenſionem erant in mundo habituri, vt relinquant eum; ſed in eo pacem habeant permanentes; dato autem Spiritu, confiderunt, & vicerunt in illo: non enim viciſſet ille mundum, ſi membra eius vinceret mundus. Chry. Confidite. i. reſurgite mente, magiſtro enim ſuperante inimicum, non oportet diſcipulos anxiari. 104. Int. Ego caput veſtrum vici, vnde magna ſpes membris. 105. Int. vici in me, & in meis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

94. propter hoc, ſeu hoc argumento, q.d. vel id ſufficere poteſt ad credendum. 95. i. miſſus es. 96. q.d. itáne modò creditis? vel q.d. nunc quidem creditis, at paulo pòſt apparebit quàm ſit iſta fides infirma. d d. pro, iam adeſt. e e. pro, diſpergemini. 98. ſ. ſuũ quiſque locum propriæ ſaluti conſulens. 99. pro, ſed. Heb. g g. pro, ſitis animo tranquillo, nec animum deſpondeatis, itaque ſequitur, confidite. 105. & vos per me vincetis.

CAPVT XVII.

HÆc [1] locutus eſt Ieſus: & ſubleuatis oculis in cælum, [2] dixit [a]: Pater, venit hora, [3] clarifica [4] Filium tuum [5], vt Filius tuus clarificet [6] te. Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis [7], [b] vt omne quod dediſti ei, det [8] eis vitam æternam. Hæc [c] eſt autem vita æterna, [d] Vt cognoſcant te

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

1. IN r. Finito ſermone ad diſcipulos, ad Patrem verba conuertit, & orare cœpit. Chry. poſt admonitionem in orationem conuertitur, docens nos ad Deum cõfugere. Beda. hæc quæ in cœna locutus eſt ſedendo quidem, vſq; ad illud, Surgite, deinde ſtando vſq; ad finem Hymni, cuius hoc eſt initium, Pater, &c. Glo. hæc. ſ. non ſolùm quæ in cœna, ſed etiam quæ ab initio, ſed maximè quæ in cœna, quæ dixit vt in illo pacem haberent, pro qua Chriſtiani ſumus, ſacramentis imbuimur, ſpiritus pignus accipimus, credimus, ſperamus, amamus. 2. Chry. docens nos in orationibus ſurſum aſpicere, non oculis carnis ſolùm, ſed etiam mentis. a. Aug. poterat Dominus orare ſilẽtio, ſed voluit nos docere. Glo. notam facit orationem, quæ & præſentium, & futurorum eſt ædificatio. 3. Int. quam conſtitui tecum. Aug. oſtendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri fineret, ab illo eſſe diſpoſitũ, qui tempori ſubditus nõ eſt. Venit hora, non fato vrgente, ſed Deo ordinante, abſit vt ſidera mori cogerent ſiderum conditorem. 4. Hil. 3. de Trin. conſpuendus erat, flagellandus, crucifigendus, ſed clarificat Pater deficiente ſole, tremente terra, proclamante Centurione. Aug. Si paſſione clarificatus dicitur, quanto magis reſurrectione? ait ergo, clarifica, &c. q.d. venit hora ſeminandæ humilitatis, fructum nõ differas claritatis. 5. Hil. 3. de Trin. non ſolùm nomine ſe Filium conteſtatur, ſed & proprietate, dicens, tuum. Multi Dei filij, ſed ipſe proprius & verus, origine, non adoptione, veritate, nõ nuncupatione; natiuitate, non creatione. 6. Int. i. notum faciat omni carni. Hil. 3. de Trin. non eſt infirmus Filius, vicem clarificationis ipſe cùm clarificandus ſit, redditurus; expoſtulatio clarificationis dandæ, viciſſimque reddendæ; eamdem in vtroque oſtendit diuinitatis virtutem. Aug. quomodo Filius Patrem clarificauit? erat in Iudæa tantummodo notus Deus, factum eſt verò per Euãgelium Chriſti, vt Pater innoteſceret gentibus: ait ergo, Clarifica, &c. q.d. reſuſcita me, vt innoteſcas toti orbi per me. 7. Int. q.d. ſicut ei ſecundùm hominem dediſti poteſtatem carnis. i. hominis, ſic etiam dediſti, vt omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam. Aug. omnem carnem dixit omnem hominem, à parte totum ſignificans. eſt autem hæc poteſtas Chriſto data, ſecundùm hominem. Hil. 9. de Trin. acceptio poteſtatis, ſignificatio eſt natiuitatis, in qua accepit id quod eſt: non eſt infirmitati datio deputanda, manet enim Filius Deus æternæ vitæ dandæ ſumpta poteſtate. Chry. oſtendit non ad ſolos Iudæos, ſed ad totum orbem terrarum prædicationem extendendam. Aug. q.d. ſicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ita te glorificet Filius, id eſt, notum te faciat omni carni quám dediſti ei. 8. Int. ſcilicet, Filio. c. Glo. ſi eo modo Patrem clarificat Filius, ſicut dedit ei poteſtatem omnis creaturæ, & ſic dedit, vt omne quod dedit ei, det eis vitam æternam. & hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant Patrem: ſic ergo Filius eum clarificat, vt omnibus quos dedit ei, Patrem cognitum faciat. d. Aug. ſi cognitio Dei eſt vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus; erit autem hæc perfecta quando nulla mors erit; ſumma Dei tunc clarificatio quia ſumma gloria: definitur autem gloria, frequens de aliquo fama cum laude. quòd ſi homo laudatur cùm famæ creditur, quomodo Deus laudabitur cùm videbitur? Beati qui habitant in domo tua, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Aug. 1. de Trin. cap. 8. quod Moyſi dictum eſt, Ego ſum qui ſum, hoc contemplabimur cùm viuemus in æternum. Glo. hîc ex parte cognoſcimus, in futuro cognoſcemus plenè.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

3. id eſt, tempus à te præſcriptum. 4. ſcilicet, per reſurrectionem, aſcenſionem, miſſionem Spiritus ſancti, Euangelij prædicationem. 6. id eſt, clarum faciat nomen tuum in mundo per Euangelium, miracula, &c. q.d. Filij gloria tua erit. 7. id eſt, in homines omnes. b. pro, ad hoc vt electis det æternam vitam. c, ſcilicet, hæc inchoatur per Dei cognitionem.

ſolum

[9] ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ego te [10] clarificaui ſuper [11] terram: [e] opus [12] conſummaui quod [13] dediſti mihi vt faciam: & nunc [14] clarifica me tu Pater apud [15] temetipſum, claritate quam habui [16] priùs quàm mundus fieret [17] apud te. [18] Manifeſtaui [19] nomen tuum [20] hominibus [21] quos dediſti [22] mihi de [23] mundo: [24] Tui erant, & [25] mihi eos [26] dediſti: & [27] ſermonem tuum [28] ſeruauerunt.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

9. Hil.9.de Trin.non excluditur Filius,ſequitur enim, & quem miſiſti,&c. Vnigenito Deo naturæ demutationẽ naturalis natiuitas non intulit.Aug.6.de Trin.cap.9.& Pater ſolus eſt verus Deus, & Filius,& Spiritus ſanctus,& ſimul ipſa Trinitas,non tres Dij,ſed vnus verus Deus.Idẽ in Iohan.Eſt ſolus verus Deus Pater,& quem miſit Ieſus Chriſtus, intelligitur verò etiam & Spiritus ſanctus; eſt enim Spiritus Patris & Filij,tamquàm charitas conſubſtantialis amborum. 10. Aug.ſ.his quos dediſti mihi te cognitum faciens.Clarificatur Deus cùm annunciatus hominibus innoteſcit, & per fidem credentibus prædicatur.Hil.3.de Trin.non pertinet hoc ad diuinitatis profectũ, ſed ad honorẽ qui ex ignorantiũ cognitione ſuſcipiebatur. 11. Chry.in cælo enim glorificatus fuerat,& ab Angelis adoratus; de ea ergo gloria loquitur,quæ ad culturam hominum pertinet. 12. Aug.at reſtabat adhuc paſſionis experimentum,conſummaſſe ergo ſe dicit,quod ſe cõſumaturum certiſſimè nouit.Chry.cùm id quod maximum eſt,factum eſt,dici poteſt,totum iam factum:radix quidem bonorum ſubmiſſa erat, quam omninò debebat fructus ſequi. 13.Aug.non ait,iuſſiſti,ſed dediſti;vbi commendatur euidens gratia quid enim habet quod non accepit, etiam in vnigenito humana natura? 14. Int.ſ.vt te clarificem. Aug.ſuprà dixit,clarifica Filium tuum,vt Filius tuus clarificet te; nunc verò ego te clarificaui, clarifica me;ſed ſuprà ordo poſitus eſt,quo futurum erat,hic autem eſt vſus verbo præteriti temporis de re futura,q.d.ego te clarificabo,opus conſummãdo,&c.nunc clarifica tu me,&c. 15. Int.ſ.ad dexteram tuam collocando. 16. Int.ſ.ab initio ſic præordinatum eſt, vt Deus ſic hominem illum exaltaret.

17. Aug.Legendum ſic, quam habui apud te priùs quàm mundus eſſet.Petit autem vt quam habuit claritatem in prędeſtinatione,habeat perfectione,& redditione.ſ.in dextera Patris,videbat enim glorificationis prædeſtinatæ tẽpus adueniſſe. 18. Int.non quòd iam ſit perfecta manifeſtatio,ſed quòd certiſſimè futura. Aug.ſi tantùm hic diſcipulos intelligit,cũ quibus cœnauit, nõ pertinet hoc ad illam glorificationem de qua ſuprà,quãta enim gloria eſt tam paucis innoteſcere? ſi autem omnes intelligit homines qui in eum fuerant credituri,hæc eſt glorificatio qua Filius clarificat Patrem:& tale eſt,manifeſtaui nomen tuum,quale,ego te clarificaui;vtrobique præterito poſito pro futuro. apparet autem ex ſequentibus intelligendũ,non de omnibus credituris,ſed de his qui iam erant diſcipuli.Chry.oſtẽdit quale opus conſummauit.ſ.vt Dei nomen manifeſtaret. 19. Int.non quo diceris Deus, quod erat notum Iudæis,ſed quo diceris Pater meus,quòd ſine Filio non noſcitur. Aug.nam quod Deus dicitur nec gentibus incognitum:in hoc quod fecit mundum notus in omnibus Deus:in hoc quod non cum Diis falſis colendis,notus in Iudæa Deus,in hoc quod Pater Chriſti nunc per Chriſtum manifeſtatus. Chry.ſe Filium Dei Patris manifeſtauerat iam & verbis & rebus. 20.Int.ſ.Apoſtolis. Glo.Diſcipulos intelligit,vnde poſteà:cùm eſſem cum eis, ego ſeruabam eos,&c. De cæteris verò addit: non pro his tantùm rogo,ſed pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum. 21. Int.ſ.inſtruendos. 22. Int.ſ.homini. 23. Int.de quo iam non ſunt.Aug.ſed hoc eis regeneratio præſtitit,non generatio. 24. Aug.an aliquid habuit Pater ſine Filio? habuit quidem aliquando Dei Filius, quod nondum habuit idem ipſe hominis Filius,qui nondum erat homo factus:dicens ergo,tui erant,non ſe ſeparauit, ſed ſolet ei tribuere omne quod poteſt,à quo ipſe eſt qui poteſt. 25. Aug.ſcilicet,ſecundùm hominem,dedit & ipſe ſibi eos, Deus homini. 26. Int.ſcilicet,ad docendum. 27. Beda. ſe Patris ſermonem appellat, quem memoriæ commendauerunt,vt numquam obliuiſcantur. 28. Int.ſcilicet,in fide permanſerunt.Beda. Seruauerunt in eo quod mihi crediderunt.

Addit. Auct. In Cap. XVII.

9. non excluditur Filius aut Spiritus ſanctus,ſed ſolùm falſi dij. e. ſcilicet, quod mihi in terra perficiendum erat. 14. quaſi dicat,fac cognoſcant homines qui ſim.ſ.Deus qui ſemper fui. 19. ſcilicet,Patris, vel tuam potentiam,bonitatem,&c. 23. ſ.ſegregatos. 24. ſ.creatione & electione. 26. id eſt,per me ſaluandos crediditi. 27. id eſt,doctrinam quam tuo nomine illis tradidi.

Nunc [29]cognouerunr quia omnia quæ dediſti mihi, [f]abs te ſunt : [g]quia [30]verba quæ [h]dediſti
mihi, [31]dedi eis : & ipſi [32]acceperunt, & cognouerunt [33]verè quia à te exiui, & crediderunt
quia tu me [34]miſiſti. [35]Ego pro eis [l]rogo, non pro [36]mundo rogo, ſed pro his quos [37]dediſti
mihi : [38]quia tui [39]ſunt, & mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt : & [40]clarificatus ſum in [41]eis.
Et [42]iam [43]non ſum in [44]mundo : & hi in mundo ſunt, & [45]ego ad te venio. [46]Pater ſancte, [47]ſer-
ua eos in [m]nomine tuo, quos dediſti [48]mihi : vt ſint [n]vnum, [49]ſicut & nos. [50]Cùm eſſem cum
[51]eis, [52]ego ſeru*abam eos in

Sens. Lit. In Cap. XVII.

29. Int.i.cognoncront quia à te ſum, ſimul enim Pater dedit omnia cùm genuit. Beda. Didicerunt nihil eſſe in me extra te, & quòd quæcumque doceo tua ſuot. Quidam autem legũt, nũc cognoui, ſed errant: quomodo enim poterat ignorare Filius quæ ſunt Patris? Aug. ſimul Pater dedit ei omnia cùm genuit, qui habet omnia. 30. Chry. q.d. didicerunt ex verbis meſs. h. Aug. facilè eſt intelligere, ſi ſecundùm quod eſt Filius hominis accepiſſe à Patre credatur : ſi verò ſecundùm quod eſt genitus, nihil ibi temporis cogitandum, quaſi priùs fuerit, & ea non habuerit: quidquid enim Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit. 31. Int. ſ. meus. 32. Int.i. intellexerunt, & tenueruot. Aug. tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur. 33. Int. ſimiliter verè. Aug. hoc crediderunt verè, quod cognouerunt verè. crediderunt autem verè.i quomodo credendum eſt, inconcuſsè, firmè, ſtabiliter, non iam ad propria redituri, adhuc diſcipuli tales non erant, quales eos dicit, verbis præteriti tẽporis prænuncians, quales futuri eſſent accepto Spiritu ſancto; eſt autem additum, crediderũt, ne illa cognitio putaretur per ſpeciem facta, non per fidem. 34. Int. quod eſt idem quod à te exiui. Aug. 35. Chry. loquitur Patri, dilectionem quã habebat ad diſcipulos oſtẽdens. l. Glo. prima oratio fuit, Clarifica Filium, &c. iam pro eis rogat vt Pater ſeruet, &c. 36. Int.i. deditis mundo. Aug. id eſt, eis qui viuunt ſecondùm concupiſcentiam mundi. 37. Int. per quod iam non ſunt de mundo, pro quo noo rogo. Aug. per hoc quod Deus Pater illi dedit, factum eſt vt non pertineant ad mundum, pro quo non rogat. Chry. Frequenter ponit, dediſti mihi, vt diſcant & hoc placere Patri, nec ſe à Chriſto, vt alieno ſeductos, ſed vt proprios ab eo acceptos. 38. Aug. non Pater quos dedit Filio amiſit. 39. Chry. hoc addit, ne quis putet nouum eius principatum, & nuper eos accepiſſe à Patre. q.d. quia eos mihi dediſti, nõ exiſtimet quis alienos à te, nec quia tui ſunt, à me alienos, mea enim tua, & tua mea ſunt. 40. Chry. ex quo patet poteſtatem me habere ſuper eos. glorificant enim me tibi credentes & mihi. Aug. dicendo iam eſſe factum, oſtendit iam fuiſſe prædeſtinatũ, & certum haberi voluit quod eſſet futurum. 41. Aug. ſ. dum eis innoteſcit, & per eos omnibus credentibus. Chry. etſi non appareant ſecundùm carnem, per hos glorificor, qui pro me moriuntur, ſicut & pro Patre; mẽque ſicut & ipſum prædicant. 42. Int. quia citò futurum. 43. Int. etſi priùs fui. Aug. at erat Chriſtus in mundo: erat quidem, ſed quantocyus abiturus. vnde ſequitur, & ego ad te venio. 44. Int. ſ. corporali præſentia. 45. Int. exponit quomodo dixit, non ſum in mundo, ſciens aliquos indę mouendos. 46. Int. q.d. Pater, iam propè eſt aſcenſio, & ideo commendo tibi corporaliter quos relinquo. Aug. ſicut homo rogat Deum pro diſcipulis. 47. Int. ſed ſine me. 48. Int, homini, vel verbo gignendo Pater omnia dedit. 49. Aug. noo ait, vt ſimus vnum ipſi & nos, ſicut & nos vnum ſumus : rogabat Chriſtus vt homo, ſed vt Deus vnum erat cum eo quem rogabat; vult autem ſuos eſſe conſpirante voluntate in vnum Spiritum, quodammodo charitatis igne conflatos, vt ſicut Pater & Filius non tantùm æqualitate ſubſtantiæ, ſed etiam voluntate vnum ſunt, ita & hi inter quos & Deum mediator eſt Filius, non tantùm per hoc quod eiuſdem naturæ ſunt, ſed etiam per eamdem dilectionis ſocietatem vnum ſiot. 50. Int. quaſi dicat, modò ſerua io tuo nomine in quo eos ſeruabam. Chry. rurſus vt homo loquitur. 51. Int. ſcilicet, corporaliter. 52. Int. ego Filius homo. * Int. ſed non ſine te.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

f. id eſt, à te proficiſcuntur. g. pro, certè. 36. in eſt, mundanis, & reprobis. 39. & pro, quia. 41. ſcilicet, mihi credentibus, & obedientibus. 43. ſum, pro ero, quaſi dicat, breui diſcedam. 45. pro, nam ego. 47. ſ. in bono. m. id eſt, virtute tua & bonitate, vel propter te. n. ſ. inter ſe. 49. ſ. imitando noſtram vnitatem.

nomine[53] tuo. Quos dediſti[54] mihi, ego cuſtodiui: & nemo[p] ex eis periit, niſi filius per-
ditionis[55], vt Scriptura[56] impleatur. Nunc[57] autem ad te venio[q], & hæc loquor[58] in mundo[59],
vt habeant[60] gaudium meum[61] impletum in ſemetipſis. Ego[62] dedi eis ſermonem[63] tuum,
& mundus eos odio habuit[64], quia[65] non ſunt[66] de mundo[67]: ſicut & ego[68] non ſum de mun-
do. Non[69] rogo[70] vt tollas[71] eos de mundo[72], ſed vt ſerues eos à malo[73].De mundo[74] non ſunt[75]:
ſicut[76] & ego non ſum de mundo. Sanctifica[77] eos in veritate[78]. Sermo[79] tuus

Sens. Lit. In Cap. XVII.

53. Chry.i.per tuum adiutorium,humanè enim loquitur. Aug.ſeruabat diſcipulos in nomine Patris, ſed & Pater in nomine Filij ſeruabat,quos in nomine Filij petentes exaudiebat,non quidem viciſſim ſeruant Pater & Filius,ſed ſimul nos cũ Spiritu ſancto cuſtodiunt,ſed ita Dominus loquitur perſonas diſtinguens,non naturâ ſeparans.Quando abſtulit Filius præſentiam corporalem à diſcipulis, tenuit cum Patre cuſtodiam ſpiritalem. 54. Aug.quando homo Filius accepit cuſtodiendos diſcipulos,non eos cuſtodiæ paternæ abſtulit,& cùm Pater dedit homini Filio,non dedit ſine Deo eodem ipſo Filio. p. Chry.ſolus tunc ille periit,ſed multi poſtea. 55. Aug.ſ.traditor Chriſti perditioni prędeſtinatus. 56. Int.quæ hoc de illo prophetauit. Aug qua de illo maximè in Pſalmo centeſimooctauo prophetatur. 57. Int.ſ.peracta obedientia. 58. Int.ſcilicet, electis filiis, per quos prædicatio impleatur. 59. Int.quia adhuc corpore in mundo.Aug.In mundo erat,quia nondum abierat, quodammodo autem iam non erat, vt ſuprà dixi,quia mox erat abiturus. 60. Chry.i.vt non perturbentur vtpotè imperfecti. 61. Int.id eſt, à me eis collatum. Aug quod hoc ſit gaudium, ſuprà expreſſit,dicens,vt ſint vnum,ſicut & nos vnum ſumus. hæc eſt pax & beatitudo futuri ſeculi. 62. Int.pro ego autem.Chry. rurſus cauſam aſſignat propter quam diſcipuli digni ſunt,qui diligenter à Patre cuſtodiātur. 63. Int. hoc abiens reliquit eis,& hæc eſt cauſa odij. 64. Int.hoc de ſecuturis paſſionibus dicit.Aug.nondum id experti fuerant,ſed more ſuo verbis præteriti temporis Dominus futura prænunciat.Chry.quaſi dicat,propter te,& propter ſermonem tuũ odio habiti ſunt. 66. Int.ſcilicet,me liberante eos. 67.Aug. regeneratione collatum eſt eis, vt de mundo non ſint, nam generatione de mundo erant. 68. Aug. ipſe de mundo numquam fuit,quia etiam ſecundùm formam ſerui de Spiritu ſancto natus eſt, de quo illi renati. 69.Int.q.d.etſi mundus odit, tamen non rogo,&c. 71. Auguſt.quamuis iam non eſſent de mundo,adhuc tamen neceſſarium erat eos eſſe in mundo. Beda.q.d.imminet tempus vt ego tollar de mundo, ideò neceſſe eſt vt illi nunc non tollantur, vt me & te primùm annuncient. 72. Int.vbi adhuc neceſſarij ſunt,etſi non ſunt de eo.Aug. 73. Chry.non de periculorum ereptione ait ſolùm, ſed de permanentia in fide. 74.Aug.repetit eamdem ſententiam. 75. Chry.ſuprà de natura loquens, dixit: quos dediſti mihi de mundo;hîc verò loquitur de actibus malis.q.d.nihil eſt eis cõmune cum terra,ſed cæleſtium facti ſunt ciues,in quo amorem eis ſuum oſtendit,dum Patri eos laudat. 76. Chry. hoc quod dicit ſicut,cùm de Chriſto & Patre ponitur,æqualitatem naturæ oſtendit:cùm autem dicitur de Chriſto & nobis,multa eſt diſtantia. 77.Int.pro ideo ſanctifica. 78. Aug.quæri poteſt quomodo de mundo non erant, ſi ſanctificati in veritate nondum erant, an quia & ſanctificati in eadem proficiunt ſanctitate, adiuuante gratia Dei; ſanctificantur autem in veritate hæredes Teſtamenti noui, cuius veritatis vmbræ fuerunt ſanctificationes veteris. & cùm ſanctificeāntur in veritate, ſanctificantur in Chriſto, qui dixit, Ego ſum Via, Veritas, & Vita.Chry.Sanctificantur in veritate.i.ſancti fiunt per ſancti Spiritus donationem,& recta dogmata,videtur autem & mihi etiam aliud oſtẽdere,dicens, Sanctifica eos in veritate.i.ſegrega eos ſermoni,& prædicationi. Gloſſ.ſicut ex gratia tua incepta eſt ſanctificatio,per quam iam non ſunt de mundo,eadem gratia fac ſanctiores, vt perſeuerent in veritate. 79. Aug.Græcè λόγος,id eſt,verbum.Sanctificat ergo Pater in veritate,id eſt,verbo ſuo.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

53. *id eſt,virtute tua,vel,propter te.* 55. *pro,perditus,ſeu,perditioni obnoxius,vel qui perdendus erat.* 56. *quaſi dicat,iuxta Scripturam,quam impleri oportet.* q: *pro,ideo.* 61. *ſcilicet,quale habeo,vel quod dedit eis.* 63. *id eſt, docui quæ iuſſeras.* 64. *ſub.habebitq; ſemper.* 67. *id eſt,de numero ſapientium, qui mundi ſunt.* 73. *id eſt,peccato,vel diabolo.* 77. *ſcilicet ,magis ac magis.* 78. *non vt qui legalibus ceremonijs conſecrabantur ad ſpiritualia miniſteria.* 79. *id eſt, doctrina Euangelica.*

[80] veritas eſt. [81] Sicut tu me [82] miſiſti in mundum, ita & ego [83] miſi [84] eos in mundum. [85] Et pro eis
[86] ego ſanctifico [r] meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati [87] in veritate. [88] Non pro eis autem rogo [89]
tantùm, ſed & pro eis qui [90] crediturì ſunt per [91] verbum eorũ in me: [92] vt omnes [93] [94] vnum ſint,
[95] ſicut tu Pater in me, & ego in [96] te, [97] vt & ipſi in nobis [98] vnum [99] ſint: [100] vt credat [101] mundus

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

80. Chry. nullum enim in eo mendacium, nihilque typicum. 81. Chry. pro quo Chriſtus miſſus eſt, pro hoc & ipſi, vnde Paulus, Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, & poſuit in nobis verbum reconciliationis; quod verò dicit ſicut, non ſimiliter & de eo, & de Apoſtolis ponitur, ſed vt erat poſſibile hominibus. 82. Int. in carne non peccati. 83. Int. vnde Apoſtoli dicuntur. Aug. Apoſtoli nomen Græcũ eſt, Latinè miſſus. Chry. dixit, miſit more ſuo, quod futurum erat factum dicens. 84. Int. liberatos à labe peccati. 85. Aug. per hoc quod Chriſtus factus eſt caput Eccleſiæ, illi mẽbra ſunt eius.
86. Aug. i. eos in meipſo ſanctifico. Chry. i. pro eis me offero tibi hoſtiã: ſanctæ enim dicũtur hoſtiæ, & quæcumq; Deo dicantur, antiquitus autem ſanctificatio erat in figura, nunc autem in ipſa veritate. t. Aug. ſ. quemadmodum ego. 87. Aug. i. in me, verbum veritas eſt, in quo & ipſe Filius hominis ſanctificatus eſt ab initio, quando verbum caro factum eſt, tunc enim ſanctificauit ſe in ſe. i. hominem ſe in verbo ſe. Chry. Sint ſanctificati in veritate, quia & eos tibi offero; quod dicit, quia ipſe qui offertur, eſt caput eorũ, aut quia & ipſi immolantur, Exhibete (inquit Apoſtolus) membra veſtra hoſtiam viuentem, &c. 88. Aug. Cùm oraſſet pro diſcipulis, adiungit & cæteros, qui in eum fuerant credituri.
89. Int ſ. vt ſeruentur à malo, & vt ſanctificentur. 90. Int. pro illis quorum iam fides incepta, reſurrectione & aſcenſione confirmabitur. Glo. pro his qui credituri ſunt vſq; in finem mundi, vel qui iam credunt, ſed non tam perfectè, vt poſt reſurrectionem credituri ſunt. Aug. omnes ſuos intelligi voluit, non ſolùm qui tunc erant in carne, ſed etiam qui futuri erant. 91. Chry. cõſolatur eos, oſtendens aliis ſalutis cauſam futuros. Aug. verbum fidei, quod prędicauerunt in mundo, ſignificatur. dicitur autẽ eorum, qui ab ipſis eſt primitus, & præcipuè prædicatum, & Paulus per reuelationem Ieſu Chriſti ipſum eorum verbum accepit, & latro ille in fide ſua eorum verbum habebat: itaq; illa oratione pro omnib. quos redemit, ſiue tunc in carne viuentes, ſiue poſtea futuros, Redemptor noſter orauit. Pro mortuis autẽ iuſtis dici poteſt orandum non fuiſſe, qui cum magnis ſuis meritis hinc abierant. 93. Int. quod ſuprà de ſolis Apoſtolis, hoc de omnibus ſimul rogat. 94. Int. in fide, in charitate, in pace. Chry. in vnanimitate ſermonem concludit, ibi finiens vnde incepit, cœpit enim, dicens: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. 95. Chry. non ſignificatur æqualitas, ſed quantum hominibus poſſibile eſt, veluti cùm dicitur: Eſtote miſericordes, ſicut Pater, &c. Hil. 8. de Trin. Volũt hæretici hinc in Patre & Filio vnitatem voluntatis, & dilectionis, & nõ naturę adſtruere, ſed nõ poſſunt ſua impietate dictorum intelligentiam deſtruere: ſi enim regenerati in vnius vitæ & æternitatis natura ſunt, ceſſat in his ſolus vnitatis aſſenſus, qui vnum ſunt in eiuſdem regeneratione naturæ, ſoli autem Patri & Filio ex natura proprium eſt, vt vnum ſint, quia Deus ex Deo vnigenitus, non poteſt niſi in originis ſuæ eſſe natura.
96. Aug. ita eſt Pater in Filio, vt vnũ ſint, quia vnius ſubſtantiæ ſunt; nos verò eſſe quidem poſſumus in eis vnum, vnum tamen cum eis eſſe nõ poſſumus, quia non vnius ſubſtantiæ nos & ipſi ſumus. Sunt illi vnum in natura ſua, nos vnũ in noſtra; ſunt ipſi in nobis vt Deus in templo; nos in illis, vt creatura in Creatore. 97. Int. ſ. rogo. 98. Aug. hoc additum eſt, vt quod vnum efficimur fideliſſima charitate, gratiæ Dei tribuatur, non nobis. Aug. de Trin. Diſſociati ab inuicem per diuerſas voluptates & cupiditates, mundantur per mediatorem, vt ſint in illo vnum. 99. Int. vnitas Sanctorum hìc vel in futuro non eſt cauſa fidei, ſed merces. 100. Int. ita ſint vnum, vt credat, &c. 101. Aug. numquid tunc crediturus eſt mundus, quando in Patre & Filio omnes vnum erimus? nónne iſta eſt pax illa perpetua, fidei merces? ſed & in vita hac non vt credamus, ſed quia credimus, vnum ſumus. quid eſt ergo vt omnes vnum ſint, & mundus credat? ipſe quippe omnes mundus eſt credens; dixit enim ſe rogare etiam pro his qui credituri ſunt, &c. Intelligendum ergo eſt, nõ in eo cauſam poſitam, vt credat mundus quia illi vnum ſunt, ſed rogaſſe vt vnum ſint; itémque vt mundus credat. Hil. 8. de Trin. Per id mundus crediturus eſt Filium à Patre miſſum, quod omnes credituri vnum in Patre & Filio erunt. Chry. quòd credentes fiant vnum, valde ædificat ad fidem; vt contrà ſcandalizat ab inuicem diuidi, vnde in hoc cognoſcent quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem, &c. ſi enim altercantur, non dicentur pacifici magiſtri diſcipuli, atque adeo non eius qui à Deo miſſus ſit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

83. i. ad prædicandum mittam. 86. pro, ſanctificabo. ſ. paulo pòſt. i. offeram in hoſtiam ſanctam & ſanctificantem. 98. i. per nos, ſeu gratiam noſtram, vel per vnionem vobiſcum. 101. i. reliqui homines.

quia

quia tu me miſiſti. [102] Et ego [103] claritatem quam tu [104] dediſti mihi , [105] dedi eis , vt ſint [106] vnum , [107] ſicut & nos vnum ſumus. Ego in [108] eis , & tu in [109] me , vt ſint [110] conſummati in vnum : & [111] cognoſcat [112] mundus [f] quia tu me miſiſti , & dilexiſti eos , [113] ſicut & me dilexiſti. [114] Pater , quos [115] dediſti mihi , [116] volo , vt [117] vbi ſum ego , & illi ſint me- [118] cum : [119] vt [120] videant claritatem meam quam [121] dediſti mihi , quia [122] dilexiſti me ante conſtitutionem mundi. [123] Pater iuſte [124] mundus [125] te non

Sens. Lit. In Cap. XVII.

102. Int.quaſi dicat,pro eis vt homo rogo, & vt Deus facio quod rogo.Auguſt. 103. Int.ſ.immortalitatis.Auguſt.quam natura humana in illo fuerat accæptura:vtitur autem præterito tempore propter immutabilitatem prædeſtinationis. Chryſo.claritatem dicit gloriam per ſigna & dogmata,& vt vnanimes ſint,vnde ſubdit:vt vnum ſint in nobis,&c.hæc enim gloria,vt ſint vnum,etiam ſignis maior eſt. 104. Auguſt.etiam Filius ipſe ſibi dedit, ſed cùm tacet , in opere Patris operationem ſuam, humilitatem commendat,cùm verò in opere ſuo tacet operationem Patris, parilitatem commendat.

105. Int.id eſt , dabo tecum ego Deus. 106. Int.ſcilicet, in charitate. 109. Auguſt.non hoc ita dictum eſt,tamquam Pater non in nobis, aut nos in Patre non ſimus , ſed per hoc Mediatorem inter Deum & hominem ſe breuiter intimauit. 110. Int.ſuprà tantùm vt ſint vnum, hîc conſummati,ibi credat,hîc cognoſcat.Aug.oſtendit eò perduci reconciliationem quæ fit per Mediatorem, vt perfecta beatitudine perfruamur. 111. Auguſt. quamdiu credimus quod non videmus , nondum ſumus conſummati,ſicut erimus cùm videbimus.talis eſt ergo hoc loco , quo de conſummatione loquitur, intelligenda cognitio,qualis erit per ſpeciem, non qualis eſt nunc per fidem. 112. Auguſt.ipſi credentes ſunt mundus,non permanens inimicus,ſed ex inimico amicus effectus,vnde ſequitur:Et dilexiſti eos,&c. 113. Augu.in Filio nos Pater diligit,quia in eo nos elegit, nec ideo pares ſumus vnigenito,nec enim ſemper,ſicut,æqualitatem ſignificat , hoc verò loco perinde dictum eſt,quaſi dicat, Dilexiſti eos,quoniam & me dilexiſti.Glo.ſic ſuprà dictum eſt, Sicut me miſiſti,miſi eos,id eſt,quia me miſiſti , miſi illos. 114. Chry.Loquitur de coronis eis repoſitis. 115. Auguſt.Ipſi ſunt quos à Patre accepit,quos & ipſe de mundo elegit;dixit enim ſuprà datam ſibi poteſtatem omnis carnis,&c. id eſt,omnis hominis,vt liberaret,& damnaret quos vellet.Glo.Dediſti,id eſt,traxiſti ad me.

116. Int.quaſi dicat,quia dilexiſti eos in me,recipe eos mecum.Auguſt.non poterat non fieri,quod omnipotenti Patri ſe velle dicit omnipotens Filius,cuius eſt cum Patre eadem voluntas.

117. Int.conſummandos in tantam ſpem erigit,qua maior non ſit.Auguſt.Ibi ſe dicit,vbi mox futurus erat,ſcilicet,in cælo,vbi ſerui formam ad dexteram Patris collocauit.Si autem velimus intelligere ſecundùm formam Dei,quod dictum eſt,non eſt opus inquirere vbi Filius ſit,nemo enim inueniet vbi non ſit.Glo.Vbi ſum,inquit,ſic ſuprà,Filius hominis,qui eſt in cælo, qui eſt,inquit,non erit propter vnitatem perſonæ,in qua & Deus homo eſt, & homo Deus. 118. Augu.eſſe cum illo magnum bonum eſt,nam & miſeri poſſunt eſſe vbi eſt ille,ſed beati ſoli ſunt cum illo,eſt cæcus vbi lux eſt,non tamen cum luce,ſed abſens eſt à præſente,eſt quidem fidelis cum Chriſto per fidem, ſed non per ſpeciem,de qua hîc loquebatur,vnde ſubdit:vt videant claritatem meam. 119. ita mecum vt videant, &c. 120. Int non ait credant,quia hoc eſt merces fidei,non fides. Aug.¶ Chry.occultè inſinuat omnem requiem ibi eſſe Filium Dei videre. 121. Int.poſt crucem mihi homini,vel mihi Deo,cùm me genuiſti tibi æqualem.Aug.tolletur verò impius,ne videat claritatẽ Domini,illam,ſcilicet,qua Deus eſt.Chry.Dedit Pater claritatem quando eum genuit. 122. Int.in quo & nos dilexit, & prædeſtinauit tunc,quod in fine mundi faciet.Aug.¶ Beda.Claritatem ergo vocat dilectionem , qua eſt dilectus à Patre ante mundi conſtitutionem. 123. Int.q.d.Ideo hoc eis volo, quia hi ſoli de mundo cognouerunt te. 124. Int.ſcilicet,iniquus. 125. Int.ſcilicet,iuſtum.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

105. *ſcilicet,communicando filiationem prout capaces erant, iuxta illud , Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* 110. *id eſt,perfecti vnitate.* 116. *pro,opto.Hebr.* 117. *beatitudinem intelligit.* 121. *ſ.vt Deo & vt homini.*

[126] cognouit,[127] ego autem te cognoui: & hi cognouerũt,[128] quia tu me miſiſti.[129] Et notũ [130] feci eis [1] nomen tuum,& notum [131] faciam: vt dilectio, [132] qua dilexiſti me,in ipſis [133] ſit, & ego in [134] ipſis.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

126. Theoph.q.d.Ego cuperem eunctos homines conſequi bona quæ fidelibus ſum precatus,ſed quia ignorauerunt te,ea non conſequeutur.Chry. videtur hoc anxius dicere quod tam bonum & iuſtum cognoſcere noluerunt.Aug.cognitionem mundo damnato non dedit, reconciliato dedit,ideo mundus non cognouit quia iuſtus es,hoc meritis eius,vt non cognoſceret,retribuiſti, ideo mundus reconciliatus cognouit quia miſericors es,& vt cognoſceret,non ex merito, ſed ex gratia ſubueniſti.
127. Int.Mediator. 128. Int.ſ.per me. 129. Int.per hoc cognouerunt quia tu me miſiſti, ergo gratia nouerunt.Aug. 130. Int.ſ.per fidem.Aug. 131.Int.ſ.per ſpeciem.Aug. ¶ Chry.per Spiritum ſanctũ eis perfectam cognitionem dando. 132. Aug.ſimilis eſt iſta locutio, Dilectio qua dilexiſti me, illi Apoſtoli,Bonum certamen certaui,cùm vſitatiùs diceretur,Bono certamine,ſic vſitatè diceretur,Dilectio qua dilexiſti me, de Græco quidem illa tranſlata eſt,ſed ſunt ſimiles & Latinæ, ſicut dicimus, fidelem ſeruitutem ſeruiuit,ſtrenuam militiam militauit,cùm dici debuiſſe videatur,fideli ſeruitute, ſtrenua militia. 133. Aug.quia membra eius,& in illa diliguntur,cùm ipſe diligitur totus,id eſt,caput,& corpus. 134. Aug.tamquam in templo ſuo in nobis eſt,nos autem in illo ſecundùm quod caput noſtrum eſt.Chry.q.d.ipſis me amantibus,ego manebo in eis.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

1. id eſt,potentiam tuam. 131. *ſcilicet,ampliùs miſſo Spiritu ſancto.* 133. *id eſt, dilectione ea illos proſequaris,qua me diligis.*

CAPVT XVIII.

HÆc cùm [1] dixiſſet Ieſus,egreſſus [2] eſt cum diſcipulis ſuis trans Torrentem [3] Cedron,[4] vbi erat hortus,in quem introiuit [5] ipſe & diſcipuli [6] eius. Sciebat autem & Iudas,qui tradebat eum,locum:quia frequenter Ieſus

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

1. AVg.Non continuò hoc factum eſt cùm illa finita eſſet oratio,ſed alia quædam ſunt interpoſita,quæ ab iſto prætermiſſa apud alios Euangeliſtas leguntur. Aug.de conſ.Enang.Facta eſt contentio inter eos,quis eorum videretur maior,vt eſt apud Lucam,dixitque Petro Dominus,Ecce ſathanas expetiuit, &c.Et ſicut Matthæus & Marcus aiunt: Exierunt in montem Oliueti hymno dicto.Venitque Ieſus,vt ait Mat.in villam Gethſemani, quem locum hic Iohannes commemorat.
3. Chry.Flumen pertranſit,& properat ad locum proditori cognitum, auferens his qui inſidiantur laborem,& diſcipulis oſtendens ſe ſponte ad mortem venire. 4. Alc.i.Cedrorum, genitiuus Græcos.Auctor.vide additionem. 5. Int.non ſtatim,ſed quibuſdam interpoſitis,quæ alij narrant.Aug.non ante ingreſſus eſt quàm illa verba finiret,hoc enim ſignificat,Hæc cùm dixiſſet,&c. 6. vbi ipſe lupus inter oues locum prænotauerat.Aug.ibi lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patriſfamilias conſilio toleratus,didicit vbi ad tempus diſpergeret gregem, inſidiis appetendo paſtorem. Chry.hoc additur,ne audiens hortum,eum occultari exiſtimares.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

2. INt.Tranſiens de Iudæis ad gentes. 3. Int.quia bibit de torrente huius ſeculi. 5. Glo.in horto capitur,vt deleret peccatum commiſſum in horto deliciarum.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

2. ſ.hymno priùs dicto,de quo alij Euangeliſtæ. 4. *Græc.*τῶν κέδρων, *cedrorum, videtur additum* τῶν, *ab aliquo Hebraicè neſciente,eſt enim vox Hebraica* קדרון, *ſignificatq́ obſcuritatem,ſeu nigrorem.*

[7] conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Iudas ergo cùm accepiſſet [8] cohortem, & à Pon-
[a] tificibus & Phariſæis [9] miniſtros: venit [10] illuc cum [11] laternis, & [12] facibus, & [13] armis. Ieſus
itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, [14] proceſſit, & dixit eis, [15] Quem quæ-
ritis? Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego [16] ſum. Stabat autem &
[17] Iudas, qui tradebat eum, cum ipſis. Vt ergo dixit eis, Ego ſum: abierunt retrorſum, &
[18] ceciderunt in terram. [19] Iterum ergo interrogauit eos, Quem quæritis? Illi autem dixe-
runt, Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus, [20] Dixi vobis, quia ego ſum. Si ergo me quæ-
ritis, [21] ſinite hos abire, [22] vt impleretur ſermo quem dixit, Quia quos dediſti mihi, non

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

7. Chry. ſæpe illic eum diſcipulis conuenerat, de neceſſariis loquens, & quæ non erat fas alios audire: faciebat autem hoc in montibus & hortis, ſegregatum à tumultibus inquirens locum. Theoph. nouerat Iudas Dominum ſolitum in feſtis docere diſcipulos aliquid ſublime, idque in talibus locis: quia ergo erat tunc dies ſolemnis, putauit illic docere quæ ad celebritatem ſpectabant. 8. Aug. ſcilicet, militum à Præſide, id autem factum, vt nemo tenentibus auderet obſiſtere contra legitimam poteſtatem. Chry. milites erant pecuniarum gratia omnia audentes. 9. Int. ſcilicet, Iudæos. 10. Chry. Sæpe enim Chriſtus extra pernoctabat, iuiſſet autem ad domum, ſi putaſſet eum inuenire ibi dormientem. 11. Int. nox erat, ideo cum lucernis & facibus, vt ſi latere vellet, his quæreretur. Glo. nocte traditur, vt ſine turbis, quæ in die frequentes aderant, inueniretur. Theoph. faces afferunt & laternas, ne Chriſtus latens in tenebris fugeret. Aug. Sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt cum laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris. 13. Auguſt. manus tanta fuerat congregata, & ſic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiam repugnaret, ſi quiſquam Chriſtum defendere auderet. 14. Chry. ſæpe miſerant comprehendere, ſed non valuerant, nunc ſe ſponte dedit.

15. Int. non ignorans quod vellent, ſed vt ſcirent eum eſſe quem quærebant. 16. Int. non abſcondit ſe, ſed oſtendit. Chry. in medio eorum exiſtens, excæcauit eorum oculos, alioqui vel Iudas potuiſſet agnoſcere, ſaltem ex voce; oſtendit ergo Dominus ſe non ſolùm comprehendi, ſed nec videri potuiſſe niſi vellet. 17. Int. quaſi neſcius facti eorum, vel potius vt ſigno oſculi eum traderet. Gło. de oſculo hic tacetur, quod alij Euangeliſtæ hic dicunt. 18. Auguſt. vbi nunc militum cohors, vbi terror, & munimen armorum? vna vox turbam, odiis ferocem, armis terribilem, ſine telo vllo percuſſit, repulit, ſtrauit. Deus enim latebat in carne: quid iudicaturus faciet? qui iudicandus hoc fecit? 19. Int. vt bene eum cognoſcant, ne errent in captione. Chry. manifeſtè oſtendit eis omnia quæ ſufficiebant, eos reuocare, ſed cùm permanerent in malitia, tradidit ſe eorum manibus. 20. Auguſt. audierant primò, ſed non comprehenderant, noluit enim hoc qui potuit quidquid voluit: ſed ſi numquam ab eis ſe permitteret apprehendi, non faceret propter quod venerat, tenere volentibus, & non valentibus oſtendit poteſtatem ſuam; nunc verò ſe teneri permittit, vt faciat de neſcientibus voluntatem ſuam. 21. Chry. vſque ad vltimam horam dilectionem ad ſuos demonſtrat. Aug. inimicis iubet, & hoc faciunt quod iubet, ſinunt. ſ. abire quos non vult perire. 22. Chry. hoc ſubditur ne putetur fuiſſe eorum propoſiti, ſed virtutis eius qui comprehenſus fuerat.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

11. Int. ipſi accenderunt ſibi lumen pœnale. 18. Aug. & nunc per Euangelium dicit Chriſtus, Ego ſum, & à Iudæis expectatur Antichriſtus, vt retrò redeant, & in terram cadant, deſerentes enim cæleſtia, terrena deſiderãt. Greg. ſuper Ezech. hom. 9 Electi in faciem, reprobi retrorſum cadunt, non enim vident vbi cadunt. ſ. cadunt in inuiſibilibus, quódq; eos ſequetur modò videre non poſſunt: electi autem in viſibilibus ſe ſponte deiiciunt, vt in inuiſibilibus erigantur.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

8. ſ. Romanorum militum, nempe mille milites. a. i. Principibus ſacerdotum. 21. Imperatiuè dictum, & factum. 22. ſub. hoc dixit, vel factum eſt.

perdidi

[23] perdidi ex eis quemquam. [24] Simon ergo Petrus habens [25] gladium, eduxit eum: & [26] percuſſit [b] Pontificis ſeruum, & abſcidit [27] auriculam eius [c] dexteram. Erat autem nomen ſeruo [28] Malchus. Dixit ergo Ieſus Petro. [29] Mitte glaudium tuum in viginam. [30] Calicem quem [31] dedit mihi Pater, [d] non vis vt bibam illum? Cohors autem, & [e] tribunus, & miniſtri Iudæorum [32] comprehenderunt Ieſum, & [33] ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad [f] Annam primùm, [34] erat enim [35] ſocer Cayphæ, qui erat pontifex

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

23. Chry. perditionem æternam dixerat, Euangeliſta verò etiam de præſenti morte accepit. Aug. numquid non erant poſtea morituri? Cur ergo ſi tunc morerentur, perderet eos? niſi quia nondum in eum ſic credebant, quomodo credunt quicumque non pereunt. 24. Int. ardentior cæteris diſcipulis. Chry. confidens in prædicta voce Domini, & in iis quæ iam facta fuerant. 25. Int. i. cultellum. Chry. quomodo iuſſus non habere peram, nec veſtimenta duo, gladium habet? mihi videtur hunc formidans præparaſſe dudum. Theoph. ad vſum agni illo antea indigens ferebat etiam poſt cœnam. 26. Chry. quomodo iuſſus non alapam dare, homicida fit? non ſe vlciſcebatur, ſed magiſtrum. Denique nondum perfecti erant, poſtea verò Petrus verberatus, humiliter fert. 27. Chry. ad caput impetum fecerat.

28. Aug. Solus hic Euangeliſta nomen ſerui expreſſit, ſicut Lucas ſolus quod Dominus eius auriculam tetigerit, & ſanauerit eum. Chry. fecit Dominus miraculum, erudiens nos, malefacientibus bene facere, & ſuam etiam virtutem demonſtrans. Poſuit autem Euangeliſta ſerui nomen, vt legentibus liceret quærere ſi verè factum ſit. Dicit verò ſeruum ſummi Pontificis, quia magnum eſt curaſſe eum, qui paulo pòſt alapam daturus erat. 29. Aug. factum Petri Dominus improbat, & vlterius progredi prohibet: commonendus fuit ille ad patientiam, & hoc ad intelligentiam conſcribendum. Glo. quaſi dicat, quieſcat vindicta. 30. Int. ſcilicet, paſſionis. Chry. oſtendit non illorum virtutis eſſe quæ fiebant, ſed ſuæ conceſſionis, ſéque non Deo contrarium, ſed obedientem vſque ad mortem. Theoph. Paſſionem dicit calicem, oſtendens quàm ſibi grata ſit & acceptabilis pro huminum ſalute. 31. Int. vt Apoſtolus ait, Pro nobis omnibus tradidit eum. Aug. eſt autem auctor calicis etiam ipſe qui bibit, vnde idem Apoſtolus: Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſeipſum pro nobis. d. Int. q. d. cur reſiſtis?

32. Aug. non ſic acceſſerunt, vt in Pſalmo dicitur. Accedite ad eum & illuminamini; ſi ſic accederent. non eum manibus occidendum, ſed corde recipiendum comprehenderent. Comprehenderunt, & ab eo longiùs receſſerunt. Glo. Mos erat Iudęis, quem morte dignum iudicarent, vinctum Præſidi tradere. 33. Aug. à quo potiùs ſolui velle debuerunt, & erant fortè in eis, qui poſtea liberati ab eo, dixerunt. Dirupiſti vincula mea. 34. Int. cauſa cur ad eum. 35. Aug. intelligendum eſt hoc Caïpham fieri voluiſſe. Beda. voluit Caïphas minoris criminis reus haberi, dum à conſimili Pontifice damnaretur; vel fortè ſic eius domus ſita erat, vt eam præterire non poſſent, vel diuinitus factum eſt, vt qui erant affines ſanguine, ſociarentur in ſcelere.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

28. Aug. Malchus interpretatur regnaturus: auris ergo pro Domino amputata, & à Domino ſanata, ſignificat auditũ amputata vetuſtate renouatum, quod cui præſtitũ fuerit, dubium non eſt regnaturum cum Chriſto, ſeruus inuentus eſt, quod ad illã pertinet vetuſtatem quæ in ſeruitutẽ generat, ſed cùm acceſſit ſanitas, figurata eſt & libertas. Theoph. abſciſſio auris dextrę ſerui Principis ſacerdotum, ſignum ſurditatis, quæ præcipuè in Sacerdotum Principibus inoleuerat: reſtitutio verò ſignificat vltimam reparationem intellectus in Iſraëlitis, veniente Helia. 29. Glo. Conuerte verbum prædicationis ad gentes, vbi, ſecundùm Paulum, oſtium apertum, & ingens inueniatur, vel poſtquam plenitudo ſubintrauerit. Petro dicit, id eſt, prædicatoribus, Mitte verbum prædicationis ad Iſraël.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

23. etiam de ſalute corporis intelligitur. 26. ſ. non expectato Chriſti reſponſo, ad illud: Domine, ſi percutimus in gladio? b. Summi ſacerdotis. c. & id & Malchi nomen ad hiſtoriæ certitudinem pertinet, quamquam etiam ad myſterium ſignificandum. e. Græc. χιλίαρχος, Præfectus mille. f. qui eum ſtatim miſit ad Caypham, in cuius domo facta quæ ſequuntur.

anni

[36]anni illius. [37]Erat autem Cayphas, qui conſilium dederat Iudæis, [38]Quia expedit vnum hominem mori pro populo. [39]Sequebatur autē Ieſum Simon Petrus, & [40]alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille erat [41]notus Pontifici, & introiuit cum Ieſu in atrium Pontificis. Petrus autem ſtabat ad oſtium [42]foris. Exiuit ergo diſcipulus alius qui erat notus [43]Pontifici, & [g]dixit oſtiariæ, & [44]introduxit Petrum. [h]Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria, Numquid [45]& tu ex diſcipulis es hominis illius? Dicit ille, [46]Non ſum. Stabāt autē ſerui & miniſtri ad prunas, quia [47]frigus erat, & calefaciebant ſe. Erat autem cum eis & Petrus ſtans, & calefaciens ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de [48]diſcipulis ſuis, & de [49]doctrina

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

36. Beda. erat quidem præceptū in lege, vt vnus eſſet ſummus Pontifex, cui mortuo ſuccederet filius: ſed iam Pontificatus erat ambitione infectus. Glo. Erant eo tēpore duo ſacerdotū Principes, vt Lucas ait, Annas & Cayphas, qui viciſſim annos ſuos agebant, erat verò tunc annus Caiphæ. Alcui. Refert Ioſephus iſtū Caypham, vnius anni ſacerdotium emiſſe. non ergo mirū, iniquū pontificem iniquè iudicaſſe. Sæpè qui per auaritiā ad ſacerdotium accedit, per iniuſtitiam in eo verſatur. 37. Chry. recolit prophetiā, quòd eius mors ſalus ſit orbis, ne audiens vincula turbetur auditor. 38. Chry. tanta eſt veritatis excellentia, vt eam etiā inimici perſonent. 39. Int. ex deuotione. Alcui. à longè tamen propter timorem. 40. Aug. quis ille ſit, non temerè affirmandum. ſolet quidem Iohannes ſe ita ſignificare, & addere, quem diligebat Ieſus; fortaſſe ergo & hic ipſe eſt. Chry. ſe occultat Iohānes humilitatis gratia, vt qui narret ſe omnibus fugiētibus ſecutū; præponit autē ſibi Petrum; coactus eſt autē ſui meminiſſe. vt ſcias eum certò narrare quæ facta ſunt in atrio quaſi intus exiſtentem. 41. Chry. hoc addit, ne magnum quiddā videatur quod ſecutus eſt, quaſi fuerit excelſæ mētis factum. 42. Chry. quod illuc venit, amoris fuit; quod non intrauit, timoris. 43. Int. ſ. Annæ. 44. Chry. indicat intraturū fuiſſe Petrū, ſi ei fuiſſet cōceſſum. Dixit verò oſtiariæ, & non ipſe introduxit, quia Chriſto adhærebat, & cū ſequebatur. 45. Chry. hoc dicit, quia Iohānes intus erat. 46. Chry. quid dicis ô Petre? nónne priùs dixiſti, Si oportuerit, pro te animā meam ponam? oſtiariæ interrogationē non fers? non miles interrogat, ſed oſtiaria vilis; nec dicit ſeductoris diſcipulū, ſed hominis illius, quod miſerentis erat. Aug. mirū nō eſt ſi Deus vera prædixit, homo autē falſa præſumpſit. Aduertendū autē hîc, non ſolū ab eo negari Chriſtum, qui dicit eū non eſſe Chriſtū, ſed etiam qui ſe negat Chriſtianum; negauit Chriſtum Petrus, cùm ſe Chriſti negauit diſcipulum. Dixerat antē Dominus, me negabis, negauit Petrus ſe Chriſtianū, cùm multi poſteà pueri & puellæ mortē pro Chriſti cōfeſſione contempſerint, regnúmque cælorū fortiter introierint, quod tunc iſte non potuit, qui eius claues accepit; ecce vnde dictū eſt, Sinite hos abire, &c. quia quos dediſti mihi nō perdidi ex eis quemquā, vtique ſi Petrus, negato Chriſto, hinc iret, periret. Chry. Ser. de Petro & Helia. Ideo permiſit Deus, vt laberetur Petrus, quò erga peccantes duriorē ſententiā proprij caſus intuitu tēperaret; peccauit orbis terrarū magiſter, & veniā impetrauit, vt hæc indulgentiæ norma iudicantibus præberetur. Ideo non cōmiſſa eſt Angelis ſacerdotij poteſtas, ne cùm ipſi non peccent, ſine miſericordia in peccatoribus vēdicarent, ordinatur paſſibilis homo ſuprà homines, vt dum in aliis ſuas recolit paſſiones, mitem ſe præbeat & benignum. 47. Aug. Frigus erat, quale ſolet æquinoctio verno accidere. 48. Chry. quia Chriſto nullū crimen inferre poterant. De diſcipulis interrogant, fortè vbi eſſent, vel cuius gratia eos collegiſſet, volebant enim quaſi ſeditioſum, & nouarum rerū factorē arguere. 49. Theoph. ſ. cuiuſmodi foret vtrum à lege diſcrepans, &c. Alcui. non cognoſcendæ veritatis amore interrogat, ſed vt cauſam inueniat accuſandi, & Romano Præſidi tradendi, ſed Dominus ita temperauit reſponſum, vt nec veritatem taceret, nec ſe defendere videretur.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

42. Int. foris ſtabat qui negaturus erat. Alcui. nec erat in Chriſto, qui Chriſtum confiteri non eſt auſus. 47. Int. ſ. infidelitatis. Greg. 2. Mor. c. 2. iam intus à charitatis calore pectus torpuerat, & ad amorem præſentis vitæ, quaſi ad perſecutorum prunas, infirmitate æſtuante recalebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

40. *quidam putant fuiſſe aliquem ciuem Hieroſolymitanum, non Iohannem, nec enim probabile piſcatorem familiarem fuiſſe Pontifici.* g. *pro, iuſſit, vel rogauit.* h. *ſ. cùm eum videret in atrio ſe calefacientem.* 48. *ſcilicet, qui eſſent, & in quem vſum aſſumpti.* 49. *ſcilicet, qualis eſſet.*

eius. Reſpondit ei Ieſus, Ego palàm[50] locutus ſum mundo. Ego ſemper[l] docui in ſynagoga,& in templo,quò omnes Iudæi cōueniunt:& in occulto[m] locutus ſum nihil. Quid[51] me interrogas? Interroga[52] eos qui audierunt quid locutus ſim ipſis:ecce,hi ſciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cùm dixiſſet,vnus aſſiſtens miniſtrorū dedit alapam[53] Ieſu,dicens:Sic reſpōdes Pōtifici?[54] Reſpōdit ei Ieſus,[55] Si[56] malè locutus ſum, teſtimoniū[n] perhibe de malo:ſi autem bene,quid me cædis? Et miſit[57] eū Annas ligatū[o] ad Caypham[58] Pontificem.Erat autē Simon Petrus ſtans,[59] & calefaciens ſe. Dixerunt ergo[p] ei,Numquid & tu ex diſcipulis eius[60] es?Negauit ille,& dixit: Non ſum. Dixit[61] ei vnus ex ſeruis Pontificis,

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

50. Aug.at nec diſcipulis loquebatur palàm. ſed id ſe poſteà facturum promittebat. adde quod ſolis diſcipulis remotus à turbis, parabolas aperiebat. Ait ergo,palàm locutus ſum, quaſi dicat, multi me audierūt,quod tūtſum palàm non erat,quia non intelligebant;quod verò ſeorſum diſcipulis loquebatur,non in occulto loquebatur:quis enim in occulto loquitur cotā tot hominibus?præſertim ſi per eos velit quod loquitur,multis innoteſcere?Chry.Locutus eſt quidem in occulto, ſed non,vt illi putabant, trepidans,& ſeditionē faciens,ſed vbi altiora quædā,& ſuprà multitudinis captū loquebatur. 51.Gloſ.à quo veritatē audire nō deſideras?interroga magis eos.de quorū dictis nō habes inuidiā. 52.Chry q.d.interroga inimicos meos qui inſidiantur mihi;verba ſunt cōfidentis in dictorū veritate;hæc enim eſt veritatis maxima demonſtratio,cùm inimicos quis inuocat teſtes.Aug ipſa quæ audierant,& non intellexerant,talia erant,vt non poſſent iuſtè & veraciter criminari,& quoties interrogando tentarūt, vt inuenirent vnde accuſarent,ſic eis reſpondit,vt omnes eorū retunderētur doli,& calumniæ fruſtrarentur. 53. Alc.hîc impletur illa Prophetia,Dedi maxillam meam percutientibus. 54.Aug.de con. Euang.hîc oſtenditur quòd Annas pontifex erat. 55.Int.vt manſuetus & patiens,qui iuſſu quamlibet percutienti irrogāre pœnam poterat. 56. Theoph.q d.ſi quid habes ex his, quæ dixi, reprehendere, oſtende, vel ſi quidquam perperam docui in ſynagogis,certifica Principem ſacerdotū. Aug.quid iſta reſponſione verius,manſuetius,iuſtius,quid non potuiſſet per potentiā iubere,per quē factus eſt mundus,niſi nos docere maluiſſet patientiā qua vincitur mundus? quòd ſi quis quærat,cur nō,ſicut docuit, maxillam alteram præbuit,dicēdum non ſolùm maxillam alteram iterum percuſſuro,ſed totum corpus figendum præparaſſe in ligno : demonſtrauit autem hîc ſua illa præcepta patientiæ, non oſtentatione corporis, ſed cordis præparatione facienda. poteſt quis alteram maxillam viſibiliter præbere iratus,quanto ergo meliùs,& reſpondeat vera placatus, & ad perferenda grauiora trāquillo animo ſit paratus? 57. Chryſ.conſequens erat redarguere,aut acceptare quod dictum eſt,ſed fiebant res hîc nō iudicio,ſed ſeditione,& tyrannide. o. Beda.ligatus eſt,cùm eſt captus:miſit ergo ligatū,ſicut ſibi fuerat præſentatus:vel fuerat illic ad horam ſolutus,vt diſcuteretur,poſteà verò iterum ligatus. 58. Int. qui erat Princeps ſacerdotum eo anno,& ad eum principio ducebatur.Aug.alternis quippè intelligēdi ſunt annis ſoliti agere pontificatum,credendúmque voluntate Cayphæ factū,vt primò ad Annam duceretur, vel ſic erant eorum domus poſitæ, vt non deberet Annas à tranſeuntibus præteriri. Theoph. Suſpicabantur Caypham,cùm eſſet aſtutior,excogitare aliquid contra Chriſtum poſſe. 59.Int.ſcilicet in domo Annæ. Aug Reuertitur ad locum narrationis,vbi reliquerat Petrū,vt explicet quod in domo Annæ de trina eius negatione contigerat. Chry.multo ſtupore Petrus detinebatur, quanta eſt naturæ imbecillitas,cùm Deus hominē reliquerit? 60. Int.ecce ſecundò negat. Aug.de con Euang.lib.3 c.6. negauit ſecundò ſtans ad focum,vbi rediiſſet poſtquàm foras exierat.cùm enim ſurgeret,vt exiret,videns eum (vt Mat.ait) altera ancilla,dixit his qui erant ſimul ad ignem intus in atrio, Et hic cū Ieſu Nazareno erat.ille ergo qui foras exierat,hoc audito,rediens iurauit illis cōtranitentibus,ſe non nouiſſe hominem. quod enim hic Iohānes ait illos dixiſſe,Numquid & tu ex diſcipulis eius es? redeūti, & ſtanti dictum intelligimus. 61. Int.vt tertia negatio cōpleretur.Aug.de con.Euan.Matth.& Marc. plurali numero vtuntur, Lucas & Iohannes ſingulari. vel ergo illi pluralem numerum pro ſingulari vſurpant,vel cùm vnus maximè ſe vidiſſe affirmaret,cæteri eum ſecuti,ſimul vrgebant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

l. id eſt,fere ſemper,vel aſſiduè. m. id eſt, quod occultari noluerim, aut ab ijs quæ palàm docui diuerſum. n. pro,oſtende quid malè dixerim. 57. pro miſerat autem. p. Lucas vnum dicit fuiſſe, fortè præcipuum inter illos,vel hic plurale pro ſingulari.

co gna

cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculā, Nōne ego te vidi in horto cū illo? Iterum
ergo [62] negauit Petrus:& ſtatim gallus cātauit. [63] Adducūt ergo Ieſum [q] à Caypha in [64] prætoriū. Erat [65] autē mane:& [66] ipſi nō introierūt in [67] prętoriū, vt nō [68] cōtaminarētur, ſed vt manducarēt [r] Paſcha. [69] Exiuit ergo Pilatus ad eos [70] foras,& [71] dixit: Quā accuſationē affertis aduerſus [72] hominē hunc? Reſponderunt, & dixerunt ei, [71] Si nō [74] eſſet hic [75] malefactor, [76] nō tibi tradidiſſemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, [77] Accipite eum vos,& ſecundùm legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet [78] interficere quemquam.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

62. Aug. Ecce cōpleta Medici prædictio, ægroti conuicta præſumptio; non enim factū quod iſte dixerat, animā meam pro te ponā, ſed quod ille prædixerat, ter me negabis. Chry. Euangeliſtæ concorditer Petri negationem ſcripſerunt, vt nos doceant quantum malū ſit in ſe confidere. 63. Int. ſ. ab Anna. Aug. adducunt ad Caïpham ab Anna collega,& ſocero: ſed quid eſt, ad prætorium? aliqua vrgente cauſa eò Caïphas perrexerat de domo Annæ, quod ad audiendum ambo côuenerant,& ſocero Ieſum reliquerat audiendū, aut in domo Caiphæ prætorium Pilatus acceperat. Auctor. hinc apparet Auguſtinum legiſſe ad Caïpham,& non à Caïpha, vt tamē legendum eſt. 64. Int. in illam partem domus quā Pilatus tenebat. Beda. Prætoriū dicitur ſedes prætoris, qui & præfectus dicitur. Aug. de con. Euan. lib. 3. c. 1. quia iam vt conuictū reum adducebant, viſúmque antea Caïphæ vt moreretur, nulla eſt interpoſita mora, quin Pilato occidendus traderetur. 65. Chry. antequàm gallus cantaret, ad Caïpham ducitur, à quo per totum noctis intermediū interrogatus, in nullo redarguitur; idcirco manè ad Pilatum mittitur. 66. Int. ſ. Iudæi, qui adducebant Ieſum. 67. Aug. i. In eam partem domus, quam Pilatus tenebat, ſi ipſa erat domus Caïphæ. 68. Chry. Faciebant tunc Iudæi Paſcha, Chriſtus verò ante vnam diem fecit, reſeruans ſuam occaſionem ſextæ feriæ, quādo vetus paſcha fiebat; vel paſcha dicit totum feſtum. Aug. dies agere cœperant azymorum, quibus contaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare; ſed ô impia cæcitas, alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant,& fratris innocentis ſanguinem fundere non timebant. Alc. Paſcha propriè dies qua agnus ad veſperam decimaquarta luna occidebatur: ſeptem autem dies ſequentes azymorum dicebantur, inter quos inuenitur dies paſchalis. dicitur enim apud Matth. Prima die azymorum acceſſerunt, &c. Vocantur & dies azymorum paſcha, vt hoc loco, vt manducarent paſcha: nec enim ſignificatur immolatio agni, quæ fiebat decimaquarta luna, qua Dominus, ſicut & alij Iudæi, Paſcha celebrauit, ſed decimaquinta, qua magna ſolemnitas celebrabatur. 69. Beda. Cōſuetudo erat Iudæorū, quem mortis reum iudicaſſent, vinctum præſidi tradere, vt is vinctum cernens, intelligeret morti addictum. 70. Int. ad eos qui quærebant falſum teſtimonium aduerſus Ieſum 72. Int. ſ. quem iudicatis reum mortis. 73. Aug. interrogentur ab immundis ſpiritibus liberati, cæci videntes, mortui reſurgentes, & quod omnia ſuperat, ſtulti ſapientes, vtrum ſit malefactor Ieſus, ſed iſta dicebant illi, de quibus Propheta, Retribuebant mihi mala pro bonis. 75. Int. quod probatur falſum in tot beneficiis, quæ fecerat, pro quibus reddebant mala.

76. Aug. de con. Euang. lib. 3. ca. 8. ait Lucas iſtos accuſaſſe de certis criminibus; intelligendum ergo eſt, vtrumq; dictum eſſe & quod Iohannes,& quod Lucas commemorauit: multa enim dicta,& multa reſponſa ſunt, commemorauit verò quiſque Euangeliſta quod ſatis eſſe iudicauit. 77. Theoph. q. d. quia ad votum iudicium poſcitis, accipite,& damnate; ego talis iudex non efficiar. Alc. q. d. vos, qui legem habetis, ſecundùm quod iuſtum eſſe ſcitis, ita facite. 78. Int. ſ. in feſtiuis diebus, quia in alio tempore licebat ſecundùm legem Aug. itáne verò omnem ſenſum nimia malitia perdidiſtis, vt ideo vos à ſanguine innocentis impollutos credatis, quia fundendum alteri traditis? Chry. Multum erat eis de poteſtate ablatū à Romanis; vel ſignificant peccatum Chriſti non contra legem, ſed contra rempublicam eſſe, quia ſe Regem dixiſſet; vel hoc dicunt, quia eis crucifigere non licebat, quod optabant, vt eo mortis modo diffamarent. nam quod aliter interficerent, oſtendit Stephanus lapidatus.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

62. Beda. Per primam Petri negationem ſignificantur qui ante Chriſti paſſionē negarunt eum eſſe Deum, per ſecundam verò, qui poſt reſurrectionem in diuinitate & humanitate offenderunt. Primus galli cantus, reſurrectio capitis; ſecundus, totius corporis in fine celebranda: prima ancilla negare cogens, cupiditas; ſecunda, carnalis delectatio, ſerui, dæmones, qui ſuadent Chriſtum negare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

q. pro, à domo Caypha. 64. i. domum prætoris. r. i. agnum paſchalem. 78. ſcilicet, cruce, quod optabant. Romani enim prohibuerant.

Vt [79] ſermo Ieſu [s] impleretur quem dixit, [t] ſignificans qua morte eſſet moriturus. Introiuit ergo [80] iterum in Prætorium Pilatus, & vocauit Ieſum, & dixit ei: [81] Tu es rex Iudæorum? Reſpondit Ieſus, [82] A temetipſo hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Reſpondit Pilatus, Numquid [83] ego Iudæus ſum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi: quid [84] feciſti? Reſpondit Ieſus, [85] Regnum meum non eſt de hoc [86] mundo; ſi ex hoc mundo eſſet regnũ meum, [87] miniſtri mei vtique [88] decertarent vt non traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non eſt hinc. [89] Dixit itaque ei Pilatus, Ergo Rex es tu? Reſpondit Ieſus, [90] Tu dicis, [x] quia [91] Rex ſum ego. [92] Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

79. Int. ſ. tradent eum gentibus ad crucifigendũ, & illudendum. Aug. Pilatus Romanus erat, eumq́ue in Iudæam Romani præſidem miſerant; vt ergo iſte Ieſu ſermo impleretur. i. vt eum ſibi traditũ, gentes interficerent, noluerunt eum accipere, dicentes: Nobis non licet, &c. 80. Theoph. ſ. ſeorſum, quia enim magna de eo habebant opinio, volebat omnia exquiſitè ſciſcitari, amoto ſtrepitu Iudæorum.

81. Int. hoc enim obijciebant Iudæi, quòd ſe dicebat Regem. Alc. ¶ Chry. audierat Pilatus hoc à nõnullis, itaque quod cõmuniter dicebatur in medium adduxit. 82. Theoph. innuit Pilatum indiſcretè iudicare. q. d. Si ex te loqueris, pãde ſigna meæ rebellionis ſi ab alijs percepiſti, inquiſitionem fac ordinariam. Aug. Sciebat Dominus & quod ipſe interrogabat, & quod ille reſponſurus erat: ſed dici voluit, nõ vt ipſe ſciret, ſed vt conſcriberetur, quod voluit vt ſciremus. Chry. non interrogauit ignorans, ſed volens ab ipſo Iudæus accuſari. 83. Int. q. d. à me hoc nõ dixi, ſed à Iudæis accepi, qui ideo te tradiderunt mihi. Aug. abſtulit à ſe ſuſpicionem qua poſſet putari à ſe dixiſſe, à Iudæis ſe audiſſe demonſtrans. 84. Aug. oſtendit illud pro crimine obiectum, q. d. Si te Regem negas, quid feciſti vt traderis mihi? 85. Int. i. credentes in me. 86. Chry. Vult oſtendere ſe nõ hominem nudum, ſed Deum, & Dei Filium, quodq́; Pilatus formidauerat, tyrãnidis ſuſpicionẽ amouere. Aug. hoc eſt quod bonus magiſter ſcire nos voluit, ſed prius nobis demõſtrãda fuerat vana hominũ de regno eius opinio, ſiue Gentiũ, ſiue Iudęorũ, à quibus hoc Pilatus audierat; quaſi ideo eſſet morte plectẽdus, quòd illicitum affectaſſet regnũ: vel quia ſolẽt regnaturis inuidere regnãtes, & cauendũ erat ne Chriſti regnũ Romanis, aut Iudæis eſſet aduerſum. Poſt reſponſionẽ ergo Pilati, Chriſtus Iudæis & Gẽtibus apertè reſpõdit, Regnũ meũ, &c. q. d. audite Iudæi & Gentes, nõ impedio dominationẽ veſtrã in hoc mundo, regnũ meum nõ eſt de hoc mundo, quid vultis amplius? venite credendo ad regnũ, quod nõ eſt de hoc mũdo. Quid n. eſt regnũ eius, niſi credentes in eum, quibus dicit, De hoc mundo nõ eſtis. nõ ait autem, non eſt in hoc mũdo, ſed, nõ eſt de hoc mũdo. De mũdo. n. eſt, quidquid ex Adã vitiata ſtirpe generatũ: factũ eſt autẽ nõ iam de mundo quidquid inde in Chriſto eſt regeneratũ. Eruit, inquit, nos Deus de poteſtate tenebrarũ, & tranſtulit in regnũ Filij charitatis ſuæ. Chry. Dicit ſe nõ tenere regnũ, vt tenent reges terreni: habet enim deſuper principatũ. 87. Int. q. d. apparet, quia nullus defendit. 88. Chry. oſtendit regni quod eſt apud nos imbecillitatẽ: habet. n. à miniſtris fortitudinẽ, ſuperius verò regnũ ſibi ſufficiẽs eſt, nullo indigens; volẽs itaque captus eſt Chriſtus, ſeipſum tradẽs. 89. Int. etſi adhuc inter malos. Aug. nõ dicit, non eſt hic, hic. n. regnũ eius vſque ad finẽ ſeculi, habens cõmiſtam zizaniam vſque ad meſſẽ. ſed non eſt hinc, quia peregrinatur in mundo. Theoph. Regnat quidẽ in mundo, & iuxta votũ cuncta diſponit, ſed non eſt à terrenis conſtitutum regnum eius, ſed cælitus, & ante ſecula. Chryſ. non priuat mundum à ſua prouidentia, & prælatione, vt volunt hæretici, ſed oſtendit regnum ſuum non eſſe humanum & corruptibile. 90. Aug. non quia regem ſe timuit confiteri, ſed ita hoc dictum eſt, vt nec Regem ſe neget, nec talem fateatur, cuius regnum putetur eſſe de hoc mundo. q. d. tu carnalis carnaliter dicis. 91. Int. ideo non nego me regem, quia in hoc natus ſum, vt oſtendam quod ſum. 92. Aug. Commemorat temporalem ſuam natiuitatem, non illam ſine initio qua Deus erat. Theoph. Natus ad hoc vt Rex ſim, hoc enim ipſum quod à Rege productus ſum, mè quoque teſtatur Regem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

79. ſub. dictum à Iudæis. s. pro, dixerat cùm ſignificaret. t. ſ. crucis. v. adeoq́; rerum Iudaicarum peritus, vt ſciam quæ de Meſſia expectato ſcripta ſunt, aut vt veſtra curem. 85. q. d. ſum quidem Rex, ſed regnum meum, &c. 86. i. mundanum, & terrenum. 90. q. d. tu dicis id quod res eſt, ſeu in tua interrogatione habes reſponſum ſi affirmatiuè efferas. x. pro, certè. Hebr. 92. id addit, ne ſuperba videretur reſponſio, vel reſpondet ad illud, Quid feciſti?

perhibeam

[93] perhibeam [94] veritati.[95] Omnis qui eſt ex veritate, [aa] audit [96] vocem meam. Dicit ei Pilatus, [97] Quid eſt Veritas?Et cùm hoc dixiſſet,iterum [98] exiuit ad Iudæos, & dicit eis, Ego nul- [99] lam inuenio in [bb] eo cauſam. Eſt autem [100] conſuetudo vobis vt vnum dimittam vobis in paſcha:vultis ergo dimittam vobis [101] Regem [102] Iudæorum? Clamauerunt rurſum omnes, dicentes:Non [103] hunc,ſed Barrabam. Erat autem [104] Barrabas [105] latro.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

93. Chry.vt hoc ipſum ſuadeã omnibus.Noranda verò Chriſti humilitas,qui cùm appellatur malefactor,ſilens fert,interrogatus verò de regno,Pilatũ erudit,reducẽs ad altiora. 94. Aug.Cùm veritati teſtimoniũ perhibet,ſibi perhibet,eſt enim ipſe Veritas. 95. Aug hoc adiungit,quia nõ omnium eſt fides. 96. Aug.ſ.interioribus auribus.i.credit mihi.dicens verò,omnis qui eſt ex veritate,gratiã commendauit qua ſecundùm propoſitũ vocat,ſi enim naturã cogitemus in qua creati ſumus, cùm omnes Veritas creauerit,quis non eſt ex veritate?ideo audit aliquis quia ex veritate eſt.i.quia hoc illi donũ ex veritate collatũ eſt.ſ.donãte Chriſto,credit in Chriſtum. 97. Chry.attrahebat Chriſtus auditores, itaque Pilatum verbis ſuis allexit vt quæreret. 98. Aug.Credo ei veniſſe in mentẽ conſuetudinẽ Iudæorũ,qua ſolebat vnus dimitti in paſcha,itaque non expectauit reſponſũ,ne mora fieret. Chry.Sciebat tempore indigere interrogationem,oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæ[illegible]n.Alc.non expectauit reſponſum,quia fortè indignus fuit audire. 99. Chry.Primùm eum excuſat,tunc rogat ex abundanti,vt ſi nollent vt innocentem dimittere,ſaltem vt obnoxium donarent tempori. 100. Beda. non erat legis præceptum,ſed antiqua patrum traditio ob recordationem liberationis ex Ægypto.

101. Int.q.d.quem meliùs?Aug.auelli ex Pilati corde non potuit,Ieſum eſſe Regẽ Iudæorum tamquam hoc ibi,ſicut in titulo ipſa veritas fixerit,de qua quid eſſet, interrogauit. 102. Theoph.innoxiũ Ieſum prodit,illuditque Iudæos.q.d.quem vos criminamini,vt regem ſe putantem,hunc abſolui iubeo,quaſi talem non exiſtentem:eum enim qui ſe Regem aſſereret,æmulúmque Romanæ poteſtatis,Romanorum vicarius numquam abſoluiſſet. 103. Auguſt.non reprehendimus,ô Iudæi,quòd per paſcha liberaſtis nocentem,ſed quòd occidiſtis innocentem,quod tamẽ niſi fieret,verum Paſcha non fieret,vt enim verum Paſcha fieret,Chriſtus vt ouis immolatus. 105. Beda.quia reliquerunt Saluatorem,& petiuerunt latronem,vſque hodie diabolus ſua latrocinia exercet in ipſos.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

aa. i.ex parte veritatis,ſcilicet,veritatis amator,& ſectator. 98. ſ.adducto ſecum Ieſu. bb. Græc. αἰτίαν, culpam,ſeu crimen.

CAPVT XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Ieſum,& [1] flagellauit. Et milites [2] plectentes coronam de ſpinis,impoſuerunt [a] capiti eius: & [3] veſte [4] purpurea circumdederunt

Sens. Lit. In Cap. XIX.

1. AVg.Fecit hoc Pilatus,vt eius iniuriis Iudæi ſatiati, vſque ad eius mortem ſæuire deſiſterent.
2. Aug.permiſit hoc Pilatus facere,aut fortaſſe etiam iuſſit. Chry.Non erat Pilati iuſſio quod faciebant,ſed Iudæis pecuniarum gratia gratificantes,omnia audebant. a. Beda pro diademate.
3. Int.deriſoriè,quia ſe Regem dicebat eſſe:purpura enim eſt ſignum Regis. Chry. quia Pilatus dixerat eum Regem Iudæorum. 4. Beda.Non eſt contrarium quod Matthæus dicit,chlamydem coccineam,ex eadem enim materia fiunt coccus & purpura.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

4. BEda.Per ſpineam coronam noſtrorum deſignatur ſuſceptio peccatorum,quę ſicut ſpinas terra noſtri corporis germinat:per purpuram verò,caro paſſionibus ſubiecta purpura etiam veſtitur cùm de martyrum triumphis gloriatur.Glo.ſpinæ in peccatorum ſignificatione ponuntur, vnde:Terra tua ſpinas & tribulos germinabit.i.conſcientia tua punctiones,& aculeos vitiorum.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

1. & more Romano,quo crucifigendi priùs flagellabantur,& volens Iudæos placare, vt vel ſic caſtigatum dimitterent,erat autem flagellum ex funiculis,aut loris.

eum. Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum, & dabant ei alapas.[5] [6]Exiuit ergo iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoſcatis quia nullam inuenio in eo cauſam.[7] Exiuit[8] ergo Ieſus foras, portans ſpineam coronam, & purpureum veſtimentum. Et dicit[9] eis, Ecce[10] homo.[11] Cùm ergo vidiſſent eum pontifices,[b] & miniſtri, clamabant,[12] dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus:[13] Accipite[14] eum vos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo cauſam.[15] Reſponderunt ei Iudæi,[16] Nos legem habemus: & ſecundùm legem noſtram debet mori, quia Filium[17] Dei ſe fecit. Cùm ergo audiſſet Pilatus hunc ſermonem, magis timuit.[18] Et ingreſſus eſt prætorium iterum: & dicit[19] ad Ieſum, Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum[20] non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem habeo dimittere[21] te? Reſpondit[22] Ieſus, Non haberes poteſtatem

Sens. Lit. In Cap. XIX.

5. Chry. Stabat Dominus ſilens: tu ergo hæc in mente habe continuè, & Angelorum Dominum videns contumeliam patientem, & omnia ferentem, cum ſilentio imitare. Aug. Sic implebantur quæ de ſe Chriſtus dixerat: ſic martyres informabantur ad omnia perferenda; ſic regnum quod de hoc mũdo non erat, ſuperbum mundum, non atrocitate pugnandi, ſed patiendi humilitate vincebat. 6. Aug. Apparet hîc non ignorante Pilato hæc à militibus facta, ſiue iuſſerit ea, ſiue permiſerit, vt Chriſti inimici eius vlteriùs ſanguinem non ſitirent. 7. Int. ſ. mortis. 8. Int. non elatus imperio, ſed plenus opprobrio. Aug. 9. Int. ſ. Pilatus. 10. Int. q. d. ſi Regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis. Aug. & cùm ferueat ignominia, frigeſcat inuidia. 11. Int. qui ſe Regem dixit. 12. Aug. Iudæorum inuidia non frigeſcit, inardeſcit potiùs, & increſcit. 13. Chry. videns omnia inaniter fieri. 14. Chry. indignãtis eſt verbum, potiùs quàm concedentis. abſoluit enim eum, dicens ſe non inuenire in eo cauſam. nã & priora propter illorum conceſſit inſaniam. 15. Int. ſ. quare mori debeat. 16. Chry. canes impudentes. 17. Aug. ecce altera maior inuidia, parua illa videbatur, affectaſſe regnum, & tamen neutrum ſibi Ieſus mendaciter vſurpauit, eſt enim Dei Vnigenitus, & Rex à Deo conſtitutus ſuper montem Sion, & vtrumque demonſtraret nunc, niſi quanto erat potentior, tanto mallet eſſe patientior. Chry. ad inuicem illis diſputantibus, ſilebat Chriſtus, implens illud Propheticum: Non aperuit os ſuum, &c. Aug. de conſ. Euang. lib 3. c. 8. Poteſt hoc congruere ei quod Lucas commemorat dixiſſe illos, Inuenimus hunc ſubuertentem gentem noſtram, vt adiungatur, Quia Filium Dei ſe fecit. 18. Chry. ſ. ne fortè verum eſſet quod dicebatur, & videretur iniquè agere. Beda. timuit ne Filium Dei occideret.

19. Chry. timore concuſſus, rurſus inquiſitionem facit. 20. Int. vbi non reſpondebat, ſicut ouis ſilebat: vbi reſpondet, ſicut paſtor docet. Auguſt. ¶ Chry. audierat iam, In hoc natus ſum, &c. Et regnum meum non eſt hinc, ex quo debuerat Iudæis reſiſtere, & eum eripere, quod non fecit, ſed eſt Iudaïcum impetum ſecutus. non ergo ei reſpondit, quia inaniter interrogabat. Auguſt. ſiluit Chriſtus apud Principem ſacerdotum, apud Herodem, & apud Pilatum, vt non fruſtra prædictum ſit, Sicut agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. quamuis enim quibuſdam interrogationibus ſæpe reſponderit, tamen propter illa in quibus noluit reſpondere, data eſt de agno ſimilitudo, ad hoc vt in ſuo ſilentio non reus, ſed innocens haberetur, id eſt, non ſicut malè ſibi conſcius, ſed ſicut manſuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis. 21. Chry. vide vt ſe condemnauit. ſi in te poſitum eſt, quare nullam cauſam inueniens, non abſoluis? 22. Chry. quia ille aduerſus ſeipſum ſententiam protulerat, reſpondit: oſtendens etiam illum reum eſſe criminis.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

10. *q. d. videte miſerum, & commiſeramini.* b. *i. Summi ſacerdotes.* c. *q. d. Si ſecundùm leges Romanas non inuenis, at ſecundùm noſtras, cauſa maxima eſt blaſphemia.* 17. *i. Filij Dei dignitatem ſibi arrogauit.* 18. *ſ. ne fortè verus eſſet Dei Filius, reuſq; ſi condemnaret, magni ſceleris fieret.*

aduerſum

aduerſum me vllam[23], niſi tibi datum[d] eſſet[e] deſuper. Propterea qui me tradidit[24] tibi, maius[25] peccatum habet. Exinde[26] quærebat[27] Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es[f] amicus Cæſaris[28]. omnis enim qui ſe regem facit[29], contradicit[g] Cæſari. Pilatus autem cùm audiſſet[30] hos ſermones, adduxit foras Ieſum: & ſedit[31] pro tribunali[32], in loco qui dicitur Lithoſtratos[33], Hebraicè autem Gabatha[34]. Erat autem paraſceue[35] Paſchæ, hora quaſi ſexta[36]. Et dicit[37] Iudæis, Ecce[38] Rex veſter. Illi autem clamabant[39],

Sens. Lit. In Cap. XIX.

23. Int. id eſt, quantulamcumque habes, non enim tibi omnino liberum eſt. Aug. Fecit enim timore maioris poteſtatis ſub qua erat. d. Chry. id eſt, permiſſum eſſe, ſed non propterea illi extra nequitiam ſunt. e. Glo. id eſt, à Deo. Aug. diſcamus quod dixit, quod & per Apoſtolum docuit, Quia non eſt poteſtas niſi à Deo. 24. Int. ſcilicet, Iudaicus populus. Theoph. Iudas, vel turba. 25. Auguſt. plus peccat qui poteſtati innocentem occidendum liuore tradit, quàm poteſtas eum timore alicuius maioris poteſtatis occidens. itaque non ait, Qui me tibi tradidit, ipſe peccatum habet, tamquam Pilatus non haberet, ſed, maius peccatum habet, vt etiam ſe habere Pilatus intelligeret. 26. Int. id eſt, ideo. Auguſt. id eſt, ex hac cauſa, ne haberet peccatum occidendo innocentem. 27. Glo. priùs dimittere volebat, modò quærebat. 28. Auguſt. maiorem ſe timorem Pilato ingerere putauerunt, terrendo de Cæſare, quàm ſuperiùs vbi dixerunt, Secundùm legem noſtram debet mori, quia Filium Dei ſe fecit. 29. Chry. vnde hoc demonſtratis? à purpura? à diademate? à curru? à militibus? nónne ſolus ſemper cum duodecim diſcipulis incedebat? vili vtens cibo, veſte, habitatione? 30. Aug. non timuit ſuprà eorum legem vt occideret, ſed Dei Filium timuit ne occideret; nunc verò non ſic potuit contemnere Cæſarem, authorem poteſtatis ſuæ, quemadmodum legem gentis alienæ. 31. Chry. rem examinaturus. 32. Int. ſcilicet, in ſede. 33. Beda. Lithoſtratos dicitur pauimētum, quaſi lapide ſtratum, erat autem locus ſublimis. 34. Int. id eſt, collis, vel ſublimitas. 35. Glo. id eſt, præparatio; præparabant enim ſexta feria ſabbatho neceſſaria. 36. Auguſt. Marcus dicit tertiam quando eſt crucifixus, ſcilicet, Iudæorum linguis, nam militum manibus ſexta. Sedit quidem Pilatus pro tribunali hora quinta iam tranſacta, cùm ſexta incepiſſet, cùm autem duceretur & crucifigeretur, & iuxta crucem gererentur quæ geſta narrantur, ſexta completa eſt, à qua vſque ad nonam tenebræ factæ, ſecundùm Matth. Marc. & Luc. Marcus quidem tertiam potiùs horam expreſſit, vt non tantùm milites putarentur Chriſtum crucifixiſſe, ſed etiam Iudæi, qui, vt crucifigeretur hora tertia clamauerunt. Eſt & alia ſolutio quæſtionis, vt non accipiatur hora ſexta diei, ſed paraſceues, id eſt, præparationis: paſchæ enim noſtri, qui ſecundùm Apoſtolum immolatus eſt Chriſtus, ſi præparationem ab hora noctis nona computemus, quando Principes ſacerdotum immolationem pronunciarunt, dicentes, reus eſt mortis, vſque ad tertiam diei quam commemorat Marcus, ſex horæ ſunt, tres nocturnæ & tres diurnæ. Theoph. Quidam dicunt vitio ſcriptoris factum apud Iohannem, vt pro 3. quæ tertiam horam importat, poneretur 6, quæ ſextam. 37. Chry. exierat examinaturus, ſed nullam examinationem faciens, tradidit eum. 38. Theoph. quaſi dicat, ecce qualem hominem dicitis imperium inuadere attentaſſe, humilem, ſcilicet, & qui nihil tale poſſit tentare. 39. Chry. ſufficerent quidem quæ dicta ſunt eorum iram compeſcere, ſed timebant ne dimiſſus rurſum turbam alliceret. Graue quiddam eſt ambitio, & animam perdere ſufficiens.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

d. id eſt, conceſſum, permiſſum. e. ſcilicet, à Deo. 25. ſcilicet, quàm tu, vel pro maximum, quaſi dicat, quo grauius eſt illorum peccatum, qui me tibi innocentem tradiderunt occidendum. 26. ſcilicet, ex illo tempore, magis quàm antea. f. pr… ern. g. id eſt, contrarius eſt. 33. quaſi lapide ſtratus, ſic ſolent tribunalia.

34. Chald. eſt & ſignificat locum editum. 35. id eſt, præparatio, præpara…ntur enim pridie ſabbathi, quo operari non licebat, ad ſabbathum neceſſaria. putant autem quidam Paſcha tunc incidiſſe in diem ſabbathi, alij intelligunt præparaſſe ſe Iudæos, vt Paſcha i. agnum comederent, quem occupati in Chriſti traditione nondum comederant. Fortè ſenſus eſt, fuiſſe paraſceue paſchæ, quæ in dies paſcha feſtos incidebat.

36. nondum ſexta, ſed inter tertiam & ſextam: dicebatur autem tertia totum tempus à tertia vſque ad ſextam, ideo Marcus tertiam appellauit. 38. fortè, per irriſionem.

Tolle,

Tolle, tolle, [40] crucifige eum. Dicit eis Pilatus, [41] Regem veſtrum crucifigam? Reſponde-
runt pontifices, Non [42] habemus regem, niſi Cæſarem. Tunc ergo [43] tradidit [44] eis illum vt
[45] crucifigeretur. [46] Suſceperunt autem Ieſum, & eduxerunt eum. Et [47] baiulans ſibi cru-
cem exiuit in eum qui dicitur [48] Caluariæ locum: [h] Hebraicè autem [49] Golgotha: vbi cru-
cifixerunt eum, & eum eo [50] alios duos hinc & hinc, medium autem Ieſum. [51] Scripſit
autem & [l] titulum Pilatus, & poſuit ſuper [52] crucem. Erat autem ſcriptum, [m] Ieſus
Nazarenus Rex

Sens. Lit. In Cap. XIX.

40. Chry. interficere conantur ignominioſiſſima morte, timentes ne aliqua eius poſt ipſum ſeruaretur memoria. 41. Aug. terrorem quem de Cęſare iniecerant, ſuperare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere, quos de ignominia Chriſti mitigare non potuit. 42. Chry. videntes ſeipſos ſubmiſerunt ſupplicio; propterea & Deus tradidit eos. regnum enim Chriſti refutantes, Cæſaris regnum implorarunt. 43. Aug. timore vincitur Pilatus, apertiſſimè enim contra Cæſarem venire videretur, ſi regem ſe non habere niſi Cæſarem profitentibus, alium regẽ vellet ingerere, dimittendo impunitum, quem propter hos auſus tradiderant occidendum. 44. Int. voluntati eorum. Aug. ideo illis dicit traditum, vt eos crimine implicatos oſtenderet, à quo alieni eſſe conabantur, non enim faceret hoc Pilatus, niſi eos id cupere cerneret. 45. Aug. ſ. iudicio, ac poteſtate præſidis. 46. Int. milites facto, Iudæi voto, qui totum fecerunt, quod fieri extorſerunt. Aug. poteſt hoc referri ad milites apparitores præſidis; dicitur enim pòſt, Milites ergo cùm crucifixiſſent eum: quamuis Euangeliſta, ſi totum Iudæis tribuit, meritò facit; ipſi enim fecerũt quidquid vt fieret extorſerunt. 47. Int. ſuo humero, vt eam commendaret imitaturis. Chry. quia lignũ prophanum putabant, & nec tangere ſuſtinebant, crucem Ieſu impoſuerunt, id & in typo factũ. Iſaac enim ligna portauit. Theoph. vt illic Iſaac dimiſſus eſt, & mactatus aries, ita hìc diuina natura manet impaſſibilis, ſed humanitas, ſecundùm quam aries dicitur, tamquam errantis arietis Adæ filius, mactata eſt. Aug. de con. Euan. lib. 3. vtrumq; factum eſt, & quod Iohannes dicit, & quod cæteri tres, angariatum Simonem vt crucem portaret. Aug. in Iohan. Grande ſpectaculum; & ſi ſpectet impietas, grande ludibriũ, ſi pietas grande myſteriũ; videt impietas Regem pro virga regni lignum ſui portare ſupplicij; videt pietas Regem baiulantem lignũ ad ſeipſum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum: crucem ſuam humero ferens commendabat, & lucernæ arſuræ, quæ ſub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. Chry. ſicut victores, ita ipſe in humeris portabat victoriæ ſignũ. Dicunt verò quidam in loco Caluariæ Adam mortuum, & ſepultum; itaque vbi mors regnauit, Chriſtum trophæum ſtatuiſſe. Hier. in Matth. Mulcet hoc quod de Adam dicitur, aurem populi, ſed tamen verum non eſt, Adam enim ſepultus iuxta Hebron, vt dicitur in Ioſue. 48. Int. i. decollatorum. Hier. in Matth. ca. 27. Extra vrbem loca ſunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Caluariæ, quaſi decollatorũ ſumpſere nomen. 50. Int. ſ. latrones, vt alij dicunt. Chry. Impleta prophetia, Et cum iniquis reputatus eſt. Volebat dæmon quod fiebat obumbrare, ſed non valuit. tribus enim in cruce affixis, miracula quę fiebant, nemo adſcripſit niſi Chriſto; latronem etiam in cruce conuertere, & in Paradiſum inducere, non minùs fuit quàm concutere petras. 51. Int. operatur diuina virtus in corde neſcientis. 52. Chry. vt in trophæo litteræ ponuntur, victoriam oſtendentes: ita Pilatus inſcripſit titulum, & Chriſtum à latronum communione diſcernens, & Iudæorum malitiam oſtendens, qui in ſuum Regem inſurrexiſſent.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

47. Glo. priùs Dominus crucem portat, quia prior paſſus eſt, poſtea impoſita Simoni, quia debemus ſequi veſtigia eius. 50. Glo. latro qui permanſit in perfidia, ſignificat Iudæos; qui autem confitetur, gentes. Alc. Crux tribunal fuit, latro qui credidit, liberatus, & qui inſultauit, damnatus; ſignificabant quod facturus eſt Iudex de viuis & mortuis, alios poſituros ad dextram, alios ad ſiniſtram.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

46. *ſcilicet, milites.* 47. *ſcilicet, vt latro ſolet funem ferre, quo eſt ſuſpendendus.* h. *id eſt, lingua qua Hebræi vtebantur, ſcilicet, Syriaca, ſeu Chaldæa.* 51. *vt appareret cauſa condemnationis.* l. *Græcè* τίτλον, *vox Latina.* m. *ſic ſcriptum, vt apparet in titulo Romæ aſſeruato. Alij Euangeliſtæ ſenſum tantùm retulerunt.*

[53] Iudæorum. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus eſt Ieſus. Et erat ſcriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè.[54] Dicebant ergo Pilato[55] pontifices Iudæorum, Noli[56] ſcribere Rex Iudæorum: ſed quia ipſe dixit[57], Rex ſum Iudæorum. Reſpondit[58] Pilatus, Quod[59] ſcripſi, ſcripſi. Milites[60] ergo cùm crucifixiſſent eum, acceperunt[61] veſtimenta eius, & fecerunt[62] quatuor partes: vnicuique militi partem[63], & tunicam[64]. Erat autem tunica inconſutilis[65], deſuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non ſcindamus[66] eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit. Vt Scriptura impleretur dicens:

Sens. Lit. In Cap. XIX.

53. Int. corde, non carne. Beda. monſtrabatur iam Chriſti regnum, non, vt ipſi putabant, deſtructum, ſed potiùs augmentatum. Aug. non eſt Rex Iudæorum tantùm, ſed etiam Gẽtium: cùm enim dixiſſet, Conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion, &c. ſubiecit, Poſtula à me, & dabo tibi gentes, &c. Magnum ergo in hoc titulo intelligimus ſacramentũ, quia ſcilicet, oleaſter factus eſt particeps pinguedinis oleę; Rex ergo Iudæorum Chriſtus, ſed Iudæorum circumciſione, non carnis, ſed cordis; non litera, ſed ſpiritu. 54. Int. tribus linguis ſcribitur, quaſi tribus teſtibus, quia in ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum. Chry. credibile eſt multos gentiles propter feſtũ conueniſſe, vt ergo nullus ignoraret, in tribus linguis ſcripſit. Aug. hæ tres linguæ præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege gloriantes; Græca, propter Gentium ſapientes; Latina, propter Romanos, penè omnibus gentibus tunc imperantes. 55. Int. qui dixerãt, Non habemus Regem niſi Cæſarem. Chry. qui inuidebãt crucifixo. 57. Aug. Quid loquimini inſani pontifices, numquid propterea non erit verũ, quia Ieſus ait, Rex ſum Iudæorũ? ſi corrumpi non poteſt quod Pilatus ſcripſit, corrumpi poteſt quod Veritas dixit? ideo enim Pilatus quod ſcripſit, ſcripſit, quia Dominus quod dixit, dixit. 59. Aug. O ineffabilem diuinæ operationis vim; etiam in cordibus ignorantium, velut occulta vox quædam Pilato intus quodam (ſi dici poteſt) clamoſo ſilentio perſonabat, quod tanto ante in Pſalmis prophetatum eſt, ne corrumpas tituli inſcriptionem. Int. q. d. non corrumpo veritatem, etſi vos diligitis falſitatem. 60. Aug. qui Pilato parebant, quamquam ſi volũtates cogitemus, Iudæi magis crucifixerunt. 61. Aug. de partitione & ſorte veſtimentorum, cæteri Euangeliſtæ breuiùs, & clausè, Iohannes apertiſſimè locutus eſt. 62. Int. hinc apparet quatuor milites fuiſſe qui crucifixerunt. Aug. 63. Int. acceperunt ſimiliter, ſed non ſimiliter diuiſerunt. Aug. 64. Int. hæc eſt cauſa quare nõ diuiſerunt. 65. Chry. in Palæſtina duos pannos connectentes texunt indumenta. Indicat verò Iohannes vilitatem veſtimentorum Ieſu. 66. Aug. apparet in aliis veſtimentis æquales eos habuiſſe partes, vt ſortiri neceſſe non fuerit, hic verò non eos habere potuiſſe ſingulas partes, niſi ſcinderetur, quod ne fieret, ad vnum peruenire ſortitione maluerũt.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

54. Theoph. ſignificat triplex ſuperſcriptio Dominum Regem Philoſophiæ, Practicæ, Phyſicæ, & Theologicæ. Latinis literis figuratur Practica, Romanorum enim imperium potentiſſimum: Græcis Phyſica, Græci enim naturaliũ ſpeculationi dediti: Hebraicis Theologica, Iudæis enim credita diuinorum cognitio. 65. Aug. quadripartita veſtis Domini, quadripartitam figurauit Eccleſiam, quatuor partibus in orbe diffuſam, & æqualiter, id eſt, concorditer diſtributam; tunica verò, omnium partium vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. meritò autem dicitur contexta deſuper, charitas enim ſupereminentiorem habet viam, & ſupereminet ſcientiæ, & ſuper omnia præcepta eſt. Dicitur verò per totum, quia nemo eius eſt expers, qui ad totum pertinet, à quo Catholica vocatur Eccleſia: inconſutilis autem ne aliquando diſſuatur, & ad vnũ peruenit, in vnum enim omnes colligit: in ſorte verò Dei gratia commendata eſt, cùm enim ſors mittitur, non perſonę meritis, ſed occulto iudicio Dei creditur. Chry. tunica deſuper contexta, ſignificat hominem, qui crucifixus eſt habere deſuper Deitatem. Theoph. veſtis inconſutilis, ſignificat Chriſti corpus à ſuperiori parte contextum, ſuperueniente, ſcilicet, Spiritu ſancto. Glo. inconſutilis tunica, ne aliquando diſſoluatur vnitas Eccleſiæ.

Addit. Auct. In Cap. XIX.

59. q. d. quod ſcripſi, nolo mutare. 65. Græc. ἐκ τῶν ἄνωθεν, ex ſuperioribus, ſ. incipiendo, vſque ad infimas partes. ſolent & tunc tales fieri tunicæ, vulgò camiſola ſine vlla ſutura.

[67] Partiti ſunt [68] veſtimenta mea ſibi:& in [69] veſtem meam miſerũt ſortem.Et mulieres quidem hæc fecerunt. Stabant [70] autem iuxta crucem Ieſu mater eius,& [71] ſoror matris eius, Maria [72] Cleophæ,& Maria [73] Magdalene.Cùm vidiſſet ergo Ieſus matrem,& diſcipulum adſtantem quem [74] diligebat,dicit [75] matri ſuæ:[n] Mulier, ecce [o] filius tuus.Deinde dicit diſcipulo,[76] Ecce mater tua. Et ex illa hora [77] accepit eam diſcipulus in [78] ſuam.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

67. Int.non ſortiri,Aug.Matth.Dicendo,Diuiſerunt veſtimenta eius,ſortem mittẽtes;ad totam diuiſionem veſtimentorũ voluit intelligi,& illam tunicam pertinere,de qua ſortẽ miſerunt. ſic Lucas, Diuidentes veſtiméta eius,miſerunt ſortes,diuidentes enim venerũt ad tunicã, de qua facta ſortitio. Dicẽdo autem ſortes,pluralem numerũ pro ſingulari poſuit.Marcus breuitate obſcuritatẽ fecit.Mittentes,inquiẽs ,ſortem ſuper eis, quis quid tolleret.i.quis tunicã tolleret,quæ partibus æqualibus ſuperfuerat. 68. Int.ſ.alia quàm tunicam. 69. Int.ſ.tunicam. 70. Amb.in epiſtolis.hoc ſolus me docuit Iohannes.Alij Euangeliſtæ concuſſum mundũ,obductum tenebris cælum,refugiſſe ſolem , receptum latronẽ in Paradiſum ſcripſerũt.Iohannes pluris putauit,quòd victor ſuppliciorũ matri pietatis officia exhibebat,quàm quòd regnum cæleſte donabat,teſtatur de cruce Chriſtus,& inter matrem & diſcipulum diuidit pietatis officia. condit nõ ſolùm publicũ,ſed etiam domeſticum teſtamentũ.bonũ teſtamentum,non pecuniæ,ſed vitæ æternæ,non atramento ſcriptum,ſed Spiritu Dei viui : ſtat mater Chriſti,fugientibus Apoſtolis,ante crucem,& piis ſpectat oculis Filij vulnera,quia expectabat nõ pignoris mortẽ,ſed mundi ſalutem.Hanc imitamini matres ſanctæ,quæ in vnico Filio dilectiſſimo tãtum maternæ virtutis exemplũ dedit,nec enim vos dulciores liberos habetis,nec illud Virgo quærebat ſolatium,vt alium poſſet generare Filium. 71. Int.hæc erat mater Iacobi.Hier.cont.Heluid.quæ in Marco & Matthæo Iacobi & Ioſeph mater dicitur,fuit vxor Alphæi,quam Iohãnes vocat Mariam Cleophæ,à patre,ſiue à gentilitate familiæ,aut alia cauſa nomen imponens.Chry.cõſidera quòd imbecillius genus.ſ.mulierum virilius apparet,iuxta crucem ſtando,fugientibus diſcipulis. 72. Int.ſ.filia. 73. Aug.de conſ.Euan.lib.3.c.21.Matt.& Lucas dicunt,Magdalenam cũ aliis mulieribus à lõgè ſteriſſe.Iohannes autẽ,fuiſſe iuxta crucem, erant enim in tanto interuallo, vt iuxta dici poſſent,quia in conſpectu eius præſto aderant,& à longè in cõparatione turbæ propinquiùs circumſtãtis,vel aderant ſimul cũ matre Domini:poſtquàm verò eam diſcipulo cõmendauit,abire cœperãt,vt à denſitate turbæ ſe eruerent. Cæteri ergo Euangeliſtæ qui poſt mortem Domini eas cõmemorant,longè ſtãtes referunt. 74. Int.ſ.præ cæteris familiariùs.Beda.non quòd exceptis cæteris ſolus,ſed præ cæteris familiariùs propter priuilegiũ caſtitatis à Domino amabatur,virgo enim à Chriſto vocatus,virgo permãſit.Chry.Si vellet Iohãnes gloriari,cauſã adiecisset propter quã amabatur,magnã enim & mirabilem fuiſſe oportet. 75. Chry.cùm adſtarent aliæ mulieres,ſolius matris meminit,docẽs nos plus matribus aliquid præbere,vt enim parentes circa ſpiritualia aduerſantes,neq; noſſe oportet,ita ſi nõ impediũt,deferendũ eſt eis,ſuntq; aliis præferendi.Aug.hęc illa hora eſt,de qua Ieſus matri aquã cõuerſurus in vinũ dixit,Nondũ venit hora mea. tũc enim diuina facturus,nõ diuinitatis,ſed humanitatis matrẽ,velut incognitã repellebat:nunc humana patiẽs,ex qua factus fuerat homo,affectu cõmendat humano;exẽplo ſuo inſtruẽs,vt à filiis piis cura parẽtibus impendatur,lignũ illud vbi erãt fixa mẽbra morientis,etiã cathedra fuit magiſtri docẽtis.Chry.Vide vt Crucifixus omnia imperturbatè agit,diſcipulo loquẽs de matre,latroni bonã ſpẽ tribuens,&c.cũ antequàm crucifigeretur, trepidare videretur. ſ.eſt illic naturæ imbecillitas demõſtrata,hìc autẽ virtutis ſuperabũdantia,per quod nos docet,ſi antè aduerſa cõturbamur,non ideo deſiſtere in agonẽ ingreſſos,ſed omnia ſuſtinere. 76. Chry.nihil aliud Iohãni loquitur,nec dolentẽ cõſolatur,non enim tẽpus erat conſolationis verborũ.Aug.Matri,quam relinquebat,alterũ pro ſe filiũ quodammodo prouidebat. 78. Int.ſ.Matrem.Aug.Suſcipit eam in ſua, non prædia,quæ nulla propria poſſidebat, ſed officia, quæ propria diſpenſatione exequenda curabat. Beda alia litera habet in ſuam.ſ.Matrem,vt quidam volunt,ſed cõgruentiùs ſubauditur,in ſuã curam .

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

70. alia longè erant , vt dicunt alij Euangeliſta. fortè priùs iuxtã fuerant , poſtea longè. 72. ſ. vxor. ſecundùm quoſdam qui alium putant fuiſſe ab Alphæo. Alij verò idem putatur, & hæc Iacobi Minoris mater eſſe. Græcè Cleopha. Dicebatur ergo ſecundùm iſtos etiam Alphæus , eratq; frater Ioſeph , viri Mariæ. ideoq; hæc Maria ſoror dicebatur.nam quod vulgò receptum , Annam ex tribus viris tres Marias genuiſſe, falſum eſt,vnica enim ei filia B.Maria. Alij dicunt Cleophæ filiam. n. non dixit Mater , ne eius viſcera commoueret. Item quia negotium agebat Patris cæleſtis. o. q.d.is tibi Filij loco erit , & pro me tui curam geret. 76. id eſt,erit tibi pro matre. 77. in ſua,id eſt,in proprias ædes,vel in ſuum ius,ſeu ad ſe.

Poſtea

[79] Poſteà ſciens Ieſus [80] quia iam omnia conſummata ſunt, vt conſummaretur [81] Scriptura
[82] dicit, Sitio. Vas ergo erat poſitum acero plenum. [p] Illi verò ſpongiam plenam aceto,
[83] hyſſopo circumponentes, [84] obtulerunt ori eius. Cùm ergo [85] accepiſſet Ieſus acetũ, dixit,
[86] Conſummatum eſt. Et [87] inclinato capite [88] tradidit [89] ſpiritum. [90] Iudæi ergo (quoniam Pa-
[91] raſceue erat) vt non remanerent in cruce corpora ſabbatho (erat enim [92] magnus dies
ille ſabbathi) rogauerunt Pilatum vt [93] frangerentur eorum crura, & [94] tollerentur. Ve-
nerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus eſt
cum eo. Ad Ieſum autem cùm veniſſent, vt viderunt eum iam mortuum, non frege-
runt eius crura, ſed [q] vnus militum lancea latus eius [95] aperuit, & continuò

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

79. Int.quia omnia diſpoſuit, per neſcientes agit. Aug. Patiebatur hæc omnia, qui apparebat homo, & idẽ diſponebat omnia, qui latebat Deus. 80. ſ.quæ oportebat fieri antequàm acciperet acetum, & traderet ſpiritũ. 81. Aug.i.quod Scriptura prædixerat, Et in ſiti mea potauerunt me aceto. 83. Aug. humilis eſt herba pectus purgans. 84. Int.arundinẽ, vt alius dicit. Aug. in arũdine, vt apud alios Euãgeliſtas legitur; talis potus ad crucis ſublimia leuatus eſt. Theoph. Quidã dicunt hyſſopũ vocari arundinẽ, habet enim frondes arundini ſimiles. Chry. non reddebantur ex his quæ fiebãt manſueti Iudæi, ſed magis ſæuiebant. 85. Beda. Non accepit vt biberet, dicit.n.alius Euangeliſta, noluit bibere, ſed vt quod ſcriptum erat impleret. 86. Int.ſ.quod prophetia prædixerat, & quia nihil iam reſtat quod ante mortem fieri oportet, & tradidit ſpiritum, vt qui poteſtatem habebat ponendi animã ſuam, & iterum ſumendi eam. Aug. 87. Chry. non quia expirauit, inclinauit caput, ſed poſt inclinationem expirauit, per quæ indicauit Euãgeliſta omniũ eſſe dominum. Aug. quis ita dormit quando voluerit, ſicut Chriſtus mortuus eſt, quando voluit? quanta ſperanda vel timenda poteſtas iudicantis, ſi apparuit tanta morientis? 88. Theoph.ſ.Deo & Patri, oſtendens animas ſanctorum deuenire ad manus Patris omnium, peccatoribus ad infernum delatis. 89. Greg. 11. Mor.i.animam. 90. Chry. camelum glutientes, & culicem excolantes, tantam enim operati audaciam de die ſunt ſolliciti. 91. Beda.i.præparatio, ſic dicta ſexta feria, quòd eo die duplices cibi à Iudæis præpararentur. 92. Beda.ſ.ob ſolemnitatem paſchalem. 93. Int.ſ.vt morerentur. Aug. 94. Int.ſ.mortui de ligno, ne pendentes magnum diem ſui diuturni cruciatus horrore fœdarent. Aug. ¶Theoph ſic iubebatur in lege, ne occideret ſol in hominis ſupplicio. 95. Theoph.ſ.vt Iudæis complaceret, ſed contumelia in ſignum euaſit, ſanguinem enim ex corpore manare, miraculoſum eſt. Aug. non dixit, percuſſit, aut vulnerauit, ſed aperuit, vt illic quodammodo vitæ oſtium panderetur, vnde Sacramenta Eccleſiæ manarunt, ſine quibus ad veram vitam non intratur. Chry. quia hinc habent ortum ſacra myſteria, cùm acceſſeris ad tremendum calicem, ita accedas, vt ab ipſo bibiturus Chriſti latere.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

82. Aug.q.d. date quod eſtis Iudæi, quippe ipſi erant acetum degenerantes à vino Patriarcharum, & Prophetarum, & tamquàm vas plenum habentes.ſ.cor plenum iniquitate, & velut ſpongiam cauernoſis, & tortuoſis latibulis fraudulentum. 83. Aug. Hyſſopus, herba humilis, pectus purgans, Chriſti humilitatem ſignificat: Chriſti enim humilitate mundamur. hanc Iudæi circumdederunt, & ſe circumueniſſe putauerunt. 95. Aug. hoc prænunciabat oſtium factum in latere arcæ, vt intrarent animalia diluuio non peritura, quibus præfigurabatur Eccleſia. Et prima mulier de viri dormientis latere, & hîc ſecundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniunx per id quod de latere dormientis effluxit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

80. *ſ.quæ ad paſſionem pertinebant.* 81. *ſ. Pſalm.68. In ſiti mea potauerunt me aceto.* p. *pro, vnus ex illis.* 83. *i.hyſſopi calamo. Quidam putant calami ſummitatem ita vocatam à Iohanne. vide Theoph.* 84. *dabatur acetum crucifixis, vt citius morerentur.* 86. *ſcilicet, redemptionis opus, vel quidquid patiendum reſtabat.* q. *vel inſolentia militari, vel vt certior fieret de morte.* 96. *legiſſe videtur* ἤνοιξε, *nunc* ἔνυξε, *pupugit, vulnerauit.*

exiuit ſanguis[96] & aqua[97].Et qui vidit[98],teſtimonium perhibuit[r]:& verum[99] eſt teſtimonium eius. Et ille ſcit quia vera dicit; vt & vos[100] credatis. Facta ſunt enim hæc vt Scriptura impleretur, Os[101] non comminuetis ex[102] eo. Et iterum alia Scriptura[103] dicit, Videbunt[104] in quem transfixerunt[105].Poſt hæc autem rogauit Pilatum Ioſeph[106] ab Arimathia[107] (eo quòd eſſet diſcipulus[108] Ieſu, occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Ieſu. Et permiſit[109] Pilatus. Venit ergo, & tulit[110] corpus Ieſu[t]. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Ieſum nocte primùm[111], ferens mixturam[112] myrrhæ[u] & aloës, quaſi libras centum. Acceperunt autem corpus Ieſu, & ligauerunt eum[x] linteis[aa] cum aromatibus, ſicut mos[113] eſt Iudæis ſepelire. Erat[114] autem in loco vbi crucifixus eſt, hortus:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

96. Aug.ille ſanguis in remiſſionem fuſus eſt peccatorũ, aqua illa ſalutare temperat poculum,hæc & lauacrum præſtat & potum. 97. Theoph.Erubeſcant Armenij,qui vino in ſacris myſteriis non admiſcent aquam,videntur enim non credere aquam de latere fluxiſſe. 98. Chry. q.d.non ab aliis andiuit,ſed præſens vidit. 99. Chry. & meritò ſanè, contumelias enim Chriſti enarrat,non magnum aliquod & admirabile ſignum,vt ſuſpectus ſermo reddi poſſit. 100. Int.nõ ait ſciatis,ſcit ipſe qui vidit, credit is qui non vidit.Aug. 101. Aug.duo teſtimonia de Scripturis reddit ſingulis rebus,quas factas narrauit. 102. Int.ſ.agno. Aug.præceptum erat hoc celebrãtibus paſcha ouis immolatione,quæ Dominicæ paſſionis vmbram præceſſerat. 103. Int. ad hoc quod dixit, Lancea latus eius aperuit. Aug. 104. Int.quia in carne venturus eſt,in qua eſt crucifixus. Aug. 105. Hier.hoc teſtimoniũ ſumptum eſt de Zacharia. 106. Beda,cælitus prouiſum eſt,vt eſſet diues,vt ad Præſidem poſſet accedere, & vt eſſet iuſtus, vt corpus Domini accipere mereretur. 107. Beda. ipſa eſt Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis. 108. Chry.non ex 12.ſed fortè ex 70. 109. Chry. erat valde inſignis,& Pilato notus, vnde & impetrauit. 110. Chry.Sepeliendum non vt condemnatũ,ſed vt magnum aliquem & admirabilem. Aug.de con.Euang.In extremo illo officio funeri exhibendo,minus curauit de Iudæis,quãuis ſoleret in Domino audiendo eorũ inimicitias deuitare. Beda. ſedata vtcumque eorũ ſæuitia:ſic enim aduerſus Chriſtum præualuiſſe gaudebant,corpus Chriſti petiit,quod nõ videbatur cauſa diſcipulatus,ſed pietatis factum;ſolet enim funeris officiũ malis etiam impendi. t. Aug.de conſ. Euang.lib.3.cap.23. non repugnat Iohannes aliis Euangeliſtis,nec enim illi Nicodemũ tacentes, affirmant à ſolo Ioſeph Dominum ſepultum, vt nec vna ſindone à Ioſeph inuolutũ dicentes, intelligi prohibẽt & alia lintea potuiſſe afferri à Nicodemo,vt verum narret Iohannes,dicens linteis inuolutũ. quamuis propter ſudarium capiti adhibitum,& inſtitas lineas,quibus corpus eſt alligatum,etiamſi vna ſyndon fuit, dici poterit ligatus linteis. 111. Aug. Vox primùm cum nocte iungenda, ſignificatur autem,nõ tunc ſolùm veniſſe,ſed tunc primùm,veniſſe verò etiam poſtea,vt fieret audiẽdo diſcipulus. 112. Chry. aromata ferunt quæ corpus apta ſunt quamplurimùm conſeruare.Adhuc iſti vt de nudo homine opinabantur,ſed multum amorẽ demonſtrabant. aa. Beda.hinc Eccleſiæ conſuetudo, corpus Domini non in ſericis,aut auro textis, ſed ſindone munda conſecrandi. 113. Aug. admonet Euangeliſta in huiuſmodi officiis,quæ mortuis exhibentur,morem cuiuſque gentis ſeruandum; erat verò Iudæorũ conſuetudo corpora variis aromatibus condire, vt diutius ſeruarentur illæſa. 114. Chry. quia breuitate temporis vrgebantur, nona enim hora mortuo Chriſto, illiſque ad Pilatum accedentibus, & corpus deponentibus, veſpera imminebat,ponunt enim in proximum monumentum.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

v. Theoph.& tu eſto Ioſeph,& tege Chriſti nuditatem,& in tuo corde recõde, & miſce myrrham & aloem,conſiderando vocem illam:Ite maledicti in ignem æternum,qua nihil amarius puto.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

97. ſ.diſtincta à ſanguine res magni miraculi. r. pro,perhibet. 103. ſ. Zach.12.ſecundùm Hebr. Nam 70.aliter vertunt,ſecutus eſt autem Iohannes ſenſum. 107. ſ.oriundus.nam ciuis erat Hieroſolymitanus, dicitur autem 1.Regum 1.Ramathaim Sophim. x. pro,illud,Græ. αὐτὸ.

& in horto monumentum nouum, in[115] quo nondum quiſquam poſitus erat. Ibi[116] ergo propter[bb] Paraſceuen Iudæorum, quia[118] iuxta erat monumentum, poſuerunt Ieſum.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

115. Int. Sicut in vtero Mariæ nemo ante eũ, nemo poſt eum, ita in hoc monumento. Aug. ¶ Chry. Factũ hoc diſpẽſatione, ne alterius putaretur reſurrectio facta. Theoph. vide Chriſti paupertatẽ, qui domum in vita non habuit, mortuus, in alieno ſepulcro reconditur, & nudus exiſtens, à Ioſeph operitur. 116. Int. accelerata ſepultura, ne veſperaſceret, quãdo nihil tale licebat facere. Aug. 117. Chry. propinquum fuit ſepulcrum, ita vt diſcipuli poſſent eum facilitate accedere, & conſiderare quæ fiebant.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

115. Theoph. nouum ſepulcrum, per Chriſti enim ſepulturam omnes innouamur, morte & corruptione deſtructa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

bb. quòd, ſcilicet, ad veſperam vergeret.

CAPVT XX.

V[1]NA autem ſabbathi, Maria[2] Magdalene venit manè[3], cùm adhuc tenebræ[4] eſſent, ad monumentum: & vidit lapidem ſublatum[5] à monumento. Cucurrit[6] ergo, & venit ad Simonem[a] Petrum, & ad alium diſcipulum quem diligebat[7] Ieſus, & dicit illis, Tulerunt Dominum[8] de monumento, & neſcimus vbi poſuerunt[b] eum. Exiit

SENS. LIT. IN CAP. XX.

1. INt. quam Matth. primam ſabbathi dicit. Aug. ¶ Chry. tranſierat iam ſabbathum, in quo impediebatur à lege: venit ergo profundo diluculo, conſolationem quamdam à loco ſepulturæ quærẽs. Aug. vna ſabbathi eſt, quem nos diem Dominicum, propter Domini reſurrectionem appellamus. Beda. vna ſabbathi. i. prima poſt ſabbathum. Theoph. Iudæi hebdomadæ dies ſabbathum nominant, vnam verò, primam. 2. Aug. de con. Euan. lib. 3. c. 24. Cæteris mulieribus, quæ Domino miniſtrauerant, dilectione feruentior, vt non immeritò Iohannes eam ſolam commemoraret, tacitis aliis quæ cum illa fuerant, ſicut alij teſtantur. 3. Int. ſ. cùm iam tempus operandi rediiſſet. 4. Aug. de conſ. Euang. lib. 3. c. 24. non repugnat quod Marcus ait, orto iam ſole: die quippe ſurgente, aliquæ tenebrarum reliquiæ ſunt: nec Marcus ſignificat ſolem viſum ſuper terram, ſed proximè aduenientem. 5. Int. aliàs reuolutum. Aug. de con. Euang. lib. 3. c. 24. iam factum erat quod ſolus Matth. commemorat de terræmotu & lapide reuoluto, conterritiſq; cuſtodibus. Chry. Surrexit quidem Dominus clauſo & ſignato ſepulcro, ſed quia oportebat alios certificari, aperitur monumentum. 6. Int. ſ. ex nimio ardore. ¶ cucurrit nunciare diſcipulis, vt aut ſecum quærerent, aut ſecum dolerent. Chry. nõdum de reſurrectione nouerat aliquid manifeſtum, ſed putabat factam corporis tranſlationem. 7. Aug. ſ. præ cæteris, & familiarius. 8. Aug. nõnulli codices Græci habent meũ, quod poteſt videri dictũ propẽſiore charitatis, vel famulatus affectu, ſed hoc in pluribus codicibus, quos in promptu habemus, nõ inuenimus. Greg. 3. Mor. c. 9. Solum Domini corpus quæſitura venerat, & quaſi totum Dominum ſublatum deplorat. Chry. non priuauit Euangeliſta mulierem hac laude, nec ſibi dedecori eſſe exiſtimauit, quòd ab ea primùm diſcerent.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

1. THeoph. Futuri ſeculi exẽplar hæc dies, vna enim illic dies nequaquam nocte interpolata, Deus ibi Sol qui numquam occidit. 4. Greg. hom. 22. congruè hoc dicitur, Maria enim Chriſtum mortuum quærebat, cumque minimè inueniſſet, furatum credidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

1. id eſt, prima die poſt ſabbathum, ſeu ſabbathi, id eſt, hebdomadæ. 6. ſcilicet, poſt viſos Angelos, de quibus alij Euangeliſtæ. a. & alios etiam Apoſtolos, vt dicunt Mattheus & Marcus. b. apparet ſimul adfuiſſe alias mulieres.

ergo Petrus,& ille alius diſcipulus,& [9] venerunt ad monumentum. [10] Currebant autem duo ſimul,& ille alius diſcipulus præcurrit citiùs Petro: & venit primus ad monumẽtum. Et cùm ſe [c] inclinaſſet,vidit poſita linteamina:non tamen [d] introiuit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum,& [11] introiuit in monumentum, & vidit [12] linteamina poſita,& [e] ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitum,ſed ſeparatim inuolutum in vnum [13] locum. Tunc ergo introiuit & ille diſcipulus qui venerat primus ad [14] monumentum:& vidit,& [15] credidit:[16] nondum enim ſciebant Scripturã, quia oportuit eum à mortuis reſurgere. [17] Abierunt ergo iterum diſcipuli ad [18] ſemetipſos. [19] Maria autem [20] ſtabat ad [21] monumentum foris,[22] plorans. Dum ergo fleret,inclinauit ſe,

Sens. Lit. In Cap. XX.

9. Theoph.quomodo adſtantibus cuſtodibus venerunt?poſt terræmotũ receſſerant cuſtodes annunciaturi Phariſæis 10. Greg.præ cæteris cucurrerunt,qui præ cæteris amauerunt. 12. Chry.Petrus vt feruidus introit,& vniuerſa diligenter inſpicit. 13. Chry.ſignũ hoc reſurrectionis erat;nõ enim ſi tranſtuliſſent corpus,nudaſſent,nec ſi eſſent furati,de hoc fuiſſẽt ſollicití vt ſudariũ inuoluerent,& ſeorſũ ponerent;ideo Iohannes præmiſit ſepultũ cũ myrrha,quæ conglutinat corpori linteamina, vt ne deciperetis à dicentibus furto ſublatũ,quis enim fur circa rẽ ſuperfluam tantum laboraret? 14. Int.i. vacuum ſepulcrum. 15. Int.non quidẽ reſurrexiſſe,ſed ſublatum eſſe.Aug.Sequitur enim,nondũ ſciebat,&c.non ergo credidit reſurrexiſſe,quem neſciebat oportere reſurgere,quãdo autem ab ipſo Domino audiebant,quamuis apertiſſimè diceretur, conſuetudine tamen ab illo audiendi parabolas,non intelligebant,& aliquid aliud eum ſignificare credebant. 17. Int.cùm crederent ablatum. 18. Int.eò vbi habitabant. Aug. 19. Aug.viris redeũtibus,infirmiorem ſexum in eodem loco fortior figebat affectus.Greg.ho.25.Magdalene,quæ fuerat in ciuitate peccatrix,mentem magna vis amoris accẽderat,quæ à monumento Domini,etiam diſcipulis recedentibus,non recedebat. 20. Int.ſ.cum aliis duabus. 21. Aug.de conſ.Euang.ante ſaxei ſepulcri locum , ſed tamen intra illud ſpatium, quò iam ingreſſæ fuerant,erat quippe illic hortus. 22. Chry.Petrus nihil tale paſſus eſt,nec mirum,compaſſibile enim eſt muliebre genus,& natura flebile.Aug.oculi qui Dominum quæſierant,& non inuenerant lacrymis vacabant,ampliùs dolentes quòd ablatus de monumento,quàm quòd occiſus in ligno,quia tanti Magiſtri cuius vita ſubtracta fuerat,nec memoria remanebat.

Sens. Myst. In Cap. XX.

10. Int.per decurſum huius mundi,Iudæi per legis litteram,Gẽtiles per legem naturæ.Greg.ho.22. per Iohannẽ iuniorem,ſynagoga,per ſeniorem Petrum,Eccleſia gentium deſignatur. prior quidẽ illa ad Dei cultum,ſed hæc ad ſeculi vſum prior quàm ſynagoga.Currunt ſimul:ab ortus enim ſui tẽpore, vſque ad occaſum,pari & communi via,quamquam non ſenſu gentilitas cũ ſynagoga decurrit. Venit priùs ſynagoga,mandata enim legis percepit,&prophetias de Chriſto:ſed nõ intrat,quia credere noluit:Credidit eccleſia Gentium ſecuta poſterior.Sudarium capitis non inuenitur cũ linteaminibus:caput enim Chriſti Deus,& diuinitatis Sacramenta incomprehenſibilia,ab infirmitatis noſtræ cognitione diſiuncta ſunt:non ſolùm autẽ ſeparatim,ſed inuolutum dicitur inueniri,quia nec initium,nec finis diuinitatis aſpicitur,nec eſt,dicitur autẽ in vno loco, in ſciſſura enim mentium Deus non eſt.poteſt & ſudarij nomine intelligi labor:ſudario enim laborantiũ ſudor detergi ſolet:ſudariũ ergo ſeorſum,quia Chriſti paſſio longè eſt à nobis diſiuncta:ipſe enim ſine culpa paſſus,nos cum culpa toleramus,ipſe ſponte ad mortẽ venit,nos inuiti:poſt Petrum ingreſſus Iohannes,in fine enim mundi etiam Iudæi conuertentur.Theoph.Petrus actiuus & promptus,Iohannes contemplatiuus,& rerum diuinarum peritus.præuenit quidem plerumque contemplatiuus notitia, & docilitate,ſed actiuus inſtantia feruoris,& ſedulitate priùs inſpicit diuinum myſterium. 12. Int.Sacræ Scripturæ Sacramenta.

Addit. Avct. In Cap. XX.

c. ſ.ad oſtium. d. vel timore,vel Petro deferens. e. Græc.σουδάριον,vox Latina. 15. ſ.ſublatum,vt Maria dixerat. 18. i.in domum ſuam. 19. quæ cum aliis mulieribus ad monumentum redierat. 20. cùm aliæ inde abyſſent.

& pro

& proſpexit[23] in monumentum:& vidit duos Angelos in albis[24], ſedentes vnũ ad caput[25],
& vnũ ad pedes,vbi poſitum erat corpus Ieſu.Dicunt ei illi, Mulier[26],quid ploras?Dicit[27]
eis,Quis tulerunt Dominũ[28] meũ:& neſcio vbi poſuerunt[29] eum.Hæc cùm dixiſſet,con-
[30]uerſa eſt retrorſum,& vidit Ieſum ſtantem:&[31] non ſciebat quia Ieſus eſt.Dicit[32] ei Ieſus,
Mulier[33],quid ploras[34]?quem[35] quæris ? Illa exiſtimans[36] quia hortulanus eſſet, dicit ei, Do[37]-
mine, ſi tu ſuſtuliſti eum[38], dicito mihi vbi poſuiſti eum: & ego eum tollam[f]. Dicit ei
Ieſus,Maria[39].

Sens. Lit. In Cap. XX.

23. Aug.de conſ.Euang.lib.3.cap.24.Viderat cum aliis mulieribus Angelum ſedentem ſuper lapidem reuolutum à monumento,ad cuius verba cùm fleret,proſpexit in monumentũ.nimium dolebat, nec ſuis,nec diſcipulorũ oculis facilè putabat credendum;vel diuino inſtinctu in eius animo factum eſt,vt proſpiceret.Greg.hom.25.Amanti ſemel aſpexiſſe nõ ſufficit,quia vis amoris intentionẽ multiplicat inquiſitionis:perſeuerauit vt quæreret,& inuenit,dilata deſideria creuerũt, & creſcẽtia inuenerunt. 24. Chry.quia non erat excelſa mulieris mens,vt ex ſudariis perciperet reſurrectionẽ,Angelos videt læto habitu,vt & ipſa à dolore mitigetur. 26.Chry.nihil de reſurrectione dicunt,ſed paulatim in eum ſermonem intrant:ne ergo ex viſione turbaretur,compaſſionis voce lacrymas prohibent, futurum quodammodo gaudium nunciantes,ita enim dicunt,quid ploras?quaſi dicant,plorare noli.

27. Aug.putans interrogaſſe neſciẽtes,prodit cauſam lacrymarum. 28. Aug. Dominum vocat Domini corpus exanime, à toto partem ſignificans: ſic confitemur Ieſum Chriſtum ſepultum,cùm ſola eius caro ſepulta ſit.29.Int.hæc eſt maior cauſa doloris.Aug.neſciebat enim quò iret ad cõſolandum dolorem.Chry.nondũ de reſurrectione aliquid nouerat,ſed adhuc tranſlatum arbitrabatur. 30. Aug. de con.Euan.lib 3 c.24 hîc intelligendi ſunt ſurrexiſſe Angeli,vt etiam ſtantes viderentur, ſicut eos Lucas viſos commemorat.Chry.quare ad Angelos loquens aliò cõuertitur?videtur mihi ea loquente Dominum à tergo apparuiſſe,Angelóſq; figura,inſpectione,& motu hoc oſtendiſſe;hoc ergo eam fecit retrorſum cõuerti.Aug.hora iam venerat qua gaudiũ ab Angelis quodammodo nunciatum, fletibus ſuccederet. 31. Chry.Apparuit Angelis vt Dominator; mulieri verò nõ ita,ne eam ſtupefaceret.

32. Int.redarguens eam. 34. q. d. non lacrymas nudas,ſed fidem exigo. 35. Int. interrogatur cauſa doloris,vt augeatur deſideriũ.Greg.hom.25.quatenus nominato eo,quem quærebat,in amorem eius ardentiùs æſtuaret. 36. Int nõ penitus falsò,quia in eius mente ſeminabat.Greg. Forſitan nec errando hæc mulier errauit,in eius enim pectore per amoris ſui vim ſemina virtutum viridentia plantabat. Chry.Hortulanum exiſtimat, quia in communi figura apparuit. 37. Glo. quem putat hortulanum, dicit Dominum,vt honorificaret hominem à quo rogabat beneficium. 38.Greg. at nondum dixerat quem quæreret,ſed vis amoris hoc agere ſolet in animo,vt quem ſemper cogitat, nullũ alium credat ignorare. f. Chry.q.d.ſi propter timorem Iudæorum tuliſti,ego eum accipiam.Theoph. Timebat ne Iudæi in corpus exanime ſæuirent,& ideo volebat aliò transferre. 39. Greg. qui communi vocabulo appellans,ex ſexu agnitus non eſt,vocat ex nomine.q.d.recognoſce eum à quo recognoſceris.

Sens. Myst. In Cap. XX.

25. Aug.qui Græcè Angeli,Latinè nuntij dicuntur: ſignificabatur ergo Euangeliũ Chriſti à capite vſque ad pedes.i.ab initio vſq; ad finem nunciandũ.Greg.ho.25.ad caput ſedet Angelus,cùm per Apoſtolos prædicatur quòd in principio erat Verbũ,quaſi ad pedes ſedet,cùm dicitur,Verbũ caro factum eſt,vel duo Angeli,duo Teſtamenta,quæ dum pari paſſu incarnatũ,mortuũ,& reſurrexiſſe Dominum nunciant,quaſi teſtamentũ prius ad caput,& poſterius teſtamentũ ad pedes ſedet. 26. Greg. hom.25. ipſa ſacra eloquia,quæ in nobis lacrymas amoris excitant,eaſdem conſolantur, dum nobis Redemptoris noſtri ſpeciem repromittunt. 30. Greg. hom. 25. quæ adhuc de Domini reſurrectione dubitabat,conuerſa eſt,vt videret, per dubitationem enim quaſi tergum in Domini faciem miſerat, quem reſurrexiſſe non credebat.31. Greg.quia amabat,& dubitabat,videbat,& non agnoſcebat eum.33.Int. quæ non credit,adhuc eſt mulier,adhuc corporei ſexus appellatione ſignatur.

Addit. Auct. In Cap. XX.

30. *vt ſolent qui aliquid ſollicitè quærunt huc illuc ſe vertere.*

[40] Conuerſa illa dicit ei, Rabboni [g] (quod dicitur, Magiſter [41]) Dicit ei Ieſus, [42] Noli me tangere, nondum enim [43] aſcendi ad Patrem meum. [44] Vade autem ad fratres meos, & dic eis, [h] Aſcendo ad Patrem [45] meum, [46] & Patrem [47] veſtrum, [48] Deum meum, & Deum [49] veſtrum. [50] Venit Maria Magdalene [51] annuncians diſcipulis, Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cùm ergo [52] ſerò eſſet die illo vna ſabbathorum, & [53] fores eſſent clauſæ, vbi erant

Sens. Lit. In Cap. XX.

40. Int.priùs corpore conuerſa, putauit quod non erat; nunc cõuerſa corde, quod erat agnouit. Auguſt.¶ Chry.conuerſa fuerat ad Angelos, vt interrogaret cur eſſent ſtupefacti. Chriſtus ergo eã vocans conuertit ad ſe, per vocem ſeipſum manifeſtans. 41. Aug.Hortulanum vocauit Dominũ, Ieſum verò vocat Magiſtrum: ibi enim honorabat hominem, à quo beneficiũ poſtulabat, hîc recolebat doctorem à quo diſcernete humana & diuina diſcebat. 42. Greg. hom. 25. in his verbis oſtenditur voluiſſe Mariã amplecti veſtigia Chriſti. 43. Aug.an ſedens in cælo tãgi poterat? certè ſe diſcipulis tãgendũ obtulit, dicens: Palpate, & videte, &c. quin & feminæ cum antequàm ad Patrẽ aſcenderet, tetigiſſe leguntur, in quibus erat & Magdalena. aut ergo hîc figuratur Eccleſia de gentibus, quæ in Chriſtum nõ credidit, niſi cùm aſcẽdiſſet ad Patrem: aut ſic in ſe credi voluit Ieſus, id eſt, ſic ſe ſpiritualiter tangi, quòd ipſe & Pater vnum ſunt. ei quippe in intimis ſenſibus, quodammodo aſcendit ad Patrẽ, qui ſic in eo profecit vt Patri agnoſcat æqualem. hæc autem carnaliter adhuc in eum credebat, quẽ ſicut hominẽ flebat. Aug. 1. de Trinit. cap. 9. Tactus tamquã finem facit notionis, nolebat ergo Chriſtus in eo eſſe finẽ intenti cordis in ſe, vt hoc quod videbatur, tãtummodo putaretur. Chry.volebat hæc mulier adhuc cum Chriſto verſari, vt ante paſſionem: ab hac ergo mente eam abducit, vt cum multa reuerentia ei loquatur: dicens autem, Nondum aſcendi, oſtẽdit ſe illuc properare, nec debere vltrà cum hominibus, vt antea conuerſari. Glo. Noli me tangere. i. ſic credere, nondũ aſcendi ad Patrem. i. nõdum credis me Patri æqualem, tunc tanges, cùm non imparem credes. Auctor. vide Additionem. 46. Int. natura. non ait cõmuniter noſtrum, ſed meum & veſtrum, quia differunt. Hil. 11. de Trin. Eſt ei Pater vt cæteris, ex ea parte qua homo eſt, & Deus ei, vt cunctis, ex ea natura qua ſeruus eſt; vnde, Vade, inquit, ad fratres meos, vnigenitus enim Deus ſine fratribus eſt. Aug. Patrem meũ natura, veſtrum gratia.

47. Int.gratia. 48. Int.quia ego homo. ¶ ſub quo & homo ſum. Aug. 49. Aug.inter quos & ipſum, mediator ſum. 50. Aug.de conſ.Euang.lib. 3. cap. 24. Egreſſa à monumẽto, id eſt, ab illo loco vbi erat horti ſpatium ante lapidem effoſſum; & cum illa aliæ quas ſecundùm Marcum inuaſerat tremor, & pauor, & nemini. ſ. aliorũ quidquam dicebant: cùm verò cum aliis veniret, tunc ſecundùm Matthæũ, occurrit illis Ieſus, dicens, Auete. habuerunt itaque collocutionem Angelorum, bis ad monumentum venientes; bis etiam Domini, ſemel. ſ. cùm Maria hortulanum putauit, & iterum cùm occurrit in via, vt eas repetitione firmaret. 51. Greg. ibi culpa abſcinditur vnde proceſſit; quia mulier in paradiſo viro mortem propinauit, mulier à ſepulcro viris vitam annunciat; dictáque viuificatoris ſui narrat, quæ mortiferi ſerpentis verba narrauerat. Glo. quaſi rebus ipſis Deus dicit, de qua manu illatus eſt potus mortis, de ipſa ſuſcipite potũ vitæ. 52. Int.hoc in ipſo die reſurrectionis. Beda. ideo ſerò apparuit quia conſequẽs erat, maximè eos tunc timidos eſſe. Theoph. præſtolabatur Dominus, vt omnes cõuenirẽt. Chry. nec vnum diẽ dimiſit pertrãſire, ſed videre ſitientibus quod ſciebãt iam ſuſcitatũ, & timẽtibus, cùm ſerò factũ eſſet, ipſis adſtitit. 53. Int.moli corporis vbi erat diuinitas, oſtia clauſa nõ abſtiterunt, ſicut & natus fuerat de Virgine. Aug. ¶ Theoph oſtiis clauſis venit, vt oſtendat eodem modo reſurrexiſſe clauſo ſepulcro. Aug. Serm. de paſſ. quidã hîc diſputant, quomodo per oſtia clauſa corpus intrare potuit? ſi comprehendis modum, non eſt miraculum, vbi deficit ratio, ibi eſt fidei ædificatio.

Sens. Myst. In Cap. XX.

44. Gloſſ. Noli manum maioribus adhibere, ſed vade ad perfectiores, qui facilè reſurrectionẽ credant, mulieribus enim in Eccleſia docere non permittitur. 51. Beda. Maria, quæ interpretatur domina illuminata, illuminatrix, ſeu ſtella maris, ſignificat Eccleſiam. in eo verò quod Chriſtum reſurrexiſſe nunciat, monentur omnes quibus eſt commiſſum prædicandi officium, vt ſi quid eis cælitus reuelatum fuerit, ſtudioſè proximis propinent.

Addit. Auct. In Cap. XX.

g. i. Magiſter mi, Syriacum eſt. 42. amplecti illa volebat. 43. pro, aſcendo. q. d. non tum diſcedo, tangere poteris poſtea. h. i. poſt aliquot dies aſcendam. q. d. dic eis vt recordentur quod dixi ante paſſionem, me ad Patrem aſcenſurum, &c. l. i. prima die hebdomadæ. ſ. poſtridie ſabbathi.

discipuli

diſcipuli congregati propter metum Iudæorum: [54] venit Ieſus, & [55] ſtetit in medio, & dixit
[56] eis, Pax vobis. Et cùm hæc dixiſſet, oſtendit eis [57] manus, & latus. [58] Gauiſi ſunt ergo diſci-
puli viſo Domino. Dixit ergo eis Ieſus [59] iterum, Pax vobis. [60] Sicut [61] miſit me Pater, & ego
mitto vos. Hæc cùm dixiſſet, [62] inſufflauit: & dixit eis, Accipite [63] Spiritum ſanctum: quo-
[64] rum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Tho-
mas autem vnus ex duodecim, qui dicitur [65] Didymus,

Sens. Lit. In Cap. XX.

54. Int. die Dominica eiuſdem reſurrectionis. Glo. quinquies in eo die apparuit. Primò, Magdalenæ. Secundò, eidem cum aliis in via. Tertiò, Petro. Quartò, Cleophæ, cum ſocio. Quintò, diſcipulis ianuis clauſis, prædictis duobus iã reuerſis. 55. Chry. mirum eſt non putaſſe illos phantaſma; ſed præueniẽs mulier multã in eis fidem operata eſt, & ipſe per viſum ſe eis manifeſtum oſtendit, & voce corũ mentem fluctuantem firmauit. 56. Chry. i. ne turbemini, commemorat autem verbum, quod ante crucem dixerat, Pacem meam do vobis, & in me pacem habebitis. 57. Int. vbi ad dubitantium corda ſanãda, vulnerum ſunt ſeruata veſtigia. Greg. & quia ad illud corpus quod videri poterat, fides intuentiũ dubitabat, oſtendit eis manus & latus. Claui enim manus fixerant, lancea latus aperuerat. Aug. 22. de ciu. cap. 19. Claritas, qua iuſti fulgebũt ſicut ſol, in Chriſti corpore cùm reſurrexit, abſcõdita fuiſſe potius, quàm defuiſſe credenda eſt. non enim cum ferret humanus atque infirmus aſpectus, quãdo à ſuis ita deberet attendi, vt poſſet agnoſci. 58. Chry. impletur illud, iterũ videbo vos, & gaudebit cor veſtrum.

59. Int. iteratio, confirmatio eſt, dat eis pacẽ ſuper pacem, ſicut promiſit per Prophetam. Beda. Repetit, quia gemina eſt virtus charitatis, vel quia ipſe eſt qui fecit vtraque vnũ. Glo. pacẽ offert, qui propter pacẽ venerat; iterat, vt monſtret per ſuũ ſanguinẽ pacificata, quæ in cælis, & quæ in terra. Chry. quia prælium implacabile habebant cum Iudæis, rurſus eis pacem annunciat, vt conſoletur: ſimul demonſtrans crucis efficaciam, per quam ſoluit omnia triſtia, & cõtulit omnia bona, & hæc eſt pax. mulieribus verò ſupra annunciatum gaudium. ſuſceperant enim maledictionem hanc, in dolore paries, & erant in mœrore. 60. Aug. æqualem Patri Filium nouimus, ſed hic verba mediatoris agnoſcimus, medium quippe ſe oſtendit, dicendo: ille me, & ego vos. 61. Int. i. ad paſſiones. q. d. ea charitate vos mitto ad mala, qua Pater me miſit. Greg. q. d. ea charitate vos diligo, cùm inter ſcandala perſecutorũ mitto, qua me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas paſſiones fecit. 62. Int. inſufflatio ſignificauit, Spiritum ſanctũ, non Patris eſſe ſolius Spiritũ, ſed & ſuum. Aug. ¶ Chry. non Patrẽ deprecatur, ſed ſua authoritate dat eis virtutem. Greg. hom. 26. prius in terra diſcipulis datur Spiritus ſanctus, poſtmodum de cælo mittitur, quia duo ſunt præcepta charitatis; in terra datur vt diligatur proximus, datur de cælo, vt diligatur Deus. vna eſt charitas, & duo præcepta; vnus Spiritus, & duo data. & proximi amore diſcitur, qualiter perueniri debeat ad amorem Dei. 63. Chry. apparet accepiſſe eos tunc poteſtatem quãdam, & ſpiritualem gratiam ad dimittendum peccata: vnde ſequitur, quorũ remiſeritis, &c.

64. Int. i. quos dignos remiſſione iudicaueritis, duabus ſcilicet clauibus, poteſtatis & diſcretionis. Greg. hom. 26. qui prius Spiritum ſanctũ habuerũt, vt innocenter viuerent, & quibuſdã prædicatione prodeſſent, hunc poſt reſurrectionẽ patenter acceperunt, vt pluribus prodeſſe poſſent, ad quantum verò culmen gloriæ diſcipuli perducti ſunt, qui principatũ ſuperni iudicij ſortiuntur, vt vice Dei peccata retineant, & relaxent? horum in Eccleſia locum Epiſcopi tenent, & ſoluendi, vel ligandi auctoritatẽ ſuſcipiunt, qui gradũ regiminis ſortiuntur. grandis honor, ſed graue pondus honoris: durum quippe eſt, vt qui neſcit tenere moderamen vitæ ſuæ, iudex fiat alienæ. Chry. Sacerdos ſi propriã benè diſpẽſet vitam, alienam verò non diligenter curet, in gehennã vadit; nec propterea læditis, in iis quæ ſunt à Deo commiſſa. Deus enim eſt, qui diſpenſat. ſacerdos linguam ſuã & manum tribuit: non enim iuſtum eſſet, vt propter alterius malitiam circa ſalutis ſymbola læderentur, qui ad fidem veniunt.

Sens. Myst. In Cap. XX.

65. Glo. Didymus. i. geminus, quia dubius. Thomas. i. abyſſus, quia dubitando profundiùs nouit.

Annot. Auct. In Cap. XX.

56. ſalutatio Hebræorum more, qui ita imprecantur omnia proſpera. ſ. à Deo. 61. ſ. in mundum pro ſalute hominum. 64. poteſtas hæc promiſſa, Matth. 18. nunc data, vel illic de foro exteriori ſermo eſt, hic de interiori etiam. 65. id eſt. geminus, id quod ſignificat Hebraicè Thomas, ſeu Thoma תאם.

[66] non erat cum eis quando venit Ieſus. Dixerunt ergo ei alij diſcipuli, Vidimus Dominum. [67] Ille autem dixit eis, Niſi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam [68] digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et poſt dies octo, iterum erant diſcipuli eius intus, & Thomas cum eis. [69] Venit Ieſus ianuis clauſis; [70] & ſtetit in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. Deinde dicit [71] Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide [72] manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & [73] Deus meus. Dixit ei Ieſus, Quia [74] vidiſti

Sens. Lit. In Cap. XX.

66. Chry. deficiebat ex diſperſione, quę iam facta erat. Greg. hom. 26. non caſu factum eſt, vt deeſſet, ſed Dei clementia, vt diſcipulus dubitans, dñi vulnera in magiſtro palpat carnis, in nobis vulnera ſanaret infidelitatis; plus nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quàm credentiū diſcipulorum fides profuit; dum enim ille ad fidē palpando reducitur, mens noſtra in fide ſolidatur. Beda. ait Lucas duos illos diſcipulos ex Emaus reuerſus, inueniſſe vndecim cōgregatos, ſed datur intelligi, quoddam fuiſſe interuallum quòd ad horā Thomas egreſſus ſit, & Ieſus veniens in medio ſtetit. 67. Chry. ſicut qualitercumque credere facilitatis eſt, ita præter modum inueſtigare craſſiſſimæ eſt mētis, ideoque accuſatur Thomas, qui dicentibus Apoſtolis, vidiſſe ſe Dominū, non credidit, quin etiā rē putauit impoſſibilem.
68. Chry. aliis craſſior exiſtens, per ſenſum craſſiſſimum, ſcilicet tactum, quærebat fidem, non cōtentus videre. 69. Chry. Vide Domini clementiam, etiam pro vna anima ſe oſtendit, & accedit vt ſaluet vnum; non apparuit autem ei ſtatim, ſed poſt dies octo, vt accenderetur deſiderio, & fidelior fieret in futurum. 70. Aug. ſerm. de Paſſ. Dicis, ſi per oſtia clauſa intrauit, vbi corporis modus? Reſpōdeo, ſi ſuper mare ambulauit, vbi eſt corporis pōdus? Fecit illud Dominus tamquàm Dominus, numquid quia reſurrexit deſtitit eſſe Dominus? 71. Chry. oſtendit ſe adfuiſſe cùm hæc Thomas loqueretur ad cōdiſcipulos. 72. Chry. quomodo corpus incorruptibile typos habebat clauorum? erat id cōdeſcenſionis, vt diſcerent ipſum eſſe, qui fuerat crucifixus. Aug. lib. de Symbolo. Poſſet de corpore clarificato omnem maculam cicatricis abſtergere, ſed ſciebat cur reſeruaret; ſicut enim demonſtrauit Thomæ non credenti niſi tangeret & videret; ita inimicis ſuis vulnera demonſtraturus eſt, vt conuincat, dicens: Ecce hominem quem crucifixiſtis: videtis vulnera quæ infixiſtis, agnoſcitis latus quod pupugiſtis, per vos enim, & propter vos apertum eſt, nec tamen intrare voluiſtis. Aug. 22. de Ciuit. Neſcio quomodo ſic afficimur amore martyrum, vt velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Chriſti nomine pertulerunt; & fortè videbimus; non enim deformitas in eis, ſed dignitas erit, & quædam in corpore virtutis pulchritudo fulgebit: ſi qua verò martyribus amputata, aut ablata ſunt, reſtituentur. dictum enim eis, Capillus capitis veſtri non peribit. quòd ſi decebit vt indicia vulnerum ibi cernantur, vbi membra percuſſa, vel ſecta ſunt, ibi cicatrices; ſed tamen eiſdem membris redditis, non perditis apparebunt, eruntque non vitia, ſed virtutū indicia. Greg. hom. 26. Duo mira Dominus, & iuxta humanam rationem valde contraria oſtendit, dum corpus & incorruptibile & tamen palpabile demonſtrauit: corrumpi enim neceſſe eſt quod palpatur, & palpari non poteſt quod non corrumpitur: palpabilem ergo ſe demonſtrauit, & incorruptibilem, vt oſtenderetur corpus eiuſdem naturę, & alterius gloriæ. Greg. 14. Mor. cap. 31. Corpus noſtrum in reſurrectionis gloria ſubtile erit per effectum ſpiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. 73. Aug. Tangebat hominem, & Deum confitebatur. Theoph. Qui priùs fuerat infidelis, poſt lateris tactum optimum ſe Theologum oſtendit, duplicem naturam, & vnam hypoſtaſim Chriſti ediſſerens. dicens enim Dominum, naturam humanam, dicens Deum, diuinam confeſſus eſt in vno & eodem. 74. Aug. Non ait, tetigiſti: generalis eſt quodammodo ſenſus viſus, & per alios ſenſus ſolet nominari. dicimus enim, vide quàm bene ſonet, oleat, ſapiat, caleat. Et Dominus, Infer, inquit, digitum tuum, & vide, quaſi dicat, tange, & vide: nec tamen ille oculos habebat in digito. Poteſt etiam dici, non auſum Thomam tangere, cùm ſe Chriſtus tangendum offerret. Greg. quomodo dicitur, vidiſti, ſi fides eſt argumentum non apparentium? aliud vidit, aliud credidit; hominem vidit, Deum confeſſus eſt.

Adnit. Avct. In Cap. XX.

71. quod te facere velle dixiſti. 74. ſcilicet, tactu ad quem etiam ſuprà inuitans dixerat, Vide manus meas, &c. vel fortè contentus vidiſſe, & audiſſe, tangere noluit.

[75] me Thoma,[76] credidiſti: [77] beati qui [m] non viderunt,[78] & crediderunt. [79] Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum,quę non ſunt ſcripta in libro hoc. Hæc autem ſcripta ſunt, [80] vt credatis quia Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei viui, & vt credentes,[81] vitam [82] habeatis in nomine eius.

Sens. Lit. In Cap. XX.

75. Int.hominem. 76. Int. me eſſe Deum. 77. Greg. In hac ſententia nos ſpecialiter ſignificati ſumus,qui eum,quem carne non vidimus,mente retinemus,ſi tamẽ fidem noſtram operibus ſequimur; ille enim verè credit,qui exercet operando, quod credit. 78. Aug. Præteriti temporis verbis vtitur, vt qui nouit quod erat futurum,in ſua prædeſtinatione iam factum. Chry.Cùm aliquis dixerit,vtinam illis temporibus fuiſſem,& vidiſſem Chriſti miracula,cogitet,Beati qui non viderunt,& crediderunt. Theoph.ſignificat hic etiam diſcipulos,qui nec plagas clauorum,nec latus palpantes,crediderunt.
79. Chry.quia Iohannes pauciora aliis Euangeliſtis dixerat,hoc ſubiungit:ſed nec alij omnia dixerunt,ſed quæ erant ſufficientia adducere ad fidem;videtur autẽ mihi loqui de ſignis factis poſt reſurrectionem,vnde dicit in conſpectu diſcipulorum, cum quibus ſolis poſt reſurrectionem conuerſatus eſt. Glo. quaſi in fine libri concludit,deinde tamen narrat geſta ad mare Tiberiadis, & capturam piſcium. 80. Chry. nec enim ſolùm diſcipulorum gratia ſigna fiebant. 81. Chry. non enim illi cui creditur,ſed nobis vtile eſt credere. 82. Chry.id eſt,per Ieſum,ipſe autem eſt vita.

Addit. Avct. In Cap. XX.

m. pro, cùm non viderint, credent. 79. hic videtur voluiſſe finem facere ſcribendi,ſed poſtea iudicauit etiam reliqua addenda. 82. i.per ipſum,ſeu propter ipſum.

CAPVT XXI.

P[1] Ostea [2] manifeſtauit ſe iterum Ieſus diſcipulis ſuis ad mare [3] Tiberiadis. Manifeſtauit autem ſic. Erant ſimul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus,& Nathanaël,qui erant à Cana Galilææ, [4] & filij Zebedæi,[5] & alij ex diſcipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado [6] piſcari. [7] Dicunt ei,Venimus & nos tecum. Et exierunt,& aſcenderunt in nauim:& illa

Sens. Lit. In Cap. XXI.

1. CHry. Poſtea dicit,quia non ſemper cum eis erat, vt antea. 2. Chry. non enim videretur niſi condeſcenderet. 3. Ior.Idem eſt quod mare Galilææ,& ſtagnum Genezareth. Chry.abierant in Galilæam,periculum Iudæorum declinantes. 4. Int.ſ. Iohannes,& Iacobus Maior. 5. Int.quorum nomina tacentur. 6. Chry. quia Dominus non continuè cum eis erat, neque eis aliquid erat cõmiſſum, artem piſcatoriam tractabant.Greg.hom.24. Negotium quod ante cõuerſionem ſine peccato extitit, poſt cõuerſionem repetere culpa non fuit.Itaq; Petrus ad piſcationem rediit;Matthæus ad telonium non rediit: ſunt enim pleraq; quæ ſine peccato exhiberi,aut vix,aut nullatenus poſſunt, ad quæ poſt conuerſionem non eſt redeundum. Aug. Non fuerant prohibiti Apoſtoli ex arte ſua licita victum neceſſarium quærere, ſi quando vnde viuerent aliud nõ haberent.Sic Paulus ne gentes offenderet,ſi poteſtate quam cum cæteris prædicatoribus habebat, vteretur,artem quam non nouerat,didicit, vt dum ſuis manibus tranſigitur doctor,nullus grauaretur auditor.quanto ergo magis B.Petrus, qui piſcator fuerat,quod nouerat,fecit,ſi aliud vnde viueret non inuenit?quòd ſi quis dicat,cur nõ Dominus quod eis promiſit.ſ.apponenda his omnia ſi quærerent regnũ Dei,impleuit?Reſpondendum impleſſe. quis enim alius piſces,qui caperentur,appoſuit,qui non ob aliud credendus eſt eis inieciſſe penuriam,qua cogerentur ire piſcatum,niſi depoſitum volens exhibere miraculum? Chry.ſequebantur alij diſcipuli Petrum,erant enim ſibi inuicem colligati.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

3. id eſt,lacum.

[8] noꝯte [9] nihil prendiderunt. Manè autem iam facto ſtetit Ieſus in littore:non tamen cognouerunt diſcipuli quia Ieſus eſt. Dicit ergo eis Ieſus, [10] Pueri, numquid pul[a]mentarium habetis? Reſponderunt ei, [11] Non. Dicit eis, Mittite in dexteram na[b]uigij rete, & inuenietis. Miſerunt ergo: & iam non valebant illud trahere præ multitudine piſcium. Dicit ergo diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, Petro, [12] Dominus eſt. Simon [13] Petrus cùm audiſſet quia Dominus eſt: [14] tunica

Sens. Lit. In Cap. XXI.

8. Chry. Noꝯte piſcabantur, quia adhuc formidoloſi erant. 9. Greg. ho. 24. Facta eſt diſcipulis magna difficultas, vt veniente Magiſtro, fieret admirationis magna ſublimitas. 10. Chry. Init cum eis ſermonem, velut ab eis emere volens. 12. Chry. Iohannes perſpicacior erat, & ideo primò cognouit Chriſtum. Beda. Cognouit Iohannes primùm Dominum, ſiue miraculo piſcationis, ſiue ſono præcognitæ vocis. 13. Chry. Petrus feruentior erat, ideo promptiùs venit ad Chriſtum.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

8. GLo. nox ante aduentũ Chriſti, in qua nullus ad perfectionem per legem venit; manè, aduentus Chriſti. Aug. in captura piſcium commendatur Eccleſiæ Sacramentũ, qualis futura eſt in vltima reſurrectione, ad quod cõmendãdum valet, quod tamquam finis eſt interpoſitus libri, quod eſſet ſecuturæ narrationis quaſi prooemium, & ſeptem diſcipuli ſuo numero finem ſignificant temporis: vniuerſum enim tempus ſeptem diebus voluitur, & littus finem ſeculi ſignificat, eſt enim finis maris: & ſicut hic ſignificata eſt Eccleſia, qualis in fine ſeculi futura ſit; ita alia piſcatione ſignificata eſt, qualiter nũc ſit; itaque ibi non ſtabat Ieſus in littore, ſed aſcendit in nauim; illic non mittuntur retia in dexterã, ne ſoli ſignificentur boni; nec in ſiniſtram, ne ſoli mali: ſed indifferenter, vt ſignificẽtur permixti boni & mali. hic verò mittitur in dexteram rete; vt ſoli boni ſignificentur, qui pertinent ad reſurrectionẽ vitæ, & in littore. i. in fine ſeculi, cùm reſurrexerint, apparebunt; habet iſtos Eccleſia poſt finẽ vitæ huius in ſomno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perueniat; &. quod in prima piſcatione duabus nauiculis, hoc iſto loco centũ & centum cubitis eſt figuratum. ſ. vtriuſque generis electi, circũciſionis & præputij: illic numerus piſcium non exprimitur; tamquam illud fiat per Prophetam prædictum, Annunciaui, & locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerum; hîc certus eſt numerus, vbi decem decalogum ſignificat; cùm autem ad legẽ accedit gratia. i. ad litteram Spiritus, quodammodo denario additur ſeptenarius, quo numero ſignificatur Spiritus ſanctus, ad quẽ ſanctificatio pertinet, quæ tribuitur diei ſeptimo in lege: & Eſaias Spiritum ſanctum munere ſeptenario commendat: numerus verò decimus ſeptimus ab vno vſque ad ſeipſum omnibus computatis creſcens, ad centum quinquaginta tria peruenit: non ergo tantùm cẽtum quinquaginta tres ad vitam æternam reſurrecturi ſignificantur, ſed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes, hoc numero figurantur, qui etiam ter habet quinquaginta, & inſuper tria propter myſterium Trinitatis; quinquagenarius autẽ completur multiplicatis ſeptẽ per ſeptem, additoque vno, vt eos ſignificet eſſe vnum. Dicitur verò quòd erant magni piſces. qui enim fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Illic rete propter ſignificãda ſchiſmata rumpebatur, hic non rũpitur. in illa enim ſumma pace ſanctorũ nulla erunt ſchiſmata. Theoph. Cùm nox erat ante Solis Chriſti præſentiam, Prophetæ nihil ceperunt, quia etſi vnam nationẽ Iſrael corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idololatriam labebatur. Greg. ho. 24. mare præſens ſeculum ſignificat, quod ſe cauſarum tumultibus, & vndis vitæ corruptibilibus illidit; ſoliditas autẽ littoris perpetuitas eſt quietis æternæ: diſcipuli ergo adhuc fluctibus mortalis vitæ inerãt, Dominus autem iam in littore ſtabat; ad quod Petrus, cui ſpecialiter Eccleſia commiſſa eſt, piſces pertrahit, ſtabilitatẽ æternæ pacis fidelibus oſtendens, quod egit verbis, & epiſtolis, agitque quotidie miraculorũ ſignis Beda. per ducentos cubitos gemina charitatis virtus exprimitur; per dilectionẽ enim Dei & proximi Chriſto appropinquamus. Piſcis aſſus eſt, Chriſtus paſſus, ipſe latere dignatus eſt in aquis generis humani, capi voluit laqueo noſtræ mortis, & qui nobis factus eſt piſcis humanitate, extitit panis reficiens diuinitate. b. Int. i. prædicationem ad colligendos ſolos dexteros. 14. Int. ſ. fide Eccleſiæ.

Aodit. Avct. In Cap. XXI.

3. *i. lacum,* 10. *ſic operarij ſoliti vocari apud Iudæos.* a. *i. obſonium* προσφάγιον. *q. d. pani additum.*
14. *ſ. qua ſolet ſuperindui, nempe pallium piſcatorum tunica eſt quadam.*

ſuccinxit[c] ſe(erat enim nudus)[15] & miſit[16] ſe in mare. Alij autem diſcipuli nauigio[17] venerũt
(non enim longè erant à terra, ſed quaſi cubitis ducentis[d]) trahentes rete piſcium. Vt
ergo deſcenderunt in terram,viderunt prunas[18] poſitas[19],& piſcem[20] ſuperpoſitum[21], & pa-
nem[22].Dicit eis Ieſus,Afferte[23] de piſcibus quos prędidiſtis nunc.Aſcendit Simõ Petrus,
& traxit[24] rete in terram[25],plenum magnis piſcibus cētum quinquaginta tribus. Et cùm
tanti[26] eſſent,non eſt ſciſſum[27] rete.Dicit eis Ieſus, Venite,& prandete.Et nemo[28] audebat
diſcumbentium[e] interrogare eum,Tu quis es?ſciẽtes quia Dominus eſt.Et venit Ieſus,
& accepit panem[29],& dabat[30] eis,& piſcem[31] ſimiliter.Hoc iam tertiò[32] manifeſtatus eſt

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

c. Theoph.quod ſe præcinxit,pudoris eſt ſignũ:præcinxit verò ſe linco amictu,quẽ Phœnices,&Tyrij piſcatores ſibi circũuoluuot,cùm nudi ſunt. 15. Beda.oudus dicitut ad compatationẽ cæterorum veſtimcotorũ quibus vti ſolebat,ſic ſolemus ſimpliei veſtimẽto induto dicere,Cur nudus incedis?poteſt etiam intelligi more piſeatorem ſtudio piſcandi oudus inceſſiſſe. 16. Beda.eodẽ ardore,quo & multa alia fecerat,venit ad Ieſum.oõ eſt autẽ intelligendum ſuper fluctus veniſſe,ſed aut natãdo,aut pedibus propriis;erant enim prope tettam. 18. Chry.aliud ſignum ſubdltur. 21. Int.ſ.pτnnis.Aug. 22. Int.ſ.viderunt,oon ſuper pτuoas.Aug. 23. Chry.Iubet affetti ex piſcibus, vt oſtendat non eſſe phantaſma quod factum eſt. 26. Int.Numero,quaoritate.Aug.i.tam magni. 27. Chry. aliud hoc fuit ſignum. 28. Int.tanta erat euidentia veritatis,quòd Ieſus erat,vt nullus eorum audetet nõ ſolùm negare,ſed nec dubitare,& ideo non intettogare.Aug.Si enim quiſquam dubitaret,vtique interrogaret. Chry.noo ſimilitet coofidebant ei loqui vt priùs,ſed cum ſilentio & reuerentia multa ſedebant attendentes in eum,fotmam quidem mutatam videntes,& multa admiratione plenam;ſtupefacti volebant interrogare,ſed fotmido,cùm ſcitẽt Dominum eſſe , cohibebat interrogatiooem. 29. Chry hîc non reſpicit in cælum,oec humana illa facit,quæ condeſcenſionis gratia ſolebat. 30. Chry.hîc oõ dicitur comediſſe cũ eis,ſed Lucas hoc dicit,quod oon fiebat quaſi cibis indigeret,ſed condeſcenſione,ad demonſtrandam reſurrectionẽ.Aug.13.de ciuit.Corpora iuſtorum in reſurrectione nullis indigebũt outrimentis,iouiolabili enim munere immortalitatis induẽtur,vt nõ niſi velint poſſibilitate,uõ oeceſſitate veſcaotut,non enim eis poteſtas edendi & bibẽdi,ſed egeſtas auferetur,ſicut Chriſtus poſt reſurrectionem cibum & potum cum diſeipulis ſumpſit,non iodigentia,ſed poteſtate. 32. Int.quantum ad dies,non ad apparitionũ numerũ.Aug.manifeſtauit enim ſe primo die cùm reſurrexiſſet, & poſt dies octo,præſente Thoma,& hoc die,& deinde quoties voluit,vſque dum aſcẽderet in cælũ.Aug.de con. Euan.l.3.c.25.Decies legitur Domious apud Euangeliſtas viſus poſt reſurrectionẽ.Semel à mulieribus ad monumentũ.Secundò,iſdem in itinere.Tertiò,Petro.Quartò,euntibus in caſtellum. Quintò,pluribus in Hieruſalem,abſente Thoma.Sextò, præſente Thoma.Septimò , ad mare Tiberiadis. Octauò, omnibus in moote Galilææ , ſecundùm Matthæum. Nonò , ſecundùm Marcum nouiſſime recumbentibus;quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi.Decimò,ipſo die Aſcenſionis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

16. Int.ex dilectione in fluctus ſeculi. 17. Int.i.in Eccleſia fluctus mundi calcantes. 19. Int.quibus ſignificatur calor charitatis. 20. Int.ſ.fidem. 22. Int.ſ.verbum Dei. 24. Int.dum his qui in ſeculi fluctibus ſunt,ſtabilitatem æternitatis oſtẽdit. 25. Int.i.littus,quod eſt finis mundi. 31. Aug.piſcis aſſus, Chriſtus eſt paſſus,ipſe eſt panis qui de cælo deſcendit, huic incorporatur Eccleſia ad participandum beatitudinẽ ſempiternam,propter quod dictũ eſt,Afferte de piſcibus,quos prendidiſtis: vt omnes qui hanc ſpẽ gerimus,per illum ſeptenarium numerũ diſcipulorum, per quẽ noſtra vniuerſitas figuratur, tanto Sacramento nos cõmunicare noſſemus,& eidem beatitudini ſociari.Greg.ho.24.per hoc quod ſeptem diſcipulis vltimum conuiuium celebrat,eos tantùm,qui ſeptiformi gratia Spiritus ſancti pleni ſunt,futuros ſecum io æterna refectione denunciat,quique nunc perfectionis ſtudio terrena tranſcendunt.nam & ſeptenario numero perfectio deſignatur.Gloſſ.Chriſtus piſcis, qui in aquis generis humani latuit,captus laqueo mortis,idem fauus,in quo mel io cera.i.diuinitas in humanitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

c. i.circumuoluit,ſeu circumcinxit,di. [illegible]. 15. ſ.ex parte more piſcatorum. d. adeò;paſſibus ſexaginta,cubitus enim ſeſquipes,paſſus autem pedes quinque. e. legendum diſcentium.i.diſcipulorum.nam Gr. [illegible]. 32. ſ.multis ſimul,vel pro tertia die,prima enim,cùm reſurrexit,ſecunda,poſt octo dies.

Ieſus diſcipulis ſuis,cùm ſurrexiſſet à mortuis.Cùm ergo prandiſſent,dixit Simoni Petro Ieſus,[33]Simō [34]Iohannis,diligis me plus his?Dicit ei,[f]Etiam Domine:tu [35]ſcis quia [36]amo te.Dicit ei,[37]Paſce agnos meos.Dicit ei iterum,Simon Iohannis,diligis me?At ille,Etiā Domine,tu ſcis [38]quia amo te.Dicit ei iterum,Paſce agnos meos. Dicit ei [39]tertiò,Simon Iohannis,amas me?[40]Contriſtatus eſt Petrus , quia dixit ei tertiò , Amas me? & dixit ei, Domine,tu omnia noſti : tu ſcis quia [41]amo te.Dicit ei Ieſus,[42]Paſce [41]oues [44]meas. [45]Amen,amen dico tibi,cùm eſſes [46]iunior,cingebas te,& ambulabas vbi volebas : cùm autem ſe[47]nueris,[48]extendes manus tuas,& alius te [49]cinget,& ducet quò tu

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

33. Aug.interrogat,ſciens quòd ſe plus omnibus diligeret Petrus. 34. Alcui.ſ.Filius. 35. Int.oſtēdit Dominū ſciētē interrogaſſe.Gl.Sciebat Ieſus an plus diligeret:Petrus quod de ſe nouerat,dicit.ſ.quòd amat:vtrū verò plus diligat,tacet,quantū enim alij diligāt,neſcit.ſ.priori periculo negationis doctus, cautiùs reſpondet. 36. Aug.Serm.de Paſſione.Cùm moreretur Dominus,timuit,& negauit,reſurgens Dominus,amorē inſeruit,timorem fugauit,negauit,mori timens,reſurgēte Domino, quid timeret in quo mortē mortuā reperiret? 37. Aug.ſer.de Paſſione,tamquā non eſſet vbi oſtenderet Petrus amorē in Chriſtū,niſi eſſet paſtor fidelis.Chry.quod nobis maximè tribuit diuinā beneuolentiā,eſt proximorum curatio:prætériens autē Dominus alios,Petro de talibus loquitur.Erat enim Apoſtolorū eximius,& os diſcipulorū,& vertex collegij,vnde & ei fratrū prælationē committit.q.d.animam quā dixiſti te poſiturum pro me,hāc da pro ouibus meis. 38. Aug.Demonſtratur vnum & idē eſſe amorem & dilectionē,dixerat enim Dominus,Diligis me?vnde & nouiſſimè Dominus ait,Amas me? 39. Aug. negationi trinæ trina cōfeſſio redditur,ne minùs amori lingua ſeruiat,quàm timori,& plus vocis elicuiſſe videatur mors imminēs,quàm vita præſens.Chry.Tertiò interrogat,& eadē iniungit,oſtendens quanti faciat curā propriarum ouium,& quia hoc eſt maximum eius amoris ſignum. Theoph.ex tūc inoleuit conſuetudo vt ter cōfiteantur qui veniunt ad baptiſmum. 40. Chry.Rurſus formidat priora, ne fortè æſtimans ſe diligere,ſi non diligat,corripiatur,ſicut priùs correptus eſt,ſe æſtimans fortē:itaque ad ipſum Chriſtū confugit.Aug.de verb.Dom.Cōtriſtatus eſt quòd ſæpe interrogatus eſſet ab eo qui ſciuerat quod interrogabat,& donauerat quod audiebat. 41. Aug.non addidit plus his,quia cor aliorū videre non poterat. 42. Aug.q.d.ſit amoris officiū paſcere Dominicū gregē,ſicut fuit timoris indicium negare Paſtorē 43. Int.pro quibus pones animā,quod eſt dilectionis confirmatio.Theoph. Agni ſunt qui introducuntur:oues,perfecti.Gl.Paſcere oues,eſt credētes,ne deficiant,confortare,terrena ſubſidia ſi n ceſſe eſt ſubditis prouidere,exēpla virtutum præbere,aduerſariis obſiſtere,peccantes corrigere. 44. Aug.qui hoc animo paſcūt oues Chriſti,vt ſuas velint eſſe , nō Chriſti,ſe cōuincuntur amare,non Chriſtū,vel gloriandi,vel dominandi,vel acquirendi cupiditate,non obediendi,& ſubueniēdi,& Deo placendi charitate:nō ergo nos,ſed ipſum amemus,& in paſcendis ouibus eius quæ ſunt eius,nō noſtra quæramus.qui ſe,non Deum amat,non ſe amat: qui enim non poteſt viuere de ſe,moritur amādo ſe,cùm ille diligitur de quo viuitur,non ſe diligendo magis ſe diligit,qui propterea non ſe diligit,vt eum diligat de quo viuit.Gl.vt meas,non vt tuas;gloriam meam in eis quære,non tuam, mea lucra,nō tua. 45. Chry.prænunciat ei martyriū,docens quomodo eū amare oporteat. 46. Chry. in ſecularibus iuuenis quidē vtilis,ſenex inutilis eſt:at in diuinis nō ita,ſed cùm ſuperuenit ſenectus, tūnc virtus clarior.quia verò Petrus ſemper volebat pericula ſubire pro Chriſto , dicit ſe impleturum eius deſiderium,vt quæ iuuenis non eſt paſſus,patiatur ſenex. 47. Chry.per hoc oſtenditur quòd non erat iuuenis,nec ſenex,ſed vir perfectus. 48. Aug.hoc eſt,crucifigēris,ad quod vt venias, alius te cinget.Glo.Paſſurum prædicit,qui negaturum prædixerat, hoc iam poterat reſurrectione firmatus,quod immaturè pollicebatur infirmus;iam non metuit huius vitæ interitum, quia reſurgente Domino,vitæ alterius præceſſit exemplum. 49. Int.ſcilicet,vinculis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

33. Alc.Simon,obediens, Iohannes,gratia : nempe ſic vocatur, vtpote obediens gratiæ Dei, quod enim ardentiori charitate eum amplectitur,non meriti humani,ſed diuini eſt muneris.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

34. *ſ.filius.apparet Bar-Iona per contractionem poſitum pro Bar Iohanna,quod idem eſt cum Bar Iohannis.*
f. i.certè,ſub.diligo. 48. *ſ.in cruce.* 49. *i.ligabit ad ſupplicium ducturus.*

non vis

[50] non vis.Hoc autem dixit,ſignificans qua morte [51] clarificaturus eſſet Deum.Et cùm hoc dixiſſet,dicit [52] ei,Sequere me. Conuerſus Petrus, vidit illum diſcipulũ quem [53] diligebat Ieſus,[54] ſequentem,qui & [g] recubuit in cœna ſuper pectus eius,& dixit,Domine,quis eſt qui tradet te?Hunc ergo cùm vidiſſet Petrus,dicit Ieſu,Domine,hic autem [55] quid?

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

50. Int.ſ.ad mortem.Aug.ſi fieri poſſet,præter mortis moleſtiam vitam concupiſcebat æternam;ad quam moleſtiam nolens venit,& volens eam vicit; vſque adeo eſt naturalis infirmitatis affectus quo nemo vult mori,vt eum beato Petro nec ſenectus auferre potuerit.Debet mortis moleſtiã vincere vis amoris,quo amatur ille,qui cùm ſit vita noſtra etiã mortem voluit ferre pro nobis.Si nulla eſſet mortis vel parua moleſtia,non eſſet tam magna martyrij gloria.Chry.Naturalis eſt compaſſio animæ,& inuita ſeparatur à corpore,Deo hoc diſpenſante,ne multi ſibi mortem inferant. Glo.Si paſtor immolatus eſt,vt ouis,qui de ouibus fiunt paſtores,nõ metuant immolari. 51. Int. quia hac morte oſtendit quantum colendus & amandus ſit Deus.Chry.non dixit moriturus, ſed clarificaturus. pati enim pro Chriſto,gloria eſt & honor.Aug.hunc inuenit exitum ille negator & amator,vt pro eius nomine perfecta dilectione moreretur,cum quo ſe moriturũ peruerſa feſtinatione promiſerat;oportebat vt prius Chriſtus pro Petri ſalute, deinde Petrus pro Chriſti prædicatione moreretur. 52. Int. q. d. ne timeas mori pro me,cùm ego priùs pro te.Aug.cur dicit Petro,Sequere me,& nõ cæteris?numquid ſolus pro Chriſtiana veritate paſſus eſt Petrus?nónne ibi erat Iacobus,quẽ Herodes occidit?dixerit aliquis,Petrum non ſolùm mortem,ſed mortem crucis,ſicut Chriſtus,expertum.Theoph.in hoc quod dicit,Sequere me,cunctorũ fidelium prælatum inſtituit; ſimul & ſe vult ſequatur in cunctis verbis & operibus,deniq; oſtendit affectionem ad ipſum;qui enim nobis adſtrictiores ſunt,hos nos ſequi volumus.

53. Int.cõmendat priuilegium amoris ſui.Aug.Se ipſum dicit,quem Ieſus præ cæteris,& familiariùs diligebat, ita vt in conuiuio ſupra pectus ſuũ diſcumbere faceret;credo vt Euangelij iſtius quod per eum fuerat prædicaturus,excellentiam altiùs commẽdaret.Sunt qui dicant Iohannem plus amatum, quia ab ineunte pueritia caſtiſſimus vixerit.Glo. Donauit Chriſtus Iohannem potiore dulcedine ſui amoris,quia virgo electus ab ipſo,virgo permãſit,vnde & matrem ei commendauit. Aug.Cur Iohannem plus dilexit Dominus,cùm Dominũ plus dilexerit Petrus? quantũ intelligo melior eſt,qui plus diligit Chriſtum,felicior quem plus diligit Chriſtus: puto ergo duas vitas hìc ſignificatas;vnam,quæ in fide eſt per Apoſtolũ Petrũ propter Apoſtolatus ſui primatũ, itaque ei dicitur,ſequere me.per imitationem.ſ.perferendi temporalia mala; alteram verò quæ in ſpe per Iohannem, de quo dicitur.Sic eum volo manere donec veniam.ſ.ſempiterna bona redditurus.q.d.perfecta me ſequatur actio informata meæ paſſionis exẽplo,inchoata verò contemplatio maneat.i.expectet perficienda cùm venero. In actiua vita quãto magis Chriſtum diligimus,tanto faciliùs liberamur à malo;at ipſe nos minus diligit quales ſumus,& ideo liberat,ne ſemper tales ſimus;illic nos amplius diligit, vbi quod ei diſpliceat,& quod à nobis auferat,nõ habebimus;amet eum Petrus vt ab iſta mortalitate liberemur; ametur Iohannes,vt in illa immortalitate ſeruemur.Minus Iohannes diligit, quia manet.i.expectat, nec dũ habens illũ amorem,qui tunc multo amplior erit, hoc ergo ſignificatũ eſt per Petrum plus amantem,ſed minus amatum. Minus enim nos amat Chriſtus miſeros,quàm beatos,minus verò veritatis contemplationem,qualis tunc futura eſt,amamus,quia nondũ nouimus,nec habemus.Glo.quòd magis diligat Iohannẽ,cùm Petrus magis diligat,eſt manifeſta miſericordia,ſed occulta iuſtitia.cõmendantur hìc duæ Eccleſiæ vitæ:ad procelloſæ gubernaculũ dantur claues ad liganda,& ſoluenda peccata,propter illã quietam requiẽ,ſuper pectus Ieſu diſcumbitur,vnde veritas bibitur. Et quod virgo eſt Iohannes,cõuenit futuræ vitæ,vbi nec nubent,nec nubentur. 54. Glo.Cœperat Ieſus abire,Petrusque nondum intellecto,quod audiuit,Sequere me,cœpit ſequi pedum inceſſu, ſecutus eſt & Iohannes.

g. Int.commendat veritatem Euangelij.Chry.Recolit illam accubationẽ,vt oſtendat Petri fiduciam poſt negationem,qui enim in cœna non audebat interrogare,pro alijs nunc Magiſtrum interrogat.

55. Theoph.i.numquid morietur & ipſe?Glo. Audierat ſe crucifigendũ, voluit etiam fratris cognoſcere exitum. Chry.quia magna ei prædixerat Dominus,& orbem terrarũ commiſerat, & martyrium prænunciauerat,& amorẽ teſtatus eſt ampliorem, volens & Iohannem cõmunicatorem accipere, dixit, Hic autem quid? q.d.nónne eãdem nobiſcum veniet via?valdè enim Iohannem amabat Petrus, cúmque putans velle interrogare de ſe ipſo,nec audere,pro eo ſuſcepit interrogationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

50. ſ.naturali voluntate. 51. i.glorificaturus. 52. apparet Chriſtum ſurrexiſſe,& cœpiſſe ambulare,aut ſe ad diſceſſum compoſuiſſe. 55. ſ.facturus,aut paſſurus?

Dicit

Dicit ei Ieſus, Sic[56] eum volo manere donec veniam, quid ad te?tu me ſequere[57]. Exiit ergo ſermo iſte inter fratres, quia diſcipulus[58] ille non moritur. Et non dixit ei Ieſus, Non moritur: ſed, Sic eum volo manere donec veniam[59],quid ad[60] te?Hic[61] eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit[62] hæc: & ſcimus[63] quia verum eſt teſtimonium eius.Sunt[64] autem & alia multa quæ fecit Ieſus: quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere[65] poſſe eos,qui ſcribendi ſunt[h] libros.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

56. Int.Specialiter enim Domino eum viſitante, placitam accepit carnis abſolutionem. 57. Int.ſ. crucis paſſione. 58. Int.ex prædictis hoc intellexerunt, & quòd non eſſet ita intelligendum, ipſe Iohannes admonet. Aug.cui placet, adhuc reſiſtat, & dicat verum quidem eſſe, non dixiſſe Dominum, diſcipulum illum non moriturum, ſed hoc tamen ſignificaſſe. Fortè aliquis in illo ſepulcro apud Epheſum,dormire eum potiùs quàm mortuum iacere contendet, quod illic terra quaſi ebullire perhibetur,quaſi eius hoc anhelitu fiat.ſed cur diſcipulo, quem præ cæteris diligebat, pro magno munere longum donauerit ſomnum? 59. Theoph.quidam ita intellexerunt, quouſque veniam contra Iudæos illos percuſſurus baculo Romanorum. aiunt enim Iohannem vſque ad Veſpaſiani tempus in illis locis conuerſatum.vel,donec veniam,id eſt,dum hunc volens dirigam ad prædicandum.te namq; nunc dirigo ad orbis Pontificatum. 60. Chry.q.d.opus tibi commiſſum attende,& perfice; hunc ſi voluero manere hic,quid ad te? 61. Chry.conſuetudo eſt cùm valde vera dicimus, noſtrum teſtimonium non negare,multo magis ergo ille qui Spiritu ſancto ſcribebat, vnde & Apoſtoli alij dicebant,nos ſumus teſtes horum.Glo.Apertè ſuam deſignat perſonam ex officio,quod noluit deſignare ex vocabulo.

62. Chry.hoc dicit quia poſterior ad ſcribendum venit,Chriſto monente.vnde & frequenter oſtendit Chriſti ad ſe amorem, occultè inſinuans cauſam, ex qua ad ſcribendum proceſſit,& fide dignum faciens ſermonem à ſua dignitate. 63. Chry. omnibus enim interfuit. 64. Chry. ſi aliqui non credunt,vel ex hoc inducantur ad credendum.apparet enim hinc non ſcripſiſſe ad gratiam, qui plura reliquerit,contumelias,& conuitia in medium proponẽs:cùm oporteat eum,qui ad gratiam ſcribit,opprobria tacere,& clara proponere. 65. Int.quantum ad intelligentiam. Aug.non ſpatio locorum, ſed capacitate legentium,credendum eſt,comprehendi non poſſe. Quamuis ſalua rerum fide plerumque verba excedere videntur fidem,nec tamen à tramite veritatis errant;ſic enim verba rem excedunt, vt voluntas loquentis,nec fallentis appareat;quem loquendi modum hyperbolem Græci vocant,& ſicut hic,ita in aliis diuinis litteris inuenitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

56. ſi eum habent Græca & Latina correcta,quamquam idem eſt ſenſus.ſ.quid ſi ſic eum volo manere,ſ. vt non moriatur,vel non morte violenta? 63. *ſ.ego,& multi mecum.* 65. *hyperbolè. h. pro,forent.*

FINIS.

APPROBATIO.

Scholia hæc in quatuor Euangelia, ſunt approbata Romæ à Magiſtro ſacri Palatij,& à R.P.Generali, poſteaquàm ea per aliquot Societatis noſtræ Theologos recognoſcenda curaſſet,eáque vt ederentur mandauit.

IOHANNES PAVLVS OLIVA *Prou*lis *Mediolanenſis Societatis* IESV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google